

SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1650.
CHRISTO ET ECCLESIAE

C. Francis.

1843.

[illegible] the "Witness of the Spirit" recog.
[illegible] ground - a main ground - for belief
[illegible] of the Scriptures, - in the Confessio
[illegible] old French Calvinists, Art. IV.
[illegible] VI.), - in the Belgian Confession,
[illegible]), - & in the Westminster Confess
[illegible] Appendix, [illegible]

LLEC

ISS

IN

S RE

LICAT

ID

NI

COLLECTIO
ONFESSIONUM
IN
ECCLESIIS REFORMATIS
PUBLICATARUM.

EDIDIT

Dr. H. A. NIEMEYER.

LIPSIAE
SUMPTIBUS IULII KLINKHARDTI
MDCCCXL.

RIENAECKERO SUO

HERMANNUS AGATHO NIEMEYERUS

S. Q. P. D.

Qui novam hanc symbolicorum librorum collectionem parandi consilium cepit Mauritius Roediger, quem praematura morte occubuisse lugent omnes, qui eum norant, homines egregie cordati, Te, Vir summe reverende, eadem coluit observantia, qua ego Te semper prosecutus sum, Tibique hunc librum sacrum esse voluit. Tuo igitur nomine huic operi praeponendo et suavissimo pietatis erga mortuum amicum officio satisfacere et optatissimam nactus esse mihi videor occasionem palam profitendi, quantum consiliorum, quibus aetatis fervorem repressisti, *salubritati*, quantum doctrinae, qua me saepenumero adiuvisti, *subtilitati*, quantum denique praeclaro Tuo debeam exemplo. Nam quum ante hos decem annos ex academia Ienensi, in qua felicissimam vitae meae partem transegeram, Halas redirem, Te in exiguo illorum numero esse, qui amicitiam, qua cum patre coniuncti fuerant, in filium benevole conferrent, statim expertus sum, et quae inde ab illo tempore inter nos intercessit familiaritas, ea in dies laetiora incrementa cepit. Ex qua quot quantaque ego ceperim emolumenta, si gratum animum declaraturus vellem explicare, verba haud dubie deficerent dicentem. Quoties enim Tu meum molestis et operosis laboribus fere depressi animum erexisti ac confirmasti! quoties haesitanti ac dubitanti fecisti fiduciam! quoties Tu mihi multis et gravibus curis distracto auctor fuisti, ut omnem operam, curam, cogitationem in literarum studiis figerem, eam-

que comiter monstrasti viam, qua, quum neque ad spinosos et steriles recentissimorum philosophorum campos deducat atque ab inexplicabilibus ambagibus, quibus huius aetatis interpretes scilicet subtiles irretiti tenentur, longissime absit omnibus, qui metam attingere cupiunt, ingrediendum est. Sed quo minus haec uberius persequar impedit singularis qua Tu insignis es, modestia. Quamquam igitur omnem rerum, quae huc pertinent, narrationem praetermittendam esse puto, tamen non possum quin alii eique amplissimo Tuo de me merito iustam laudem impertiar. A partium studio me revocasti, quum non solum sacris concionibus doceres, id quod multi docent, amorem erga alios, etiam eos, qui diversas partes sequuntur, certissimum esse hominis Christiani signum, verum etiam tota Tua vita probares, theologum vere Christianum cum probis et honestis omnium partium sectatoribus amore et caritate coniunctum esse posse, eidemque eos tantum arcendos et fugiendos esse, qui improbi et inhonesti ecclesiasticis formulis eo consilio abutuntur, ut orthodoxorum speciem prae se ferant atque venditatione quadam et ostentatione sanctitatis nimiam, qua impelluntur, ambitionem dissimulent. Splendidissimum quod Tu edis, Vir summe reverende, et amoris et honestatis exemplum pro viribus sequar, Tuaeque virtutis memor νικήσω τὸ κακὸν ἐν τῷ ἀγαθῷ. Vale faveque. Scribebam Halis die VII. Octobris MDCCCXXXIX.

PRAEFATIO.

Eodem tempore, quo Lutheranorum theologi libros suos symbolicos Augusti, Saxoniae electoris, iussu collegerunt collectosque *Concordiae* nomine edere coeperunt, fuere etiam in ecclesia, quae Reformata dicitur, viri gravissimi, qui harmoniam confessionum fidei nomine ecclesiarum *Gallicarum et Belgicarum* duas maxime ob causas composuerant. Quarum altera in catholicorum clamoribus de magna illarum confessionum et varietate et multitudine, nuper non sine ira et studio repetitis, altera in spe sita fuit, vana quidem illa et fallaci, sed quam sincero animo conceperant auctores, fore ut animos inter se dissidentes conciliarent omnesque ecclesias distractas ac separatas communi quodam vinculo coniungerent. Quamobrem in praefatione non solum multis iisque gravissimis argumentis suam contra catholicos defendere conantur causam, verum ubi de consilio *totius operis exponunt*, etiam quod sperant aperte ac dilucide eloquuntur *totique praefationi* hanc clausulam adiiciunt: „Vos ergo Reges „Serenissimi, *Duces*, Comites, Marchiones, Illustrissimi Barones, et „Domini nobilissimi, Civitates et Respub. Sapientiss. Pastores, Do„ctores Populi denique omnes Christianissimi veritatem Evangelicam „profitentes, animis et corporibus adeste, discordiae venenum ulte„rius grassari ne patimini, sed hydram hanc noxiam extinguite, at„que Ecclesiarum Gallicarum et Belgicarum firmissimum hoc per„petuae vobiscum coniunctionis symbolum ac arrhabonem vobis, toto „terrarum orbe conscio, oblatum, Christiana mente, ut par est, „ut vobis offertur excipite: quo nos unanimi foedere in Christo „Domino colligati, Antichristos omnes profligemus, hymnumque Do„mino Deo nostro canamus: Ecce quam bonum et quam iucundum „est consentire fratres in unum.“ Prodiit autem hic liber Genevae apud Petrum Santandreanum anno MDLXXXI. sic inscriptus: *Har-*

ssionum *fidei Orthodoxarum et Reformatarum ecclesiarum* ecipuis quibusque Europae Regnis, Nationibus et Provinci ngelii doctrinam pure profitentur: quarum catalogum puentes paginae indicabunt. Additae sunt ad calcem br ervationes: quibus tum illustrantur obscura, tum quae tare inter se videri possunt, perspicue atque modestessime co at si quae adhuc controversa manent, syncere indicantu *harmoniam* Augustius V. V. in dissertatione historica libris ecclesiae reformatae symbolicis non solum collectio bitratur plurium confessionum et declarationum fidei, veru arctissime cohaerere putat cum illo confessionum *corpor* ta annis post eadem in urbe literarum formis expressu t enim p. 606.: „Unica extat apud illos plurium confes declarationum collectio, quae tamen *etsi tribus prost* et in magna olim aestimatione fuerit, non tam aucto lica, quam potius privatis nonnullorum Genevensium do ıdiis prodiit ..." Additque p. 611.: „Haec autem har t *viginti* (?) annorum decursum mutato ordine aliaqu operis denuo est edita." Quamquam non potest nega rorem induxisse ipsum corporis illius editorem, quonian e operis ratione haec in prooemio pronuntiavit: „Fuera nfessionum harmonia ante triginta annos edita: sed pe tiones intersecta. Nunc vero illae tamquam corpus inte piciendae repraesentantur, et quam in illa editione plures." diligentius in rem inquiritur et accurata inter utrumque itur comparatio, statim apparet, *corpus et syntagma* illa *harmonia* differre ideoque opus esse plane novum enim dividitur in sectiones XIX., et in quavis section uod ita pertractatur, ut e locis variarum confessionun s eluceat, quid ecclesiae Reformatae quidque Lutheru tatores de eo dogmate praeceperint. Quibus in locis colli omponendis editores primum locum dederunt confession posteriori, „tum quod illius ordo magis appositus, tota atum tractatio plenior et commodior videretur; tum quo illa a quam plurimis diversarum nationum ecclesiis fue approbata et subscripta. Hanc .. subsequuntur reliqua et deinceps aliae omnes, nullo delectu ..... *pro sin-*

piorum sufficere argumento." Harmonia igitur etsi complures continet confessiones, Helveticas scilicet priorem et posteriorem, Basileensem, Bohemicam, Gallicam, Anglicam, Belgicam, Augustanam, Saxonicam, Wirtembergensem et Suevicam, tamen singulae m[illegible]ditae sunt et rerum ordo prorsus inversus; ne Helvetica quidem, quam auctores in describendis sectionibus imprimis secuti sunt, suum servavit ordinem. In fine foliis XX. additae sunt, id quod in libri titulo indicatum est, „observationes brevissimae in totam confessionum harmoniam" et foliis II. „appendices locorum aliquot omissorum aut transpositorum in quibusdam confessionum sectionibus." Corporis vero diversa est ratio. Dividitur enim in partes tres, quarum prima confessionem Helveticam una cum iis, quae Basileenses vocantur, deinde confessionem Gallicam, Anglicam, Scoticam, Belgicam, Polonicam, denique confessionem Argentinensem, sive quatuor civitatum imperii continet. Secunda habet confessionem Augustanam, Saxonicam seu Misnicam et Wirtembergicam; deinde confessionem Illustrissimi Electoris Palatini et Bohemicam; accedit consensus in fide et religione Christiana [illegible] ecclesias evangelicas majoris et minoris Poloniae, Lithuaniae etc., easque omnes integras exhibet, additis etiam primorum editorum praefationibus. Tertia denique pars catholicum complectitur consensum, sive, quae est huius partis inscriptio, veterum, qui patres vocantur, ex verbo divino cum superiori confessionum fidei syntagmate in omnibus fidei christianae articulis consensum, ex ipsorum sententiis verbisque expressis, sine ullis additamentis constitutum. Tres igitur, in quibus corpus distributum est, partes nullam habent cum harmonia similitudinem, quacum ne ea quidem, quae primae parti foliis III. praemissa est concordantia confessionum fidei per articulos digesta, ullo modo comparari potest. Caeterum omnes, quas modo enumeravimus, partes indicat ipse, quo liber anno MDCXII. editus insignitur, titulus hoc modo ab auctore constitutus: *Corpus et syntagma confessionum fidei quae in diversis regnis et nationibus, ecclesiarum nomine fuerunt authentice editae: in celeberrimis conventibus exhibitae publicaque auctoritate comprobatae. Quibus annectitur in omnibus fidei christianae articulis catholicus consensus ex sententiis veterum, qui patres vocantur, desumptus. Confessionum enumerationem et harmoniam: atque huius catholici veterum cum illis consensus, ordinem indicant paginae primae*

singularum partium huius syntagmatis in tres partes distributi. Nec quo loco syntagma typis expressum sit, dubium esse potest, quum in omnibus exemplaribus Petrus et Johannes Chouët, celeberrimi apud Genevenses typographi, nominentur. De eo tantum dissentiunt viri docti, utrum Genevae urbis nomen in titulo libri reperiatur nec ne. Legi illud Augustius l. c. p. 611. negat, affirmat Winerus V. V. in sua variarum confessionum comparatione p. 17., uterque non sine idonea causa; nam quae ad manus sunt duo huius corporis exemplaria, quamquam a prima usque ad ultimam paginam inter se congruunt, diversas tamen exhibent inscriptiones, quum in uno „*Genevae*" nomen extet, in altero desideretur. Sed hoc levius est. Multo gravior superest de utriusque libri auctoribus quaestio. Sunt enim qui de iis nihil certi affirmare audeant, velut Winerus l. c. p. 17. not. 4., quem ex parte secutus videtur esse Guerike in theologia symbolica p. 105. not. 98. Et tamen ab Augustio l. c. p. 613. 614. iam dudum demonstratum est Gasp. Laurentium corporis fuisse auctorem. Nam epistolae, tertiae corporis parti praemissae, quae data est ad illustrissimum et potentissimum principem ac dominum Fridericum, comitem Palatinum, nomen suum subscripsit Gasp. Laurentius, eundemque non solum praefationem scripsisse, verum etiam totum corpus composuisse, demonstrant quae ex illa praefatione et paullo ante allata sunt verba et quae deinceps a me subiicientur: „Venustius autem et utilius cernitur ipsum corpus totum, quam eius „partes divulsae. Earum quoque nexus et harmonia facile deprehendetur vel ex integra lectione, vel ex concordantia per singulos articulos hic illis annexa: quibus etiam in hoc syntagmate adiungitur ex sententiis veterum, qui patres vocantur, catholicus consensus, *anno quidem* 1595. *a me editus*, nunc rursus multo locupletior factus ac quibusdam articulis auctus: cuius institutum declarat „*quae in illo est ad illustrissimum principem praefixa epistola.*" — Neque est cur de auctoribus harmoniae dubitemus. Quae enim ab Hospiniano in Concordia Tigur. 1607. p. 92. Augustio teste l. c. p. 607. 608. et Köchero in bibliotheca theologiae symbolicae p. 320. 321. et a Davide Clemente in bibliotheca historica et critica Tom VII. p. 257. sqq. relata sunt, ea Lückius V. V. in annalibus Gottingensibus ann. 1829. p. I. summo iure probavit et Beckio in translatione librorum symbolicorum germanica Tom. II. praef. p. XXI. assen-

sente hanc fere harmoniae originem fuisse probabiliter coniecit. Conventus, qui Francofurti anno 1577. auspiciis Joh. Casimiri comitis Palatini habitus est, egit de nova fidei confessione si non ab omnibus, at certe a plurimis evangelicae ecclesiae partibus accipienda. Tale consilium placuit multis imprimis Franco-Gallicis theologis; nam quae annis 1578. et 1579. in Gallia convenerunt synodi in sententiam illius conventus discedebant, atque qua ratione nova confessio componenda esset diligenter consultabant. Sed ecclesiae Turicensis et Genevensis quum timerent, ne confessio nova novas moveret turbas, illorum sententiam non secutae, mora interposita, tandem saluberrimum Salvarti sive Salnari consilium de componenda harmonia inierunt. Opus igitur a summis theologis, inter quos Salvartus et Beza et Dalaeus nominantur, ecclesiarum Gallicarum et Belgicarum nomine susceptum anno 1581. perfectum est, ita ut non sine publica auctoritate, quae synodo Vitrensi anno 1583. apud Gallos magis etiam aucta est, prodiret. Neque Angli istam repudiarunt harmoniam eamque in vernaculam linguam converti iusserunt. Augustius quidem l. c. p. 607. dubitat, utrum the harmony of the confessions of the faith of the christian and reformed churches, 1586., quam Albertum in epistolarum libro IV. p. 1074. secutus citat, mera illius sit interpretatio nec ne; sed hanc quoque dubitationem Lückii l. c. expulit acumen. Is enim coniectura satis probabili *statuit*, anglicam illam harmoniam iterum hoc titulo: harmony *of the confessions* of faith of the christian and reformed churches, in *name of the* churches of France and Belgia, translated from the Latin, to which is added the confession of the church of Scotland, Lond. 1646., excusam esse ipsumque titulum nullam de conditione, quae inter latinam et anglicam intercedat harmoniam, relinquere dubitationem, quis est qui non intelligat? Quae quum ita sint, simul perspicitur, harmoniam etiam auctoritate diversam fuisse a corpore confessionum, quod numquam ne specie quidem publicae auctoritatis, quantum equidem scio, usum est. Neque tamen multorum caruit approbatione et plausu. Sed venditis post aliquot decennia primae editionis exemplaribus Petrus Chouët novam editionem anno MDCLIV. typis exprimendam curavit. Titulo non mutato addidit tantum haec verba: „Editio nova, in qua quid praestitum sit, „docet pagina sequens," ubi utriusque editionis diversitas in hunc

modum indicatur: „In hac editione peculiariter observandum, I. Hel„vetica confessio exhibetur qualis excusa est Tiguri Jo. Jac. Bod„meri, 1651. II. Belgica confessio exhibetur, qualis relecta, exam„nata, et approbata est in celeberrima augustissimaque Synod„Dordrechtana, anno 1619. III. In fine addita est confessio Bas„leensis, qualis excusa est Basileae a Georgio Deckero, anno 164„IV. Iudicium synodi Nationalis reformatarum ecclesiarum Belg„carum habitae Dordrechti, anno 1618. et 1619. Cui plurimi insigne„theologi reformatarum ecclesiarum interfuerunt, de quinque doctri„nae capitibus in ecclesiis Belgicis controversis. Ex actis eiu„Synodi. V. Subiuncta quoque est Cyrilli Patriarchae Constantinopo„litani fidei confessio, latine ex ipsius autoris αὐτογράφῳ. VI. Ge„neralis confessio doctrinae ecclesiarum reformatarum in regno Po„loniae, Mag. Duc. Lithuaniae, annexisque regno provinciis, a„liquidationem controversiarum maturandam proposita 1. Septb. 1645„in conventu Thoruniensi.“ Tertia igitur in parte nihil mutatum est; sed parti secundae addita sunt quae editor ipse l. c. enumeravit scripta haud spernenda, neque idem primam totius corporis partem immutatam reliquit. Primum enim confessionem Helveticam posteriorem, quam in syntagmate anni 1612. ex editione Tigurina, quae anno 1566. apud Christophorum Froschoverum prodiit, exscripsit, nunc exhibuit „qualis fuit excusa Tiguri typis Joh. Jacobi Bod„meri anno 1651.“ Deinde quod confessionem sequitur symbolum Damasi ex Hieronymi operibus desumptum in priore syntagmatis editione prorsus deerat. Denique in illis, quae primae parti antecedunt de singularum confessionum constitutione, observationibus pauca quaedam sed leviora addita sunt.

Has confessionum collectiones nostris demum temporibus aliae sunt secutae, inter quas primum locum tenet, quae hoc titulo: *Sylloge confessionum sub tempus reformandae ecclesiae editarum* Oxonii prodiit e typographeo Clarendoniano anno MDCCCIV., et anno MDCCCXXVII. repetita est. Editio prior continet professionem fidei Tridentinam, confessionem Helveticam una cum iis, quae Basileenses vocantur, Augustanam, Saxonicam et Belgicam, subiuncto catechismo Heidelbergensi et canonibus synodi Dordrechtanae; sed quam exhibet editor Augustanam illa est, quae a Melanchthone variata primum Vitembergae prodiit anno 1540.; genuinam, quae in

omitis Augustanis anni 1530. exhibita est, iste prorsus neglexit. Quamobrem qui posterioris editionis curam suscepit, quamquam reliqua omnia intacta reliquit, hanc tamen genuinam confessionis Augustanae recensionem ex Tittmanni editione inserendam curavit.

Deinde commemoranda est nova symbolorum collectio, quam A. Christ. Guil. Augustius instituit in libro, qui inscribitur: *Corpus librorum symbolicorum, qui in ecclesia reformatorum auctoritatem publicam obtinuerunt*, *Elberfeldi* 1827. Opus bipartitum continet priore in parte tres confessiones Helveticas, Gallicarum ecclesiarum confessionem fidei, ecclesiae Anglicanae articulos triginta et novem, confessionem Scoticam, confessionem Belgicam, canones Dordracenos, confessionem Hungaricam sive Czengerinam et confessiones Polonicas; in posteriore confessionem Bohemicam, Tetrapolitanam et Marchicam, dein colloquium Lipsiacum, declarationem Thoruniensem, formulam consensus Helveticam, denique catechismum Genevensem et Heidelbergensem. Accedit dissertatio historica et literaria de libris ecclesiae reformatae symbolicis, neque deest index rerum et verborum.

Denique duo huc pertinent opera, in quibus libri aliquot symbolici in vernaculam linguam translati et in unum corpus coniuncti sunt, quorum alterum sine auctoris nomine duobus voluminibus anno MDCCCXXX. Neostadiae ad memoriam confessionis Augustanae celebrandam hoc titulo prodiit: *Die symbolischen Bücher der evangelisch-reformirten Kirche. Zum ersten Male aus dem Lateinischen vollständig übersetzt und mit historischen Einleitungen und Anmerkungen begleitet. Für alle Freunde der Union und für Alle, die über Entstehung, Inhalt und Zweck der Bekenntnissschriften sich zu belehren wünschen.* Volumen primum exhibet confessiones Helveticas adiuncto catechismo Genevensi, deinde confessionem Belgicam et canones Dordracenos, denique confessionem Tetrapolitanam et Marchicam, colloquium Lipsiacum et catechesin Heidelbergensem. Accedunt duae appendices, quarum altera ex symbolo apostolico, Nicaeno et Athanasiano, altera ex illa fidei confessione constat, cui ecclesiae Mülhusana et Lehningensis nostris temporibus subscripserunt. Secundo volumine continentur: Confessio Bohemica, Czengerina, Consensus Sendomiriensis, Acta synodi Thoruniensis, declaratio Thoruniensis, confessio Gallicana, Articuli XXXIX. ecclesiae Anglicanae, confessio Scotica prior et posterior. Sequuntur appendices, in qui-

bus exhibentur: Zwinglii fidei ratio, formula consensus Hel confessio Augustana et professio fidei catholicae secundum con Tridentinum ex bulla Pii IV.

Paullo ante, Beckium, qui huius collectionis editor fuisse tur, Joh. Jac. Messius idem ceperat consilium. Is enim confes Helveticas iam anno MDCCCXXVIII. lingua vernacula ed curavit hoc titulo: *Sammlung symbolischer Bücher der refor Kirche für Presbyterien, Schullehrer, Confirmanden und Alle, eine Union auf dem Grunde der heilsamen Lehre und in der 1 der alten wahren Kirche Christi wünschen. Erster Theil.* N 1828., sed anno demum MDCCCXXX. secundum subsecutu volumen, in quo leguntur: confessio Tetrapolitana, catechismu delbergensis, confessio Marchica, colloquium Lipsiacum, dec Thoruniensis et confessio Augustana.

Quamquam multae nostris temporibus extant eorum lib collectiones, qui ecclesiae reformatae symbolici dici possunt, tamen viris doctis omni ex parte satisfecisse putanda est. Int tationes enim, quae commemoratae sunt, germanicae etsi cognit illorum librorum adiuverunt et auxerunt, accuratioribus tamen logorum studiis parum utilitatis afferunt, quum doctissimo cuic limpidos fontes, unde isti hauserunt, redeundum sit. Collectio niensis, si illae eiusdem partes respiciuntur, quae ad ecclesia formatam pertinent, finibus iusto arctioribus circumscripta est. dem vitio quum laboret corpus et syntagma, etiam raritas exe rium accedit. Neque Augustius in hac re ab omni culpa li potest. Quamquam enim libris, quos corpus illud exhibuit, plur huc pertinent, addidit, velut confessionem Marchicam, collo Lipsiacum, declarationem Thoruniensem, formulam consensu veticam et duos catechismos, Genevensem scilicet et Heidelb sem, alios tamen, verbi causa Zwinglii articulos sive conclu eiusdem fidei rationem et expositionem, theses Bernenses, C sum Tigurinum et Genevensem prorsus omisit. Neque quos git et edidit, ita disposuit ut ex ipso ordine, quo modo eccle reformatarum consensus constitutus sit et mutatus, facile ap Accedit quod „prologos atque epilogos singularum confessi „una cum subscriptionibus paucis exceptis omisit", quanta inesset auctoritas et gravitas fere oblitus. Praeterea ne in

eiusdem quibus singularum confessionum editionibus usus sit quamque textum typothetis describendum tradiderit. Et quem exhibuit, eum in omni genere vitiis et erroribus corruptum esse intelliget omnes, qui unam alteramve primae partis confessionem cum veteri aliquo exemplari diligentius comparaverint.

Quae quum ita sint, *Mauritii Rödigeri* consilium libros reformatae ecclesiae symbolicos denuo edendi laude sane dignissimum fuit. Voluit autem ille totum opus in duas dividere partes atque officio suo ita satisfacere, ut prior pars eas complecteretur fidei confessiones ac declarationes, quibus consensus ecclesiarum reformatarum constitutus mutatusque probaretur. Quare primo loco ponenda esse censuit scripta ab H. Zwinglio ipso eiusve ingenio composita: articulos scilicet LXVII. a. 1523., theses X. Bernenses a. 1528. editas, Zwinglii fidei rationem a. 1530. eiusdemque expositionem Christianae fidei a. 1531., denique confessionem fidei Basileensem priorem a. 1534. compositam. His addere animum induxerat scriptum ex syncretismo Buceri oriundum, Helveticam priorem sive Basileensem posteriorem fidei confessionem anno 1536., cui scripta subiungenda esse existimavit, quae a Calvino ipso eiusve principiorum auctoritate essent composita, Catechismum Calvini a. 1545., Consensum Tigurinum a. 1549., Consensem Genevensem a. 1551., Confessionem fidei Gallicanam a. 1559., Confessionem Scoticanam a. 1560., adnexa Scotica altera a. 1581., et Confessionem Belgicam a. 1561. *In fine huius partis* ponere voluit scripta ex Palatina religionis emendatione *orta*, *catechesin* scilicet Palatinam sive Heidelbergensem a. 1563. et confessionem Helveticam posteriorem a. 1566. Alteram partem componi voluit ex iis fidei confessionibus, quae sunt secundi ordinis: confessione Hungarica Czengerina a. 1570., consensu Sendomiriensi a. 1570., confessione Anglicana sive articulis XXXIX., subiunctis articulis XLII. Eduardi VI. a. 1562., confessionibus Anhaltinis a. 1581. et 1589., confessione Sigismundi sive Marchica prima a. 1613., Canonibus Dordracenis a. 1619., colloquio Lipsiaco sive Marchica secunda a. 1631., Declaratione Thoruniensi sive Marchica tertia a. 1645., confessione Westmonasteriensi sive Puritana a. 1647. et Formula consensus Helvetica a. 1675. Neque in colligendis his omnibus acquiescendum esse existimavit, verum ut duplex accederet additamentum confessio scilicet Tetrapolitana a. 1530.

et Bohemica a. 1532. neccessarium esse duxit. Et textum omnium illarum, quae modo commemoratae sunt, confessionum aut ex editione principe, aut ex ea placuit repetere, quae maximam adeptus esset auctoritatem, addita ex optimis editionibus scripturae diversitate. Quod ille propositum, quamvis plurimas et maximas difficultates haberet, non tenuisset solum acerrime, quae erat in viro praestantissimo alacritas studiorum atque assiduitas, verum etiam adsecutus esset strenuissime, nisi praematura eum mors et amicis, qui eum colebant, et familiae, quae curae cordique erat, et literis, quas diligentissime tractabat, in flore aetatis eripuisset. Cum autem multa, quae suscepturus erat, tum hoc opus reliquit paene inchoatum. Quare quum mihi multis et molestis, quae nullo cum literarum vinculo coniuncta sunt, negotiis mirum in modum distracto illius colligendi et edendi officium a fratre mortui, viro doctissimo, et uxore honestissima demandaretur, diu dubius haesitavi, utrum honorificis eorum votis satisfacerem, an aliis et doctioribus et sagacioribus itemque negotiorum diversitate ac multitudine non oppressis eam provinciam relinquerem. At vero ad novam hanc collectionem instituendam ipsius me movit Rödigeri memoria. Nos enim multos per annos arctissimo et amicitiae et studiorum vinculo coniuncti fuimus, ut alter alterum in studiis criticis, exegeticis, historicis omni modo adiuvaret. Quoties paullo ante illius obitum de historia artis paedagogicae, quam mihi tunc sumpseram scribendam confabulati sumus! Quoties familiares contuli cum illo sermones de ipsa hac librorum symbolicorum collectione! Quae omnia recordatus non potui equidem operam meam, quantulacunque est, iis denegare, qui mortui amici res curandas susceperant. Neque me poenituit operae in hoc libro positae, praesertim quum multi mea studia et adiuvarent et sublevarent. Nactus enim sum Wichmannum theologiae candidatum, omnis laboris socium, qui magna cum assiduitate et diligentia veteres librorum symbolicorum editiones exscripsit et plagulas typographicas Halas transmissas accurate correxit. Praeterea omnes, quos precibus adii, viri docti, ut editiones, quas vel ipsi possidebant, vel e bibliothecis ipsorum curae traditis adipisci poterant, benevole mecum communicarent, preces meas insigni cum humanitate ratas habuerunt. Prae caeteris amplissimis verbis gratiae agendae sunt Fritzschio V. V., theologo Turicensi, qui non solum

libros ab ipso arcessitos celerrime ad me transmisit, verum etiam in bibliothecis perscrutandis rerum mearum studiosissimum se praestitit, et quos invenit vel codices manu scriptos vel vetusta librorum symbolicorum exemplaria ipse accurate contulit mihique scripturae diversitates inde excerptas ultro tradidit. Hinc factum est, ut illius viri optimi benevolentiae singulari et indefesso studio in prima prioris partis sectione multa deberentur nova. Neque preces meas repudiarunt Wilkenii, Wineri, Ullmanni, Henkii, Rankii aliique, quos per literas hisce de rebus rogavi, et tamen quod Beckius quoque expertus est, ne unum quidem confessionis Westmonasteriensis sive Puritanae exemplar usquam acquirere potui. Quamquam igitur in describendis singulis fidei confessionibus et declarationibus eum ordinem secutus sum, quem praescripserat Mauritius Rödiger, ut confessionem Westmonasteriensem omitterem, dira me coëgit necessitas. In fine totius operis loco eius alia eaque non minoris momenti addita est. Quibus expositis nihil iam restat, quam ut primum de origine singularum, quas typis exprimendas curavi, confessionum, deinde de illarum editionibus, denique de ratione, quam ego in iis edendis secutus sim, paucis exponam.

I. ARTICULI SIVE CONCLUSIONES LXVII. H. ZWINGLII A. 1523.

H. Zwinglio, quum ingentes, quas nova ipsius doctrina excitaverat *turbas*, animadverteret, saepe et diligenter secum reputanti, quomodo et mala, quae ecclesiae emendationem sequebantur, sine periculo propulsaret, et simul firma ecclesiae reformatae iaceret fundamenta, optimum videbatur esse, utrumque senatum precibus adire, ut disputationem inter catholicos et novae doctrinae sectatores haberi concederet. Quo consilio probato senatus Turicensis et omnes illius terrae clericos et episcopum Constantiensem eiusque legatos publico ad disputationem invitavit diplomate, quod [illegible] typis expressum nuper ab Hottingero et Vögelio, qui Bullingeri historiam reformationis ex ipsius autographo ediderunt, Vol. I. p. 84. 85. repetitum est. At Zwinglius, ne pugnae cupidi, ut *Bullingeri* verbis utar, queri possent, ignorasse se, de quibus rebus fuisset disputandum aut certandum, articulos edidit LXVII.,

qui gravissima placita continent, quae catholicorum doctrinae e- posita ab ipso iam plures per annos et scriptis et sacris orationibus tradita erant et divulgata. Disputatio die constituta (d. XXI mens. Ian.) habita ecclesiae emendationi multum utilitatis attul. Zwinglius enim dicendi occasionem coram amplissima et laicorum et clericorum corona adeptus responsis et expositionibus praecla et viro docto dignissimis cum alios multos in suas partes traduxit, tum iisdem artibus effecit, ut senatus Turicensis inde eo tempore palam multa catholicorum dogmata et instituta abrogaret. Quomobrem assentiri debemus Gerdesio, qui in introductione in historiam evangelicam saec. XVI. Grön. 1744. p. 221. gravissimum articulorum argumentum prudenter perpendens eos cum notissimis Lutheri thesibus in hunc modum comparavit: „Quomod „Lutheri theses adversus indulgentias, quas Nr. XI. exhibuimu „Saxonicae reformationis fundamentum stravisse dici possunt, „dem id de his Zwinglii conclusionibus potest adfirmari, iis Hel„veticam inaedificatam fuisse reformationem."

Caeterum conferantur de illa disputatione Turicensi: *H. Bullingers* Reformationsgeschichte nach dem Autographon herausgegeben von J. J. Hottinger u. H. H. Vögeli. Frauenf. 1838. Bnd. 1. S. 97. ff. *Sagittarii* Introduct. II. 1504. sq. *Hornbeck* Summa controversiarum p. 241. sq. *Hottinger* historia ecclesiast. Saec. XVI. P. III. p. 628. sq. *Ruchat* histoire de la réformation de la Suisse. Genf. 1727. Tom. I. p. 157. sqq. *Arnold* Ketzergeschichte 1740. XVI. 1158. *I. L. Hess* Lebensbeschreibung M. Ulrich Zwinglis, aus dem Französischen, nebst einem literarisch-historischen Anhange von Leonh. Usteri. Zürich. 1811. S. 137. ff. S. 356. ff. *Lud. Wirz* helvetische Kirchengeschichte, fortgesetzt von Melch. Kirchhofer. Thl. 5. S. 19. ff. Articulorum editiones, quae mihi innotuerunt, diversi sunt generis: aliae articulos exhibent sine actis et sine interpretatione; aliae vel acta disputationis vel articulorum interpretationem vel utrumque addunt; quas si indicamus omnes, neque versiones latinas neque eas omittere licebit editiones, quae operibus maioris ambitus insertae sunt.

1. *a.* Editio omnium princeps ea est, quam H. Zwinglius ipse ante disputationem typis exscribendam curavit, hoc titulo: Dis nachbestimptē artikel vnd meinungē bekēn ich Huldrich Zwingli

men sdant quae in fine reperiuntur verba: Die vndernem
iner zu stryten mit sophistry od' menschē tandt, sund' hōme
schrifft für ein richter ze haben, damit man die Wahrheit oder
der so sy funden ist, als ich hoff, bhalt. Amen. Das walt gott.
Secunda editio a superiore Hallero teste literis tantum dif-
orthographia; si vero Usterium p. 395. b: sequeris, utriusque
as imprimis in eo posita est, quod illius pagina prima nihil
it nisi eum quem supra descripsimus titulum, in' hac vero
pagina praeter titulum septem primos exhibet articulos.
d. Tertia, quae disputatione peracta prodiit, Usterio teste
e. sic inscripta est: Artickel, so herr Vlrich Zwinly auf Dorn-
n Lichtmeß Anno M. D. XXIII. offentlich dispuitert, vnd mit
angelischen Warheit behalten hatt. — Furschrifft eines ersamen
der Stat Zürich, an alle Pfarherr, Leutpriester, Seelsorger
Predicanten jrer Herschaft, netwlich außgangen. Sine anno, sed
supra tituli figuram urbis nomine Turici, una plagula form. 4.
modo haec editio citata est in Feuerlini bibliotheca symbo-
2. p. 164. Nr. 5. hac tamen nota praemissa: „Sunt mihi
67. articulorum *duae* editiones, formae 4., unius plagulae, sola
m, orthographiae et figurae, titulum ornantis, diversitate dis-
dae." Ista vero omnia si cum iis conferimus quae in Wirzii
lvet. historia a Kirchhofero contin. Vol. V. p. 23. narrata sunt
ulorum editione, quae Hummelbergii cura Augustae Vinde-
prodiit, non possumus quin alteram illarum Augustae, alte-

nem quomodo ea cum articulorum editione cohaereat, quam sub lit. c. laudavit, equidem, quoniam hanc rem non satis a rate exposuit, diiudicare nequeo. Id tamen ex epistolis a Fritzs V. V. ad me missis pro certo affirmare possum, articulos una cum se tus consulto, quod disputationem sequebatur, prodiisse sine a l. fol. 8. form. 4. hac inscriptione: Artickel, so herr Ulrich Zwingly Dornstag vor Lychtmess Anno MDXXIII. offentlich disputiert, mit der Evangelischen Warheit behalten hat. — Fuerschrifft ei ersamen Raths der statt Zürich, an alle Pfarherr, Leutpriester, sorger und Predicanten irer herrschafft, newlich ussgegangen. — scheyd und Beschluss uf obgemelte Artickel und beschrieben Dispu tion, von eim ersamen grossen Rath Zürich, das Evangely frey menschen Zusatz zu predigen. Ab hac editione differt fortasse qu laudat *Hallerus* l. c. p. 76. No. 175.: Artikel so Ulrich Zwinglin 1523. offentlich disputiert. Vorschrifft des Raths an ihre Geistlich samt Abscheid von der Disputation. Zürich 1523. form. 4.

g. Sexta, quae quintum locum apud Usterium l. c. p. 360. e. tenet, memoratu dignissima est, quia eiusdem editor artic narrationem de disputatione praemisit brevem quidem et aperta nec tamen omni ex parte probabilem. Cfr. Zwinglii Opp. ex e Schuleri et Schulthessi Tom. 1. p. 112. 113. Titulus, quo inscrip est, congruit cum illo, quem lit. c. et d. exhibuimus, his tam additis: Ain kurtzer begryff, Wye die Fürsichtigen Und weyss H ren Von aim Ersamen Radt von Zürch Habend wellen von weg der Götlichen warhayt ain beystandt thun. Aber die wort mög en nit vndergon. Den spruch hond die frumen Christen gefaßt, werent jns nyemant zucken lon. ꝛc. fol. 8. form. 4. s. a. et l.

h. Denique articuli extant ling. vern. apud Bullingerum in hi eccl. ex. edit. Hottingeri et Vögelii Tom. I. p. 86. 90. in Zwing Opp. ex. edit. Schuleri et Schulth. Tom. 1. p. 153—157.; sermo latino in opere articulorum deinceps afferendo, in Gerdesii histo reform. Tom. 1. inter monumenta antiquit. p. 221—227. in Zwin lii Opp. Vol. I. fol. 1. 2.

2. *a*—*e*. Paullo post disputationem historiam eius conscrip Erh. Hegenwaldus sic inscriptam: Handlung der versammlung in der lóblichē statt Zürich vff den XXIX. tag Jenners, vonn wege des heyligen Evangelii zwischē der ersamen treffenlichen bottschaf

ditti sint nec ne, adhuc dubitari potest. *Hallerus* l. c. Vol. III. No. 170. tres affert editiones, *Frankius* in *catalogo bibliothecae* ianae Tom. III. Vol. I. p. 291. 222. quatuor, *Usterius*, l. c. 5—358. quinque, quarum prima, etsi eam accuratissime de-it, tamen ne verbum quidem de articulis habet. Quam de-onem si sequimur articulos in illa editione non legi, sed eiusdem verba haec fuisse statuamus necesse est: Das ist n. inhalt, aller handlung und reden, vff den tag zu Zürich rc. ersamen Radt, durch die lobwirdig bottschaft Bischoffs von g und meister Vlrichen Zwingli Chorherr und predicant im münster zu Zürich, ouch ander doctores und herrē dazu ge-nig beschehē vff zyt und tag wie vorstat im XXIII. jar, des tags Januarij. Sed si Schulerum audimus et Schulthessium, ostris temporibus Zwinglii opera ediderunt, in contrariam par-trahimur. Hi enim quamquam in sua opp. Zw. editione Vol. I. 1. affirmant, se eam Hegenwaldi historiae editionem, quae *pri-apud Usterium teneat* locum, typis repetendam curasse, arti-tamen *addunt* p. 153. in hunc modum: Das ist summa und aller handlung .... des 29. tags Januarii. — Dise nachbe-ten artikel und meinungen bekenn ich Huldrych Zwingli rc. m igitur et operum Zwinglianorum editores inter se pugnant; et ratio in promptu est qua eorum dissensus explicetur. Prima de qua hactenus dictum est editio, teste Usterio l. c. p. 357.

Handlung der Versamlung [illegible] der löblichen Statt Zürich auff d[illegible] XXIX. Tag Jenners von wegen des hayligen Euangelii zwyschen d[illegible] ersamen treffliche Botschafft von Costentz, Huldrichen Zwinglj Pr[illegible] digers des Euangelii Christi vñ gemainer Priesterschafft des gantz[illegible] Gebiets der egenanten Stat Zürich vor gesessnem Radt beschehe[illegible] im Jar 1523. Orthographia, quam in ipso titulo editorem secutu[illegible] esse videmus, prorsus diversa docet, hanc editionem ab illis di[illegible] ferre. Constat autem Hallero teste pag. LXXXVII. form. 4. An[illegible] nus et locus, quo prodiit, non indicati sunt. — Quarta anno 152[illegible] Augustae Vindelicorum in officina Silvani Ottmari fol. XXXVII form. 4., quinta fol. XXIV. Lipsiae apud Stökelium typis expres[illegible] est. Cfr. *Hallerus* l. c. p. 74. No. 170. *Catal. bibl. Bunav.* I. [illegible] p. 292. *Panzeri* annales No. 2009. 2010. *Usterius* l. c. p. 258. d. [illegible] Zwinglii Opp. ex. edit. Schul. et Schulth. l. c. p. 111. Hanc dis[illegible] putationis historiam in latinum sermonem transtulit Gualterus, Uste[illegible] rio teste l. c. p. 362. hoc titulo: Acta disputationis primae, qua[illegible] S. P. Q. T. consensu inter R. D. Constantiensis episcopi legatos e[illegible] D. *Huldrychum Zwinglium*, omnesque Tigurinae urbis et agri eccle[illegible] siarum ministros instituta et transacta est: Latinitate donata Ro[illegible] Gualthero interprete. Recepta est in Zwinglii Opp. Tom. I. fo[illegible] 607—623.

3. *a. b.* Huldr. Zwinglius quum articulos publici iuris facere[illegible] haud dubie speravit fore ut disputatione cum catholicorum theolo[illegible] gis instituenda optimam occasionem suam doctrinam defendend[illegible] et articulos suos fusius explicandi nancisceretur. Qua spe adver[illegible] sariorum artibus frustratus articulorum interpretationem lingua ver[illegible] nacula conscripsit, eandemque thesibus suo loco insertis typothetis exprimendam tradidit. Huius libelli duae extant editiones, orthogra[illegible] phia tantum et notis margini appositis diversae, sic inscriptae: Ußlegen und grund der schlußreden oder Artickle durch Huldrychen Zuingli Zürich vff den XIX. (XXIX.) tag Jenners jm MDXXIII. jar Vßgangen .... In fine haec leguntur: Getruckt durch Christophorum Froschower in der loblichen statt Zürich. pagg. DVI. form. 4. *Feuerlin* l. c. II. 164. *Haller* l. c. p. 75. No. 173. *Ruchat* l. c. I. p. 173. *Usteri* l. c. p. 364. *Wirz* l. c. Vol. V. p. 83. Zwingl. Opp. ex edit. *Schul. et Schulth.* Vol. I. p. 169 sq.

Neque defuerunt, qui articulorum interpretationem a Zwinglio

perfectam in latinum sermonem verterent. Operae ea in re positae historiam diligenter narravit *Bullingerus* in historia eccl. reform. Vol. I. p. 90., ubi haec extant: Die vßlegung und befestigung diser artickeln, ist inen auch vom Zwinglj noch dises 1523. jars, ußgangen, in dem Höwmonat, in Tutscher Sprach, hernach ouch in Latin vertollmetscht durch M. Leo Jud. Doch nitt aller Dingen. Aller Dingen aber durch H. Radolffen Walthartten. Illius interpretationem citat Usterius l. c. p. 364. in hunc modum: Opus Articulorum sive Conclusionum a sanctae memoriae clarissimo viro Huldrycho Zuinglio in vernacula lingua conscriptum, nunc vero a L e o n e I u d a e in latinam versum, recens quidem natum et nunc primum impressum Math. XI. Venite ad me etc. Tiguri excudebat Christophorus Froschoverus Mense Martio a. MDXXXV. fol. 371. 8. cum praefatione Bullingeri. Alia huius interpretationis editio commemorata est in Zwinglii Opp. ex edit. Schuleri et Schulthesii Vol. I. p. 170. inscriptione paullum ab illa diversa: Opus articulorum sive conclusionum a sanctae memoriae clarissimo viro Huldrycho Zuinglio in vernacula lingua conscriptum, a Leone vero Judae in latinam versum. Cuius argumentum versis aliquot paginis invenies. In fine haec posita sunt: Tig. excudebat Christoph. Froschouerus. Annus, quo prodiit, non indicatus est. Caeterum constat foliis 15. paginarum numeris non signatis et pag. 525. form. 8., neque silentio licet praetermittere, theses sive conclusiones sic inscriptas esse: Religionis *antiquae et vere* christianae potissima capita ad avitae veritatis *candorem pura* simplicitate summaque diligentia excussa, opera clarissimi viri *D.* Chariei Cogelii olim in Alemannica, nunc ab Arieo Confessore in latina aedita, cujus elenchum in sequentibus paginis invenies. Et haec Leonis Iudae interpretatio, quamquam mutilam eam fuisse omnes qui de ea exposuerunt testantur viri docti, tamen in Zwingl. Opp. Tom. I. fol. 1—109. recepta est. Quam Bullingero teste curavit Rodolffus Walthartus, quem eundem fuisse atque illum, qui supra Rudolphus Gualtherus nominatus est, conjectura satis probabili assequi licet, ea adhuc neglecta est, quum neque ab Usterio neque a novissimis operum Zwinglianorum editoribus commemorata sit.

4. Denique afferenda est ea quam *Feuerlinus* l. c. p. 164. No. 7. protulit sic inscriptam: Handlung der versamlung inn der loblichen

ſtat Zürich auf den XXIX. tag Jenners, von wegen des h. Euangelii zwiſchen der erſamen treffenlichen botſchafft von Coſtentz. Huldrychen Zwinglj predigers des Eu. Chriſti, vnd gemainer prieſterſchafft des gantzen geppets der egenannten ſtat Zurich vor geſeſſnem radt beſchehen Im Jar 1523. 4. Et hanc quidem ultimo loco posui, quia ex eiusdem descriptione apud Feuerlinum apparet, eam non solum acta disputationis, verum etiam articulorum continere interpretationem. Neque tamen negare possum me in hac editione citanda adhuc dubium haerere; primum quoniam inscriptio eius si ab orthographiae diversitate vix memoratu digna recedis, prorsus cum titulis supra 2. c. allatis congruit; deinde quoniam in ipsa inscriptione articulorum interpretatio non commemorata est; denique quoniam saepius accidisse suspicor, scripta minoris ambitus in eadem officina, eadem charta adhibita et singulatim typis expressa a bibliopegis tantum in unum corpus ita redacta esse, ut quum in singulis foliorum et paginarum numeri pro more illius temporis omissi sint, plures eiusdem scripti editiones statuantur, quam revera editae sunt. Sed accuratior harum rerum disquisitio theologis Helveticis relinquenda est.

Ego illam editionem typis exprimendam curavi, quae No. 1. lit. e. commemorata est; scripturae diversitatem addidi ex Zwinglii Opp. a Schulero et Schulthessio editis, ita tamen ut leviora, quae orthographiam tantum et interpunctionem spectant, prorsus omitterem. Latinam interpretationem dedi ex opere articulorum quod supra memoravi.

2. THESES BERNENSES.

Quod Turici illa, quam modo commemoravimus, de articulis LXVII disputatione effectum est, idem Bernae effectum iri ea, de qua nunc agimus disputatione ipsi senserunt catholici. Vix enim d. XVII. Novembris anni 1527. senatus consultum cum saepe alias tum nuper in Bullingeri historia reformationis ab Hottingero et Vögelino edita Vol. I. p. 395. sqq. repetitum, quo publica indicabatur disputatio, publici iuris factum erat, non solum complures, quae catholicae religioni summo studio deditae erant, Helvetiorum civitates periculosos Bernensium conatus planissime reiecerunt, verum etiam imperator Carolus V., quum epistola ad Bernenses data postularet

ut disputationem in aliud tempus differrent, eam perturbare voluit et impedire. Sed omnes frustra operam conterebant. Senatus Bernensis in sua permansit sententia, reipublicae certe saluberrima; Franciscus Kolbius et Berchtoldus Hallerus decem theses lingua vernacula compositas Turicum miserunt, ubi ipsius Zwinglii auspiciis typis expressae sunt et sigillatim et una cum libro sic inscripto: Abschlag haltender Disputation zu Bern 1527. pagg. XI. form. 4. in vulgus editae. Cfr. *Hallerus* in biblioth. histor. helvet. Vol. III. p. 115. No. 313. et *Ioh. Iac. Hottinger* in historia. foederat. civit. Helv. Turic. 1829. Vol. II. p. 106. not. 41. Disputatio igitur coram magna et concitata hominum multitudine inde a die VII. Ianuarii anni sequentis usque ad diem XXVI. eiusdem mensis et anni instituta est. Historici quidem, ubi tempus, quo Bernae a summis illius aevi theologis a Zwinglio, Oecolampadio, Bucero, Capitone, Hallero, Kolbio, aliis contra catholicos certatum sit, definiunt, in diversas abeunt partes: *Ioh. Henr. Hottinger* in histor. eccles. N. T. saec. XVI. P. III. p. 649. disputationem die XVII. Decembris anni 1527. habitam esse scribit, sed diem, quo senatus eam decrevit, cum primo disputationis die haud dubie commutavit. Neque Ruchatum memor, quippe qui vel ipse in computandis diebus lapsus sit, vel typothetarum errorem admiserit. Extant enim in eiusdem historia reformationis helvet. Genev. 1727. Tom. II. p. 24. haec verba: La dispute dura 19 jours consécutifs, sans interruption que d'un jour. Elle commença *le Lundi premier Janvier* et finit le 27. On disputa les Dimanches tout comme les autres jours. Sed ipsum etiam Hallerum in hac re exponenda errorem commisisse memoratu certe dignissimum est. Opinatur enim l. c. Vol. III. p. 116. disputandi initium factum esse die VI. Ianuarii, die lunae; at ex actis disputationis, quae deinceps commemorabuntur, et quibuscum *Bullingerus* libr. cit. Vol. I. p. 432., [*Stettlerus* in Chron. Tom. II. p. 4. *Ioh. Iac. Hottinger* in histor. eccl. helvet. Turic. 1708. Vol. III. p. 403. aliique omnes consentiunt, constat, disputationem septimo demum die Ianuarii, die Martis, inchoatam, eandemque die XXVI. Ianuarii finitam esse omnes historici et literati uno ore tradunt.

Conferantur de illius historia: *Iacobi Monasteriensis* Sacerdotis Salodurensis Epistola de rebus in Disputatione Bernensi gestis in

Ioh. Henr. Hottingeri hist. eccl. saec. XVI. Tom. III. p. 639. *Buceri* praefatio ad Enarrationem in ev. Iohannis summam Disputationis et Reformationis Bernensis complectens. Argentor. 1528. *Bullinger* l. c. Vol. I. p. 395—446. *Stettler* Schweitzerchronik Thl. 1. S. 666. ff. Th. 2. S. 1. ff. *Chph. Luthard* Diputationis Bernensis ... defensio .., libr. II. Bern. 1660. *Ruchat* Histoire de la réformation de la Suisse Tom. II. p. 24. sqq. Sam. Fischer Geschichte der Disput. u. Reform. in Bern. Bern 1828. S. J. Kuhn Die Reformation Berns im 16. Jahrh. Bern 1828. Melch. Kirchhofer Berthold Haller, oder die Reformation in Bern. Zürich 1828. Joh. Jac. Hottinger Geschichte der Eidgenossen während der Zeit der Kirchentrennung. Zürich 1829. Abthlg. 2. S. 103. ff. Zwingli's Werke von Schuler und Schultheß. Th. 2. Abth. 1. S. 77. ff.

Finita disputatione qui civitati Thuriensi fuit a tabulis publicis quique cum tribus aliis iussu senatus notarii munere in disputatione functus est, Turicum se contulit ibique teste Hallero l. c. Vol. III. p. 116. No. 317. acta disputationis edidit apud Christophorum Froschouerum. Prima, quae eius cura horum actorum prodiit editio ea videtur fuisse, quam in Feuerlini bibliotheca symb. p. 169. No. 12. commemoratam esse video hac inscriptione: Handlung oder Acta gehaltener Disputation zu Bern in uchtland. Diß gesprech ist beschlossen den 26. Jan. 1528. gedruckt zu Zürich 23. Mart. 1528. 4. Eandemque Hallerus l. c. secundo loco nominat, addens eam contineri foll. 245., pagg. 490. Secundam vero primo loco posuit, eamque hoc titulo insignitam esse prodidit: Handlung oder Acta gehaltener Disputation zu Bern in Uechtland. fol. 282. p. 564. form. 8. In fine haec extant: Getruckt zu Zürich by Christoffel Froschauer am 23. Tag Aprellen. Haec, quippe quae a notario publico non sine publica auctoritate instituereretur, saepius, eodem Hallero id affirmante, repetita est, velut Argentorati eodem anno form. 4. et Bernae bis a. 1608. form. 4. et 1701. form. fol. At theses iam ante disputationem saepius prelo subiectae fuerant. Editio princeps, quae Zwinglii auspiciis prodiit, iam supra commemorata est. Addatur necesse est alia, quam inter disputationem apparuisse existimo hac inscriptione: Die Schlußreden über welche Franciscus Kolb und Bertold Haller uf dem Synodo zu Bern Ao. 1528. Antwort und Bericht geben. dimid. plagul. form. 4.

art. 2. p. 106.

ge vero eas exprimendas curavi ex ea actorum disputationis e, quam mense Aprili a. 1528. Turici prodiisse antea dictum atina earum interpretatio repetita est ex opere Luthardi, 169. quod hac inscriptione ornatum esse Fritzschius V. V. communicavit. „Disputationis Bernensis sive decem conclu- in disputatione Bernae Helv. a. MDXXIIX. omnibus in ter- Bernensi et vicinis D. D. episcopis, abbatibus, praepositis, doct., canonicis, decanis, monachis et sacrificulis ad exami- m propositarum explicatio. Et contra adversarios, praecipue m Schuler eccles. collegiatae S. Nicolai decanum proton. apost. theologiae doct. et quondam vicarium ac officialem episc. Lau- Friburgi Helvetiorum defensio. Cum descriptione anni urbis tae: situs: augmenti reipubl. vitae clericorum: causarum mu- religionis: disputationis: synodi Bernae habitae: turbatae ec- ae *ab Hubero et* Alberio. Autore *Christophoro Luthardo*, in *Bernensi Professore* Theologo. Libri duo. Excudebat illu- ae reipublicae Bernensis typographus, Georgius Sonnleitnerus X. fol."

3. ZWINGLII FIDEI RATIO.

Quam ipse Zwinglius, qui factum sit, ut fidei rationem „citra

Christophorum Froschover inscriptione quam totam neque in Feuerlini bibl. symb. P. 1. p. 124., neque apud Hallerum in bibl. hist. helv. Vol. III. p. 132. Nr. 361., neque in catal. biblioth. Bunaviani p. 1208. b. reperi. Usterius vero in libr. supra cit. p. 630. Nr. 6 eam indicavit accuratissime. Est autem haec: Ad Carolum Romanorum imperatorem Germaniae comitia Augustae celebrantem, fidei Huldrychi Zuinglii ratio. Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis et ego reficiam vos. Anno MDXXX. Mense Iulio. Vincat veritas. Quae quidem editio repetita est anno 1590. in eadem officina, sed form. 8. et addita Zwinglii epistola ad illustrissimos Germaniae principes Augustae congregatos, de conviciis Eccii; cfr. Haller l. c. et Usterius l. c.; porro in fasciculo, quem sic inscriptum fuisse testatur Feuerlinus in bibl. symb. l. c. P. 1. Nr. 718.: Io. Oecolampadii Dialogus de Patrum sententia de Coena Domini; Huldrichi Zwinglii confessio fidei ad Carolum V. imp.; Phil. Melanchthonis Iudicium de Controv. Coenae Dom. ad Frider. El. Pal.; Io. Iac. Grynaei Exomologesis. Basileae 1590. 8. Neque omissa est in Zwinglii Opp. Tur. 1581. P. 2. p. 538—544. Exhibetur etiam in *Spiekeri* Confessione fidei Augustanae. Berol. 1830.

Eodem tempore, quo Zwinglius primam huius libelli editionem typis exprimendam curavit, apparuit germanica eiusdem interpretatio, teste Escherio, qui hanc rem in disputatione de confessionibus Helveticis tetigit, quae *Erschii* et *Gruberi* univers. encyclopaediae inserta est, Sect. II. Tom. V. p. 225. eademque hoc titulo inscripta est: Zu Karoln Römischen Keiser, yetzund vff dem Rychstag zu Augspurg, Bekenntnuß des Glaubens, durch Huldrich Zuinglium. Kummend zu mir ir alle, die arbeitend vnd beladen sind, vnd ich will üch ruw geben. Christus Matth. XI. Die Warheyt soll den sig haben. In fine haec extant: Getruckt zu Zürich by Christoffel Froschauer.

Interpretationem Anglicanam commemorat Hallerus l. c.: The rekening and declaration of the faith and belief of Hulrik Zwingly, bishop of Zurg, the chief town of Helvetia sent to Charles the V. that now is emperor of Rome, holding a parlement or cownsaill at Ausbrougk, with the chief lords and learned men of Germanye. The Year of our Lord 1530. Translated an imprynted at Zürk. 1543. in 12mo.; testificans *Ames* typographical antiquities 504. et *Hospiniani* Hist. Sacrament. II. 101. a. 107. b.

Equidem editionem principem cum ea textus recensione contuli, quae in Zwinglii Operibus extare iam supra dictum est.

4. ZWINGLII FIDEI EXPOSITIO.

Odium et invidia inter singulas Helvetiorum civitates, quarum aliae fidem catholicam servarant, aliae sacris reformatae religionis addictae erant, in dies maiora incrementa cepit. Altera pars alteram populis regibusque vicinis infestam reddere tentavit; imprimis vero catholici omnibus viribus in eo laborarunt, ut callidis demonstrationibus, compositis mendaciis, turpissimis calumniis ipsam rerum sacrarum emendationem eiusdemque summos et auctores et defensores in suspicionem vocarent. Sed his artibus non ubique profecerunt; atque imprimis Franciscus, Franco-Gallorum rex anno 1530., quo legati eius relicta Soloduro Turici de pace non turbanda cum Helvetiis egerunt, ecclesiae reformatae mitem se praebuit et benignum. Quare Huldricus Zwinglius et patriae et religioni Christianae consulens fidei expositionem eo consilio delineare et huic regi mittere decrevit, ut eum in suas partes traheret. cfr. *Usteri* l. c. p. 641. sqq. Escher in Erschii et Gruberi encyclopaedia univers. s. v. Helveticae confess. Sect. II. Tom. V. p. 226. Scripsit igitur anno 1530. paullo ante mortem eam fidei rationem et professionem, quae *in* collectione nostra quartum locum tenet, eamque manu *scriptam Francisco* regi tradendam curavit. Quinque demum post annos *publici iuris* facta est ab H. Bullingero hoc titulo: Christianae Fidei a *Huldrycho* Zuinglio praedicatae, brevis et clara expositio, ab ipso Zuinglio paulo ante mortem eius ad Regem Christianum scripta, hactenus a nemine excusa et nunc primum in lucem aedita. Matth. XI. Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego requiem vobis praestabo. MDXXXVI. In fine haec extant: Tiguri apud Christophorum Froschoverum Anno MDXXXVI. fol. 44. form. 8. Hac Bullingeri editione usus est Leo Iudae, quum Zwinglii fidei expositionem in linguam vernaculam verteret eamque ederet sic inscriptam: Eyn kurtze klare sum̄ vnd erklärung des Christenen gloubēs von Huldrychen Zwinglin gepredigt, vnd vnlang vor synem tod zu eynem Christenen König geschriben. Getruckt zu Zürich by Christoffel Froschauer. fol. 72. form. 8. Haec

denique Bullingeri editio etiam in Operibus Zwinglii Tom. II. fol. 550. b — fol. 564. b. repetita est; neque hoc mirum esse potest, tum propter summam, qua editor apud omnes utebatur, auctoritatem, tum propter praefationis, quam praemisit, conclusionem (cfr. p. 36.), qua omnia ex ipsius auctoris autographo accurate descripta esse, distinctis verbis affirmat. At manuscriptum, quod ab Henr. Bibliandro anno 1532. ex ipsius auctoris autographo transcriptum est, quod que in bibliotheca senatus Turicensis asservatur (9. V. 174. Nr. 7.), editorem scripto Zwingliano veram formam exuisse luculenter demonstrat. Scripsit enim Zwinglius, uti iam dictum est, non ad regem *quendam Christianum* sed ad *Franciscum, regem Francorum Christianissimum*. Omnia igitur quae ad id spectant Bullingerus ex arbitrio vel delevit vel mutavit. Equidem ex manuscripto illo Turicensi, cuius collationem Fritzschius V. V. benevole mecum communicavit, vera ubique restitui. Unum tamen intactum reliqui, appendicem de Eucharistia et Missa, quam MS. ante articulum de ecclesia interсertam exhibet, minus apto, ut equidem arbitror, loco (§§. 130—183.).

5. BASILEENSIS PRIOR CONFESSIO.

De origine confessionis, quae Basileensis prior sive Mühlhusana dicitur, et de anno, quo ea scripta sit, ambigunt theologi. Alii, velut Zwingerus, I. I. Hottingerus, Ruchatus, Beckius, Ochsius, quorum quae huc pertinent scripta ab Hagenbachio in historia huius confessionis p. 26. not. citata invenies, Oecolampadium, *fulgentissimam illam ecclesiae Basileensis lampada*, eius auctorem esse dicunt, affirmantque illam confessioni Augustanae, Tetrapolitanae et Zwinglii fidei rationi coaevam anno MDXXX. in comitiis Augustanis Carolo imperatori traditam esse. Sed hanc sententiam reiiciendam esse nostris temporibus *Kirchhofer* in vita Oswaldi Myconii et *Hagenbachius* in libro iam citato docuerunt, eosque omnes nostrae aetatis theologos velut Winerum, Escherium, Beckium, Guerikium secutos esse video. Hagenbachius duas potissimum causas cur illi suffragari nequeat, affert, quarum altera in silentio, quo hanc confessionem vel ii transeunt, qui historiam comitiorum Augustanorum accuratissime descripserunt, altera in fidei sita est confessione, quae ab Oecolampadio profecta eiusdem orationi anno demum MDXXXI.

[..]ente in clericorum synodo habitae addita et ita comparata est, [u]t eam prima tantum illius confessionis lineamenta continere in [a]perto sit. Sed ut ipsi lectores de conditione, quae inter utramque intercedit, possint iudicare, Oecolampadii fidei confessionem ex Hagenbachii libro p. 213 — p. 217. hoc diversis literis transscribendam curavi, ut primo statim adspectu utriusque confessionis et consensus appareat et diversitas.

Art. 1. *Unum* simplicissimum naturâ confiteor *Deum, non tres Deos*, *tres autem unius naturae Personas*, coaeternas et coaequales naturâ, virtute et beatitudine, in quibus nec prior, nec posterior: nec major, nec minor. *Illum fateor praeelegisse secum ante omnia secula servandos* et propterea in utilitatem humani generis, *coelum, terram et omnia, quae in iis sunt, condidisse*. Cumque homo *rectus* et cum liberi arbitrii potestate praeditus *ad imaginem Dei, suâ sponte in peccatum prolapsus sit, damnationi totum genus factum est obnoxium et infirmata est in nobis optima ad bonum habitudo et pro ea successit, tanta ad peccandum proclivitas, ut nisi per Spiritum sanctum reparemur, nihil vel velimus vel agamus boni.* Fateor et *Deum a Seculo curam habuisse humani generis* misisseque Praecones iustitiae, exhortatores ad invocandum nomen Dei, *ante et post diluvium, patriarchas;* deinde utilem et sanctam *legem, a spiritu sancto inspiratam per Mosen dedisse*, non solum Iudaeis, quod ad ceremonias tunc necessariam, sed et nobis utilem, tum quia ad Christum ducit, tum quia legem naturae in nobis obscuratam excitat, similiter ut sanctissima Dei dona Prophetas amplexamur, quum nos de Christo certiores faciunt.

Art. 2. Tandem *in novissimo tempore praedictum verbum h. e. Filium dei factum esse carnem et humanam naturam divinae naturae in unam Personam iunxisse et factum esse fratrem nostrum, ut filios Dei faceret.*

Art. 3. *Qui de Spiritu Sancto conceptus*, natus ex Maria virgine.

Art. 4. *Post vero* miracula et sanctissimam doctrinam et post instituta sancta sacramenta (*passus*), *crucifixus* et vere *mortuus sub Pontio Pilato* Praeside, *omnino pro peccatis nostris satisfecit, Patrem coelestem nobis reconciliavit* unicâ hostiâ; *sepultum corpus*, animam vero triumphasse de inferis et morte, in consolationem patrum, quibus hactenus coeli ingressus praeclusus.

Art. 5 — 8. *Tertio autem die resurrexisse corpore, et postquam discipulis satis se ostendit resurrexisse*, vere *corpus suum* a terra in coelum [...]tum quadragesimo dei post resurrectionem. *Inde eum venturum [iudicare] vivos, et mortuos* confiteor, pios quidem ad possidendum coelum, [impios] vero ad ignem inextinguibilem.

Art. 8. 9. Et die quinquagesimo *misisse Sp. S. apostolis*, qui variis [d]onis spiritualibus locupletavit, quo idonei fierent, ad congregan[dum] [e]x Iudaeis et totius mundi gentibus Ecclesiam in unitatem fidei; [quae] est vera Sion et Hierusalem spiritualis per Prophetas praedicta, [in qua] *cives sunt qui Christum vere confitentur*, et charitate ab aliis non [...]tur. Eandem fidem sinceram confitentes, et ut animo non sepa-

rantur, ita symbolis ad hoc a Christo sacratis fidem charitatemque testantur sive *sub initium Baptismo, sive in profectu coenâ Dominicâ.*

Art. 10. Unde et remissio peccatorum et gratiarum actiones ac solus in Ecclesia, cui ad hoc claves datae sunt regni caelorum ita, ut quodquod illa liget in coelis sit ligatum, et quodquod solvat in terris solutum sit in coelis. Quo nomine et excommunicationem, si legitime fiat, minime contemnendam, sed valde utile remedium (Ecclesiae) a Christo datum confiteor.

Art. 11. Expecto et bonâ spe diem gaudii, in *qua mortui resurrecturi cum corporibus et omnes a Christo iudice sententiam accepturi prout vixerint, et fideles, quorum fides per charitatem operata fuerit, vitam aeternam ingressuros, quorum autem fides ficta, charitatisque nescia fuerit* et immisericors erga membra Christi comprobata, *aeterni ignis* cum Diabolo incendiis addicendos.

Art. 12. In iis autem quae ad Sacramentum coenae spectant, confiteor, *animas nostras per fidem in mortem Iesu Christi et carne et sanguine pasci et potari*, idque pane dominico sancte commendari: non autem corpus Christi verum vel localiter, vel dimensive, sed sacramentaliter adesse, et sic Christum vere credentibus vere adesse. Non habeo inter christiana dogmata, *pueros Christianorum non licere baptizari, nullo in casu licere iurare, magistratum non posse agere Christianum*, necessario communia omnia Christianis, tolerandas a magistratu imagines, quae provocant ad idololatriam.

Daemoniorum dixerim doctrinam, prohibere cibos et nuptias, non docendam libertatem spiritus. De sanctis et virgine Maria honeste et honorifice loquendum, orationes autem nostras utilissimum esse, ad Deum committere, cuius gloria quaerenda in omnibus.

Haec indubitata mihi sunt; contrariam autem doctrinam ut abominabilem anathematizaverim. In hâc fide, oro fratres, ut unanimes simus et eam confiteri non erubescamus. Quod si qui sunt qui contradicant vel haec suspecta habeant, *certis scripturis communiti, oramus ut indicent.*

Accedit tertia quae a Kirchhofero l. c. p. 141. not. c. addita est causa, eaque repetita est a ratione et modo, quo Helvetiorum theologi in certamine de coena sacra contra Bucerum disputarunt. Hic enim ut sententiam suam firmaret, saepius ad auctoritatem mortui Oecolampadii, quae illo tempore longe amplissima fuit, provocavit; at illi in eo refellendo confessionem Basileensem priorem nunquam eo testificati sunt consilio, ut quid Oecolampadius de coena sacra statuisset, demonstrarent; unde apparet eos Oecolampadium non pro auctore huius confessionis habuisse.

Neque quaenam causa eius fuerit atque origo quaerentes aliam, quae diu inter theologos divulgata fuit, sententiam tueri possumus. Fuerunt enim multi, qui cum Lavatero, Hallero, Planckio aliisque

bium vocari potest, quin primum lingua vernacula composita et edita deinde vero etiam latinitate donata sit, etsi Hallerus l. c. Vol. II, 139. contrariam sententiam videtur secutus esse, quippe qui eam Leone Iudae in vernaculam linguam translatam esse affirmaverit.

Conferantur: *Iacob. Christoph. Beckii* dissertatio historico theologica de confessione fidei Basileensis ecclesiae. Basil. 174. Melchior Kirchhofer Oswald Myconius Antistes der Basl rischen Kirche. Zürich 1813. K. R. Hagenbach kritische Geschich der Entstehung und der Schicksale der ersten Baslerconfession un der auf sie gegründeten Kirchenlehre. Basel 1827. Escher in Ersc und Grubers allgem. Encyclopädie. Sect. 2. Thl. 5. Art.: helvetisch Confession.

Hagenbachius quatuor editiones notatu dignas esse censet, easqu literis A. B. C. et D. signat. Prima, cuius titulum ille ex exemplari de sumpsit in quo primum folium manu Zwingeri scriptum erat, p. 32. no Fritzchio teste, cui in bibliotheca Turicensi integrum exempla inspicere licuit, sic inscripta fuit: BEkanthnus vnsers heyligen Christen lichen gloubens, wie es die kylch zu Basel haldt. Corde creditur a iusticiam, ore autem fit confessio ad salutem Rom. 10. 1534. pagg V. form. 4. Reliquae, si ab orthographia recedis, eodem titulo prodierunt; secunda eodem anno form. 8.; tertia 1591. 8.; quarta 1619. 8.; addenda est quinta anni 1629. 8. omnes et orthographie et literarum formis diversae; vetustiores etiam glossis marginalibus quae in recentioribus vel raro extant, vel omnino desunt insignes. Ex his una repetita esse perhibetur in libro sic inscripto: Kleinod der Kirchen Gottes in der Stadt und Landschaft Basel 1666. p. 15 —30. Neque defuerunt, qui eam verterent. Versio Franco-Gallica extat apud Ruchatum l. c. v. 510—526. In latinam linguam primum anno 1561. conversa est; hanc eius interpretationem in corpore et syntagmate confessionum p. 93. sqq. repetitam invenies. Melior interpretatio ea est, quae anno 1636. prodiit. Omnium praestantissima vero habenda est ea, quae a Zwingero, Beckio et Buxtorfio anno 1647. in usum disputationum edita est, quas illi diebus quibusque Iovis, horis pomeridianis in gratiam studiosorum habendas decreverant. Praeterea invenitur etiam in *Altingii* Methodo Theol. Catech. Basil. 1666. p. 29—38.

Quam optimam dixi eam typis exprimendam curavi, sed addi-

ol ex editione principe confessionem lingua vernacula expres-
atione habita eius, quae a Hagenbachio notata est, scripturae
itate.

Caeterum haec confessio duobus vel tribus annis post Mühl-
e a senatu civibusque recepta et hanc ipsam ob causam Mühl-
i dicta est. Mutationes, quas praefationis initium et finis ex-
sunt, nunc non moror; sed id memoratu dignissimum esse
r, in vetustissimis confessionis Mühlhusanae editionibus,
altera a. 1537., altera a. 1550. prodiit, articulum septimum,
e excommunicationis agit, prorsus omissum esse. Editiones
quae illas annis 1619. et 1671. secutae sunt, eum exhibere
est Hagenbachius l. c. p. 52. not. 2. et quem ille laudavit
s in historia Mühlhusae urbis, et in historia reformationis
nnae. Quae omnia ubi perpenderis, quaenam temeritas
ri insit verbis in theologia symbol. Mogunt. 1832. Proleg.
XVIII. etiam non monitus intelliges.

HELVETICA PRIOR SIVE BASILEENSIS POSTERIOR CONFESSIO FIDEI.

Quod historici quidam tradiderunt, theologos Argentinenses vim
am exercuisse in eam, de qua modo egimus, confessionem, id
in *priorem Helveticam* sive posteriorem Basileensem cadit. Illi
theologi, inter quos imprimis Bucerus nominandus est, nihil
in votis habuerunt, quam ut eos, qui reformatae ecclesiae
addicti erant, cum Luthero eiusque sectatoribus coniunge-
Quare doctrinam de coena sacra, cui unica fere discrimi-
r Helvetios et Wittembergenses causa inesse putabatur, for-
quas et Helvetiorum et Lutheranorum theologi probare pos-
roponendam esse rati hisce de formulis modo hos modo illos
s et ipsi praesentes adierunt. Neque operam suam omnino
videbantur, quum non solum Helvetios, sed ipsum etiam
m sibi propensos redderent. Hic ad ecclesiam Argentinen-
pistolas modestas et bonae spei plenas scripsit; illi Myconii
tim consilium secuti doctrinam de coena sacra accuratius
erunt, videruntque necesse esse, ut formulam huius doctrinae

a singulis civitatibus recipiendam prius constituerent, quam theologis Argentinensibus de socianda utraque ecclesia convenir Qui igitur summi illo tempore Basileae erant theologi Myconiu Grynaeus cum Leone Iudae, Pellicano et Bibliandro, Turice congressi formulam huiusmodi descripserunt descriptamque et cum ecclesia Bernensi communicarunt. Sed frustra. Bernenses mula reiecta, ut legati omnium civitatum, quae in Helvetia formatae ecclesiae sacra receperant, hisce de rebus consulta convenirent, valde optarunt, neque restitere Basileenses et Turicen Concio igitur Basileae inde a XXX. Ianuarii anni 1536. habe indicta est. Convenerunt praeter senatores et consiliarios, a sing civitatibus delectos, Bullingerus et Leo Iudae, Turicenses, Meg der Bernensis, Erasmus Ritter et Benedictus Burgauer Scaphus Fortmüller Sangallensis, Augustinus Gemusaeus Mühlhusanus et conius atque Grynaeus Basileenses, omnes et sincerissimi verit amici et ecclesiasticae pacis studiosissimi. Interea fama percrebr rat, inter imperatorem et papam de concilio oecumenico mox bendo convenisse; neque defuerunt qui catholicos illo concilio Helvetiis quoque rationem de ea, quam probassent, eccle reformatione, repetituros esse affirmarent. Ergo non solum prop rationem, quae illo tempore inter Helvetiorum ecclesias et theranorum sectatores intercessit, verum etiam ad haec catholi rum consilia respicientes omnes, qui Basileae convenerunt, et th logi et singularum civitatum legati decreverunt, ut nova confessio, quae ab omnibus Helvetiorum civitatibus recipere describeretur. Omnes unanimi consensu eius rei curam de darunt Bullingero, Grynaeo, Myconio, quibus Leo Iudae et gander iuncti sunt assessores. Hi nihil morati et labore ipsis im sito diligenter functi magnam illius partem iam absolverant, qu ecclesiae Argentinensis legati, Capito et Bucerus advenirent, qui placatis Turicensibus, qui ut exteri ab hac concione abessent, gitaverant, permissum est, ut eos consilio suo adiuvarent. Ne quod de Luthero et de formulis, quas ille omnibus veram de sacra doctrinam profitentibus imprimis retinenda esse censuit, ret runt, eventu caruit, quum omnes spem consociationis inter eccles reformatam et Lutheri sectatores sincero animo concepissent hanc ipsam ob causam ad lenitatem propensi in formulis p

...itis non perseverarent. Testis est ipsa, quam composuerunt, ...fessio, testis publica, qua concio dimissa est, epistola, testis ...ynaeus, qui die VII. Februarii ad amicum scripsit: *„Quas formas ...therus requiril, eas ut in nostram confessionem expresse insererenus Bucerus et Capito obtinuerunt.“*

Caeterum haec confessio, quae a loco, ubi scripta et orta fuit ...ileensis, ab Helvetiorum civitatibus, quae eam probaverunt, no...inata est Helvetica, primum lingua latina confecta et deinde a ...ne Iudae ex auctoritate publica in latinum sermonem transla...t esse dicitur. Quo facto concio optimis auspiciis dimissa est. ...ed spes, qua omnes, qui Basileam venerant legati, quum urbem ...inquerent, tenebantur, quamquam magna et firma, tamen mox ...irum in modum debilitata est. Fuerunt enim, qui cum alia mul..., tum id confessionis novae auctoribus et interpretibus exprobra...rent, quod et theologis Argentinensibus nimium indulsissent et lati...us confessionis textus cum germanico non satis congrueret. Quare ...ibi in alia concione mense Martio ab iisdem earumdem civita...um legatis Basileae habita confessio ante septem hebdomadas ...nium consensu probata denuo examinata est, tamen omni ex ...arte iterum confirmata est. Omnes qui aderant ei subscripserunt, ...que non mense Maio, ut Guerike aliique affirmant, sed die XXVI. Martii factum est, postquam Myconio et Grynaeo mandaverunt, ut ...tinum *confessionis textum* ex germanico corrigerent, et singulari ...ecreto *prohibuerunt*, ne quis confessionem prius typis exprimeret, ...am reliquae ecclesiae omnes, se illam prorsus probasse, decla...rent. Quae hactenus paucis exposita sunt, ea apud Ruchatum, ...scherum, Hagenbachium et Escherum ll. cc. imprimis vero apud Kirchhoferum l. c. fusius et copiosius tradita invenies. Restat igi...r ut quae mihi innotuerunt editiones enumerem et de ratione ...ponam, quam ipse in edenda hac confessione secutus sim.

Hallerus in bibl. hist. Helv. Tom. III. p. 140. affirmat, latinam ...ius confessionis textum publici iuris factum eumdemque dein...eps repetitum esse in corpore et syntagmate confessionum Genev. ...554., sed annum quo latina illa confessionis editio primum prodierit, ...n commemoravit; germanicum vero anno 1536. form. 8. et anno ...6. Basileae typis expressum esse dicit. Consentit cum eo Wine...s in variarr. conf. comparat. p. 18., qui editionem a. 1550. omi-

sit eiusque loco aliam a. 1587. attulit, et qui Winerum secutus
Guerike in theol. symb. p. 110. At in bibliotheca Feuerlini ne
quidem huius confessionis editio commemorata est, et Eschero
in Erschii et Gruberi encyclop. univers. Sect. II. Tom. V. p. 229.
4. nulla eiusdem extat editio, quae publica fruatur auctoritate. I
deinde hunc exhibet confessionis germanicae titulum: Eine l
und gemeine Bekenntniß des Glaubens der Kirchen, so in einer
genoßschaft das Evangelium Christi angenommen haben,
Gläubigen und Frommen zu erwägen, zu beschätzen und zu urth
dargestellt; sed simul affirmat, textum confessionis germani
numquam typis expressum esse, latinum vero tum in harm
tum in corpore et syntagmate confessionum extare. Addit den
interpretationem Gallicam reperiri apud Ruchatum l. c. Tom
p. 510. sic inscriptam: Brieve confession de foi des eglises d
Suisse, qui ont embrassé l'Evangile de Jesus Christ, présent
tous les Fidéles et les Gens de bien, pour l'examiner et en ju
composée à Bâle l'an 1536., au mois de Février et signée en
par les Cantons Réformez. Et Ruchatus ipse, se confessionem
germanico textu translulisse dicit l. c. Vol. V. p. 509. ubi
extant: On l'avoit écrite en Latin, et on chargea Leon de
de la traduire en Allemand: Comme cette Piéce n'est pas
longue, et qu'elle est fort rare, je la mettrai ici tout au l
traduite fidélement sur la Copie Allemande.

Equidem etiam hanc confessionem et germanico et latino
mone exprimendam curavi. Germanicam deprompsi ex codice
form. 4. bibl. cuiusdam Basileensis sic insignito: Gal. I. 167., in
praeterea Blaureri Conf. de S. C., Confessio Saxon. Elect. Te
torii cum Interim et alia quaedam, praecipue Bullingeri et Bibli
dri scripta continentur. Prima pagina haec extant: Hunc codi
M. S. Bibliothecae Carolinae donavit Mense Maio 1631. Ioh. 1
dolphus Stuckius Professor artium dicendi et Bibliothecarius
anno 1630. In fine notatus est dies, quo scriba opus suum ab
vit, dies scilicet XXIII. Ianuarii anni 1538. Codicem hunc Ba
leensem contulit Fritzschius cum Turicensi, quem in tabulario
clesiastico reperit signo B. r. ornatum et sic inscriptum: Donatio
aliquot Regum et principum virorum. — Antiquitates quaedam
Collegiis et Templis Tigurinis. — Reges Francorum a Pha

usque ad filios Ludovici Pii. Collectaneâ ex variis. MDLXX. ., neque dubii haerere possumus, quin collectionem a Bul- ipso institutam contineat. Quamquam igitur germanicae textum e codice Basileensi repetendum esse putavi, tamen scripturae diversitatem, quam codex ille Turicensis t, plerumque negligere. Quem dedi latinae confessionis textum, eodem codice depromptus est. Nusquam vero illam reperi dicem, quam additam voluerunt Bullinger et Leo Iudae, e mentionem Hagenbachius l. c. p. 68. not. fecit et quam bis ab Eschero l. l. citatam esse video: „Durch diese Ar- eln wir keines Wegs allen Kirchen eine einzige Glaubens- vorschreiben. Denn wir erkennen keine andere Glaubensregel s die heil. Schrift. Wer also mit dieser übereinstimmt, mit igen sind wir einstimmig, obgleich er andere von unserer Con- verschiedene Redensarten brauchte. Denn auf die Sache und die Wahrheit, nicht auf die Worte soll man sehen. Wir also Jedem frei, diejenigen Redensarten zu brauchen, welche seine Kirche am passendsten glaubt, und werden uns auch der- Freiheit bedienen, gegen Verdrehung des wahren Sinnes Confession uns aber zu vertheidigen wissen. Dieser Ausdrücke wir uns jetzt bedient, um unsere Ueberzeugung darzustellen.

7. CATECHISMUS GENEVENSIS.

annes *Calvinus* in usum ecclesiae Genevensis anno 1536. ca- um lingua Gallica conscripsit, *non illum*, ut Beza in eius , *in quaestiones et responsiones distributum .. sed alium multo n praecipua religionis capita complexum*, quem latinum eccle- nevensis ministri anno 1538. typis exprimendum curarunt riptum: „Catechismus sive christianae religionis institutio ibus renatae nuper in Evangelio Genevensis Ecclesiae suf- ecepta, et vulgari quidem prius idiomate, nunc vero Latine quo de Fidei illius synceritate passim aliis etiam Ecclesiis , in lucem edita. Ioanne Calvino autore. Basileae, anno XVIII." Quae in ipsa hac inscriptione indicata est latinae tationis causa, eam, aliis additis, ecclesiae Genevensis mi- epistola ipsi Catechismo praemissa, quae ad omnes Christi

evangelium religiose colentes data est, fusius explicarunt. tinetur ea paginis XV., quarum numeri a typothetis non in sunt. Sequitur ipse Catechismus, qui numeris huiusmodi signitus est, repetita in hunc modum inscriptione: „Catechis „seu Christianae religionis institutio Ecclesiae Genevensis, „prius idiomate edita, nuncque postremo latinitate etiam do „Ioanne Calvino autore." Illam, quam primo loco posui inscri nem exhibet Fuerlinus in bibl. T. II. No. 1917. sed mutila hanc invenies in libro quem Henry de vita Calvini conscripsit II. p. 150. not. 1. Constat autem paragraphis LVIII. ita disp

1) Omnes homines ad religionem esse natos. — 2) Quid falsam ac veram rel. intersit. — 3) Quid de deo nobis cognoscen — 4) De homine. — 5) De libero arbitrio. — 6) De peccato et — 7) Quomodo in salutem ac vitam restituamur. — 8) De lege mini. — 9—18) Decem praecepta singula. — 19) Legis summa 20) Quid ex sola lege ad nos redeat. — 21) Legem gradum ess Christum. — 22) Christum fide a nobis apprehendi. — 23) De ctione et praedestinatione. — 24) Quid sit vera fides. — 25) donum dei. — 26) In Christo iustificamur per fidem. — 27) Pe dem sanctificamur in legis obedientiam. — 28) De poenitentia et r neratione. — 29) Quomodo bonorum operum et fidei iustitia conveniant. — 30) Symbolum Fidei. — 31—39) Credo (patrem filium 32—35., Spir. s. 36., sanctam Eccles. catholicam 37., remissio peccatorum 38., carnis resurrectionem, vitam aeternam 39.). — 40) sit spes. — 41) De oratione. — 41) Quid in oratione spectandum 42) Orationis dominicae enarratio. — 43—49) Exordium et petiti sex singulatim. — 50) Orandi perseverantia. — 51) De sacramenti 52) Quid Sacram. — 53) De Baptismo. — 54) De Coena Domini 55) De ecclesiae pastoribus et eorum potestate. — 56) De traditi bus humanis. — 57) De excommunicatione. — 58) De magistrat

In fine addita est, „Confessio fidei, in quam iurare cives om „Genevenses, et qui sub civitatis eius ditione agunt, iussi „exscripta e Catechismo, quo utitur Ecclesia Genevensis" paginis XI. continetur. Ultima denique pagina haec extant: B leae, in officina Roberti Winter, anno MDXXXVIII. mense Mar

Sed post paucos annos Calvinus, quum methodum, quam hoc catechismo secutus erat, ipse non omnino probaret, opus retractavit. *Scripsit*, si Bezam l. c. sequimur anno 1541., *chismum gallice et latine, ab illo priore minime discrepantem, multo auctiorem, et in quaestiones distributum.* At alios posterioris nostrique aevi theologos sequimur, hunc catechism

ceps de vera dei cognitione et de recto eius cultu exponens, s eum rite honorare sit, si in eo sita sit tota nostra fiducia: si illu tota vita colere, voluntati eius obsequendo, studeamus: si eu quoties aliqua nos urgeat necessitas, invocemus; salutem in eo qua rentes, et quicquid expeti potest bonorum: si postremo tum cor tum ore illum bonorum omnium solum auctorem agnoscamus. Qua totius argumenti in quatuor partes divisionem auctor ab initio q dem diligenter servat, quum primum de fide, tum de lege, dein de oratione agat, sed his expositis quod reliquum est rursus duas partes disiungit, quum quarto loco verbum dei et quinto mum sacramenta commemoret. Neque haec omnino cum catechism anno 1538. vulgato congruunt. Etenim si singulae huius catechis paragraphi, quas omnes supra indicavimus, respiciuntur, prima pa paragraphos 1—7. et 21—39., secunda 8—20., tertia 41—5 quarta 55. et 56. et quinta 51—54. et 57. receptas esse et r tractatas apparet, ita ut praeter illud, quod Beza notavit discrime aliud etiam, quod in amplificatione et transpositione singularu partium cernitur, deprehendatur.

Sed haec ulterius persequi non huius loci est. Redeamus propositum et pergamus in enumerandis catechismi Genevensis ed tionibus.

Editio huius catechismi, quae postremo commemorata est, s inscripta esse perhibetur a Senebiero l. c. „Catechismus ecclesi „Genevensis, primo gallice anno 1536. scriptus, deinde ab ipso a „ctore eo qui nunc extat ordine et methodo editus, tum latine, ac „iecta formula, tum precum publicarum, tum administrationis sacra „mentorum, Genevae 1545." eademque maximam nacta auctorita tem non solum repetita est in Operibus Calvini edit. Amstelod. Tom VIII. p. 11—37., edit. Genev. 1617. Tom. VII. p. 12. 43. et alias verum etiam in multorum populorum linguas translata. Beza catechismum l. c. opus appellat admirandum, „tantopere plurimi etiam exteris populis probatum, ut non modo vernaculis plurimi linguis, utpote Germanica, Anglica, Scotica, Belgica, Hispanica, sed etiam hebraice ab Immanuele Tremelio Iudaeo-Christiano et graece ab *Henrico Stephano* legatur elegantissime conversus." Consentiunt Senebier et Henry, quorum ille l. c. haec habet: „Ce catéchisme „fut d'abord traduit en espagnol, et imprimé sans nom de lieu et

obtinent corpus pro nobis crucifixum et sanguis in cruce fusus; deinde peccatorum expiatio, ius adoptionis, vitae novitas, et quaecunque ad vitam aeternam spectant. 5) Ergo quicunque rite et pie utuntur sacramentis, Christum, ut illic nobis offertur una cum spiritualibus eius donis, recipiunt. Nam ut verax sit Deus, necesse est quidquid significat id promittit ab ipso impleri ac praestari. Atque ut vera sit significatio necesse est ut effectus vel res ipsa signo respondeat. 6) Quod autem per Sacramenta dicimus nos fieri Christi et spiritualium eius donorum participes, in eo non ad signa nuda, sed potius ad promissionem quae illis annexa est, respectum habemus. Quatenus ergo in promissione illis oblata proficit nostra fides, eatenus se ista vis et efficacia quam dicimus, se exerit. Ita materia aquae aut panis, aut vini Christum neque quam nobis offert, nec spiritualium eius donorum compotes nos facit, sed promissio magis spectanda est, cuius partes sunt nos recta fidei via ad Christum ducere. 7) Hinc concidit Papistarum error, qui in elementis obstupescunt, et illis affigunt salutis suae fiduciam, cum Sacramenta a Christo separata nihil aliud sint, quam inanes larvae, et in ipsis omnibus haec vox clare personet, non alibi quam in solo Christo haerendum, nec aliunde petendam esse salutis gratiam. 8) Praeterea si quid boni per Sacramenta nobis confertur, id non fit propria eorum virtute, etiamsi promissionem, qua insigniuntur, comprehendas. Deus enim solus est qui spiritu suo agit, et quod sacramentorum ministerio utitur, in eo neque vim illis suam infundit, nec spiritus sui efficaciae quidquam derogat; sed pro ruditatis nostrae captu, ea tanquam adminicula sic adhibet, ut tota agendi facultas maneat penes ipsum solum. 9) Itaque quemadmodum Paulus admonet, eum, qui plantat vel rigat, nihil esse, sed unum Deum esse qui dat incrementum; ita et de Sacramentis dicendum est, ea nihil esse, quin nihil profutura sunt, nisi Deus in solidum omnia efficiat. Instrumenta quidem sunt, quibus efficaciter, ubi visum est, agit Dominus, sed ita ut totum salutis nostrae opus ipsi uni acceptum ferri debeat. 10) Constituimus ergo unum esse Christum, qui vere intus baptizat, qui nos in coena facit sui participes, qui denique implet quod figurant Sacramenta, et ita quidem his adminiculis, ut totus effectus penes eius spiritum resideat. 11) Sic interdum sacramenta vocantur sigilla et tamen solus Spiritus proprie est sigillum et idem fidei inchoator et perfector. Nam haec omnia sacramentorum attributa inferiore loco subsidunt, ut ne minima quidem salutis nostrae portio ab unico autore ad creaturas transferatur. 12) Praeterea sedulo docemus Deum non promiscue vim suam exerere in omnibus qui Sacramenta recipiunt, sed tantum in electis: nam quemadmodum non alios in fidem illuminat, quam quos praeordinavit ad vitam, ita arcana peculiarique spiritus sui virtute efficit, ut Sacramenta illis solis exhibeant quod offerunt. 13) Hac doctrina evertitur illud Sophistarum commentum, quod docet Sacramenta novae legis conferre gratiam omnibus non ponentibus obicem peccati mortalis. Praeterquam enim quod in Sacramentis nihil nisi fide percipitur, tenendum quoque est, minime alligatam ipsis esse Dei gratiam, ut quisquis signum habet, re etiam potiatur. Nam repro

iis perinde ac electis signa administrantur. Veritas autem signorum ad hos solos pervenit. 14) Certum quidem est offerri communiter omnibus Christum cum suis donis, nec hominum infidelitate labefactari Dei veritatem, quin semper vim suam retineant sacramenta; sed non omnes recipiendi sunt capaces. Itaque ex Dei parte nihil mutatur, quantum vero ad homines spectat, quisque pro fidei suae mensura accipit. 15) Quemadmodum autem nihilo plus infidelibus confert sacramentorum usus, quam si abstinerent, imo illis tantum exitialis est, ita extra eorum usum fidelibus constat, quae illic figuratur veritas. Sic baptismo abluta sunt Pauli peccata, quae iam prius abluta erant. Sic idem baptismus Cornelio fuit lavacrum regenerationis, qui tamen iam spiritu sancto donatus erat. Sic in coena se nobis communicat Christus, qui tamen perpetuo in nobis manet; sed quatenus sacramentis confirmatur et augescit fides, confirmantur in nobis Dei dona, adeoque augescit quodammodo Christus in nobis, et nos in ipso. 16) Ad haec utilitas quam ex sacramentis percipimus ad tempus, quo ea nobis administrantur, restringi minime debet, perinde ac si signum visibile, dum in medio profertur, eodem secum momento gratiam Dei adveheret. Nam qui a prima infantia baptizati sunt, eos in pueritia vel ineunte adolescentia interdum regenerat Deus, ita baptismi ad totum vitae decursum patet, quia perpetuo viget quae illic continetur promissio, et sacrae Coenae usus, qui in actu ipso propter incogitantiam vel tarditatem nostram parum prodest, fructum deinde suum profert. 17) Praesertim vero tollenda est praesentiae localis imaginatio. Nam cum hic signa in mundo sunt, oculis cernantur, palpentur manibus, Christus non alibi quam coelo, nec aliter quam mente et fidei intelligentia quaerendus est. Quare perversa et impia superstitio est, ipsum sub elementis huius mundi includere. 18) Hoc modo non tantum refutatur Papistarum commentum de transsubstantiatione, sed crassa omnia figmenta, quae vel coelesti eius gloriae detrahunt, vel humanae naturae veritati minus sunt consentanea: neque enim minus absurdum iudicamus Christum sub pane locare, vel cum pane copulare, quam panem transsubstantiare in eius corpus. 19) Ac ne qua ambiguitas restet, cum in coelo quaerendum esse Christum dicimus, haec locutio locorum distantiam sonat et exprimit; tametsi enim proprie loquendo supra coelos locus non est, quia tamen corpus Christi, ut fert humani corporis natura, finitum est, et coelo continetur, necesse est a nobis tanto locorum intervallo distare, quantum coelum abest a terra. 20) Quod si imaginatione nostra Christum pani et vino affigere fas non est, multo minus licet in pane eum adorare; quamquam enim panis in symbolum et pignus eius quam habemus cum Christo communicationis, nobis porrigitur, quia tamen signum est, non res ipsa, neque rem in se habet inclusam, idolum ex eo faciunt, qui mentem suam in eum convertunt, Christum adoraturi.

Eodem tempore, quo Calvinus articulos, quos propterea inserendos esse existimavimus, quoniam illi prima quasi consensus Tigurini lineamenta continent, ad Bernenses misit, etiam cum *H. Bullin-*

gero de concordia inter ecclesiam Genevensem et Turicensem constituenda multum per literas egit, et quum illum ecclesiae Turicensis antistitem ipsius partibus favere videret, ipse Farelio socio assumpto Turicum adiit ibique coram senatoribus et consiliariis publicis cum summis theologis de sacramentorum natura, vi et efficacia disputavit. Omnes qui aderant brevi tempore de articulis convenerunt, quos Bullingerus, quum exspectaret, ut Helvetiorum ecclesiae omnes consensu suo eos approbarent, cum his communicavit. Neque spes eum fefellit. Soli Bernenses in epistola ad Turicenses die II. Iunii missa responderunt: „Quum nostra disputatione et Vestra contra *Lutherum* confessione satis superque declaratum sit, quicquid ad causam hanc pertinet, non videmus quantopere conducat aliam edere *Confessionem*. Sed et neque inter Gebennensem et nostram Ecclesiam umquam publicum fuit dissidium, ut videatur necessarium, publice etiam Papistis nostrum testari consensum." Quamobrem articulis non subscripserunt et simul eos typis non exprimendos esse censuerunt. In illa permansere sententia; hanc vero mutarunt mutata, quae articulis praeposita fuit, praefatione. Reliqua, quae ad historiam horum articulorum, e quibus consensus Tigurinus constat, pertinent, tum mutata illa, de qua modo locuti sumus, praefatio p. 191. et ea, quam ministri Tigurinae ecclesiae ad Calvinum dederunt epistola p. 197. tum literae continent, quibus Calvinus exponit, cur anno 1554. consensionis illius capita fusius exponendi consilium ceperit. p. 199.

Caeterum conferas Sal. Heß Lebensgeschichte Bullingers. Zürich 1829. Thl. 2. S. 15. ff. Kirchhofer das Leben Wilhelm Farels. Zürich 1831. 33. Bnd. 2. S. 93. ff. Paul Henry das Leben Johann Calvins des großen Reformators. Hamburg 1838. Bnd. 2. S. 468. ff. neque negligenda sunt: *Lavateri* historia sacramentaria p. 98. *Hospiniani* historia sacramentaria p. 211. *Löscheri* historia motuum. edit. 1708. p. 54. Hagenbach kritische Geschichte der Entstehung und Schicksale der ersten Basler Confession. Basel 1827. S. 75. ff. (Beck) die symbolischen Bücher der evangelisch-reformirten Kirche. Thl. 2. Vorwort. S. XII. XIII.

Hessius l. c. p. 18. not. articulos primum hac inscriptione publici iuris factos esse ait: „Consensio mutua in re Sacramentaria Ministrorum Tigurinae ecclesiae, iam nunc ab ipsis autoribus edita

9. CONSENSUS GENEVENSIS.

Anno 1551. novum malum, ut Bezae verbis in vita Calvini utar, Genevensem ecclesiam invasit. „Dedit autem, sic pergit ille, occasionem Hieronymus quidam Bolsecus ex Carmelitarum societate Lutetiae monachus, qui quum aliquot ante annos cuculla quidem abiecta, sed monachismo retento profugisset, idem etiam decepta Ferrariensi Ducissa ab ea pulsus, ac tandem triduo medicus factus Genevam venerat: ubi quum inter eruditos medicos nullo loco esset, ut sese theologum esse ostenderet, falsum et absurdum quiddam de praedestinatione inter aliquos, ac tandem etiam in congregationis coetu blateravit. Eum Calvinus primum moderata reprehensione contentus refutaverat, deinde ad se vocatum docere meliora fuerat conatus. At ille sive ambitione monastica percitus, sive ab .. factiosis, iampridem quaerentibus per quem Calvinum lacesserent, incitatus, palam ausus est in ipso congregationis coetu XVI. Octobr. quum ille Ioannis locus explicaretur, *Qui ex Deo est, verba Dei audit, et quia non auditis, ex Deo non estis*, liberum arbitrium et operum praevisionem ad aeternae praedestinationis decretum causis omnibus etiam ordine superius evertendum, adiectis etiam in veram doctrinam contumeliis, fastuque mere seditioso proferre, idque eo, ut existimatur, audacius quod forte Calvinum suo loco non sedentem abesse crederet. Et aberat quidem ille initio. Sed eo sermonem ingresso superveniens, pone alios nonnullos sese continuerat. Finita monachi oratione Calvinus repente apparens, quamvis plane nihil antea tale meditatus, tum certe si umquam alias, qui vir esset ostendit. Siquidem illum tot verbi divini testimoniis, tot Augustini praesertim locis, tot denique tamque gravibus argumentis confutavit, perculit, obruit, ut omnes praeter ipsum et perfrictae frontis monachum ipsius vehementer puderet. Aderat in ipso audientium coetu Assessorum Praetoris unus, quorum in urbe ius prehensionis est. Is illum dimisso coetu tamquam seditiosum in custodiam tradit. Quid plura? Causa multis disputationibus agitata, senatus Helveticarum etiam ecclesiarum sententiam percontatus, illum tum ut seditiosum, tum ut mere Pelagianum XXIII. Decembr. publice damnatum urbe expulit, fustuariam poenam minatus, si vel in urbe

vel in urbis territorio esset deprehensus." . . . „At Genevae interea collegium ministrorum in publico coetu veram de praedestinatione doctrinam asseruit, publicoque scripto deinceps a Calvino conscriptam comprobavit," eoque continetur consensus, qui dicitur Genevensis, cui num anno 1554. etiam ecclesia Turicensis ceteraeque Helvetiorum ecclesiae subscripserint, adhuc dubitari licet.

Cfr. Simleri narratio de ortu, vita et obitu H. Bullingeri. Tiguri 1575. 4. fol. 26. *Ioh. Henr. Hottingeri.* hist. eccl. N. T. saec. XVI. P. II. p. 832. P. IV. p. 727. sqq. *Jacqu. Benign. Bossuet* histoire des variations des eglises protestantes. Paris 1688. Tom. II. p. 9. Cf. Heß Lebensgeschichte M. H. Bullingers. S. 36. ff. Kirchhofer Oswald Myconius. S. 391. Hagenbach Geschichte der ersten basler Confession. S. 78. ff. Escher in Ersch und Grub. Encyclop. Art. Helvet. Confess. Beck die symbolischen Bücher u. s. f. Vorw. S. 16. 17.

Quod denique ad editiones attinet, nemo, quod ego sciam, enumeravit omnes. Quae mihi innotuerunt hae sunt. Editio princeps, quam Senebier hist. litter. de Geneve p. 252. citavit, hac prodiit inscriptione: „De aeterna dei praedestinatione, qua in salutem alios ex hominibus elegit, alios suo exitio reliquit: item de providentia qua res humanas gubernat, consensus pastorum Genevensis ecclesiae, a Io. Calvino expositus." Porro titulus sacra anchora ornatus est. Denique indicatur locus et annus, quo liber prodiit, in hunc modum: „Genevae, ex officina Ioannis Crispini *MDLII." form. 8. Eodem* anno Senebiero l. c. et Winero in variarr. conf. compar. p. 19. testantibus, gallica huius consensus interpretatio form. 12. publici iuris facta, eademque, ni omnia me fallunt, hoc titulo ann. 1614. form. 8. repetita est: Congregation faite en l'Eglise de Geneve par M. Jean Calvin en laquelle la matiere de l'election éternelle de Dieu fut sommairement et clairement par luy deduite et ratifiée d'un commun Accord par ses frères Ministres repoussant l'erreur d'un Semeur de fausse doctrine qui effrontéement avoit desgorgé son Venin. Genève 1614. pagg. 128. cfr. *Halleri* bibl. hist. Helv. Tom. III. p. 171. No. 489. Latinus vero huius consensionis textus in Calvini tractatibus theologicis et in eiusdem operibus (ed. Basil. Tom. VII. p. 688. sqq. ed. Amstelod. Tom. VIII. p. 593. sqq.), quibus ego quoque in edendo illo usus sum, repetitus est.

10. CONFESSIO FIDEI GALLICANA.

Doctrinae ratio, quam in Germania et Helvetia qui ecclesiae reformatores dicuntur optimo successu contra catholicos defenderant, etiam in Gallia multorum animos insita sua vi et veritate expugnavit. In dies latius propagabatur, etsi qui eam susceperunt et exilio et ferro et igni multabantur. Franco-Gallorum reges ne Iacobaea quidem clade impedire poterant, quo minus in regia ipsorum urbe ecclesia novis sacris addicta constitueretur atque concio omnium convocaretur clericorum, qui in Gallia sacris emendatis favebant. *Chandieu* enim minister reformatae, quae Parisiis constituta erat, ecclesiae Pictavium missus, ibique cum fidei suae sociis multum de necessitate omnes in Gallia ecclesias communi vinculo coniungendi collocutus, ecclesiae Parisiensi ut huiusmodi concionem convocaret statim post reditum persuasit. Legati omnium fere reformatarum, quae illo tempore in Gallia florebant, ecclesiarum Lutetiae Parisiorum anno 1559. convenerunt literisque fidei confessionem consignarunt, Francisco II. tradendam. Eadem deinceps non solum Carolo IX., qui Franciscum secutus est, anno 1561. tradita, verum etiam Rupellae anno 1571. ab Henrico IV. sollemni modo confirmata est:

Ceste Confession de foy des Eglises Reformees du Royaume de France arrestee au premier Synode National tenu à Paris le 19. May 1559. regnant lors Henri II. et depuis presentee à Charles IX. par la grace de Dieu Roy de France, à Poissi l'an 1561. Apres avoir esté leue au synode National assemblé à la Rochelle, il a esté declaré par le dit Synode representant toutes les Eglises de ce Royaume, Que toutes les dites Eglises Françoises approuvent et ratifient la susescrite Confession en tous ses chefs et articles: comme estant entierement fondée sur la pure et expresse parole de Dieu. Et en tesmoignage de ce consentement, la dite Confession de foy a esté signee par les Ministres et Anciens deputez des provinces de ce Royaume au nom des dites Eglises. Et furent presens au dit Synode tenu à la Rochelle, Jean par la grace de Dieu Royne de Navarre: hauts et puissans Princes Henry Prince de Navarre, Henri de Bourbon Prince de Condé, tres-illustre Prince Louys Conte de Nassau, Messire Gaspard Conte de Coligni Amiral de France, et plusieurs Seigneurs, Gentilshommes et autres personnes. Faict à la Rochelle le 13. Auril, l'an de grace mil cinq cents soixante et unce.

Jehanne. Henry. Henry de Bourbon. Louys de Nassau. Chastillion. Theodore de Besze esleu pour conduire l'action du Synode. *Chandieu,*

subscripserunt confessionis exemplaribus manu scriptis, quae insignita erant inscriptione: „Confession de foy faitte d'un commun „cord par les François, qui desirent vivre selon la pureté de l'evan „de nostre seigneur *Jesus Christ*. 1. Pierre III. Soyez tousiours „pareillez à respondre à chacun qui vous demande raison de l' „perance, qui est en vous. MDLXI." Sed utrum haec confes eodem anno typis expressa et publici iuris facta sit necne equid diiudicare non audeo. Id tamen constat, eam anno sequente in l guam germanicam translatam esse titulo non satis accurate a Feu lino in bibl. symb. T. II. p. 136. Nr. 1830. indicato. Est aut hic: Confession, oder Bekantnuß des Glaubens in gemain vnd a helliglich von den Kirchen so hin vnd wider in Franckreich zerströu nach dem lauteren rainen Euangelio vnsers Herren Jesu Christi leben begeren, gestellt, vn̄ sampt ainer Supplication der K. übergeben. Auß Frantzösischer sprach ietzt neüwlich in's Teut bracht. 1. Petri III. Seit allezeit berait zur antwort iederman, grund fordert der hoffnung die in euch ist, etc. In fine pag. haec extant: Getruckt zu Haidelberg durch Ludwig Lück, im nach Christi geburt, M. D. Lxii. Caeterum ista huius confessio germanica interpretatio multum differt ab ea, quam apud Croci in magno martyrum libro Brem. 1682. fol. p. 922. sqq. inveni.

Gallice extat in (Theod. de Beza) histoire ecclesiast. des égli réformées au Royaume de France Tom. II. p. 173—190., et libro sic inscripto: Confessions de Foi des églises reformées France et de Suisse suivies des 39. Articles de l'église Anglicane d'un fragment de la confession d'Augsbourg. Montpellier 1825.

Latina huius confessionis interpretatio prodiit demum (nevae hoc titulo: „Gallicarum ecclesiarum confessio Christianissi regi anno MDLXI. exhibita. Nunc vero in latinum conversa, omnino constet eas ab omnibus haeresibus sive sectis esse pro alienas. Anno Domini MDLXVI." Deinde saepius repetita velut in (Serrani) Commentariis de statu religionis et reipubli in regno Galliae 1571. p. 73—94., ut perspicuum sit quae i pridem fuerit Gallicarum ecclesiarum, in mediis primarum afflic num tempestatibus, in fidei doctrina conformis atque unani consensus. Equidem gallicum ex editione, quae Monte-Pessul prodiit, a Rödigero qui aut collatione vetustissimi exemplaris m

ipsi, quod Genevae asservatur, aut editione principe mihi quidem ignota usus est, diligentissime correcta typis exprimendam curavi, et latinam dedi ex editione principe, cuius inscriptio supra me indicata est.

I. II. CONFESSIONES SCOTICANAE PRIOR ET POSTERIOR.

In eadem synodo nationali, 1560. Edinburgi habita, qua Scoti publica *auctoritate papatum sustulerant*, ut ministri evangelicae doctrinae fidei confessionem literis consignarent, unanimiter decretum est; neque hi, inter quos prae caeteris Iohannes Knox, Calvini discipulus, nominandus est, negotium, quod ipsis demandatum erat, neglexerunt, sed huiusmodi confessionem quatuor diebus composuerunt. Ea primum lingua Scotica, qua scripta fuit, edita et publici iuris facta est a. 1568. Nam qui primus illam in latinum sermonem transtulit is in corpore et syntagmate confessionum ed. 1612. p. 6. haec habet: „Quum itaque divina quadam providentia, confessio scoticanae ecclesiae (edita primum anno Christi millesimo quingentesimo sexagesimo octavo, quae nulla alia quam Scotica lingua nullis, quod sciam, ecclesiis est communicata) in manus meas incideret: et audirem querelam, confessionem ecclesiae Scoticanae in harmonia confessionum desiderari: videbatur *operae pretium*, confessionem illam in linguam latinam transferre, *ut piorum desiderio* satisfieret, qui illam una cum aliis harmoniae *inseri aut aliter* adiungi cupiebant.“ Hac interpretatione in edendo confessionum corpore et syntagmate usus est Gasp. Laurentius; quem ego dedi textum, is ex hoc corpore repetitus est, mutata aliquot locorum interpunctione et correctis quibusdam mendis typographicis.

Ex eodem fonte hausimus Scoticanam posteriorem anno 1581. compositam, qua prior ita confirmata est, ut auctores in „*erronea et sanguinolenta concilii Tridentini decreta*“ magnopere inveherentur.

De utriusque editionibus nil amplius habeo quod commemorem, quum parva tantum ad manus sit librorum supellex. Quibus inexhaustos magnarum bibliothecarum thesauros adire licet, ii conferant vetustas istas, quas mihi inspicere non contigit, de rebus Scoticis Melvilii, Knoxii, Spotswoodi narrationes; quid quod ne

recentiores quidem, velut Robertsoni et Stuarti, qui huc spectan libros adhibendi data erat potestas. *Buchananus* in rerum Scoti carum historia Francof. 1624. *Schröckhius* in historia reforma Vol. II. p. 478. *Gembergius* de ecclesia Scotica nationali Hamb 1828. et alii, quos consulere concessum fuit, scriptores et de ori gine et de variis huius confessionis editionibus vel omnino tacent, v commemorant tantum quae ab hoc quidem consilio meo aliena erant

13. CONFESSIO BELGICA.

Teste Hermanno Venema in institutionibus historiae ecclesia V. et N. T. Tom. VII. p. 252. ante annum 1563. „usi sunt Re „formati in Belgio formulis doctrinae et ordinis ecclesiarum „Belgicarum Londini sub Eduardo VI. collectarum; quae fue „runt Confessio et maior Catechismus e lingua Frisiae Orienta „lis in Belgicam translatus a. 1553. a viro nobili Iohanne Utenho „vio, tunc ecclesiae illius Londinensis seniore; praeterea minor Ca „techismus a Martino Microne compositus, denique forma regimin „ecclesiast. a Iohanne a Lasco, tunc ecclesiarum exterarum i „Anglia sub Eduardo VI. Superintendente, a. 1550. latine conscript „et dein Belgicam in linguam translata per Micconem. Verum ec „clesiis in Belgio multiplicatis, ut calumniis eo rectius obvia „iretur, propriam confessionem ad Gallicae imprimis forma „cum aliqua mutatione concinnarunt reformati in Belgio, parti „quod Gallica visa fuerit ipsis convenientior, partim Walon „Galli fuerint primi confessionis Belgicae auctores." Primus eni de conscribenda huiusmodi confessione cogitavit Guido de Bre „celebre inter Walones iam anno 1561. nactus nomen in purio „evangelio," cuius quae huc pertinent studia Hadrianus Saravia i epistola, quae die 13. Aprilis stilo Angliae 1612. ad Ioannem U tenbogardum data est, optime in hunc modum descripsit: „Homin „improbi confessionem Augustanam audacter despiciunt et qui m „destiores haberi volunt, in illa esse aliquid, quod mutatum velle „desiderant: in sua vero confessione, ac si fidei canon esset, nih „mutari patiuntur. Ego me illius confessionis ex primis unum fuiss „autheribus profiteor: sicut et Hermanus Modetus: nescio an plure „sint superstites. Illa primo fuit conscripta Gallico sermone „Christi servo et martyre Guidone de Bres. Sed antequam ede

„baretur, missa per Franciscum Iunium . .“ Neque dubitare licet, quin Benthemius et Guerikius in errore versentur, quorum alter in descriptione civitatis Belgicae p. 144. confessionem a. 1571. Emdae confectam; alter in theol. symb. p. 119. eam saepius imprimi, a. 1571. recognitam esse dicit. Prolixior illa confessio, teste Venema, ad annum 1582. in usu fuit, eademque in synodo Vesaliensi (a. 1568.) et Embdensi (a. 1571.) et alibi confirmata (Venema l. c. p. 268.–273.) belgico sermone saepius repetita est. Tandem decreto synodi Medioburgensis, anno 1581. habitae, etiam brevior in linguam Belgicam translata anno 1582. introducta, ac deinceps saepius typis descripta est, quamquam ego unam tantum, quae huc pertinere videtur, editionem a Lipenio in bibliotheca reali universali Frnkfrt. 1685. p. 402. indicatam inveni. Omnibus vero maioris momenti usus est, quum novam eamque optimam pararet huius confessionis editionem Festus Hommius; scribit enim in praefatione ad lectorem: „Confessionem autem cum vetustissimis tum Gallicis tum „Belgicis editionibus contuli, et si quae in posterioribus omissa re„periebantur, quae in prioribus extabant, ea uncinulis discretionis „causâ inclusa passim addidi in gratiam eorum, quibus otium non „est editiones illas diversas conferre.“ Ea vero, quam ipse curavit, editio prodiit Lugduni Batavorum ex officina Elzeviriana anno MDCXVIII. sic inscripta: *Specimen controversiarum Belgicarum, seu confessio ecclesiarum reformatarum in Belgio, cuius singulis articulis subiuncti sunt articuli discrepantes, in quibus nonnulli ecclesiarum Belgicarum doctores hodie a recepta doctrina dissentire videntur. In usum futurae synodi nationalis latine edidit et collegit Festus Hommius. Addita est in eumdem usum harmonia synodorum Belgicarum.*

Sed utrum synodus in constituendo confessionis textu vere hoc opere usus sit nec ne, equidem definire non audeo, neque quae Benthemius de textus recensione a synodo Dordracena instituta refert omni ex parte vera videntur. Scribit enim l. c. p. 145.: Unterdessen hat man auf dem Dordrechtischen Synodo das Lateinische, Französische und Niederdeutsche Exemplar unter einander verglichen, wie in allen Editionen einiger Unterschied in etlichen Worten sich fand, damit aus diesen dreien Sprachen ein Exemplar formieret und solches auf's zukünftige verauthentisiret werden könne. Da man denn

Leguntur enim in iis p. 301. sessione CXLIV., XXIX. Apri-
t: „Amplissimi DD. Delegati monuerunt .... Hanc
e imprimis esse Illust. DD. Ordinum voluntatem, ut Confes-
ei Reformatarum Ecclesiarum Belgicarum ex more in Syno-
tionalibus usitato, praesentibus Theologis Exteris *relegeretur*
examinaretur: utque a singulis Synodi membris, tam Exteris
Provincialibus, libere declararetur, si quae in Confessione
) iis observata essent, quae ad dogmata et doctrinae essen-
pertinerent, quaeque veritati in Verbo Dei revelatae, aut
n Reformatarum Ecclesiarum Confessionibus minus consen-
viderentur. Quae autem methodum aut phraseologiam
rent, quaeque ad Regimen atque ordinem Ecclesiae pertine-
ea postea a solis provincialibus penitius examinatum iri.
tum proinde fuit eo tempore, Articulum trigesimum primum
eundem, non esse examinandum, quia in utroque de ordine
esiastico, quem Exteri nonnulli a nostro diversum habent, age-
. *Cum de exemplaribus* Confessionis Belgicae prius esset
ectum, *praelecti* sunt ordine omnes Confessionis huius Arti-
Rogatique sunt singuli, ut rigide probeque iisdem examina-
bere deinceps ac sincere declararent, utrum in dogmatibus
sione ista comprehensis, quidquam observassent, quod cum
dei minus conveniret, ac proinde necessario mutandum esse
ent." Deinde omnes qui aderant sessione CXLV. et CXLVI.
302. totum confessionis argumentum probasse dicuntur.

si singula verba eorumque collocationem spectas, prorsus alia
quam quae synodo oblata est a Festo Hommio, quem ego paucis
tum mutatis secutus sum, adnotata e corpore et syntagmate
fessionum a. 1612. scripturae diversitate. Quo minus Hommii
censionem cum illa conferrem, quam Synodum Dordracenam
tam esse diximus, impedivit magnum, quod inter utramque inte
dit, discrimen, ita comparatum, ut collatione accurate instituta
telligerem, me ut hanc confessionem, si varias lectiones, qua
schedulis adnotavi, omnes cum lectoribus communicarem, bis
rem iri coactum. Quod ne praeter veritatem dictum esse vid
tur initium confessionis ex Actis synodi Dordracenae p. 302.
Hommii textu, quem ipsi p. 360. sqq. dedimus, comparandum
ponemus:

Ecclesiarum Belgicarum Christiana atque Orthodoxa Confessio,
mam doctrinae de Deo, et aeterna animarum salute, complectens.

Articulus I.

Corde credimus, et ore confitemur omnes, unicam esse et simpli
essentiam spiritualem, quam Deum vocamus; eumque aeternum, inc
prehensibilem, invisibilem, immutabilem, infinitum, omnipotentem, sum
sapientem, iustum et bonum, omniumque bonorum fontem uberrimu

Articulus II.

Duobus autem modis eum cognoscimus: primo, per creation
conservationem, atque totius mundi gubernationem: quandoquidem
coram oculis nostris est instar libri pulcherrimi, in quo creaturae om
magnae minoresque, loco characterum sunt, qui nobis Dei invisil
contemplanda exhibent; aeternam nempe eius potentiam et divinital
ut Paulus Apostolus loquitur Rom. I, 20. Quae omnia ad convincen
et inexcusabiles reddendos homines sufficiunt. Secundo, ipse sese n
longe manifestius et plenius in sacro et divino suo Verbo cognoscen
praebet, quantum quidem id ad gloriam ipsius nostramque in hac
salutem necessarium est.

Denique pauca de graeca huius confessionis interpretatione
nenda sunt. *Lipenius* l. c. p. 402. eam Iac. Revio interprete
cum catechesi interprete Fred. Sylburgio Amstelodami anno 16
form. 12. publici iuris factam esse indicat; sed *Winerus* l. c. p.
huic editioni duas addit a. 1623. et a. 1638. typis expressas, q
rum haec ad manus est sic inscripta: Ἐκκλησιῶν τῆς Βελγικῆς
μολόγησις καὶ κατήχησις. *Hoc est: Ecclesiarum Belgicarum confe
interprete Iacobo Revio et catechesis, quae in ecclesiis et scholis Be
carum provinciarum traditur; interprete Frid. Sylburgio. Amstelod*

[illegible] latinam locupletatam. [illegible]. form. 16. Titulum sequitur typographi ad lectorem praefatio, quae, nisi ex editione priore ad verbum repetita est, dubitationem movere potest, num confessio iam a. [illegible] a Revio in graecam linguam translata sit. His enim verbis utitur: „Iuventuti Christianae ut una cum bonis literis ipsae pietatis et doctrinae sincerioris elementa simul instillentur, nemo est qui non intelligat quantopere reipublicae Christianae intersit. Idcirco vir doctissimus et graecarum literarum peritissimus D. Fridericus Sylburgius catechesin Palatinam in linguam graecam olim transfudit. Cum autem distractis exemplaribus versio haec in scholis, inprimis Belgicis, usum denuo nobis typis esset describenda, operae nos pretium facturos arbitrati sumus, si eidem quoque confessionis ecclesiarum Belgicarum versionem graecam adiungeremus. Hac in parte doctissimus vir D. Iacobus Revius, ecclesiae Daventriensis pastor, pro singulari suo erga ecclesias et scholas studio, operam suam haud gravate commodavit et confessionem hanc in synodo Dordrechtana nuper recognitam in sermonem graecum transtulit."

14. CATECHESIS PALATINA.

Catechesis Palatina iussu Frederici III. electoris (p. 390. sqq.) a Caspare Oleviano, Calvini discipulo, et a Zacharia Ursino, amico Melanchthonis, scripta et deinceps a synodo inspectorum et superintendentium, quae Heidelbergae habita est, probata prodiit primum hac inscriptione: „Catechismus, oder christlicher Underricht, wie der in Kirchen und Schulen der churfürstlichen Pfalz getrieben wirdt. Gedruckt in der churfürstlichen Stadt Heidelberg durch Johannem Mayer 1563. form. 8." Quae quidem editio, id quod van Alpen in historia catechismi Palatini p. 21. testatur, multis in rebus differt ab illis, quae posteriore tempore vulgabantur. In divisione catechismi dierum dominicarum nulla ratio habita, quaestiones neque separatae a responsis, neque numeratae, loci ex scriptura sacra raro citati, quaestio 80. de coena sacra et de missa catholicorum vel prorsus omissa vel mutilata; sed exemplaria mox divendita. Quare eodem anno et secunda et tertia huius catechismi editiones publici iuris factae sunt, primae admodum similes, sed addita illa quaestione, quamquam di-

verso modo. Sententia enim quae in secunda his verbis conti
„Und ist also die Messe nichts Anderes, denn eine abgöttische
„Läugnung des einigen Opfers und Leidens Jesu Christi" in
quam nos typis exprimendam curavimus (p. 411.), ita express
„Vnd ist also die Meß im grund nichts anders, denn ein ve
„nung des einigen opffers vñ leidens Jesu Christi, vnd ein
„lebeite Abgötterey." Ad haec spectant quae in fine utriusqu
tionis lectori Christiano dicta sunt in hunc modum: Was jm
truck vbersehen, als fürnemlich folio 55. Ist jetzunder auß d
Churfürstlicher Gnaden abdiert worden (p. 427.). Sed quae
tres, quas modo tetigimus anni 1563. editiones et inter eam
cedat ratio, quam nusquam nisi in Feuerlini bibliotheca P. II.
nr. 1912. memoratam invenimus, equidem non possum de
Feuerlinus vero hanc sic inscriptam fuisse testis est locupletis
Catechismus offte Christlicke underricht, alse de in kerken unde
len der Korfürstl. Paltz gebrewen werdt, 1563. Eodem anno
catechismi interpretatio, quam Iosua Lagus et Lambertus
poeus instituerunt, in usum scholarum publice approbata et
iuris facta est.

Sed haud scio an non deinceps a ludimagistris quaestiones
sponsiones non numeratae aliaque huius generis notata sint.
anno 1571. quarta editio instituta, eademque anno 1573. repeti
Alpenio teste l. c. p. 22. hac inscriptione: Catechismus, oder chri
Unterricht, wie der in Kirchen und Schulen der Churfürstl. Pf
trieben wird; samt den Kirchenceremonien und Gebeten. Jetzt
neue gedruckt mit Zuthuung der Versikel. Gedruckt in der chu
lichen Stadt Heidelberg, durch Johann Mayer. 1573. forn
Quaestiones numeratae, in divisione catechismi dierum domini
ratio habita, loci e scriptura sacra citati numero aucti et ita
gati sunt, ut non solum singulorum librorum capita, verum
versiculi adscriberentur; accedunt precationes aliquot privat
publicae. Neque defuerunt, qui auctam hanc et emendatam ca
smi editionem typis repeterent et quae meliora praebuit in
exemplaria reciperent, id quod factum esse video in latina
chismi interpretatione, quae germanicae, quam modo lauda
editioni omni ex parte respondet. Prodiit ea Antverpiae
Aegidium Radaeum anno MDXXCIV. sic inscripta: „Cate

Christianae, quae in ecclesiis et scholis Palatinatus ac ...itur: una cum notis brevissimis."
...n anno prodiit alia, in qua dicta, quae dicuntur probantia ... capitum et versiculorum ratione habita, verum etiam ad ...scripta et margini apposita sunt. At quae omnium opti...r, eam anno demum 1595. a *Zacharia Ursino* editam fuisse *Alpenius* l. c. p. 22. 23. et *Rienaeckerus* in egregio, quem ...nno Heidelbergensi *Erschii* et *Gruberi* encyclopaediae uni...seruit articulo. Neque ego repugno. Ad manus enim est ... titulo insignita: Catechismus oder Kurtzer vnterricht Christ...r, sampt den Kirchen Ceremonien, Gebeten, vnd gantz voll...n zeugnussen Biblischer Schrifft. Item, Der Vniversitet ...g Theologen verantwortung, wider die vngegründte aufflagen ...chung, mit welchen solcher Catechismus, vnd desselben auß Schrifft angezogne Zeugnuß, von etlichen vnbillicher weiß ...t ist. Item, D. M. Luthers meynung vom Brodtbrechen ...m Abendtmal. Item, Antwort vnd Gegenfragen auff sechs ...vom heiligen Abendmal, vnd in welchen Artickeln die Evan... Kirchen im Handel des Abendtmals einig oder streitig sindt, durch D. Zacharium Vrsinum. Newstadt an der Hardt. ...5. form. 8. Ultimo, quod non numeratum est, folio haec : Gedruckt zur Newstadt an der Hardt, durch Mattheum Har... Anno MDXCV. Sed si is, quem ultimo loco nominavi theolo... *V.*, simul affirmat, hanc editionem eodem anno in linguam translatam esse, non possum quin eum erroris coarguam. ...enim in bibliotheca ecclesiae *Marianae Halensis* editionem ..., quae omnia, quae illa germanica continet, exhibentur, ut ...titulo apparet his verbis composito. „Catechesis sive brevis ...o Christianae doctrinae quomodo illa in ecclesiis et scholis ...tus tum Electoralis tum ducalis traditur, una cum ceremoniis ...sticis, precationibus, plenisque ac integris testimoniis sacrae ...ae, ad quem modum antea et capita et versiculi in margine ... tantum consignati fuere. *Item.* Responsio ad quorumdam ...rum censuram de testimoniis ex sacris literis adductis et in ...e Catecheseos Heydelbergensis notatis. *Item.* Responsio et ...nes sex de coena interrogationibus oppositae. *Item.* Articuli ...m Evangelicae Ecclesiae de negotio coenae consentiunt vel

dissentiunt, conscripti a D. *Zacharia Ursino.* Typis *Matthaei* *nisch.*" Pagina ultima haec leguntur: „Neostadii in Palatinatu, cudebat *Matthaeus Harnisch.* Anno MDLXXXV." Antecedunt „index praecipuorum in hoc catechismo tractatorum capitum", „tabella indicans, quota pagina quisque Catechismi contextus, diebus Dominicis pro concione explicatur, inveniendus sit."

Quam editionem quum pueri in scholis multas ob causas, imp vero ob maiorem ipsius ambitum manibus versare non possent, multae et germanicae et latinae subsecutae sunt. In illis titulus i dum paullulum immutatus. Nam qui post mortem Frederici III. ctoris dignitatem adeptus est Ludovicus VI. Lutheri catechismo fa eumque in electoratum publica auctoritate augeri iussit. At frater *Iohannes Casimir* ut in ea, quam ipse nactus erat, Palatinatus p Ursini catechesis etiam in posterum adhiberetur decrevit. Editi quae hoc tempore prodierunt sic erant inscriptae: Catechismus der in Kirchen und Schulen Weiland der churfürstlichen, itzt Fürstl Pfalz getrieben wird. (cfr. Alpen l. c. p. 39.), et quum cath bello triginta annorum Palatinatum occuparent, *Rienaeckerus* te tur editiones divulgatas esse hoc titulo insignitas: Christlicher Un richt, wie der .... getrieben worden. Latinae, quae mih notuerunt mutationibus huiuscemodi non fuere obnoxiae. Fe linus l. c. P. II. p. 142. Nr. 1914. citat editionem Heidelberge anni 1570. form. 8. sic inscriptam: „Catechesis religionis christia quae traditur in ecclesiis et scholis Palatinatus. Heidelb. 1570." *naeckerus* l. c. p. affert aliam Francisci Burgonii Commentariis i *Calvini* catechesin subiunctam, quae Antverpiae anno 1584. p iuris facta est. Neque silentio praeterire licet duas ab eodem Fe lino l. c. P. II. p. 151. Nr. 2009. et p. 143. Nr. 1915. memor quarum altera Herborniae anno 1594. form. 12., altera Sig anno 1597. cum paraphrasi poëtica *Ioh. Pincieri* form. 8. p Addi poterant aliae, velut: „Catechesis religionis Christianae, qu ecclesiis et scholis Electoralis Palatinatus traditur, testimoniis s scripturae, ac sententiis sanctorum Patrum caet. Hanoviae Guilielmum Antonium MDCIII.", si operae pretium esset ea enumerare, sed quum affirmante Alpenio l. c. p. 75. quovis anno nova huius catechismi editio parata sit, omnium gravis allegasse satis habeo. Quare uno tantum verbo mentio noti

[illegible] est, quia non solum catechismi textus sed etiam [illegible] explicationes aliaque [illegible] in ipso titulo indicantur, [illegible] ob eamque apponendum esse censui: „Explicationes [illegible] catecheticarum D. Zachariae Ursini Silesii absolutum opus [illegible] theologiae purioris quasi novum corpus. Davidis Parei [illegible] recognitum. Causas recognitionis, et quid in ea [illegible], praefatio docebit. Cum gemino Indice altero [illegible], altero rerum et verborum. Nec non Miscellaneis cate- [illegible] quibus narratio de vita et obitu D. Ursini [illegible] Neostadii in Palatinatu, typis Nicolai Schrammii, sum- [illegible] Wilhelmi Harnisii MDCIII."

[illegible] huius loci est certamen, quod Philippo Guilielmo ele- [illegible] saeculi decimi septimi de catechismo Heidelber- [illegible] auctoritate, inprimis vero de quaestione 80. gestum [illegible] Carolo Philippo finitum est, post Alpenium [illegible]—71. fusius exponere. Sufficit decretum illius, quem [illegible], electoris promulgatum die XVI. Maii anni 1720, [illegible] hic spectantem est, „wie Sie sich gnädigst gefallen lassen, [illegible] bisher eingezogne reformirte Katechismus wiederum gebraucht [illegible] den sämmtlichen Reformirten in der Pfalz ungehindert so lange gebraucht werde, bis diesfalls ein anderes von dem gesammten [illegible] gut befunden und verordnet werden möchte; wobei Sie sich [illegible] ausdrücklich vorbehalten und bedungen haben wollten, daß auf [illegible] Titel des Katechismus das Churfürstliche Wapen, nebst dem [illegible]: Auf Churfürstliche Verordnung, innigleichen mit Churfürstl. [illegible] Freiheit, innerhalb desselben aber die Glosse zu der 80. Frage, [illegible] welche etwas von einer ungegründeten, ungereimten und ver- [illegible] Meinung in sich fasse, und dem Texte an Ansehen nicht [illegible] komme, weggelassen, hiernachst diese ihre Erklärung und [illegible] der neuen Edition von Wort zu Worte mit bei- [illegible] und hinzugefügt werde." (confr. Alpen. p. 90. 71.) [illegible], quae huius decreti auctoritate prodiit, inspiciendi [illegible] quidem nulla data est opportunitas; sed quin reformati propter [illegible] recuperatam admodum gavisi cuncta ex voluntate ele- [illegible] perpetraverint non dubito, etsi Alpenius l. c. p. 72. aliique quaestionem 80. sine omni mutatione retinuisse affirmant. [illegible], quam in editione secunda et tertia de missa catholico-

rum additam esse supra diximus, haud dubie omissa est; re intacta manebant usque ad felicissima illa tempora, quibus r mati neque a Lutheri sectatoribus vexati, neque a monachoru Iesuitarum catervis exagitati animo minus inimico et infesto Lu ranos aeque atque catholicos intuebantur, quibusque multae theologos controversiae sine omni exacerbatione dirimebantur. igitur temporibus theologi etiam illos in catechismo Heidelberg locos, qui hostilem animum redolebant et ita erant comparati Lutheranos et catholicos ad iram concitarent, aliquo modo le studuerunt, vel additis explicationibus, vel notis adiectis, vel lev quibusdam mutationibus. Inter editiones huius generis primo l nominanda est ea, quae cura *Hermanni Reinholdi Pauli* F prodiit a. 1740. Aliam instituit *Georgius Iacobus Pauli* Halis 17 eaque paucis tantum mutatis repetita est a *Pischonio* a. 1786. que silentio praetermittendi sunt labores Conradi et Otterb quorum ille catechismum anno 1781. Berolini, hic eundem a. 1 Lingeni publici iuris fecit.

Caeterum in hunc quoque catechismum cadit, quod Beza I quem supra citavimus, de catechismo Calvini gloriatur, eum s cet in multorum populorum linguas translatum esse. Compl extant eiusdem interpretationes Belgicae. Graece prodiit Hei bergae a. 1597., Sylburgio interprete, eaque interpretatio in u scholarum saepius repetita est. Cfr. p. LII. Deinde ex decreto dinum generalium foederati Belgii provinciarum et in dialectum centiorum Graecorum et linguam Hispanicam a. 1648. conve est. Neque defuerunt, qui eum in aliorum populorum ling verterent. Prasmovius Polnicam, Franc. Scarasius Hungaric Chelius Arabicam, Konyer Singalesicam, alii Gallicam, Anglic Italicam, Bohemicam instituerunt interpretationes, quid quod et versio eius Hebraica extat. Sed de origine et omnibus, q hactenus commemoratae sunt editionibus et interpretationibus vi Burcard Gotthelf Struve's Ausführlicher Bericht von pfälzischen Kirchenhistoria. Frankf. 1721. 4. D. L. Wundt Gru riß der pfälzischen Kirchengeschichte .... bis zu dem Jahre 17 Heidelb. 1743. 8. Die neueste Religionsverfassung und Religi streitigkeiten der Reformirten in der Unterpfalz. Leipz. 1780. *Jacques Lenfant* l'innocence du catéchisme de Heidelberg. Heid

[illegible] et deinde Amstel. 1723., cui editioni addita est [illegible] catechismos, in qua historia catechismi Heidelbergensis [illegible] dicitur. Hieronym. Simon van Alphen Oeconomia cate-[illegible] Heidelb. Praemisso Prologo de catecheticis institutionibus. [illegible] 1729. Joh. Christ. Rittmeyers katholische [illegible] über den heidelberg'schen Catechismus in Heidelberg [illegible] Christliche Erinnerungen auf die erste Section der katholischen [illegible] von den Reformirten Professoren Theologiae [illegible] Heidelb. 1707. Joh. Christ. Köcher, katechetische Ge-[illegible] der reformirten Kirchen. Jen. 1756. 8. Heinr. Simon [illegible] Alphen Geschichte und Literatur des heidelberg'schen Katechis-[illegible] Frankf. 1800. 8. Joh. Christ. Wilh. Augusti Versuch [illegible] historisch-kritischen Einleitung in die beiden Hauptkatechismen [illegible] evangelischen Kirche. Elberfeld 1824. Niemeyer in der allg. [illegible] Encyklopäd. von Ersch u. Gruber. Sect. II. Thl. 4. S. 286. ff. [illegible] textum catechismi germanicum ex editione tertia anni 1563., [illegible] ex editione, quam prodiisse supra diximus anno 1584., sed [illegible] et correctis bibliorum locis ex editione Neostadiensi anni [illegible] et collata illa, quam Augustius in suo librorum symbolicorum [illegible] exhibuit, editione dedimus.

15. CONFESSIO HELVETICA POSTERIOR.

Confessio Helvetica posterior ab Henrico Bullingero Turici anno 1562., *Hottingero* testante in historiarum Helveticarum Tomo *III.* p. 849., conscripta commemoratur ab ipso auctore in testamento, quod anno 1564. confecisse ab eodem Hottingero l. c. perhibetur. Quem si cum *Hagenbachio* in historia conf. Basil. p. 86., et *Beckio* in libris symbolicis reform. eccl. Tom. I. p. 62. sequimur, non possumus quin *Hospinianum*, quocum [illegible] in historia motuum Tom. II. p. 302. consentit et [illegible] vituperemus, quorum alter in historia Sacramentaria [illegible] II. p. 329. hanc confessionem anno 1565. in gratiam Frederici [illegible], alter in Erschii et Gruberi encyclopaedia univers. Sect. II. Tom. V. pag. 234. eam anno 1564., quo gravis et urbem et agros [illegible] pestilentia, scriptam esse tradidit. Sed quo anno in ipsius [illegible] a Bullingero literis consignata sit, scire non multum inter-[illegible] multo gravior videtur esse expositio causarum, cur anno 1566.

publici iuris facta sit, et quum in his declarandis optime versa sit Escherus, eum sequar ducem certissimum. Instabant comi Augustana. Omnes, qui ecclesiae reformatae sacris addicti era imprimis vero Fredericus tertius, Palatinatus elector, summus ha ecclesiae protector, accerbissimo premebantur Lutheranorum od neque illorum sententia, qui timerent, ne Fredericus a pace in Protestantes et catholicos firmanda excluderetur, prorsus a w abhorruit. Quare illo tempore omnes omnium reformatarum ecc siarum antistites, quo modo se cum aliis arctius iungerent suasq res magis firmarent, diligenter meditati sunt, et Fredericus, q Lutheranorum calumnias et machinationes reprimeret, nihil intacta reliquit. Anno 1565. exeunte literas dedit ad Bullingeru eumque de comitiis illis consulens postulavit ab eo, ut fidei co fessionem, qua Lutheranorum cavillationes posset reprimere, i quam celerrime mitteret. Bullingerus misit eam, quam anno 15 ab ipso conscriptam diximus, eaque electori placuit magnope Respondit, se nisi auctor repugnaret, curaturum, ut in lingu germanicam verteretur. Quae benigna eius responsio movel primum Turicenses, qui iamdudum secum reputarunt, qua magna ex fidei confessione a multis probata redundare posset ecclesiam reformatam utilitas, ut aliis quoque ecclesiis Bu lingeri confessionem ab ipsis et Palatinatus electore iam probata acceptam redderent. Omnes, qui eam illo tempore receperu ecclesiae in titulis editionum, quae anno 1566. prodiere, nominat sunt. Inter has primum locum tenet editio princeps, latino serme concinnata, quae ad verbum in corpore et syntagmate confessioni anno 1612. repetita esse dicitur, sic inscripta: „Confessio et exp „sitio simplex orthodoxae fidei et dogmatum Catholicorum syncer „religionis Christianae, concorditer ab Ecclesiae Christi ministr „qui sunt in Helvetia, Tiguri, Bernae, Scaphusii, Sangalli, Curi „Rhetorum, ed apud confoederatos, Mylhusii item, et Bienna „quibus adiunxerunt se et Genevensis Ecclesiae ministri, edita „hoc, ut universis testentur fidelibus quod in unitate verae et a „tiquae Christi Ecclesiae perstent, neve ulla nova aut errone „dogmata spargant, atque ideo etiam nihil consortii cum ullis sec „aut haeresibus habeant: hoc demum vulgata tempore, qui de „aestimare pijs omnibus liceat. Rom. X. Corde creditur ad iustitia

confessio fit ad salutem. Tiguri. Excudebat Christopho-
oferus, Mense Martio MDLXVI." teste *Hallero* in bi-
st. helv. Tom. III. p. 153. Nr. 435. pagg. 95. form. 4.
o prodiit interpretatio eius confessionis germanica ab
gero facta et hoc titulo, si *Escherum* in Gruberi et
yclopaedia univers. Sect. II. Tom. V. p. 235. sequimur,
kanntnuß des waaren Gloubens, und einfalte erlüterung
allgemeinen Leer und houptarticklen der reinen christen-
ion von den Dienern der kyrchen Christi in der Eydgno-
a sind zu Zürych, Bern und Schaffhusen, in der Statt
n, in der Statt Chur und in den dryen Pündten, ouch
en und Byel, zu welchen sich ouch gethon habend die Die-
chen zu Genff, einhällig ußgangen, yedermann zu bezü-
in der einigkeit der waaren, uralten, christenlichen kyrchen
und keine nüwe irrige leeren, ouch gar kein gemeinsam-
lchen Secten oder Käzeryen habend. Zürich 1566. form.
35. Neque hoc ipso anno defuit, qui eam in linguam
ansferret; quem laborem cum Beza ab Hallero, Eschero
scepisse dicatur, Senebierum, quem quam accuratissime
riptis in historia literaria Genevensi egisse constat, de
retatione ne verbum quidem dixisse miror. Hallerus eam
anno 1566. „de l'Imprimerie de François Perrier pour
urant" pagg. 280. form. 8. prodiisse affirmat, sed totus, quo
est haec interpretatio, titulus neque ab eo neque ab Eschero
est.

plaria celerrimme in diversas Europae regiones mitte-
a ut haec confessio Gallis, Scotis, Polonis et Hungaris
otesceret; neque qui in divulganda ea operam suam
, haec perdidisse dici possunt, id quod vel ex ipso se-
nae Tiguri prodiit, editionis titulo colligere licet, in hunc
mposito: „Confessio et expositio simplex orthodoxae
dogmatum catholicorum syncerae religionis Christianae,
er ab Ecclesiae Christi ministris, qui sunt in Helvetia,
Bernae, Scaphusij, Sangalli, Curiae Rhetorum, et apud
ratos, Myllhusii item et Biennae, quibus adiunxerunt se
vensis Ecclesiae ministri, *Neocomensis quoque, praeterea*
[illegible] regnis Poloniae, Hungariae, et Scotiae, quorum

e

„*post Praefat. fit mentio*: [cfr. p. 465.] edita in hoc caet. . . .
„guri Excudebat Christophorus Froschoverus MDLXVIII." form
foll. 78. pagg. 155. Errat igitur *Hallerus* l. c. p. 154., qui in
editionis germanicae anno 1600. exscriptae mentione in hac de
editione Neocomenses, Polonos, Hungaros et Scotos commemo
esse contendit. Tertia latinae confessionis editio, quae T
typis expressa est, prodiit anno 1608., form. 8. foll. 72., a
omnia fallunt eadem inscriptione; nomina certe ecclesiarum,
hanc confessionem consensu suo comprobarunt, non mutata
venies, quum illae adeo, quae in Helvetia Basileae, Glaron
Abbatiscellae floruerunt ecclesiae, anno 1608. huic confessioni non
subscripserint. Harum civitatum nomina extant *Hallero* teste
mum in titulo editionis germanicae, quae Tiguri anno 1644. f
pagg. 133. typis expressa esse narratur; neque desunt in edi
latina a. 1651., quae in corpore et syntagmate confessionum
1654. repetita et sic inscripta est: „Confessio et expositio si
„orthodoxae fidei et dogmatum catholicorum sincerae relig
„Christianae. Concorditer ab Ecclesiae Christi ministris, qui
„in Helvetia, Tiguri, Bernae, *Glaronae*, *Basileae*, Scaphusii,
„*batiscellae*, Sangalli, Curiae Rhetorum, et apud Confoeder
„Mylhusii item, et Biennae: quibus adiunxerunt se Genev
„et Neocomensis Ecclesiae Ministri, una cum aliis Evangelii E
„conibus in Polonia, Hungaria et Scotia: edita in hoc cae
„Tiguri Typis Ioh. Iacobi Bodmeri Anno MDCLI." form
pagg. 96. cum praefatione, quae pagg. 12. complectitur.

Inde ab hoc tempore confessionis inscriptio nullam gra
rem mutationem experta est; quamobrem editionum enume
paucis absolvi potest. Confessio, de qua agimus, prodiit p
latine Tiguri anno 1714. form. 12. adiuncta formula consensus,
nae 1722. form. 4., ibidem 1759. form. 4., Sulzbachii 1825., d
que Turici curante Fritzschio 1839., *germanice* si a tribus, quas
attulimus, recedis editionibus, Basileae anno 1654. form. 8., ibi
anno 1666. eadem forma, Turici anno 1673. form. 12., Bernae a
1676. form. 12., Sangalli anno 1723. form. 8., Bernae 1762. form
et Curiae anno 1775. form. 8. omnes ab *Hallero* l. c. allatae.

Idem memoratu dignissimas attulit interpretationes, duas sci
gallicas praeter illam quam supra commemoravimus, quarum alt

nchatus curavit, nondum excusa est, altera ab Elia Bertrando
a Berne prodiit, anno 1760. form. 4. pagg. 190., deinde
am a Bertrando in praefatione laudatam, tum Belgicas, qua-
lam hoc titulo ornatam esse dicit: Belydenisse ende eenuoudige
hge des waerechtighen geloofs, ende der algemeynen articulen
t suyvere Christelyke religie, gemaeckt met gemeyner eendrach-
zen bye Dyenaers der kercken Jesu Christi, die daer in
landt zyn: te weten te Zürich, te Bernen, te Schaphousen,
nt Gal, te Chur der Retzen, eñ hare bontgenoten, te Meyl-
ñ Biennen, byden welcken dathaer ooc de Dienaers vom de
m Geneuen geurecht hebben — 1578. form. 12. pagg. 97.,
ecclesiarum Gallicarum fidei confessione; hanc a Daniele
straten Amstelodami form. 8. anno 1724. curatam, eademque
nno 1738. repetitam esse affirmat.
it Hungaricas, sed dubitat, utrum confessionis editio quae
i anno 1567. prodierit, (cfr. Collect. nostr. p. 465.) latina
hungarica: quam ego dubitationem non queo removere.
nius mentionem facit, continet confessionem in utraque
eaque sic inscripta est. „Confessio et expositio fidei
ae az az azkeresztyeni igaz hitröl valo Vallas tetel. Mel-
ében helvetiaban irtanak es be vettenek: Annak utaña 1567.
düben Magyar orssaghan is javallottanak, be vöttenek es
ar ideig sok ecclesiakban megh tartottanak. Deakbol Ma-
fordittatot Szenczi Csene Peter altal. Mostan pedig nyoma-
gyob hasznaert, Deakul es magyarul egyuve foglaltatot.
ea ben Nyomtatta Lipsiai. P a l. 1616." form. 8. foll. 200.
quam commemoravit, prodiisse dicitur anno 1713., quarta
pressa Claudiopoli anno 1742., ab editione anni 1616.
a diversa est.
ue omisit interpretationem confessionis. Polonicam cuius
inscriptio: „Confessio Wyzname Wiary powszechney Koscyo-
skiy ánskich. Pobskich. Krotko, á prostemi sto wyzanckeyone
dania Apostolskiego y starich doktorow. Ktorego sie zgodine
zadzie Krześciansky Rzeszny Niemieckiey maw nie wsz ed zie w.
m, w. Angliey, we Francyey, w Szkocyey w Daniey, w Czichach
zech, w. Niederlanie y po wszystkich stronach swiatá Wydanà,
aby wsem wiadomo biw, ze nie no wa omi obtedliwa wiare

trzimamy ale starodawna Apostolska, Powszechna. Zuowu drukowane Romansosercem bywa Wierzono kusprawiedliwosci ale vafy wyz vac potrzeba Kuzba Wieniu. Przydan jest Consens, to jest, Zgo lenie spolne w Sendomir zu ve Zynio ne: y Act, Synodu Gene ral Rego w Krakowie Zebranego." pp. 356. form. 8. In fine: W Krakowie zdrukarnie Macyeja Wiezbyety, Typographa Jego Krolewskiey Miwci, Roku od Narodzenya Syn a Bozego. 1574. Adiuncta sunt acta synodi generalis Cracoviensis et Consensus Sendomiriensis. Pagina ultima haec extant: Cracau aus der Druckerey des Königl. Buchdruckers Michael Wiegbyeiy, im Jahr der Geburt des Sohnes Gottes 1574. Neque dubitare licet, quin hoc opus mera sit confessionis Helveticae posterioris interpretatio, si a duobus additamentis p. 239. et 275. recedis, quae ad doctrinam de coena sacra pertinent.

Minoris momenti sunt versiones Arabicae, Turcicae, Italicae et Rumanicae ab eodem Hallero citatae.

Equidem editionem anni 1568. typis exprimendam curavi; ad dita tum e libro manu scripto, qui in bibliotheca Turicensi asservatur et de quo Fritzschius in sua huius confessionis editione Prolegg. p. IV. accurate egit, tum e sylloge Oxoniensi et Kindleri editione scripturae diversitate.

Caeterum conferendi sunt: Johann Jacob Hottinger Helvetische Kirchengeschichten. Zürich 1708. Thl. 3. p. 894. ff. Escher Helvetische Confession in Ersch und Grubers Encycl. Sect. 2. Thl. S. 234. ff. Hagenbach kritische Geschichte der Entstehung und Schicksale der ersten Basler-Confession. Basel 1827. S. 85. *Fritzschii* Prolegomena in huius confessionis editionem. Turici 18 Alii quos inspicere licuit rem leviter tantum tractarunt, velut, inter vetustiores: Stettler Schweizer-Chronik. Thl. 2. S. 219. *Hospinianus* historia Sacramentar. Tiguri 1612. fol. P. II. p. 5 *Löscher* historia motuum. Frkfrt. 1707. Thl. 2. p. 302., et inter recentiores: Kuhn die Reformatoren Berns. Bern 1828. S. 4 Fischer Geschichte der Disputation und Reformation in Bern. Bern 1828. S. 536. 558. Beck die symb. Bücher. Neust. 18 Thl. 1. S. 61. ff.

1567. la confession de foi que les Suisses avoient dressée
la précédente. Ils s'en contentèrent trois ans durant: mais
en 1570 ils jugèrent à propos d'en dresser un autre dans
synode tenu à Czenger, qu'on trouve dans le recueil de Genève
s'expliquent d'une façon fort particulière sur la Cene." In
omnino falsa veris mixta sint, tum praesertim vituperandum
sed Bossuet annum, quo confessio Czengerina primum typis
sa est, cum eo commutavit, quo in synodo Czengeri habita
consignabatur. Dubii quidem haerent historici, quo anno sy-
illa convocata sit: *Suligius* in historia confessionis Augustanae
L p. 837. eam anno 1557. vel 1558. institutam esse affirmat;
hius in historia ecclesiastica post reformationem Vol. II.
7. non prorsus consentit, addit enim verba, quibus haec quo-
notitia in dubium vocetur; sed nemo, quantum equidem scio,
Bossueto synodum Czengerinam anno demum 1570. habitam
censuit, neque ego illius sententiae favebam, quum pag. XIII.
confessione Czengerina anni 1570. agerem, sed eo loco illum
hoc indicabam annum, quo confessio primum Debrecini ab
a Lepino excusa est. Haec eius editio repetita est in cor-
et syntagmate confessionum anni 1612. et 1654. eamque ego
typothetis exprimendam tradidi.

17. CONSENSUS POLONIAE.

etc. Tom. II. p. 238. sqq. *Iohann Andr. Schmid* in Sagittarii troduct. Tom. II. p. 1544. sq. Peters Zorn Historie der zwi den Lutherischen und Reformirten Theologis gehaltenen Colloquis S. 107. ff. Christ. Aug. Salig vollständige Historie der A burgischen Confession. Buch 6. Cap. 5. Th. 2. S. 724. ff. Georg Walch historische und theologische Einleitung in die gionsstreitigkeiten u. s. f. Thl. 3. S. 1043. ff. *E. Löscher* his motuum. P. 3. p. 41. De Friese zur Reformationsgeschich Polen. Bnd. 1. S. 433—465. Schröckh Kirchengeschichte sei Reformation. Thl. 2. S. 735. ff. Beck die symbol. Bücher evang. reform. Kirche. Thl. 2. S. 87. ff.

Qui inter Polonos fuerunt Lutheri sectatores confessi Augustanam, reformatae ecclesiae addicti confessionem Helve posteriorem, fratres Bohemici suam habuerunt, vixeruntque annos aliquot disiuncti et separati. Neque tamen defuerun omnium partium coniunctionem exoptantes dissidentium animo darent omnibusque persuaderent, parvas res crescere concor certissimum vere Christiani signum amorem esse erga alios animo affecti Lutheri sectatores in Polonia primum Posnaniae 1570. cum fratribus Bohemicis, deinde Vilnae in Lithuania e anno cum theologis reformatis eo consilio convenerunt, ut trans nes de formula concordiae deinceps componenda praepararent. facto generalis synodus Sendomiriae eodem anno habita, in formula huiusmodi, nomine consensus Sendomiriensis compos ab omnibus, qui aderant praesentes, Lutheranis, reforma fratribus Bohemicis subscripta est.

„De editionibus consensus, ait Jablonski l. c. p. 183., monendus est eum conscriptum quidem esse anno 1570., typi anno demum 1586. latine et polonice (per columnas sibi re dentes) editum fuisse; una cum synodis generalibus consensu cutis eumque confirmantibus, nimirum Posnaniensi 1570., C wiensi 1573., Petricowiensi 1578. et Wlodislaviensi 1583. editio, ita pergit Jablonski l. c., curante Sim. Theoph. Tu Thoruni repetita fuit an. 1592. mens. Januar. Postea huic dorum collectioni accessere acta et conclusiones synodi ge Thoruniensis anni 1595., quae anno sequenti 1596. ibidem Th typis exscripta fuere." Tertia editio prodiit Heidelbergae

„tio: „Consensus in fide et religione Christiana inter ecclesias „Evangelicas maioris et minoris Poloniae magnique Ducatus Lithu-„aniae et caeterarum ejus Regni provinciarum primo Sendomiriae „anno MDLXX. in Synodo generali sancitus: Et deinceps in aliis, „ac deinum, Wlodislaviensi generali Synodo anno MDLXXXIII, „confirmatus: Et Sereniss. Poloniae Regibus Augusto, Heinrico „et Stephano oblatus: Ex decreto autem Synodico in publicum „typis editus anno Christi MDLXXXVI. Accesserunt in hac editione „acta et conclusiones synodi generalis Thoruniensis." Heidelbergae typis Vögelianis MDCV. pagg. 98. form. 8. Eandem consensus et synodorum syllogen cum prolixa praefatione et versione germanica edidit deinceps D. Sam. Strimesius Francofurti ad Oderam anno 1704. form. 8., eademque extat apud Jablonskium l. c. p. 482. sqq. et teste Saligio l. c. p. 735. not. 6. etiam apud Pareum in Irenic. c. XXII. p. 129. Ego editionem Thoruniensem anni 1592., cui anno 1596. acta synodi Thoruniensis addita sunt, typis exprimendam curavi eamque contuli cum editione Heidelbergensi.

18. 19. CONFESSIONES ANGLICANAE.

Rerum sacrarum emendatio in Anglia tardius, quam aliis in terris processit, imprimis fidei confessio, qua omnes, qui sacris reformatis addicti erant, inter se coniungerentur, diu illis defuit, quum summi eorum clerici et theologi tantam rem non temere accelerandam esse recte putarent. Secundum Cranmeri sententiam, ut Gilberti Burneti verbis in historia reformationis ecclesiae Anglicanae P. II., p. 110. utar, „praestabat fidei confessionem gradatim construere, et expectare, donec episcoporum ordine repurgato totum plerorumque consensus certus sperari posset: et secundum illum, prudentiae non erat religionis systema in lucem mittere, quin consilium invicta acerbitate a multis praecipuis ecclesiae pastoribus virga censoria notatum fuisset. Praeterea, in cultu corruptiones maioris momenti, quam in doctrina errores ei videbantur: quum populi vix deum religioso cultu prosequi poterant, quin in damnabiles praxes dilaberentur: Illud ipsum omni sedulitate atque studio corrigendum erat: Sed quod ad doctrinae articulos spectabat, eo usque non urgebat necessitas, ut statim de iis enu-

cleate disputandum esset. Et archiepiscopus existimabat, homini minori cum periculo sententiarum quam superstitiosarum prav libertatem relinqui posse. Alio etiam spectarunt reformatores, a tequam agitatae controversiae dirimerentur optimum factu esse c diderunt, si populum iis assuefacerent eas in antecessum pro nendo et agitando in disputationibus publicis et in operibus ty excusis. Nam praeterquam quod exacta reformatio vix cum pra cipiti festinatione consistere poterat, et quae iam reformata fuera recognoscere turpe fuisset, sperandum non erat, ecclesiasticos momento opiniones deserturos in quibus consenuerant. His rati nibus adducti cunctanter egerunt reformatores. Fidei confessio a solum 1551. confici coepta est: Ad umbilicum perducta fuit an quam clerus congregaretur; id est ante mensem Februarium a 1552. Nescimus certo, quo modo instituta fuerit illius operis co positio: nec an varia eius dogmata episcopis et theologis distribu fuerint, ut suas sententias referrent. Illud ipsum sub Henrico VI regno factitatum fuerat. Multi scriptores referunt Cranmerum, Ridleyum ea digessisse, et aliis postea misisse, ut quae necessa crederent, corrigerent adderentque." Neque quin ex auctorita Cranmeri et adiuvante Ridleyo in XLII. articulos digesta si dubitare licet. Cfr. Salig Vollst. Gesch. der augsb. Confessio Thl. 2. S. 455. ff. Bentham Engelländischer Kirch- und Schul staat. Leipz. 1722. S. 167. ff. *Walchii* bibliotheca theologica a Jen. 1757. Tom. I. p. 416. Schröckh Kirchengesch. seit der R form. Thl. 2. S. 613. ff.

Articuli XLII. primum anno 1553. Londini publicati su eodemque anno prodierunt Tiguri hac inscriptione: „Catechism „brevis christianae disciplinae summam continens omnibus ludim „gistris authoritate regia commendatus. Huic catechismo adiun „sunt articuli, de quibus in ultima Synodo Londinensi, Anno D „mini 1552. ad tollendam opinionum dissensionem, et consensu „vere religionis firmandum, inter Episcopos et alios eruditos atq „pios viros convenerat: Regia similiter authoritate promulgati. T „guri apud Andream Gessnerum F. Anno Domini MDLIII." Illa editionem videtur secutus esse Gilbertus Burnetus, qui articulos collectione documentorum historia reformationis addita nr. L p. 123. sqq. cum lectoribus hoc titulo communicavit: „Articuli

quos consenserunt Episcopi aliique Eruditi Viri in Synodo Londini habita, anno 1552., ad Opinionum diversitates eliminandas, et Consensum circa veram Religionem stabiliendum. Authoritate Regia promulgati.“ Editionem Turicensem equidem secundum curavi, quamquam ea mirum in modum a Burneti textus recensione differt. Neque tamen hanc scripturae diversitatem notandam ipse censui, quum articuli XLII. iccirco minoris momenti esse viderentur, quia paucos post annos retractati et aliis mutatis aliis additis ad numerum XXXIX. redacti sunt. Articuli XXXIX. in synodo Londinensi, quam Elisabetha regina anno 1562. convocaverat, solemni modo sanciti, omnium consensu approbati, deinceps saepius confirmati auctoritatem symbolicam acceperunt eamque usque ad nostra tempora conservarunt. Teste Walchio l. c. p. 416. „lucem adspexerunt cum separatim *latine* Londini 1562. form. 8., 1571., 1572. form. 4., Oxonii 1636. form. 4., *anglice* Londini 1562. 4., Oxonii 1636. form. 4., ac praeterea saepissime utroque sermone; tum coniunctim pluribus libris vel inserti vel adiuncti,“ velut in editionibus liturgiae anglicanae, in *Weismanni* historia ecclesiastica, et in Benthemi libro, supra iam citato, in quo etiam inscriptio invenitur, qua eos Londini anno 1571. prodiisse affirmavit Walchius: „Articuli de quibus inter Archi-Episcopos et Episcopos utriusque Provinciae et Clerum universum in Synodo, Londini 1562. secundum computationem Ecclesiae Anglicanae, ad tollendam opinionum dissensionem et consensum in vera Religione firmandum. Editi authoritate Serenissimae Reginae. Londini apud Iohannem Day, 1571.“

20. REPETITIO ANHALTINA.

Quae ex consilio praefationis de origine huius fidei confessionis dicenda sunt, continentur et iis quae typographus (p. 612. 613.) monuit, et ipsa Anhaltinorum praefatione (p. 613—617.); quare ne verbum quidem addatur. Neque multa de editionibus repetitionis Anhaltinae dicenda sunt. Mihi enim duae tantum innotuerunt, quarum altera, cuius inscriptionem attuli p. 612.: „Neapoli Casimiriana in officina *Matthaei Harnisch* CIↃ. IↃ. LXXXI.“, altera teste Lipenio in bibliotheca universali p. 401. eodem anno Neostr. form. 8. prodiit. Illam typothetis exscribendam tradidi. Sed quam

Mauritius Rödiger, uti p. XIII. notatum est, addere voluit confessionem sic inscriptam: Bekenntnuß der anhalt. Theologen von fürnehmsten Hauptartikeln der christlichen Lehre, eam inspiciendi data fuit opportunitas. Neque Ioannis Georgii, principis Anhal fidei confessionem, quae articulis XXVIII. constare perhibe acquirere potui.

21. 22. 23. CONFESSIONES MARCHICAE.

„Calvinistae deducunt nos in loco de persona Christi, prae stinatione, coena domini, baptismo a cultu, consolatione, ve coelo ad contemtum Christi, desperationem, nuda elementa, in num. Ergo impleat nos deus odio Calvinianismi." Hae Di maiori preces infestum, quo Lutherani ecclesiae reformatae se in Pomerania, Borussia et electoratu Brandenburgico sub fi saeculi XVI. et ab initio saeculi XVII. persequebantur, anim optime declarant; praesertim multi summae auctoritatis inter i theologi Christi praeceptorum de mutua caritate prorsus ol nil reliqui fecerunt, ut hos quovis modo vexarent et premere Sed accidit illis odio obcaecatis quod omnibus accidere videm qui cupiditate aliqua incensi, aequitatem abiiciunt et contra fasque agunt. Nimio partium studio ecclesiae, cui emolumenta lunt afferre, nocent magnopere. Iohannes Sigismundus, elec Brandenburgensis, natura prudens et benignus Gedickii praecep ris aliorumque Lutheranorum clamoribus de vana et pernicie quae inter reformatos propagata esset, doctrina eo adactus est, ecclesiae reformatae partibus favere, theologorum, qui huic ecc siae addicti erant, libros legere et novi testamenti studiis vac inciperet. Quo diligentius in hos libros incubuit, eo certius Luthe norum theologos a vero aberrasse intellexit, eoque magis ad sa ecclesiae reformatae animus inclinavit. Tandem relictis Luthe norum placitis et coena sacra die XXV. Decembris anni 16 ex more ecclesiae reformatae celebrata publice confessionis mu tionem declaravit, deinde die XXIV. Februarii anni sequentis, quis reformatos eorumque doctrinam contumeliis et conviciis publ afficeret, edixit, denique mense Maio eiusdem anni suam fidei co fessionem publici iuris fecit.

[illegible] et intempestivus Lutheranorum fervor quemadmodum [illegible], ut Iohannes Sigismundus ad sacra ecclesiae reformatae transiret, ita [illegible], quae [illegible] dicuntur, acta reddidit irrita; quibus [illegible] colloquium Lipsiense anno 1631. inde a die tertio [illegible] vicesimum tertium mensis Martii habitum, neque colloquium Thorunense anno 1645. per tres menses institutum [illegible] sine successu. In illo enim a theologis reformatis Iohanne [illegible], Theophilo Neuberger et Iohanne Bergio, viris doctissimis [illegible] studiosissimis, inchoato Lutherani quoque Polycarpus [illegible] et Henricus Hoepfnerus, theologiae professores Lipsienses [illegible] Hoë ab Hoënegg, electoris Saxonici concionator aulicus [illegible] in libro concordiae probatis non recedebant, [illegible] [illegible] et humanos, ita ut colloquium placide absolveretur. Declararunt unanimiter se „eo unico [illegible], ut comperiretur [illegible] exploraretur, primo, an et quatenus utraque pars in [illegible] confessionis Augustanae articulis consentiat: deinde, [illegible] et ulterioribus plurium pacis amantium theologorum [illegible], interveniente item Christianorum principum et statuum [illegible], opera in eo collocanda, ut arctior in posterum [illegible] unitas: eoque pacto vera dei ecclesia augeatur et [illegible], pontificiis vero spes, quam ex evangelicorum dissidiis hactenus concepere, aliqua ex parte adimatur. Interea antequam haec eveniant, omnia, quae in hac collatione acta sunt, in eo statu erunt, *ac si nunquam acta fuissent*: neutrique parti licebit, hancce tractationem eiusque consignationem sine expresso alterius permissu in vulgus spargere: theologi vero utrinque christiana charitate in posterum sese prosequentur. Omnia bona fide et sine dolo. Deus veritatis gratiam suam largiatur, ut omnes in ipso unum fiamus et in uno perfecti simus, sicut ipse et filius unum sunt." Cfr. *Iaegeri* hist. eccl. decenn. IV. lib. 1. c. l. p. 485. nostramque collectionem p. 667. 668.

Neque quis in colloquio Thorunensi iussu Vladislai IV. Poloniae regis anno 1645. habito incredibilis catholicorum, imprimis Iesuitarum impudentia concordiae maius etiam detrimentum quam [illegible] Botsacci, Calovii et Hülsemanni pervicacia attulerit, dubitare [illegible]. Theologi reformati, inter quos Ioannem Bergium nominasse satis habeo, se pacis studiosissimos esse dictis factisque ostenderunt,

sed frustra. Quare ad eos non pertinet quod echus nomine circumfertur de synodo Thorunensi dystichon:

> „Quid synodus? nodus: Patrum chorus integer? aeger:
> „Conventus? ventus: Gloria? stramen. Amen."

Sed haec uberius persequi non huius loci est. Sufficit commemorasse reformatos statim in primis synodi sessionibus „postulata, desideria, generalem professionem doctrinae et specialiorem declarationem" praesidi tradidisse, hanc vero quamquam a catholicis flagitantibus mutatam synodi actis non insertam et ipsam ob causam deinceps separatim editam esse. Cfr. *Hartknoch* Preussische Kirchenhistoria. Frnkfrt. 1686. S. 525. ff. S. 9[illegible] *Jägeri* historia ecclesiastica et politica. Hamb. 1709. p. 479. [illegible] p. 689. sqq. *Sam. Buchholz* Versuch einer Geschichte der Churmark Brandenburg. Berl. 1767. Thl. 3. S. 567. S. 617. ff. *Dan. Hei*[illegible] *Hering* historische Nachricht von dem ersten Anfange der evangelisch-reformirten Kirche in Brandenburg und Preussen unter dem gottseligen Churfürsten Johann Sigismund, nebst den drei Bekenntnißschriften dieser Kirche. Halle 1778. Desselben Neue Beiträge zur Geschichte der evangelisch-reformirten Kirche in den Preuß. Brandenb. Länder. Berl. 1787. Thl. 2. S. 1. ff. Porro: *I. A. Schmid* historia colloquiorum ecclesiasticorum post reformationem habitorum, in supplemento ad introductionem Sagittarianam in hist. eccl. p. 1588. sqq. p. 1592. sqq. *Zornii* historia derer zwischen den Lutherischen und Reformirten Theologis gehaltnen Colloquiorum. Hamburg 1705. p. 126. 127. p. 111. 112. *Calovii* historia syncretistica p. 50. p. 231. sqq. p. 424. sqq. *Hoornbeeckii* summa controversiarum p. 276. sqq. Walch's historische und theologische Einleitung in die Religionsstreitigkeiten u. s. f. Thl. 1. S. 503. 504. Thl. 3. S. 104 ff. Beck die symbolischen Bücher der evangelisch-reformirten Kirche Thl. 1. S. 472. ff. Thl. 2. S. 110. ff. S. 130. ff. Carl Wilhelm Hering Geschichte der kirchlichen Unionsversuche. Leipzig 1836. 183. Band 1. S. 261. ff. S. 329. ff. Band 2. S. 1. ff.

Porro conferantur de colloquio Lipsiaco: Kurtzer Discurs von der zu Leipzig anno 1631. mense Martio angestellten Religionsvergleichung zwischen den Chur-Sächsischen und Chur-Brandenburgischen auch Fürstlichen Hessischen Theologen. Sine nomine auctoris, sine anno et loco. *Hering* l. c. Thl. 1. S. 343. ff. et de colloquio Tho

[illegible] Acta conventus Thoruniensis celebrati anno 1645. mense [illegible] Octob. Novemb. pro ineunda ratione componendarum [illegible] in religione per regnum Poloniae impressa auctoritate [illegible] mense regiae Maiestatis, ad exemplum et fidem Regii [illegible] Varsaviae 1646. form. 4. His iure addit Pfaffius in [illegible] in hist. theol. P. II. p. 178. tum Copiam literarum [illegible] in rebus fidei ab Ecclesiae Catholico-Romanae [illegible] magnique ducatus Lithuaniae ad fraternam amicabi[illegible] [illegible] invitantur, nec non dissidentium ad easdem [illegible] Dantisci 1645. form. 4; tum Calixti colloquii Thoruniensis [illegible], quae Helmstadii anno 1635. form. 4. prodiit; et [illegible] anni 1646. form. 4., cui autem opposuit Hülsemannus [illegible] 1646. form. 4. recensente C. Prawdzickio in libro sic in[illegible] [illegible] Entdeckung derer Unwahrheiten D. Hülsemanni vom [illegible] charitativo. 1647. form. 4. Neque negligendus est Elias [illegible] a St. Hyacintho in idea colloquii charitativi cum dissiden[illegible] 1645. indicti. Cracoviae 1646. 4.

[illegible] Sigismundi ipsius auctoritate quater publici iuris facta [illegible] anno 1612. editam esse testis quidem est Walchius in [illegible] theol. schol. Tom. I. p. 432., sed Heringio l. c. p. 104. [illegible] cum mense Maio anni 1614. demum a typothetis absolu[tam] [illegible] constat. Prodiit sic inscripta: Des Durchlaucht. Hochge[bornen] Fürsten und Herrn, Herrn Joh. Siegmunds, Markgrafen zu Brandenburg, des H. Römischen Reichs Erzkämmerers und Churfürsten etc. Bekändtniß von jetzigen unter den Evangelischen schwebenden und in Streit gezogenen Puncten. Durch einen Liebhaber der Wahrheit in Druck gebracht, Anno 1614. s. a. et l. pagg. 35. form. 12. [illegible] eodem anno apparuisse dicitur una cum aliis scriptis ad [illegible] emendationem in electoratu Brandenburgensi pertinenti[illegible], hoc titulo: Churf. Durchl. zu Brandenburg Bekändtniß, [illegible] und Schreiben an die Landschaft, neben etlichen so wohl von [illegible] dem Herrn Statthaltern, als auch Theologen und Land[illegible] ausgefertigten Schriften. Tertia et quarta anno 1615. [illegible] iuris factae sunt. Illa in libro hac inscriptione ornato: [illegible] reformationis Marchiae, d. i. etliche denkwürdige Schriften und [illegible] Acten, so bei angehender christlicher Reformation, in der [illegible] Mark Brandenburg von Chur- und Fürstl. Gn. auch den

Landständen und Theologen hin und wieder ergangen und gewechselt worden, foll. 34. form. 4.; haec in opere amplioris ambitus insignito: Der Chur Brandenburg Reformation Werk, d. i. 1.) ... Durchl. ... Herrn Johann Siegmunds, Markgrafen ... Bekänntniß von jetzigen unter den Evangelischen schwebenden und in Streit gezogenen Puncten ...... Anno 1615. Gedruckt zum Berlin bey Georg Rungen, in Verlegung Johann Kollen Buchhändlers und Buchbindern daselbst, idemque opus repetitum est anno 1621., titulo prorsus mutato: „Gründlicher und wahrhaftiger Bericht, Der der Chur- und Mark Brandenburg vermeinten Reformation, wie die der Continuatione Iohannis Sleidani befunden wird.“ Neque posteriori tempore defuerunt, qui Sigismundi confessionem iterum iterumque typis exprimerent, Köchero in bibliotheca theol. symb. et catech. p. 312. id testante, sed satis sit gravissimas editiones nominasse. Inter has recenset Heringius l. c. p. 109. editionem anni 1659. foll. form. 8.; deinde affert Sigismundi confessionem una cum colloquio Lipsiaco et declaratione Thoruniensi anno 1695. et quidem bis form. 4. apparuisse, scilicet Coloniae ad Spream et Custrini, simulque affirmat utramque ad verbum sibi respondere, sed Coloniensem foliis 42., Custriensem foliis 44. constare, huiusque discriminis causam in ipso titulo indicatam esse, illam enim unam tantum, hanc duas electoris exhibere declarationes. Neque contra id dico. Sed constat plures huius generis editiones iam ante annum 1695. fuisse constat. *Lipenius* in bibliotheca univers. p. 404. Johannis Sigismundi confessionem una cum colloquio Lipsiaco et confessione Thorunensi Francofurti ad Moen. anno 1644. form. 4. editam esse testatur, et mihi duae huiusmodi editiones innotuerunt, quarum altera hoc titulo ornata est: Die drei Confessiones Oder Glaubens-Bekänntniß Welche in der Churfürstl. Brandenb. die Religion betreffenden Edictis offte genennet werden; 1) Johannis Sigismundi, Chur-Fürsten zu Brandenburg glorwürdigsten Andenkens, Glaubens-Bekänntniß 2) Colloquium Lipsiacum Anno 1631. da die anwesenden Reformirten und Lutherische Theologi eine Liquidation angestellet, wie weit sie einig und nicht einig seyn. 3) Thornische Confession, welche Anno 1645. nicht allein von den Brandenburgischen Reformirten, sondern auch von allen auß der Cron Pohlen, Groß-Fürstenthum Littauen und incorporirten Provincien Deputirte Proceribus et Theologis f

Kornmayeri locis antisyncretisticis. Lips. 1669. Ratisbonae 1. form. 4.

Declarationem fidei, quam theologi reformati synodi Thorniensis praesidi tradiderunt, exhibet *Calovius* in historia syncret. p. 424.—p. 441., nulla habita mutationum ratione, quas ut iam indicatum est catholicis urgentibus est experta. Reliquae tiones enumeratae sunt a *Ioanne Daniele Hoffmanno* in historia raria colloquii charitativi Thoruniensi, quae in libro sic inscr Die Preussischen Zehenden. Vol. III. p. 365. sqq. extat. Omni princeps est, quae prodiit Berolini a. 1646. hoc titulo. „Sen partis reformatae in Colloquio Thoruniensi anno 1645. Romano-Catholicae exhibita; sed ab ea in Protocollum plen non admissa; ideoque seorsim nunc edita, cum Declaratione Romano-Catholicae de regula fidei, eiusdemque Consideration form. 4.

24. CANONES DORDRACENI.

Decreta et canones synodi Dordracenae, de divina praedenatione, de morte Christi et hominum per eam redemptione, hominis corruptione et conversione ad deum eiusque modo et perseverantia sanctorum, quae remonstrantium articulis de condit nato praedestinationis decreto, de universo merito Christi, de lib hominis arbitrio, de resistibili gratia divina et de fidei amissibilit opposita fuisse constat, eodem, quo synodo finis impositus est, saepius typis descripta et publici iuris facta sunt. Neque hoc mirum videri potest, qui quanta congregatorum frequentia et qu magna synodi fuerit auctoritas sciunt simulque reputant, Calvi starum chorum in ea condemnasse doctrinam late propagatam e summis illius aevi theologis modeste et docte defensam. Ed princeps eo, qui pag. 690. indicatus est, titulo ornata pro paulo post synodum finitam anno 1619. form. 4., eodem anno secuta est alia sic inscripta: Synodus Dordrechtana form. 4., que teste *Walchio* l. c. Tom. I. p. 412. lingua latina. Idem ac Belgicam et Anglicam eiusdem anni, Londini publicatam form. Hanc exceperunt aliae, velut ea, quam Groningae anno 1747. c praefatione de auctoritate decretorum synodi apparuisse cons Sed *Walchio* l. c. auctore non solum separatim verum eti

[illegible] cum aliis libris exierant. Extant in actis synodi nationalis in nomine domini nostri Iesu Christi, authoritate illustr. et [illegible] DD. Ordinum generalium foederati Belgii provinciarum [illegible] habitae. Dordrechti 1620., in corpore et syntagmate [illegible] a. 1612. et a. 1654., in notissimo *Aymonii* opere sic [illegible] Tous les synodes nationaux des églises reformées de [illegible] Tom. II. p. 298., in *Hottingeri* fatis doctrinae de prae[illegible] et gratia dei lib. IV. cap. 5. p. 333., in *Benthemii* [illegible] Kirchen und Schulenstaat. p. 391., in *Langii* gloria [illegible] et Christianismi et in recentioribus illis, quas supra nomi[illegible] confessionum fidei collectionibus.

[illegible] historia synodi praeter celeberrima, quae theologi remon[illegible] eam publicarunt, scripta, velut antidotum, apologiam, [illegible] synodalia aliaque huiusmodi conferantur imprimis qui [illegible] in bibliotheca hist. Helv. Tom. III. p. 172—175. Nr. [illegible]—401. 403. citati sunt, libri.

FORMULA CONSENSUS HELVETICA.

Formula consensus Helvetica, quam sententiae Mosis Amyraldi de gratia universali, Ios. Placaei de imputatione peccati adamitici, aliorum de obedientia Christi activa et Ludovici Capelli de punctis vocalibus codicis Hebraei oppositam esse vel ipsius docet argumentum, auctorem habet Iohannem Henricum Heideggerum, theologum *Tigurinum*, qui eam Francisco Turretino, Genevensi et Luca *Gernlero*, *Basileensi* assentientibus et cohortantibus non sine publica auctoritate anno 1675. conscripsit. *Hallerus*, qui eam sequenti demum anno compositam esse dicit in bibliotheca hist. Helvet. Tom. III. p. 183. hisce verbis: „J. H. Heidegger hat diese Formel a. 1676. aus Befehl der Obrigkeit und Antrieb einiger Geistlichen verfasset", vel ipse erravit, vel in numeris errarunt typothetae. Nam eam a quibusdam Helvetiorum civitatibus iam anno 1675. receptam esse [illegible] inter omnes constabat, et nuper ex actis Basileensibus et [illegible] a *Hagenbachio* in historia conf. Basil. p. 175. et p. 176. [illegible] probatum est. Neque tamen assentiri possumus *Walchio*, qui in bibliotheca theol. selecta Tom. I. p. 414. eam hoc ipso anno [illegible] editam esse hoc modo affirmat: „Quum conscripta illa esset [illegible] Heideggero iussu magistratus Tigurini, prodiit ea in

lucem latine ac germanice Tiguri 1675. form. 4. hancque editione, primam secutae sunt aliae." Quamquam enim illam latine et ger-manice form. 4. vere typis exscriptam et publici iuris factam es-, *Hallerus* quoque l. c. p. 182. testatur, tamen quo loco et quo an-, id factum sit, *Walchius* coniectura tantum videtur assecutus esse. Primum enim typographus in ipsa editione neutrum indicavit, deinde *Hallerus* l. c. eandem editionem anno demum 1723. publicata esse censet, denique *Escherus* in Erschii et Gruberi encyclopaed. universali Sect. II. Tom. V. p. 245. formulam non ante anno 1714. typis expressam esse locupletissimus est testis. Sed utrum hoc anno una tantum an duae eiusdem editiones excusae sint, equi-dem dubius haereo. Quam *Hallerus* l. c. primo loco posuit, ea haud dubie editionem principem esse ipse existimavit, eandemque sic inscriptam esse testatur: „Formula Consensus ecclesiarum Hel-veticarum reformatarum circa Doctrinam de Gratia universali, et connexa, aliaque nonnulla capita" form. 12., sed simul affirmat etiam in hac editione neque annum neque locum, quo prodierit esse indicatum. At mihi ad manus est, quam repetendam curav editio eodem titulo insignita eademque forma, foliis XII., in qua formula consensus ei confessionis Helveticae posterioris editioni ad-dita est, de qua supra p. 66. egimus et quae titulo id indicant prodiit Tiguri apud Davidem Gessnerum Anno 1714. Deinde saepius repetita et in multorum populorum linguas translata est. *Latine* extat in libro sic inscripto: Fortgesetzte Sammlungen von alten und neuen theologischen Sachen. 1722., cum notis et apud Pfaffium in schediasmate de formula consensus Helvetica; *Germanice* prodiit sic inscripta: Einhellige Formul der reform. eidg. Kirchen, betreffend die Lehre von der allgemeinen Gnad und was derselben anhanget; sodann auch etliche andere Religionspunkten (cfr. *Escher.* l. c. p. 245.), anno 1718. form. 12., et anno 1722. form. 12. pagg. XXXVI.; *Belgice* cura Danielis de Hoogstraten 1724., form. 8., cum notis; *Gallice* hoc titulo: Formulaire de consentement des églises reformées de Suisse, sur la doctrine de la grace universelle et les matières, qui s'y rapportent, comme aussi sur quelques autres articles, traduit en François, avec des remarques. sine a. et l. (Amstelod. 1722. cfr. *Escher* l. c. p. 248. not. 1.) pagg. 135. form. 8. Exhibetur, *Wal-chio* teste, in hoc libro formula latine cum interpretatione gallica

cum Barnaudi atque animadversionibus, quibus Barbeyracius auctor formulam „variorum vitiorum insimulat ac notat sententiam eorum, qui damnati fuerint, non recte enarratam: scripturae effata, quae a re aliena sunt, adducta: perversam argumentandi rationem adhibitam, atque ea tradita esse, quibus sacer codex ac veteres Helvetiae theologi repugnent.“ Praeter hanc editionem conferatur de origine et historia formulae consensus Helveticae: *Bibliotheca* hist. philol. theol. Bremensis Class. VII. Fassic. 4. p. 669.; *Historia* vitae I. H. Heideggeri §. 97.; *J. Jac. Hottinger* Vertheidigte F. C. 1723.; Desselben Helvetische Kirch. Gesch. Zürich 1708. Thl. 3. S. 1086. Thl. 4. S. 258. 268. f.; *Pfaffii* dissert. histor. theol. de formula consensus. Tubing. 1723.; *Salchli* stricturae et observationes. Bern. 1723.; (*Barnaud*) Mémoires pour servir a l'histoire des troubles arrivées en Suisse a l'occasion du Consensus. Amsterd. 1726. Alia Illius et posterioris temporis, quae huc pertinent, scripta minoris momenti affert *Hallerus* l. c. Nr. 577—592. Inter recentiores praecipue consulendi sunt: Hagenbach Kritische Geschichte der Entstehung und der Schicksale der ersten Baslerkonfession. Basel 1827. S. 171. ff. *Escher* in Ersch und Gruber Allg. Encyclopädie. Sect. 2. Thl. 5. Art.: helvetischer Consensus.

25. CONFESSIO TETRAPOLITANA.

De confessionibus, quae in additamentis inde a p. 740. exhibentur, paucis exponam. Primum inter illas locum tenet quae dicitur *Tetrapolitana*, sive Suevica, sive Argentinensis, de cuius origine et historia conferantur: *Wernsdorff* historia confessionis tetrapolitanae, resp. Mch. H. Reinhardo. Viteb. 1694., ed. 4. ibid. 1721.; *Io. Henr. Feldii* dissert. de varia confessionis Tetrapolitanae fortuna, praesertim in civitate Lindaviensi. Götting. 1755. *I. G. Schelhorn* in amoenitatt. litterarr. Tom. VI. p. 305. sqq.; Desselben Reformations-Historie der Reichsstadt Memmingen. *D. Gerdesius* in scrinio antiquar. Tom. V. p. 2. pag. 193—221. Addas: *Salig* Historie der Augsb. Confession B. 2. Cap. 12. Thl. 1. S. 387. ff. *Löscher* historia motuum P. 1. lib. 2. cap. 1. p. 195. Walch Einleitung in die Religionsstreit. Thl. 3. S. 30. ff. Schröckh Christliche Kirchengeschichte seit der Reformation Thl. 1. S. 483. Förstemann Urkundenbuch Thl. 2. S. 21. ff.

:onfessio a Bucero adiuvantibus Casp. Hedione et Wolf
ıpitone composita et Carolo V. imperatori per legat
Argentorati, Constantiae, Memmingae et Lindaviae
ıgustanis anno 1530. tradita et civitatum, quae me
sunt, auctoritate Argentorati anno 1531., primum lati
nanice edita est. Neque de his rebus dissentiunt viri doc
eodem anno semel tantum latine expressa et public
, mense scilicet Augusto et mense Septembri, adhuc
ratum est. Editio enim, quam principem nuncup
literatis diverso modo citatur. *Feuerlinus*, quem editi
ı diligentissime descripsisse constat, confessionem Tetr
primum hoc titulo apparuisse in bibliotheca iam saep
. p. 122. nr. 712. testatur: „Confessio Religionis Chr
np. Carolo V. in Comitiis Aug. 1530. per Legatos Civ
ɡentorati, Constantiae, Memmingae et Lindaviae exhibit
ıti, Ge. Ulrichero Andlano impressore, 1531. form. 4
us l. c. p. 398. not. n., *Schelhornius* l. c. p. 381. aliiq
ım esse dicunt, quae sic inscripta est: „Confessio Rel
ıristianae sacratissimo Imperatori Carolo V. Caesari A
Comitiis Augustae anno M. D. XXX. per legatos civit
ːntorati, Constantiae, Memmingae et Lindaviae exhibita.
voluerit voluntatem eius obtemperare is cognoscet d
utrum ex deo sit, an ego a me ipso loquar. Ioh. VII.
ɡentorati Georgio Ulrichero Andlano Impressore. Ann
XXI. mense Septembri.“ Accedit quod *Dr. Pappus*
ı relationis Bipontinae p. 33. testante Saligio edition
ı fecit, quam mense Augusto anni 1531. publicatam
ut de numero editionum anni 1531. summo iure dubit
ıam secundo loco commemoravimus, in corpore et synt
nfessionum repetita est, eandemque typis exprimend
ipsi p. 740. sqq.

mihi innotuerunt editiones germanicae ex his Feuerlin
ıa l. c. p. 122. 123. Nr. 112. 113. et 114. tres tant
: inscriptas:

ɛkandtniß der vier Frey und Reichstätt, Straßburg, Costa
n, vnd Lindaw, in deren sie Keys. Maiestat, vff dem Reichst
urg, im xxx. Jar gehalten, ihres Glaubens und Fürhabe

n halb, rechenschaft gethan haben. Schriftliche Beschirmung
digung derselben Bekandtnuß, gegen der Confutation vnd
ng, so den gesandten der vier Stätten, vff bemeldtem Reichs-
lich fürgelesen, vnd hie getrewlich eingebracht ist. In fine:
, durch Johañ Schweintzer, vff den xxii. Augusti, Anno
form. 4.

fessio oder Bekantnus der vier Frey und Reichsstätt, Straß-
anz, Memmingen, und Lindaw, in deren sie Keys. Maiestat
eichstag zu Augsp. im 30. Jahr gehalten, ires Glaubens
ft gethan haben. Schrifftliche Beschirmung und vertheidi-
bigen Bekanntnuß gegen der Confutation, so auff bemeldten
fürgelesen, und hie eyn bracht ist, Neustadt an der Hardt.
n. 4.

kanntnuß der vier Frey und Reichs-Stätt. Schrifftliche
ng derselben. Zu fernerer Erklärung des Berichts auf die
aßburgische Kirchen-Ordnung, 1598. Erstlich gedruckt zu
, 1531; jetzt nachgedruckt zu Zweybrück, 1604. form. 4.

t quem anno 1579 hoc titulo publicatam esse testa-
us in bibliotheca hist. Helv. Tom. III. p. 132. Nr. 363.
ß der vier Frey- vnnd Reichsstätt, Straßburg, Costantz,
en vnd Lindav, in deren sie Keys. Maiestät auf den Reichs-
gspurg im XXX. Jar gehalten, ihres Glaubens vnd fürha-
Religion halb, Rechenschafft gethan haben. Schriftliche Be-
g vnd Verthedigung derselbigen Bekanntnuß gegen der Con-
vnnd Widerlegung, so den Gesandten der vier Stätten auff
m Reichstage, offentlich fürgelesen, vnd hie getrewlich einbracht
ßburg 1579. pagg. 223. form. 4., et quam cura Theodosii
prodiisse affirmat Schelhornius l. c. p. 382. Idem addit
„Ex his autem nonnisi binae illae editiones, Latina sci-
Germanica, quae Argentorati a. 1531. luci expositae fue-
blica auctoritate et consensu quatuor civitatum prodiere.
contra Argentinensem, quam officina Richeliana dedit, sup-
esse opinor, ita tamen ut quaedam eius exemplaria elapsa
le et mihi ad manus est. Vix enim typographicos carceres
cum Perillustris Reip. Argentorensis Senatus propterea con-
eologorum suorum exposceret, qui eius suppressionem maxi-
maserunt, rati, aequum haud esse, ut insciis ac invitis reli-
tatibus, quarum nomine Caesari olim oblata erat, recudere-
terea fore ut apud caeteros Evangelico-Lutheranos Argen-

tinenses in eam suspicionem incidant, ac si reiecta invariata C fessione Augustana, cui iam olim nomen dederint, Tetrapolit rursus probaverint: denique variis inter Ecclesiae et Schola nistros dissidiis et altercationibus fenestras sic aperiri."

Feuerlinus porro omisit eam, de qua Saligius l. c. p. 398 a. haec habet: „Ich habe auch eine alte teutsche Edition ohne und Ort unter dem Titel: „Bekandtnuß der vier Frey und Reichs Straßburg, Costantz, Memmingen und Lindau, in deren sie Mayst. uff dem Reichs-Tag zu Augspurg im 30sten Jar ihres bens und Fürhabens, der Religion halb, Rechenschaft gethan habe eamque editionem principem esse coniecit Förstemannus, vir d simus l. c. p. 24.

Denique nova huius confessionis interpretatio germanica rep in Lutheri operibus ex editione Walchii Tom. XX. p. 1966—1

27. 28. CONFESSIONES BOHEMICAE.

Inter confessiones Bohemicas, quarum magnus est numerus, potissimum memoratu dignae sunt, quarum una in additamentis lectionis a nobis institutae secundum, altera tertium locum ten

Illa maximam partem e confessionibus longe antiquioribus, Saligius in historia conf. Augustan. Tom. II. p. 540. not. enume et ex illa a. 1532., quam etiam Luthero acceptam fuisse ipsa praefatio testificatur, constituta et deinceps primum a liberis B nibus et aliis nobilibus regni Bohemiae Ferdinando regi ob deinde Wittebergam transmissa et a Luthero, Melanchthone, I Iona, Iohanne Bugenhagio et Casparo Crucigero comprobata Prodiit autem primum lingua Bohemica, deinde latine re Vitembergae publici iuris facta est, hac, si Walchium in bibliot theol. sed. Tom. I. p. 439. sequimur, inscriptione: „Conf fidei ac religionis baronum ac nobilium regni Bohemiae ser simo ac invictissimo Romanorum, Bohemiae cet. regi Viennae striae sub anno domini 1535. oblata." Vitemb. 1538. Idem te eam anno 1542. recusam et denuo anno 1558. cura Petri I Vergerii editam esse. Sed in hac re vir alioquin diligentis falsus esse videtur. Saligius enim l. c. Tom. II. p. 546. ad Vergerii praefationem die 1. Augusti anni 1557. scriptam esse rat eiusque editionem ab illa diversam esse docet, quae

.bergae prodiit sic inscripta: „Confessio Fidei
onum ac Nobilium regni Bohemiae, Ser. ac
n, Bohemiae etc. Regi Viennae Austriae sub a
. oblata. Adiectum simul quorumdam gravissin
hac confessione iudicium. Hanc multae Ecclesiae, q
no Poloniae, nuper susceperunt. Nunc iterum ex
plagg. VIII. form. 8."
onfessionis Bohemicae recensio in corpore et syntagmate
in nostra collectione typis expressa non sine multis et
mutationibus anno 1573. tum latine tum germanice de-
est. Editionis latinae haec est inscriptio: „Confessio fidei
s Christianae, quam Seren. et Potent. Romanorum, Un-
Bohemiae etc. Regi Ferdinando obtulerunt Viennae in
III. die Nov. anni Iesu Christi 1535. Barones et ex no-
regno Bohemiae ii, qui puriori doctrinae in piis Ecclesiis,
munitatem fratrum Bohemicorum nominant, dediti sunt
quae eadem et imperatori Maximiliano II. Aug. et Seren.
iiae Sigismundo etc. oblata est: recognita et conversa in
atinam nova interpretatione anno Christi MDLXXIII.
X. Loquebar de testimoniis tuis coram Regibus et non
ar." Witteb. 1573. plagg XIV. form. 8. In fine: „Witteb.
at Clemens Schleich et Antonius Schöne a. 1573." Ger-
ic inscripta est: „Confessio, Das ist, Bekentnis des Christ-
ubens. Dem aller Durchleuchtigsten und Grosmechtigsten
zu Ungern und Behem etc. König Ferdinando, Von den
Ritterschafft der Kron Behem, welche der reinen Lere, in
ichen Gemeine, so man der Behemischen Brüder einigkeit
gethan vnd verwandt sind, zu Wien in Oestreich auff den
ris, im 1535. Jar vberantwortet, und verdeudscht im Jar
e bekentnis ist auch Keiser Maximiliano dem andern etc.
Sigemund in Polen etc. vbergeben. Psalm 119. Ich rede
zeugnissen fur Königen, vnd scheme mich nicht. Wittenberg.
ne: Gedruckt zu Wittenberg, durch Johann Schwertel. cfr.
schichte der Augspurgischen Confession. Thl. 2. S. 752. ff.
hac quidem textus recensione acquieverunt fratres Bohe-
n curarunt anno 1609. eaque latine edita est, teste *Wal-*
. 441. hac inscriptione: „Fidei et religionis christianae

confessio, quam Romanorum, Ungariae et Boëmae regi Ferdin optimates et equites orthodoxe reformatam doctrinam professi, fratrumque, quos unitatem boëmicam vocant, nomine primo (buerunt: postea imperatori Maximiliano et Poloniae regi S mundo Augusto obtulerunt: postremo MDCIX. recognita. Herl MDCXII." form 8. Idem *Loescherum* in historia motuum part p. 319., *Reimannum* in catalogo bibliothecae theol. p. 415. et *Baum tenii* librum: Nachrichten von einer hällischen Bibliothek. Vol. I. p. testificatus addit: „In publicum etiam conspectum venit germanic lius editio, eiusdem loci atque anni; quae tamen paullum a latina di atque epistolas ad Waldenses a Luthero, Bucero et Capitone exa atque in latina editione omissas complectitur," simulque commem Ioannem Christophorum Koecherum tres confessionis Bohemicae re siones hoc titulo publicasse: Die drei letzte vnd vornehmste glau bekenntnisse der böhmischen bruder, ihrer seltenheit wegen von n ans Licht gestellet. Frankf. 1741. form. 8. Caeterum conferantur: *I Camerarii* historica narratio de fratrum orthodoxorum ecclesii Bohemia, Moravia et Polonia. Heidelb. 1605. Köcher histori Vorbericht von den mancherley Glaubensbekänntnissen der böhmi Brüder, quem commentationi iam citatae praemisit; *Clement* bi theque curieuse, historique et critique. Tom. IV. p. 456. sqq. que, quos Walchius et Saligius ll. cc. laudarunt.

Praeter hanc, quam bis retractatam esse breviter modo ind tum est, circumfertur Confessio bohemica, quae, ut Walchii utar bis, per eminentiam ita vocatur, et quam ab evangelicis regni dinibus in comitiis Pragae habitis anno 1575. Maximiliano sec et anno 1608. Rudolpho secundo traditam esse ex epistola sup notarii dedicatoria (p. 820.) patet. *Walchius* l. c. germanicas tum eiusdem editiones attulit. Haec enim in eius bibliotheca T I. p. 142. extant: „Ex bohemico germanice conversa in lu exiit. MDLXXXIV. MDCIX. cum inscriptione: Bekäntnis des ligen, christlichen glaubens aller drei stände des königreichs Böhm form. 8., item Amberg. MDCXI., Francof. MDCXIV. et cum T baldi Hussitenkrieg, Norimb. MDCXXI. form. 4.," sed mihi ad m est etiam exemplar latinum cuius inscriptionem integram dedi p. Et illo quidem ego in edenda hac confessione usus sum.

PARS I.

CONFESSIONES AC DECLARATIONES FIDEI,

QUIBUS

CONSENSUS ECCLESIARUM REFORMATARUM
CONSTITUTUS MUTATUSQUE

PROBATUR.

1.

Articuli sive Conclusiones LXVII H. Zwinglii, a. 1523.

Disse nachbestympten syben vnd sechtzig [1]) Artickel vnnd meynungen, bekenn ich Huldrich Zwingly mich in der loeblichen statt Zürich geprediget haben, uss grundt der geschrifft, die Theopneistos (das ist, von Gott yngesprochen) heysst, vnd entbeút [2]) mich mit denen [3]) genannten artickelen zu beschirmen vnd erobren. Vnd wo ich yetzt bemelte geschrifft nit recht verstünde, mich bessers verstands, doch uss vorgedachter geschrifft berichten lassen.

1. Alle so reden, das Evangelium sey nút, on die bewernúss der kirchen [4]), yrrend vnd schmáhend Gott.

2. Summa des evangeliums ist, das unser Herr Christus Jhesus, warer gottes sun, uns den willen seins himmelischen vatters kundt gethon, und mit seiner unschuld vom tod erlósst, und gott versúnt hat.

3. Dannen har [Daher] der einig weg zur seligkeit Christus ist aller die ye warend, seind, vnd werdent.

4. Welcher ein andere thúr sucht oder zeygt, der yrrt, ja ist ein mörder der seelen und ein dieb.

Elenchus articulorum in disputationem primam promulgatorum ab Huldrico Zuinglio.

I. Quicunque Evangelion nihil esse dicunt, nisi ecclesiae calculus et adprobatio accedat, errant et deum blasphemant.

II. Summa Evangelii est, quod Christus filius dei vivi innotuerit [a]) nobis voluntatem patris coelestis, et quod innocentia sua nos de morte aeterna redemerit, et deo reconciliaverit [b]).

III. Hinc sequitur Christum esse unicam [c]) viam ad salutem omnium, qui fuerunt, sunt et erunt.

IV. Quicunque aliud ostium vel quaerit vel ostendit, errat; qui animarum [d]) latro est et fur.

---

1) syben vnd sechzig om. Schulthess. 2) entbeút] embút i. e. entbiete. 3) denen] dero. 4) kirchen] kilchen. Sic ubique.

Scripturae diversitas a Roedigero notata: a) *notefecit.* b) *redemit — — reconciliavit.* c) *unam.* d) *animorum.*

5. Darumb alle so ander leeren, dem Evangelio gleich oder hö messent, yrren, wissen nit was Evangelion ist.

6. Dann Christus Jesus ist der wegfürer und haubman all menschlichem geschlecht von gott verheissen vnd auch geleystet.

7. Das er ein ewig heyl vnnd haubt sey, aller gläubigen die f leichnam seind, der aber todt ist vnnd nüt vermag on jn.

8. Uß dem volgt, zu eim, das alle so in dem haubt lebend gly und kinder gottes seind, und das ist die kirch oder gemeynsamme heyligen, ein haussfraw Christi. Ecclesia catholica.

9. Zum anderen, das wie die leiblichen glyder on verwalten haubts nüt vermögen, also in dem leib Christi niemant ettwas vermag on sein haubt Christum.

10. Wie der mensch toub [toll] ist, so die glyder ettwas on haubt, würckend, reyssend, wundent, schädigent sich selbs. Also, w die glyder Christi ettwas on ir haubt Christum underftond, seind taub, schlahend und beschwerend sich selbs mit vnweissen gesatzen.

11. Dannen hár wir sehen der geistlichen (genennet) satzung von irem pracht, reichtumb [6]), ständen, titlen, gesatzten, ein urs aller vnsynnigkeit sein. dann sye dem haubt nitt mitthellend.

12. Also tobend sye noch, nit von des haubts wegen (dann flеysst man sich uss gnaden gottes zu dissen zeyten hárfür zebringen) sond das man sye nymme [7]) will lassen toben, aber dem haubt einig losse.

13. Wo dem gelosset würt, erlernet man lauter und klarlich willen gottes, und würt der mensch durch seinen geist zu jm gezoge und in jn verwandlet.

14. Darumb alle christen menschen iren höchsten fleyss ankeren s len, das Evangelion Christi einig gepredіget werd allenthalb.

15. Dann in des glauben stot unser heyl. vnd in deß vnglaube unser verdamnüß. dann alle wahrheit ist klar in jm.

16. Jm Evangelio lernet man, das menschen leer und satzung zu der seligkeit nüt nutzent.

Merck Bapst [8]).

17. Das Christus ein einiger ewiger oberster priester ist. daru ermessen würt, das die sich oberst priester ussgeben hand, der eer un gewalt Christi widerstreben, ja verschupffen.

Von der Messz [9]).

18. Das Christus sich selbst einest vffgeopffert in die ewigkeit [10]) ei werend vnd bezalend opffer ist, für aller gläubigen sünd. daruss erme sen würt, die messz nit ein opffer, sonder des opffers ein widergedäch nüß sein, und sicherung der erlössung die Christus uns bewissen ha

5) leib... ettwas] lyb Christi nieman üzid... 6) reichtumb] rychtage 7) nyme] nummen. 8) Merck Bapst] Vom papst. 9) Messz] Meß. 10 ewigkeit] ewigheit.

iicunque ergo alias doctrinas Evangelio vel aequant vel
t, errant, nec intelligunt quid sit Evangelium.
m Christus Jesus dux est et imperator, a deo toti generi
promissus et praestitus.
sit ipse salus et caput omnium credentium, qui corpus
quod quidem absque[e]) ipso mortuum est, et nihil potest.
Ex his sequitur, quod omnes, qui in[f]) isto capite vi-
membra et filii dei. Et haec est ecclesia seu communio
sponsa Christi, ecclesia catholica.
madmodum membra corporis sine administratione capitis
nt, sic in corpore Christi nemo quidquam potest sine
, Christo.
m membra absque capite aliquid operantur, ut, dum
nt aut perdunt, demens est homo: sic, dum membra
e capite Christo aliquid tentant, insana sunt, sese gra-
dunt imprudentibus legibus.
lligimus hinc Ecclesiasticorum (quos vocant) traditiones
ibus fastum[g]), divitias, honores[h]), titulos legesque suas
t defendunt, causam esse omnis insaniae; nam capiti
a consonant.
lhuc ergo insaniunt non pro capite, quod per gratiam
es summo studio conantur erigere, sed quod non permit-
mire et furere. Volunt enim pii soli capiti Christo au-

Verbo dei quum auscultant homines, pure et synceriter[i])
a dei discunt. Deinde per spiritum dei in deum trahuntur
transformantur.
Summo igitur studio hoc unum in primis curent omnes Chri-
Evangelium Christi unice et synceriter ubique praedicetur.
Qui credit Evangelio, salvus erit; qui non credit, condem-
Nam in Evangelio omnis veritas clarescit.
In Evangelio discimus, hominum doctrinas et traditiones
a nihil esse utiles.

Christus unicus[k]) aeternus et summus est sacerdos. Qui
o summis sacerdotibus venditant, gloriae et potentiae Chri-
intur, et Christum[l]) reiiciunt.

Christus qui sese semel in cruce obtulit hostia est et vi-
sfaciens in aeternum pro peccatis omnium fidelium. Ex
itur missam non esse sacrificium, sed sacrificii in cruce
iti commemorationem et quasi sigillum redemptionis per
exhibitae[m]).

---

que om. f) *sub.* g) *superbiam.* h) *opes.* i) *sincere.* k) *unus.*
que. m) *effectae.*

Fürbitt der heyligen[11]).

19. Das Christus ein einiger mittler ist zwüschen Gott, und uns.

20. Das uns got alle ding will in seinem namen geben. dar[illegible] entspringt, das wir usserthalb disser zeyt, keines mittlers dörffent dar[illegible] sein.

21. Das so wir für einander uff erden bittent, das in der ge[illegible] thuend, das wir allein durch Christum uns alle ding gegeben werd[illegible] vertrawent.

Gute Werck.

22. Das Christus unser gerechtigkeit ist. daruff wir ermessen, d[illegible] unser werck so vil gut, so vil sye Christi. so vil sye aber unser, [illegible] recht, nit gut seind.

Wie der geistlichen gut Christi sey[12]).

23. Das Christus die hab und pracht disser welt verwürfft. [illegible] ruff ermessen, das die reichßtag[13]) zu jn zyehend[14]) in seinem [illegible] men, jn gröszlich schmähent, so sye jn ein deckmantel ires geyt[illegible] und [illegible] willens machent.

Speiss verbott.

24. Das ein yeder christ, zu den wercken die gott nit ge[illegible] hatt unverbunden ist, gebarr[15]) alle zeyt alle speiss essen. daruff [illegible] net würt, käss vnd ancken, brieff[16]), ein Römische geschwindigkeit [illegible]

Von fyrtag und wallfart.

25. Das zeyt vnnd statt den christen menschen vnderworffen [illegible] vnd der mensch nitt jnen. Daruff gelernet, das so zeyt[17]) [illegible] statt anbindent, die Christen irer freyheit beraubent.

Kutten kleidung, zeychen rc.

26. Das gott nüt missgfelliger ist, weder gleissnen[18]). dann[illegible] här erlernet, das alles so sich schönt vor den menschen, ein schwe[illegible] gleissnery[19]) und verruchte [Verruchtheit] ist. Hye fallent kutt[illegible] zeychen, blatten rc.

Orden vnnd Secten.

27. Das alle christen menschen brüder Christi, vnd sye under ein[illegible] ander seind, keinen vatter uffblassen sollend uff erden. Da fallent hy[illegible] orden, secten, rotten rc.

Der geistlichen Ee.

28. Das alles so Gott erlaubt, oder nitt verbotten hatt, echt is[illegible] dannen här die Ee allen menschen zimmen erlernet würt.

---

11) Fürbitt der heyligen] Quae ap. Schulth. extat inscriptio: Von der Für[illegible] bitt der heiligen pertinet tantum ad artic. XX. et XXI. Caeterum etiam i[illegible] aliis articulorum inscriptionibus Schulth. addit praepositionem „von." 12[illegible] Wie der geistlichen gut Christi sey] Vom gut der geistlichen. 13) reichßtag[illegible] rychtag. 14) zu jn zyehend] zu jnen ziehend. 15) gebarr] gebar. 16) käss vn[illegible] ancken, brieff,] käs- und ankenbrief. 17) das so zeyt] daß die, so zyt. 18[illegible] gleissnen] glychsnen. 19) gleissnerey] glychsnerey.

Der vnrein geistlich nem ein weyb[20]).

29. Das alle die man geistlich nennet sündent, wenn sye nachdem sye innen worden seind, das jnen gott reynigkeit halten abgeschlagen hat, sich nit mit der Ee verhütent.

Gelübd der reynigkeit.

30. Das die so reynigkeit verheissen, sich närrisch oder kindtlich zu vil übernemmen. daruss erlernet, das die soliche gelübdt ynnemen, fräuenlich an den frummen menschen farend.

Von dem Bann.

31. Das den Bann kein besonder' mensch yemant uffiegen mag sonder die kirch, das ist gemeynsam deren, under denen der Bann wirdig wonet, mit sampt dem wächter, das ist der Pfarrherr[21]).

32. Das man allein den bannen mag, der offentlich verergeret.

Von vnrechtfertigem gut.

33. Das unfertig [ungerecht] gut nit templen, klösterenen, münchen, pfaffen, nunnen, sonder den dürfftigen, geben soll werden, so es dem rechten besitzer nit widerkert werden mag.

Von Oberkeit.

34. Der geistlich (genennt) gewalt, hat seines prachts keinen grund uff der leer Christi.

Weltlicher gewalt von gott[22]).

35. Aber der weltlich hat krafft und bevestigung uss der leer und that Christi.

36. Alles so der geistlich (genennt) stat[23]), jm zugehören recht und rechtes schirm halb fürgibt, gehört den weltlichen zu, ob sy christen sein wöllend.

37. Jnen seind auch schuldig alle christen ghorsam zu sein niemand ussgenommen.

38. So ferr sye nüt gebieten das wider gott ist.

39. Darumb sollen alle ire gesatz dem göttlichen willen gleichförmig sein, also, das sye den beschwerten beschirmen ob er schon nüt klag

40. Sye mögent allein mit recht tödten, auch allein die so offentlich verergerent (gott vnertzürnet) der heissze denn ein anders[24]).

41. Wenn sye recht rath und hilff zudienen denen, für die sye rechnung geben werdent vor gott, so seind auch disse jnen schuldig liplich handtreichung zu thun.

---

20) om. Schulthess. 21) ist der pfarrherr] ist pfarrer. 22) om. Schulthess. 23) Alles so der geistlich (genennt) stat,] Alles, so der geistlich genennt staat. 24) verergerent (gott vnertzürnet) der heissze denn ein anders.] ärgrend (gott unerzürnt, der heisse denn ein anders).

42. So sye aber vntrewlich und usser der schnur Christi faren würden, mögen sye mit gott entsetzt werden.

43. Summa, des reich ist allerbest und vestest, der allein mit got herschet, vnd des aller bössest vnnd vnstätest, der uss seinem gemüt.

Von gebett.

44. Ware anbetter ruffent gott im geist vnnd warlich an, on aller geschrey vor den menschen.

45. Gleissner thun ire werck das sye von den menschen gesehen werdind. Nement auch den lon in dissem zeyt yn.

46. So mussz ye volgen, das tempelgesang oder geschrey on andacht, vnd nur[25]) umb lon, entweders rhum sucht von den menschen, oder gewinn.

Von ergernüss.

47. Leiblichen todt soll der mensch ee leiden, dann er einen christen menschen vererger oder geschend.

48. Der uss blödigkeit oder vnwissend sich will on ursach verergeren, den soll man nit kranck oder klein lassen bleiben, sonder jn starck machen, daß er nit für sünd hab, das nit sünd ist.

49. Grösser verergerniss weyssz ich nit, dann das man den pfaffen Eewepber haben nit nachlasszt, aber Huren haben umb gelts willen vergynnt. Pfüch der schand!

Von nachlassen der sünd.

50. Gott lasszt allein die sünd nach, durch Christum Jesum seinem sun unseren herren allein.

51. Welicher solichs der creatur zugibt, zeücht Gott sein eer ab, vnnd gibt sye dem der nitt gott ist, ist ein ware abgötterey.

52. Darumb die beecht so dem priester oder nächsten beschicht, nit fürein nachlassung der sünd, sonder für ein rathforschung fürgeben werden soll.

53. Uffgelegte busszwerck, kommen von menschlichem rathschlag (uffgenommen den Bann) nement die sünd nitt hyn, werden uffgelegt anderen zu eim schrecken.

Leiden Christi büsszt die sünd[26]).

54. Christus hat alle unsere schmertzen und arbeit getragen. Welcher nun den busszwercken zugibt das allein Christi ist, der yrrt vnd schmäht got.

Vorbehalten sünd[27]).

55. Welicher einerley sünd dem rewenden menschen nach zulassen verhielte, were nit an gottes, noch Petri, sonder an des teüfels statt.

25) nur] nun. 26) nachlassung] nachlassen. 27) om. Schulth.

XLII. Quando verò perfide et extra regulam Christi
sunt cum deo deponi.

XLIII. Huius regnum optimum est et firmissimun
cum deo regnat; huius vero pessimum et infirmissimum q
bidiae.

XLIV. Veri adoratores invocant deum in spiritu et veritate,
orantes, non clamore coram hominibus.

XLV. Hypocritae omnia opera sua faciunt ut videantur al
ibus; propterea mercedem suam hic recipiunt.

XLVI. Cantiones ergo, seu verius boatus, qui in templi... ...e
ratione pro mercede fiunt, aut laudem aut quaestum ab homin
quaerunt.

XLVII. Potius mortem elig e debet homo, quam
fendere aut pudefacere.

XLVIII. Qui ex infirmitate aut ignorantia absque causa
fendi, non patiamur ut is infirmus et ignorans maneat;
operam ut rite edoctus firmus tandem evadat, nec pec
quod peccatum non est.

XLIX. Maius et gravius scandalum non puto, quam
dotibus matrimonio legitimo interdicitur; concubinas e
bere accepta ab eis pecunia permittitur.

L. Solus deus peccata remittit, idque per solum Christum Iesum dominum nostrum.

LI. Qui remissionem peccatorum creaturae tribuit, deum gloria sua spoliat et idololatra est.

LII. *Confessio* ergo, quae sacerdoti aut proximo fit, non pro remissione peccatorum, sed pro consultatione haberi debet.

LIII. Opera satisfactionis a sacerdote imposita humanae sunt traditionis (excepta excommunicatione); peccatum non tollunt, sed aliis in terrorem imponuntur.

LIV. Christus dolores nostros et omnes labores nostros tulit; qui vero operibus poenitentialibus tribuit, quod Christi solius est, errat et deum blasphemat.

LV. Qui vel unicum[cc]) peccatum poenitenti remittere negat, is non dei nec Petri sed diaboli vicem tenet.

---

cc) unum.

56. Welicher ettliche sünd allein umb gelts willen nachlasszt, ist Simons vnnd Balaams gesell vnnd des teufels gentzlicher[28]) bott.

Vom Fegfeur[29]).

57. Die war heylig geschrifft weysszt kein fegfrür nach dissen zeyten.

58. Das vrteyl der abgescheydnen ist allein gott bekannt.

59. Und ye minder uns gott darvon hatt lassen wissen, ye minder wir uns darvon zu wissen undernemen sollent.

60. Ob der mensch für die gestorbene sorgfeltig, gott umb genad jnen zn beweissen anrufft, verwürff ich nitt. doch davon zeyt stellen [bestimmen] (siben jar um ein todsünd), vnd umb gewinns willen liegen, ist nit menschlich, sonder teüfelisch.

Von der priesterschaft vnd ir weyhe[30]).

61. Von dem character (wyhe), des die priester in den letsten zeyten seind ynnen worden, weysst die göttlich geschrifft nüt.

62. Sye erkennet auch keine priester, dann[31]) die das Gottes wort verkünden.

63. Denen heysst sye eer erbieten, das ist, leiblich narung zu dienen.

Von abstellung der missbreüchen.

64. Alle so ir yrrung erkennent, soll man nüt lasszen entgelten, sondern sye im frid sterben lassen, vnd nach dem die wydem[32]) [i. e. ein der Kirche gewidmetes Gut] christlich verordnen.

65. Die sich [i. e. ihren Irrthum] nit erkennen wöllen, würt gott wol mit jnen handlen. darumb man mit iren leiben keinen gewalt fürnemen soll, es were dann das sye so vngestaltlich füren, das man des nit entberen möcht.

66. Es sollen alle geistlich fürgesetzten sich eylentz vnderlassen[33]), vnd einig das kreütz Christi, nit die kisten, uffrichten. oder sye gond umb, [gehen unter], die axt stot am baum[34]).

67. Ob yemant begerte gespräch mit mir zu haben, von zinssen, zehenten, von vngetaufften kindlin, von der firmung, entbeüt ich mich willig zu antwurten.

Hye vndernem sich keiner zu streiten mitt sophistrey oder menschen tandt, sonder komme de geschrifft fuer ein richter zu haben[35]). da mit man die warheit oder findt, oder so sye funden ist, als ich hoff, behalt.

Amen.

Des walt gott[36]).

Die Geschrifft athmet den geist gottes.

---

28) gentzlicher] eigentlicher. 29) Fegfeuer] fegfür. 30) vnd ir weyhe] om. Schulthess. 31) dann] denn. 32) vnd nach dem die wydem] und demnach die widem. 33) eylentz vnderlassen,] ylends niderlassen. 34) oder sye gond umb, die axt stot am baum.] oder sy gond um, (gehen unter) denn ich sag dir: die ax stat am baum. 35) sonder komme de geschrifft fuer ein richter zu haben.] sunder kumme an die gschrift, die für ein richter ze haben, (foras cares! die gschrift atmet den geist gottes). 36) Schulthess addit: Dieser artiklen grund und uslegung werdend bald durch den druck usgon.

Qui quaedam tantum[dd]) peccata idque pro merc[...] mittunt, Simonis et Balaami socii sunt, et veri sata[...]

. Scriptura sacra purgatorium post hanc vitam nul[...]
I. Defunctorum iudicium soli deo cognitum est.
Quo minus de hisce[ee]) rebus nobis revelat deus, hoc minus nvestigandae sunt.
Si quis pro mortuis sollicitus, apud deum gratiam eis implo-precatur, non[ff]) damno; sed tempus de hoc[gg]) definire[hh]) er quaestum mentiri, non humanum est sed diabolicum.

De charactere, quem postremis hisce temporibus excogitarifici, nihil novit divina scriptura.
. Scriptura alios presbyteros aut sacerdotes non novit quam[ii]) verbum dei annunciant.
I. Illis vero presbyteris, de quibus[kk]) diximus, qui verbum dicant, scriptura divina iubet, ut necessaria ministrentur.

. Qui errorem agnoscunt, illis nihil damni inferendum, fe-ntem[ll]) donec in pace decedant, deinde sacerdotiorum bona hristianam charitatem[mm]) ordinentur!
. Qui errorem non agnoscunt nec ponunt, deo sunt relin-, nec vis corporibus illorum inferenda nisi tam enormiter ac iose se gerant, ut parcere illis magistratui salva publica tran-ite non liceat.
.VI. **Humiliet se** illico quicunque in Ecclesia sunt praefecti, nque **Christi** (non cistam) erigant! aut perditio eorum adest, *securis radici* arboris est admota.
VII. *Si cui* libet disserere mecum de decimis, reditibus, de [...] non baptizatis, de confirmatione, non detrectabo collo-

---

) *tantum* om. ee) *his.* ff) *eum non.* gg) *huic rei.* hh) *definire*] [...]*plenarium pro peccato mortali).* ii) *nisi.* kk) *quos.* ll) *autem* om. [...]ro *Christiana caritate.*

2. Die zehen Schlußreden.

Uber dise nachvolgend Schlussreden, wellend wir Francisc[illegible] Kolb, vnnd Berchtoldus Haller, beyd Predikanten zu Bern sampt andren, die das Evangelium verjechend [1]) [i. e. bekennen], [illegible] nem yeden, mit Gott, antwort vnd bericht geben, uff heyliger Byblisch gschrifft, Nüws vnnd alts Testaments, uff angesetztem tag zu Bern Sonnentag nach Circumcisionis, im jar. M.D.XXVIII.

I. Die heylig Christenlich Kilch, deren eynig houpt Christus, [illegible] uss dem wort Gottes geborn, im selben belybt sy, und hört nit [illegible] stimm eines frömbden.

II. Die Kilch Christi, machet nitt gesatz vnd bott, on Gottes wor[illegible] Desshalb all menschen satzungen, so man nempt der Kilchen bo[illegible] vns nit wyter bindend, dann sy in Göttlichem Wort gegründt [illegible] botten sind.

III. Christus ist vnnser eynige wyssheyt, gerechtigkeyt, erlösu[illegible] und bezalung für aller wellt sünd. Deßhalb ein andern verdienst, [illegible] säligkeit, vnnd gnug thun, für die sünd bekennen, ist Christum verlöugn[illegible]

IV. Das der lyb vnd das blut Christi wäsenlich vnd liplich [illegible] dem brot der dancksagung empfangen werd, mag mit Biblischer g[illegible] schrifft nit bybracht werden.

V. Die Mäss, yetz im bruch, darinn man Christum, Gott den vatter, für die sünd der läbendigen vnd todten, vffopffere, ist der g[illegible] schrifft widrig: dem aller heyligesten opffer, lyden vnd sterben Chri[illegible] ein lesterung, vnnd umb der missbrüchen willen, ein grüwel vor Got[illegible]

VI. Wie Christus ist alleyn für vns gestorben, also sol er ein eyni[illegible] ger mitler vnd fürsprach, zwüschent Gott dem vatter, vnd uns glou[illegible] bigen, angerüfft werden. Desshalb all ander mittler vnd fürspräche[illegible] vsserthalb disem zyt anzerüffen, von vns on grund der gschrifft uf[illegible] geworffen.

VII. Das nach disem zyt kein Fägfhür in der gschrifft erfun[illegible] den wirt. Desshalb all todten dienst, als Vigill, seelmäss [2]), Sel[illegible] graet, Sibend, Tryssgost [3]), Farzyt [4]), amplen, kertzen, vnd dergly[illegible] chen, vergeblich sind.

VIII. Bilder machen zu vereerung, ist wider Gottes wort Nüws vnd Alts Testaments. Desshalb wo sy in gefar der vereerun[illegible] fürgestellt, abzethund sind.

IX. Die heylig Ee, ist keinem stand verbotten in der geschrifft sunder hury vnd vnküschheit zu vermyden allen ständen botten.

X. Diewyl ein offenlicher hurer nach der gschrift im waren bann so volget, das vnküschheit vnd hury der ergernuss halb, keinem stan[illegible] schädlicher, dann Priesterlichem.

Alles Gott vnd sinem heiligen wort zu eren.

---

1) verjechend] Schulth. verjächend. 2) all todten dienst, als Vigill, seelmass.] Edit. Oct. alle todtendienst, als Vigilie, Seelmeß. 3) Tryssgost,] Edit. Oct. drissgest. Schulth. dryssgest. 4) Farzyt.] Schulth. jarzyt.

Theses Bernenses.

De sequentibus Conclusionibus nos Franciscus Kolb et
s Haller, ambo pastores Ecclesiae Bernensis, simul cum
ne professoribus unicuique rationem reddemus, ex scriptu
ris, Veteris nimirum et N. Testamenti libris, die designato, nimi-
rimo post dominicam primam circumcisionis, anno MDXXVIII.
Sancta christiana ecclesia, cuius unicum caput est Christus, nata
x Dei verbo, in eoque permanet, nec vocem audit alieni.
Ecclesia Christi non condit leges et mandata extra dei verbum,
pter omnes traditiones humanae, quas Ecclesiasticas vocant,
eriss nos obligant, quam quatenus in dei verbo sunt fundatae
ceeptae.
Christus est unica sapientia, iustitia, redemptio et satisfactio
catis totius mundi; Idcirco aliud salutis et satisfactionis
pro peccato confiteri, est Christum abnegare.
Quod corpus et sanguis Christi essentialiter et corporaliter in
charistiae percipiatur, ex Scriptura Sacra non potest de-
i.
issa, ut hodie in usu est, in qua Christus Deo Patri offertur
atis vivorum et mortuorum, Scripturae est contraria, in
num sacrificium, passionem et mortem Christi blasphema et
abusus coram Deo abominabilis.
Quemadmodum Christus solus pro nobis mortuus est, ita
lus ut mediator et advocatus inter Deum Patrem et nos fide-
andus est: Idcirco alios mediatores extra hanc vitam existen-
adorandum proponere cum fundamento verbi Dei pugnat.
Esse locum post hanc vitam, in quo purgentur animae, in
a non reperitur; proin omnia officia pro mortuis instituta,
ae, missae pro defunctis, exequiae, septimae, trigesimae,
riae, lampades, cerei et id genus alia frustanea sunt.
Imagines fabricare cultus gratia, Dei verbo, Veteris et
menti libris comprehenso repugnat; idcirco si sub peri-
rationis proponantur, abolendae.
Matrimonium nulli ordini hominum in Scriptura interdictum
l scortationis et impuritatis vitandae causa omnium ordi-
inibus praeceptum et permissum.
ia manifestus scortator iuxta Scripturam excommunicandus;
scortationem aut impurum coelibatum propter scandalum
ini hominum magis quam sacerdotali damnosum esse.

3.

AD CAROLUM ROM. IMPERATOREM, FIDEI HULDRYCHI ZWINGLII RATIO.

Expectabamus anxie, Carole iustitiae sacer Caesar, qui Eva
lium in urbibus Christianae civitatis praedicamus, quando a n
quoque fidei nostrae, quam et habemus et confitemur, ratio pe
tur. Cumque ad hunc modum erecti stamus, adfertur magis ru
quam certo nuncio, multos iam adornavisse religionis ac fidei
tenorem ac summam, quam tibi offerant. Hic nos inter sacru
saxum sumus, hinc enim veritatis amor et publicae pacis studi
stimulant, quo magis et ipsi faciamus, quod alios facere videm
hinc autem fugax occasio terret, cum quod agi omnia celeri
veluti perfunctorie, tuae properationis causa, oporteat, nam e
dem fama nunciat; tum quod, qui per urbes et agros dicta
tatis verbi divini praecones agimus, longius constituti ac dis
mus, quam ut tam brevi tempusculo coire, et quid maxime co
niat ad celsitudinem tuam scribere, deliberare possimus. Ut
aliorum deinde confessionem, imo eorundem adversariorum e
confutationem vidimus, quae tamen praeparatae videntur, ante
quicquam ab eis postulatum sit; iam importunum fore non cre
si solus meae fidei rationem citra gentis meae praeiudicium pro
exponerem. Nam si uspiam lente festinandum, hic certe pro
festinandum fuit, ne transmisso per oscitantiam negocio, aut in
riculum suspecti silentii, aut arrogantis negligentiae inciderem
En igitur tibi Caesar hac lege fidei meae summam, ut simul te
non horum modo articulorum, sed omnium quae unquam scripsi
per Dei bonitatem scripturus sum, iudicium, nulli uni, nullisque
cis, sed toti Ecclesiae Christi, quatenus illa ex verbi et spiritus
tum praescripto tum adflatu pronunciat, crediturum ac perm
rum esse.

IDEI H. ZWINGLII RATIO.][a]).

gitur, et credo et scio unum ac solum esse De.... se natura bonum, verum, potentem, iustum, sapien torem et curatorem rerum omnium visibilium atque n. Esse patrem, filium, et spiritum sanctum personas tes, sed essentiam horum unam ac simplicem. Et xta expositionem Symboli[b]) tam Niceni quam Athana-singula de numine ipso deque nominibus sive personis ntio. Filium carnem adsumpsisse credo et intelligo, manam naturam, imo totum hominem, qui ex corpore constat, vere ex immaculata perpetuaque virgine Maria erit. Id autem hoc modo, ut totus ille homo in unita-postaseos sive personae, filii Dei, sic sit adsumptus, liarem personam homo non constituerit, sed adsumptus ilii Dei personam inseparabilem[c]), indivisibilem, et in-bilem. Quamvis autem utraque natura, divina videlicet ana, ingenium ac proprietatem suam sic servaverit, ut e in illo vere et naturaliter esse deprehendatur, adhuc naturarum distinctae proprietates et opera, personae uni-non dissociant. Non magis quam in homine animus, et uas personas constituunt: ut enim ista natura diversissima ita diversis quoque proprietatibus et operationibus pollent. en homo, qui ex his consistit, non duae personae, sed una Ita Deus et homo, unus est Christus: Dei ab aeterno, minis a temporis dispensatione in aeternum filius. Una ona, unus Christus: perfectus Deus, perfectus homo: non una natura altera fiat, aut inter se confundantur, sed utraque propria maneat, et unitas tamen personae ista ietate non disiungatur. Hinc unus et idem Christus pro ae naturae ingenio vagit, incrementum capit, proficit tia, esurit, sitit, edit, bibit, aestuat, alget, vapulat, vulneratur, trucidatur, timet, tristatur, et caetera quae ctam et poenam peccati attinent fert, nam ab ipso pec-lienissimus est. Pro divinae autem naturae proprie-um patre summa et ima temperat, omnia permeat, ac fovet, caecos illustrat, claudos restituit, mortuos hostes verbulo sternit, mortuus ipse vitam resumit, petit, spiritum sanctum de suo mittit. Et haec omnia emque Christus, quantumvis natura ingenioque diversa, una Dei filii persona manens, ita ut etiam quae di-sunt naturae, propter personae unitatem ac perfectionem quam humanae tribuantur, et quae humanae sunt,

De Christo Dei et hominis filio.

De duabus naturis in una persona.

Distinctae operationes naturarum non dividunt personam.

---

a) ...dei etc. om. ed. pr. b) Ed. pr. *simboli.* c) Ed. pr. ...abilem.

interdum de divina dicantur. Filium hominis sese dic esse in coelo, cum corpore coelos nondum conscendi pro nobis perhibet Christum passum esse Petrus, cum humanitas pati possit. Sed propter personae unitatem dicitur, Et filius Dei passus est, et filius hominis di peccata: nam et is qui filius Dei et hominis una person pro humanae naturae proprietate passus est: et is qui Dei et hominis una persona est, pro divinae naturae prop peccata dimittit. Quomodo dicimus hominem esse sapi cum tamen ex corpore non minus quam animo cons corpus a sapientia sit alienissimum, imo scientiae et gentiae venenum ac remora. Et rursus eundem dicim vulneribus conscissum, cum solum corpus recipere vul sit, animus minime. Hic nemo dicit ex homine duas fieri, cum utrique parti suum tribuitur: et rursus natures confundi cum de toto homine id praedicatur, propter personae quidem unitatem totius est, sed propte tium proprietatem, unius tantum. Paulus dicit, Cum potens sum. Quis vero est qui aegrotat? Paulus, Quis simul valet? Paulus, At hoc nonne disparatum, incons intolerabile est? Minime, non enim est una natura P quanquam est una persona. Cum ergo dicit, Aegroto, persona loquitur quae Paulus est: sed quod dicitur, utraque natura vel praedicatur vel intelligitur, sed de aegritudine tantum. Et cum dicit, Potens ac salvus sum, Pauli persona loquitur, sed animus tantum intelligitur. filius Dei moritur, is certe qui pro personae unitate ac citate et Deus et homo est, sed pro humanitatis tant ratione moritur. Ad hunc ergo modum non solus sentio, sic senserunt tam de ipso numine quam de personis, adsumpta natura, Orthodoxi omnes sive prisci sive Neot sic sentiunt qui veritatem etiamnum agnoscunt.

Hic labitur liberum arbitrium. Secundo. Scio numen istud summum, quod Deus est, libere constituere de rebus universis, ita ut non p consilium eius ab ullius creaturae occasione, hoc enim mutilae illius humanae sapientiae proprium, praecedente *De homine.* cursu aut exemplo statuere. Deus autem, qui ab aet usque in sempiternum universa unico et simplici intuitu in non habet opus ulla ratiocinatione, aut factorum expecta sed ex aequo sapiens, prudens, bonus etc. libere cons ac disponit de rebus universis, sua enim sunt quaecunque Hinc est, ut quamvis sciens ac prudens hominem principio maret qui lapsurus erat, aeque tamen constitueret filium humana natura amicire, qui lapsum repararet. Hac enim *Bonitas Dei continet misericordiam et iusticiam* tione bonitas illius ex omni parte manifestata est. Ista cum in se misericordiam et iusticiam contineat, iusticiam exe cum transgredientem Paradisi beatis laribus eiecit, cum pist

aerumnae miseriae et compedibus aegritudinum alligavit, cum lege, quam nunquam perfecturus erat quantumvis sancta esset, astrinxit. Hic enim bis miser, discebat non modo carnem in aerumnam incidisse, sed mentem quoque metu transgressae legis excarnificari. Cum enim secundum spiritum videret legem esse sanctam, iustam, et divinae mentis nunciam, ut, quae nihil quam quod aequitas suaderet praeciperet, simul tamen videret factis mentem legis sese non implere, suo ipsius iudicio damnatus, abiecta spe potiundae foelicitatis, desperabundus a conspectu Dei abiens, nihil quam aeterni cruciatus dolorum et laturus esset meditabatur. Hactenus manifestabatur Dei iusticia. Porro cum tempus esset prodendae bonitatis, quam non minus ab aeterno quam iusticiam ostendere constituerat, misit Deus filium suum ut naturam nostram ex omni parte, quam qua ad peccandum propendet, adsumeret: ut, frater et par nobis factus, mediator esse posset, qui divinae iusticiae, quam sacrosanctam et inviolatam permanere oportet, non minus quam bonitatem, pro nobis perlitaret: quo certus esset mundus et de placata iusticia, et de praesente Dei benignitate. Cum enim filium suum nobis et pro nobis dederit, quomodo non omnia nobis cum illo et propter illum donabit? Quid est quod nobis de illo non debeamus promittere, qui sese huc demisit, ut non tantum nobis par, sed totus quoque noster esset? Quis divinae bonitatis opes et gratiam satis miretur, qua sic dilexit mundum, hoc est, humanum genus, ut filium suum exponeret pro illius vita? Hos Evangelii fontes ac venas esse duco: hanc unicam et solam languentis animi medicinam, qua et Deo et sibi restituitur. Nihil enim illum certum de gratia Dei facere potest quam Deus ipse. Ille autem tam liberaliter, tam *abunde*, tamque prudenter totam in nos effudit, ut iam *residuum nihil reliquerit*, quod desyderare possimus, nisi *supra summum et* supra redundantem habundantiam quis quid requirere audeat.

Una sola via ad reconciliationem et foelicitatem Christus.

Tercio. Scio nullam aliam esse expiandorum scelerum hostiam quam Christum, nam ne Paulus quidem pro nobis est *crucifixus*: nullum aliud pignus divinae bonitatis et clementiae *certius* esse ac indubitatius, nihil enim aeque firmum ac Deus est: et non est aliud nomen sub sole in quo nos oporteat salvos fieri quam Iesu Christi. Relinquuntur ergo hic cum operum nostrorum iustificatio et satisfactio, tum sanctorum omnium, sive in terra sive in coelis degentium, de bonitate et misericordia Dei expiatio aut intercessio. Hic enim unus ac solus mediator Dei et hominum est, Deus et homo Christus Iesus. Constat autem et firma manet Dei electio, quos enim ille elegit ante mundi constitutionem, sic elegit, ut per filium eum sibi cooptaret: ut enim benignus et misericors, ita sanctus et iustus est. Resipiunt ergo universa opera illius miseri-

Electi hac lege eliguntur, ut per filium salvi fiant.

cordiam et iusticiam. Iure igitur et electio utramque re Bonitatis est elegisse quos velit, Iusticiae vero, electos adoptare et iungere per filium suum, hostiam ad satis divinae iusticiae pro nobis factum.

De Originali peccato.

Quarto. Scio Tritavum illum nostrum primum pare φιλαυτίᾳ, hoc est suiipsius amore huc tractum, suggerente nicioseum consilium per invidiam diabolo, ut Deo cuperet. Hoc crimen cum designasset, vetitum ac pern pomum depransus est, quo in culpam reatumque capitalis plicii incidit, perduellis et hostis Dei sui factus. Hunc perdere cum posset vel aequitate iubente, melior tamen supplicium in conditionem vertit, ut servum faceret plectere potuisset. Hanc conditionem nec ipse nec quis ex ipso natus cum tollere posset, (Nequit enim servus vum gignere) omnem posteritatem exitiali gustu in servi coniecit. Hic de Originali peccato sic sentio: Peccatum dicitur, cum contra legem itum est: ubi enim non est le non est praevaricatio: et ubi non est praevaricatio, est peccatum proprie captum, quatenus scilicet peccatum lus, crimen, facinus, aut reatus est. Patrem igitur peccavisse fateor peccatum, quod vere peccatum est, scilicet, crimen ac nephas. At qui ex isto prognati sunt hoc modo peccarunt: quis enim nostrum in Paradiso vetitum depopulatus est dentibus? Velimus igitur nolimus mittere cogimur, peccatum originale, ut est in filiis Adae proprie peccatum esse, quomodo iam expositum est, non est facinus contra legem. Morbus igitur est proprie et ditio. Morbus, quia sicut ille ex amore sui lapsus est, et nos labimur: Conditio, quia, sicut ille servus est fact morti obnoxius, sic et nos servi et filii irae nascimur morti obnoxii. Quanquam nihil morer hunc morbum et ditionem iuxta Pauli morem adpellari peccatum, imo est[d]) peccatum, ut quicunque in eo nascuntur hostes et versarii Dei sint: huc enim trahit illos nativitatis conditio, sceleris perpetratio, nisi quantum hoc semel perpetravit pri parens. Vera igitur perduellionis et mortis causa est pe petratum ab Adam crimen ac nephas. Atque hoc vere peccatum. At peccatum istud, quod nobis adhaerescit, vere morbus et conditio imo necessitas est moriendi. Hoc nunquam futurum fuisset per nativitatem, nisi crimen nativ tem vitiasset: criminis igitur tanquam causae, non nativit est humana calamitas. Nativitatis vero non aliter quam quod ex fonte et causa sequitur. Confirmatio huius senten autoritate et exemplo nititur. Paulus Rom. quinto, sic loquit Si enim propter unius peccatum mors imperium obtinuit

Servi, quod servati sint cum possent interfici.

Crimen causa est humanae calamitatis.

d) *est*] Ed. pr. *esse*.

, multo magis etc. Hic videmus peccatum proprie
Unus enim Adam est, cuius culpa mors cervicibus nostris
net. Cap. tertio, sic inquit: Omnes enim peccaverunt,
gent gloria, hoc est bonitate et liberalitate, Dei. Hic pecca-
pro morbo, conditione et nativitate accipitur, ut omnes
care dicamur, etiam antequam profundamur in lucem, hoc
in conditione esse peccati et mortis, etiam priusquam actu
emus. Quae sententia irrefragabiliter firmatur eiusdem ite-
verbis Rom. quinto. Sed obtinuit aut pervasit mors ab
m usque ad Mosen, in illos quoque, qui non similiter,
e Adam transgressus erat, peccavissent. En nobis mor-
etiamsi non peccaverimus quomodo Adam. Quamob-
? Quia ille peccavit. Nos autem cum non hoc modo
caverimus, cur mors populatur? Quia ille mortuus est
pter peccatum, et mortuus, hoc est morti adiudicatus,
generavit. Morimur ergo et[c]) nos, sed illius culpa, nostra
conditione et morbo, aut si mavis peccato, verum im-
prie capto. Exemplum tale est. Bello captus, perfidia
inimicicia commeruit ut servus teneatur. Qui ex illo pro-
creantur οἰκέται, hoc est vernae, aut dominati fiunt servi:
n culpa, reatu, aut crimine, sed conditione, quae culpam
uta est: nam parens, ex quo nati sunt, scelere hoc com-
ruerat. Nati scelus non habent, sed poenam ac mulctam
eleris, puta conditionem, servitutem, et ergastulum. Ista
scelus libet adpellare, ideo quia pro scelere infliguntur,
on veto. Istud originale peccatum, per conditionem et con-
agionem agnasci omnibus qui ex adfectu maris et foeminae gi-
gnuntur, agnosco: et nos esse natura filios irae scio, sed gratia,
quae per secundum Adam, Christum, casum restituit, inter
ilios Dei recipi non dubito. Sed eo modo qui iam sequitur.

Ex scelere oritur conditio.

Quinto. Hinc constat, si in Christo secundo Adam vitae
estituimur, quemadmodum in primo Adam sumus morti tra-
iti, quod temere damnamus Christianis parentibus natos
ueros, imo gentium quoque pueros. Adam enim si perdere
niversum genus peccando potuit, et Christus moriendo non
vificavit et redemit universum genus a clade per istum data,
n non est par salus reddita per Christum, et perinde (quod
sit) nec verum, Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in
risto omnes vitae restituuntur. Verum quomodocumque
gentilium infantibus statuendum sit, hoc certe adsevera-
s, propter virtutem salutis per Christum praestitae, prae-
rem pronunciare qui eos aeternae maledictioni addicunt,
n propter dictam reparationis causam, tum propter electio-
n Dei liberam, quae non sequitur fidem, sed fides electio-
sequitur: de quo sequenti articulo. Qui enim ab aeterno

Temere damnanus infantes.

De infantibus ex incredulis, nihil definit.

---

c) particula deest in Opp.

electi sunt, nimirum et ante fidem sunt electi. Non debe igitur temere a nobis damnari qui fidem per aetatem non hab nam etsi istam nondum habeant, nobis tamen abscondita Dei electio: apud quem si electi sunt, praecipitanter iudic de incompertis. Veruntamen de Christianorum infantibus, definimus. Videlicet quod Christianorum infantes, quo sunt, de ecclesia populi Dei sunt, eiusque ecclesiae parte membra. Quod hac via probamus: Cunctorum ferme pro tarum testimoniis promissum est, ecclesiam ex gentibus ad ec siam populi Dei esse congregandam. Et Christus ipse, nient, inquit, ab Ortu et Occasu, et recumbent cum Abraham, Isaac et Iacob: et, Ite in orbem universum, Ad ecclesiam autem Iudaeorum aeque pertinebant infantes rum atque ipsi Iudaei. Nihilo igitur minus pertinent infantes ad ecclesiam Christi quam olim Iudaeorum: secus, iam non rata esset promissio, quia non aeque rec remus cum Deo sicut Abraham. Ille enim cum iis qui secundum carnem ex eo nati erant, ecclesiae accense Si autem nostri non sic connumerantur parentibus, iam dus et invidus esset in nos Christus cum nobis negaret priscis donavisset. Quod impium est dicere, alias enim fieret omnis de vocatione gentium prophetia. Christia igitur infantes cum non minus sint de visibili ecclesia quam adulti, constat non minus esse de eorum numero nos electos iudicamus quam parentes. Hinc fit ut im praesumptuose facere iudicem, qui Christianorum infantes devovent, cum tot aperta g) scripturae testimonia recla quae ecclesiam ex gentibus non iam parem, sed ampli Iudaeorum futuram praedicant. Quae omnia nunc fient pla cum de ecclesia fidem nostram exponemus.

Christianorum pueri de populo et f) ecclesia Dei sunt.

Sexto. Igitur de ecclesia sic sentimus. Ecclesiam in pturis varie accipi. Pro electis istis qui Dei voluntate destinati ad vitam aeternam. De qua Paulus loquitur, cum dicit nec rugam habere nec maculam. Haec soli Deo est nota, enim iuxta Solomonis verbum solus novit corda filiorum h num. Sed nihilominus qui huius ecclesiae membra sunt, psos quidem, cum fidem habent, electos, et primae huius clesiae membra esse norunt, verum alia a se membra igno Sic enim scriptum est in Actis: Et crediderunt quotquot vitam aeternam ordinati erant. Qui ergo credunt, ad vi aeternam sunt ordinati. At qui vere credant nemo novit is qui credit. Hic ergo iam certus est se Dei electum Habet enim spiritus arrabonem iuxta Apostoli verbum, desponsus et obsignatus, scit se esse vere liberum et fili

De ecclesia.

Haec est fidei foelicitas, scire se

---

f) Opp. *et de.* g) Ed. pr. *adperta.*

familiae factum non servum. Spiritus enim ille fallere non potest. Qui si dictat nobis Deum esse patrem nostrum, et nos illum certi et intrepidi patrem adpellamus, securi quod sempiternam haereditatem simus adituri, iam certum est spiritum filii Dei esse in corda nostra fusum. Certum est igitur eum esse electum qui tam securus et tutus est: qui enim crediderunt, ad vitam aeternam ordinati sunt. Cum autem multi sint electi qui fidem nondum habent. Diva enim θεοτόκος, Ioannes, Paulus, dum adhuc infantes essent ac parvuli, annon electi erant, et hoc ante mundi constitutionem? At istud neque ex fide neque revelatione sciebant. Matthaeus, Zacheus, Latro et Magdalene, an non electi erant ante mundi constitutionem? attamen hoc nescierunt usque dum spiritu illustrati et ad Christum a patre tracti essent. Ex his ergo colligitur ecclesiam istam primam soli Deo esse cognitam, et quod soli isti qui fidem certam et inconcussam habent, sciunt sese esse huius ecclesiae membra. Sumitur iterum ecclesia universaliter pro omnibus scilicet qui Christi nomine censentur, hoc est, qui Christo nomen dederunt, quorum bona pars Christum sensibiliter per confessionem aut sacramentorum participationem agnoscit, in pectore tamen ab illo vel abhorret vel ignorat. De hac igitur ecclesia esse credimus quotquot fatentur Christi nomen. Sic Iudas erat de ecclesia Christi, et omnes ii qui retro pedem a Christo retulerunt. Iudas enim ab Apostolis non minus credebatur de ecclesia Christi esse quam Petrus aut Ioannes, cum nihil minus esset. Christus autem sciebat qui essent eius, et qui essent diaboli. Est igitur ecclesia ista sensibilis, quantumvis non conveniat in hoc mundo, omnes qui Christum confitentur, etiamsi reprobi multi sint inter eos. Nam Christus depinxit [illegible] lepida decem virginum, quarum pars prudentes, pars [illegible] erant, allegoria. Haec etiam nonnunquam electa vocatur, [illegible] non sit prima ista quae est sine macula, sed quemad[illegible] est hominum iudicio ecclesia Dei, propter sensibilem [illegible], sic eadem ratione adpellatur electa. Nos enim fideles et electos esse iudicamus qui Christo nomen dant. Sic [illegible] est Petrus: Electis, inquiens, qui passim sunt per [illegible] etc. Ubi electorum nomine cunctos intelligit qui de [illegible], ad quas scribit, erant, non eos tantum qui proprie Domino sunt electi, ut enim isti Petro ignoti erant, ita non [illegible] ad illos scribere. Capitur postremo ecclesia pro quo[illegible] particulari coetu hujus universalis ac sensibilis ecclesiae, [illegible] ecclesia Rhomana, Augustana, Lugdunensis. Sunt et aliae [illegible] ecclesiae, quas nunc res non est adnumerare. [illegible] igitur credo unam esse ecclesiam eorum, qui eundem ha[illegible] spiritum, qui eos certos reddit quod veri filii familiae [illegible] sint, et haec est ecclesiarum primitiae. Hanc credo [illegible] veritate non errare, puta in primis istis fidei fundamentis,

haeredem esse aeternorum.

Id est, Dei parens aut genitrix.

De universali sensibilique ecclesia.

In ecclesia quae nostris patet sensibus etiam mali sunt.

Electi etiam largius vocantur, quos nos electos iudicamus.

in quibus cardo versatur. Credo et universalem sensibi unam esse, dum veram confessionem istam, de qua iam ctum est, tenet. Credo etiam de hac ecclesia esse, quic que nomen illi dant iuxta verbi Dei praescriptum et pro sionem. Credo infantem Isaac, Iacob, Iudam, et omnes de semine Abrahae erant, eos quoque infantes, quorum rentes inter ecclesiae primordia praedicantibus Apostolis Christi partes concedebant, de hac esse ecclesia. Nam Ia et reliqui veterum nisi fuissent, non recepissent eccles tesseram. Cum ergo isti de ecclesia fuerint, fuerunt et p mitivae ecclesiae infantes ac parvuli. Quocirca credo scio, baptismi sacramento signatos. Fatentur enim et inf tes cum ecclesiae offeruntur a parentibus, imo cum eos p missio offert, quae non minor est nostris infantibus facta, s multo amplior et crebrior quam priscis Hebraeorum infa bus. Atque ista sunt fundamenta de baptizandis et eccles commendandis infantibus, contra quae omnia Catabaptistar tela et machinae nihil possunt. Non enim soli qui credu baptizandi sunt, sed qui fatentur, qui de ecclesia ex ve Dei promissis sunt. Nam alias neminem omnino quisqu etiam Apostolorum baptizaret, cum nulli Apostolorum co constet de fide fatentis ac nomen dantis. Simon enim pr stigiator, Ananias, Iudas quoque, et qui non? baptizati s cum nomen darent, fidem tamen non haberent. Cont Isaac infans circumcisus est, cum non daret nomen neq crederet, sed nomen dabat promissio. Cum autem no infantes eo loco sint quo Hebraeorum, iam et nostrae ecc siae promissio nomen dat et fatetur. Vere igitur baptism perinde ac circumcisio, (loquimur autem de sacramento b ptismi) nihil quam alterum istorum, aut confessionem sive n minis dationem, aut foedus sive promissionem requirit. Q et ipsa omnia paulo clariora fient ex his quae sequuntur.

Fatetur non tantum os proprium, sed paternum quoque, dum habet promissionem.

Fatetur et ecclesia.

Sacramenta non conferunt gratiam.

Septimo. Credo, imo scio omnia sacramenta, tam abe ut gratiam conferant, ut ne adferant quidem aut dispense Qua in re forsan audacior tibi videri potero, potentissi Caesar. Sed stat sententia. Nam gratia ut a spiritu div fit aut datur (loquor autem latine cum gratiae nomine ut pro venia scilicet indulgentia et gratuito beneficio) ita dor istud ad solum spiritum pervenit. Dux autem vel vehicul spiritui non est necessarium, ipse enim est virtus et la qua cuncta feruntur, non qui ferri opus habeat: neque unquam legimus in scripturis sacris, quod sensibilia, qu sacramenta sunt, certo secum ferrent spiritum, sed si se bilia unquam lata sunt cum spiritu, iam spiritus fuit qui lit, non sensibilia. Sic cum ventus vehemens ferretur, si adferebantur linguae venti virtute, non ferebatur ventus tute linguarum. Sic ventus adferebat coturnices, et locu

mirebat: sed nullae coturnices aut locustae unquam tam volucres fuerunt ut ventum adportarent. Sic cum spiritus tam grandis ut etiam tollere montes posset transit praeter Heliam, non tamen in spiritu Dominus ferebatur, etc. Breviter spiritus ubi vult spirat, hoc est, sic flat ventus ut fert ingenium, et vocem eius quidem audis, sed nescis unde oriatur aut ubi sidat. Sic est omnis qui nascitur ex spiritu, hoc est invisibiliter et insensibiliter illustratur ac trahitur. Veritas haec locuta est, non igitur hac mersione, non hoc haustu, non illa deunctione adfertur spiritus gratia: nam si sic, iam sciretur quomodo, ubi, quo, et in quod ferretur spiritus: nam si sacramentis alligata est gratiae praesentia et efficacia, iam quo adferuntur operantur: quo non adhibentur, flaccescunt omnia. Nec est ut materiam sive subiectum causentur Theologi, quod huius dispositio ante requiratur, hoc est, quod baptismi aut Eucharistiae gratia (sic loquuntur isti) ei conferatur qui prius sit ad hoc adornatus. Nam is qui istam per sacramenta gratiam recipit secundum ipsos, aut ipsus seipsum ad hoc praeparat, aut a spiritu praeparatur. Si seipsum praeparat, ergo et ex nobis aliquid possumus, et gratia praeveniens nihil est. Si a spiritu praeparatur ad gratiae acceptionem, quaero an hoc etiam fiat sacramento duce an extra sacramentum. Si sacramento mediante, ergo sacramento paratur homo ad sacramentum, et sic usque ad infinitum processus erit: nam semper ad sacramenti praeparationem requiretur sacramentum. Si vero citra sacramentum praeparamur ad sacramentalis gratiae acceptionem, ergo spiritus sua benignitate adest ante sacramentum, et perinde gratia et facta et praesens est antequam adferatur sacramentum. Ex quibus hoc colligitur (quod in re sacramentaria volens ac libens admitto) sacramenta dari in Testimonium publicum eius gratiae, quae cuique privato prius adest. Sic datur Baptismus coram Ecclesia ei qui, priusquam illum recipiat, religionem Christi aut confessus est aut promissionis verbum habet, quo scitur illum ad Ecclesiam pertinere. Hinc est ut, cum adultum baptizamus, rogemus num credat. Si respondet, Etiam, tunc tandem recipit baptismum. Ergo fides adfuit antequam baptismum reciperet. Non igitur datur fides baptismo. Si vero infans offeratur, quaeritur an parentes illum offerant ad baptizandum. Cumque responderint per testes, velle ut baptizetur, tunc tandem baptizatur infans. Et hic antecessit Dei promissio, quod nostros infantes non minus reputet de Ecclesia, quam Hebraeorum. Cum enim hi offerunt, qui de Ecclesia sunt, iam baptizatur infans, hac lege, quod quandoquidem ex Christianis natus sit, intra Ecclesiae membra divina promissione reputetur. Baptismo igitur Ecclesia publice recipit eum, qui prius receptus est per gratiam. Non ergo adfert gratiam baptismus, sed gratiam factam esse

Sacramenta sunt testimonia quibus nos testamur Dei gratiam Ecclesiae.

ei cui datur, Ecclesiae testatur. Credo igitur, o Cae
sacramentum esse sacrae rei, hoc est factae gratiae, si
Credo esse invisibilis gratiae, quae scilicet Dei munere
et data est, visibilem figuram sive formam, hoc est visibile ex-
emplum, quod tamen fere analogiam quandam rei per spi-
gestae prae se fert. Credo testimonium publicum esse.
cum baptizamur, abluitur corpus mundissimo elemento:
hoc significatur, gratia divinae bonitatis in Ecclesiae et
puli Dei coetum allectos esse, in quo candide sit
vivendum. Sic Rom. sexto. Paulus mysterium expon
statur ergo is, qui baptismum recipit, De Ecclesia
esse, quae fidei integritate et vitae synceritate Dominum
colat. Et ob hanc causam sacramenta, quae sacrae
cerimoniae (accedit enim verbum ad elementum et fit
mentum), religiose colenda, hoc est in precio haben
honorifice tractanda sunt, ut enim gratiam facere non
Ecclesiae tamen nos visibiliter sociant, qui prius invi
sumus in illam recepti, quod cum simul cum promi
divinae verbis in ipsorum actione pronunciatur ac promul
summa religione suspiciendum est. Nam si aliter d
mentis sentiamus, puta quod exterius adhibita intus
iam rediit Iudaismus, qui variis unctionibus, unguenti
lationibus, victimis, ac epulis, credebat scelera ex
gratiam velut coëmi ac comparari. Quod tamen pro
et in primis Isaias ac Ieremias, semper constantissime
gitarunt, docendo liberalitate Dei promissiones ac be
data, non meritorum aut externarum cerimoniarum res
Credo etiam Catabaptistas, dum baptismum negant infant
fidelium, toto coelo errare, neque hic solum, sed in
quoque aliis, de quibus non est dicendi locus. Et at
dum illorum sive stultitiam sive maliciam, primus c
ipsos non sine periculo, Dei auxilio fretus, et docui et
ut nunc per illius bonitatem ea lues apud nostros valde
miserit: tam abest, ut quicquam huius seditiosae facti
receperim, docuerim aut defenderim.

Sacramenta analogiam prae se ferunt rei intus aut privatim gestae per spiritum.

De Eucharistia h).

Octavo. Credo quod in sacra Eucharistiae, hoc est gra
tiarumactionis coena, verum Christi corpus adsit, fidei con
templatione: hoc est, quod ii qui gratias agunt Domino p
beneficio nobis in filio suo collato, agnoscunt illum ver
carnem adsumpsisse, vere in illa passum esse, vere no
peccata sanguine suo abluisse, et sic omnem rem per Christ
gestam illis fidei contemplatione velut praesentem fieri. Si
quod Christi corpus per essentiam et realiter, hoc est corp
ipsum naturale in coena aut adsit aut ore dentibusque no
mandatur, quemadmodum Papistae, et quidam qui ad ol

h) Ed. pr. om. *De Euch.*

… pectora. Christus ipse os et sapientia numinis,
…it:
…semper habebitis vobiscum, me autem non semper
…s. Hic negatur sola corporis praesentia, nam secun-
divinitatem semper adest, quia semper ubique est,
…lud eius verbum, Ego ero vobiscum usque ad consum-
…m seculi, videlicet secundum divinitatem, virtutem
…tiam. Nobiscum sentit Augustinus. Nec est, cur In Ioan. tract. 50.
…r adversarii, humanitatem Christi esse ubicunque est
…r, alias dividi personam: nam id tolleret veram huma-
Christi. Ubique enim esse nihil quam numen potest.
…nitatem in uno loco esse, divinitatem autem ubique,
dividit personam, sicut humanitatem adsumpsisse fi-
… dividit essentiae unitatem. Imo potentius esset ad
…m unitatem essentiae, dum una persona creaturam
…uit quam aliae omnino non adsumunt, quam sit ad
…m personam, humanitatem esse in uno loco, divini-
…tem ubique. Cum et in creaturis videamus corpora
…num locum alligata, potentiam vero et virtutem la-
…vagari. Exemplum est Sol, cuius corpus in uno
…t, virtus autem porro omnia pervadit. Humanus ani-
…ra etiam superat, et inferos penetrat, attamen corpus
loco est.

… dicit: Iterum relinquo mundum, et vado ad patrem.
…tur verbum relinquendi, sicut prius habendi, quo
…sint adversarii dicere, Non habemus eum visibiliter.
…m de visibili corporis sui subtractione loquitur, sic
Modicum et non videbitis me, etc. Nec nisi prae-
…leretur, si corpus eius naturale adesse contenderemus,
…bile. Cur enim visum fugeret qui tamen hic esset,
…tatim post resurrectionem discipulis ostendit? sed

ue iam pro posthac usurpant. Ego posthac non ero in mundo, καὶ οὐκ ἔτι[k]) εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ. Hic habetur verbum substantivum, Posthac non sum in mundo, non minus quam in his verbis, Hoc est corpus meum, ut neque hic possint adversarii dicere tropum esse, cum negent substantiva tropum recipere, sed res his opus non habet. Sequitur enim: Hi autem sunt in mundo. Quae antithesis manifeste docet, illum non esse pro humana natura in mundo, tum cum discipuli essent.

Et ut sciamus quando abierit, non, ut illi fingunt potius quam exponunt, quando sese invisibilem fecerit, sic inquit Lucas: Et factum est cum illis valediceret, recessit ab eis, et sublatus est in coelum. Non dicit Evanuit etc. aut invisibilem se reddidit.

De qua re Marcus sic: Dominus postquam locutus est eis, adsumptus est in coelum, et sedet a dextris Dei. Non dicit Mansit hic, sed invisibile reddidit corpus suum. Rursus Lucas in Actis: Cum haec dixisset, illis inspicientibus sublatus est ac elevatus, nubes autem suscepit illum ab oculis eorum. Nubes texit eum, qua nihil fuisset opus si solummodo adspectum sustulisset et alias adfuisset. Nec opus fuisset sublatione ac elevatione. Ibidem: Hic Iesus, qui adsumptus est a vobis in coelum, sic veniet quemadmodum vidistis eum ire in coelum. Quid hoc est clarius? A vobis, inquit, adsumptus est: ergo non erat apud illos, neque visibiliter, neque invisibiliter secundum humanam naturam. Cum ergo videbimus eum redire quemadmodum abiit, tunc sciemus adesse. Alioqui sedet secundum humanam naturam ad dexteram patris, donec redeat ad iudicandum vivos et mortuos.

Cum autem sint qui corpori Christi locum abrogent, et dicant non esse in loco, videant quam aperte[l]) contra veritatem clausis tamen oculis eant. In praesepi fuit, in cruce, Ierosolumis[m]) cum parentes essent in intinere, in sepulchro, extra sepulcrum, ait enim angelus: Surrexit non est hic, En vobis locum, ubi posuerant illum. Et ne possint dicere corpus eius esse ubique, audiant: Venit Iesus ianuis clausis, et stetit in medium ipsorum. Quid venire fuisset opus, si corpus eius est ubique, sed invisibiliter? satis futurum erat non venire, sed qui praesens erat sese solum ostendisse. Sed valeant tam calumniosae nugae, quae nobis veritatem tum humanitatis Christi, tum sacrarum literarum tollunt.

Haec testimonia tollunt corporis Christi praesentiam ubique quam in coelo; canonice loquendo, hoc est quantum nobis scriptura constat de ingenio et proprietate corporis adsumpti. Quantumque antinomiae cogunt, quae quicquid nobis de potentia Dei proponamus, nunquam tamen huc nobis to-

Hoc est, contrariae scripturae collatae.

k) ἔτι om. Opp. l) Ed. pr. adperte. m) Opp. Hierosolymis.

genda est, ut facere Deum contra verbum suum credamus. Hoc enim impotentiae esset, non potentiae, etc.

Quod autem ore nostro naturale Christi corpus non edatur, ipse ostendit cum diceret conflictantibus de corporali esu carnis suae Iudaeis, Caro non prodest quicquam, ad edendum scilicet naturaliter: sed ad edendum spiritualiter plurimum, vitam enim dat.

Quod natum est ex carne, caro est: et quod natum est ex spiritu, spiritus est. Si ergo naturale corpus Christi ore nostro editur, quid aliud ex carne naturaliter mansa quam caro fiet? Et ne leve videatur alicui argumentum, audiat alteram partem. Quod natum est ex spiritu, spiritus est. Ergo quod spiritus est, ex spiritu natum est. Si ergo caro Christi salutaris est animae, spiritualiter manducatum oportuit, non carnaliter. Hoc etiam pertinet ad sacramentorum materiam, quod spiritu spiritus generatur, non re corporea, ut ante attigimus. **Solus spiritus generat spiritalia.**

Paulus monet, quod si Christum aliquando secundum carnem noverit, at iam non agnoscat secundum carnem.

His locis cogimur fateri, verba ista, Hoc est corpus meum, non naturaliter, sed significative perinde accipi oportere, atque ista: Hoc est Paessa. Agnus enim, qui quotannis edebatur, cum ipsa feriarum celebritate, non erat transitus, sed praeteritionem ac saltum olim factum significabat. Huc accedit successio, quod Agno successit coena, quae res monet similibus usum esse verbis Christum, servat enim Mimesim successio. Accedit eadem verborum compositio. Accedit tempus, cum in eadem coena vetus Paessa ponitur, et nova gratiarumactio instituitur. Accedit omnium μνημοσύνων *proprietas, quae* nomen eius sibi vendicant, cuius mentionem *ac commemorationem* faciunt. Sic σεισάχθειαν vocabant Athenienses, non quasi quotannis aes alienum levaretur, sed quod Solon olim fecerat, isti perpetuo celebrant, et hanc suam celebrationem rei ipsius nomine honestant. Sic vocatur corpus Christi et sanguis, quae veri corporis symbola sunt. Sequuntur nunc argumenta. Id est commemorationum, Zichronim (זיכרונים[2])

Ut corpus re spiritali pasci nequit, sic neque anima re corporali. Quod si corpus Christi naturale editur, quaero an corpus an animum pascat? non corpus, ergo animam: si animam, ergo anima vescitur carnibus, et non esset verum quod spiritus ex spiritu tantum nascatur.

Secundum hoc quaero, Quid corpus Christi naturaliter perceptum efficiat. Si remissionem peccatorum, ut una pars perhibet, ergo discipuli adepti sunt remissionem peccatorum

2) Verbum Hebr. om. Opp.

Una eademque factio sensit, Eucharistiam tollere peccata, et peccatorum remissionem in cruce factam dispensare.

in coena, frustra igitur Christus est mortuus. Si comestum dispensat virtutem passionis Christi, ut eadem pars perhibet, ergo dispensata fuit virtus passionis et redemptionis antequam nata esset. Si pascit corpus ad resurrectionem, ut alii quidam satis indocte adserit, ergo multo magis sanat nostrum corpus, et ab aegritudine levat. Sed aliter amat Irenaeus intelligi cum corpus nostrum ali ad resurrectionem Christi corpore tradit. Vult enim ostendere, quod spes nostrae resurrectionis firmatur Christi resurrectione. En lepidum tropum.

ἀνθυποφορὰ obiectionis adversariorum occupatio.

ἀνάλγητον quod dolere, aut ledi dolore non potest.

Tertio, Si corpus Christi naturale est in coena praebitum discipulis, iam necessario sequitur ut istud ederint quale tum erat. Sed tum erat passibile, ederunt ergo vulnerabile corpus, nondum enim erat clarificatum. Cum enim dicunt Ederunt idem corpus, sed non quemadmodum erat passibile verum idem quale post resurrectionem fuit, obiicimus, Ergo aut duo corpora habuit, unum quod nondum esset clarificatum et alterum quod esset: aut unum idemque corpus eodem tempore fuit passibile et impassibile. Et sic, cum tantopere aversaretur mortem, nimirum voluit non pati, sed corpori ista dote uti qua indolens erat. Non igitur vere passus est sed per hypocrisim, qua nobis via Marcion pulchre reducitur ab Andabatis istis. Sexcenta possent, o Caesar, argumenta adduci, sed his nunc contenti erimus.

Quod autem veteres, quae postrema huius articuli pars erit, nobiscum sentiant, duobus testibus firmabo iisque primis. Ambrosio, qui sic in epistolam priorem ad Corinthios, super his verbis, Mortem Domini annunciate etc. dicit, Quia enim morte Domini liberati sumus, huius rei memores, in edendo et potando, carnem et sanguinem, quae pro nobis oblata sunt, significamus, etc. Loquitur autem Ambrosius de cibo et potu coenae. Et perhibet nos vera ista quae pro nobis oblata sunt, significare.

Augustino quoque, qui in Ioannem tractatu XXX. Corpus Christi quod a mortuis resurrexit, adfirmat in uno loco esse oportere. Ubi impressa exemplaria Posse habent pro Oportere: sed male, nam et in sententiarum Magistro, inquam Decretis Canonicis, in quae sententia ista Augustini translata est, legitur Oportet. Quo palam videmus veteres omnino non intellexisse de naturali esu corporis Christi, sed de spirituali, quicquid tandem de coena magnifice locuti sunt. Cum enim sciverunt corpus Christi in uno loco esse oportere, et cum ad dexteram Dei esse, non detraxerunt illud ut dentibus hominum foetidis subderent commolendum.

Idem Augustinus adversus Adimantum capit. XII. tria ista, Sanguis est anima, Hoc est corpus meum, Et petra erat Christus, συμβολικῶς, hoc est, ut ipse loquitur, in signo et significative dicta esse docet. Et inter alia multa huc

lem verborum venit: Possum etiam interpretari praec
l in signo esse positum. Non enim Dominus dul
re, Hoc est corpus meum, cum signum daret co
Sic Augustinus. En nobis clavem qua universos
a sermones de Eucharistia reserare possumus. Id q
tummodo signum est corporis, dicit corpus esse adpellatum.
ti nunc et nos haereseos damnent, qui volent, modo sciant
t eadem opera Theologorum columen damnare, contra
ificum decreta. Ex his enim fit manifestissimum, quod
res semper sunt o) symbolice locuti cum corporis Christi
sena esui tantum tribuerunt, puta, non quod sacramen-
manducatio mundare animum posset, sed fides in Deum
Iesum Christum, quae spiritualis est manducatio, cuius
ua ista symbolum est et adumbratio. Et quemadmodum
s corpus sustinet, vinum vegetat, et exhilarat, sic ani-
firmat et certum facit de misericordia Dei, quod filium
a nobis dedit: sic reficit mentem, sanguine illius, pec-
, quibus ipsa urebatur, esse restincta. His contenti eri-
nunc loci, quamvis totos libros compilare quis posset
exponendum et confirmandum quod veteres in nostra sint
entia. Nec quemquam moveat libellus nuper editus de
rum sententia, quam ille se ῥητῶς tecturum scilicet polli-
r. Brevi enim doctissimi viri fratris nostri Oecolam-
ii, cuius ab exordio provincia fuit veterum sententiam
erere, confutationem videbimus. Quae vero in hac ma-
ia pro planiore expositione aut adversariorum confutatione
quiri possent multis libris ad diversos scriptis abunde puto
testitimus, qui in hac sententia sumus.

Nono. Credo cerimonias, quae neque per superstitionem
ei, neque verbo Dei contrariae sunt (quanquam huiusmodi
riam an quae inveniantur) per charitatem tolerari, donec
ifer magis ac magis allucescat, posse. Sed simul credo
em charitate magistra, cum citra magnam offensionem
i potest, dictas cerimonias abolendas esse, quantumvis
lament qui perfido sunt animo. Non enim prohibebat
gdalenen Christus ab effusione unguenti tametsi Iudae ava-
a et perfidia contumaciter tumultuarentur. Imagines autem
e ad cultum prostitutae sunt, non censeo inter cerimonias,
ex eorum esse numero quae verbo Dei ex diametro repu-
nt. Quae autem non prostant ad cultum, aut ubi cultus
ri nullum est periculum, tam abest ut damnem, ut et
turiam et statuariam Dei dona esse agnoscam.

Decimo. Credo prophetiae sive praedicationis munus sa-
cunctum esse, ut quod ante omne officium sit summe ne-

De ceremoniis p).

Imagines quas periculum est ne adorentur unquam, tolli debent.

De prophetia vel ministerio verbi. q)

o) sunt om. Opp. p) Ed. pr. om. *De cerem.* q) Ed. pr. om. *De* *ph. etc.*

cessarium. Canonice enim sive regulariter loquendo videtur apud omnes populos externam praedicationem Apostolorum et Evangelistarum sive Episcoporum praecessisse fidem, quam tamen soli spiritui ferimus acceptam. Videmus enim proh dolor, satis multos qui externam Evangelii praedicationem audiunt quidem, sed non credunt, quod spiritus penuria usu venit. Quocunque igitur prophetae sive praedicatores verbi mittuntur, signum est gratiae Dei, quod vult electis suis cognitionem sui manifestare: et quibus negantur, signum est imminentis irae. Sicut ex prophetis colligere licet et Pauli exemplo, qui interim vetitus est ad quosdam ire, interim vocatus. Sed et leges ipsae ac magistratus nulla ope praesentius iuvari possunt ad tuendam publicam iusticiam quam prophetia. Frustra enim praecipitur quod iustum est, nisi quibus mandatur iusti rationem habeant et aequitatem ament. Ad hoc autem parant animos prophetae tanquam ministri, spiritus tanquam autor tum doctoris tum auditoris. Hoc genus ministrorum, qui scilicet docent, solantur, terrent, curam prospiciunt ex fide, in populo Christi agnoscimus. Illud quoque, quod baptizat, in coena Domini corpus et sanguinem (sic enim nos quoque μετωνυμικῶς sacrum panem coenae et vinum adpellamus) circumfert, quod aegrotos visitat, quod mendicos cibat ecclesiae opibus ac nomine. Istud postremo quod legit, interpretatur, profitetur quo vel ipsi vel alii formentur ut aliquando ecclesiis praesint. At mitratum hoc genus atque pedatum, quod numerus est et fruges consumere natum, ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης, credimus νόθον, et id omnino esse in ecclesiae corpore quod strumae et gibbi sunt in humano.

Prophetia legum et iustitiae defensor.

Telluris inutile pondus.

De Magistratu r)

Undecimo. Scio magistratum rite inauguratum locum Dei tenere, non minus quam prophetiam. Ut enim propheta coelestis sapientiae ac bonitatis minister est, ut qui ex fide doceat et errores in lucem protrahat: sic magistratus bonitatis ac iusticiae minister est. Bonitatis, ut cum fide et modestia instar Dei suorum negocia tum audiat tum consulat; iusticiae, ut iniquorum audaciam frangat et innocentes tueatur. Has dotes si princeps habeat, credo conscientiam illius nihil esse metuendum. Eis si careat, attamen sese metuendum praestet ac terrificum, credo nulla ratione conscientiam eius ideo absolvi, quod rite inauguratus sit. At simul credo Christianum hominem huiusmodi tyranno parere debere, usque ad eam occasionem de qua loquitur Paulus: Si potes liber fieri, magis utere: quam tamen credo a solo Deo ostendi non ab homine, id autem nihil obscure, sed tam aperte s), quam Saul est abiectus, et successorem acce-

r) Ed. pr. om. *De Mag.* s) Ed. pr. *adperte.*

ilem habent Christum, qui se Christianos adpellari
et ignem hunc, non iam ignem, sed fumum, for-
Inferos autem ubi cum Ixione ac Tantalo perfidi,
ces ac perduelles imperpetuum puniuntur, non tan-
; credo, sed scio. Veritas enim cum de universali
loquitur, perhibet post illud iudicium quosdam ituros
ignem sempiternum. Ergo post universale iudicium
piternus ignis. Quo minus possint Catabaptistae suum
ιν hoc est perpetuum errori suo praetexere, quo docent,
tuum durare non ultra generale iudicium. Hic enim de
igne loquitur Christus post iudicium arsuro, et cacodae-
cum angelis suis, cum impiis, qui Deum contemnunt,
manibus, qui veritatem mendacio opprimunt, et ex visce-
fide proximi necessitatibus non opitulantur, cruciaturo.
ut praemissa sunt firmiter credo, doceo, atque de-
non meis, sed divini verbi oraculis. Promittoque id
n pro Dei voluntate, dum spiritus hos regit artus.
nis scripturae vere sacrae decretis recte intellectis di-
i tam aperte*) ac simpliciter exponat ac firmet, quam
ta. Sacris enim literis et ecclesiae secundum ipsas ex
iudicanti, nostra submittere, nobis non minus iucun-
t gratum est, quam aequum et iustum. Potuissemus
locupletius ac profusius exponere, sed cum non daret
, istis contenti fuimus, quae talia putamus, ut velli-
ridem, quod hodie tam vulgare est, facile quis possit,
vellere nemo. Veruntamen si quis tentet, non auferet
i. Iam tum forte quod reliquum armorum superest
mus. Nunc pro praesenti tempore satis testatum sit.
ide optime Caesar caeterique principes, dynastae,
s, Rerumque publicarum legati et capita, vos per

Ignis post universale iudicium aeternus.

Obtestatio ad Imper. et principes.

stulti quoque opportune locuti sunt, et veritas ipsa imbec
les ac infimae sortis homines ad sui divulgationem ele
Deinde ut memineritis vos quoque homines esse, qui et
et ab aliis falli possint, Omnis enim homo mendax est.
nisi numinis adflatu aliud doceatur quam ipse vel sciat
cupiat, nihil de eo sperandum est quam quod suis artibus
consiliis seipsum praecipitet. Nimis enim vere dixit Ieremi
propheta: Ecce verbum Domini abiecerunt, quae ergo
sapientia reliqua esse poterit? Quapropter cum ipsi iustici
sitis antistites, nullos aeque oportet numinis voluntatem p
spectam habere. Quae unde peti quam ex illius oraculis p
est? Ne igitur abhorreatis ab illorum sententiis, qui ve
Dei nituntur. Nam id fere usuvenire videmus, ut, qua
magis repugnent adversarii, tanto magis et illud splendescat
et falsitas eliminetur. Quod si, quod me non fugit, s
qui strenue apud vos nostram inscitiam, et si diis placet
maliciam quoque traducant, hoc quoque vobiscum reputat
primum an qui istam Evangelii eucharistiaeque rationem
quimur, vitam nostram unquam sic instituerimus, ut,
bonorum virorum loco habendi simus, quisquam bonus
quam dubitaverit? Deinde num ab incunabilis ipsis ita fueri
ab ingenio et a literis alieni, ut eruditionis spes omnis de no
abiicienda fuerit? Certe de neutro istorum gloriamur, cum
Paulus ipse Dei munere esset, quod erat. Attamen vita, si omni
hilarior contigit, ea tamen neque ad luxum et impudentiam
quam descivit, neque rursus in crudelitatem, fastum aut contum
ciam degeneravit, ita ut testimonio vitae adversariorum co
silia saepenumero attonita receptui cecinerint. Eruditi
quamvis maior sit quam hostes aut ferre possint aut si
conscientia contemnere, tamen longe est inferior quam tes
nos prosequentes opinentur. Veruntamen, ut eo pervenir
mus quo tendimus, ita iam annis haud paucis cum in divi
tum in humanis literis stipendia fecimus, ut temere qu
docemus non sit. Liceat autem nobis gratiam et munifice
tiam Dei, ecclesiis nostris liberaliter impartitam, laudar
Profecto sic receperunt verbum Domini Ecclesiae, quae D
Fructus verbi Dei sive Evangelii praedicati. minum Deum per nos audiunt, ut mendacium et perfidia co
trahantur, frangantur autem fastus et luxus, et contumel
ac vitilitigatio ἐκ ποδῶν facessant. Qui certe veri fruct
divini adflatus si non sunt, quinam erunt? Considerate ve
tu o Caesar optime, et vos principes ac proceres univer
Posteritas et fortuna humanae doctrinae. quid porro nobis bonae frugis humanae doctrinae perso
protulerit. Redemptae Missae cum principum tum plebis li
dinem atque procaciam ut auxerunt, ita pontificum luxum
missatorum crapulam et invexerunt et ampliarunt. Imo qu
nefas non incenderunt? opes enim quae per missam coac
vatae sunt quis dissipabit, nisi in venis obturentur et stra

Faxit igitur Deus longe melior quam vos omnes, nos libenter et vocamus et credimus, ut huius et errorum in Ecclesia radices incidere, et Rhomam ruderibus, quae Christiano orbi et praecipue Ger-estrae obstrusit, linqui ac deseri curetis. Et quic-tuus virium adversus Evangelii puritatem exeruistis, contra sceleratos impiorum papistarum conatus, ut ticia, quae per vestram oscitantiam exulat, et in-quae fictis et praestigiosis pigmentis obscurata est, r. Satis est saevitum, nisi praeter rem mandare, immo trucidare, interficere, latrocinari, proscri-rum aut crudele non est. Hac ergo via cum non, alia certe adgrediundum erit. Si consilium ex t, nolite θεομαχεῖν: si aliunde, sua temeritate cor-irco sinite verbum Dei libere et spargi et germi-ii hominum, quicunque estis, qui ne gramen qui-ne adolescat potestis. Abunde videtis hanc frugem esti rigari, nec ullo hominum calore compesci posse Consyderate non quid vos maxime cupiatis, sed us in Evangelii negocio exigat. Boni consulite, oc est, et filios Dei vos esse studiis vestris osten-uri, tertio die Iulii. M. D. XXX.

Hoc est, Deo rebellare.

Tuae maiest. et omnium
fidelium deditissimus

Huldrychus Zwinglius.

4.

CHRISTIANAE FIDEI
AB
H. ZUINGLIO PRAEDICATAE
BREVIS ET CLARA EXPOSITIO,
AB
IPSO ZUINGLIO PAULO ANTE MORTEM EIUS AD [illegible] CHRISTIANUM SCRIPTA.a)

PIO LECTORI S.

Quanquam fidelissimus evangelii praeco et Christianae [illegible] assertor constantissimus H. Zuinglius omnia sua clare circ[illegible] et dilucide dixerit, hoc tamen libello sese veluti superans [illegible] fide nescio quid cygneum vicina morte cantavit. Exponit [illegible] cue et breviter quae sit vera fides, quaeve pia religio. [illegible] det item calumniatoribus fidem et praedicationem evangelii [illegible] famantibus, adeoque apologeticum quendam absolutum [illegible] et religione vera omnibus cum regibus tum principibus [illegible] stianis offert. Noluimus te tanto fraudare thesauro: tu, qu[illegible] tra mente offertur, candido animo suscipe. Descripta sunt omnia ex ipsius authoris autographo. Id quod ideo monemus [illegible] libellus quinto demum a morte authoris anno vulgatur. Be[illegible] descripta sunt omnia. Vale ex Tiguro Mense Februario. M. D. XXXVI.

H. Bulling[illegible]

AD FRANCISCUM FRANCORUM REGEM. FIDEI HULDR[illegible] ZUINGLII RATIO ET CONFESSIO.

CHRISTIANISSIMO ERANCORUM REGI FRANCISCO

1 Gratiam et pacem a domino patre et domino nostro Christo. c)

Omnium, quae tumultuoso isthoc saeculo nascuntur,

a) Hanc inscriptionem a Bullingero profectam om. MS. [illegible] exhibet vero genuinam, quam post Bullingeri praefationem posui. Pro his genuinis Bullingerus edidit: *In expositionem fidei ad regem [illegible]stianum H. Zwinglii praefatio.* — c) Etiam haec desunt ap. Bullin[illegible]

affucatia? Eodem modo veritas, quae iam caput proferre
mendaciis fit nitidior sublimiorque surgit. His enim un-
tatibus, et f) in eam omne virus eiaculantibus, illa sese
aspergines extergere, membraque tueri cogitur. Quo
daciorum fraus, ipsius autem veritatis venustissima frons
magis retegatur atque in lucem eveniat g). Sed desino

s me incessit, ne clementia tua perfidorum quorundam 2
ibus plus quam vanis ac mendacibus tentetur, irritari enim
esse. Qui quo sunt perfidiosiores, eo apud plures veri-
iam deferunt, sed proscindunt. Deferunt autem nos
minibus, ut religionem conculcemus et sanctam sive
magistratuum functionem ac maiestatem contemnamus.
in quam vero faciant tua quaeso aequitas pronunciet,
nostrae fontes, ecclesiarum nostrarum leges ac mores,
autem reverentiam, nobis pro virili exponentibus, audierit.
autem nihil aeque tam obvium homini quam fidem suam 3
Cum enim fides, iuxta Apostoli definicionem, ea vis
, eaque firmitas ac certitudo, qua inconcusse fidit in-
no, quis nunc tam stupidus ac tardus esse potest, ut
xponere, an aliqua re fidat vel non fidat? praesertim cum
tatis filia sit: ea enim re quisque fidit quam novit esse
. Cumque solus deus verax sit, et h) quis hoc sese
experitur ac sentit, quomodo non posset eam fiduciam
enere? Sic ergo de deo rebusque divinis sentimus.

DE DEO ET CULTU EIUS. i)

Universa quae sunt, aut creata sunt aut increata. Incre- 4
ac solus deus est: nam increatum nisi unum esse ne-

sit infinitum, et quicquid sit infinitum etiam sit aeternum. l)
autem infinitum unum modo queat esse (nam ut primum admi
duas infinitas substancias, utraque finita est) iam constat
5 atum unum ac solum deum esse. Sequitur et primi articul
nostrae origo fons et fundamentum, nempe quod cum dic
Credo in unum deum patrem omnipotentem creatorem coeli et
Fatemur et adseveramus nos infallibilem habere fidem, ut qu
6 uno ac solo creatore firma consistat. Gentes et impii qu
qui creatura fidunt, fateri coguntur quod sua fide vel opinio
possint, cum creatura fidunt. Qui autem creatore ac rerum
nium principio, quod nunquam coepit sed alia produxit,
7 hi convinci erroris nequeunt. Constat et istud, quod quicqu
creatura non possit huius inconcussae ac indubitatae virtutis,
fides est, obiectum ac fundamentum esse. Quaecunque enim
perunt esse, aliquando non fuerunt: cum ergo non essent,
modo quis potuisset illis fidere quae nondum erant? Non
possunt naturale fidei obiectum aut fundamentum esse, quae
coeperunt. Solum ergo aeternum infinitum increatumque bo
8 verum est fidei fundamentum. Concidit hic omnis fiducia, qu
creaturis sanctissimis vel sacramentis religiosissimis imprudente
tuntur quidam. Deum enim esse oportet quo infallibiliter fid
est. Etsi creatura fidendum est, iam creaturam esse opor
creatorem. Si vero sacramentis, iam sacramenta deum esse op
ut non tantum Eucharistiae sacramentum, sed et baptismus
nuumque impositio deus sit. Quae quam absurda sint doctis
piis auribus, non modo docti, sed et intelligentia praediti
9 possunt. Ut ergo Theologi veritatem adsequi possint, hanc
lucernam libenter exhibebimus. Cum dicunt, Creatura ute
esse, sed solo deo fruendum, nihil aliud dicunt quam et
modo sua ipsorum verba non incogitanter transmitterent. Ni
solo deo fruendum est, eo quoque solo fidendum est: eo
fidendum est, quo fruendum est, non quo utendum est.

10 II. Ex his, clementissime Rex, clare vides, nos
divos neque sacramenta exautorare aut loco movere, ut q
nobis imputant, sed suo in loco ac dignitate manu tenere et c
11 dire ne quisquam eis non recte utatur. Deiparam virg
Mariam non adficimus contumelia, cum vetamus λατρείᾳ ado
sed cum ei creatoris maiestatem atque potentiam tribuimus,
12 ipsa nunquam ferret adoratorem. Unius enim eiusdemque
est pietas apud omnes et in omnibus, quia ex uno eode
spiritu nata est. Nequit ergo ne cogitari quidem quod

---

l) *Aeternum proprie est, quod nunquam incoepit esse, attamen*
fuit et semper erit ut est solus benedictus deus. Perpetuum propri
quod esse coepit, sed nunquam desinet esse, quales sunt angeli et
Haec ap. Bulling. in marg. extant, desunt vero in MS. Turic.,
auctoritate reliquas quoque omisi notas marginales. — m) MS.
oporteat. — n) MS. Turic. *nulla.*

creatura possit simul et esse pia et ferre ut sibi numi
exhibeatur. Sic et deipara virgo, quanto est supra omne
sublimior, quantoque in deum filium suum religiosior, t
feret numinis cultum. Impiorum enim hominum ac daemo
insania cum sibi divinos honores impendi patiuntur. Qu
daemonum idola et Herodis fastus testantur, quorum isti cu
suum docendo mundum perniciose fefellerunt, hic vero cum nun
attributam honorem non repelleret, pediculari morbo, quo h
suam imbecillitatem disceret agnoscere, plexus est. Sacran
vero sic veneramur et colimus ut signa et symbola rerum sacra
non quasi res ipsae sint quarum signa sunt: quis enim tam im
tus esse queat, ut signum dicat id esse quod significat? Sic
ista vox, Simia, nunc hic scripta maiestati tuae veram simiam a
oculos statueret. Sed quod amenta sint rerum verarum sig
ficationes, quae res verae p ssentiam et naturaliter aliqua
gestae sunt: eas inquam res referunt[p]), commemorant, ac v
ante oculos ponunt. Sane q eso me intelligas, o Rex. Chri
morte sua expiavit scelera n ra: iam Eucharistia huius rei c
memoratio est, quemadmod ipse dixit, Hoc facite in meam commemorationem, qua commemoratione universa commemorantur dei beneficia, quae nobis per filium suum praestitit: deinde symbolis ipsis, pane scilicet ac vino, Christus ipse velut oculis praesentatur, ut sic non iam au s tantum, sed et visus et gustus Christum videant ac sentian , quem animus in sinu praesent habet illoque gaudet. Legiti umque[q]) ergo cultum tam divor quam sacramentorum hunc tradimus ac docemus esse, quem Christu ipse tradidit ac docuit. Si filii Abrahae estis, inquit, opera Abrahae facite. Exemplum ergo est, quod in divis et sanctis omnibus debemus imitari. Ut si quis prophetarum aut sanctorum divina monita velut canna propinavit, iam quae divino spiritu donata nobis sunt et exposita, ea religione accipiamus, qua illi et acceperunt et tradiderunt. Si vitae sanctimonia religionem ornarunt, nos illorum vestigia imitemur, pii, sancti, ac innocentes simus quomodo isti
fuerunt. De Baptismo sic inquit: Baptisate eos in nomen patris et 17
filii et spiritus sancti. De Eucharistia vero: Hoc facite in mei commemorationem. Et per os Pauli: Unus panis et unum corpus tota multitudo fidelium sumus. Hic neque in divorum cultu neque in[r]) sacramentorum instituto habetur, ut eam virtutem ac gratiam,
quae solius dei est, possideant. Cum ergo numen ipsum hanc 18
potestatem creaturis nunquam tribuerit quam nos eis tribuimus, iam constat frivolum esse, quod vel divos vel sacramenta docemus peccata dimittere, bonaque largiri. Quis enim peccata remittit nisi solus deus? aut a quonam sunt optima quaeque dona, sicut divus
Iacobus habet, quam a parente omnis lucis ac boni? Docemus ergo 19

---

o) Bulling. *et* particulam om. — p) Opp. *inferunt*. — q) Legitimum, omisso *que*, MS. Turic. r) *in* om. MS. Turic.

sacramenta coli debere, velut res sacras, ut quae res sanctissimas significent, tam eas quae gestae sunt, tam eas quas nos agere t) et exprimere debemus. Ut Baptismus significet, et Christum nos sanguine suo abluisse, et quod nos illum, ut Paulus docet, debemus induere, hoc est ad eius formulam vivere; sic Eucharistia quoque significet, cum omnia quae nobis divina liberalitate per Christum donata sunt, tum quod grati debemus ea charitate fratres amplecti qua Christus nos suscepit, curavit, ac beatos reddidit. Sed de Eucharistia, anne naturale Christi corpus in ea edatur, in
20 sequentibus fusius dicetur. Summa. Hic est religionis nostrae fons, ut deum agnoscamus esse qui increatus creator rerum omnium est: quod ille unus ac solus omnia habet, gratis donat; quodque primum hoc fidei fundamentum evertunt quicunque creaturae tribuunt quod solius creatoris est. Fatemur enim in symbolo, Creatorem esse quo fidamus, non ergo creatura esse potest quo fidendum est.
21 III. Iterum de Deo sentimus. Posteaquam deum fontem rerum omnium et creatorem esse scimus, fieri nequit, ut quicquam aut ante illum aut cum illo esse intelligamus quod non ex illo sit. Nam si quicquam esse posset quod non esset ex illo, iam ille non esset infinitus, non enim extenderetur isthuc ubi illud aliud esset, cum esset extra illum. Quibus fit, ut cum patrem filium et spiritum sanctum videamus in scripturis deum adpellari ut non sint aut creaturae aut dii diversi. Sed quod hi tres unum sunt, una essentia, una οὐσία id est existentia, una virtus et potentia una scientia et providentia, una bonitas et propensio, nomina
22 sive personae tres sed omnes ac singuli deus idem et unus. Hunc deum scimus natura bonum esse: quicquid enim est, natura est. Bonum autem est, quod mite et iustum est. Mansuetudinem enim iustitia exue, iam non erit mansuetudo, sed aut negligentia aut metus. Contra vero iustitiam si non bonitate sive aequitate tem-
23 peres u), iam summa fiet iniuria et violentia. Deum ergo cum natura bonum esse agnoscimus, eadem opera suavem mitem et liberalem, atque sanctum iustum et inviolabilem fatemur. Iustus ergo cum sit, iam scelerum contubernium abhorreat necesse est. Ex quo colligitur, ut, cum miseri mortales non iam scelerati sed conscelerati simus, de illius convictu et amicitia v) desperare cogamur. Rursus autem bonus cum sit, iam aeque necesse est, ut
24 aequo et bono consilium factumque omne temperet. Hic fons est cur filium suum unigenitum carne amiciverit, ut haec duo toti orbi non modo ostenderet, sed etiam impenderet, redemptionem et renovationem. Cum enim eius bonitas, hoc est, iustitia et misericordia, sacrosancta, hoc est, firma sit et immutabilis, iam iustitia requirebat expiationem, misericordia veniam, venia novam

---

s) MS. Turic. *gerere* pro *agere*. — t) Adscripsit Bibliander in marg. MS. Turic.: *Deesse hic quiddam videtur.* — u) Opp. *temperas.* — v) MS. Turic. *amicitia et convictu* hoc ord.

est, ita deus sit cum patre et spiritu sancto, ut de divinitatis
tibus ei propter humanae imbecillitatis vendicationem nihil decide
qua vero homo est, ita sit homo, ut quicquid ad humanae natu
veritatem et proprietatem pertinet sic habeat, ut propter divi
naturae coniunctionem (praeter peccandi ingenium) non sit ei q
31 quam ademptum. Hinc est ut utriusque naturae propria et ag
sic in omnibus dictis et factis reluceant, ut nullo negotio relig
mens videat quid utrique naturae sit accepto ferendum, quanti
vis omnia unius Christi recte esse dicantur. Christus esurit, re
dicitur, quum deus sit et homo, attamen secundum divinam natu
non esurit. Christus sanat morbos et vitia, recte dicitur, attam
32 divinae virtutis ista sunt si proprie expendas, non humanae. I
tamen propter naturarum discrimen sequitur personae divisio, r
magis quam cum de homine dicimus quod intelligat et dormi
Ibi cum vis intelligendi solius animi sit, et dormiendi necess
corporis, non tamen ob id duae personae est homo, sed u
33 Confit enim personae unitas etiam ex diversis naturis. Et om
fatemur deum et hominem unum esse Christum, sicut ex anima
tione praedita et inerti corpore unus homo conflatur, quemadmod
divus Athanasius disseruit. Adsumpsit autem humanam natur
in unitatem hypostaseos sive personae filii dei: non quasi ho
adsumptus peculiaris persona et divinitas aeterna[a]) quoque pers
peculiaris sit, sed quod persona aeterni filii dei in et ad virtut
suam hominem adsumpserit. Quemadmodum sancti dei homi
vere et clare demonstrarunt.
34 V. Eam vero naturam credimus, spiritu sancto virginem f
cundante, conceptam. Eiusdemque perpetuo servata virginit
in lucem effusam, ut mundo nasceretur liberator et curator a
marum [b]) de foemina virgine, qui ab aeterno natus est domi
ac deus de patre coelibe, ut hostia sancta et immaculata fier
cui omnes arae pecoribus onustae nequicquam fumabant, quo l
luinorum sacrificiorum homines poeniteret et ad mentis oblatio
converterentur, cum deum sibi viderent filii sui victimam parav
et obtulisse.
35 VI. Passum credimus Christum, cruci suffixum sub praesi
Pilato. Sed quod passionis acerbitatem homo sensit, non eti
deus, qui ut est ἀόρατος, hoc est invisibilis, sic est et ἀνά
γητος, hoc est nulli passioni aut adfectioni obnoxius. Doloris v
est, Cur me deus deseruisti: Illaesae divinitatis autem, Ignos
eis, nesciunt enim quid faciunt. Passus est autem pro expiat
sceleribus nostris contemptissimo supplicii genere, ut nihil face
reliquum humiliationi quod non experiretur et impleret.
36 VII. Mortuus et sepultus nisi esset, quis verum homin
esse crederet? Hinc est ut patres apostolici [c]) in symbolo a

---

a) MS. Turic. *aeterna divinitas* hoc ord. — b) MS. Turic. *animoru*
— c) MS. Turic. *apostolici patres* hoc ord.

animi apud illum sunt sine corpore usque ad praedictum iudicium, sub cuius exordium omnes redinduituri sumus positum corporis vestimentum, et cum eo sive ad perpetuas sponsi nostri nuptias sive ad perpetuas perduellis diaboli aerumnas profecturi. Hic duo tibi mitissime Rex ut sentio exponam.

PURGATORIUM.

43 Unum quod cum Christus inferorum cruciatus non sensit,
quomodo divus Petrus docet Acto. 2. sed morte perfunctus coelos
conscendit, nos quoque posteaquam solvimur nexu corporis, eo
citra cunctationem, moram aut novum cruciatum, si modo fidem
synceram habuerimus, ituros esse. Quodque cupiditatem suam
potius quam animas fidelium pascere ausi sunt, qui purgatorii ignis
44 miserias intentarunt, alias satis miseris hominibus. Primum enim
Christum ipsum prorsus evacuant et explodunt. Si enim Christus
pro peccatis nostris mortuus est, quomodo ipse et spiritu eius imbuti docuerunt Apostoli, quomodo et religionis ratio fateri cogit, qua constat gratia et bonitate dei beari homines, qui posset ferri ut nos ad satisfaciendum cogeremur? Si enim a Christo abhorrent qui operibus fidunt iuxta Pauli verbum, quanto magis abhorrent et annihilant Christum qui proprio cruciatu expiari crimina oportere docent? Nam si benefacta mereri beatitudinem nequeunt, et eam carnificina mereatur, iam numinis bonitas in dubium vocaretur, quasi adflictionibus et aerumnis gauderet, abhorreret autem
45 a mansuetudine et benignitate. Secundo, Si Christus non tollit
mulctam et poenam peccatis debitam, cuiusnam causa factus est homo? cuiusque causa passus est? Nam quod Theologorum quidam sic discriminant, a culpa nos redemptos esse, non etiam a poena, frivolum imo contumeliosum in deum commentum est. Nam ne humanus quidem iudex poenam infligit ubi culpa abest, pro-
46 tinus ergo ut a deo culpa remittitur poena condonata est. Ter-
tio, Cum Christus ipse docuerit, quod qui credunt vitam aeternam habeant; et quod, qui fidunt eo qui Christum nobis misit, in iudicium non veniant, sed iam transierint a morte in vitam: fit manifestum quod haec mora cruciatus quam animis hinc migrantibus dant Papistae, commenticia est et ficta.

PRAESENTIA CORPORIS CHRISTI IN COENA.

47 Alterum vero quod me hic expositurum recepi hoc est. Quod
in coena domini naturale ac substantiale istud corpus Christi, quo et hic passus est et nunc in coelis ad dexteram patris sedet, non naturaliter atque per essentiam editur, sed spiritualiter tantum. Quodque non modo frivolum et stultum, sed etiam impium et contumeliosum est quod Papistae docuerunt, ea mensura, ea prorsus proprietate ac modo, quibus natus, passus vitaque functus est,
48 edi corpus Christi a nobis. Primum enim hoc constat, Christum,

54 detrahant. Nam docti omnes pro explosa et impia damnarunt hanc sententiam, qua quidam ausi fuerunt adseverare Christi corpus perinde esse ubique atque divinitatem. Ubique enim esse nequit nisi quod natura infinitum est: quod infinitum est, simul est aeternum. Christi humanitas non est aeterna, ergo neque infinita: si non est infinita, ergo nequit non esse finita: si finita est, iam non est ubique. Sed missis istis, quae tamen in hoc adduximus ut philosophicae ratiocinationi non deessemus, si quando in eam incideres, o Rex, ad impenetrabilia scripturae testimonia accedamus.

55 Satis manifestum fecimus antea, quod, quaecunque in libris sacris de Christo habentur, sic sunt de integro ac solido Christo dicta, ut, etiamsi facile deprehendatur ad quam naturam referendum sit quod dicitur, non tamen scindatur Christus in duas personas quantumvis utrique naturae sua referantur. Duas enim naturas habere non secat personae unitatem, ut patet in homine. Et rursus, etiamsi ea, quae divinitatis sunt, humanitati tribuantur, ac contra quae humanitatis divinitati, non tamen confundi naturas, quasi divinitas degeneraverit ac infirmata sit in humanitatem, aut humanitas in divinitatem mutata sit. Id quod testimoniis dilucidius fiet.

56 Peperit filium suum primogenitum et reclinavit eum in praesepium. Quod Christus qui deus et homo est de virgine sit natus, nemo negat propter personae unitatem. Unde et deiparam *θεοτόκον* adpellari iusto vocabulo [h]) et iudicamus et probamus. Attamen divinam eius naturam nemo quam pater genuit, sicut in homine quoque corpus parit mater, animam solus deus, at nihilominus dicitur homo a parentibus generari. Porro quod in praesepium depositus est qui coelos ac inferos implet ac tenet, eodem modo ad humanitatem pertinet. Veruntamen cum ista toti Christo tribuuntur, nasci ac poni, nihil incommodi oritur. Id autem propter duarum naturarum in unam personam coniunctionem et unionem.

57 Ascendit ad coelos. Aeque ad humanitatem principaliter refertur, cum tamen sine divinitate non sit lata humanitas; sed illa ferebat, haec ferebatur. Haec, ut iam dictum est [i]), perpetuo circumscripta manet, nam alias desineret esse vera humanitas: illa [k]) vero perpetuo infinita et incircumscripta est, unde non transit a loco in locum, sed eadem indidem perpetuo manet.

58 Ecce ego vobiscum sum usque ad finem saeculi. Principaliter ad divinitatem refertur, humanitas enim coelo illata est.

59 Iterum relinquo mundum et vado ad patrem. Principaliter, imo [l]) naturaliter, de humanitate accipere cogit ipsa veritas. Deus enim est qui sic loquitur, verum igitur esse oportet quod

h) *vocabulo* om. MS. Turic. — i) *Haec--est*] MS. Turic. *Illa ut iam est dictum.* — k) MS. Turic. *haec* pro *illa.* — l) MS. Turic. *enim* pro *imo.*

quottidie peccas, cum tamen quottidie ad mortem properes. I hanc vitam alia est; nam quomodo hic animus quo hic pra sumus, qui de futuris sollicitus est, extingueretur? quomodo t lux et scientia in tenebras et oblivionem converteretur? Aet igitur cum sit animae vita, qualisnam meae animulae usuve est? foelix an misera? Explorabo et inquiram vitam meam u digna sit, foelicis an miserae. Hic te, cum tantum exerc eorum videbis quae ex adfectibus et cupiditate homines facere lemus, horror invadet, ut, quod ad tuam iustitiam ac inne tiam pertinet, tuo te iudicio aeternae foelicitatis indignum nuncies, et prorsus de illa desperes. Cum inquam sic am mentem tuam sic solaberis, Deus bonus est, qui bonus est iu
65 et misericordem aut aequum esse oportet. Nam iustitia sine quitate vel misericordia summa iniuria est. Misericordia sine iu tia, negligentia, lascivia et omnis disciplinae solutio est. I ergo iustus sit deus, necesse est ut eius iustitiae pro meis leribus satisfiat. Cum sit misericors, necesse est ut de venia desperem. Istorum utriusque pignus habeo infallibile, unigen eius filium dominum nostrum Iesum Christum, quem ex mis cordia nobis donavit ut noster esset. Ille vero sese patri pro bis obtulit quo aeternam eius iustitiam placaret. Ut sic certi e de misericordia, et de criminum expiatione illius iustitiae fi non per alium quam filium eius proprium, quem ex amore n donavit. Cum hic metu desperationis aestuantem animum hac eia erigis, Cur moeres anime mi? Deus qui solus beatitu ditat, tuus est et tu illius es. Nam cum eius esses opus et fact attamen scelere periisses, filium suum ad te misit tuique simi extra peccatum, fecit, quo tanti fratris ac socii iure ac privil fretus, postulare etiam aeternam salutem audeas tuo iam velut i Quis me daemon terreat ut eum metuam, quum is mihi opitu adsit? quis mihi adimet quod deus ipse donavit, et pignus iussoremque filium suum dedit? Sic inquam cum Christo te i ris, iam spiritualiter corpus eius edis, hoc est, hominis pro te adsumpti fiducia imperterritus in deo stas contra omnia desp tionis tela.

66 Verum cum ad coenam domini cum hac spirituali manducati venis et domino gratias agis pro tanto beneficio, pro animi liberatione, qua liberatus es a desperationis pernicie, et pro pign quo certus es de aeterna beatitudine, ac simul cum fratribus pa et vinum, quae iam symbolicum Christi corpus sunt, partici iam proprie sacramentaliter edis, cum scilicet intus idem agis q foris operaris, cum mens reficitur hac fide quam symbolis testa

67 At sacramentaliter improprie dicuntur edere, qui visibile cramentum sive symbolum publice quidem comedunt, sed dom dem non habent. Hi ergo iudicium, hoc est, vindictam dei c edendo in se provocant, eo quod corpus Christi, hoc est, to incarnationis passionisque mysterium, atque adeo ecclesiam ip

et efficiant. Nam obstat, cum quod supra diximus de ver Christi quae corpus eius negant posthac in mundo fore, t quod, si verba[q]) istud possent, iam adferrent passibile cor Christi; cum enim haec verba diceret mortale adhuc habe corpus, unde et mortale comedissent[r]) Apostoli, non enim t habebat corpora, quorum unum esset immortale et insensibl alterum vero mortale. Si ergo mortale edissent Apostoli, 1 quale nunc ederemus? nimirum et ipsi mortale. At nunc immortale et incorruptibile quod prius mortale fuerat. Si e nos nunc mortale ederemus, iam iterum haberet mortale simul immortale corpus: quod cum fieri nequeat, non enim potest e mortale et immortale simul, sequeretur quod duo haberet corpo unum mortale quod ederemus cum apostolis, alterum autem imm tale quod ad dexteram sedet non transiturum inde. Nisi vellen dicere Apostolos quidem mortale corpus edisse, nos autem imm
72 tale; quod quam absurdum sit, nemo non videt. Postremo stitimus adversariis cum praesens Christi naturale substantiale corpus edi adseruerunt, quod istud religio quoque vetat. Pet cum virtutem divinam in venatione piscium inusitata Christo ade sentiret, dicebat, Exi a me domine, ego enim homo peccator sm stupor enim invaserat eum. Et nos adpetitum haberemus edei ipsum naturaliter, velut Anthropophagi? Quasi vero liberos su quisquam sic amet ut devorare aut mandere cupiat? Aut qu non sint inter omnes homines immanissimi iudicati qui huma carne vescuntur? Centurio, Non sum dignus, inquit, ut intres aedes meas etc. At de illo Christus ipse testatus est quod si lem fidem non comperisset in universo Israele. Quanto ergo fid est maior ac sanctior, tanto magis contenta est spirituali mand catione: et quanto ista melius saturat, tanto magis abhorret religi mens a corporali manducatione. Officiosae mulieres colere lavan et ungendo Christi corpus solebant, non edendo. Nobilis sena Ioseph et pius simulator Nicodemus condimentis, linteis, sep chroque muniebant, non edebant naturaliter.

QUAE[s]) SACRAMENTORUM VIRTUS.

73 Haec ergo incommoda, o Rex, plane docent, neque Euc ristiae neque Baptismo, specie pietatis, attribui debere, qui religio et veritas periclitantur. Quid autem? anne sacrame nullam habent virtutem? Multam omnino habent.[t])

74 Virtus prima. Res sanctae et venerandae sunt, utpote a sum sacerdote Christo institutae et susceptae. Ipse enim Baptism non tantum instituit, sed et[u]) ipse quoque recepit. Ipse non t tum Eucharistiam celebrare iussit, sed primus celebravit.

q) MS. Turic. in marg. add.: *hoc est enim corpus meum.* — r) Turic. *edissent.* — s) MS. Turic. hanc inscriptionem in marg. exhil et post *Quae* add. *ergo.* — t) Verba: *mult. omn. hab.* addidi ex Tur. — u) *et* om. MS. Turic.

triticum. At qua nos arte petit? Domestica proditione, per corpus enim velut per veterem ac ruinosam muri partem, admotis in sensus nostros cupiditatum scalis, obruere satagit. Cum ergo sensus alio vocantur quam ut aurem illi praebeant, iam minus procedit eius consilium. Nunc autem in sacramentis non modo negantur[b]) sensus satanae suadelis, sed etiam fidei mancipantur: ut iam velut ancillae nihil aliud agant quam quod agit iubetque
80 hera fides, adiuvant ergo fidem. Sed palam loquar. In Eucharistia quattuor potentissimi immo universi sensus a carnis cupiditatibus velut vindicantur ac redimuntur et in obsequium fidei trahuntur. Auditus cum iam non symphonias chordarum diversarumque vocum harmoniam, sed coelestem vocem audit, Sic dominus[c]) deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum pro vita illius dederit. Adsumus ergo fratres ut pro ea in nos liberalitate gratias agamus. Ipsius enim filii iussu merito istud facimus. Qui iamiam moriturus hanc gratiarum actionem instituit, ut perpetuum amoris erga nos sui mnemosynum ac pignus relinqueret[d]). Accepit autem panem, gratias egit, fregit, deditque discipulis haec sacra simul edens de sacratissimo ore verba, Hoc est corpus meum. Aeque et calicem accepit etc. Cum ista inquam auditus accipit, an non totus consternatur et admirabundus in hoc unum quod praedicatur intentus est? Cum deum audit, cum amorem illius, cum filium pro se neci traditum? At cum huc intentus est, an non idem facit quod fides? Fides enim est quae deo per Christum nititur. Auditus ergo cum ad idem spectat, iam fidei ancillatur, iam fidem non molestat suis frivolis istis cogitationibus ac studiis. Visus cum panem videt ac calicem, quae vice Christi ut illius bonitatem ingeniumque significent, an non et ille fidei obsequitur? Christum enim velut ante oculos conspicit, quem mens eius inflammata pulchritudine deperit. Tactus panem in manus sumit, qui iam non panis sed Christus est significatione. Gustus Olfactusque et ipsi huc advocantur, ut odorent quam suavis sit dominus, quamque beatus sit qui in[e]) illo fidit. Ut enim illi cibo gaudent et expergefiunt, sic mens hunc coelestis spei suavem nacta gustum gestit et exultat.
81 Adiuvant ergo fidei contemplationem sacramenta, concordant enim mentis studiis, quod alias citra sacramentorum usum non tanto opere tantoque fit consensu. In Baptismo, visus, auditus, tactusque advocantur ad fidei opus. Fides enim sive ecclesiae sive eius qui baptisatur, agnoscit Christum pro ecclesia sua mortem tulisse, resurrexisse ac triumphasse: idem auditur in baptismo, videtur, tangitur. Sunt ergo sacramenta velut frena quibus sensus, cupita sua excursuri, revocantur ac retrahuntur ut menti fideique obsecundent.
82 Septima sacramentorum vis est. Quod vice iurisiurandi sunt

---

b) MS. Turic. in marg.: *Vide an regantur legendum sit.* — c) *de* addidi ex MS. Tur. — d) MS. Turic. *relinquat.* — e) *in* om. MS. Tur.

multos, qui ut fidem non habent, ita nullius faciunt si centies extra ecclesiam eiiciantur, opus habet magistratu, sive is sit princeps, aut optimates, qui impudenter peccantes coerceat. Non enim frustra gladium gestat. Cum ergo in ecclesia sint pastores qui, ut est apud Ieremiam [m]) videre, pro principibus quoque accipiuntur, constat ecclesiam sine magistratu mancam esse ac mutilam. Tantum abest Christianissime [n]) Rex, ut magistratum declinemus aut tollendum esse censeamus, sicut quidam nobis imputant, ut etiam doceamus necessarium esse ad perfectionem ecclesiastici corporis. Verum ut de illo doceamus brevibus accipe.

MAGISTRATUS [o]).

87 Agnoscunt Graeci homines haec tria magistratus genera, et tribus degeneribus vitiis, Monarchiam, quam Latini Regnum vocant, ubi unus ac solus praeest rerum summae, duce pietate et aequitate. Huic contrarium ac degener genus est Tyrannis, quam Latini improprio vocabulo vim aut violentiam vocant, immo cum proprium ipsi non habeant fere, Tyrannide, a Graecis mutuo accepta voce, utuntur. Ea vero est cum contempta pietate, aequitate vero conculcata, vi geruntur omnia, et qui praeest licere
88 sibi permittit quicquid libet. Aristocratiam deinde agnoscunt, quam Latini optimatum potentiam vocant. Ubi optimi quique aequitatis et pietatis observantes in populo rebus praesunt. Quae tamen degenerat in Oligarchiam transit, quam Latini recte paucorum potentiam vocant. Ubi inter optimos surgunt et crescunt pauci non publicae sed privatae rei amantes, qui rempublicam oppri-
89 munt ac suam faciunt. Agnoscunt postremo Democratiam, quam Latini Rempublicam vertunt quidem sed latiore vocabulo, quam sit democratia. Ubi scilicet res, hoc est, imperium, penes populum publicum sive universum est. Ut cum omnes magistratus, honores ac functiones in totius populi sunt potestate. Ea cum degenerat, vocant Graeci σύστρεμμα ἢ σύστασιν hoc est seditionem, conspirationem ac tumultum. Ubi se nemo patitur in ordinem cogi, sed pro publica potestate, quam sibi quisque de integro vendicat, eo quod totius populi pars sit ac membrum, audaciam cupiditatemque suam quisque sequitur. Unde liberae conspirationes et factiones [p]), ex quibus caedes, direptiones, iniuriae, cae-
90 teraque perduellionis ac seditionum mala. Ista Graecorum de magistratu discrimina sic et agnoscimus et corrigimus. Rex si imperat aut princeps, observandum esse colendumque docemus, iuxta Christi verbum, Date Caesari sua, et sua deo. Per Caesarem enim intelligimus quemque magistratum cui imperium est vel haereditario vel electionis iure consuetudineque vel permissum

---

m) MS. Turic. *Hieremiam.* Sic ubique. — n) *Christianissime*] Bull. *piissime.* — o) *Magistratus* om. MS. Turic., sed in marg. habet *De Magistratu.* — p) MS. Turic. *seditiones* pro *factiones.*

nemo potest nisi spiritus sanctus dare, sic neque remissio
peccatorum.

94 Confirmatio, satisfactio, et expiatio criminum per
Christum pro nobis passum impetrata est apud deum. Ipse
est propitiatio pro peccatis nostris, et non pro nostris t
sed pro totius mundi, ut inquit cognatus illi apostolus et
gelista. Cum ergo ille pro peccato satisfecerit, quinam
quaeso participes illius satisfactionis et redemptionis? Ipsum
diamus: Qui in me credit, hoc est, qui in me fidit, qui me
habet vitam aeternam. At vitam aeternam nemo indipiscitur
95 cui peccata adempta sunt. Qui ergo Christo fidit, ei remitt
peccata. Ut igitur nemo novit de quoquam an credat: sic
novit an alicui sint remissa peccata, nisi solus iste qui per
lucem et firmitatem certus est de venia, eo quod scit deum
ignovisse per Christum, et de ista remissione iam certus es
ne ambigat quidem de peccatorum gratia, quia scit quod deus
quit fallere aut mentiri. Cum ergo de sublimi dixerit, Hic
filius meus dilectus in quo placor, vel per quem in gr
redeo, iam nequit fieri, quin, quotquot deo fidant per Chri
eius filium, nostrum autem dominum ac fratrem, sciant sibi
96 tiam scelerum esse factam. Frivola igitur haec omnia vide
Ego te absolvo: et, Ego te certum facio quod peccata tibi d
sunt. Nam utcunque praedicant Apostoli peccatorum remissio
adhuc remissio nullis contingit nisi credentibus atque ele
Cum ergo et electio et fides aliorum hominum nos lateat,
tumvis de nostra fide et electione spiritus domini certos re
iam et hoc latet, an alii sint remissa peccata. Quomodo igi
potest homo hominem certum facere quod ei remissa sint pecca
Artes sunt et nugae merae quicquid in hac re Romani inven
Pontifices.

FIDES ET OPERA.

97 Sed cum in materiam fidei incidimus, volumus tuae maie
brevem rationem reddere, quomodo nos de fide et operibus do
mus. Sunt enim qui nos iniquius traducunt quasi vetemus b
opera. Cum tamen hac in re perinde ac[r]) in omnibus aliis n
aliud doceamus quam quod divina monent oracula quodque in
lectus omnis suadet. Quis enim rerum tam imperitus est ut
dicat, Opus ex consilio proficisci debere? Aut, Opus sine c
silio non esse opus, sed casum? Sic Fides in mente humana
perinde atque consilium in rebus gerendis. Consilium nisi p
cedat factum, temerarium est ac frivolum quicquid exit. Fi
nisi arcem tenuerit ac omni operi imperaverit, iam quicquid
liamur et irreligiosum et irritum est. Nam et nos homines
quovis opere fidem magis spectamus quam opus. Fides si de

r) MS. Turic. atque.

eandum divinam iustitiam, iam non esset gratia, cum conde-
tur admissa, mereri enim quisque posset. De qua re Paulus
refragabiliter in Rom. et Gal. disserit. Oportet enim verum
quod ad patrem nemo venit nisi per Christum. Ergo sola g
et liberalitate dei, quam in nos per Christum abunde effudit,
103 tingit aeterna foelicitas. Quid ergo dicemus ad superiorem
pturae locum de mercede promissa pro haustu aquae frigid
ad similes? hoc scilicet, Electionem dei liberalem esse ac
tuitam: elegit enim nos ante mundi constitutionem antequam
sceremur. Ergo non eligit nos deus propter opera, sed el
ante mundi creationem.[u]) Non merentur igitur opera. Cu
tem operibus mercedem promittit, humano more loquitur;
enim remuneras bone deus, inquit Augustinus, nisi tuum
Cum enim tu efficis in nobis et velle et perficere, quid reli
104 tur quod nobis vendicemus? Sed cum homines partim inci
promissis ad opus bonum, partim tam benigni ac[v]) liberales
ut eis quos beneficio adfecerunt dicant, Ego istud tibi deb
bene meritus es, aut aliquid huiusmodi, ne se abiiciat in
cantium numerum, qui beneficium accepit, vult enim qui
amat cavere ne is deiecto sit animo. Iam deus quoque quo
multo magis erigit sua liberalitate, non ad contemptum su
ad cultum ac observantiam, et quae ipse per nos facit, nobis
buit ac velut nostra remunerat, cum illius sit non tantum
105 quid operemur, sed etiam quicquid sumus ac vivimus. D
solet deus cum hominibus loqui hominum verbis atque more.
ergo homines iis dent qui bene sunt meriti, et quae dantur
rita adpellentur, iam deus sua quoque dona mercedem aut pr
mium adpellat. Constat ergo meriti aut praemii nomen qu
haberi in divinis literis, sed loco liberalis doni. Quid enim
reatur qui per gratiam est, qui per gratiam accipit quicquid hab
106 Sed simul hoc adnotandum est. A piis hominibus opera
circo non intermitti, quod proprie loquendo non mereamur op
bus. Sed quanto maior est fides, tanto plura maioraque faci
opera, sicut Christus ipse testatur Ioan. 14. Amen amen di
vobis, quod, qui in me credit, opera quae ego facio ille q
que faciet, immo maiora faciet. Et, Si fidem habeatis[w]) ins
grani sinapis, iam si monti isti dicetis migra hinc et in mari s
107 dem pone, iam parebit. Unde parum aequi nobis sunt, qui,
fidem anxie praedicamus, dicunt nos docere, nihil boni op
randum esse. Et veritatem ludibrio exponentes sic calu
niantur, Haec pro nobis doctrina est amici, sola fide beamu
non ieiunabimus, non orabimus, non opem feremus egeno. Q
calumnia nihil nisi incredulitatem suam produnt. Nam
scirent fides quale donum dei est, quam efficax virtus, quam

u) *antequam nasceremur. Ergo ..... creationem*] om. MS. Turic.
v) MS. Turic. *et.* — w) MS. Turic. *habueritis.*

pro tua voluntate, quanto magis in conspectum dei non adh
opera quae ille non praecepit nec amat? Fontem ergo e
ex quo bona opera profluant cum fidem docemus. Contra
urgemus, velut debitum exigimus quod sine coactore non redd

VITA AETERNA.

111 XII. Postremo credimus post hanc vitam, quae captivi
mors potius est quam vita, foelicem ac iucundam sanctis siv
dentibus, miseram autem ac tristem impiis sive perfidis us
112 ram, et utramque perpetuam. Qua in re et istud advers
tabaptistas, qui animas cum corporibus dormire usque ad u
sale iudicium contendunt, adserimus, Animum sive ang
hominis non posse quidem dormire aut otiari, tam abest
quicquam rationi consonum dicant. Animus enim substan
adeo vivax ut non modo ipse vivat, sed ubicunque habit
domicilium quoque suum vivificet. Angelus cum corpus a
sive aereum sive recens creatum, mox istud sic vita donat
veatur, operetur, agatur et agat. Animus humanus ut p
corpus incessit protinus vivit, crescit, movetur, ac caeter
munera exercet. Qui ergo fieret ut animus corpore solut
peret aut dormiret? Adpellant animum Philosophi actu
actionem a vivaci vigilantique hoc est perpetua operatione a
tute. Quam vim Graeci significantiore vocabulo exprimunt, cu
ἐντελέχειαν vocant, hoc est iugem virtutem, operationem,
113 tionem ac ductum. Constituta sunt visibilia in mundo a
providentia eo ordine ut ab illis ad invisibilium cognitionem
dere humana mens possit. Habent ignis et aer inter el
eum locum quem animi inter corpora. Ut aer per univ
mundi corpus nusquam deest: sic pervadit omne humanum
anima. Ut ignis nusquam est sine praesenti operatione: a
mus nusquam non operatur. Id quod in somno quoque dep
ditur: somniamus enim, et meminimus somniorum. Somnus
corporis munus est, non animi. Nam anima interim vegetat c
reficit, et quod detritum erat restituit, ut nunqum cesset o
agere et movere quamdiu est in corpore. Ut ergo ignis sin
non est, sic animus nunquam consenescit ut torpeat, tenebr
occidat aut dormiat: semper enim vivit, vigilat ac viget.

114 Sed hactenus philosophatum sit de animo. Nunc ad s
rae testimonia veniendum est, quibus probetur[b]), animum nu
interdormire. Qui credit non venit in iudicium, sed tran
morte in vitam. Qui ergo in hac vita credit, iam sentit
suavis est dominus, et coelestis vitae initium ac gustum qu
capit. Si ergo is animus, qui hic in deo vivit, mox ut c
excessit, dormit, iam praestantior est vita Christiani homi

---

b) MS. Turic. *probatur.* — c) MS. Turic. *transiit.*

Ludovicos, Philippos, Pipinnos, et quotquot h) in fide
119 grarunt maiores tuos videbis. Et summatim, Non fuit
nus, non erit mens sancta, non est fidelis anima, ab ipso
exordio usque ad eius consummationem, quem non sis istic
deo visurus. Quo spectaculo i) quid laetius, quid amoenius,
denique honorificentius vel cogitari poterit? Aut quo
omnes animi vires intendimus quam ad huiuscemodi vitam
Cum interim somniantes Catabaptistae merito somnum
apud inferos a quo nunquam expergefiant. Venit autem
rum error, quod nesciunt apud Hebraeos dormiendi verbum
pro verbo moriendi, quemodo saepius apud Paulum,
sit opus ponere, habetur.

DE CATABAPTISTIS.

120 Quoniam vero in Catabaptistarum mentionem incidimus
lumus tibi, o Rex, paucis eius sectae rationem perstr
Genus est fere hominum perditorum et prae angustia re
torrium, quorum quaestus est, anus magnifico de rebus
sermone demereri, quo aut alimentum aut non minima
depromant. Et omnino eandem sanctimoniam, quam Irenaeus
(fuit enim Lugduni tuae Episcopus) k) de Valentinianis et
121 zenus de Eunomianis scribunt, simulant. Qua deinde
cent, Christianum non posse magistratum esse: Non licere
stiano, etiam lege etiam sontem, occidere: Non bellandum
etiam si tyranni, impii, violenti, immo latrones, quotidie
occiderent et excinderent: Non praestandum esse iusiurandum
Non debere Christianum tributa aut vectigales exigere: Com
debere esse omnia: Dormire animas cum corporibus: Uxores
res virum habere in spiritu, cum quibus tamen rem carnaliter
beat, posse: Decimas ac redditus pendi non debere. Et
alia, imo quotidie novos aliquos errores velut lolium inter
122 iusto dei semini. Qui tametsi a nobis abierint quia ex nostris
erant, sunt tamen qui nobis omnes illorum errores imputent,
acrius contra eos pugnemus quam quisquam, diversumque
123 ipsi, in omnibus ante dictis doceamus. Quapropter, optime
si aliunde tuae maiestati deferremur, quasi magistratum toll
iusiurandum non esse praestandum perhibeamus, et caetera,
catabaptistica lues mundo ogganuit, doceamus, iam per verita
cuius te amantissimum praedicant, oro ac rogo, ne huius quie
de nobis, hoc est, de iis qui in Christianae civitatis urbibus ev
gelium adnunciamus, credas. Non enim tumultuamur, non
mamus magistratum vel autoritatem vel leges, non sumus in
ut quisquam fidem debitumque non praestet, quantumvis ist

h) MS. Turic. *spectando* pro *spectaculo*. — i) Bull.: hic antece
res tuos et quotquot sqq. Nomina propria addidi ex MS. Tur. — k)
naeus ... Episcopus] Bull. *Irenaeus Lugdunensis episcopus*.

facito, animoso isto ac intrepido animo tuo corporeque omni e-
gantia conspicuo o). Ut cum reliqui reges te primum vi-
Christianissimum Christi gloriam vindicare, te sequantur,
antichristum elimineat. Da ut salutaris doctrina pure in
tuo praedicetur. Polles prudentibus ac doctis viris, opibus,
puloque ad religionem propenso, non feres igitur animos et
128 et tui observantissimos superstitione seduci p). Nihil hic time
quod calumniatores, ad obsistendum veritati, falso vocifer-
Bella sancta et iusta non modo tui sed exterae quoque gent-
-ciae bellabunt. Iusiurandum praestabunt citra cunctationem,
iam vulgus sed prophetae quoque ipsi, cum hactenus P-
illud detrectaverint. Tributa pendent et prophetae atque v-
les, tam abest ut docturi sint non esse pendenda. Sua e-
iura relinquent integra. At si quid delinquitur, arguent
sed propter nulla temporalia tumultuabuntur, ut, qui hisce
bus iudicem ordinarium agnoscant, quantumvis et illum co-
ac taxent cum peccat. Crede crede, magnanime Heros,
129 istorum malorum usuveniet, quae Papistae minantur. D-
enim ecclesiam suam protegit. Utinam liceat ut oculis tuis
Principum quorundam qui in Germania evangelium recepe-
tum, Urbium autem innocentiam, iucunditatem ac const-
Iam ex ipso fructu q) dices, Non dubito ex deo esse qu-
tum est. Tu pro tua fide ac prudentia cuncta expend-
ignosce ausui nostro quo tuam Maiestatem rustice intertu-
Res enim sic postulavit. Tiguri Mense Iulio, Anno 1531.

Christianissimae s) Maiestatis tuae

Deditissimus Huldrychus Zui-

APPENDIX DE EUCHARISTIA ET MISSA.

130 Sunt quaedam quae superiori expositione delibavimus
ea nunc expositione copiosiori persequemur. Praecipue ver-
monstrabimus quod Papistae t) a veritate decidunt, cum se
peccatis offerre Christum in Missa promittunt, qui ut semel
in cruce et iterum patri in coelo obtulit, sic peccatorum re-
nem et aeternae foelicitatis gaudium meruit et impetravit,
se illum patri offerre iactet non alia re magis possit Christum
tiquare aut negare. Quod hac via dilucidum facere conabor.
131 Primum ab adversariis quaero, Quisnam hominum Chr-

o) MS. Turic. *conspicito*, sed in marg.: *Vide an conspicu-* *scriptum*. — p) Omnia inde a verbis: *corporeque omni elegantia*.. ad verba: *superstitione seduci* addidi ex MS. Tur. — q) MS. Turic. *fructu ipso*, hoc ord. — r) Mensem et annum postea addidit Bibl- in MS. Turic. — s) *Christ.* vocab. addidi ex MS. Tur. — t) *App-* — — *quod Papistae*] MS. Turic. *Alterum vero quod me exposi-* *recepi hoc est. Quod Papistae.* — Scilicet in MS. haec Appendix ante articulum de Ecclesia legitur, vid. supra §. 84. Sed postea m- Bibliander, uti Bullingerus edidit.

Christum, iam a nobis nihil quidem[z]) dissentiunt, sed a se[...] plusquam τρὶς διὰ πασῶν. Tam enim abest ut Christum hoc [...] offerant ut seipsos fide illi dudum oblatos visibiliter quoqu[...]
136 coena offerant. Si per, spiritualiter, spiritum Christi intellig[...] hoc sensu, Spiritualiter Christum offerimus, id est, spiritum C[...] offerimus, iam obstat, quod supra quoque adduximus, Christi [...] bum, Nemo tollit animam meam etc. Nemo enim potesta[...] in illum habet. Nam et ipse seipsum per spiritum sempitern[...] obtulit, hoc est, animam et corpus suum in mortem tradidit, [...] luntate et iussu aeterni spiritus sive consilii. Hoc modo ig[...]
137 Christum nemo nisi se ipse potest offerre. Si vero per spiri[...] liter intelligunt hoc modo, Nos offerimus verum Christi co[...] spiritualiter, hoc est quodam inedicibili modo, ut sit verum [...] pus non tamen reale aut naturale, sed suo modo spirituale, [...] modus nobis ignotus est (sic enim fere loquuntur), iam oste[...] mus eos nihil quam verba concinnare quae sibi constare non [...] sunt. Cum enim constet Christi corpus verum esse corpu[...] ut unum idemque corpus antequam moreretur et postquam [...] rexit, re et numero maneat, tametsi ex mortali factum sit [...] mortale, ex animali spirituale, hoc est, divinum, purum, im[...] sibile, et spiritui in omnibus obtemperans, nunquam tamen [...] mutatur aut transit in spiritum, ut non sit verum naturale [...] que corpus, ante mortem quidem corruptibile et [a]) fragile, [...] resurrectionem vero incorruptum, firmum ac sempiternum. [...]
138 unum idemque semper corpus. De vero igitur corpore intel[...] et quaero, An dicant verum corpus offerri, sed modo inedici[...] Respondent, Etiam, nimirum. Quaero ultra, Cur audeant di[...] modum esse inedicibilem, cum haec sit prima divisio rerum [...] stantiarumque omnium, quod aut corpus sunt aut spiritus. Q[...] divisio tam late vagatur ut etiam deum comprehendat, ange[...]
139 ac spiritus omnes. Deus enim est spiritus Joan. 4. Cum [...] nobis quaestio sit de quid est, non de quomodo est, ut ipsi [...] philosophis loquuntur, hoc est, nos primo quaerimus quid off[...] tur, deinde quaerimus tandem quomodo offeratur, non quasi [...] mus operum dei rationem exigere, sed cum de re sive subst[...] non recte respondent, iam de, quomodo sit, ostendamus [...] recte respondere. Sed ne quid Maiestatem tuam offendant [...] sticae nebulae, quod dixi propter contentiosos, planissime ac [...] tissime [b]) exponam.

140 A Papistis quaero de re primum, Quid offertis pro [...] catis in Missa? Respondent, Corpus Christi. Dico ego, A[...] verum et reale? Respondent, Etiam. Dico, Si verum et [...]
141 offertis, iam duo absurdissima sequuntur. Unum, quod vobis [...] quod solius filii dei est sumitis. Ipse enim seipsum obtulit, [...]

z) MS. Turic. *quidem nihil*, hoc ord. — a) MS. Turic. *ac*. — b) [...] Turic. *aptissime*.

146 Heb. 7. Talis nos decebat pontifex qui sanctus esset, ab omni malitia, alienus ab omni contagione, alienus ab omn catorum scelere, quique coelis esset sublimior etc. Quae creatura sibi sumere audebit ut pontificem se esse glorietur eum pontificem, qui peccatum aboliturus est, sanctum et sine labe esse oporteat?

147 Ibidem. Hic autem noster pontifex tam abest ut non du perpetuum, ut etiam sacerdotium illius sit perpetuum, quo semper salvare sive liberare possit eos qui per se ad deum v supplicatum, perpetuo in hoc vivens ut pro eis interveniat. stultitia est ei subrogare sacerdotes qui nec officio neque vi cessit? Christus sempiternus est sacerdos, sempiternus adv noster apud deum. Cur igitur nobis alios paramus advocatos? mortuus est Christus? Num causam nostram deseruit? En sime Rex, ut contumeliosi in deum sint, ut Christum neget se sacerdotes faciunt.

148 Ibidem. Hic noster non habet necesse, quemadmodum tifices, primo pro suis offerre peccatis, deinde pro populi, ho (pro populi scilicet) semel fecit, seipsum offerendo. Seme mus hic Christum oblatum. Quae ergo impuritas actum Dum ille semel oblatus expiationem peccatorum perfecit, eac illum perpetuo durat, iam qui ipsum se offerre gloriatur, tant facit, ac si quis iactaret se mundum creare. Is enim ub est creatus perpetuo durat, sic et redemptio semel per Cl impetrata aeque perpetuo durat. Non sunt enim opera dei u hominum ut instaurationem aut refectionem ni sortiantur co

149 Ibidem 8. ca. Summa praedictorum haec est. Nos tal bemus pontificem qui in coelo sedet ad dexteram throni magn tissimi etc. Quae igitur praesumptio est, sese pontifice liturgum facere, cum solus is sit noster pontifex qui ad de dei sedet?

150 Ibidem cap. 9. Cum autem Christus advenit, pontifex rum bonorum, per maius perfectiusque tabernaculum, ut quod bus factum, hoc est, humano more conditum non erat. Neq sanguine hircino aut vitulino, sed cum proprio sanguine in ingressus est semel, redemptionemque [d]) perpetuam imp Quae ergo contumacia est, filii dei provinciam sibi sumere ille proprium sanguinem obtulerit et solus obtulerit, ut pecc noxius homo iactet se eundem offerre sanguinem quem ille tantum obtulit, sed adeo ampliter ac [e]) abunde, ut compara emptio in perpetuum duret. Deus enim sempiternus est qu mit, idem et creavit. Adducam ex hac epistola unum adhu monium, in quo quicquid diximus velut in tabella perspici

151 Heb. 9. Non enim ingressus est Christus in man sancta, quae verorum sanctorum typus tantum essent: sed i

d) MS. Turic. *redemptionem*, omisso *que*. — e) MS. Turic.

moditatem Metonymiam, hoc est denominationem, docti voca[i]
Ut cum Paulus dicit, Velamen est super oculos eorum cum M[o]
ses legitur. Hic Moses legem Thorah, hoc est totum vetus [te]
stamentum significat, sed non alia ratione quam quia Moses D[eo]
volente iubenteque legem tulit. Et cum Agnus qui in coena [co]
batur adpellatur Transitus, qui transitum tantummodo significab[at]
157 Sic et Eucharistia veteribus erudite ac o) sancte nominata fuit oblat[io]
non quod esset, sed quod significaret oblationem istam qua Ch[ri]
stus sese offerendo, una ista oblatione perfectos reddidit atq[ue]
expiatos in perpetuum eos qui sanctificati, hoc est, a deo ele[cti]
sunt p). Sed commentum sit quod dicimus nisi Augustinus [eo]
dem modo sentiat in Epistola ad Bonifacium quae est num[ero]
vicesimatertia.

AUGUSTINUS.

158 Saepe ita loquimur, ut pascha propinquante dicamus, c[ra]
stinam vel perendinam domini passionem, cum ille ante tam m[ul]
tos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta [est]
Ipso die dominico dicimus, Hodie dominus resurrexit, cum
quo resurrexit tot anni transierunt. Cur nemo tam ineptus [est]
ut nos ita loquentes arguat esse mentitos? nisi quia istos d[ies]
secundum morum, quibus haec gesta sunt, similitudinem num[cu]
pamus, ut dicatur, ipse dies, qui non est ipse, sed revolutio[ne]
temporis similis eius, et dicatur illo die fieri propter sacram[enti]
celebrationem, quod non illo die sed iam olim factum est? Non[ne]
semel immolatus est Christus in seipso, et tamen in sacrament[o]
non solum per omnes paschae solennitates, sed omni die pop[u]
lis immolatur, nec utique mentitur qui interrogatus eum respo[n]
derit immolari? Si enim sacramenta quandam similitudinem ear[um]
rerum quarum sacramenta sunt non haberent, omnino sacramen[ta]
non essent. Ex hac autem *similitudine* plerumque etiam ipsar[um]
rerum nomina accipiunt: sicut ergo secundum quendam mod[um]
sacramentum corporis Christi corpus Christi est, sacramentum sang[ui]
nis Christi sanguis Christi est, ita sacramentum fidei fides est e[t]

159 Ex his Augustini verbis nullo negotio deprehendit cel[si]
tudo tua, Immolationem sive oblationem perinde vocari Eucha[ri]
stiam, atque resurrectionem aut passionem domini, qui di[es]
cum rem veram quae semel gesta est significent ac repeta[nt]
earum rerum nomina indipiscuntur q). Constat igitur toto erra[re]
coelo Papistas cum Missam sive Eucharistiam oblationem ver[e]
faciunt, cum solum sit similitudo et rememoratio oblationis. Co[n]
stat et hoc, ineptos esse ac imperitos, qui putant sacramenta
panegyres non iure vocari eis nominibus rerum quas significa[nt]
quantumvis non sint eae res. Papistae igitur cum ex signis re[s]

o) MS. Turic. et. — p) *sunt*] MS. Tur. add. *Hebr*. 10. — q) M[S.]
Turic. *indipiscantur*.

tentiam Capernaitae cum dicerent, Quomodo potest hic nobis c nem dare ad manducandum? et nonne hic est filius Ioseph? tabant sibi offerri corpus ad edendum quomodo carnes a[s]) ma eduntur, quomodo scilicet sensibile ante eos stabat, in sua sp ac proceritate. Papistae vero quid aliud adfirmant cum di ea magnitudine qua in cruce ac sepulchro pependit et iacuit m ducari? Quia veritas et mens ab huiusmodi manducatione ab rent, Religio vero et fides sanctius observant et amplect Christum quam ut hac ratione cupiant mandere.

164 Adserimus[t]) igitur non sic carnaliter et crasse mand corpus Christi in coena ut isti perhibent, sed verum Ch corpus credimus in coena sacramentaliter et spiritualiter ed religiosa, fideli et sancta mente, quomodo et divus Chrysost sentit. Et haec est brevis summa nostrae, immo non nostrae, ipsius veritatis, sententiae de hac controversia.

165 Volo autem hic adiungere actionis formulam qua nos in c branda coena utimur, quo tua Maiestas videat, Christi nos ve non immutare, non vitiare, non perversa sententia depravare. ea prorsus servare in coena quae et in Missa servari debue haec sunt preces, laudes, confessio fidei, communicatio eccl sive fidelium, et spiritualis sacramentalisque manducatio corp Christi. Contra vero universa omittere quae ex Christi inst non sunt: puta, Offerimus efficaciter pro vivis et mortuis: of mus pro peccatorum remissione, et caetera quae Papistae minus impie quam indocte adseverant.

SEQUITUR ACTIO QUA TIGURI ET BERNAE BASILEAE R QUISQUE CHRISTIANAE CIVITATIS URBIBUS, QUANTUM SUBSTANTIAM PERTINET, UTIMUR.

166 Primo praedicatur satis longo sermone beneficium dei c nobis per filium suum impendit, et trahitur populus ad eiu cognitionem et gratiarum actionem. Eo finito, ponitur m ante chorum, ut vocant, pro gradibus, ea sternitur ma

167 imponitur panis azymus et vinum in crateras funditur. De prodit Pastor cum duobus ministris, qui omnes convertuntu populum, ita ut Pastor sive episcopus in medio illorum non alia veste, quam quae vulgo usitata est honestis viri

168 ministris ecclesiae. Tunc sic orditur Pastor alta voce, lin vero non Latina sed vulgari, quo omnes intelligant quod agi

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

Respondent ministri nomine et loco totius ecclesiae, *Amen.* Past *Oremus.*

Nunc genua flectit ecclesia.

Omnipotens aeterne deus, quem iure universae creaturae col adorant et collaudant suum videlicet artificem creatorem ac patre

---

s) MS. Tur. *e* pro *a*. — t) MS. Turic. ante *Adserimus* in contextis hab quae Bull. in marg. addit haecce: *Haec est summa sententiae nost in Eucharistia.*

est) contemnat et subinde in eam peccet. Proinde in genua vos di tite et orate, Pater noster qui es in coelis et caetera usque finem. Et cum ministri responderint *Amen*, iterum oret[a]) Pa

172 Oratio. *Domine deus omnipotens, qui nos per spiritum tu in unitate fidei, in unum corpus tuum coagmentavisti, cui com tuo praecepisti, ut laudes et gratias tibi agant pro ea liberalitat beneficio, quod unigenitum filium tuum dominum nostrum Ie Christum pro peccatis nostris in mortem tradidisti, Da ut tuum praeceptum ea fide impleamus, ne te infallibilem verit ulla mendaci simulatione offendamus aut irritemus. Da quoq tam sancte vivamus, atque tuum corpus, tuos filios familiam tuam decet. Quo increduli quoque nomen et gloriam tuam a scere discant. Custodi nos, domine, ne nomen et gloria tua pter vitae nostrae pravitatem in contumeliam rapiatur. Semper mus, Domine auge nobis fidem, hoc est indubitatam fiducia te. Tu qui vivis ac regnas, deus in saecula.* Respondent, *Am*

173 Deinde sic agit et verba sacra simul effatur Pastor:

Dominus Iesus, ea nocte qua tradebatur ad mortem, cepit panem, hic accipit Pastor panem azymum in manus, *cum gratias egit, fregit ac dixit, Accipite, comedite: Hoc est co meum quod pro vobis traditur. Hoc facite ad commemoratio meam.* Hic simul praebet Pastor panem ministris qui circum sam stant, qui protinus cum reverentia illum accipiunt et int dividunt ac comedunt. Dum interim Pastor pergit: *Simili postquam facta fuit coena, accepit*[b]) *et poculum.* Hic simul a cipit Pastor poculum in manus, *gratias egit ac dixit, Bibite isto omnes, hic calix novum testamentum in meo sanguine Quotiescunque istud facturi estis, facite ad meam commemora nem. Quotiescunque enim*[c]) *panem hunc comedetis, et de culo isto bibetis, mortem domini praedicabitis, laudabitis, et g tias agetis, usque dum veniat.*

174 Post haec circumferunt ministri azymum panem, et acc quisque sua manu particulam de exhibito pane, et postea reliqu partem praebet proximo suo. Et si quis non vult panem manu contrectare, iam circumferens minister porrigit ei. Dei sequuntur ministri cum crateribus et praebet alius alii pocul dominicum. Ne abhorreat tua Maiestas ab isto accipiendi pa bendique more, nam deprehensum est saepenumero, quod quid qui temere[d]) consederant, qui tamen simultates ac odia prius ter se exercuissent, ex hac participatione sive panis sive pot animi impotentiam deposuerunt.

175 Iterum[e]) legit de suggesto alius minister ex evangelio Io nis aliquousque, dum editur ac bibitur sacramentum corporis sanguinis domini, incipit autem a tredecimo capite. Cumque e

---

a) MS. Turic. *orat.* — b) MS. Turic. om. *accepit.* — c) MS. T *Quoties enim cunque.* — d) *temere* om. MS. Turic. — e) MS. Turic. *Inter*

Epilogus.

es sunt reportati, tunc sic infit Pastor, Proci
Nam sedentes et tacite auscultantes verbo domi
us coenae sacramentum. Cumque omnes procumbu
Pastor,

Laudate pueri dominum, Laudate nomen domini. D
*n domini benedictum ex hoc nunc et usque in sae
omnes, A solis ortu usque ad occasum, etc.*
alternis finiunt ministri hunc psalmum. Quem Heb
a maioribus suis dici solitum a mensa. Post ista
Pastor ecclesiam his verbis;

*...ores sitis fratres charissimi, quidnam iuxta Christi ius-
simul gesserimus. Testati sumus enim ista gratiarum
quam ex fide peregimus, nos miseros quidem esse pecca-
ed mundatos corpore et sanguine Christi quae pro nobis
et effudit, sed et redemptos a morte sempiterna. Testati
os fratres esse: id ergo praestemus charitate, fide, et*[f]
*mutuo. Oremus ergo dominum ut amaram eius mortem
pectore teneamus, ut quotidie peccatis quidem moriamur,
autem virtutibus sic fulciamur ac crescamus, gratia et
spiritus eius, ut nomen domini in nobis sanctificetur,
s autem ametur et iuvetur. Dominus misereatur nostri et
it nobis, illuminet vultum suum super nos et misereatur
Amen.*

...ratio. Pastor iterum orat: *Gratias agimus tibi domine* 176
*iversis donis et beneficiis tuis, qui vivis ac regnas Deus
omnia saecula saeculorum, Amen.* Pastor: *Ite in pace. Amen.*
Deinde digreditur ecclesia.

Hic vides, cordatissime Rex, quantum ad substantiam per- 177
nihil deesse, quod ad Eucharistiae iustum apostolicumque
requiritur. Abesse autem quaecunque suspecta sunt quod
itia sint importata. Quod si quis queratur non licere no-
stra formula uti, etiamsi erratum sit nonnihil in Missa.
im hoc audeamus, haud secus esse quam si quis in regno
e, neglectis legibus publicis, privatas sibi leges sanciat
vivere dum pergit reliquos in tumultum ac perduellionem
unde nos iure haereticos vocari. Posse enim errores
iu, etiam Apostolorum exemplo tolerari, donec publicus
senatus aliud statuat. Is quaeso consideret longe distare
gnorum aut urbium legumque similitudinem a divinis legi-
veritatis et fidei libertate, et ab ecclesiae iure. Quicquid 178
manae leges iubent ad rerum externarum compositionem
em facit, sed quod divina lex praecipit, sic stringit con-
ut protinus atque divinam voluntatem intellexit, se

...rticulam et addidi ex MS. Tur.

ipsam suo iudicio damnet, ni adsentiatur et obtemperet. Per le
enim cognitio peccati. Et quanto magis deprehenditur in
tum sanctum peccari, tanto minus potest conscientia adqui
179 ac tolerare creatoris contumeliam. Cum ergo spiritu sancto
gistro didicerimus, unicam esse et a solo dei filio factam
tionem, et illud primis ecclesiae nominibus subiadicaverimus,
quicquid erretur[g]) corrigatur, et illi magis ac magis contra
tatem non iam pugnent sed etiam saeviant, non debuit vi
pata pontificis potentia obstare quo minus quisque veritatem
retur atque filii dei ignominiam eliminaret. Nam quae ista
malum, ratio, talem morari pontificem ecclesiae, qui, quo
constat ecclesia, non revereretur? Constat autem ecclesia
deum iuxta illius verbum. Cum ergo ille verbo dei non
180 quomodo potest ecclesiam moderari? Deinde anne potest fid
hominum rationem incrementum aut moram capere? Anne
dominus dixit, Quaecunque vultis ut vobis faciant homines,
eis eadem, cunctari licet quo minus recipias legem istam,
primates recipiendam censeant? Et haec certe lex ad hu
tantum pertinet, cum filium dei offerre, in deum ipsum co
181 melia sit. Postremo, ius ecclesiae est pro spiritus divini instit
credere et vivere, iuxta Pauli verbum, Spiritum nolite extingu
Quis enim non ex templo indulgentiarum nugas explosit ut
titum[h]) commentum esse intellexit? Non expectat fides alte
iudicium, sed suo consistit. Ea ergo cum videt graves ista
dei filium blasphemias, sentit eas non esse tolerandas, sed
aut abolendas esse aut fugiendas ut quam primum id fieri po
182 arripiat. Sic ergo apud nos est abolita papistica Missa, de
tione et[i]) defectione. Cum enim populus ab ea, cognito err
profugeret, sacrificuli pars abhorrerent, pars vererentur impet
vulgi, sic deserta est Missa primum ut necesse habuerimus
spicere de simplici Christianaque formula: ea cum perfecta es
indixit senatus urbis nostrae collationem et nobis et Episc
Romanensibus. Eorum docti cum venissent, negabant licere
conferre de re tam ardua extra concilium (cum tamen post tri
nium collationem Thermopoli ipsi summa cum corruptione indi
rint); senatus ergo noster auditis quae ultro citroque adfereb
tur ex divinis scripturis atque scriptoribus censuit neminem
cogendum, neque ad agendum neque ad audiendum Missam. C
deinde pecuniae corruptela res tentaretur a Romanensibus, coep
est violentius contendi, qua re coactus Illustrissimus senatus
crevit: Missam in perpetuum in urbe nostra, Papistico more nu
celebrato, nisi scripturis sacris illam adseruerit dignam esse q
183 servetur. Sic inquam abolita est papistica Missa, et instituta co
dominica. Secuti sunt exemplum nostrum multi per German

g) MS. Turic. *erratur*. — h) MS. Turic. *mentitum*.— i)
Turic. *ac*.

principes, nobiles, populi, urbes, et per orbem privati sacerdotes, Monachi, Magistratus et privati homines. N praeter rationem apud nos factum est, nihil praeter ora divinorum autoritatem, quibus freti intrepide stamus adversu insultus, certi quod qui a nobis stat fortior est contraria quaecunque. Sed Missam missam facimus, tuamque Maies plurimum in deo valere optamus [k]).

---

k) *tuamque... optamus*] MS. Turic. *ne tuam maiestatem pertaedeat, et ad alia pergimus.* Scilicet MS. Turic. appendicem de Eucharistia et Missa alio loco habet, vid supra §. 130. Sed Bibliander postea variantem scripturam Bullingeri in marg. adnotavit.

Fi .

5.

Bekanthnus

vnsers heyligen Christenlichen gloubens, wie kylch zu Basel haldt.

corde creditur ad iusticiam, ore autem fit confessio ad Rom.

Wir Adelberg Meyger Burgermeister, vnd Rath der Statt wünschend allen vnd yeden, vnsern Burgern, hindersässen wandthen, Geistlichen vnd Weltlichen, Edlen vnnd Vnedlen, Statt vnnd Landschafft Basel wonhafft, frid, gnad vnd keit, von GOTT vnserem himelschlichen [1]) vatter, vnd reine nus JESU CHRISTI, vnsers einigen Heylands, Vnd darby zeuernemmen, Demnach wir, im vergangnen Fünffzehen neün vnnd zwentzigsten jare, allerley mißprüch, jrtung vnnd GOTTES dienst, die sich on grund göttlicher warheit, in der CHRISTI, zu straaff vnserer sünden, jngerissen, vß den des almechtigen, nach anleytung synes heyligen worts, gar abgethan, oder gebessert. Vnd sidhar die gesunden leer STI, üch vnsern vnderthanen, pur, rein vnd klar, emsigklich verkünden vnd fürtragen lassen, Befinden wir lob) das vnser pflantzen vnd wesseren nit vergebens gewesen, vß den genaden des allmechtigen, die erkanthnus GOTTES, by üch zugenommen, wölliches vns am höchsten erfröwen thut, so dann vns, üwern Christenlichen Obern, damit in erkanth licher warheyt, fürgefaren, ernstlich ynzesehen gebüren will, wir vß rechter Christenlicher liebe, vns vnd allen gleubigen sterckung, vnd den schwachen vnerbuwenen zum trost, für not bedacht, Das by disen schwären, widerwertigen vnd gefarlichen in denen, wo müglich, ouch die vsserwölten, von der warheit TES abgewendt vnd verfürt werden möchten, Wir vns mit vnnd jr mit vns, vnsers heiligen Christenlichen gloubens, den, vß dem reinen Gottes wort erlernet, vnd in vnser kylchen lich leeren lond vnd haltend, offentlich bekennen, Damit wir vor

1) C et D: himmelischen. — 2) Ochs perperam: verwandte. wandt i. e. verwendet, verdreht, verkehrt.)

unserem himelschlichen vatter durch CHRISTUM vnse
den wir vß sinen gnaden hie veryehend [3]), ouch bekanth w
vnsere widerwertigen, wann sy mit GOTTES forcht vrtl
einmal sehen mögend, das wir nit (wie man vns [4]) zicht) ..
TES verhert, vnd der kylchen CHRISTI ab getreten, |
stimm CHRISTI vnsers Hirten gehorsamend, vns mit v
der ingerissnen irsalen, erst recht mit der kylchen CHRISTI .
bart, Vnd mit allem dem, so der gesunden leer CHRISTI z
statt, nit gemeinschafft habend, Ob sy villicht, hinfür jres le
abzüstan, vnd den Son Gottes wie vns der Vatter beuolhen, ...,
gnad erlangen möchtend. Harumb habend wir die subst... s
heiligen gloubens, in diß volgend bekantnuß, So wir ... vor
GOTT vnd der welt, offentlich veriehen... vmb
bessern verstands willen, die mitthellenden ... sc ...
theyls darneben verzeichnen lassen. Der ... Gott,
allen, sin heiligen gloubens meeren, vnd ..., ... in vns
gen, durch sin gütte, zu heyligung sines namens, vnd he
Seelen, gnedigklich vßfüren. Vnd volget in dem namen G... die
bekanthnus vnsers Christenlichen gloubens.

Von Gott.

Wir gloubend in Gott den Vatter in Gott den Son, in Gott den heiligen Geist, ein heilige göttliche Drifaltigkeit, Dry personen, vnd ein einigen ewigen allmechtigen GOTT, nach dem wesen vnd substantz, Vnd nit dry Gött, Wir gloubend ouch dz GOTT alle ding erschaffen hab durch sin ewigs wort, das ist, durch sin eingebornen Son, vnd alle ding vffenthalte vnd bekrefftige durch synen geist, das ist, durch sin krafft, darum dann GOTT alle ding fürsicht vnd regiert, wie er sy erschaffen hat.

Symbolum commune. Der gemein gloub. Diss wirt bewisen vss der gantzen geschrifft alts vnd nüws Testaments von vilen orten.

Gen. 1. Joan. 1. 1 Chroni. 29. Act. 2.

Dannenhar bekennend wir das GOTT vor vnd ee, er die welt erschaffen, alle die erwölt habe, die er, mit dem erb, ewiger seligkeit begaben will.

Rom. 8. 9. 11. Ephe. 1.

Von dem menschen.

Bekennend wir, das der mensch im anfang, nach der bildnuß, GOTTES GERECHTIKEIT vnnd HEILIGKEIT, von Gott

---

3) i. e. bejahen, bekennen. — 4) MS. „wie man uns fälschlich zicht," ed fälschlich postea deletum est. — 5) i. e. bejahen, bekennen.

recht gemacht, Er ist aber, mutwilligklich gefallen in die sünd, welchen faal dz gantz menschlich geschlecht, verderbt, der verd verworffen worden, ouch vnser natur geschwecht, vnd in ein neygung zu sünden kommen, das, wo die, durch den geist GOTT nit widerbracht, wirdet, der mensch von jm selbs, nüt gut noch wil.

Gen. 1. Ephe. 4. Gen. 3. Gen. 5. Rom. 5. 1 Cor. 15. E Gen. 6. et 8. Joan. 3. Rom. 3. Psal. 142. Ephe. 2.

Sorg Gottes über vns.

Vnd wiewol der mensch durch solchen faal, der verdamnus worffen, GOTTES vyand worden ist, yedoch hat Gott, die über das menschlich gschlecht, nie von jm gethan, des sind gezüg Patriarchen, die verheissungen vor vnd nach dem Sündfluß, das gesatz von Gott, durch Mosen gegeben, vnd die heiligen pheten.

Rom. 5 [6]). Gen. 12. 14. 15. etc. Gen. 3. 21. 26. 28.

Von Christo Warem Gott.
vnd warem menschen.

Gloubend wir vnd bekennend vestenlich, das vns Christus zyt, so hie zu verordnet, nach der verheyssung Gottes, vom gegeben, vnd also das ewig göttlich wort, fleysch worden sye, dz der Son GOTTES, der menschlichen natur, in ein person einbart, vnser bruder worden ist, vff das wir durch jnn teylh wurden, des erbs GOTTES.

Matt. 1. Luc. 2. Joan. 1. Philip. 2. wir hand einen vatter samlich mit Christo, Matt. 6. Rom. 8. Heb. 2.

Disen JESVM CHRISTVM, gloubend wir empfangen von dem HEILIGEN GEIST, Goboren von der reinen [7]) v fleckten junckfrowen MARIEN, Gelitten vnder Pontio Pilato, crütziget vnd gestorben für vnsere sünd, vnd also mit einer sin vffopfferung, GOTT vnserem himelschen vatter, für vnsere vnd glöubigen sünd, gnug gethan, vnd vns mit jm versünt, Vnd als sinem tod, triumphiert vnd überwunden haben, die welt, den tod, die hellen. Darzu nach dem fleisch begraben, Abgestigen zu den len, am dritten tag vfferstanden von den todten, Vnd als er sol gnugsam bewert, mit lyb und seel, vffgefaren sin gen himmel, sitzt er, zu der gerechten, das ist, in der herligkeit, GOTT himelschlichen Vatters, Von dannen er künfftig ist zu richten die le bigen vnd die todten, Er hat ouch sinen jungern (wie er verhei

6) In exemplo Turicensi ed. princ. adscriptum est: Gen. 2.

7) In MS. etiam ewigen legebatur sicut in Reformationis ordine tamen deletum.

... heiligen Geist, in den wir, wie in den Vatter vnd in ... gloubend, gesendet.

Matt. 1. Luc. 2.

Bezügend alle Euangelisten.

Matt. 20. 6. Ro. 5. 1 Cor. 15. 1 Pet. 2. Heb. 9. 10. Ro. 9.

Jo. 16. Philip. 2. Coloss. 2. 1 Cor. 15. Mar. et Luc.

Act. 1. Mat. 26. Ephe. 1. Col. 3. Heb. 1. 10. 12. Ac...

Von der kylchen.

Wir gloubend ein heilige Christenliche kylch, das ist, gemeinschafft der heiligen, die versamlung der gloubigen im geist, welche heylig vnd ein hus CHRISTI ist, in deren allen die burger sind, die da warlich ... bekennend, dz JHESVS sye CHRISTVS das lämlin GOTTES, ... hinnimpt die sünd der welt, vnd ouch durch die werck der liebe ... glouben bewerend.

Matt. 16. Ephe. 1. 5. Joan. 3. 2 Cor. 11. Ephe. 5. Heb. 12.

Joan. 1. Gal. 5.

In diser kylchen brucht man einerley Sacrament, Nemlich der Touff, im jngang der kylchen, Vnd des Herren Nachtmal zu siner zyt, im nachgenden läben, zu bezügung des gloubens vnd bruderlicher liebe, wie man im Touff verheissen ist.

Matt. 3. 28. Act. 2. 16. Col. 2. Matt. 26. Mar. 14. Luc. 22.

1 Cor. 11.

Dise Christenliche kylch beflyßt sich, die band des fridens vnd der liebe, mit eynigkeit zehalten, darumben sy, mit den Secten vnd ordens Regeln, so vff vnderscheidung der tag, spyß, kleyder, vnnd kylchen gepreng gesetzt, kein gemeinschat hat.

Rom. 12. Ioan. 15. 1 Ioan. 3. 4.

Von dem nachtmal.
vnsers Herren.

Bekennend wir, das der Herr JESVS, sin heyligs Nachtmal ingesetzt hat, sin heyligs lyden, mit danckſagung zubetrachten vnd sinen tod zuverkünden, ouch Christenliche liebe vnd einikeyt, mit warem glouben ze bezügen.

Luc. 22. 1 Cor. 11. 1 Cor. 10.

Vnd glych wie in dem Touff, darinn vns die abweschung von ... sünden, die doch allein der Vatter, Son, vnd heilig geist, vßrich... ... müssend, durch den diener der kilchen, angebotten, blybt war wasser. Also ouch, in des Herren Nachtmal, in dem vns, mit des Herren brot vnd tranck, sampt den worten des Nachtmals, der war lyb, ... das war blut CHRISTI, durch den diener der kylchen fürbildet, angebotten würdet, blybt brot vnd win.

Ein starck glichs wider den fyand der warheit.

Joan. 6.

Dann es ye ein geistliche spiss ist darumb sy von der gloubigen Sel genossen werden.

Wir gloubend aber vestigklich, das CHRISTVS selbs syge die ... der gloubigen Seelen zum ewigen läben, vnd das vnsere Seelen,

tentiam Capernaitae cum dicerent, Quomodo potest hic nobis carnem dare ad manducandum? et nonne hic est filius Ioseph? putabant sibi offerri corpus ad edendum quomodo carnes a[s]) macello eduntur, quomodo scilicet sensibile ante eos stabat, in sua specie ac proceritate. Papistae vero quid aliud adfirmant cum dicunt ea magnitudine qua in cruce ac sepulchro pependit et iacuit manducari? Quia veritas et mens ab huiusmodi manducatione abhorrent, Religio vero et fides sanctius observant et amplectuntur Christum quam ut hac ratione cupiant mandere.

164 Adserimus[t]) igitur non sic carnaliter et crasse manducari corpus Christi in coena ut isti perhibent, sed verum Christi corpus credimus in coena sacramentaliter et spiritualiter edi, et religiosa, fideli et sancta mente, quomodo et divus Chrysostomus sentit. Et haec est brevis summa nostrae, immo non nostrae, sed ipsius veritatis, sententiae de hac controversia.

165 Volo autem hic adiungere actionis formulam qua nos in celebranda coena utimur, quo tua Maiestas videat, Christi nos verba non immutare, non vitiare, non perversa sententia depravare. Sed ea prorsus servare in coena quae et in Missa servari debuerant: haec sunt preces, laudes, confessio fidei, communicatio ecclesiae sive fidelium, et spiritualis sacramentalisque manducatio corporis Christi. Contra vero universa omittere quae ex Christi institutione non sunt: puta, Offerimus efficaciter pro vivis et mortuis: offerimus pro peccatorum remissione, et caetera quae Papistae nec minus impie quam indocte adseverant.

SEQUITUR ACTIO QUA TIGURI ET BERNAE BASILEAE RELIQUISQUE CHRISTIANAE CIVITATIS URBIBUS, QUANTUM AD SUBSTANTIAM PERTINET, UTIMUR.

166 Primo praedicatur satis longo sermone beneficium dei quod nobis per filium suum impendit, et trahitur populus ad eius rei cognitionem et gratiarum actionem. Eo finito, ponitur mensa ante chorum, ut vocant, pro gradibus, ea sternitur mantili,
167 imponitur panis azymus et vinum in crateras funditur. Deinde prodit Pastor cum duobus ministris, qui omnes convertuntur ad populum, ita ut Pastor sive episcopus in medio illorum stet non alia veste, quam quae vulgo usitata est honestis viris et
168 ministris ecclesiae. Tunc sic orditur Pastor alta voce, lingua vero non Latina sed vulgari, quo omnes intelligant quod agitur.

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

Respondent ministri nomine et loco totius ecclesiae, *Amen.* Pastor, *Oremus.*

Nunc genua flectit ecclesia.

Omnipotens aeterne deus, quem iure universae creaturae colunt adorant et collaudant suum videlicet artificem creatorem ac patrem,

---

s) MS. Tur. *e* pro *a*. — t) MS. Turic. ante *Adserimus* in contextis habet, quae Bull. in marg. addit haecce: *Haec est summa sententiae nostrae in Eucharistia.*

da nobis miseris peccatoribus, ut eam laudem et gratia
quam unigenitus filius tuus dominus noster Iesus Chr
faciendum instituit, syncera fide peragamus. Per eund
num nostrum Iesum Christum filium tuum qui tecum vivit et
in unitate spiritus sancti, deus, per omnia saecula saecu
Amen[u]).

Hic legit minister qui ad sinistram stat. Quod iam
scriptum est in priore epistola Pauli ad Corinthios 11. cap.
venientibus vobis in unum, non[v]) *est ut dominicam coenam e*
et caetera usque ad hunc finem, *Non diiudicans corpus do*

Tunc respondent ministri cum ecclesia, *Laus Deo.*
Gloria in excelsis deo. Diaconus, *Et in terra pax.*
conus[w]), *Hominibus sana et tranquilla mens.* Diaconus, *L*
te, Benedicimus te. Et caetera usque ad finem huius
complentur alternis agentibus ministris, versum pro versu, e
omnia intelligente, et prius admonita ut quisque secum qua
cantur in pectore loquatur ac reputet, in conspectu dei et
siae. Diaconus dicit, *Dominus vobiscum.* Respondent mi
Et cum spiritu tuo. Diaconus, Quae iam leguntur in I
nis Evangelio, scripta sunt capite sexto. Responde
Gloria tibi domine. Diaconus, *Sic locutus est Iesus: Amen am*
dico vobis, qui credit in me habet vitam aeternam. Ego sum pa
vitae. Patres vestri comederunt manna, et caetera usque ad h
finem, *verba quae vobis loquor spiritus et vita sunt.* Post q
verba minister librum osculatur et[x]) dicit Pastor, *Deo gloria,*
iuxta verbum suum dignetur nobis remittere universa peccata nos
Respondent ministri, *Amen.* Pastor, *Credo in unum deum.*
conus, *Patrem omnipotentem creatorem coeli et terrae.* Hypo-
conus, *Et in Iesum Christum filium eius unigenitum dominum no-
strum,* etc. usque ad finem symboli quod apostolicum vocant, quod
perinde alternis[y]) recensent ministri alta voce atque prius hy-
mnum Gloria in excelsis[z]).

Pastoris invitatio ad coenam dinge celebrandam. *Iam volumus, charissimi fratres, iuxta ritum et institutionem domini nostri Iesu Christi, hunc panem edere, et hunc potum bibere, quae sic praecepit fieri, in commemorationem, in laudem, et gratiarum actionem huius quod mortem pro nobis passus est, quodque sanguinem suum, ad abluendum peccata nostra, effudit. Quocirca probet et interroget quisque seipsum iuxta verbum Pauli, qualem fiduciam ac certitudinem in dominum nostrum Iesum Christum habeat, ne se quisquam pro fideli gerat qui tamen fidem non habeat, et sic reus fiat mortis domini. Neque totam ecclesiam Christi (quae illius corpus* 171

---

u) *Amen* om. MS. Turic. — v) MS. Turic. *inde* pro *non.* — w) MS. Turic. om. h. l. *Hypodiaconus,* et paullo post idem pro *Diaconus* habet. — x) Verba: *minister librum osculatur et* addidi ex MS. Tur. — y) *alternis*] MS. Turic. inter lineas add. *vicibus.* — z) *Gloria in excelsis*] MS. Turic.: *scilicet Gloria in excelsis deo etc.*

est) contemnat et subinde in eam peccet. Proinde in genua vos di[…] *tite et orate, Pater noster qui es in coelis* et caetera usque [...] finem. Et cum ministri responderint *Amen*, iterum oret[a]) Pa[…]

172 Oratio. *Domine deus omnipotens, qui nos per spiritum t*[…] *in unitate fidei, in unum corpus tuum coagmentavisti, cui cor*[…] *tuo praecepisti, ut laudes et gratias tibi agant pro ea liberalitat*[…] *beneficio, quod unigenitum filium tuum dominum nostrum Je*[…] *Christum pro peccatis nostris in mortem tradidisti, Da ut* [...] *tuum praeceptum ea fide impleamus, ne te infallibilem verita*[…] *ulla mendaci simulatione offendamus aut irritemus. Da quoqu*[…] *tam sancte vivamus, atque tuum corpus, tuos filios familia*[…] *tuam decet. Quo increduli quoque nomen et gloriam tuam ag*[…] *scere discant. Custodi nos, domine, ne nomen et gloria tua p*[…] *pter vitae nostrae pravitatem in contumeliam rapiatur. Semper o*[…] *mus, Domine auge nobis fidem, hoc est indubitatam fiduciam* [...] *te. Tu qui vivis ac regnas, deus in saecula.* Respondent, *A*[…]

173 Deinde sic agit et verba sacra simul effatur Pastor:

Dominus Iesus, ea nocte qua tradebatur ad mortem, [...] *cepit panem*, hic accipit Pastor panem azymum in manus, cum[…] *gratias egit, fregit ac dixit, Accipite, comedite: Hoc est cor*[…] *meum quod pro vobis traditur. Hoc facite ad commemoratio*[…] *meam*. Hic simul praebet Pastor panem ministris qui circum m[…] sam stant, qui protinus cum reverentia illum accipiunt et inte[…] dividunt ac comedunt. Dum interim Pastor pergit: *Simili*[…] *postquam facta fuit coena, accepit*[b]) *et poculum.* Hic simul ac[…] cipit Pastor poculum in manus, *gratias egit ac dixit, Bibite e*[…] *isto omnes, hic calix novum testamentum in meo sanguine est.* *Quotiescunque istud facturi estis, facite ad meam commemoratio*[…] *nem. Quotiescunque enim*[c]) *panem hunc comedetis, et de po*[…] *culo isto bibetis, mortem domini praedicabitis, laudabitis, et gra*[…] *tias agetis, usque dum veniat.*

174 Post haec circumferunt ministri azymum panem, et accip[…] quisque sua manu particulam de exhibito pane, et postea reliquam partem praebet proximo suo. Et si quis non vult panem su[…] manu contrectare, iam circumferens minister porrigit ei. Dein[…] sequuntur ministri cum crateribus et praebet alius alii poculum dominicum. Ne abhorreat tua Maiestas ab isto accipiendi pra[…] bendique more, nam deprehensum est saepenumero, quod quidam qui temere[d]) consederant, qui tamen simultates ac odia prius in[…] ter se exercuissent, ex hac participatione sive panis sive potus animi impotentiam deposuerunt.

175 Iterum[e]) legit de suggesto alius minister ex evangelio Ioan[…] nis aliquousque, dum editur ac bibitur sacramentum corporis et sanguinis domini, incipit autem a tredecimo capite. Cumque cra[…]

---

a) MS. Turic. *orat.* — b) MS. Turic. om. *accepit.* — c) MS. Tur[…] *Quoties enim cunque.* — d) *temere* om. MS. Turic. — e) MS. Turic. *Interim.*

Epilogus.

es omnes sunt reportati, tunc sic infit Pastor, Pro
ens. Nam sedentes et tacite auscultantes verbo dom
bibimus coenae sacramentum. Cumque omnes procumbu
uam Pastor,

Laudate pueri dominum, Laudate nomen domini. I
t nomen domini benedictum ex hoc nunc et usque in …
ypodiaconus, *A solis ortu usque ad occasum, etc.*
rum alternis finiunt ministri hunc psalmum. Que
rhibeat a maioribus suis dici solitum a mensa. Po
rtatur Pastor ecclesiam his verbis;

Memores sitis fratres charissimi, quidnam iuxta …
n iam simul gesserimus. Te tati sumus en … *a* … *n*
ione quam ex fide peregimus, nos miseros q … *pe*
es, sed mundatos corpore et sanguine Chris … *ae pro m*
didit et effudit, sed et redemptos a morte sempiterna. Tes …
us nos fratres esse: id ergo praestemus charitate, fide, et[f])
icio mutuo. Oremus ergo dominum ut amaram eius mortem
alto pectore teneamus, ut quotidie peccatis quidem moriamur,
ibus autem virtutibus sic fulciamur ac crescamus, gratia et
nere spiritus eius, ut nomen domini in nobis sanctificetur,
ximus autem ametur et iuvetur. Dominus misereatur nostri et
edicat nobis, illuminet vultum suum super nos et misereatur
stri, Amen.

Oratio. Pastor iterum orat: *Gratias agimus tibi domine* 176
o universis donis et beneficiis tuis, qui vivis ac regnas Deus
r omnia saecula saeculorum, Amen. Pastor: *Ite in pace. Amen.*
Deinde digreditur ecclesia.

Hic vides, cordatissime Rex, quantum ad substantiam per- 177
et nihil deesse, quod ad Eucharistiae iustum apostolicumque
um requiritur. Abesse autem quaecunque suspecta sunt quod
avaritia sint importata. Quod si quis queratur non licere no-
s, nova formula uti, etiamsi erratum sit nonnihil in Missa.
um enim hoc audeamus, haud secus esse quam si quis in regno
t urbe, neglectis legibus publicis, privatas sibi leges sanciat
ibus vivere dum pergit reliquos in tumultum ac perduellionem
ucit, unde nos iure haereticos vocari. Posse enim errores
pendiu, etiam Apostolorum exemplo tolerari, donec publicus
cclesiae senatus aliud statuat. Is quaeso consideret longe distare
hac regnorum aut urbium legumque similitudinem a divinis legi-
bus, a veritatis et fidei libertate, et ab ecclesiae iure. Quicquid 178
nim humanae leges iubent ad rerum externarum compositionem
ac ordinem facit, sed quod divina lex praecipit, sic stringit con-
scientiam ut protinus atque divinam voluntatem intellexit, se

---

f) particulam *et* addidi ex MS. Tur.

pangit praecipua Religionis Christianae et reformatae capita. His testimonium est συμφωνίας nostrae cum S. Scriptura, Confessio Helvetica, aliisque Confessionibus Ecclesiarum, γνησίως reformatarum. Hanc umbonis instar, opponimus Diotrephis, τοῖς ἐριθείας, quibus volupe est, Ecclesiis nostris adspergere varias errorum, haereseon ac blasphemiarum maculas; quas ruspantur passim in scriptis particularibus, torquendo ea ἀμαθέστερον pro lubitu insuper habitis Ecclesiarum nostrarum publicis Confessionibus. Haec denique κειμήλιον est spirituale ac pretiosum, (*quo elogio eam beatiss. memoriae Antecessor noster* D. Doct. Ioh. Iacobus Grynaeus, *olim in frontispicio cohonestavit) non grandine, sed pondere et virtute aestimandum. Confessio haec primum διὰ φ λανος, Ann. MDXXX. in Comitiis Augustanis exhibita: ut coaeva sit decantatae Confessioni Augustanae. Subinde, quinquennio a mirum post Reformationem Ecclesiae nostrae, Ann. MDXXXIV praelum primum subiit, cusa semel, iterumque recusa: diligenter tamen ex Originali archetypo adspersis marginalibus notis et glossis. Postea, nescio qua versura, requiescentibus in Domino,* Oecolampadio, *fulgentissima Ecclesiae nostrae lampade, eiusque uti in προστασίᾳ Ecclesiae, ita in Doctrina orthodoxa, fideli constanti Successore,* Osvvaldo Myconio: *reiterata Germanica editio, inductis atque expunctis marginalibus notis, nudos, ac velut exarmatos, et ab ingeniis ἐρικοῖς, in variam partem, praesertim de S. Coena, tortiles exhibuit articulos. Quos nunc placuit, decenti sua, uti veritate, ita antiquitate, vestitos, omnium oculis ex veteribus ἀξιοπίστοις, manuscripto partim, partim impressis exemplaribus, optima fide subiicere, et Studiosam Iuventutem ad Thesauri huius, tanquam medullae totius Verbi Dei, diligentem ἐξέτασιν invitare. Hinc distinximus quoque, peculiaribus διαστολαῖς Disputationum numerum ac seriem. Speramus, quod optamus, bonos et cordatos quosque, suo nutu et adplausu, optimo nostro instituto favituros. Deum vero pacis et veritatis oramus, ut caelitus affundat suam benedictionem, et praeclarum hoc Confessionis, quod de novo iterum expromimus, depositum, in Ecclesia et Academia Basileensi in temeratum proporro conservet. Coniugimus vota nostra pro Ecclesiarum Reformatarum, in Helvetia, Germania, Belgia, Gallia, M. Britannia, Polonia, Ungaria, Transylvania, ubique locorum, sub vexillo Crucis Evangelicae, contra Satanam Antichristum, eiusque Satellites militantium, pace et tranquillitate. Det nobis omnibus benignus Deus, ut, τὸ ἓν φρονοῦντες, caveamus deinceps ab omni καινοδοξίας et ἑτεροδοξίας fermento, quo passim locorum, Satanae quidem eiusque ministrorum astu, ast Dei iusto iudicio, turbantur et lacerantur Ecclesiae. Custodiamus τὴν καλὴν παρακαταθήκην per Spiritum S. qui idem nos quoque per fidem quam, Maiorum ac Heroum nostrorum Symbolo praesente, conservamus atque ad posteritatem nostram gratulabundi transmittimus sua potentia custodiat, ad salutem expectatissimam, et triumphum*

[o]mnibus hostibus nostris, in adventu glorioso, et revelati[one] [fil]ii Dei, Domini nostri IESU CHRISTI. Amen. Perscri[pta] [Bas]ileae d. 17. Sept. Ann. Salutis reparat. MDCXLVII.

CONFESSIONIS BASILEENSIS

Articulus I.

DE DEO.

Disputatio I.

DE DEI NATURA.

Symbolum commune.

[C]redimus in Deum Patrem, in Deum Filium in Deum Spiritum [S]anctum, Sanctam Divinam Trinitatem: tres Personas, et unum [a]eternum omnipotentem Deum, secundum essentiam et substan[ti]am; et non tres Deos *).

*) *Probatur hoc ex multis locis totius Scripturae Veteris et Novi Testa[me]nti.*

Disputatio II.

DE CREATIONE ET PROVIDENTIA.

Credimus etiam, Deum omnia creasse a) per Verbum suum [ae]ternum b); id est, per suum unigenitum Filium: et omnia sus[te]ntare ac vegetare c) per Spiritum suum, id est, Virtute pro[pr]ia, ideoque Deum omnia d), sicuti creavit, providere et gu[be]rnare.

a) *Gen. 1. v. 1. et seqq.* In principio creavit Deus coelum et terram etc.

b) *Joh. 1. v. 3.* Omnia per hunc *Sermonem* facta sunt, et absque eo [fac]tum est nihil, quod factum est.

c) *1 Chron. 29. v. 11. 12.* Tua est, o Jehova, magnitudo et potentia, [et] gloria, et aeternitas, imo omnia in coelo et in terra: tuum est, Je[hov]a, regnum, ut qui extollis te supra omnia in caput. Nam divitiae [et] gloria a facie tua sunt, et tu dominium habes in omnia: in manu tua [vis] et potentia, in manu, inquam, tua est, magnificare et corroborare [quem]quamlibet.

d) *Actor. 2. v. 23.* Christum, definito illo consilio et praecognitione [De]i [tradi]tum, quum accepissetis, manibus sceleratis *cruci* affixum interemistis.

Disputatio III.

DE PRAEDESTINATIONE.

Hinc confitemur, Deum, ante quam Mundum creasset, eos [omn]es elegisse, quos haereditate aeternae salutis donare vult *).

*) *Rom. 8. v. 29. 30.* Quos praescivit, etiam praedestinavit: quos prae[desti]navit, eos etiam vocavit: quos vocavit, eos etiam iustificavit: quos

autem iustificavit, eos etiam glorificavit. Et cap. 9. v. 11. 12. 13. dum natis pueris, quum nihil fecissent boni vel mali, ut praestit illud Dei, quod est secundum ipsius electionem, id est, non ex o bus, sed ex vocante, firmum maneret; dictum est ei: Maior servie nori, sicut scriptum est: Iacobum dilexi, Esavum autem odio h Et cap. 11. v. 5. Ita igitur et hoc tempore reservatio secundum ele nem gratuitam facta est. Et v. 7. Quod requirit Israël, hoc no adeptus: sed electi adepti sunt, reliqui autem occalluerunt.

Ephes. 1. v. 4. 5. 6. Sicut elegit nos in ipso ante iactum Mundi damentum, ut simus sancti et inculpati in conspectu eius, cum c tate. Qui praedestinavit nos, quos adoptaret in filios, per Iesum C stum, in sese, pro benevola voluntate sua; ad laudem gloriosae gratiae, qua nos gratis sibi acceptos fecit in illo dilecto.

Articulus II.

DE HOMINE.

Disputatio IV.

DE STATU TUM INNOCENTIAE, TUM MISERIAE HOMIN

Confitemur, Hominem ab initio secundum Dei imaginem iustitiam et sanctitatem b) integre factum. Est autem sua sp lapsus in peccatum c), per quem lapsum totum Humanum ge corruptum, damnationi obnoxium factum est d).

a) *Gen.* 1. v. 17. Creavit Deus Hominem ad imaginem suam: ad i ginem Dei creavit illum, masculum et foeminam creavit illos.

b) *Ephes.* 4. v. 24. Induite novum illum Hominem, qui secundum D conditus est, ad iustitiam et sanctitatem veram.

c) *Genes.* 3. v. 6. Vidit Mulier, quod bona esset arbor ad vescend quodque desiderabilis esset oculis et concupiscibilis arbor ad intelli dum: et tulit de fructu ipsius, ac comedit, deditque etiam Viro suo cum, et comedit.

d) *Gen.* 5. v. 3. Vixit Adam 130. Ann. genuitque ad similitudinem su ad imaginem suam, *Filium*, et vocavit nomen eius Seth. *Rom.* 5. v. Sicut per unum Hominem peccatum in Mundum introiit, ac per pe tum Mors: et ita in omnes homines Mors pervasit, in quo omnes pe verunt. *Et postea*, v. 15. Unius illius offensa multi mortui sunt. v. 16. *Κρίμα ἐξ ἑνὸς ἁμαρτήσαντος εἰς κατάκριμα. Id est*, reatus ex unius, qui peccavit, offensa, ad condemnationem. *Et* v. 17. unam illam offensam mors regnavit per illum unum. *Et* v. 18. δι' παραπτώματος, εἰς πάντας ἀνθρώπους, εἰς κατάκριμα: per unam of sam *reatus venit* in omnes homines ad condemnationem. *Et* v. 19. illam inobedientiam unius illius Hominis, peccatores constituti sunt m 1 *Cor.* 15. v. 21. 22. Quia per Hominem Mors, per Hominem quo Resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adamo omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur. *Ephes.* 2. v. 3. Eramus natura filii i ut etiam reliqui.

Disputatio V.

DE PECCATO ORIGINALI, ET SERVO HOMINIS ARBITR

Etiamque natura nostra vitiata est, atque in tantam prop sionem ad peccandum devenit e): ut nisi eadem per Spiritum S ctum redintegretur f), Homo per se nihil boni faciat, nec velit

e) *Gen.* 6. v. 5. Vidit Jehova, quod multa esset malitia Hominum

Articulus IV.

DE CHRISTO VERO DEO, ET VERO HOMINE,

Disputatio VII.

DE CHRISTI PERSONA, MISSIONE IN HUNC MUNDU[M] ET INCARNATIONE.

Credimus ac confitemur constanter, Christum nobis temp[ore] ad hoc ordinato, secundum promissionem Dei, a Patre datum *a) ac ita aeternum Dei Verbum Carnem factum esse b): id e[st] hunc Filium Dei, Humanae Naturae in una Persona unitum, nostrum Fratrem factum c); quo nos per eum participes fieren[t] haereditatis Dei d).

a) *Matth.* 1. v. 20. 21. Angelus Domini in somno apparuit *Iose[ph]* dicens: Iosephe, fili Davidis, ne metue, accipere Mariam uxorem tu[am]. Nam quod in ea genitum est, ex Spiritu Sancto est. Pariet autem [fi]lium, et vocabis nomen eius Iesum: Ipse enim liberabit populum su[um] ex peccatis ipsius. *Luc. cap.* 2. v. 10. etc. Angelus dixit *Pastoribus:* [ne] metuite. Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit [toti] populo: natum esse vobis hodie Servatorem (qui est Christus Domin[us]) in urbe Davidis, etc.

b) *Joan.* 1. v. 14. Et sermo ille factus est Caro, et commoratus [est] inter nos.

c) *Philipp.* 2. v. 6. 7. *Christus*, quum esset in forma Dei non du[xit] *esse* rapinam, parem esse cum Deo: sed ipse sese inanivit, forma se[rvi] accepta, similis hominibus factus, et habitu inventus ut Homo, etc.

d) *Matth.* 6. v. 8. Novit Pater ille vester, quibus sic vobis opus. [Et] v. 9. Sic orate: Pater noster, qui es in coelis. *Rom.* 8. v. 15. 16. [...] Accepistis Spiritum adoptionis, per quem clamamus Abba, *i. e.* Pat[er]. Et ille ipse Spiritus testatur una cum spiritu nostro, nos esse filios D[ei]: quod si filii, etiam haeredes: haeredes quidem Dei, cohaeredes aut[em] Christi. *Hebr. cap.* 2. v. 10. 11. Decebat, ut ipse, propter quem [et] haec omnia, multos filios in gloriam adducendo, Principem salutis ip[so]rum per perpessiones consummaret. Nam et sanctificans et sanctific[ati] ex uno sunt omnes: quam ob causam non erubescit eos vocare f[ra]tres, etc.

Marginal * Habemus unum Patrem, nempe Deum in Christo.

Disputatio IIX et IX.

DE REDEMPTIONE PER CHRISTUM PERACTA, IN STAT[U] HUMILIATIONIS, USQUE AD EIUSDEM A MORTUIS RESUSCITATIONEM.

Hunc Iesum Christum credimus conceptum a Spiritu Sanct[o] natum ex pura et intemerata Virgine Maria e); passum sub Po[n]tio Pilato, crucifixum et mortuum f) pro peccatis nostris: atq[ue] ita unica sui ipsius oblatione, Deo, Patri nostro coelesti, p[ro] nostris et omnium fidelium peccatis satisfecisse, ac nos cum [eo] reconciliasse g): sicque morte sua triumphum egisse et vicis[se] Mundum, Mortem et Inferos h), adhaec secundum carnem sep[ultum]

tum, descendisse ad inferos, et tertia die resurrexisse a mortuis [i]).

e) *Matth.* 1. *v.* 18. Iesu Christi nativitas ita fuit. Quum Mater eius Maria desponsa esset Iosepho priusquam ipsi convenissent, inventa est gravida esse e Spiritu Sancto. *Et postea* *v.* 20. Quod in ea genitum est e Spiritu Sancto est. *Et* *v.* 23. Ecce, Virgo erit gravida, et pariet Filium, et vocabis nomen eius Emmanuel. *Luc.* 1. *v.* 35. Angelus dixit *Mariae:* Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi inumbrabit te: propterea *id* etiam, quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. *Et cap.* 2. *v.* 7. Peperit igitur Filium suum primogenitum, etc.

f) *Testantur omnes Evangelistae.*

g) *Matth.* 20. *v.* 28. Filius Hominis non venit, ut sibi ministretur, sed ut ministret, detque animam suam *in* redemptionis pretium pro multis. *Et cap.* 26. *v.* 28 Hoc (*poculum*) est sanguis meus Novi pacti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. *Roman.* 5. *v.* 6. 7. 8. etc. Christus, quum nullis adhuc viribus essemus, prestituto tempore pro impiis mortuus est, etc. Commendat autem suam erga nos charitatem Deus, eo quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit. 1 *Cor.* 15. *v.* 3. 4. Tradidi vobis in primis, quod et accepi; Christum videlicet mortuum esse pro peccatis nostris, secundum Scripturas: et sepultum fuisse, et suscitatum tertia die, secundum Scripturas. 1 *Petr.* 2. *v.* 24. Qui peccata nostra ipsemet sursum tulit in corpore suo supra lignum illud, ut peccatis mortui, iustitiae viveremus: cuius vibicibus sanati estis. *Hebr.* 9. *v.* 14. 15. Quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum aeternum seipsum obtulit inculpabilem Deo, emundabit conscientiam vestram ab operibus mortuis ad colendum Deum vivum? Itaque ob id Novi pacti Mediator est, ut morte ad redemptionem earum transgressionum intercedente, quae fuerant sub priore pacto, qui vocati erant, promissam aeternam haereditatem acciperent. *Et postea* *v.* 26. *Christus* semel in consummatione seculorum, ad peccatum per immolationem sui ipsius e medio tollendum, factus est conspicuus. *Et* *v.* 28. Ita et Christus semel oblatus, ut in seipso attoleret multorum peccata, secundo absque peccato conspicietur iis, qui ipsum exspectant ad salutem. *Et cap.* 10. *v.* 10. qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel *factam.* *Et* *v.* 12. Hic (*Christus*) una pro peccatis oblata in perpetuum victima, consedit ad dextram Dei. *Et* *v.* 14. Unica oblatione consummavit in perpetuum eos, qui sanctificantur. *Roman.* 6. *v.* 10. Quod mortuus est *Christus*, peccato mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo. 1 *Petr.* 3. *v.* 18. Christus semel pro peccatis passus fuit, iustus pro iniustis: ut nos adduceret ad Deum, morte quidem affectus Carne, vivificatus autem Spiritu.

h) *Iohan.* 16. *v.* 11. *Spiritus Sanctus arguet Mundum* de iudicio, eo quod Princeps huius Mundi condemnatus sit. *Et* *v.* 33. Confidite, ego vici Mundum. *Philip.* 2. *v.* 9. 10. 11. Deus *Christum* in summam extulit sublimitatem, ac largitus est ei nomen supra omne nomen: ut ad nomen Iesu omne genu *se* flectat, coelestium ac terrestrium et subterraneorum: omnisque lingua profiteatur, Iesum Christum esse Dominum, ad gloriam Patris. *Col.* 2. *v.* 14. 15. *Christus,* deleto, quod adversum nos *erat*, rituum chirographo, quod, *inquam*, erat nobis subcontrarium, *ipse* vero cruci affixum sustulit e medio: et exspoliata imperia ac potestates traduxit palam, triumphatis illis per eam.

i) 1 *Corinth.* 15. *vers.* 4. etc. *Christus* sepultus est et suscitatus tertia die secundum Scripturas. *Et vers.* 14. Si Christus non est suscitatus, vanum *est* praeconium nostrum, vana autem *est* etiam fides vestra.

Disputatio X.

DE ASCENSIONE CHRISTI IN COELUM, SESSIONE DEXTERAM DEI, REDITU AD IUDICIUM, ET EMI SIONE SPIRITUS SANCTI.

His sufficienter comprobatis, (*credimus*,) ipsum corpore anima in Coelum ascendisse [k]), ibique sedere ad dextram, id in gloria, Dei, Patris ipsius coelestis. Inde venturum esse iudicandum vivos et mortuos [l]). Praeterea Discipulis suis, ut misit, suum Sanctum Spiritum (in quem, sicut et in Patrem in Filium, credimus) misisse [m]).

k) *Marc.* 16. *v.* 19. Dominus postquam loquutus esset eis, sursum ceptus est in coelum, et sedit ad dexteram Dei. *Luc.* 24. *v.* 51. factum est, ut dum ipse benediceret eis, disiunctus ab eis, sursum retur in coelum. *Actor.* 1. *v.* 9. 10. 11. Et quum haec dixisset, aspi tibus ipsis, elevatus est, et nubes susceptum eum abstulit ob oculis rum. Et quum essent intentis in coelum oculis, eo proficiscente, Viri duo astiterunt illis albo vestitu; qui et dixerunt: Viri Galilaei, statis intuentes in coelum: Hic Iesus, qui sursum receptus est a in coelum, ita veniet, quemadmodum conspexistis eum proficiscen in coelum.

l) *Matth.* 26. *v.* 64. Ab hoc tempore videbitis Filium Hominis se tem ad dexteram potentiae *Dei*, et venientem in nubibus coeli. *Eph* *v.* 20. 21. 22. Quam *potentiam Deus* exeruit in Christo, suscitato e mortuis, et *quem* collocavit ad dexteram suam in coelis: longe s omne imperium et autoritatem, et dominatum, et omne nomen, q nominatur non solum in hoc seculo, verum etiam in futuro, et o subiecit eius pedibus, eumque constituit Caput super omnia ipsi E siae, etc. *Coloss.* 3. *v.* 1. Si resurrexistis cum Christo, superna q rite, ubi Christus est, sedens ad dexteram Dei. *Hebr.* 1. *v.* 13. Ad q Angelorum dixit unquam: Sede ad dexteram meam, usque dum po inimicos tuos scabellum pedum tuorum? *Et cap.* 10. *v.* 12. *Christus* pro peccatis oblata in perpetuum victima, consedit ad dexteram Dei. *cap.* 12. *v.* 2. Intuentes in fidei ducem ac consummatorem Iesum, pro sibi proposito gaudio toleravit crucem, ignominia contempta, a dexteram throni Dei consedit.

m) *Actor.* 2. *v.* 1. *et seqq.* *περιστατικῶς et fuse describitur effusio ritus Sancti, primum in Apostolos; dehinc, mediante ipsorum praec in alios.*

Articulus V.

DE ECCLESIA.

Disputatio XI.

DE ECCLESIAE NATURA, MEMBRIS AC NOTIS.

Credimus sanctam Christianam Ecclesiam, id est, Comi nionem Sanctorum, congregationem fidelium in Spiritu [a]); q Sancta et Sponsa Christi est [b]): in qua omnes illi Cives s qui confitentur, Jesum esse Christum [c]), Agnum Dei, tollent peccatum Mundi [d]); atque eandem per opera charitatis dem strant [e]).

et biberunt ex eo omnes. v. 24. Et dixit eis; Hoc est sanguis Novi illius pacti, qui pro multis effunditur. v. 25. Amen dico vobis bibam amplius ex fructu vitis, usque ad diem illum, quum ipsum novum in regno Dei.

Luc. 22. v. 19. Et acceptum panem, quum gratias egisset, et dedit eis, dicens; Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur facite in mei commemorationem. v. 20. Itidem etiam *dedit eis* poc postquam coenasset, dicens; Hoc poculum *est* Novum illud pactum sanguinem meum, qui pro vobis effunditur.

1 *Cor.* 11. v. 23. Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi Dominum Iesum, ea nocte, qua proditus est, accepisse panem: et gratiis actis fregisse, ac dixisse; Accipite, edite: hoc meum est pus, quod pro vobis frangitur: hoc facite ad mei commemorati v. 25. Itidem et poculum, postquam coenasset, dicendo; Hoc po est Novum illud pactum per meum sanguinem: hoc facite, quoties que biberitis, ad mei commemorationem. v. 26. Quotiescunque ederititis panem hunc, et poculum hoc biberitis, mortem Domin nuntiatis, usque quo venerit.

Disputatio XIII.

DE PACE ECCLESIAE, ET CONSERVANDA UNITA CONTRA SECTAS.

Christi Ecclesia omnem operam impendit, ut vincula et dilectionis in unitate tueatur h), ideoque cum Sectis et num regulis, ad discrimen dierum, ciborum, vestium et c moniarum, compositis, nullo modo communicat.

h) *Roman.* 12. v. 9. Charitas *esto* minime simulata. *Estote* abho tes a malo, agglutinati bono. v. 10. Fraterna charitate alii ad alios dos propensi: honore alii aliis praeeuntes. *Johan.* 15. v. 12. Hoc est ceptum illud meum, ut diligatis alii alios, prout dilexi vos. *Et* Haec praecipio vobis, ut diligatis alii alios. 1 *Johan.* 3. v. 11. Hae denuntiatio, quam audivistis a principio, ut diligamus alii alios. *Et* Nos scimus, nos translatos esse ex morte ad vitam, quia diligimus tres: qui non diligit fratrem, manet in morte, etc. *Et* v. 16. Pe novimus charitatem Dei, quod ille animam suam pro nobis posuit igitur debemus pro fratribus animas ponere. *Et* v. 23. Hoc est eius praeceptum, ut credamus nomini Filii eius Iesu Christi, et dilig alii alios, sicut praecepit nobis. *Et cap.* 4. v. 7. Dilecti, diligamu alios. Nam charitas ex Deo est: quisquis diligit, ex Deo natus e novit Deum. v. 8. Qui non diligit, non novit Deum. Nam Deu charitas. *Et* v. 20. Si quis dixerit, diligo Deum, et fratrem suum rit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum, quem vidit, D quem non vidit, quomodo potest diligere? v. 21. Et hoc praece habemus ab eo, ut, qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.

Articulus VI.

DE COENA DOMINI.

Disputatio XIV.

DE SACRAE COENAE INSTITUTIONE.

Confitemur, Dominum Iesum Sanctam suam Coenam tuisse, ad memorandam sanctam suam passionem, cum grati

d) Ephes. 1. v. 22. Deus omnia subiecit eius (Christi) pedibus, que constituit Caput super omnia ipsi Ecclesiae: v. 23. quae est pus ipsius, et complementum eius, qui omnia implet in omnibus cap. 4. v. 15. Sincere nos gerentes cum charitate, prorsus adolesc in eum, qui est Caput, nempe Christus. Et cap. 5. v. 23. Vir est Uxoris, ut et Christus est Caput Ecclesiae: et is est, qui salutem Corpori. Coloss. 1. v. 18. Christus est Caput corporis, id est, Eccle estque etiam principium et primogenitus ex mortuis, ut inter omne mas teneat. v. 19. Quoniam libuit Patri, ut omnis plenitudo i habitaret.

e) Joan. 11. v. 25. Dicit ei (Marthae) Iesus. Ego sum resur et vita: qui credit in me etiamsi mortuus fuerit, vivet: v. 26. Et quis vivit, et credit in me, non morietur in aeternum.

Marginalia * Spiritualis namque cibus est; ideoque fideli anima cibi necesse habet.

** Id est, animae saturae, fortes, potentes, pace et tranquil fruentes, hilares et ad omnia alacres, redduntur; sicut a corporali corpus: itaque Homo spirituale membrum, spiritualis Corporis C efficitur.

Disputatio XVII.

DE PRAESENTIA CHRISTI IN S. COENA.

Ideo confitemur, Christum in sua Sacra Coena, omi vere credentibus praesentem esse. *

Marginal * Sacramentaliter nimirum, et per memorationem quae Hominis mentem in coelum attollit; nec Christum, secundum manitatem, a Dextra Dei detrahit.

Disputatio XVIII.

DE ERRORIBUS CIRCA S. COENAM: AC NOMINAT DE Ἐναρτώσει, SEU IMPANATIONE CORPORIS CHRI

Non includimus autem naturale, verum et substantiale pus Christi, ex pura Virgine natum, pro nobis passum, et in Coelum ascendit f), in Domini Panem et Vinum.

f) Act. 1. vers. 9. Et quum haec dixisset (Iesus,) aspicientibus (Apostolis) elevatus est: et nubes susceptum eum abstulit ab oculi rum, vers. 10. Et ipsi, eo proficiscente, intentis erant in coelum lis. Et c. 3. v. 21. Quem oportet coeli capiant usque ad tempor stitutionis omnium. Et c. 7. v. 55. Quum autem esset (Steph plenus Spiritu Sancto, intentis in coelum oculis, vidit gloriam Dei Iesum adstantem ad dextram Dei. vers. 56. Et ait: Ecce con coelos apertos, et Filium illum Hominis adstantem ad dextram Coloss. 3. vers. 1. 2. Si resurrexistis cum Christo, superna qua ubi Christus est, ad dextram Dei sedens. v. 2. Superna satagite, terrestria. Hebr. 1. v. 3. Christus purificatione peccatorum nostro per seipsum facta, sedit ad dextram Maiestatis illius ἐν ὑψηλοῖς, in excelsissimis. Et cap. 10. v. 19. Habemus, Fratres, libertatem i diendi Sacrarium, id est, coelum, per sanguinem Iesu: v. 20. e quam dedicavit nobis recentem et vivam, per velum, hoc est, per nem suam.

Disputatio XIX.

DE ADORATIONE CHRISTI IN SIGNIS S. COENAE

Itaque nec adoramus Christum in Signis Panis et Vini;

etiam scripsi, ut cognoscerem probationem vestri, *id est*, an ad o obedientes sitis. *v.* 10. Cui vero quidpiam condonatis, et ego co Nam et ego, si quid condonavi, cui condonavi, propter vos *id fe* conspectu Christi, ut ne superemur a Satana. *v.* 11. Non enim machinationes ignoramus. 1 *Timoth.* 1. *v.* 20. Hymenaeum et Ale drum tradidi Satanae, ut castigati discant non blasphemare.

Articulus VIII.

DE MAGISTRATU.

Disputatio XXI.

DE MAGISTRATUS POTESTATE, A DEO ORDINATA, OFFICIO, AD DEI GLORIAM, ET HOMINUM SALUT ADMINISTRANDO.

Praeterea Deus Magistratui, Ministro suo, gladium, et mam externam potestatem, Bonis ad defensionem; Malis ad dictam et poenam delegavit a). Quidlibet igitur Christianus cistratus, (in quorum numero et nos esse cupimus) omnes eo dirigere debet: ut apud fidei suae commissos, Nomen sanctificetur, Regnum ipsius propagetur, ipsiusque voluntati seria exstirpatione scelerum vivatur. *

a) *Rom.* 13. *v.* 1. Omnis anima potestatibus supereminentibus cta esto. Non enim est potestas, nisi a Deo, et quae sunt pot sunt a Deo ordinatae. *v.* 2. Itaque quisquis *se* opponit potestati ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi condemnation ferent. *v.* 3. Nam Magistratus non sunt terrori bonis operibus, se lis. Vis autem non terreri potestate, quod bonum est, facito, et la ab ipsa obtinebis. *v.* 4. Dei enim Minister est, tuo bono. Quod fe ceris, quod malum est, metue: non enim frustra gladium gerit. Dei Minister est, ultor ad iram ei, qui, quod malum est, fecerit. 1 2. *v.* 13. Subiecti estote cuivis humanae ordinationi, propter Domi sive Regi, ut supereminenti: *v* 14. sive Praesidibus, ut qui per mittuntur: tum ad ultionem facinorosorum, tum ad laudem bene a tium. *v.* 15. Quoniam ita est voluntas Dei, ut bene agendo, os obt tis insipientium Hominum ignorantiae. *v.* 16. ut liberi, ac non veluti litiae velamen habentes libertatem, sed ut servi Dei. *Et v.* 17. D timete, Regem honorate.

Marginal. * Hoc officium Magistratui quoque Gentili semper i ctum fuit: quanto magis Christiano Magistratui commendatum esse bet, ut vero Dei vicario?

Articulus IX.

DE FIDE ET OPERIBUS.

Disputatio XXII.

DE IUSTIFICATIONE NOSTRA CORAM DEO, AC NOMI TIM REMISSIONE PECCATORUM, PER FIDEM: OP SITE, AD IUSTIFICATIONEM EX OPERIBUS.

Confitemur Remissionem peccatorum per Fidem in I Christum crucifixum a). Et quamvis haec Fides per Opera

sanguinem Christi. v. 14. Ipse enim est pax nostra, qui septum, id inimicitias solvit in carne sua, v. 16. nosque reconciliavit Deo per cem, peremptis inimicitiis per eam.

Disputatio XXIII.

DE IUSTITIA VERA AC SOLA, QUA IUSTIFICAMI QUAE EST NON NISI IN CHRISTO.

Ingenue enim profitemur, nobis in Christo, qui est no iustitia, sanctitas, redemptio, via, veritas, sapientia et vita, or dono data esse [c]).

c) 1 *Corinth.* 1. v. 30. Christus Iesus factus est nobis sapientia a iustitiaque et sanctificatio et redemptio, v. 31. Ut *fiat* sicut scri est: Qui gloriatur, in Domino gloriatur. *Iohan.* 14. v. 6. Dicit ei (*mae*) Iesus: Ego sum via illa, veritas et vita illa. Nemo venit ad Pat nisi per me. *Rom.* 8. v. 32. Qui proprio Filio non pepercit, sed nobis omnibus tradidit eum; quomodo non etiam cum eo omnia gratificabitur?

Disputatio XXIV.

DE OPERUM BONORUM FINE ET USU.

Fiunt itaque Opera fidelium, non ut satisfaciant pro pec suis: sed solummodo, ut his Deo Domino nostro, pro max beneficiis, nobis in Christo exhibitis, se aliquo modo gratos declarent [d]). *

d) *Eph.* 2. v. 9. 10. Non ex operibus *servati estis*, ut ne quis glori Nam ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bona, praeparavit Deus, ut in iis ambulemus.

Marginal. * Gratitudo consistit in remuneratione acceptorum be ciorum. Deo autem nihil rependi potest: quia nullius indiget. R cimus ergo in ea, quae a nobis requirit. Haec sunt Fides et o Charitatis: Fidem postulat sibi ipsi; Charitatem proximo.

Articulus X.

DE NOVISSIMO DIE.

Disputatio XXV.

DE NOVISSIMAE DIEI IUDICIO, CONNEXA RESURI CTIONE MORTUORUM, EORUMDEMQUE AETERNA P TIM FELICITATE, PARTIM CONDEMNATIONE.

Credimus Ultimum Iudicium fore: in quo Caro nostra re get, et quilibet, prout in hac vita egit, a Christo Iudice r piet [a]): videlicet, Vitam aeternam, si ex vera fide, sincera ctione, fructus fidei, qui sunt opera iusticiae, edidit: et aeter Ignem; si absque fide, sine charitate, bonum * vel malum travit [b]).

a) *Matth.* 24. v. 30. Tunc apparebit signum Filii hominis in co et tunc omnes tribus terrae plangent, et videbunt Filium Hominis nientem in nubibus coeli, cum potentia et gloria multa etc. *Et c.*

Quum autem venerit Filius hominis cum gloria s
Angeli cum eo, tunc sedebit in throno gloriae su
abuntur coram eo omnes Gentes, et separabit eos, a
r separat oves ab haedis. v. 33. Et statuet oves quiden
haedos autem ad sinistram. v. 34. Tunc dicet Rex
ipsius erunt: Adeste benedicti Patris mei, possid
vobis a iacto Mundi fundamento. v. 35. Esurivi e
ihi, quod ederim: sitivi, et dedistis mihi potum: pere
istis me: v. 36. nudus, et amicivistis me: aegrotus,
carcere eram, et venistis ad me. vers. 37. Tunc
dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem,
item, et dedimus tibi potum? v. 38. Quando auten
egrinum, et collegimus te? aut nudum, et amicivimus? v. 39.
ndo te vidimus aegrotum, aut in carcere; et venimus ad te?
Et respondens Rex dicet eis: Amen, dico vobis, quatenus id
ni ex istis fratribus meis minimis, mihi fecistis. v. 41. Tunc
m iis, qui ad sinistram erunt: Execrandi, abite a me, in ignem
ternum, paratum Diabolo et Angelis eius. vers. 42. Esurivi
t non dedistis mihi, quod ederem: sitivi, et non dedistis mihi
vers. 43. peregrinus eram, et non collegistis me: nudus, et
civistis me: aegrotus et in carcere eram, et non invisistis me.
Tunc ipsi quoque respondebunt ei, dicentes: Domine, quando
s esurientem, aut sitientem, aut peregrinum, aut nudum, aut
, aut in carcere: et non ministravimus tibi? v. 45. Tunc re-
t eis, dicens: Amen, dico vobis, quatenus id non fecistis uni
minimis, nec mihi fecistis. v. 46. et abibunt isti in suppli-
ernum: Iusti vero ad vitam aeternam. 2 Tim. 4. v. 1. Obte-
in conspectu Dei, et Domini Iesu Christi, qui iudicaturus est
mortuos, in illustri suo adventu, et regno suo. Et v. 8. Quod
est, reposita mihi est iustitiae corona, quam reddet mihi Do-
illo die, iustus Iudex, non solum autem mihi, sed et omnibus,
tiverint illustrem illum ipsius adventum.

man. 2. v. 5. Sed pro duritia tua et corde, quod resipiscere
thesaurizas tibi ipsi iram, in diem irae et patefactionis iusti iu-
i: v. 6. Qui reddet unicuique secundum opera ipsius: v. 7. iis
qui, secundum patientem exspectationem, quaerunt boni operis
et honorem, et immortalitatem, vitam aeternam. v. 8. Litigio-
, et veritati quidem non obedientibus, obedientibus autem iniu-
rit excandescentia et ira. v. 9. afflictio, inquam, erit et angustia
omnem animam Hominis, perpetrantis malum, tum Iudaei
, tum etiam Graeci. v. 10. gloria vero, et honor, et pax erit
eranti bonum, tum Iudaeo inprimis, tum et Graeco, etc. 2 Cor.
Omnes nos comparere oportet coram tribunali Christi, ut
que reportet, quae in corpore fecerit congruenter ad id, quod
sive bonum sive malum.
al. *Bonum, intellige, secundum iudicium et opinionem ho-

Articulus XI.

DE PRAECEPTIS ET NON PRAECEPTIS.

Disputatio XXVI.

τονομία, SIVE IMPERIO, IN CONSCIENTIAS, SOLI CHRISTO IN ECCLESIA RELINQUENDO.

fitemur, quod, quemadmodum nemo mandare potest ea,

quae CHRISTUS non mandavit: ita etiam nemo prohibere possit, q ipse non ...hibuit [a]).

a) S... est enim: Ipsum audite. *Matth.* 17. *v.* 5. *Luc.* 9. *v.* Vox e... nube, dicens: Hic est Filius ille meus dilectus, ipsum dite. *L...* 18. *v.* 18. Prophetam suscitabo illis de medio fratrum rum, sic..., et ponam verba mea in ore eius, et loquetur eis om quae pr...ero illi. *v.* 19. Erit autem, quicunque non audierit v ... quetur in nomine meo, ego requiram ab eo. *Act.* 7. *v.* ...s ille, qui dixit filiis Israël, Prophetam suscitabit v ...s vester e fratribus vestris, sicut me: ipsum audietis.

Disputatio XXVII.

DE INANITATE PRAECEPTORUM PONTIFICIORUM, NOMINATIM, DE CONFESSIONE AURICULARI, IEIU QUADRAGESIMALI, ET FESTIS PONTIFICIIS.

Ob hanc causam nos Auricularem confessionem, Ieiunium dragesimale, Sanctorum ferias, et quae eius generis ab homin exorta sunt, pro non praeceptis habemus.

Disputatio XXVIII.

DE INANITATE INTERDICTORUM PONTIFICIORUM NOMINATIM, DE COELIBATU SACERDOTUM.

Sicut contra, Ministrorum matrimonium non prohibi scimus.

Disputatio XXIX et XXX.

DE ILLICITIS PERMISSIONIBUS PAPANIS, ATQUE SPECIE, DE CULTU RELIGIOSO SANCTORUM, ET FABRICA ET CULTU IMAGINUM.

Et adhuc multo minus permittere quisquam potest, quod I prohibuit. * Itaque cultum et invocationem demortuorum ctorum **, venerationem et exstructionem Imaginum, et id ge improbamus.

Marginal. * Deus dixit: *Ego Iehova Deus vester. Lev.* 18. *v.* 2. *et* 10. *v.* 17. *Iehova, Deus vester, et Deus Deorum, et Dominus Domino Deus magnus, fortis et terribilis, etc.* Quis igitur inter ipsius crea concedere posset, quae ipse prohibuit?

** Sanctos alioqui fatemur coram Deo esse, et cum Christo reg in aeternum; propterea, quod Christum agnoverunt, et tum oper tum verbis, confessi sunt, esse suum Salvatorem, redemptionem e stitiam, sine ullo humani meriti additamento. Hinc laudamus et mendamus ipsos, tanquam eos, qui gratiam a Deo consecuti et iam redes Regni aeterni facti sunt: hoc tamen omne ad gloriam D Christi referentes.

Marginal. * Suo tempore Iuramento uti licet. Deus enim ius hoc Veteri Testamento; et in Novo Christus non prohibuit; imo Christus Apostoli ipsi iurarunt.

Disputatio XXXIV.

DE MAGISTRATU CHRISTIANO.

Et Magistratus Christianos esse non posse. *

Marginal. * Magistratus tum bonum Magistratum agit, quando Christianus est.

Disputatio XXXV.

DE RELIQUIS ANABAPTISTARUM FANATICIS ERRORIBUS, IN GENERE.

Cum omnibus aliis doctrinis, quae sanae et purae doctrinae Iesu Christi adversantur e diametro, non solum non recipere sed, ut abominationes et blasphemias, reiicere et damnare.

Disputatio XXXVI.

DE COLOPHONE CONFESSIONIS BASILEENSIS, QUAM NON NISI SCRIPTURAE SACRAE, TANQUAM UNICAE ET PERFECTAE FIDEI REGULAE, IUDICIO SUBMITTIMUS: CUM POLLICITATIONE EMENDATIONIS, SI, QUOCUNQUE IN ARTICULO EAM ἀντίγραφον ESSE, DEMONSTRATUM FUERIT.

Postremo, hanc nostram Confessionem Iudicio Sacrae Biblicae Scripturae subiicimus: eoque pollicemur, si ex praedictis Scripturis in melioribus instituamur; nos omni tempore Deo et Sacrosancto Ipsius Verbo, maxima cum gratiarum actione obsecuturos esse.

Οὐκ ἐν τῷ μέγα τὸ εὖ, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα.

REGI SECULORUM INCORRUPTIBILI, IMMORTALI, INVISIBILI, SOLI SAPIENTI DEO PATRI, FILIO ET SPIRITUI SANCTO SIT HONOR ET GLORIA IN SECULA SECULORUM. AMEN.

---

4. Von menschen leeren.

Was sunst menschlicher leeren vnd satzungen sind,[3]) sy sygend schön hübsch vnd ansichtig vnd langgebrucht sy Iemer wöllend, die von gott vnd warem glouben abfürend, haltend wir ytell[4]) vnd loß, wie es der her Math. am 15.[5]) selbs bezügt, vnd da er spr Si eerend mich vergebens, so sy leerend die leern der menschen.

Esa. 29. Marc. 7. 1 Timoth. 4. Titu. 1.

5. Was der Zweck der heilgen gschrifft sye v worvff sy endtlich wyse.

Die gantz biblische geschrifft sicht allein daruff das menschlich schlecht verstande, das Im gott günstig sye, vnd wol wölle, vnd er dise sine gutwilligkeit, durch Christū sinen sun dem gantzen me lichen geschlecht offenlich dargstelt vnd bewysen habe, die aber durch den glöben zu vns kome, allein durch den glöben entpfa vnd durch die liebe gegen dem nächsten, erzögt vnd bewysen werde.

Gen. 3. Ioh. 4. Rom. 8. Ephe. 2. 1 Ioh. 4.

6. Von Gott.

Von Gott haltē wir also, das ein einiger, warer, lebendiger allmächtiger gott sye. Einig im wesen, dryfaltig in der person,[7]) alle ding durch sin wort,[8]) dz ist durch sinen sun, vß nütt gesch habe, vnd alle ding durch sin fürsichtikeit gerecht warlich vnd w regier verwalte vnd erhalte.

Deut. 6. Math. 28. Gen. 1. Ps. 33. Act. 17.

7. Von dem menschen.

Der mensch, die volkomnest bildnus gottes vff erden, vnder all sichtbaren creaturen, die edleste vnd fürnemste, der ist vß lib vnd se zusamen gesetzt. Der lib ist tödtlich, die seel ontödtlich,[9]) diser mensch als er von Gott recht vnd wol geschaffen war, ist er durch sin eign schuld in die sünd gefallen, vnd hatt das gantz menschlich geschlecht mit Im in sölichē fal gezogen, vnd sölicher arbeitsäligkeit vnderwürffi gemacht.

Gen. 1. 2. Rom. 5.

8. Von der eerbsünd.

Dise eerbsucht aber vnd vrspringenliche sünd ist das gantz mensch

---

3) MS. Tur. addit hic verba: die vns von gott vnd waarem gloube abfürend .. quae in nostro textu paullo post sequuntur. 4) MS. Tur. fuer viel, schädlich .. 5) In MS. Tur. numeri loco signum extat, nil ne notum quidem. 6) MS. Tur.: dem nächsten vssgetruckt, erzeigt, vn bewisen würde. 7) MS. Tur.: drifaltig in personen.. 8) MS. Tur.: dur syn ewig wort, .. 9) In MS. Tur. hisce cum verbis paragraphus finit est. Reliqua sequuntur praemissa hac inscriptione: Vom fal des mönsche

geschlecht dermasen durchgangen, vnd hetts dermasen ver
gifft,[10]) dz dem menschen, der ein kindt des zorns vnd
rden war, niemā denn gott durch Christū helffen oder
en mocht, vnd was in Im guts überbliben ist, dz wirt d..
mängell vnd prästen, für vnd für geschwacht, das es zü eer
tatet, dann die krafft der sünd vnd des prestens[11]) in vns
das weder die vernunfft dem, dz sy erkendt nachkomen, noch
verstand das göttlich fünckli pflantzen vnd fürbringen mag.

Eph. 2. Ps. 51. Ro. 8.

9. Von dem fryen willkur, so man nempt den fryen willen.

Des halb wir dem menschen ein frye willkur[12]) also gebend, das wir in vns selbs befindend, das wir mit wissen vnd willen guts vnd böß tund; das böß vermögend[13]) wir von vns selbs thun, das gut aber mögend wir weder annemen, noch volstrecken, wir syend dann durch die gnad Chri erlüchtet, erweckt vnd getriben. dann gott ist der, der in vns das wöllen vnd vollbringen würckt, nach sinem guten willen, gott ist vnser heil, vß vns aber ist nüdt dann sünd vnd verdnüß.

Ioh. 15. Philip. 2. Act. 17. Oseae 13. 1 Reg. 43.

10. Wie Gott den menschen durch sinen ewigen radtschlag widerbracht habe.

Wie wol nun der mensch durch söliche sin schuld vnd übertrettung iger verdampnüs zubekendt vnd in den gerechten zorn gottes gefallen ist, so hatt doch gott der gnädig vatter nie vffgehört sorg für in zetragen, wölches wir vß der ersten verheissung,[14]) vnd vß dem ghen gsatz (durch wölches die sünd erweckt, nit erlöscht wirt.[15])) vnd dem heren Christo, der darzu verordnet vnd geleistet ist, klar vnd sam offenbar vermercken vnd versten mögend.[16])

Ephe. 1. Gen. 3. Ro. 7.

11. Vom dem heren Christo vnd was wir durch Inn habend.

Diser her Christs ein warer sun gottes, warer gott vnd mensch, tt in der zitt, die gott von ewikeit har, dar zu bestimpt ware enschliche natur, mit lib vnd seel angenomen, hatt zwo vnderscheidne vnvermengte naturē in einer einigen vnzertrenten person, wölche annig menschlicher natur darvmb geschechen ist, das er vns, die tod aren, wider lebendig vnd miteerben gottes machte, deß halb er ouch

10) MS. Tur.: verwüstet, verderbt vnd vergifftet.. 11) MS. Tur.: ... 12) MS. Tur.: ein fryen willen. 13) MS. Tur.: mögend. 14) Tur. exhibet hic numerum pluralem. 15) MS. Tur.: erweckt vnd angezündt, nit erlöscht würt. 16) In MS. Tur. offenbar vocabulum omissum est.

vnser bruder worden ist. Diser her Christus der sun des we bendigen gottes, hatt das fleisch, das durch die vereinbarung de heit heilig ist, vnserem fleisch in allen dingen glich, vßgeno sünd, dann es ein rein vnbefleckt opffer sin solt, vs der vnbe iunckfrowen[17]) Maria, durch mitwürkung gottes des heilgen gei nomen, für vns in tod geben, zu einer bezalung, begnädigun abweschung aller sünden.[18]) Vnd dar mit wir ein volkomne vnd vertruwen, vnsers vnsterblichen lebens haben möchtend, hatt fleisch, das er vom tod zū leben wider vfferweckt zu der gerechte almechtigen vatters gesetzt. Diser her Christs, der den tod, vnd allen hellischen gwalt überwunden vnd übersiget hatt, i vorgenger, fürer vnd hopt, der ist der recht hoohe priester der zu der grechten gottes, vnd vnser sach alweg schirmpt vnd fü er vns zu der bildnus zu deren wir geschaffen sind reform widerbringe, vnd in die gmeinsame sines götlichen wesens infüre disen hēren Jesū Christum wartend wir, dz er künftig sye der welt, als ein warer rechter richter, der das war[19]) vrteil übe fleisch, das von Jm zū vrtell vfferweckt, fellen wirt, die fromme glöbigen wirdt er inn himel füren, vnd die vnglöbigen wirt er vnd seel in ewige verdampnüs stossen vnd verdänen. Diser her wie er allein unser mitler, fürsprech, opffer, hocher priester, he küng ist, also erkennend wir Jnn allein, vnd gloubend von hertzen, dz er allein vnser versünung, vnser erlösung, heiligma bezalung, wyßheit, schirm vnd rettung allein sye. Hie ver wir alles das, dz sich ein mittell, opffer, vnd versönung vnsers vnd heils darstelt, vnd erkennend keins, denn allein den heren Christū

Ioh. 1. Gal. 4. Ioh. 16. Heb. 2, 4. Math. 1. Luc. 1. 1
1 Cor. 15. Act. 1. Ephe. 1. Ro. 6. Ephe. 4. Daniel 7.
Math. 25. 1 Timoth. 2. Heb. 7. Ro. 3. 1 Cor. 1.

12. Was der Zweck sye euanglischer leer.

Deß halben sol in aller euangelischen leer das das höchst vnd nemist hoptstuck sin, das Jn allen predigen, hefftig getriben, vnd die hertzen der menschen ingetruckt sol werden, namlich das wir a durch die einig barmhertzikeit gottes, vnd durch den verdienst Ch behalten vnd sälig werdend. Damit aber die menschen verstand wie nottwendig Jnen Christs zū heil vnd säligkeit sye, Sol man J die grösse vnd schwere der sünd durch das gsatzt vnd tod Christi hellesten vnd klaresten anzögen, Jnbilds[21]) vnd für ougen stellen.

1 Timoth. 1. Ro. 3.

---

17) MS. Tur.: vnbefleckten reynen jungkfrouwen. 18) MS. Tur.: sunden der gantzen wält. 19) In MS. Tur. war vocabulum omissum 20) MS. Tur.: den eynigen herren christum. 21) MS. Tur.: anzeygen, bilden ꝛc.

[1]3. Wie vns die gnad Christi vnd sin verdienst [m]ittgeteilt werdend vnd was frucht dar vß volge.

Söliche hohen vnd grossen guthätten götlicher gnaden vnd die [wa]re heiligmachung des geists gottes entpfahend wir nit vß vnseren [ve]rdiensten vnd krefften, sonder durch den glouben, der ein lutere gab [v]nd schencke gottes ist.[22] Der selbig gloub ist ein gwisser, vester, ja [vn]gezwiffleter grund vnd begrüffung aller dingen die man von gott [v]erhoffet, wölcher vß Jm die liebe, vnd dem nach allerley tugenden, [v]nd guter wercken frücht wachsen macht. Vnd wie wol die frömen [v]nd gloübigen sich in sölichen früchten des gloubens one vnderlaß übend, [s]o schribend wir doch die frommachung vnd dz erlangt heil, nit söli[c]hen wercken, sunder der lutren gnad gottes zu.[23] Diser gloub, der [si]ch nit vff sin werk, wie wol er vnzalbare gute werck würckt,[24] [so]nder vff die barmhertzikeit gottes tröstet, ist der recht[25] war dienst, [m]it dem man gott gefalt.[26]

Ro. 3. Gal. 2. Ephe. 2. Gal. 5. Ro. 3. Michee 6.

14. Von der kilchen.

Vß den lebendigen steinen, die vff disen lebendigen[27] felsen gebu[w]en sind, haltend wir, das ein heilige allgemeine kilchen, die gmein[sa]me vnd samlung aller heilgen, die ein gsponß vnd gemahell Christi [i]st, wölche er durch sin blut reinige, vnd entlich dem vatter one masen [g]antz vnbefleckt vnd vnuermaßget dar stelle, gebuwen vnd zemen gsam[le]t werde. Vnd wie wol dise kilchen vnd samlung Christi allein den [o]ugen gottes offen vnd bekandt ist, so wirt sy doch durch vssere zei[c]hen, bruch vnd ordnūg, die von Christo selbs ingesetzt vnd geordnet, [v]nd durch das wort gottes, als durch ein gmeine offne vnd ordenliche [z]ucht, nit allein gesechen vnd erkandt, sonder ouch der maß gesamlet [v]nd gebuwen, das in dise kilchen niemans (ordelich ze reden vnd one [b]esondere fryheit von gott geoffnet.) one diese ding gezelt wirt.

1 Pet. 2. Math. 16. 1 Ioh. 1. 1 Pet. 1. Ephe. 5. Ioh. 6. 2 Timoth. 2. Act. 13. Math. 28. Act. 10.

15. Von den zudieneren[28] des worts Gottes vnd dienst der kilchen.

Deß halb wir ouch bekennend, das die diener der kilchen mitt[ar]beiter gottes sind, als sy der heilig Pauls nempt, durch die er sinen [gl]öubigen erkantnüß sin selbs, vnd ablaß der sünden zudienet vnd für-

---

22) In MS. Tur. cum his verbis paragraphus finita est. Reliqua [se]quuntur praemissa hac inscriptione: Was der gloub sye. 23) Hoc loco in [M]S. Tur. inscriptio inserta est huiuscemodi: Was rächter waarer gotsdienst [si]e. 24) MS. Tur. haec habet, et quidem uncis inclusa: (wie wol er [unzal]bar gute wärch one vfhören würkt). 25) MS. Tur. addit „vnd" par[ticulam]. 26) MS. Tur.: mit dem die gläubigen gott gefallend. 27) MS. [Tu]r.: läbenden. 28) MS. Tur.: dieneren.

treit, die menschen zu Im bekert, vffrichtet, tröst, ja ouch ersch[...] vrteilt, doch mit disem anhang vnd verstand, das wir in den[...] alle wirckung vnd krafft dem herren Gott allein, dem diener a[...] zudienen zuschriben, dann gewiss ists, das dise krafft vnd wirck[...] ner creatur niemar me angebunden sol noch mag werden, sond[...] der teilt sy vss, nach sinem fryen willen denen, denen er wil.

1 Cor. 3. 4. 2 Cor. 6. Ioh. 20. Luc. 1. 1 Cor. 3.

16. Von gwalt der kilchen.

Der gwalt das Gotswort zepredigen, vnd die schäffly des [...] weiden (wölchs eigentlich ze reden der schlüsslen gewalt ist.) sch[...] menschen für ein form zeleben, Sy syend hoch oder nider stand[...] gwalt vnd ansehen sol als ein befelch,[29]) hoch, thür, vnuerachtet[30] vnuerletzt sin, sol ouch nieman zuzedienen entpfolhen werden[...] dann zu vor durch die götliche Stim vnd wal, durch die Jenen[...] der kilchen, durch wolbetrachte rattschläg, vnd vssschuss darzu [...] vnd erwelt sind, tougelich vnd geschickt darzu erfunden vnd er[...]

Math. 16. Ioh. 20. 1 Tessa. 4. Act. 13.

17. Von erwellung der dieneren der kilc[...]

Dann sölich ampt vnd dienst sol nieman befolhen noch [...] werden, er sye dann zu vor in heilger gschrifft vnd erkantnüs[...] len gottes wolbericht, in fromkeit vnd vnschuld des lebens vn[...] vnd in flyss vnd ernst, die eer vnd den namen Christi zefürderen vnd inbrinstig erfunden vnd erkent worden, namlich durch die [...] vnd fürstender der kilchen, ouch die, die vss der christelichen oberkeit[...] von der kilchen wegen, zu sölichem ampt erwölt sind, vnd demn[...] selb ein rechte ware wal gottes ist, sol sy durch das urteil der [...] vnd vfflegung der henden der eelteren als billich vnd recht erkend[...] angenomen werden.

1 Timoth. 3. 4. Luc. 12. Act. 1. Titu. 1. Nu. 27. De[...]
Act. 6. 8. 9. 13. 1 Timoth. 1. Hebr. 6.

18. Wer der hirt vnd das hopt der kilchen s[...]

Dann Christs selbst allein das waar vnd recht hoptt vn[...] siner kilchen ist, der selbig gibt siner kilchen, hirten vnd leerer, [...] sinem befelch das wort vnd den gwalt der schlüsseln ordelich vnd [...] mässig, wie oben gemelt, fürend. Deßhalb wir die jenen, die [...] mit dem namen bischoff sind, vnd das hopt zu Rom weder beken[...] noch annemend.

Ioh. 10. Ephe. 1. 4. 5. Collo. 1. 2. Ioh. 20. Zach. 11.

---

29) MS. Tur.: befälh vnd handel gottes. 30) In MS. Tur.: vnu[...] vocabulum omissum est.

ꝫas das ampt ſye der dieneren vnd der kilchen.

Das aller höchſt vnd fürnemſt in dieſem ampt iſt, das die diener ſchen, rüw vnd leid der ſünden enderung des lebens, vnd ver‐g der ſünden predigend, vnd daꝫ alles durch Chriſtū. Item das offenlich für das volck bittind, der heilgen gſchrifft vnd wort s, in leſen, vnd heilger trachtung ernſtlich vnd flyſſig obligind, dem wort Gottes, als mit einem ſchwert des geiſtes, in alle weg, üfel, mit dem tödtlichn̄ haß verfolgind, vnd ſin krafft niderlegind, ſchwechind, das ſy die gſunden burger Chriſti ſchirmind, die böſen warnind, hinterſichthaltind, vnd abtribind, vnd ſo ſy in Irem [31]) vnd vnverſchampten laſteren die kilchen Chriſti wöltend für vnd ergeren vnd verwüſten, ſöllend ſy durch die jenigen, ſo von den en des worts vnd chriſtelicher oberkeit darzu verordnet ſind, vßgeſto‐[32]) oder in andere fügliche vnd komliche, fromkliche weg[33]) geſtrafft verbeſſret werden, bis ſy Jr Irſal bekennend ſich enderend vnd t werdend, den̄ aber ſol der burger Chriſti, der alſo preſthafft vnd k geweſen vnd vßgeſchloſſen iſt, wider in die kilchen vffgenomen den, ſo er ſich bekert vnd mit groſem ernſt ſin ſünd vnd Irſal at vnd vergicht (.dann da hin ſol diſe ſtraff dienen.) vnd artzny m preſten gewilliklich ſucht, ſich in ein geiſtlich disciplin vnd zucht bt, vnd ſich mit einem nüwen flyß vnd ernſt zur fromkeit alle nen erſtöwt.

Luc. 24. 1 Cor. 11. Act. 6. 1 Timoth. 4. Ephe. 6. 2 Timoth. 4. Ezech. 14. 1 Cor. 5. 2 Tessa. 3. 2 Cor. 2.

). Von dem vermogen, krafft vnd würckung der ſacramenten.

Deren zeichen, die man ſacrament nempt, ſind zwey, namlich der uff, vnd dꝫ nachtmal des heren. Diſe ſacrament ſind bedütliche lige zeichen, vnd hoher heimlichen dingen,[34]) die aber nit bloſſe vnd zeichen ſind, ſunder ſy beſtond in zeichen vnd weſelichen dingen. nn im touff iſt das waſſer das zeichen,[35]) das weſelich aber vnd ſtlich[36]) iſt die widergeburt vnd die vffnemung in das volck gottes. n nachtmal oder danckſagung ſind brott vnd win zeichen, das weſe‐aber vnd geiſtlich, iſt die gemeinſchafft des libs vnd bluts Chriſti, heil das am crütz erobret iſt, vnd ablaß der ſünden; wöliche weſe‐ unſichtbare vnd geiſtliche ding im globen,[37]) glych wie die zeichen h entpfangen werdend, vnd in diſen geiſtlichen weſelichen dingen, die gantze krafft, würckung vnd frucht der ſacramenten. Deßhalb

---

31) MS. Tur.: fräfel. 32) MS. Tur. perperam: vnd chriſtenlicher [illegible] usgeſchloſſen ſind, vsgeſchloſſen.. 33) MS. Tur.: oder in andern r vnd formliche wäg. 34) zeichen, heiliger, hoher vnd göttlicher Dingen. MS. Tur.: ein bedutlich zeichen.. 36) In MS. Tur. verba „vnd geiſt‐omissa sunt. 37) MS. Tur. addit: innwändig.

wir bekennend, das die sacrament nit allein vssere zeichen sind
stelicher gesellschafft, sonder wir bekennends für zeichen götlicher
den, durch[38]) die diener der kilchen, dem heren, zu den fürnemen
end, das er vns selbs verheißt, anbütet vnd kreftiklich verschafft,
würkend, doch wie oben[39]) von dieneren des worts geseit ist. Na
das alle heilmachende[40]) vnd seligmachende krafft dem heren Gott
zugeschriben werdend.

21. Von dem Touff.

Der touff ist vß der insatzung des heren, ein widergebert
weschung, wöliche der her sinen vßerwölten mit einem sichtba
chen, durch den dienst der kilchen wie obengeredt vnd erlütret
bütet vnd darstelt, in wölicher helgen abweschūg wir vnsere
darvmb touffend, das es vnbillich were, das wir die jenen, die
die ein volck Gottes, geboren sind, der gemeinsame des volcks
söltend entrouben, die doch mit götlicher stim darzu bestimpt,
sind, von denen man sich sol vermuten, sy syend von Gott erwö

Math. 28. Marc. 16. Titu. 3. Gen. 17. Luc. 18. 1 Cor. 7.

22. Vom Nachtmal des heren, oder von danckſagung.

Vom helgen nachtmal haltend wir also, das der her im helg
bendmal,[41]) sin lib vnd blut, das ist, sich selbs den sinen wa
bütet, vnd zu sölicher frucht zu niessen gibt, das er ie me vnd
Inen, vnd sy in Im lebend, Nit das der lib vnd dz blut des
mit brott vnd win natürlich vereinbaret, oder rumlich dar inn ver
sen werdend, oder das ein libliche fleischliche gegenwirtikeit hie g
werde, sonder das brot vnd win vß der Insatzung des heren, ho
dütende heilige ware zeichen syend, durch die vom dem heren s
durch den dienst der kilchen, die war gemeinschafft des libs vnd
Christi, den glöbigen fürtragen vnd angebotten werde, nit zu
hinfelligen spyß des buchs, sonder zu einer spyß vnd narung des
lichen vnd ewigen lebens. Sölicher hocher vnd heilgen spyß gebru
wir vns offtermals, das wir dardurch ermandt, in den tod vnd
des gecrützgeten Christi, mit den ougen des gloubēs sächind, vnd
heil mit einem vorgust des himelschen wesens, vnd mit einer re
befindtnüß des ewigen lebens betrachtend. Mit diser geistlichen le
machenden vnd inneren spyß, werdend wir mit vnußsprechlicher
sikeit erfristet[42]) vnd erkückt, vnd mit hoher fröd, das wir in de
Christi vnser leben findend, erfült. Deßhalb wir gantz vnd gar
fröden in vnserem hertzen vffspringend, vnd mit allen vnseren kre
iemer vmb so ein thüre vnd hohe guthät, die er vns bewysen hatt
danckſagung vns selbs gantz vßgießend.

---

38) MS. Tur. durch wöliche die diener. 39) MS. Tur.: doch der ge
wie oben.. 40) MS. Tur. heyligmachende. 41) MS. Tur.: aabent
42) MS. Tur.: erfasset.

Deß halben man vns fast vnbillich zulegt, das wir den h... gen wenig zugebind, dan̄ dise heilge zeichen vnd sacr... lige vnd eerwirdige ding, als die, die von Christo dem h... gesetzt vnd gebrucht sind. So tragend sie der maß, wie ... on gerett[43]) ist, die geistlichen ding, die sy bedútend für, vnd vierend ... an. Si gebend von den geschechnen dingen zúgnúß. Si bildend ... vns an vnd áfrend vns so hohe heilge ding, vnd mit einer besondren ...liche der dingen die sy bedútend, tragend sy ein groß vnd herlich ...echt in die heilge gótliche händell. Zu dem gebend sy etwas behilff vnd fürschub dem glóben, sind als vil als ein eidspflicht, mit denen ...ch die glóbigen irem hopt vnd der kilchen inpflichtend vnd verbindend. So hoch vnd thür haltend wir von den heilgen hochbedútenden war...ichen, je doch gebend wir die lebendmachende vnd heilmachende krafft ...weg allein dem zu, der allein das leben ist, dem sye lob[44]) in ...keit. Amen.

Osee 13. Act. 4.

[2]3. Von der heiligen versamlung[45]) vnd zemenkomung der glóbigen.

Wir haltend das die heiligen samlungen vnd zemenkomen der glóbigen der maß sóllen begangen werden, das man vor allen dingen ...em volck das wort gottes an einem gemeinen vnd dar zu bestimpten ...t fürtragen, das die heimlichen verständ der gschrifft, durch geschickte ...iener täglich vßgeleit vnd erklárt werdind. Das man das nachtmal des herrn vnd heilge danckſagung halte, da mit der glóbigen gloub für vnd für geübt werde, das man mit ernstlichem gebett für alles an...igen aller menschen ernstlich anhalte, andere Ceremonien deren vil[46]) ...nzalbar sind, als kelch, meßgwand, koreck,[47]) kutten, Blatten, fan, ...ertzen vnd altár, gold vnd silber, so fer sy ware religion vnd rechten gotsdienst niderlegen vnd vmbzekeren dienend, vnd besunder die gótzen vnd bilder die zu vereerung vnd eergernúß gebrucht werdend, vnd was ...licher vngótlicher dingen sind, die wóllend wir vß vnser helgen ge...meind wyt hingetriben haben.[48])

Act. 2. 1 Timoth. 2. 1 Cor. 14. Act. 8. 1 Timoth. 2. Exo. 20. Esa. 40. 1. Cor. 10. 1 Pet. 4. 1 Ioh. 5.

[2]4. Von denen dingen, die da weder gebotten noch verpotten, sunder mittel vnd fry sind.

Alle ding die man mittell nempt, wie sy dan (eigelich ze reden.) sind, ...es mag sich ein fromer glóbiger Christ, zu allen zyten, an allen ...en, fry gebruchen, doch das er dz thüge nach dem rechten*) wissen[49]) ... mit lieb, dan̄ der glóbig sol alle ding also bruchen, das die eer Gottes

---

43) MS. Tur.: gesetzt. 44) In MS. Tur. addita sunt verba: vnd eerb... MS. Tur.: Von den heyligen versamlungen. 46) MS. Tur. addit vnc ...um. 47) MS. Tur.: chorrock. 48) In MS. Tur. paragr. 25 ho... ...serta est. 49) MS. Tur.: das er sólliches thügge naach dem ráchten wussen.

gefürdret, vnd die kilchen vnd nechsten[50]) nit vereergret werde. (Ro. 1 Cor. 8. 2 Cor. 20. 13.)

Ro. 14. 1 Cor. 8.
* Quod quicquid non est ex fide, peccatum est. Ro. 14. 1 Cor. 10. Collo. 4.

25. Von denen die durch falsche leeren die ki chen Christi[51]) trennend, oder sich von Iren a sindrend vnd rottend.

Alle die Jenen, die sich von der heiligen gemeinsame vnd gesel schafft der kilchen abtrennend vnd sündrend, frömde vngöttliche leer in die kilchen infürend, oder sölicher leer anhangend, wölichen pre zu vnseren zyten die widertöuffer aller meist übend. So sy der nüg der kilchen vnd Christelichen bericht nit lesend vnd gehorsam Sonder hartpennig[52]) vff Irem küb[53]) vnd Irsal mit verletzung verfürung der kilchen besten vnd verharren wöllend. Söllend die gen durch den obren gwalt gestrafft vnd hinderhalten werden, da sy die herd Gottes mit Irer falschen leer nit vergifftind vnd ver oder besleckind.[54])

Esa. 5. Act. 3. Ro. 12.

26. Von der weltlichen oberkeit.

De wil aller gwalt vnd oberkeit von Gott, ist sin höchst fürnämst ampt, wo er nit ein Tyrann sin wil, das er die ware tes eer, vnd den rechten Gotsdienst, mit straff vnd vßrütung gotslestrung, schirme vnd fürdre, vnd müglichen flyß ankóre, das er Jene, das der diener der kilchen vnd verkunder des Euāgelij, vß dem wort Gottes leert vnd fürtret, fürdre vnd volstrecke. Das aber sölche religion warer gotsdienst vnd eerbarkeit[55]) vffgange vnd wachse, wirt der obergwalt fürnemlich allen flyß da hin wenden, das dz heiter wort Gottes der gmeind trúlich fürtragen, vnd nieman dar an verhindert werde, das die schulen wol angericht, die gmein burgerschafft[56]) wol ge leert, flyßig berichtet vnd gezüchtiget werde, das man flyssige sorg trage für die diener der kilchen, vnd armen in der kilchen das die sel bigen nach der billikeit vnd zimlicher notturfft versehen werdend, dann da hin söllend der kilchen güter dienen.

Gen. 17. 2 paralip. 19. Ro. 13. Exo. 22. Ps. 82. Ioh. 10. Levit. 24. 4 Reg. 18. 22. Da. 3. 6. 1 Cor. 9. 1 Timoth. 5. Act. 4. 6. Ro. 12. 15. 1 Cor. 16.

Wyter sol der obergwalt das volck mit billichen götlichen satzun gen regieren, gricht vnd recht halten vnd handthaben, gemeinen friden vnd wolstand erhalten, gemeinen nutz schützē vnd schirmen, vnd die

50) MS. Tur. addit: gebesseret. 51) MS. Tur.: Gottes. 52) MS. Tur. vel „hartpänig" exhibet, vel hartspänig. 53) MS. Tur.: kyb. 54) MS. Tur.: nit vergiftind, noch bessetind. 55) MS. Tur. per errorem calami ut videtur pro „eerbarkit" exhibet „oberkeyt". 56) MS. Tur.: die gmeyn jugend vnd gantze burgerschafft.

[...]rretter nach gelegenheit Jrer mißtat, an gut, lib vnd leben [...]
[...]ch straffen. Vnd so er das thut, dienet er Gott sinem hēren wie
[...]chuldig vnd pflichtig ist.[57]) Sölchen obren gwalt söllend wir alle,
wir wol in Christo fry sind, mit lib, hab vnd allem vnsern gut
[...]rsam vnd wärtig sin, vnd mit liebe von hertzen vnd vß glouben
[...]e vnderthänig bewysen, trüw vnd eid thun vnd leisten, all die wil
[...]ghey[ß] vnd gebott wider den nit offelich ist, von des wegen wir
[...] eer anthund vnd gehorsam sind.
Exo. 18. Esa. 10. Ro. 13. Math. 17. 22. Act. 4.

27. Von der heiligen Ee.

Wir haltend das der eelich stand allen menschen die dar zu tou-
[...] vnd geschickt, vnd von Gott sunst vsserthalb der ee, künsch ze
[...] nit berüfft sind, von Gott vffgesetzt vnd verordnet sye. das kein
[...] noch stand so heilig vnd eerber, dem der eelich stand zewider sye,
verbotten sölle werden, vnd wie nun söliche ee, vor der kilchē mit
herlichen offenbarūg vnd glübt[58]) bestätet wirt, also sol ouch der
[g]walt acht haben vnd dar an sin, das die ee billich vnd ordelich
[...]n, vnd recht vnd eerberlich[59]) gehalten werde, ouch nit lychtlich, on
[...]tige vnd rechtmässige vrsachen getrent vnd gescheiden werde. Deß-
[...]n könnē wir die klöster, vnd andere aller vermeinter geistlicher, vn-
[...]e vnd vnordeliche küscheit, vnd dz selbig ful vnd vnnutz leben (das
[...] lütt vß vnbegrüntem[60]) yfer vffgesetzt vnd angerichtet, haltend.[61]))
[...]oben, sonder verwerffends als ein schützlich vnd grülich ding, vom
[...]chē wider Gots ordnūg erdichtet vnd erfunden.
Math. 19. 25. Heb. 13. 1 Cor. 7. 1 Timoth. 3. Math. 5. 19.
1 Timoth. 4. 2 Thessa. 3.
Ist durch obgemelter Stetten botten bestätet vnd einhälleklich an-
[...]men Basileae 1536. 26 Martij.

[E]CCLESIARUM PER HELVETIAM CONFESSIO [F]IDEI SUMMARIA ET GENERALIS, IN HOC AEDITA, QUOD DE EA EXISTIMARE PIIS OMNIBUS LICEAT.

I. DE SCRIPTURA SACRA.

[Scr]iptura canonica verbum dei, Spiritu S. tradita, et per pro-
[phe]tas apostolosque mundo proposita, omnium perfectissima et an-

---

57) In MS. Tur. schuldig et pflichtig vocabula transposita sunt. 58) [MS.] Tur.: herrlichen offenbaren vermanung vnd gebätt. 59) MS. Tur. pro [eerber]lich exhibet ordenlich. 60) MS. Tur.: vnbegrundtem. 61) MS. Tur. [pro] haltend exhibet halen, commate sequente et omissis signis parenthe[seos]. — Denique monendum est in MS. Tur. locos V. et N. T. non citatos.

tiquissima Philosophia, pietatem omnem, omnem vitae rationem 1 perfecte continet.
2 Pet. 1. 2 Timoth. 3.

2. DE INTERPRETATIONE SCRIPTURAE.

Huius interpretatio ex ipsa sola petenda est, ut ipsa int pres sit sui, charitatis fideique regula moderante.
Io. 5. Rom. 12. 1 Cor. 13.

3. DE ANTIQUIS PATRIBUS.

A quo interpretationis genere, quatenus sancti patres 1 discessere, eos non solum ut interpretes scripturae recipimus, ut organa dei electa veneramur.

4. DE TRADITIONIBUS HOMINUM.

Per caetera de traditionibus hominum quantumvis specio et receptis, quaecumque nos abducunt, sic illud domini respoi mus, *Frustra me colunt docentes doctrinas hominum.*
Esa. 29. Tit. 1. Matth. 15. 1 Timoth. 4.

5. SCOPUS SCRIPTURAE.

Status huius scripturae canonicae totius, is est, bene de hominum generi velle, et eam benevolentiam per christum fil suum declarasse. Quae fide sola ad nos perveniat recipiatur charitate vero erga proximos exprimatur.
Gen. 3. Ioes. (Joann.) 3. Eph. 2.

6. DEUS.

De deo sic sentimus, *unum* substantia: *trinum* perso omnipotentem esse. Qui ut condiderit per verbum, id est, fil suum omnia ex nihilo, sic providentia sua iuste vereque et pientissime gubernet: servet: foveat omnia.
Deut. 6. Matth. 28. Gen. 1. Act. 17.

7. HOMO ET VIRES EIUS.

Homo perfectissima dei in terris imago, primasque creatu rum visibilium habens, ex anima et corpore constans, quor hoc mortale, illud immortale est, quum esset sancte a deo c ditus, sua culpa in vitium prolapsus, in eandem secum rui genus humanum totum traxit, ac eidem calamitati obnoxium r didit.
Gen. 3. Rom. 5.

8. ORIGINALE PECCATUM.

Atque haec lues, quam *originalem* vocant, genus totum manum sic pervasit, ut nulla ope irae filius, inimicusque dei divina per christum curari potuerit. Nam si quid frugis

hominae superstes est, vitiis nostris assidue debilitatum, in p
rgit. Superat enim mali vis, et nec rationem persequi,
entis divinitatem excolere sinit.
eps. (Ephes.) 2. Ps. 50. Rom. 8.

9. LIBERUM ARBITRIUM.

Unde sic homini liberum arbitrium tribuimus, ut qui
scientes et volentes agere nos bona et mala experimur, mala qui-
dem agere sponte nostra queamus, bona vero amplecti et per-
sequi, nisi gratia christi illustrati, spiritu eius impulsi, non quea-
mus. Deus enim is est, qui operatur in nobis et velle et per-
ficere pro bona sua voluntate. Et ex deo salus, e nobis perdi-
tio est.
Philip. 2. Osee 13.

10. CONSILIUM DEI AETERNUM DE REPARATIONE HOMINIS.

Huius igitur hominis hac culpa damnationi addicti, et in in-
dignationem iustam incurrentis, nunquam tamen curam gerere
eius pater desiit. Id quod ex primis promissionibus, legeque
ta (quae peccatum excitat, non extinguit) et a christo in hoc
stinato praestitoque perspicuum est.
eps. (Ephes.) 1. Rom. 7.

11. IESUS CHRISTUS ET QUAE PER CHRISTUM.

Hic christus verus dei filius, verusque deus, et homo verus,
um iuxta praefinitum tempus hominem totum, id est, anima et
rpore constantem assumpsisset, in una individuaque persona
as, sed impermixtas naturas obtinens, ut vitae mortuos nos re-
tueret, et dei cohaeredes faceret, frater noster factus est.
Luc. 1. Gal. 4. Ioës (Joann.) 16. Hib. 2.

Is sacrosanctam divinitatis unione carnem, nostrae (peccato
tum excepto, quoniam illibatam esse hostiam oportebat) per
nia similem, ex intacta virgine Maria, spiritu sancto coope-
ate sumens, in mortem ad universi peccati expiationem tradidit.
Heb. 5. Luc. 2. 1 Ioës (Ioann.) 2.

Idem ut esset plena nobis perfectaque immortalitatis nostrae
s et fiducia, suam ipse carnem, de morte suscitatam, in coelum
omnipotentis patris dexteram collocavit.
1 Cor. 15. Act. 1.

Hic morte: peccato: inferisque omnibus triumphatis, victor
xque, et caput nostrum, ac pontifex vere summus, sedens,
usam nostram perpetuo tuetur agitque, dum ad imaginem ad
m conditi eramus reformet.
eps. (Ephes.) 1. Rom. 8. Eph. 4.

Hunc venturum ad saeculorum omnium finem, verum rectum-

que iudicem, ac sententiam, in omnem carnem, ad id iudicium prius suscitatam, laturum, ac pios supra ethera evecturum, impios corpore et anima ad aeternum exitium damnaturum, expectamus.

Dan. 7. Ioës. (Joann.) 5.

Qui ut solus est mediator: intercessor: hostia: idemque pontifex, dominusque, et rex noster, ita hunc solum agnoscimus ac toto corde credimus conciliationem, redemptionem: sanctificationem: expiationem: sapientiam: protectionem assertionem nostram solum. Omne hîc simpliciter vitae salutisque nostrae medium praeter hunc solum christum, reiicientes.

1 Timoth. 2. Hib. (?) 17. Rom. 3. 1 Cor. 1.

12. SCOPUS EVANGELICAE DOCTRINAE.

Itaque in omni doctrina evangelica primum ac praecipue hoc ingeri debet, sola nos dei misericordia et christi merito servari. Quo ut intelligant homines quam opus habeant, peccata per legem et mortem christi luculentissime semper sunt indicanda.

1 Timoth. 1. Rom. 5.

13. CHRISTIANUS ET OFFICIA EIUS.

Ista vero tam divina beneficia, ac veram spiritus dei sanctificationem, fide mero dei dono, haud ullis aut viribus aut meritis nostris consequimur.

eps. (Ephes.) 2.

14. DE FIDE.

Quae fides certa et indubita omnium sperandarum de dei benevolentia rerum substantia est et apprehensio. Ex sese charitatem ac mox praeclaros virtutum omnium fructus pullulat. Nec quidquam tamen his officiis, licet piorum, sed ipsi simpliciter iustificationem et partam salutem gratiae dei tribuimus.

Atque sic quidem solus verus dei cultus est, fides inquam nulla operum fiducia, operum foecundissima.

Mich. 6.

15. ECCLESIA.

Et ex talibus lapidibus super vivam hanc petram, hoc pacto, inedificatis, ecclesiam construi, sanctamque sanctorum omnium collectionem et immaculatam christi sponsam esse tenemus. quam christus sanguine suo lavet et purificet, et tandem patri suo eam sine macula et ruga statuat et tradat. Quae quidem quum soli sit dei oculis nota, externis tamen quibusdam ritibus, ab ipso christo institutis, et verbi dei velut publica legitimaque disciplina, non solum cernitur cognosciturque, sed ita constituitur, ut in hanc sine his nemo (nisi singulari dei privilegio) censeatur.

1 Petr. 2. Matth. 16. eph. 5. Mar. 16. Matth. 28. Act. 10. 8. 9

16. DE MINISTERIO VERBI.

Atque hanc ob causam ministros ecclesiae cooperari dei (quod et paulus agnoscit) fatemur per quos ille et co[illegible] nem sui, et peccatorum remissionem administret, homines [illegible] convertat, erigat, consoletur, terreat etiam et iudicet. Ita ta[illegible] ut virtutem et efficaciam in his omnem domino, ministe[illegible] nistris tamen adscribamus. Nam hanc virtutem efficaciam omnino creaturae alligari, sed libera dei dignatione d[illegible] [illegible]isar. ... quibus ipse velit, certum est.

1 Cor. 3. Ioës (Joann.) 20. Luce. 1. 1 Cor. 14.

17. POTESTAS ECCLESIASTICA.

Ipsa autem verbi, et pascendi gregis dominici authoritas, quae proprie *clavium potestas* est, cunctis, summis aeque et imis praescribens, sacrosancta inviolabilisque esse, et vel divino dei, vel certo et consulto ecclesiae suffragio, electis tantum ad ministrandum committi debet.

Matth. 16. Ioës (Joann.) 20. Herc. (Hier.) 1. 1 Thess. 4. Act. 13.

18. ELECTIO MINISTRORUM.

Est enim functio haec nulli, quem non et legis divinae peritia, et vitae innocentia, et christi nominis studio singulari esse comperint et iudicarint ministri ecclesiae, et hi, quibus id negocii per christianum magistratum ecclesiae nomine commissum est, concedenda.

Quae quum vera dei electio sit, ecclesiae tamen suffragio et manuum presbyterorum sacerdotis impositione recte comprobatur.

1 Tim. 3. Luc. 12. Act. 1. Tit. 1.

19. PASTOR QUIS.

Christus ipse verum suae ecclesiae caput ac pastor solus est, is ecclesiae suae pastores dat et doctores, qui in ecclesia externa hac clavium potestate legittime sic concredita recte et legittime utantur. Unde illos titulotenus tantum pastores, caputqúe romanum minime agnoscimus.

Ioës (Joann.) 10. Eps. (Ephes.) 1. 5. 4. Ioan. 21.

20. MINISTRORUM OFFICIA.

Summum functionis huius munus est, poenitentiam et peccatorum per christum remissionem praedicare: pro populo incessanter orare, sanctis studiis verboque dei indefesse invigilare, atque verbo dei velut gladio spiritus, et arte omnigena satanam internecino semper odio persequi ac debilitare, christi cives sanos quidem tueri, viciosos autem monere: reprehendere, cohercere,

et grassantes longius, ecclesiae, id est, christi confoederator conspiratione consensuque pio, tota ditione aut eiicere ac proscribe aut alia ratione commoda emendare tantisper, dum resipiscant et sa fiant. Is enim ad ecclesiam civi christi morbido regressus e si conversis animis studiisque, (quo omnis haec disciplina s ctat) errorem agnoscens confiteatur suum, et disciplinam san ultro iam requirat, ac studio pietatis novo pios omnes exhilare

Luc. 24. Hier. 11. Act. 6. 1 Timoth. 4. Eps. (Ephes.) 6. 2 Tim Ezech. 34. 1 Cor. 5. 2 Thes. 3.

21. DE VI ET EFFICATIA SACRAMENTORUM.

Signa, quae et *sacramenta* vocantur, duo sunt, baptismu et eucharistia. Haec rerum arcanarum symbola non nudis gnis, sed signis simul et rebus constant. In baptismo enim aq signum est, at res ipsa regeneratio adoptioque in populum d in eucharistia panis et vinum signa sunt, res autem comn nicatio corporis domini: parta salus: et peccatorum remiss Quae quidem ut ore corporis signa, sic fide spiritus percipiunt Nam in rebus ipsis totus fructus sacramentorum est.

Unde asserimus sacramenta non solum tesseras quasdam cietatis christianae, sed et gratiae divinae symbola esse, quil ministri, domino, ad eum finem quem ipse promittit offert efficit, cooperentur, sic tamen, qualiter de verbi ministerio dict est, ut omnis virtus salvifica uni domino transscribatur.

22. BAPTISMA.

Baptisma quidem ex institutione domini lavacrum regene tionis quam dominus electis suis, visibili signo per ecclesiae mi sterium, (qualiter supra expositum est,) exhibeat.

Quo quidem sancto lavacro infantes nostros idcirco tin mus, quoniam e nobis, (qui populus domini sumus) genitos po dei consortio reiicere nefas est, tantum non divina voce l designatos, praesertim quum de eorum electione pie est pr sumendum.

Tit. 3. Act. 10. Gen. 17. 1 Cor. 7. Luc. 18.

23. EUCHARISTIA.

Coenam vero mysticam, in qua dominus corpus et sang nem suum, id est, seipsum suis vere ad hoc offerat, ut ma magisque in illis vivat, et illi in ipso. Non quod pani et v corpus et sanguis domini vel naturaliter uniantur: vel hic locali includantur, vel ulla huc carnali praesentia statuantur. Sed q panis et vinum ex institutione domini symbola sint, quibus ipso domino per ecclesiae ministerium vera corporis et sangui

ius communicatio, non in periturum ventris cibum, sed in aeternae vitae alimoniam exhibeatur.

Mar. (Matth.) 26. Ioës (Joann.) 6. 14. 1 Cor. 10.

Hoc sacro cibo idcirco utimur saepe, quoniam huius monitu a crucifixi mortem sanguinemque, fidei oculis intuentes, ac salutem nostram, non sine coelestis vitae gustu, et vero vitae aeternae sensu, meditantes, hoc spirituali, vivifico intimoque pabulo, ineffabili cum suavitate reficimur, ac inenarrabili verbis laetitia, propter inventam vitam, exultamus, totique ac viribus omnino omnibus nostris, in gratiarum actionem pro tam mirando christi erga nos beneficio, effundimur.

Itaque immerito fit nostro maximo, quod quidam parum nos tribuere sacris symbolis putant. Sunt enim haec res sanctae venerandaeque, utpote, a summo sacerdote christo institutae et susceptae, suo quo diximus modo res significatas exhibentes, testimonium rei gestae praebentes, res tam arduas repraesentantes, et mirabili quadam rerum significatarum analogia clarissimam mysteriis istis lucem afferentes. Ad haec auxilium opemque ipsi suppeditant fidei, ac iurisiurandi denique vice initiatum capiti christi et ecclesiae adstringunt. Tam sancte de sacris symbolis sentimus. At vero vivificantis: sanctificantis vim et virtutem tribuimus ei perpetuo, qui vita est, cui sit laus in saecula saeculorum. Amen.

24. COETUS SACRI.

Coetus autem sacros sic peragendos esse censemus, ut ante omnia verbum dei in publicum plebi quottidie propronatur, scripturae abdita per idoneos ministros quottidie eruantur edisserantarque: sacra Eucharistia celebranda piorum subinde fides exerceatur, precationi pro omnibus omnium necessitatibus assidue astetur. Ceteras vero cerimoniarum ambages inutiles et innumerabiles, vasa: vela: vestes, faces, aras, aurum, argentum, quatenus pervertendae religioni serviunt, idola praesertim et imagines, quae ad cultum et scandalum prostant et id genus omnia prophana, a sacro nostro coetu procul arcemus.

1 Timoth. 2. 1 Cor. 14. Ex. 10. 1. Ioës (Joann.) 5. Esa. 40.

25. DE HAERETICIS ET SCHISMATICIS.

Arcemus item quotquot ab ecclesiae sancta societate discedentes, aliena dogmata vel ingerunt vel sectantur. Quo malo *Catabaptistae* hodie cum primis laborant. Quos si obstinate monitioni ecclesiae et christianae eruditioni non obsecundant, per magistratum cohercendos, ne contagione gregem dei inficiant, iudicamus.

26. DE MEDIIS.

Quae **media** vocantur, et sunt proprie, iis uti vir pius

quamquam libere ubique et omni tempore potest, tamen scienter et ex charitate, nempe ad edificationem omnibus utetur solum. Rom. 14. 1 Cor. 3.

27. DE MAGISTRATU.

Magistratus omnis a deo quum sit, officium eius, (nisi tyrannidem exercere mavult) praecipuum est, religionem omni blasphemia reprimenda defendere et procurare, ac qualiter ex verbo domini propheta docet, pro virili exequi. Qua quidem in parte praecipue illi advigilandum, ut purum verbum dei pure et synceriter ac vere populo predicetur, nec ulli hominum veritas evangelica praecludatur. Mox curabit ut iuventus et pubes tota civium recta et sedula institutione ac disciplina formetur, ut iusta sit ministrorum ecclesiae provisio, pauperumque solicita cura. Huc enim ecclesiasticae facultates spectant. Deinde secundum leges aequas iudicare populum: tueri pacem publicam: rempublicam fovere, sontes pro delicti ratione mulctare, opibus: corpore: vita. Quae quum facit debitum deo cultum praestat.

Huic nos (etiam si in christo liberi sumus,) et corpore et facultatibus omnibus nostris, et animi studio, [vera][1]) cum fide, sancte subiiciendos esse, (quantisper huius imperia cum eo, propter quem hunc veneramur, palam non pugnant,) scimus.

28. DE SANCTO CONIUGIO.

Coniugium hominibus omnibus aptis et alio non vocatis divinitus institutum, nullius ordinis sanctimoniae repugnare censemus. Quod ut ecclesia hortatione solenni precationeque inaugurat et sancit, ita magistratus interest, ut digne et ineatur et colatur, nec nisi iustis ex causis solvatur.

Proinde coelibatum istum monasticum et eorum (quos spirituales vocant) impuram castitatem, et totum hoc ignavum vitae genus, superstitiosorum hominum abhominabile commentum, procul reiicimus, aeque et ecclesiae et reipublicae repugnans.

---

1) In MS. Tur. stella textui inserta est, sed in margine videtur scriptum esse „vera“ vocabulum.

CATECHISMUS
CLESIAE GENEVENSIS,
HOC EST,
LA ERUDIENDI PUEROS IN DOCTRINA CHRISTI.

PRAEFATIO.

...fidelibus Christi ministris, qui per Frisiam Orientalem **puram Evangelii** doctrinam annunciant.

ac modis omnibus eniti nos conveniat, ut inter nos relu- quae tantopere a Paulo commendatur, fidei unitas: ad te finem potissimum solennis fidei professio, quae Ba- ommuni annexa est, debebat referri. Proinde hic non a modo inter omnes consensum in pietatis doctrina con- id unam quoque Ecclesiis omnibus esse Catechismi formam i esset. Verum, quia multas ob causas vix unquam id btineri, quin suam quaeque Ecclesia propriam habeat, non ..entius pugnandum: modo tamen ea sit in docendi modo qua ad unum Christum dirigamur omnes, cuius veritate s copulati, sic in unum corpus coalescamus unumque spi- t eodem simul ore, quaecunque ad fidei summam spectant, nus. Ad hunc scopum qui non intendunt Catechistae, iam quod dissidii materiam in religione serendo, capita- ent Ecclesiae, impiam quoque Baptismi profanationem in- Quae enim amplius Baptismi utilitas, nisi maneat hoc itum, ut consentiamus omnes in unam fidem? Quo dili- avere debent, qui Catechismos edunt in publicum, ne ere proferendo non in praesens modo sed etiam ad po- um gravem pietati noxam, tum exitiale Ecclesiae vulnus Hoc ideo praefari volui, ut id me quoque, sicuti par n postremo loco spectasse, testatum esset lectoribus, ne isto meo Catechismo traderem, nisi receptae inter omnes trinae consentaneum. Atque id ipsum, quod profiteor, im esse comperient, qui candorem in legendo sanumque adhibuerint. Certe me consequutum esse confido, ut labor nis omnibus, si non satisfaciat, gratus tamen sit, ut qui ipsis censeatur. Quod autem *Latinum* feci, in eo si busdam non probabitur meum consilium, cuius tamen mul-

tae rationes mihi constant, quas nunc referre omnes, nihil attinet: tantum eligam, quae ad vitandam reprehensionem sufficere videantur. Primum in hoc tam confuso dissipatoque Christiani nominis statu, utile esse iudico, extare publica testimonia, quibus Ecclesiae, quae, longis alioqui locorum spatiis dissitae, consentientem habent in Christo doctrinam, se mutuo agnoscant. Praeterquam enim quod ad mutuam confirmationem non parum hoc valet: quid magis expetendum, quam ut, sibi ultro citroque gratulantes, piis votis aliae alias Domino commendent? Solebant olim in hunc finem Episcopi, quum adhuc staret inter omnes vigeretque fidei consensus, *synodales epistolas* trans mare mittere: quibus, tanquam tesseris, sacram inter Ecclesias communionem sancirent. Quanto nunc, in hac tam horrenda Christiani orbis vastitate, magis necesse est, paucas Ecclesias, quae Deum rite invocant, et eas quidem dispersas, et undique circumseptas profanis Antichristi synagogis, hoc sanctae coniunctionis symbolum dare vicissim et accipere, unde ad illum, quem dixi, complexum incitentur? Quod si hoc adeo est hodie necessarium: quid de posteritate sentiemus? De qua ego sic sum anxius, ut tamen vix cogitare audeam. Nisi enim mirabiliter Deus e caelo succurrat: videre mihi videor extremam barbariem impendere orbi. Atque utinam non paulo post sentiant filii nostri, fuisse hoc verum potius vaticinium, quam coniecturam. Quo magis elaborandum nobis est, ut qualescunque Ecclesiae reliquias, quae post mortem nostram restabunt, vel etiam emergent, scriptis nostris colligamus. Et alia quidem scriptorum genera, quis noster omnium fuerit in religione sensus, ostendent: sed illustriore documento, quam inter se habuerint Ecclesiae nostrae doctrinae concordiam, perspici non poterit, quam ex Catechismis. Illic enim non modo quid semel docuerit unus homo, aut alter, apparebit: sed quibus a pueritia rudimentis imbuti perpetuo fuerint apud nos docti simul atque indocti: ut haberent hoc omnes fideles, quasi solenne Christianae communionis symbolum. Atque haec sane praecipua mihi fuit edendi huius Catechismi ratio. Valuit tamen non parum quoque altera, quod eum a plurimis desiderari audiebam, quia lectu non indignum fore sperarent. Iudicione id an errore, pronunciare non est meum, sed eorum tamen voto morem gerere aequum fuit. Quin etiam iniecta mihi propemodum necessitas erat, ne liceret impune detrectare. Nam quum ante annos septem edita a me esset brevis religionis summa sub Catechismi nomine: verebar, nisi hoc in medium prolato anteverterem, ne illa, quod nolebam, rursum excluderetur. Bono igitur publico si vellem consultum, curare me oportuit, ut hic, quem ego praeferebam, locum occuparet. Praeterea ad exemplum pertinere arbitror, reipsa testatum fieri mundo, nos, qui Ecclesiae restitutionem molimur, ubique in hanc partem fideliter incumbere, ut saltem Catechismi usus, qui aliquot antehac seculis sub Papatu abolitus fuit,

ne quasi postliminio redeat. Nam neque satis pro su... ...mmendari potest sanctum hoc institutum, nec Papistis ...us ...obrari tam flagitiosa corruptela, quod illud in pueriles ...tuuo ...eptias, non modo sustulerunt e medio, sed eo quoque ...i- ...ae et impiae superstitionis praetextum turpiter sunt abusi. Ad...e- ...inam enim illam Confirmationem, quam in eius locum subroga- ...unt, instar meretricis magno ceremoniarum splendore multisque ...omparum fucis sine modo ornant: quin etiam dum ornare volunt, ...ecrandis blasphemiis adornant, dum sacramentum esse iactant ...aptismo dignius: vocantque Semichristianos, quicunque foetido ...o oleo non fuerint infecti: interim vero tota eorum actio nihil ...am histrionicas gesticulationes continet: vel potius lascivos si- ...arum lusus, absque ulla aemulationis arte.

Vos autem fratres mihi in Domino charissimi, quibus ipsum ...ncuparem, ideo elegi, quia, praeterquam quod me amari a vobis ...plerosque etiam vestrum scriptis meis delectari nonnulli ex ve- ...ro coetu mihi indicaverant, id quoque nominatim postularent a ...e per literas, ut hunc laborem sua gratia susciperem. Alioqui ...a illa satis iusta futura erat ratio, quod pridem ex piorum et ...avium virorum relatu ea de vobis intellexi, quae animum vobis ...eum penitus obstringerent. Nunc vero, quod vos sponte factu- ...s confido, peto tamen a vobis, ut hoc benevolentiae erga vos ...eae testimonium boni velitis consulere. Valete. Dominus vos ...pientiae, prudentiae, zeli et fortitudinis spiritu in dies magis ...c magis augeat in Ecclesie suae aedificationem. Genevae, IV. ...alendas Decembris. M. D. XLV.

Lectori S.

Observatum semper fuit in Ecclesia et diligenter etiam pro- ...uratum, ut pueri in doctrina Christiana rite instituerentur. ...uod ut fieret commodius, non modo apertae fuerunt olim Scho- ...e, ac singulis praecipiebatur, ut familiam suam probe docerent, ...d etiam publico more et instituto receptum erat, ut in templis ...garentur pueri de singulis capitibus, quae communia Christia- ...is omnibus et nota esse debent. Ut autem id ordine fieret, ...escribebatur formula, quae vocabatur Catechismus sive institutio. ...b eo tempore diabolus Ecclesiam Dei misere lacerans et horren- ...um eius exitium invehens (cuius notae in maiori parte mundi ...imium adhuc extant) sanctam hanc politiam evertit: neque aliud ...uicquam reliquum fecit praeter quasdam nugas, quae supersti- ...iones tantum pariant absque ullo aedificationis fructu: cuius- ...modi est Confirmatio illa, quam vocant, referta quidem gesticula- ...tionibus plusquam ridiculis, et quae prorsus simiis conveniant, ...ec ullo fundamento nitantur. Quod ergo nunc in medium pro- ...erimus, nihil aliud est quam usus eorum, quae iam olim a Chri- ...tianis et veris Dei cultoribus observata sunt, neque unquam omis- ...a, nisi dum Ecclesia omnino corrupta fuit.

CATECHISMUS
ECCLESIAE GENEVENSIS.

[I.] DE FIDE.

M. Quis humanae vitae praecipuus est finis?

P. Ut Deum, a quo conditi sunt homines, ipsi noverint.

M. Quid causae habes, cur hoc dicas?

P. Quoniam nos ideo creavit, et collocavit in hoc mundo, quo glorificetur in nobis. Et sane vitam nostram, cuius ipse est initium, aequum est in eius gloriam referri.

M. Quod vero est summum bonum hominis?

P. Illud ipsum.

M. Quamobrem id tibi summum bonum habetur?

P. Quia, eo sublato, infelicior est nostra conditio, quam quorumvis brutorum.

M. Ergo vel inde satis perspicimus, nihil posse homini infelicius contingere, quam Deo non vivere?

P. Sic res habet.

M. Porro, quaenam vera est ac recta Dei cognitio?

P. Ubi ita cognoscitur, ut suus illi ac debitus exhibeatur honor.

M. Quaenam vero eius rite honorandi est ratio?

P. Si in eo sita sit tota nostra fiducia: si illum tota vita colere, voluntati eius obsequendo, studeamus: si eum, quoties aliqua nos urget necessitas, invocemus; salutem in eo quaerentes, et quicquid expeti potest bonorum: si postremo, tum corde, tum ore illum bonorum omnium solum auctorem agnoscamus.

M. Verum ut haec discutiantur ordine et fusius explicentur: Quod in hac tua partitione primum est caput?

P. Ut totam in Deo fiduciam nostram collocemus.

M. Qualiter autem id fiet?

P. Ubi omnipotentem noverimus et perfecte bonum.

M. Satisne hoc est?

P. Nequaquam.

M. Quamobrem?

P. Quia indigni sumus, quibus adiuvandis potentiam exerat, et in quorum salutem, quam bonus sit, ostendat.

M. Quid ergo praeterea opus est?

P. Nempe ut cum animo suo quisque nostrum statuat, ab ipso se diligi, eumque sibi et Patrem esse velle, et salutis auctorem.

M. Unde autem nobis id constabit?

P. Ex verbo ipsius scilicet, ubi suam nobis misericordiam in Christo exponit, et de amore erga nos suo testatur.

1. De fide.

M. Fiduciae ergo in Deo collocandae fundamen[illegible] optum est, eum in Christo novisse.

P. Omnino.

M. Nunc, quaenam sit huius cognitionis summa, [illegible] audire abs te velim.

P. In fidei confessione vel potius in formula confessio[illegible] quam inter se communem habent Christiani omnes, continetur. Eam vulgo *Symbolum Apostolorum* vocant, quod ab initio Ecclesiae recepta semper fuerit inter omnes pios: et quod vel ab ore Apostolorum excepta fuerit vel ex eorum scriptis fideliter collecta.

M. Recita.

P. *Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem caeli et terrae: et in Iesum Christum Filium eius unicum, Dominum nostrum, qui conceptus est e[illegible]tu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pila[illegible] crucifixus, mortuus, et sepultus, descendit ad inferos, tertia d[illegible] resurrexit ex mortuis, ascendit in caelum, sedet ad dexteram [illegible]ei Patris omnipotentis, inde venturus ad iudicandum vivos e[illegible] mortuos. Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam aeternam. Amen.*

M. Ut penitius intelligantur singula: in quot partes hanc confessionem dividemus?

P. In quatuor praecipuas.

M. Eas mihi recense.

P. Prima ad Deum Patrem spectabit. Secunda erit de Filio eius Iesu Christo, quae etiam totam redemptionis humanae summam complectitur. Tertia erit de Spiritu sancto. Quarta de Ecclesia et divinis in ipsam beneficiis.

M. Quum non nisi unus sit Deus: cur hic mihi tres commemoras, Patrem, Filium et Spiritum sanctum?

P. Quoniam in una Dei essentia Patrem intueri nos convenit, tanquam principium et originem, primamve rerum omnium causam: deinde Filium, qui sit aeterna eius Sapientia: postremo Spiritum sanctum, tanquam eius virtutem per omnia quidem diffusam, quae tamen perpetuo in ipso resideat.

M. Inde significas, nihil esse absurdi, si in una divinitate distinctas constituamus has tres personas, Deumque propterea non dividi.

P. Ita est.

M. Recita iam primam partem.

P. *Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem caeli et terrae.*

M. Cur *Patrem* nominas?

P. Christi primum quidem intuitu: qui et Sapientia eius est, ab ipso genita ante omne tempus, et missus in hunc mun-

dum, declaratus fuit eius Filius. Hinc tamen colligimus, q Deus Iesu Christi sit Pater, nobis quoque esse Patrem.

M. Quo sensu nomen illi *Omnipotentis* tribuis?

P. Non hoc modo potentiam ipsum habere, quam exerceat: sed omnia ipsum habere sub potestate et manu: videntia sua gubernare mundum, arbitrio suo omnia consti omnibus creaturis, prout visum est, imperare.

M. Itaque non otiosam Dei potentiam fingis: sed esse reputas, quae manum operi semper admotam habeat: nihil, nisi per ipsum eiusque decreto, fiat.

P. Sic est.

M. Quorsum addis *Creatorem caeli et terrae?*

P. Quoniam per opera se nobis patefecit: (Rom. 1, 20) illis quoque nobis quaerendus est. Neque enim essentiae capax est mens nostra. Est igitur mundus ipse veluti spec quoddam, in quo eum possimus inspicere: quatenus eum c scere nostra refert.

M. Per caelum et terram an non, quicquid praeterea turarum extat, intelligis?

P. Imo vero: sed his duobus nominibus continentur quod aut caelestes sint, aut terrenae.

M, Cur autem Deum *Creatorem* duntaxat nuncupas: tueri conservareque in suo statu creaturas multo sit praest quam semel condidisse?

P. Neque vero hac particula indicatur tantum, sic op sua Deum semel creasse, ut illorum postea curam abiece Quin potius sic habendum est, mundum, ut semel ab eo fuit c ditus, ita nunc ab eo conservari: nec aliter et terram et omnia stare, nisi quatenus eius virtute et quasi manu sustinea Praeterea, quum sic omnia sub manu habeat, inde etiam cons tur, summum esse moderatorem omnium ac dominum. Itaque, quo Creator est caeli ac terrae, intelligere convenit, eum unum, qui sapientia, bonitate, potentia, totum naturae cursum que ordinem regat: qui pluviae simul ac siccitatis, grandinis aliarumque tempestatum, ac serenitatis sit auctor, qui benign sua terram foecundet, eamque rursus, manum suam reducendo, s rilem reddat: a quo sanitas simul ac morbi proveniant: cu denique imperio subiaceant omnia, et nutui obsequantur.

M. De impiis autem et diabolis quid sentiemus, an quoque dicemus illi subesse?

P. Quamquam Spiritu eos suo non gubernat, sua tam potestate tanquam freno eos coercet, ut ne movere quidem queant, nisi quoad illis permittit. Quin etiam voluntatis suae fa ministros, ut inviti ac praeter suum consilium exequi, quod visum fuerit, cogantur.

M. Quid ad te ex eius rei cognitione utilitatis redit?

P. Plurimum. Male enim ageretur nobiscum, si diabolis

hominibus praeter Dei voluntatem quicquam liceret, adeo-
nquillis animis nunquam essemus, nos eorum libidini expo-
se cogitantes. Verum, tunc demum tuto conquiescimus,
nari eos Dei arbitrio et tanquam in arcto contineri scimus,
d, nisi eius permissu, possint: quum praesertim Deus ipse
se tutorem fore salutisque praesidem receperit.
I. Nunc ad secundam partem veniamus.
. Ea est: *Credere nos in Iesum Christum Filium eius*
, Dominum nostrum.
I. Quid praecipue complectitur?
. Filium Dei nobis esse servatorem: simulque modum
, quo nos a morte redemerit, vitamque acquisierit.
. Quid sibi vult nomen *Iesu*, quo eum appellas?
Quod Graecis significat nomen Σωτῆρος. Latini pro-
nomen non habent, quo bene vis eius exprimatur. Itaque
ris vocabulum vulgo receptum fuit. Porro Filio Dei hanc
ionem indidit Angelus, ipsius Dei iussu. (Matth. 1, 21.)
. Estne hoc pluris, quam si homines illi indidissent?
. Omnino. Nam quum sic nuncupari velit Deus, talem
esse prorsus necesse est.
. Quid deinde valet nomen *Christi?*
. Hoc epitheto melius etiamnum exprimitur eius officium.
at enim *unctum* esse a Patre in Regem, Sacerdotem ac
tam.
. Qui scis istud?
. Quoniam ad hos tres usus Scriptura unctionem ac-
dat. Deinde, haec tria, quae diximus, saepe Christo

I. Sed quo olei genere unctus fuit?
. Non visibili: quale in consecrandis antiquis Regibus,
otibus et Prophetis fuit adhibitum, sed praestantiori: hoc
piritus sancti gratia, quae veritas est externae illius
is.
. Quale vero hoc eius regnum est, quod commemoras?
. Spirituale, quod verbo et Spiritu Dei continetur: quae
n et vitam secum ferunt.
. Sacerdotium vero?
. Officium est ac praerogativa sistendi se in Dei conspe-
d obtinendam gratiam, et sacrificii, quod illi acceptum sit,
ne iram eius placandi.
I. Iam quo sensu Prophetam Christum nominas?
. Quia, quum in mundum descendit, Patris se legatum
homines et interpretem professus est, idque in eum finem,
atris voluntate ad plenum exposita, finem poneret revelatio-
omnibus et prophetiis.
I. Sed percipisne inde fructum aliquem?
. Imo non alio spectant omnia haec, nisi in bonum no-

strum. Nam iis donatus est Christus a Patre, ut nobiscum communicet, quo ex eius plenitudine hauriamus omnes.

M. Edissere hoc mihi paulo fusius.

P. Spiritu sancto repletus perfectaque omnium eius dotum opulentia cumulatus fuit, quo nobis ea impertiat, cuique scilicet pro mensura, quam nobis convenire novit Pater. Ita ex eo tanquam unico fonte haurimus quicquid habemus bonorum spiritualium.

M. Quid nobis confert eius Regnum?

P. Nempe, quod eius beneficio ad pie sancteque vivendum vindicati in libertatem conscientiarum, spiritualibusque eius divitiis instructi, potentia quoque armamur, quae ad perpetuos animarum nostrarum hostes, peccatum, carnem, Satanam, et mundum, vincendos sufficiat.

M. Ad quid autem Sacerdotium conducit?

P. Primum, quod hac ratione *Mediator* est noster, qui nos Patri reconciliet: deinde, quod per eum accessus nobis patefactus est ad Patrem, ut in eius conspectum cum fiducia prodeamus ipsi quoque, nosque et nostra omnia illi in sacrificium offeramus. Atque ita collegas nos quodammodo suos facit in sacerdotio.

M. Restat Prophetia.

P. Quum Filio Dei magisterii collatum sit munus in suos: finis est, ut vera eos Patris cognitione illuminet, erudiat eos in veritate, et domesticos Dei discipulos efficiat.

M. Huc ergo redeunt quae dixisti omnia, Christi nomen tria officia comprehendere, quae in Filium contulit Pater, ut vim eorum ac fructum in suos transfundat?

P. Sic est.

M. Cur Filium Dei *unicum* nuncupas: quum hac quoque appellatione nos omnes dignetur Deus?

P. Quod filii Dei sumus, non id habemus a natura, sed adoptione et gratia duntaxat: quod scilicet nos eo loco habeat Deus. At Dominus Iesus, qui ex substantia Patris est genitus, uniusque cum Patre essentiae est, optimo iure Filius Dei unicus vocatur: quum solus sit natura. (Ioan. 1, 1. Eph. 1, 3. Hebr 1, 1.)

M. Intelligis ergo, hunc honorem, eius esse proprium, qui naturae iure illi debeatur: nobiscum autem gratuito beneficio communicari, quatenus sumus eius membra?

P. Omnino. Itaque eius communicationis intuitu alibi nominatur *Primogenitus inter multos fratres.* (Rom. 8, 29. Col. 1, 15. 18.)

M. Qualiter *Dominum* esse nostrum intelligis?

P. Sicut a Patre constitutus est, ut sub imperio suo nos habeat, ut Dei regnum administret in caelo et in terra, sitque hominum caput et Angelorum.

M. Quid sibi vult quod postea sequitur?

P. Modum ostendit, quo Filius unctus est a Patre, ut no-

lis esset Salvator. Nempe, quod, assumpta carne nostra, iis perfunctus est omnibus, quae ad salutem nostram erant necessaria: sicut hic recensentur.

M. Quid his duabus sententiis significas: *Conceptum esse ex Spiritu sancto, Natum ex Maria virgine?*

P. Formatum in utero Virginis fuisse, ex eius substantia, ut esset verum *semen Davidis*, qualiter vaticiniis Prophetarum praedictum fuerat: id tamen mirifica arcanaque Spiritus virtute fuisse effectum, absque virili coitu. (Psal. 132, 11. Matth. 1, 1. Luc. 1, 32.)

M. Eratne igitur operae pretium, ut carnem nostram indueret?

P. Maxime. Quia inobedientiam, ab homine admissam in Deum, necesse erat in humana quoque natura expiari. Nec vero aliter Mediator esse noster poterat, ad conciliationem Dei et hominum peragendam. (Rom. 3, 25. 1 Tim. 2, 5. Hebr. 4, 15. et 5, 7.)

M. Christum ergo oportuisse hominem fieri dicis, ut tanquam in persona nostra salutis nostrae partes impleret?

P. Ita sentio. Nam ab ipso mutuemur oportet, quicquid nobis apud nos deest: quod fieri aliter nequit.

M. Verum, cur id a Spiritu sancto effectum est, ac non potius communi, usitataque generationis forma?

P. Quoniam penitus corruptum est humanum semen, in generatione Filii Dei intercedere Spiritus sancti opus decuit: ne hac contagione attingeretur, sed esset puritate perfectissima praeditus.

M. Hinc ergo discimus, eum, qui alios sanctificat, immunem ab omni macula esse: puritateque, ut ita loquar, originali fuisse ab utero praeditum, ut totus Deo sacer esset, nulla humani generis labe inquinatus.

P. Sic intelligo.

M. Quomodo est *Dominus* noster?

P. A Patre constitutus est, ut nos regat, imperiumque et Dei dominationem, tum in caelis, tum in terra adeptus, caput Angelorum et piorum agnoscatur. (Eph. 1, 21. Col. 1, 18.)

M. Cur a natalibus protinus ad mortem, omissa totius vitae historia, transilis?

P. Quia hic non tractantur, nisi quae redemptionis nostrae ita sunt propria, ut eius substantiam quodammodo in se contineant.

M. Cur non simpliciter uno verbo mortuum fuisse dicis, sed Praesidis quoque nomen adiicis, sub quo sit passus?

P. Id non ad historiae fidem modo spectat, sed ut sciamus mortem eius coniunctam cum damnatione fuisse.

M. Expone hoc clarius.

P. Mortuus est, ut poena nobis debita defungeretur atque hoc modo ab ea nos eximeret. Quum autem omnes nos, sicuti

peccatores sumus, obnoxii essemus Dei iudicio, quo vicem
stram subiret, sisti in conspectum terreni iudicis voluit, dan
que eius ore, ut coram caelesti Dei tribunali absolveremur.

M. Atqui insontem Pilatus eum pronunciat: (Matth
24.) itaque non damnat pro malefico.

P. Utrumque animadvertere convenit. Ideo enim ei
nocentiae testimonium reddit iudex, ut testatum fiat, non ol
pria ipsum maleficia plecti, sed nostra: solenni tamen ritu i
damnatur eiusdem sententia, ut palam fiat, iudicium, quod
bamur, tanquam vadem nostrum subire, quo nos a reatu li

M. Bene dictum. Nam si peccator esset, non idonei
esset, ad solvendam alieni peccati poenam. Ut tamen eius d
tio nobis in absolutionem cederet, censeri eum inter ma
oportuit.

P. Sic intelligo.

M. Quod *crucifixus* fuit, an plus habet momenti, qu
alio quolibet mortis genere affectus foret?

P. Omnino: quemadmodum etiam admonet Paulus, (G
13.) dum *in ligno suspensum* scribit, ut nostram in se m
ctionem susciperet, quo ab ea solveremur. Genus enim illud
tis, execratione damnatum erat. (Deut. 21, 23.)

M. Quid? an non irrogatur Filio Dei contumelia,
dicitur maledictioni fuisse subiectus, etiam coram Deo?

P. Minime. Siquidem eam recipiendo abolevit: ne
desiit interea esse benedictus, quo nos sua benedictione
funderet.

M. Prosequere.

P. Quandoquidem mors supplicium erat homini impo
peccati causa, eam Filius Dei pertulit, et perferendo vicit.
que ut melius patefieret vera morte ipsum defungi, collo
sepulchro, instar aliorum hominum voluit.

M. Verum, non videtur quicquam ad nos utilitatis i
victoria redire, quum nihilominus moriamur.

P. Nihil id obstat. Neque enim aliud nunc est mor
libus, quam transitus in vitam meliorem.

M. Hinc sequitur, non amplius exhorrendam esse m
acsi res esset formidabilis: sed intrepido animo sequendum e
cem nostrum, Christum: qui sicut non periit in morte, ita
nos non patietur.

P. Sic agendum est.

M. Quod de eius *ad inferos descensu* mox adiectu
quem sensum habet?

P. Eum non communem tantum mortem fuisse perp
quae est animae a corpore separatio, sed etiam *dolores n*
sicut Petrus (Actor. 2, 24.) vocat. Hoc autem nomine hoi
angustias intelligo, quibus eius anima constricta fuit.

M. Cedo mihi huius rei causam ac modum.

P. Quia, ut pro peccatoribus satisfaceret, coram Dei tri-nali se sistebat, torqueri hac anxietate eius conscientiam opor-bat, acsi derelictus a Deo esset: imo acsi Deum haberet infe-um. In his angustiis erat, quum exclamaret ad Patrem: latth. 27, 46.) *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?*

M. Eratne igitur illi offensus Pater?

P. Nequaquam. Sed hanc in eum severitatem exercuit, impleretur quod praedictum fuerat per Iesaiam: (Iesa. 53, 5.) *Ipsum percussum fuisse manu Dei propter peccata nostra, ueratum propter iniquitates nostras.*

M. Verum Deus quum sit, qui potuit eiusmodi pavore ripi, acsi derelictus a Deo esset?

P. Sic habendum est, secundum humanae naturae affectum, redactum fuisse necessitatis. Quod ut fieret, paulisper interea itescebat eius divinitas, hoc est, vim suam non exerebat.

M. Qui tamen fieri rursum potest, ut Christus, qui salus mundi, huic damnationi subiectus fuerit?

P. Non ita illam subiit, ut sub ea maneret. Sic enim s, quos dixi, pavoribus correptus fuit, ut non fuerit oppressus; l potius luctatus cum potestate inferorum, eam subegit ac fregit.

M. Hinc colligimus, quid differat conscientiae tormentum, od sustinuit, ab eo, quo cruciantur peccatores, quos Dei irati nus persequitur. Nam quod in illo temporarium fuit, in iis perpetuum; et quod illi vice duntaxat aculei fuit ad eum pun-ndum, in iis est lethalis gladius, ad cor, ut ita dicam, sau-ndum.

P. Sic est. Neque enim eiusmodi angustiis obsessus Filius i sperare in Patrem desiit. At peccatores, Dei iudicio da-nti, in desperationem ruunt, fremunt adversus ipsum, et usque apertas blasphemias prosiliunt.

M. Hincne possumus elicere, quem ex Christi morte fru-m percipiant fideles?

P. Omnino. Ac principio quidem, videmus esse sacrifi-m, quo peccata nostra expiavit coram Deo, atque ita placata Dei, nos cum eo in gratiam reduxit. Deinde, sanguinem eius acrum esse, quo animae nostrae maculis omnibus purgentur. stremo, deletam esse peccatorum nostrorum memoriam, ne un-am in Dei conspectum veniant, atque ita inductum abolitumque isse chirographum, quo rei tenebamur.

M. Nihilne praeterea utilitatis nobis affert?

P. Imo vero. Nam et eius beneficio, siquidem vera simus embra Christi, vetus homo noster crucifigitur: abolctur cor-us peccati, ne amplius regnent pravae carnis concupiscentiae i nobis.

M. Perge in reliquis.

P. Sequitur: *Tertio ipsum die resurrexisse ex mortuis:* uo victorem se peccati et mortis demonstravit. Sua enim resur-

rectione mortem deglutivit abrupit diaboli vincula, et totam eius potentiam redegit in nihilum.

M. Quotuplex ex hac resurrectione fructus nobis provenit?

P. Triplex. Nam et iustitia nobis per eam acquisita, et certum nobis est pignus futurae nostrae immortalitatis, et iam nunc eius virtute suscitamur in vitae novitatem, ut pure sancteque vivendo Dei voluntati obsequamur. (Rom. 4, 25. 1 Cor. 15, 22. Rom. 6, 4.)

M. Persequamur reliqua.

P. *Ascendit in caelum.*

M. Sed an ascendit, ut non sit amplius in terra?

P. Sic. Postquam enim omnibus perfunctus fuerat, quae illi a Patre iniuncta fuerant, quaeque in salutem nostram erant, nihil opus erat diutius eum in terris versari.

M. Quid ex hac ascensione boni consequimur?

P. Duplex est fructus. Nam quatenus caelum ingressus est Christus nostro nomine, sicut in terram nostra causa descenderat, aditum illius nobis quoque patefecit: ut iam aperta sit nobis ianua, quae propter peccatum ante clausa erat. Deinde in conspectu Dei comparet pro nobis intercessor et patronus.

M. Verum an Christus in caelum se recipiendo sic a nobis recessit, ut iam nobiscum esse desierit?

P. Minime. Contra enim recepit, se nobiscum fore usque ad finem seculi. (Matth. 28, 20.)

M. Quod autem nobiscum habitat, idne de corporis praesentia intelligendum?

P. Non. Alia enim ratio est corporis, quod in caelum receptum est; (Luc. 24, 51. Actor. 1, 11.) alia virtutis, quae ubique est diffusa.

M. Quo sensu eum dicis *sedere ad Patris dexteram*?

P. Haec verba significant, Patrem illi caeli et terrae imperium contulisse, ut omnia gubernet. (Matth. 28, 18.)

M. Quid autem tibi significat *Dextera*, et quid haec *Sessio?*

P. Similitudo est a Principibus sumpta, qui ad dexteram suam collocare solent, quibus vices suas commendant.

M. Non ergo aliud intelligis, quam quod tradit Paulus: (Eph. 1, 22. Philipp. 2, 9.) nempe, *constitutum esse Christum caput Ecclesiae, et, supra omnes principatus evectum, nomen adeptum esse, quod sit supra omne nomen.*

P. Ita ut dicis.

M. Transeamus ad alia.

P. *Inde venturus est ad iudicandum vivos et mortuos.* Quorum verborum sensus est, palam e caelo venturum ad iudicandum orbem: sicut ascendere visus est. (Actor. 1, 11.)

M. Quum iudicii dies futurus non sit ante finem seculi, quo-

modo tunc ex hominibus fore aliquos superstites dicis: quandoquidem omnibus constitutum est semel mori? (Hebr. 9, 27.)

P. Hanc quaestionem solvit Paulus, (1 Cor. 15, 51. 1 Thess. 4, 17.) quum eos, qui tunc supererunt, subita mutatione innovatum iri tradit, ut abolita carnis corruptione induant incorruptionem.

M. Tu ergo hanc mutationem mortis instar illis fore intelligis, quod primae naturae futura sit abolitio et alterius novae initium.

P. Sic sentio.

M. An aliquod inde gaudium recipiunt nostrae conscientiae, quod Christus semel futurus sit mundi iudex?

P. Recipiunt et quidem singulare. Certo enim non nisi in salutem nostram venturum scimus.

M. Non ergo reformidare nos convenit hoc iudicium, ut nobis horrorem incutiat?

P. Minime vero: quando non nisi ad eius iudicis tribunal stabimus, qui patronus quoque est, quique nos in fidem clientelamque suam suscepit.

M. Veniamus iam ad tertiam partem.

P. Ea est de *fide in Spiritum sanctum.*

M. Quid vero nobis confert?

P. Nempe huc spectat, ut noverimus, Deum, sicuti nos per Filium redemit et servavit, ita per Spiritum facere nos huius redemptionis ac salutis compotes.

M. Quomodo?

P. Quemadmodum purgationem habemus in Christi sanguine, sic eo aspergi conscientias nostras necesse est, ut abluantur. (1 Petr. 1, 2. 1 Ioan. 1, 7.)

M. Hoc clariori etiamnum expositione indiget.

P. Intelligo Spiritum Dei, dum in cordibus nostris habitat, efficere, ut Christi virtutem sentiamus. (Rom. 8, 11.) Nam ut Christi beneficia mente concipiamus, hoc fit Spiritus sancti illuminatione: eius persuasione fit, ut cordibus nostris obsignentur. (Eph. 1, 13.) Denique, solus ipse dat illis in nobis locum: regenerat nos, facitque ut simus novae creaturae. Proinde, quaecunque nobis offeruntur in Christo dona, ea Spiritus virtute recipimus.

M. Pergamus.

P. Sequitur quarta pars, in qua confitemur *nos credere unam sanctam Ecclesiam Catholicam.*

M. Quid est *Ecclesia?*

P. Corpus ac societas fidelium, quos Deus ad vitam aeternam praedestinavit.

M. Estne hoc etiam caput creditu necessarium?

P. Imo vero: nisi facere velimus otiosam Christi mortem, et pro nihilo ducere quicquid hactenus relatum est. Hic enim unus est omnium effectus, ut sit Ecclesia.

M. De causa ergo salutis fuisse hactenus tractatum eiusque

fundamentum ostensum intelligis, quum exposueris, Christi i
et intercessione nos fuisse in amorem a Deo receptos, et
gratiam Spiritus virtute in nobis confirmari. Nunc vero
cari horum omnium effectum, quo certior ex re ipsa fides e

P. Ita res habet.

M. Porro *Ecclesiam* quo sensu nominas *sanctam?* i

P. Quia scilicet, quoscunque elegit Deus, eos iustifi
formatque in sanctitatem ac vitae innocentiam, quo in illi
ceat sua gloria. (Rom. 8, 30.) Atque id est quod vult I
quum admonet, Christum Ecclesiam, quam redemit, sancti
ut sit gloriosa puraque ab omni macula. (Eph. 5, 25.)

M. Quid sibi vult epitheton *Catholicae* vel *Universal*

P. Eo docemur, sicut unum est fidelium omnium cap
omnes in unum corpus coalescere oportere, ut una sit I
per totum orbem diffusa, non plures. (Eph. 4, 15. 1 Cor. 1

M. Quid autem valet illud, quod continuo de *Sanc*
communione additur?

P. Ad exprimendam clarius, quae inter Ecclesiae memb
unitatem, hoc positum est. Simul indicatur, quicquid be
rum largitur Deus Ecclesiae, in commune omnium bonu
ctare, quum inter se omnes communionem habeant.

M. Verum, estne haec, quam Ecclesiae tribuis, s
iam perfecta?

P. Nondum: quamdiu scilicet in hoc mundo militat
borat enim semper infirmitatibus: nec unquam vitiorum r
penitus purgabitur, donec Christo, suo capiti, a quo sancti
ad plenum adhaereat.

M. Potestne autem haec Ecclesia aliter cognosci,
quum fide creditur?

P. Est quidem et *visibilis* Dei Ecclesia, quam nobi
indiciis notisque descripsit; sed hic proprie de eorum co
tione agitur, quos arcana sua electione adoptavit in salutem
autem nec cernitur perpetuo oculis, nec signis dignoscitur.

M. Quid deinde sequitur?

P. *Credo remissionem peccatorum.*

M. Quid tibi *remissionis* verbum significat?

P. Deum gratuita sua bonitate ignoscere ac condona
cata fidelibus, ne in iudicium vocentur, aut exigatur de illis

M. Hinc sequitur, nos satisfactionibus propriis neq
promereri, quam a Domino peccatorum veniam obtinemus.

P. Verum. Unus enim Christus poenam solvendo
factione defunctus est. Quantum ad nos, nihil nobis co
tionis suppetit, quod Deo afferamus, sed ex mera eius libe
gratuitum hoc beneficium recipimus.

M. Cur peccatorum remissionem subnectis Ecclesiae

P. Quia eam nemo consequitur, quin et coadunatu
ante populo Dei, et unitatem cum Christi corpore persev

finem usque colat, eoque modo testatum faciat, verum se esse Ecclesiae membrum.

M. Hac ratione constituis, extra Ecclesiam non nisi damnationem et exitium esse.

P. Omnino. Qui enim discessionem faciunt a Christi corpore, factionibusque scindunt eius unitatem, iis spes omnis salutis praecisa est, quantisper maneant in eiusmodi dissidio.

M. Recita quod superest.

P. *Credo resurrectionem carnis et vitam aeternam.*

M. Quorsum hoc caput in fidei confessione ponitur?

P. Ut admoneamur, non esse sitam in terra nostram felicitatem. Cuius cognitionis duplex est utilitas ac usus. Inde primum docemur, ita hunc mundum nobis incolendum esse, tanquam inquilinis, ut de migratione assidue cogitemus, nec corda nostra sinamus implicari cogitationibus terrenis. Deinde, utcunque adhuc nos lateat, et ab oculis nostris absconditus sit fructus gratiae in Christo nobis collatae, ne propterea despondeamus animos, sed patienter sustineamus usque ad diem revelationis.

M. Quae porro huius resurrectionis erit series?

P. Qui ante mortui fuerint, recipient sua corpora, eadem scilicet, quae gestarunt; sed praedita nova qualitate, hoc est, non amplius obnoxia morti nec corruptioni. Qui autem tunc erunt superstites, eos subita mutatione Deus mirabiliter excitabit. (1 Cor. 15, 53.)

M. Sed eritne piorum simul et impiorum communis?

P. Una omnium erit resurrectio, sed conditio diversa. Alii enim in salutem ac beatitudinem resurgent, alii in mortem et extremam miseriam. (Matth. 25, 46. Ioan. 5, 29.)

M. Cur ergo sola hic *vita aeterna* commemoratur: *inferorum* nulla mentio?

P. Quoniam nihil hic, nisi quod ad consolationem piarum mentium faciat, habetur: ideo recensentur tantummodo praemia, quae servis suis Dominus praeparavit. Itaque non additur, quae sors impios maneat, quos scimus a regno Dei alienos esse.

M. Ex quo fundamentum tenemus, cui inniti fides debet, inde elicere *verae fidei* definitionem promptum erit.

P. Ita est. Sic autem definire licet, ut dicamus certam esse ac stabilem cognitionem paternae erga nos Dei benevolentiae, sicut per Evangelium Patrem se nobis, Christi beneficio, ac Servatorem fore testatur.

M. Eamne concipimus a nobis, an a Deo recipimus?

P. Docet Scriptura, singulare esse Dei donum; et experientia id confirmat.

M. Quam mihi experientiam dicis?

P. Nempe, rudior est mens nostra, quam ut capere spiritualem Dei sapientiam queat, quae nobis per fidem revelatur: et corda nostra propensiora sunt, vel ad diffidentiam, vel ad perversum

nostri et creaturarum confidentiam, quam ut in Deo suopte m acquiescant. Verum Spiritus sanctus illuminatione sua capaces n intelligendi facit ea, quae captum nostrum longe alioqui exced rent: nosque ad certam persuasionem format, salutis promissio cordibus nostris obsignando.

M. Quid nobis boni oritur ex hac fide, quum semel e assequnti sumus?

P. Iustificat nos coram Deo: et hac iustitia haeredes n vitae aeternae facit.

M. Quid? annon *bonis operibus* iustificantur homines, qu sancte et innocenter vivendo approbare se Deo student?

P. Si quisquam usque adeo perfectus inveniretur, meri censeri iustus posset: verum, quum omnes simus peccatores, m tis modis rei coram Deo, aliunde quaerenda nobis est dignita quae nos illi conciliet.

M. Verum itane sordent, et adeo nullius pretii sunt om hominum opera, ut gratiam coram Deo promereri nequeant?

P. Principio, quaecunque a nobis manant ut nostrà propr dicantur, vitiosa sunt: ac proinde nihil possunt, quam Deo di plicere et ab eo reiici.

M. Dicis ergo, antequam renati simus reformatique D Spiritu, nihil posse nos quam peccare: quemadmodum arbor ma non nisi malos fructus profert. (Matth. 7, 18.)

P. Prorsus ita est. Nam qualemcunque speciem habea in oculis hominum, mala sunt nihilominus, quamdium cor pravu est, quod praecipue Deus intuetur.

M. Hinc constituis, non posse nos ullis meritis Deum pra venire, aut provocare eius beneficentiam; quin potius quicqui tentemus aut aggrediamur operum, irae ac damnationi eius sul iacere?

P. Sic sentio. Itaque mera sua misericordia nulloque op rum respectu (Tit. 3, 5.) nos gratis amplectitur in Christo a ceptosque habet, illius iustitiam nobis acceptam ferendo, ac nostra esset, peccata vero nostra nobis non imputando.

M. Qualiter ergo dicis iustificari nos fide?

P. Quoniam dum certa cordis fiducia amplectimur Eva gelii promissiones, huius, quam dico, iustitiae possessionem qu dammodo adipiscimur.

M. Hoc ergo vis: iustitiam, ut nobis per Evangelium o fertur a Deo, ita fide a nobis recipi.

P. Sic est.

M. Verum ex quo nos semel amplexus est Deus, annon il accepta sunt opera, quae Spiritu sancto nos dirigente facimus?

P. Placent illi, non propriae tamen dignitatis merito, se quatenus suo favore liberaliter ea dignatur.

M. Atqui quum a Spiritu sancto prodeant, annon favore promerentur?

[illegible] semper inquinamenti ex infirmitate carnis [illegible], quo vitiantur.

M. [illegible] igitur aut qua ratione fiet, ut Deo placeant?

P. Sola est fides, quae gratiam illis conciliet: quum huic [illegible] certo innitimur, non ventura esse ad calculum summi [illegible], quod Deus ad severitatis suae regulam exigere ipsa nolit: [illegible] eorum vitiis et sordibus, Christi puritate consepultis, [illegible], acsi perfecta essent et absoluta.

M. Verum, an inde colligemus, operibus iustificari hominem [illegible] postquam a Deo vocatus est, aut operum merito [illegible], ut a Deo diligatur, cuius dilectio vita aeterna no- [illegible]?

P. Nequaquam. Quin potius teneamus, quod scriptum est, [illegible] 2.) neminem mortalium iustificari coram Deo posse, [illegible] deprecemur, ne in iudicium nobiscum intret.

M. Non tamen bona fidelium opera inutilia esse propterea [illegible].

P. Minime vero. Neque enim frustra mercedem illis Deus [illegible] in hoc mundo tum in futura vita pollicetur. Verum ex gra- [illegible] Dei amore, tanquam ex fonte, emergit haec merces: quia [illegible] scilicet primum amplectitur in filios; deinde, consepulta vi- [illegible] memoria, quae ex nobis prodeunt, favore pro- [illegible].

M. Sed anne sic a bonis operibus separari haec iustitia [illegible], ut, qui hanc habet, illis careat?

P. Fieri hoc nequit. Nam quum recipiamus fide Christum, [illegible] se nobis offert: ipse vero non liberationem tantum nobis [illegible] morte et reconciliationem cum Deo promittat, sed Spiritus sancti simul gratiam, qua in vitae novitatem regeneremur: haec coniungi necesse est, ne Christum a seipso distrahamus.

M. Hinc sequitur, fidem esse radicem, ex qua nascantur omnia bona opera: tantum abest, ut ab eorum studio nos revocet.

P. Omnino sic est: ac perinde tota Evangelii doctrina duobus his membris continetur: *fide et poenitentia.*

M. Quid est *poenitentia?*

P. Displicentia odiumque peccati, et amor iustitiae, ex Dei timore profecta, quae nos ad abnegationem usque nostri, carnisque mortificationem adducant, ut Spiritu Dei regendos nos tradamus, ac omnes vitae nostrae actiones ad divinae voluntatis obsequium comparemus.

M. Hoc vero secundum membrum fuit in divisione, quam initio posuimus, quum tu rationem ostenderes rite colendi Dei.

P. Verum: ac simul additum fuit, veram hanc ac legitimam esse regulam colendi Dei, ut eius voluntati obsequamur.

M. Qui sic?

P. Quoniam is demum illi probatur cultus, non qu fingere nobis libuerit, sed quem suo ipse arbitrio praesc

M. Quam autem vivendi regulam nobis posuit?

[II.] DE LEGE,

id est,

Decem praeceptis Dei.

P. Legem suam.

M. Quid ea continet?

P. Duabus partibus constat: quarum prior quatu praecepta, altera sex. Ita decem omnino praeceptis tota Lex.

M. Quis huius divisionis est auctor?

P. Deus ipse, qui in duas tabulas descriptam Mos et saepe testatus est redigi in decem verba. (Exod. et 32, 15. et 34, 1. Deut. 4, 13. et 10, 4.)

M. Argumentum prioris tabulae quale est?

P. De pietatis erga Deum officiis.

M. Secundae vero?

P. Qualiter sit agendum cum hominibus, et quid beamus.

M. Recita praeceptum vel caput primum.

P. *Audi Israel: Ego sum Iehova Deus tuus, qui ex terra Aegypti, e domo servitutis; non habebis deo coram me.* (Exod. 20, 2. Deut. 5, 6.)

M. Nunc sensum verborum expone.

P. Initio quadam veluti praefatione utitur in totam Nam quum Iehovam se nominat, ius sibi vindicat et auc iubendi. Deinde, quo Legi suae gratiam apud nos conc dit se Deum esse nostrum. Perinde enim valent hae acsi Servatorem nostrum se vocaret. Hoc autem benefi nos dignetur, par est, ut nos illi vicissim exhibeamus in obsequentem.

M. Verum quod continuo de liberatione subiicit iugo servitutis Aegyptiacae, annon ad Israeliticum pop eum quidem solum, peculiariter spectat?

P. Fateor quoad opus; verum, est alterum liberat nus, quod ad omnes peraeque homines pertinet. N omnes ex spirituali peccati servitute et diaboli tyrannide

M. Cur eius rei meminit, quum in Legem suam vellet?

P. Ut nos commonefaciat, summae ingratitudinis r nisi totos illi nos in obsequium addixerimus.

M. Quid autem hoc primo capite exigit?

P. Ut suum illi soli honorem in solidum asseramus, neque ullam eius partem transferamus alio.

M. Quis honor illius est proprius, quem alio transcribere sit nefas?

P. Eum adorare, collocare in ipso nostram fiduciam, invocare ipsum, illi denique omnia deferre, quae in eius maiestatem competunt.

M. Quorsum haec particula adiecta est: *coram facie mea?*

P. Quum nihil tam reconditum sit, quod eum lateat, sitque occultarum cogitationem cognitor ac iudex: significat, non externae modo confessionis honorem requirere, sed veram quoque pietatem cordis.

M. Transeamus ad secundum caput.

P. *Non sculpes tibi simulacrum, neque imaginem ullam effiges eorum, quae aut in caelo sunt sursum, aut deorsum in terra, aut in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles.*

M. Prohibetne in totum, ne aliquae pingantur aut sculpantur imagines?

P. Non, sed duo tantum hic vetat, ne quas faciamus imagines, vel Dei effingendi, vel adorandi causa.

M. Cur Deum non licet visibili figura exprimere? (Deut. 4, 15. Actor. 17, 29. Rom. 1, 23.)

P. Quia nihil inter eum, qui spiritus est aeternus ac incomprehensibilis, et corpoream, corruptibilem mortuamque figuram simile est.

M. Iniuriam ergo fieri censes eius maiestati, quum in hunc modum repraesentatur?

P. Sic sentio.

M. Quaenam hic adorationis species damnatur?

P. Quum ad statuam vel imaginem nos convertimus precaturi, coram ea nos prosternimus: genuum flexione, aut aliis signis exhibemus illi honorem, acsi Deus illic se nobis repraesentaret.

M. Non ergo quamlibet simpliciter picturam vel sculpturam his verbis damnari intelligendum est; sed tantum imagines prohibemur facere in hunc finem, ut in illis Deum vel quaeramus vel colamus: sive, quod idem est, eas colamus in Dei honorem, aut quoquo modo illis ad superstitionem et idololatriam abutamur.

P. Verum.

M. Nunc in quem finem caput hoc referemus?

P. Quemadmodum superiore unum se esse denunciavit, quem coli oporteat et adorari: ita nunc quae recta sit adorationis forma ostendit, quo nos ab omni superstitione aliisque vitiosis et carnalibus figmentis revocet.

M. Pergamus.

P. Sanctionem adiungit: *se Iehovam esse Deum nostrum*

fortem, zelotypum, qui vindicet iniquitatem patrum in filios que in tertiam et quartam generationem eorum, qui se oder

M. Cur mentionem *fortitudinis* suae facit?

P. Eo significat, se ad gloriam suam vindicandam s habere potentiae.

M. Quid *zelotypiae* vocabulo indicat?

P. Aequalem aut socium ferre non posse. Nam ut se bis, pro infinita sua bonitate, donavit, ita nos vult esse pro suos. Atque haec animarum nostrarum est castitas, illi dic esse et penitus adhaerere; sicut rursum adulterio pollui dicun dum ab eo ad superstitionem deflectunt.

M. Quo sensu hoc dictum est: *Ulcisci patrum iniquita in filios?*

P. Quo plus nobis incutiat terroris, non tantum de iis, offenderint, poenas sumpturum se minatur: sed eorum que sobolem foro maledictam.

M. Atqui an hoc Dei aequitati consentaneum est, quem punire propter alterius noxam?

P. Si qualis sit humani generis conditio reputamus, sol est quaestio. Natura enim maledictioni obnoxii sumus om nec est quod de Deo conqueramur, quum in hac sorte nos rel quit. Iam vero, sicut suam erga pios dilectionem, eorum po ritati benedicendo demonstrat, ita suam adversus impios vi ctam, eorum filios hac benedictione privando, exequitur.

M. Perge.

P. Quo nos amabili etiam suavitate alliciat, *misericor usurum se promittit erga omnes, qui se diligunt suaque mand observant, in mille generationes.*

M. Intelligitne pii hominis innocentiam, posteris omnib quamvis impiis, saluti fore?

P. Nequaquam: sed hoc modo, suam benignitatem eo que se effusurum erga fideles, ut, in eorum gratiam, eorum q que se liberis benignum exhibeat: non tantum res eorum p sperando, quoad praesentem vitam, sed animas quoque ipsor sanctificando, quo in grege suo censeantur.

M. Atqui hoc perpetuum non esse apparet.

P. Fateor. Quemadmodum enim liberum hoc sibi retii ut misericordem se, quum libuerit, impiorum liberis exhibe ita suam gratiam non adeo astrinxit fidelium liberis, quin j suo arbitrio repudiet ex illis, quos visum fuerit: sic tamen temperat, ut promissionem hanc non vanam esse nec fallac constet. (Rom. 9.)

M. Cur *mille* hic *generationes*, in poenae vero damnatic *tres* duntaxat aut *quatuor* nominat?

P. Quo significet, se ad humanitatem magis et benefic tiam, quam ad severitatem propensum esse. Sicut etiam al

testatur, quum se ad ignoscendum facilem esse dicit, tardum vero ad iram. (Exod. 34, 6. Psal. 103, 8. et 145, 8.)

M. Iam ad tertium.

P. *Non usurpabis nomen Iehovae Dei tui frustra.*

M. Quis sensus?

P. Vetat, ne Dei nomine abutamur, non peierando tantum, sed praeter necessitatem iurando.

M. Estne aliquis nominis Dei usus legitimus in iureiurando?

P. Imo vero: quum adhibetur ex iusta causa. Primum, asserendae veritati: deinde: quum eius momenti est negotium, ut iurare par sit, ad mutuam inter homines tuendam charitatem et concordiam.

M. Verum annon longius spectat, quam ad cohibenda iuramenta, quibus profanatur Dei nomen aut imminuitur eius honos?

P. Proposita una specie, in universum nos admonet, ne unquam in medium a nobis proferatur Dei nomen, nisi cum timore ac reverentia, et in eum finem, ut gloriosum appareat. Nam quum sit sacrosanctum, cavere debemus omnibus modis, ne aut ipsum contemptui habere videamur, aut aliis occasionem contemnendi praebeamus.

M. Quomodo hoc fiet?

P. Si de Deo eiusque operibus non aliter cogitemus aut loquamur, quam in eius honorem.

M. Quid sequitur?

P. Sanctio, qua *non fore innocentem* denunciat, *qui nomen suum in vanum usurpaverit.*

M. Quum alibi pronunciet, se in Legis suae transgressores vindicaturum, quid hic amplius continetur?

P. Eo voluit indicare, quanti nominis sui gloriam faciat: quo eius studiosiores simus, dum videmus paratam fore ultionem, si quis eam profanaverit.

M. Veniamus ad quartum praeceptum.

P. *Recordare diem Sabbathi, ut eum sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omne opus tuum: septimus vero, Sabbathum est Domini Dei tui. Non facies in eo ullum opus, nec servus tuus, nec ancilla, neque bos, neque asinus, neque inquilinus, qui habitat intra portas tuas. Nam sex diebus perfecit Deus caelum et terram et mare, et quicquid in illis continetur: septimo quievit. Itaque benedixit diei Sabbathi, et eum sanctum sibi segregavit.*

M. Iubetne sex diebus laborare, ut septimo quiescamus?

P. Non simpliciter: verum sex dies hominum laboribus permittens, septimum excipit, ut quieti destinetur.

M. An quemvis laborem nobis interdicit?

P. Hoc praeceptum separatam et peculiarem habet rationem. Siquidem quietis observatio pars est veterum ceremoniarum: itaque Christi adventu abrogata fuit.

M. Dicisne praeceptum hoc ad Iudaeos proprie sp
ideoque temporarium duntaxat fuisse?

P. Nempe: quatenus ceremoniale est.

M. Quid ergo? subestne aliquid praeter ceremoniam?

P. Tribus ex causis datum fuit.

M. Cedo mihi eas.

P. Ad spiritualem quietem figurandam, ad conserva
politiae Ecclesiasticae, ad servorum sublevationem.

M. Quid per spiritualem quietem intelligis?

P. Dum a propriis operibus feriamur, quo Deus in
sua opera peragat.

M. Quae porro feriandi ratio?

P. Si carnem nostram crucifigimus: hoc est, renun
nostro ingenio, ut Dei Spiritu gubernemur.

M. An id septimo quoque die fieri satis est?

P. Imo continenter. Nam ex quo semel coeperimus
gendum est toto vitae cursu.

M. Cur ergo eius significationi destinatur certus dies

P. Nihil necesse est per omnia congruere veritatem
figura, modo conveniat, quantum satis est ad rationem figu

M. Cur tamen septimus potius dies praescribitur, quam
qualibet?

P. Numerus hic perfectionem in Scriptura designat,
quo ad notandam perpetuitatem aptus est. Simul indicat,
tualem hanc quietem inchoari duntaxat in hac vita, nec ant
fectam fore, donec e mundo migremus.

M. Verum, quid hoc sibi vult, quod suo nos exem
quiescendum hortatur Dominus?

P. Quum mundi creationi finem intra sex dies impos
septimum operum suorum considerationi dicavit. Ad id qu
acrius stimulet, suum nobis exemplum proponit. Nihil enim
gis expetendum, quam ut nos ad eius imaginem formemus.

M. Verum continuane esse debet operum Dei meditat
ex septenis quibusque diebus unum illi destinari sufficit?

P. Exerceri quidem nos quotidie in ea decet: veru
imbecillitatis nostrae causa, dies unus peculiariter statuitur.
haec politia est, quam dixi.

M. Quis igitur eo die servandus est ordo?

P. Ut populus ad audiendam Christi doctrinam, ad
quentandas publicas preces, ad edendam fidei suae profess
conveniat.

M. Nunc expone quod dixisti, Dominum hoc praecept
vorum quoque sublevationi prospicere voluisse.

P. Ut eis, qui sub aliena potestate sunt, aliquid laxa
detur. Quin etiam hoc ad retinendam communem politiam
Nam ubi dies unus quieti assignatur, ita se quisque ad lab
dum in reliquum temporis assuefacit.

M. Videamus iam, quatenus ad nos spectet hoc mandatum.

P. Quod ad ceremoniam, quum in Christo extiterit eius veritas, abrogatam esse dico. (Col. 2, 17.)

M. Quomodo?

P. Nempe, quia mortis eius virtute vetus homo noster crucifigitur, atque excitamur in vitae novitatem. (Rom. 6, 6.)

M. Quid ergo ex praecepto nobis restat?

P. Ne sancta instituta, quae ad spiritualem Ecclesiae politiam faciunt, negligamus: praesertim vero, ut sacros conventus ad audiendum Dei sermonem, ad mysteria celebranda, ad solennes preces, sicut erunt ordinati, frequentemus.

M. Atqui nihilne amplius figura nobis conducit?

P. Imo vero. Ad suam enim veritatem revocanda est. Ut scilicet insiti in Christi corpus, factique eius membra, desinamus a propriis operibus, atque ita Dei gubernationi nos resignemus.

M. Transeamus ad secundam Tabulam.

P. Eius initium est: *Honora patrem et matrem.*

M. Quid tibi significat hic vox *honoris?*

P. Ut cum modestia et humilitate morigeri sint et obsequentes liberi parentibus, ut eos reverenter colant: ut iuvent in necessitate, suasque illis operas impendant. His enim tribus membris absolvitur, qui debetur parentibus, honor.

M. Perge modo.

P. Adiicitur mandato promissio: *Ut prorogentur dies tui super terram, quam daturus est tibi Dominus Deus tuus.*

M. Quis sensus?

P. Diu beneficio Dei victuros, qui debitum parentibus honorem praestiterint.

M. Quum tot aerumnis referta sit haec vita: cur beneficii loco longam eius durationem nobis pollicetur Deus?

P. Quantiscunque miseriis sit obnoxia, Dei tamen benedictio est erga fideles, vel hac una de causa, quod paterni eius favoris argumentum est, dum eos hic alit et conservat.

M. Sequiturne e converso eum, qui cito et ante iustam aetatem ex hoc mundo eripitur, a Deo maledictum esse?

P. Minime. Quin potius accidit interdum, ut, quo quisque magis diligitur a Deo, eo citius recipiatur ex hac vita.

M. Atque sic agendo, qualiter promissioni suae satisfacit?

P. Quicquid nobis terrestrium bonorum Deus promittit, sub hac conditione accipere convenit: quatenus in bonum animae nostrae salutemque expedit. Esset enim ordo valde praeposterus, nisi semper antecederet animae ratio.

M. Quid de iis, qui parentibus fuerint contumaces?

P. Non in extremo tantum iudicio punientur: sed hic quoque in eorum corpora Deus vindicabit, aut hinc omnes tollendo e medio aetatis flore, aut ignominioso mortis genere plectendo, aut aliis modis.

M. Verum annon de terra Chanaan nominatim pr
loquitur?

P. Sic est, quantum ad Israelitas spectat: at nc
verbum latius patet ac extendi debet. Quamcunque enim r
incolamus; quum Domini sit totus orbis, eam nobis assign
sidendam. (Psal. 24, 1. et 85, 5. et 115, 16.)

M. Nihilne amplius restat de praecepto?

P. Quanquam non nisi de patre et matre verba son
telligendi sunt tamen omnes, qui nobis praesunt: quando
ipsorum est ratio.

M. Quaenam illa?

P. Nempe, quia Dominus eos in superiorem honoris
extulerit. Nulla enim est vel parentum vel principum ve
fectorum quorumlibet auctoritas, nullum imperium, nullus
nisi ex Dei decreto: quia mundum sic illi placet ordinare.

M. Recita sextum.

P. *Non occides.*

M. Nihilne aliud vetat, quam caedes perpetrare?

P. Imo vero. Nam quum hic loquatur Deus, non
nis tantum operibus legem dicit, sed animi etiam affectibus
que his potissimum.

M. Videris subindicare, genus esse quoddam arcan
dis, a quo hic nos Deus revocat.

P. Sic est. Ira enim et odium, et quaevis nocend
ditas, caedes coram Deo censetur.

M. Satisne defuncti sumus, si neminem persequamu

P. Nequaquam. Siquidem Dominus odium damnando
arcendo a quavis noxa, qua proximus noster laedatur, sin
se exigere ostendit, ut omnes mortales ex animo diliga
fideliter ipsis tuendis conservandisque studeamus.

M. Iam ad septimum.

P. *Non moechaberis.*

M. Expone quae sit summa.

P. Scortationem quamlibet maledictam esse coram
Proinde, nisi iram Dei velimus in nos provocare, ab il
diligenter abstinendum.

M. Nihilne praeterea requirit?

P. Respicienda semper est natura Legislatoris, quen
mus non externo modo operi immorari, sed animi potius
bus esse intentum.

M. Quid ergo plus comprehendit?

P. Ex quo tum corpora nostra tum animae temp
Spiritus sancti, ut castam utrisque puritatem praestemus: (1
16. et 6, 19. 2 Cor. 6, 16.) ac proinde non externi
flagitii abstinentia pudici simus: sed etiam corde, verbis,
denique corporis et actione. Denique corpus ab omni l

[illegible] sit, animus ab omni libidine, ut nulla pars nostri impudicitiae sordibus sit inquinata.

M. Veniamus ad octavum.

P. *Non furaberis.*

M. Eane tantum furta prohibet, quae humanis legibus puniuntur, an longius procedit?

P. Malas omne genus fraudandi circumveniendique artes, quibus aliena bona aucupamur, sub furti nomine complectitur. Hic ergo vetamur, tum violenter involare in bona proximorum; tum per vafritiem et dolum illis manum iniicere; tum aliis quibuscunque obliquis rationibus ad illa occupanda conari.

M. Satisne est manus abstinere a maleficio: an cupiditas etiam hic damnatur?

P. Huc semper est redeundum: quum spiritualis sit Legislator, non externa tantum furta coercere eum velle, sed omnia simul et consilia et studia, quae aliis omnino incommodent: atque ipsam in primis cupiditatem, ne ditescere cum iactura fratrum expetamus.

M. Quid ergo agendum est, ut praecepto pareamus?

P. Danda est opera, ut suum cuique salvum sit.

M. Nonum praeceptum quod est?

P. *Non eris adversus proximum tuum testis mendax.*

M. Prohibetne peierare in foro duntaxat, an in universum mentiri adversus proximos?

P. Sub specie una comprehenditur doctrina generalis, ne falso proximum calumniemur: neve maledicentia nostra et obtrectationibus laedamus eius famam, aut aliquam illi noxam afferamus in suis bonis.

M. Cur autem nominatim exprimit publica periuria?

P. Quo maiorem nobis huius vitii horrorem incutiat. Innuit enim, si quis maledicentiae et calumniis assueverit: inde ad periuria proclivem fore lapsum, si occasio data fuerit proximi infamandi.

M. Vultne a maledicendo tantum nos arcere, an etiam a malis suspicionibus sinistrisque et iniquis iudiciis?

P. Utrumque, secundum rationem ante adductam, hic damnat. Nam quod agere coram hominibus malum est, malum est coram Deo etiam velle.

M. Ergo quid in summa velit, expone.

P. Ne ad male sentiendum de proximis, neve ad eos infamandos propensi simus, vetat: quin potius, hac nos aequitate et humanitate praeditos esse iubet, ut de illis, quantum veritas patitur, bene sentiamus, suamque eis existimationem integram tueri studeamus.

M. Recita ultimum.

P. *Non concupisces domum proximi tui: non concupisces*

uxorem proximi tui: non servum, non ancillam, non bovem asinum, nec quicquam aliud quod ipsius sit.

M. Quum spiritualis sit tota Lex, sicut etiam ante dixisti: nec tantum coercendis externis operibus, sed corr etiam animi affectibus posita sint superiora praecepta, qu amplius additur?

P. Reliquis praeceptis voluntates atque affectus reg moderari voluit Dominus: hic vero etiam cogitationibus, nonnullam cupiditatem secum trahunt, neque tamen perveni statam usque deliberationem, legem imponit.

M. Dicisne minimas quasque cupiditates, quae fideli reptant, et ipsis veniant in mentem, peccata esse, etiams stant potius, quam assentiantur?

P. Constat certe, pravas omnes cogitationes, etiam accedat consensus, ex naturae nostrae vitio prodire. Veru tantum dico, damnari hoc praecepto vitiosas cupiditates, q cor hominis titillant, ac sollicitant, ut tamen non pertra firmam deliberatamque voluntatem.

M. Hactenus ergo malos quidem affectus, quibus secunt homines et subigendos se permittunt, prohibitos fuisse ligis; nunc vero tam exactam integritatem a nobis requ nullam perversam cupiditatem corda nostra admittant, qua catum stimulentur.

P. Sic est.

M. Licetne iam breve totius Legis compendium colli

P. Maxime: siquidem eam in duo capita redigamus. est: *ut Deum amemus ex toto corde, ex tota anima, e viribus.* Alterum: *ut proximos diligamus perinde ac nosm*

M. Quid sub *Dei amore* continetur?

P. Amare ipsum, sicuti Deum amare decet: nem simul et Dominus et Pater et Servator agnoscatur. Itaq amori adiuncta est eius reverentia, voluntas illi obsequendi cia, quae in ipso collocanda est.

M. Quid per totum cor, totam animam et tota intelligis?

P. Eam zeli vehementiam, ut nullis prorsus cogitati nullis desideriis, nullis studiis sit in nobis locus, quae huic adversentur.

M. Quis secundi capitis est sensus?

P. Quemadmodum natura adeo propensi ad nos a sumus, ut hic affectus alios omnes superet: ita proximoru ritatem sic regnare in nobis decet, ut nos omni ex parte net, sitque omnium et consiliorum et operum regula.

M. Quid *proximi* tibi nomen significat?

P. Non cognatos modo, et amicos, aut qui aliqua cum necessitudine sunt coniuncti: sed etiam eos, qui no cogniti sunt, adeoque inimicos.

M. Quid autem illi coniunctionis nobiscum habeat?

P. Nimirum coniuncti sunt eo vinculo, quo universum hominum genus Deus simul colligavit. Est autem id sacrosanctum et inviolabile, quod nullius pravitate aboleri potest.

M. Dicis igitur, si nos quispiam oderit, esse hoc eius proprium: manere nihilominus ipsum nobis proximum eoque loco a nobis habendum esse: quia stet inviolabilis Dei ordo, quo haec inter nos coniunctio sancita est?

P. Sic est.

M. Quum formam Dei rite colendi Lex ostendat: nonne prorsus secundum eius praescriptum vivendum est?

P. Verum id quidem est. Atqui ea imbecillitate laborant omnes, ut nemo, quod debet, omni ex parte impleat.

M. Cur ergo eam a nobis perfectionem exigit Deus, quae sit facultate nostra superior?

P. Nihil exigit, cui praestando non simus obstricti. Caeterum modo ad eam, quae hic praescribitur, vivendi formam enitamur, etiamsi procul absimus a scopo, hoc est, a perfectione, Dominus, quod deest, nobis ignoscit.

M. De hominibusne universis in genere loqueris, an de fidelibus duntaxat?

P. Qui Dei Spiritu nondum est regenitus, ne ad minimum quidem Legis apicem inchoandum erit idoneus. Praeterea, si quem demus inveniri, qui aliqua ex parte Legi obtemperet, non tamen ideo coram Deo defunctum iudicavimus. Nam maledictos pronunciat omnes, qui non omnia impleverint, quae in ea continentur. (Deut. 27, 26. Gal. 3, 10.)

M. Hinc statuendum est, sicuti duo sunt hominum genera, ita duplex esse Legis officium.

P. Omnino. Nam apud incredulos nihil aliud efficit, nisi quod excusationem illis omnem praecludit coram Deo. Atque id est quod significat Paulus, quum eam vocat *ministerium mortis et damnationis*. (Rom. 1, 32. 2 Cor. 3, 6.) Erga fideles longe alium usum habet.

M. Quem?

P. Principio, dum iustitiam operibus consequi se non posse (Rom. 3, 20. Gal. 2, 16. et 3, 11. et 4, 5.) ex ea discunt, ad humilitatem hoc modo erudiuntur: quae vera est ad quaerendam in Christo salutem praeparatio. Deinde quatenus plus multo exigit ab ipsis, quam sint praestanda, eos ad petendam a Domino virtutem sollicitat, simulque perpetui reatus commonefacit, ne superbire audeant. Postremo, freni instar illis est, quo in Dei timore retineantur.

M. Tametsi ergo in hac terrena peregrinatione Legi nunquam satisfacimus, non tamen hoc supervacuum esse censebimus, quod tam exactam a nobis perfectionem flagitet. Scopum enim, ad quem nos collimare, et metam, ad quam nos eniti convenit,

demonstrat: ut quisque nostrum pro modo collatae sibi gr ad summam rectitudinem vitam suam componere, et maiores inde progressus facere, assiduo studio conetur.

P. Sic sentio.

M. An nos perfectam in Lege omnis iustitiae re habemus?

P. Equidem adeo, ut nihil velit aliud Deus a nobis, ut eam sequamur: rursum vero, irritum habeat ac repudiet, quid praeter eius praescriptum suscipimus. Neque enim ali crificium acceptum habet, quam obedientiam. (1 Sam. 15 Ierem. 7, 22. 23.)

M. Quorsum igitur tot admonitiones, praecepta, exhor nes, quibus passim utuntur tum Prophetae tum Apostoli?

P. Nihil quam merae Legis expositiones sunt, qu Legis obedientiam nos manu ducunt potius, quam ab ea abd

M. Atqui de privata cuiusque vocatione nihil praecipit

P. Quum reddere cuique, quod suum est, iubet: ind ligere promptum est, quae sint privatim in ordine suo vit genere cuiusque partes. Et exstant passim in Scriptura, admodum dictum est, sparsae singulorum praeceptorum exp nes. Nam quod hic Dominus summatim complexus est verbis, alibi fusius et plenius exequitur.

[III.] DE ORATIONE.

M. Quum de secunda parte divini cultus, quae in obs obedientiaque sita est, satis disputatum fuerit, iam de tertia disseramus.

P. Diximus invocationem esse, quum ad ipsum in necessitate confugimus.

M. Eumne solum censes invocandum esse?

P. Omnino. Id enim exigit, tanquam proprium n sui cultum.

M. Si ita res habet, quonam licebit modo homines ad nobis ferendam implorare?

P. Magnum vero inter haec duo discrimen est. enim quum invocamus, testamur nihil nos aliunde boni expe nec alibi nos collocare totum nostrum praesidium: interea auxilia, quoad nobis permittit facultatemque illis nos adi contulit, quaerimus.

M. Quod ergo ad hominum opem fidemque confugimus. obstare dicis, quominus unum invocemus Deum, quum in eos nostra minime recumbat: nec aliter imploremus ipso quia benefaciendi facultate eos instruendo, beneficentiae su nistros nobis quodammodo destinavit Deus, quorum per man iuvare nos, et quae apud illos deposuit subsidia, erogare nobis

P. Sic sentio. Ac proinde quicquid ab illis benefi

recipimus, Deo acceptum referre convenit: sicuti re vera unus e illa omnia nobis eorum ministerio largitur.

M. Verum, annon hominibus tamen, quoties aliquid in nos ficii contulerunt, habenda est gratia? Id enim ipsa naturae aeuitas et lex humanitatis dictat.

P. Habenda prorsus, vel ob unam hanc causam, quod hoc psos honore dignatur Deus, ut, quae ex liberalitatis suae fonte nexhausto fluunt bona, per eorum manus tanquam per rivos ad os derivet. Hac enim ratione nos illis obstringit, atque id psum vult nos agnoscere. Itaque qui se hominibus gratum non praebet, suam in Deum quoque ingratitudinem hoc modo prodit.

M. Hincne licebit colligere, perperam invocari tum Angeos, tum sanctos Domini servos, qui ex hac vita demigrarunt?

P. Licebit. Neque enim Sanctis has partes attribuit Deus, t nobis opitulentur. Quantum vero ad Angelos spectat: tametsi orum utitur opera in salutem nostram, non tamen a nobis vult mplorari.

M. Quicquid ergo ad ordinem a Deo institutum apte congruenterque non quadrat, id cum eius voluntate pugnare dicis?

P. Sic est. Certum enim infidelitatis signum est, iis, quae dat nobis Deus, non esse contentos. Deinde si in Sanctorum Angelorumve fidem nos conferamus, ubi nos ad se unum Deus vocat, partemque fiduciae, quae tota residere in solo Deo debuerat, transferamus in ipsos, in idololatriam prolabimur: quum scilicet partiamur inter eos, quod sibi Deus in solidum vendicabat.

M. Nunc de orandi ratione tractemus. Sufficitne ad orandum lingua: an mentem etiam et cor requirit oratio?

P. Lingua quidem non semper necessaria est: intelligentia vero et affectu nunquam carere potest vera oratio.

M. Quo mihi argumento hoc probabis?

P. Quandoquidem Deus spiritus est, quum alias semper cor ab hominibus exigit, tum vero in oratione praesertim, qua cum ipso communicant. Quamobrem non nisi iis, qui eum in veritate invocaverint, propinquum se fore pollicetur: (Psal. 145, 18.) ex adverso autem execratur omnes et maledicit, qui per fictionem et non ex animo precantur. (Iesa. 29, 13.)

M. Vanae ergo et nihili erunt preces quaecunque lingua tantum conceptae fuerint?

P. Non id modo: sed Deo etiam summopere displicebunt.

M. Qualem in oratione affectum exigit Deus?

P. Primum, ut inopiam miseriasque nostras sentiamus: utque is sensus moerorem in animis nostris et anxietatem generet: deinde ut vehementi serioque obtinendae a Deo gratiae desiderio aestuemus: quae precandi quoque ardorem in nobis accendant.

M. A nativone hominibus ingenio manat hic affectus, an a Dei gratia illis provenit?

P. Deum hic nobis subvenire necesse est. Nos enim ad

utrumque prorsus sumus stupidi. Spiritus Dei est, qui inenarrabiles gemitus excitat in nobis animosque nostros format in desideria, quae in oratione requiruntur, ut ait Paulus. (Rom. 8, 26. Gal. 4, 6.)

M. Eone spectat haec doctrina, ut resides et quodammodo oscitantes motum Spiritus expectemus, nec se quisque ad eum dum sollicitet?

P. Minime vero. Quin hic potius est finis: ut, quum sentiunt se et ad orandum pigros vel minus bene comparatos, fideles, ad Deum protinus confugiant, seque inflammari postulent igneis Spiritus eius aculeis, quo ad orandum reddantur idonei.

M. Non tamen intelligis, nullum in precibus esse linguae usum?

P. Nequaquam. Est enim saepe adiumento ad sublevandam retinendamque mentem, ne tam facile a Deo abstrahatur. Praeterea quum ad illustrandam Dei gloriam creata sit prae aliis membris, totam eius facultatem in hunc usum explicari par est. haec hominem interdum studii vehementia huc impellit, ut praeter consilium lingua in vocem prorumpat.

M. Si ita est, quid proficiunt, qui exotica lingua non intellecta orant?

P. Id vero nihil est aliud, quam cum Deo ludere. a Christianis facessat haec hypocrisis. (1 Cor. 14, 15.)

M. Verum quum precamur, facimusne id fortuito successu incerti, an vero constitutum id certo habere nos exauditum nos iri a Domino?

P. Hoc perpetuum sit orationis fundamentum, exaudiendos nos iri a Domino, et quicquid petierimus impetraturos, quatenus nobis conducet. Hac ratione docet Paulus, (Rom. 10, 14.) fide manare rectam invocationem Dei. Nam rite nemo unquam ipsum invocabit, nisi qui in certa bonitatis eius fiducia prius acquieverit.

M. Quid ergo his fiet, qui haesitantes orant, nec in animis suis statuunt, quid sint orando profecturi, imo incerti sunt audiantur necne a Deo suae preces?

P. Vanae sunt ac irritae ipsorum preces, quum nulla promissione sint suffultae. Iubemur enim certa fide petere: et promissio additur, quicquid credentes petierimus, id nobis datum iri. (Matth. 21, 22. Marc. 11, 24. Iacob. 1, 6. Psal. 50, 15. 91, 15. et 145, 18. Iesa. 30, 19. et 65, 1. Ierem. 29, 12. Ioël. 2, 32. Rom. 8, 25. et 10, 13. 1 Tim. 2, 5. 1 Ioan. 2, 1. Hebr. 4, 14. Ioan. 14, 14.)

M. Restat ut videamus, unde nobis tantum confidentiae, ut quum tot modis indigni simus Dei conspectu, sistere nos tamen coram ipso audeamus.

P. Primum, habemus promissiones, quibus simpliciter, omissa dignitatis nostrae ratione, standum est. Deinde, si filii sumus animat nos Spiritus eius, atque instigat, ut ad eum, tanquam a

patrem, familiariter nos recipere nihil dubitemus. Ac ne illos, quod instar vermium sumus et conscientia premimur nostrorum peccatorum, maiestatem eius gloriosam horreamus, mediatorem nobis proponit Christum, quo aditum patefaciente, de obtinenda gratia minime simus anxii.

M. Intelligis non nisi unius Christi nomine invocandum esse Deum?

P. Sic sentio. Nam et disertis verbis ita nobis praecipitur: et additur promissio, facturam sua intercessione, ut consequamur quae petimus.

M. Non ergo temeritatis aut arrogantiae accusandus est, qui, hoc advocato fretus, ad Deum familiariter accedit, et hunc Deo et sibi proponit solum, per quem exaudiatur?

P. Nullo modo. Nam qui sic orat, tanquam ex illius ore preces concipit, quum eius patrocinio adiuvari suam orationem commendarique sciat. (Rom. 8, 33. 15.)

M. Tractemus iam, quid continere fidelium preces debeant. Licetne quicquid in mentem nobis venit a Deo postulare, an certa hic tenenda est regula?

P. Haec vero nimis praepostera esset orandi ratio, indulgere propriis desideriis carnisque iudicio. Nam et rudiores sumus, quam ut possimus indicare quid nobis expediat, et ea cupiditatum intemperie laboramus, quae freno cohiberi necesse habeat.

M. Quid proinde opus est facto?

P. Hoc restat unum, ut Deus ipse rectam orandi formam nobis praescribat: ut tantum manu ducentem sequamur et quasi verba praeeuntem.

M. Quam nobis legem praescripsit?

P. Ampla quidem et copiosa passim in Scripturis huius rei doctrina traditur. Verum, quo certiorem praefigeret scopum, formulam composuit et quasi dictavit, qua, quicquid a Deo petere fas est ac nostra refert, breviter complexus est et in pauca capita digessit.

M. Recita.

P. Rogatus a discipulis Dominus noster Christus, quonam orandum esset modo, respondit: Quum volueritis orare, sic dicite: *Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua in terra, sicut in caelo. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, sicut nos quoque remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem: sed libera nos a malo. Quia tuum est regnum et potentia et gloria in secula. Amen.* (Matth. 6, 9—13. Luc. 11, 2—4.)

M. Quo melius intelligamus quid contineat, eam in capita partiamur.

P. Sex habet partes: quarum tres priores solam Dei glo-

riam, non habita nostri ratione, tanquam proprium suum fine respiciunt; reliquae ad nos utilitatemque nostram spectant.

M. Ergone petendum est a Deo quicquam, unde nihil nos boni redeat?

P. Ipse quidem pro infinita sua bonitate sic componit omni ut nihil cedat in ipsius gloriam, quin nobis quoque sit sal tare. Itaque quum sanctificatur eius nomen, ut nobis quoque sanctificationem vertatur, efficit: non advenit eius regnum, qu simus quodammodo eius participes. Verum in optandis . omnibus solam eius gloriam, praeterita nostra utilitate, int convenit.

M. Nempe, secundum hanc doctrinam, tria haec postul cum utilitate quidem nostra coniuncta sunt: non tamen in ali scopum collimare debent, quam ut glorificetur Dei nomen.

P. Sic est, atque adeo in reliquis etiam tribus eadem D gloria curae nobis esse debet: utcunque iis, quae in rem ac s lutem nostram sunt, optandis proprie sint destinata.

M. Nunc ad verborum explicationem pergamus: ac pri cipio, Cur *patris* nomen hic potius, quam aliud quodvis, D tribuitur?

P. Quum ad rectam orandi rationem in primis requirat secura conscientiae fiducia, nomen hoc sibi assumit Deus, qu nihil nisi meram suavitatem sonat: ut, ita excussa ex ani nostris omni anxietate, ad se familiariter implorandum nos invit

M. Ergone Deum audebimus sine difficultate recta adir ut filii parentes solent?

P. Omnino: quin etiam multo certiore obtinendi quod p timus fiducia. Nam, ut admonet Magister, (Matth. 7, 11.) nos, quum mali simus, non possumus tamen filiis nostris bo negare, nec eos dimittere inanes sustinemus, nec venenum por gimus illis pro pane: quanto plus beneficentiae a caelesti Pat expectandum est, qui non tantum summe bonus est, sed ip etiam bonitas?

M. An non ex hoc quoque nomine argumentum duce licebit, quo id, quod initio dictum est, preces scilicet univers Christi patrocinio fundatas esse oportere, (Joan. 15, 7. Ro 8, 15.) comprobetur?

P. Et quidem firmissimum. Neque enim filiorum loco n habet Deus, nisi quatenus Christi sumus membra.

M. Cur *nostrum* potius in commune patrem nominas Deu quam *tuum* peculiariter?

P. Potest quidem fidelium unusquisque *suum* vocare; s communi epitheto ideo usus est Dominus, quo nos ad exercenda in precibus charitatem assuefaceret: ne, aliis neglectis, tantu se quisque curet.

M. Quid sibi vult quae additur particula, Deum esse i *caelis*?

P. Perinde est, acsi excelsum, potentem, incomprehensibilem vocarem ipsum.

M. Quorsum id, et qua ratione?

P. Nempe hoc modo sursum mentes, quum eum invocamus, docemur erigere, ne quid de ipso carnale aut terrenum cogitemus, neve eum moduli nostri metiamur captu, ne humilius de ipso aliquid sentientes in obsequium voluntatis nostrae redigere ipsum velimus, sed potius cum timore et reverentia suspicere discamus maiestatem eius gloriosam. Valet etiam hoc ad excitandam confirmandamque nostram in ipso fiduciam: dum caeli dominus ac praeses, qui arbitrio suo regat omnia, praedicatur.

M. Recita mihi primi postulati summam.

P. Per *nomen Dei* scriptura notitiam famamque intelligit, qua inter homines celebratur. Optamus ergo, ut eius gloria ubique et in omnibus provehatur.

M. Verum, accederene quicquam illi potest gloriae, aut decedere?

P. In seipsa nec crescit nec minuitur. Verum illustrari inter homines, ut par est, optamus: ut, quicquid facit Deus, omnia eius opera, ut sunt, ita gloriosa appareant: quo modis omnibus ipse glorificetur.

M. In secunda petitione, quid per *Dei regnum* intelligis?

P. Duobus potissimum membris constat. Ut electos Spiritu gubernet suo: ut reprobos, qui se illi in obsequium tradere recusant, prosternat et exitio tradat: ut ita palam fiat, nihil esse, quod resistere eius virtuti queat.

M. Qualiter, regnum hoc ut veniat, precaris?

P. Ut fidelium numerum in dies augeat Dominus, ut novis subinde Spiritus sui donis eos cumulet, donec prorsus impleverit. Adhaec ut suam veritatem ad discutiendas Satanae tenebras magis lucidam conspicuamque reddat: ut iustitiam suam proferendo iniquitatem omnem aboleat.

M. Nonne quotidie fiunt haec omnia?

P. Fiunt eo modo, ut inchoatum dici possit regnum Dei. Optamus ergo, ut assidue crescat ac provehatur: donec ad summum fastigium pervenerit: quod ultimo demum die futurum speramus: quo Deus solus, omnibus creaturis in ordinem coactis, exaltabitur et eminebit: adeoque erit omnia in omnibus. (1 Cor. 15, 28.)

M. Quod petis, ut *Dei voluntas fiat*, quem id habet sensum?

P. Ut in eius obsequium subigantur creaturae omnes, pendeantque ita ex eius nutu, ne quid nisi ipsius arbitrio fiat.

M. Ergone fieri quicquam praeter eius voluntatem posse sentis?

P. Non optamus tantum, ut, quod decrevit apud se, eveniat; sed etiam ut, domita subiugataque omni contumacia,

homines omnium voluntates suae subiiciat et in eius obedientiam componat.

M. An non ita precando propriis voluntatibus cedimus?

P. Omnino: neque in hunc tantum finem, ut, quaecunque cum sua voluntate pugnant in nobis desideria, irrita faciat; etiam ut novas in nobis mentes novaque corda formet: ne velimus ipsi a nobis, sed Spiritus potius eius votis nostris praesit, ut plenam habeant cum Deo consensionem.

M. Cur id in terra fieri optas, *sicut in caelo?*

P. Quoniam hoc unum propositum habent sancti Angeli, qui caelestes sunt eius creaturae, ut illi in omnibus obsequantur, atque semper et dicto audientes et ad obeunda obsequia parati: talem obediendi propensionem hominibus opto, ut quisque illi in voluntariam subiectionem prorsus addicat.

M. Nunc ad secundam partem venimus. Quid tibi significat *quotidianus*, quem petis, *panis?*

P. In universum quicquid ad tuendam praesentem vitam facit: non alendo tantum aut vestiendo, sed praebendis quoque omnibus adminiculis, quibus sustinentur externae vitae necessitates: quo panem nostrum, quatenus expedire Dominus censet, tranquilli comedamus.

M. Cur autem tibi a Deo *donari* optas, quod nos industria nostra parare iubet?

P. Tametsi victus parandi causa laborandum, ac sudandum nobis est: non labore tamen nostro, non industria, non sedulitate alimur; sed una Dei benedictione, qua labor manuum nostrarum prosperatur, futurus alioqui inanis. Praeterea sic habendum est: etiam quum ciborum copia nobis ad manum suppetit, illisque vescimur, non illorum tamen substantia, sed sola Dei virtute nos ali. Neque enim vim eiusmodi habent naturà ingenitam; sed Deus e caelo tanquam beneficentiae suae organis administrat. (Deut. 8, 3. Matth. 4, 4.)

M. Atqui *tuum* quo iure *panem* vocas, quum tibi a Deo postules dari?

P. Nempe, quia Dei benignitate fit noster, utcunque nobis minime debeatur. Admonemur etiam hoc verbo, ab alieno pane appetendo nobis temperare, contentosque eo esse, qui legitima ratione tanquam ex Dei manu ad nos pervenerit.

M. Quotidianum, cur addis et *hodie?*

P. His duabus particulis ad moderationem instituimur et continentiam, ne modum necessitatis vota nostra excedant.

M. Quum haec communis omnium esse debeat precatio, qui fieri potest, ut divites, qui domi abundant repositamque in longum tempus annonam habent, sibi petant in diem dari?

P. Hoc divites peraeque ac pauperes constitutum habere oportet, nihil eorum, quae habent, sibi profuturum, nisi quatenus et usum illis concesserit Deus, et sua gratia effecerit, u

usus ipse fructuosus sit et efficax. Itaque omnia possidendo nihil habemus, nisi quatenus in singulas horas ex manu Dei percipimus, quantum nobis necesse satisque est.

M. Quid continet quintum postulatum?

P. *Ut peccata nobis ignoscat Dominus.*

M. Nemone reperietur mortalium tam iustus, qui hac venia non indigeat?

P. Nemo prorsus. Haec enim precandi formam, quam Apostolis suis dedit Christus, universae Ecclesiae destinavit. Quamobrem qui se hac necessitate eximere volet, e societate fidelium exeat oportet. Et sane audimus, quid Scriptura testetur: nempe, *qui in uno purgare se coram Deo contendet, deprehensum iri in mille reum.* (Job. 9, 3.) Unicum ergo omnibus ad eius misericordiam perfugium restat.

M. Quomodo peccata nobis remitti existimas?

P. Sicut ipsa Christi verba sonant: Esse debita scilicet, quae obstrictos aeternae mortis reatu nos teneant, donec mera sua liberalitate nos Deus liberet.

M. Gratuita igitur Dei misericordia peccatorum veniam obtinere nos dicis?

P. Omnino. Nam si unius vel minimi peccati redimenda sit poena, nos satisfaciendo nequaquam erimus. Omnia igitur gratuito ignoscat et condonet necesse est.

M. Quid ex hac remissione utilitatis ad nos redit?

P. Tum illi perinde accepti sumus, acsi iusti essemus et innocentes; simulque paternae eius benevolentiae fiducia, unde nobis certa salus, conscientiis nostris confirmatur.

M. Haec quae apponitur conditio: ut nobis remittat, *sicut nos remittimus debitoribus nostris:* num mereri nos a Deo veniam significat, hominibus, si quid in nos peccarunt, ignoscendo?

P. Minime. Sic enim iam gratuita remissio non foret, nec sola Christi satisfactione, qua in cruce pro nobis defunctus est, sicuti par est, fundata. Verum, quia irrogatas nobis iniurias obliviscendo, dum eius clementiam ac bonitatem imitamur, re ipsa nos eius filios esse demonstramus: hac ideo tessera confirmare nos voluit: et simul ex adverso ostendere, nisi faciles nos ad ignoscendum et flexibiles praebuerimus, nihil esse aliud a se expectandum, quam summum et inexorabilem severitatis rigorem.

M. Hic ergo abdicari a Deo expungique filiorum loco dicis omnes, qui offensiones ex animo deponere non possunt: ne quem sibi in caelo veniae locum fore confidant.

P. Ita sentio, ut impleatur illud: Remensum cuique iri eadem mensura, qua erga alios usus fuerit.

M. Quid postea sequitur?

P. *Ne nos Dominus in tentationem inducat, sed a malo potius liberet.*

M. Hoc totumne in unam petitionem includis?

P. Non nisi una est petitio. Posterius enim
prioris explicatio est.

M. Quid summatim continet?

P. Ne ruere nos aut labi in peccatum Dominus si
diabolo nos carnisque nostrae cupiditatibus, quae assiduu
cum bellum gerunt, vincendos permittat: quin potius sua
resistendum virtute instruat, sustineat nos manu sua,
quo muniat ac tegat: ut ita sub fide tutelaque eius in
[illegible]

M. Quo autem modo id fit?

P. Quum eius Spiritu gubernati tali iustitiae amo
desiderioque imbuimur, quo peccatum, carnem et Satanam sup
tali rursum odio peccati, quod nos a mundo segregatos
sanctitate contineat. In spiritus enim virtute victoria
consistit.

M. Habentne omnes opus hoc auxilio?

P. Et quis carere posset? Imminet enim perpetu
diabolus, circuitque instar leonis rugientis quaerens quem
(1 Petr. 5, 8.) Nos vero, qua sumus imbecillitate,
concideremus: imo singulis momentis actum de nobis for
Deus nos ad pugnam instrueret suis armis, manuque sua ro

M. Quid tibi significat *tentationis* nomen?

P. Astus fallaciasque Satanae, quibus nos continen
ritur, et facile protinus circumveniret, nisi Dei ope adiuv
Nam et mens nostra, pro nativa sua vanitate, obnoxia eis
et ut propensior est semper voluntas nostra in malum,
illi succumberet.

M. Verum, cur deprecaris, ne te in tentationem
Deus, quod Satanae proprium, non autem Dei videtur?

P. Sicut fideles protectione sua tuetur Deus, ne a
dibus opprimantur Satanae aut a peccato superentur: i
vult punire, non modo destituit sua gratia, sed etiam
tyrannidi tradit, caecitate percutit, et coniicit in reproba
tem: ut prorsus sint peccato mancipati, et expositi ad om
tationum insultus.

M. Quid sibi vult haec, quae adiecta est, clausula:
*niam tuum est regnum, tua potentia et gloria in secul
lorum*?

P. Iterum hic admonemur, Dei magis potentia et
suffultas esse preces nostras, quam ulla nostri fiducia. P
Dei laudibus preces omnes nostras claudere docemur.

M. Nihilne fas est a Deo petere, quam quod est h
mula comprehensum?

P. Tametsi verbis aliis alioque modo liberum est p
sic tamen habendum est, nullam Deo placere orationem
quae non huc, tanquam ad unicam rite orandi normam, re

[IV.] DE VERBO DEI.

M. Iam instituta a nobis ordinis ratio postulat, ut de arta cultus Dei parte agamus.

P. Hanc in eo sitam esse diximus, ut Deum agnoscamus onorum omnium auctorem, eiusque bonitatem, iustitiam, sapieniam, potentiam, laude et gratiarum actione prosequamur: quo n solidum bonorum omnium gloria penes ipsum resideat.

M. Nullamne huius partis regulam praescripsit?

P. Quicquid laudum eius extat in Scripturis, pro regula obis esse debet.

M. Nihilne habet oratio Dominica, quod huc pertineat?

P. Nempe, quum optamus sanctificari eius nomen, hoc ptamus, ut omnibus eius operibus sua constet gloria. Ut sive eccatoribus ignoscat, misericors; sive vindictam exerceat, iustus; ve praestet suis quod promisit, verax conseatur. Denique ut, uicquid operum eius cernimus, ad eum glorificandum nos exitet. Hoc vero est, bonorum illi omnium laudem tribuere.

M. Quid tandem ex iis, quae hactenus tractata sunt a obis, colligemus?

P. Quod scilicet veritas ipsa docet, et ego initio prosui: *hanc esse vitam aeternam, unum verum Deum nosse parem, et quem misit Iesum Christum.* (Ioan. 17, 3.) Illum, inuam, nosse, ut debitum ei honorem cultumque exhibeamus, utue nobis non Dominus tantum sit, sed etiam Pater ac Servator, osque illi vicissim filii simus et servi, et proinde vitam nostram llustrandae eius gloriae dedicemus.

M. Qua via ad tantum bonum pervenitur?

P. In hunc finem, sacrum suum Verbum nobis reliquit. Est enim spiritualis doctrina, quaedam veluti ianua, qua ingredimur in caeleste eius regnum.

M. Ubinam quaerendum nobis est hoc Verbum?

P. In Scripturis sanctis, quibus continetur.

M. Ut fructum inde percipias, qualiter eo utendum est?

P. Si ipsum solida cordis persuasione amplectimur, non ecus ac certam veritatem e caelo profectam: si nos illi dociles raebemus, si voluntates mentesque nostras in eius obsequium ubiicimus: si amamus ipsum ex animo: si cordibus nostris semel nsculptum, fixas illic radices habet, ut fructum proferat in vita: i denique formamur ad eius regulam, tum nobis in salutem, sicuti destinatum est, cedet.

M. Suntne omnia haec in facultate nostra posita?

P. Nihil ipsorum prorsus: sed unius Dei est hoc totum, uod retuli, in nobis efficere Spiritus sui gratia.

M. Verum, annon adhibenda est a nobis diligentia, et ui studio enitendum, legendo, audiendo, meditando, ut eo roficiamus?

P. Imo vero: quum se quisque privatim quotidiana exerceat: tum vero simul omnes praecipue sedulo concio: quentent, ubi salutis doctrina in coetu fidelium explicatur.

M. Negas ergo esse satis, si domi seorsum singuli nisi omnes simul in commune ad eandem doctrinam au conveniant?

P. Convenire necesse est, ubi licet, hoc est, quum tas datur.

M. Poterisne mihi hoc probare?

P. Sufficere ad probationem abunde nobis debet n mini voluntas. Hunc autem ordinem Ecclesiae suae ces vit, non quem duo aut tres duntaxat servarent, sed cu sent communiter omnes. Adhoc, illius tum aedificand conservandae hanc esse unicam rationem pronunciat. haec nobis sancta et inviolabilis regula: nec sibi fas q esse ducat, supra magistrum sapere.

M. Estne igitur necesse, praeesse Ecclesiis pastore

P. Quin etiam necesse est audire ipsos, et quam pr Christi doctrinam, ex eorum ore cum timore et reverent pere. Itaque qui ipsos contemnit audireve detrectat, (contemnit, ac discessionem facit a societate fidelium. (Matth.

M. Verum, semelne a pastore suo fuisse institutum homini Christiano, an cursum hunc tota vita tenere debe

P. Coepisse parum est, nisi perseveres. Christi d scipulos usque in finem vel potius sine fine esse nos oportet. vero functionem mandavit Ecclesiae ministris, ut suo nos nomine doceant.

[V.] DE SACRAMENTIS.

M. Non est aliud a Verbo medium, ut loquuntur, nobiscum Deus communicet?

P. Verbi praedicationi adiunxit Sacramenta.

M. Quid est *Sacramentum?*

P. Externa divinae erga nos benevolentiae testificati visibili signo spirituales gratias figurat, ad obsignandas nostris Dei promissiones, quo earum veritas melius confi

M. Tantane vis subest visibili signo, ut conscientia lutis fiducia stabiliat?

P. Id quidem a seipso non habet, sed ex Dei vo propterea quod sit in hunc finem institutum.

M. Quum propriae sint Spiritus sancti partes, Dei siones in animis nostris obsignare, hoc tu Sacrament modo tribuis?

P. Longum est inter illum et haec discrimen. enim et afficere corda, illuminare mentes, conscientias certas ac tranquillas, solius re vera Spiritus est, ut i

Spiritui proprium ipsius opus debeat, illique acceptum referri, ne ad alios transferatur: minime tamen hoc obstat, quominus Sacramentis Deus utatur, tanquam secundis organis, eaque in usum adhibeat, prout visum fuerit: idque sic faciat, ne quid Spiritus virtuti derogetur.

M. Vim ergo efficaciamque Sacramenti non in externo elemento inclusam esse existimas: sed totam a Spiritu Dei manare?

P. Ita sentio: nempe, ut virtutem suam exerere Domino placuerit per sua organa, quem in finem ea destinavit. Quod sic facit, ut Spiritus sui virtuti nihil detrahat.

M. Potesne mihi, cur ita agat, rationem reddere?

P. Hoc scilicet modo infirmitati nostrae consulit. Nam si toti spirituales essemus toti, Angelorum instar spiritualiter tum eum tum eius gratias possemus intueri. Verum, ut hac terreni corporis mole circumdati sumus, figuris indigemus vel speculis, quae spiritualium caelestiumque rerum aspectum terreno quodam modo exhibeant. Neque enim aliter eo perveniremus. Simul hoc nostra interest, in Dei promissionibus exerceri sensus omnes nostros, quo melius nobis confirmentur.

M. Si verum est, ideo instituta esse a Deo Sacramenta, ut subsidia necessitatis nostrae forent, annon arrogantiae damnari merito debeat, si quis iudicaret, illis se, tanquam non necessariis, posse carere?

P. Omnino. Atque adeo si quis illorum usu sponte abstineat, quasi opus non haberet, Christum contemnit, ipsius respuit gratiam, et Spiritum extinguit.

M. Verum, qualis ex Sacramentis fiducia ad stabiliendas conscientias, et quam certa securitas concipi potest, quibus utuntur promiscue boni et mali?

P. Quanquam oblata sibi in Sacramentis, Dei dona, in nihilum, ut ita dicam, redigunt impii, quantum ad ipsos spectat, non tamen propterea efficiunt, quin sua vis et natura Sacramentis maneat.

M. Quo igitur modo, et quando usum Sacramentorum sequitur effectus?

P. Quum ea fide recipimus, Christum in illis solum eiusque gratiam quaerentes.

M. Cur illic quaerendum esse Christum dicis?

P. Intelligo non esse visibilibus signis inhaerendum, ut salutem inde petamus, vel affixam illic conferendae gratiae virtutem imaginemur ac inclusam: quin potius adminiculi loco habendum esse signum, quo recta ad Christum dirigamur, salutem ab ipso et solidam felicitatem petituri.

M. Quum ad eorum usum requiratur fides: qui nobis in fidei confirmationem data esse dicis, ut nos de promissionibus Dei reddant certiores?

P. Fidem in nobis semel inchoatam esse nequaquam sufficit,

nisi continenter alatur, et magis in dies magisque augescat. A eam ergo tum alendam tum roborandam tum provehendam Sacramenta instituit Dominus. Quod quidem significat Paulus, (Rom. 4, 11.) quum ad obsignandas Dei promissiones valere tradit.

M. Verum, nonne hoc infidelitatis indicium est, non habere Dei promissionibus solidam fidem, nisi aliunde nobis confirmentur?

P. Fidei certe imbecillitatem hoc arguit, qua filii etiam Dei laborant, qui tamen fideles propterea esse non desinunt; licet fide praediti sint exigua adhuc et imperfecta. Quamdiu enim versamur in hoc mundo, haerent semper in carne nostra diffidentiae reliquiae, quas aliter excutere non possumus, quam continuo usque ad vitae finem profectu. Ulterius ergo semper progredi necesse est.

M. Quot sunt Christianae Ecclesiae Sacramenta?

P. Duo sunt omnino, quorum communis sit inter omnes fideles usus.

M. Quae sunt illa?

P. *Baptismus* et *sacra Coena*.

M. Quid vero simile inter se habent vel diversum?

P. Baptismus veluti quidam in Ecclesiam aditus nobis est. Illic enim testimonium habemus, nos, quum alioqui extranei alienique simus, in Dei familiam recipi, ut inter eius domesticos censeamur. Coena vero testatur, Deum se nobis, animas nostras alendo, Patrem exhibere.

M. Quo clarius nobis innotescat utriusque veritas: de utroque seorsum tractemus. Primum: Quae est Baptismi significatio?

P. Ea duas partes habet. Nam ibi *remissio peccatorum*, deinde *spiritualis regeneratio* figuratur. (Eph. 5, 26. Rom. 6, 4.)

M. Quid similitudinis inest aquae cum his rebus, ut eas repraesentet?

P. Peccatorum quidem remissio species est lavacri, quia animae suis maculis absterguntur: non secus atque aqua abluuntur corporis sordes.

M. Quid de regeneratione?

P. Quoniam eius initium est naturae nostrae mortificatio: finis vero ut novae creaturae simus, in eo nobis proponitur mortis figura, quod capiti aqua iniicitur: novae autem vitae, in eo quod non manemus sub aqua demersi, sed ad momentum duntaxat subimus tanquam in sepulchrum, ut statim emergamus.

M. Num aquam esse animae lavacrum censes?

P. Nequaquam. Hunc enim honorem eripere Christi sanguini nefas est, qui ideo effusus fuit, ut, abstersis omnibus nostris maculis, puros coram Deo et impollutos nos redderet. (1 Petr. 1, 19. 1 Ioan. 1, 7.) Atque huius quidem purgationis fructum percipimus, quum sacro illo sanguine conscientias nostras Spiritus sanctus aspergit. Obsignationem vero in Sacramento habemus.

M. Verum, annon aliud aquae tribuis, nisi ut ablutionis tantum sit figura?

P. Sic figuram esse sentio, ut simul annexa sit veritas. Neque enim, sua nobis dona pollicendo, nos Deus frustratur. Proinde et peccatorum veniam et vitae novitatem offerri nobis in Baptismo, et recipi a nobis certum est.

M. An promiscue in omnibus impletur haec gratia?

P. Multi dum illi sua pravitate viam praecludunt, efficiunt, ut sibi sit inanis. Ita non nisi ad fideles solos pervenit fructus. Verum, inde nihil Sacramenti naturae decedit.

M. Regeneratio autem unde?

P. A morte Christi et resurrectione simul. Haec enim vis inest eius morti, ut per eam crucifigatur vetus homo noster, et naturae nostrae vitiositas quodammodo sepeliatur, ne amplius regnet in nobis. Quod autem reformamur in novam vitam ad obediendum Dei iustitiae, id est resurrectionis beneficium.

M. Quomodo per Baptismum nobis haec bona conferuntur?

P. Quia nisi promissiones illic nobis oblatas respuendo infructuosas reddimus, vestimur Christo eiusque Spiritu donamur.

M. Nobis vero quid agendum est, ut rite Baptismo utamur?

P. Rectus Baptismi usus in fide et poenitentia situs est: hoc est, ut statuamus primum certa animi fiducia, nos ab omnibus maculis Christi sanguine purgatos Deo placere; deinde ut Spiritum eius sentiamus ipsi in nobis habitare, atque id operibus erga alios declaremus; utque assidue nos in meditanda tum carnis mortificatione tum iustitiae Dei obedientia exerceamus.

M. Si haec requiruntur ad legitimum Baptismi usum, qui fit ut *infantes* baptizemus?

P. Non est necesse, ut Baptismum semper fides et poenitentia praecedant; sed ab iis tantum exiguntur, qui per aetatem iam sunt utriusque capaces. Satis ergo fuerit, si infantes, postquam adoleverint, Baptismi sui vim exerant.

M. Poterisne ratione demonstrare, nihil esse in ea re absurdi?

P. Sane. Si mihi concessum fuerit, nihil Dominum instituisse, quod sit a ratione dissentaneum. Nam quum *Circumcisionem* poenitentiae signum fuisse Moses (Deut. 30, 6.) et omnes Prophetae (Ierem. 4, 4.) doceant, fidei etiam sacramentum, teste Paulo, (Rom. 4, 11.) fuerit: videmus tamen, ut infantes ab ea non excluserit.

M. Sed eademne causa, quae in Circumcisione valuit, nunc ad Baptismum admittendi sunt?

P. Prorsus eadem: quum promissiones, quas olim Deus populo Israelitico dederat, nunc sint per totum orbem publicatae.

M. Atqui num inde colligis signum quoque usurpandum esse?

P. Qui bene utrimque expendet omnia, hoc consequi animadvertet. Neque enim eius gratiae, quae Israeli ante collata fuerat, hac lege nos participes fecit Christus, ut vel obscurior erga

nos esset, vel aliqua ex parte imminuta. Quin potius, et l lentius eam in nos et abundantius effudit.

M. Putasne, si a Baptismo arceantur infantes, quic propterea Dei gratiae decedere, ut dici possit Christi adv fuisse imminuta?

P. Id quidem evidenter patet. Signo enim sublato, ad testandam Dei misericordiam et confirmandas promissiones rimum valet, deesset nobis eximia consolatio, qua fruebantur vet

M. Sic ergo sentis: quum Deus sub veteri Testamento se Patrem parvulorum ostenderet, salutis promissionem in e corporibus insculptam esse voluerit signo visibili, indignum si minus confirmationis a Christi adventu habeant fideles: qu et eadem hodie nobis promissio destinatur, quae olim Patr et clarius bonitatis suae specimen nobis in Christo exhibuit I

P. Sic sentio. Praeterea quum satis constet, vim stantiamque, ut ita loquar, Baptismi, infantibus esse commu si illis negaretur signum, quod veritate est inferius, aperta iniuria fieret.

M. Qua ergo conditione baptizandi sunt infantes?

P. Ut testatum fiat, benedictionis fidelium semini pr sae ipsos esse haeredes; ut agnita, postquam adoleverint, ptismi sui veritate, fructum ex eo percipiant ac proferant.

M. Transeamus ad *Coenam*. Ac primo quidem ex te velim, quae sit eius significatio?

P. Ideo a Christo instituta est, ut corporis et sang sui communicatione educari in spem vitae aeternae animas no nos doceret, idque nobis certum redderet.

M. Cur autem *pane* corpus, *vino* sanguis Domini figur

P. Nempe hinc docemur, quam vim habet panis in nut dis corporibus, ad sustinendam praesentem vitam, eandem co Domini inesse, ad alendas spiritualiter animas. Sicuti vino laranter hominum corda, reficiuntur vires, totus homo robor ita ex Domini sanguine eosdem ab animis nostris usus perci

M. Ergone corpore Domini et sanguine vescimur?

P. Ita sentio. Num quum in eo sita sit tota salutis no fiducia, ut accepta nobis feratur obedientia ipsius, quam Patri p stitit, perinde acsi nostra foret: ipsum a nobis possideri ne est. Neque enim bona nobis sua aliter communicat, nisi du nostrum facit.

M. Atqui, nonne tunc se dedit, quum se exposuit in tem, ut nos a mortis iudicio redemptos Patri reconciliaret?

P. Id quidem verum est: sed non satis est nobis, eum nunc recipiamus: quo mortis eius efficacia fructusque ad perveniat.

M. Recipiendi porro modus an non fide constat?

P. Fateor. Sed hoc simul addo, fieri id, dum non s mortuum credimus, quo nos a morte liberaret: et suscitatum,

nobis vitam acquireret: sed in nobis habitare agnoscimus, nosque illi coniunctos esse eo unitatis genere, quo membra cum capite suo cohaerent: ut huius unitatis beneficio omnium eius bonorum participes fiamus.

M. Numquid hanc communionem per solam Coenam obtinemus?

P. Imo vero. Nam et per Evangelium, teste Paulo, (1 Cor. 1, 9.) nobis communicatur Christus; et merito hoc Paulus docet: quum illic audiamus, nos carnem esse de carne eius et ossa ex ossibus; (Eph. 5, 30.) ipsum esse panem vivum, qui e caelo ad nutriendas animas nostras descendit; (Ioan. 6, 51.) nos unum esse cum ipso, sicuti cum Patre unum est; (Ioan. 17, 21.) et similia.

M. Quid amplius ex Sacramento consequimur, aut quid praeterea utilitatis nobis confert?

P. Hoc scilicet: quod illa, de qua dixi, communicatio nobis confirmatur et augetur. Tametsi enim tum in Baptismo tum in Evangelio nobis exhibetur Christus: eum tamen non recipimus totum, sed ex parte tantum.

M. Quid ergo in symbolo panis habemus?

P. Corpus Christi, ut semel pro nobis ad nos Deo reconciliandos immolatum fuit, ita nunc quoque nobis dari: ut certo sciamus, reconciliationem ad nos pertinere.

M. Quid in vini symbolo?

P. Christum, ut suum sanguinem semel in peccatorum satisfactionem pretiumque redemptionis nostrae effudit, ita nunc eum nobis bibendum porrigere, ut fructum, qui inde pervenire ad nos debet, sentiamus.

M. Secundum has duas responsiones, sacra Domini Coena ad eius mortem nos amandat, ut eius virtuti communicemus?

P. Omnino; tunc enim unicum perpetuumque sacrificium, quod in salutem nostram sufficeret, peractum est. Proinde nihil restat amplius, nisi ut ipso fruamur.

M. Ergo non in hunc finem instituta est Coena, ut Deo Filii sui corpus offeratur?

P. Minime. Solus enim ipse, quum aeternus sit Sacerdos; (Hebr. 5, 5. 10.) hanc praerogativam habet. Atque hoc sonant eius verba, quum ait: *Accipite et manducate.* (Matth. 26, 26.) Neque enim ut offeramus corpus suum, sed tantum, ut eo vescamur, illic praecipit.

M. Cur duobus utimur signis?

P. In eo Dominus infirmitati nostrae consuluit, quo nos familiarius doceret, se non cibum modo animis nostris, sed potum quoque esse, ne alibi quam in eo solo ullam spiritualis vitae partem quaeramus.

M. An utroque uti peraeque omnes absque exceptione debent?

P. Ita fert Christi mandatum: cui ullo modo derogare, aliquid contra tentando, summum est nefas.

M. Solamne eorum, quae dixisti, beneficiorum signific nem habemus in Coena, an illic re ipsa nobis exhibentur?

P. Quum Dominus noster Christus ipsa sit veritas, mi dubium est, quin promissiones, quas dat illic nobis, simul « impleat: et figuris suam addat veritatem. Quamobrem non du quin sicuti verbis ac signis testatur, ita etiam suae nos sub tiae participes faciat, quo in unam cum eo vitam coalescamu

M. Verum qui hoc fieri potest, quum in caelo sit Cl corpus: nos autem in terra adhuc peregrinemur?

P. Hoc mirifica arcanaque Spiritus sui virtute efficit: difficile non est sociare, quae locorum intervallo alioqui disiuncta.

M. Ergo nec corpus in pane inclusum esse, nec sangu in calice imaginaris?

P. Nequaquam. Quin potius ita sentio, ut veritate p mur signorum, erigendas esse in caelum mentes, ubi Chı est, et unde eum expectamus iudicem et redemptorem: iı vero terrenis elementis perperam et frustra quaeri.

M. Ut in summam colligamus quae dixisti: duas in C res esse asseris: nempe, panem et vinum, quae oculis cernu attrectantur manibus, percipiuntur gustu: deinde Christum, interius animae nostrae, tanquam proprio suo alimento, pasci

P. Verum, et eo quidem usque, ut corporum etiam r rectio illic nobis, quasi dato pignore, confirmetur: quum et vitae symbolo communicent.

M. Quis autem rectus erit huius Sacramenti ac legitimus ı

P. Qualem Paulus (1 Cor. 11, 28.) definit: Ut pı seipsum homo, priusquam eo accedat.

M. Quidnam in hac probatione inquiret?

P. Num verum sit Christi membrum.

M. Quibus ad eius rei notitiam argumentis perveniet?

P. Si vera sit poenitentia fideque praeditus: si prox sincero amore prosequatur: si animum ab omni odio malevole que purum habeat.

M. Num perfectam in homine tum fidem tum charitatem ex

P. Utramque sane integram et ab omni fuco vacuam convenit. Verum frustra exigatur tam absoluta numeris om perfectio, in qua nihil desideretur, quando tanta nunquam iı mine inveniri poterit.

M. Non ergo ab accessu nos arcet imperfectio, qua a laboramus.

P. Quin potius, si perfecti essemus, nullum amplius inter nos haberet Coena: quae sublevandae nostrae imbeci adminiculum esse debet ac imperfectionis subsidium.

M. Nullumne praeterea alium finem propositum habent duo Sacramenta?

P. Sunt etiam professionis nostrae notae, et quasi tes

quaedam. Illorum enim usu fidem apud homines nostram profitemur, et testamur nos unum habere in Christo religionis consensum.

M. Si quempiam contingeret eorum usum aspernari, quo loco habendus esset?

P. Haec vero obliqua esset Christi abnegatio. Certe qui talis est, quum se Christianum confiteri non dignetur, indignus est, qui inter Christianos censeatur.

M. Satisne est, in totam vitam utrumque semel recepisse?

P. Usque adeo sufficit unus Baptismus, ut repetere fas non sit. Coenae autem diversa est ratio.

M. Quod est discrimen illud?

P. Per Baptismum nos adoptat, et in Ecclesiam suam allegit Dominus, ut pro domesticis nos exinde habeat. Postquam nos descripsit in numerum suorum, per Coenam testatur, de nobis continenter alendis curam se habere.

M. Promiscuene ad omnes pertinet tam Baptismi quam Coenae administratio?

P. Nequaquam: sed eorum, quibus mandatum est publicum docendi munus, propriae sunt istae partes. Sunt enim res inter se perpetuo nexu coniunctae, pascere Ecclesiam salutis doctrina, et Sacramenta administrare.

M. Possisne mihi Scripturae testimonio id comprobare?

P. Baptizandi quidem mandatum Christus peculiariter Apostolis dedit. (Matth. 28, 19.) In Coenae celebratione exemplum suum iussit nos sequi. (Luc. 22, 19.) Referunt autem Evangelistae, ipsum in ea distribuenda publici ministri fecisse officium.

M. Verum, debentne pastores, quibus commissa est dispensatio, passim omnes et absque delectu committere?

P. Quod ad Baptismum pertinet, quia non nisi infantibus hodie confertur, discretio locum non habet. In Coena vero cavere debet minister, ne cui ipsam porrigat, quem indignum esse palam constet.

M. Cur id?

P. Quia non sine contumelia et profanatione Sacramenti fieret.

M. Atqui, nonne Iudam, quamlibet impius esset, eius communione dignatus est Christus?

P. Fateor: quum adhuc occulta foret eius impietas. Tametsi enim Christum non latebat, (Matth. 26, 25.) nondum tamen prodierat in lucem notitiamque hominum.

M. Quid ergo hypocritis fiet?

P. Eos, tanquam indignos, arcere pastor non potest; sed persedere debet, quousque eorum nequitiam, ut omnibus innotescat, Deus revelaverit.

M. Quid si quempiam ipse indignum noverit, aut fuerit monitus?

P. Ne quidem ad eos communione abdicandos foret satis, nisi legitima cognitio Ecclesiaeque iudicium accedat.

M. Certum ergo gubernationis ordinem constitutum in-
clesiis operaepretium est.

P. Verum est: nec enim aliter bene moratae sunt, nec
compositae. Haec autem ratio est, ut deligantur seniores, q
morum censurae praesint cavendisque offendiculis invigilent;
quos agnoverint recipiendae Coenae nequaquam esse capaces,
admitti quidem posse quin Sacramentum polluatur, eos a com
nione reiiciant.

[Appendix.]

[a.] PRECATIONES ALIQUOT PIAE.

[1.] *Precatio matutina.*

Deus mi, Pater mi et Servator, qui gratia erga me
effecisti, ut transacta nocte ad hunc diem pervenirem: fac et
ut ipsum totum in sanctissimi numinis tui cultu et venera
consumam. Nihil omnino aut cogitem aut dicam aut faciam,
eo non tendat, ut tibi obsequar et voluntati tuae morem ge
quo scilicet actiones omnes meae referantur ad gloriam
tui atque fratrum meorum salutem, dum exemplo meo ad te
lendum instruentur. Atque ut mundum hunc, ad vitae ex
usus, Solis tui splendore illuminas, ita fulgore Spiritus tui
tem meam illustra, qui me in via iustitiae tuae dirigat. Q
cunque ad rem applicem animum meum, is mihi semper sit
positus finis, ut tibi honorique tuo inserviam. Omnem felicit
a gratia et beneficentia tua sola expectem. Nec quicqu
omnino aggrediar, quod tibi gratum non sit. Effice praeterea, t
dum huius vitae tuendae causa laboro et ea curo quae ad vict
et cultum corporis pertinent, altius tamen erigam animum,
beatam nempe et caelestem vitam, quam filiis tuis promisi
Nihilominus, tam animae quam corporis protectorem te mihi
hibendo, adversus omnes Satanae insultus me confirmes ac muni
et ab omnibus periculis, quae nobis assidue in hac vita impe
dent, liberes. Adhaec quum parum sit coepisse, nisi persevere
ideo a te peto Domine, ne mihi in hodiernum diem tantum d
sis ac rector, sed usque ad vitae finem me in tuam fidem sus
pias, quo sub tuis auspiciis totus vitae meae cursus transigat
Et quia proficiendum nobis est, gratiae in me tuae dona ada
indies, tantisper dum penitus adhaeream Filio tuo, Iesu Chris
quem verum Solem lucentem perpetuo in animis nostris mer
appellamus. Quae tot tantaque beneficia ut abs te obtinea
obliviscere delictorum meorum, eaque infinita misericordia tua
mitte: quod te facturum promisisti iis, qui te ex animo invo
verint, Amen.

Fac ut mane audiam pietatem tuam, quoniam in te speravi.
stende mihi viam in qua ambulem, quoniam ad te levavi animam me

me de inimicis meis, Domine, ad te confugi. Doce me, ut fa-
oluntatem tuam, quia tu es Deus meus. Spiritus tuus bonus de-
me in terra recta. (Psal. 143, 8.)

[2.] *Quum adeunda est Schola.*

quo instituet adolescens viam suam? Si prudenter se gerat iuxta
tuos. Ex animo te exquisivi, ne sinas me aberrare a prae-
tuis. (Psal. 119, 9.)

Domine, qui fons es sapientiae omnis et doctrinae: quando
ingulari tua bonitate hoc mihi praestas, ut bonis artibus
tur haec mea pueritia, quae mihi ad sancte honesteque vi-
sint adiumento: mentem quoque meam, quae caecitate
laborat, illustrando, simul effice, ut ad percipiendam do-
sim idoneus; memoriam meam confirma, ut, quod didicero,
r haereat; cor denique meum guberna, ut ad proficiendum
rius atque etiam avidus accedam, ne mihi haec, quam tu
concedis, facultas mea ignavia pereat. Proinde Spiritum
tuum infunde: Spiritum, inquam, intelligentiae, veritatis,
ac prudentiae: ne successu studium meum careat, et irri-
erga me magistri labor. Porro quodcunque studii genus
iam, fac ut illud in rectum finem destinare meminero:
, ut te in Christo Filio tuo cognoscam. Atque ita quic-
ddiscam, mihi sit ad rectam pietatis regulam adminiculo.
c quando parvulos et humiles sapientia, rectos corde, no-
tui, illustraturum te promittis, superbos vero et improbos
urum te denuncias, ut in sensu suo evanescant: peto ut me
ram humilitatem formare velis, qua me tibi primum, deinde
iis, qui mihi tua auctoritate praesunt, docilem et obsequen-
xhibeam; simul ut cordi meo, evulsis inde vitiosis cupidi-
s, serium quaerendi tui desiderium inculces. Hic denique
unus sit propositus finis, me sic comparare in hac tenera
, ut, quum adolevero, ad quodcunque vitae genus me vo-
is, in eo tibi serviam.

ecretum Domini timentibus eum et foedus suum notum illis fa-
(Psal. 25, 14.)]

[3.] *Benedictio Mensae.*

mnia ad te respiciunt Domine, et tu das illis escam tempore; te
nte, colligunt; te manum aperiente, omnia implentur abundantia.

Domine, penes quem fons est bonorum omnium et inexhausta
rigo, benedictionem tuam in nos effunde, nobisque cibum et
, quae tuae erga nos benignitatis dona sunt, in usum no-
sanctifica, ut sobrie, sicuti praecipis, et frugaliter iis uten-
scamur pura conscientia. Fac etiam, ut te Patrem semper
umque omnium auctorem et agnoscamus vera animi gratui-
et ore praedicemus, ac sic fruamur corporis alimentis, ut
ipso tamen cordis affectu aspiremus ad spiritualem doctrinae

tuae panem, quo animae nostrae in spem aeternae vitae pascantur. Per Iesum Christum Dominum nostrum.

Non in solo pane vivit homo, sed in omni sermone quod procedit ex ore Dei. (Deut. 8, 3. Matth. 4, 4.)

[4.] *Post pastum gratiarum actio.*

Omnes gentes laudent Dominum, omnes populi canant laudem Dei. Quia multiplicata est super nos misericordia eius, et veritas ipsius manet in aeternum. (Psal. 117.)

Gratias agimus Deus ac Pater de tot beneficiis, quae nobis assidue pro infinita tua benignitate largiris. Primum, qui omnia, quibus ad sustinendam praesentem vitam indigemus, adminicula suppeditando corporis etiam nostri curam te habere demonstras; tum vero praecipue quod in spem melioris vitae, quam nobis sacro tuo Evangelio revelasti, nos regignere dignatus. Teque oramus, ne mentes nostras in corporibus sepultas curis et cogitationibus terrenis affigi patiaris. Quin potius effice, ut sursum erecti perstemus in expectatione Christi Filii tui, donec e caelo in redemptionem salutemque nostram appareat, Amen.

[5.] *Sub noctem, quum itur dormitum.*

Domine Deus, qui noctem destinasti hominis quieti, sicut diem creasti, in quo se laboribus exerceat: effice, quaeso, ut sic quiescat hac nocte corpus meum, ne animus interea vigilare tibi desinat, nec fatiscat cor aut torpore obruatur, quin semper erectum in amore tui perstet. Ita laxandi sublevandique animi gratia sollicitudines deponam, ne tui interea obliviscar, aut memoria mea excidat, quae penitus menti meae inhaerere semper debet, bonitatis et gratiae tuae recordatio. Hoc quoque modo sicuti quiescit corpus, ita etiam sua quiete conscientia mea fruatur. Fac praeterea ne in capiendo somno carnis deliciis indulgeam, sed tantum mihi concedam, quantum naturae huius imbecillitas postulat, quo deinde ad te colendum sim expeditior. Denique sic castum me et impollutum, non animo minus quam corpore, et a periculis omnibus tutum servare velis, ut ipse quoque somnus meus in nominis tui gloriam cedat. Quoniam vero dies hic elapsus mihi non est, quin pluribus te modis, qua sum in malum propensione, offenderim; sicut tenebris noctis omnia nunc obteguntur, ita, quicquid est in me peccatorum, misericordia tua sepultum lateat. Exaudi me Deus, Pater et Servator, per Iesum Christum Filium tuum, Amen.

[b.] PRECUM ECCLESIASTICARUM FORMULA.

Diebus quidem profestis Minister populum ad precandum, quibus ei visum fuerit verbis, adhortatur, suam nimirum exhor-

...um ad tempus et ad argumentum concionis, quam habiturus ... accommodans; at Dominico die mane haec ut plurimum adhibetur formula:

Adiutorium nostrum sit in nomine Domini qui fecit caelum et terram, Amen.

Fratres, unusquisque nostrum se Domino sistat suaque peccata ...fiteatur, ac me his verbis praeeuntem mente subsequatur.

„Domine Deus Pater aeterne et omnipotens, agnoscimus et ... profitemur apud sanctam maiestatem tuam, nos miseros ... esse conceptos, et natos in iniquitate et pravitate, ad ... proclives, ad omne autem bonum opus inutiles, nosque, ... sumus, nullum transgrediendi sancta tua mandata finem ... Quo fit ut exitium a iusto iudicio tuo nobis accersamus. ..., Domine, anxie gemimus, quod te offenderimus, ac nos ... nostra damnamus, cum vera poenitentia, optantes, ut ... tua nostrae succurrat miseriae.

Tu igitur nos misericordia dignare, Deus et Pater clementissime ... misericors, in nomine Filii tui Iesu Christi, Domini nostri. ... vitia nostra delens omnesque sordes nostras abluens in dies dona ... tui Spiritus nobis adauge, ut corde intimo iniquitatem no... agnoscentes magis ac magis nobis displiceamus atque ita ad ... poenitentiam stimulemur, haec autem nos cum omnibus pec... mortificans fructus iustitiae et innocentiae tibi gratos produ..., per illum ipsum Iesum Christum Dominum nostrum."

His finitis, canitur a toto coetu Psalmus aliquis; deinde Minister ad preces revertitur, quibus a Domino gratiam sancti sui Spiritus petit, ut verbum eius fideliter ad nominis ipsius gloriam ad Ecclesiae aedificationem exponatur, et quali decet submissione animi obedientiaque excipiatur. Precationis autem formulam ad id aptam Minister sibi pro arbitrio deligit. Absoluta concione is populum ad orandum hortatus ita incipit:

Deus omnipotens, Pater caelestis, te exauditurum preces ... tibi in nomine dilecti Filii tui Iesu Christi Domini nostri ...deremus, nobis pollicitus es; et cum ab illo tum ab eius Apostolis, unum in locum nobis in eius nomine conveniendum esse, edocti sumus, addita etiam promissione, fore eum nobis praesentem, ut apud te pro nobis intercedat, impetretque omnia quae ...unanimi consensu a te petierimus super terram.

Primo, pro iis, quos nobis dominatores et gubernatores praefecisti, precari nos iubes; deinde vero pro omnibus, quae populo ... atque adeo cunctis mortalibus necessaria sunt, supplices ad te ...cedere. Tuis igitur sacrosanctis praeceptis promissionibusque freti, quandoquidem in conspectum tuum prodimus, in nomine Filii tui Domini nostri Iesu congregati, supplices et ex animo rogamus, Deus Pater optime, in nomine eiusdem, qui Servator noster et Mediator unicus est, ut (quae tua est immensa clementia) nobis peccata nostra condonare atque ita cogitationes nostras ad te attra-

here digneris, ut ex intimis cordis penetralibus invocare te possimus, ea in re vota nostra ad obsequium tuae voluntatis formantes, quae sola rationi consentanea est.

Tibi igitur preces fundimus, Pater caelestis, pro omnibus principibus et magistratibus, quorum ministerio ad nos gubernandos uteris. Potissimum vero pro huius urbis Praefectis, ut Spiritum tuum, qui solus bonus est et vere principalis, impertiri atque in dies augere digneris, adeo ut Iesum Christum Filium tuum, Dominum nostrum, Dominatorem dominatorum Regemque regum esse certo persuasum habentes, quemadmodum tu illi omni potestate in caelo et in terra donavisti, ita et ipsi in principatu cultum illius et regni eius amplificationem sibi ante omnia proponant, suos subditos (qui sunt manuum tuarum opificium et pascuorum tuorum oves) pro tuo arbitrio gubernantes, ut et hic et in alia qualibet orbis terrarum parte pace stabili fruentes, cum omni sanctimonia et puritate colamus, metuque hostium nostrorum liberati materiam celebrandae tuae laudis toto vitae nostrae tempore habeamus.

Deinde precibus nostris tibi commendamus, Pater verax et Servator, omnes quotquot fidelibus tuis pastores constituisti, quorum etiam tutelae animas commisisti, quos denique sacrosancti tui Evangelii dispensatores esse voluisti: ut eos sancto tuo Spiritu regas, quo probi fidelesque gloriae tuae ministri comperiantur, huc studium omne conferentes conatusque suos dirigentes, ut omnes miserae oves, quae adhuc sunt errabundae, recolligantur et ad Iesum Christum Dominum nostrum, praecipuum Pastorem et episcoporum Principem, reducantur, ut in dies maius iustitiae et sanctimoniae incrementum in eo accipiant. Interea autem omnes tuas Ecclesias e faucibus rapacium luporum eripere et ab omnibus mercenariis liberare digneris, qui gloriae tantum aut lucri cupiditate ducuntur, de tui nominis illustratione tuique gregis salute nihil plane solliciti.

Insuper tibi preces nostras offerimus, Deus clementissime et Pater summe misericors, pro omnibus in universum hominibus, ut, quemadmodum totius humani generis agnosci vis Servator per redemptionem a Iesu Christo Filio tuo praestitam, ita ii, qui adhuc ab illius notitia sunt alieni tenebrisque immersi et ab erroribus ac ignorantia tenentur captivi, affulgente illis sancto tuo Spiritu tuoque Evangelio auribus illorum insonante ad rectam salutis reducantur viam, quae in eo sita est ut agnoscamus te solum verum Deum et quem misisti Iesum Christum. Rogamus et ut ii, quos iam gratiae tuae favore dignatus es quorumque mentibus per cognitionem verbi tui illuxisti, quotidie in melius proficiant spiritualibus tuis benedictionibus ditati, ut simul omnes uno et corde et ore te adoremus, Christumque tuum, Dominum nostrum, Regem et Legislatorem, honore debito prosequamur ac iusto obsequio colamus.

Praeterea etiam, o Deus omnis consolationis auctor, com‑ endamus tibi quoscunque variis modis castigas populos, qui peste el fame vel bello afflicti laborant, singulos etiam homines, qui el paupertate vel carcere vel morbo exiliove aut alia ulla cor‑ oris sive animi aerumna premuntur, ut prudenter reputantes finem bi esse propositum eos tuis ferulis in viam revocandi, imbuti ac paterni tui amoris sensu, sincero cordis affectu resipiscant, toto animo ad te convertantur et conversi plenam consolatio‑ m reportent omnibusque malis liberentur.

Maiorem autem in modum tibi commendamus miseros fratres stros, quotquot sub Antichristi tyrannide dispersi vivunt cibo ae spiritualis destituti et libertate palam invocandi nominis tui ati, atque adeo qui aut in carcerem coniecti sunt aut alio piam modo ab hostibus Evangelii tui oppressi: ut eos, o in‑ gentissime Pater, Spiritus tui robore fulcire digneris, ita ut quam animum despondeant, sed constanter in sancta tua vo‑ one permaneant; ut manum illis porrigere, prout id illis con‑ ere nosti, consolari etiam adversis in rebus et in tuam tutelam eptos a luporum rabie defendere, omnibus denique Spiritus tui nis cumulare velis, quo eorum vita pariter et mors ad gloriam m spectent.

Postremo, o Deus et Pater, a nobis, qui hic in nomine ii tui Iesu verbique eius [et sanctae eius Coenae] [a]) gratia con‑ gati sumus, sine te hoc exorari: ut, vere nobis conscii per‑ ae nostrae originis, simul etiam reputemus, quantam damna‑ nem mereamur et quanto cumulo in dies nobis impura et sce‑ a vita eam augeamus; ut, quum nos boni omnis vacuos esse nemque nostram et sanguinem plane a cernenda regni tui hae‑ itate abhorrere cognoverimus, ex intimo cordis sensu firmaque ucia dilecto Filio tuo Iesu Christo, Domino nostro et Serva‑ i ac Redemptori unico, nos dedamus; ut in nobis ipse habi‑ s veterem illum nostrum Adamum extinguat ac in meliorem vi‑ i renovet et instauret, per quam nomen tuum, prout sancti‑ e et dignitate pollet, omni in regione omnique in loco laudi‑ s extollatur et gloriam sibi debitam consequatur [b]). Simul etiam ius imperiumque in nos obtineas, utque in dies magis ac ma‑ tuae maiestati nos submittere discamus, ita ut ubique locorum nans domineris [c]), populum tuum sceptro verbi tui Spiritusque potentia gubernans, tuorum autem hostium conatus veritatis iustitiae tuae robore pessundans. Atque ita fiat, ut omnis po‑ itia et celsitudo se gloriae tuae opponens in dies destruatur at‑ e aboleatur, donec regnum tuum suis omnibus numeris com‑ atur eiusque perfectio penitus stabiliatur, quum videlicet iudex

---

a) „His inclusa notulis [ ] dicuntur duntaxat die celebrationis Coe‑ ." Nota marg. — b) „Sanctificetur nomen tuum." Nota marg. — „Adveniat regnum tuum." Nota marg. —

in persona Filii tui comparebis. Ut nos una cum omnibus creaturis veram plenamque obedientiam tibi praestemus [d]), sicut caelestes Angeli tui exequendis mandatis tuis toti sunt addicti. Atque ita voluntas tua nemine repugnante obtineat, omnesque tibi obsequi teque colere studeant, propriae voluntati omnibusque carnis suae cupiditatibus renunciantes. Ut nos amorem timoremque tui in omnibus vitae nostrae actionibus retinentes pro benignitate tua alas, ac nobis, quaecunque ad vescendum quiete et tranquille pane nostro necessaria sunt, sufficias [e]): quo te nostri curam gerere videntes melius Patrem nostrum agnoscamus, omniaque bona e manu tua expectemus, nihil amplius spei et fiduciae in ulla creatura, sed totam in tua bonitate collocantes. Iam vero quoniam in hac mortali vita miseri peccatores sumus, tanta imbecillitate laborantes ut assidue diffluamus et a recta via declinemus, peccata nostra nobis condonare digneris [f]), quorum rei apud tuum iudicium sumus; et per hanc condonationem nexu mortis aeternae quoque obstricti sumus, liberemur. Ne igitur eam, qua praediti sumus, nequitiam nobis imputes; quemadmodum ipsi, mandato tuo parentes, iniuriarum, quae nobis inferuntur, obliviscimur, ac tantum abest, ut de ulciscendis hostibus cogitemus, ut etiam commoda eorum procuremus. In posterum denique nos tua potentia fulcire digneris, ne (quae est carnis nostrae infirmitas) excidamus [g]). Ac, quum tam sint imbecillae vires nostrae ut ne ad momentum quidem temporis consistere possimus, praeterea etiam quum assidue tot hostes nos circumdent et adoriantur, quum diabolus, mundus, peccatum, caro nostra, nullum faciant nos oppugnandi finem, sancto tuo Spiritu nos corrobora tuaeque gratiae donis arma, ut constanter omnibus tentationibus resistere et hoc spirituale praelium sustinere possimus, donec plena victoria potiti tandem aliquando in tuo regno cum Imperatore et Protectore nostro Iesu Christo, Domino nostro, triumphemus. Amen.

Post haec recitatur Apostolorum Symbolum.

Quo autem die celebratur Coena, haec praecedentibus adduntur.

Ac quemadmodum Dominus noster Iesus, non contentus tibi semel corpus suum et sanguinem in cruce obtulisse pro remissione peccatorum nostrorum, nobis quoque in alimentum vitae aeternae destinavit: ita hoc nobis pro tua beneficentia largire, ut vera cordis sinceritate et ardenti desiderio tantum beneficium ab eo accipiamus; nimirum ut certa fide praediti corpore pariter et sanguine eius vel potius eo toto fruamur, sicut ipse, quum verus sit

---

d) „Fiat voluntas tua." Nota marg. — e) „Panem nostrum quotidianum da nobis hodie." Nota marg. — f) „Remitte nobis peccata nostra." Nota marg. — g) „Ne inducas nos in tentationem." Nota marg.

...ae Deus, vere est sanctus panis caelestis ad nos vivifican... ut non amplius in nobis ipsis et ad nostrum ingenium, quod ... depravatum est, vivamus, sed ipse in nobis vivat, ut ad ... vitam, beatam et in aeternum permanentem, nos dedu... atque ita novi et aeterni Testamenti vere participes fiamus, ... foederis gratiae, hoc persuasissimum habentes, te velle ... perpetuum Patrem propitium esse delicta nostra nobis ...ndo, ac tanquam charis filiis et haeredibus omnia tam ...quam corpori necessaria suppeditare; ut te sine fine lau... gratiarum actione prosequamur, tuumque nomen tum di... factis illustre reddamus. Effice igitur hodie nos hoc modo, ... caelestis, celebrandae faustae Filii tui memoriae compotes; ..., ut nos in ea exerceamus ac mortis eius beneficium prae..., quo novum incrementum ac robur tam ad fidem quam ... quodlibet bonum accipientes eo maiore fiducia nos tuos ... profiteamur et in te Patre gloriemur.

...ta autem Coena haec gratiarum actio vel aliqua ei simi-lis adhibetur.

Laudem et gratiarum actione immortali te prosequimur, Pa... caelestis, pro tanto, quod in nos miseros peccatores contu..., beneficio, dum ad participationem Filii tui Iesu Christi nos ..., quem pro nobis morti passus es tradi, et nunc in vi... aeternae alimentum impertiris. Iam vero tuam in nos prose... beneficentiam, ne unquam haec a nobis oblivioni dari per..., sed fac potius ut ea cordibus insculpta gerentes proficia... et crescamus in fide, quae ad omne opus bonum sit efficax. ... etiam fiat, ut reliquum vitae nostrae cursum propagationi ...riae tuae et aedificationi proximorum dedicemus: per illum ... Iesum Christum Filium tuum, qui in unitate sancti Spiritus ...it tecum et regnat in aeternum. Amen.

...enedictio quam Minister populo discessuro precatur, secun-dum divinae Legis praeceptum.

Benedicat vobis Dominus, vosque servet incolumes. Domi...s vos splendore vultus sui illustret, vobisque sit propitius. Con...rtat Dominus faciem suam ad vos, et omnia prospera vobis largiatur.

Quum doceant nos Scripturae, pestes, bella et alias huius...odi calamitates esse Dei castigationes, quibus in peccata nostra ...imadvertit, quum eas irruere videamus, Dei adversum nos iram ...noscere debemus; ac tunc, si vere fideles sumus, peccatorum ...strorum recordari nos oportet, ut nostri nosmes pudeat ac pi...at, et ad Dominum resipiscentia non ficta vitaque in melius ...tata conversi submisso animo ac suppliciter veniam ab eo pe...mus. Ideo si quando Deum minari nobis videmus, ne patien-

tiam eius tentemus, sed potius eius iudicium antevertamus (alioqui tum imminere videmus) singulis hebdomadibus diem quem statum esse convenit, in quo peculiariter de his pc admoneatur, Deoque precetur et supplicet, prout tempus p Sequitur itaque precum ad id aptarum formula.

In principio concionis adhibetur a Ministro illa confessi neralis, diebus Dominicis usurpari solita, quae antea pers fuit. In fine autem concionis, postquam commonefecit pop Deum nunc in homines, ob scelera, quae per totum orbem santur, et propter nequitiam, ad quam passim omnes sunt iecti, suam vindictam exercere; postquam item ad se conv dum et ad vitam in melius mutandam, simul vero ad ora Deum pro impetranda venia, hortatus est, utitur ea quae tur formula:

Deus omnipotens, Pater caelestis, agnoscimus et in profitemur, quod et verum est, indignos esse nos qui in c oculos attollamus, ut coram te nos sistamus, nec tantum d nobis arrogare, ut exauditum a te iri preces nostras speremı eorum, quae tibi afferimus, rationem habeas. A propriis accusamur conscientiis, nostraque peccata adversum nos testim ferunt; te vero iustum esse iudicem novimus, qui peccator nequam homines non iustifices, sed in eos animadvertas qu mandata violaverint. Hinc fit, Domine, ut, dum totius nostrae statum reputamus, nostri nosmet pudeat, nec aliud animum despondere possimus, perinde acsi iam in abyssum r demergeremur. Verum tamen, Domine, quum pro tua im misericordia dignatus sis nobis imperare, ut te invocemus, vel ex intimis inferis; et quo magis viribus destitui nos vid tanto magis ad tuam summam bonitatem confugiamus; quum terea pollicitus sis nobis te precibus nostris fore exorabilem nomine Domini nostri Iesu Christi (quem nobis advocatu intercessorem constituisti) eiusque merito, non autem spect quid meriti simus: ecce, omni humanae fiduciae renunciantes que sola bonitate freti, in conspectum tuum prodire tuumque ctum nomen ad obtinendam misericordiam invocare non dubit

Primum Domine, praeter infinita beneficia, quae assid reliquos quosque homines quotquot terra sustinet confers, liariter etiam nobis tot gratiae tuae dona impertivisti, ut e censere nequeamus, imo vero ne mente quidem satis com possimus. Hoc vero singulare, quod ad notitiam sancti tui I gelii vocare nos dignatus sis, miserabile quo nos diabolus mebat servitutis iugum excutiens, et ab execranda idololatri nisque superstitionibus, quibus immersi eramus, liberatos a men veritatis tuae adduxeris. Nihilominus tamen (quae n est ingratitudo) obliti bonorum, quae manus tua nobis largita a recta via declinavimus, et te relicto carnis nostrae concupi tias sequuti sumus. Quin etiam sanctum tuum verbum debit

rentia atque obedientia fraudavimus, nec tuum no
cebat praeconiis prosequuti sumus. Et quamvis assid
rbi tui admonitionibus aures nostrae personuerint,
glexitus. Peccavimus itaque Domine, teque offendimu..
dore suffundimur, nos gravium scelerum apud tuu
os esse agnoscentes: adeo ut, si dignas nobis poen
lis, aliud quam mortem et damnationem expectare
m si nos excusare velimus, at nostrae ipsorum c
accusant, nostraque nequitia tuis oculis ad nos co
ct. Ac profecto re ipsa, Domine, ex castigation
nobis immisisti, te iustissimis de causis adversu
duisse cognoscimus. Quum enim aequus sis iudex,
erentes affligis. Tuis igitur verberibus caesi, tuam au...
ipsos iram provocasse agnoscimus. Sed et nunc manum tu
nos puniendos extentam videmus. Gladii enim, quibus
endam ultionem uti soles, stricti nunc sunt, et ea, qu...
atoribus sceleratisque hominibus minitari consuevisti, pa
cernibus.

Quamvis autem multo etiam graviores quam antea de nobis
nas sumeres, atque adeo plagas centuplo plures infligeres, e
lo non horrendae illae clades, quibus olim peccata populi tu
elitici castigasti, nobis ingruerent, nos illis dignos esse ac
eribus nostris promeruisse confitemur. Sed enim, Domine, tu
er es noster, nos aliud nihil quam terra et lutum; tu creator
noster, nos tuarum manuum opera; tu nobis pastor es, nos
ovile sumus; tu noster es redemptor, nos populus abs te
emptus; noster es Deus, nos haereditas tua. Ideo ne ita
caris nobis, ut in furore tuo nos castiges; ne recorderis ne-
iae nostrae ad eam puniendam, sed pro tua clementia nos
ter castiga. Accensa quidem est adversus nos ira tua propter
cata, quae commisimus; sed nomen tuum invocari super nos
nque nos tesseram gestare memineris. Conserva potius opus,
d gratia tua in nobis inchoasti, ut te nostrum esse Deum et
vatorem totus orbis agnoscat. Hoc certe nosti mortuos, qui
d inferos sunt, et quos perdideris ac funditus profligaveris, te
unquam esse laudaturos, sed tristes et omni consolatione desti-
is animas, corda contrita, conscientias sensu culpae suae
ressas tuaeque gratiae favorem sitientes, gloria et honore te
ecturas. Tuus Israeliticus populus flagitiis tuam saepe iram
vocavit, tuque eum iusto tuo iudicio afflixisti; verum quoties
te conversus est, semper illi ad tuam clementiam aditus patuit;
quantumvis gravia essent eius scelera, tamen propter foedus,
od cum servis tuis, Abrahamo, Isaaco et Iacobo, inieras,
bella tua et clades, quae illis imminebant, avertisti: adeo ut
nquam preces eorum repulsam apud te passae sint. Atqui nos
estantiore foedere dignatus es, quo apud te niti possumus:
nimirum, quod pepigisti in Iesu Christi Servatoris nostri dex-

tera, quodque sanguine eius scribi et eiusdem morte c
voluisti. Quapropter, Domine, nobis ipsis renunciantes,
alia spe valere iussa, ad faustum hoc foedus confugim
Dominus noster Iesus Christus corpus suum tibi in sa
offerens nos tibi reconciliavit. Intuere igitur, Domine, in
tui faciem, non in nostram, ut eius intercessione ira tua
faciesque tua super nos ad gaudium et salutem refulgeat;
posthac tuo Spiritu sancto regendos et gubernandos suscij
nos in meliorem vitam regeneret, per quam
Nomen tuum sanctificetur, veniat regnum tuum; fiat
tua, quemadmodum in caelo, sic etiam in terra. Panem
quotidianum da nobis hodie; et remitte nobis peccata
etenim ipsi remittimus omnibus qui debent nobis. Et
inducas in tentationem, sed libera nos a malo. Quia t
regnum et potentia et gloria in secula, Amen.

Quamvis autem indigni simus, qui pro nobismet :
aperiamus et te in rebus adversis invocemus, quum tamen
veris ut alii pro aliis precaremur, nos pro omnibus fratribus,
corporis membris, quos nunc tuis flagellis castigas, pre
fundimus, et ut iram tuam ab illis avertas obsecramus: no
vero pro N. et N. Memineris, Domine, eos quoque fil
esse, sicut et nos: atque ideo, quamvis te offenderint, n
bonitatis tuae et misericordiae erga eos cursum interrumpa
perpetuam erga tuos omnes fideles fore promisisti. Tu
omnes Ecclesias oculo tuae clementiae intueri digneris, o
populos, quos nunc aut peste aut bello aut alio flagelli
caedis, et singulos homines, qui verbera tua sentiunt, qui
carcere constricti sunt morbove aut paupcrie affliclantur,
lationemque omnibus, prout illis opus ea esse cognoscis, af
castigationes tuas ad vitae emendationem illis utiles reddens, j
eos instruere, severitatique tuae moderari, ac tandem eos lil
plenam illis materiam exultandi in tua bonitate sanctumq
nomen benedicendi praebere digneris. Praecipue vero in
pro tua veritate decertant, oculos convertere velis et pu
privatim, ut invicta eos constantia robores, tuleris eos, c
opituleris, omnes hostium illorum tuorumque technas et i
irritas reddens, furorem eorum refrenans, omnes eorum
ignominiae damnans. Neque Christianismum omnino de
esse permittas, ne memoriam nominis tui in terris penitus
sinas; ne eos, super quos nomen tuum invocari permisisti,
interitu obrui patiaris; ne Turcae, Ethnici, Barbari,
aliique infideles nomini tuo cum blasphemiis insultent.

Tibi igitur preces fundimus, Pater caelestis, pro
principibus et magistratibus, quorum ministerio ad nos gub
uteris. Potissimum vero pro huius urbis Praefectis: ut S
tuum, qui solus bonus est et vere principalis, impertiri ill
in dies augere digneris: adeo ut Iesum Christum Filium

Dominum nostrum, Dominatorem dominatorum Regemque regum esse certo persuasum habentes, quemadmodum tu illum omni potestate in caelo et in terra donavisti, ita et ipsi in suo principatu cultum illius et regni eius amplificationem sibi ante omnia proponant, suos subditos (qui sunt manuum tuarum opificia et pascuorum tuorum oves) pro tuo arbitrio gubernantes: ut et hic et in alia quavis orbis terrarum parte, pace stabili fruentes, te cum omni sanctimonia et puritate colamus, metuque hostium nostrorum liberati materiam celebrandae tuae laudis toto vitae nostrae tempore habeamus.

Deinde precibus nobis tibi commendamus, Pater verax et Servator, omnes quotquot fidelibus tuis pastores constituisti, quorum etiam tutelae animas commisisti, quos denique sacrosancti tui Evangelii dispensatores esse voluisti: ut eos sancto tuo Spiritu regas, quo probi fidelesque gloriae tuae ministri comperiantur: hoc studium omne conferentes conatusque suos dirigentes, ut omnes miserae oves, quae adhuc sunt errabundae, recolligantur et ad Iesum Christum Dominum nostrum, praecipuum pastorem et episcoporum principem, reducantur: ut in dies maius iustitiae et sanctimoniae incrementum in eo accipiant. Interea autem omnes tuas Ecclesias e faucibus rapacium luporum eripere et ab omnibus mercenariis liberare digneris, qui gloriae tantum aut lucri cupiditate ducuntur, et tui nominis illustratione tuique gregis salute nihil plane solliciti.

Insuper tibi preces nostras offerimus, Deus clementissime et Pater summe misericors, pro omnibus in universum hominibus: ut, quemadmodum totius humani generis agnosci vis Servator, per redemptionem a Iesu Christo Filio tuo praestitam, ita ii, qui adhuc ab illius notitia sunt alieni tenebrisque immersi et ab erroribus ac ignorantia tenentur captivi, affulgente illis sancto tuo Spiritu tuoque Evangelio auribus illorum insonante, ad rectam salutis reducantur viam, quae in eo sita est, ut agnoscamus te solum verum Deum et quem misisti Iesum Christum. Rogamus et ut illi, quos iam gratiae tuae favore dignatus es quorumque mentibus per cognitionem verbi tui illuxisti, quotidie in melius proficiant, spiritualibus tuis benedictionibus ditati: ut simul omnes uno et corde et ore te adoremus, Christumque tuum, Dominum nostrum, Regem et Legislatorem, honore debito prosequamur ac iusto obsequio colamus.

[c.] FORMULA SACRAMENTORUM ADMINISTRANDORUM.

In usum Ecclesiae Genevensis conscripta.

[1.] *Formula Baptismi administrandi.*

In primis illud scire oportet, apportandos esse infantes ad baptismum aut Dominicis diebus Catechismi tempore aut aliis diebus ad concionem, ut, quemadmodum Baptismus solennis quaedam

est adoptatio in Ecclesiam, ita in conspectu et oculis totius ciuitatis celebretur.

Absoluta concione, offertur infans. Tum Minister pa ita exorditur:

Auxilium nostrum in nomine Domini qui fecit caeli terram, Amen.

Hunccine infantem offertis, ut baptizetur?

Resp. Maxime.

Minister.

Dominus nobis dilucide commonstrat, quanta in foedit miseria vitiositateque nascimur, quum ait nobis renasc esse. Etenim si naturam nostram renovari oportet, ut i regnum intromittamur: satis magnum argumentum est, ea situs corruptam Deoque detestabilem esse. Itaque hac de monet nos, ut summisso et humili animo simus, nostraque turpitudo acerbitati et odio sit. Eaque ratione nos ad g ipsius expetendam praeparat, qua prioris naturae nostrae p sitas et indignitas extinguatur et funditus deleatur. Neque prius ei locus est in nobis, nisi quum totius nostrae virtutis, tiae, sapientiae fiduciam usque eo abiicimus, ut, quaecun nobis sunt, damnemus ac repudiemus.

Porro autem ubi nostram nobis turpitudinem foeditat aperuit ac commonstravit, tum consolationem nobis pro su sericordia impertit, pollicens fore ut Spiritu suo sancto vitam alteram exsuscitet, quae nobis quasi ingressus quid in ipsius Regnum. Haec regeneratio bipartita est: nam et prorsus renunciandum est, ac neque rationi neque voluntati voluptati libidinique nostrae obtemperandum; quin potius m animumque nostrum sapientiae iustitiaeque Dei subiici oport quicquid ex nostro est et nostra carne extingui: tum pra lucem Domini sequi convenit eiusque sanctissimae voluntati i gerere, quemadmodum ipse verbo suo nos docet Spirituqu sancto nobis praelucet viamque commonstrat. Utrumque hoc in Domino nostro Iesu Christo impletum ac perfectur cuius mors et passio tantam vim habet, ut eam participantes sepulti peccato simus, ut carnis nostrae concupiscentiae s centur atque extinguantur. Huc accedit, quod vi resurre ipsius in vitam novam excitamur, quae a Deo est, quatenu ritus eius nos regit ac moderatur, ut in nobis ea opera pe quae illi grata et accepta sint. Hoc tamen caput est nostrae, ut nobis delicta omnia nostra pro sua misericordi donet, ea nobis non imputans, sed eorum memoriam delens obliterans, ne quando nobis ea in iudicio illius obiiciantur. omnibus beneficiis afficimur, quum per Baptismum in Corpc clesiae nos inserit. In hoc enim Sacramento nobis pecca remissionem testificatur. Ob eamque causam aquae signum i

stituit, significans atque adeo aperte ostendens, quemadmodum iento maculae corporis eluuntur, eodem modo velle se animos purgare atque expiare, ne ulla amplius labes aut macula it. Hoc amplius renovationem nobis nostram in eo offert, quemadmodum iam diximus, versatur in carnis nostrae atione vitaque spirituali, quam in nobis effert ac procreat. duplici beneficio afficimur a Deo in Baptismo, modo ne iusce Sacramenti ingrato et immemori animo extinguamus. testimonium in eo certissimum habemus, Deum velle nobis esse propitii loco, neque cum delicta nostra nobis imm, tum autem Spiritu suo sancto nobis praesto futurum, ilo, peccato et carnis nostrae concupiscentiis resistere et repugnare possimus, dum victoriam consequamur, ut in ui libertate vivamus, quod iustitiae Regnum est.

um igitur haec duo in nobis per Iesu Christi gratiam ur, satis constat Baptismi veritatem et substantiam in eo endi et concludi. Non enim aliud lavacrum habemus, s sanguinem; neque aliam renovationem, nisi in eius t resurrectione. Sed quemadmodum nobiscum bona di: suas per verbum communicat, eodem modo per Sacraiobis ea impertit et largitur.

i vero optimus et benignissimus Deus noster, non conos in filios suos adoptasse atque in Ecclesiae suae comm admisisse, largius adhuc atque prolixius suam in nos atem conferre voluit: nobis videlicet pollicens fore ut Deus oster, et vere etiam generis posteritatisque nostrae, aduslesimam generationem. Quamobrem etsi fidelium liberi Adami corrupta stirpe ac genere, eos ad se nihilominus , propter foedus videlicet cum eorum parentibus initum, pro liberis suis habet ac numerat: ob eamque causam iam initio nascentis Ecclesiae voluit infantibus Circumcisionis mprimi, qua quidem nota iam tum eadem omnia signifi: demonstrabat, quae hodie in Baptismo designantur. Et nodum eos circumcidi iubebat, sic in suorum liberorum numero eos habebat, seque parentem ipsorum non minus orum, a quibus geniti erant, profitebatur.

nc vero, quum Dominus Iesus in terras descenderit, non Patris gratiam et beneficium imminueret, sed quo salutis per omnes terrarum fines propagaret, quae tum temporis lo Iudaico inclusa fuerat: minime dubium est, quin liberi ieredes sint eius vitae ac salutis, quam nobis est pollicitus: causa sanctificari eos Paulus affirmat, iam inde ab utero quo ab Ethnicorum et a vera religione abhorrentium hoiberis discernantur. Eoque Dominus noster Iesus Christus qui ei offerebantur, admisit; sicuti scriptum est Matthaei nono capite. Tum oblati sunt ei parvuli, ut manus eis ct et oraret; discipuli autem eos increpabant. Iesus vero

ait enim: Sinite parvulos, et ne prohibeatis eos ad me venire. Talium est enim regnum caelorum. Quum affirmat regnum caelorum eorum esse iisque manus imponit et Deo Patri suo eos commendat, satis nos docet, minime excludendos esse illos ab ipsius Ecclesia. Hanc igitur ipsius regulam et praescriptionem sequentes, infantem hunc in eius Ecclesiam admittemus, ut bonorum omnium, quae suis fidelibus promisit, particeps fiat. At primum eum nos adhibita precatione illi offeremus, humili ac summisso animo suppliciter dicentes:

Domine Deus, Pater aeterne et omnipotens, quando pro infinita clementia nobis pollicitus es fore te Deum et nostrum et liberorum nostrorum: oramus te, ut beneficium illud tuum in hoc infante confirmare digneris, parentibus iis genito, quos Ecclesiam tuam cooptasti. Et quemadmodum tibi a nobis offertur ac consecratur, ita in tutelam tuam eum recipias, Deum te et Servatorem eius esse demonstrans, peccatum ei originis condonans ac remittens, cuius genus omne Adami culpam sustinet, eum praeterea Spiritu tuo sanctificans, ut, quum ad aetatem iudicii atque intelligentiae capacem progressus erit, te solum Deum et Servatorem agnoscat et veneretur, per omnem vitae cursum laudem et gloriam tribuens, perpetuo suorum peccatorum condonationem abs te consequatur. Ut vero beneficia haec accipere possit, eum tu in communionem Domini nostri Iesu cooptare digneris, ut omnibus eius bonis tanquam unum ex eius corporis membris participet. Exaudi nos, Parens misericordiarum, ut Baptismus, quem ei ex instituto tuo impertimus, fructum vimque suam exerat, qualem nobis Evangelii tui doctrina commonstrat.

Pater noster qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum; fiat voluntas tua in terra sicut in caelo. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie; et remitte nobis debita nostra, ut et nos remittimus debitoribus nostris; et ne nos inducas in tentationem, sed nos a malo libera. Quia tuum est regnum et potentia et gloria in secula, Amen.

Quoniam admittendus est hic infans in Christianam Ecclesiam, spondetis, quum ad aetatem iudicii prudentiaeque compotem pervenerit, eum vos doctrina, quae a populo Dei recepta et probata est, instructuros; sicuti breviter et summatim comprehensa est in ea confessione fidei, quam omnes tenemus.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem caeli et terrae. Et in Iesum Christum eius Filium, Dominum nostrum: conceptum de Spiritu sancto, natum ex Maria virgine, supplicio affectum a Pontio Pilato, cruci suffixum, mortuum et sepultum: qui descendit ad inferos: tertio post die resurrexit ex mortuis, ascendit ad caelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus ut iudicet vivos et mortuos. Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam universalem, communionem sanctorum, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam aeternam. Amen.

Spondetis igitur vos daturos operam, ut omni hac disciplina instruatur, ac generatim omnibus his, quae scriptis divinis continentur, id est, tum veteri tum novo Testamento: ut ea amplectatur et audiat tanquam verbum sermonemque Dei certissimum, caelitus demissum. Eum praeterea hortabimini, ut ad eam normam et regulam vitam suam instituat, quam nobis Deus in Lege sua praescripsit, cuius haec summa sunt capita: primum, ut Deum toto pectore, animo et viribus, tum praeterea proximum nostrum non secus quam nosmetipsos diligamus. Item ut sermoni et admonitionibus, quas nobis per Prophetas et Apostolos suos Deus tradidit, fidem habens, ac sibi ipsi suisque concupiscentiis renuncians, omne suum studium in praedicando nomine Iesu Christi et proximis aedificandis collocet.

Promissione facta, nomen infanti imponitur; tum in eum aquam Baptismi Minister effundit, inquiens:

N. Baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

Horum nihil nisi clara voce pronunciatur, linguaque patria omnia nuncupantur: quippe quum multitudo, quae ad hoc mysterium assistit, testis esse debeat eorum, quae in eo fiunt: quam ad rem intelligentia necessaria est: quin etiam, ut omnes magis magisque confirmentur, revocantes animum ad memoriam fructus et utilitatis sui Baptismi.

Neque vero ignoramus aliis in locis adhiberi alias ceremonias quamplurimas, quas vetustissimas esse minime diffitemur. Sed quoniam aut hominum arbitrio atque libidine aut certe levi aliqua de causa excogitatae sunt, denique quoniam sine verbo Dei fictae et inductae sunt, ac tam multae praeterea superstitiones inde manarunt, nobis sane sine ulla religione visum est eas tolli atque aboleri oportere, ut ne posthac cuiquam praecluderetur aditus ad Iesum Christum. Primum enim satis constat, quaecunque a Deo praescripta atque instituta non sunt, ea omnia libertati arbitrioque nostro relinqui; deinde, quicquid ad aedificationem confirmationemque pietatis non pertinet, id minime recipiendum esse in Ecclesiam: quod si in eam inductum esset, tollendum ac removendum esse. Quo magis id, quod nihil nisi scandalum et offensionem parit quasique idololatriae instrumentum quoddam est et commentitiarum opinionum, nullo modo tolerandum est.

Atqui non dubium est, quin luminaria, unguenta (quae Chrismata nominantur) aliaeque pompae generis eiusdem a Deo nunquam institutae sint, sed ab hominibus introductae, sensimque eo progressa superstitio sit, ut maiore in pretio atque honore haberentur, quam ipsum Christi institutum. Illud profecto negari nullo modo potest, quin eam ipsam Baptismi formam ac rationem teneamus, quam et Christus praescripsit et Apostoli sequuti sunt et vero etiam primaria et antiqua Ecclesia in more atque instituto habuerit; neque alio nomine culpari possumus, nisi quod Deum ipsum sapientia superare atque antecellere nolumus.

[2.] *Ratio celebrandae Coenae Dominicae.*

Principio illud scire oportet, die Dominico qui proxime e diei antecedit quo Coena celebranda est, prius hoc denunciar populo: primum ut se quisque ad eam digne recipiendam com paret, eaque reverentia, qua ratio postulat; tum ne pueri eo ad ducantur, nisi qui commode instituti fidemque suam in Ecclesi professi sint; tertio, ut, si forte advenae quidam et peregrini in urbe sint nondum religionis disciplinaeque nostrae institutis imbuti ii si communicare S. Coenae velint, Ministros adeant, a quibu in privatis aedibus erudiantur. Quo die celebranda est, Minister ad finem concionis de ea commemorat, aut, si res postular videatur, sermonem omnem in ea tractanda explicandaque con sumit, ut populum doceat quid hoc mysterio Dominus designet a significet, et qua ratione illud sit recipiendum. Absoluta pre catione confessioneque fidei, ut multitudiis totius nomine Con cionator testetur, velle omnes in doctrina religioneque Christiana vivere ac mori, clara et magna voce haec pronunciat:

Audite, qua ratione Iesus Christus sacrosanctam suam Coenam instituerit, sicuti Paulus memoriae tradidit capite undecimo prioris ad Corinthios Epistolae: Accepi, inquit, a Domino, quod et tradidi vobis, quod Dominus Iesus in ea nocte, qua traditus est, accepit panem, et postquam gratias egisset, fregit, ac dixit: Accipite, edite, hoc meum est corpus, quod pro vobis frangitur; hoc facite in mei commemorationem. Ad eundem modum et poculum peracta Coena, dicens: Hoc poculum novum Testamentum est in meo sanguine; hoc facite, quotiescunque biberitis, in mei commemorationem. Quotiescunque enim comederitis panem hunc, et poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciabitis, donec venerit. Itaque quisquis ederit panem hunc aut biberit poculum Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem quisque seipsum, et sic de pane illo edat et de poculo bibat: nam qui edit aut qui bibit indigne, iudicium sibi ipsi edit et bibit, non diiudicans corpus Domini.

Audivimus, fratres, quemadmodum Dominus Coenam suam una cum discipulis suis fecerit: ex quo quidem illud intelligi voluit extraneos eosque, qui in suorum numerum recepti non sunt, minime esse admittendos. Quamobrem hanc ego regulam et praescriptionem sequutus, in nomine atque auctoritate Domini nostri Iesu Christi hinc ego arceo ac repello, atque hoc sacrosancto mysterio interdico omnibus idolorum cultoribus, impie et contumeliose de Deo loquentibus, impiis et sceleratis hominibus, numenque contemnentibus haereticis, iisque omnibus, qui sectas haeresesque amplectuntur quo vinculum et communionem Ecclesiae perfringant, periuros contumaces in utrumque parentem, ac superiores, seditiosos, fa ctiosos, sicarios, concitos ad rixam, adulteros, stupris, furtis rapinae, avaritiae, vino, gulae ventrique deditos, quicunque vita rationem sequuntur flagitiosam et offensiones ac scandala parientes

atque palam denuncio, ut ab hoc sacrosancto convivio abstineant, ne sanctissimas epulas, quas Dominus solis suis domesticis et fidelibus paravit, foede polluant atque contaminent.

Itaque Pauli consilio atque cohortationi parens se quisque suamque conscientiam probet atque examinet, ac videat num vere se suorum scelerum poeniteat, atque ex iis dolorem animo maximum capiat, cupiens posthac vitam honeste ac sancte instituere, sed multo maxime, an fiduciam habeat in Dei misericordia fixam et positam, et in Christo Iesu suam salutem omni ex parte quaerat, omnibus inimicitiis ac simultatibus nuncium remittens, nihilque aliud studens, nisi ut posthac fraterna benevolentia et charitate proximos suos complectatur.

Quod si hoc studium in nobis esse nostra conscientia coram Deo testatur, ne dubitemus, quin habeat nos in filiorum loco et numero, Dominusque noster Iesus Christus nos compellet atque ad convivium suum invitet sanctissimumque hoc Sacramentum nobis offerat, quod cum discipulis suis communicavit.

Et quanquam plurimum in nobis fragilitatis et miseriae sentimus, neque fide perfecta praediti sumus, sed in diffidentiam et incredulitatem propendemus, multumque abest ut tanto studio atque ardore animi Deo serviamus, quam ratio exigit, quin potius bellum nobis assidue adversus carnis nostrae concupiscentias gerendum est: quoniam tamen Dominus nobis benignitate sua concessit, ut eius Evangelium in animis nostris impressum atque insculptum sit, quo incredulitati diffidentiaeque resistamus, nobisque desiderium largitus est, cupiditatibus nostris renunciandi, quo iustitiam illius sanctissimasque leges et praeceptiones observemus: certum atque exploratum habeamus, vitia omnia, quae in nobis sunt, minime obfutura, quominus nos admittat dignosque reddat, qui spirituali hoc convivio participemus. Neque enim ob eam causam huc venimus, ut profiteamur nos integros et iustos esse in nobismetipsis, sed potius vitam nostram magno studio in Christo Iesu quaerentes fatemur nos in morte atque exitio versari. Teneamus igitur atque intelligamus, Sacramentum hoc morbo ac dolore affectis medicinam esse, dignitatemque omnem, quam a nobis Deus requirit, in eo versari, ut nosmetipsos quemadmodum recta ratio praescribit agnoscamus doloremque maximum ac moerorem ex vitiis nostris capiamus voluptatemque et laetitiam omnem in eo collocemus.

Primum igitur fidem habeamus promissis, quae Christus Iesus, veritas ipsa constans et firma, nobis ostendit: velle se videlicet vere nobiscum carnem et sanguinem suum communicare, ut eum totum atque integrum possideamus, ipseque in nobis vivat, et nos in illo. Et quamvis nihil nisi panem ac vinum videamus: minime tamen dubitemus, quin spiritualiter in animis nostris id omne impleat ac perficiat, quod extrinsecus in his aspectabilibus signis commonstrat: ipsum videlicet panem esse caelestem, qui nos alat ac nutriat ad vitam aeternam. Itaque ne in bonitatem

infinitam Domini ingrati simus, qui in hac mensa divitias suas omnes exponit, ut eas nobiscum communicet. Nobis sese largiens testificatur se quicquid habet in nos profu Quamobrem Sacramentum hoc tanquam pignus iustitiae ipsius cipiamus, quae nobis vi mortis ac supplicii illius imputabitur bile secius quam si eo supplicio nosmetipsi affecti essemus igitur tam pervicaci ac perdita natura simus, ut tum fugi quum Christus nos tam humaniter ac liberaliter suo verbo in Sed muneris huius, quod nobis impertit, pretium ac digni spectantes ardenti studio ei nos offeramus, ut tam pretioso nere nos dignos reddat. Ob eamque causam animos ac m nostras sursum erigamus, ubi Christus est in gloria Patris unde eum nos ad redemptionem nostram expectamus. Neque animos in his terrenis et caducis elementis occupemus, qu oculis cernimus et manibus tractamus, quasi eum ibi quae ut in pane vinoque inclusum. Tum enim animi nostri su eius ali ac nutriri poterunt, quum supra terrena omnia erec caelos usque pertingent, ut in Regnum Dei, ubi ipse habitat, gradiantur. Satis ergo habeamus, si panis ac vinum nobis nota et signo dentur, veritatem in Spiritu investigantes, ubi bum divinum eam nos reperturos confirmat.

Ubi finem dicendi Concionator fecit, tum panem verbi Mi calicem vero seniores Ecclesiae, qui morum censurae praesun pulo distribuunt, prius commonitione facta ut honeste et decen quisque adeat. Interea canitur Psalmus aliquis, aut locus Scr rae rei, quae Sacramento designatur, congruens atque conven clara et magna voce recitatur.

Ad extremum habentur gratiarum actiones, quas supra descri psimus.

Non ignoramus plerosque maiorem in modum offensos fuisse quod tam multa in hoc genere ab usu multis iam seculis recepto ali ena a nobis inducta sint. Quod enim Missa multos annos tanto in pretio habita est, ut omnes eam existimarint disciplinae religionisque Christianae caput esse, non dubitamus quamplurimos mirari, quod eam plane ac funditus tollendam curavimus. Eamque ob rem quibus consilii nostri ratio minus perspecta est, ii sublata a nobis fuisse Sacramenta existimant. Verum si quis instituti nostri rationem diligentius perpendat, is sine dubio intelliget restituta potius atque in usum revocata a nobis fuisse. Quod ut perspici a quovis possit, consideretur quanta inter Missam et Christi institutionem similitudo sit. Quis non videt, non minus inter utramque, quam inter lucem et tenebras interesse? Tametsi non est hoc quidem loco propositi institutique nostri, copiosius hanc disputationem persequi. Verum ut iis satisfaceremus, qui per ignorantiam eo nomine offendi possent, operae pretium nobis visum est, nonnihil obiter de ea re commemorare. Quum enim Sacramentum Domini tam multis corruptelis ac vitiis inquinatum ac foedatum esse videremus: ut hisce malis remedium adhibere

ecesse habuimus multa immutare, quae perperam ac ta fuerunt, certe in perversum ac praeposterum usu uo rectius faceremus, quae tandem potius sequenda tur, quam si ad purum et incorruptum Christi insti revocaremus? quod sane religiose ac bona fide (quem tis intelligi licet) sequuti sumus. Haec enim ipsa eme.. am nobis Paulus praescripsit.

.] FORMULA ET RATIO CELEBRA MATRIMONII.

iusquam celebretur confirmeturque publice matrim... Ecclesia publicatur tribus ante diebus Dominicis contin..., ..., quis impedimenti aliquid növerit, id in tempore denunciet, cuius eas nuptias celebrari intersit, is possit intercedere. ae ut facta sunt, tum se in exorsu concionis sponsus ac sistunt in Ecclesia.

inister autem publicus sic initium dicendi facit:

uxilium nostrum in nomine Domini qui fecit caelum et ter- men.

eus Parens noster, posteaquam caelum et terram creavit omnia, quae amplissimo caeli complexu coercentur, homi- l imaginem similitudinemque sui finxit, qui imperium et do- a teneret animantium omnium, quae tum in terra tum in m in aere versantur, hisque verbis post creatum hominem s: Non expedit hominem esse solum; fingamus ei adiu- simile illius. Itaque immisit Dominus Deus soporem in qui quum obdormiret, Deus unam ex costis eius tulit ea- mavit Evam, significans atque adeo aperte ostendens virum erem nihil nisi corpus unum esse, unam carnem unumque em. Quocirca deserit homo patrem et matrem, et adhae- ri suae, quam ita amare charamque habere debet, ut Chri- aram habuit Ecclesiam, id est, veros fideles et Christianos, causa mortem oppetivit. Uxor vicissim viro cum sancti- honestate inservire atque obsequi debet. Quamdiu enim a viro aetatem agit, eius imperio subiecta est. Hoc porro i matrimonium, honoratum a Deoque institutum, vim eam ut eius causa vir potestatem sui corporis non habeat, sed uxor contra sui corporis dominatu careat qui a viro tene- taque a Deo coniuncti separari nullo modo possunt, nisi ad aliquod, utriusque consensu et voluntate, ut ieiunio se et oni dedant, caventes etiam atque etiam ne tententur a Sa- er incontinentiam. Ideo reverti ac referre sese alter ad i debebit. Etenim stupri et fornicationis vitandae causa i quisque habere debet, et unaquaeque mulier virum, ut, ue sibi temperare non possunt continentiaque praediti non praecepto Dei iubeantur matrimonium contrahere, ne san- ei templum (nimirum nostra corpora) violetur ac polluatur.

Quum enim corpora nostra membra sint Iesu Christi, indi facinus esset, si scorti membra fierent. Itaque sancte et rel servanda et custodienda sunt. Nam si quis templum Dei verit, eum Dominus male perdet.

Vos igitur (*sponsum et sponsam nomine appellat*) N. N dubitantes, hoc a Deo institutum esse, ecquid in hoc sancti matrimonio aetatem agere vultis, quod Dominus tanto hono mulavit? hoccine cum animis vestris statutum ac deliberatu betis, quemadmodum hoc in loco coram Ecclesia eius sanc stificamini, postulantes ut hoc vestrum consilium comprobet

Respondent, Maxime.

Minister.

Vos ego omnes qui praesentes adestis testes facio, p ut huius rei memoriam habeatis. Quanquam si quis est, q pedimentum aliquod esse intelligat aut horum alterum matri cum altero esse coniunctum, id enunciet.

Si nemo contradicat, tum Minister,

Quoniam, *inquit*, nemo est qui contradicat, neque ullu impedimentum, Dominus Deus sanctum consilium vestrum met, quod vobis elargitus est, initiumque hoc vestrum sit mine Domini, qui fecit caelum et terram, Amen.

Minister sponsum appellans his eum verbis affatur:

Tu N. profiteris hic in conspectu tum Dei tum sanctae Ecclesiae, ducere te in sponsam et uxorem N. quam hic praes vides, eamque te habiturum spondes, amore utens, et ch fida et constante, sicuti pii et boni viri munus atque officiu stulat: sancte cum ea aetatem agens, fidelitatem ei omni rebus praestans: sicuti verbum divinum atque Evangelium po

Respondet, Spondeo.

Tum sponsam appellans, inquit,

Tu N. profiteris hic in conspectu tum Dei tum sanctae Ecclesiae, nuptias te N. spopondisse, eique utpote legitimo r nubere, cui te obsequuturam spondes, ei inservientem impe eius subiectam, vitam sancte et honeste colentem, fidelitat ei omnibus in rebus praestantem; siculi fidelem sponsam su rito praestare decet, ex regula divini verbi et Evangelii.

Respondet, Spondeo.

Tum Minister,

Pater, *inquit*, omnis misericordiae, qui benignitate vo ad hoc sanctissimum matrimonium adduxit: propter Iesum stum eius Filium, qui sanctissima sua praesentia matrimoniu ctificavit, primum ibi signum edens coram Apostolis, vobis tum suum sanctum largiatur: ut ei in hoc praeclaro et nobi tae genere servire atque honorem perpetuo tribuere possitis, A

Audite Evangelium et praeceptum Domini, quemadmodu

trimonium sancte habere velit, sitque firmum et indissolubi
uti scriptum est apud Matthaeum, decimo nono capite.
serunt ad eum Pharisaei tentantes eum ac dicentes: Li
mini dimittere uxorem suam quavis ex causa? Ille vero r
dens dixit eis, Non legistis Opificem ab initio fecisse ma
et foeminam? et dixisse, Propterea relinquet homo patrem e
trem, et agglutinabitur uxori suae, et qui duo fuerant er
caro. Itaque non amplius sunt duo, sed una caro; qu
Deus coniunxit, homo ne seiungat.

Credite verbis istis sanctissimis, quae Dominus noster
pronunciavit, sicuti testatur Evangelista, et certum habete, I
num Deum copulasse vos in hoc sanctissimo vitae genere. Ita-
que vitam una sancte et honeste [illegible]e, charitatem, pacem et con-
cordiam colentes, fidelitatem mu[illegible] aestantes, ex regula et prae-
scriptione verbi Dei.

Deum igitur una omnes m[illegible]te et animo precemur.

Deus omnipotens, bone et sapiens, qui ab initio praevidisti non expedire homini esse soli, ob eamque causam adiumentum ei creasti eius simile ac voluisti duos unum idemque esse: suppliciter abs te petimus, quando dignatus es hosce ambos ad matrimonium contrahendum perducere, ut pro clementia et benignitate tua Spiritum tuum sanctum eis largiri atque impertire digneris, ut in vera et stabili fide voluntati tuae morem gerentes sancte aetatem agant, omnes carnis libidines et affectiones vitiosas subigentes pureque viventes, atque aliis honestatis et castimoniae documento sint, benedictione tua salutari eos donans, similiter atque fideles tuos servos, Abrahamum, Isaacum et Iacobum; ut prolem habentes sanctam et incorruptam tibi serviant ac laudes tribuant, doctrina salutari eam instruentes atque ad gloriam et laudem tui nominis alentes proximique utilitatem et Evangelii tui propagationem. Exaudi nos, Parens misericordiae, per Dominum nostrum Iesum Christum, Filium tuum charissimum, Amen.

Dominus vos beneficiis omnibus cumulet, vobisque concedat, ut virtutem et probitatem colentes simul ad multum temporis honeste et sancte vitam perducatis.

[e.] DE VISITANDIS AEGROTIS.

Fidelis et veri Ministri officium est, non modo populum, cui pastor est praefectus, palam et publice docere, sed etiam, quoad eius fieri potest, unumquemque seorsim admonere, cohortari, redarguere et consolari. Quod si ullum unquam est tempus, quum homini Christiana doctrina necessaria est, tum certe multo maxime necessariam esse constat, quum Dominus eum invisit, aut morbo aut alio quopiam malo eum afficiens, praesertim vero mortis tempore. Tum enim multo quam unquam antea vehementius conscientia sua urgetur: sive ob iudicium Dei, quod se sine mora vocari intelligit, sive ob impugnationes diaboli, qui tum vehementer laborat ac studet, ut animum

aegroti labefactet. Ob eamque causam Ministri officium est, [illegible] affectos visitare et verbo Domini consolari, ac docere quicqui[illegible] accidit incommodi a Deo immissum esse eiusdemque providentia [illegible]tigisse, qui suis fidelibus nihil unquam impertit, nisi in eorum [illegible]tem et emolumentum. Cuius rei argumenta ac testimonia ex [illegible]ptura proferet, quae tempori convenientia maximeque accom[illegible] esse intelliget. Quod si aegrotum gravi et periculoso [illegible]etari videat, tum consolationem adhibeat magis praecipuam [illegible]liarem, idque pro eo, ac sensum animi illius perspiciet, ut, [illegible] horrore mortis perterritum videat, doceat nihil esse in morte, [illegible] fidelibus sit pertimescendum, qui ducem habeat suum Iesum [illegible]stum, a quo per mortem in eam vitam perducentur, in quam ip[illegible]gressus est. Ac simili cohortatione adimat ei terrorem, quem [illegible]cepit iudicii divini. Sin eum haud satis peccatorum conse[illegible] commotum intelligat, iustitiam ei divinam explicet atque este[illegible] apud quam stare nemo poterit, nisi misericordia Dei instruct[illegible] Iesum Christum pro salute unica ac singulari complexus. Co[illegible] si eum delictorum suorum cogitatione angi ac premi videat, [illegible] quam diligentissime poterit, Iesum Christum ei depingat atque [illegible]mat, doceatque peccatores omnes, qui sibi ipsi diffidentes cius [illegible]tate confidunt, in eo solatium ac praesidium habituros. Fidel[illegible]ter et frugi Minister considerabit, quae commodior futura [illegible] aegroti consolandi, pro eo atque affectum eum perspiciet, [illegible] semper Dei verbo adhaerebit. Quin etiam, si quam facultatem [illegible]nister habeat auxilium afflictis corporibus ferendi, nullis opibu[illegible] facultatibus parcet, verum charitatis et liberalitatis in egentes ex[illegible]plum unicuique se statuens.

8.

CONSENSUS TIGURINUS.

Consensio mutua in re Sacramentaria Ministrorum Ti-
urinae Ecclesiae, et D. Ioannis Calvini Ministri
ienevensis Ecclesiae, iam nunc ab ipsis authoribus
edita."

*Ornatissimis Viris et Fidelibus Christi servis, Tigurinae Ec-
siae Pastoribus et Doctoribus, charissimis Symmistis et obser-
ndis fratribus, Ioannes Calvinus S.*

*Tametsi eadem saepius de re vobiscum ago, non tamen puto
ihi timendum esse, ut importunus esse videar. Quando idem utris-
ue iudicium est, fieri non potest, quin vobis probetur quod ago.
uod autem paulo acrius insto, huc me assiduae bonorum virorum
gitationes stimulant. Iam aliquoties monui, levi de causa, non
men sine praetextu offendi permultos, quod diversum a vobis, ne-
io quid, tradere videar. Vestram Ecclesiam, quae tot praeclaris
otibus ornata est, merito reverentur: nostrae quoque, et mihi for-
m privatim, aliquid deferunt. Ita cupiunt scriptis nostris, in di-
cenda pietatis doctrina, adiuvari, ne qua dissensionis species, eorum
rogressus moretur. Huic offensioni tollendae quum nullum putarem
ptius fore remedium, quam si familiari colloquio, rationem commu-
iter iniremus testandae consensionis, hac de causa profectionem, ut
citis, ad vos suscepi: et venerandus collega noster Gulielmus
'arellus, (ut est indefessus Christi miles) qui mihi dux alioqui et
uthor erat, comitem se adiungere non recusavit. Ut inter nos
nveniat, testari quidem vere ac fideliter utrinque possumus: sed
uia rem, ut est, non omnibus persuadeo, mihi plurimum dolet, an-
ios vel suspensos manere, quorum tranquillitati melius consultum
ptarem. Proinde, ut initio praefatus sum, nihil intempestivum me
cere arbitror, si urgeo, ut publicum aliquod eius, quae inter nos
nstat, consensionis testimonium extet.*

*Ego vero capita, de quibus inter nos contulimus, et breviter
olligere, et ordine digerere, operae pretium esse existimavi: ut, si
obis meum consilium probabitur, cuivis velut in tabula cernere li-
eat, quid inter nos et actum et transactum fuerit. Certe bona fide
e ex sermonibus nostris retulisse, quaecunque subiiciam, vos mihi
stes fore confido. Nos vero (me et Farellum dico), pari vobis-
m studio, synceram omnique fuco et astutia vacuam perspicuita-
m quaesiisse, pii lectores, ut spero, animadvertent. Quanquam*

simul admonitos esse velim, nihil hic contineri, quod non et etiam nostri, quotquot vel sub Reipublicae Genevensis ditione Comitatu Neocomensi Christo serviunt, sua subscriptione ap verint. Valete, praestantissimi viri et mihi ex animo vere fratres. Dominus vos Spiritu suo regere pergat, in Ecclesia aedificationem, vestrisque laboribus benedicat. Genevae, C August. Anno Domini M.D.XLIX.

CONSENSIONIS CAPITA.

I. [Totum Ecclesiae regimen spirituale ad Christum nos ducit

Quum Christus sit finis Legis, et eius agnitio totam Evangelii summam comprehendat: non dubium est, quin hu etet totum spirituale Ecclesiae regimen, ut ad Christum n cat. Sicuti per eum solum ad Deum pervenitur, qui ultim beatae vitae finis. Itaque quisquis hinc vel minimum de nunquam de ullis Dei institutis rite vel apposite loquetur.

II. [Sacramentorum agnitio vera, ex agnitione Christi.]

Quum autem Sacramenta Evangelii sint appendices, mum et apte et utiliter de eorum natura, vi, officio et fruct seret, qui a Christo exordietur. Neque id modo, ut obiter sti nomen attingat, sed ut vere teneat, quorsum nobis datus Patre, et quid nobis bonorum attulerit.

III. [Cognitio Christi qualis.]

Sic ergo habendum est, Christum, quum aeternus esse Filius, eiusdem cum Patre essentiae et gloriae, induisse c nostram, ut iure adoptionis, id quod natura proprium ha nobis communicaret: nempe, ut simus filii Dei: quod fit, fide inserti in corpus Christi, idque Spiritus sancti virtute mum iusti censemur, gratuita iustitiae imputatione: deinde re ramur in novam vitam: quo reformati in imaginem Patris stis veteri homini renuntiemus.

IV. [Christus Sacerdos, Rex.]

Ita Christus in carne sua considerandus est nobis Sac qui peccata nostra unico mortis suae sacrificio expiavit, qui nostras iniquitates delevit sua obedientia, qui nobis perfecta stitiam comparavit, qui nunc intercedit pro nobis, ut access bis ad Deum pateat. Considerandus est tanquam victima trix, qua placatus est Deus mundo. Considerandus est f qui nos ex miseris Adae filiis effecit beatos Dei filios. Co randus est reparator, qui Spiritus sui virtute reformat quicq nobis est vitiosum, ut mundo vivere desinamus et carni, ac

a) Inscriptiones capitum habentur in edd. Amst. et Genev. unde interserui.

se in nobis vivat. Considerandus est Rex, qui omni bonorum nere nos ditat, qui nos gubernat sua virtute ac tuetur, qui nos iritualibus armis instituit, qui nos ab omni noxa liberat, qui oris i sceptro nos moderatur ac regit. Atque ita considerandus, ut ad Deum verum et ad Patrem nos evehat, donec impleatur illud, uod tandem futurum est, nempe ut sit Deus omnia in omnibus.

V. [Quomodo Christus se nobis communicet.]

Porro, ut se nobis talem exhibeat Christus, ac eiusmodi efectus in nobis proferat, unum cum ipso nos effici et in eius cors coalescere nos oportet. Qui non aliter vitam in nos suam ffundit, nisi dum caput nostrum est: ex quo totum corpus comctum et connexum, per omnem iuncturam subministrationis, sedum operationem, in mensura cuiusque membri augmentum rporis faciat.

VI. [Spiritualis communicatio. Sacramenta instituta.]

Haec spiritualis est communicatio, quam habemus cum Filio ei, dum Spiritu suo in nobis habitans faciat credentes omnes, mnium, quae in se resident, bonorum compotes. Cuius testificandae usa tam Evangelii praedicatio instituta, quam Sacramentorum usus obis commendatus, nempe sacri Baptismi et sacrae Coenae.

VII. [Sacramentorum fines.]

Sunt quidem et hi Sacramentorum fines, ut notae sint ac tesrae Christianae professionis et societatis sive fraternitatis, ut int ad gratiarum actionem incitamenta et exercitia fidei ac piae tae, denique syngraphae ad id obligantes. Sed hic unus inter ios praecipuus, ut per ea nobis gratiam suam testetur Deus, reaesentet atque obsignet. Nam etsi nihil aliud significant, quam od verbo ipso annunciatur, hoc tamen magnum est, subiici ocu nostris quasi vivas imagines, quae sensus nostros melius affiant, quasi in rem ducendo: dum nobis Christi mortem omniae eius beneficia in memoriam revocant, ut fides magis exerceaur: deinde quod ore Dei renunciatum erat, quasi sigillis confirari et sanciri.

VIII. [Gratiarum actio.]

Quum autem vera sint, quae nobis Dominus dedit gratiae suae stimonia et sigilla, vere procul dubio praestat ipse intus suo piritu, quod oculis et aliis sensibus figurant Sacramenta: hoc est, t potiamur Christo, tanquam bonorum omnium fonte: tum ut beficio mortis eius reconciliemur Deo, Spiritu renovemur in vitae nctitatem, iustitiam denique et salutem consequamur, simulque o his beneficiis olim in cruce exhibitis, et quae quotidie fide rcipimus, gratias agamus.

IX. [Non disiuncta quidem, sed distincta signa et res signatae.]

Quare, etsi distinguimus, ut par est, inter signa et res sitas: tamen non disiungimus a signis veritatem: quin omnes,

qui fide amplectuntur illic oblatas promissiones, Christum spiritualiter cum spiritualibus eius donis recipere, adeoque et qui dudum participes facti erant Christi, communionem illam continuare et reparare fateamur.

X. [Promissio maxime in Sacramentis spectanda.]

Neque enim ad signa nuda, sed potius ad promissionem, quae illic annexa est, respicere convenit. Quatenus ergo in promissione illic oblata proficiat nostra fides, eatenus ista vis et efficacia, quam dicimus, se exeret. Ita materia aquae, panis aut vini, Christum nequaquam nobis offert, nec spiritualium eius donorum compotes nos facit: sed promissio magis spectanda est, cuius partes sunt, nos recta fidei via ad Christum ducere, quae fides nos Christi participes facit.

XI. [In elementis non obstupescendum.]

Hinc concidit eorum error, qui in elementis obstupescunt, et illic affigunt salutis suae fiduciam. Quum Sacramenta a Christo separata nihil sint quam inanes larvae: et in ipsis omnibus haec vox clare personet, non alibi quam in solo Christo haerendum, nec aliunde petendam esse salutis gratiam.

XII. [Sacramenta per se nihil efficiunt.]

Praeterea, siquid boni nobis per Sacramenta confertur, id non fit propria eorum virtute, etiam si promissionem, qua insigniuntur, comprehendas. Deus enim solus est, qui Spiritu suo agit. Et quod Sacramentorum ministerio utitur, in eo neque vim illis suam infundit, neque Spiritus sui efficaciae quicquam derogat: sed pro ruditatis nostrae captu ea tanquam adminicula sic adhibet, ut tota agendi facultas maneat apud ipsum solum.

XIII. [Deus organo utitur, sed ita ut omnis virtus eius sit.]

Itaque, quemadmodum Paulus admonet, eum, qui plantat aut rigat, nihil esse: sed unum Deum qui dat incrementum: ita et de Sacramentis dicendum est, ea nihil esse, quia nihil profutura sint, nisi Deus in solidum omnia efficiat: Organa quidem sunt, quibus efficaciter, ubi visum est, agit Deus: sed ita, ut totum salutis nostrae opus ipsi uni acceptum ferri debeat.

XIV.

Constituimus ergo unum esse Christum, qui vere intus baptizat, qui nos in Coena facit sui participes, qui denique implet quod figurant Sacramenta: et sic quidem uti his adminiculis, ut totus effectus penes eius Spiritum resideat.

XV. [Quomodo Sacramenta confirment.]

Sic interdum Sacramenta vocantur Sigilla, dicuntur fidem alere, confirmare, promovere: et tamen solus Spiritus proprie est sigillum: et idem fidei inchoator est et perfector. Nam haec omnia Sacramentorum attributa inferiore loco subsidunt, ut ne minima quidem salutis nostrae portio, ab unico authore, ad creaturas vel elementa transferatur.

s obicem peccati mortalis. Praeterquam enim quod in Sa-
tis nihil nisi fide percipitur: tenendum quoque est, minime
n ipsis esse Dei gratiam, ut, quisquis signum habeat, re
otiatur. Nam reprobis peraeque ut electis signa admini-
r; veritas autem signorum ad hos solos pervenit.

I. [Omnibus offeruntur Dei dona, fideles duntaxat percipiunt.]

ertum quidem est, offerri communiter omnibus Christum cum
nis, nec hominum incredulitate labefactari Dei veritatem,
emper vim suam retineant Sacramenta; sed non omnes Chri-
donorum eius sunt capaces. Itaque ex Dei parte nihil mu-
quantum vero ad homines spectat, quisque pro fidei suae
a accipit.

Fideles ante et extra Sacramentorum usum Christo communicant.]

uemadmodum autem nihilo plus Sacramentorum usus infide-
onferet, quam si abstinerent, imo tantum illis exitialis est:
ra eorum usum fidelibus constat, quae illic figuratur veri-
Sic Baptismo abluta sunt Pauli peccata, quae iam prius
erant. Sic idem Baptismus Cornelio fuit lavacrum regene-
, qui tamen iam Spiritu sancto donatus erat. Sic in Coena
is communicat Christus, qui tamen et prius se nobis im-
at et perpetuo manet in nobis. Nam quum iubeantur sin-
ipsos probare, inde consequitur, fidem ab ipsis requiri, an-
ad Sacramentum accedant. Atqui fides non est sine Chri-
d quatenus Sacramentis confirmatur et augescit fides, con-
ur in nobis Dei dona, adeoque quodammodo augescit Chri-
nobis, et nos in ipso.

[Adeo non alligatur gratia actioni Sacramentorum, ut fructus eorum percipiatur aliquando post actionem.]

tilitas porro, quam ex Sacramentis percipimus, ad tempus,
nobis administrantur, minime restringi debet: perinde acsi

XXI. [Localis imaginatio tollenda.]

Praesertim vero tollenda est quaelibet localis praesentiae imaginatio. Nam quum signa hic in mundo sint, oculis cernantur, palpentur manibus: Christus quatenus homo est, non alibi quam in caelo, nec aliter quam mente et fidei intelligentia quaerendus est. Quare perversa et impia superstitio est, ipsum sub elementis huius mundi includere.

XXII. [Expositio verborum Coenae Domini, Hoc est corpus meum.]

Proinde, qui in solennibus Coenae verbis, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus: praecise literalem, ut loquuntur, sensum urgent, eos tanquam praeposteros interpretes repudiamus. Nam extra controversiam ponimus, figurate accipienda esse, ut esse panis et vinum dicantur id quod significant. Neque vero novum hoc aut insolens videri debet, ut per metonymiam ad signum transferatur rei figuratae nomen, quum passim in Scripturis eiusmodi locutiones occurrant: et nos sic loquendo nihil afferimus, quod non apud vetustissimos quosque et probatissimos Ecclesiae scriptores extet.

XXIII. [De manducatione corporis Christi.]

Quod autem carnis suae esu et sanguinis potione, quae hic figurantur, Christus animas nostras per fidem Spiritus sancti virtute pascit, id non perinde accipiendum, quasi fiat aliqua substantiae vel commixtio vel transfusio: sed quoniam ex carne semel in sacrificium oblata et sanguine in expiationem effuso vitam hauriamus.

XXIV. [Contra transsubstantiationem et alias ineptias.]

Hoc modo non tantum refutatur Papistarum commentum de transsubstantiatione, sed crassa omnia figmenta atque futiles argutiae, quae vel caelesti eius gloriae detrahunt vel veritati humanae naturae minus sunt consentaneae. Neque enim minus absurdum iudicamus, Christum sub pane locare vel cum pane copulare, quam panem transsubstantiare in corpus eius.

XXV. [Christi corpus est in caelo ut in loco.]

Ac ne qua ambiguitas restet, quum in caelo quaerendum Christum dicimus, haec locutio locorum distantiam nobis sonat et exprimit. Tametsi enim Philosophice loquendo supra caelos locus non est; quia tamen corpus Christi, ut fert humani corporis natura et modus, finitum est et caelo, ut loco, continetur, necesse est a nobis tanto locorum intervallo distare, quanto caelum abest a terra.

XXVI. [Christus non est adorandus in pane.]

Quod si imaginatione nostra Christum pani et vino affigere fas non est, multo minus licet eum in pane adorare. Quanquam enim panis in symbolum et pignus eius, quam habemus cum Christo, communionis nobis porrigitur; quia tamen signum est, non res ipsa, neque rem in se inclusam habet aut affixam, idolum ex eo faciunt, qui mentem suam in eum convertunt, Christum adoratur.

Ecclesiae Genevensis fido Pastori D. Ioanni Calvino, fratri charissimo, Pastores Doctoresque ministri Tigurinae Ecclesiae S. D.

Ingens tuum studium, Calvine, frater in Domino colendissime, et opera sedula, quibus moliris doctrinam de Sacramentis in dies illustriorem facere ac tollere offensiones e media Ecclesia, quae obortae videntur ex obscuriore quadam explicatione mysteriorum, adeo nihil molestiae nobis afferunt, ut ea non modo laude et praedicatione digna, verum etiam pro nostra virili adiuvanda esse et imitanda iudicemus. Quum enim sacrosanctae leges principis nostri Iesu Christi omnes actiones referant ad culturam charitatis studiumque mutuum iuvandi, nihil etiam severius prohibent, quam ut ullus obiiciat alteri impedimentum, quo minus vel recte vereque iudicet de iis rebus, quarum notitia necessaria est aut certe utilis et salutaris hominibus, vel minus praestet officium suum, quod tum Deo tum proximis debetur: eademque gravitate iubent summovere, quantum fieri potest, offendicula, in quae impingere solent homines. Quamobrem causa tui adventus ad nos, et D. Gulielmi Farelli venerandi nobis fratris, honestissima nobis visa est et in primis digna viris Ecclesiasticis: ut primum familiari colloquio quam simplicissime mutuo exponeremus nostram sententiam de Sacramentis, praesertim in iis capitibus, in quibus aliqua certe controversia hactenus fuit inter eos, qui per caetera capita synceriorem Evangelii doctrinam magno consensu tradiderunt: deinde consensum nostrum, edito in publicum scripto, testaremur. Nullam enim aliam viam et rationem commodiorem videmus, qua controversiae religionis dirimantur, aut pellantur vanae suspiciones, ubi discrepantia nulla existit, aut denique tollantur offensiones, quae nasci nonnunquam solent in Ecclesiae Dei ex docentium controversis opinionibus, quam si partes, quae dissentire videntur aut re vera dissentiunt, invicem apertissime suam mentem explanent tum sermone tum scriptis. Sed parum esset veritatem investigatam et deprehensam apud eos retineri, nisi aliis quoque hominibus ea patefiat, plenius expositis iis, quae parcius indicata fuerant, et, quod obscurius fuerat dictum, notioribus verbis enuntiato, quodque ambigue fuerat enuntiatum, certis, propriis et significantibus vocibus declarato. Quae ratio semper Ecclesiasticis patribus placuit, et in controversiis de religione componendis adhibita est saepissime, et nunquam non salutaris fuit Ecclesiae. Denique approbata est summo exemplo Apostolorum Christi Domini ac Dei nostri. Nam ut in Actis legimus cap. decimoquinto, non alio modo ac via sedata est maxima dissensio, quum Apostoli et Apostolorum germani Discipuli docerent fiducia in nomen Christi purificari corda, et eius solius gratia servari homines: aliqui contenderent, oportere circumcidi, et servari Legem Mosaicam. Itaque non possumus non summopere probare, Calvine, chare frater, tuos sanctos conatus, et omnium piorum,

qui student idoneis rationibus offensiones tollere et labefactam pacem atque tranquillitatem Ecclesiae instaurare, dum Christianam doctrinam simplici et accurata explicatione magis magisque illustrem et planam reddere nituntur et vanas opiniones discordiae eximere animis, at eos etiam, qui verbis et sententiis nonnihil dissiderunt, in veram, solidam et sanctam concordiam reducere. Caeterum, ut publicatione scripti, quo nostrum consensum clare testari voluimus, piis iuxta et adversariis veritatis, eum speremus fructum, quem in epistola tua ominaris, facto iam periculo adducimur: nam formulam mutuae nostrae Consensionis ad fratres aliquot transmisimus, et illam exhibuimus aliquot viris, Christum et veritatem diligentibus, neque imperitis rerum sacrarum, qui non modo cognoverunt inter nos convenire in iis etiam capitibus, in quibus hactenus multorum opinione dissensimus, sed etiam gratias egerunt Christo Servatori, cernentes nos in Deo et veritate consentire, magnamque spem uberioris fructus in Ecclesia polliciti sunt. Quanquam nonnulli copiosiorem tractationem huius argumenti ob ingenia quaedam desyderavere, qui audito consilio nostro haud difficile admiserunt satisfactionem. Quorsum enim attinebat pluribus verbis edisserere, Deum esse authorem Sacramentorum et ea instituisse legitimis Ecclesiae filiis, quotquot[b] sint a Christo Ecclesiae tradita Sacramenta aut quae inventa sint ab hominibus, quae sint partes Sacramentorum, aut quo loco, quo tempore, quo instrumento sacro peragi conveniat mysteria, in quibus et aliis nonnullis id genus capitibus nullam fuisse inter nos vel speciem et umbram dissensionis satis probant libri editi, quos vel praeceptores nostri, piae sanctaeque memoriae, vel ipsi scripsimus de Sacramentis. Verum, de corporali Christi Domini praesentia, de genuina sententia verborum solennium, de manducatione corporis Christi, de fine, de usu et effectu Sacramentorum (in quibus capitibus multi existimarunt hactenus confligere nostras sententias aut certe verba) tam copiose, tam plane et simpliciter locuti sumus ut speremus homines studiosos tum fraternae concordiae tum perspicuae veritatis non desyderaturos esse in scripto nostro vel copiam vel lucem orationis. Neque diffidimus quin aliarum quoque Ecclesiarum Christi per Helvetiam ministri facile agnituri sint, eam ipsam doctrinam de Sacramentis nos expressisse, quae multis iam annis populo Christiano vulgata est; utque in veritate confessa minime gentium nobis discrepent: id quod pollicemur nobis, non sine magnis rationibus, de piis omnibus per Ecclesias aliarum nationum.

Si quis tamen evidentiorem Sacramentorum explicationem protulerit, malumus ea ipsa uti cum piis omnibus, quam hortari unum hominem ut subscribat nostrae consensioni, in qua Scripturae sanctae verba usurpavimus, et expressimus apte quo sensu accipiamus, et cum Ecclesia Catholica nos facere pro compertissimo habemus

---

b) quotque Ed. Genev. a. 1617.

rro si non offensiones omnium, quos discordiae inter nos species pedivit in viis Domini, scriptum hoc sustulerit, praeclare tamen munere functum existimabimus, quod non obscure neque fucate nibus testati sumus, nos, quibus Christus dedit idem sentire et qui de religionis dogmatibus in mysteriorum etiam explicatione, udquaquam discrepare. Vale frater dilectissime. Tiguri, Trisimo Augusti, Anno Dom. M.D.XLIX.

[illegible] Christi Ministris, Tigurinae Ecclesiae, Bernensis, [illegible]ensis, Schaffusianae, Curiensis et totius Reticae, Sangal[illegible], [illegible]ensis, Milhouginae, Neocomensis, Pastoribus, Symmistis, et fratribus integerrimis et vere colendis.

[illegible] [illegible] sunt anni quatuor, venerandi fratres, quum in lucem prod[illegible] de [illegible] confessionis nostrae summa, qua tandem infaustas [illegible], quae nimis diu pios et doctos viros exercuerant, prorsus [illegible] iri putavimus. Et certe in illa brevitate complexi eramus, [illegible] ad [illegible] bonas mentes sufficeret; resque ipsa ostendit gravi[illegible] et [illegible] viris non modo placuisse nostrum consilium, sed rem [illegible] esse probatam. Quod si in quibusdam maior fuit perti[illegible] [illegible], ut in rebus turbatis fieri solet, altius infixa suspicio, [illegible] in eundem statim consensum nobiscum descenderent, silentio [illegible] testati sunt nihil sibi videri melius, quam pacem et tranquil[illegible] colere. Interea indocti quidam homines et turbulenti, reliquiis [illegible]; tantam clamandi licentiam sibi sumpserunt, ut ab eorum in[illegible] novum incendium, nisi obviam eatur, timendum sit. Quia vero pauci sunt numero, et nulla subest virtus, quae fidem vel auctorita[illegible] ipsis conciliet: imo confusa et insipida garrulitas non minus ridi[illegible]os quam odiosos reddit: merito contemni poterant, nisi fingentes pu[illegible]am se causam agere, licet nullius sint pretii, tamen falso praetextu iperent multos rudes et imperitos. Sed dum videmus plurimum no[illegible]e et nostra patientia crescere in dies ipsorum audaciam, magna, ut itror, itaque necessitas nos ad reclamandum cogit. Equidem quam[illegible] eorum scripta volitent, quibus cruciantur boni, turbantur infirmi, im[illegible]bi ad rixandum armantur: aegre tamen et dolenter adductus sum, eorum stultitiam publice refellerem. Sed quia mihi crudelis fore vi[illegible]ar, nisi discussis illorum fallaciis bonos et simplices errore libera[illegible]: non dubitavi eorum proterviae me libere opponere. Doctos etiam graves viros, quorum nomen isti frivoli homines indigne obtendunt, officii monere volui, ne hanc petulantiam ultra grassari sinant. Prae[illegible]quam enim quod pios omnes dare operam convenit, ne longius serpat [illegible]d per has faces excitat Satan incendium, certe eorum, de quibus lo[illegible]r, magis quam nostra interest, importunum fervorem compesci, qui commune multarum Ecclesiarum dedecus redundat. Indocti et temu[illegible]ti homines dum Sacramentarium bellum instaurant, primis librorum [illegible] audacter iactant, pro tota Saxonia et vicinis regionibus se pu[illegible]re. Id dum a multis creditur, alios involvit pia reverentia, quam [illegible]onicis Ecclesiis deferunt, alii eas deridént, quod tam putidis indoctis[illegible] patronis utantur, alii nimiam sanioris numeri tolerantiam mirantur, [illegible]ii vero et aperti Christi hostes summam ex mutua nostra concerta[illegible]e, quasi Lanistae ex gladiatorio ludo, voluptatem capiunt. Quum [illegible]ur turpis dissimulatio sit, quae tot malis vagum et effraenem cursum

permittit: viderint docti ac prudentes viri, an non suarum pari moderari caecos istos impetus, unde tantum damnum inferri E vident. Et quoniam omnes, qui non prorsus intractabiles sunt v dum se adeo insolenter iactarunt, placide ad sanam mentem re pio, imo ne quis praeclusam sibi poenitentiae ianuam queratur duntaxat et quidem tacito nomine breviter attingam. Ille igit quis est, postquam Thrasonice professus est se plus quam animos fidei orthodoxae vindicem, magnos et insignes viros, quos ego veneror, ipse pro suis praeceptoribus agnoscit, in operam subs advocat. En quibus auspiciis primarios Ecclesiae doctores nobi certamen committat, nempe ut mali discipuli temeritatem, quasi post aciem ad ferendum subsidium locati, sequantur. Sed quod genus illis oppugnandum assignat? Nomine quidem appellat Sa tarios, rem vero sic definit: eos se aggredi, qui in Eucharisti et sanguine Christi praeter vacua signa nihil relinquunt. Si quiescat ipse tumultuarius et a seipso lectus bellator, locumqu legitimis et idoneis ducibus cedat. Praeclarae sunt apud Helvet tosque Ecclesiae, quibus et nostra accedit. Ab his cordati sal quot Duces et antesignani prodibunt, qui ingentes copias secum ut iustis opibus non minus strenue quam fideliter belli huius mol tineant. Quis enim nostrum suam sacris symbolis veritatem n rit? At vero dum ita praefatus non modo singulos enumerat, qui ius criminis suspicione longissime absunt, sed etiam consensionis formulam in medium producit, ubi tam diserte repudiatur e quid hac repugnantia impudentius vel magis praeposterum fingi Nec vero causae nostrae defensionem aliunde opus est accerser doquidem ipse paulo post verba nostra recitat, ubi palam fater in sacra Coena communicari fidelibus Christi corpus. Quid? asseritur communicatio, an nihil praeter nudum et inane signu quitur? Restat illi miserum ieiuni cavilli suffugium: nos de manducatione loqui. An igitur carnalem vellet? Sed non puta vero corpore sentire. Quasi vero nos, sicut ipse et similes, pl corporis loco imaginemur. Nos vero quum sciamus unicum ess corpus, quod semel in victimam nostrae cum Deo reconciliatio tum est, illud ipsum asserimus nobis offerri in Coena: quia, u cum Christus partae salutis gratiam communicet, ante nostr oportet, et vivificam nobis esse Christi carnem, quia ex ea spi vitam hauriamus. His enim verbis aperte usi sumus in consens summa, cuius ipse partes quasdam citans hoc praecipuum caput et perfide dissimulat. Quid? Ubi praefatus erat, se ad verbun rum, quae a nobis essent edita: quo iure coniuncta membra di licuit, ne plena et suo contextu apta confessio sub oculos veni scilicet nonne est instar rabiosi canis obvium quemque lapid dere? Verum alibi, et quidem paulo post, clara de signorum quam negari a nobis mentitur, testimonia ex nobis profert. A spargendis nebulis deditus homo vafritiem nobis obiectat, quod rituali manducatione prolixe concionando simplices laudamus. vero spiritualiter Christum manducare quis possit, quin et fide eum habeat in se manentem et in eius corpus coalescat et in vat: quod fieri rursum non potest, quin ipse Christus, ut sem crificium pro nobis oblatus est, se nobis fruendum exhibeat. carnem eius vivificam esse sequitur. Tam belle de erroris, que gnat, specie praefatus, deinde ex opinionum dissidiis odium n flare nititur. Proprium, inquit, haereticorum est, inter se di Ut ita esse fatear, rogo, quid ad nos? Respondet, quia secun quos panis significat corpus, aliis symbolum est, aliis signum, ali aliis memoriale, aliis repraesentatio, aliis testimonium vel o communionis, aliis memoria carnis pro nobis traditae, aliis te

piritualem gratiam figurat, aliis communio in corpore. Quis eum icari non putet? Neque enim consensus noster laudari melius , quam formis loquendi ita probe consentaneis. Ac ne obscurior set simplex verborum descriptio, homo ingeniosus in tabula reliam hanc pinxit. Porro dum videt magis in verbis discrepare um a Paulo, Marcum a Luca, quorum alii calicem vocant santestamenti, alii testamentum in sanguine, ut nodum hunc expen in verbis solum, sed in sensu quoque dissidere nos obtendit. ignum, significatio, figura, symbolum, repraesentatio contrarium fficiunt? quae sic inter se cohaerent, ut ex unoquoque reliqua gnantur. En cur turbulentus homo ex placida sua et umbratili la ignea iaculetur, quae incendio totam Europam corripiant. de se tandem suisque sodalibus respondebit? Nunc clara per ntendit verba Christi, nec ulla interpretatione egere, panem is: mox autem tropum subesse non negat. Mihi vero necesse uaerere, quibuscum hic phreneticus confligat, qui seipsum tam t. Sed tropum saltem nominet, quem non excusare dicit, quois proprie sit corpus. Certe quisquis erit tropus, a litera dem vero deprehensus tenetur. Nam quum opinionem suam proultis, quos vocat haereticos, dissentiat, sequetur unum ex esse. Nisi forte publico omnium consensu sanctificatum esse um ostendet, et eum quidem anonymon, ut solus immunis sit nota. Quanquam eum caute subticuit, ne de re incognita iuretur. Adde quod alibi quosdam nostrum idem verbis sonare od in recta fide sinceros, sed non idem sentire. Ubinam ergo illa verborum dissonantia, quae sola facit haereticos etiam qui unt a reliquis, ne erroribus subscribant? Pudendum sane est, qui in iuvene tolerabilis non foret, adeo non esse aetate mitihomo senex vel pueris ridendum se propinet. Neque tamen eum postea diversas sententias colligere, quae etsi non male , maiorem repugnantiae speciem praebent. Atqui primum, si que obiter quid dictum est, calumniose id arripit, acsi plena itio. Deinde quum singulis et sua sit dicendi ratio et liberebeat, inique, ne dicam tyrannice, omnibus praescribit, ut neon modo idem dicere, sed etiam eodem modo. Dixit aliquis corpus hic notari. Nonne idem Augustinus? Imo an non idem um tradit nos omnes unum esse panem? Dixit alius celebrem iptionis partae memoriam. Nempe sicut ex eodem Paulo et omnium magistro filio Dei audimus, hunc sacrae Coenae esse solennis illic sit mortis eius praedicatio. Hinc Tragoediam tragicus aliquis Orestes, movere debuerat. Tantum abest, ut er Deum et homines reconciliationis minister, nuntius et interabilis sit, dum materiam turbandi hinc venatur. Porro, ut aliquamdiu fuisse demus, quia res non statim ab initio dilucari poterat: an pium vel humanum erat, vulnus, quod cicatuxit, de integro scindere? Ne qua varietas distrahat pios lece consensus noster interponitur. Videt hic bonus zelotes quoscat Sacramentarios idem sentire et loqui. Nec vero, si supere essent optimi et eximii Christi servi Zuinglius et Oecolamrbulum in ea sententia mutarent. Nam et felicis memoriae vir Bucerus, quum eum legisset, scriptis ad me literis pro sua atulatus est toti Ecclesiae, cui pro maligno suo livore, quantoeat hic bonus arbiter vel censor, eius obtrectato satis testatur. non ut retaliem eius calumniam, sed ut pro insulso eius proı dictum regeram, sic excipio. Proprium diaboli est calunde et nomen habet. Proprium eiusdem est luci tenebras obduprium denique eiusdem, quia discordiarum pater est, pacem t lacerare fidei unitatem. Haec omnia quum in isto nostro

censore palam cernantur, quo loco habendus sit, mihi non est necesse dicere, quia nemini obscurum est. Caeterum quia non minore studio tum ad tuendam veritatis causam tum ad fovendam pacem incumbere nos decet, quam utrinsque eversionem molitur Satan: aliquid hac in re tentandum esse duxi, integerrimi et vere observandi fratres: si forte mitescant qui hactenus fuerunt duriores, vel saltem ut ad domanda eiusmodi cerebrosa capita pii, graves et moderati doctores instructi sint. Atque haec mihi visa est optima ratio: quia et quorundam cavillis obnoxia est summa prioris scripti nostri brevitas, nec dubitationes altius multorum animis infixas penitus revellit, ne quis scrupulus maneret, plenius aliquanto mentem nostram exprimere, ut eadem sit confessio pluribus verbis luculentior. Exprobrat nobis ille, de quo iam nimis multa, tam confusum esse inter nos opinionum chaos, ut nemo alterum intelligat. Atqui ego sic vestra omnium sensa mihi tenere videor, ut nihil aliud a me hic positum fuisse confidam, quam quod singuli vestrum scripturi essent. Non enim dictandi vel praeeundi partes mihi arrogo, sed hac lege meum obsequium defero, ut arbitrii vestri sit statuere quidnam expediat. Quod eo meliore fiducia aggressus sum, quia et ego antehac sum expertus, et vos claro documento testatum fecistis, similem laborem libere pia sedulitate a me susceptum vobis probari. Valete optimi et semper colendi fratres. Dominus vobis adsit, vos gubernet suo Spiritu, vetrisque laboribus benedicat. Salutant vos reverenter collegae mei. Genevae 13. Cal. Decembris, M.D.LIV.

Ioannes Calvinus vester.

CONSENSIONIS CAPITUM EXPOSITIO.

Quum piis omnibus sanoque et recto iudicio praeditis tam odiosa pridem esset molestaque, quae hac nostra aetate mota fuerat de Sacramentis contentio, quam infoeliciter ab ea prosperum Evangelii cursum tardari videbant: non modo commoda aliqua ratione vel sepultam esse vel compositam semper optarunt, sed in ea quoque sedanda a quibusdam non parum laboris positum est. Quod ex voto non protinus successit, in ea tarditate, quam difficile sit ignem Satanae artificio semel accensum restingui, triste documentum apparuit. Huc quidem usque profectum est, ut sedato nonnihil fervore ad docendum magis quam ad pugnandum utraque pars intenta foret. Sed quia adhuc ex sopitis carbonibus subinde micabant scintillae, a quibus novum incendium rursus timendum erat: quod optimum putavimus remedium nos Tigurinae et Genevensis Ecclesiae pastores, adhibito etiam optimo fratre nostro Farello, afferre conati sumus, ne qua in posterum residua maneret discordiae materia. Breve compendium edidimus, quod nostram de Sacramentis doctrinam ita testatur, ut communem aliorum pastorum consensum, qui purum Evangelium apud Helvetios Rhetosque sequuntur, contineat. Hoc testimonio in publicum edito doctis et moderatis hominibus plane satisfactum esse nobis persuasimus, neminem certe putavimus ita morosum, quin placatus quiesceret. Nam ut postea videbimus, dilucida illic constat omnium rerum, de quibus antehac certatum est, definitio, quae nullum sinistrae suspicioni locum relinquat. Et singulari Dei beneficio factum est, ut

…qua in parte ex spe votoque nostro successerit. Ecce autem, …us tranquillis, surgunt importuni quidam homines, et quasi dis…diis pascuntur, ad arma denuo conclamant. Nec vero est, …od sancti zeli praetextu excusent suam intemperiem. Satis inter …s convenit, veritatis iactura minime redimendam esse pacem. … proinde satius esse fateor, caelum terrae misceri, …iam deseri sanae doctrinae patrocinium. Si quis …phisticis ambagibus, quae contrarias doctrinas fucando conciliant, …enue se cordateque opponat, non reprehendo. Quin potius hanc …hi laudem iure meo vendico, vix alium quenquam esse, cui …gis placeat ingenua veritatis confessio. Quare facessant inanes …i praetextus, saepe, ne iaceat sanae doctrinae defensio, ex…andas esse turbas. Nam primum nihil in hac causa obscure …l perplexe a nobis dictum, nihil astute celatum, nihil denique …issum de tota rei summa ostendam; deinde nihil minus nobis …opositum fuit, quam liberum veritatis cursum abrumpere. Quin …otius hoc summae curae fuit, quomodo placide et sine offensa, …uod utile cognitu est in hac re, et tradi et legi posset. Sed …e verbis ultro citroque ambigue certemus: hoc tantum a lectoribus …ostulo, ut, quod solidis et claris rationibus probatum ante oculos …onam, recipiant.

Principio, ubi de Sacramentis agitur, negari non potest, quin …raecipue consideranda sit Domini institutio, eiusque finis. Hinc …t vis Sacramentorum et usus optime cognoscitur: ut errare ne…cest, quisquis huc mentem dirigit, quo Dominus ipse nos vocat. …uorsum vero instituta sint Sacramenta, recte a nobis traditum, …el iniquissimi quique fateri cogentur: nempe ut nos ad Christi …ommunionem deducant. Confidentius etiam loquar, neminem …orum, qui nobis obtrectant, unquam aliquid protulisse in medium, …uod hanc partem magis diserte exprimeret. Si illis cordi est …acramentorum dignitas: quid, obsecro, ad eam ornandam aeque …agnificum, quam dum adminicula et media vocantur, quibus vel …seramur in corpus Christi vel insiti magis ac magis coale…camus, donec solide nos secum uniat in caelesti vita? si salutem …ostram Sacramentis adiutam cupiunt: quid aptius cogitari potest, …uam ut ad ipsum vitae fontem deducti vitam hauriamus ex Dei …lio? Ergo sive utilitas nostra spectatur, sive dignitas et reve…entia, quam Sacramentis deferri par est, finem et causam, cur …stituta sunt, luculente exposuimus. Certe quod Paulus ventosis …ectoribus obiicit, (Col. 2.) qui animas infructuosis speculationibus …nflant, non aedificant, ipsos non tenere caput, longe a nobis …licenum est, qui et ad Christum referimus omnia, et in ipso …olligimus, et sub ipso ordinamus, et ab ipso totam vim Sacra…mentorum asserimus defluere. Nunc meliorem docendi regulam …raescribant morosi isti censores, quam quae a Paulo tradita est. …i illis displicet ad symmetriam illam inter caput et membra Eccle-

sias, quam tantopere laudat Paulus ipse, et a qua soliditatem doctrinae perfectionem aestimat, Sacramenta aptari.

Bene igitur habet, quod de Sacramentis verba facturi optimo et maxime apposito exordio usi sumus, et finem eorum docentes primas, quem aequi omnes et moderati lectores sine controversia probabunt. Iam in usu legitimo duo cavenda sunt vitia. Nam si plus aequo extollitur eorum dignitas, facile obrepit superstitio: sin vero de vi eorum fructuque frigide vel minus splendide disseritur, mox profanus contemptus erumpit. Si media a nobis servata est ratio, quis non obstinatos veritatis hostes esse dicat, qui maligne sanctum consensum arrodere malunt, quam vel confiteri amplecti vel saltem silentio probare? Neque enim, ut in verba nostra iurent, postulamus; quiescant modo et recte loquentibus non obstrepant. Obtendunt quidem, quia Sacramentis vim suam non tribuimus, se nobiscum ideo contendere. Sed ubi ad rem ventum est, alii nihil praeter convicia proferunt et caecos tumultus, alii quasi fastidiose uno verbo damnant quod nunquam legerunt. Atqui inconsiderate eos rixari, ex re ipsa perspicuum est. Quanta vehementia causam hanc egerit Lutherus, cuius imitatores videri cupiunt isti, plus satis omnibus notum est. Scio, quam multa hyperbolice ei in contentione excidant; sed quoties piis et integris iudicibus maxime plausibilem volebat causam suam reddere, quid de re professus est se habere certamen? Nempe, quod ferri non posset, Sacramenta externas tantum confessionis notas censeri, non etiam divinae erga nos gratiae tesseras ac symbola: deinde quod indignum statueret, vacuis et inanibus figuris conferri, quum in illis vere testetur Deus, quod figurat, et simul arcana virtute praestet atque impleat, quod testatur. Iurene an iniuria tantopere exarserit, in praesentia non disputo. Mihi enim sufficit, quum in hac causa exagitanda minime fuerit remissus, dum serio agendum est, ubi consistat non invenire: nisi quod obtendit hunc sibi totius disputationis esse statum. Et certe, ut, omissa mentione hominis, cuius ut memoriam reverenter colo, ita honori cupio consultum esse, de re simpliciter pronuntiem: hoc praetextu sublato, effugere nequeunt quicunque litem nobis intentant, quin probis omnibus et sanis odiosa sit eorum morositas. Itaque haec eadem subinde in eorum ore resonat cantilena. Quod si haec non deliniendis simplicium auribus, sed ingenue testantur; dum nos ex altera parte fateri audiunt, Sacramenta neque inanes esse figuras neque externa tantum pietatis insignia, sed promissionum Dei sigilla, testimonia spiritualis gratiae ad fidem fovendam et confirmandam, item organa esse quibus efficaciter agit Deus in suis electis, ideoque, licet a rebus signatis distincta sint signa, non tamen disiungi nec separari, data esse ut, quod verbo suo pollicitus est Deus, sanciant et confirment, ac praesertim arcanam quae nobis cum Christo est communicationem obsignent: certe nihil restat causae, cur nos reiiciant in hostium numerum.

Quid enim? Quum ubique, sicut nuper dixi, clament sibi non aliud esse propositum, nisi ut valeat haec doctrina, Sacramentis Deum uti tanquam adminiculis ad fidem fovendam et augendam, inculptas illis esse aeternae salutis promissiones, ut eas conscientiis nostris offerant, neque vacua rebus esse signa, quia Deus illis Spiritus sui efficaciam coniungat: his omnibus concessis, quid iam obstat, quaeso, quominus manum libenter porrigant? Et ne drivata singulorum scripta evolvere et excutere necesse sit: in consensu nostro reperient lectores quidquid continet edita Ratisbonae confessio, quam Augustanam vocant; modo ne crucis metu ad captandam Papistarum gratiam flectatur. Verba sunt: in sacra Coena cum pane et vino vere dari Christi corpus et sanguinem. Absit vero, ut nos vel Coenae symbolo auferamus suam veritatem vel pias animas tanto beneficio privemus. Dicimus ergo, ne sensus nostros frustrentur panis et vinum, externae eorum figurae verum effectum esse coniunctum, ut corpus et sanguinem Christi illic recipiant fideles. Imo quia consilium nostrum erat, dubitationem omnem eximere piis lectoribus, quae illic tantum breviter perstricta erant, conati sumus fusius et dilucidius explicare.

Quaeritur, quaenam Sacramentorum efficacia sit, quis usus, quod officium. Respondet scriptum nostrum, quum tota fidelium salus a spirituali, quam habent cum filio Dei, communicatione pendeat, eius testificandae causa, tam Evangelii quam Sacramentorum usum esse mandatum. Observent lectores Evangelio coniungi Sacramenta, ut eandem in salutis nostrae capite utilitatem nobis afferant. Unde sequitur, quae de illo affirmat Paulus, (Röm. 1. 2 Cor. 7.) licere per nos ad haec transferri. Itaque non negamus, partem esse illius virtutis, quam Deus in salutem nostram exerit, et ministerium nostrae cum Deo reconciliationis in illis quoque contineri. Quando enim illud Augustini libenter nos amplecti omnes semper professi sumus: Sacramentum scilicet quasi visibile esse verbum; sine controversia agnoscimus, utroque similiter adminiculo salutem nostram promoveri. Iam si quaeritur, qualis ista sit communicatio, sic paulo ante a nobis erat descripta, ut fictitia et umbratilis dici nequeat: nempe (quod etiam est proprium fidei munus ac perpetuum) coalescere nos oportere in Christi corpus, ut gratiae suae effectus in nobis compleat: quia non aliter vitam in nos suam diffundit, nisi dum caput nostrum est, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem iuncturam subministrationis secundum operationem in mensura cuiusque membri augmentum corporis faciat. Sequitur deinde clarior illa, quam nuper attigi, explicatio, quamvis sacramenta notae sint ac tesserae Christianae professionis sive societatis, item ad gratiarum actionem incitamenta, pietatis denique exercitia et syngraphae ad Dei cultum nos obligantes: esse tamen hunc finem praecipuum inter alios, ut per ea Dominus suam gratiam nobis testetur, repraesentet atque obsignet: secundo non esse nuda

spectacula, quae oculis nostris ingerantur, sed illic repraesen spirituales gratias, quarum effectum fideles animae percipi Verba enim sunt: quum vera sint quae Deus nobis gratiae dedit testimonia et sigilla, vere proculdubio ipsum intus p stare suo Spiritu quidquid figurant Sacramenta: hoc est ut tiamur Christo bonorum omnium fonte, tum ut beneficio m eius reconciliemur Deo, Spiritu renovemur in vitae sanctitat iustitiam denique et salutem consequamur. Quibus subiici continuo post, nos inter signa et res signatas distinguendo, tamen disiungere a signis veritatem, quin fateamur, quicu oblatas illic promissiones fide amplectuntur, Christum spiritua cum omnibus suis donis recipere. Si mihi cum Papistis e negotium, collectis Scripturae ac veterum testimoniis accura ostenderem, nihil vel a Deo proditum vel ab Ecclesia unq creditum fuisse de Sacramentis, quod non breviter complexi si Homines autem, quibus solenne est assidue clamitare verbum mini, verbum Domini, mirum est nisi de hac re litem am movere pudeat. Nam quum nihil absurdius sit quam Sacram efferri supra verbum, cuius appendices sunt ac sigilla, nihil v congruere reperient, quod non Sacramentis quoque de Denique si unicum agnoscunt salutis nostrae auctorem Deum, Sacramentis plus dari postulant, quam ut arcanae illius gr media pro infirmitatis nostrae captu sint et organa? A conte porro ea satis superque hoc unum vendicat, non modo bona omnium, quae nobis semel in Christo exhibuit Deus et nos qu percipimus, esse tesseras, sed externae eorum repraesenta coniunctam esse Spiritus efficaciam, ne inanes sint picturae.

Iam vero quam solicite ex altera parte cavenda sit su stitio, non modo aetatum omnium experientia docet, sed u quemque nostrum propria ruditas convincit. Nam ut in te nobis proclive est ingenium, sponte nos ad se plus satis ext elementa rapiunt, quamvis non hyperbolice ornentur. Ubi accedit immodica commendatio, vix se a pravo et vitioso reve tiae excessu continet centesimus quisque. Ita et illis perpe affingitur salutis fiducia et, quod unius Dei proprium erat, ind ad illa transfertur. Qua in re plusquam caeca est istorum, nobis obtrectant, pervicacia. Nam quum adversus Papistas v ferari cogantur, ne quis ipsos nobis putet subscribere, rem i clare definire non audent: imo ne ad rectam moderationem des dant, seipsos data opera impediunt et suspensos relinquunt lecto Ac ne frustra conqueri videar, brevi explicatione, quam nihi in scripto nostro dignum reprehensione, nunc patefaciam. Ut su stitioni obviam iremus, primo loco diximus stulte eos facere, ad nuda tantum signa ac non potius ad promissiones illis ann respiciunt. Quibus verbis nihil aliud voluimus, quam quod om consensu vere et scite Augustinus (Homil. in Ioan. 80.) d tum demum ex elementis Sacramenta extare, dum verbum acc

i profertur, sed quia creditur. Atque hanc esse causam, dos pronunciet Apostolos Christus propter verbum, quod audierant, non propter Baptismum, quo loti erant. Nam les figurae, quae pro Sacramentis ingeruntur sine verbo, tum ieiuna sunt et mortua elementa, sed noxiae praesti- uid aliud est Sacramenti intuitus, ubi promissio non atten- isi mera illusio? Certe si quis oculos tantum illuc afferat uribus, nihil a profanis gentium mysteriis different. Nam etustis gentium ritibus plurimos a sanctis patribus fatemur habuisse, quia tamen vacui doctrina nihil purae fidei retine- egeneres et corruptos merito fuisse dicimus. Atque sic res habet: nisi promissione condiatur signum, per se ı, nihil proderit. Quid enim aget mortalis homo et ter- uam fundendo in eorum capita, quos baptizat, nisi e su- nunciet Christus, se animas sanguine suo abluere et Spiritu ? Quid totus coetus piorum pauxillum vini et panis gustando, aelo vox illa personet, Christi carnem spiritualem esse et sanguinem vere esse potum? Vere itaque concludimus anis et vini materia nos Christi ac spiritualium eius dono- uaquam fieri compotes, sed promissione ad ipsum nos ut se nostrum faciat fideque in nobis habitans impleat signis promittitur ac offertur. Quid in hac re quisquam , non video: nisi forte sacris signis honorificum esse sorias sine fide actiones censeri.

: occasione merito iterum pias mentes ad Christum redu- e quid aliunde petant eorum bonorum vel sperent, quorum llis ac pignus in signis proponitur. Atque hoc modo se- juam Deus regulam Mosi praescripsit: ut omnia exigeret que ad exemplar, quod ei in monte ostenderat. Hunc um non abs re Stephanus in Actis et Apostolus in epistola raeos notant. Atqui ut olim crassi inter Iudaeos erroris di haec optima fuit ratio, ne scilicet in visibili tabernaculo um victimis subsisterent, Christum ad quem suspicerent oculos statui: ita hodie ad spiritualem illum archetypum intentos decet, ne inanibus spectaculis frustra ludamur. Dominus Sacramenta instituens minime impedimenta cir- , quae nos detineant in mundo, sed scalas potius erexit, s sursum ad caelos conscendere liceat: quia nec alibi lus est Christus, nec alibi etiam quam in eo solo quiescen- Quid enim, obsecro? An ideo pro nobis mortuus est Chri- resurrexit, ut nos ad mortua elementa ablegans salutis t materia nobis esse desineret? Imo adiumenta ad se lum nobis porrexit, ut suo loco maneret.

uitur altera plus satis tritae et tamen non parum noxiae ionis correctio: ubi monemus, si quid per Sacramenta nfertur, id non fieri propria eorum virtute, sed qua- mino Spiritus sui virtutem in illis exerere placet. Nam

se humanum ingenium continere nequit, quin vel includat virtutem signis vel signa ipsa in Dei locum substituat. Ita fi virtutis suae laude spolietur ipse Deus, dum mortalis crea acceptum ferunt homines, quod eius proprium est. Haec ctrinae nostrae summa est, quam dilucidis et minime amb verbis testamur, Deum solum peragere, quicquid ex Sacram consequimur, et quidem arcana sua et intrinseca, ut loqua virtute. Caeterum ne quis obiiceret, signis quoque suas partes, ne frustra data sint: mature illic occurrimus, sic I illorum uti ministerio, ut neque vim ipsis suam infundat nec quam deroget Spiritus sui efficaciae. Quid etiam hic requ boni viri? Deum per Sacramenta agere volunt? Hoc doce Volunt in ipsis fidem nostram exerceri, foveri, adiuvari, c mari? Idem asserimus. Volunt Spiritus sancti virtutem in exture, ut electis Dei in salutem prosint? Idem nos quoque dimus. In eo vertitur quaestionis status: soline Deo in sol adscribere conveniat omnes salutis nostrae partes, an eius l partem ipse ad Sacramenta derivet, dum illis utitur. Quis is omni verecundiae expers de hoc capite contendere audeat? nostrae quidem doctrinae Paulum citamus testem, qui mini nihil esse et plantando ac rigando nihil agere pronuncia quis ipsos a Deo separet, qui solus dat incrementum. perspicere cuivis promptum est, modo maneat Deo quod suum nos Sacramentis nihil detrahere. Certe quam magnifice alibi praedicationem extollat Paulus, satis notum est. Qui fit ergo ut fere in nihilum eam redigat? nisi quia, ubi ad Dei comparati venitur, illum unicum bonorum omnium agnosci auctorem ne est, qui sic libere utatur creaturis, ut suo arbitrio per quatenus visum est, agat. Nec vero terrenis elementis fit ini si Dei spoliis non ornantur.

Quod autem subiicimus ex Augustino, unum esse Chri qui intus baptizat, item unum eundem esse, qui nos in C facit sui participes: utriusque mysterii praestantiam summ commendat. Nam hinc colligimus, non humanas esse actio quarum auctor est Filius Dei, quibus praesidet, in quibus tan exerta e caelo manu, virtutem suam profert. Deinde nihil u est, quam ab hominis mortalis terrenique elementi intuitu abs sensus nostros, ut Christum velut praesentem fides nostra aspi Quam quam et hoc rursum ad ius suum Christo vendican spectat, ne eum putemus externum ministerium hominibus mandare, ut spiritualis effectus laudem illis resignet. In q sensum Augustinus (Hom. 5. et 6. in Ioan.) pluribus disputat, ptismum efficaciae et potestatis non nisi in Christum unum petere. Et quid opus est humano testimonio, quum vox illa Spir quae in ore Baptistae (Ioan. 1.) clare sonuit, aures nostras as percellere debeat? Hic est qui baptizat in Spiritu, siquidem hoc elogio ab omnibus ministris discerni constat, ut sciamus s

ntus praestare, quod homines visibili signo testantur. Quod alibi Augustinus (Quaestionum veter. lib. 3. c. 84.) expo- verbis. Quomodo ergo et Moses sanctificat et Dominus? nim Moses pro Domino, sed Moses visibilibus Sacramentis nisterium suum: Dominus autem invisibili gratia per Spiri- ictum, ubi est totus fructus etiam visibilium Sacramentorum. ine ista sanctificatione invisibilis gratiae visibilia Sacra- quid prosunt? Nec vero aliter conciliari poterunt scripturae ui videntur in specie discrepare: Cuius generis sunt, quos avimus, Spiritum sanctum esse sigillum, quo nobis sancitur haereditatis fides: et Sacramenta etiam sigilla esse. Nihilo agis consentaneum est, pari gradu locari, quam ad signa ri, quod non nisi in Spiritum competit. Una igitur solutio illo vulgari dicto, superioris et subalterni nullam esse ntiam. Nam si quis contendat non obsignari mortuis signis nostram, quia hoc proprium est Spiritus sancti munus, quid responsuri sint isti censores, quibus non plane arridet us noster? nisi hoc ipsum quod asserimus: quod mediis ibus utitur Deus, minime id obstare quin Spiritus sui vir- em nostram solus inchoet ac perficiat.

uod dicimus, non omnibus promiscue, sed electis Dei tantum, s interior et efficax Spiritus operatio pervenit, prodesse clarius est quam ut longa refutatione indigeat. Nam si unibus communem facere velit effectum, praeterquam quod rae testimonio refellitur tale commentum, experientia etiam t. Ergo sicuti per se externa vox hominis in corda minime t, sed ex multis auditoribus soli ad Christum veniunt qui ir intus a Patre: iuxta illud Iesaiae, non alios praedicationi nisi quibus revelatum est Dei brachium: ita penes liberum iitum eiusdem Dei arbitrium est, dare quibus voluerit, ut rum usu proficiant. Nec vero dum ita loquimur, quicquam intelligimus in Sacramentorum natura, quin sua illis maneat is. Neque enim Augustinus, (Tract. in Ioan. 26.) dum ad Ecclesiae, quod in praedestinatis, qui iam ex parte iustifi- nt et adhuc iustificantur et olim glorificandi sunt, restringit Coenae effectum, eius vim, si ipsa per se aestimetur, erga is evacuat vel minuit: sed tantum eius fructum peraeque s communem esse negat. Quando vero reprobis non nisi credulitas obstaculo est, quominus Christo potiantur, in ipsis tota culpa residet. Denique neminem frustratur signi sentatio, nisi qui ultro et maligne seipsum privat. Veris- enim est tantum quemque fructus ex signis referre, quan- fidei vase percipiet. Ac merito Sorbonicum illud figmentum mus, novae legis Sacramenta omnibus prodesse, qui modo non ponat peccati mortalis. Nam virtutem illis affingere, externus tantum usus instar canalis in animas infundat, plane i superstitio est. Quod si fidem mediam intercedere opor-

tet, nemo sanus negabit, eundem Deum, qui his subsidiis infirmitatem nostram levat, fidem etiam dare, quae idoneis fulta subnixa ad Christum conscendat, ut eius gratiis potiatur. certe extra controversiam esse hoc debet: sicuti lucere solem suos o caelo radios emittere non sufficeret, nisi prius dati nobis essent oculi, qui luce eius fruantur, ita Dominum frustra externis signis illucescere, nisi nos oculatos reddat. Imo sicuti solis vivum et animatum corpus vegetans, in cadavere foetorem ex ita Sacramenta, ubi non adest fidei Spiritus, mortiferum quam vitalem odorem spirare certum est.

Caeterum ne quis ideo vel quidquam decedere Sacramento virtuti vel hominum incredulitate et malitia infirmari Dei veri putaret, diligenter nos cavisse existimo, dum integra nihilo diximus manere signa indignisque Dei gratiam offerre nec vim missionum labefactari, licet non recipiant increduli quod De ministris hic non agitur, de quibus stulte olim dubitatum an eorum perfidia vel alia quaevis indignitas Sacramenta Nobis autem sanctior est Dei institutio, quam ut eius vis minibus pendeat. Sit igitur aut Iudas aut Epicureus quis sacrorum omnium contemptor, Baptismi vel sacrae Coenae Non secus et lavacrum regenerationis et spirituale sanguinis Christi alimentum fidelibus per eius manum a conferri statuimus, quam si Angelus de caelo descenderet. quod communi Ecclesiae incuria vel conniventia foveri vitiosos ministros, et qui sacrum locum impura vita conta quin potius tam publice quam privatim danda opera est, talibus inquinamentis Dei sanctuarium purgetur, si fieri potest. Verum si quos prorsus impios ad honorem obrepere contingat, ambitiosus quorundam favor impediat, ne in ordinem cogantur dissoluti, vel protinus, ut optandum foret, abdicentur: quantum vis detestabilis sit eorum indignitas, Sacramentis nihil derogat quando non nisi a seipso sumit Christus quod illic nobis largitur a ministris autem non haurit vel derivat. Itaque quod intentionem consecrantis necessario requirunt Papistae, perversum et exitiale figmentum esse non dubitamus. Sed quum Dominus vere semper quod figurat, tam per impios quam fideles ministros praestare paratus, nonnisi fide recipi fatemur, quod oblatum est; incredulos vero inanes dicimus vacuosque discedere. Neque tamen eorum vitio Sacramenti virtuti quidquam deperit. Aditum claudit, obserat incredulus, quominus in eius animam penetret Dei gratia. Negamus Dominum ideo manum suam retrahere: quin potius, sibi perpetuo constet ac immensa bonitate sua certet cum hominis malitia, vere quod respuitur offerre asserimus. Sed haec duo longe inter se differunt, fidem Domino constare ad praestandum quod signo demonstrat, et hominem, ut fruatur oblata gratia, locum promissioni dare, quia, ut quis recipiat quod datur ante capacem esse oportet, sicuti scriptum est: Aperi os tuum

illud. Quare inscite quidam clamitant inaner sacrae Coenae figuram, nisi tantundem in ea quantum fideles. Si promiscue idem utrisque da subscriberem. Sed Christum absque fide recipi ... um est, quam semen in igne germinare. Nam q rmittunt, Christum a Spiritu suo divellere? quod n acrilegium ducimus. Recipi ab impiis Christum ne guttam quidem concedunt Spiritus Christi. ... st, quam veluti mortuum sepulchro includere? piam, reos non faceret Paulus corporis et sangu ... igne manducant, nisi fierent ipsi quoque Christi partic pateret in eos Christo ingressus, omni ipsos reatu exim ero, quia sacrae communicationis pignus, quod reverenter e decebat, foede conculcant, non mirum si corporis et s censeantur rei. Nimis autem absurde imperiti homines n putant teneri, nisi qui et manibus palpant et dentibus et deglutiunt Christi corpus. Iam vero secundum eos sta erit receptio? Nam modum, quo Christus habitat in Paulus fidem esse pronunciat. Ergo sublata fide, tantum entum recipi necesse erit, ut simul evanescat. Quanto Augustinus, (Hom. in Ioan. 62.) ut homine probe in Scriptucitato dignum erat, non secus panem Domini Iudae datum et, quo manciparetur diabolo, quam datum Paulo angelum , per quem perficeretur in Christo. Prius vero dixerat, 59.) reliquos discipulos manducasse panem Dominum, Iudam em Domini contra Dominum. Alibi quoque (Homil. 26.) stud Christi dictum prudenter expendit, nunquam morituros ducaverint. Nempe, inquit, virtutem Sacramenti non tantum Sacramentum; et quidem intus, non foris; qui corde manon qui premunt dente. Unde tandem concludit, Sacramens rei in mensa Dominica proponi, et id sumi quibusdam ad aliis ad vitam, rem ipsam, cuius signum est Coena, ad vitam cedere, nulli ad exitium, quicunque fuerit eius . Ac ne quis de eius scriptoris mente dubitet, quasdam s non pigebit altius repetere. Postquam dixerat panem erioris hominis quaerere esuriem, subiicit: Manna et t Aaron et Phinees et multi alii manducarunt, qui placuesino nec mortui sunt. Quare? quia visibilem cibum spiritelligebant, spiritualiter esuriebant, spiritualiter gustabant, aliter satiarentur. Nam et nos hodie accepimus visibilem sed aliud est Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Et st: ac per hoc qui non manet in Christo, et in quo non ristus, proculdubio nec manducat spiritualiter carnem eius, t eius sanguinem: licet carnaliter et visibiliter premat signum corporis et sanguinis: sed magis tantae rei Sacrasibi ad iudicium manducat et bibit, quia immundus praead Christi accedere Sacramenta. Vides ut profanis et

impuris nihil praeter visibilem signi sumptionem concedat. I alicubi, (Lib. 5. de bapt. contra Donastist.) fateor, corpus Ch fuisse illis panem Coenae, quibus dicebat Paulus, Qui indigne su iudicium sibi edit et bibit, non discernens corpus Domini: nec nihil accepisse, quia male acceperint: sed quo sensu id velit cipi, plenius idem ipse alio loco (Lib. de civit. Dei 21. c. explicat. Nam ex professo definiendam suscipiens, quomodo imp et scelerati homines, qui fidem catholicam ore profitentur, Ch corpus manducent: et quidem adversus quorundam opinionem, non solo Sacramento eos edere, sed re ipsa fingebant: sed isti, inquit, dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam ne membris computandi sunt Christi. Ut enim alia taceam: non sunt simul esse membra Christi et membra meritricis. Den ipse dicens, Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguin in me manet et ego in eo: ostendit quid sit, non Sacram tenus, sed revera Christi corpus edere. Hoc enim est in Chr manere, ut in illo maneat et Christus. Sic enim hoc dixit quam diceret, Qui non manet in me et in quo ego non ma non se dicat aut existimet manducare corpus meum vel sangui meum bibere. Desinant ergo imperiti homines pro Iuda litig ne Christum sine Christo appetere videantur.

Quod deinde prosequimur, fidelibus spiritualium bon effectum quae figurant Sacramenta, extra eorum usum const quando et quotidie verum esse experimur et probatur Script testimoniis, mirum est si cui displiceat. Neque enim si mart bus carcere inclusis liberum non est externum signum sumere, i Christo carere dicentur, qui magnifice in illis triumphat. Ne Coenam quisquam rite accedet Christo prorsus vacuus: nec C nelio deerat Baptismi veritas, qui ante aquae lotionem Spi sancto iam perfusus erat: sicuti nec Moses divinae uncti expers, cuius signum aliis contulit, ipse nunquam accepit. Q quam eo minime spectat haec doctrina, ut, signorum usu val iusso, arcanis inspirationibus contenti simus. Neque enim, si minus interdum, ut suam virtutem nullis adminiculis obstrictam bet, omisso signo idem peragit, quod per signum repraese ideo, quod in salutem nostram instituit, quasi supervacuum abiic censebitur. Nobis vero multo minus id licebit, quorum f verbo eiusque sigillis intenta esse debet. Vere enim ab Augus scriptum est: (Lib. quaest. vet. test. 3.) Quamvis Deus abs signo visibili quos vult sanctificet, quisquis tamen signum contem invisibili sanctificatione merito privari. Huic capiti affine est q proxime addidimus, nempe quae ex Sacramentis percipitur utili eam ad externae sumptionis tempus non debere restringi, ac si gratiam eodem secum momento adveherent. In quo si quis a n dissentit, tum regenerationis gratiam in multis acceleret nec est, tum in reliquum vitae cursum fabricet innumeros Baptism Effectum Baptismi, qui ad tempus nullus fuit, videmus tan

emergere. Aqua tinguntur multi ab utero matris, qui aetatis progressu adeo se intus fuisse baptizatos non ostendunt, ut potius, extincto, quantum in se est, Dei Spiritu, Baptismum suum exinaniant. Eorum partem ad se Deus revocat. Qui ergo vitae novitatem signo tanquam capsula includet, non tam ornabit signum ipsum, quam Deo erit iniurius. Iam quum assidua usque ad mortem esse debeat poenitentiae meditatio, ut in ea proficiant filii Dei, quis Baptismum impie mutilari non videt, si non ultra externam administrationem vis et eius fructus extenditur, qui ad totum vitae decursum patet? Imo nihil in sacra signa magis contumeliosum fingi potest, quam eorum veritatem in praesenti tantum actione vigere. Hoc ita accipio, quamvis statim praetereat visibilis figura, manere tamen quam testatur gratiam, neque momento cum oculari spectaculo evanescere. Neque enim eorum superstitioni favere animus est, qui elementa panis et aquae, quasi post usum praesentem, cui destinata sunt, in ipsis haereat consecratio, perperam in templis asservant. Atque id diserte testari oportuit, ne spem aeternae salutis, quae nullis temporum inclinationibus obnoxia est, temporalibus signis quis affigat, ut non plus concipiat fides, quam intuitu cernit oculus.

Venio nunc ad quaestionem, ex qua exorti sunt tam violenti et duri conflictus: qualis in sacra Coena sit corporis et sanguinis Domini communicatio. Porro eius definitio non ante a nobis posita est, quam refutatum localis praesentiae figmentum et expositus verborum Christi sensus, de quibus antehac nimis contentiose certatum est. Sed quia nunc morosis et indoctis hominibus occurrere consilium est, qui praecipites ad caecum calumniandi impetum feruntur, vel probos et simplices sinistris illorum sermonibus imbutos placare, nunc ab illo tertio capite incipiam. Primum quidem fatemur, Christum, quod panis et vini symbolis figurat, vere praestare, ut animas nostras carnis suae esu et sanguinis potione alat. Facessat igitur putida illa calumnia, theatricam fore pompam, nisi re ipsa praestet Dominus quod signo ostendit. Neque enim dicimus quidquam ostendi quod non vere detur. Iubet nos Dominus panem et vinum accipere: interea spirituale carnis suae et sanguinis alimentum se dare pronunciat. Huius rei non fallacem oculis proponi figuram dicimus, sed pignus nobis porrigi, cui res ipsa et veritas coniuncta est: quod scilicet Christi carne et sanguine animae nostrae pascantur. Nec fidei nomen quidquam imaginarium notat, quasi tantum cogitatione vel memoria percipiant fideles quod promittitur; sed ne quis putet eo usque prostitui Christum, ut ipsum fruantur increduli. Neque enim, dum Paulus Christum habitare docet in cordibus nostris per fidem, loco verae habitationis imaginationem supponit; sed quomodo tanti boni possessionem cernamus, admonet. Carnem ergo Christi sine ullis ambagibus fatemur esse vivificam, non tantum quia semel in ea nobis salus parta est, sed quia nunc, dum sacra unitate cum

Christo coalescimus, eadem illa caro vitam in nos spirat, vel, ut brevius dicam, quia arcana Spiritus virtute in Christi corpus insiti communem habemus cum ipso vitam. Nam ex abscondito Deitatis fonte in Christi carnem mirabiliter infusa est vita, ut inde ad nos flueret. Verum ut de caelestibus Dei mysteriis semper crassum aliquid concipiunt humanae mentes, hic rursus obviam ire talibus deliriis necesse fuit. Quo pertinet ista definitio a nobis posita: non perinde intelligi debere, quod de carnis Christi participatione dicimus, quasi fieret aliqua substantiae vel commixtio vel transfusio, sed quia ex carne semel in sacrificium oblata vitam hauriamus. Si cui displicet haec exceptio, primum dico aliquid sibi ex proprio cerebro commentum esse, quod et Scripturis nusquam proditum et fidei analogiae minime consentaneum est. Deinde nimis superbum esse dico, qui ex sensu temere concepto legem aliis praescribat. Misceri si volunt carnis Christi substantiam cum hominis anima: quot se absurdis involvent? Negant fas esse, tam sublime mysterium ad seculi rationem subduci vel immensam eius magnitudinem metiri ingenii nostri modulo. In quo illis plane assentior. Sed an eo usque trahenda est fidei modestia, ut totam religionem horrendis portentis deformet? Atqui hoc modo, ut quidque absurdissimum foret, ita maxime Christo congrueret eiusque doctrinae sacram unitatem, quae nobis est cum Christo, sensui carnis incomprehensibilem fatemur esse. Quod nos sibi coniungens non modo vitam nobis suam instillat, sed unum quoque nobiscum efficitur, sicuti ipse unum est cum Patre, sublimius captu nostro mysterium esse concedimus, nisi quatenus eius verbis retectum est. Sed an ideo protinus somniandum, in nos transfundi eius substantiam, ut sordibus nostris inquinetur? Quod se oculos claudere dicunt, ne curiosius inquirant, quod Dominus occultat, vanissimum esse hinc convincitur, quod se ex Dei verbo doceri non sustineat. Haec certe fidei sobrietas est, non modo acquiescere in Dei nutu, neque plus sibi arripere, quam sacro eius ore patefactum sit, sed etiam ad Spiritum prophetiae sedulo attendere et sanam interpretationem mansueta docilitate amplecti. Quare temulenta in utroque pervicacia est, si quis vel se non contineat intra legitimas metas vel sanae intelligentiae lucem fastidiose respuat. Communicari nobis Christi corpus et sanguinem, nullus nostrum negat. Qualis autem sit corporis et sanguinis Domini communicatio, quaeritur. Carnalem isti palam et simpliciter asserere quomodo audeant, miror. Spiritualem cum dicimus, fremunt, quasi hac voce realem, ut vulgo loquuntur, tollamus. Nos vero, si reale pro vero accipiant et fallaci vel imaginario opponant, barbare loqui mallemus, quam pugnis materiam praebere. Scimus enim quam non deceant logomachiae Christi servos, sed quia hoc concedendo nihil apud eos proficitur, qui modis omnibus sunt implacabiles: placidis et moderatis hoc testatum volo, ita secundum nos spiritualem esse communicationis modum, ut re ipsa Christo fruamur. Hac

modo ratione contenti simus, ultra quam nemo nisi v
insurget, vivificam nobis esse Christi carnem, quia
tualem in animas nostras vitam Christus instillat:
a nobis manducari, dum in corpus unum fide cum C
cimus, ut noster factus nobiscum sua omnia communicet.
De locali praesentia miror si censores nostros non p
tamen movere. Sed quum Christi corpus negent locor
circumscribi, immensum esse volunt. Quid autem nos? I
caelo quaerendum esse, quod, teste Scriptura, eum capit
in indicium appareat. Neque tamen est, cur nos ideo q
invidia gravet, ac si abesse a nobis fingamus membraque se
a capite. Certe si Paulo dicere licuit, nos a Domino pereg
quamdiu sumus in mundo: eadem quoque r[illegible]e d[illegible]mus
dam absentiae specie nos ab eo disiungi, qua[illegible]et a
lesti eius domicilio nunc distamus. Abest ig[illegible] a
secundum corpus; Spiritu autem suo in nobis [illegible]ans,
ad se ita nos attollit, ut vivificum carnis suae vigor[illegible] i
transfundat, non secus ac vitali solis calore per radios
Quod dicere solent, invisibilem nobiscum esse, pe[illegible]
acsi, forma eius in caelo reposita, substantiam carnis
terra residere. Atqui sensus pietatis clare dictat, non
ex carne sua in nos stillare, quam dum, totus s
in caelo manens, ad nos sua virtute descendit. [illegible]uem
convenit, quae paulo post attexuimus: ista exceptione n
refelli quam Papistae commenti sunt transsubstantiatio
tam crassa omnia figmenta, quam futiles argutias, quae ve[illegible] ca[illegible]
Christi gloriae derogant vel naturae humanae veritati minus sunt consentaneae. Haec quoque exceptio quam non de nihilo addita fuerit, pluribus disserere nihil attinet. Alii ut immensum faciant Christi corpus, corporis illi naturam eripiunt. Alii sub mortuo elemento includunt eius Deitatem. Verum si quis inscitia lapsus est, si alter fervore contentionis abreptus inconsiderate aliquid effutivit, sepultum maneat. Homines ipsos non exagito neque insector, sicuti neque vexavimus quemquam in nostro scripto, sed ansam erroribus praecidere satis habuimus. Quis nobis succenseat, si Christo manere salvum cupimus et integrum quod utriusque naturae est, ne laceretur Mediator ille qui nos Deo coniungit? Immensitas, quam imaginantur in Christi carne, prodigiosum spectrum est, quod spem resurrectionis evertit. Nam ubi omnia effutiverint de caelestis vitae qualitate, semper illud Pauli obiiciam: expectare nos Christum e caelo, qui corpus nostrum humile transfigurabit, ut conforme reddat corpori suo glorioso. Nunc quam sit absurdum singulis fidelium corporibus totum mundum impleri, quid attinet dicere? Sinant ergo homines isti nos modeste profiteri quod sanum et rectum est, ne eorum intemperie coacti retegamus eorum dedecora, quae melius latent. Neque ideo ferocius insultent, quod nominibus, ut dixi, parcentes nuda erro-

rum refutatione contenti fuimus. Sed enim intolerabile esse dicunt, quod Christum negamus sub pane locandum vel cum pane copulandum. Quid igitur? An e solio suo eum detrahent, ut panis frustulo inclusus iaceat? Neque tamen, si quis dicat nobis sub pane offerri Christi corpus tanquam sub arrha, litem ea de re movebimus: nihilo scilicet magis, quam carnalem vel localem copulam solvendo, divortium signi a sua veritate facere conati sumus. Recipiant igitur fideles sub panis symbolo Christi corpus, quia verax est qui loquitur, ut ei minime conveniat, nos inanem tesseram porrigendo frustrari, modo ne qua localis fingatur inclusio vel carnalis infusio misceatur.

Restat verborum Domini expositio, in qua si quid est offensionis, pervicaciae suae imputent, quibus fixum est clamore solum et tumultu rem per se claram tenebris miscere. Quod panem vocavit Christus corpus suum, praecise verbum hoc urgent, nec figuram ullam admittunt. Atqui si proprie panis est corpus Christi, sequetur Christum ipsum non minus esse panem quam hominem. Adde quod si figurata non est haec locutio, perverse ipsi idem corpus sub pane, cum pane et in pane esse dicunt. Quod si tantam interpretandi crassitiem sibi indulgent: nobis cur hiscere non licebit? Quum in quaerendo verborum sensu discutimus, qualiter de Sacramentis loqui Scriptura soleat, audire non sustinent, quia semel dictum est, Hoc est corpus meum. Quid? An non etiam dictum est, Petra erat Christus? Et quo sensu, nisi quia idem erat spiritualis potus cum eo, quem hodie in calice libamus? Ne apertiori rationi locum dare cogantur, res sacro nexu coniunctas sacrilega vesania discerpunt. Verum ut taceam haec omnia et dissimulem: quo tandem iure sibi permittant suum illud esse, in quo tantopere insistunt, in diversas loquendi formas resolvere? Quum velint panem esse Christum, cur postea transiliunt ad sua commenta, esse cum pane, in pane et sub pane? Unde istud illis magisterium, ut commenta sua non minus ab usu remota, quam inter se contraria futiliter vomentes, alios a sana intelligentia arceant? Si panis censeri corpus debet quia sic vocatur, non minus teste Paulo erit communicatio corporis. Imo si dicam Paulum clarius hoc loco exponere, quod subobscure a Christo dictum erat, quis sobrius mihi repugnabit? Dominus pronunciat panem esse suum corpus. Sequitur discipulus, cui certe propositum non est luci nebulas obducere, ac panem explicatius corporis communicationem esse docet. Hic si consentiant nobiscum, statim lis dirempta erit, quia in panis fractione nos quoque testamur communicari fidelibus corpus Christi. Placet illis verbum retinere. Agedum, cum apud Lucam et Paulum Christus calicem vocet Testamentum in suo sanguine: quoties panem esse corpus et vinum sanguinem clamabunt, ego optimo iure vicissim regeram, esse Testamenta in corpore et sanguine. Desistant igitur indocti homines ab ea pertinacia, in qua, ne quid gravius dicam, contorti subinde et

plexi haereant necesse est. Quia iustam disputationem nunc ripere operae pretium non est, unum hoc sumo. Panem ubi erunt esse corpus, fateri tamen simul coguntur signum esse poris. Unde porro hoc se habere dicent, nisi ex Christi ver-? Ergo signi nomen, de quo tam odiose nobiscum rixantur, tim eliciunt ex eo loco, quem nolunt nisi literaliter intelligi. s vero, quod tam communis sensus quam pietatis ratio extorquet, i figuratum esse loquendi modum ingenue concedimus, non fugimus neque ad allegorias neque ad parabolas; sed axioma imus, quod sine controversia receptum est inter omnes pios: ties de Sacramentis agitur, rei signatae nomen ad signum onymice solere transferri. Exempla frequentius in Scripturis irrunt, quam ut negare audeant vel summi adversarii, hunc n instar generalis regulae habendum. Ergo sicuti manna spiritualis cibus fuit, sicut aqua erat Christus, sicut Spiri- sanctus columba, sicut Baptismus lavacrum regenerationis: et panis corpus, vinum sanguis Christi vocatur. Si malunt ecdochen, quam metonymiam, atque ita si de vocula tantum dimicant, ablegandum erat hoc certamen ad Grammaticos. id autem illi proficient, nisi ut pueris quoque iudicibus ludibrio corum inscitia? Caeterum ut hoc omittam: quisquis a logo-chia non abhorret, se nequaquam Christi servum esse prodit. re enim quum optime conveniat, quid magis praeposterum, m scindi Ecclesias et atroces moveri tumultus, quia alii panem ari corpus interpretantur, quod sub ipso et cum ipso exhibe-: alii vero quia symbolum est non lusorium nec inane, sed cui exa est sua veritas, ut vere participes fiant Christi, qui et signum et fide promissionem recipiunt? Quod si illis statutum nullum facere maledicendi finem, neminem, qui a contentione ger erit, tam iniquum fore confido, qui non et recta nos ere et sinceritatem colere et paci studere agnoscat. Minime o timendum esse arbitror, ne quis importunis istorum clamo-us nisi eodem ipse quoque furoris oestro percitus subscribat.

Ioannes Calvinus.

9.

CONSENSUS GENEVENSIS.

DE AETERNA DEI PRAEDESTINATIONE,

QUA IN SALUTEM ALIOS EX HOMINIBUS ELEGIT, ALIOS SUO EXITIO RELIQUIT: ITEM, DE PROVIDENTIA QUA RES HUMANAS GUBERNAT.

CONSENSUS PASTORUM GENEVENSIS ECCLESIAE, A *IOAN. CALVINO* EXPOSITUS.

Clarissimis Viris et Magnificis suis Dominis, Syndicis, Senatuique Genevensi Ecclesiae Pastores, quibus Verbi ministratio tum in urbe tum in agro mandata est, iustam sanctamque Reipub. administrationem et felicem successum precantur.

Quae nos ad libellum hunc scribendum impulit ratio, eadem ad ipsum vobis nuncupandum hortatur, praestantissimi Domini, ut sub nomine vestro auspiciisque exeat. Electio Dei gratuita, qua sibi ex perdito damnatoque hominum genere, quos visum est, adoptat, hactenus non minus reverenter et sobrie, quam sincere et absque fuco hic tradita a nobis, et placide a populo recepta fuerat: donec circumforaneum errorem nuper supposuit turbarum omnium pater Satan, qui et doctrinam nostram, quae ex puro Dei verbo sumpta est, convellere, et fidem totius populi labefactare tentaret. Sed quia vel ex incenso Dei templo voluit famelicus gloriolae captator innotescere, ne sacrilegae audaciae praemium, quod aucupatus est, reportet, nomen eius silentio nostro sepultum maneat. Caeterum, quando molestia, quam nobis exhibere conatus est, non minus vobis communis fuit, fructum inde aliquem ad vos pervenire aequum est. Et quemadmodum vos experti sumus strenuos cordatosque piae causae vindices, ita nostrarum partium esse duximus, quam possemus gratitudinem vicissim testari. Eadem etiam opera, quale vestro patrocinio tutati sitis doctrinae genus, palam constabit. Etsi enim neque generosos Reip. praesides, neque Christi ministros anxie a rumoribus pendere decet: quin potius sinistrae multae obtrectationes, quae sua raucedine fractae paulatim concidunt, utrisque fortiter altoque animo

dae sunt: magnopere tamen refert, quasi publi
itam sub oculis et inter manus hominum exstare rei
lsas aut stultorum aut levium aut improborum voces
compescat frivolos vulgi susurros. Sparsus mult
nor, duris eum vinculis constringi, quum per medium
volitare licuerit. Quam maligne etiam finxerint v
homines, ad capitis supplicium a nobis eum exposci, vos
stis testes. Tales calumnias, donec evanescant, cont
uilla animi magnitudine refutare, gravitatis et prud
sum tamen, ne incerti plerique fluctuentur, quorun
: statum causae omnibus esse expositum, non minu
officio nostro est. Serpit instar gangraenae impie
lus, nisi obviam eatur. Ista autem, quam sub vestro
bus offerimus, defensio tam erit ad curandos sana
peramus, validum efficaxque remedium, quam salu
nis et integris. Ac digna est materia, ad quam st
t filii Dei, ne caelestis suae geniturae originem i
um quidam, quia Evangelium potentia Dei vocatur in s
denti, hoc praetextu Dei electionem obliterant. Atq
in mentem debuerat, unde oriatur fides. Passim
a clamat, Deum Filio suo dare qui sui erant: voc
et quos sibi adoptavit in filios, Spiritu suo regigne
ique homines quos ipse intus docuit, et quibus patef
ichium. Porro quisquis fidem arram esse et pignus
is gratuitae: ex aeterno divinae electionis fonte manar
Neque tamen ex arcano Dei consilio petenda nobis est sa-
itia. Vita in Christo proposita est, qui se in Evangelio non
tefacit, sed fruendum exhibet. In hoc speculum defixus sit
ectus: nec penetrare appetat quo accessus non patet. Quando
est, in ea ambulent filii Dei, ne altius quam fas est evolando,
ndiorem, quam optandum sit, labyrinthum se demergant.
m, ut non alia est caelestis regni ianua, quam fides in Chri-
alam oblatis Evangelii promissionibus contenta, sic nimis
uporis est, non agnoscere, apertos esse nobis mentis oculos
quia nondum in utero conceptos elegit, ut fideles essemus.
utem hoc impuro nebuloni propositum, ut non modo notitiam
is deleret ex hominum animis, sed eius quoque virtutem pror-
teret, ex eius deliriis quae in actis publicis habetis eius ma-
ta diserte liquet: ubi asserit, Fidem ab electione non pendere,
ius electionem esse in fide sitam. Nullos in caecitate manere
itam naturae corruptionem, quia rite omnes illuminentur a
Nos Deo facere iniuriam, quia deseri tradimus, quos Spiritus
nnatione non dignatur. Trahi generaliter et ex aequo omnes
, nec discrimen nisi a contumacia incipere: Quum Deus se
eis cordibus carnea facturum promittit, nihil aliud intelligi,
t gratiae Dei simus capaces, idque promiscue ad totum genus
m extendi; quum singulare Ecclesiae privilegium esse Seri-

ptura dilucide affirmet. Quantum ad Dei providentiam, qua m dus regitur: inter pios omnes fixum hoc et confessum esse de non esse cur suis peccatis socium homines Deum ascribant, vel modo secum involvant ad partem culpae sustinendam: sed quum S ptura doceat, reprobos quoque irae Dei esse organa, quibus pa fideles suos erudiat ad patientiam, partim hostibus poenas infli quales merentur, profanus nugator nihil a Deo iuste fieri conten nisi cuius ratio sub oculis posita iaceat. omne enim discrimen i causas remotas et propinquas tollens, aerumnas sancto Iob impo Dei opus censeri non patitur, quin pariter cum diabolo, Chaldae Sabaeis latronibus reus fiat. Quod autem illo praeterito, cum bus aliis, Alberto Pighio et Georgio Siculo, congressi sumus duplici nomine expedire nobis visum est. Nam indoctus rabula proferret, nisi ex duabus istis lacunis haustum, adeoque male in deterius raperet, nimis frigidum cum eo fuisset certamen. exemplo contenti sint lectores. Quibus cavillis Pighius et Geor primum ad Ephesios caput obscurent, suo loco ostensum est. A insulse quidem illi, sed foedior huius inscitia, qui non erubuit in ria vestra, et illo verendo consessu effutire: et quod temere ef verat, pertinaciter tueri, Non tractari illic de communi piorum lute, sed quod Paulus et reliqui collegae in munus Apostolicum cti fuerint. Ac tam futile quidem commentum exemplo, sicuti moria tenetis, refellere promptum fuit, Si qui se tali magistro d pulos addicerent, nimis infaustum theologiam discere, quae omnes vitae aeternae fiducia privaret, quando soli Apostoli div adoptionis compotes, et Deo per Christum reconciliati, et bened et in societatem sanctorum asciti essent. His quidem in re prae fuit locus, sed libro edito tam insipidum animal refellere, non forte congrueret. Neque vero nos latet, quantopere sibi plac neque mirum est, in eo, qui abiecta monachi cuculla repente m personam induit, tantum esse audaciae, sed in eius gratiam multorum fastidio ineptire a modestia nostra alienum fuit. Dei quoniam duo illi noti sunt ac professi Evangelii hostes, alter e Calvinum nominatim aggressus bellum nobis et huic Ecclesiae i xerat, impiae doctrinae venenum publice libris excusis sparsum gari consultius visum est, quam naenias vulgando, quae meliu tent, importune fatigare hominum aures, supervacuis certamin iam plus satis vexatas.

Faxit Dominus Deus, Magnifici et praestantes viri, ut, hactenus magna cum laude fecistis, indefessi ad extremum usqu ram Evangelii doctrinam, quae tam infesta mundi violentia und pulsatur, fide praesidioque vestro tueri pergatis: et pios omnes, se in patrocinium vestrum conferunt, hospitio excipere non desin quo sit urbs vestra inter horribiles istos motus fixum Deo sanctuar et fidele Christi membris asylum. Ita etiam fiet, ut eum perpe salutis vestrae praesidem sentiatis: et quod illi sacratum erit do lium, eius virtute tutum, nunquam labascat. Calendis Ianuar. M.D.

DE AETERNA DEI PRAEDESTINATION

Iam elapsi sunt novem anni, quum Albertus Pig
nsis, homo phrenetica plane audacia praeditus, eod
liberum hominis arbitrium statuere et arcanum Dei co
o alios eligit in salutem, alios aeterno exitio destinat, e
atus est. Quia vero me nominatim aggressus erat, pe
s piam sanamque doctrinam confoderet: sacrilegum
orem compescere necesse habui. Sed quia tunc aliis
ractus utrunque argumentum brevi temporis spatio co
poteram: altera parte absoluta, de praedestinatione,
tur occasio, me postea scripturum recepit. Paulo post lib
um, moritur Pighius. Ergo ne cani mortuo insultarem,
lucubrationes me converti. Et ab eo tempore, quod age
quam defuit. Adhaec, quia hoc doctrinae caput iam et
a me tractatum et clare explicatum et solidis Scripturae
imoniis comprobatum fuerat, non adeo necessarius videbatur
labor, quin tuto omitti posset. Sed quia hodie male feriati
lam spiritus quicquid de gratuita piorum electione et aeterno
oborum iudicio Scripturis proditum est, Pighii exemplo diruere
untur: ne longius serpat contagio, frivola eorum obiecta,
us se et alios deludunt, colligenda et breviter refellenda censui.
r reliquos emersit in Italia Georgius quidam Siculus, homo
em indoctus, et contemptu quam insectatione dignior: nisi quod
en fraude et impostura partum magnas illi ad nocendum vires
t. Nam quum Benedictinus esset monachus, diu in gurgustio
latuit, donec Lucius Abbas, unus ex Patribus Tridentinis,
ipsum commendatione in sublime extulit, sperans se quo-
eius humeris in caelos usque evolaturum. Nebulo hic Chri-
sibi apparuisse et totius Scripturae ab illo se interpretem
titutum mentitus, quod ipse crassa pudendaque inscitia plus-
vanum esse prodebat, nullo negotio plurimis verum esse
uasit. Atque, ut fabulam ad extremum usque actum perduce-
tanta confidentia ebuccinavit deliros suos sensus, ut imperi-
qui iam praeiudicio vincti tenebantur, prorsus attonitos red-
t. Et certe talibus prophetis digna est hodie maior pars
inum: quorum partim cor in malitia obstinatum medelam
am recipit, partim aures insatiabili pravarum speculationum
derio pruriunt. Sunt alii fortasse, qui libenter vel cum de-
ore innotescerent. Verum, suppresso eorum nomine, efficiam,
intelligant lectores, quam frivola sint ac nihili omnia ipsorum
ecta.

In Pighio nunc et Georgio Siculo belluarum par non male
paratum proponere statui. Nam etsi quibusdam in rebus fuisse
ares fateor, in fingendis tamen errorum portentis, in licentia
handi, in scelerata adulterandae Scripturae audacia, in superbo
tatis contemptu, in proiecta impudentia, in proterva loquacitate,

summa inter eos reperietur similitudo et aequalitas: nisi Pighius lutulentas magniloquentiae suae ampullas inflans, i iactantiae pompa se effert: alter ille cothurnos, quibus ass ex commentitia revelatione mutuatur. Quum autem in eve Praedestinatione consentiant ambo, postea tamen in com suis sunt diversi. Fingunt ambo, In libertate nostra p esse, ut se quisque in adoptionis gratiam inserat. Nequ ex Dei consilio pendere quinam electi sint vel reprobi: singulos sibi utramvis fortunam suo arbitrio statuere. Quo credunt Evangelio, alii increduli maneat, non ex gratuit electione vel ex arcano eius consilio, sed ex privata i cuiusque voluntate provenire hoc discrimen.

Caeterum, Pighius sensum suum ita explicat, Deum i tabili consilio creasse indistincte omnes ad salutem. Sed Adae praevideret defectionem: ut firma nihilominus stabi maneret electio, remedium adhibuisse, quod omnibus p commune esset. Ita in Christo stabilitam fuisse totius h generis electionem: ut nemo pereat, nisi qui sua obstin ex libro vitae se delet. Rursus vero, quum Deus praevi quosdam ad extremum in malitia gratiaeque contemptu fore p naces, tales praevidendo reprobasse, nisi resipiscant. Ha probationis esse initium, dum se impii universali electionis b cio praeter Dei consilium et voluntatem privant. Indigne sentire de Deo omnes pronunciat, et alienum iustitia et bo rigorem illi affingere, qui electos esse praecise et absolute dam tradunt, alios destinatos exitio. Et nominatim hic Aug sententiam damnat. Praescientiam vero Dei nihil tollere de trii nostri libertate, ut ostendat, ad illam Nicolai Cusani arg confugit: (capite 1. Lib. 8.) Quod Deus non praeviderit, ab aeterno illi nota fuerunt, quasi futura, sed quasi prae aspectu intuitus fuerit. Et tamen ita supercilium suo more a impostor, acsi reconditum nescio quid et nunquam ante au ex tripode Apollinis proferret: quum tamen trita sit pueris tilena. Quia tamen adhuc se impeditum teneri sentiebat, d cem Dei praescientiam ingerit: (cap. 2. eiusd. lib.) Quod l scilicet prius creandi ad vitam hominis consilium ceperit, eius lapsum praesciret: ideoque salutis humanae cogitatio tis praescientiam ordine in ipso Deo praecesserit. Et haec lutulento verborum torrente involvit, putat se ita ob lectorum sensus, ut nihil discernant: sed ego mea brevitate spero, paulo post discutiam loquacitatis eius tenebras. Ge commentum est, non fuisse hunc vel illum praedestinatum ad lutem: sed Deum statuisse tempus, quo totum mundum serv. Atque huc quosdam Pauli locos (Rom. 16. vers. 25. Ephes vers. 9.) detorquet: mysterium quod a seculis et generation absconditum fuerat, Christi adventu et praedicatione Evan patefactum esse. Ita secure elabitur, acsi nullo Scripturae t

nonio palam constaret alios, aliis praeteritis a Deo f[...] tos in salutem. Denique, in electione nihil praeter [...] Testamenti considerat.

Quid nos sentiamus, satis locuples, ut nihil praeterea [...] testis est Institutio. In primis rogatos velim lectores; [...] illic admoneo, memoria repetant: Non esse, ut quibusda[...] videtur, argutam hanc vel spinosam speculationem, quae [...] fructu ingenia fatiget: sed disputationem solidam et ad [...] usum maxime accommodam: nempe, quae et fidem probe a[...] et nos ad humilitatem erudiat et in admirationem extoll[...] mensae erga nos Dei bonitatis, et ad hanc celebrandam e[...] Nulla aedificandae fidei aptior est ratio, quam dum audimu[...] ctionem illam quam Spiritus Dei cordibus nostris o[...] at aeterno et inflexibili Dei beneplacito consistere, ut [...] procellis, nullis Satanae insultibus, nulli carnis va[...] obnoxia. Tunc enim demum nobis certa est nostra s[...] in Dei pectore causam reperimus. Sic enim vitam in [...] manifestatam fide apprehendimus, ut eadem fide duce pr[...] tueri liceat, ex quo fonte vita prodierit. In Christo fun[...] salutis fiducia, et in Evangelii promissiones recumbit. S[...] non parum valida fultura est, quum nunc, ut in Christ[...] damus, audimus nobis divinitus esse datum: quia ante [...] originem tam ad fidem ordinati, quam ad vitae caelestis [...] ditatem electi eramus. Hinc illa inexpugnabilis securitas, [...] Pater, qui Filio suo nos in peculium dedit, omnibus pot[...] nos e manu eius rapi non patietur. Iam vero non vulgari [...] humilitatis materia, dum tam dispar eorum conditio cernitur, quibus communis est natura. Quocunque oculos vertant filii Dei, occurrent prodigiosa exempla caecitatis et stuporis, quae horrorem incutient. Quum se in tenebris illuminatos esse noverint: qui fieri dicent, ut caecutiant alii in clara luce? Quis eos discernit: nisi quod experientia convincit apertos illis fuisse mentis oculos, quum perinde clausi essent? Certe quid Deo sit reddere quod suum est, nondum didicerunt isti, quibus sponte nescire lubet, unde ab aliis differant. Quin radix sit pietatis, materque virtutum omnium, humilitas, nemo ambigit. Quomodo autem humilis erit, qui nec pristinam miseriam, e qua liberatus est, audire sustinet, Deique beneficentiam promiscue ad omnes extendens, quantum in se est, extenuat? Certe multum abest quin Dei gratiam pro merito illustrent, qui eam praedicant omnibus esse communem, in se vero efficaciter residere, quia fide eam amplexi sint: fidei vero causam interea sepultam cupiunt: quod scilicet gratis in filios electi Spiritu adoptionis postea donati sint. Qualis ista gratitudo, si incomparabili beneficio affectus cum eo debitorem me ex aequo profiteor, qui vix centesimam partem accepi? Quare, si ad celebrandam Dei bonitatem, quantum illi simus obstricti, praecipue tenere interest: maligni sunt in Deum et iniurii, quibus molesta

est ac gravis electionis aeternae notitia: qua sepulta, dimi gratiae Dei partem evanescere necesse est. Obstrepant, volent: hoc tamen elogio, quam de gratuita electione tradi doctrinam ornare semper licebit, quod nisi per eam non capiunt fideles, quanta in se fuerit Dei bonitas, dum ad sal efficaciter vocati sunt. Breviter tantum ista delibo, quae it suo loco luculentius tractanda erunt, ne quis, rem cognitu prime necessariam refugiens, grave fastidii sui damnum sero ta sentiat. Quod si nos Evangelii non pudet: quod illic aperte ditur, fateri necesse est, Deum aeterno suo beneplacito, aliunde causa non pendet, quos illi visum est, destinasse ad lutem, aliis reiectis: et quos gratuita adoptione dignatus Spiritu suo illuminare, ut vitam in Christo oblatam recipi alios ita sponte esse incredulos, ut fidei luce destituti in ten maneant.

Contra hoc Dei iudicium petulanter insurgunt multi et Atqui inter eos nonnulli quidem Deum palam impetere non tant, quod futuram Adae ruinam praevidens non melius consul rebus humanis. Quibus compescendis nulla melior ratio quaer est, quam quae a Paulo nobis ostenditur. Hoc enim vent in quaestionem: quomodo iustus esset Deus, dum miseretur vult, et quem vult indurat. Tantam hominum audaciam responso dignatur, nisi quod ordinis ipsos sui sortisque ad (Rom. 9. vers. 20.) O homo, tu quis es qui respondeas quod garriunt profani homines, rationis inopia silentio ab tatem texisse, longe aliter res habet. Axioma enim sumit, non modo piis mentibus tenendum est, sed in communi s insculptum esse convenit: Altius esse magisque reconditum iudicium, quam ut eo usque penetrare possint homines. Et qu obsecro, non pudebit, velle ingenii sui modulo causas o operum Dei comprehendere? Atqui, in eo vertitur status q stionis, An nulla sit Dei iustitia, nisi quae a nobis concip Hoc si uno verbo proponitur, Liceatne Dei virtutem sensu n metiri, nemo est qui non protinus respondeat, Omnes homi sensus in unum coacervatos immensae Dei potentiae longe cumbere. Interea simulac in Dei operibus certa ratio non app diem illi dicere quodammodo parati sunt. Quid ergo hac admonitione opportunius vel aptius: Nimium sui esse oblitos se supra caelum attollant? ut Deus ipse, iure suo cedens, s reddendam causam offerat, ubi ad arcana illa ventum fuerit, Angeli cum trepidatione adorant, quis non tanto fulgore atto stupebit? Mira sane hominum rabies, qui Deum sibi aud subiicere, quam Paganum aliquem iudicem aequare non vere Tibi molestum est ac odiosum, Deum plus posse et facere, q mens tua capiat: aequali autem tuo interdum concedes, ut iudicio fruatur. Et tu in tanto furore Dei mentionem ullam fa audes? Quid tibi sonat Dei nomen? Et tu Paulum ratione de

atiae nomine, si libuerit, infament: modo quod in vera
tia iam praecipuum est, teneat, Dei voluntatem pro summa
ie norma habendo, suam illi propriamque gloriam tribuere.
ighio tamen et similibus nondum satisfactum est. Nam
ntes, curae sibi esse Dei honorem, nobis oblatrant, quasi
n illi sua natura crudelitatem affingentibus. Negat sibi cum
sse certamen. Quam igitur, vel cuius causam sustinet
? Postquam hoc axioma posuit, Deum quem vult indurare,
as vult misereri: per anthypophoram subiicit: Quid ergo
conqueritur? Voluntati eius quis resistet? Tantae blasphe-
nos aliud quam Dei potentiam opponit. Si Deo tyranni
iam induunt, qui ad aeternum usque eius consilium referunt
um indurationem: nos certe non sumus huius sententiae
es. Si Deo sunt iniurii, quibus eius voluntas omnibus
potior est, hoc Paulus ante nos tradidit. Cum eo igitur
tent. Neque enim aliud in praesentia disputo, quam ab eo
proditum quod docemus. Quanquam de canibus istis non
essem sollicitus. Magis quorundam non malorum alioqui
um anxietas me commovet, qui dum metuunt quicquam Deo,
nitate indignum adscribere, hoc ipsum exhorrent, quod de
es Pauli Deus testatur. Pium quidem asserendae ab omni
ia Dei iustitiae studium amplector. Laudanda quoque mo-
esset, nisi eam gigneret morositas occulto quodam fastu
: si quidem ex proprio sensu loquuntur. Cur enim ve-
, si quid ultra mentis suae captum Dei potentiae concedant,
ricliteiur eius iustitia, nisi quia eius tribunal suae cogni-
subiicere non dubitant? Paulus (Rom. 14. vers. 10.) in-
ilem esse superbiam ostendit, si mortalis homo sibi iudicium
rem sumat, quia unus sit index, cui stamus omnes et ca-
et cui omne genu flecti oportet. Cuius ergo insaniae erit,
in iudicem ipsum attollere, ut eius potestatem sensu nostro

Caveant potius, ne maiorem, quam Dominus verbo suo pra prudentiam affectando duplicis insaniae se reos faciant.

Quanquam ut reprimendis impiorum blasphemiis maxi sit, quam commendant, sobrietas: quod tamen homines morigeros tam facile suis dictatis frenatum iri sibi pe ridicula est eorum fiducia. Paulus ubi de arcanis Dei quatenus opus erat, disseruit, quasi iniecta manu, ultra vetat. Calcitrant, protervuiunt, ac desultoria levitate ultr sibi metam transvolant inquieti spiritus: quomodo igitur vel alterius autum subsistent, qui angustiores illis stadiis circumdant? acsi quis ferocem equum, qui fractis repagulis araneae filo retinere tentet. Verum, in re tam ardua et nihil melius, quam sobrie sapere. Quis negat? Videndu simul est, quis optimus sit sobrietatis modus: ne idem no Papistis contingat, qui ut discipulos habeant obsequentes pecudibus similes esse iubent. Haeccine est Christiana sin eorum, quae Deus ostendit, scientiam quasi noxiam r Hoc, inquiunt, absque iactura nescire fas est. Quasi no indicaverit caelestis Magister, quid scire et quousque Ergo ne vel in aquis fluctuemur, vel dubii et vagi circu per medium aërem, vel altius pedem figendo, quam par profundum mergamur: sic nos Deo praebeamus regend cendos, ut, simplici eius verbo contenti, plus scire q reperiemus, ne appetamus quidem, etiamsi detur facultas docilitas, qua sensus omnes suos pius homo sub Dei ve tinet, vera est ac unica sapiendi regula. Nam et quou porrecta manu ducit is qui via est, cuius Spiritus per A et Prophetas loquutus est, tutum est sequi: et supra om manae mentis perspicaciam longe excellit eorum ignoranti in Dei schola non discuntur. Itaque non minus a sui exigit Christus, ut voci suae auscultent, quam ut alienoru aures habeant obstructas. Nec sane aliter fieri potest, in vacuam solida doctrina animam inanes undique error penetrent. Porro, quam vere profitear, non nisi praece verbo me unquam hac de re verbum fecisse, tametsi ex meis scriptis ac praesertim ex mea Institutione facile i pii lectores: ex hac tamen hostium, qui se contra oppo futatione nonnihil novae lucis accedet.

Sed quia odiose nobis ingeritur veteris Ecclesiae au breviter etiam praefari operaepretium est, quam iniuste ha falsa partim frivola invidia prematur Christi veritas. A tamen verbis (Libr. de praedest. cap. 14.) potius quam quicquid est criminationis diluere malo. Nam et sanctu eodem olim probro vexabant Pelagiani: quod sibi adverso alios Ecclesiae scriptores. Primum ergo excusat, qu exortam Pelagii haeresin non ita subtiliter neque exacte destinatione id, quod erat, tradiderant. Quid igitur o

, ut eorum scrutemur opuscula, qui, priusquam ista hae-
oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad sol-
m quaestione versari? quod proculdubio facerent, si respon-
talibus cogerentur. Prudenter certe non minus quam in-
dictum. Nisi enim cum exercuissent gratiae Dei hostes,
iam ad excutiendam Dei electionem adeo fuisset attentus:
fatetur. Nam in libro cui titulum fecit De bono perseve-
e: (cap. 20.) Haec, inquit, certa est ac manifestata prae-
atio sanctorum, quam postea diligentius et operosius, quum
us novam sectam disputarem, defendere necessitas compulit.
mus enim singulas quasque haereses intulisse Ecclesiae pro-
quaestiones, contra quas diligentius defenderetur Scriptura di-
quam si nulla talis necessitas cogeret. Quid autem coëgit loca
urarum, quibus praedestinatio commendata est, copiosius et
atius isto nostro labore defendi, nisi quod Pelagiani dicunt,
ratiam secundum merita nostra dari: quod nihil aliud est
gratiae negatio? Porro, aliquanto prius negaverat, sibi de
m suorum vetustate praeiudicium debere afferri. Nemo,
, (cap. 12.) tam iniustus est, ut opinor, et tam invidus,
roficere me prohibeat. Postea tamen simul contendit, ex
dam veterum testimoniis posse colligi, non aliter eos, quam
loceret, sensisse. Ut aliis supersedeam, plusquam perspi-
est, quod ex Ambrosio citat: (Eiusdem lib. c. 19.) Chri-
quem miseratur, vocat. Item, Si voluisset, ex indevotis
t devotos. Sed Deus, quos dignatur, vocat, et quem vult,
um facit. Quis totam huius quaestionis summam his pau-
rbis comprehendi non videt? Quod non omnes ad Chri-
cedunt, ut salutem consequantur, causam assignat, Quia
orum corda efficaciter non tangit. Conversionem hominis
uita Dei electione manare pronunciat. Cur, aliis repro-
alios vocet, in solo eius arbitrio positum esse non dissi-
His tribus capitibus statum quaestionis contineri et finiri,
mediocri iudicio praeditus nescit. Porro, Augustinus ipse
nus noster est, ut, si mihi confessio scribenda sit, ex eius
contextam proferre abunde mihi sufficiat. Sed ne in prae-
nium sim prolixus, tribus aut quatuor locis contentus ero,
constet, ne uno quidem apice me ab ipso differre. Ex
deinde operis serie plenius constabit, quam solide omni
mihi suffragetur. Libro de Praedestinatione sanctorum,
1.) contra eos se disputare profitetur, qui peccato Adae
nasci genus humanum agnoscunt, ac praeveniri Dei
hominum voluntates, nec sibi quenquam ad ullum opus bo-
inchoandum vel perficiendum sufficere. Quid autem ea
nus minus desiderat, in ipso disputationis progressu osten-
diceret quispiam, inquit, (cap. 5.) Discernit me ab aliis
iustitia mea, aut aliquid simile, talibus occurrens cogi-
, Doctor Gentium: Quid habes quod non accepi-

ris? A quo autem, nisi ab illo qui te discrevit ab alio, eu donavit quod donavit tibi? Deinde, (cap. 9.) Fides igitu inchoata et perfecta, donum Dei est: et hoc donum quib dari, quibusdam non dari, omnino non dubitet, qui nol (cap. 10.) manifestissimis Scripturae testimoniis repugnare. autem non omnibus detur, fidelem movere non debet, qui ex uno omnes in condemnationem iustissimam venisse. Cur istum potius quam illum Deus hinc liberet, inscrutabilia su dicia eius, et viae eius investigabiles. Item, Si discutiat quaeratur, unde quisque sit dignus, non desunt qui dicant, luntate humana: nos autem dicimus, Gratia vel praedestina divina. Postea subiicit: (cap. 15.) Salvator ipse Dei Filius clarissimum est gratiae et praedestinationis lumen. Respond quaeso: homo ille, ut a Verbo Patri coaeterno in unitatem sonae assumptus, Filius Dei unigenitus esset, unde hoc mer Quod enim eius bonum qualecunque praecessit? Quid egit, quid credidit? quid petivit, ut ad tantam dignitatem perve Hic Deo aliquis hominum obmurmuret ac dicat: Cur non et si audierit: O homo, tu quis es qui respondeas Deo? neq se cohibeat, sed augeat impudentiam, et dicat: Quomodo Tu quis es, o homo? quum sim homo sicut ille de quo ag non sum quod ille est? Etenim gratia ille talis ac tantu Cur diversa est gratia, ubi natura communis est? Certe est acceptio personarum apud Deum. Quis, non dico Christi sed insanus haec dicat? Appareat igitur in capite nostro gratiae: unde secundum cuiusque mensuram se per cuncta m diffundit. Ipsa est praedestinatio sanctorum, quae in S sanctorum maxime claruit. Et paulo post: (cap. 17.) Sicut destinatus est ille unus, ut caput nostrum esset: ita et mul mus praedestinati, ut essemus eius membra. Ac ne quis hoc tribueret, quod alter alteri praefertur, negat eligi ec crediderunt: sed potius, ut credant. Similiter ad Se (Epist. 105.) Cur credat hic, non credat ille, cur hunc liberet Deus quam illum, scrutetur tam magnum profundu potest, sed caveat praecipitium. Rursus alio loco: (Ad epist. 106.) Quis reprobos creavit, nisi Deus? Et cur, nisi voluit? Cur voluerit, o homo, tu quis es qui respondeas Item alibi, (Libr. ad Bonif. 4. cap. 6.) postquam disputavit, lis hominum meritis Deum provocari, ut mandatis suis facia sequentes, sed retribuere illis bona pro malis, propter se, propter illos: tandem subiicit, Si quis roget, cur istos he Deus oves faciat, istos non faciat: istam esse quaestionem, Apostolus expavescens exclamat: O altitudo, etc. Quemadm vero electionis initium ex gratuita Dei voluntate deducens probationem in mero eius arbitrio statuit: sic et salutis ac firmitudinem non alibi fundatam esse docet. Nam ad Paul scribens eos, qui non perseverent, ad vocationem Dei, quae

tax est ac sine poenitentia, pertinere negat. Cur autem alii pertineant, alii non, occultam esse causam, non iniustam. Esse enim hanc altitudinem iudiciorum Dei, quae ideo vocantur iudicia, ne quid iniustum imaginemur. Fusius tamen in alio opere perseverantia donari electos contendit, qua excidere nunquam possint. Cur perseverentiam non dederit Deus, quibus Christiane vivendi affectum dedit, me ignorare respondeo. Non enim arroganter, sed modulum meum agnoscens, audio dicentem Paulum, O homo tu quis es? Item quando rogavit Christus, ne deficeret fides Petri, quid aliud rogavit, nisi ut haberet in fide liberrimam, fortissimam, invictissimam, perseverantissimam voluntatem? Mox subiicit: Mirandum quidem, multumque mirandum, quod filiis suis quibusdam, quos regeneravit in Christo, quibus fidem, spem, dilectionem dedit, non simul det perseverantiam, quum filiis alienis scelera tanta dimittens suos faciat. Quis hoc non miretur? quis non vehementer stupeat? Certe hic iudicia Dei, quoniam iusta et alta sunt, nec vituperari nec penetrari queunt. In his est et illud de perseverantia, de qua disputamus. De utrisque ergo exclamemus: O altitudo! Dixerat autem prius, (Cap. 7. eiusd. lib.) Firmum stat Dei fundamentum, habens signaculum hoc: Novit Dominus qui sunt sui. Horum fides, quae per dilectionem operatur, profecto aut omnino non deficit aut, si qui sunt quorum deficit, reparatur antequam vita ista finiatur: et deleta, quae intercurrerat, iniquitate, usque in finem perseverantia deputatur. Qui vero perseveraturi non sunt ac sic a fide Christiana lapsuri sunt, ut tales eos vitae finis inveniat, proculdubio nec illo tempore, quo bene pieque vivunt, in isto numero computandi sunt. Non enim sunt a massa illa perditionis praescientia Dei et praedestinatione discreti: et ideo nec secundum propositum vocati. Nequis autem perturbet, quod interdum excidunt, qui filii Dei habiti fuerant, huic quoque dubitationi occurrens: Absit ut deficiant, inquit, (cap. 9.) si de illis praedestinatis essent et secundum propositum vocatis, qui vere sunt promissionis filii. Nam isti quum pie vivunt, dicuntur Filii Dei: sed quoniam victuri sunt impie et in eadem impietate morituri, non eos praescientia Dei sic dicit. Sunt enim Filii Dei, qui nondum sunt nobis et iam sunt Deo: sunt rursus qui propter susceptam vel temporaliter gratiam dicuntur a nobis, nec tamen sunt Deo. Item, Christo intelliguntur dari, qui ordinati sunt in vitam. Isti sunt praedestinati et secundum propositum vocati, quorum nullus perit: ac per hoc nullus ex bono in malum mutatus vitam hanc finit: quia sic est ordinatus et ideo Christo datus, ut non pereat, sed habeat vitam aeternam. Paulo post: Quicunque Dei providentissima dispositione praesciti, praedestinati, vocati, iustificati, glorificati sunt, non dico etiam nondum renati, sed etiam nondum nati iam filii Dei sunt, et omnino perire non possunt. Rationem mox annectit, Quia talibus omnia Deus cooperatur in bonum: et qui-

dem usque adeo prorsus omnia, ut, si qui eorum deviant et exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum: quia humiliores redeunt et doctiores. Quod si altius conscenditur et de prima hominis creatione movetur quaestio, eam quoque sic exquitur: (Libr. de corrept. et gratia cap. 10.) Saluberrime confitemur, quod rectissime credimus, Deum Dominumque rerum omnium, qui creavit omnia bona valde et mala ex bonis exoritura praescivit, et scivit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis benefacere, quam mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorum et hominum vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium: deinde, quid posset gratiae suae beneficium iustitiaeque iudicium. In enchiridio vero ad Laurentium, (cap. 95.) quod residuum dubitationis esse posset, liberius explicat. Quum extremo die, inquit, in iudicio mundi apparuerit Christus, tunc in clarissima luce sapientiae videbitur, quod nunc piorum habet fides, antequam manifesta cognitione videatur, quam certa, immutabilis et efficacissima sit voluntas Dei: quam multa possit, et non velit: nihil autem velit quod non possit: quamque sit verum, quod in Psalmo canitur: (cap. 96.) Deus noster in caelo omnia, quae voluit, fecit. Quod utique non est verum: si aliqua voluit, et non fecit. Non fit ergo aliquid, nisi Omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandum est, Deum facere bene, sinendo fieri, quaecunque fiunt male. Non enim hoc nisi iusto iudicio sinit. Quamvis ergo quae mala sunt, in quantum mala sunt, non sint bona: tamen ut non solum bona, sed etiam sint et mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, ut essent et mala: nullo modo esse sinerentur ab Omnipotente bono. Cui proculdubio quam facile est quod vult facere, tam facile est, quod non vult esse, non sinere. Hoc nisi credamus, periclitatur ipsum fidei nostrae initium, qua nos in Deum omnipotentem credere confitemur. Tandem clausulam addit. (cap. 100.) Haec sunt magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius: et tam sapienter exquisita, ut cum angelica et humana creatura peccasset: id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturae voluntatem, qua factum est quod creator noluit, impleret ipse quod voluit, bene utens et malis tanquam summe ad eorum damnationem, quos iuste praedestinavit ad poenam, et ad eorum salutem, quos benigne praedestinavit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos pertinet, quod Deus noluit, fecerunt. Quantum vero ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipso quod contra Dei voluntatem fecerunt, de ipsis facta est Dei voluntas. Propterea namque magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius ut miro et ineffabili modo non fiat praeter eius voluntatem, quod etiam contra eius voluntatem: quia non fieret, si non sineret: nec utique nolens sinit, sed volens. Haec pauca ex multis excerpere libuit, unde perspiciant lectores, quam verecunda fronte Pighi-

gustinum a nobis disiungat, adeoque erroris sui suffragatorem vocet. Nam in continua disputationis serie huius sancti viri stimoniis subinde utendum erit.

Nunc quod praecipuum est, agamus, nihil hac de re a me oditum, nisi quod Deus Scripturae oraculis nobis omnibus clare etat. Quod ex aeterna Dei electione pendeat salus fidelium, ius nulla praeter gratuitum eius beneplacitum causa reddi pott, diserta sunt Pauli verba primo ad Ephes. cap. Benedictus, uit, Deus, qui nos benedixit in Christo: sicuti nos in eo egerat ante mundi creationem. Audio quid garriat Pighius: ectum esse in Christo genus humanum, ut quicunque eum fide plexi fuerint, salutem consequantur. Sed in hoc commento ae sunt crassae hallucinationes, quas Pauli verbis refellere emptum est. Nam primo certe inter electos et reprobos mutua t relatio: ut stare electio, de qua loquitur, nequeat, nisi fatear Deum certos homines, quos illi visum est, ab aliis segregasse. Quod ipsum Praedestinandi verbo, quod bis postea repet, exprimitur. Adhaec, eos dicit electos, qui fide insiti sunt i Christi corpus: quod omnibus nequaquam commune esse, pam est. Solos itaque eos designat: quos vocatione sua dignatur hristus, postquam illi a Patre dati sunt. Fidem vero facere lectionis causam, nimis absurdum est atque a Pauli verbis dissentaneum. Neque enim, quod prudenter animadvertit Augustius, (Libr. de praedest. sanct. cap. 17. 18. 19.) electos esse renunciat, quia credituri essent, sed ut crederent: non electos icit quos Deus praeviderat fore sanctos et immaculatos, sed ut des fierent. Item: Non quia credidimus, ipse nos elegit, sed t nos credamus: ne priores videamur ipsum elegisse. Fructum ivinae electionis et effectum Paulus esse clamat, quod sancti se incipimus. Ergo nimis praepostere faciunt, qui fidei electioem subiiciunt. Deinde quum unicam electionis causam statuat, ei beneplacitum, quod habuit in seipso, alias omnes causas exludit. Ideo recte Augustinus nos illuc revocari admonet, ne lacito gloriemur voluntatis nostrae. Sequitur apud Paulum: Graia sua Deum in nos exundasse in omni prudentia, patefacto nois arcano voluntatis suae secundum beneplacitum quod in seipso reposuerat. Audis illuminationis gratiam quasi rivum esse ex onte aeterni illius consilii fluentem, quod ante absconditum fueat. Multum ergo abest, quin Deus in nobis eligendis aliquem idei respectum habuerit, quae nulla esse poterat, nisi eam adoptionis suae gratia nobis destinasset. Et Paulus iterum confirmat, non aliunde inductum fuisse Deum: sed ipsum sibi fuisse auctorem et causam, cur nondum creatos eligeret quibus postea et fidem onferret: Secundum propositum eius, inquit, qui omnia efficit ecundum consilium voluntatis suae. Quis aeternum Dei propositum nostro opponi non videat? Quod etiam ab Augustino rite xpensum est: qui usque adeo Deum operari omnia interpretatur,

ut velle quoque nostrum, quo credimus, efficiat. Iam satis evictum esse arbitror, quos nunc Deus per Evangelium in spem salutis vocat, quos in Christi Corpus inserit, quos facit vitae aeternae haeredes, aeterno arcanoque consilio sibi in filios adoptasse, atque ut adoptaret, usque adeo non fuisse eorum fide provocatum: ut fidei causa et principium sit ipsa electio: unde ordine priorem esse constat.

Nihilo obscurius est, quod octavo ad Rom. capite habetur. Nam quum dixisset, Omnia adiumento esse fidelibus qui Deum diligunt: ne felicitatis suae exordium a seipsis peterent homines, quasi suo Deum amore ad promerendum tale beneficium praevenirent, correctionis vice mox attexit, Qui secundum propositum vocati sunt. Videmus ut priores Deo partes nominatim vendicet, qui vocatione sua efficit, ut diligere incipiant, qui nihil poterant quam odisse. Nam ut totum hominis ingenium excutias, quae ad Deum amandum illic propensio reperietur? Imo Paulus eodem capite omnes carnis sensus Deo inimicos esse pronunciat. Si omnes natura hostes, et Deo adversi, sola eius vocatione discerni palam est, qui deposito odio animos ad eum amandum convertant. Porro minime dubium est, quin efficax hic vocatio notetur, qua regenerat Deus, quos sibi prius in filios adoptavit. Neque enim simpliciter dicit Vocatos (quod in reprobos plerumque competit, quos Deus promiscue cum filiis suis ad poenitentiam fidemque invitat) sed vocatos secundum propositum, quod stabile ipso effectu ratumque esse oportet. Nam de hominis proposito inscite hunc locum exponi, Augustinus optime coarguit: (Lib. ad Bonif. 2. cap. 9. et aliis locis.) et ipse contextus omnem scrupulum eximit, ne alieno opus sit interprete. Sequitur enim: Quos praedestinaverat vel definierat, eosdem vocavit, et quos vocavit, eos iustificavit. Hic de certo numero se loqui demonstrat quem sibi Deus in peculium destinavit. Nam quum et aliis modis et praesertim externo hominum ministerio vocet permultos: neminem, nisi quem ad vitam ordinavit, iustificat, ut tandem glorificet. Est igitur specialis quaedam vocatio, quae aeternam Dei electionem sic obsignat et sancit, ut patefaciat quod prius fuit in Deo absconditum.

Scio quid hic nonnulli cavillentur? Quum praedestinatos Paulus dicat quos Deus praescivit, suae quenque fidei respectu eligi. Sed ego illis quod falso imaginantur, non concedo, Intelligi quicquam fuisse a Deo praevisum, quod conciliaret illis gratiam: sed quia gratuito electi sint, fuisse praecognitos, Quemadmodum alibi docet idem Paulus, Deum novisse qui sint sui, quia scilicet notatos et quasi in suo censu numeratos habeat. Neque hoc quoque ab Augustino (Lib. de bono persev. cap. 18. omissum est: Praescientiae nomen pro Dei consilio accipi, quo suos in salutem praedestinat. Praesciri a Deo, quinam futuri sint vitae haeredes, nemo non fatetur. Hoc modo in quaestione versatur, Praevideatne quid in ipsis facturus sit, an quales a se

nt futuri. Futilis autem argutia est, arrepta Praescientiae electionem, quam Paulus ubique in solo Dei proposito in- hominum meritis alligare. Petrus (1 Petr. 1. vers. 2.) salutat, secundum praecognitionem Dei. An quod prae- ipsis aliqua virtus, Dei favorem ad eos inclinaverit? At- trus homines inter se non confert, ut alios aliis faciat di- : sed decretum quod in se Deus statuit, supra causas in sublimi locat: acsi diceret, Nunc censeri inter Dei quia, priusquam nascerentur, electi fuerint. Secundum ationem eodem capite docet, Christum ante mundi creatio- isse praecognitum, ut sacrificio suo mundi peccata ablue- Quo proculdubio significat, expiationem ab eo completam, Dei consilio fuisse ordinatam. Nec aliter exponi potest, Petri concione apud Lucam habetur: Christum definito nsilio et praescientia in mortem traditum esse. Sic enim entiam consilio adiungit, ut discamus neque fortuito neque hominum impetu abreptum fuisse Christum ad mortem: ia Deus optimus et sapientissimus cognitor ita consulto sta- Et unus Pauli locus ad dirimendam omnem controversiam anos lectores sufficiet. Deum plebem suam, quam prae- repulisse negat. Mox qualis illa fuerat cognitio, declarat: eliquiae secundum electionem gratiae salvae factae sunt. quod Israël operibus non sit consequutus quod quaerebat: ectio consequuta. Quam priore loco praescientiam vocavit, electionem esse definit, et quidem gratuitam.

uerile figmentum est, quod gratiam Pighius interpretatur, ominus omnes in Adam perditos ad salutem nihilominus Clare enim Paulus Deo praecognitos a reliquis discernit, dspectu suo dignatus non est. Quod idem non obscure sum est Christi verbis, (Ioan. 6. vers. 37.) Quicquid de- nihi Pater, ad me veniet: et eum, qui venit ad me, non foras. Tria breviter quidem, sed tamen perspicue hic ha- : Quotquot veniunt ad Christum, prius illi a Patre esse deinde omnes, qui dati sunt, quasi de manu in manum illi ut vere eius fiant: postremo fidum esse omnium custodem, eius fidem ac praesidium Pater tradidit, ut neminem per- at. Nunc si fidei principium quaeritur: respondet Chri- Ideo credere qui credunt, quia sibi donati sunt a Patre. m plebi imperitae obstaculum erat Scribarum incredulitas, valgo persuasum erat, nullam doctrinam fide dignam esse, ae eorum suffragio recepta esset. Clamat ex adverso Chri- singulare esse Dei donum lucem illam; qua in salutis viam ur. Si quis tergiversetur, dari Christo quos Pater in eo manet tamen istud fixum, donationem non fide modo su- m esse, sed eius causam ac originem. Sed in altero o longe plus subest ponderis. Neque enim tantum venire alios negat, nisi quibus porrecta fuerit a Deo manus: sed

sed omnes, qui sibi donati sunt, sine exceptione, credere a
mat. Quod in disputationis contextu uberius confirmat. Ne
inquit, ad me potest venire, nisi Pater meus traxerit eum. 1
tebitur Pighius illuminatione opus esse, ut ad Christum redeant
mines, qui a Deo erant aversi, sed interea fingit, offerri perae
omnibus gratiam, hominum autem arbitrio, utcunque eam recip
libuerit, efficacem demum esse. At vero Christus alium ver
rum suorum sensum esse testatur, Sunt quidam ex vobis qui
credunt, Propterea dixi vobis, nemo potest ad me venire,
illi datum fuerit a Patre meo. Vides ut incredulos eorum num
excludat qui trahuntur. Nam hoc prorsus intempestive effutir
nisi speciale donum esset fides. Sed hoc omnium clarissimum: q
postquam Iesaiae vaticinium adduxit, Erunt omnes docti a D
mox interpretationis loco addit, Omnis ergo, qui audivit a Pa
meo et didicit, venit ad me. In eo docet impleri Iesaiae vaticinii
quod Deus Spiritu suo intus discipulos alloquitur, ut Christo in p
sessionem tradat. Hunc instaurandae Ecclesiae modum definit Iesai
ut omnes eius Filii divinitus edocti sint. Peculiare ergo benefici
commemorat, quo Deus non nisi Ecclesiae filios dignatur. Chris
efficaciter hoc doctrinae genere ad se trahi pronunciat, quor
mentes et corda Deus compellat. Sic enim interius docet eos, inq
Augustinus, (Lib. de gratia Christi contra Pelag. et Celest. c.
cap. 14.) qui secundum propositum vocati sunt simul donans
quid agant, scire: et quod sciunt, agere. Qui autem no
quid fieri debeat, et non facit, nondum a Deo didicit secund
gratiam, sed secundum Legem; non secundum Spiritum,
literam. Paulo post: Si, ut dicit veritas, omnis, qui didi
venit; quisquis non venit, profecto nec didicit. Concludit tand
Non est consequens, ut, qui potest venire, etiam veniat, nisi
voluerit atque fecerit. Sed omnis, qui didicit a Patre, non sol
potest venire, sed etiam venit, ubi iam et possibilitatis profec
et voluntatis affectus et actionis effectus est. Neque Augustin
ideo in praesentia adduco testem, quod eius auctoritate pugn
Sed quia eius verbis aptiora non suppetunt, quibus Evangelii
mentem exprimam. Quod si nondum quidam acquiescant, a
(Lib. de praedestin. Sanctor. cap. 8.) plenius edisserit: Quid
Omnis, qui audivit a Patre et didicit, venit ad me: nisi, Nu
est qui audiat et discat a Patre, et non veniat ad me? Si e
omnis, qui audivit a Patre et didicit, venit: profecto omnis,
non venit, non audivit a Patre nec didicit. Nam si audisset
didicisset, veniret. Valde remota est a sensibus carnis h
schola, in qua Pater auditur et docet, ut veniatur ad Fili
Paulo post: Haec gratia quae occulte humanis cordibus tribui
a nullo duro corde recipitur. Ideo quippe tribuitur, ut co
duritia primum auferatur. Quando itaque Pater intus audi
aufert cor lapideum, et dat cor carneum. Sic quippe facit fi
promissionis et vasa misericordiae quae praeparavit in glori

ergo quos omnes docet ut veniant ad Christum, nisi quia
s, quos docet, misericordia docet: quos autem non docet,
io non docet? quoniam cuius vult miseretur, et quem vult ob-
t. Quanquam breviore compendio potest huius quaestionis
na perstringi. Trahi a Patre Christus dicit, non quibus
hile ear datur, ut venire ad eum possint: sed quorum Deus
ita suo cor intus afficit, ut reipsa veniant. Id non omnibus
isene dari experientia vel caecis demonstrat.
Iam quod neminem ex eorum numero se eiicere pronunciat:
potius repositam in tuto esse omnibus vitam, donec excitet
in novissimo die: quis non videt finalem, ut vulgo loquuntur,
rseverantiam Dei electioni similiter adscribi? Fieri potest, ut
e quidam excidant: sed qui sibi a Patre donati sunt, extra
ne periculum Christus esse asserit. Quemadmodum et alio
, postquam dixit ex Iudaeis quosdam non credere, quia ex
suis non essent, oves ipsas quasi in securo salutis portu
cit. Non peribunt, inquit, (Ioan. 10. vers. 18.) in aeter-
: nec rapiet eas quisquam a manu mea. Pater, qui dedit
i, maior omnibus est. Hunc tam firmum salutis statum Pighius
ille praesenti fundare non audebit: quum eam a libero hominis
itrio suspendat. Nec quasi de re ambigua disputandum, ubi
istus cunctis Satanae machinationibus suam unius tutelam op-
nit; ideo tutos ad extremum usque nos fore pronunciat, quia
ere velit. Porro ne cui dubium sit, quos fide sua protegen-
suscipiat, iterum nos revocat ad Patris donationem. Nec
leviter praetereundum: quod potentiorem quibuslibet adver-
s Deum facit, ne minor sit nobis salutis securitas, quam po-
ae Dei reverentia. Ergo inter tam violentos insultus, tam
discrimina, tantas procellas et agitationes, in eo tamen
istit status nostri perpetuitas, quod Deus, quod de salute no-
apud se decrevit, brachii sui virtute constanter tuebitur. Si
que nostrum se aspiciat: quid potest aliud quam trepidare?
circa nos omnia nutant: et nihil nobis imbecillius. Sed
caelestis Pater, quos Filio donavit, perire non sinet, quan-
habet hic potentiae, tam certa est nobis fiducia et gloriatio:
ideo fortis est, ut constans et invictus appareat suae dona-
s assertor. Nam ut scite Augustinus dicit, Horum si quis-
perit, fallitur Deus. Sed nemo eorum perit, quia non fal-
Deus. Horum si quisquam perit, humano vitio Deus vin-
. Sed nemo perit, quia nulla re vincitur Deus. Electi enim
, ut perpetuo regnent cum Christo: non sicut Iudas ad munus
orale cui congruebat. Item: Ex istis nemo perit, quia omnes
i et secundum propositum non suum sed Dei. Si quidem
tale modo illis perseverantiae donum confertur, ut postea de-
t, (Lib. de corrept. et grat. c. 12. cap. 7.) quo possint si
t; sed quo non nisi perseverantes sint. Quod optima ratione
rmat. Nam si in tanta infirmitate vitae huius, in qua tamen

infirmitate propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat, ipsis relinqueretur voluntas sua, ut in adiutorio Dei, sine quo perseverare non possent, manerent si vellent: nec Deus operatur ut vellent: inter tot et tantas tentationes voluntas ipsa infirmitate sua succumberet, et ideo perseverare non possent, quia deficientes infirmitate nec vellent, aut non ita vellent ut possent. Subventum ergo est infirmitati voluntatis humanae, ut divina gratia indeclinabiliter et inseparabiliter ageretur, et ideo quamvis infirma non deficeret nec infirmitate aliqua vinceretur.

Prodeat nunc in medium memorabilis ille Pauli locus et qui unus ad dirimendam controversiam apud sobrios et morigeros Dei filios abunde valere debebat. Etsi autem Cyclopem Pighium contemptim Pauli verba illudere mirum non est: facturum tamen me spero, ut sani omnes tam barbaram profanandae Scripturae audaciam detestentur. Quia Iudaei Ecclesiae titulo superbientes hoc ipso praetextu Evangelium respuebant, quod fictitiae Ecclesiae consensu damnatum foret: ne tam indigno fastu obruatur Evangelii maiestas, larvam, qua se venditabant, Paulus illis detrahit. Erat sane arduum infirmis obstaculum, quum doctrinam Christi ab iis fere omnibus reiici viderent, quos Deus aeterni sui foederis haeredes constituerat. Iesum esse Dei Messiam Apostoli praedicabant. Reclamabat tota natio, cui promissus fuerat Messias. Et quid mirum? quandoquidem hodie quam plurimos videmus obiecto hoc evanido fuco labascere, dum se Papistae Ecclesiam esse iactant. Hoc itaque modo cum Iudaeis congreditur Paulus, (Rom. 9: 8.) quod legitimos Abrahae filios nequaquam faciat carnale genus: sed soli filii promissionis in semine censeantur. Poterat autem ex fide aestimare: idque consentaneum erat, quum in promissione discrimen inter genuinos et spurios statueret: idque prius fecerat: sed nunc altius conscendit: esse filios promissionis, quos Deus antequam nascerentur, elegit. Citat (cap. 2, 4.) enim quod ab Angelo promissum fuit Abrahae: Secundum hoc tempus veniam, et erit Sarae filius: acsi diceret: antequam in utero conceptus esset Isaac, fuisse a Deo cooptatum. Non solum autem hoc, inquit: (Rom. 9. vers. 12.) sed quando ex uno concubitu patris nostri Isaac gravida erat Rebecca, quum nondum nati essent pueri, necdum quicquam boni fecissent vel mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Maior serviet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

Unum hunc esse ex difficillimis Scripturae locis Pighius (Lib. 9. c. 2.) causatur. Quod ut concedam, ita impium eius latratum minime ferendum esse dico, quum inextricabilem labyrinthum esse iactat. Quid enim? An Spiritum per os Pauli loquentem sibi dicemus excidisse, ut ultra, quam utile erat, nos abduceret? Promptum illi erat, ut iam dixi, veros Abrahae filios ab adulterinis sola fidei nota distinguere. Quaestionem

ectionis, quae longe remotior erat, data opera acce
um sibi supra tertium caelum rapto arcana revelata
emorat, (2 Cor. 12. vers. 2.) quae effari homini l
tis demonstrat modum sibi notum esse, quousque
ublicandis Dei arcanis expediat, simul et liceat. Q
uaestionem, quae populariter et brevi compendio exp
at, ultro huc deduxerit: quisnam piorum se attentum
e praebere dubitet? Nisi forte sperandum est, ut
ei ultra suas metas lascivientem furiosus Cyclops sua
one cohibeat. Addit: Unum esse ex locis quos indocti
t instabiles in suam ipsorum perniciem corrumpunt.
teri cogat, ipse nimis luculento documento extorquet:
entiose torquet ac pervertit totum Pauli contextum.
es hortatur, ut in obscuris istis et ad explicandum
is se in Ecclesiae obsequio contineant, me quoque
aberet, si modo illis Christi ovile, non foetidam porcor
stenderet. Quid enim est Ecclesia Pighio, nisi ille
ietatum congerie refertus et inexpletus errorum omnium g
Postrema admonitio est, Nequid lectores admittant ab immen
onitate alienum, vel qui in eius odium potius quam in amor
itentur. Atque hic plenis velis in Deum invehitur, si quos
psa creatione exitio destinet. Atqui, etiam si tota haec doctr
upprimatur, nunquam tamen reprobos deficiet occasio, quin I
t exosum habeant et sacrilegiis suis impetant. Sed quaenam
it obstrependi ratio, ubi mens Pauli exposita fuerit, suo loco
endetur. Nunc quid diserte et absque ullis ambagibus expr
Paulus, mecum audire ne recusent quicunque sustinent in Dei schola
doceri.

Duos nobis filios Isaac proponit, qui quum ambo in sancta
omo quasi in Dei sacrario pariter geniti sint, tamen in dissimi-
em sortem Dei oraculo segregantur. Causam discriminis, quae
lioqui in utriusque meritis quaesita esset, recondito Dei consilio
ssignat, Ut propositum Dei maneret. Constitutum Deo fuisse
udimus, ex duobus geminis alterum tantum eligere. Haec Pauli
erba Pighius insulso cavillo, tanquam porcus rostro, evertere
onatur. Gratiae electionem fuisse respondet, quia nihil tale pro-
eritus erat Iacob. Sed quum in eo gratiam commendet Paulus,
uod altero reiecto unus eligitur, hic certe concidit quod fingit
Pighius de universali gratia. Non simpliciter docet Paulus, ut
tabilis foret Dei electio, Iacob vitae fuisse nuncupatum haeredem:
ed fratre posthabito ius primogeniturae illi delatum. Nec vero
ne fugit quid oblatrent quidam alii canes, quid etiam obmurmu-
ent imperiti: Testimonia quae citantur a Paulo neque de vita
eterna neque de aeterno exitio tractare. Verum si vera theolo-
iae principia, quae trita esse decebat omnibus Christianis, isti
nerent: paulo modestius loquerentur. Responsum enim, quod
Rebeccae datum fuit, eo spectabat: Dissidii, quod in utero sen

tiebat, hunc fore exitum, ut penes minorem resideret Dei l
dictio et vitae aeternae foedus. Quorsum enim lucta, nisi
duo simul foederis haeredes esse non poterant, quod iam ar
Dei consilio uni erat destinatum? Excipiunt, Ad terram Ca
id referri: de qua etiam sermo apud Malachiam habetur. Ia
forte audiendi essent, si Iudaeos Deus in terra Canaan quasi
cudes in ara saginasset. Atqui longe diversum est Prophetae
silium. Nam et quia terram illam Deus Abrahae quasi exte
potioris haereditatis symbolum promiserat et eius posteris i
dederat possidendam, ut eos in populum sibi peculiarem col
ret; et sanctuarium, praesentis suae gratiae testimonium,
erexerat, fines istos non immerito reputat Propheta. Denique
ram Canaan pro sacro Dei domicilio habet, cuius habitatione q
privatus foret Esau, odio habitum colligit: quoniam a sancta ele
que familia abdicatus erat, in qua perpetuus residet Dei a
Nobis quoque intuenda est illa terrae qualitas quam illi Deus
diderat, ut pacti spiritualis cum Abrahae semine initi arra q
dam esset vel pignus. Non abs re ergo Paulus (Rom. 9. vers.
gratuitam electionem in Iacob ratam fuisse commemorat, quia s
dum natus reiecto fratre ad potiendam haereditatem destina
Sed Paulus ultra etiamnum pergit: dignitatem hanc non oper
fuisse partam neque operum respectu collatam ipsi Iacob. Ne
id modo: sed Dei providentia sic discretos fratres, antequam l
quicquam vel mali egissent. Itaque non ex operibus, sed ex
cante profectum fuisse discrimen constituit.

Hic a Pighio nobis rancida illa distinctio obtruditur: Non
nisse quidem anteacta opera in rationem, quae nulla erant,
firmam Dei electionem fuisse in Iacob, cuius fidem et obedien
Deus praevidebat. Et argute scilicet, in nomine Israël phil
phatur, quod a Deo videndo sit cognominatus, ut sciamus v
demum esse Israëlitas, qui se propria malitia non excaecant,
ad Deum, ubi illis apparet conspiciendum, aperiunt oculos.
qui ridiculum est, quod, dum alios studet facere tam perspica
talpa ipse caecior est. Diversa enim prorsus etymologia a M
exprimitur: quod, cum Angelo Dei congressus, superior in ce
mine fuisset. Israël enim Deo potentem vel dominantem Deo son

Sed quibus, obsecro, ita poterit oculos configere vel eru
ut eius ineptias non animadvertant? Boni quicquam vel mali i
fecisse quorsum negat Paulus, nisi ut omnem meriti respec
tollat? imo nisi ut praecise affirmet, Deum non aliunde suspe
habuisse rationes, quum tam diversum de gemellis fratribus i
cium tulit? Scio quam tritum fuerit effugium istud: scire ta
primum velim, si communi naturae relicti forent Esau et Ia
quid bonorum operum in secundo magis quam in priore Deus
perisset. Peraeque sane ambo lapidei cordis duritia oblatam s
tem repulissent. Ideo ambobus, inquit Pighius, flexibile cor
tum est, ut gratiam possent amplecti: sed alter libero arbitrio q

lterat voluit, alter recusavit. Quasi non velle etiam dari Paulus ztetur, quasi non se facturum Deus promittat, ut in praeceptis suis rael ambulet. At Pighii iudicio Ioannes (Ioan. 1. vers. 12.) reclamat, eum nobis potestatem dedisse filios Dei fieri. Primum in eo halucinatur phreneticus iste, quod Potestatem accipit pro Facultate ut potentia, quum dignationem honoris potius significet. Plusquam rassam vero hebetudinem prodit, dum velut clausis oculis huius otestatis causam praeterit clare ab Evangelista expressam. Filios Dei fieri praedicat, qui Christum recipiunt; verum eosdem mox on ex carne et sanguinibus, sed ex Deo genitos esse dicit. Dignaur ergo adoptionis honore Deus qui in Filium credunt; sed quos rius Spiritu suo genuerat, hoc est, Quos sibi in filios formavit, uos tandem esse declarat. Nam si filios Dei nos reddit fides, nde ipsa nobis detur, considerandum est. Est enim spiritualis eminis fructus, quo nos Deus in vitae novitatem regignit. In umma: verissimum est illud Augustini, (Enchiri. ad Laur. cap. 99. Epist. 105. ad Sixtum Lib. 5. contra Iulia. cap. 3. et aliis locis.) Sola gratia redemptos discerni a perditis, quos ad perditionem concreverat ab origine ducta massa communis. Unde sequitur, gratiam Dei praedicari, qua eligendos facit, non invenit; quemadmodum idem saepius inculcat. Adde, quod si quid in electis suis praevidet Deus quo a reprobis ipsos discernat, inscite Paulus argueret, quia nondum tunc nati erant fratres, ex vocante non ex operibus fuisse dictum: Maior serviet minori. Quare solutio ista de praevisis cuiusque operibus aperte Paulo insultat. Colligit Paulus, in electione Dei non haberi operum respectum, quia Iacob Deus fratri praetulit, antequam nati essent et quicquam egissent boni vel mali. Isti, ut a Deo eligi obtineant, quos aliqua probitatis nota a reprobis discernit, praevideri obtendunt, qualis futura sit in recipienda vel respuenda gratia cuiusque dispositio. Quid si recipitur, eos, qui nihildum boni egerunt, non tamen Deus ex operibus eligere desinet, quia ex operibus praevisis interea pendebit electio. Atqui quum Paulus pro confesso sumeret quod bonis istis theologis est incredibile, Omnes ex aequo esse indignos, aequam naturae in omnibus esse corruptionem, secure inde constituit, Deum gratuito suo proposito eligere quoscunque eligit: non quos obsequentes fore sibi filios praevideat. Denique qualis extra Dei electionem sit hominum natura Paulus considerat: isti Deum quod nunquam futurum est, donec ipse fecerit, praevidere in homine somniant.

Quanquam haec per se satis clara sunt: longius tamen nos Pauli contextus ducit. Sequitur enim, Quid ergo dicemus? Nunquid iniustitia est apud Deum? Vel haec obiectio sine ratione ingeritur: vel nullum praevisis operibus locum dabat Pauli doctrina. Quae enim iniustitiae suspicio concipi potest, ubi Deus gratiam omnibus communiter offert, facit autem ut ea digni fruantur? Denique quum electionis vel reprobationis causam in futuris operibus

constituunt, hanc ipsam quaestionem, quam sibi Paulus obiic effugere et solvere sibi videntur. Unde perspicuum est, nova is sapientia non fuisse instructum. Esto, adversarios Paulus impo tune et nullo colore inducat de iustitia Dei litigantes. Obiecti nem quomodo repellat, videndum. Verba sunt, Absit. Nam Mo dicit: Miserebor cuius miserebor: et miserebor quem misero Nihil fore aptius video, quam ut Augustini verbis (Epist. 105. a Sixtum.) ad hunc locum explicandum utar. Mirum, inquit, quo his coarctantur angustiis, in quanta se abrupta praecipitent, m tuentes retia veritatis. Ideo, inquiunt, nondum natorum aliu oderat, alium diligebat, quia eorum futura opera praevidebat. Qu istum acutissimum sensum defuisse Apostolo non miretur? Ho quippe ille non vidit, quanto sibi velit adversantis obiecta quae stione, non id potius tam breve, tam apertum, tam verum, sic isti putant, absolutumque respondit. Quum enim rem stupenda proposuisset, quomodo de nondum natis, qui nihildum boni a mali egerant, recte dici potuerit, quod unum dilexerit Deus, aliu odio habuerit: Quid ergo dicemus? ait: Nunquid iniquitas ap Deum? Hic ergo erat locus, ut diceret quod isti sentiunt, Futu enim Deus opera praevidebat. Non autem Apostolus hoc dicit sed potius, ne quisquam de suorum operum audeat meritis gl riari, ad Dei gratiam commendandam voluit valere quod dixerat Moses enim dicit: Miserebor cuius misertus fuero. Ubi nunc me rita? Ubi opera vel praeterita, vel futura, tanquam liberi arbitri viribus adimpleta, vel adimplenda? Nonne apertam protulit Ap stolus de gratuitae gratiae commendatione sententiam? Hactenu Augustini verba recensui. Fingamus nihil tale unquam eum di xisse. Quum expedita esset solutio, Deum ex futuris operibu discernere inter homines: cur Paulus se magis intricat, et totam in Dei arbitrio causam esse sitam asserit? Primo enim Dominu apud Mosem, liberum sibi ius, ubi placuerit, exerendae miseri cordiae vendicat: ne quis legem illi praescribere ausit: deind ex tota populi multitudine sumpturum se, quos voluerit liberandos pronunciat. Foedifragi pariter omnes erant. Non dicit, hunc sib fore delectum: ut, si quos reperiat venia dignos, illis sit propi tius: sed praecise misericordiae se arbitrum fore testatur, ut quibus voluerit, parcat: quia nulla unius magis quam alterius eli gendi necessitate sit adstrictus.

Tandem quod necessario ex sententia illa sequitur, Paulu infert: Non esse volentis nec currentis, sed miserentis Dei. Nam si sola Dei misericordia continetur salus hominum, Deus auten non nisi quos arcano suo beneplacito delegit servat, nihil prorsu fit hominibus residuum. Exponit Pighius, non deberi salutem co natui nostro, vel illis operibus, quia gratuito ad eam nos Deu vocet. Scilicet, ita secure ludit, acsi verbulo uno totam Paul doctrinam abolere in promptu esset. Quia Dominus beneplacit suo, non operum discretione eligit quos servet: inde colligit Paulus

on volentis esse neque currentis: sed totum in una Dei mi
ordia verti. Elapsum Pighius se putat, dum omnibus g
uae nemini debetur, gratiam. Caeterum, quum eius demum
otes fieri dicat, quos Dominus idoneos et sibi obsequentes
erit: eo necesse erit recidere: valere quidem et voluntatem et
cursum: sed quia per se non sufficiant, Dei misericordiae palmam deferri: Quas ineptias optime refutat idem Augustinus: Ench. ad Laur. cap. 32.) Si propterea, inquit, dictum est, Non olentis neque currentis, sed miserentis Dei: quia ex utroque fit: d est, ex voluntate hominis et misericordia Dei: tanquam diceetur, Non sufficit sola voluntas, nisi adsit misericordia Domini: neque sufficiet misericordia Dei, nisi adsit hominis voluntas. Porro, i nullus Christianus dicere audebit: Non miserentis Dei, sed voentis est hominis: restat ut propterea recte dictum intelligatur, Non volentis neque currentis: ut totum detur Deo, qui hominis voluntatem bonam et praeparat adiuvandam, et adiuvat praeparatam. Quo magis frivola est quorundam argutia, qui misericordiae Dei et humani conatus concursum inde eliciunt. Quasi vero Paulus homines currendo parum proficere intelligat, nisi Dei gratia adiutos: ac non potius alia omnia redigat in nihilum, ut locum Dei misericordiae vacuum cedant. Unde enim cursus recti principium? An quisquam, nisi duce ac directore Spiritu, ipse Deo occurret? Nam ut hic quoque Augustini verbis (Lib. 2. ad Bonif. cap. 16.) utar: Quotidie ad Christum trahuntur eius inimici. Dicit enim Christus: Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit, Non ait, Duxerit: quasi aliquo modo praecederet voluntas. Quis enim trahitur, si iam volebat? Trahitur ergo miris modis ab eo, qui sic novit in cordibus hominum operari, non ut homines nolentes credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant. Videmus ergo sic Dei electionem approbari subsequenti hominum cursu, ut sola tamen eius misericordia (quae iacentes erigit, errantes reducit in viam, imo in vitam suscitat mortuos, et vocat quae non sunt) principatum teneat.

Sequitur alterum de reprobis membrum, quorum maxime illustre exemplar in Pharaone proponitur. Porro de eo sic loquitur Deus apud Mosen: In hoc constitui te, ut tibi ostenderem potentiam meam. Pro quo fideliter Paulus tanquam verbum verbo reddidit: In hoc excitavi te. Est enim verbum *Hiphil* deductum a radice *Amad*, quod Stare significat. Productus ergo in medium dicitur Pharao, in quo Deus memorabile suae potentiae specimen ederet. Unde porro eum Dominus accepit, ut eo loco statueret? Mavult Pighius, quod Deus morte dignum sua potentia ad tempus sustinuerit. Quod effugium ut illi permittam, perplexus tamen adhuc in eo tenetur, quod Deus, Pharaonem proprio ingenio relinquens, eum exitio destinabat. Patientiam Dei si commendet Pighius, assentior: manet tamen interim istud fixum, in hunc finem expositos Dei consilio esse reprobos, ut suam in illis potentiam

16

demonstret. Quanquam id nimis a Pauli mente remotum esse ex proxima illatione apparet: Quod Deus quem vult indurat: Neque enim hoc fuisset adiectum, nisi sub verbo illo Statui vel Excitavi comprehenderet Paulus Dei consilium, quo Pharao ad redemptionem populi sua contumacia illustrandam ordinatus erat. Nam si quis dicat, In Fastigium regii honoris divinitus evectum esse: est hoc quidem aliquid, sed non totum. Nam Graeci interpretes eodem hic verbo usi sunt, quo solent reddere verbum *Hiphil* a radice *Kum* deductum, quod Surgere significat. Porro excitare dicitur Deus, quod velut porrecta manu ad finem suo consilio ordinatum deducit. Maxime tamen ad initium rei, de qua agitur, Scriptura respicit, ut illud uni Deo adscribat. Ita dicitur, et Prophetas, et salutis ministros excitare: ne quid horum sibi vindicet hominum industria. Itaque fideliter expressus fuit sensus Mosis Excitandi verbo, modo ita accipias: Nec vero aliter accepit Paulus. Certe quod de electis et reprobis attigerat, non minus distincte quam summatim complectitur: quum hoc iuris et potestatis Deo vindicat, ut suo arbitrio induret vel misereatur. Indurandi vel miserendi ius penes ipsum esse pronunciat: nec legem illi imponi fas esse: quia nulla lex vel regula melior vel aequior, quam eius voluntas, fingi possit. Sed quia olim putarunt nonnulli, induci a Paulo impios Deo obstrepentes, ad hoc asylum se confert Pighius. Quod si illi detur, ne sic quidem solutus est nodus: quia neque de nihilo quaestionem movet Paulus: atque ita respondet, ut, quod obiectum ab adversariis fuerat, verum esse fateatur. Quid tamen eiusmodi tergiversatione proficit Pighius, nisi ut tergiversandi malam causam se habere prodat? Verum quis illi quod petit concedat? quando ita violenter disiungit quae inter se cohaerent: quae autem palam disiuncta sunt, in unum fasciculum compingit. Postquam reprobos et electos incomprehensibili Dei consilio discerni Paulus docuit, uno contextu infert: Ergo cuius vult miseretur, et quem vult indurat. Subiicit postea: Dices itaque mihi, Quid adhuc conqueritur. Quum loquentium personas aperte Paulus distinguat, quis non potius eius verbis, quam extraneis commentis attendit? Caeterum prudenter hoc quoque, ut multa, Augustinus, (In Enchir. ad Lauren. capite 99.) Non magnopere referre in cuius personas accipias, quod Paulus responsione sua verum esse innuit.

Si falsa erat obiectio, probabile certe non est Paulum in causa tam bona, tam dilucida, tam plausibili fuisse taciturum. Nam si falsum est illud, Deum quos vult indurare: nodum, qui humano ingenio inexplicabilis est, uno verbo solvere promptum erat. Excipit Pighius, Supersedere claro et idoneo responso Paulum, quia protervos homines sermone non dignetur: ut prius humiliter sapere discerent, quam rationem operum Dei superbe exquirere: qualiter alibi legimus, Iudaeos, qui Christum interrogabant in qua potestate opera sua faceret, tantum mutua quaestione repulsos.

clamant Pauli verba, Nam postea sic eorum refraci -
im, qui nimis audaci curiositate in excutiendis Dei arcanis
int, ut tamen reprobos organa irae esse confirmet, in qui-
am potentiam Deus ostendit. Longe ergo melius Augusti-
(De praed. sanctor. cap. 8.). Quum dictum esset, Quid
conqueritur? Nunquid responsum est a Paulo? O homo,
est quod dixisti? Minime: sed responsum est: O homo
es? Observandum autem quod alibi tractat, Non ideo
r obiurgatione abrumpere eorum sermonem, qui sacrilega
tia cum Deo litigant, acsi iusta defensione careret Dei
: sed quod maxime expediebat, attulisse. Hoc loco quidam
utant Apostolum in responsione defecisse: et inopia red-
rationis repressisse contradictoris audaciam. Sed magnum
pondus quod dictum est, O homo, tu quis es? Et in tali-
aestionibus ad suae capacitatis considerationem revocat ho-
: verbo quidem brevi, sed re ipsa, magna est redditio ra-
Si enim non capit hoc: Quis est qui respondeat Deo? si
capit, minus inveniet quid respondeat, etc.
roinde, si nos talia movent, inquit idem alibi, (Ad Bon.
109.) quia homines sumus: simul audiamus dicentem, O
tu quis es? Paulo post: Quamvis enim peccata non fece-
us, naturas tamen ipsas, quae per seipsas sine dubio bonae
quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura essent vitia pec-
n, et in multis talia quibus esset aeterna poena reddenda,
isi Deus creavit? Quare? nisi quia voluit. Quare autem
t? O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid
mentum, etc. Ecce, ratio etiam homini reddita est, quanta
homini: si tamen vel istam capit, qui pro sui arbitrii liber-
nfirmitatis servitute contendit. Si quem autem adhuc prava
endi libido sollicitat: Dicat, qui talis est, inquit: (Ad
epist. 150.) et audiat quod convenit homini: O homo, tu
s? Audiat vero et non contemnat. Quod si contempserit,
ut contemneret, se inveniat obduratum: si non contempse-
t non contemneret, credat esse adiutum: sed obduratum
, adiutum gratia. Quale porro debitum hominibus imputet,
ostenderat his verbis. Inexcusabilis est omnis peccator vel
originis, vel additamento etiam propriae voluntatis, sive qui
sive qui ignorat: sive qui iudicat, sive qui non iudicat:
t ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, sine dubi-
peccatum est: in eis autem, qui non potuerunt, poena
.

Nihil nos iuvet Augustini testimonium: rem ipsam mecum ex-
it lectores. Paulus hominem cum Deo, ut facit, comparans,
proculdubio in eligendis et reprobandis hominibus et magis
itum Dei consilium esse ostendit, quam quo mens humana
iat: acsi diceret, O homo, quisnam sis, reputa, et plus
Deo concede, quam modulus tuus capiat. Nunc si locus

detur Pighii philosophiae, aequalem esse omnium sortem, nisi qu tenus se vita privant, qui electi cum aliis pariter fuerant: qu illic impeditum vel obscurum? quid non receptum communi sens et carnis iudicio plausibile? Quum ergo humani ingenii caput s perius esse arcanum audis, colligere inde promptum est, frivol esse solutiones, quae ex communi iudicio sumptae etiam in fo profano valerent. Excipit Pighius, Non repelli a Domino soler nec suspensos dimitti, qui humiliter mentes suas captivant: ide que hanc obiurgationem non nisi in praefractos et fastuosos co petere. In quo illi non difficulter assentior: modo vicissim fate tur, damnari a Paulo impiae superbiae omnes qui Dei iustitia proprio sensu metiuntur. Atqui ut iustitiae laudem obtineat Deu 1io iudice rationem, cur quidque faciat, exstare necesse es c autem nobis modestiae regula, ubi operum Dei ratio no iustum nihilominus esse credamus. Filius quidem Sirac Deum ornare non erubescit, quod sicuti figulus pro su rio vasa discernit: sic esse in manu Dei homines, ut illi quemadmodum decrevit. Nam κρίσις hoc loco, si superior is, non potest nisi de opificis beneplacito exponi. Nec ver ano interprete opus est: quando omnium audaciam clare Pa compescit, qui rationem a Deo exigunt. An dicit lutum figulo : me sic fecisti? Is ergo demum ad Pauli moderationem s coibet, qui, Dei voluntatem, licet absconditam, summae iustitia instar habens, liberam illi perdendi servandique potestatem facit Quantumvis torquendis Pauli verbis se Pighius torqueat, non tame ad praesens institutum aliter similitudo aptari potest, quam si iur suo Deus homines ad quamcunque voluerit sortem fingat et formet Hoc si cui videtur prima specie absurdum, veniat nobis in men tem illa Augustini admonitio: (De verbis Apost. sermo 11.) S pecudes loqui possent, ac cum opifice suo contenderent, quod no homines, ut nos, sint factae: neminem fore nostrum qui non pro tinus succenseat. Iam vero quid nos putamus esse? Nimium cert desipit, qui non plus saltem aliquanto praecellentiae Deo tribuit quam sibi et generi humano supra pecudes vindicat. Imo si pro prie loquendum, nos coram Deo minus sumus quam pecudes. Qui ergo restat, nisi ut se illi oves ex grege eius placide submittant Id quidem longe praestat, quam Pighii exemplo homines substi tuere Dei loco figulos, ut fortunam sibi quisque pro propria vi tute fingat. Alibi, inquit, aperte ostenditur quod hic obscuru est. Vasa figuli probat fornax, et homines iustos tentatio. Ind colligit, Si iustus in fide et pietate constans fuerit, vas fore i honorem: si molliter cesserit, fore vas in contumeliam. At quu suo quisque arbitrio, divina gratia, quae omnibus communis parata est, adiutus perseveret: demum constituit, nos invicta fo titudine vasa in honorem fieri. Non dico quam insulse duo ta diversa commisceat, fingi vas, et probari: tantum dico, quod su variis certaminum experimentis Deus probat, minime obstare,

psos aeterno suo consilio, priusquam nascerentur, in quem
uit usum destinaverit: quin postea eos, quales volebat fore,
erit. Nec quicquam illi suffragatur Pauli dictum: Si quis
emundaverit ab eiusmodi malis, vas erit in honorem. Neque e...
quomodo homines ex sordibus suis eruti vasa fiant honorifi
quomodo fideles, qui electi iam et vocati sunt, se acco
in puros usus, illic disseritur. Ac vide quam bene inter
Paulum conveniat. Verba eius sunt, Quod alibi tacuerat r
hic expressit: cur Deus quosdam vasa in honorem faciat
quam alios. Ut enim Iacob vas foret misericordiae, anima
emundaverat seipsam: quo nomine et merito factus est vas
norem. Ad hanc emundationem respiciens Deus, quem p
vit, etiam elegit. Paulus autem, dum fideles ad emundati
hortatur, ut locum sternat huic doctrinae, praefatur, (2 Tim. 2.
vers. 19. Eph. 2. vers. 10.) Deum novisse qui sint sui: quemadmodum et alibi admonet, Nos esse eius figmentum, creatos ad opera bona, quae ipse praeparavit. Hoc salutis fundamentum in gratuita Dei electione ubique statuit Paulus, qui non temere se peritum architectum esse gloriatur. Pighius contra a superficie aedificium inchoat. Intempestive quoque in tractando Ieremiae locum multum verborum consumit: ubi non describitur formationis nostrae initium, in frangendis et conterendis vasis, quae iam formata potiaque sunt, sua Deo potestas asseritur. Tenendum igitur Pauli (Rom. 9. vers. 21.) consilium est: Deum hominum fictorem, ex eodem assumpto luto, ad honorem vel contumeliam suo arbitrio formare: quia alios ad vitam gratuito nondum natos eligit, alios exitio suo, qui natura obnoxii sunt omnes, relinquens. Nam quod electionem gratiae Pighius ad reproborum odium spectare negat: id ego verum esse ita fateor, ut gratuito amori, quo electos complectitur, iusta in reprobos severitas in causa pari et communi respondeat.

Concludit demum Paulus: Si Deus, iram suam volens ostendere et notam facere suam potentiam, sustinuit in multa patientia vasa irae apparata in interitum, ut notas quoque divitias gratiae suae faceret erga vasa misericordiae quae praeparavit in gloriam: non esse cur litem illi quisquam intentet. Ludit Pighius, ut solent eius similes, in voce Patientiae. Imo ferociter se iactat, quasi Deus non aliter reprobos, quam paterna indulgentia, obduret. Non aliter, inquit, vasa ad contumeliam format Deus, quam benigne tolerando qui patientia eius abutentes thesaurum irae sibi accumulant. Ubi ergo inter fratres nondum natos discrimen? Praevidebat Deus, si Pighio creditur, futuram Esau duritiem. Quomodo itaque in Iacob eminet electio gratiae, si in eodem gradu locatus fuit Esau, donec se ipse ex filiorum numero expungeret? Verum saepius in brevissima Pauli sententia refellitur haec tergiversatio, quam ut aliunde rationes contrarias accersere opus sit. Vasa aut Organa quo sensu vocent Hebraei, quisquis mediocriter

criptura exercitatus est, non ignorat. Organa ubi audimus, Deum praesidem actionis totius et auctorem, tum manum eius tricem praecedere necesse est. Cur autem vocantur Vasa , nisi quia iustam severitatem, qua abstinuit erga alios, in exercuit? Et cur facti sunt vasa irae? Respondet Paulus, am et potentiam in illis suam Deus ostenderet. Dicit Appa- in interitum: unde aut quomodo, nisi a prima origine et na-? ut quidem vitiata est in persona Adae totius generis humani a: non quod altius Dei consilium non praecesserit: sed quia ac scaturigine emergit Dei maledictio et generis humani in- us. Praeparasse enim Deum vasa misericordiae in gloriam tur. Si hoc speciale est electis, reliquos ad interitum apta- sse constat, quia, naturae suae relicti, certo iam exitio de- sunt. Quod enim nugantur quidam, Aptari eos propria ma- adeo insulsum est, ut referre pigeat. Verum est istud qui- reprobos iram Dei sua pravitate accersere, et in dies acce- do tandem in caput suum congerere. Sed hic discrimen quod cano Dei iudicio manat a Paulo tractari, in confesso est. etiam, Divitias gratiae Dei patefieri, dum ex opposito vasa in exitium ruunt. Hic certe non audimus quod Pighius gar- lem esse erga omnes gratiam: sed melius Dei bonita- ari, dum vasa irae sustinendo ad suum finem venire pa- od ad patientiam spectat, in promptu est solutio: eam entia coniungi ut non sinat tantum Deus, sed, quod fit, tute moderetur. Quod et Augustinus (Lib. contra Iul. 5. cap. 5.) scite observat.

Nec vero aliter stare potest inviolabile illud Dei pactum: Ego sum Deus zelotes, misericors in mille generationes: severus ultor usque in tertiam et quartam generationem: nisi Dominus arbitrio suo discernat, quibus gratiam largiatur, vel quos aeternae morti velit manere addictos. Gratiam suam in mille usque aetates propagat. Quaeso, an piorum filios propriis meritis aestimat, quum exhibitam partibus gratiam non alia ratione continuat etiam erga ipsos, nisi quia se ita facturum promisit? Abrahae, qui nihil promeritus erat, fidem suam gratuito obstringit, se in eius gratiam fore posteris in Deum. Hinc solennis illa post eius mortem obtestatio: Recordare Domine servi tui Abrahae. Hic certe inter homines delectus habetur: neque ex cuiusque meritis, sed ex sancito cum patribus foedere. Non quod tota Abrahae posteritas, quae ex eo secundum carnem descendit, hanc praerogativam teneat: sed tamen eorum omnium, qui ex Abrahae semine in vitam cooptati sunt, et fides et salus huic promissioni accepta referri debet. Eadem est vindictae ratio, quam Deus in tertiam usque et quartam generationem exsequitur. Quod enim afferunt nonnulli, Puniri, quicunque omnibus seculis peccaverint, suo quemque ordine, plusquam frivolum est. Sic olim Pelagiani, quum ex Scripturae testimoniis, quae omnes in Adam peccasse ostendunt, expedire se ne-

t, cavillabantur imitatione peccasse. Sed quemadmodum est nt pii doctores, Adae reatu vere omnes damnatos, quo i gratia eos absolvit: ita in praesenti causa, ut inter se an- respondeant, necesse est in filiorum persona Deum ulcisci; in patribus peccata damnavit. Nec sane aliter exponere licet ures Scripturae locos*), ubi se testatur reiicere maiorum peccata m filiorum. Frustra autem obiicitur illud Ezechielis: Filius non it patris iniquitatem: sed anima, quae peccaverit, ipsa morietur: aec vindictae pars est, quod Dominus Spiritu suo nudos et relinquit: quo fit, ut propriam quisque culpam sustineat. Luere naiorum peccata dicuntur posteri, non immeriti (ut profanus oëta [Horatius] cantillat) sed hoc ipso noxii, quod, ut na- unt filii irae quemadmodum loquitur Paulus), (Eph. 2, 2.) ingenio relicti, mortis aeternae iam a prima haeredes nihil suum interitum assiduo procursu augere possunt.

Hic quoque locum Iesaiae (Iesa. 6, 9.) exponere, non intem- m erit, quem non abs re Spiritus sanctus in novo Testa- voluit sexies repeti. Mittitur Propheta cum prodigioso in m mandato: Vade, et dic populo huic, Audite audientes, intelligatis: videte visionem, et ne cognoscatis. Impingua opuli huius, et aures eius aggrava, et oculos eius claude: te videat oculis suis, et auribus suis audiat, et corde in- : et convertatur ut sanem eum. Quod excaecationis mini- ocatur Propheta, accidentale esse fateor. In causa excae- s vertitur quaestio. Fateor rursum ingrato rebellique po- sam meritus erat poenam irrogari ut lux illi in tenebras ver- Praecesserit sane et maligna et obstinata incredulitas, cui tale praemium rependeret; sed quum postea recitet Propheta, aliquem selectum numerum, cui salus ex Dei verbo afful- suane virtute effugerint horribile illud iudicium, an Dei manu fuerint, quaeritur. Magis etiam urget altera quaestio: ctum sit, ut e turba illa, cuius non dispar erat increduli- esipuerint quidam, incurabilis aliorum fuerit morbus. Si umano iudicio rem aestimet: in ipsis hominibus discriminis it causam. At Deus nos illic subsistere non patitur: qui s sua gratia pronunciat, quotquot communem defectionem quuntur. Resipiscentia autem quin proprium eius opus sit, troversiam vocari non debet. Vere igitur ab Augustino l. de praedest. sanct. 2.) dictum esse apparet, a Domino ti quos ipse conversos voluerit, qui non tantum ex nolenti- lentes facit, sed etiam ex lupis oves, ex persequutoribus es, gratia potentiore eos reformans. Si malitia obiicitur: or esset Dei gratia, qualem se erga electos ostendit, nisi esset illud, Misereri eum cuius miseretur. Et Pauli inter- nihil dubitationis relinquit. Postquam enim dixit, (Rom.

---

*) Exod. 39, 7. Deut. 5, 59. Ierem. 32, 18.

) fixam Dei electionem fuisse, addit, reliquos esse excae-
ut impleatur vaticinium istud. Concedo, voluntariam esse
tem, et eorum culpae libenter adscribo. (Augustinus lib.
o persever. c. 12.) Sed audio, quosnam excipiat Paulus:
quos eligere Domino visum est. Cur autem hos potius
illos: ne identidem excipere pigeat. Non esse hominis liti-
cum Deo. Sic alibi idem Paulus, quum Iudaeis, quorum
tam malitiam expertus erat, dicit: Bene Spiritus sanctus
s est per os Iesaiae: Auribus audietis, et non intelligetis:
t quidem eos ut digni sunt. Sed perperam inde ac inscite
quispiam, obdurationis initium ab illa malitia esse, qua si
us malitiae occultior esset causa, naturae corruptio: quasi
on ideo in corruptione demersi manerent, quia arcano Dei
antequam nascerentur, reprobi non eruuntur.
Ioannem audiamus, qui minime ambiguus nobis erit in-
um multa signa fecisset Iesus, inquit, non crede-
ut Iesaiae impleretur, Domine, quis credidit auditui
et ium Domini cui revelatum est? propterea non pot-
cred quia iterum dixit: Excaecavit oculos illorum, etc.
erte non commemorat Ioannes, suo vitio impeditos esse In-
ne crederent. Quod etsi verissimum erat, altius tamen
ndit. Spectandum enim est eius consilium. Rudes et in-
non leviter turbabat, quum audirent, Christo non fuisse
in populo Dei. Respondet, Non credere, nisi quibus da-
st: paucos autem esse, quibus brachium suum revelet Deus.
Alterum postea vaticinium, de quo nunc vertitur quaestio, in eun-
dem finem attexit. Et magnum habet pondus quod inserit, Non
potuisse ipsos credere. Nunc quantumvis se torqueant homines,
discriminis tamen causa, cur brachium suum non omnibus Deus
revelet, abscondita latet in aeterno eius decreto. Sane nihil aliud
voluit Evangelista, quam fidem speciale esse donum, et altiorem
esse Christi sapientiam, quam ut sub humanos sensus cadat, ne
mundi incredulitas nos percellat, si quando vel acutissimi deficiant.
Ergo, nisi, quod Evangelista ex professo contendit, eludere libet:
quod pauci Evangelium recipiunt, statuendum est inde pendere,
quia frustra exterior vocis sonus aures verberat, donec intus corda
Deus tetigerit.

Diversa tribus reliquis Evangelistis **) huius citandi loci occasio fuit. Discipulos suos illic secernit Christus a vulgo hominum. Datum illis esse pronunciat, nosse regni caelestis mysteria, se vero loqui apud alios in parabolis, ut audientes non audiant: et sermo Iesaiae impleatur. Quos aenigmatice alloquutus est Christus sine profectu, indignos maiori luce fuisse non nego: sed rogo vicissim, quo merito digniores fuerint Apostoli, quos

*) Vide Aug. lib. ad Bonif. 2. c. 6. Ioan. 12, 37. **) Matth. 13, 11. Marc. 4, 12. Luc. 8, 10.

amiliariter Christus admittit? Statuitur antithesis: paucis c gratiam, quae omnibus ex aequo negari iure poterat. An di sibi Apostolos comparasse, quod illis datum esse asserit Dom Nec leviter praetereundum est, quod Mysteria appellat, quae ipsos eloquitur. Et certe nihil est in tota spirituali doctrina, non longe superet mentis nostrae captum, proculque fugiat. nec ulla verborum quamlibet dilucida explicatio sufficiet. nisi ritus nos simul doceat. Sed Christus hoc quoque tan dignationis pignus magnifieri vult a suis discipulis, terna docendi ratione hominum vulgo eos praeferat. gradatim ad singulare illud privilegium eos deducit, q mestici ab alienis differunt: nempe ut divinitus edocti sunt sensu carnis, comprehendant. Clamat subinde stus *): Qui habet aures audiendi, audiat. Quibus verbis non tantum ab ignavis auditoribus attentos discernit: sed surdos esse intelligit, quibus aures non sunt a Domino perforatae. Quod beneficium David totius Ecclesiae nomine celebrat. Non ero singulis excutiendis longior. Summa haec sit: Si Dei Spiritum, qui per Apostolos loquutus est, Prophetae interpretem admittimus, arcanum et incomprehensibile Dei iudicium, dum maiorem populi partem excaecat, ne videat videndo, adorandam esse. Cessent hic quaecunque nobis in mentem venire possunt rationes. Nam si in hominibus haeremus: primum certe hoc erit, Dominum petentibus liberaliter dare: alios tabescere in sua inopia, cuius remedium non quaerunt. Atqui nisi succurrat quod ait Augustinus **), Divinae esse beneficentiae non tantum ut aperiatur pulsantibus sed etiam ut pulsemus et petamus: nondum satis nota est nobis qua laboramus inopia. Ad auxilium si venitur: experientia evincit, non omnibus expositam esse illam Spiritus virtutem, qua fit quod fieri oportet. Nemo se vanis blanditiis fallat. Qui ad Christum accedunt, iam filii Dei erant in eius corde, quum in se hostes essent: et quia praeordinati erant ad vitam, Christo dati sunt. Quare ut fideliter monet Augustinus, se gratiae vasa esse meminerint, non meritorum: quando gratia illis omne meritum est. Nec alia nos cognitio iuvet, quam quae admiratione claudatur. Rideant nos qui volent: modo stupori nostro Deus e caelo annuat, et Angeli applaudant.

Nunc quae ex Pighii (Lib. 8. c. 2.) obiectis aliquid coloris prae se ferunt, summatim colligam, ut intelligant lectores, nihilo melioribus armis instructum pugnare, quam iustam ciendi tanti certaminis causam habuit: Statum quaestionis in eo verti dicit: In quem finem conditus fuerit homo. Ac primum, pro magno absurdo habet: si quicquam ex hominis creatione ad Deum redire intelligimus: quia Deus se uno contentus nullius indiget. Ego vero ut

*) Matth. 13, 9. Luc. 8, 8. Ps. 40, 7. **) De bono persev. cap. 23. Vide Aug. de corrept. et gratia c. 5. Ibidem cap. 8. et 9. Ibid. cap. 7.

Deum fateor nullo externo adminiculo habere opus: ita inscite ex eo colligi dico, nullum habuisse respectum sui, ut homines in gloriam suam crearet. Quid enim sibi vult illud Solomonis, (Prov. 16, 4.) Omnia propter seipsum operatus est Dominus? Nihil ergo absurdi est, si dixerimus, Deum, tametsi nullius egentem, hominum tamen genus in suam gloriam creasse. Ac merito hic potissimus finis censeri debet. Quo magis ridiculum est Pighii sophisma, qui Deum nullo gloriae suae respectu in hominis creatione motum fuisse colligit, quia sit in se perfectissimus. Sed operae pretium est audire, quomodo se ex illo Solomonis loco expediat. Deus propter seipsum condidit omnia. Non quia gloriae suae id referret: sed propter suae bonitatis immensitatem. Ac ne pondere careat istud commentum: negat (Lib. 7. c. 2.) ullos interpretes secus sentire, praeter paucos, ut ipse ait, detestabiles haereticos. Quid ergo refellendis tam futilibus nugis immorer? Hebraica vox *Lammaanehu*, qua utitur Solomo, tantundem valet, acsi quis diceret, Ad causam sui. Homo semilatina garrulitate inflatus nobis exponit quid significet adverbium Propter. Quod si guttam haberet sanae mentis, contextus ipse clare demonstrat, non fuisse creatos in diem exitii impios, nisi quia Deus suam in illis gloriam illustrare voluit: quemadmodum alibi (Exod. 9, 16.) pronunciat Pharaonem hac de causa fuisse a se excitatum, ut nomen suum in gentibus patefieret. Porro, ut tam insulso errori colorem inducat, testimonium Mosis adducit: Nunc Israël quid poscit abs te Dominus Deus tuus, nisi ut illum ames et colas? Ego vero neminem ex lectoribus fore adeo fatuum confido, qui non videat hominem mente privatum sine pudore blaterare. Quid enim? an quia nostrae potius utilitatis causa quam suae, a nobis coli vult Deus: ideo sepulta gloriae suae cura, nos tantum respicit? Et quid tot testimoniis fiet, quae salutis humanae summum et ultimum finem statuunt Dei gloriam? Ergo hoc axioma retinendum: Sic Deo fuisse curae salutem nostram, ut sui non oblitus gloriam suam primo loco haberet, adeoque totum mundum hoc fine condidisse, ut gloriae suae theatrum foret. (Eph. 1, 6.) Non quod vel seipso contentus non sit, vel quicquam aliunde mutuari opus habeat: sed quia hoc honore dignatus est suas creaturas, ut illis insignes gloriae suae notas imprimeret.

Postquam tam dextre exorsus est Pighius, alterum finem subiicit: Quod Deus ad suae bonitatis naturam respiciens, eius capacem facere voluerit rationalem creaturam: quod sine arbitrii libertate fieri potuisse negat. Hoc confesso, ruere arbitratur quod doceo, Ex aeterno Dei decreto constitutum fuisse inter electos et reprobos discrimen: quia scilicet homo futurae suae conditionis arbiter, utramque fortunam in manu habuerit. Monendi quidem hic in primis hortandique sunt lectores, ut, quo decet honore, fictorem et opificem suum Deum prosequentes, ad considerandum eius consilium in creatione humani generis non protervos oculos ingerant, sed ipsum reverenter, sobrie et puro fidei oculo suspiciant.

de aeterna Dei praedestinatione verbum fieri vix posse, quin pravae multae absurdaeque mentibus imaginationes obrepant. ie reperiuntur modesti quidam homines, qui suppressam eius tionem cuperent, ne lascivis ingeniis sese efferendi materia beatur. Ego vero, ut libenter argutis speculationibus, quod alios licet, supersedeo: ita ingenuam veri confessionem subgere, ne impiorum sannis sit exposita, fas esse non arbitror. vero aut minus quam aliud quidvis pretiosa est Deo sua ve-: aut nostra dissimulatione protegi vult suam iustitiam, sicuti tali patrocinio indiget. Verum hoc fusius paulo post. Nunc e re, quae agitur, breviter respondeam: contendit Pighius, raecise ad salutem creatos esse homines, ut nullum Dei con-n de contrario eventu praecesserit. Quasi vero Dominus ante um hominem conditum, qualis totius generis futura esset con-, non praeviderit. Quasi etiam non statuerit, quidnam fieri t. Homo, ut imago Dei foret, et luce rationis et naturae itudine ornatus fuit ab initio. Ergo Deus, quasi caecutiens, itum dubius suspensusque exspectavit. Tales sint Pighii con-entiae. Audacter enim inde colligit, Deum indiscrete et in-riminate disposuisse universos ita creandos, ut suae bonitatis eatitudinis essent participes. Atqui nullo negotio utrumque il conciliant piae mentes: hominem eo statu fuisse locatum, n primum conditus est, ut sponte cadendo sibi ipse exitii a fuerit: et tamen admirabili Dei consilio ita fuisse ordina-, ut voluntaria haec ruina humano generi et omnibus Adae eris humilitatis materia foret. Neque enim, si Deo ita vi-est, expedire, ideo non propria voluntate se praecipitem de-qui recta natura alioqui praeditus et ad Dei imaginem for-is erat. Iterum repeto: Non me latet, quantum absurditatis epugnantiae haec apud profanos homines prae se ferant. Sed mille testibus una conscientia sufficere nobis debet: quam si mus, negare certe pudebit, iure periisse hominem, qui Sata-quam Deum sponte maluit sequi.

Nunc audiendae sunt Pighii probationes, quibus ostendere itur, indifferenter omnibus salutem fuisse constitutam. Men-alioqui Spiritum dicit, qui pronunciat, Deum omnium esse em. De coniugio illic tractat Malachias, (Mal. 2, 14.) cu-fidem plerique mariti tunc fallebant, qui polygamia inducta dabant primas uxores. Eos ad Deum fidei coniugalis praesi-ac vindicem revocat. Videant nunc lectores, qualis in iptura tractanda sit Pighii religio. Subiicit ex Psalmo, Sua-esse Dominum universis. Unde concludit, Omnes sine ex-ione ad vitam aeternam destinatos. Quod si verum est, ca-s etiam et asinis apertum est regnum caelorum. Neque enim bonitatem, quae hominibus propria sit, illic commendat Pro-a: sed omnia Dei opera comprehendit. Quidni tamen pro-ibus suis Pighius depugnet? Sequitur tertia probatio: Quod

non sit distinctio Gentilis ac Iudaei, teste Paulo. (Rom. 10
Ego vero hoc libenter amplector, modo addatur etiam quod
Paulus docet: (Rom. 16, 26.) Vocatas in Evangelii soci
fuisse Gentes, quia aeterno Dei consilio ad id ordinatae fu
Citat et illud Ecclesiastici, Nihil Deum odisse eorum quae
Acsi non ubique diceremus, Nihil Deum in nobis odisse
suum est, sed degenerem tantum naturam, quae merito
creationis deformitas censetur. Caeterum in hoc cardine n
versatur reprobationis quaestio: An aliquid suum oderit
Etsi enim ante defectionem Adae, quid facturus esset Deus
cultas ob causas statuerat, nihil tamen ab eo damnari nisi
tum in Scriptura legimus. Ita restat, ut iustas habuerit
in reprobanda hominum parte, sed nobis absconditas: nih
men in homine oderit ac damnet, nisi a iustitia sua alienum.
texit et illud Pauli: Deum clausisse omnia sub peccato, ut o
misereatur. Acsi Paulus illic de hominum numero disputaret
autem potius simplicem gratiae commendationem poneret er
omnes qui ad salutem perveniunt. Nihil certe illi minus
situm fuit, quam Dei misericordiam ad omnes extendere
tantum omnem carnis gloriationem prosternere voluit, ut s
neminem fore salvum, nisi quem mera gratia Deus serv
En quibus argumentis nullos prae aliis divinitus ad salutem
electos demonstret, quin in singulis capitum titulis plusquam
pro Euclidis simia se venditat.

Tertium finem, qui satis clare et diserte illo Solomoni
exprimitur, Quod propter se Deus omnia creavit, etiam i
ad diem malum: hac ratione impugnat: Quod si Deum resp
dicimus, quid cuique futurum esset, simul necesse erit
discretionem inter electos ac reprobos priorem fuisse h
lapsu, in mente divina. Unde sequetur, non damnari rep
quia perditi fuerint in Adam, sed quia ante lapsum Ada
exitio devoti erant. Respondeo, Nihil mirum esse, si t
discriminate (ut eius verbis utar) omnia miscet Pighius i
iudiciis, quando inter causas propinquas et remotas non
nit. Postquam huc illuc circumspexerint homines, quo
interitus sui culpam transferant, non invenient: quia proxi
ipsis causa residet. Nam si aliunde inflictum sibi vulnus q
tur, interior animi sensus constrictos tenebit, ex voluntaria
hominis defectione exortum fuisse malum. Scio non posse
proterviam compesci, quin hic protinus obstrepat: Si Adae
praescivit Deus, nec remedium adhibere voluit, nos ex a
eius decreto perire innoxios magis, quam iustas peccati
dare. Verum, ut demus nihil tale fuisse a Deo praevisu
dem nihilominus de peccato originali querimonia manebit.
ciet enim Deo impietas: Cur non sibi privatim, ut solus d
sentiret, peccavit Adam? Cur nos, qui nihil meriti eran
eiusdem cladis societatem involvit? Imo, quo iure aliena

ıenam in nos Deus traiecit? Sed enim ubi o
, singulos interior cordis sensus urgere non de
em, vel se iudice, patitur absolvi. Nec vero cor
le eo quisquam facit. Nam quum, ob unius homi
, inflictum omnibus fuerit lethale vulnus: rectum D
omnes agnoscunt. Si nihil obstat, quominus et pri
origo ab Adam coeperit, et proximam in se causam
int, quid etiam impediet, quin arcanum Dei consiliu
dinatus fuerat hominis lapsus, qua decet sobrietate, pro
fides nostra: et tamen, quod propius apparet, conspiciat:
humanum genus in Adae persona aeternae mortis reatu
ctum esse, et propterea morti esse obnoxium? Non ergo
it Pighius, sicuti putabat, optimam et aptissimam symme-
qua inter se causa propinqua et remota congruunt.
lonendi autem sunt lectores, peraeque a Pighio utrunque
ri: Deum ab initio, quum adhuc integer foret hominis sta-
juod postea futurum esset, decrevisse, et nunc ex perdita
eligere quos voluerit. Augustinum ridet, eiusque similes,
t pios omnes, qui Deum imaginantur, postquam universa-
eneris humani ruinam in persona Adae praesciverat, alios
am, alios ad interitum destinasse. Quia enim illud de
is in salutem creandis Dei consilium Adae lapsu fuisse su-
pro confesso sumit, fixum adhuc manere non dubitat.
lioqui neque sibi constaret Deus, et immutabile eius pro-
n hominis vitio subversum foret. In nostra sententia illam
tum est) repugnantiae speciem exagitat: quod, sicut Deus
onditum Adam apud se decreverit quidnam illi et posteris
n esset, iam peccato imputari reproborum interitus non
: quia absurdum esset, effectum facere sua causa priorem.
utem utrumque istorum, quae oppugnat Pighius, verum
firmo. Nam quod obtendit inter duas sententias dissidium,
s nullum est. Dicimus hominem hac conditione fuisse crea-
ut conqueri de suo opifice nequeat. Praevidit Deus Adae
, nec certe nisi volens ruere passus est. Quid hic ter-
ıri attinet? Negat tamen Pighius: quia consilium ante de
dis omnibus conceptum, stabile maneat. Quasi vero non
promptu solutio: non aliter omnibus destinatam fuisse salu-
quam si in prima origine perstarent. Neque enim simplex
ecisum fuisse Dei decretum quisquam sanus concedet, ut
utem omnes pervenirent. Nam ad iustam hominis damna-
satis erat, in via salutis quum esset collocatus, inde
excidisse. At fieri aliter non potuit. Quid tum? an
ulpa liberatur, quae tota in eius voluntate residet? Si
Augustinus, propositum semel fuisse Deo omnes servare:
standam eius opinionem aliquid valeret Pighii argutia. Sed
tradit, Adam prima sua creatione ita constitutum fuisse
aeredem, ut propinqua eius abdicatio Deum minime lateret.

rcano eius consilio iam esset quasi inclusa: vere et me
git, universali reatu sic obstrictos teneri reprobos, ut i
relicti istud iudicium sustineant. Idem et nos tradimus
in Adam sumus ad unum omnes perditi: iusto Dei iudici
qui pereunt: et simul tamen fatemur, quicquid Adae ac
vinitus fuisse ordinatum.

ac mihi non tam quid vel quo ordine dicat Pighius con
um est, quam ut cum sua desperata impudentia iaceat con
nebulo: et piis conscientiis satisfiat, per imperitiam turbar
raro cernimus. Itaque quicquid speciosum est in fluxa e
e nensa eius loquacitate, excerpam: ut omnes intelligant
endo nihil eum dicere. Cum speciali electione congruere
ur, quod Christus totius mundi Redemptor omnibus pro
ne Evangelium praedicari iussit. Atqui Evangelium legati
pacis, qua reconciliatur mundus Deo, ut Paulus docet: (2 Cor.
.) et eodem teste, annuntiatur: ut, qui audiunt, salvi fiant.
ideo breviter, Christum sic toti mundo ordinatum esse i
, ut eos servet qui a Patre illi dati sunt: eorum sit vita,
caput: eos in bonorum suorum societatem recipiat,
us gratuito beneplacito haeredes adoptavit. Quid ho-
potest? Illud Iesaiae vaticinium (Iesa. 8, 18. Hebr.
tolus in eo impletum pronunciat: Ecce ego et pueri
mos Dominus mihi dedit. Clamat ipse Christus: (Ioan.
, quod mihi dedit Pater, custodiam, ne quid pereat.
non nisi in membra sua diffundat, passim legimus.
ri porro in eius corpus speciale donum qui non fatetur, Epi-
stolam ad Ephesios nunquam attente legit. Unde et tertium illud
sequitur, Christi virtutem non nisi ad Dei filios pertinere. Quan-
quam non melius quam ex Evangelii praedicatione aestimandam
esse universalem Christi gratiam ipsa quoque pars adversa mihi
concedet. Quare in eo sita est nodi solutio, si tenemus quo-
modo salutem omnibus offerat Evangelii doctrina. Equidem omni-
bus sua natura salvificam esse non nego. Tantum hoc quaeritur:
An Dominus aeterno suo consilio communem illic omnibus salu-
tem destinaverit. Patet omnes indifferenter ad poenitentiam et
fidem vocari: et proponi omnibus eundem Mediatorem, qui Patri
ipsos reconciliet, satis notum est, sed aeque notum est, nihil
nisi fide percipi: ut illud Pauli (Rom. 1, 16.) impleatur: Evan-
gelium esse Dei potentiam in salutem omni credenti. Aliis autem
quid restat, nisi ut odor sit mortis in mortem? ut idem alibi
(2 Cor. 2, 17.) loquitur.

Porro, quum palam appareat, ex multis, quos externa voce
Deus compellat, vix paucos credere: si maiorem partem ideo in-
credulam manere probo, quia Deus non nisi quos vult illumina-
tione dignatur: simul alterum illud obtinebo: communiter offerri
utrisque Dei misericordiam: ut, quicunque intus non docentur,
tantum reddantur inexcusabiles. Distinguunt quidam, quod poten-

re sit omnibus Evangelium, non effectu: sed nodu
ime expediunt: quia semper eo revolvimur, acq.. u
conferatur credendi facultas. At vero, cur non omnes
obediant, rationem affert Paulus: (Rom. 10, 16.) quia
lesa. 53, 8.) dicit: Domine, quis credidit sermoni no-
brachium Domini cui revelatum est? Credentium pauci-
itus Propheta exclamat: Rem indignam esse, quod Dei
mnium auribus personans nulla fere corda intus afficiat.
ne quem conturbet tanta mundi pravitas, mox subiicit,
bus hoc esse datum. In summa effectu carere quamli-
um humanae vocis clamorem significat, nisi interior Dei
cordibus operetur. Cuius etiam rei praeclarum docu-
nte oculos ponit Lucas, (Actor. 13, 48.) qui, postquam
bitam a Paulo concionem, Crediderunt, inquit, quotquot
erant ad vitam aeternam. Cur eadem doctrina non iis-
ium animis excipitur? Numerum definit Lucas. Quia
s ad vitam erant ordinati. Cuius porro haec dispositio
Dei unius? Nam qui proprio cordis motu fuisse ordi-
ptiunt, non magis refutatione sunt digni, quam si mun-
ipso creatum dicerent. Est enim recondita Evangelii
ad quam penetrare humani ingenii acumen nequit. Ani-
no, inquit Paulus, (1 Cor. 2, 4.) non capit ea, quae
. An quia non vult? Id quidem verum est, rebelles
quicunque eius Spiritu mansuefacti non sunt. Sed al-
endit Paulus: quod scilicet homini sit stultitia nec pos-
gere, neminem fuisse Dei consiliarium, nec cognosci
a nisi a solo eius Spiritu. Unde constituit, solos esse
discipulos, qui non mundi huius Spiritu, sed caelesti
nt: ut sciant quae sibi a Deo donata sunt. Quid sibi
comparatio inter mundi huius et Dei Spiritum: nisi quod
sapiunt homines, ut in terra subsidant, filios suos Pa-
tis peculiari modo illuminat? Hic, si Deo placet, vo-
cuiusque praeparationem nobis Pighius obtrudit: quasi
athios alloquatur Paulus, (1 Cor. 6, 4.) quos paulo post
et ebriosos et maledicos et avaros et molles et prodigio-
is infectos fuisse commemorat, donec Spiritus sanctifica-
gati forent. Qualis ad promerendam illuminationem eo-
it esse occursus, quos Deus ab inferis ipsis extraxit?
longo verborum circuitu opus est? Spiritus qui nobis
lestis arcana patefacit, est adoptionis Spiritus. Adoptio
atuita. Ergo et gratis confertur Spiritus ipse. Iam non
conferri experientia docet. Ergo speciale donum est
o rata fit Dei electio. Quo etiam sensu dixerat Paulus,
, 23.) Christum, qui Iudaeis est scandalum et Gentibus
vocatis esse Dei virtutem et sapientiam. Unde autem
nisi quia Dominus, quos elegit, secundum propositum
cat? Nunc tenemus, Evangelium, quod odor vitae in

natura sua esse debuerat, mortiferum iis qui pereunt od
sse: ideo autem manere in suis tenebris incredulos, qu
velatur illis Dei brachium. Quod autem in tanta natur
corruptela et pravitate aliqui tamen Evangelio credun
bonitati adscribere sacrilegium est; sed potius gratiae sen
o agendae, ut Paulus monet, qui eos elegit ab initi
in salutem, in sanctificatione spiritus et fide veritati
certe verbis et fidem et sanctificationem ab aetern
e tanquam a fonte rivos deducit. Quid enim? an, qui
sanctificaturi erant, ideo electi sunt? Atqui nominati
(2 Thess. 2. 13.) hoc esse Spiritus Dei opus asseri
eadem sit fidei ratio: superest, ut in fidem illuminat
rata esset Dei electio et effectu ipso patefieret. I
ius, Neminem ad Christum venire nisi a Patr
hoc quoque Augustini (Lib. 1. ad Bonif. cap. 19.) t
it: Quis trahitur, si iam volebat? Nemo tamen veni
Trahitur ergo miris modis, ut velit, ab illo, qui nov
ipsis hominum cordibus operari, non ut nolentes credan
i non potest; sed ut volentes ex nolentibus fiant.
lamat Pighius, illam Pauli (1 Tim. 2, 4.) sententiam ad
Deum omnes velle salvos fieri: et quod mortem peccato
ipsi vel iurato credendum, ubi per Prophetam (Ezech
et 33, 11.) sic loquitur: Vivo ego, nolo mortem peccatoris
magis ut convertatur et vivat. Quum prophetica concio a
itentiam hortetur, nihil mirum si Deum pronuntiet velle omne
salvos fieri. Si tales loquendi formas conditionales esse ostend
mutua inter minas et promissiones relatio. Ninivitis Deus, quem
admodum Regibus Gerar et Aegypti, facturum se denunciat, quo
facturus non est. Quum resipiscentia poenam, quam minatus ill
fuerat, antevertunt: tunc non nisi obstinatis constitutam fuisse ap
paret. Et tamen praecisa fuerat denunciatio: acsi revocabile no
esset decretum: sed postquam irae suae sensu terruit ac humili
vit, qui non prorsus sunt desperati, eos spe veniae erigit,
remedio sentiant locum esse. Ita rursum promissiones, quae omn
ad salutem invitant, non simpliciter nec praecise quid in arca
suo consilio statuerit Deus, sed quid omnibus ad fidem et poen
tentiam adductis facere paratus sit, demonstrant. Atqui hoc mod
duplex affingitur Deo voluntas, qui adeo varius non est, ut
minima quidem in eum cadat obumbratio. Quid hoc, inquit P
ghius, aliud esset, quam hominibus illudere, si Deus, quod n
vult, velle se profiteatur? Si coniunctim, ut par est, legant
haec duo: Volo ut conversus peccator vivat: nullo negotio c
lumnia illa diluitur. Conversionem exigit a nobis Deus: eam u
cunque invenit, promisso vitae praemio non frustratur. Vita
ergo velle dicitur Deus, qualiter et poenitentiam. Hanc aute
vult, quia verbo suo omnes ad eam invitat. Caeterum, id cu
arcano ipsius consilio non pugnat, quo nonnisi suos electos co

vertere decrevit. Neque propterea varium censeri fas est, quia tanquam Legislator omnes externa vitae doctrina illuminet: ad vitam omnes priore modo vocet: hoc autem altero, quos vult, adducat, tanquam pater regenerans Spiritu filios duntaxat suos.

Certum quidem est, nec homines suopte instinctu ad Dominum converti, nec conversionis donum omnibus commune esse. Est enim hoc unum ex duobus capitibus foederis, quod Deus non nisi cum filiis suis et electo populo facturum se promittit: ut leges suas in eorum corda inscribat. Desipiet enim si quis dicat, generaliter hoc omnibus promitti: (Ierem. 31, 33.) Percutiam cum ipsis foedus, non quale percussi cum patribus eorum, sed leges meas cordibus eorum inscribam. Ad dignos vel proprio motu rite praeparatos restringere, non minus crassae inscitiae foret: quum Dominus eos alloquatur, quibus corda lapidea prius erant: quemadmodum ex altero Propheta (Ezech. 36, 26.) liquet. Communem omnium contumaciam esse dico, nec cuiusquam affectum esse ad obsequium Dei flexibilem, donec ipse dederit quod iubet. Cur enim vocamur (Eph. 2, 10.) novae creaturae, nisi quia Dei sumus factura, creati ad omne opus bonum? Obsecro, qualis ista et quam iniqua partitio erit, si Deus mortales nos homines creet, sibi quisque ad iustitiam et caelestem vitam sit creator? Nam hoc modo sibi haberet Deus caducae gratiae laudem: quod longe praestantius est, in sortem nostram cederet. Atqui, circumcidere hominum corda, opus Dei esse scriptura (Deut. 30, 6.) affirmat: nec alteri regeneratio tribuitur: unde et passim, quod in homine ad imaginem Dei reformatum est, Spiritus nuncupatur. Hortatur quidem nos subinde Dominus ad poenitentiam, sed conversionis auctor ipse asseritur. Dicitur lex eius convertere animas, et ad Verbi ministros partes istae alicubi transferuntur: sed quia dum arando, serendo, rigando laborant illi, unius Dei est incrementum dare: non mirum est, si hoc illi tribuitur, quod cor suis aperiat, ut sermoni, quem audiunt, intenti sint. Itaque Augustinus, (Lib. contra Iulian. 5. cap. 3.) postquam de electis tractavit, et eorum salutem ita in fideli Dei custodia docuit esse repositam, ut nemo pereat: Caeteri, inquit, mortales, qui ex isto numero non sunt et tamen ex eadem massa sumpti sunt, vasa irae facti in utilitatem nascuntur istorum. Non enim quenquam eorum Deus temere aut fortuito creat: aut quid de illis operetur boni, ignorat: quum et hoc ipsum bonum operetur, quod in illis humanam creat naturam, et ordinem saeculi praesentis exornat. Istorum neminem adducit ad poenitentiam spiritualem, qua homo reconciliatur Deo. Quamvis ergo ex eadem massa perditionis nati, secundum cordis sui duritiem et cor impoenitens, thesaurisant sibi, quantum in se est, omnes iram in die irae, Deus tamen alios inde per misericordiae bonitatem adducit ad poenitentiam, alios iusto iudicio non adducit. Hactenus ille. At ne quis hic divinae gratiae et nostrae industriae

concursum imaginetur: semper occurrat quod alibi (Lib. 1. peccat. merit. et remiss. c. 18.) tradit: Laborant, inquit, h nes in nostra voluntate invenire, quid boni sit nostrum, nobis non sit ex Deo: et quid possit inveniri, ignoro. Et post: Quopropter nisi obtinemus, non solum voluntatis arbitr quod huc atque illuc liberum flectitur, atque in eis natura bonis est, quibus et male uti malus potest, sed etiam volunt bonam, quae iam in eis bonis, quorum usus esse non potest lus, nisi ex Deo nobis esse non posse: nescio quemadmo defendamus quod dictum est: Quid habes quod non accep Nam si nobis libera quaedam voluntas ex Deo est, quae adhuc p esse vel bona vel mala, bona autem voluntas ex nobis est: melius quod a nobis, quam quod a Deo est. Tandem concludit: Quibu nare hoc voluerit Dominus, misericordiae eius esse, non meri lorum; quibus noluerit, veritatis esse, quia potestatem habet trah

Alterius loci expedita est solutio. Deum velle omnes s fieri Paulus affirmat. Nempe quomodo vult ad veritatis suae c tionem venire. Utrumque enim copulat. Nunc quaero, Ead Deo voluntas ab initio mundi constiterit necne. Nam si om notam esse voluit suam veritatem: cur legem suam non publi et Gentibus? Cur inclusam in angustiis Iudaeae tenuit vita cem? Quid sibi vult Moses: (Deut. 4, 6.) Non esse ge quae statuta et leges habeat quibus regatur, quemadmodum p lus ille: nisi quod singulare privilegium generis Abrahae mendat? Cui et illud Davidis (Psal. 148, 20.) encomium res det: Non ita fecit ulli populo, nec sua iudicia manifestavit Nec omittenda est quae exprimitur ratio: (Deut. 4, 37. et 7 quia dilexerit Deus Patres, filios ab eo electos esse; non praestantiores essent, sed quia eligere eos in populum pec rem Domino visum est. Quid? An Paulus (Actor. 16, 6.) nesciebat, se prohibitum esse a Spiritu, ne in Asia verbum Christo faceret, ac ne transiret in Bithyniam quo pergebat? quia nimis prolixa foret huius rei tractatio, uno illo nunc contentus: Deum post lucem vitae, solis Iudaeis accensam, sum fuisse Gentes in ignorantiae tenebris per multa secula err deinde speciale hoc promitti (Iesa. 60, 2.) Ecclesiae donum, super ipsam orietur Dominus, et gloria eius conspicua illic. Nunc iactet Pighius, Deum omnes velle salvos fieri, quum externa quidem doctrinae praedicatio, quae tamen Spiritus ill natione longe inferior est, omnibus sit communis. Agitatus a Pelagianis fuit locus iste. Quid Augustinus pluribus locis chir. ad Laur. c. 9. d. et 98.) respondeat, dicere in praes supersedeo: nisi quod clare et breviter uno ex loco patet, secure hanc obiectionem contempserit. Quum Dominus, in se volente filios Ierusalem congregare, ipsam noluisse conq tur, an superata fuit ab infirmis hominibus Dei voluntas, ut potuerit facere potentissimus quod volebat? Et ubi erit om

, qua fecit quaecunque voluit in caelo et in te
tam impie desipiat, ut dicat Deum malas homini
quas voluerit, quando voluerit, ubi voluerit, in n
convertere? Sed quum facit, per misericordiam
non facit, per iudicium non facit. Nodum quidem i
m esse fateor: sed hoc tamen extorsi Pighio, ne qu
et iudicio privatus credat arcano Dei consilio stat
liter omnibus salutem esse. Caeterum, sensus Pauli c
ontentioso satis facilis est ac dilucidus. Iubet solennes
s et principibus, qui cum imperio praesunt, preces co
vero totidem illo seculo erant infestissimi Ecclesiae ho
eles a studio precandi revocet desperatio, mature occ
, Deum omnes salvos velle fieri dicens. Quis i
m hic geri mentionem potius quam singulorum
ero ratione caret trita illa distinctio, Non s ne-
sed genera singulorum notari. Quod tamen non sit
oluntas intelligenda, quam quae patefit externa E elii
catione, ex contextu evincitur: ut Deum significet ulus
m velle salutem, quos benigne ad Christum invitat.
ed Pighius (Lib. 7. c. 2.) rursus de personarum respectu
certamen movet. Quia Deus personas non respicit, nde
equaliter colligit ab eo amari. Responderam, Hoc nomine
in Scriptura externas omnes accessiones, quae sunt prae-
usam, favoremque aliis conciliant, alios odio gravant vel
ptu. Nihil ineptius posse dici vel fingi detonat. Atqui si
res esset suffragiis, multos haberem non poenitendos so-
el duces. Sed valeat una ratio. Hebraeis nomen est *Pa-*
quod tantundem valet ac Facies. Quum vetantur iudices
as accipere, quum testatur Moses nullum personae re-
n esse Deo, et idem in historia Iob repetitur: quid, ob-
per hanc vocem intelligere possumus, quam externas
apparentias, ut vulgo appellant, quibus a re ipsa abduci-
Similiter quum de servis et dominis, quum de Iudaeis et
as, quum de nobilibus et obscuris loquuntur Apostoli **),
πον, quod alii prae aliis habent excellentiae, unde fit ut,
equum ac rectum est, non cernatur. Ideo Christus *ὄψιν*,
7, 24.) id est adspectum, iusto iudicio opponit: acsi di-
ubi hominum favor vel odium regnant, fieri aliter non
quin totam aequitatem ac rectitudinem pervertant. Nemo
non videt Pighium rabiosa maledicendi petulantia abreptum
m pensi habuisse quid diceret. Nunc audienda boni cen-
correctio. Personarum adspectum pronunciat vitium esse,
itia distributiva locum habens. Inde concludit, Deum non
e personas, quia indifferens sit omnibus: et quemadmo-

Levit. 19, 15. Deut. 1, 17. 10, 17. Iob. 32, 21. et 34, 19. —
m. 2, 11. Gal. 2, 6. Eph. 6, 9. Col. 3, 25.

dum aequum distributorem de publico largiri decet, praebea
perinde liberalem ac beneficum. Perinde vero haec garrit,
exstincta Scriptura, quidvis illi e proprio capite fingere lic
Nam omnes Scripturae loci meam sententiam confirmant; nu
profert qui eius commento suffragetur. Et quid mirum, si
deliria tam secure proferat, quum ne ipsam quidem vocem
qua sermo illi erat, expenderit? forsan ut se probaret mag
Theologum, contempta Grammatica sine sensu voces effu
Nam Persona nihil illi aliud valet, quam hominem. Quum ta
plusquam conspicuum sit, qualitatem extrinsecam notari, qua
doti homines aut favore digni habentur aut contemptui subia
An autem Deus aequalis sit distributor necne, Christo magis
dendum est quam Pighio. Christus autem Deum sub patrisf
lias persona ita loquentem inducit: (Matth. 20, 15.) Lice
rebus meis facere quod volo: an oculus tuus malus est,
ego benignus sum? Secundum quam rationem Paulus, (R
11, 35.) ut nemini obstrictum esse doceat quin gratiam suam
arbitrio quibus visum est dispenset, interrogat, Quis prior
dederit, ut ei mutuum rependatur.

Primum, si qua pietatis gutta fuisset in hoc homine, an
quam ausus foret, Deum tam contumeliose in ordinem cog
Praescribit enim, ut omnibus aequaliter largiatur, quasi de
blico. Ita nihil Deo reliquum facit, in quo gratuitam benefi
tiam exerceat. Iudicat, inquit, de unoquoque secundum cu
que dignitatem et opus, non autem pro suo beneplacito.
igitur merito provocatus elegit genus Abrahae? Quid re
in ea gente dignitatis, cur eam reliquis praeferret? Non a
ipse rationem assignat, nisi quia dilexit patres eorum. Po
expressius: (Deut. 4, 37. 10, 15. Ios. 24, 2.) Ecce, quum
mini sint caeli et terra, tantummodo illi in patribus tuis com
cuit ad eos amandos et elegit semen eorum post eos. Iam
loco merita omnia in nihilum redigit, dum idololatras fuisse
memorat. Saltem hoc obtineo, quod Pighius negat, Dei b
placitum a Mose clare praedicari. Negat, ex Dei pender
creto, sed hominum affectu, quod uno reiecto alius elig
Quid ergo sibi vult illud? Non ex operibus, sed ex voc
dictum est: Maior serviet minori, Execranda vero, quam p
evomit, in Deum blasphemia est: Fingi Deum non iniustum
do, sed crudelem, si quempiam exitio devoveat. Atqui ad
Dei tribunal semel sistetur, quem Paulus ostendere suam p
tiam in vasis irae asserit. Imo iam nunc malo suo exitio s
non esse humanitus fabricatum, sed aeternum totius mundi
per fuisse iudicem. Nunc experitur miser, quam vere dictum
Vincere Deum quum iudicatur. Caeterum fateor personae ali
opponi piam et rectam vitam: ut quum Petrus dicit *), Non

*) Psal. 51, 6. Rom. 3, 4. Actor. 10, 34.

n προςωπολήπτην, quia in omni gente acceptus illi sit qui vivit. Sed prompta est responsio, Quod Deus, qui filiis contulit dona, probet grataque habeat, in hominis autem na- nihil prorsus inveniat nisi odio dignum. Ergo ut Deus cul- s suos diligat: necesse est, ut, dum adhuc omni bono vacui , gratuito amore praeveniat indignos, et illis donet quod postea e prosequatur. Hanc vero primam gratiam dat quibus vult, t Augustinus, (Lib. de bono persever. cap. 12.) quoniam ricors est. Quod etsi non det, iustus est. Et non dat, is non vult, ut notas faciat divitias gloriae suae in vasa mi- ordiae. Quod autem non sit apud eum personarum acceptio, liquere in fine capitis admonet, quia, praeteritis cultorum im filiis, natum ex reprobis sobolem ab exitio interdum libe- Ac omnino memoria tenendum, quod tandem adducit, (Eius- lib. cap. 24.) Nullum praedestinationis illustrius speculum ex- , quam sit ipse Mediator, qui secundum humanam naturam onoris nullo merito adeptus est, ut Dei unicus esset Filius. i gratuitum Dei beneplacitum, quod in Christo Ecclesiae ca- spectandum ille proponit, Pighius ne in membris quidem ad- re sustinet. Beatam enim Christi matrem contendit suo me- electam esse, quia ipsa canat, Respexit humilitatem ancillae . Istae sunt Pighii (Lib. 8. cap. 2.) probationes, Fundatam ominum meritis electionem Dei esse non gratuitam, quia, abiectum est ac contemptibile, elegit.

Hac ratione facile diluitur Pighii obiectio: Quum Christus dictos Patris sui ad regnum possidendum vocat, non simpli- causam dici, quia electi sint, sed quia exercuerint charita- pera. Neque ego sane ad arcanam Dei electionem homines ;o, ut inde salutem hiantes exspectent; sed recta ad Christum ere iubeo, in quo nobis proposita est salus, quae alioqui in absconditā lateret. Nam quisquis plana fidei via non ingre- , illi Dei electio nihil quam exitialis erit Labyrinthus. Ita- ut certa sit nobis peccatorum remissio, ut in vitae aeternae ia conscientiae nostrae acquiescant, ut Deum intrepide patrem cemus, hinc minime faciendum est exordium, quid de nobis mundum conditum Deus statuerit; sed quid de paterno eius re nobis in Christo sit patefactum, et quotidie per Evangelium istus ipse praedicet. Nihil altius nobis quaerendum, quam ut Dei simus. Atqui gratuitae, qua hoc tantum bonum conse- ur, adoptionis speculum, arra et pignus est Filius, qui e is sinu ideo ad nos prodiit, ut, in corpus suum inserendo, ii caelestis haeredes faceret. Porro sicuti haec haereditas et isti sanguine parta est semel et sacris Evangelii tabulis con- ata, ita eius possessio non aliter quam fide adiri potest. De- ie non tantum libenter fateor, sed passim in scriptis meis in- o, et fidei alligatam esse hominum salutem, et Christum uni- t esse ianuam, quà in regnum caelorum omnes ingredi opor-

tet, nec alibi tranquillam pacem quam in Evangelio inveniri: quicunque inde vel minimum deflectunt, nihil quam per flexuosas ambages errare: et quo quisque in profunda illa divini consilii adyta confidentius irrumpere et penetrare conatur, eo longius a Deo recedere. Ergo quin per fidei viam ambulandum sit, non nego. Unde et alterum illud conficitur, Deum, quae electis in praesenti vita contulerit Spiritus sui dona, extremo die coronaturum. Caeterum id non obstat, quominus caelestis Pater, quos in Christo elegit, in eius corpus fide et Spiritus sanctificatione inserat, quominus ante conditum mundum praedestinatos tempore suo vocet ac iustificet. Atque utrumque Paulus optime coniungit, ubi, omnia cedere in bonum diligentibus Deum praefatus, mox addit: Qui secundum propositum vocati sunt. Haec igitur via est, qua suos gubernat Deus; haec ratio, qua opus in illis gratiae suae absolvit. Sed cur manum eorum apprehendat, alia est superior causa: propositum scilicet illud, quo eos destinavit ad vitam. Quo magis ridicula est Pighii impudentia, dum testimonium sibi tam adversum procaciter tamen in suum usum aptare non dubitat. Notandum esse in primis admonet, (Lib. 8. cap. 2. in fine) non dici, Cedere omnia in bonum electis vel dilectis: sed diversam potius causam notari, quod Deum diligant. Quasi vero non ideo data opera addita a Paulo fuerit correctio, ne quis fidelium merito tribuerit, quod illis Deus omnia in bonum vertit. Qualiter affectos esse deceat fideles, primum ostendit. Atque hoc vocationis est proprium. Sed ne in seipsis haereant, salutis bonorumque omnium initium ex altiori fonte manare docet, quia prius electi fuerant. Hunc quoque nodum Pighius iocando expedit: quod Deus ad sanctitatem omnes vocet. Quasi vero non diserte Propositi nomine efficax vocatio commendetur. Quibus autem praestigiis tam densas tenebras offundet, ut sententiae huius perspicuitas obruatur? Deus, quos elegit, iustificat, ut tandem glorificet. Quantumvis eam laceret, nunquam tamen efficiet, ut se ad omnes extendat. Hinc apparet, quam stulte ratiocinentur, qui fidei bonorumque operum praetextu electionem subvertere moliuntur, ut filia, sicut vulgo loquuntur, matrem devoret. Extremum suffugium Pighio est, Deum nonnisi quos praescivit ad salutem praedestinasse: quod iam illis prius a me obstructum est, quum fieri non posse ostendi, ut quicquam aliud in homine praevideat, nisi exitio dignum: donec eum ipse Spiritu suo refinxerit. Nam si nihil habet quispiam quod non acceperit: quid alius alio plus afferet in Dei conspectum, quo excellat? Praescivit ergo suos Deus, non ut ex meritis aestimaret; sed quia nemo ab aliis discernitur, nisi in quem benignos et propitios oculos coniecit, ut filiis suis quamlibet indignum adnumeret: secundum illud Pauli, Quis enim te discernit? At Pighio gratuita praecognitio, quam ipse nudam appellat, videtur nulla esse. Quibus ergo plumis hominem ornabit, ne coram Deo nudus et omni ex parte deformis

i. Cui non multum dissimile est quod alio loco repetit: cruciaturum illis Christum, ideo damnari, quia ex infecto ore progeniti sint, quia ex eius peccato mortis aeternae ntraxerint, quia eius culpa perire ipsos oporteat; sed dederint cibum famelicis, et alia charitatis opera non it. Si neque originalis culpa ad homines damnandos fficit, nec quicquam loci habet arcanum Dei iudicium: s infantibus faciet, qui, priusquam ullum tale specimen m edere possent, ex hac vita erepti sunt? Quum ea endi et moriendi conditio fuerit parvulis, qui Sodomae mae mortui sunt, nec quicquam in eorum operibus dis- , aliis ad dextram suam stantibus, alios ad sinistram xtremo die segregabit? Quis hic admirabile Dei iudi- adoret, quod factum est ut alii Ierosolymae nasceren- ad meliorem vitam mox transirent, alios Sodoma, in- trium, nascentes exciperet? Caeterum, ut electis iusti- nium rependet Christus, ita reprobos minime inficior et scelerum suorum poenas tunc daturos. Nec vero nem ex nostra doctrina elicere licet, quoniam aeterno o elegit ad vitam Deus, quos visum est, alios exitio vel nullas malis operibus constitutas esse poenas, vel am esse repositam mercedem. Stabimus omnes ante tri- sti, ut referat quisque prout in corpore suo gessit, sive e malum. Sed unde piis iustitia et sanctitas quae tunc r, nisi quia Spiritu eos suo Deus in vitae novitatem Unde porro regenerationis donum, nisi ex adoptione Perinde argumentatur Pighius, acsi quis diem esse luce a Domino creata, quia solis splendor diem facit. similitudinem istam non omni ex parte convenire fateor, initio creata Deum proprie habet auctorem. At damna- trae culpa sic in nobis residet, ut procul alienos ad

tamen fons et origo malorum omnium sit naturae corruptio et vitiositas, negandum non est, nisi prima pietatis rudimenta convellere libeat. Causam si quaeras, cur vitium, quod in electis sui Deus corrigit, non eodem in reprobis remedio dignetur: abscondita apud ipsum latet. Hoc modo Paulus, quum nono ad Romanos capite Deum statuit vitae et mortis arbitrum, ut salvi sint illi demum, quos ab interitu eripit; et clare pronunciavit, Non volentis esse neque currentis, sed miserentis Dei, qui miseretur cuius vult, et quem vult indurat: postea conspicuas et quasi palpabiles excaecationis causas in sua gente ostendit, quod Christum plerique respuerint, quod Deum contumaciter repulerint, manum ad eos tendentem. Optime igitur consentiunt inter se haec duo: quod quisque sibi propria incredulitate damnationis fit auctor, et nihilominus, quicunque Spiritu Dei destituti sunt, caeci adversum Christum ruant. Itaque Iudaeos Paulus (Rom. 11, 4.) reos peragens, quod, iustitiam suam stabilire volentes, Dei iustitiae non fuerint subiecti atque ita superbiae suae vitio abdicati ex Ecclesia fuerint, simul tamen tribuendum esse Dei gratiae docet, quod residui quidem steterint: quemadmodum et oraculum continet, (1 Reg. 19, 18.) Reliqui mihi septem hominum millia, qui non curvaverunt genu ante Baal. Neque enim, ut circunspecte Augustinus notat, (Lib. de bono persev. cap. 18.) sua virtute steterunt, si eos Dominus servavit, ut reliqui manerent. Expressius etiam Paulus, Reliquias Christi adventu secundum gratuitam electionem servatas. Audis reliquias: qua voce exiguum numerum ab universa turba segregat. Servatas esse illas dicit, non propria virtute, sed Dei beneficio. Salutem ex gratuita electione deducit: quo significat, hanc solam fuisse causam, cur non in turba perierint, quia gratuito electi sint. Unde rursum conficitur, Si electi essent omnes, neminem fuisse periturum.

Si velle se ac iubere pronunciet mortalis homo, ut pro ratione sit sua voluntas, tyrannicam esse vocem fateor: sed id ad Deum transferre, sacrilegi est furoris. Neque enim quicquam Deo immoderatum affingere licet, ut in eo, sicut in hominibus, exultet libido; sed merito hoc honoris defertur eius voluntati, ut pro ratione valeat, quando omnis iustitiae fons est ac regula. Nam quae in scholis trita est de duplici eius voluntate distinctio, a nobis minime admittitur. Voluntatem Dei aliam ordinatam, aliam absolutam garriunt Sorbonici sophistae. Haec blasphemia, a qua merito abhorrent piae aures, Pighio et similibus esset plausibilis. Ego autem ex adverso contendo, adeo nihil esse in Deo inordinatum, ut inde potius fluat, quicquid est in caelo et in terra ordinis. Quum ergo in summum gradum evehimus Dei voluntatem ut sit omni ratione superior, absit ut eum quicquam nisi summa ratione velle imaginemur; sed simpliciter sentimus, eum iure suo tantum habere potestatis, ut solo eius nutu contentos esse nos oporteat. Nam si vere dictum est: (Psal. 36, 6.) Iudici

ssus multa: simul atque eo superbiae prorumpit mens ho-
ıt in simplici Dei beneplacito non acquiescat, cavendum
ınta illa profunditas absorbeat. Nec sane fieri aliter pot-
ıe haec plusquam iusta est ultio. Quare nunquam memo-
dat illud Augustini: (De verbis Apost. serm. 20.) Quis
, et quis tu sis, attende. Ille Deus est, tu homo. Si
tibi loqui videris, an fons iustitiae siccatus est. Tu
me exspectas responsum. Et ego sum homo. Itaque
diamus dicentem: O homo, tu quis es? Melior est fide-
antia, quam temeraria scientia. Quaere merita, non in-
ıisi poenam. O altitudo! Petrus negat, latro credit.
lo! Quaeris tu rationem? Ego expavescam altitudinem.
cinare, ego mirabor: tu disputa, ego credam: altitudi-
co, ad profundum non pervenio. Requievit Paulus, quia
ınem invenit. Vocat ille inscrutabilia Dei iudicia: et tu
venisti? Ille dicit, investigabiles esse eius vias: et tu
? Cui simile est quod alio loco (De verbis Apost. serm. 11.)
Disputare vis mecum? Imo mirare mecum et exclama:
do! Ambo in pavore simus concordes, ne in errore
s.

ıtus sibi Pighius videtur, quum iudicia Dei profundam
fore negat, si voluntas eius summa sit ratio: quia nihil
vel magis expeditum, quam fieri omnia, quoniam sic Deo
ubi dominatur sola eius voluntas. Atqui, sophistice gar-
quod unum in quaestione vertitur, ridicule praeterit, quum
ic fieri, quia Deo placet: cur illi potius ita placeat, quam
Pergit deinde ineptiendo, atque ut ostendat causam Deo
suis consiliis, responsum, quod discipulis suis dedit Chri-
Ioan. 9, 3.) adducit, hominem caecum fuisse natum, ut
Dei in illo manifestarentur. More suo Pighius umbratile
a sibi fingit. An mihi portentum hoc unquam venit in
, nullam Deo consilii sui rationem constare? Dum ego
raesidem totius mundi statuo, qui incomprehensibili et mi-
ınsilio gubernet moderetur que omnia: an illo fortuito huc
ıtari, vel caeca temeritate eum facere quod facit, quis-
x verbis meis colliget? Imo paulo post verba mea citat,
ıatis, nisi fallor, dilucide refellitur: quum Deo semper in
ı quamlibet arcanis propositum esse dico, ut nominis sui
illustret: nisi quod repugnantiae colorem in eo lectoribus
, quod divini beneplaciti rationem quaerendam nego: et
ımen doceo quaenam illa sit. Quam frigidae sint nugae
ıccuratius monstrare nihil attinet. Gloriae suae rationem
s suis omnibus habet Dominus. Nempe hic universalis est
Excitavit, teste Paulo, Pharaonem, ut nomen suum in
ra celebraret. An secum dissidet Paulus, quum deinde
t, Inscrutabilia esse iudicia eius? Dicit, vasa irae a Do-
estinata ad interitum sustineri in multa patientia, ut poten-

tiam suam in illis ostendat: an huic sententiae contraria est admiratio quae mox sequitur? O altitudo! Adde, quod in Causae nomine fucum Pighius facit, causam finalem pro formali in medium afferens. Etsi enim, quorsum spectet Deus, non est obscurum: non ideo tamen protinus apparet, cur ita fieri deceat. Haec autem praesentis instituti summa est. Etiamsi claris argumentis iustitiam nobis suam non probet Deus, statuendum tamen esse, quicquid ab eo fit, iuste fieri: ideo in sola eius voluntate quiescendum esse, ut quod illi placere intelligimus, cuius nos causa fugit, instar mille rationum sufficiat. Nimis ergo inepte cavillatur Pighius, dum me inconstantiae insimulat, quia, rationem divinae voluntatis quaerendam esse negans, pronuncio tamen nihil eum velle, nisi quod expedire censet. Nam hoc posterius, causae redditionem esse, quam nobis constare alibi nego. Atqui qualis ista est causae notitia, si Deum consulto facere, quod facit, audiamus, et, quod ita expedire censeat, interim nos fugiat certa et specialis operis consiliique ratio? Adhaec, quid inter fidei reverentiam et inquirendi audaciam intersit, pro nihilo ducens, quod credendum esse doceo, ad vulgarem, quae humanitus concipitur, notitiam praepostere rapit. Ergo simul atque affirmaverit quispiam, Optimum semper agendi finem esse Deo, secum ipse dissentiet, si postea cum Paulo exclamet, Recondita esse Dei iudicia, et vias eius incomprehensibiles. Quanquam in eo fallitur Pighius, quod mea ipsius verba agnoscere me iubet quae ex Augustino (Lib. I. de genes. contra Manich. c. 3.) retuleram. Ubi quaeritur, inquit sanctus ille vir, cur ita fecerit Deus, respondendum est: Quia voluit. Quod si rogando pergas, cur ita voluerit, maius aliquid quaeris et sublimius Dei voluntate, quod inveniri non potest. Compescat igitur se humana temeritas; et quod non est, ne quaerat: ne forte, quod est, non inveniat. Vere hoc Augustinus, cui subscripsi. Sed ab his verbis nihil dissentaneum continet superior illa sententia: Quod Dei voluntas optima sit et aequissima omnium quae statuit moderatio.

Eiusdem est farinae alia obiectio: Reprobos ab electis nego discerni ullo meriti proprii respectu, quia Dei gratia adoptione dignos faciat, non inveniat, ut saepe loquitur Augustinus. Alibi nego iniuriam fieri reprobis, quia digni sunt qui pereant. Hic se expansis alis tumultuose iactat Pighius. quod neque meipsum intelligam, neque meminerim quid a me prius dictum esset. Mihi vero in defensione multum verborum facere adeo operaepretium non videtur, ut paucis quoque attingere pigeat. Ut alios Deus aliis praeferat, ut aliis praeteritis alios eligat, non ex hominum dignitate vel indignitate pendet discrimen. Ergo falsum est, dignos aeterno interitu reprobos esse. Ac si priore membro non fieret hominum comparatio inter se, et dignitas non referretur ad vitae praemium: in secundo autem membro non aequalis omnium conditio statueretur. Adde, quod Augustinus, quum alicubi (Lib. 2.

isset, Nemini unquam digno salutem defuisse, ibus ita temperat, ut opera excludens vocat gnitatem ferat acceptam. Sed instat adhuc interitu, non inveniri, siquidem verum est Dei placito, cuius ratio non apparet, destin qui pereunt. Respondeo, tria hic esse consider nam Dei praedestinationem, qua de toto genere s hominibus quid futurum esset statuit, antequ , fixam et decretam fuisse: deinde, Adam ip uae merito, esse morti addictum: postremo, et desperati persona sic damnatam esse totam eus, quos inde gratuito eligit, adoptionis honor i nihil vel somniavi vel fabricavi. Neque hoc a, ut singulis probandis insistam, quod supra Tantum diluenda est Pighii calumnia, qui de victo superbe triumphat, quasi haec nullo modo se queant. Quum de praedestinatione sermo hab ndum esse constanter semper docui, atque ho e relinqui omnes reprobos, qui in Adam m iure perire, qui natura sunt irae filii: ita n cur de nimio Dei rigore queratur, quando r clusum gestant. Quod si ad primum hominem integer creatus foret, sponte cecidisse: ac in i et suis exitium propria culpa accersiverit. I te atque ita ordinante Deo cecidit Adam sequ lit, minime tamen id vel ad levandam eius cul rimine implicandum facit. Semper enim hoc spectan rectitudine, quam a Deo acceperat, sponte se privavit, eccato et Satanae addixit in servitutem, sponte in ex recipitem dedit. Una excusatio obtenditur: quod a Deo at, non potuisse effugere. Sed ad reatum satis super ria transgressio sufficit. Neque enim propria genuina causa est arcanum Dei consilium, sed aperta hominis Merito apud veterem poëtam ridetur stulta Medeae que tinam me in nemore Pelio caesae securibus cecidissent terram trabes. Prodiderat illa patriam, furioso adve ti hominis amore correpta. Quum sibi perfidiae et bar litatis sit conscia, quum impudicitiae flagitium eam con licule se ad occasiones procul remotas convertit. In causam quum inveniat homo, quid circuire prodest, caelo quaerat? Palam in eo apparet culpa, quod pec it. Cur in caeli adyta prorumpens in labyrinthum se Quanquam, ut per immensas ambages vagando deludere conentur, nunquam ita se obstupefacient, quin sensum cordibus suis insculptum retineant. Hominem igitur, psius conscientia damnat, frustra absolvere tendit impie autem Deus sciens ac volens hominem ipsum cadere pas-

sus est, occulta ratio esse potest, iniusta non potest. Hoc quidem absque controversia tenendum: semper illi peccatum odio fuisse. Nam vere elogium hoc, quo ornatur a Davide, (Psal. 5, 5.) in eum competit: Quod Deus sit iniquitatem non volens. Quum potius in ordinando hominis lapsu finem habuit optimum et rectissimum, a quo abhorret peccati nomen. Quanquam sic ordinasse dico, ut eum proprie auctorem fuisse non concedam. Ac ne longior sim, penitus quod Augustinus docet, (Ench. ad Laur. cap. 99.) impletum fuisse sentio: ut miro et ineffabili modo non fuerit praeter eius voluntatem factum, quod etiam contra eius voluntatem factum est, quia non fieret si non sineret. Nec utique nolens sinit, sed volens. Negari enim, quod illic principium sumit, non potest. Tam hominem quam Angelos apostatas, quantum ad ipsos attinet, quod Deus noluit, fecisse; quantum vero ad Dei omnipotentiam, nullo modo efficere id valuisse. Ergo sancti viri sententiae subscribo: sic peccando fecisse quod nolebat Deus, ut per malam eorum voluntatem faceret Deus quod volebat. Si quis hoc mentis suae captu superius esse excipiat, idem et de me fateor. Sed quid mirum, si modulum nostrum immensa et incomprehensibilis Dei maiestas exsuperet? Atqui tantum abest, ut pro carnis ratione explicandum suscipiam sublime istud reconditum arcanum, ut, quod initio praefatus sum, assidue in memoriam redire velim, Desipere qui plus scire appetunt, quam Deus revelaverit. Quare nos potius docta ignorantia delectet, quam intemperans et ebria sciendi, plusquam Deus permittit, curiositas: sub hac tantum reverentia se omnes sensus animi contineant, nihil Deum in hominis peccato voluisse, nisi quod sua iustitia dignum erat.

Prosequitur Pighius, Si Dei opus est hominis apostasia, falsum esse quod Scriptura tradit, Omnia, quae facit Deus, bona esse. Atqui et sancte testari et ingenue profiteri possum, mihi commentum istud nunquam venisse in mentem. Naturam hominis ideo rectam primo conditam fuisse ubique assero, ne pravitas, quam sibi defectione contraxit, Deo possit adscribi: mortem, cui se mancipavit qui ante compos vitae erat, sic profectam esse ab eius culpa, ne Deus auctor censeatur. Si unquam divini Spiritus instinctu factum esse dixissem, ut se a Deo primus homo alienaret, ac non potius ubique contenderem diaboli instigatione, et proprio cordis sui motu impulsum, merito forte insultaret mihi Pighius: nunc autem, quum a Deo propinquam actionis causam removens simul omnem ab eo culpam removeam, ut solus homo reatum subeat, calumniose et improbe dictum istud in me torquet: Hominis defectionem unum esse ex Dei operibus. Quomodo autem Dei praescientia et decreto statutum fuerit, quod de homine futurum erat, neque tamen in culpae societatem trahendus sit Deus, quasi transgressionis vel auctor sit vel approbator, quum longe altius humanae mentis perspicacia esse arcanum palam sit, ne ignorantiam nostram fateri pudeat. Imo, ne quem ex fidelibus fateri ne-

omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis re, quam mala esse non sinere, sic ordinasse Angelorum num vitam, ut in ea prius ostenderet, quid posset liberum rbitrium, deinde quid posset gratiae suae beneficium insti- iudicium. Adhaec ut de affectu meo taceam, si quibus ita aures, ut nihil sibi ex Dei mysteriis clausum obtectum- velint, his vesanus erit magister, qui talibus discipulis re tentabit. Potius trepidi audiamus, quid Davidi acci- um inusitata Dei iudicia, quae in externo corporum et is vitae statu apparent, plus aequo inquireret: Factus sum, (Ps. 77, 22.) apud te similis iumento. Non potuit tantus a in rebus minus obscuris et reconditis ultra fas sapere, tae pecudis instar obstupesceret: nos vero praeposterae nostrae lasciviae in excutiendo consilio Dei omnium profun- impune indulgebimus? Postquam Paulus Deum ex perdita ligere, et reprobare quos illi visum est, docuit: quare et id fiat adeo non expedit, ut potius expavescens in clamo- m erumpat: (Rom. 11, 33.) O altitudo! Et nos eius alti- reverentia non perculsi penitus scrutari audebimus, quo- persona Adae totum genus humanum excidere passus fue- ixi iam supra, lapsum Adae utile posteris fuisse humilita- mentum, ut se ad vitam recuperandam nihil esse nec posse in qua ille integer non stetit. Una tamen est rite re- gula, si se mens hominis illo admirationis fraeno compescat. eterum, quaestionem hanc non ideo tantum parcius attingere t, quod abstrusa est ac in penitiore sanctuarii Dei adyto a, sed quia otiosa curiositas alenda non est, cuius illa ni- speculatio alumna est simul ac nutrix. Quanquam interim ugustinus libro de genesi ad literam undecimo (A c. 4. us- cap. 8.) disserit, quum ad Dei timorem et reverentiam

nos verbo suo deducit. Quam dulces sint argutiarum illecel plus satis notum est: quo maior adhibenda est cautio, ut s omnes nostros sibi divinctos habeat fidei simplicitas. Quod arcano Spiritus afflatu ad se homines trahat, vel quotidianae ces nostrae testes sunt: nam cum pro persecutoribus oramus, petimus aliud, quam ut fiant ex nolentibus volentes, ex repug tibus consentientes, ex oppugnantibus amantes? Atqui palam stat, non omnibus indifferenter hoc dari, ut centies exitium ritos Deus repente vita dignetur. Quomodo hanc gratiam dis set, inquit Augustinus, (Lib. ad Bonif. 6. cap. 20.) alios se dum meritum faciens vasa irae, secundum gratiam alios vasa sericordiae: quis cognovit sensum Domini? Quantumvis t mundi vel superbia vel protervia calcitret, minime ferendum ut deterior sit Dei quam mortalis hominis conditio. Cui a creditori non conceditur ab uno exigere, quod alteri remi Quae similitudo non abs re toties ab Augustino repetitur. quidem vix potest, quin primo statim momento turbetur mens minis, cum gratiam Dei negari quantumvis indignis audit, perinde indignis datur. Sed meminerimus, postquam damnati ex aequo omnes, minime fas vel aequum esse, Deo legem poni, quin misereatur cuius voluerit. Sed vere Augustinus tendit, (De praedest. et gratia cap. 2.) Humanae iustitiae m metiendam non esse divinam. Caeterum, ubi omnia dicta fuer sit haec omnium disputationum clausula, ut cum Paulo ad tan profunditatem expavescamus. Si obstrepant petulantes lingu ne identidem exclamare cum eodem Apostolo vel pudeat vel geat: O homo, tu quis es qui litiges cum Deo?

Caeterum, etsi absurda, quae hinc inde congerunt huius ctrinae adversarii ut eam calumniose infament, in mea Instituti dilucide non minus quam succincte refutasse, et simul pravis figm tis, quibus se imperiti deludunt atque implicant, obviasse n videor: quia tamen Pighio responsiones meas arrodere libuit, virulentiam iterum diluere non gravabor. Quaerunt praepo homines, Quomodo de salute sua, quae in arcano Dei cons latet, certi esse poterunt. Respondi quod verum erat. Cum bis in Christo proposita sit salutis certitudo, perperam nec Christi ipsius iniuria facere, qui praeterito hoc vitae fonte, quo haurire promptum erat, ex reconditis Dei abyssis vitam er moliuntur. Tradit quidem Paulus, (Eph. 1, 4.) nos ante m creationem electos esse, sed in Christo. Ne quis ergo ali electionis suae fiduciam petat, nisi librum vitae, in quo scri est, delere velit. Non alius est adoptionis finis, quam ut cen mur inter Dei filios. Atqui Scriptura, (Ioan. 1, 12.) quicun in Filium Dei unigenitum credunt, Dei filios et haeredes esse p nuntiat. Christus ergo aeternae et absconditae Dei electionis tum culentum nobis speculum est, tum arra quoque et pignus. Fide aute quam Deus in hoc speculo nobis repraesentat, vitam contem

pignus hoc arramque amplectimur *). Et unde proba-
ito electos esse ex hominibus aliquos, nisi quia Spiritu
uos vult illuminat, ut fide inserantur in Christi corpus?
m nostrae origo et causa est divina electio; sed quia
est Deus lucemque habitat inaccessibilem et neminem
n admittit praeter Unigenitum, qui semper fuit in eius
re mentem Christi oportet ac fide illuminari, ut nobis
uae in corde Dei prius latuit, adoptio. Si quis malit
Prior quidem fide est electio, sed ex fide discitur. Quae
c delibo, fusius in mea Institutione explicata reperient
Itaque Christus, (Ioan. 17, 16.) aeternam suorum in Pa-
io electionem commendans, simul, ubi tuto recumbat
cia, ostendit. Manifestavi, inquit, nomen tuum homi-
dedisti mihi. Tui erant: et mihi eos dedisti, et ser-
m servarunt. Videmus, ut a seipso incipiat Deus, cum
dignatur; sed nos a Christo incipere velit, ut nos
sacro illo peculio censeri. Nam ideo nos dare Filio
, ut se quisque tunc demum caelestis regni haeredem
dum ad Christum pertinet, extra quem undique mors
nos obsident. Ideo manifestare nobis Christus Patris
tur, quia electionis nostrae scientiam, Evangelii sui voce
Spiritu quoque suo in cordibus nostris obsignat. Si
ditur, in solvendo hoc nodo inexplicabili ita sudo, la-
ia verto, confundo et transfundo in omnia, ut clarissime
opria conscientia me constringi. Atqui, ut facillimum
suam iustam loquacitatem absque sudore profundere,
otest, ut vino bene madidus, quae illi in buccam vene-
cia, temere nulloque pudore vomuerit. Si fixa et in-
alutis causa est Dei praedestinatio, omnem excuti nobis
ontendit. Ut verbum non addam: cum docet Paulus,
.) nos fide participes esse factos divinae adoptionis, sic-
iundum conditum electi fuimus: quid, obsecro, in huius
contextu inextricabile est vel perplexum? Quum eos,
electi fuerunt, docet secundum propositum vocari, rite,
, cum fixo divinae electionis decreto fidei nostrae certi-
onciliat.

cinatur Pighius: Si in libro vitae scripti sunt, quicunque
ti membra, ebriosos ergo, adulteros, fures, periuros
as regno Dei contra manifestam Apostoli sententiam po-
iando tales multi Christo per baptismum sunt inserti eum-
runt. Primum monendi sunt mihi lectores, ut animum
ad effraenem istam, in qua lascivit Pighius, Scripturae
iem advertant, deinde ut in ea ulciscenda expendant
i iudicium, quod se palam exserit. Totam Scripturam
ilcare, modo fucum lectoribus faciat, pro nihilo ducit

.1, 21. 1 Tim. 1, 17. 1 Tim. 6, 16. Rom. 11, 34. 1 Cor. 2, 16.

Pighius. Modo se imperitis venditet, susque deque habet pri- quaeque pietatis rudimenta convellere. Interea Dominus eum m- privatum pueris quoque ridendum prostituit. Sicuti literae et ritus circumcisio a Paulo statuitur, (Rom. 2, 29.) ita et de ptismo sentiendum est: quosdam literale duntaxat symbolum in pore gestare, qui re ipsa procul absunt. Nam et Petrus, docuit baptismo nos salutem consequi, mox quasi addicta correcti- pronunciat, (1 Petr. 3, 21.) Non sufficere nudam et externam nis ablutionem, nisi et bonae conscientiae responsio acce- Quare Scriptura, cum de Sacramentis disserit, bifariam loqui so- Si cum hypocritis agit, qui inani figura gloriantes rem ipsam gligunt: ut futilem eorum confidentiam prosternat, ex perve- eorum sensu veritatem a signis separat. In hunc modum Pa- (1 Cor. 10, 5.) nihil profuisse veteri populo admonet, quod maris transitu baptizatus fuerit, quod eandem nobiscum escam ritualem comederit in deserto (eisdem scilicet donorum spiritu- symbolis nobiscum participasse intelligens). Verum, ubi apud les habetur sermo, usus Sacramentorum ut legitimus ita describitur, qui divinae scilicet institutioni respondeat. Quo tineat istae sententiae: Induisse Christum, Insitos in eius et, Illi consepultos, qui in eius nomen baptizati sunt. Inde fingit Pighius, quicunque visibili aquae elemento aspersi vere Spiritu regenitos, et in Christi corpus coaluisse, ut eiusque iustitiae vivant. Nec eum pudet, complures talibus niis paginas implere, cum generaliter omnia Christi membra nem, sub eo sermone comprehendi quicunque externo bapti- tincti sunt. Paulo post tamen quasi retracta alarum expansio- subiicit, (In fine lib. 7.) Multos a Christo deficere, qui vere in eius corpus insiti fuerant: nam quos a Patre sibi creditos in fide custodiamque suam recipit, ita fingit ab eo servari, ut a libero suo arbitrio suspensam habeant suam salutem. Multis, inquit, tu- tela Christi gratiae non deest: sed ipsi sibi desunt. Certe, ut nunquam poterit satis severe hominum socordia et ingratitudo co- argui, qui se Dei auxilio subducunt: ita minime tolerabilis est in Christum contumelia, electos dicere ab eo servari, si modo se ipsi tueantur: ut ambiguum sit Christi praesidium, quod diabolo et omnibus inferorum machinis inexpugnabile fore affirmat. Datu- rum se vitam aeternam promittit (Ioan. 17, 2.) omnibus qui sibi dati sunt a Patre. Fidum se custodem omnium fuisse testatur, ut nemo perierit, nisi filius perditionis. Alibi (Ioan. 10, 28.) etiam in sua manu electos esse docet, e qua nemo eos rapere poterit, quia Deus toto mundo sit potentior. Si omnibus electis certa est vita aeterna, si excidere nemo potest, si nulla violentia nullove impetu quisquam rapitur, si invicta Dei potentia nititur eorum sa- lus: qua fronte Pighius fixam istam certitudinem concutere audet? Quamvis non eiiciat Christus, inquit, multi tamen discedunt; et qui filii Dei fuerunt ad tempus, non permanent. Malus et perversus

·es Pighius, qui non agnoscit Christi manu
li a Patre datum est, ut salvum in finem usque
iot defluunt, eos Ioannes ex grege esse nega
nobis, non erant ex nobis: nam si fuissent ex n
isuri erant nobiscum: sed ut manifesti fierent, quod
ex nobis.
frustra, inquit, apponitur conditio: ut, qui salvus
inem usque perseveret. Hic vero eum praevaricari
cum probandum susceperit, Non stare cum electione
ciam, eo nos ratiocinando deducit, ut hanc necessario
latam esse oporteat. Video me assidue fluctuari: nul-
itum praeterit, quo non obruendus videar. At, quia
is Deus sustinet, ne unquam mergantur, staturum me
neras procellas certo confido. Unde me electum esse
, si Pighius rogat: Christus mihi pro mille testimoniis
im ubi nos in corpore eius reperimus, in secura tran-
tatione salus nostra, tanquam locata iam in caelis, quie-
excipit, Non posse ex praesenti gratia aeternam Dei
aestimari: non obiiciam contra, quem fideles experien-
n habent, quia panem, quo pascuntur filii Dei, extra-
e datum non est. Sed quod garrire audet, nusquam id
a haberi, hoc vero quam crassum sit mendacium, pro-
est difficile. Postquam enim docuit Paulus, qui electi
ocari et iustificari, donec ad beatam immortalitatem per-
quasi undique firmo praesidio munitus intrepide exultats
33.) Quis stabit adversus electos Dei? etc. Ac ne qui,
a esse doctrinam cavilletur, in peculiarem cuiusque usum
it. Certo persuasus sum, inquit, quod neque mors ne-
eque Angeli neque principatus neque instantia neque fu-
Dei charitate separabunt, quae est in Christo. Certe
ernae fiduciam, quam singulis momentis abrumpi vult
in futurum tempus adeoque ultra praesentis vitae metam
endit, et eam non aliunde manare demonstrat, quam ex
ne, quam sic illi adversam fingit Pighius, ut mutuo se
vertant. Quid ergo sibi vult Ezechiel, cum iusto exi-
itiat, si a recta via se averterit? Nempe, reprobis multa
esse cum filiis Dei similia, non negamus: sed quocun-
ac splendore fulgeant, nunquam donari Spiritu adoptio-
i est, ut Deum vere patrem invocent. Nullos enim Spi-
bernari testis est Paulus *), nisi Dei filios quos simul
vitae aeternae haeredes. Alioqui non staret quod alibi
is spiritum e caelo habere, ut sciamus quae a Deo do-
nobis, atque ideo nos tenere Christi mentem. Frustra
itum, quo obsignati sunt fideles, arram vocaret futurae
iis. Caeterum, ut perseverantiae fidem stabiliat rite

n. 8, 14. 1 Cor. 2, 12. Eph. 1, 14.

cognita Dei electio, vel una illi Christi precatio ad probation sufficere debet, qua electos omnes Patri commendat, nomina eos a mundo separans, ut, hoc pereunte, salvi et intacti mane

Sequitur alia obiectio apud Pighium: Non frustra hort fideles Paulus, ne in vacuum receperint Dei gratiam: nec fru Christus vigilandum et orandum esse admonet. Atqui, si tener quantum inter supinam carnis securitatem et tranquillum, qu fide nascitur, mentis statum intersit, mox solutus erit nodus. deles de salute sua certos esse oportet. An ut sopiti iaceant ut se proiiciant ad socordem ignaviam? Imo potius ut quietum Deo silentium colentes precibus simul invigilent. Hortatur Paulus, (Phil. 2, 12.) ut salutem suam operentur cum timo tremore. An ut de successu anxii trepident? Minime: sed ut Dei alis absconditi assidue se illi commendent, sicque toti deant ab ipso uno, ut eius praesidio freti non dubitent se in usque fore victores. Causam enim subiicit, cur sollicitos deceat: Quia Deus est, qui pro suo beneplacito operatur et in illis et perficere. Porro, ne suspensi haesitarent, iam omnem illis dubitationem exemerat: (Phil. 1, 6.) Qui coep vobis opus bonum, usque in diem Christi perficiet. Nusquam ad precandi curam et studium nos Spiritus Dei hortatur, dubio in statu fluctuaretur salus nostra, quae in Dei man est: nusquam nobis timorem iniicit, qui fiduciam in gratuito amore fundatam excutiat: sed in talibus stimulis pungendo c nostrae pigritiem corrigat. Atque in eum finem calumnios torquet Pighius Apostoli verba ex undecimo ad Romanos c Per incredulitatem defracti sunt nativi oleae rami: tu vero constitisti. Ne efferaris animo, sed timeas: nam si Deus na libus ramis non pepercit, vide ne qua fiat, ut nec tibi parcat. igitur bonitas Dei et severitas: in eos, qui ceciderunt, seve in te autem bonitas, siquidem permanseris in bonitate. Post de duplici gentis suae electione disseruit, et multorum defe ostendit factum esse, ut, qui prius legitimi et proprii erant haeredes propter sancitum cum Patribus foedus, nunc abdicati a Deo et facti ab eius regno extorres: tandem ad Gentes se vertit, ne superbe Iudaeis insultent, quia in eorum locum su serint. Notandum autem, quod, sicuti universalis illa popul iectio non labefactavit fixam Dei electionem, quin reliquias quas servaret, ita universalis Gentium electio non complex singulos ex Gentibus, ut omnes vitae consortes fierent. Dup in Iudaeis Dei electionem Paulus illic commemorat. Electum quodammodo fuerat totum Abrahae genus. Sed cum occulto iudicio plerique non essent ad vitam ordinati: pereunte maior mero, electio in reliquiis consequitur. Nunc translato ad G vitae foedere, communis illa generis Abrahae adoptio ad nos tinet. Caeterum, id non obstat quominus arcano Dei benep pauci ad eam fruendam destinati sint. Paulus ergo, dum G

ridicule tamen inde colligit Pighius, ab hominum perseve-
rantia esse divinae electionis constantiam, quia in ge-
neralem omnium defectione necesse est ut illa nihilominus

... autem impii Dei iudicium alio colore suggillant, quia
iustitiae et sanctitati studeant reprobi quos tandem perire
...t: calumnia haec ut ex crassa inscitia nascitur, brevi
a me discussa fuerat: Nullum scilicet bene agendi stu-
...se hominibus, quod non ex electione prodeat; reprobos
sunt vasa in contumeliam formata, provocandae in se Dei
...llum finem facere, et evidentibus signis monstrare exitio
devotos. Pighio hic omnium absurditatum cumulus est,
a tota disputatione aeque prodigiosum reperiat. Atqui vel
argumento abunde probat, rabiosa maledicendi libidine ita
...rsum rapi, ut sine ulla occasione sua convicia ebulliat.
...i Spiritu nisi electos gubernari Scriptura docet. Qualis
... absque Spiritus sancti ductu rectitudo esse poterit? Ma-
...nquit Paulus, (Gal. 5, 19.) sunt opera carnis. Et alibi *),
...rnis cogitationes Deo inimicas esse pronunciat. Quid
...urdi, si peccato mancipatos esse dico, qui, Spiritu Dei
...iti, carnis suae arbitrio ferantur? Quos Deus elegit,
Quid mirum si reprobi, Dei iustitia vacui, nihil quam
...overint? Elegit Deus suos, ut sancti sint ac irreprehen-
Si gratuitae electionis fructus est sanctitas: quis alios in
...rdibus demersos manere neget? Vocem suam audire ne-
...tus **), quicunque non sunt ex ovibus suis. Rursus,
... esse pronuntiat, qui vocem Patris in ore suo resonan-
... non sustinent. Ut reprobos ostendat Pighius bonis ope-
...ere: gratam esse Deo contumaciam ostendat necesse est.
...tra Pighius, Saul multis virtutibus excelluisse, imo pla-

tatis ignotum fuit Pighio: Nihil tam esse purum, quod non
net hominis immundities. Ergo non mirum est, si ab e
larva, Saulis opera aestimans, innocentiam eius probitatemque
mendet. Quod semel eum Deo placuisse contendit, distinguo
enim dignatus est eum honore regio, ut in scriptura domus
nunquam eum censuerit: quemadmodum Ezechiel (Ezech. 1
loquitur. An, quia ad munus Apostolicum electus fuit Iudas
a Deo in filiis suis habitum esse colliget? Caeterum maligne,
a me dictum est, calumniatur Pighius: quasi de singulis
actionibus seorsum loquutus sim, ac non potius de continuo
cursu. Porro, totam Scripturam labefactari oportet, nisi,
quid esse in homine iustitiae et boni potest, a Spiritu san
tionis, qui solis filiis datur, manare concedimus.

In persequendis caeteris cavillis non est quod plus
sumam. Tritum illud est, Irritam fore doctrinam, vanas et
exhortationes, si ab electione Dei pendeat obsequendi vis et
tas. Item aliud non absimile, Fieri non posse quin se ig
dedant homines, cum in aeternum Dei consilium recumbere
tur. Responsiones a me adductas quibus solet conviciis ita I
exagitat, ut maneant ab ipso intactae. Caeterum, si quibu
aequo morosis nondum satisfactum sit et plus forte apud ipso
deris habeat Augustinus, idem, quod iam tradidi, eius ve
repetam et confirmabo. Verba eius sunt in libro cui titulu
De bono perseverantiae: (Cap. 14.) Praedestinationis do
aiunt praedicationi adversam esse, ne quid prosit. Quasi v
versata sit Apostolo praedicanti. Nonne ille doctor Gentium
destinationem toties commendavit, et verbum Dei praedica
destitit? Nunquid, quia dixit: Deus est qui operatur in v
velle et perficere: ideo non et ipse ut velimus quae Deo
et ut operemur hortatus est? An, quia dixerat: Qui coepit
bis opus bonum, perficiet: ideo, ut inciperent homines et
verarent usque in finem, non suasit? Nempe, ipse Dominu
cepit hominibus ut in se crederent. Neque tamen falsa ei
tentia est, nec vana definitio, ubi ait: Nemo venit ad me
est, nemo credit in me, nisi cui datum fuerit a Patre me
que rursus, quia vera est haec definitio, vana est illa prae
Cur ergo praedicationi, exhortationi, correctioni, quae om
frequenter usurpat Scriptura, dicemus inutilem esse praedes
nis doctrinam, quam commendat eadem Scriptura? Paul
Audiunt haec, et faciunt quibus datum est. Non autem
sive audiant sive non audiant, quibus non est datum. Ne
destinationis igitur praedicatione impedienda est praedicati
perseverantis et proficientis, ut quod oportet audiant, et
datum est, obediant. Quomodo enim audient absque praedi
Nec rursus praedicatione fidei proficientis et in finem usq
severantis impedienda est praedicatio praedestinationis, ut, q
liter et obedienter vivit, non de ipsa obedientia tanquam

ed in Domino glorietur. Item, sicut is, qui donum accepit, recte hortatur et praedicat, ita exhortantem et praedicantem obedienr audit, qui accepit hoc donum. Ideo Dominus, Qui habet aus audiendi audiat. A quo autem habeant, quicunque habent, ominus ipse ostendit, Dabo vobis cor ad cognoscendum me, et res quae audiant. Ergo aures audiendi ipsum est donum obeendi, quo qui praediti sunt, veniunt ad Christum. Exhortamur o atque praedicamus: sed qui habent aures audiendi, obediennos audiunt: qui vero non habent, fit in eis quod scriptum est, audientes non audiant: audientes corporis sensu, non audiant dis assensu. Cur autem illi habeant, illi non: hoc est, cur datum sit a Patre, ut veniant ad Filium, illis non sit datum: s cognovit sensum Domini? Nunquid ideo negandum est, quod rtum est, quia comprehendi non potest quod occultum est?

Quam autem praepostera sit eorum cautio, (Eiusdem lib. c. 15.) absurditatis ullius metu doctrinam cognitu necessariam vel supmunt vel obscurant, deinde exsequitur. Nunquid si hoc audito nulli in torporem segnitiemque vertantur, et a labore proclives libidinem post concupiscentias eant: propterea de praescientia i falsum putandum est, quod dictum est? Nonne, si Deus illos nos fore praescivit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia vertur? Et si malos fore praescivit, mali erunt, in quantalibet ne bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiusmodi causas ae de praescientia Dei vera dicuntur vel neganda sunt vel tada? tunc scilicet, quando, si non dicantur, in alios itur erro? Alia, inquit, (Cap. 16.) ratio est verum tacendi, alia verum endi necessitas. Causas verum tacendi longum esset omnes erere: quarum tamen est haec una, Ne peiores fiant qui non elligunt, dum volumus eos, qui intelligunt, facere doctiores: nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, sed redduntur peiores. Quum autem res vera ita se habet, ut peior nobis eam dicentibus qui capere non potest, nobis autem entibus ille qui potest: quid putamus faciendum? Nonne potius dicendum verum, ut qui potest capere capiat, quam tacendum, non solum id ambo non capiant, verum etiam qui est intellitior, ille sit peior: qui si audiret et caperet, per eum etiam res discerent. Et nos dicere nolumus, quod, teste Scriptura, ere licebat. Timemus enim videlicet, ne loquentibus nobis ofdatur qui capere non potest: non autem timemus, ne tacentis nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiatur. Quam ntentiam brevius tandem perstringens clarius etiam confirmat. iusdem lib. c. 20.) Quamobrem, si Apostoli et qui eos sequuti t Ecclesiae Doctores utrumque fecerunt, ut de aeterna Dei ctione pie dissererent, et sub piae vitae disciplina continerent eles: quid est quod, invicta conclusi violentia veritatis, isti stri se recte dicere existimant: Non esse populo praedicandum, i verum sit quod de praedestinatione dicitur? Imo praedicandum

tatis ignotum fuit Pighio: Nihil tam esse purum, quod non inquinet hominis immunditiies. Ergo non mirum est, si ab externa larva, Saulis opera aestimans, innocentiam eius probitatemque commendet. Quod semel eum Deo placuisse contendit, distinguo. Sic enim dignatus est eum honore regio, ut in scriptura domus Israel nunquam eum censuerit: quemadmodum Ezechiel (Ezech. 13, 9.) loquitur. An, quia ad munus Apostolicum electus fuit Iudas, ideo a Deo in filiis suis habitum esse colliget? Caeterum maligne, quod a me dictum est, calumniatur Pighius: quasi de singulis vitae actionibus seorsum loquutus sim, ac non potius de continuo vitae cursu. Porro, totam Scripturam labefactari oportet, nisi, quicquid esse in homine iustitiae et boni potest, a Spiritu sanctificationis, qui solis filiis datur, manare concedimus.

In persequendis caeteris cavillis non est quod plus operae sumam. Tritum illud est, Irritam fore doctrinam, vanas et nihili exhortationes, si ab electione Dei pendeat obsequendi vis et facultas. Item aliud non absimile, Fieri non posse quin se ignaviae dedant homines, cum in aeternum Dei consilium recumbere docentur. Responsiones a me adductas quibus solet conviciis ita Pighius exagitat, ut maneant ab ipso intactae. Caeterum, si quibus plus aequo morosis nondum satisfactum sit et plus forte apud ipsos ponderis habeat Augustinus, idem, quod iam tradidi, eius verbis et repetam et confirmabo. Verba eius sunt in libro cui titulum fecit De bono perseverantiae: (Cap. 14.) Praedestinationis doctrinam aiunt praedicationi adversam esse, ne quid prosit. Quasi vero adversata sit Apostolo praedicanti. Nonne ille doctor Gentium praedestinationem toties commendavit, et verbum Dei praedicare non destitit? Nunquid, quia dixit: Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere: ideo non et ipse ut velimus quae Deo placent et ut operemur hortatus est? An, quia dixerat: Qui coepit in vobis opus bonum, perficiet: ideo, ut inciperent homines et perseverarent usque in finem, non suasit? Nempe, ipse Dominus praecepit hominibus ut in se crederent. Neque tamen falsa eius sententia est, nec vana definitio, ubi ait: Nemo venit ad me, hoc est, nemo credit in me, nisi cui datum fuerit a Patre meo. Neque rursus, quia vera est haec definitio, vana est illa praeceptio. Cur ergo praedicationi, exhortationi, correctioni, quae omnia tam frequenter usurpat Scriptura, dicemus inutilem esse praedestinationis doctrinam, quam commendat eadem Scriptura? Paulo post, Audiunt haec, et faciunt quibus datum est. Non autem faciunt, sive audiant sive non audiant, quibus non est datum. Nec praedestinationis igitur praedicatione impedienda est praedicatio fidei perseverantis et proficientis, ut quod oportet audiant, et quibus datum est, obediant. Quomodo enim audient absque praedicante? Nec rursus praedicatione fidei proficientis et in finem usque perseverantis impedienda est praedicatio praedestinationis, ut, qui fideliter et obedienter vivit, non de ipsa obedientia tanquam de suo

sed in Domino glorietur. Item, sicut is, qui donum accepit, recte exhortatur et praedicat, ita exhortantem et praedicantem obedienter audit, qui accepit hoc donum. Ideo Dominus, Qui habet aures audiendi audiat. A quo autem habeant, quicunque habent, Dominus ipse ostendit, Dabo vobis cor ad cognoscendum me, et aures quae audiant. Ergo aures audiendi ipsum est donum obediendi, quo qui praediti sunt, veniunt ad Christum. Exhortamur ergo atque praedicamus: sed qui habent aures audiendi, obedienter nos audiunt: qui vero non habent, fit in eis quod scriptum est, ut audientes non audiant: audientes corporis sensu, non audiant cordis assensu. Cur autem illi habeant, illi non: hoc est, cur illis datum sit a Patre, ut veniant ad Filium, illis non sit datum: quis cognovit sensum Domini? [illegible]quid ideo negandum est, quod certum est, quia comprehendi non potest quod occultum est?

Quam autem praepostera sit eorum cautio, (Eiusdem lib. c. 15.) qui absurditatis ullius metu doctrinam cognitu necessariam vel supprimunt vel obscurant, deinde exsequitur. Nunquid si hoc audito nonnulli in torporem segnitiemque vertantur, et a labore proclives ad libidinem post concupiscentias eant: propterea de praescientia Dei falsum putandum est, quod dictum est? Nonne, si Deus illos bonos fore praescivit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia versentur? Et si malos fore praescivit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiusmodi causas quae de praescientia Dei vera dicuntur vel neganda sunt vel tacenda? tunc scilicet, quando, si non dicantur, in alios itur errores? Alia, inquit, (Cap. 16.) ratio est verum tacendi, alia verum dicendi necessitas. Causas verum tacendi longum esset omnes quaerere: quarum tamen est haec una, Ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos, qui intelligunt, facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, sed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita se habet, ut fiat peior nobis eam dicentibus qui capere non potest, nobis autem tacentibus ille qui potest: quid putamus faciendum? Nonne potius est dicendum verum, ut qui potest capere capiat, quam tacendum, ut non solum id ambo non capiant, verum etiam qui est intelligentior, ille sit peior: qui si audiret et caperet, per eum etiam plures discerent. Et nos dicere nolumus, quod, teste Scriptura, dicere licebat. Timemus enim videlicet, ne loquentibus nobis offendatur qui capere non potest: non autem timemus, ne tacentibus nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiatur. Quam sententiam brevius tandem perstringens clarius etiam confirmat. (Eiusdem lib. c. 20.) Quamobrem, si Apostoli et qui eos sequuti sunt Ecclesiae Doctores utrumque fecerunt, ut de aeterna Dei electione pie dissererent, et sub piae vitae disciplina continerent fideles: quid est quod, invicta conclusi violentia veritatis, isti nostri se recte dicere existimant: Non esse populo praedicandum, etsi verum sit quod de praedestinatione dicitur? Imo praedicandum

est prorsus, ut, qui habet aures audiendi, audiat. Quis autem habet, si non accepit ab eo, qui se daturum promittit? Certe qui non accipit, reiiciat: dum tamen, qui capit, sumat et bibat, bibat et vivat. Sicut enim praedicanda est pietas, ut rite colatur Deus; ita et praedestinatio, ut, qui habet aures audiendi, de gratia Dei, in Deo, non in se glorietur.

Et tamen, (Eiusdem lib. c. 22.). ut singulare aedificationis studium sancto viro fuit, sic docendi veri rationem temperat, ut prudenter caveatur, quoad licet, offensio. Nam quae vere dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Si quis ita plebem compellet: Si non creditis, ideo fit, quia iam divinitus exitio destinati estis: non modo ignaviam fovet, sed etiam indulget malitiae: Si quis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quod non sunt credituri qui audiunt, quia reprobati sunt: inprecatio erit magis quam doctrina. Tales itaque Augustinus (De Cor. et gratia ad Valent. cap. 5.) non immerito tanquam vel insulsos doctores vel sinistros et ominosos prophetas ab Ecclesia iubet facessere. Tenendum quidem vere alibi contendit, quod tunc correctione proficit homo, quum miseretur atque adiuvat, qui facit quos voluerit, etiam sine correptione, proficere. Sed quare isti sic, illi aliter: absit, ut dicamus, Iudicium luti esse, non figuli. Item postea: (Cap. 14.) Quum homines per correptionem in viam iustitiae suae veniunt seu revertuntur: quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante et rigante dat incrementum? cui, volenti salvum facere, nullum hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei, qui in caelo et in terra quaecunque voluit et qui etiam quae futura sunt fecit, humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult, quandoquidem de ipsis hominum voluntatibus quod vult facit. Item, Quum vult adducere homines, nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda movet: eosque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod continuo subiicit, (Cap. 15.) minime omitti debet: Quia nescimus quis ad praedestinatorum numerum pertineat vel non pertineat, sic nos affici decere, ut omnes velimus salvos fieri. Ita fiet, ut, quisquis nobis occurret, eum studeamus facere pacis consortem. Sed pax nostra super filios pacis requiescet. Ergo quantum ad nos pertinet, omnibus, ne pereant vel ne alios perdant, salubris et severa instar medicinae adhibenda erit correctio: (Cap. 16.) Dei autem erit illis utilem facere, quos praescivit et praedestinavit. Haec si vera sunt: quando primarium ex sanctis Patribus habeat testem, ne in odium Calvini ab indoctis vel male affectis respuatur. Utinam vero insipidi isti moderatores, qui in sobrietate nimis aquosa multum placent, saltem reputarent, quantum Augustino cedunt rerum sacrarum scientia, modestia quoque illum esse superiorem, ne morosam suam timiditatem nobis pro modestia venditarent.

t tandem cum Pighio transigam, de tribus sum
unt mihi lectores: quicquid absurditatum ad gravan
am congerit, non tam in me quam in Deum i
deinde, Scripturae locos, qui pro me aperte f
torqueat, tam inscite nugari, ut satis appareat,
re causam illam, nisi corrupta eversaque Scriptur
in tantum impudentiae prorumpere, ut Augustinum
suffragatorem non dubitet. Si quos in exitium De
indignus est qui ametur. Qui antequam nati essen
privati sunt, misericordia quam supplicio digniores.
sent, quae labefactare conatur, mortalem hominem impe-
nunc, quum talibus probris palam insultet Deo, me cum
centies repetere non pudebit: O homo tu quis es, qui cum
tuo litiges? Sentit iam miser et sentient olim omnes eius
quae ex ore impuro et sacrilego probra in Deum vibrant,
ictu fracta concidere, antequam ad caelum pertingant: nec
restare aliud, nisi ut recidant in eorum capita. Foeti-
e in adulteranda Scriptura delirationis unum esto specimen,
ad Rom. cap. qualiter ab eo partim miscetur partim discer-
Initio, ne in solvendo nodo Gordiano nimium laboret, uno
abrumpit: Electum esse a Deo Israëlem, sed non omnes
raëlitas, quia patrem suum non referunt, qui a videndo
inatus est. Unde constituit, non esse ratam electionem,
iis qui oculos aperiunt. Atqui, bonus perspicaciae magi-
Israëlis nomine ridicule caecutit, dum ex robore facit acu-
Interea non cogitat peculiari gratia factum esse divinitus
n, qui in utero matris iam electus fuerat: nec alios vi-
Deo esse idoneos, nisi quorum mentes illuminat: luce au-
iritus sui dignari, quos sibi in filios, quum adhuc caeci
adoptaverit. Postea, quasi elapsus, ultra metas vagatur
t, Misericordiam Dei nemini deesse, quando omnes vult
ieri, quando stat et pulsat ad cordis nostri ostium, cupiens
Itaque ante mundi creationem electos, a quibus se re-
iri praevidit: neminem vero indurare, nisi tolerantia: qua-
tres nimium faciles dicuntur indulgentia sua filios perdere.
vero talibus naeniis eludere promptum sit, quae Paulus tam
in contrariam partem affirmat; et quasi lectoribus nihil
et, Ex duobus gemellis, quum adhuc in utero sunt inclusi,
eligi, alterum reiici, nullo operum respectu, sed mero
cantis beneplacito: Non esse volentis, neque currentis, sed
tis Dei, qui indurat quem vult, et misericordia quem vult
itur: Deum ostendere potentiam suam in vasis irae, ut in
isericordiae notas faciat gratiae suae divitias: Secundum
am electionem servari, quidquid in Israële salvum est: at-
electionem obtinere, et quae fusius suo ordine supra ex-
is. Certe iam si centuplo esset acutior, nullis tamen ca-
liciet, quin tam sonorum Pauli (Rom. 11, 7.) clamorem vel

surdastri exaudiant. Quod vero multam verborum congeriem hoc cumulo terminat, Non creasse Deum quos praeviderat reprobos fore: sed reprobos scivisse quos creaverat: perinde est acsi luto illineret figuli oculos et manus, ne qua eius forma nobis appareat. Similiter quum ex primo ad Ephes. cap. expedire se nititur, ita ludibundus proiicit suas ampullas, acsi inani suo strepitu Paulum obmutescere cogeret. Elegit nos Deus in Christo, quia gratiae suae, quae alioqui omnibus exposita est, praevidit locum in nobis fore. Elegit ex omnibus, quia, quod in commune propositum erat omnibus, nostrum peculiariter fore praevidit, ut illi cooperantes sancti per eam essemus. Elegit secundum propositum voluntatis suae, quod est et erat eiusmodi, ut eos eligeret, de quibus praesciebat futurum quod dictum est. Elegit in laudem gratiae suae, quae nos sanctificat, ut laus est praeceptoris virtus et doctrina discipuli. Quasi vero non istud sit Dei propositum, quod alibi (1 Tim. 1, 9.) Paulus omnibus humanis operibus opponit. Quasi in nomine Beneplaciti non expressior sit hoc loco gratiae commendatio. Quasi non dicatur proposuisse Deus in seipso beneplacitum suum, quia causam in nobis nullam reperiens sibi ipse ad nos servandos causa fuit. Quasi frustra totum salutis nostrae effectum a decreto illo et proposito et beneplacito pendere quisquies repetat. Quasi non diserte pronuntiet, quia electi eramus, nos in Christo fuisse benedictos. Quasi non sanctificationem, et quicquid est bonorum operum, ex electione tanquam aquas ex fonte derivet. Quasi non eidem gratiae acceptum ferat, quod Dei figmentum sumus, ad bona opera conditi, quae praeparavit. Quasi non a reliquis nos discernat, ut gratuito solo Dei favore nos excellere sciamus. En quam apte operum praescientiam cum Paulino textu conciliet. Quanto satius fuerat, illam admirantis personam retinere, quam semel ad momentum suscipere coactus, mox ad superbas speculationes transvolans, deponit. Et haec quidem, quae uberius supra tractavi, nunc cursim tantum delibo.

Augustinum postquam acriter flagellavit, ut qui in hac disputatione impetu magis quam moderata ratione feratur, qui huc illuc impingat, qui proferat quae aliena videntur a Dei bonitate: eius deinde suffragio quam parum verecunde utatur, tribus verbis ostendam. Diligentiam sancti viri laudat, quod in libro ad Simplicianum Mediolanensem Episcopum sedulo quaestionem hanc ventilet. An opus aliquando inspexerit, nescio, quum ex libris duobus libellum unum faciat. Mirum tamen, cur librum illum, quem se Augustinus initio sui Episcopatus scripsisse *) commemorat, bonus iste dexterque interpres ex omnibus maxime delegerit. Nam etsi illum Pelagio auctor opponit, non tamen dissimulat, quanto plenius postea et solidius de eadem re disseruerit. Haec eius verba

*) Lib. 1. de praedestin. sanctor. cap. 4. De bono persever. c. 20 Lib. retractat. 2. cap. 1.

sunt: Illic a me ostensa est praedestinatio sanctorum: quam postea diligentius et operosius, quum adversus Pelagianos disputarem, defendere necessitas compulit. Didicimus enim singulas haereses attulisse Ecclesiae proprias quaestiones, contra quas diligentius defenderetur Scriptura divina, quam si nulla talis necessitas cogeret. Caeterum, videamus qualis ista sit quam ostendit Augustini subscriptio. In eo, inquit, noster est, quod vocationis contemptum, reprobationis causam affirmat. Longe vero ipse aliter. Nam in libro Retractationum dicit, Pro libero hominis arbitrio ... laboratum esse, ut tandem vicerit Dei gratia. Verum omittam, quid illic et duobus in locis a me citatis dicat, mentem suam fidelibus saltem, quam mille tui similes, exponens: quomodo ... eum plusquam impudenter conferre audes, quod toto opere non minus fortiter reiicit, (Circa dimid. lib. prior.) quam ingenue damnat, ne longior sim: quae Pighius pro se verba adducit, Apud Augustinum quidem exstant, sed eadem pagina refutantur. Si propterea dictum est, inquit, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, quia voluntas hominis sola non sufficit, ut iuste recteque vivamus, nisi adiuvetur misericordia Dei: potest et hoc modo dici: Igitur non miserentis est Dei, sed hominis volentis: quia misericordia Dei sola non sufficit, nisi consensus nostrae voluntatis addatur. At illud manifestum est: frustra nos velle, nisi Deus misereatur: illud autem nescio quomodo dicatur, frustra Deum misereri, nisi nos velimus. Si enim Deus miseretur, etiam volumus, quia ad eandem misericordiam pertinet, ut velimus, iuxta illud, Deus est qui operatur et velle et perficere. Nam si quaeramus, utrum Dei donum sit voluntas bona: mirum si quisquam negare audeat. Paulo post: Itaque verum est: non volentis neque currentis, sed miserentis Dei: quia etiam si multos vocet, eorum tamen miseretur quos ita vocat, quomodo vocari illis aptum est, ut sequantur. Falsum autem si quis dicit: Non miserentis Dei, sed volentis hominis est: quia nullius frustra Deus miseretur. Cuius enim miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat. Est quidem verissimum quod praefatus erat Pighius, ventilari ab Augustino istam, de qua nunc agitur, quaestionem. Sed ipse graviter peccat, quod quisquilias in aërem sparsas arripiens, quod deinde in vanno residuum apparet triticum, negligit.

Nunc dandus Georgio quoque Siculo est locus: in quo homine adeo insipida sunt omnia, ut in eo refellendo quicquam operae locare pudeat. Nec sane congredi cum ista umbra dignarer, nisi stulta multorum consternatio me cogeret. Neque enim defuturos arbitror, qui, ex puerilibus nugis facilem me captare victoriam putantes, inane studium derisui habeant. Equidem nisi noceret, quantum non sine maximo dolore audio, contemptu potius obterendum censerem, quam verbis refellendum. Sed quando eius libri, per Italiam volitantes, multos passim dementant, cum deliro

homine, si opus sit, paulisper ineptire malo, quam meo s
pati, ut cum tanta Ecclesiae iactura insania eius grassetur.
olim Propheta Ezechiel (Ezech. 13, 17.) anus fatidicas v
fucum populo facere: muliebre bellum subire non erubuit.
neque nos pigeat, si Christi servi esse volumus, qualesc
tandem sint, qui in horreum Domini suas quisquilias ingere
tuntur, eos conserta manu depellere.

Quod aeterno Dei consilio praedestinatos esse homine
mus vel ad salutem vel ad exitium: tribus de causis ea nos
hallucinari Georgius putat: quarum primam assignat, quod E
nis nomen non observemus diverso sensu accipi in Seri
nempe quod ad munus temporale quosdam eligat Deus, ubi
fit aeternae vitae mentio neque etiam ratio habetur. Sed
persuadeat stolidus nugator, nos in Scriptura tam male ex
tos esse, ut nondum teneamus, Saulem, (1 Sam. 9, 16.
reprobus erat, Regem tamen esse electum? Iudam Diabolu
cari, (Ioan. 6, 70.) qui unus erat ex duodecim, quos a se
stus electos praedicat? Cur locos non notat male et impie
bis adductos, qui errorem patefaciant? Verum, somnia ip
fabricat, quae in cerebro suo nata tanquam aliena debellet
terea mirum, quomodo decimo circiter versu praecepti sui
Pauli (1 Cor. 9, 27.) testimonio nos oppugnet. Ne quum
praedicavero ipse reprobus efficiar. Colligit enim, vel n
Paulum, qui timere se iactet, ne concidat immutabilis Dei e
et suae electionis fuisse ignarum: nec videt miser, reprobu
probato opponi, qui certa suae pietatis experimenta dederit.
non tunc illi in mentem venit diversa vocis acceptio? N
argentum reprobum apud Ieremiam (Ierem. 6, 30.) et in E
ad Hebraeos, (Hebr. 6, 7.) reproba terra, non divinitus
devotum argentum vel terram significat, sed vitiosum nihiliq
gentum et terram infrugiferam. Quod autem in verbis Pau
latio ad homines fiat sicuti in altera quoque Epistola ex co
colligere promptum est. Et tamen sic ab aeterna electione
nos in vitam adoptat Deus, sic distinguitur electio ad
temporale, ut ambas simul interdum propter affinitatem Se
coniungat. Quum gloriatur Paulus (Gal. 1, 13.) se ab uter
gregatum esse, de munere quidem Apostolico disserit: sed
conscendens pariter Dei gratiam, quo vocatus fuerat in spe
litis, commendat. Christus etiam quamvis unum ex duod
quos elegit, diabolum esse pronuntiet: alibi tamen cum
Apostolico adoptionis gratiam coniungit, dicens: *) Non v
elegistis, sed ego elegi vos, ut eatis et fructum afferatis et f
vester maneat. Nam ea lege sibi datos a Patre commer
ut neminem sinat perire praeter eum, qui iam filius erat
tionis. Quod ergo passim legimus, ad certum vitae gen

*) Ioan. 15, 16. Ioan. 17, 12.

unus temporale eligi hos et illos, minime obstat, quominus Deus l salutem elegerit, quoscunque vult salvos esse.

Secundam erroris causam statuit, quod non teneamus fideles nnes novi Testamenti, quos vocat, electos esse in salutem: emadmodum docet Paulus primo ad Eph. cap. Atqui, plus sa- iam monstratum est, ex electionis fonte illic deduci fidem, qua ii Dei salutis suae possessionem adeunt. Fides certe inter spi- uales illas divitias, quibus donati sumus in Christo, vel prae- ue censeri debet. Unde autem fluere docet Paulus quicquid bemus benedictionum, nisi ex recondito illo gratuitae adoptio- fonte? Rursum: Ubertim nos locupletavit omni scientia et dentia: sed quomodo? Iuxta beneplacitum suum, quod propo- erat in seipso. Si divinae electionis fructus est fides: constat tem non omnes in fidem illuminari: statuendum proculdubio , eligi a Deo, quos fide donare apud se decrevit: atque ita rum esse quod Augustinus tradit: In filios a Deo eligi, ut cre- nt, non quia praeviderit credituros. Aliis locis citandis (De aedest. Sanctor. c. 17. et aliis locis.) supersedeo, quia mox ctandi erunt. Caeterum quia unus erat locus, ubi Dei electi infinitum aliquem numerum redigi videntur: quum scilicet dicit ristus, (Matth. 24, 24.) tantas fore Antichristi fallacias, ut iam electos, si fieri possit, decipiant: illic electos vocari ex- nit Georgius, qui in fide et iustitia perseverant. Recte id qui- m, modo simul fateretur constantiam hanc ab electione pendere. qui, ne qua specialis sit in Deo electio, sibi unumquemque minum propriae electionis auctorem facit.

Tertia erroris nostri causa secundum Georgium est, quod m excaecationis et indurationis meminit Scriptura, non animad- rtimus superioribus peccatis tales poenas infligi. Nos vero, od innumeris Scripturae testimoniis passim expressum est, non gamus: Deum excaecatione et aliis modis et gratiae suae con- nptum et superbiam et contumaciam et alia scelera ulcisci. m singulares poenae, quarum passim fit mentio, (Rom. 1, 26.) generalem illam sententiam referri debent: Coniici in sensum probum, et in cupiditates ignominiosas tradi, qui Deum cogni- m non timuerunt nec reveriti sunt, ut decebat. Qua de re rum postea fusius. Verum, etsi Dominus impios furore et rtigine percutiens, quam meriti sunt, mercedem illis rependit: n tamen id obstat, quo minus in reprobis omnibus maneat cae- tas et obstinata cordis durities. Quum dicitur (Exod. 10, 20.) duratus esse Pharao, iam dignus erat, quem Deus Satanae nciparet. Sed quod prius a Deo in hoc ipsum excitatus esset, nul admonet Moses. Nec vero Paulus (Rom. 9, 17.) aliam cau- m addit, nisi quod unus esset e reprobis. Sic demonstrat idem ulus, quum Iudaei, intelligentiae luce privati, in horribiles iebras delapsi sunt, poenas iustas impii divinae gratiae con- nptus hoc modo ipsos dedisse: neque tamen excaecationem hanc

reprobis omnibus constitutam fuisse dissimulat. Reliquias e servatas fuisse docet secundum electionem gratuitam: reliq omnes fuisse excaecatos. Si reliqui omnes, in quorum salu non regnat Dei electio, excaecantur: certe palam constat, e dem, qui sua rebellione iram Dei provocando novam excaecat nem sibi accersunt, iam ab initio caecitati fuisse devotos. clara sunt Pauli verba, (Rom. 9, 22.) Vasa irae esse p dem ad interitum praeparata, quicunque, Spiritu adoptionis d stituti, propria culpa seipsos praecipitant. Equidem cum Au stino (Lib. contra Faust. 21. cap. 2. et 3.) fateri non recuso, occultis Dei iudiciis aliquid praecedere, sed occultum. Nam in cessibili secreto ab humana cogitatione seclusum est, quomodo impium damnet Deus et iustificet impium. Ergo satius nihil stat, quam cum Paulo expavescere, quia iudicia eius abyssus mul

Pergat deinde Georgius, Nullam reperiri syllabam in t Scriptura, unde colligere liceat, excaecari qui aeterno Dei iud reprobati sunt: et quicquid de praedestinatione tradimus, philo phica tantum argutia niti, quod Deum nihil eorum lateat quae tura sunt, quaecunque autem praevidit necessario eveniant. Ni dico, nisi quod tam crassum mendacium libri nostri refella Quia hoc illi inter fratereulos licentiae reverendi Abbatis fu delerat, ut quicquid somniaverat, oraculi instar iactare aude idem sibi extra monasterium permisit. Nos vero, non ex n Dei praescientia, ut ipse stolide mentitur, elicere, quod fru oppugnat, inter electos et reprobos discrimen: sed manifestis lidisque Scripturae locis proditum ostendere quid pluribus su contester? Nos ex nuda Dei praescientia pugnare fingit. Atq apertos Scripturae locos plus viginti a me prius citatos reperi lectores. Specialem electionem commentum esse nostrum iact quia nullos Deus certos homines elegerit. At Christus ex adve clamat, se scire quos elegerit.

Videatis tamen, quam validis machinis aeternum illud I consilium labefactet, quo alii in salutem electi sunt, alii exi destinati. Iustitiam Dei ex fide Paulus (Rom. 3, 22.) commun facit omnibus qui credunt, nec distinctionem admittit, quia om peccaverint et destituantur gloria Dei. Fateor sane Dei iustiti super omnes per fidem diffundi. Sed unde hominibus fides, n ex gratuita Spiritus illuminatione? Et quos in Christum cred Paulus censet, nisi quos Pater caelestis traxerit? Christus (Io 10, 29. et 17, 6.) certe neminem in suis reputat, nisi datus a Patre. Sibi autem datos praedicat, qui ante Patris fuera Delirium suum de fide naturali obtrudet Georgius: quod refell non est praesentis instituti. Tantum dico, in omnes et su omnes, qui credunt in Christum, esse Dei iustitiam; sed eod Paulo teste (1 Cor. 4, 6.) excipio: Ut alii prae aliis excella non nisi a solo Deo discerni, ne quis glorietur. Item, (Ph 1, 29.) ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis, arra et sigi

s aeternam haereditatem in cordibus nostris obsignari.
(Eph. 1, 18.) Nobis dari ut in Christum credamus. Item,
5, 22.) Illuminari mentis nostrae oculos, ut sciamus quae
es vocationis nostrae. Item fructum Spiritus esse fidem.
nen esse negat Paulus: nempe Iudaei et Graeci: quia
ie pariter Deus ad salutem invitat. Sed duae istae spe-
inquit Georgius, totum genus humanum comprehendunt.
non tamen inde evincet, sigillatim unicuique hominum pro-
ustitiam. Hoc quoque postremum ut demus, huc tamen
dum erit, neminem boni oblati compotem, nisi fide, fieri.
ut Monachus fidem omnibus promiscuam faciat. Quod
tis probavi, quam sit a Pauli mente alienum. Verum se-
, solos electos destitui gloria Dei. Unde id colliget?
in omnes qui peccaverunt, inquit, diffunditur Christi gra-
Atqui ego sic universalem Dei gratiam esse fateor, ut in
men situm esse discrimen addam: quod non omnes secun-
lei propositum vocantur.
rgute se ratiocinari putat, quum dicit: (Rom. 8, 32.) Chri-
ropitiatio est pro peccatis totius mundi. Ergo extra mun-
eprobos constituant oportet qui a Christi participatione ar-
ios volunt. Ne valeat in praesens communis illa solutio:
um sufficienter pro omnibus passum esse, efficaciter tantum
ectis. Magna illa absurditas, ob quam plausum sibi inter
regales Monachus quaesivit, apud me nihil habet momenti.
uascunque mundi plagas dispersi sint fideles, expiationem
i morte partam ad eos Ioannes extendit. Id certe non ob-
quominus reprobi in mundo electis permixti sint. Contro-
etiam caret, Christum expiandis totius mundi peccatis ve-
(Ioan. 5, 15.) Sed confestim occurrit illa solutio: Ut,
is credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.
ero qualis sit Christi virtus vel quid per se valeat, nunc
tur: sed quibus se fruendum exhibeat. Quod si in fide
tit possessio, et fides ex Spiritu adoptionis manat: restat,
numerum filiorum is duntaxat adscitus sit, qui futurus est
i particeps. Nec vero aliud Christi officium commendat
elista Ioannes, quam ut morte sua in unum congreget Dei
Unde colligimus, Quamvis per ipsum offeratur omnibus
iliatio, peculiare tamen esse electis beneficium, ut in vitae
item colligantur. Quanquam, dum omnibus offerri dico, non
cipio, quasi ad omnes legatio illa perveniat, qua mundum
econciliat Deus, teste Paulo, (2 Cor. 5, 18.) sed ad quos
iit, ne eorum quidem cordibus indifferenter obsignatur, ut
it. Quod nullam esse acceptionem personarum garrit: discat
n quid significet Personae nomen: tum nihil facesset nobis
iae ex ea sententia.
At Paulus docet, Velle Deum omnes salvos fieri. Ergo aut
fateatur non esse votorum suorum compotem, aut omnes

sine exceptione salvos fore. Si respondeat: Velle Deum, qu tum in se est, quia salus libero cuiusque arbitrio sit exp quaero iterum, Cur non ergo omnibus indifferenter pr Evangelium ab initio mundi voluit? Cur tot seculis tam mu gentes in mortis tenebris errare passus est? Sequitur enim contextu, quod velit omnes ad veritatis notitiam venire. A candido sanique iudicii lectori minime ambiguus est sensus, q supra exposui: Quum pro Regibus et principibus iussisset Pa sollennes et ordinarias in Ecclesia preces concipi, ne quis ges et Magistratus haberet pro deploratis; quod tunc omnes festi essent fidei hostes, occupat Apostolus, et Christi gr ad illum quoque ordinem patere affirmat.

Quo audacior est nebulo hic in torquenda Scriptura, mirum est, si in pluribus locis congerendis sit copiosus: qu neque ulla est religio neque pudor, quae eius protervia nent. Sed quo ille laxius diffluit, meum erit responsione vius adstringere. Citat locum Iesaiae: Ne dicat filius extr Reiectus sum. De reprobis non posse exponi, pro confesso ... mit. Electos autem vocari filios extraneae, absurdum ... Respondeo, non esse insolens, ut, qui ante mundi crea electi erant, extranei tamen censeantur, donec fide aggr ad Dei filios. Verba Petri sunt, quae ex Propheta mutuatur Qui eratis quondam non populus, nunc estis populus Dei. Q alloquitur? Nempe, quos initio testatus fuerat, (Eph. 2, 1 dilectos esse secundum praecognitionem Dei Patris. Ape etiamnum ad Ephesios. Postquam enim de aeterna ipsorum electione disseruerat, subiicit, Exules fuisse a regno Dei, hospites promissionum, sine Deo et spe vitae. Et miramur, si Iesaias, templum Dei ex profanis lapidibus aedificans, novam consecrationem fore praedicet? Nam quum in Dei corde absconditu esset Gentium vocatio, quid aliud in illis quam damnata immundities apparuit? Erant quidem Dei oves, quicunque demum in Christi corpus coaluerunt, ut ipse testatur: (Ioan. 10, 16.) sed oves foris exclusae adhuc et vagae. Interea quamvis se nescirent, pastor tamen eas noverat secundum illam praedestinationem, qua suos elegit ante constitutionem mundi, ut probe Augustinus admonet.

Si verum est, inquit, (Tract. Ioan. 45.) Prophetae dictum: Filius non portabit iniquitatem patris: nulla igitur pars hominum in originali corruptione relinquitur. Cum bellua ista nihil mih negotii esse volo. Tantum rudibus succurrere consilium est, n talibus cavillis implicentur. Nihil certius est, quam manere i generali interitu, quicunque in Christi corpus non inseruntur. Bonus iste frater, de alieno prodigus, omnes accumulat; et quibus Deus ianuam claudit et obserat, eos facit domesticos. Cae-

*) 1 Petr. 2, 10. 1 Petr. 1, 2.

terum, sponte insanit, quisquis non fatetur, eos, qui naturaliter in Adam mortui sunt, non posse nisi ordinato divinitus remedio in vitam restitui. Iam inter pii hominis et increduli sobolem apertum discrimen statuit Paulus: *) ut haec immunda sit, illa vero sancta. Et hac ratione, priusquam Gentes una cum Iudaeis, diruta maceria, cooptarentur in Ecclesiam, filios Abrahae ramos esse sanctos dicit ex radice sancta. Quid autem longo sermone opus est? An non idem Propheta Ezechiel, cuius dicto Monachus abutitur, Gentes incircumcisas saepius tanquam profanas exitio addicit? Neque enim alioqui tunc circumcisio fuisset vitae foedus. Quomodo igitur verum erit, filium paternae culpae poenam non daturum? Vicissim quaero: Quomodo innoxium se iactabit, qui ex malo ovo malus corvus nascitur? Sic enim ex Adam contrahitur originale peccatum, ut cuiusque proprium sit. Nemo itaque conqueri poterit, quasi alieni peccati reatum sustinet a culpa immunis. Caeterum, si Deo in filiis persequi non licet maiorum peccata; quid sibi vult illud: **) Ultor in tertiam et quartam generationem? Item, (Exod. 34, 7. et aliis locis.) Reiiciens patris scelera in sinum filiorum. Porro, haec prima ultio est, quod Spiritu Dei destituti in naturae gravitate manent.

Quum dicit Ioannes: Quisquis peccaverit, delebo eum e libro vitae: si de reprobis exponas, nunquam scripti fuerunt; si de electis, consilium Dei erit instabile. Perinde garrit Monachus, acsi nunquam se ad captum nostrum Deus accommodaret. Foeda sane ingratitudo, adversus Deum ita insolescere, dum usque eo nobis indulget, ut nostra causa balbutiat. Hoc quoque modo Deum corporeum nobis conflabit, quia et aures et oculos et pedes et manus illi tribuit Scriptura. Atqui, simplex est sensus: Deleri e libro vitae, qui ad tempus inter filios Dei habiti postea in locum suum discedunt, quemadmodum de Iuda vere loquitur Petrus. (Actor. 1, 16.) Tales autem nunquam ex nobis fuisse Ioannes (1 Ioan. 2, 19.) testatur, quia, si ex nobis fuissent, non exiissent. Quod autem crasse Ioannes expressit, subtilius Propheta Ezechiël: (Ezech. 13, 9.) In arcano, inquit, populi mei non erunt, et in catalogo Israël non scribentur. Non alia solutione indiget, quod optant Moses et Paulus, ex libro vitae deleri: quia vehementia doloris extra se rapti perire, si fieri posset, mallent, quam populosam Dei Ecclesiam, qualis tunc erat, extingui. Gaudere enim quum suos discipulos iubet Christus, quia nomina eorum scripta sint in caelo, perpetuum illud esse bonum significat, quo nunquam privandi sint. Porro non minus dilucide quam breviter utrumque conciliat Christus, quum dicit: (Matth. 15, 13.) Omnis arbor, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur. Nam et reprobos in speciem radices agere, neque tamen Dei manu plantatos esse, significat.

---

*) 1 Cor. 7, 14. Rom. 11, 16. — **) Exod. 20, 5. Deut. 5, 9.

Notanda, inquit, illa apud Paulum comparatio, quod per unum hominem peccatum in condemnationem, ita et per hominem donum iustitiae in vitam. Quod si in uno morti multi, multo magis gratia Dei exuberabit, ut multi regi vita per Christum. Si illic disputaret Paulus, ad omnes pe Christi gratiam, victus tacerem; sed quum simpliciter illi situm sit ostendere, quanto potentior sit in fidelibus Chris tia, quam contracta ex Adam maledictio: quid hoc ad labe dam eorum electionem, quos in vitam Christus restituit, alii euntibus? Sed Monachus verba urget. Nam Paulus totum num genus comprehendit, quum dicit, Peccatum unius h grassatum in omnes: neminem licebit a vitae participatione dere. Si hoc modo ineptire libet, creandos esse Deo novo dos contendam, ut, quod illic habetur, praestet. Negat C parem fuisse maledictionem gratiae, quia haec longe exuber in rationem utrinque veniat hominum numerus, non potest stus plures servare, quam perdiderit Adam. Ergo pericli Pauli fides, nisi repente novus aliquis mundus emergat. vero non alium Monacho clypeum opponam, quam qui mihi porrigitur. Alterum ex Paulo locum (1 Cor. 15, 22.) ad Quod sicut in Adam moriuntur omnes, ita in Christo omne ficabuntur. Si hoc secundum membrum extendit ad omnes filios, manum Paulus iniicit, qui diserte mox testatur, no de Christi membris se intelligere: Primitiae Christus: dei qui sunt Christi, resurgent. Nam certe illic de resurre disputat, quam beata immortalitas consequitur, qualem et in bolo fidei praedicamus.

Ne eadem subinde iterando lectoribus frustra taedium p pauca ex multis obiter perstringere consilium est. Qualiter tem peccatoris nolit Deus, quum vult omnes converti et v supra exposui. Nam quod ad resipiscentiam hortatur et c sis offert veniam, id omnibus commune est: at filios suos lari hoc privilegio dignatur, ut carnea eorum corda ex la faciat. Neque tamen irritas in aërem iactari voces Monach cedo, dum et impios malitiae suae convictos inexcusabiles Dominus: et in electis suis ita operatur, ut arcana Spiritu tute efficax sit in eorum cordibus doctrina, quae in eorum bus personat. Nec est quod quempiam moveat vulgaris il lumnia, Illudere Deum hominibus, quod pedibus captos ad landum hortatur. Nam si nihil exigit, quod illi non de non facit iniuriam. Nisi vero, qui solvendo non est dec cum ludibrio creditoris solutum se iactabit. Porro litem quae nisi propria cuiusque conscientia dirimi nequit, ulteriu persequor. Populi sui aures Prophetae voce verberari iubet An ut tangantur corda? Imo ut obdurentur. An ut resip qui audiunt? Imo ut iam perditi his pereant. Si excipias periorem fuisse causam; non aliud in praesentia volo, minim

surdum esse, spargi Dei mandato doctrinam, quam profectu cariuram novit. Non minus frivolum, quod constare negat posse Christi dictum, de reducta quae perierat ove, si qui praedestinati forent. Ego vero, quod temere in nos vibrare telum molitur, longe aptius in eum retorqueo: non alia ratione vocari ovem, qui ad tempus perditus videtur, nisi quia gratuitae electionis respectu sub Dei custodia manet.

Eiusdem farinae est illud dilemma, Si qua esset specialis electio, non quadraret exhortatio Prophetae: Derelinquat impius viam suam. Nam si electos alloquitur, quomodo impii essent, quibus omnia in bonum cedunt? Si reprobos, quorsum ad resipiscentiam vocantur? Ego autem utrisque destinari Prophetae concionem respondeo: ut priores, qui excusso iugo lascivierunt, ad sanam mentem redeant moniti: alteri vero, qui in malis suis stupent, talibus stimulis pungantur. Neque enim electos fingimus continua Spiritus directione semper tenere rectum cursum: quin saepe labi, errare, impingere et fere alienari a salutis via dicimus. Sed quia potentius est, quo teguntur, Dei praesidium, lethali eos ruina excidere impossibile est. Cavere iubentur homines, ne pereant. Atqui, electos extra periculum esse, certum est: in reprobis nulla cautio. Respondeo, Nihil absurdi esse, si electi, qui assidue sunt in conflictu, necessariis armis instruuntur: et communiter acuitur omnium vigilantia, donec reprobi re ipsa se incurabiles esse demonstrent. Adhibetur enim morbis medicina, donec certa desperatio appareat.

Obiicit Georgius: Abraham fidelium, non electorum vocari patrem; et salutem non electis, sed credentibus promitti. Quos igitur esse dicet, qui simul cum patre suo Abraham in regnum Dei colligendi sunt? Nam certe Christus *) id in electos docet competere. Christus finem horrendis cladibus impositum iri pronunciat, ut electis sit consultum. An filios Abrahae esse negamus, qui simul cum eo domestici sunt Ecclesiae? Et unde, obsecro, tantae Abrahae dignitas, ut pater fidelium censeatur, nisi quia a Domino electus est? Unde degeneres esse statuendum est, qui hac similitudine ipsum non referunt: execrandam vero esse nebulonis huius audaciam, qui notam, qua praecipue filios suos insignit Deus, expungere et delere, quantum in se est, conatur. Credentibus certe vitam aeternam promitti fateor; modo ne vicissim neget, electis similiter promitti. Sic enim Iesaias: Et eam possidebunt electi mei; modo credere fateatur, quos Deus Spiritu suo illuminat; modo denique electionem fateatur matrem fidei esse. Ad omnia pro electis ferenda se paratum esse Paulus docet, (2 Tim. 2, 10.) Christus (Luc. 18, 7.) Patrem electorum vindicem fore clamat. Hortatur Paulus Colossenses, (Coloss. 3, 12.) ut mansuetudinem, patientiam et reliquas virtutes tanquam electi

*) Matth. 24, 22. Marc. 13, 20.

ant. Eximit Paulus a reatu omnes Dei electos. An spo-
nis istis erunt fideles? acsi inter res mutuo et quidem
n nexu coniunctas plusquam hostile dissidium foret. Imo
.. Dei electio maneat, tum in fidem illuminantur qui caeci
, tum fide recipiunt Christi iustitiam, tum fide in finem us-
custodiuntur.
um perditis exitium denunciat Scriptura, causam in aeter-
i consilium minime reiicit vel transfert, sed residere in
..statur. Nos vero non ideo reprobos tradimus destitui Dei
u, ut scelerum suorum culpam in Deum derivent. Quicquid
int homines, sibi imputent. Quod si quis subterfugiat, con-
.tiae vinculis fortius constringi dico, quam ut se a iusta
ne expediat. Causetur Adam, ut volet, se datae sibi a
..oris illecebris fuisse deceptum: intus tamen mortiferum
itatis virus, intus pessima consultrix ambitio, intus diaboli-
..udaciae flabellum reperietur. Multo igitur minus excusabiles
, qui ex profundis Dei adytis malorum suorum causam, quae
x vitioso eorum corde proferet, eruere tentabunt. Coniici
ntur in sensum reprobum, quicunque Deum ex caeli terrae-
spectu cognitum non glorificarunt, ut decebat. Qui ma-
.c deliberata malitia Christi gratiam respuerunt et accensam
.elii lucem respuere non veriti sunt, graviorem poenam susti-
Sua quisque peccata accuset, seipsum damnet, suamque
ex animo confessus iudicem suum suppliciter deprecetur.
..s obstrepat, prompta est exceptio: Perditio tua ex te Israël.
Nam, ut alibi dictum est, si ridicule apud veterem Poëtam que-
ritur Medea, caesas in nemore Pelio fuisse abietes: quum inte-
stino libidinis suae igne flagrans patrem totumque regnum secum
perdiderit: multo certe minus audiendi sunt, qui procul remotas
causas e nubibus accersunt, ut culpae suae notitiam, quae et eo-
rum cordibus penitus insidet neque occulta latere potest, utcunque
obscurent. Hominum ergo peccatis malorum omnium causam
Scriptura iure assignat. Neque id inter nos disputatur, Occul-
tone Dei iudicio citra propriam culpam pereant homines (quod
non modo falsum esse concedimus, sed tanquam foedum sacrile-
gium detestamur), sed, An impii, qui voluntarie peccando iram
Dei in se provocant, iam olim iusta quidem sed incognita de
causa divinitus reprobati fuerint. Atqui, ut Paulus severe coar-
guit (Rom. 9, 22.) hominum peccata, conscientias valide urget,
Deique iustitiam a sacrilegis hominum calumniis acerrime vindi-
cat: ita, qui se in exitium praecipitant, non dissimulat fuisse
vasa irae ad interitum praeparata. Reprobos quo digni sunt reatu
Christus (Matth. 15, 13.) constringit. Simul tamen arbores esse
dicit (Ioan. 17, 6.) Patris manu non plantatas. Denique Patrem
eos, qui sui erant, Filio dare audimus, ut eos sanctificet. Con-
tra Paulus, (Rom. 11, 7.) postquam electionem Dei consequutam
esse docuit, reliquos omnes subiicit esse excaecatos. Perperam

ergo Georgius, qui, defixis in manifesta peccata oculis, reconditum corruptae naturae fontem non considerat.

Magna absurditate nos implicari putat Georgius, quod hominem facimus liberum ad peccandum, quum necessitate peccent reprobi. Atqui libertas ista de qua loqimur, quum illi nimium fuerit familiaris, non fuit satis nota. Manumissos ab obsequio iustitiae et liberos Paulus (Rom. 6, 20.) vocat, qui sine metu Dei intemperanter lasciviunt. An ideo sequitur, non esse peccato mancipatos? Calumniatur etiam, nos Dei potentiam vincire; quia, si praescit atque ordinat quod futurum est, nequeat postea mutare. Abominandum vero prodigium, si Deus instar mortalis hominis varium se et flexibilem mutandis in horas consiliis non praebeat. Quid enim tantopere improbat Monachus nisi Deum sibi necessario constare? Verum, in eo scilicet hallucinatur, quod fixa Dei placita a potestate distrahendo eum sibi dissidentem facit. Si Stoice loquendum esset, nota est Senecae sententia, Quod Deus sibi sit ipse necessitas. Nos magis reverenter et sobrie: quod semper idem vult, constantiae esse laudem: quod, quicquid decrevit, effectum reddit, omnipotentiae eius esse consentaneum: quod coniuncta est cum potentia voluntas, dignam illa rerum omnium moderatrice providentia esse symmetriam.

Non moror, quod diversa et nihil commune inter se habentia Scripturae testimonia coacervat. Quanquam, ut inscitiae parcamus, coërcenda eius protervia est, ne simplices conturbet. Postquam ex loco uno Pauli (2 Thess. 2, 11.) ostendit, mittere Deum operationem erroris rebellibus, ut credant mendacio, qui noluerunt obedire veritati; locum alterum (2 Cor. 4, 3.) dissimilem accumulat: doctrinam Evangelii obscuram esse iis, qui pereunt, quorum mentes excaecavit Deus huius seculi. Fateor quidem illos vocari incredulos; verum si in illis caecitatis causa est sola incredulitas, quid sibi vult quod mox sequitur, Deum, qui iussit ex tenebris lucem splendescere, illuxisse in cordibus fidelium? Ubique tenebras esse audimus, Deum vero ex tenebris fulgorem educere. Sed quod nos crudelitatis accusat, quod nobis et multis obstruimus salutis viam, quum Christus Chananaeam et oves perditas atque alienos canes tam benigne invitet: ego vero respondeo, Nos fidei et poenitentiae doctrinam, quae nobis commissa est, fideliter omnibus proponere, ut Christo lucrifiant omnes. Quum rogatus esset Dominus ipse ab uxore Zebedaei *), ut alterum ex filiis ad dexteram suam, alterum ad sinistram locaret, stultum et intempestivum votum compescere volens, praesenti quidem vocationi suae congruere hoc negat: neque tamen subticet, decretum cuique a Patre caelesti esse locum, et suo tempore patefactum iri. In hunc modum neque silentio nobis obruenda est superstitio, quae palam in Scriptura proditur; et tamen, quo usque reve-

*) Matth. 20, 21. Marc. 10, 17.

is dies advenerit, agendum quod Dominus mandat, ut sine
ione ad poenitentiam et fidem omnes hortemur. Communis
omnibus est doctrina; et hac lege apud nos deposita est,
qui reprobi sunt deplorata obstinatione viam nobis ob-
.t.
Caeterum, quum praedestinationem tot Scripturae locis testa-
admittere cogatur, novum cavillum ingerit, quo nihil stultius
tidius fingi potest: Fideles novi Testamenti electos a Deo
bus mysterii a seculis absconditi notas faceret divitias.
um colligit testimonia omnia, quae excellentiam gra-
ristum exhibitae commendant. Tandem concludit,
primo ad Ephesios capite habetur, non alio spectare,
d fideles novi Testamenti Deus peculiari hoc thesauro
sit. Quum autem ad tempus referatur haec gratia, a
adventu usque ad finem mundi omnibus peraeque commu-
se docet. Atqui, longe aliam Pauli mentem ostendunt
, quorum summa est, Illuminatos esse in fidem, qui secun-
aeternum Dei beneplacitum ad vitam praedestinati fuerant.
tunc specialis fuerit quorundam vocatio, negari non potest.
nibus quidem Evangelium promulgatum fuit. Verum ut de-
personuisse externa voce omnium aures, altiorem vocatio-
llic Paulus notat, qua in animos penetrat Dei Spiritus.
um narratur Georgio, quum interior et efficax vocatio ab
a discernitur. Sed quantum sit frivola eiusmodi distinctio,
experientia locuples est testis. Ad haec non alio vel sensu
vel tine electionem tractat hoc loco (2 Thess. 2, 13.) Paulus, quam alibi, dum gratias agit Deo, quod Thessalonicenses ab initio elegerit in salutem. Atqui partem exiguam ab impia multitudine discernit. Excipiet Georgius, Electis opponi praefractos gratiae contemptores. Sed hoc nihil ad rem; quia non aliud in praesentia contendo, quam specialiter quosdam prae aliis electos esse, quum Georgius contra garriat, nos tantum in hoc praedestinatos esse, ut hoc tempore nasceremur. Quid Iudas? (Ioan. 13, 18.) Cui etsi Christum audire et domestica eius consuetudine frui datum est, electum tamen fuisse Christus negat. Non de omnibus loquor, inquit, ego scio quos elegerim. Quod si audiatur fanaticus iste, potior erit Herodis conditio, quam Davidis; et electionis honore sanctos Prophetas impii Scribae praecedent, dicet non esse ex numero fidelium. Atqui passim clamitat, generaliter in seculum competere electionis gratiam. Vult se fideiussore credi, Nunquam aliter Paulum de praedestinatione loquutum esse. Quid? An omnes suae aetatis homines complectitur, quum iustificari dicit, (Rom. 8, 29.) quos Deus praedestinavit? annon potius a communi ordine segregat, qui secundum propositum vocati sunt? Item, quum alibi (1 Cor. 1, 27.) dicit: Quae stulta sunt, elegit Deus, ut sapientiam mundi confundat; an ad totam aetatem extendet, in qua manifestum discrimen statuitur?

Quoniam tamen se adhuc impeditum teneri sentit, a
lum captat, quod non vocentur electi, quos Deus aliis r
rit, sed qui in communi electione et gratia perseverant.
diceret, Eos demum censeri electos, qui se fidei constan
hominum vulgo separant. Locum (1 Tim. 5, 21.) Pauli ad
Testificor coram Deo et electis Angelis. Quasi vero illi co
sum sit quod postulat, quia cum apostatis non desciverint, ele
nis gratiam esse promeritos. At si quis ex adverso ass
Quia electi erant, perstitisse, quanto probabilius hoc erit? N
pugna de verbo. Quum praedicit Christus, (Matth. 24, 24.)
tas fore Satanae fallacias, ut electi quoque, si fieri posse
errorem inducantur: significat fieri nullo modo posse, ut e
vi sua abripiat Satan. Nunc qua virtute tutos esse
mus? Staturos proprio robore Georgius somniat. Longe
Christus: (Ioan. 10, 29.) Nemo rapiet e manu mea quas si
custodiendas oves; Pater enim, qui dedit mihi, maior om
est; nec poterit quisquam eas rapere e manu Patris. Ita P
(1 Thess. 5, 24.) fideles minime in propriam constantiam re
bere iubet, sed fidelem esse Deum admonet, qui ipsos voc
qui idem efficiet. Suae quemque electionis auctorem et arbi
facit Georgius; at Christus suos esse testatur, (Ioan. 15,
quos e mundo ipse elegit. In quam sententiam clamat P
(Rom. 8, 28.) Secundum propositum vocatis omnia cooper
bonum. Et de infante nondum nato. (Rom. 9, 11.) Ut s
dum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, se
vocante dictum esse: Iacob dilexi. Quid restat tandem, ni... garriat nebulo, Iacob utero adhuc inclusum sua industria electionis honorem sibi peperisse, et sua constantia stetisse in eius possessione ad extremum?

Tantundem habet rationis, quod reiectionem, de qua disputat Paulus, non ad singulas personas, sed ad totum Iudaici populi corpus spectare exponit, quia gens illa Christum respuendo vitae aeternae haereditate se privavit. Fateor equidem, hinc ortam fuisse disputandi causam. Sed inde nemo sanus colliget, quaestionem illis terminis finiri, quum et genus Abrahae ex electis pariter et reprobis mixtum esse doceat Paulus; et generaliter pronuntiet, ex genere humano partim irae partim misericordiae vasa ad illustrandam Dei gloriam proferri. Quod autem primam reprobationis originem in eo statuit, quod Evangelio increduli fuerint: causam hanc a Paulo diserte exprimi non inficior, postquam scilicet prius illud membrum de abditis Dei iudiciis absolvit. Distincte enim duo ab eo tractantur: Quod nunquam ita obstrictus fuerit Deus uni populo, quin libera eius electio in singulis vel cooptandis vel abiiciendis regnaret; deinde quod Iudaei sua ingratitudine se abdicaverint ex Dei familia, quum proprii essent aeternae vitae haeredes. Caeterum, ne quem perturbet varietas, quasi posterior haec reiectio arcanum Dei consilium habe-

. mature occurrit Paulus, (Rom. 11, 29.) Dona et vocatio-
poenitentia carere, ac proinde reliquias secundum gra-
ctionem servari. Quibus verbis stabilem et fixam ma-
quae in abdito Dei consilio fundata est, electionem signi-
Foedior etiam nebulonis impudentia in eo se profert, quod
ante reprobatum fuisse negat, quam primogenitura sua ven-
Verbum certe Apostoli (Hebr. 12, 17.) agnosco, quod,
se haereditate privasset, reprobatus est. Sed an superius
idicium abolet, quam tunc passus est, repulsa? Certe non ma-
quam fides et obedientia Iacob, gratuitam Dei adoptionem evertit.
Quod initio praefatus sum, nunc iterum repeto: Nemini im-
ri posse quam exposui doctrinam, nisi qui supra Dei Spiri-
apere sibi videbitur. Nunc enim eo fastidii perveniet ho-
ı morositas, ut, quod e Scriptura sumptum esse constat,
libenterque amplecti non sustineant, quin sibi, quod Dei
m est, arrogent: loquendi scilicet et tacendi legem impo-
Et tamen modestiae praetextu sepeliri quidem volunt,
ab omnibus Dei servis proditum esse ne ipsi quidem negare
t. Ego vero non aliam modestiae legem novi, nisi ut,
ı caelestis Magistri schola didici, sobrie et reverenter pro-
Neque vero me latet, ut ad fidei aedificationem attempe-
omnia, prudentiam adhibendam esse. Sed quum id quo-
na fide praestare studuerim, si nondum placantur quorun-
ititiae, defunctum me existimo: qui habet aures audiendi,

[DE PROVIDENTIA DEI.]

De providentia Dei verba facturus, qua non modo totam mundi machinam et singulas eius partes, sed corda etiam actionesque hominum gubernat, ingens sylva occurrit. Sed quia argumentum hoc sic me tractasse iam confido, ut satisfactum magna ex parte sit sanis et aequis lectoribus, summam qua potero brevitate nunc adstringam. Nec vero sperandus est a me orationis splendor, qui illius magnitudini et praestantiae respondeat: Nudis tantum verbis quae uberius in mea Institutione exposita fuerunt nunc referam; et si qua opus testimonia habebunt, probationem ex Scriptura attexam; tum sinistras malignasque Pighii et similium obtrectationes, quibus bene dicta male corrumpunt, ita diluam, ne quid pias mentes impediat vel conturbet.

Providentiam vocamus, non qua Deus e caelo otiosus speculetur quae in mundo fiunt, sed qua mundum a se conditum gubernat, ut non unius tantum momenti sit opifex, sed perpetuus moderator. Sic providentia, quam Deo tribuimus, non minus ad manus quam ad oculos pertinet. Iam dicitur providentia sua mundum regere, non modo quia propositum a se naturae ordinem tuetur, sed quia peculiarem uniuscuiusque ex suis creaturis curam habet ac gerit. Est hoc quidem verum: sicuti admirabili

Dei sapientia tam pulchre dispositum fuit mundi opificium, ita nisi quatenus praesenti eius virtute sustinetur non posse manere n suo statu. Quod sol quotidie nobis oritur, quod in cursu tam rapido gradus habet tam apte temperatos, quod astrorum mire ligesta series non turbatur, quod continuae recurrunt temporum vices, quod viscera sua quotannis ad homines alendos terra aperit, quod elementa et singulae partes officium facere non desinunt, quod denique naturae foecunditas nunquam deficit quasi fatigata: d non nisi directrice eius manu, qui semel omnia condidit, fieri utandum. Et Psalmus 104. nihil aliud continet, quam universas huius providentiae elogium. Eam similiter praedicat Paulus, uum dicit, (Actor. 17, 28.) In ipso nos esse et moveri et vivere. Quare sicuti Dei unius propria est essentia, ita fide considerenda est occulta, quam inspirat, vegetatio: qua fit, ut substant, quae alioqui mox interirent, creaturae.

Sed universalis providentiae notitia per se vaga et confusa sset, nisi simul teneamus, Deum singulas creaturas cura sua omplecti; quemadmodum et Christus docet, (Matth. 10, 29.) passerculum, qui dimidio asse vaenit, non cadere in terram sine Patris voluntate. Nunc in ista speciali providentia, quae curandis ingulis Dei operibus privatim excubat, certos et distinctos gradus statuere convenit. Nam quum nobilissimum Dei opus sit omo, in cuius gratiam conditum est quicquid caelum et terra ontinent, Scriptura praecipue nobis in gubernando genere humano Dei providentiam commendat. Paulus dum locum illum exonit: (1 Cor. 9, 9.) Non obligabis os bovi trituranti; boves Deo urae esse negat, quod scilicet illic non resideat cura eius tanuam in sua meta, sed in hominem potius respiciat. Hic autem, uia Deo cum hominibus ratione praeditis negotium est, certior t magis dilucida se profert eius providentiae ratio. Mirifica enim ius iudicia nunc in sceleribus puniendis, nunc in erudiendis ad atientiam fidelibus domandaque eorum carne, nunc in purgandis undi vitiis, nunc in expergefaciendo multorum torpore, nunc in onterenda impiorum superbia, nunc in astu sapientum ridendo, unc in pravis machinationibus diruendis se proferunt. Ex altera arte incomparabilis eius bonitas in iuvandis miseris, in protegenda asserendaque innocentium salute, in ferendo rebus deperatis auxilio relucet. Huius providentiae, quae homines espicit, pulchra descriptio habetur Psalmo centesimo septimo. Hic enim ostendit Propheta, quae vulgo aestuariae putantur fortunae vices adeo non volvi caeco impetu, ut dilucida sint vel bonitatis vel irae vel iustitiae Dei specula. Quare tandem conclut, Si prudenter reputentur quae subinde in mundo fiunt rerum onversiones, piis fore laetitiae materiam, satis autem ad os iniquis obstruendum tale operum Dei specimen valere.

Caeterum hic rursum digerendi sunt gradus. Quamvis enim e toti humano generi et patrem et iudicem Deus ostendat, quia

tamen Ecclesia sanctuarium est in quo residet, illic clarioribus documentis praesentiam suam exserit, illic officium facit patris familias et eam propiore adspectu, ut sic loquar, dignatur. Referta est eiusmodi testimoniis Scriptura, quae Deum pro suis fidelibus intentiores agere excubias affirmant. Oculi Domini sunt super iustos. (Psal. 33, 21. et 96, 10.) Custodit Dominus animas sanctorum suorum. (1 Petr. 5, 7.) Illi cura est de vobis. Capilli capitis vestri numerati sunt *). Denique Ecclesia propria est Dei officina, in qua suam providentiam exercet, et praecipuum eiusdem providentiae theatrum. Qua ratione etiam dicitur Angelos, qui sunt veluti eius manus, specialiter destinasse fidelibus suis custodes, ne a Christi corpore, cuius ipsi quoque sunt membra, quicquam seperatum habeant. Itaque, ut pro captu rudium crasse agamus, primo loco statuenda est ante oculos generalis mundi gubernatio, qua foventur et vegetantur omnia, ut stet incolumis naturae eorum status. Deinde considerandae sunt in singulis partibus regendis et curandis Dei excubiae, et quidem tales, ut nihil nisi nutu arbitrioque eius eveniat. Tum peculiaris generis humani cura in mentem nobis venire debet: qua fit ut vita et mors hominum, tam publica regnorum et gentium quam privata cuiusque conditio, et quicquid fortunae adscribi solet, ab una caelesti moderatione pendeat. Ultimo praesidium vere paternum, quo Ecclesiam suam tuetur, cui praesentissima Dei ipsius virtus annexa est.

Porro, quanta sit et quam multiplex huius doctrinae utilitas, nullis verbis pro dignitate satis exprimi potest. Verum, Dei providentiam in mundo gubernando, qualis in Scriptura nobis traditur et agnoscitur fidei sensu, nemo utiliter expendet, nisi qui, sibi cum fictore suo rerumque omnium opifice negotium esse reputans, metum et reverentiam tantae maiestatis, qua decet humilitate, primum se submiserit. Nam si aequalibus quisque suis tantum honoris habere solet, ut candide modesteque de eorum factis iudicet, ubi quid obscurum est vel non satis cognitum, sensum non minus quam sedulo inquirat, et iudicium suspendere malit, quam nimis properando iniuriam facere: an non plus quam immanis, obsecro, ista est feritas, maiore licentia tum opera Dei ad calculum nostrum vocare, tum de incognitis praecipitem ferre sententiam, tum arcana eius consilia excutere, tum profano more de tantis et procul adorandis mysteriis nugari? Atqui, quum omnibus seculis grassata fuerit haec petulantia, multo insolentius hodie, quam antehac unquam, se iactat. Ac multi quidem Epicurei, quia Deum nequeunt e caelo detrahere, quod gigantum exemplo libenter tentarent ut saltem eius cultum et quicquid est religionis ex suis et omnium conscientiis deturbent, foedas et indignas blasphemias vomendo impium suum furorem produnt. Sed

*) Matth. 10, 30. Psal. 34, 8.

maiori parte hunc mali fontem esse constat, quod leves et ferdi spiritus frivolae suae curiositati primum indulgent, ut nullo e sibi proposito totos se addicant supervacuis speculationis. Accedit deinde effraenis audacia, quae linguas ad aequanm sua petulantia illam intemperiem stimulat. Alii laborant quim diverso vitio, sed non minus noxio. Nam se implicantes surdis deliriis mentes suas obruunt voluntaria aut desperatione t socordia. Istae scilicet diaboli sunt artes: involvere prodisis figmentis piam sanamque doctrinam, quibus non modo eius ctum nobis praeripiat, sed partim eam odiosam partim exitian reddat. Verum quicquid moliatur ille, facessat tamen a no- praepostera quorundam cautio, qui ut talibus periculis ocrrant, non aliud inveniunt compendium, nisi ut corrumpant l obscurent quod simpliciter in Scriptura proditum est.

Longe aptius remedium est: quomodo et in quem finem conleranda sit Dei providentia, tenere. Prior finis est, ut nos meraria confidentia exutos tum in Dei timore contineat tum ad vocationem expergefaciat. Alter vero, ut, sedatis tranquillise animis, in Deum recumbere, et quae nos circunstant perila nobisque assidue centum mortes minantur, secure fortitere contemnere doceat. Utrumque membrum breviter exponam. ui fortuitum aliquid imaginantur, vel industriae suae, consis, opibus, humanis auxiliis quidpiam arrogant: audacius ad ntanda omnia feruntur, satagunt, versant se in omnes partes, illum non movent lapidem, subinde novi aliquid excogitant; asi libero spatio soluti vagantur; nulla interim Dei invocatio, llus metus. Qui vero Dei providentia homines eorumque conlia et rerum eventus gubernari agnoscet, trepide cum Ieremia erem. 10, 23.) dicet: Scio Domine, non esse hominis viam as, neque viri ut dirigat gressus suos; item illud Solomonis Prov. 20, 24.) reputans: A Domino sunt gressus viri, et quis minum disponet viam suam? totum se Domino tradet, atque ab pendebit. Ultro sequentur preces, ut Deus nobis quiescentis inchoet ac perficiat, quicquid aggredimur operum. Similiter i fortunae imperium comminiscetur, ut diabolo, impiis et brus animalibus fraena laxabit, quasi praeter Dei nutum et moderaonem quicquam possint vel agant: misera anxietate semper estuabit, vitam suam quasi de filo pendentem adspiciens torquetur, pedem vix movere audebit quin de vita sua desperet: fides vero, dum sibi manum Dei moderatricem proponent, curas as non dubitabunt in eum coniicere. Dum certo statuent, diaolum et impios omnes, quantumvis tumultuentur, non tantum ligas Dei compedibus teneri, sed etiam cogi ad praestanda illi obquia: quieti per vias suas pergent.

Nonnihil etiam lucis addent duae aliae distinctiones: prior est, uod tam in praeteritum quam futurum tempus consideranda sit Dei rovidentia; altera, Interdum cum suis mediis, interdum sine mediis,

interdum contra omnia media summam illi potestatem asserendan ut ordinet constituatque omnia. Talis praeteriti temporis sit consid Si quid prospere et ex voto successit, non sacrificet mortali reti suo, quemadmodum loquitur Habacuc; neque suam prude virtutem vel fortunam efferat, neque acceptum ferat hominib creaturis quod Dei proprium est; sed Deum sibi persuades boni primum esse auctorem, undecunque provenerit. In reb tem adversis in hac consolatione acquiescat: Sicut Domino p ita factum est; contra Deum tumultuando nec quicquam pro et me obstringam impiae contumaciae reatu. Tum vero ant vitae subeat memoria, ut ex poenis sibi inflictis peccata sua scat. In tempus futurum hoc modo reputanda est piis m Dei providentia, ut semper ad eius promissiones ac minas tae sint, quia, simulatque inde deflexerint, nulla restabit timorem eruditio, nullus fidei profectus. At vero qui Dei potentiam in speculo verbi eius intuebitur, tum promissi eius fretus supra innumera mundi pericula se fidei alis erige minis subactus se coram totidem ferulis humiliabit. Quo suis mediis considerandam esse dixi Dei providentiam, hu bet sensum: Si quis in extremo discrimine laborantibus op lerit, non humana est sed divina per manum hominis lib Sol oritur quotidie, sed Deus est qui orbem terrae illustrat. ducit terra fruges, sed Deus est qui panem suppeditat et p spirat vigorem ad nos alendos. In summa, quum inferiore sae tanquam vela Deum e conspectu nostro subducere ut plu soleant, fidei oculo altius penetrandum est, ut Dei manum organis operantem cernat. Absque mediis quomodo locus sit providentiae Dei, exemplo suo Christus (Matth. 4, 4.) quum Satanae insultum hoc clypeo repelleret: Non in solo vivit homo, sed in omni verbo quod egreditur ex ore Dei. quia virtutem Dei sciebat nullius externi adminiculi indigam tam sine pane suffecturam colligit, quam se benigne exer panem. Cavendum itaque, ne inferioribus mediis ita simus quum Dei manus omni subsidio nudata per se nobis abunde ciat. Contra media, quam meretur gloriam apud nos obtin providentia, quum, illam obstaculis omnibus superiorem for suasi, cunctas formidines hac una fiducia vincimus. Atque vera est palaestra, in qua fidem nostram Deus exercet, quun dem se obstacula ingerunt ad impediendum eius consilium, sursum et deorsum apparent in caelo creaturae. Quid auten agendum? Nempe si ad divinae potentiae altitudinem cons fides, omnia, quae contra niti videntur agendi media, non negotio expugnabit.

Quisquis se intra has metas continuerit, nec tortuosis lationibus se impediet, nec, quia divinitus omnia fieri audiet praetextum captabit ignaviae, nec desperatione concidet, n frivolas nugas devolabit et Dei maiestate indignas. Nunc

propius excutienda est quaestio, unde exoriuntur pugnae. Non quod Dei providentia rite, ut decebat, cognita eas ex se gignat; sed quia in reputandis Dei operibus humana ratio, quum caecutiat, simul ad rixandum prosilit. Quanquam mirum non est, si carni parum consentanea sint Dei consilia, quae ex caelorum altitudine Angeli suspiciunt. Sed hoc vitium minime tolerabile, quod nos, quibus humi reptare vix datum est, nihil probamus, nisi quod tanquam oculis nostris subiectum despicere liceat. Caeterum, ut fructuosa sit doctrina, tum rudes et imperitos placare tum improborum calumnias refellere operaepretium est. Primo loco videndum est, quomodo Dei voluntas rerum omnium, quae in mundo geruntur, causa sit, neque tamen malorum auctor sit Deus. Non dicam cum Augustino, quod tamen ut vere ab eo dictum libenter amplector, In peccato sive in malo nihil esse positivum. Est enim argutia, quae multis non satisfaceret. Sed aliud mihi principium sumo: Quae perperam et iniuste ab hominibus fiunt, eadem recta et iusta esse Dei opera. Hoc si prima specie quibusdam esse paradoxum videtur, saltem ne sint ita fastidiosi, quin paulisper mecum sustineant ex verbo Dei inquirere, quid sentiendum sit. Caeterum, ne quicquam stulta pertinacia tueamur quasi Dei proprium, quod illi temere ex sensu nostro affictum fuerit: primum audienda est Scriptura, imo tota inde operum Dei petenda est definitio.

Quod Deus suo consilio dirigat, quae maxime videntur fortuita, clare Scriptura testatur, quum dicit: (Prov. 16, 33.) In sinum coniici sortes, iudicium vero earum exire a Domino. Similiter si ramus ex arbore defractus aut securis e manu hominis praeter consilium elapsa caput transeuntis illidat, Moses testatur (Deut. 19, 5.) hoc Deum consulto fecisse, quia hominem occisum voluerit. Alia Scripturae testimonia consulto nunc praetereo, quia rem tantum digito monstrare propositum est. Sed quia Stoica necessitas hoc modo statui videtur, multis odiosum est dogma, etiam qui pro falso damnare non audent. Vetus ista calumnia fuit, qua se Augustinus iniuste fuisse gravatum alicubi (Lib. 2. ad Bonif. c. 5.) conqueritur; nunc obsoletam esse decebat. Certe hominibus probis et ingenuis, si modo iidem docti sint, valde indigna est. Qualis fuerit Stoicorum imaginatio, notum est. Fatum suum texebant ex Gordiano causarum complexu, in quem quum Deum ipsum involverant, fabricabant aureas catenas, ut est in fabulis, quibus Deum vincirent, ut subiectus esset inferioribus causis. Stoicos hodie imitantur Astrologi, quibus fatalis ex stellarum positu dependet rerum necessitas. Valeant igitur cum suo fato Stoici; nobis libera Dei voluntas omnium sit moderatrix. Sed contingentiam tolli ex mundo, videtur absurdum. Omitto quae in scholis usitatae sunt distinctiones. Quod afferam, simplex, meo iudicio, et minime coactum erit, deinde ad vitae usum accommodatum. Sic evenire necesse est, quod statuit Deus, ut tamen neque praecise

neque suapte natura necessarium sit. Exemplum in Christi ossibus familiare habeo. Christum corpus induisse prorsus nostro simile, Scriptura testatur. Quare fragilia illi ossa fuisse, fateri nemo sanus dubitabit. Sed alia mihi videtur ac separata quaestio, An ullum os eius frangi potuerit. Nam integra omnia et illaesa manere, quia fixo Dei decreto ita statutum erat, necessario oportuit. Nec vero, quod a receptis loquendi formis de necessitate secundum quid et absoluta, item consequentis et consequentiae, abhorream, ita loquor; sed ne qua lectores argutia impediat, quin agnoscat vel rudissimus quisque verum esse quod dico. Ergo si in Christi ossibus naturam consideres, fragilia erant; sin vero illud Dei decretum, quod suo tempore manifestatum fuit, nihilo magis fracturae obnoxia erant, quam humanis aerumnis Angeli. Iam vero quia divinitus positum naturae ordinem intueri nos decet, contingentiam, quoad sensum nostrum, minime reiicio.

Ac memoria tenendum est, quod ante posui, ubi Deus per media et inferiores causas virtutem suam exerit, non esse ab illis separandam. Temulenta est ista cogitatio: decrevit Deus quid futurum sit, ergo curam ac studium nostrum interponere supervacuum est. Atqui, quum nobis quid agendum sit praescribat, et virtutis suae organa nos esse velit: fas nobis esse ne putemus separare quae ille coniunxit. Initio terram sine humana arte et cultura omne herbarum et frugum genus iussit producere, nunc autem manum hominis adhibet per quam operetur, si quis otioso hiatu velle se panem excipere iactet, quia benedictio Domini foecundet terram; at non pedibus magis calcabit Dei providentiam, quam tali praedicatione efferet. Discerpit enim ac lacerat, quae sacro inter se nexu cohaerent. Ergo quantum ad futurum tempus, quia nos adhuc rerum eventus latent, perinde ad officium suum intentus esse quisque debet, acsi nihil in utramvis partem constitutum foret. Vel, ut magis proprie loquar, talem in omnibus, quae ex Dei mandato aggreditur, successum sperare debet, ut in rebus sibi incognitis contingentiam cum certa Dei providentia conciliet. Et benedictionem suam Dominus manuum nostrarum labori promittit. Hac voce pius vir se divinae providentiae organum constitui agnoscet. Hac eadem promissione fretus alacriter ad opus se accinget, quia persuasus erit, non fortuitam se operam in aëre iacere, quae in Dei verbum recumbens arcano eius consilio in optimum finem dirigetur. Denique, sicut providentia Dei rite expensa manus nostras non ligat, ita invocationem adeo non impedit, ut potius stabiliat. Si quid iam acciderit, similiter in tempus praeteritum sobrietate iudicia nostra temperari convenit. Nulla ad patientiam aptior exhortatio, quam dum audimus, nihil fortuito contigisse, sed quod Domino visum est, fuisse impletum. Interea non sequitur, quin rerum adversarum culpam vel ignavia nostra vel temeritas vel incogitantia vel aliud vitium merito sustineat. Quod si de causis eventuum non liqueat, ut saepe videntur quae

accidunt praeter rationem accidere: tamen ne sic quidem desinent piae mentes et sapientiae et iustitiae laudem tribuere Deo.

Verum, ubi interveniunt hominum consilia, voluntates, studia, conatus, plus in eo est difficultatis, quomodo illic quoque regnet Dei providentia: non modo ne quid geratur nisi ex eius nutu, sed etiam ne quid deliberando agitent homines, nisi quod ipse inspirat. Edit quidem in eo quotidie praeclara suae providentiae documenta, quum stultis hominum consiliis fraena laxans, imo dissimulans ad eorum apparatus, eventu tandem eos frustratur. Sed in alio genere potentem eius manum et dominationem celebrat Scriptura, quum impios infatuat, quum vertigine percutit, quum dementat et obstupefacit eos, similiter quum eorum corda effoeminat et pavore replet, ut ad folii cadentis strepitum concidant. Parum ergo considerate Pighius, dum in istas angustias concludit Deum, ut tanquam vir prudens et dux rei militaris peritus hostium suorum consilia praevidens in contrarium tempestivis remediis vertat. Quasi vero non utrumque diserte exprimatur: Quod deprehendat sapientes in astutia sua et auferat spiritum principum ac eorum prudentiam evanescere faciat. (Lib. 8. cap. 3.) Nimis crassa etiam inscitia est, dum negat Dei voluntate mori, qui consulto ab homine occiditur, quia, ubi intercedit hominis voluntas, Deus agere non iudicatur. Quid ergo de innumeris Scripturae testimoniis fiet, quae gladios impiorum Dei manu regi testantur? An sine hominum consilio occisi sunt filii Heli? (1 Sam. 4, 11.) Atqui, adscribitur elogium, quod voluerit Dominus occidere ipsos. Caeterum, quin perpetuo gubernet Deus hominum manus, nunc ligatas teneat, nunc flectat huc et illuc ad exequendum quod statuit, quicunque mediocriter in Scriptura exercitati sunt, non vocabunt in controversiam. Imo communi fere omnium sensu receptum est, quicquid moliantur homines, eventum in manu Dei esse. Sed quia in tam densa humanae mentis caligine perquam tenuis et fere evanida est illa cognitio: Scriptura altiorem nobis speculam aedificat, e qua Deum contemplemur omnia hominum opera sic moderantem, ut in finem a se destinatum applicet.

Summa autem huc redit: Quamvis homines, ut indomitae bestiae nullisque vinculis coërcitae, lasciviant; arcano tamen fraeno gubernari, ut ne digitum quidem movere queant, nisi ad exequendum Dei magis quam suum opus. Nam fideles, qui spontaneum illi obsequium impendunt, non secus atque Angeli, manus eius censendi sunt. Quare eos potissimum hic commemoro, quibus nihil minus propositum est, quam habere quicquam vel consilio Dei affine vel consentaneum eius voluntati. Ac sibi quidem quasi votorum compotes plaudunt impii. Sed res tandem comprobat, per ipsos, licet inscios ac nolentes, quod divinitus ordinatum fuerat, esse impletum. Porro Deus ipse nunc impiis ad punienda hominum peccata tanquam flagellis utitur; nunc, quasi obtorto collo eos traheret, beneficentiae suae ministros esse cogit. Prioris

membri exempla colligere, immensi operis foret. Pauca t attingere praestiterit. Postquam Deus Assyrium ad bellandu citans virgam furoris sui vocavit, (Iesa. 10, 5.) nec alio irae suae baculo armatum esse docuit, postea in eius sup invehitur, quod se non agnosceret veluti securim vel serram a agitatam. Hac ratione et sanctificati a Deo et conductitii ei lites dicuntur, et operam illi navare, quos ambitio alioqui crudelitas et avaritia impellit; et Dominus vicissim sibilo ve sico se eos ad arma vocare testatur. Divinae beneficentiae parari hominum maleficiis, vel unus Mosis locus satis cla monstrat. Plusquam scelerata, perfida et crudelis fuerat c ratio fratrum Ioseph, quum eum venderent. Atqui, in Deum scribit, sed alio respectu venditionis huius causam: Non vos sed Dominus qui me praemisit, ut vos alerem. Constat quum impie agerent, per eos tamen operatum esse Deum, tam in morte invenirent. Quantum in ipsis erat, occidera trem. Inde illis vita affulget. Idem in scelerum omnium pr et impiorum capite, Satana, perspicere est. (1 Reg. 22, 23.) Deus ad decipiendum Achab cum suo mandato dimittit, ut s ritus mendax in ore omnium Prophetarum. Ita spiritus im irae Dei minister est ad excaecandos impios, qui veritati perare noluerant. Contra vero Paulus datum sibi carnis lum memorat nuntium Satanae, a quo caedatur colaphis. H tanae venenum ad curandum superbiam antidotum est. Quali secro, medicus Satan, qui nihil quam perdere et occidere d Verum Deus, qui semel iussit e tenebris lucem splendere, (4, 6.) ex inferis ipsis, cum ita visum est, salutem mira educit, atque ita tenebras convertit in lucem. Caeterum operatur Satan, Scriptura Dei opus alio respectu affirmat, nus scilicet ipsum Deus suae providentiae obsequio illigatum t quo visum est, flectit, ut eius operam ad usus suos applice

Quanquam si non alium agendi modum exprimeret Scri nondum adeo difficilis esset ad solvendum nodus. Magis est altera quaestio: agatne Deus in cordibus hominum, c dirigat, huc illuc flectat eorum voluntates, ne quid agant nisi ipse ordinavit. Non quaerimus hic, an pios sanctosque a in cordibus suorum operetur, quia controversia caret; sed a vos quoque impiorum affectus in potestate sua habeat, flect vel illuc, ut velint quod per ipsos perficere decrevit. Cert Solomon pronunciat, (Prov. 21, 1.) in manu Dei esse cor ut quocunque visum fuerit ipsum inclinet, generaliter ost non minus voluntatem, quam externa opera, Dei arbitrio Obduratum ab eo cor Pharaonis dicit Moses. (Exod. 4, 21. et Frustra hic ad permissionem confugitur, quasi Deus fecisse tur, quod fieri tantum passus est. Clare enim duritiem illa opus fuisse Moses affirmat. Nec sane alio sensu hic Dei co adscribitur Pharaonis saevitia, quam alibi gratiam dare popul

dicitur in oculis Aegyptiorum. Quis enim non videt cicuratas fuisse Dei virtute et mansuefactas truces bestias, cum ad clementiam flexi repente sunt Aegyptii? Unde ergo factum dicemus, ut tam inhumaniter Pharao saeviret, nisi quia partim ad probandam suorum tolerantiam partim ad exercendam suam virtutem ita Domino placuit? Eadem ratione dicitur, (Psal. 105, 25.) vertisse hostium corda in odium populi sui. Nec obstat, quod dicitur alibi (Exod. 32.) Pharao ipse cor suum aggravasse: quando neque extrinsecus motu impelli fingimus hominum animos, ut violenter ferantur, neque in Deum transferimus indurationis causam, acsi non sponte propriaque malitia duri et immites seipsos ad pervicaciam acuerent; quod perverse homines faciunt, non nisi Deo ordinante fieri Scriptura docet. Quemadmodum alibi (Iosuae 11, 20.) dicitur, quod ... Gibeon se Israëli opposuerint a Domino fuisse, qui obdurarit cor eorum.

Modum quoque exprimit Scriptura, quum uno in loco (2 Sam. ...) recitat Deum populo iratum cor Davidis incitasse, ut populum numeraret; in altero Satanam facit eiusdem instigationis ... rem. Unde intelligimus, Satanam irae Dei flabellum esse, ... corda hominum quocunque voluerit Deus impellat. Quod ex... ius alibi (1 Sam. 16, 23.) habetur: Invasit Saulem Spiritus ... malus. Scelere quidem suo agitur Saulus, ut furorem in... concepto eum voluntario modo egerat. Eum nihilominus impellit ..., neque id Deo per otium speculante, sed ita volente. Alioqui improprie Spiritus Domini malus diceretur, nisi ad exsequendam eius vindictam minister esset ac carnifex. Nec vero ideo tantum irae Dei minister, quod animos ad malas cupiditates sollicitet, sed quia efficaciter trahat. In quem sensum Paulus (2 Thess. 2, 11.) efficaciam erroris divinitus immitti asserit, ut mendacio credant, qui noluerunt veritati obedire. Vides ut non modo Dei mandato Satan in ore Prophetarum omnium spiritus sit mendax, sed eius imposturae reprobos illaqueent, ut ratione privati in errorem necessario trahantur. Sic intelligendum quod idem Paulus tradit, qui Deo ingrati fuerant, dari ab ipso in reprobum sensum, et tradi in cupiditates foedas et ignominiosas, ut faciant, quae non conveniunt, et probris afficiant sua corpora. Augustinus ait: non permissu quiescentis Dei, sed iusto eius iudicio cordis cupiditatibus fuisse addictos, qui gloriam eius indigne profanarunt. Quomodo id factum sit, declarat locus ille, quod illis Deus mittit efficaciam erroris. Unde perspicuum fit, quod iam attigeram, non minus interiores affectus regere Dei manum, quam externis actionibus praeesse; neque Deus, quae decrevit, hominum manu perficeret, nisi in ipsorum cordibus operaretur ipsum velle, quod operis effectum praecedit. Tenenda igitur Augustini sententia: (Lib. 1. de praedest. Sanct. cap. 20.) quum vult fieri Deus, quod non nisi volentibus hominibus fieri oportet, eorum simul corda inclinare, ut velint, ipsumque non tantum auxiliando in cordibus

agere, sed etiam iudicando, ut impleant, quibus nihil tale propositum est, quod manus eius et consilium decrevit. Prudenter etiam in ipsis naturae seminibus considerandum proponit, (Lib. 1. de pec. mer. et remiss. cap. 22.) a quo multi tantopere abhorrent. Tanta enim quae in hominum ingeniis cernitur diversitas, quum divinitus sit illis indita, arcanae illius operationis, qua corda regit ac movet, luculentum est specimen.

Hinc certe iam colligere promptum est, quam inane et fluxum sit illud divinae iustitiae patrocinium, Quae mala sunt, non eius voluntate, sed permissu duntaxat fieri. Equidem quatenus mala sunt, quae malo animo perpetrant homines, ut statim plenius exponam, Deo minime placere fateor; sed quod otiosum ea permittere fingunt, quae Scriptura non tantum eo volente sed auctore fieri pronunciat, nimis frivolum est effugium. Dedit hoc interdum Augustinus receptae loquendi consuetudini; (Cap. 3.) sed quum pressius insistit et magis exacte rem examinat, nullo modo patitur, in locum actionis permissionem substitui. Non referam ad verbum omnia quae hac de re libro contra Iulianum quinto disputat. Clausulam apponere sufficiet. Facit haec miris et ineffabilibus modis, qui novit iusta iudicia sua non solum in corporibus hominum sed etiam in cordibus operari. Qui non facit voluntates malas, sed utitur eis ut voluerit, quum aliquid inique velle non possit. (De grat. et libero arbitrio ad Valent. cap. 20.) In eundem sensum alibi Scriptura, si diligenter inspicitur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, et bonas a se factas in actus bonos et in aeternam dirigi vitam; verum etiam illas, quae conservant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, ut eas quando voluerit et quo voluerit faciat inclinari vel ad beneficia quibusdam praestanda vel ad poenas quibusdam ingerendas. Tandem attexit, (Cap. 20.) Quis non ad ista iudicia contremiscat, quibus agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult, reddens eis tamen secundum merita eorum? Iterum Scripturae testimoniis satis manifestum est, operari Deum in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, sive ad bona pro sua misericordia sive ad mala pro meritis eorum, iudicio utique suo, quandoque aperto, quandoque occulto, semper autem iusto: fixum enim in cordibus vestris esse debet quod non sit iniquitas apud Deum. Cur autem occultum quandoque Dei iudicium esse commemoret, ex superiore loco petenda ratio est, ubi, postquam saepius peccata confessus est esse poenas quas Deus iuste prioribus peccatis rependit, tandem ad illud altius magisque reconditum arcanum conscendit: quod iustam exercendae irae suae materiam Deus in omnibus inveniat, nisi quos gratis elegit. Nam caeteri, inquit, mortales, qui ex isto numero non sunt, et ex eadem quidem massa, ex qua et isti, sed vasa irae facti sunt, in utilitatem nascuntur electorum. Non enim quemquam eorum Deus temere ac fortuito creat, aut, quid de illis

oni operetur, ignorat, quum et hoc ipsum bonum operetur
n eis humanam creat naturam et ex eis ordinem seculi ex
ur formidine et pavore nunc corda hominum consternet nunc
ruat audacia, cur auferat spiritum principibus et sapientum e
ilia infatuet, cur spiritu temperantiae donet alios, spiritum v
inis et furoris aliis propinet: causam aliquando notam et co
uam assignat; sed occultum eius iudicium dominari, ut volunt
uas visum est convertat, aeque apparet, quando communis omni-
us natura est, non gratia, ut alio loco (de ver. apost. serm. 11.)
re admonet idem sanctus vir.

Haec probe et sobrie reputanti minime dubium erit, sum-
am et praecipuam rerum omnium causam esse Dei voluntatem.
ua etiam notitia fraenari mentes nostras convenit, ne plus quam
s est quaerendo intemperanter lasciviant. Durum primo statim
dita videtur illud Augustini, (Lib. 6. de gen. ad liter. c. 15.)
od Dei voluntas sit rerum necessitas. Item quod subiicit (Cap. 18.)
plicandi gratia, quod sic causas inferiores condiderit Deus, ut
x illis esse illud, cuius causae sint, possit, sed non necesse sit;
tiores autem et remotas sic in se absconderit, ut ex eis esse
ecesse sit, quod ex illis fecit, ut esse possit: sed attentius rem
onsideranti asperitas illa facile mitescet. Nam quod alibi (Lib. 9.
iusdem operis c. 18.) tradit, etsi verbis diversum, re tamen et
ensu prorsus idem est: quod tamen nihil in se offensionis con-
net. Habet in seipso Deus absconditas quorundam factorum cau-
as, quas rebus conditis non inseruit: eas implet, non illo opere
rovidentiae, quo naturas substituit ut sint, sed quo eas admini-
trat prout voluerit, quas prout voluit condidit. Ibi est gratia,
ua salvi sint qui perditi erant. Quid enim verius, quam Deum
creaturis regendis plus aliquid apud se habere reconditum, quam
arum naturis indiderit? Atqui omnium, quae geruntur, prima
ausa ideo censetur eius voluntas, quia naturas a se conditas ar-
itrio suo ita regit, ut cuncta hominum consilia et actiones in
nem a se praefixum destinet. Porro hac doctrina fraenum nobis
iici, quod sub modestia nos contineat, non immerito dixi: quia
imis absurdum est Dei voluntati, quae omnibus causis superior
st, non cedere nisi manifesta eius causa appareat.

Memoria quidem repetendum est quod ante dixi: nihil nisi
ptima ratione facere Deum; sed quia certissima iustitiae regula
st eius voluntas, nobis praecipua, ut ita loquar, rationum omnium
atio esse debet. Nam fidei humilitas, quum ex divinae iustitiae
everentia nascatur, minime stupida fingenda est. Quis enim,
isi persuasionem hanc penitus animo infixam habeat, iustum esse
eum et recta eius opera, in solo eius placito acquiescet? Itaque
orbonicum illud dogma, in quo sibi plaudunt Papales Theologa-
tri, detestor, quod potentiam absolutam Deo affingit. Solis enim
cem a calore avellere, imo suum ab igne calorem, facilius erit,
uam Dei potentiam separare a iustitia. Facessant ergo procul

a piis mentibus monstrosae illae speculationes: plus aliquid D posse, quam conveniat, vel eum sine modo et ratione quicq agere. Nec vero commentum illud recipio, Deum, quia lege lutus sit, quicquid agat, reprehensione vacare. Deum enim legem qui facit, maxima eum gloriae suae parte spoliat, quia ctitudinem eius ac iustitiam sepelit. Non quod legi subiectu Deus, nisi quatenus ipse sibi lex est. Talis enim est inter tentiam eius ac iustitiam symmetria et consensus, ut nihil ab nisi moderatum, legitimum et regulare prodeat. Et certe q omnipotentem praedicant fideles, eundem simul mundi iud agnoscant necesse est, ut potentiam sensu suo apprehendant, stitia et aequitate temperatam.

Nondum tamen soluta est obiectio: Si Dei arbitrio gerı omnia, nec quicquam homines nisi eo volente et ordinante gnant, esse igitur malorum omnium auctorem. Vera est illa, pridem in scholis obtinuit, et passim celebratur distinctio: m poenae, non culpae, a Deo proficisci, modo dextre intelliga sed imperite quidam, acsi verbulo uno rem, de qua agitur, ruere liceret, hoc ipsum, de quo maxime ambigitur, secure p tereunt: quomodo extra culpam sit Deus in eodem opere, in Satana et reprobis tam damnat ipse, quam damnatum ab h nibus pronunciat. In eodem enim opere non diversis malum utı que cernitur, ut Deo iustae punitionis laudem, culpam homin adscribi necesse sit. Praedones sancti Iob pecora rapiunt. dele et indignum est facinus. Satan hoc modo eum ad desp tionem sollicitat. Magis detestanda machinatio. Atqui Iob au rem alium praedicat: Dominus dedit, Dominus abstulit. N immerito in Deum transfert, quod non nisi latronibus tribuen foret. Nam perinde acsi oculis spectasset, quae in caelesti sessu gesta esse historia narrat, Dominum abstulisse fatetur manus latronum, quod nonnisi eius nutu et auctoritate abl erat. Quod etiam explicat sequentibus verbis: Sicut Domino cuit, ita factum est. Audimus commune esse et Dei et Sat et latronum opus. Audimus nihil accidisse, nisi quod Do visum est. Quomodo nunc a culpa eximetur Deus, cuius S cum suis organis reus erit? Nempe si inter hominum facta di men a consilio et fine sumitur, ut eius damnetur crudelitas, cornicum oculos configit vel occidit ciconiam, iudicis autem detur virtus, qui scelesti hominis caede manus suas sanctifi Et cur deterior erit Dei conditio, ne sua eum iustitia ab h num maleficiis separet? Ut propius ad similitudinem accedam: dabitur princeps, qui iusto et legitimo bello vim, rapinas et la cinia a suis finibus repellet. Interea multos armabit milites, cupide ad fundendum sanguinem, ad diripienda pauperum b ad omne licentiae genus grassando, laudem certe non merebun Alii duo inter se exercitus praelio confligent: si in duce, c auspiciis et iussu commissum est praelium, rectum affectum

uamvis homo sit mortalis, eum absolves, militi
qui manus ad iugulandos homines nefanda merc
Deum, quia per Satanam operatur, iustitiae s
labis? Ita est scilicet: ut nebulae, quas terra exhal
rem obscurant, ne ad hominum usque oculos perveni
nihilominus lucidus manet; ita multa quasi vapor
a procreat hominum vanitas, quae divinae aequitatis
auferant, ipsa tamen integra et illaesa manet. Quum
ous, pari Deum et impios reatu involvi volunt isti. Ve-
e David, (2 Sam. 16, 6. 10.) quem quum Semei pro-
dibus impeteret, non in homine ipso subsistit, sed Dei
considerat: Dominus, inquit, illi praecepit, ut male-
Neque tamen contra Deum insurgit, sed humiliter ter-
subiiciens: quis audeat dicere, inquit, quare sic feci-
idmodum et in Psalmo: (Psal. 39, 10.) Obmutui, quia
Quem enim piorum non ad silentium protinus adiget
as? et cui non laudis confessionem exprimet iustitia?
m illam erumpat: (2 Sam. 16, 10.) Sinite maledicere
eptum Domini, si forte afflictionem servi sui respiciat
us.
quum iusta de causa, licet nobis ignota, a Domino
quae scelerate ab hominibus maleficia perpetrantur:
um omnium prima causa sit eius voluntas, peccati tamen
auctorem nego. Nec vero oblivione tegenda est illa,
, causarum diversitas: quod alia est propinqua, alia
ota causa: ut sciamus, quam longa inter aequabilem
entiam et turbulentos hominum impetus sit distantia.
em et illiberali calumnia nos gravant, qui Deum pec-
em fieri obtendunt, si omnium, quae aguntur, causa
luntas. Nam quod homo iniuste perpetrat, vel ambi-
varitia vel libidine vel pravo quovis alio affectu incita-
Deus iusto, licet occulto, iudicio per manum eius fa-
potest in eum quadrare peccati nomen. Peccatum in
it perfidia, crudelitas, superbia, intemperies, invidia,
amor, prava aliqua cupiditas. In Deo nihil reperies
ei regem suum immani petulantia infestat. Peccatum
Deus tali ministro ad iustam Davidis humiliationem uti-
ne tali ferula eum castigat. Quis eum peccati insimu-
s et Sabaei ex aliena substantia praedam rapiunt. Mani-
ocinii crimen. Deus servi sui patientiam illorum vio-
et. Emergat potius ex re praesenti heroica illa con-
nomen Domini benedictum, quam sacrilegae obstrecta-
ntur. Denique talis Dei est agendi ratio in hominum
it, quum ad eum ventum est, sua puritate omnem
orsus abstergat.
hic utilis est Augustini admonitio: (Enchirid. ad Laur.
in specie consensus magnum esse interdum Deo cum

ibus dissidium, quum bene vult Deus, quod homines
ı, et bene non vult, quod homines male nolunt; sicut
in specie repugnantiae non male conveniunt, quum bene
..... homines quod Deus bene non vult, et bene nolunt, quod
bene vult. Optabit filius mortem patris, ut in haereditatem
volet. Eundem et Deus mori volet. Voluit Deus Ierosoly
excidi, Templum profanari et funditus everti, extremis quibu
tormentis vexari Iudaeos: idem optabant Idumaei. Diro et tı
lento homini, qui nemini pepercit, ut eadem illi mensura r
tiatur, nolet Deus quicquam opis afferri, quum necessitate u
bitur. Filius omne illi pietatis officium negabit, nec eum s
vare volet. Sanioribus consiliis filios Heli parere Deus nol
(1 Sam. 2, 25.) quos statutum illi erat perdere. Patrem illi
dire noluerunt. Quaedam initio consensus species hic se pro
sed quantum ad bonum vel malum, nihilo minus discordiae, q
inter aquam et ignem. Longiorem uxoris vitam optabit mar
quam e mundo Deus evocat. Mortem horrebat et deprecab
Christus, quae suavissimi odoris sacrificium erat Deo. Utriu
tamen voluntas, quamvis in speciem diversa, extra culpam
Non est igitur, quod Deum in societatem criminis quisquam
piat, quoties inter arcanum eius consilium et palam vitiosas
minum cupiditates aliqua similitudo se ostendit. Occurrat sen
illud Augustini: Propterea magna opera Domini, exquisita
omnes voluntates eius, ut miro et ineffabili modo non fiat pra
eius voluntatem, quod etiam fit contra eius voluntatem, quia
fieret si non sineret; nec utique nolens sinit, sed volens.

Atque hinc etiam refellitur (Enchirid. ad Laur. cap. 1
eorum vel inscitia vel improbitas, qui unam et simplicem Dei
turam fore negant, si voluntas illi alia tribuitur, quam quae
ipso in Lege patefacta est. Quaerunt etiam nonnulli per ludibri
si qua est, quae non est revelata in lege Dei voluntas, quo
mine vocetur. Atqui mente captos esse oportet, quibus nihil
gnificant tot Scripturae testimonia, quae cum admiratione p
dicant quam profunda sit iudiciorum Dei abyssus. Certe Pa
quum exclamat: O altitudo! quam inscrutabilia sunt iudicia ei
aliud quoddam de Iudaeis fuisse Dei iudicium aperte docet, q
quod exprimitur Christi verbis: Ierusalem, quoties volui con
gare pullos tuos! Et quod filios Heli patri morigeros esse nol
voluntas illa a Legis praecepto differebat, quo iubet filium pa
tibus obsequentem esse. Denique quoties mirifica Dei consili
profundas cogitationes praedicat, non de praeceptis loquitur, q
ante oculos patent exposita; sed potius inaccessam illam lu
commendat, in qua reconditum est consilium, quod mentis nost
captu altius suspicere et adorare cogimur. Dicet quispiam: Si
accessa lux est, cur ergo accedis? Ego vero non accedo,
quae procul latere vult Deus, proterva curiositate excutiam; s
quod Scriptura pronunciat, certa fide amplexus reverenter suspi

Sed quomodo conveniet, Deum perpetuo similem esse sui, ac ne minima quidem obumbratione flexibilem, et aliud tamen velle quam prae se ferat? Respondeo, non esse mirum, si Deus cum hominibus loquens ad eorum modulum se attemperet. Quis Deum in visionibus apparuisse dicet, qualis est? Nam is est gloriae eius fulgor, qui omnes nostros sensus nudo sui conspectu absorbeat. Se ergo manifestavit, quatenus capere homines poterant. Verum, sive nobiscum balbutit Deus, sive, quod nobis novit incomprehensibile esse, subticet, in eius tamen sermone quicquam fictum aut simulatum esse nego. Quod habetur in Psalmo, verissimum est: quod Deus non sit iniquitatem volens. Nec vero illic per os Davidis testatur aliud, quam re ipsa quotidie probat, dum poenam de hominum peccatis sumit. Neque enim puniret, nisi odisset. Ultorem vides, approbatorem non esse statuendum est; sed in eo falluntur multi, quod Deum iuste velle non reputant, quae homines peccando faciunt. Quomodo, inquies: Adulteria incestosque coitus abominatur. Quod Absalom patris concubinas coram populo constuprat, (2 Sam. 16, 21.) an fit Deo nolente? Atqui hoc se facturum ipse per servum suum Nathan praedixerat: (Eiusdem lib. c. 12.) Tollam uxores tuas in oculis tuis; et dabo proximo tuo, qui dormiet cum illis in conspectu Solis huius. Tu fecisti occulte, ego autem coram toto populo et coram Sole facturus sum. Plena est talibus exemplis Scriptura. An ideo vel peccati culpam Deo imputabimus, vel duplicem in eo voluntatem fabricabimus, ut secum ipse dissideat? Verum sicuti iam ostendi, idem eum velle cum sceleratis et improbis, sed diverso modo; ita nunc tenendum est, quae in speciem diversa sunt, eodem modo eum velle. Ut in ista, quae mentibus nostris occurrit, varietate optime temperata sit symphonia. Quatenus immanis adversus patrem impietas, perfida coniugii violatio, foeda etiam ordinis naturae profanatio est, Absalomi facinus displicere Deo certum est, cui placet honestas, pudicitia, fides, modestia, qui legitimum, quem praescripsit, ordinem coli et integrum servari vult inter homines: quia tamen illi placet, hoc modo adulterium Davidis ulcisci, quae diversa nobis videntur, eodem modo vult. Una enim et simplex est voluntas, qua praecipit quid fieri debeat, et qua legis suae transgressiones ulciscitur. Dictum alibi est, peccata esse poenas, quas Deus superioribus peccatis rependit. In talibus documentis an non duo nobis consideranda sunt? iustum Dei iudicium, quo se peccatum, cui poenam irrogat, testatur odisse, et hominis malitia, quae Dei voluntati palam adversa est. Quod si tam immensus splendor mentis nostrae aciem praestringit, quid mirum? Ad ferendum Solis intuitum corporei oculi non sufficiunt. An vel ingenio nostro maior perspicacia, vel Dei maiestas Solis fulgore inferior? Nos ergo nimis acutos esse non convenit, modo ne interea, quod Scriptura clare docet ac experientia confirmat, vel negemus verum esse, vel tanquam Deo

s consentaneum capere audeamus. Quum ultimus affulserit inquit Augustinus, (Enchirid. ad Laur. c. 95.) tunc in a luce sapientiae videbitur, quod nunc piorum fides haquam manifesta cognitione videatur, quam certa et imet efficacissima sit voluntas Dei, quam multa possit et ent, nihil autem velit, quod non possit.

10.

CONFESSION DE FO

FAITTE D'UN COMMUN ACCORD PAR LES FRANCOI

QUI DESIRENT VIVRE SELON LA PURETÉ DE L'EV GILE DE NOSTRE SEIGNEUR *IESUS CHRIST.*

I PIERRE III.

SOYEZ TOUSIOURS APPAREILLEZ À RESPONDRE À CH QUI VOUS DEMANDE RAISON DE L'ESPERANCE QU EN VOUS.

MDLXI.

LES FRANCOIS QUI DESIRENT VI S LA PURETÉ DE L'EVANGILE DE L SEIGNEUR IESUS CHRIST.

AU ROY.

Sire, nous rendons graces à Dieu, de ce que n'ayans eu iusques icy aucun accés à vostre Maiesté, pour luy faire entendre la rigueur des persecutions que nous avons endurees, et endurons iournellement pour vouloir suyure la pureté de l'Evangile, et le repos de nostre conscience: maintenant il nous fait cet heur de veoir qu'avez la volonté de connoitre le merite de nostre cause, suyvant l'Edit dernier donné à Amboise au moys de Mars, l'An present 1559. qu'il a pleu à vostre Maiesté faire publier. Qui est la cause qu'à present nous osons ouvrir la bouche: laquelle nous a esté parcidevant fermee par l'iniustice et violence de plusieurs voz officiers, estans plustost incitez de haine contre nous, que de bonne affection à vostre service. Et à fin, Sire, que nous puissions pleinement informer vostre Maiesté de ce qui concerne cette cause, nous vous supplions treshumblement de voir et entendre nostre Confession de Foy, laquelle nous vous presentons: esperans qu'elle nous sera defence suffisante contre tous les blasmes et opprobres, dont iusques icy avons esté chargez à grand tort par ceux qui ont tousiours fait mestier de nous condamner, premier que nostre cause leur fust conneuë. En laquelle, Sire, nous pouvons protester qu'il n'y a aucune chose qui repugne à la

›le de Dieu, ne qui contrevienne à l'hommage que nous vous ›ns. Car les articles de nostre Foy qui sont descrits assez au nostre Confession, reviennent tous à ce poinct, que puis- u nous a suffisamment declare sa volonté par ses Prophe- et Apostres, et mesmes par la bouche de son fils nostre neur Iesus Christ nous devons cet honneur et reverence à la ›le de Dieu de n'y rien aioutter du nostre: mais de nous former entierement à la reigle qui nous y est prescritte. Et l'Eglise Romaine, laissant l'usage et coustume de la glise, a introduit nouveaux commandemens et nouvelle … au service de Dieu: nous estimons estre tres-raisonnable de ferer les commandemens de Dieu, qui est la verité mesme, nandemens des hommes: qui de leur nature sont enclins ›ge et vanité. Et quoy que noz adversaires pretendent contre de nous, si pouvons nous dire devant Dieu et les ›mes, que nous ne souffrons pour autre raison que pour main- nostre Seigneur Iesus Christ estre nostre Seul Sauveur et ›mpteur, et sa doctrine seule doctrine de vie et de salut. Cette est la seule cause, Sire, pour laquelle les bourreaux ont ›t de fois les mains souillees du sang de voz poures suiets, n'espargnent point leurs vies pour maintenir cette mesme …on de Foy, ont bien peu faire entendre à tous qu'ils …t poussez d'autre esprit que de celuy des hommes, qui llement ont plus de soucy de leurs repos et commoditez, … l'honneur et gloire de Dieu. Et partant, Sire, suyvant … bonté et douceur de laquelle promettez user envers voz poures suiets, nous supplions treshumblement vostre Maiesté nous faire cette misericorde, que de prendre en main la connoissance de la cause, pour laquelle estans poursvyvis à toute heure ou de mort, ou de bannissement, nous perdons par ce moyen la puissance de vous faire le treshumble service que nous vous devons. Qu'il plaise donq à vostre Maiesté, Sire, a lieu des feus et glaives dont on a usé parcidevant, faire decider nostre confession de Foy par la parole de Dieu: donnant permission et sevreté pour ce faire. Et nous esperons que vous-mesmes serez iuge de nostre innocence, connoissant qu'il n'y a en nous ny heresie, ny rebellion aucune: mais que nous tendons seulement à ce but, de pouvoir vivre en saine conscience, servans à Dieu selon ses commandemens, et honorans vostre Maiesté en toute obeissance et servitude. Et par ce que nous avons necessairement besoin d'estre, par la predication de la parole de Dieu, retenus en nostre devoir et office tant envers luy: qu'envers vous: nous vous supplions treshumblement, Sire, qu'il nous soit permis d'estre quelquefois assemblez tant pour estre exhortez par la parole de Dieu à sa crainte, que pour estre conformez par l'administration des Sacremens que nostre Seigneur Iesus Christ a instituez en son Eglise. Et s'il plaist à vostre Maiesté nous donner lieu, auquel un cha-

cun puisse voir ce qui se fait en noz assemblees, la seule nous absoudra de l'accusation de tant de crimes enormes, nosdittes assemblees ont esté diffamees parcidevant. Car o. pourra veoir que toute modestie et chasteté, et on n'y p- ovyr que louanges de Dieu, exhortations à son service, et pr pour la conservation de vostre Maiesté et de vostre Royaume. s'il ne vous plaist nous faire tant de grace, au moins qu'il . soit permis de poursvyvre particulierement entre nous avec pos l'ordre qui y est estably. Vous supplions treshumblem Sire, de croyre, que oyant lire cette supplication qui vous maintenant presentee, vous oyez les cris et gemissemens d' infinité de voz poures suiets qui implorent vostre misericorde ce qu'elle esteigne les feus que la cruanté de voz iu allumez en vostre Royaume. Et ainsi qu'il nous soit loi servans à vostre Maiesté de servir à celuy qui vous a éleve vostre dignité et grandeur. Et s'il ne vous plaist, Sire, d' nostre voix, qu'il vous plaise d'ouyr celle du Fils de Dieu, quel vous ayant donné puissance sur noz biens, sur noz c et sur nostre propre vie: vous demande que la puissance e mination sur noz ames et consciences (lesquelles il s'est a au pris de son sang) luy soyent reservees. Nous le sup Sire, qu'il vous conduise tousiours par son Esprit, accroi avec vostre aage, vostre grandeur et puissance, vous victoire contre tous voz ennemis, establissant pour ia toute equité et iustice le throsne de vostre Maiesté: devan quelle aussi il luy plaise nous faire trouver grace, pour r tir quelque fruit de nostre presente supplication, à fin qu'ayons changé noz peines et afflictions à quelque repos et liberté, nous changeons aussi noz pleurs et larmes à une perpetuelle action de graces à Dieu, et à vostre Maiesté, pour avoir fait chose à luy tres-agreable, tresdigne de vostre bonté et iustice, et tres-necessaire pour la conservation de voz plus humbles et plus obeissans suiets et serviteurs.

CONFESSION DE FOY,

FAITTE D'UN COMMUN ACCORD PAR LES FRANCOIS, QUI DESIRENT VIURE SELON LA PURETÉ DE L'EUANGILE DE NOSTRE SEIG. IESUS CHRIST.

Article I.

Nous croyons et confessons qu'il y a un seul Dieu [1]), qui est une seule et simple essence [2]), spirituelle [3]), éternelle [4]), in-

---

1) Deut. IV. 35. 39. 1 Cor. VIII. 4. 6. 2) Gen. I. 3. Ex. III. 15. 16. 18. 3) Iean IV. 24. 2 Cor. III. 17. 4) Rom. I. 20.

visible [5]), immuable [6]), infinie, incompréhensible [7]), ineffable, qui peut toutes choses [8]), qui est toute sage [9]), toute bonne [10]), toute iuste [11]) et toute miséricordieuse [12]).

Article II.

Ce Dieu se manifeste tel aux hommes premièrement par ses oeuvres, tant par la création que par la conservation et conduite d'icelles [13]): secondement et plus clairement par sa parole [14]), laquelle au commencement révélée par oracle [15]), a esté puis après rédigée par escrit és livres que nous appellons Escriture sainte [16]).

Article III.

Toute cette Escriture sainte est comprinse és livres canoniques du vieil et nouveau Testament, desquels le nombre s'ensuit: Les cinq livres de Moyse, sçavoir est, Genèse, Exode, Levitique, Nombres, Deuteronome: Item Iosué, Iuges, Ruth, Les premier et second livres de Samuël, Premier et second livres des Roys: Premier et second livres des Chroniques, autrement dits Paralypomenon: Le premier livre d'Esdras: item Nehemie, le livre d'Ester, Iob, Psalmes de David, Proverbes ou sentences de Salomon, le livre de l'Ecclésiaste, dit Prescheur, Cantique de Salomon: item les livres d'Esaïe, Iérémie, Des Lamentations de Iérémie, Ezéchiel, Daniel, Ozée, Ioël, Amos, Abdias, Ionas, Michée, Nahum, Abacuc, Sophonie, Aggée, Zacharie, Malachie: item le saint Evangile selon saint Matthieu, selon saint Marc, selon saint Luc, et selon saint Iean: item le second livre S. Luc, autrement dit les Actes des Apostres: item les Epistres saint Paul, aux Romains une, aux Corinthiens deux, aux Galates une, aux Ephésiens une, aux Philippiens une, aux Colossiens une, aux Thessaloniciens deux, à Timothée deux, à Tite une, à Philemon une: Item l'Epistre aux Hebrieux, l'Epistre S. Iaques, la première et seconde epistres saint Pierre, la première, deuxième et troisième epistres saint Iean, l'Epistre saint Iude: item l'Apocalypse ou révélation saint Iean.

Article IV.

Nous connoissons ces livres estre canoniques, et reigle trescertaine de nostre Foy [17]) non tant par le commun accord et consentement de l'Eglise, que par le tesmoignage et intérieure persuasion du S. Esprit, qui les nous fait discerner d'avec les

---

5) 1 Tim. I. 17. 6) Mal. III. 6. Nombr. XXIII. 19. 24. 7) Act. VII. 48. et 17. Rom. XI. 33. 8) Iér. X. 7. 10. Luc. I. 37. 9) Rom. XVI. 29. 10) Matth. XIX. 17. 11) Iér. XII. 1. Psalm. CXIX. 90. 12) Ex. XXXIV. 6. 7. 13) Rom. I. 19. 20. 14) Rom. XV. 4. Iean V. 39. Hébr. I. 1. 15) Voyez Genese III. 15. IV. 26. XII. 7. XV. 1. XVIII. 1. 16) Ex. XXIV. 3. 4. Rom. I. 2. 17) Ps. XII. 7. XIX. 8. 9.

itres livres Ecclésiastiques. Sur lesquels (encore q iles) on ne peut fonder aucun article de Foy.

Article V.

Nous croyons que la parole qui est contenue en ces s t procédée de Dieu [18]), duquel seul elle prend son au..., non des hommes [19]). Et d'autant qu'elle est la reigle de toute rité, contenant tout ce qui est nécessaire pour le service de eu et nostre salut [20]), il n'est loysible aux hommes, ne mesmes x Anges d'y adioutter, diminuer ou changer [21]). Dont il s'enit que ne l'antiquité, ne les coustumes, ne la multitude, ne la gesse humaine, ne les iugemens, ne les arrests, ne les édits, les décrets, ne les conciles, ne les visions, ne les miracles, doyvent estre opposés à icelle Escriture sainte [22]); ains au ntraire, toutes choses doyvent estre examinées, reiglées et rémées selon icelle [23]). Et suyvant cela, nous avouons les is Symboles, à sçavoir des Apostres, de Nice et d'Athanase, urce qu'ils sont conformes à la parole de Dieu.

Article VI.

Cette Escriture sainte nous enseigne qu'en cette seule simple essence divine, que nous avons confessée, il y a trois rsonnes, le Père, le Fils, et le S. Esprit [24]): le Père, preière cause, principe et origine de toutes choses. Le Fils, sa role et sapience éternelle. Le saint Esprit, sa vertu, puisnce et efficace: le Fils éternellement engendré du Père: le int Esprit procédant éternellement de tous deux: les trois pernnes non confuses, mais distinctes, et toutesfois non divisées, ais d'une mesme essence, éternité, puissance et égalité [25]). t en cela avouons ce qui a esté déterminé par les Conciles anns, et détestons toutes sectes et hérésies, qui ont esté reietes par les saints Docteurs, comme saint Hylaire, saint Athanase, int Ambroise, saint Cyrille.

Article VII.

Nous croyons que Dieu en trois personnes coopérantes r sa vertu, sagesse et bonté incompréhensible a créé toutes oses: non seulement le ciel, la terre, et tout ce qui y est conn: mais aussi les esprits invisibles [26]), desquels les uns sont

---

18) 2 Tim. III. 15. 16. 2 Pier. I. 17. 20. 21. 19) Iean III. 31. 33. et 33. 34. 1 Tim. I. 15. 20) Iean XV. 15. et XX. 31. Act. XX. 27.) Deut. IV. 2. XII. 32. Prouerb. XXX. 6. Gal. I. 8. Apoc. XXII. 18. . 22) Matth. XV. 9. Act. V. 28. 29. 23) 1 Cor. XI. 1. 2. 23.) Deut. IV. 12. X. 17. Matth. XXVIII. 19. 1 Iean V. 7. 25) Matth. XVIII. 19. Iean I. 1. 17. 52. Act. XVII. 25. Rom. 1, I. 1 Iean V. 6. 7.) Gen. I. 1. III. 1. Iean I. 3. Col. I. 16. Hébr. I. 2. 14.

décheuz et trébuchez en perdition [27]): les autres ont persisté en obéissance [28]). Que les premiers s'estant corrompus en malice [29]), sont ennemis de tout bien, par conséquent de toute l'Eglise. Les seconds ayans esté préservez par la grâce de Dieu, sont Ministres pour glorifier le nom de Dieu, et servir au salut de ses éleus [30]).

Article VIII.

Nous croyons que non seulement il a créé toutes choses: mais qu'il les gouverne et conduit, disposant et ordonnant selon sa volonté de tout ce qui advient au monde [31]): non pas qu'il soit auteur du mal ou que la coulpe luy en puisse estre imputée [32]), veu que sa volonté est la reigle souveraine et infaillible de toute droiture et équité [33]). Mais il a des moyens admirables de se servir tellement des diables et des méchans, qu'il sait convertir en bien le mal qu'ils font, et duquel ils sont coulpables [34]). Et ainsi en confessant que rien ne se fait sans la providence de Dieu, nous adorons en humilité les secrets qui nous sont cachés, sans nous enquérir par dessus nostre mesuree [35]): mais plustost appliquons à nostre usage ce qui nous est montré en l'Escriture sainte, pour estre en repos et seureté: d'autant que Dieu qui a toutes choses suiettes à soy, vieille sur nous d'un soin paternel, tellement qu'il ne tombera point un cheveu de nostre teste sans son vouloir [36]). Et ce pendant tient les diables, et tous noz ennemis bridés, en sorte qu'ils ne nous peuvent faire aucune nuisance sans son congé [37]).

Article IX.

Nous croyons que l'homme ayant esté créé pur et entier, et conforme à l'image de Dieu [38]), est par sa propre faute descheu de sa grace qu'il avoit reçue [39]), et ainsi s'est aliéné de Dieu, qui est la fontaine de iustice et de tous biens, en sorte que sa nature est du tout corrompue: et estant aveuglé en son esprit et dépravé en son coeur, a perdu toute intégrité sans en avoir rien de résidu [40]). Et combien qu'il ait encores quelque discrétion du bien et du mal [41]): non obstant nous disons que ce qu'il a de clarté, se convertit en ténèbres, quand il est

---

27) Iud. VI. 1 Pier. II. 4. 28) Ps. CIII. 20. 21. 29) Iean VIII. 44. 30) Hébr. I. 7. 14. Ps. XCI. 15. Prov. XVI. 4. Act. II. 23. et IV. 28. et XVII. 24. 26. 28. Rom. IX. 11. 31) 2 Sam. II. 6. Pseau. CXIV. et CXIX. 30. et 147. 32) Rom. IX. 11. Osée XIII. 9. 1 Iean II. 16. et III. 8. 33) 1 Iean II. 16. Iob. I. 22. Ps. V. 56. 34) Voyez l'histoire de Ioseph Gen. XXX. 37. 39. 41. iusques à la fin. Item, l'histoire de Iob, en son livre. Act. II. 23. 35) Rom. XI. 33. 36) Matth. X. 30. Luc. XXI. 18. 37) Iob. I. 12. Iean I. 9. 11. 38) Gen. I. 26. 27. 39) Gen. III. 17. Eccl. VI. 30. Rom. V. 12. Eph. II. 2. 3. 40) Gen. VI. 5. et VIII. 21. Rom. III. 41) Rom. I. 20. 21. et II. 18. 19. 20.

question de chercher Dieu [42]), tellement qu'il n'en peu ment approcher par son intelligence et raison [43]). Et c qu'il ayt volonté par laquelle il est incité à faire cecy ou toutesfois elle est du tout captive sous péchée [44]), en sorte n'a nulle liberté à bien, que celle que Dieu luy donne [45]).

Article X.

Nous croyons que toute la lignée de Adam est inf de telle contagion, qui est le péché originel et un vice hé taire [46]), et non pas seulement une imitation, comme les l giens ont voulu dire. Lesquels nous détestons en leurs erre Et n'estimons pas qu'il soit besoin de s'enquérir comme le j vient d'un homme à l'autre, veu que c'est bien assez que c Dieu luy avoit donné n'estoit pas pour luy seul, mais pour sa lignée. Et ainsi que en la personne d'iceluy nous avons dénués de tous biens, et sommes trébuchés en toute pauvr malédiction [47]).

Article XI.

Nous croyons aussi que ce vice est vrayement pa qui suffit à condamner tout le genre humain, iusques aux enfans dès le ventre de la mère, et que pour tel il est i devant Dieu [48]), mesmes qu'après le Baptesme c'est tou péché, quant à la coulpe, combien que la condamnation e.. abolie aux enfans de Dieu, ne la leur imputant point par sa l gratuite [49]): outre cela, que c'est une perversité produisant tou-iours fruicts de malice et rebellion [50]), tels que les plus sains, encores qu'ils y résistent, ne laissent point d'estre entachez d'in-firmitez et de fautes, pendant qu'ils habitent en ce monde [51]).

Article XII.

Nous croyons que de cette corruption et condamnation générale, en laquelle tous hommes sont plongez, Dieu retire ceux lesquels en son conseil éternel et immuable il a éleus [52]) par sa seule bonté et miséricorde en nostre Seigneur Iesus Christ, sans considération de leurs oeuvres [53]), laissant les autres en icelle mesme corruption et condamnation [54]), pour démontrer en eux sa iustice, comme és premiers il fait luire les richesses de sa

---

42) Rom. I. 21. 43) 1 Cor. II. 14. 44) Rom. VI. 16. 17. et VIII. 6. 7. 45) Ierem. X. 23. Iean I. 12 et III. 6. 7. 8. et XV. 5. Rom. VII. 1 Cor. III. 5. Philip. II. 13. 46) Gen. VI. 5. et VIII. 2. Rom. V. Iob. XIV. 4. Rom. III. Psal. LI. 7. 47) Gen. V. 3. Rom. V. 48) Psal. LI. 7. Rom. III. 9. 10. 11. 12. 23. Rom. V. 12. Ephes. II. 3. Rom. VII. 49) Rom. VII. 5 50) Galat. III. 19. 51) Rom. VII. 2 Cor. XII. 7. 52) Rom. IX. 30. Ephes. I. 4. 5. Ierem. I. 5. 53) Rom. VIII. 28. 29. 30. et XII. Ephes. I. 5. II. 4. 5. 9. 2 Tim. I. 9. Tite III. 4. 5. Eph. I. 4. 5. 6. 2 Tim. I. 9. Ephes. II. 54) Rom. IX. 22.

ırde [55]). Car les uns ne sont point meilleurs que les iusques à ce que Dieu les discerne selon sont conseil im- qu'il a déterminé en Iesus Christ devant la création du [56]): et nul aussi ne se pourroit introduire à un tel bien propre vertu, veu que de nature nous ne pouvons avoir ul bon mouvement, n'y affection, ne pensée, iusques à ce nous ayt prévenus et nous y ayt disposez [57]).

Article XIII.

Nous croyons qu'en iceluy Iesus Christ tout ce qui requis à nostre salut nous a esté offert et communiqué. s estant donné à salut, nous a esté quant et quant fait , iustice, sanctification et rédemption [58]), en sorte qu'en t de luy, on renonce à la miséricorde du Père [59]), où il convient avoir nostre refuge unique.

Article XIV.

Nous croyons que Iesus Christ, estant la sagesse de son Fils éternel, a vestu nostre chair à fin d'estre Dieu n une personne [60]), voire homme semblable à nous [61]), corps et en ame, sinon entant qu'il a esté pur de le [62]). Et quant à son humanité, qu'il a esté vraye u Abraham et de David [63]), combien qu'il ayt esté con- la vertu du Saint Esprit [64]). En quoy nous détestons les hérésies qui ont anciennement troublé les Eglises: et notamment aussi les imaginations diaboliques de Servet, lequel attribue au Seigneur Iesus une divinité fantastique, d'autant qu'il le dit estre idée et patron de toutes choses, et le nomme Fils personnel ou figuratif de Dieu: et finalement luy forge un corps de trois élémens increés, et par ainsi messe et destruit toutes les deux natures.

Article XV.

Nous croyons qu'en une mesme personne, à sçavoir Iesus Christ, les deux natures sont vrayement et inséparablement coniointes et unies [65]): demeurant néantmoins chacune nature en sa distincte propriété: tellement que comme en cette conionction la nature Divine retenant sa propriété est demeurée increée, infinie et remplissant toutes choses, aussi la nature humaine est demeurée finie, ayant sa forme, mesure et propriété: et mesme

---

55) Rom. IX. 17. 24. 56) Rom. IX. Ephes. I. 4. 5. 57) Ierem. X. 23. Rom. IX. 16. Eph. I. 4. 5. 2 Tim. I. 9. Philip. II. 13. Tite III. 3. 58) 1 Cor. I. 30. Eph. I. 6. 7. Col. I. 1 Tim. I. 15. Tite II. 14. 59) Iean III. 18. 36. 60) Iean I. Phil. II. 6. 61) Hébr. II. 17. 62) 2 Cor. V. 21. 63) Act. XIII. 23. Rom. I. IX. 5. Phil. II. Hébr. II. 14. 15. IV. 14. 15. 64) Matth. I. 18. Luc. I. 25. 65) Iean I. Matth. I. Luc. I. 1 Tim. III. 16.

combien que Iesus Christ en resuscitant ayt donné i
son corps, toutesfois il ne luy a osté la vérité de sa
Et ainsi nous le considérons tellement en sa divinité, que
ne le despouillons point de son humanité.

Article XVI.

Nous croyons que Dieu envoyant son Fils a voulu trer son amour et bonté inestimable envers nous, en le livrant à la mort, et le resuscitant pour accomplir toute iustice, et pour nous acquérir la vie céleste [67].

Article XVII.

Nous croyons que par le sacrifice unique que le Seigneur Iesus a offert en la croix, nous sommes réconciliez à Dieu [68] pour estre tenus et réputez iustes devant luy [69]: pource que nous ne luy pouvons estre aggréables, ne estre participans de son adoption, sinon d'autant qu'il nous pardonne noz fautes, et les ensevelit. Aussi nous protestons que Iesus Christ est nostre lavement entier et parfait [70]: qu'en sa mort nous avons entière satisfaction, pour nous acquiter de noz forfaits et iniquitez, dont nous sommes coulpables, et ne pouvons estre délivrez que par ce remède.

Article XVIII.

Nous croyons que toute nostre Iustice est fondée en la remission de noz péchez: comme aussi c'est nostre seule félicité, comme dit David [71]. Parquoy nous reiettons tous autres moyens de nous pouvoir iustifier devant Dieu [72], et sans présumer de nulles vertus ne mérites, nous nous tenons simplement à l'obéissance de Iesus Christ, laquelle nous est allouée tant pour couvrir toutes noz fautes, que pour nous faire trouver grâce et faveur devant Dieu. Et de fait nous croyons qu'en déclinant de ce fondement tant peu que ce soit, nous ne pourrions trouver ailleurs aucun repos, mais serions tousiours agitez d'inquiétude [73]: d'autant que iamais nous ne sommes paisiblement avec Dieu, iusques à ce que nous soyons bien résolus d'estre aymez en Iesus Christ [74], veu que nous sommes dignes d'estre haïs en nousmesmes.

---

66) Luc. XXIV. 38. 39. Rom. I. 4. Phil. II. 67) Iean III. 16. XV. 13. 68) 2 Cor. V. 19. Tite III. 4. 5. 6. 7. Hébr. V. 7. 8. Hébr. IX. 69) 1 Pier. II. 24. 25. 70) Eph. V. 26. Hébr. IX. 14 1 Pier. I. 18. 19. 1 Iean I. 7. Rom. III. 26. IV. et V. 71) Ps. XXXII. 1 Iean XVII, 23. Rom. IV. 7. 8. VIII. 2 Cor. V. 19. 20. 72) Rom. III. Galat. II. 73) Act. IV. 11. 74) Rom. V.

Article XIX.

s croyons que c'est par ce moyen que nous avons
t privilége d'invoquer Dieu, avec pleine fiance qu'il se
era nostre Père. Car nous n'aurions pas aucun accez au
, si nous n'estions addressez par ce Médiatur [75]): et pour
e exaucez en son nom, il convient tenir nostre vie de luy
e de nostre chef.

Article XX.

us croyons que nous sommes faits participans de cette
e par la seule Foy, comme il est dit, qu'il a suffert pour
acquérir salut, à celle fin que quicon que croira en luy
risse point [76]): et que cela se fait d'autant que les promesses
e, qui nous sont données en luy, sont appropriées à nostre
, et en sentons l'effet quand nous les acceptons, ne dou-
point qu'estans essurez de la bouche de Dieu, nous ne se-
s point frustrez [77]). Ainsi la Iustice que nous obtenons par
dépend des promesses gratuites, par lesquelles Dieu nous
et testifie qu'il nous ayme [78]).

Article XXI.

is croyons que nous sommes illuminez en la Foy par
secrette du saint Esprit [79]), tellement que c'est un
atuit et particulier que Dieu départ à ceux que bon luy
semble: en sorte que les fidèles n'on dequoy s'en glorifier, estans obligez au double de ce qu'ils ont esté préférez aux autres [80]): mesmes que la fin n'est pas seulement baillée pour un coup aux éleus pour les introduire au bon chemin, ains pour les y faire continuer aussi iusqu'au bout [81]). Car comme c'est à Dieu de faire le commencement, aussi c'est à luy de parachever [82]).

Article XXII.

Nous croyons que par cette Foy nous sommes régénérez en nouveauté de vie, estant naturellement asservis à péché [83]). Or nous recevons par Foy la grâce de vivre saintement, et en la crainte de Dieu, en recevant la promesse qui nous est donnée par l'Evangile, à sçavoir que Dieu nous donnera son saint Esprit. Ainsi la Foy non seulement ne refroidit l'affection de bien et saintement vivre, mais l'engendre et excite en nous,

---

75) Iean XV. 16. 1 Tim. II. 5. 1 Iean II. 2. 76) Iean III. 16. 77) Matth. XVII. 20. Iean I. 6. et III. 16 et XVII. 19. 20. 21. Act. X. 43. 2 Cor. V. 19. 21. Tite III. 5. et VI. 10. 13. 78) Iean XVII. 23. 24. 25. 26. Rom. I. 16. 17. III. 24. 25. 28. 30. IV. V. X. Gal. II. 79) 1 Cor. II. 12. Ephes. I. 80) Ephes. II. 8. Philip. I. 28. 81) 1 I. 8. 9. 82) Phil. I. 5. 6. II. 13. 83) Rom. VI. Ephes. II. Tite III. 4.

produisant nécessairement les bonnes oeuvres [84]). Au reste combien que Dieu pour accomplir nostre salut nous régénère [85]), nous réformant à bien faire: toutesfois nous confessons que les bonnes oeuvres que nous faisons par la conduitte de son Esprit, ne viennent point en conte pour nous iustifier, ou mériter que Dieu nous tienne pour ses enfans [86]), pource que serions tousiours flotans en doute et inquiétude, si noz consciences ne s'appuioyent sur la satisfaction, par laquelle Iesus Christ nous a acquitez [87]).

Article XXIII.

Nous croyons que toutes les figures de la Loy ont prins fin à la venue de Iesus Christ [88]). Mais combien que les cérémonies ne soyent plus en usage, néanmoins la substance et vérité nous en est demeurée en la personne de celuy, auquel gist tout accomplissement. Au surplus, il nous faut ayder de la Loy et des Prophètes tant pour reigler nostre vie, que pour estre confermez aux promesses de l'Evangile [89]).

Article XIV.

Nous croyons, puisque Iesus Christ nous est donné pour seul Avocat [90]), et qu'il nous commande de nous retirer privéement en son Nom vers son Père [91]), et mesme qu'il ne nous est pas licite de prier sinon en suyvant la forme que Dieu nous a dictée par sa parole [92]). Que tout ce que les hommes ont imaginé de l'intercession des Saints trépassez, n'est qu'abus et fallace de Satan pour faire dévoyer les hommes de bien prier [93]). Nous reiettons aussi tous autres moyens que les hommes présument avoir pour se racheter envers Dieu, comme dérogeans au sacrifice de la mort et passion de Iesus Christ. Finalement nous tenons le Purgatoire pour une illusion procédée de cette mesme boutique, de laquelle sont aussi procédez les voeux monastiques, pélerinages, défenses du Mariage, et de l'usage des viandes, l'observation cérémonieuse des iours, la confession auriculaire, les indulgences, et toutes autres telles choses par lesquelles on pense mériter grâce et salut [94]). Lesquelles choses nous reiettons non seulement pour la fausse opinion du

84) Gal. V. 6. Iacq. II. 1 Iean II. 3. 4. Rom. VII. 4. 2 Pier. I. 5. 7. 8. 85) Deut. XXX. 6. Iean III. 5. Rom. VIII. 86) Luc. XVII. . Ps. XVI. 2. Rom. III. 19. 20. Rom. IV. 3. 4. 5. 87) Rom. V.) Rom. X. 4. Gal. III. 4. Col. II. 17. Iean. 1. 17. 89) 2 Pier. I. 19. Tim. III. 16. 2 Pier. III. 2. 19. Iaq. V. 10. 90) 1 Tim. II. 5. Act. 12. 1 Iean II. 1. 2. 91) Iean XVI. 23. 24. 92) Matth. VI. Luc. XI. Act. X. 25. 26. XIV. 14. Apoc. XIX. 10. XXII. 8. 9. 94) Matth. IX. . 11. VI. 16. 17. 18. Act. X. 14. 15. Rom. XIV. Gal. IV. 9. 10. L. II. 18. 19. 23. 1 Tim. IV. 2—5.

rite, qui y est attachée, mais aussi parce que ce sont inven-
ıs humaines, qui imposent ioug aux consciences [95]).

Article XXV.

XXV. Or pource que nous, ne iouissons de Iesus Christ ; par l'Evangile [96]), nous croyons que l'ordre de l'Eglise, qui ısté establi en son autorité, doit estre sacré et inviolable [97]). pourtant que l'Eglise ne peut consister sinon qu'il y ayt des .teurs qui ayent la charge d'enseigner, lesquels on doit honorer escouter en révérence quand ils sont devëment appelez, et ex- nt fidèlement leur office [98]). Non pas que Dieu soit attaché à aydes ou moyens inférieurs, mais pource qu'il luy plaist entretenir sous telle charge et bride. En quoy nous détestons fantastiques qui voudroyent bien, entant qu'en eux est, an- ıtir le ministère et prédication de la parole de Dieu et ses remens.

Article XXVI.

Nous croyons donq que nul ne se doit retirer à part, et se ıtenter de sa personne: mais tous ensemble doyvent garder et tretenir l'unité de l'Eglise, se soumettans à l'instrution com- et au ioug de Iesus Christ [99]): et ce en quelque lieu que aura estably un vray ordre d'Eglise, encores que les Ma- ıts et leurs édicts, y soyent contraires [100]), et que tous ceux qui ne s'y rangent ou s'en séparent contrarient à l'ordonnance de Dieu [1]).

Article XXVII.

Toutesfois, nous croyons qu'il convient discerner soigneuse- ment et avec prudence quelle est la vraye Eglise, pource, que par trop on abuse de ce tiltre [2]). Nous disons donq, suyvant la parole de Dieu, que c'est la compagnie des Fidèles, qui s'accor- dent à suyvre icelle parole, et la pure religion qui en dépend, et qui proufitent en icelle tout le temps de leur vie, croissans et se confermans en la crainte de Dieu, selon qu'ils ont besoin de s'avancer et marcher tousiours plus outre [3]). Mesme quoy qu'ils s'efforcent, qu'il leur convient avoir incessamment recours à la rémission de leurs péchez [4]). Néantmoins nous ne nions point que

---

95) Matth. XV. 3. 9. Colos. II. 18. 19. 20. 21. 23. 1 Tim. IV. 7. 96) Rom. I. 16. 17. X. 97) Matth. XVIII. 20. Eph. I. 22. 23. 98) Matth. X. 40. Iean XII. 20. Rom. X. 99) Ps. V. 8. XXII. 23. XLII. 5. Eph. IV. 12. Hebr. II. 12. 100) Act. IV. 17. 1) Hebr. X. 25. 2) Iér. VII. XXIII. 22. Matth. III. 8. 9. 10. VII. 22. XXIV. 5. 11. 1 Cor. III. 10. 11. Mich. II. 10. 21. 22. 3) Deut. XXXI. 12 Iosué I. 8. 1 Cor. I. 2. XIV. 23. 26. 27. 28. 2 Cor. I. 1. Ephes. II. IV. 1 Timot. III. 4) Rom III.

èles il n'y ayt des hypocrites et réprouvez, desquels peut effacer le tiltre d'Eglise [5]).

Article XXVIII.

te croyance nous protestons que où la parole de Dieu et qu' on ne fait nulle profession de s'assuiettir à ou il n'y a nul usage de Sacremens, à parler prone peut iuger qu'il y ayt aucune Eglise [6]). Pourıdamnons les assemblées de la Papauté, veu que la le Dieu en est bannie: esquelles les Sacremens sont bâtardis, falsifiez, ou anéantis du tout: et esquelles ons et idolâtries ont la vogue. Nous tenons donques i se messent en tels actes, et y communiquent, se etranchent du corps de Iesus Christ [7]). Toutesfois reste encore quelque petite trace d'Eglise en la Paısme que la substance du Baptesme y est demeurée, cace et vertu du Baptesme ne dépend de celuy qui l'adnous confessons ceux qui y sont baptisez n'avoir beond Baptesme. Cependant à cause des corruptions n n'y peut présenter les enfans sans se polluer.

Article XXIX.

st de la vraye Eglise, nous croyons qu'elle doit estre lon la police que nostre Seigneur Iesus a establie; ayt des pasteurs, des surveillans et diacres [8]), à fin de doctrine ayt son cours: que les vices soyent réprimez, et que les pauvres et tous autres affligés rus en leurs nécessitez, et que les assemblées se fa- de Dieu, esquelles grans et petits soyent édifiez.

Article XXX.

royons tous vrays pasteurs, en quelque lieu qu'ils mesme autorité et égale puissance sous un seul chef, n, et seul universel Evesque Iesus Christ [10]). Et ıuse que nulle Eglise ne doit prétendre aucune doseigneurie sur l'autre.

Article XXXI.

royons que nul ne se doit ingérer de son autorité

—

XIII. 1 Tim. II. 18. 19. 20. 6) Matth. XVIII. 19. 20. 5. 16. 17. X. 14. 15. Iean X. 1 Cor. III. Eph. II. 19. 20. I. 18. 19. 20. 7) Rom. VII. 3. 4. 1 Cor. V. 9. 10. 11. —16. 8) Matth. III. 11. XXVIII. 19. Marc. I. 8. Act. -17. XIX. 4. 5. 1 Cor. I. 13. 9) Matth. XVIII. 17. Act. h. IV. V. 24. 1 Tim. III. Tite I. 1 Cor. XII. Coloss. I. 28. VIII. 2—4. XX. 26. 27. 1 Cor. III. IV. 1. Eph. I. 21.

propre pour gouverner l'Eglise: mais que cela se doit fa
election [11]), entant qu'il est possible, et que Dieu le perm
quelle exception nous y aiouttons notamment, pource qu'il
quelque fois, et mesmes de nostre temps (auquel l'estat de
estait interrompu), que Dieu ayt suscité gens d'une façon
ordinaire, pour dresser l'Eglise de nouveau, qui estoit e
et désolation. Mais quoy qu'il en soit, nous croyons qu'il
tousiours conformer à cette reigle, que tous pasteurs, sur
et diacres ayent tesmoignage d'estre appelez à leur office

Article XXXII.

Nous croyons aussi qu'il est bon et utile que ceux q
éleus pour estre superintendens, advisent entr'eux quel mo
devront tenir pour le régime de tout le corps [13]), et to
qu'ils ne déclinent nullement de ce qui nous en a esté
par nostre Seigneur Iesus Christ [14]). Ce qui n'empesch
qu'il n'y ayt quelques ordonnances particulières en chacu
selon que la commodité le requerra.

Article XXXIII.

Cependant nous excluons toutes inventions humaines et
lois qu'on voudroit introduire sous ombre du service de Di
lesquelles on voudroit lier les consciences [15]): mais se
recevons ce qui fait et est propre pour nourrir concorde,
chacun depuis le premier iusques au dernier en obéissanc
quoy nous avons à suyvre ce que nostre Seigneur a déclar
à l'excommunication: laquelle nous approuvons et confesson
nécessaire avec toutes ses appartenances [16]).

Article XXXIV.

Nous croyons que les Sacremens sont aiouttez à la
pour plus ample confirmation, à fin de nous estre gages e
reaux de la grâce de Dieu, et par ce moyen aider et s
nostre foy, à cause de l'infirmité et rudesse qui est en no
et qu'ils sont tellement signes extérieurs que Dieu besong
iceux en la vertu de son Esprit, à fin de ne nous y rien
fier en vain [18]). Toutesfois nous tenons que toute leur sul
et vérité est en Iesus Christ: et si on les en sépare, c
plus rien qu'ombrage et fumée [19]).

---

11) Matth. XXVIII. 10. 19. Marc. XVI. 15. Iean XV. 16. Act
VI. Rom. X. 15. Tit. I. 5—7. 12) Iere. I. 4. 5. 6. Gal. I. 15.
III. 7—10. 15. V. 4. 13) Act. XV. 6. 7. 25. 28. Rom. XII. (
1 Cor. XIV. 2 Cor. XII. 7. 8. 14) Col. II. 6. 7. 15) Rom. XVI.
18. 19. 1 Cor. III. 11. Gal. V. 1. Col. II. 8. 16) Matth. XV
1 Cor. V. 1 Tim. I. 20. 17) Ex. XII. Matth. XXVI. 26. 27.
IV. 11. 1 Cor. XI. 23. 24. X. 18) Act. XXII. 16. Gal. III. 17
V. 26. 19) Iean VI. 17. III.

--), a fin que nous ayons une signature permanente, que Christ nous sera tousiours iustice et sanctification. Or, comque ce soit un Sacrement de foy et de pénitence [22]), moins pource que Dieu reçoit en son Eglise les petits enfans leurs pères [23]), nous disons que par l'autorité de Iesus Christ etits enfans engendrez des fidèles doyvent estre baptisez.

Article XXXVI.

Nous confessons que la sainte Cène (qui est le second Sacre-) nous est tesmoignage de l'unité que nous avons avec Iesus t [24]), d'autant qu'il n'est pas seulement une fois mort et scité pour nous, mais aussi nous repaist et nourrit vrayement chair et de son sang, à ce que nous soyons un avec luy, e sa vie nous soit commune [25]). Or combien qu'il soit au usques à ce qu'il vienne pour iuger tout le monde [26]), toutesnous croyons que par la vertu secrette et incompréhensible a Esprit il nous nourrit et vivifie de la substance de son corps son sang [27]). Nous tenons bein que cela se fait spirituelt [28]): non pas pour mettre au lieu de l'effet et de la vérité nation ne pensée, mais d'autant que ce mystère surmonte en utesse la mesure de nostre sens et tout ordre de nature. pource qu'il est céleste, ne peut estre apprébendé que oy.

Article XXXVII.

Nous croyons, ainsi qu'il a esté dit, que tant en la Cène Baptesme Dieu nous donne réalement et par effet ce qu'il re. Et partant nous conioingnons avec les signes la vraye ssion et iouissance de ce qui nous est là présenté. Et par tous ceux qui apportent à la table sacrée de Christ une pure comme un vaisseau reçoyvent vrayement ce que les signes difient: c'est que le corps et le sang de Iesus Christ ne ser-

---

vent pas moins de manger et boire à l'ame, que le pain et le
font au corps [29]).

Article XXXVIII.

Ainsi nous tenons que l'eau estant un elément caduque
laisse pas de nous testifier en vérité le lavement intérieur de
stre ame au sang de Iésus Christ, par l'efficace de son Esprit
et que le pain et le vin nous estans donnez en la Cène nous
vent vrayement de nourriture spirituelle, d'autant qu'ils nous
trent comme à l'oeil la chair de Iesus Christ nous estre n
viande, et son sang nostre bruvage [31]). Et reiettons les fa
stiques et sacrementaires, qui ne veulent recevoir tels signe
marques, veu que Iesus Christ prononce, Cecy est mon co
et ce calice est mon sang [32]).

Article XXXIX.

Nous croyons que Dieu veut que le monde soit gouverné
loix et polices, à fin qu'il y ait quelques brides pour reprime
appetits desordonnez du monde [33]). Et ainsi qu'il a establ
royaumes, republiques et toutes autres sortes de principauté, so
hereditaires ou autrement, et tout ce qui appartient à l'esta
iustice, et en veut estre reconneu auteur: à cette cause a
le glaive en la main des Magistrats pour reprimer les pechez
mis, non seulement contre la seconde table des Commande
de Dieu, mais aussi contre la premiere. Il faut donques à c
de luy, que non seulement on endure que les Superieurs d
nent, mais aussi qu'on les honnore et prise en toute reverence
les tenans pour ses lieu-tenans et officiers, lesquels il a co
pour exercer une charge legitime et sainte.

Article XL.

Nous tenons donques qu'il faut obeïr à leurs loix et sta
payer tributs, impos et autres devoirs, et porter le ioug de
iection d'une bonne et franche volonté, encores qu'ils fussent
fideles [35]), moyennant que l'Empire souverain de Dieu dem
en son entier [36]). Par ainsi nous detestons ceux qui voudro
reietter les superioritez, mettre communauté et confusion de bi
et renverser l'ordre de Iustice.

---

29) Iean VI. 1 Cor. XI. 30) Rom. VI. 3. 4. 1 Cor. VI. 11.
Iean VI. 1 Cor. XI. 32) Matth. XXVI. 1 Cor. XI. 33) Exod. X
20. 21. Matth. XVII. 24. 25. Rom. XIII. 34) 1 Timot. II. 2. 1
II. 13. 14. 35) Matth. XVII. 24. 36) Actes IV. 17. 18. 19.

F i n.

GALLICARUM ECCLESIARUM CONFESSIO

CHRISTIANISSIMO REGI ANNO *M.D.LXI.* EXHIBITA.

NUNC VERO IN LATINUM

CONVERSA, UT OMNINO CONSTET EAS AB OMNIBUS HAERESIBUS SIVE SECTIS ESSE PRORSUS ALIENAS.

ANNO DOMINI M.D.LXVI.

Omnibus Christianarum Ecclesiarum Pastoribus et doctoribus, patribus ac symmistis in Domino plurimum observandis, Pastores et Ministri Evangelium Iesu Christi in regno Galliarum annuntiantes, gratiam et pacem a Domino.

Etsi Dei beneficio, adversus eos a quibus, itidem ut vos, oppugnamur, partim nostrae conscientiae testimonio niti possumus, partim etiam ad eos provocare, qui nos quotidie docentes audiunt, suntque eorum omnium, quae in Ecclesiis fidei nostrae commissis geruntur idonei testes: atque adeo publica extat universae doctrinae nostrae confessio, nostro nomine aliquot abhinc annis vulgata, et Regiae Maiestati a nobis exhibita: nihilominus tamen quum hoc tempore, si unquam alias, in omnes species vetus ille noster hostis seipsum transformet, tum ut discordiam inter fratres serat, tum ut nos subinde novis calumniis oneratos magis ac magis in omnium invidiam et odium adducat: visum nobis est eandem illam confessionem Latine conversam in publicum edere, ut qui nos alioqui nonnisi ex rumoribus plerunque incertis ac nonnunquam etiam falsis, norunt, duo plane intelligant, Gallicas videlicet Ecclesias sincerum Dei Evangelium amplexas, neque inter se ulla in re, vel tantillum dissidere, neque diversum aliquod doctrinae genus ab iis Ecclesiis, quas Dominus ex regno tenebrarum ad illam admirabilem lucem nostris temporibus vocavit, profiteri: quod quidem bonis omnibus gratum ac iucundum fore speramus. Scimus tamen nonnullos nihil aeque ac communem omnium Ecclesiarum consensum reformidantes, primum omnium quaesituros si unum et idem sentimus, cur unica confessione non simus omnes contenti: deinde vero in singula etiam vocabula, nedum in confessionis capita diligentissime inquisituros, ut ubi maxima est concordia, sum-

mam esse discordiam imperitis hominibus persuadeant, nedum quod charitas Christiana iubet, si quae sunt dissidentia, concili studeant, et si quae ambigua, in meliorem partem interpretent Nec profecto nobis dissimulandum est (quod non sine summo lore dicimus) neque tantam esse inter nos per omnia ὁμολογί quantam optamus ac etiam speramus: neque deesse in tanto mero qui (quod sine cuiusquam Ecclesiae offensione dictum dogmata quaedam sua maximis cum offendiculis defendant. non deest, Dei gratia, quod communibus adversariis ista no obiicientibus commode et vere respondeamus. Nam si iubean ipsi communem aliquam confessionem proferre, quid tandem al proment, quam suas illas innumeras, et ne ipsis quidem no traditiones. Nam certe si vel Apostolico illi symbolo, vel q tuor illarum Synodorum fidei expositionibus starent, nulla no esset cum illis controversia. Quod si Tridentinum illud suum cens concilium proferent, viderint ipsi quo iure pro communi c fessione obtrudant, de quo ne milesimus quidem quisque inter ip quicquam unquam cogitavit, aut etiam iudicare possit: atque ad de quo ne nunc quidem inter ipsos conveniat. Quid plura? haec illorum confessio est, sit etiam illis communis non tant Propheticorum et Apostolicorum scriptorum, sed etiam omni orthodoxorum Patrum, veterumque Synodorum, ipsorumque a quorundam scholasticorum, quos vocant, abnegatio. Desin igitur ipsi nobis multitudinem confessionum obiicere, quum ipsi unam quidem habeant: nobis autem omnino sit gloriosum, qu vis inter nos nullo communicato consilio, in tam diversis re nibus, variis quidem linguis, nec verbis iisdem, sed uno tan Spiritu unam prorsus et eandem Evangelii doctrinam sonare. A baptistas enim, Libertinos, Tritheitas et caeteros eiusmodi, est quod nobis accenseant, quum nos potius, stertentibus ip illos oppugnemus. Quod si nobis obiiciant infelix illud de Co Domini dissidium, nihil dicent quod non optimo iure possimus illos retorquere. Nec enim nobis difficile fuerit ostendere, ne ter ipsos quidem transsubstantiatores per omnia in hoc argume convenire. Ad rem ipsam autem, quod attinet, quisquis h controversiam non ex paucorum quorundam scriptis, sed ex ipsa aestimabit, comperiet, non esse quidem de nihilo, sed ei modi tamen, ut quum neque de re neque de usu Sacramenti illi sed de solo praesentiae modo nunc quaeratur, propterea divers doctrinae Ecclesiarum nostrarum fundamentum dici nec pos nec debeat. Itaque etsi nos hac in doctrinae parte, ut in c teris, plane cum Anglicis, Scoticis, Helveticis et Rheticis Ec siis, ipsaque adeo Genevensi idem penitus sentire ac docere obscure profitemur, absit tamen ut nos propterea a reliquis Ec siis, quas ut vere sanctas et Christianas veneramur, atque a quarum splendore nos irradiatos fuisse coram Deo et Angelis ip cum gratiarum actione agnoscimus ullo modo seiunctos arbitren

Esset enim hoc certe nobis non minus acerbum, quam si nostra ipsorum corpora, ipsumque adeo Christum membratim laniari ac discerpi videremus ac sentiremus. Speramus autem potius confidimus vicissim fore (Patres plurimum observandi) ut perlecta nostra Confessione omnes porro eodem in nos animo sitis, nedum ut ullis adversariorum calumniis nihil aeque ac vestram a nobis abalienationem captantibus, aures nedum animos praebeatis. Quod super est, emergentes adhuc Galliae Ecclesias, nosque ipsos adeo vestris precibus commendamus, et Patrem illum, Deum pacis ac misericordiarum toto animo precamur, ut Ecclesiae suae misertus, nostram in Iesu Christi Filii sui Evangelio consensionem augeat, et confirmet: regnum suum denique potenter oris sui Spiritu prostrato Satana et mendacibus omnibus, in universo terrarum orbe stabiliat.

CONFESSIO FIDEI

EDITA ET REGIAE MAIESTATI EXHIBITA COMMUNI CONSENSU OMNIUM PASTORUM, QUI ABDICATIS ROMANAE ECCLESIAE SUPERSTITIONIBUS, PURUM ET SYNCERUM EVANGELIUM DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI IN REGNO GALLIARUM ANNUNTIANT.

Articulus I.

Credimus et agnoscimus unicum Deum, qui sit unica et simplex essentia spiritualis, aeterna, invisibilis, immutabilis, infinita, incomprehensibilis, inenarrabilis, omnipotens, summe sapiens, bona, iusta, et misericors.

Articulus II.

Hic unicus Deus talem se patefecit hominibus, primum in operum suorum tum creatione, tum conservatione et gubernatione: deinde multo clarius in Verbo suo, quod quidem initio certis quibusdam visis et oraculis Patribus patefecit: deinde vero iis libris perscribi voluit, quos *sacram Scripturam* vocamus.

Articulus III.

Tota haec sacra Scriptura Canonicis veteris et novi foederis libris comprehensa est, quorum hic est Catalogus:

Quinque libri Mosis, nempe Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. Iosue. Iudices. Ruth. Samuelis libri 2. Regum libr. 2. Chronicon sive Paralipomenon libri 2. Esdrae liber unus. Nehemias. Esther. Iob. Psalmi. Proverbia Salomonis. Ecclesiastes. Canticum canticorum. Esaias. Ieremias, cum Lamentationibus. Ezechiel. Daniel. Minores Prophetae 12. nempe:

Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Nahum, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, Malachias. n Iesu Christi Evangelium secundum Matthaeum, ...arcum, secundum Lucam, secundum Ioannem. a Apostolorum. Epistolae Pauli, nempe ad Romanos ad Corinthios duae, ad Galatas una, ad Ephesios ad Philippenses una, ad Colossenses una, ad Thesenses duae, ad Timotheum duae, ad Titum una, monem una. Epistola ad Hebraeos. Iacobi Epi- Petri Epistolae duae. Ioannis Epistolae tres. Epistola una. Ioannis Apocalypsis.

Articulus IV.

Hos libros agnoscimus esse *Canonicos*, id est, ut fidei trae normam et regulam habemus, idque non tantum ex comi Ecclesiae consensu, sed etiam multo magis ex testimonio intrinseca Spiritus sancti persuasione: quo suggerente docemur, iis libris ecclesiasticis discernere, qui, ut sint utiles, amen eiusmodi, ut ex iis constitui possit aliquis fidei

Articulus V.

Credimus Verbum his libris comprehensum ab uno Deo profectum, quo etiam uno, non autem hominibus, nitatur ..s authoritas. Cumque haec sit omnis veritatis summa, complectens quicquid ad cultum Dei et salutem nostram requiritur, neque hominibus, neque ipsis etiam Angelis fas esse dicimus, quicquam ei verbo adiicere vel detrahere, vel quicquam prorsus in eo immutare. Ex hoc autem efficitur, neque antiquitatem, neque consuetudines, neque multitudinem, neque humanam sapientiam, neque iudicia, neque edicta vel decreta ulla, neque Concilia, neque visiones, neque miracula, Scripturae illi Divinae opponere licere: sed potius omnia ad eius regulam et praescriptum examinari et exigi oportere. Quamobrem etiam tria illa Symbola, nempe *Apostolicum*, *Nicaenum*, et *Athanasianum*, idcirco approbamus, quod sint illi verbo Dei scripto consentanea.

Articulus VI.

Haec sancta Scriptura nos docet, in illa singulari et simplici essentia divina subsistere tres personas, *Patrem*, *Filium*, et *Spiritum Sanctum*. Patrem videlicet primam ordine causam et originem rerum omnium: Filium autem eius Sapientiam et Verbum aeternum: Spiritum sanctum eiusdem virtutem, potentiam et efficaciam; Filium ab aeterno ex Patre genitum; Spiritum sanctum ab aeterno ex Patre et filio procedentem: quae tres personae non sint confusae, sed distinctae, nec tamen separatae, sed ... tiales, coaeternae, et coaequales. Denique in hoc mysterio

probamus, quod vetera illa quatuor Concilia determinarunt: et omnes Sectas a vetustis illis sanctis doctoribus, veluti *Athanasio*, *Hilario*, *Cyrillo*, *Ambrosio*, et caeteris, ex Dei verbo damnatas, detestamur.

Articulus VII.

Credimus, Deum, cooperantibus tribus personis, sua virtute, sapientia ac bonitate incomprehensibili, condidisse universa, id est, non tantum coelum et terram, omniaque iis contenta, sed etiam invisibiles spiritus, quorum alii in exitium praecipites ceciderunt, alii in obedientia persliterunt. Itaque illos quidem dicimus, ut sunt suapte malitia depravati, esse omnis boni, ac proinde totius ecclesiae perpetuos hostes: hos vero mera Dei gratia conservatos, ministros esse illius gloriae, et electorum salutis.

Articulus VIII.

Credimus Deum omnia non tantum creasse, sed etiam regere et gubernare, ut qui pro sua voluntate disponat et ordinet quicquid in mundo evenit. Negamus tamen illum esse authorem mali, aut eorum, quae perperam fiunt, ullam culpam in ipsum transferri posse, quum ipsius voluntas sit summa et certissima omnis iustitiae norma. Habet autem ipse admirabiles potius quam explicabiles rationes, ex quibus sic utitur Diabolis omnibus et peccantibus hominibus, tanquam instrumentis, ut quicquid illi male agunt, id ipse sicut iuste ordinavit, sic etiam in bonum convertit. Itaque dum confitemur, nihil prorsus non interveniente ipsius providentia et ordinatione fieri, humiliter adoramus arcana nobis occulta, neque in ea, quae captum nostrum superant, inquirimus. Imo vero usui nostro applicamus, quod Scriptura quietis et tranquillitatis nostrae causa docet: Deum videlicet, cui res omnes subiectae sint, paterna sollicitudine pro nobis excubare, adeo ut ne pilus quidem capitis nostri defluat, absque eius voluntate: Satanam autem et omnes nostros adversarios sic tenere constrictos, ut nisi potestate ipsis facta, ne tantillum quidem nobis incommodare possint.

Articulus IX.

Credimus hominem creatum purum et integrum, et imagini Dei conformem sua ipsius culpa excidisse a gratia quam acceperat, ac proinde seipsum a Deo omnis iustitiae et bonorum omnium fonte abalienasse, adeo ut ipsius natura sit prorsus corrupta, et spiritu excaecatus, ac corde depravatus, omnem illam integritatem, sine ulla prorsus exceptione, amiserit. Etsi enim nonnullam ha-[illegible] i et mali discretionem: affirmanus tamen quicquid habet [illegible] fieri tenebras, cum de quaerendo Deo agitur, adeo ut [illegible] ;entia et ratione nullo modo possit ad eum accedere:

Item, quamvis voluntate sit preditus, qua ad hoc vel illud i tur, tamen quum ea sit penitus sub peccato captiva, nullam sus habet ad bonum appetendum libertatem, nisi quam ex et Dei dono acceperit.

Articulus X.

Credimus totam Adami sobolem hac contagione inf esse, quam *peccatum originale* vocamus, vitium videlicet ex pagatione manans, non autem ex imitatione duntaxat, sicut *giani* senserunt, quorum omnes errores detestamur. Nec pu necessarium esse inquirere, quinam possit hoc peccatum a ad alterum propagari. Sufficit enim, quae Deus Adamo la erat, non ipsi soli, sed etiam toti ipsius posteritati fuisse ac proinde nos in ipsius persona omnibus illis bonis spoliato omnem hanc miseriam et maledictionem incidisse.

Articulus XI.

Credimus hoc vitium esse *vere peccatum*, quod omn singulos homines, ne parvulis quidem exceptis adhuc in matrum delitescentibus, aeternae mortis reos coram Deo pe Affirmamus quoque hoc vitium, etiam post baptismum, esse peccatum, quod ad culpam attinet, quamvis qui filii Dei sunt nime idcirco condemnentur, quoniam videlicet Deus pro gr sua bonitate et misericordia, illud ipsis non imputat. Di praeterea, hanc perversitatem semper edere fructus aliquos tiae et rebellionis, adeo ut etiam qui sanctitate excellunt, vis ei resistant, multis tamen infirmitatibus et delictis sint taminati quandiu in hoc mundo versantur.

Articulus XII.

Credimus ex hac corruptione et damnatione universal qua omnes homines natura sunt submersi, Deum alios q eripere, quos videlicet aeterno et immutabili suo consilio sol bonitate et misericordia, nulloque operum ipsorum respectu in Christo elegit: alios vero in ea corruptione et damnatione i quere, in quibus nimirum iuste suo tempore damnandis ius suam demonstret, sicut in aliis divitias misericordiae suae d rat. Nec enim alii aliis sunt meliores, donec illos Deus di nat ex immutabili illo consilio, quod ante seculorum creati in Iesu Christo determinavit: neque posset quisquam sua vi ad bonum illud aditum patefacere, quum ex natura nostra ne quidem rectum motum, vel affectum seu cogitationem habere simus, donec nos Deus gratis praeveniat, et ad rectitudinem fo

Articulus XIII.

Credimus quicquid ad salutem nostram requiritur, in uno demum illo Iesu Christo offerri et communicari

qui, quum nobis servandis sit datus, simul etiam sit nobis factus sapientia, iustitia, sanctificatio, et redemptio, adeo ut quicunque ab eo declinat, misericordiae patris, id est unico refugio nostro renunciet.

Articulus XIV.

Credimus Iesum Christum, sapientiam, et filium aeternum patris, naturam nostram assumpsisse, ita ut una sit persona *Deus* et *Homo*; homo, inquam, et corpore et anima passibilis, nobisque per omnia, excepto peccato, similis, utpote cujus caro sit vere semen Abrahae et Davidis, quanvis arcana et incomprehensibili Spiritus sancti virtute fuerit suo tempore in utero beatae illius Virginis concepta. Ac proinde omnes illas haereses quibus olim turbatae sunt ecclesiae, ut illi veritati contrarias detestamur, ac nominatim quidem diabolicas *Serveti* imaginationes, Domino nostro Iesu Christo *imaginariam deitatem* tribuentis: ut quem videlicet dicat ideam et exemplar fuisse rerum omnium, et *Filium Dei personatum* sive *figurativum* appellat: denique corpus ei fabricantis ex tribus increatis elementis compactum, ac proinde utranque naturam miscentis ac destruentis.

Articulus XV.

Credimus in una eademque persona, quae est Iesus Christus, vere et inseparabiliter *duas* illas *naturas* sic esse coniunctas, ut etiam sint unitae: manente tamen unaquaque illarum naturarum in sua distincta proprietate, ita ut quemadmodum in ista coniunctione, divina verbi natura proprietates suas retinens, mansit increata, infinita, et omnia replens: sic etiam natura humana manserit mansuraque sit in aeternum, finita, suam illam naturalem formam, dimensionem, atque adeo proprietatem habens, cui nimirum veritatem humanae naturae non ademerit resurrectio, et glorificatio, sive assumptio ad dexteram patris. Itaque sic Christum consideramus in sua deitate, ut ipsum sua Humanitate non spoliemus.

Articulus XVI.

Credimus Deum immensam suam in nos caritatem ac bonitatem in eo demonstrasse, quod filium miserit, qui moreretur et resurgeret, et iustitiam omnem impleret, ut nobis coelestem vitam acquireret.

Articulus XVII.

Credimus eo unico sacrificio, quod Iesus Christus in cruce obtulit, nos esse Deo reconciliatos, ut pro iustis reputemur coram ipso, quoniam non possumus ipsi esse grati, neque adoptionis nostrae fructu potiri, nisi quatenus peccata nobis ignoscit. Itaque testamur, Iesum Christum esse integram et perfectam no-

a ablutionem, in cuius morte plenam satisfactionem nancisci qua liberemur ab omnibus peccatis quorum rei sumus, et a absolvi alio remedio non possumus.

Articulus XVIII.

Credimus totam nostram iustitiam positam esse in peccatorum nostrorum remissione, quae sit etiam, ut testatur Da- unica nostra felicitas. Itaque ceteras omnes rationes quibus es existimant se coram Deo posse iustificari, plane repudia- omnique virtutum et meritorum opinione abiecta, in sola Iesu sti obedientia prorsus acquiescimus, quae quidem nobis im- tur, tum ut tegantur omnia nostra peccata, tum etiam ut gra- coram Deo nanciscamur. Denique credimus non posse nos, l tantillum ab hoc fundamento declinemus, reperire ubi con- camus, sed potius inquietos semper fore, quoniam pacem cum habere non possumus, donec certo nobis sit persuasum, nos su Christo diligi, quoniam in nobis ipsis omni odio digni sumus.

Articulus XIX.

edimus nos hac una ratione libertatem obtinere Dei in- , certa cum fiducia futurum, ut sese nobis patrem de- tret. Nec enim ullus nobis ad patrem aditus nisi hoc Me- re patet.

Articulus XX.

Credimus nos sola fide fieri huius iustitiae participes, sicut scriptum est ipsum passum esse acquirendae nobis saluti, ut quicunque crediderit in eum non pereat. Hoc autem ideo fit quod promissiones vitae, nobis in ipso oblatae, tunc usui nostro applicantur, et nobis redduntur efficaces quum eas amplectimur, nihil ambigentes nobis obventura de quibus ore Dei certiores simus. Itaque iustitia, quam fide obtinemus, pendet a gratuitis promissionibus, quibus nos a se diligi Deus declarat et testificatur.

Articulus XXI.

Credimus nos arcana sancti Spiritus gratia donari fidei lumine, quae sit gratuitum Dei donum, et iis unis proprium, quibus Deo libuit illud tribuere, ut non habeant fideles, de quo in seipsis glorientur, cum potius duplo sint obligatiores quod ceteris praeferantur. Sed et illud credimus, fidem electis dari, non ut semel tantum in rectam viam introducantur, quin potius, ut in ea ad extremum usque pergant, quia sicut a Deo initium est, ita etiam est complementum.

Articulus XXII.

Credimus nos qui natura servi sumus peccati, hac eade fide intercedente in novam vitam regenerari. Recipimus autem

Iesus Christus exemit.

Articulus XXIII.

dimus omnes *Legis* figuras adventu Iesu Christi sub-
e, quanvis earum veritas et substantia nobis in eo con-
quo sunt omnes impletae. Legis tamen doctrina, et Pro-
obis utendum est, tum ad vitam nostram formandam, tum
agis in promissionibus Evangelicis confirmemur.

Articulus XXIV.

dimus, quoniam Iesus Christus datus est nobis unicus
s, qui etiam praecipit ut ad patrem suo nomine con-
accedamus, neque nobis licet alia forma preces con-
nisi ea quam nobis Deus verbo suo dictavit: quicquid ho-
mortuorum sanctorum intercessione commenti sunt, nihil
e quam fraudem et fallacias Satanae, ut homines a recta
forma abduceret. Repudiamus etiam, quaecunque alia
cogitarunt homines, ut sese irae divinae eximant, utpote
rificio et morti Iesu Christi tantumdem derogent, quan-
tribuitur. Denique *Purgatorium* arbitramur figmentum
eadem officina profectum: unde etiam manarunt vota mo-
peregrinationes, interdicta matrimonii, et usus ciborum,
ialis certorum dierum observatio, confessio auricularis, in-
e, ceteraeque res omnes eiusmodi, quibus opinantur qui-
gratiam et salutem mereri. Ea vero omnia non tantum
, propter falsam meriti opinionem ipsis adiunctam, sed
niam sunt humana commenta et iugum ex hominum au-
conscientiis impositum.

Articulus XXV.

dimus quoniam non nisi per evangelium fimus Christi
, oportere sacram et inviolabilem εὐταξίαν eius authoritate

, sed idcirco potius, quoniam ita illi videtur nos h
, adhibito regere. Itaque *Fanaticos* illos omnes det
quantum in se est, sacrum ministerium sive praedi
verbi et administrationem sacramentorum, abolita cupiunt.

Articulus XXVI.

Credimus igitur nemini licere, sese coetibus subdu
in seipso acquiescere, sed potius omnibus simul tuendam
servandam esse Ecclesiae unitatem, sese communi instit
iugo Christi subiiciendo, ubicunque Deus veram illam di
ecclesiasticam constituerit, etiamsi Magistratum edicta re
a quo ordine quicunque seipsos seiungunt, ordinationi Dei r

Articulus XXVII.

Credimus summo studio et prudentia discernendam es
Ecclesiam, cuius nomine nimium multi abutuntur. Itaque
mus ex Dei verbo, Ecclesiam esse fidelium coetum, qui
Dei sequendo, et pura religione colenda consentiunt, in q
quotidie proficiunt, crescentes et confirmantes se mutuo
timore, ut qui quotidiano progressu et profectu indigean
etiam, quantuncunque promoveant, oporteat tamen assidu
missionem peccatorum confugere. Minime tamen inficiam
fidelibus hypocritae et reprobi multi sunt permixti, sed
malitia ecclesiae nomen delere non possit.

Articulus XXVIII.

Itaque dum hoc ita esse credimus, simul etiam pal
mamus ubi verbum Dei non recipitur, nec ulla est profe
edientiae quae illi debetur, nec ullus sacramentorum usus,
prie loquendo, non posse nos iudicare ullam esse Ecclesi
pisticos igitur conventus damnamus, quod pura Dei verita
exulet in quibus etiam sacramenta fidei corrupta sunt, ad
falsificata, vel penitus etiam abolita, in quibus denique
superstitiones et idolomaniae vigent. Ac proinde arbitramur
eos, qui sese eiusmodi actionibus adiungunt, et iis comm
a Christi corpore seipsos separare. Quia tamen in Papatu
quaedam Ecclesiae vestigia, ac praesertim *Baptismi* substa
mansit, cuius etiam efficacia ab eo non dependet a quo
stratur, fatemur illic baptizatos, secundo baptismo non
quanvis propter admixtas corruptiones nemo baptizandos
fantes offerre possit, quin seipsum polluat.

Articulus XXIX.

Credimus veram Ecclesiam gubernari debere ea pol
disciplina, quam Dominus noster Iesus Christus sancivit, i
licet ut in ea sint *pastores*, *presbyteri*, sive *seniores*, et

t doctrinae puritas retineatur, vitia cohibeantur, pa
iliquis calamitosis, prout opus est, consulatur, et s
ædificandis tum parvis tum magnis habeantur.

Articulus XXX.

Credimus omnes veros Pastores, ubicunque locorum collocati erint, eadem et aequali inter se potestate esse praeditos sub nico illo capite, summoque et solo universali Episcopo Iesu Chri-: ac proinde nulli Ecclesiae licere sibi in aliam imperium aut minationem vendicare.

Articulus XXXI.

Credimus nulli fas esse suapte auctoritate invadere ecclesiae bernacula, sed legitima electione quoad eius fieri potest, et andiu Dominus eius rei potestatem facit, praeeunte, adsciscei umquemque oportere. Addimus autem nominatim illam exceptio-m, quoniam interdum, ut nostris etiam temporibus, interrupto cclesiae statu necesse fuit nonnullos extra ordinem divinitus ex-tari, qui Ecclesiae collapsae ruinas instaurarent. Utcunque sit, men credimus, semper sequendam esse hanc normam ut omnes stores et presbyteri suae vocationis testimonium habeant.

Articulus XXXII.

Credimus expedire, ut qui electi sunt, ecclesiae alicuius prae-cti, inter se dispiciant, qua ratione totum corpus commode regi ossit. Ita tamen, ut ab eo, quod Dominus noster Iesus Chri-us instituit, nusquam deflectant. Hoc autem non impedit, quo-inus quaedam singulis locis peculiaria sint instituta, prout com-odum visum fuerit.

Articulus XXXIII.

Excludimus autem humana omnia commenta, et leges omnes, ae, cultus Dei praetextu, astringendis conscientiis invehuntur, t eas tantum admittimus, quae fovendae concordiae, et unicui-ue in obedientia debita retinendo subserviunt, qua in re sequen-m nobis putamus, quod Dominus noster Iesus Christus de *Ex-ommunicatione* statuit, quam quidem approbamus, et una cum suis ppendicibus necessariam esse arbitramur.

Articulus XXXIV.

Credimus adiuncta esse verbo *Sacramenta*, amplioris confir-nationis causa, gratiae Dei nimirum pignora et tesseras, quibus nfirmae et rudi fidei nostrae subveniatur. Fatemur enim, talia se signa haec exteriora, ut Deus per illa, sancti sui Spiritus ... retur, ne quicquam ibi frustra nobis significetur. Ar-a omnem illorum substantiam et veritatem esse in quo si separentur, nihil sint quam inanes umbrae et fumi.

Confessio fidei Gallicana.

Articulus XXXV.

Agnoscimus duo tantum Sacramenta toti Ecclesiae comı quorum prius est *Baptismus*, nobis testificandae nostrae ad(datus, quoniam in eo inserimur Christi corpori, ut eius saı abluti, simul etiam ipsius spiritu ad vitae sanctimoniam renov Illud etiam dicimus, quanvis non nisi semel baptizemur, fı tamen Baptismi ad totius nostrae vitae cursum pertinere, ut stabilique sigillo in nobis obsignetur haec promissio, Ch semper nobis fore sanctificationem et iustificationem. Pra quanvis Baptismus sit fidei et resipiscentiae sacramentum, quum una cum parentibus posteritatem etiam illorum in E Deus recenseat, affirmamus infantes sanctis parentibus natos ex Christi authoritate baptizandos.

Articulus XXXVI.

Affirmamus *sanctam Coenam Domini*, alterum videlicet mentum, esse nobis testimonium nostrae cum Domino nostr Christo unitionis, quoniam non est duntaxat mortuus semel citatus a mortuis pro nobis, sed etiam vere nos pascit et carne sua et sanguine, ut unum cum ipso facti vitam cuı communem habeamus. Quanvis enim nunc sit in caelis, etiam mansurus, donec veniat mundum iudicaturus: credimus eum arcana et incomprehensibili spiritus sui virtute per fide prehensa, nos nutrire et vivificare sui corporis et sanguini stantia. Dicimus autem hoc *spiritualiter* fieri, non ut eff et veritatis loco, imaginationem aut cogitationem supponamu potius, quoniam hoc mysterium nostrae cum Christo coalitio sublime est, ut omnes nostros sensus totumque adeo ordine turae superet: denique quoniam cum sit Divinum ac caelest nisi fide percipi et apprehendi potest.

Articulus XXXVII.

Credimus, sicut antea dictum est, tam in Coena qu Baptismo, Deum nobis reipsa, id est, *vere* et *efficaciter* quicquid ibi sacramentaliter figurat, ac proinde cum signi iungimus *veram possessionem ac fruitionem* eius rei, quae i bis offertur. Itaque affirmamus eos qui ad sacram mensa mini puram fidem tanquam vas quoddam afferunt, vere re quod ibi signa testificantur, nempe corpus et sanguinem Iesu sti, non minus esse cibum ac potum animae, quam panis et sunt corporis cibus.

Articulus XXXVIII.

Dicimus itaque elementum aquae, quantumvis caducum, nihilominus vere testificari interiorem animi nostri ablutio sanguine Iesu Christi per sancti Spiritus efficaciam. Itemq

edimus Deum velle mundum legibus et Politia gubernari, ia sint fraena, quibus immoderatae mundi cupiditates coer-: ideoque constituisse Regna, Respublicas, et reliquas tuum species, sive haereditario iure obveniant, sive mi-eque id duntaxat, sed etiam quicquid spectat ad statum :, quam vocant, cuius author agnosci postulat. Ideo etiam in Magistratuum manus tradidit, reprimendis nimirum de-non modo contra secundam Tabulam, sed etiam contra pri-mmissis. Oportet igitur propter illum huius ordinis autho-n tantum pati, ut ii dominentur, quos ille nobis praefecit, um honore et omni reverentia eos prosequi, tanquam eius ac ministros, ad legitimum et sanctum munus obeundum designatos.

Articulus XL.

irmamus ergo parendum esse legibus et statutis, solvenda , et reliqua onera perferenda, subiectionis denique iugum ie tolerandum, etiam si infideles fuerint Magistratus, dum-Dei summum imperium integrum et illibatum maneat. Ita-estamur omnes eos, qui dominationes repudiant, communi-et confusionem bonorum invehunt, omnes denique iuris ra-evertere moliuntur.

Finis.

II.

SCOTICANA CONFESSIO FIDEI,

ORDINES REGNI SCOTIAE,

OMNESQUE IN ILLO REGNO PROFITENTES IESUM CHRISTUM, SANCTUMQUE EIUS EVANGELIUM NATIVIS SUIS POPULARIBUS, ALIISQUE REGNIS ET NATIONIBUS UNA CUM IPSIS EUNDEM CHRISTUM IESUM PROFITENTIBUS, GRATIAM, MISERICORDIAM

ET

PACEM A DEO PATRE DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI CUM SPIRITU RECTI IUDICII ET SALUTIS,

COMPRECANTUR.

[PRAEFATIO.]

Diu sitivimus (Charissimi fratres) mundo patefacere summam illius doctrinae quam profitemur, et pro qua infamiam et periculum sustinuimus: Sed tanta fuit Satanae, contra nos et aeternam Iesu Christi nuper inter nos natam veritatem, rabies, quod in hunc usque diem non fuerit data nobis commoditas exponendi mentem nostram, sicut lubentissime voluissemus. Nam quomodo hactenus, iactati fuerimus, magnam Europae partem non latere arbitramur. Verum, quum ex infinita Dei nostri bonitate (qui nunquam sinit afflictos suos penitus confundi) supra spem, aliquam libertatem et quietem obtinuimus, noluimus non in lucem edere brevem hanc et planam Confessionem illius doctrinae, quae nobis proponitur, quamque nos credimus et profitemur: partim ut satisfiat fratribus, quorum corda procul dubio graviter fuerunt et adhuc sunt vulnerata, acerbis et malitiosis calumniis eorum, qui adhuc bene loqui non didicerunt: partim ut obturemus talium impudentium blasphematorum ora, qui temere et audacter illud damnant, quod nunquam vel audiverunt, nedum intellexerunt. Non quod putemus, virulentam eiusmodi hominum malitiam, hac nostra simplici Confessione posse curari, quum sciamus dulcem Evangelii odorem esse et futurum mortiferum filiis perditionis,

ut praecipue infirmorum fratrum rationem habemus, quibus omnia intima animi nostri sensa communicare, ne diversitate rumorum quos Satan contra nos dispersit, ut sanctissimum nostrum propositum disturbet et evertat: protestantes, quod si quis in hac nostra Confessione articulum, vel sententiam repugnantem sancto Dei verbo notaverit, nosque illius scripto admonuerit, promittimus Dei gratia ex Dei ore, id est, ex sacris scripturis, nos illi satisfacturos, aut correcturos, si quis quid erroris inesse probaverit. Deum enim in conscientiis nostris testem advocamus, nos ex animo omnes sectas, haereses, omnesque falsae doctrinae doctores detestari: omnique cum animi submissione et reverentia puritatem Evangelii Christi, quod est unicum animarum nostrarum alimentum nos amplecti: ideoque tanti apud nos pretii, quod decrevimus extrema quaeque mundana pericula potius subire, quam ut nos eo fraudari patiamur. Hoc enim certissime persuasum habemus, quod quicunque Christum negaverit, illiusque coram hominibus puduerit, illum etiam Christus coram coelesti Patre et eius Angelis est negaturus. Ideoque Omnipotentis eiusdem Domini Iesu Christi auxilio freti, firmiter proponimus ad finem usque in huius nostrae fidei Confessione ad finem persistere, sicut in sequentibus articulis continetur.

SCOTICANA CONFESSIO FIDEI.

1. DE DEO.

Confitemur et agnoscimus unum solum Deum, cui soli nos adhaerere oportet: cui soli nos servire oportet: quem solum colere debemus, et in quo solum fiduciam nostram oportet collocare, qui est aeternus, infinitus, immensus, incomprehensibilis, omnipotens, invisibilis, unus essentia, et tamen in tres personas distinctus, Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum. Per quem, confitemur, omnia in coelo et in terra, tam visibilia quam invisibilia, creata, in suo esse retineri, ipsiusque inscrutabili providentia regi et gubernari, in talem finem, qualem aeterna ipsius sapientia, bonitas et iustitia, in manifestationem gloriae suae ipsis destinavit, Deuter. 6, 4. Ies. 44, 6. Deuter. 4, 35. Matth. 28, 19. Genes. 11. et 26. Proverb. 16, 4.

2. DE CREATIONE HOMINIS.

Confitemur et agnoscimus hunc Dominum Deum nostrum, creasse hominem, videlicet primum nostrum parentem Adamum in imaginem et similitudinem suam, Gen. 1, 27. Cui sapientiam, domi-

nium, iustitiam, liberum arbitrium, et claram sui ipsius notitiam dedit: adeo ut in tota hominis natura nulla potuerit notari imperfectio. Ab ista perfectione et honore vir et mulier defecerunt, Gen. 3, 6.; mulier decepta a serpente, et vir aurem voci mulieris praebens, uterque conspirans contra supremam Dei maiestatem, qui disertis verbis mortem antea est interminatus, si praesumerent de arbore illa vetita edere.

3. DE ORIGINALI PECCATO.

Qua transgressione, quae vulgo dicitur originale peccatum, prorsus deformata est illa Dei in homine imago, ipseque et eius posteri natura facti sunt inimici Dei, mancipia Satanae, et servi peccati, adeo ut mors aeterna habuerit et habitura est potentiam et dominium in omnes, qui non fuerunt, non sunt, nec futuri sunt coelitus regeniti: quae regeneratio efficitur virtute Spiritus sancti, operantis in cordibus electorum Dei, certam fidem in Dei promissionem, eius verbo nobis revelatam: qua fide, Iesum Christum cum gratuitis eius donis et beneficiis in ipso promissis, apprehendimus, Eph. 2, 1. 2. 3. Rom. 5, 6. 8. Ioh. 3, 5. 6. item 15.

4. DE REVELATIONE PROMISSIONIS.

Hoc enim constanter credimus Deum, post tremendam, et horrendam hominis defectionem ab eius obedientia, Adamum quaesivisse, ad se vocasse, ipsius peccatum reprehendisse, eiusdem eum convicisse, et tandem gratuitam et iucundissimam promissionem illi fecisse, scilicet quod semen mulieris caput serpentis contereret, id est opera Diaboli destrueret, quae promissio, sicut saepius repetita fuit, et temporis successu clarior facta, sic fideles omnes, ab Adamo ad Noachum, constanter et cum gaudio eam sunt amplexi, Gen. 3, 15. ibid. 12, 3. Ies. 7, 14. Similiter etiam a Noacho ad Abrahamum, ab Abrahamo ad Davidem, et sic deinceps, ad incarnationem Iesu Christi, omnes (scilicet patres fideles sub lege) iucundissimos illos Christi dies viderunt et gavisi sunt.

5. CONSERVATIO, INCREMENTUM ET PRAESERVATIO ECCLESIAE.

Constantissime credimus Deum praeservasse, docuisse, multiplicasse, honorasse, decorasse, atque a morte ad vitam omnibus aetatibus Ecclesiam suam ab Adamo usque ad adventum Christi in carnem, vocasse. Abrahamum enim e patria sua evocavit, illum instituit, Semen eius multiplicavit, atque mirabiliter conservavit, et magis myrifice e servitute et tyrannide Pharaonis liberavit, illis leges, statuta et ceremonias suas dedit, terramque Ca-

it possidendam. Post Iudices et Saulem, illis dedit Da-
egem: cui promisit fore ut ex fructu lumborum eius unus
ipsius solio insideret. Ad eundem hunc populum, con-
poris successu, misit Prophetas, qui eum ad rectam Dei
reducerent, a qua idololatria saepius deflexerunt. Et
, propter pertinacem iustitiae contemptum, quasi coactus
in hostium potestatem tradere, sicut antea per os Moy-
terminatus, adeo ut sancta civitas fuerit funditus eversa,
igne combustum, totaque terra desolata annos 70. tamen
misericordia ipsos Hierosolymam reduxit, ubi civitas et
sunt restaurata, et illi contra omnes Satanae tentationes
s, usque in adventum Messiae, iuxta promissionem, man-
Reg. c. 24. et 25. Deuter. 28. Agg. 1. 2. Zach. 3, 1. 2.

6. DE CHRISTI INCARNATIONE.

plenitudo temporis advenit, Deus Filium suum, aeter-
n prudentiam, substantiam gloriae suae, in mundum mi-
aturam humanam ex substantia foeminae assumpsit, nempe
e, idque per operationem Spiritus sancti. Sicque natum
n illud Davidis semen, Angelus magni consilii Dei, ipse
promissus, quem nos agnoscimus et confitemur Emma-
verum Deum et verum hominem, duabus naturis unitis
ctis, in unam personam. Qua confessione nostra damna-
nabiles et pestilentes haereses Arrij, Marcionis, Euti-
Nestorii, et aliorum, qui vel negarunt aeternam illius dei-
nt veritatem humanae naturae, vel qui eas confuderunt
erunt. Gal. 4, 4. Luc. 2, 6.

OPORTUERIT MEDIATOREM ESSE VERUM DEUM ET VERUM HOMINEM.

oscimus et confitemur, hanc maxime admirandam con-
m inter deitatem et humanitatem in Iesu Christo, ab ae-
immutabili Dei decreto processisse, unde etiam nostra
tur et dependet.

8. ELECTIO.

s idem aeternus Deus et Pater, qui ex mera gratia ele-
n Iesu Christo filio suo, ante iacta mundi fundamenta,
t nostrum esset caput, noster frater, noster pastor, et
animarum nostrarum Episcopus destinavit. Verum quia
inter Dei iustitiam et nostra peccata erat eiusmodi, ut
o ex se, aut quiverit, aut potuerit ad Deum pervenisse,
filium Dei ad nos descendere, et sibi corpus ex nostro
assumere, carnem ex nostra carne, os ex ossibus nostris,

ut sic esset perfectus inter Deum et homines mediator: omnib
quotquot in Deum credunt, dans potestatem, ut fiant Dei filii,
ipse testatur: Ego ascendo ad meum patrem et vestrum Deu
Per quam sanctissimam fraternitatem, quicquid in Adamo ami
mus, rursus nobis restituitur: et hac de causa non veremur De
patrem nostrum vocare, non tam quia nos creavit, (quod co
mune habemus cum ipsis reprobis) quam quia dedit nobis in fr
trem filium suum unigenitum, nobisque gratiam dedit, ut ill
pro nostro mediatore agnoscamus et amplectamur, ut ante dict
est. Oportuit porro Messiam, et redemptorem, verum Deum
verum hominem esse, quia poenas nostris transgressionibus de
tas erat laturus, seque ipsum stiturus, quasi in nostra persona c
ram iudicio Patris pro nostra transgressione et inobedientia pa
morte, mortis authorem superare. Verum quia sola Deitas mo
tem pati nequivit, neque etiam sola humanitas eandem superar
utramque in unam personam coniunxit, ut unius imbecillitas pat
retur, et morti (quam nos meriti sumus) subiiceretur, et infini
atque invincibilis potentia alterius, scilicet Deitatis, triumphare
et vitam, libertatem et perpetuam victoriam nobis procuraret, i
que sic confitemur, maximeque indubitanter credimus. Eph. 1,
Hebr. 2, 11. 12. 1 Petr. 2, 25. Ioh. 1, 12. ibid. 20, 17. Ies. 63,

9. CHRISTI MORS, PASSIO ET SEPULTURA.

Quod Dominus noster Iesus Christus obtulit se voluntari
Sacrificium Patri pro nobis, quod passus sit contradictionem pe
catorum, quod vulneratus et plagis affectus pro nostris transgr
sionibus fuit, quod cum esset purus et innocens agnus Dei, c
mnatus sit in praesentia iudicis terreni, ut nos coram tribun
Dei nostri, quod ipse non tantum crudelem crucis mortem sit pa
sus (quae Dei sententià fuit maledicta) sed etiam quod ad te
pus iram patris, quam peccatores meriti sunt, subivit. Ver
nihilominus profitemur, quod permansit unice dilectus et benedic
Patris filius in medio angoris sui, et tormento, et quod animo
corpore passus est, ut pro populi peccatis plene satisfaceret,
quo nunc nullum aliud sacrificium pro peccatis superesse affirm
mus et profitemur. Quod si qui aliud asserant, illos in Chr
mortem, aeternam purgationem et satisfactionem per eandem n
bis procuratam blasphemos esse, non dubitamus profiteri. Isa. 5
10. 12. Hebr. 7, 27. ibid. 9, 26. Hebr. 12, 3. Isa. 53, 3. 4.
Deuter. 21, 23. Gal. 3, 13. Hebr. 10, 1. 2. Item 9, 28.

10. RESURRECTIO.

Sine omni dubio credimus, quum impossibile esset, ut do
res mortis authorem vitae, captivum tenerent, quod Dominus
ster Iesus Christus crucifixus, mortuus et sepultus, qui desce

s, pro nostra iustificatione resurrexit, et destruens eum, peccati author, vitam nobis, qui morti eiusque servituti mur, reduxit. Scimus hanc eius resurrectionem confirsse testimoniis ipsiusmet inimicorum, resurrectione morquorum sepulchra aperta fuerunt, illique resurrexerunt, intra civitatem Hierosolymitanam apparuerunt, id etiam s Angelorum, sensibus atque iudicio Apostolorum, et ui cum ipso conversati sunt, quique cum ipso post reem ederunt et biberunt, est confirmatum. Act. 2, 24. 4. Matth. 28. Ioh. 20. et 21.

11. ASCENSIO.

aquam dubitamus, quin ad ipsum corpus quod natum fuit e, crucifixum, mortuum et sepultum, quod illud resurascendit in coelos, ut omnia adimpleret: ubi nostro noad nostram consolationem, omnem potestatem in coelo a accepit, ubi ad dextram patris sui sedet, coronatus suo, advocatus et solus mediator pro nobis: quam glonorem et praerogativam ipse solus inter fratres possidec omnes ipsius inimici fiant scabellum pedum ipsius. Act. tth. 28, 18. 1 Ioh. 2, 1. item 2, 5. Psalm. 110, 1.

t etiam sine dubio credimus, ultimum iudicium futurum, executionem, certo confidimus, eundem Dominum Iesum rediturum, sicut visus est ascendere, et quod tunc temationis et restitutionis rerum omnium veniet, firmiter credeo ut qui ab initio vim passi sunt et iniuriam propter beatam illam immortalitatem ab initio promissam possi- Apoc. 20, 11. 12. etc. Ies. 66, 18. 19. etc. Sed e conmetarii, inobedientes, crudeles, oppressores, homines imlolatrae, et omnis generis infideles, in carcerem exteriobrarum, ubi ipsorum vermis non morietur, nec ignis exconiicientur. Cuius diei iudiciique in ipso exequendi r, non tantum est nobis fraenum ad cohibendum carnales sed etiam tanta tamque incomparabilis consolatio, quod potentissimorum huius mundi principum, nec metus morralis, et praesentis periculi, poterit nos adigere, ut res, aut abnegemus beatam illam societatem, quam nos habemus cum capite, et unico nostro mediatore Iesu Chrin esse Messiam promissum, unicum Ecclesiae caput, iutrum legis latorem, unicum nostrum summum Sacerdotem, 1 et mediatorem, confitemur et profitemur. In quos homunera si homo vel angelus sese ingerere praesumant, contumeliosos et blasphemos in nostrum Servatorem et gubernatorem, Iesum Christum penitus detestamur, is abhorremus. Col. 1, 18. Iac. 4, 12. Hebr. c. 9.

12. FIDES IN SPIRITUM SANCTUM.

Fides haec eiusque certitudo, ex carne et sanguine, id est ex naturali quae in nobis est facultate, non procedit, sed est inspiratio Spiritus sancti, quem confitemur, eum aequalem Patri et Filio, qui nos sanctificat et ducit operatione sua, in omni veritate, sine quo Dei inimici, et ignari Filii eius Iesu Christi, in aeternum maneremus. Matth. 16, 17. Ioh. 14, 15. 19. Natura enim ita sumus mortui, coeci et perversi, ut nec sentiamus cum pungimur, videamus lucem, cum splendet, nec Dei voluntati, cum nobis revelatur, quimus assentiri, nisi spiritus Domini nostri, quod mortuum est, vivificet, auferat tenebras mentium nostrarum, et rebellionem cordium, in obsequium benedictae voluntatis ipsius flectat. Itaque sicut confitemur Deum Patrem cum non essemus nos creasse, et Filium eius Dominum nostrum Iesum Christum, cum eius inimici essemus, nos redemisse: ita etiam confitemur, Spiritum sanctum, sine omni meriti nostri respectu, (sive sit ante, sive post regenerationem) nos sanctificasse et regenerasse. Et ut hoc unum adhuc planius dicamus, sicut nos omni gloria et honore creationis et redemptionis nostrae spoliamus, sic etiam et regenerationis et sanctificationis: nam ex nobis ne cogitare quidquam boni sufficimus, sed qui incepit opus in nobis, is solus est, qui ad laudem et gloriam, immeritae suae gratiae, id ipsum in nobis continuat. Rom. 5, 10. 2 Cor. 3, 5.

13. CAUSA BONORUM OPERUM.

Itaque confitemur, causam bonorum operum esse non nostrum liberum arbitrium, sed Domini nostri Iesu spiritum, Ioh. 3, 6., qui per veram fidem habitans in nostris cordibus talia bona opera producit, qualia Deus praeparavit, ut in illis ambularemus. Eph. 2, 10. Hoc enim audentissime affirmamus, blasphemum esse dicere, Christum in talium cordibus habitare, in quibus nullus prorsus est sanctificationis spiritus. Ideoque non veremur affirmare, homicidas, oppressores, crudeles, persecutores, adulteros, fornicatores, impuros homines, idololatras, ebriosos, fures, et alios iniquitatis operarios, nec veram fidem, nec ullam Spiritus sancti portionem habere, quandiu in tali iniquitate pertinaciter perseveraverint. Nam quamprimum Spiritus Domini Iesu, quem Dei electi per veram fidem recipiunt, possessionem in alicuius corde accipit, tum statim hominem illum regenerat, et renovat: sic, ut odio habere incipiat, quod antea amaverat, et illud incipiat amare, quod antea oderat: et inde procedit continua illa inter carnem et spiritum pugna: adeo quod caro et naturalis homo, secundum suam corruptionem placentia sibi et iucunda concupiscit, murmurat in adversis, in secundis effertur, et omnibus momentis est prona et parata ad Dei maiestatem offendendum. Rom. 8, 16. Sed Dei

Spiritus, qui testatur spiritui nostro nos esse Dei filios, facit nos resistere immundis voluptatibus, et in Dei praesentia suspirare, pro liberatione ab hac servitute corruptionis. Et tandem ita de peccato triumphat, ne in mortalibus corporibus regnet. Pugnam hanc carnales homines non habent, quum sint Spiritu Dei destituti, sed sequuntur et obtemperant peccato cum aviditate sine poenitentia, prout Satan et ipsorum prava cupiditas eos stimulat. Verum Dei filii, ut ante dictum est, pugnant contra peccatum; suspirant et gemunt, cum se iniquitate sentiunt tentari: et si lapsi fuerint, non ficta poenitentia resurgunt: haec autem non sua, sed virtute Domini Iesu faciunt, sine quo nihil possunt facere. Ioh. 15, 5.

14. QUAE OPERA BONA CORAM DEO REPUTANTUR.

Confitemur et agnoscimus Deum sanctam suam legem homini dedisse, Exod. 20, 1. Deuter. 5, 6. in qua non solum opera, quae displicent, et offendunt divinam maiestatem prohibentur, sed etiam quaecunque ipsi placent, quaeque remunerare promisit, praecipiuntur. Atque haec opera, duorum sunt generum, quorum unum fit in Dei honorem, alterum in proximorum nostrorum commodum: utrumque autem authoritate voluntatis divinae nititur. Unum habere Deum, ipsum colere et honorare, illum in omnibus nostris adversis invocare, sanctum eius nomen revereri, verbum eius audire, ei fidem dare, sanctis eius Sacramentis communicare, sunt primae Tabulae opera. Patrem, matrem, principes, gubernatores, potestates eminentes, honorare, amare, iuvare, mandatis ipsorum (quae divinis non repugnant) obtemperare, innocentum vitas servare (Eph. 6, 1. Ierem. 22, 3. 4. Ezech. 22, 3. 4.), tyrannidem reprimere, oppressos defendere, corpora nostra munda et sancta conservare, sobrie et temperanter vivere, cum omnibus in verbo et facto iuste agere, denique omnes appetitus, quibus proximus noster laeditur, aut laedi possit, reprimere, sunt bona illa opera secundae Tabulae, quae Deo maxime grata et accepta sunt, ut quae ab ipso nobis sunt imperata. Quicquid autem his contrariatur, est peccatum maximo dignum odio, quod omni ratione illi displicet, eumque ad iram provocat. Ies. 50, 10. 11. 1 Thess. 4, 3. 4. 5. Ut ipsum solum non invocare, in nostra necessitate, eius verbum cum reverentia non audire, illud contemnere et spernere, habere vel colere idola, idololatriam fovere vel defendere, parvi pendere reverendum illud Dei nomen, sancta Iesu Christi Sacramenta prophanare, abuti aut contemnere, illis quos Deus in authoritate collocavit (dum se intra vocationis suae limites continent) non parere, aut resistere, (Roman. 13, 1.) homicidium committere aut ei consentire, odio proximum habere, sanguinem innocentem fundi permittere, si illud quominus fiat possis impedire: et tandem transgressionem cuiusvis mandati in prima

vel secunda Tabula, quo Dei ira adversus superbum et ingratum mundum accenditur. Itaque illa tantum bona opera esse affirmamus, quae fide secundum Dei mandatum fiunt, qui in lege sua, quid sibi placet exposuit. Mala autem opera dicimus esse, non solum illa, quae expresse contra Dei mandatum fiunt, sed etiam quaecunque in religione et Dei cultu, non aliam habent certitudinem, quam inventionem et opinionem hominis, quae Deus ab initio semper reiecit, sicut per Prophetam Esaiam et Dominum nostrum Iesum Christum istis verbis docemur, Frustra colunt me, doctrinas et mandata hominum docentes. Iesa. 29, 13. Matth. 15, 8.

15. PERFECTIO LEGIS ET HOMINIS IMPERFECTIO.

Legem Dei iustissimam, aequissimam, sanctissimam esse confitemur et agnoscimus, quodque ea praecipit, quae si perfecte efficerentur, illuminarent, et hominem ad aeternam felicitatem perducere possent, verum natura nostra adeo est corrupta, infirma et imperfecta, ut nunquam opera Legis perfecte implere valeamus. Rom. 7, 18. Psalm. 19, 12. Deuter. 5, 25. Rom. 10, 3. 1 Ioh. 1, 8. Imo si postquam regenerati sumus, peccatum nos non habere dixerimus, nosmetipsos decipimus, et veritas Dei in nobis non est, et ideo oportet nos Christum cum ipsius iustitia et satisfactione apprehendere, qui est finis et complementum Legis, per quem hac libertate donamur, ut quamvis nos Legem in omnibus non impleamus, tamen ab execratione Dei sumus immunes. Rom. 10, 4. et 9. Gal. 3, 24. Deuter. 26, 13. Nam Deus Pater nos in corpore Iesu Christi Filii sui intuetur, imperfectam nostram obedientiam quasi perfectam acceptat, omniaque opera nostra quae in se multis maculis foedantur, perfecta iustitia Filii sui tegit, Ephes. cap. 1. vers. 5. 11. Roman. cap. 4. vers. 2. non existimamus nos ita libertate donatos, quasi nullam Legi obedientiam debeamus (contrarium enim ante confessi sumus:) sed hoc affirmamus, neminem in terra (Christo solo excepto) opere et revera ita praestitisse, praestare aut praestiturum, eam in opere obedientiam legi, quam lex requirit: sed quum omnia fecerimus, oportet procumbere et ingenue confiteri, nos esse servos inutiles. Luc. 17, 10. Itaque quicunquo merita operum suorum iactitant, aut operibus supererogationis confidunt, de vanitate se iactitant, et damnandae idololatriae confidunt.

16. DE ECCLESIA.

Sicut in unum Deum Patrem, Filium et Spiritum sanctum credimus, ita etiam ab initio fuisse et nunc esse, Matth. 3, 9. et in consummationem usque mundi futuram unam Ecclesiam constanter credimus, id est, societatem et multitudinem hominum a Deo electorum, qui illum recte per veram fidem in Iesum Chri-

... colant et amplectantur, qui eiusdem Ecclesiae solus est ... quae etiam est corpus et sponsa Christi Iesu, quae eccle... est Catholica, id est, universalis, quia electos omnium secu... regnorum, nationum et linguarum continet, sive sint ex ... sive ex Gentibus, qui communionem cum Deo Patre et ... eius Iesu Christo, per sancti Spiritus sanctificationem habent. ...phes. 1, 22. ibid. 5, 23. Coloss. 1, 18. Apocal. 7, 9. Ideo ... communio, non prophanorum, sed sanctorum, qui tan... cives coelestis Hierosolymae beneficiis, omnem aestimatio... superantibus fruuntur, videlicet uno Deo, uno Domino Iesu ...risto, una fide unoque Baptismo: extra quam Ecclesiam nec ... vita, nec aeterna felicitas. Itaque prorsus detestamur illorum ...sphemiam, qui dicunt homines viventes secundum aequitatem et ...stitiam, quamcunque religionem professi fuerint, servatum iri. ... et sine Christo nec est vita nec salus, ita nemo eius erit ...ticeps, nisi quem Pater Filio Iesu Christo tradidit, illosque ...portuno tempore ad illum venire, eius doctrinam profiteri, in ...um credere (liberos. n. cum parentib. fidelibus comprehendimus) ... Haec Ecclesia est invisibilis, soli Deo nota, qui solus ... quos elegit: comprehenditque, sicut dictum est, tam electos ... functos, qui vulgo Ecclesia triumphans vocantur, quam eos qui ... in hac vita supersunt, militantes contra peccatum et Sata..., et posthac sunt victuri. Ioh. 6, v. 37. 39. et 65.

17. ANIMARUM IMMORTALITAS.

Electi defuncti, sunt qui in pace et quiete a laboribus suis ...poc. 14, 3. non quod dormiunt, et in quandam oblivionem ve...unt, ut phantastici quidam affirmant: sed quod ab omni metu et ...rmentis omnique tentatione liberantur, quibus nos et omnes Dei ...ecti in hac vita subiicimur, Apoc. 7, 14. Ideoque Ecclesia mi...tans appellatur, ut contra reprobi et infideles defuncti, angorem, ...rmenta et poenam supra quam exprimi potest patiuntur: adeo ... neque hi neque illi ita dormiunt, quin sentiunt in qua condi...ione versentur, sicut parabola Iesu Christi, Lucae 16. eius verba ... cruce ad latronem et clamor animarum sub altare (Domine qui ... iustus et aequus, quousque sanguinem nostrum inultum in ha...bitatores terrae relinques) manifeste attestantur Luc. 23, 43. et ...poc. 6, 10.

18. DE NOTIS, QUIBUS ECCLESIA VERA, A FALSA DISCERNITUR, ET QUIS DOCTRINAE IUDEX CONSTITUENDUS.

Quia Satan ab initio operam navavit, pestiferam suam Syna...gam Ecclesiae Dei titulo ornare, et inflammavit corda crudelis...morum homicidarum, persequi, turbare et molestia afficere veram ...cclesiam, eiusque membra, ut in Caino et Abele, Ismaele et

iaco, Esauo et Iacobo, omnibusque Iudaeorum sacerdotibus, et Christo, et eius Apostolis, qui eum secuti sunt, Gen. 4, 9, 27. 41. Matth. 23, 29. Ioh. 11, 53. Act. 4, 1. Im- necesse est, ut vera Ecclesia ab eiusmodi sordidis syna- perspicuis et perfectis notis discernatur, ne decepti, ad uram damnationem, falsam pro vera, recipiamus et amplecta- r; notae, signa et certa indicia, quibus immaculata Iesu Christi ...a ab impuro et horribili scorto, Ecclesia malignantium digno- nec esse antiquitatem, usurpatum titulum, linealem descen- nec multitudinem hominum, approbantium errorem, affirma- . Cain enim, aetate et titulo Abeli et Setho praeferebatur. ilem etiam praerogativam supra omnia terrae loca habebat: .tiam Sacerdotes per lineam ab Aarone descenderunt: maior i numerus, Scribas, Pharisaeos et Sacerdotes sequebatur, ...qui vere in Christum Iesum crediderunt, eiusque doctrinam int: et tamen neminem sani iudicii arbitramur fassurum, ...m praedictorum Dei Ecclesiam fuisse. Notas ergo verae ...esiae Dei credimus, confitemur, et profitemur, primum et mnia, veram praedicationem Verbi Dei, in quo Deus se- nobis patefecit, sicut Prophetarum et Apostolorum scripta leclarant. Ioh. 1, 23. 45. 5, 39. 1 Cor. 3, 10. 11. Eph. Rom. 4, 11. 1 Cor. 5, 3. Deinde recta Sacramentorum Christi administratio, quae verbo et promissioni Dei annecti nt, ut illud in cordibus nostris confirment et obsignent. Po- ...mo loco est disciplina Ecclesiastica recte administrata, sicut Dei verbum praescribit ad reprimendum vitium et virtutem foven- dam. Ubicunque praedictae hae notae videntur, et tempore ali- quo continuantur (etsi numerus duo vel tres non excedat) illic pro- culdubio esse Ecclesiam Christi, in cuius medio ipse (prout est pollicitus) praesens adest, non in universali, de qua diximus an- tea, sed particulari, qualis erat Corinthi in Galatis, Ephesi et in aliis locis, in quibus ministerium fuit a Paulo plantatum, et ab Apostolo, Ecclesiae Dei nominatae fuerunt. Tales nos qui in Scotia habitamus in Scotiae regno, Iesu Christi professores, in urbibus et pagis et locis *reformatis* habere nos profitemur. Do- ctrina enim quae in Ecclesiis nostris docetur, verbo Dei scripto continetur, videlicet in libris Veteris et Novi Testamenti, de li- bris enim illis loquimur, qui a veteribus Canonici habiti fuerunt. In quib. omnia credenda ad hominum salutem sufficienter expressa affirmamus. Cuius interpretationem, neque ad privatam aliquam aut publicam personam pertinere confitemur, neque ad Ecclesiam aliquam, propter praeeminentiam aut praerogativam quamcunque vel personalem vel localem, quam una supra aliam habet: sed ius et authoritas haec esse solius Spiritus Dei, per quem S. Scriptu- rae literis sunt mandatae. Cum ergo contingit quod contraver- titur pro recto sensu alicuius loci, vel sententiae Scriptur pro reformatione alicuius abusus in Ecclesia Dei, non

nobis est, quid homines ante nos vel dixerunt, vel fecerunt, quid Spiritus sanctus uniformiter, in corpore Sacrae Scripturae dicat, et quid Iesus Christus ipse fecit, et faciendum praecepit. Hoc enim omnes sine controversia fatentur Spiritum Dei, qui est unitatis Spiritus, nullibi sibi contrarium esse, 1 Cor. 12, 4. Si itaque interpretatio, determinatio, vel sententia cuiusvis doctoris, Ecclesiae vel concilii, expresso Dei verbo, in quovis alio Scripturae loco repugnet: certum est illam interpretationem, non mentem et sensum Sancti spiritus, quamvis Concilia, Regna et Nationes eam admiserint et approbaverint: nullam enim interpretationem admittere audemus, quae alicui principali articulo fidei, alicui plano textui Scripturae aut charitatis regulae repugnant.

19. SCRIPTURARUM AUTHORITAS.

Sicut credimus et confitemur Scripturas Dei sufficienter instruere, et hominem Dei perfectum reddere: ita eius authoritatem a Deo esse, et nec ab homine vel Angelo pendere affirmamus et confitemur, 1 Timoth. 3, 26. Asserimus itaque quod qui dicunt Scripturas non aliam habere authoritatem, sed eam quam ab Ecclesia accepit, sunt in Deum blasphemi, et verae Ecclesiae iniuriam faciunt, quae semper audit, et voci sponsi et pastoris sui obsequitur, nunquam autem magistram agere sibi arrogat, Iohann. 10, 14.

DE CONCILIIS GENERALIBUS, EORUM POTESTATE, AUTHORITATE, ET CAUSIS CUR CONVENIUNT.

Quemadmodum non temere damnamus illud quod viri pii, congregati in generali Concilio legitime convocato, nobis proposuerunt; ita sine iusto examine non admittimus quicquid hominibus, in talis concilii nomine obtruditur: manifestum enim est, quod ut fuerunt homines, ita etiam eorum quidam manifeste erraverunt, idque in rebus maximi ponderis et momenti. Quatenus ergo Concilium, sententiam et mandatum quod dat, probat plano Dei verbo, eatenus statim idipsum reveremur et amplectimur. Verum si Concilii nomine novos fidei nostrae articulos nobis cudere constitutiones verbo Dei repugnantes facere praetendant: tamen est omne illud quod animas nostras a voce solius Dei nostri avertit, ut hominum doctrinas et constitutiones sequamur, tanquam doctrinas daemoniorum penitus reiicere, 1 Timoth. 4, 1. Causa vero, cur generalia Concilia convenerunt, non fuit, ut aliquam perpetuam non antea a Deo latam legem conderent, neque ut novos fidei nostrae articulos fabricarent, vel ut Dei verbo ullam authoritatem tribuerent: multo minus, ut facerent illud esse verbum Dei, aut veram ipsius interpretationem, quae antea non fuerat sancita eius voluntas verbo ipsius expressa. Verum causa

conciliorum (loquimur enim de illis quae conciliorum nomina merentur) partim fuit ad haereses confutandum, et ut publicam fidei confessionem posteris sequendam darent, quod utrumque authoritate verbi Dei scripti fecerunt, idque sine opinione cuiusvis praerogativae, quod quia in generali concilio essent, ideo non possent errare. Haec fuit prima et principalis generalium conciliorum ex nostra sententia, causa. Altera fuit propter bonam politiam constituendam et observandam in Ecclesia, in qua (ut in Dei domo) omnia decenter et ordine fieri convenit. Non quod eandem in omnibus politiam, eundemque prorsus, in singulis caeremoniis ordinem pro omnibus aetatibus, temporibus et locis constitui posse arbitremur: nam ut caeremoniae ab hominibus inventae tantum sunt temporales: ita et possunt et debent mutari, cum potius superstitionem pati vel fovere, quam ipsarum usu, Ecclesiam Dei aedificare, inveniuntur.

21. DE SACRAMENTIS.

Sicut Patres sub Lege, duo praecipua, praeter veritatem sacrificiorum, habuerunt Sacramenta, scilicet Circumcisionem, et Pascha, quae qui despexerunt aut contempserunt, pro Dei populo non sunt habiti, (1 Cor. 10, 2. 3. 4.) ita etiam nunc tempore Evangelii, nos duo solum habere praecipua a Christo instituta Sacramenta, agnoscimus et confitemur, quae ab omnibus illis tenenda praecipiuntur, qui volunt corporis ipsius membra haberi, scilicet Baptismus et Coena vel mensa Domini, quae vulgo communio corporis et Sanguinis eius vocatur. Atque Sacramenta illa tam Veteris quam Novi Testamenti nunc a Deo instituta, non tantum visibiliter inter populum eius et eos qui extra foedus sunt distinguere, sed etiam fidem suorum filiorum exercere, et participationem eorundem Sacramentorum in illorum cordibus, certitudinem promissionis eius, et felicissimae illius coniunctionis, unionis et societatis, quam electi cum capite suo Iesu Christo habent, obsignare. Itaque vanitatem eorum, qui affirmant, Sacramenta nil aliud quam mera et nuda signa esse, omnino damnamus. Quin potius, certo credimus, per baptismum, nos in Christo Iesu inseri: iustitiaeque eius per quam omnia nostra peccata teguntur et remittuntur, participes fieri: atque etiam quod in Coena Domini rite usurpata, Christus ita nobis coniungitur, quod sit ipsissimum animarum nostrarum nutrimentum et pabulum: non quod panis in naturale Christi corpus, et vini in naturalem eius sanguinem transsubstantiationem ullam imaginemur, sicut Pontificii perniciose docuerunt, et in damnationem credunt: Sed unio haec et coniunctio, quam habemus cum corpore et sanguine Iesu Christi in recto Sacramenti usu, operatione Spiritus sancti efficitur, qui nos vera fide, supra omnia quae videntur, quaeque carnalia et terrestria sunt, vehit, et ut vescamur corpore et sanguine Iesu Christi

nobis effusi et fracti, efficit, quodque nunc est in esentia Patris pro nobis apparet. Et quamvis mag ıtia inter corpus ipsius nunc in coelis glorificatum, in his terris mortales: nihilominus tamen firmiter cre- anem quem frangimus esse communionem corporis, et cui benedicimus esse communionem sanguinis eius, sic es in recto usu Coenae Dominicae ita edere corpus et nguinem Iesu Christi confitemur, et certo credimus quod lis et illi in ipso manent, imo ita fiunt caro de carne et ibus eius, quod sicut aeterna deitas carni Iesu Christi immortalitatem tribuit, ita etiam caro et sanguis eius, bis editur et bibitur, easdem nobis praerogativas confert. nquam confitemur, neque nobis dantur eodem tempore eque propria facultate et virtute Sacramentorum solum: s fideles in recto usu Coenae Dominicae, talem habere nem cum Christo Iesu, qualem naturalis homo non potest ere, affirmamus. Imo et insuper utcunque fideles, negli- humana infirmitate oppressi, non quantum velint profi- ipso tempore dum Coena celebratur, tamen postea velut ificum bonae terrae commissum, fructum producturum Nam Sp. S. qui nunquam potest ab Institutionis Chri- tsu dividi fideles, fructu illius mysticae actionis non fru- Verum totum hoc ex vera fide Iesum Christum appre- qui solus facit Sacramenta nobis efficacia provenire di- taque quicunque nobis detrahunt, quasi nos affirmaremus emus Sacramenta nil aliud esse, quam nuda et vacua uriam nobis faciunt, et contra manifestam veritatem lo- Verum hoc libere et ultro confitemur, nos inter Chri- eterna ipsius substantia et elementa in signis Sacramen- tinguere, adeo quod nec signa loco rei signatae adora- adoranda putamus, nec despicimus, aut tanquam inuti- interpretamur, verum cum omni reverentia illis utimur. am illis utimur, quam possumus diligentissime nos ex- Quia hoc nobis est persuasum ex ore Apostoli, quod ex illo pane, et ex calice illo bibunt indigne, rei sunt t sanguinis Iesu Christi.

RECTA SACRAMENTORUM ADMINISTRATIONE.

acramenta recte administrentur, duo necessario requiri . Unum ut per legitimos ministros, administrentur: n solum dicimus illos, qui ad verbi praedicationem de- in quorum ore Deus aliquem posuit exhortationis ser- uique sunt tales, qui per aliquam Ecclesiam sunt ad me electi: Alterum est ut in eiusmodi elementis, et tali inistrentur, sicut Deus constituit, alioqui desinere recta Christi sacramenta affirmamus. Hinc est quod socie-

tatem cum Ecclesia pontificia in suorum Sacramentorum partici
tione fugimus. Primo quod illorum ministri, non sunt mini
Iesu Christi, (imo quod magis est horrendum, foeminis baptiz
permittunt, quas Spiritus S. in congregatione docere non patit
Secundo quia unum et alterum Sacramentum, suis invention
ita adulterarunt quod nulla pars actionis Christi in prima sua
ginali puritate permaneat: nam oleum, sal, sputum, et ali
Baptismo, sunt tantum inventiones humanae, adoratio, vener
circumgestatio per plateas urbium, conservatio panis in pixide,
capsula non sunt legitimus usus Sacramenti corporis Christi,
mera eiusdem profanatio. Nam Iesus Christus dixit accipite, e
facite hoc in mei recordationem, quibus verbis et mandato, sa
ficavit panem et vinum in Sacramentum corporis et sanguinis
idcirco ut unum comederetur, et ex altero omnes biberent:
non ut serventur et tanquam Deus adorentur et honorentur
Pontificii hactenus fecerunt, qui etiam suffurando a populo, p
lum illud benedictionis horrendum sacrilegium commiserunt.
super ad rectum Sacramentorum usum requiritur, ut finis et ca
propter quem Sacramenta sunt instituta, non minus a comm
cantibus, quam administris intelligatur et observetur. Nam si
tentio in participante mutetur, rectus usus cessat, quod evi
tissimum est in sacrificiorum reiectione (sicut etiam si Mini
plane falsam doctrinam docuerit, quod esset coram Deo odio
et detestandum) etsi ipsius essent instituta, quia homines imp
alium finem illis utuntur, quam a Deo sunt ordinata. Idem a
mamus de Sacramentis in Ecclesia Pontificia, in qua totam
Christi actionem adulterari affirmamus, tam in externa forma, q
in fine et opinione. Quid Iesus Christus fecit, et faciendum p
cepit, ex Evangelistis et D. Paulo est manifestum, quid Sa
dos Pontificius ad altare suum faciat, non est necesse repet
Finis et causa institutionis Christi, et cur illud quod instituit
nobis fieri debet, illis verbis exprimitur, hoc facite in mei re
dationem, quotiescunque ex isto pane ederitis, et ex isto po
biberitis, annunciate, id est extollite, praedicate, magnificate
laudate mortem Domini donec venerit. Verum in quem fin
quave opinione, Sacerdotes Missam suam dicant, eorum verba
Missa testentur: videlicet quod illi, velut mediatores inter C
stum et ipsius Ecclesiam, Deo Patri sacrificium propitiatori
pro peccatis vivorum et mortuorum offerunt, quam doctrinam, v
sufficientiae unius sacrificii Christi semel oblati ad purgatio
omnium qui sanctificantur derogantem, atque in ipsum Iesum C
stum blasphemam nos penitus abhorremus, detestamur et repudiam

23. AD QUOS SACRAMENTA PERTINENT.

Baptismum pertinere, tam ad infantes fidelium quam ad ip
fideles adultos et intellectu praeditos agnoscimus et confitem

itque ita errorem Anabaptistarum damnamus, qui negant Baptismum ıfantibus usque dum cognitionem et fidem habuerint. Coena vero lomini, tantum domesticis fidei, qui se examinare et probare posınt, tam in fide quam in fidei officiis erga proximos pertinere ›nfitemur. Qui sine fide, aut qui cum fratribus suis in dissenone manent, in sacra illa mensa edunt et bibunt, indigne edunt. inc est quod in Ecclesia nostra pastores publicum et particulare ;amen, tum cognitionis tum conversationis et vitae ineunt, eorum i ad Coenam Domini Iesu sunt admittendi.

24. DE CIVILI MAGISTRATU.

Confitemur et agnoscimus, Imperia, Regna, Dominia et Ciıtes a Deo distincta et ordinata esse. Potestatem et authoriem in iisdem sive imperatorum in imperia, regum in sua regna, ıcum et Principum in sua dominia, aliorumque magistratuum in ritates suas, sanctam esse Dei ordinationem, ad manifestationem ›riae ipsius et singularem utilitatem humani generis destinatam: eo ut quicunque quaerant tollere vel confundere totum civilis litiae statum, iamdiu stabilitum, illos non tantum humani gene: hostes, sed impie contra manifestam Dei voluntatem pugnare ırmamus. Praeterea confitemur et agnoscimus, omnes illos, qui authoritate collocati sunt, esse amandos, honorandos, timens, atque in maxime reverenda aestimatione habendos esse: proerea quod vicem Dei gerunt, in quorum subselliis Deus ipse det et iudicat, imo ipsi Iudices et Principes sunt ii, quibus a ɔo datur gladius in laudem et protectionem bonorum, et in maleorum iustam poenam et vindictam. Insuper Regum, Principum, ıbernatorum et Magistratuum esse potissimum et imprimis Reli›nis purgationem et conservationem, affirmamus. Adeo ut non ıtum propter civilem politiam, sed etiam propter conservationem rae religionis, et ut idololatria et superstitio quaevis supprimar, a Deo sunt ordinati: ut in Davide, Iosaphato, Iosia, Ezeia et aliis summis laudibus propter singularem zelum ornatis est lere. Ideo confitemur et profitemur quod qui supremae autholati resistunt, usurpantes quod ad illius munus pertinet, illi Dei dinationi resistunt, ideoque coram illo innocentes esse non posıt. Et praeterea affirmamus, quod quicunque auxilium, consiım et consolationem principibus et gubernatoribus fideliter in ex:utione muneris incumbentibus, negant iidem auxilium consilium suppetias Deo, qui haec per praesentiam sui vicem gerentis tit, recusant.

25. PRIVILEGIA ECCLESIAE GRATIS DATA.

Quanquam Dei verbum vere praedicatum, et Sacramenta recte ministrata, atque disciplina secundum Dei verbum in executione

missa, certa sint et indubitata verae Ecclesiae signa, noı propterea singulas talium societatum personas, electa esse membra arbitramur. Agnoscimus enim et confitemur, zi paleas cum bono tritico, et posse seminari, crescere, et i copia in medio tritici latere, id est, quod reprobi possu coetibus electorum, et cum illis in externis verbi et Sacı rum beneficiis possunt communicare. Sed cum tales tant tenus ad tempus profitentur, et non ex animo, deficiunt, perseverant usque ad finem. Ideo ex Christi morte, resur et ascensione nullum fructum percipiunt. Sed qui corde mulatione credunt, et ore audenter Iesum Christum con ut antea diximus, dona illa certissime percipient, primo vita, remissionem peccatorum, idque sola fide in Christi sa adeo ut quamvis peccatum maneat et continuo insit in m istis nostris corporibus, tamen non imputatur nobis, sed tur, et tegitur Christi iustitia. Secundo in generali iudi bitur unicuique viro et feminae resurrectio carnis: mare e mortuos, terra eos qui in ipsa inclusi sunt reddet: imo Deus manum suam super pulverem terrae extendet, et m corruptibiles resurgent, idque in eiusdem carnis substanti unusquisque nunc gerit, secundum opera, vel gloriam vel reportare. Nam qui nunc in vanitate, crudelitate, im superstitione vel idololatria delectantur, igni qui nunqua guetur, adiudicabuntur, in quo tam corporibus quam anim nunc diabolo ad omnem abominationem committendam m cruciabuntur. Qui autem bene agendo perseverant audeı minum Iesum profitentes, constanter credimus eos gloriam rem et immortalitatem possessuros, ut perpetuo in aete cum Christo Iesu regnent, cuius glorificato corpori, omn conformes reddentur, cum ipse rursus in iudicio appar regnum Deo Patri suo tradet, qui tunc erit et in perpetu bit, omnia in omnibus Deus benedictus in seculum, cui lio et Spiritu sancto, sit omnis honor et gloria, nunc et in Amen.

12.

GENERALIS ONFESSIO VERAE ET CHRISTIANAE FIDEI ET RELIGIONIS

UNDUM DEI VERBUM, ET ACTA NOSTRORUM LAMENTORUM, CUI REGIA MAIESTAS EIUSQUE ILIA, ALIIQUE VARII AD DEI GLORIAM, BONUMQUE OMNIUM EXEMPLUM SUBSCRIPSERUNT.

D EDIMBURGUM 28. IANUARII ANNO DOMINI 1581. ANNOQUE REGNI MAIESTATIS REGIAE 14.

---

omnes, nostrumque unusquisque qui infra subscripsimus, stamur post longam et debitam examinationem conscientiarum arum in rebus verae et falsae religionis, nunc ex Dei verbo sius Spiritu, de veritate plene persuasi sumus. Ideoque cor- nostris credimus, ore nostro confitemur, manibusque nostris ribimus, et constanter coram Deo et toto mundo affirmamus, solam esse veram Christianam fidem, Deo placentem, ho- ue salutem afferentem, quae nunc ex Dei misericordia, bene- Evangelii praedicatione est mundo patefacta, quaeque a mul- t diversis insignibus Ecclesiis et regnis recipitur, creditur fenditur; et praecipue ab Ecclesia Scoticana, Maiestate Re- et tribus huius regni ordinibus, tanquam aeterna Dei veritas, nicum nostrae salutis fundamentum, ut particularius exprimi- n Confessione fidei nostrae stabilitae et publice confirmatae, sis actis Parlamentorum, et iam a longo tempore Regis no- Maiestas, totumque regni Scotiae corpus, cum in urbibus, rure, publice professi sunt. Cui Confessioni, et Religionis ae nos libenter in omnib. articulis in conscientiis nostris as- mur, tanquam indubitatae Dei veritati, quae verbo ipsius to tantummodo innititur. Ideoque ab omni contraria religione octrina abhorremus, eamque detestamur, praesertim vero, genus Papismi in genere, et particularia eius capita, sicut i verbo et Ecclesia Scoticana damnantur et confutantur: no- tim autem detestamur, et repudiamus usurpatam illam Rom. christi authoritatem in Scripturas Dei, in Ecclesiam, in civilem

stratum et conscientias hominum: omnes ipsius leges tyranni-
-le rebus adiaphoris contra Christianam nostram libertatem:
am eius doctrinam, contra sufficientiam verbi scripti, per-
uem Legis, officium Christi, et benedictum Evangelium. Cor-
m eius doctrinam, de peccato originali, nostra naturali im-
-entia, et rebellione contra Dei legem, nostram iustificationem
· solam fidem, imperfectam nostram sanctificationem et obedien-
egi naturae, ministerium, et usum sacrosanctorum Sacra-
um; quinque spuria eius Sacramenta, cum omnibus eius
, ceremoniis et falsa doctrina, administrationi verorum Sa-
-mentorum addita sine Dei verbo: crudele ipsius iudicium con-
in sine baptismo morientes, baptismi, absolutam ipsius
... necessitatem: blasphemam ipsius opinionem transub-
tionis sive realis praesentiae corporis Christi in elementis,
receptione eiusdem ab impiis vel hominum corporibus, eius
sationes cum solennibus iuramentis, periuriis et gradibus in
ionio prohibitis a verbo Dei: ipsius crudelitatem contra in-
item in divortio repudiatum, Missam eius diabolicam, Sacer-
... eius blasphemum, prophanum ipsius pro peccatis viventium
uorum sacrificium: canonizationem hominum, invocationem
...um, aut Sanctorum defunctorum: imaginum, reliquiarum,
...aginum crucis cultum: dedicationem templorum, altarium,
1, vota quae fiunt creaturis: ipsius purgatorium, preces pro
is, orationes et sermones lingua peregrina cum ipsius pro-
...onibus et blasphemam eius litaniam, et multitudinem advoca-
torum et mediatorum; multiplices ordines, auricularem confessio-
nem, dispersam et incertam eius poenitentiam, generalem eius et
dubitantem fidem, eius satisfactiones hominum pro suis peccatis,
ipsius iustificationem ex operibus, opus operatum, opera supereroga-
gationis, merita, indulgentias, peregrinationes et stationes, aquam
sanctam, baptismum campanarum, spirituum coniurationem, cru-
cis formationem, benedictionem, unctiones, exorcizationes, con-
secrationes bonarum Dei creaturarum, una cum superstitiosa de
his adiuncta opinione: terrenam eius monarchiam, cum impia hie-
rarchia, tria eius solennia vota cum omnibus ipsius diversarum
sectarum rasis. Erronea et sanguinolenta ipsius Concilii Triden-
tini decreta, cum omnibus subscriptoribus et approbatoribus cru-
delis et sanguinei illius foederis coniurati contra Dei Ecclesiam.
Et tandem omnes eius vanas allegorias, ritus, signa et traditio-
nes in Ecclesiam Dei praeter, vel contra Dei verbum et doctri-
nam huius vere reformatae Ecclesiae introducta, cui nosmetipsos
in doctrina, fide, religione, disciplina et usu sacrorum Sacramen-
torum, tanquam viva membra, eiusdem corporis sub Christo ca-
pite libenter adiungimus. Promittentes et solenniter iurantes per
magnum illud nomen Domini Dei nostri nos perseveraturos in
doctrina et disciplina huius Ecclesiae, quodque pro vocatione et
facultate nostra eadem defendemus omnibus diebus vitae nostrae,

ena omnium maledictionum in lege contentarum, rporis et animae, in die tremendi illius iudicii Dei. ilti a Satana et Romano illo Antichristo incitentur p.. urare, subscribere, et ad tempus sanctis Sacramentis frau-r contra ipsorummet conscientias uti, hac ratione inten- sub externo religionis praetextu, primum, veram Dei re-n in Ecclesia corrumpere et subvertere, et postea com- opportunitatem nacti, apertos hostes se profiteri, et ean-rsequi, lactati vana spe indulgentiarum pontificis, quas con- verbum excogitavit, ad maiorem ipsiusmet confusionem, um in die Domini Iesu, duplicem condemnationem. Nos omnem talis hypocrisis et fraudis, in hoc cum Deo et a negotio suspicionem removere cupientes, protestamur et ius scrutatorem cordium et renum in testem, quod mentes a nostra plene huic confessioni, promissioni, iuramento et tioni assentiuntur: adeo quod non moveamur ullo mundano t, sed tantum persuasi sumus in nostra conscientia, cogni- amore verae religionis Dei nostri, per sanctum Spiritum s nostris impressae, sicut illi respondebimus in die illo, reta omnium cordium fient manifesta. Et quia percipimus, et stabilitatem religionis et Ecclesiae nostrae proxime sub salute, et bona dispositione, et gestu Maiestatis regiae , tanquam ab instrumento consolationis pleno, ex Dei mi-ia huic regno indulto ad Ecclesiae suae conservationem et inter nos administrationem, protestamur et ex animis pro-s, sub eodem iureiurando, chirographo, et poenis, nos rsonam et authoritatem, nostris bonis corporibus et vitiis, gelii Christi defensione, patriae libertate, iustitiae ad-tione et iniquitatis ultione contra omnes hostes, intus vel egnum, defensuros, quemadmodum optamus Deum esse tentem et propitium protectorem in die nostrae mortis, et s Domini nostri Iesu Christi: cui cum Patre, et sancto sit omnis honos et gloria in aeternum. Amen.

13.

CONFESSIO

VERE CHRISTIANA ECCLESIARUM REFORMATARUM BELGICAE,

[CON]TINENS SUMMAM DOCTRINAE DE *DEO* [E]T DE AETERNA ANIMARUM SALUTE.

Articulus I.

DE NATURA DEI.

[Cord]e credimus, et ore confitemur, unicam esse et simplicem [essen]tiam spiritualem, quam *Deum* vocamus, aeternum, incom[prehensibilem,] invisibilem [1]), immutabilem, infinitum, qui per[fectissime es]t sapiens, iustus, et bonus, ac fons [3]) omnium bonorum uberrimus [4]).

1) *invis.*] Synt. 1612. *inconspicuum.* 2) *perf.*] Synt. 1612. *totus.* 3) *iustus ... fons*] Synt. 1612. nil habet nisi *fonsque.* 4) Synt. 1612. add. testimonia S. S.: Eph. 4, 8. (6?) 2. Deuter. 6, 4. 1 Tim. 2, 5. 2 Cor. 8, 6. (?) Ioan. 4, 24. Esa. 40, 28. et 44, 6.

Articulus II.

DE COGNITIONE *DEI.*

Duobus autem modis *Deum* cognoscimus: primo per ipsam creationem, conservationem, et gubernationem universi huius mundi [1]). Is enim oculis nostris est instar Libri [2]) pulcherrimi, in quo creaturae omnes, a minimis usque ad maximas, veluti literae quaedam inscriptae, ex quibus [3]) invisibilia *Dei* conspici et cognosci [4]) possunt; nempe aeterna ipsius potentia et divinitas, ut Apostolus Paulus [5]) loquitur Rom. 1, 20. Quae omnia sufficiunt ad homines convincendos et inexcusabiles reddendos [6]). Secundo seipsum multo clarius et manifestius in sacro suo et divino verbo nobis cognoscendum praebet ac patefacit, quantum scilicet nobis in hac vita ad ipsius gloriam et ad suorum salutem necessarium est [7]).

1) *et .... mundi*] Synt. 1612. *atque universi huius mundi gubernationem.* 2) *Libri*] Synt. 1612. *Codicis.* 3) *literae .... ex quibus*] Synt.

12. *characteres et elementa quaedam insculptae sunt: per quae.* 4) *et gnosci*] Synt. 1612. *cognoscique a nobis.* 5) *Ap. Paulus*] Synt. 1612. bet ordinem hunc: *Paulus Apostolus.* 6) *Quae omnia ... reddendos*] ynt. 1612. *Quae cognitio sufficit ad conv. et inexc. reddendos quosvis hoines.* 7) *Secundo seipsum .... necessarium est*] Synt. 1612. *At multo larius et manifestius deinceps se ipsum nobis ille in sacro suo et divino erbo patefacit: quantum quidem id ad gloriam ipsius suorumque salutem, in hac vita expedit.* Psalm. 19. Ephes. 4, 6. 2 Cor. 2, 6.

Articulus III.

DE SACRA SCRIPTURA.

Confitemur hoc *Dei* verbum non fuisse ulla humana voluntate ut allatum aut traditum: sed sanctos *Dei* viros divino afflatos Spiritu illud ellocutos esse, ut testatur divus Petrus [1]). Postea ero *Deus* ipse pro immensa sua [2]) cura et sollicitudine, quam le suis suorumque salute gerit, servis suis Prophetis et Apostois [3]) mandavit, ut sua illa [4]) oracula scriptis committerent: ipseque adeo duas tabulas Legis digito suo exaravit: quae caussa est ur eiusmodi scripta sacram et divinam Scripturam appellamus.

1) Synt. 1612. add. 2 Pet. 1, 21. 2) *sua*] Synt. 1612. *illa.* 3) Synt. 612. *Apostolis et Prophetis* hoc ord. 4) Homm. ex mendo *ille.*

Articulus IV.

DE CANONICIS LIBRIS VET. ET NOVI TESTAMENTI.

Complectimur autem sacram Scripturam duobus illis voluminius Veteris et Novi Testamenti, qui libri *Canonici* vocantur, de uibus nulla est [1]) controversia. Eorum [2]) hic est tum numerus, m ordo in Ecclesia Dei receptus. *Quinque libri Mosis*, liber osuae, *Iudicum*, *Ruth*, duo libri *Samuelis*, duo *Regum*, duo *hronicorum*, qui et [3]) *Paralipomenon* vocantur, primus *Esdrae*, *ehemias*, *Esther*, *Iob*: item *Psalmi Davidis*, tres libri *Salomois*, nempe *Proverbia*, *Ecclesiastes* et *Canticum Canticorum*: quauor *Prophetae maiores*, *Esaias*, *Ieremias*, *Ezechiel* et *Daniel*: haec duodecim etiam *minores Prophetae*. Novi porro Testamenti bri Canonici sunt: *Evangelistae quatuor*, divus scilicet *Matthaeus*, *arcus*, *Lucas* et *Iohannes*: *Acta Apostolorum*: *quatuordecim pistolae divi Pauli*, et *septem reliquorum Apostolorum*: *Apolypsis divi Iohannis Apostoli.*

1) *est*] Synt. 1612. *unquam fuit.* 2) Synt. 1612. *Eorumque.* 3) *qui*] Synt. 1612. *quae.*

Articulus V.

DE AUCTORITATE S. SCRIPTURAE.

Hosce [1]) libros solos recipimus tanquam sacros et Canonicos, ibus fides nostra inniti, confirmari et stabiliri possit. Et crenus absque ulla dubitatione ea omnia [2]), quae in illis continen-

tur, idque non tam quod Ecclesia illos pro Canonicis recipiat comprobet, quam quod Spiritus Sanctus nostris conscientiis testatur illos a Deo emanasse: et eo etiam [3]) quod ipsi hanc suam autoritatem per se satis testentur ac comprobent [4]): quum et ipsi caeci rerum omnium, quae in illis [5]) praedictae fuerunt, impletionem et executionem clare conspicere, et veluti sensibus percipere possint.

1) Synt. 1612. *Hos.* 2) *Et cred. absque .... omnia*] Synt. 1612. *Itaque absque ..... omnia credimus.* 3) *etiam*] Synt. 1612. *maxime* 4) *ipsi hanc ..... comprobent*] Synt. 1612. *ipsi etiam per se sacram hanc suam authoritatem, et sanctitatem testentur, atque comprobent.* 5) *illis* Synt. 1612. add. *scriptis.*

Articulus VI.

DISCRIMINE LIBRORUM CANONICORUM ET APOCRYPHORUM.

...entiam porro constituimus inter libros hosce [1]) Sacros ... quos Apocryphos vocant: utpote quod Apocryphos legere ... Ecclesia possit, et documenta ex iis desumere in rebus, ...nsentiunt cum libris Canonicis [2]): at nequaquam ea est autoritas et firmitudo, ut ex illorum testimonio aliquod ... de Fide et Religione Christiana certo constitui possit: tan... aliorum autoritatem infringere vel minuere valeant.

...Synt. 1612. *istos.* 2) *Apocryphos legere .... Canonicis*] Synt. ... *Apocryphi legi quidem in Ecclesia possint, et fas sit ex illis eatenus etiam sumere documenta, quatenus cum libris Canonicis consonant.*

Articulus VII.

DE PERFECTIONE S. SCRIPTURAE.

Credimus etiam [1]) sacram hanc Scripturam perfectissime omnem *Dei* voluntatem complecti, et in illa abunde ea omnia doceri, quaecunque ab hominibus credi necesse est, ut salutem consequantur. Itaque cum illic exactissime et fuse descripta sit omnis divini cultus ratio, quam Deus a fidelibus exigit: nulli hominum (quamvis Apostolica dignitate praedito, ac ne ulli quidem Angelo e coelo demisso [2]), ut divus Paulus loquitur) fas est aliter docere, quam iam pridem in sacris Scripturis edocti sumus. Quum enim vetitum sit, ne quis Dei verbo quidquam aut addat aut detrahat, satis eo ipso declaratur sacram hanc doctrinam omnibus suis numeris et partibus perfectam ac absolutam esse. [Unusquisque itaque diligenter cavere debet, ne quid illi addat aut detrahat, quo sapientia humana cum sapientia divina commisceri possit.] [3]) Ideoque cum hisce divinis Scripturis atque hac Dei veritate [4]) nulla alia hominum, quantavis sanctitate praeditorum, Scripta, nulla consuetudo, nec multitudo ulla, nec antiquitas, neque temporum praescriptio, nec [5]) personarum successio, neque concilia ulla, nul

[ue hominum decreta aut statuta conferenda aut comp... 6)
, utpote quod Dei veritas rebus omnibus antecell...
hominea 7) sunt mendaces, [et illorum sapientia
potest] sunt ipsa 8) vanitate vaniores. Idcirco .
imus quaecunque cum certissima hac regula non c...
) ab Apostolis edocti 10), quum dicunt: *Probate spiritu..., an
Deo sint:* et, *si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non
rt, ne recipite eum* 11) *domum* etc. 12)

l) *etiam*] Synt. 1612. *autem.* 2) Hommius: *dimisso.* 3) *Unus-
ue ... possit*] Synt. 1612. om. haec. 4) *atque ... veritate*] Synt.
atque Dei nuda veritate. 5) *nec*] Synt. 1612. *neque.* 6) *aut
aranda*] Synt. 1612. *comparandave.* 7) *homines*] Synt. 1612. add.
...ä suä. 8) *mendaces ..... ipsa*] Synt. 1612. *mendaces, et ipsa.*
...i] Synt. 1612. *ut.* 10) *edocti*] Synt. 1612. add. *fuimus.* 11) Synt.
. *illum* pro *eum.* 12) Synt. 1612. add. testimonia S.S. sqq.: 2 Tim.
. 17. 1 Pet. 1, 1. Prov. 30, 5. Gal. 3, 15. Apoc. 22, 18. Ioan. 15, 15.
20, 27. 1 Tim. 1, 3. 2 Ioan. 1. 10. Gal. 1, 8. 1 Cor. 15, 2. Act.
2. Rom. 15, 4. 1 Petri 4, 11. Ioan. 4, 25. Es. 1, 12. 1 Cor. 2, 4.
. 3, 4. 1 Cor. 3, 11. Deut. 12, 32. Matth. 15, 3. et 17, 5. Marc. 7, 7.
ess. 2, 2. 1 Ioan. 4, 1.

Articulus VIII.

SS. TRINITATE PERSONARUM IN UNICA ESSENTIA DIVINA.

Iuxta hanc veritatem et verbum hoc *Dei*, credimus in unicum m Deum (qui unica atque aeterna est essentia, distincta re-, vere, et ab aeterno in tres Personas, quarum quaeque suas t proprietates incommunicabiles 1)) nempe in Patrem, Filium, Spiritum Sanctum 2). Pater caussa et origo et initium est ium rerum tam visibilium quam invisibilium 3). Filius est Ver-, Sapientia et Imago Patris: Spiritus Sanctus est aeterna ue essentialis] potentia et virtus procedens a Patre et a Fi-). Ita tamen ut haec distinctio non efficiat ut Deus sit vel-in tres partes divisus: quandoquidem Scriptura nos docet, Pa-. 5), et Filium, et Spiritum Sanctum suam quidem singulos 6) re hypostasin seu 7) subsistentiam proprietatibus suis distin-: ita tamen ut tres hae Personae sint tantum unus et solus s. Certum igitur est Patrem non esse Filium 8) nec Filium Patrem, neque Spiritum Sanctum esse 9) aut Patrem aut Fi-. Interim tamen Personae illae sic distinctae, neque sunt ae, neque confusae, neque permixtae. Neque 10) enim Pater em humanam assumpsit, nec Spiritus Sanctus 11) sed solus s. Pater nunquam sine Filio suo fuit, nec sine Spiritu suo o, quia singuli in una 12) eademque essentia eiusdem sunt nitatis. Nullus 13) ex his aut primus aut ultimus est, quia s tres unum sunt in veritate et potentia, in 14) bonitate et icordia.

) *Iuxta hanc veritatem ..... incommunicabiles*] Synt. 1612. *Iuxta*

veritatem et Dei verbum in unicum solum Deum credimus (qui est
essen a, incommunicabilibus proprietatibus in tres personas re vera
istincta). 2) Synt. 1612. addit testimonia S.S. sqq.: 1 Ioan.
43, 11. Ioan. 1, 12. 1. 1 Ioan. 1, 1. Apoc. 19, 13. Prov. 8,
..., 14. 3) Pater caussa .... invisibilium] Synt. 1612. Nam
quidem visibilium omnium et invisibilium causa, origo, ac initium
. 4) Spiritus S. est ..... Filio] Synt. 1612. Spiritus s. vero po-
t, et virtus quae a Patre et Filio emanat. 5) Synt. 1612. et
6) suam quidem sing. om. Synt. 1612. 7) Synt. 1612. sive
. 8) Certum ... non esse Filium] Synt. 1612. Igitur certum est
rem, Filium. 9) esse om. Synt. 1612. 10) Synt. 1612. non
uae. 11) Pater carnem .... Sanctus] Synt. 1612. Pater aut Spi-
nctus carnem hum. assumpserunt. 12) in una om. Synt. 1612.
s] Synt. 1612. add. enim. 14) in veritate .... in] Synt. 1612.
ite ac potentia, tum.

Articulus IX.

DE SS. TRINITATE.

ec vero omnia cognoscimus tam ex Sacrae Scripturae te-
niis, quam ex effectis [1]) iis [2]) potissimum, quae nos in nobis-
sis sentimus. Et sacrae quidem Scripturae testimonia, quae
docent sacram hanc Trinitatem credere, passim in Veteri
mento occurrunt; quae non tam numeranda, quam certo
o seligenda sunt. Qualia haec sunt, Geneseos primo dicit
imus hominem ad imaginem et similitudinem nostram,
...x, creavit itaque Deus hominem ad imaginem et si-
...nem [3]) *suam, marem, inquam, et foeminam creavit eos.*
..., *Ecce Adam tanquam unus nostrûm factus est* [4]). Ex eo enim quod dicitur, *Faciamus hominem ad similitudinem nostram,* apparet pluralitatem esse Personarum [5]) in Deitate. Quum autem dicitur, *Deus creavit* etc., indicatur unitas Divinitatis. Verum quidem est hic non exprimi [6]), quot sint personae: tamen quod in Veteri Testamento obscure traditum est, id in Novo nobis clare admodum [7]) exponitur. Quum enim Dominus noster Iesus Christus in Iordane baptizaretur [8]), *Patris* vox audita est dicentis, *Hic est Filius meus dilectus:* et *Filius* ipse in aquis est visus: *Spiritus* vero *Sanctus* sub specie columbae apparuit. [An non igitur tres sunt?] [9]). In communi omnium fidelium baptismo haec formula a Christo instituta est [10]): Baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti [11]). Sic etiam in Evangelio Lucae [12]) Angelus Gabriel Mariam, Domini nostri matrem, alloquitur: *Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi inumbrabit te, propterea id quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* [Videmus hic nominari *Patrem* Altissimum, postea *Filium Dei* qui ex Virgine natus est, et Spiritum Sanctum, qui Virginem inumbravit [13]).] Item, *Gratia Domini nostri Iesu Christi et charitas Dei, et communicatio Spiritus Sancti sit vobiscum* [14]) [Atque hic videmus clare tres nominari [15])]. Item, *Tres sunt qui testificantur in coelo, Pater, Sermo et Spiritus Sanctus,*

hi [16]) tres unum sunt [17]). Quibus omnibus locis plenissime [18]) cemur, in unico Deo tres esse Personas. Etsi autem haec ctrina omnem humani ingenii captum superet, illam tamen nunc verbo Dei firmiter credimus, expectantes, donec in coelo ena [19]) illius cognitione fruamur. Notanda porro [20]) sunt etiam arum trium Personarum singularia [21]) officia et effecta, quae rga nos singulae [22]) exerunt. Pater enim vocatur Creator noster er [23]) virtutem ipsius, Filius noster Servator per sanguinem psius; Spiritus sanctus est sanctificator noster per inhabitationem psius in cordibus nostris. Atque hanc de SS. Trinitate doctrinam [24]) m inde ab Apostolorum aetate ad haec usque tempora semper era retinuit Ecclesia, et adversus *Iudaeos*, *Mahumetanos*, aliosque pseudochristianos et haereticos defendit, quales fuerunt *Marcion*, *Manes*, *Praxeas*, *Sabellius Samosatenus* [*Arius*] et similes, qui omnes iure meritoque [25]) ab orthodoxis Patribus condemnati unt. Recipimus itaque libenter hic tria illa *Symbola*, nempe *Apostolorum*, *Nicenum* et *Athanasii*, et quaecunque de hoc dogmate uxta illorum Symbolorum sententiam [sacra Concilia] [26]) statuerunt.

1) Synt. 1612. *ex ipsis effectis.* 2) Synt. 1612. *iisque.* 3) *nostram ..... similitudinem* om. Synt. 1612. 4) Synt. 1612. add. Gen. 3.) *pluralitatem esse Personarum*] Synt. 1612. *plures esse Personas.* 6) *Verum .... exprimi*] Synt. 1612. *Etsi autem hic non exprimitur.* 7) *clare dmodum*] Synt. 1612. *luce clarius.* 8) Synt. 1612. add. Matth. 3, 16.) *An non ... In*] Synt. 1612. *Ideo et in.* 10) *a Chr. inst. est*] Synt. 612. *uti praecipimur.* 11) Synt. 1612. add. Matt. 28, 19. 12) *in Ev. Lucae*] Synt. 1612. *apud Lucam* Luc. 1, 35. 13) *Videmus ..... inumravit*] Synt. 1612. om. haec. 14) Synt. 1612. add. 2 Cor. 13, 13. 5) *Atque hic* etc. om. Synt. 1612. 16) *et hi*] Synt. 1612. *qui.* 17) ynt. 1612. add. 1 Ioan. 5, 7. 18) *plenissime*] Synt. 1612. *amplissime.* 9) Homm. *plene.* 20) *porro* om. Synt. 1612. 21) *singularia* om. ynt. 1612. 22) Synt. 1612. *singuli.* 23) *per*] Synt. 1612. *ob.* 24) *Filius noster Servator ... doctrinam*] Synt. 1612. *Filius vero Salvator, ac edemptor noster vocatur, quod sanguine suo nos redemerit. Spiritus sanctus sanctificator noster, quod in cordibus nostris habitet*, Mal. 2, 10. 1 Pet. , 2. 1 Ioan. 4, 14. Gal. 4, 6. Tit. 3, 5. Rom. 8, 9. Rom. 14, 16. *Atque sanctam hanc sacrae Trinitatis doctrinam.* 25) *iure meritoque*] Synt. 612. *merito.* 26) *sacra Concilia*] Synt. 1612. om. haec.

Articulus X.

DE AETERNA DEITATE FILII DEI, DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI.

Credimus *Iesum Christum* respectu naturae ipsius divinae sse unicum Dei filium ab aeterno genitum, non factum aut creatum [1]), (sic enim esset [2]) creatura) sed Patri ὁμοούσιον καὶ συνΐδιον seu [3]) eiusdem cum Patre essentiae, eique [4]) coaeternum, haracterem, seu veram imaginem ὑποστάσεως Patris, et Splendorem gloriae eius in omnibus [et per omnia] ei aequalem [5]). st autem is Filius Dei non tantum ab eo tempore quo naturam ostram humanam induit, sed ab aeterno, uti [6]) haec testimonia

se 7) collata nos docent. Moses ait 8) *Deum creasse mun-* ... divus Iohannes *per Sermonem*, quem *Deum* vocat, *omnia* ...*sse* dicit; [Et quem D. Ioannes *Sermonem* vocat, eun- ... Paulus *Filium* vocat] asserens, *Deum per Filium suum* ...*a seu mundum condidisse*. [Praeterea docet D. Paulus *Deum* ... per *Iesum* Christum creasse.] 9) Sequitur itaque eum, qui ...us et Sermo et Filius et Iesus Christus dicitur, iam tum ...sse, quum ab ipso omnia condita fuerunt. Idcirco Michaeas ..., 2. Propheta inquit, *Exitus eius ab initio, a diebus aeter-*... Item, [*Est primogenitus omnis creaturae*, et 10)] *Est* ...*e initio dierum, et absque fine vitae*. [Psalmo secundo, *Fi-* ...*neus es, ego hodie genui te: Osculamini Filium.*] 11) Est ... ille verus et aeternus *Deus*, omnipotens ille, quem invoca-..., adoramus, et colimus [omnibus diebus vitae nostrae] 12).

1) Synt. 1612. add. Ioan. 1, 18. 49. 2) *Sic enim esset*] Synt. 1612. ... 3) *Patri ... seu* om. Synt. 1612. 4) Synt. 1612. *illique. seu ... aequalem*] Synt. 1612. *quique est vera imago sub- et splendor gloriae ipsius, in omnibus illi aequalis*, Col. ... 30. Phil. 2, 6. Hebr. 1, 3. Ioan. 8, 23. et 9, 36. Act. ... 5, 6) *uti*] Synt. 1612. *ut*. 7) *inter se*] Synt. 1612. 8) Synt. 1612. add. Gen. 1. 9) *Et quem D. Ioannes ...* Synt. 1612. *Sic Apostolus ad Hebraeos, asserit Deum per Fi- Christum omnia creasse*, Colos. 1, 16. 10) *Est primog.* etc. 1612. 11) *Psalmo* etc. om. Synt. 1612. 12) *verus et aeter- ...strae*] Synt. 1612. *verus Deus, aeternus, omnipotens, quem in- ...or. et colimus.*

Articulus XI.

DE PERSONA ET AETERNA DEITATE SPIRITUS SANCTI.

Credimus etiam et confitemur Spiritum Sanctum a Patre et Filio ab aeterno procedere: itaque nec factum, nec creatum, nec genitum fuisse, sed ab utroque tantum procedentem, qui ordine tertia est Trinitatis Persona, eiusdem essentiae, gloriae et maiestatis cum Patre et Filio. Ideoque et ipse verus et aeternus Deus est 1).

1) Synt. 1612. add.: *ut nos sacrae Scripturae docent.* Heb. 7, 3. Ioan. 14, 6. et 15, 26.

Articulus XII.

DE CREATIONE MUNDI, ET DE ANGELIS.

Credimus Patrem per Verbum suum, hoc est, per Filium, coelum, terram, et reliquas naturas omnes ex nihilo creasse, quum illi visum fuit 1) opportunum, singulisque suum esse, formam, et varia officia tribuisse, ut Creatori suo inservirent. Eumque nunc illas 2) fovere, sustentare, et regere, secundum aeternam suam Providentiam, et per immensam virtutem suam 3). Idque ut illae quidem homini, homo vero Deo suo inserviat. Creavit etiam An-

los, omnes natura bonos, ut ministri ipsius essent, iam inservirent: quorum tamen nonnulli [4]) ab excelle ra, in qua eos Deus crearat, in perditionem aetern... int: alii vero singulari Dei gratia in primo illo statu suo ... runt. Diaboli quidem et cacodaemones illi, ita corrupti et ravati sunt, ut et Dei et omnis boni coniurati sint hostes, Ecclesiae et singulis ipsius [5]) membris tanquam praedones e s ula omnibus viribus [6]) insidiantur, ut imposturis suis ac decept... ibus omnia destruant atque [7]) pessundent: [atque adeo quidem t se adorari ab omnibus velint, quem in finem multa hominibus ollicentur: neque mirum hoc est, quum Diabolus Christum ausus uerit aggredi, eumque permovere ut ipsum adoraret [8]).] Idcirco ropria sua malitia perpetuae condemnationi addicti, expectant in- ies horrenda suorum facinorum supplicia ac tormenta [9]). Respui- us itaque atque execramur [10]) hoc loco *Saducaeorum* errorem, ui Spiritus ullos aut Angelos esse negarunt. Item et *Manichaeo- um* errorem, qui asserunt Diabolos ex seipsis originem ducere t ex propria sua natura malos esse, non autem corruptos per obedientiam voluntariam [11]).

1) Synt. 1612. *est* pro *fuit.* 2) Synt. 1612. add. *omnes etiam.* 3) *secundum .... suam*] Synt. 1612. *pro aeterna sua providentia, et immensa virtute.* 4) *nonnulli*] Synt. 1612. *alii.* 5) Synt. 1612. *illius.* 6) *omn. vir.* om. Synt. 1612. 7) Synt. 1612. *et.* 8) Synt. 1612. om. *atque adeo quidem* etc. 9) *ac tormenta* om. Synt. 1612. 10) *atque execramur* om. Synt. 1612. 11) Synt. 1612. add. S.S. testimonia sqq.: Ioan. 15, 26. Gen. 1, 1. Isai. 40, 26. Heb. 3, 4. Apo. 4, 11. 1 Tim. 4, 3. 1. Col. 1, 16. Heb. 3, 14. et 1, 3. Psal. 103, 21. et 4, 3. 8. Ioan. 8, 44. 2 Pet. 2, 4. Luc. 8, 31. 1 Pet. 5, 8. Matt. 25, 40. Act. 23, 8.

Articulus XIII.

DE PROVIDENTIA DEI.

Credimus Deum hunc Opt. Max. postquam res omnes creas- set, eas minime sortis aut fortunae arbitrio [1]) commisisse, sed ipsummet illas ex praescripto sacrosanctae suae voluntatis ita assi- ne, regere et gubernare, ut nihil in hoc mundo absque illius decreto atque [2]) ordinatione contingat: quanquam tamen [3]) Deus malorum, quae in hoc mundo accidunt, neque auctor, neque reus dici possit. Tam late [4]) patet infinita et incomprehensibilis illius um potentia tum bonitas, ut [5]) tunc etiam opera et actiones suas ancte et iuste decernat atque [6]) exequatur, quum et Diabolus t impii iniuste agunt. Quaecunque vero ille agit humanum captum cedentia, de iis nolumus curiose et supra nostrum captum in- uirere: quinimo secreta et [7]) iusta tamen Dei iudicia humiliter reverenter adoramus. Sufficit enim nobis, quod Christi disci- li esse possimus, et ea duntaxat discamus [8]) quae ipso [9]) verbo o nos docet, neque hos fines transilire volumus [10]). Haec vero ctrina immensam nobis adfert consolationem. Ex illa enim

cognoscimus [11]) nihil nobis fortuito contingere, sed omnia nostri coelestis voluntate, qui pro nobis vera [12]) paterna cu cubat, omnia sibi subdita habens, ita ut ne pilus quidem nostri (qui omnes ad unum numerati sunt) evelli, nec mi passerculus humi cadere, sine Patris nostri voluntate, His [13]) itaque penitus acquiescimus, agnoscentes Deum di et inimicos nostros omnes veluti habenis ita fraenatos cont ut, sine ipsius voluntate et bona venia, nemini nostrum valeant. Itaque [14]) hoc loco detestandam *Epicureorum* opin reiicimus, qui Deum otiosum, et nihil agentem, omniaque nae et casui [15]) committentem finxerunt [16]).

1) *arbitrio*] Synt. 1612. add. *regendas*. 2) Synt. 1612. *et. men* om. Synt. 1612. 4) Synt. 1612. add. *enim*. 5) Synt. 16 pro *ut*. 6) Synt. 1612. *et*. 7) *et* om. Synt. 1612. 8) *quod* .... *discamus*] Synt. 1612.: (*ut Christi discipulis*) *ea duntaxat* d 9) Synt. 1612. *ipse*. 10) *volumus*] Synt. 1612. *fas esse ducimus*. 11) *agnoscimus*. 12) Synt. 1612. *vere*. 13) Synt. 1612. *Istis* pro *His*. 14) 1612. *Et*. 15) *fortunae et casui*] Synt. 1612. *sorti*. 16) Synt. 1612. ad testimonia sqq.: Act. 23, 8. Ioan. 5, 17. Heb. 1, 3. Prover. 16, 4. 4, 15. Iob. 1, 21. 2 Reg. 22, 20. Act. 4, 28. 1 Sam. 8, 25. Psal. 1 Isa. 45, 7. Amos 3, 6. Deut. 19, 5. Prover. 21, 1. Ps. 105, 25. Isa. 2 Thess. 2, 11. Ezech. 41, 9. Rom. 1, 28. 1 Reg. 11, 23. Gen. 45, 50, 20. 2 Sam. 16, 10. Matt. 8, 31. 1 Ioan. 3, 8.

Articulus XIV.

DE HOMINIS CREATIONE, LAPSU ET CORRUPTIO

Credimus Deum ex limo terrae hominem ad imaginem creasse bonum [1]), iustum et [2]) sanctum [atque in omnibus perfectum [3]),] qui proprio arbitrio suam voluntatem ad Dei v tatem componere et conformem reddere possit [4]). [Deus i eum creavit constantem duabus partibus, corpore et anima: c e terra conditum fuit, Spiritum vero et vitam Deus ei inspi adeo ut in homine tanta conspiciatur excellentia, ut humanu genium illi exprimendae par non sit. Eiusmodi eum fuisse testatur, ut nihil illi amplius deesset, quam quod Deus non *Gloria et honore coronatus fuit* [5]).] Verum quum in honor set, nescivit, et excellentiam suam non cognovit [iumentis s factus est [6]):] sed seipsum sciens et volens peccato, et per sequens morti ac maledictioni subiecit: dum Diaboli verbis e posturis aurem praebens mandatum vitae transgressus est, qu Domino acceperat, seque a Deo (vera ipsius vita) per peccatu subduxit atque abalienavit, et totam ipsius naturam corrup vitiavit [8]). Quo factum est, ut morti tum corporali [9]) tum tuali sese obnoxium reddiderit, improbus [10]) atque perversu fectus fuerit, atque in omnibus viis et studiis suis corruptu praeclara illa dona omnia amiserit, quae a Deo acceperat: ut non nisi exiguae illorum scintillae et vestigia exilia illi r

ut, quae sufficiant ad homines reddendos inexcusabiles, [sed nequaquam ad nos bonos ac Deo probatos efficiendos,] quoniam quidquid in nobis est lucis in caecas tenebras est 11) conversum, ut Scriptura ipsa docet dicens: *Lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt.* Ibi enim Iohannes manifeste homines tenebras vocat. [Atque in Psalmo dicitur: *Penes te Domine est fons vitae; et in luce tua clare videmus lucem* 12).] Idcirco quaecunque de libero hominis arbitrio [adversus haec 13)] traduntur, ea nos merito reiicimus, quum homo 14) sit *servus peccati*, nihilque boni ex se possit 15), *nisi datum sit illi de coelo.* Quis enim iactare audeat se quaecunque voluerit praestare posse, quum Christus ipse dicat: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus, qui misit me, traxerit eum;* [D. Paulus testatur naturalem hominem talem esse, qualem Adamus in lapsu suo produxit 16).] Quis voluntatem suam ostentet, qui intelligat 17) *omnes carnis affectus inimicitias esse adversus Deum?* Quis de intelligentia sua glorietur, qui sciat *animalem hominem non esse capacem eorum quae sunt spiritus Dei?* In summa, quis vel ullam suam cogitationem in medium proferat, qui intelligat nos non esse idoneos ex nobis ipsis ad cogitandum quidquam, sed quod idonei sumus, id omne ex Deo esse? [Cogitare minus est quam facere 18).] Certum ergo et firmum manere oportet, quod Apostolus dixit, *Deum esse qui efficit in nobis et ipsum velle et ipsum efficere* 19) *pro gratuita sua benevolentia.* Nulla enim intelligentia, nulla voluntas est menti et voluntati Dei conformis, quam Christus in homine non sit operatus 20): quod et ipse nos docet dicens: *Sine me nihil potestis facere.* [Christus etiam et hoc dicit: *Qui peccatum facit, servus est peccati.* Ubi ergo est liberum eius arbitrium? 21)]

1) Synt. 1612. add. *scilicet.* 2) Synt. 1612. *ac.* 3) *atque in* etc. om. Synt. 1612. 4) Synt. 1612. *posset.* 5) *Deus itaque eum* etc. om. Synt. 1612. 6) *iumentis* etc. om. Synt. 1612. 7) *per peccatum*] Synt. 1612. *penitus.* 8) *et totam .... vitiavit*] Synt. 1612. *vitiata omnino, atque corrupta per peccatum ipsius natura.* 9) *corporeae* Synt. 1612. 10) *improbus*] Synt. 1612. *Itaque improbus.* 11) *effectus fuerit, atque in omnibus .... tenebras est*] Synt. 1612. *effectus, in viisque suis omnibus et studiis corruptus praeclara illa dona omnia amisit, quibus illum ornaverat: adeo ut non nisi exig. ill. scint. et vest. exil. illi relicta sunt, quae tamen suff. ad inexc. redd. homines, quia quicquid in nobis est lucis in caecas tenebras sit.* 12) *Atque* etc. om. Synt. 1612. 13) *advers. haec* om. Synt. 1612. 14) Synt. 1612. *is* pro *homo.* 15) *boni ex se possit*] Synt. 1612. *ex se possit homo.* 16) *D. Paulus* etc. om. Synt. 1612. 17) *intelligat*] Synt. 1612. *audiat.* 18) *Cogitare* etc. om. Synt. 1612. 19) *et ipsum velle et ipsum efficere*] Synt. 1612. *et ut velimus et ut efficiamus.* 20) *Nulla enim intelligentia ... operatus*] Synt. 1612. *Nulla enim mens, nulla voluntas Dei voluntati acquiescit, in qua Christus ipse non sit prius operatus.* 21) *Christus etiam* etc. om. Synt. 1612. sed add. testimonia S. S. sqq.: Matt. 20, 29. et 30. Gen. 1, 26. Eccle. 7, 30. Eph. 4, 24. Psal. 49. Isa. 59, 2. Gen. 8, 17. Rom. 5, 12. Rom. 3, 10. Actor. 4, 16. 1 Reg. 1, 20. et 21. Act. 17, 27. Eph. 5, 8. Ioan. 1, 5. Isa. 26, 12. Psal. 94, 11. Ioan. 3, 27. Ioan. 6, 44. Rom. 8, 7. 1 Cor. 2, 14. 2 Cor. 3, 5. Philipp. 2, 13. Ioan. 15, 5.

Articulus XV.

DE PECCATO ORIGINALI.

Credimus Adami inobedientiâ peccatum, quod vocant Or
in totum genus humanum diffusum esse [1]). Est autem pe
originis corruptio totius naturae, et vitium haereditarium,
ipsi infantes in matris utero polluti sunt: quodque velut
quaedam radix genus omne peccatorum in homine produ
estque tam foedum atque [3]) execrabile coram Deo, ut ad u
generis humani condemnationem sufficiat. Neque vero per
smum penitus aboletur aut radicitus evellitur [4]) quandoquid
illo, tanquam ex infausta ac [5]) corrupta scaturigine perp
rivuli assidue exoriuntur atque [7]) effluunt: quamvis filiis I
condemnationem non cedat aut imputetur, sed ex pura Dei
et misericordia illis remittatur: non ut huic remissioni confi
obdormiant, sed ut sensus [8]) huius corruptionis crebriores
tus in fidelibus excitet, utque eo ardentius optent se [9])
corpore mortis liberari. Hinc ergo *Pelagianorum* errorem
mus, qui hoc peccatum originis nihil aliud esse asserunt,
imitationem [10]).

1) *diffusum esse*] Synt. 1612. *sparsum et effusum fuisse.*
ducit] Synt. 1612. *progerminat.* 3) *foedum atque*] Synt. 1612. *t*
4) *penitus .... evellitur*] Synt. 1612. *illud penitus extingui aut r*
evelli credendum est. 5) *infausta ac* om. Synt. 1612. 6) *p*
Synt. 1612. add. *fluctus, atque.* 7) Synt. 1612. *et* pro *atque.* 8) Syn
sensu. 9) *se* om. Homm. 10) Synt. 1612. add. testimonia S.
Phil. 2, 13. Ioan. 15. 5. Psal. 51, 7. Rom. 3, 10. Gen. 6, 3. Ioa
Rom. 5, 14. Eph. 1, 5. Rom. 7, 18. 24.

Articulus XVI.

DE PRAEDESTINATIONE DIVINA.

Credimus Deum (postquam [1]) tota Adami soboles, sic i
ditionem et exitium, primi hominis culpa, praecipitata fu
ipsum talem demonstrasse ac praestitisse qualis est revera,
rum [2]) misericordem et iustum. Misericordem quidem eos
tione et interitu liberando et servando, quos in aeterno et
tabili consilio suo pro mera et gratuita [3]) sua bonitate per
Christum Dominum nostrum elegit, sine ullo [bonorum] ope
ipsorum respectu. Iustum vero, alios in illo suo lapsu et
tione relinquendo, in quam sese ipsi praecipites dederunt.
ratione declarat se esse misericordem et clementem Deum i
salvos facit, quibus nihil debebat: uti quoque se declarat
iudicem ostensione iustae severitatis suae erga reliquos.
interim illis nullam facit iniuriam. Nam quod nonnullos
facit, non propterea fit, quod isti aliis sint meliores, cum
in exitium certum prolapsi sint, donec Deus eos discern
liberet secundum aeternum atque immutabile propositum suum,

in Iesu Christo fundatum est, antequam mundus creatus fuit. Nemo itaque secundum hanc sententiam ad hanc gloriam pervenire per se ipsum potest, quoniam a nobis ipsis non sumus idonei ad cogitandum aliquid boni, nisi Deus per gratiam ac meram bonitatem suam nos praeveniat: adeo natura nostra est corrupta 5).]

1) Synt. 1612. *postenquam.* 2) *nimirum*] Synt. 1612. add. *et.* 3) *in aeternum et .... gratuita*] Synt. 1612. *in aeterno suo consilio pro gratuita.* 4) *sine ..... operum*] Synt. 1612. *absque ullo operum.* 5) *Hac ratione etc. om.* Synt. 1612.

Articulus XVII.

DE REPARATIONE GENERIS HUMANI PER FILIUM DEI.

Credimus etiam Deum nostrum Opt. Max. (quum cerneret hominem sese ita in mortis et corporeae et spiritualis damnationem coniecisse, et prorsus miserum atque maledictum effectum esse) mirabili sua tum sapientia tum bonitate adductum, ut illum ultro prae timore fugientem et quaereret et benigne consolaretur, promisso illi Filio suo ex muliere nascituro, qui serpentis caput contereret et illum 1) beatum redderet.

1) *illum*] Synt. 1612. add. *felicem atque.*

Articulus XVIII.

DE INCARNATIONE FILII DEI.

Confitemur itaque Deum 1) promissionem (Patribus per os sanctorum Prophetarum factam) implevisse, quum constituto ab 2) se tempore Filium illum 3) suum unicum et aeternum in hunc mundum misit: *qui formam servi assumpsit* 4), *similis hominibus factus*, et veram naturam humanam cum omnibus ipsius infirmitatibus (excepto peccato) vere assumpsit, dum conceptus est in utero beatae Virginis Mariae, virtute Spiritus Sancti absque ulla maris 5) opera. Eam porro naturam humanam non quoad corpus tantum induit, sed etiam quoad animam: fuit enim vera anima humana praeditus, ut verus esset homo. Etenim quum anima non minus quam ipsum corpus damnationi esset obnoxia, necesse fuit illum et hoc et illam assumere, ut utrumque simul servaret. Idcirco contra Anabaptistarum haeresin qui negant Christum carnem humanam assumpsisse, confitemur Christum *participem eiusdem* 6) *carnis et sanguinis fuisse, sicut et pueri* 7) *ex lumbis Davidis secundum carnem: factum* 8) *ex semine Davidis secundum eandem carnem, fructumque ex utero virginis Mariae, natum ex muliere: germen Davidis: surculum e* 9) *radice Iesse: e tribu Iuda, atque a Iudaeis ipsis ortum secundum carnem*, et in summa, *verum semen Abrahae et Davidis*, quandoquidem *Abrahae semen assumpsit, et fratribus suis per omnia similis factus est, excepto peccato* [*genitus ex Maria*], *adeo ut (hac ratione) factus sit* 10) *revera noster Emmanuel*, id est, Deus nobiscum.

1) *itaque Deum*] Synt. 1612. *vero Deum tum demum.* 2) Synt.
abs. 3) *illum* om. Homm. 4) Synt. 1612. *accepit* pro *assumpsit.* 5)
1612. *hominis* pro *maris.* 6) *eiusdem* om. Synt. 1612. 7) *pueri*] Synt.
add. *fratres ipsius.* 8) Synt. 1612. add. *inquam.* 9) *surculum e*]
1612. *florem de.* 10) *Davidis, quandoquidem ..... factus sit*] Synt.
Davidi, quod scilicet semen Abrahae assumpserit, excepto peccato
dictum est, fratribus suis similis per omnia factus, adeo ut sit revera

Articulus XIX.

DE UNIONE HYPOSTATICA, SEU PERSONALI, DUAR NATURARUM IN CHRISTO.

Credimus etiam per hanc conceptionem, Personam Filii
iunctam atque unitam fuisse inseparabiliter cum humana nat
ita ut non sint duo Filii Dei, nec duae Personae, sed duae
turae in una eademque persona unitae [1]), quarum utraque
prietates suas retineat, adeo ut sicut Divina natura sempe
creata et absque initio dierum et [2]) sine fine vitae remansit,
lumque et terram implens: sic natura Humana proprietates suas
amiserit, sed creatura remanserit, initium dierum et finem
habens, finitae ac circumscriptae naturae existens, atque om
quae vero corpori competunt, retinens. Et [3]) quamvis illi im
talitatem resurrectione sua dederit, veritatem tamen humanae
turae illi neque ademit neque commutavit. Salus enim et re
rectio nostra a veritate corporis ipsius dependet. Caeterum,
istae naturae ita sunt simul unitae et coniunctae in unam pe
nam, ut ne morte quidem ipsius separari potuerint. Quod i
Patri suo moriendo commendavit, id vere erat spiritus huma
a corpore ipsius egrediens: at interim Divina natura semper
manae (etiam in sepulcro iacenti) coniuncta remansit: adeo
Deitas ipsa non minus in ipso tunc fuerit, quam cum adhuc
fans esset, etsi exiguum ad tempus sese non exereret [4]).
propter confitemur ipsum esse verum Deum, et verum homi
verum quidem Deum, ut mortem sua potentia vinceret; et ve
hominem, ut in carnis suae infirmitate pro nobis mortem obi

1) *in una .... unitae*] Synt. 1612. *in unica persona coniunctae.*
et om. Synt. 1612. 3) *et finem vitae .... retinens. Et*] Synt. 161
naturam finitam habens. Omnia enim illa quae vero corpori convenien
tinuit, et... 4) *sese non exereret*] Synt. 1612. *non sese exerceret.*

Articulus XX.

DE MODO REDEMPTIONIS, PER DECLARATIONEM IU TIAE ET MISERICORDIAE *DEI* IN *CHRISTO*.

Credimus *Deum*, qui summe et perfectissime est tum mi
cors tum iustus, Filium suum misisse, ut naturam illam ass
ret, quae per inobedientiam peccarat, ut in ea ipsa natura
faceret, atque ut Deus de peccato per acerbissimam morte
passionem Filii sui iustas [1]) poenas sumeret. *Deus* igitur i

am suam in proprio Filio, in quem peccata nostra coniecerat [2]), stendit et exeruit: bonitatem vero et misericordiam suam in nos ocentes et condemnatione dignos benigne effudit et exeruit, dum Filium suum pro nobis, ex perfectissimo suo erga nos amore, orti tradidit [3]) et eum rursus propter iustificationem nostram e ortuis excitavit, ut immortalitatem et vitam aeternam per illum onsequeremur.

1) *satisfaceret atque .... Filii sui iustas*] Synt. 1612. *et satisfaceret, t de peccato, per acerbam ipsius mortem et passionem, iustas....* 2) *in uem .... coniecerat*] Synt. 1612. *nostris peccatis onusto.* 3) *pro nobis .... tradidit*] Synt. 1612. *morti propter offensas nostras pro immenso o ergo nos amore tradidit.*

Articulus XXI.

DE SATISFACTIONE CHRISTI PRO PECCATIS NOSTRIS.

Credimus *Iesum Christum* summum illum Sacerdotem esse, in aeternum cum iureiurando constitutum, secundum ordinem Melchisedeci [1]), qui se [2]) nostro nomine coram Patre ad placandam ipsius iram cum plena satisfactione obtulit, sistens seipsum uper altare crucis, et sanguinem suum pretiosum [3]) ad purgationem peccatorum nostrorum profudit, sicuti id Prophetae futurum praedixerant. Scriptum enim est, *castigationem pacis nostrae super Filium Dei positam, et livore eius nos sanatos esse.* Item, ipsum tanquam *ovem ad mactationem ductum*, atque *inter peccatores et iniquos deputatum*, condemnatumque a Pontio Pilato tanquam maleficum, etsi illum prius innocentem pronuntiasset. *Quae igitur non rapuerat*, persolvit, et iustus pro iniustis passus est, idque [4]) tum in anima sua tum in corpore: adeo ut sentiens horribilem illam poenam, quam nos peccatis nostris commeriti eramus [5]), quam et sanguinem sudaverit: et tandem etiam exclamaverit, *Deus meus, Deus meus, cur deseruisti me?* Ea vero omnia pro remissione peccatorum nostrorum pertulit. Quamobrem merito cum divo Paulo dicimus, *nos nihil quidquam scire, nisi Iesum Christum eumque crucifixum*: quinetiam *omnia pro stercoribus ducimus propter excellentiam cognitionis Domini nostri Iesu Christi*, ut qui in eius vulneribus omnis generis consolationem capiamus [6]). Itaque nihil necesse est ut alias ullas rationes vel optemus, vel ipsi cogitemus, quibus Deo reconciliari possimus, praeter hanc solam et semel peractam oblationem, qua consecrati sunt et perfecti in perpetuum fideles omnes, qui sanctificantur. Atque haec est caussa cur ipse ab Angelo *Iesus* vocatus sit, id est, *Servator*, *quod servaturus esset populum suum a peccatis ipsius.*

1) Synt. 1612. *Melchisedech.* 2) Synt. 1612. *sese.* 3) *pretiosum* om. Synt. 1612. 4) *idque* om. Synt. 1612. 5) *adeo ut ..... commeriti eramus*] Synt. 1612. *ita ut horrorem peccatis nostris debitum sentiens.* 6) Synt. 1612. *comperiamus.*

Articulus XXII.

DE FIDE IUSTIFICANTE, ET DE IUSTIFICATIONE FID

Credimus Spiritum Sanctum per veram magni huius myst
cognitionem in cordibus nostris veram Fidem accendere, quae [1]) Ies
Christum cum omnibus suis meritis amplectitur, eumque sibi p
prium [2]) vindicat, nihilque deinceps extra illum quaerit. Nece
enim est aut omnia quae ad salutem nostram requiruntur in Cl
sto non esse: aut si sint in eo omnia, eum, qui fide Iesum Cl
stum possidet, simul etiam perfectam habere salutem. Itaque h
renda est omnino in Deum blasphemia, asserere Christum mini
sufficere, sed aliis quoque rebus opus esse. Inde enim sequeret
Christum ex parte tantum esse Servatorem. Merito igitur in
que dicimus cum D. Paulo, *Nos sola fide iustificari, seu Fi
absque operibus legis.* Caeterum nequaquam intelligimus esse fid
ipsam proprie loquendo quae nos iustificet, [seu propter fidem n
iustificari,] nam illa tantum est velut [3]) instrumentum, quo Ch
stum iustitiam nostram apprehendimus. Christus igitur ipse no
imputans omnia sua merita, et tam multa sanctissima opera, qu
pro nobis praestitit, est iustitia nostra [4]): Fides vero est instr
mentum, quo illi in [5]) communionem omnium bonorum ipsius c
pulamur, atque in eadem retinemur: adeo ut illa omnia, postqu
nostra facta sunt, nobis plus quam sufficiant ad nostri a peccat
absolutionem [6]).

1) *Sanctum per veram .... quae*] Synt. 1612. *Sanctum in cordi
nostris habitantem veram nobis fidem impartiri, ut huius tanti mysterii v
ram cognitionem adipiscamur. Quae fides.* 2) *eumque sibi propriu*
Synt. 1612. *illumque ceu proprium effectum.* 3) *Caeterum, nequaqu
.... velut*] Synt. 1612. *Caeterum, proprie loquendo, nequaquam intelli
mus ipsam fidem per se, seu ex se, nos iustificare, ut quae sit dunta
veluti...* 4) *nobis imputans .... nostra*] Synt. 1612. *est nostra iusti
qui omnia sua nobis merita imputat.* 5) *in*] Synt. 1612. add. *societat
seu.* 6) *postquam nostra .... absolutionem*] Synt. 1612. *nostra effec
plus quam satis nobis sint ad nostri absolutionem a peccatis.*

Articulus XXIII.

DE IUSTITIA NOSTRA QUA CORAM DEO CONSISTIMU

Credimus beatitudinem [1]) nostram sitam esse in peccator
nostrorum remissione, quae fit propter Iesum Christum: atque
ea contineri iustitiam nostram coram Deo: uti nos D. Paulus do
ex Davide, quum pronuntiat *Beatum eum hominem, cui Deus i
putat iustitiam absque operibus;* idem [2]) Apostolus ait: *Nos gr
tis iustificari per redemptionem factam in Christo Iesu.* Ac pr
pterea hoc fundamentum [in aeternum] firmum retinemus, et D
gloriam omnem [3]) tribuimus, de nobis ipsis perquam [4]) humili
sentientes, ut qui probe noverimus qui, qualesque simus r
vera. Ideoque de nobis ullisve nostris meritis nihil quidquam pr
sumimus, sed soli Iesu Christi crucifixi obedientiae innixi [5]),

a prorsus acquiescimus, quae nostra fit, quando in [6]) eum credimus. Haec porro una abunde sufficit, tum ad omnes nostras iniquitates obtegendas, tum etiam ad nos tutos securosque reddendos adversus omnes tentationes. Illa enim [7]) procul a conscientia abigit omnem metum, omnem horrorem, omnem denique formidinem, quo propius ad Deum accedamus, nec primi illius nostri parentis exemplum imitemur, qui prae metu fugiens ficulneis sese foliis obtegere et occultare conatus est. Et sane si nobis ipsis, aut ulli alteri creaturae vel tantillum nitentes coram Deo nos sistere oporteret, certum est nos statim absorptum iri. Idcirco cum Davide nobis singulis potius est exclamandum, *Domine ne intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo ullus vivens.*

1) *beatitudinem*] Synt. 1612. *omnem felicitatem.* 2) *quae fit propter.... idem*] Synt. 1612 *quae est in Christo Iesu: eaque unica totam nostram iustitiam coram Deo contineri: ut nos divus Paulus ex Davide docet, Beatitudinem eorum praedicante, quibus Deus iustitiam absque operibus imputat. Sed et idem...* 3) *Ac propterea .... gloriam omnem*] Synt. 1612. *Hoc igitur ceu firmo fundamento innitentes, omnem gloriam Deo.* 4) Hoelm. quam. 5) *soli .... inniti*] Synt. 1612. *sola ... obedientia suffulti* 6) *quae nostra fit, quando in*] Synt. 1612. *utque illa nostra fiat, in...* 7) Synt. 1612. *etenim* pro *enim.*

Articulus XXIV.

DE SANCTIFICATIONE, ET DE BONIS OPERIBUS.

Credimus veram hanc fidem per auditum verbi Dei et Spiritus Sancti operationem in nobis productam nos regenerare ac [1]) veluti novos homines efficere, ut quos ad novam vitam vivendam excitet, et a peccati servitute liberos reddat. Tantum abest igitur ut fides haec iustificans [2]) a recta sanctaque vivendi ratione avocet aut tepidiores efficiat, ut contra absque illa nemo unquam quidquam boni ex amore Dei agere atque operari possit, sed tantum ex amore sui ipsius et ex metu condemnationis [3]). Fieri itaque non potest, ut haec fides sancta in homine sit otiosa. Neque enim loquimur de fide inani [4]), sed de ea tantum, quae in Scriptura dicitur *per charitatem operari*, quaeque impellit hominem ut in illis sese operibus exerceat, quae Deus ipse in verbo suo praecepit. Haec vero opera a sincera fidei huius radice emanantia, ideo demum bona et Deo grata sunt, quia per illius gratiam sanctificantur: ad nos autem iustificandos nullius prorsus sunt momenti. Fide enim in Iesum Christum [5]) iustificamur, et quidem priusquam bona ulla opera ediderimus. Neque enim magis ante fidem opera nostra bona esse possunt, quam fructus arboris esse possunt boni, priusquam arbor ipsa bona fuerit. Facimus igitur bona quidem opera, sed non ut aliquid iis promereamur. Quid enim promereri nos possimus? [6]) Quinimo Deo magis magisque ad bona opera (si quae facimus) sumus obstricti, non Deus nobis. Deus enim

is est, *qui efficit in nobis, et ut velimus, et ut efficiamus* [7]), *pro gratuita sua benevolentia*. Unde ad illud nobis semper est respiciendum, quod scriptum est: Quum feceritis omnia, quae praecepta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus; nam quod debuimus facere, hoc fecimus. Interea non [8]) negamus Deum bona opera in suis remunerari; sed [9]) id mera sua gratia fieri dicimus, ut qui dona sua in nobis coronet. Caeterum quamvis bona opera faciamus, nequaquam tamen ullam salutis nostrae spem in illis collocamus [10]). Nulla enim opera edere possumus quae non sint carnis nostrae vitio polluta, ac proinde supplicio poenisque digna. Quod si etiam aliquod eiusmodi opus proferre quiremus, sola tamen peccati recordatio sufficeret ad illud e conspectu Dei removendum. Itaque semper in dubio essemus, hinc inde fluctuantes, absque ulla certitudine [11]), et miserae nostrae conscientiae semper vexarentur, nisi unico merito mortis et passionis Servatoris nostri niterentur, et in illo acquiescerent.

1) *in nobis productam nos regen. ac*] Synt. 1612. *propter Deum (sed omnia vel propter seipsum, vel ob metum iustae condemnationis) agere atque operari possit.* 2) Synt. 1612. add. *homines.* 3) *ex amore Dei agere ... condemnationis*] Synt. 1612. *propter Deum (sed omnia vel propter seipsum, vel ob metum iustae condemnationis) agere atque operari possit.* 4) *inani*] Synt. 1612. *vana atque mortua.* 5) Synt. 1612. in Christo. 6) *nos possimus*] Synt. 1612. *possemus.* 7) Synt. 1612. *faciamus.* 8) *Interea non*] Synt. 1612. *Porro non ideo.* 9) Synt. 1612. *verum pro sua.* 10) Synt. 1612. *ponimus.* 11) *essemus ..... certitudine*] Synt. 1612. *atque hinc inde fluctuantes essemus.*

Articulus XXV.

DE ABROGATIONE LEGIS CEREMONIALIS, ET DE CONVENIENTIA V. ET N. TESTAMENTI.

Credimus omnes ceremonias et figuras Legis, omnes denique umbras cessasse adventu Christi; adeo ut earum quoque usus inter Christianos iam tolli atque aboleri [1]) debeat. Interim tamen manet nobis illarum veritas et substantia in Christo, in quo omnes impletae fuerunt. Legis vero [2]) et Prophetarum testimoniis adhuc utimur, ut nos ipsos in Evangelii doctrina confirmemus; et omnem vitam nostram honeste ad Dei gloriam iuxta ipsius voluntatem componamus.

1) *atque aboleri*] Synt. 1612. *abolerique.* 2) *Legis vero*] Synt. 1612. *Ideoque Legis.*

Articulus XXVI.

DE INTERCESSIONE CHRISTI [1]).

Credimus nos nullum ad Deum accessum habere, nisi tantum per unicum Mediatorem atque Advocatum Iesum Christum iustum, qui hanc ob caussam homo factus est et cum divina natura personaliter unitus, ut nos homines per ipsum ad divinam Maiestatem

necessarium haberemus: alioquin nobis hic aditus erat praeclusus. Quod secus uti spinae ad ignem accedere non possunt. Nos sola ipsius voce absorpti fuissemus, sicuti in Adamo apparet, qui tremebundus a Domino profugiebat: atque in Israelitis ad montem Sinai, qui mediaterem postulabant, ex metu ne propter vocem Domini morerentur.] Hic Mediator, quem Pater inter ipsum et nos ordinavit, non debet nos propter maiestatem suam deterrere, ut alium mediatorem, prout nobis visum fuerit, quaeramus: nemo enim est ex omnibus creaturis in coelo aut in terris, quae nos impensius amet, quam Iesus Christus, *qui tametsi esset in forma Dei, seipsum tamen exinanivit, forma servi accepta, similis factus hominibus ac fratribus suis per omnia.* [*Ipse qui dives erat, nostra causa pauper factus est.*] At vero si alius nobis Mediator esset quaerendus, qui bene erga nos esset affectus, quem invenire possemus, qui nos magis diligat, quam qui vitam suam pro nobis posuit, etiam tunc quum essemus ipsius inimici? Sin autem nobis quaerendus aliquis est, qui potentia atque autoritate valeat, quis est qui tanta polleat, quanta is qui *ad dextram Dei Patris sui consedit*, atque *omnem autoritatem habet in coelo et in terra?* Quis est qui facilius exaudietur, quam proprius et unice dilectus filius? Sola itaque diffidentia hanc consuetudinem invexit, quod Sancti ignominia afficiantur, dum illos honorare volunt, eiusmodi illis exhibentes honorem, quem illi ipsi nunquam desiderarunt, sed semper constantissime, prout officium etiam eorum exigebat, respuerunt, uti ex scriptis eorum patet. Neque hic proferendum illud est, quod nos non simus digni: hic enim non quaeritur de precibus nostris propter dignitatem nostram Deo offerendis, sed tantum propter excellentiam et dignitatem Iesu Christi, cuius iustitia est nostra per fidem. Quapropter Apostolus hunc stultum motum seu potius diffidentiam nobis eximere volens merito nobis dicit, *Iesum Christum fratribus suis per omnia similem esse factum, ut misericors esset et fidelis Pontifex in iis quae apud Deum agenda forent, ad expiandum peccata populi. Nam ex eo quod perpessus fuit, cum tentatus est, potest et iis, qui tentantur, succurrere.* Et paulo post, ut in nobis tanto maiorem [ad ipsum accedendi] fiduciam accendat, addit: *Habentes igitur Pontificem magnum, qui penetravit coelos, Iesum Filium Dei, teneamus hanc professionem: non enim habemus Pontificem, qui non possit affici sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum in omnibus similiter absque peccato. Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiae, ut consequamur misericordiam et gratiam inveniamus ad opportunum auxilium.* [Commutat hic tremendum gloriae thronum in thronum gratiae, ut nos faciat ad ipsum accedere.] Idem Apostolus docet, *nos habere libertatem ingrediendi sacrarium per sanguinem Iesu. Accedamus itaque, ait, cum certa persuasione fidei,* etc. Item, *Christus habet perpetuum sacerdotium: unde et servare prorsus potest eos qui per ipsum accedunt ad Deum, semper*

vivens ut interpellet pro iis. Quid amplius desiderari poterit,
Christus ipse palam testetur, *Ego sum via, veritas et vita:*
potest ad Patrem venire, nisi per me? Quem in finem quae
alium advocatum, [cum per ipsum solum accessum habeam
Patrem?] Quumque Deo placuerit nobis Filium suum dar
esset advocatus noster, ne illum relinquamus, ut nobis aliu
mamus, vel potius ut alium quaeramus, et nunquam iuveni
Quum enim Deus eum nobis donaret, probe sciebat nos esse
catores. Quare praeceptum Christi sequentes, Patrem coel
invocamus per Christum unicum Mediatorem nostrum, quema
dum ipse nos docuit in Oratione Dominica, certo persuasi,
quid Patrem petierimus in ipsius nomine, nos esse idipsun
petraturos.

1) Hic articulus magna ex parte aliam formam habet in
1612., hoc modo: *Credimus etiam nos nullum accessum habe*
Deum, nisi per unicum illum Mediatorem et Advocatum Iesum Chr
iustum, qui ideo factus est homo (humanae naturae divinam unien
nobis miseris hominibus aditus ad Dei maiestatem pateret: qui nobis
in perpetuum fuisset occlusus. Huius tamen Mediatoris (quem Pater
se et nos constituit) Maiestas et potentia minime nos eousque terrere
ut ideo nobis alium pro arbitrio quaerendum putemus. Nullus est
neque inter coelestes, neque inter terrenas creaturas, qui nos maiori
ctione amplectatur, quam Christus ipse: qui quum esset in forma D
ipsum exinanivit, forma servi hominis accepta: et propter nos per
similis factus fratribus suis: quod si nobis alius Mediator quaerendus
qui aliqua nos benevolentia dignaretur, quem quaeso invenire possimu
nos ardentius diligat, quam eum ipsum, qui pro nobis quum adhuc i
eius essemus, vitam propriam volens exposuit? Si porro alius nobis
rendus est, qui summa tum auctoritate, tum potentia excellat: quis t
unquam adeptus est, quam ille ipse qui ad Dei Patris dextram sedet,
que omnis potestas data est in coelo et in terra? Quis denique potiu
audiendus fuerit a Deo, quam unigenitus ille, et unice dilectus Dei F
Sola igitur diffidentia morem hunc induxit, quo Sanctos (quos coler
tamus) dedecore potius afficimus, dum ea patramus, quae tantum ab
illi unquam viventes fecerint, ut potius ea constanter, et pro officio
reiecerint, sicuti scripta eorum testantur. Neque hic nostra indignitas
ferenda est ad tantae impietatis excusationem. Minime etiam nostra
dignitate preces offerimus, sed sola domini nostri Iesu Christi dignit
excellentia, cuius iustitia nostra est per fidem, unde merito Apostolus
nobis inanem hunc timorem (seu potius diffidentiam) excutiat, Christum
per omnia similem factum fuisse fratribus suis, ut misericors esset et
lis Pontifex, in iis quae apud Deum agenda forent ad expianda p
populi. Nam ex eo quod perpessus fuit, quum tentatus est, potest
qui tentantur succurrere. Praeterea ut animos nobis addat, quo con
tius ad hunc Pontificem accedamus, addit idem Apostolus, habentes
Pontificem magnum, qui penetravit coelos, Iesum Filium Dei, ten
hanc professionem. Non enim habemus Pontificem qui non possit
sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum in omnibus similiter a
peccato. Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiae, ut cons
mur misericordiam et gratiam inveniamus, ad opportunum auxilium.
Apostolus ait, nos habere libertatem ingrediendi sacrarium per sang
Iesu. Accedamus igitur cum certa persuasione fidei, etc. Item, Ch
perpetuum habet sacerdotium: unde et servare potest eos, qui per i
accedunt ad Deum, semper vivens, ut interpellet pro eis. Quid plu

? quum Christus ipse dicat, Ego sum via, veritas et vita. Nemo Patrem nisi per me: cur alium nobis advocatum quaeremus? Quin-n. Deo ipsi placuerit proprium nobis Filium advocatum dare, non eo derelicto alium quaeramus, ne forte semper quaerendo nunquam n alium inveniamus. Sciebat enim haud dubie Deus, quum illum ret, nos esse miseros peccatores. Quo fit, ut iuxta mandatum hristi, Patrem coelestem per eum ipsum Iesum Christum unicum m nostrum duntaxat invocemus, quemadmodum etiam in oratione i ipsemet nos docuit. Sumus enim certi nos ea omnia consequu-mur a Patre in nomine ipsius petierimus.

Articulus XXVII.

DE ECCLESIA CATHOLICA.

edimus et confitemur unicam Ecclesiam Catholicam seu uni-s, quae est sancta [1]) congregatio seu coetus omnium fide-hristianorum, qui totam suam salutem ab uno Iesu Christo nt abluti ipsius sanguine [2]) et per Spiritum eius sancti-ique obsignati. Haec porro Ecclesia [3]) ab initio mundi [4]) usque ad finem eius est perduratura: quemadmodum hoc [5]) ee apparet, quod Christus Rex aeternus est, qui nunquam ditis esse potest. Caeterum hanc Sanctam [6]) Ecclesiam ntra omnem mundi furorem et impetum tuetur: quamvis ed tempus parva admodum et quasi extincta in conspectu n appareat: quemadmodum tempore illo periculosissimo Deus sibi septem millia virorum reservasse dicitur, qui erunt genua [7]) coram Baal. Denique haec Ecclesia sancta t aut certo loco sita et circumscripta, aut ullis certis [8]) i astricta aut alligata: sed per omnem orbem terrarum atque diffusa est [9]), quamvis animo ac voluntate in uno ne spiritu, virtute fidei, tota sit simul coniuncta atque unita.

ynt. 1612. *vera* pro *sancta*. 2) *abluti ipsius sanguine*] Synt. 1612. *videlicet ipsius sanguine sunt abluti.* 3) Synt. 1612. add. *ut.* 1612. *ita et.* 5) *quemadmodum hoc*] Synt. 1612. *Id...* 6) *Sanctam* t. 1612. 7) Synt. 1612. *genu.* 8) *certis*] Synt. 1612. add. *ac bus.* 9) *est* om. Synt. 1612.

Articulus XXVIII.

MMUNIONE SANCTORUM CUM VERA ECCLESIA.

edimus quod quum sanctus [1]) hic coetus et congregatio sit qui servari debent: et salus nulla sit extra eam; neminem nque dignitatis aut nominis is fuerit) sese ab ea subducere egare debere, ut sua tantum consuetudine contentus, solus ratim vivat. Sed [2]) omnes ac singulos teneri huic coetui igere atque uniri Ecclesiae [3]) unitatem sollicite conservare, illius tum doctrinae tum disciplinae subiicere, collum deni-risti iugo sponte subiicere, ac [4]) tanquam communia eius-rporis membra aedificationi fratrum inservire, prout Deus

unicuique suá dona fuerit largitus. Porro ut haec melius observentur, omnium fidelium partes sunt, sese iuxta Dei verbum illis [5]) omnibus disiungere, qui sunt extra Ecclesiam constituti, huicque fidelium coetui ac congregationi se [6]) adiungere, ubicunque illam Deus constituerit: etsi id contraria Principum vel Magistratuum edicta prohibeant, indicta etiam in eos capitis et mortis corporeae poena, qui id fecerint. Quicunque igitur a vera illa Ecclesia recedunt, aut se [7]) illi aggregare recusant, aperte Dei mandato repugnant.

1) Synt. 1612. *sincer.* 2) Synt. 1612. *Sed contra.* 3) Synt. 1612. *adiungere, et Ecclesiae.* 4) *subiicere, ac*] Synt. 1612. *submittere,* 5) Synt. 1612. *ab eis.* 6) Synt. 1612. *sese.* 7) Synt. 1612. *sese.*

Articulus XXIX.

DE NOTIS VERAE ECCLESIAE.

Credimus summa tum diligentia tum prudentia ex verbo Dei esse inquirendum ac discernendum, quaenam sit illa vera Ecclesia: quandoquidem omnes sectae [1]) quotquot hodie in mundo vigent, Ecclesiae titulum nomenque usurpant atque praetexunt. Nequaquam vero de hypocritarum coetu nunc loquimur, qui bonis in Ecclesia sunt permisti [et simul hoc Ecclesiae titulo sunt, sed [2]) ad Ecclesiam proprie non pertineant, licet in ea corpore praesentes sint [3]): sed de distinguenda verae Ecclesiae [4]) congregatione ab omnibus aliis sectis, quae se Ecclesiae nomine falso gloriantur. Notae, quibus vera Ecclesia a falsa discernitur, hae sunt: Si Ecclesia utatur pura Evangelii praedicatione, et sincera Sacramentorum administratione, secundum Christi institutionem: si disciplina Ecclesiastica recte utatur ad corrigenda vitia [5]): si denique (ut uno verbo cuncta complectamur) ad normam verbi Dei omnia exigat, et quaecunque huic adversantur, repudiet: Christumque unicum caput agnoscat. Hisce [6]) notis certum est veram Ecclesiam dignosci posse, a qua fas non sit quemquam disiungi. Quae autem sint verae huius Ecclesiae vera membra, ex communibus Christianorum omnium notis poterit iudicari: qualis est Fides; atque hinc cognoscuntur, quod Christum unicum Servatorem fide apprehendant, peccatum fugiant, et iustitiam consectentur [7]): verum etiam [8]) Deum et proximum diligant [9]), neque ad dextram neque ad sinistram deflectentes, carnemque suam cum ipsius operibus [10]) crucifigentes [11]): quod quidem ita minime est intelligendum [12]), quasi nulla amplius in illis sit infirmitas, sed quod adversus eam [13]) per omne vitae tempus virtute Spiritus pugnent, confugientes semper ad sanguinem, mortem, passionem et obedientiam Domini nostri Iesu Christi in quo solo remissionem peccatorum suorum habent, per fidem in ipsum [14]). Quod ad falsam vero attinet Ecclesiam illa sibi suisque institutis et traditionibus plus semper autoritatis tribuit, quam verbo Dei [15]): illa Christi iugo se subiici recusat [16]); illa Sacramenta non admini-

-runt Christus in verbo suo praescripsit [17]): sed illis pro modo addit aliquid, modo detrahit. Praeterea hominibus per plus quam Christo nititur, eosque qui sancte ex praescripto ei vitam suam componere student, quique [18]) vitia illius, et primis [19]) avaritiam et idolomanias taxant, ac reprehen-nostiliter persequuntur [20]). Ex his igitur facile est utram-clesiam agnoscere atque a se invicem discernere [21]).

Synt. 1612. inepte: *sanctae* pro *sectae*. 2) Synt. 1612. om. *et* . *secti*, et habet *licet* pro *sed*. 3) *licet* .... *sint*] Synt. 1612. *in* *pore sunt praesentes*. 4) *de distinguenda veras Ecclesias*] Synt. 1612. *gnoscendo duntaxat verae Ecclesiae corpore etc...* 5) *Notae quibus clesia .... corrigenda vitia*] Synt. 1612. *His igitur notis vera Eccle-sia discernetur. Si in illa pura Evangelii praedicatio, legitimaque mentorum ex Christi praescripto, administratio vigent: si item recta a Ecclesiastica utatur ad coercenda vitia.* 6) Synt. 1612. *His*, pro *hisce*. 7) *atque hinc cognoscuntur .... consectentur*) Synt. *semel Christo ceu unico suo Salvatore, apprehenso, fugiunt pec-et sequuntur iustitiam.* 8) *etiam*] Synt. 1612. *item*. 9) *et proxi-ligunt*] Synt. 1612. *ac proximos suos diligunt*. 10) Synt. 1612. 11) Synt. 1612. *crucifigunt*. 12) *quod quidem .... intelligendum*] 1612. *minime id quidem*. 13) Synt. 1612. *illam*. 14) *confugientes* .... *per fidem in ipsum*] Synt. 1612. *et subinde ad sanguinem, passionemque et obedientiam Christi Domini nostri, tanquam ad um praesidium, refugiant: ut in quo solo sciant se habere redem-peccatorum, per fidem in illum.* 15) *Quod ad falsam vero atti-verbo Dei:*) Synt. 1612. *Falsa vero Ecclesia contra sibi ipsi suis-tutis et traditionibus plus semper quam Dei verbo tribuit:* 16) *illa iugo se subiici recusat;*] Synt. 1612. *Christi vero iugo subiici se titur:* 17) *illa Sacramenta non administrat prout.... praescripsit:*] 1612. *hoc Sacramenta ex Christi praescripto administrat:* 18) Synt. *atque*. : 19) *atque imprimis*] Synt. 1612. *veluti*. 20) Synt. 1612. *itur*. 21) *agnoscere atque a se invicem discernere*] Synt. 1612. *em discernere et agnoscere.*

Articulus XXX.

DE REGIMINE ECCLESIAE.

Credimus veram hanc Ecclesiam debere regi ac gubernari ali illa politia, quam nos Deus ipso verbo suo [1]) edocuit: m ut sint [2]) in ea Pastores ac Ministri, qui pure et con-tur et Sacramenta administrent. Sint quoque Seniores et i, qui Presbyterium, *seu* Ecclesiae Senatum constituant [3]), veluti mediis vera Religio conservari, veraque doctrina pas-propagari et retineri [4]) possit: hominesque vitiis dediti spiri-corripi et emendari, ac veluti fraeno quodam Disciplinae i: pauperes item et afflicti auxilio et consolatione pro cuius-cessitate sublevari possint [5]). Tunc enim omnia rite [6]) et fient in Ecclesia, cum [7]) viri fideles ac pii ad eius guber-m deligentur, iuxta D. Pauli [8]) praescriptum, quod habe-1 Tim. 3. et Tit. 1.

Ipso verbo suo] Synt. 1612. *ipse suo verbo*. 2) *nimirum ut sint*] 1612. *ita ut sint*. 3) *qui Presbyterium, seu Ecclesiae Senatum con-*

stituunt] Synt. 1612. *qui Ecclesiae Senatum constituunt.* 4) *propagari* *retineri*] Synt. 1612. *retineri et propagari.* 5) *possint* Synt. 1612. 6) *Tunc enim omnia rite*] Synt. 1612. *Tunc enim rite omnia.* 7) Synt. 1612. *quam.* 8) *D. Pauli*] Synt. 1612. *divi Pauli.* 9) *quod habetur* 1 *Tim.* 3. *et Tit.* 1.] Synt. 1612. *quod habetur prius ad Timotheum et Tit.* 1.

Articulus XXXI.

DE VOCATIONE MINISTRORUM ECCLESIAE.

Credimus Ministros, Seniores, et Diaconos debere ad func nes illas suas vocari et promoveri legitima Ecclesiae vocatione adhibita ad eam seria Dei invocatione, [atque adhibitis Eccle suffragiis, ac postea confirmari in muneribus suis per impositi nem manuum [2])] eo ordine et modo, qui nobis in verbo Dei pr scribitur [3]). Debent autem imprimis singuli cavere, ne illic mediis sese ad haec munia ingerant. Expectandum est enim om bus, donec a Deo ipso vocentur, ut certum habeant vocatio suae testimonium, sciantque eam esse a Domino. Caeterum omn verbi Dei Ministri, ubicunque sint locorum, eandem habent omn atque aequalem [4]) tum potestatem, tum autoritatem, ut qui s aeque omnes Christi unici illius Episcopi universalis et capi Ecclesiae, Ministri. [Ac proinde nulla Ecclesia habet autoritat ullam, sive dominium in alteram, ut illi dominetur.] [5]) Por ne sancta haec Dei ordinatio, aut violetur aut abeat in conte ptum, debent omnes de verbi Ministris et Senioribus Ecclesi propter opus cui incumbunt, honorifice sentire, atque cum iis cem colere [6]): et a rixis ac contentionibus, quantum fieri pot invicem abstinere.

1) *vocatione*] Synt. 1612. *electione.* 2) *adhibitis ..... manuum*] Sy 1612. om. pergit tamen *atque eo ordine et modo.* 3) *qui nobis in ve Dei praescribitur*] Synt. 1612. *qui nobis Dei verbo praescribitur.* 4) C *terum omnes verbi Dei Ministri, ubicunque sint locorum, eandem hab omnes atque aequalem tum* etc.] Synt. 1612. *Caeterum ubi sint locor verbi Dei Ministri, eandem illi atque aequalem omnes habent tum* 5) [*Ac proinde nulla Ecclesia habet autoritatem ullam, sive dominium alteram, ut illi dominetur.*] Synt. 1612. om. haec verba. 6) *propter op cui incumbunt, honorifice sentire, atque cum iis pacem colere*] Synt. 16 *honorifice propter opus cui incumbunt, sentire, atque cum illis pacem col*

Articulus XXXII.

DE POTESTATE ECCLESIAE IN CONDENDIS LEGIB ECCLESIASTICIS, ET IN ADMINISTRANDA DISCIPLIN

Interim credimus quamvis utile quidem sit, ut Gubernatores qui Ecclesiis praesunt, aliquem inter se ordinem constituant, conservationem corporis Ecclesiae, tamen studiose cavere eos bere [2]), ne quo pacto ab iis deflectant, declinentve, quae Ch stus ipse, unicus Magister noster semel constituit. Quaprop reiicimus omnia humana inventa, omnesque leges [3]), quae ad

unt introductae, ut iis conscientiae ullo modo illaqueentur et obstringantur. Recipimus itaque eas solas [5]), quae sunt vel ad fovendam, alendamque concordiam, vel ad ... obedientia retinendos. Ad id vero imprimis necessaria ... mmunicatio, ex praecepto verbi Dei usurpata: et aliae ... ae disciplinae Ecclesiasticae appendices.

...rim credimus quamvis utile quidem sit, ut Gubernatores] Synt. ...rim credimus quidem utile esse, ut Seniores etc. 2) tamen ... e eos debere] Synt. 1612. modo studiose caveant. 3) Quapropter ... omnia humana inventa, omnesque leges] Synt. 1612. Nos ... humana inventa, omnesque leges reiicimus. 4) illaqueentur] ...2. illaquentur. 5) Recipimus itaque eas solas] Synt. 1612. ... suscipimus.

Articulus XXXIII.

DE SACRAMENTIS.

...imus Deum habita nostrae habitudinis [1]) atque infirmita..., Sacramenta nobis instituisse, ut promissa sua in nobis ..., et ut essent Divinae erga nos benevolentiae, gratiae [2]), ... eius certissima nobis pignora, ad fidem nostram fo... et sustentandam comparata. Addidit vero illa ad verbum ... ut tam ea ipsa quae nobis externe [3]) verbo suo de... ... ea etiam quae ille ipse in cordibus nostris interne efficacius sensibus nostris [4]) proponeret: ac denique ut ... quam nobis communicare dignatur, magis magisque in ... firmaret. Sunt enim Sacramenta signa, ac symbola vi... ...um internarum et invisibilium, per quae, ceu per media, e virtute Spiritus Sancti in nobis operatur [5]). Itaque minime vana sunt, aut vacua: nec ad nos decipiendos ...andos instituta. Ipsorum enim veritas est ipse Iesus sine quo nullius prorsus essent momenti [6]). Praeter... ...ficit nobis is Sacramentorum numerus, quem Christus ... et unicus Doctor noster instituit. Sunt vero illa duo nimirum Sacramentum Baptismi, et sacrae Coenae Do...ri Iesu Christi.

...itudinis] Synt. 1612. hebetudinis. 2) gratiae in Synt. 1612.) ut tam ea ipsa quae nobis externe etc.] Synt. 1612. ut tum ... uae nobis rem etc. 4) efficacius sensibus nostris proponeret] ...2. efficacius sensibus nostris externis proponeret. 5) in nobis Synt. 1612. in nobis agit. 6) sine quo nullius prorsus essent ...ynt. 1612. sine quo nullius essent prorsus momenti. 7) Prae... ...t. 1612. caeterum.

Articulus XXXIV.

DE BAPTISMO.

...imus et confitemur Iesum Christum (qui finis legis est) Sanguinis effusione ad propitiationem peccatorum adhi-

bendae finem proprio suo sanguine effuso iam imposuisse: et olita Circumcisione, quae fiebat per Sanguinem, Baptismum loco instituisse, quo in Ecclesiam Dei [1]) recipimur, et a cu aliis gentibus et peregrinis aliis religionibus [2]) segregamur, pote illi soli consecrati, cuius symbolum et insignia gestamus. denique Baptismus nobis testimonio [3]), illum ipsum nobis fore I in aeternum [4]), qui et Pater nobis est propitius. Omnes ig qui sui sunt, iussit Dominus aqua pura Baptizari in nomine tris, et Filii, et Spiritus Sancti [5]): ut significaret sangu Christi per Spiritum Sanctum idem praestare et efficere intern anima, quod aqua externe operatur in corporibus. Sicut aqua in nos effusa et super corpus baptizati eminens ipsumqu irrigans, sordes corporis abluit: sic et Sanguis Christi ani abluens, a peccatis illum [7]) emundat, nosque filios irae in Dei regenerat. Non quod aqua haec materialis ista efficiat, aspersio ipsa pretiosissimi Sanguinis Filii Dei, qui nobis est mare illud rubrum, per quod transeundum est, ut e tyrannide raonis, id est, Diaboli, egredi, et in spiritualem terram Cha introire possimus. Itaque Ministri quidem praebent nobis Sa mentum, et rem visibilem: at Dominus ipse exhibet quod Sa mento significatur, nimirum dona et gratias invisibiles, ablu purificans, et mundans animas nostras a cunctis sordibus et quitatibus suis: renovans item, et replens corda nostra omni solatione: largiens denique nobis veram paternae suae boni certitudinem novo homine [8]) nos induens, et vetere exuens [9]) omnibus operibus [10]) eius. Praeterea credimus [11]) omnem h nem, qui vitam aeternam consequi cupiat, debere semel B zari, [atque unico hoc Baptismo contentum esse [12])] qui nunq postea sit iterandus, cum ne nasci quidem [13]) bis possimus. que tamen hic Baptismus eo duntaxat momento prodest, quo nobis inhaeret, aut quo ea tingimur [14]): sed per totum vitae no tempus: [alioquin necesse foret nos caput nostrum semper tinctum habere. [15])] Anabaptistarum itaque errorem hic det mur, qui non modo unico et semel suscepto Baptismo contenti sunt: sed et Baptismum infantium e fidelibus parentibus natorum damnant. Nos vero eos eadem ratione baptizandos et signo deris obsignandos esse credimus, qua olim in Israële parvuli cumcidebantur, nimirum propter easdem promissiones infant nostris factas. Et revera Christus non minus sanguinem effudit, ut fidelium infantes, quam ut adultos ablueret. Ide signum seu Sacramentum rei, quam Christus eorum caussa operatus, illos recipere convenit: quemadmodum in Lege iubet minus Sacramentum mortis et passionis Christi communicari ris recens natis, offerendo pro ipsis agnum, qui Sacramen erat Christi venturi. Praeterea quod Circumcisio praestabat po Iudaico, idem infantibus fidelium nunc praestat Baptismus [17]). A haec caussa est [18]), cur Paulus Baptismum vocet Circumcisionem Chr

Ecclesiam Dei] Synt. 1612. in Dei ecclesiam. 2) aliis religio-
. 1612. omnibus religionibus. 3) Est denique Baptismus nobis
Synt. 1612. Est denique nobis testimonio Baptismus. 4) illum
fore Deum in aeternum] Synt. 1612. illum ipsum Deum no-
in aeternum. 5) Omnes igitur, qui sui sunt, iussit Dominus
Baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti:] Synt.
s igitur omnes iussit Dominus in nomine Patris, et Filii, et
ncti pura aqua baptisari. 6) super corpus baptizati eminens
c.] Synt. 1612. super corpus Baptizati eminens, ac conspicua,
c. 7) illum] Synt. 1612. illam. 8) certitudinem, novo ho-
. 1612. certitudinem, et novo homine. 9) et vetere exuens]
atque vetere exuens. 10) operibus] Synt. 1612. factis. 11)
redimus etc.] Synt. 1612. His de caussis credimus etc. 12) de-
Baptizari, [atque unico hoc Baptismo contentum esse] Synt.
e unico Baptismo (id est semel tantum) baptizari. 13) cum
idem] Synt. 1612. quum ne nasci quidem. 14) quo aqua nobis
t quo ea tingimur] Synt. 1612. quo aqua nobis insidet, quove
. 15) [alioquin necesse foret nos caput nostrum semper aqua
ere] quae verba in Synt. 1612. desunt. 16) e fidelibus paren-
m] Synt. 1612. e fidelibus natorum. 17) idem infantibus fide-
raestat Baptismus] Synt. 1612. idem pueris fidelium praestat
18) Atque haec caussa est] Synt. 1612. Et haec caussa est.

Articulus XXXV.

DE COENA DOMINI.

imus etiam et confitemur D. Iesum Christum Servatorem sacrosanctum Coenae suae Sacramentum instituisse, ut iat, ac sustentet eos, quos iam regeneravit, et in fami-, nempe Ecclesiam insevit. Qui vero regenerati sunt, n se vitam habent: unam quidem carnalem et tempora-m secum a prima nativitate sua [1]) attulerunt, et haec est omnibus hominibus [2]): alteram spiritualem et coele-e illis donatur in secunda illa nativitate, quae fit per ver-gelii in unione corporis Christi, et haec vita non est nisi solis Electis Dei [3]). Sicuti vero Deus panem ter-materialem ad huius vitae carnalis et terrenae sustenta-idoneum constituit, qui ut et ipsa vita, omnibus est com-et [5]) ad conservationem illius vitae spiritualis, et coele-fidelium propria est, Deus panem vivificum misit, qui descendit, nempe Iesum Christum: is nutrit et susten-fidelium spiritualem, si comedatur, id est, applicetur tur spiritu per fidem. Ut autem panem hunc spiritualem em Christus nobis figuraret, sive [7]) repraesentaret; in-em et Vinum terrenum et visibilem in Corporis et San-Sacramentum: ut iis nobis testificetur [8]), quam vere ac-t tenemus manibus nostris hoc Sacramentum, illudque limus (unde et postmodum vita haec nostra sustentatur), etiam nos fide (quae animae nostrae est instar et manus ecipere verum corpus et verum sanguinem Christi, in nostris, ad vitam spiritualem in nobis fovendam. Cer-

tissimum vero est, Christum non sine causa tam solicite [10]) hoc suum Sacramentum nobis commendare, utpote qui perficiat in nobis revera, quaecunque ipse nobis his sacris signis repraesentat: quamvis modus ipse ingenii nostri captum superet, nec percipi a quoquam possit: quod videlicet operatio Spiritus Sancti occulta sit et incomprehensibilis [11]): [interim nequaquam erraverimus si dicamus fieri per fidem [12]).] Dicimus itaque [13]) id quod comeditur esse ipsissimum Christi corpus naturale, et id quod bibitur verum ipsius sanguinem: at instrumentum seu medium quo haec comedimus et bibimus non est os corporeum, sed spiritus ipse noster, idque per fidem.

Christus itaque semper ad dextram Patris in coelis residet, nec ideo minus se nobis per fidem communicat. Porro haec Coena mensa est spiritualis, in qua Christus seipsum nobis cum omnibus bonis suis participandum offert, efficitque ut nos in illis [14]), tum illo ipso, quam merito passionis mortisque ipsius fruamur [15]). Animam enim nostram miseram et afflictam, omnique consolatione destitutam, carnis suae esu ipsemet nutrit, roborat [16]) et consolatur: sanguinis item sui potu eam sustentat et recreat. Praeterea quamvis Sacramenta sint coniuncta rei ipsi significatae, ambae tamen res istae non ab omnibus recipiuntur. Impius [17]) enim recipit quidem Sacramentum in suam condemnationem, at rem seu veritatem Sacramenti non recipit. Verbi gratia, Iudas et Simon Magus receperunt quidem ambo Sacramentum: Christum vero ipsum, qui illo significabatur, minime, quoniam solis ille fidelibus [18]) communicatur. Postremo huic nos Sacramento sacrosancto in coetu populi Dei cum summa humilitate et reverentia communicamus, memoriam mortis Christi Servatoris nostri cum gratiarum actione sancte celebrantes, et fidei Religionisque Christianae confessionem publice ibi profitentes. Nemo itaque ad hanc mensam se sistere debet, qui prius se non probaverit [19]), ne de hoc pane edens, et de hoc poculo bibens iudicium ipse sibi et damnationem manducet, ac bibat. Usu porro huius Sacramenti accenditur in nobis flagrantissimus amor tum in Deum ipsum, tum in proximum. Itaque nos hic quidem merito omnes hominum ludificationes, et damnanda commenta (quae illi Sacramentis addiderunt et admiscuerunt) tanquam veram profanationem reiicimus: affirmamusque omnes pios unico illo ordine, et ritu, quem Christus et Apostoli nobis tradiderunt, contentos esse, atque de mysteriis eodem modo loqui debere, quo et illi locuti sunt.

1) *a prima nativ. sua*] Synt. 1612. *a prima sua nativitate.* 2) *et haec com. est omnibus hominibus*] Synt. 1612. *et h. c. est omnibus.* 3) *et haec vita non est communis nisi solis Electis Dei*] Synt. 1612. *et haec solis Electis Dei peculiaris est.* 4) *sustentationem*] Synt. 1612. *conservationem.* 5) *ita et ad*] Synt. 1612. *ita ad.* 6) *de coelo*] Synt. 1612. *e coelo.* 7) *sive*] Synt. 1612. *seu.* 8) *ut iis nobis testificetur*] Synt. 1612. *iis vero testificatur nos.* 9) *sanguinem Christi, in animis etc.*] Synt. 1612. *s. Ch. unici Servatoris nostri in animis etc.* 10) *solicite*] Synt. 1612

11) *quod videlicet operatio — incomprehensibilis*] S[illegible] 2[illegible] *elicet omnes Spiritus S. operationes occultae sint et in*[illegible] 12) [*interim — per fidem*] Synt. 1612. om. 13) *Dicin*[illegible] [1]612. *Caeterum nequaquam erraverimus dicentes.* 14) [illegible] nt. 1612. *ut in illa.* 15) *quam m. p. m. ip. fr.*] S[illegible] *ssionis, mortisque ipsius merito fruamur.* 16) *robora*[illegible] Synt. *rroborat.* 17) *Impius*] Synt. 1612. *Malus.* 18) *quoniam solis bus*] Synt. 1612. *Solis enim fidelibus Christus.* 19) *se sistere ... rob.*] Synt. 1612. *sese sistere ... non se prob.*

Articulus XXXVI.
DE MAGISTRATU.

edimus Deum Optimum Maximum ob generis humani cor- ac [1]) depravationem, Reges, Principes et Magistratus sse: velleque ut Mundus hic legibus ac certa politia gu-, ad coercenda hominum vitia, et ut omnia inter homi-o ordine gerantur. Idcirco Magistratus ipsos gladio ar-ut malos quidem plectant poenis, probos vero tueantur. porro est non modo de civili politia conservanda esse sol-verum etiam dare operam ut sacrum Ministerium conser-mnis idololatria et adulterinus Dei cultus e medio tollatur, Antichristi diruatur, Christi vero Regnum propagetur. horum est efficere, ut sacrum Evangelii verbum ubique [2]) tur, ut singuli pure Deum colere et venerari ex prae-verbi ipsius libere possint. Caeterum cuncti homines, que sint vel dignitatis, vel conditionis, ac status, legiti-gistratibus subiici debent, illisque vectigalia ac tributa pen-t iis [3]) in omnibus obsequi ac obedire, quae verbo Dei ugnant: preces etiam pro iis fundere, ut eos Deus in ipsorum actionibus dirigere dignetur, nos vero vitam tran-ac [4]) quietam sub ipsis, cum omni pietate et honestate, possimus. Quamobrem Anabaptistas et turbulentos omnes ur, qui superiores Dominationes et Magistratus abiiciunt, iudicia pervertunt, bona omnia communia faciunt, ac deni-ines ac gradus [5]), quos Deus honestatis gratia [6]) inter constituit, abolent ac [7]) confundunt.

c] Synt. 1612. *atque.* 2) *ubique*] Synt. 1612. *undique.* 3) *iis*] [illegible]12. *eis.* 4) *ac*] Synt. 1612. *et.* 5) *ordines ac gradus*] Synt. *dines omnes ac gradus.* 6) *quos Deus honest. gr.*] Synt. 1612. *statis gratia Deus.* 7) *ac*] Synt. 1612. *aut.*

Articulus XXXVII.
ICIO EXTREMO, RESURRECTIONE CARNIS, ET VITA AETERNA.

tremo credimus ex Dei verbo, Dominum nostrum Iesum , quando tempus a Deo praestitutum, quod omnibus crea- ignotum, advenerit, et numerus Electorum completus

fuerit [1]), e coelo rursus venturum, idque corporaliter et visibiliter, sicuti olim illuc asscendit [2]), cum summa gloria et Maiestate [3]), ut se declaret iudicem vivorum et mortuorum [4]): vetere hoc mundo igne et flamma succenso, ut illum purificet. Tunc vero omnes creaturae [5]), tam viri [6]) quam mulieres et infantes, quotquot inde ab initio usque ad finem mundi extiterint, coram summo hoc iudice comparebunt, eo nimirum voce [et tremendo clamore Angelorum] et Archangeli, et tuba Dei evocati [7]). Omnes enim antea mortui e terra tunc resurgent, anima singulorum coniuncta atque unita [8]) proprio suo corpori, in quo vixerat. Qui porro ultimo illo die [9]) superstites erunt, nequaquam morientur more reliquorum, sed in momento et iactu oculi, immutabuntur, a corruptione videlicet in incorruptam naturam. Tunc aperientur libri (nimirum conscientiae) et mortui iudicabuntur secundum ea, quae in hoc mundo egerint, sive bona sive mala. Quin etiam tunc redditurі sunt homines rationem de omni verbo otioso, quod locuti fuerint, etsi id mundus nunc pro ludo et ioco reputet. In summa omnis tunc hominum hypocrisis et abstrusa quaeque cordis eorum palam coram omnibus detegentur. Ac propterea sola [10]) iudicii istius memoria impiis et reprobis merito est horrenda [11]) et formidabilis: piis [12]) vero et electis summe exoptanda, et ingentis consolationis. Tunc enim redemptio ipsorum plane perficietur, et suavissimos laborum et dolorum suorum, quos in hac vita pertulerunt [13]), fructus consequentur: innocentia ipsorum tunc aperte [14]) ab omnibus agnoscetur, ipsique vicissim horrendam vindictam conspecturi sunt, quam Dominus de iis sumet, qui eos variis tormentis et molestiis in hoc mundo tyrannice afflixerunt. Impii porro proprio conscientiae suae testimonio convicti erunt, et immortales quidem reddentur, sed ea conditione ut in igne aeterno, qui Diabolo et angelis eius [15]) paratus est, in sempiternum crucientur. Contra vero fideles et Electi corona gloriae et honoris donabuntur: et Filius Dei eorum nomina coram Deo Patre et [sanctis eius atque electis] [16]) Angelis confitebitur: et abstergetur omnis lachryma ab oculis eorum. Caussa itaque eorum, quae non haereseως et impietatis a Magistratibus et iudicibus damnatur, caussa Filii Dei esse tunc agnoscetur. Et Dominus eos tanta gloria gratis remunerabitur, quantam nullus hominum animo concipere unquam possit. Magnum ergo illum Domini diem [retributionis] summo cum desiderio [17]) expectamus, ut rebus omnibus [18]) a Deo promissis plenissime in Christo Iesu Domino nostro laeti potiamur, et in aeternum perfruamur [19]). Apocal. 22, 20. *Etiam veni Domine Iesu.*

1) *quando tempus a Deo .... completus fuerit,*] Synt. 1612. (*ubi tempus a Deo praestitutum: at omnibus creaturis ignotum, advenerit, et numerus electorum fuerit completus*). 2) *asscendit*] Synt. 1612. *ascendit.* 3) *cum summa gloria et M.*] Synt. 1612. *summa ornatum gloria et M.* 4) *ut se declaret iudicem v. et m.*] Synt. 1612. *ut iudex v. et m. ap-*

5) *Tunc vero omnes creaturae*] Synt. 1612. *Tunc vero* i- omnes. 6) *tam viri*] Synt. 1612. *et tam viri.* 7) ce — *tuba D. evocati*] Synt. 1612. *eo nimirum voce* tuba *Dei evocati.* 8) *resurgent — atque unita*] S nt, *Spiritu et anima singulorum rursus coniuncta et unita.* ltimo *illo die*] Synt. 1612. *Qui porro illo ultimo die.* 10) *Ac* u- *sola*] Synt. 1612. *ut merito sola.* 11) *reprobis merito est h.*] reprobis *sit h.* 12) *piis*] Synt. 1612. *bonis.* 13) Synt. rint. 14) *innocentia ipsorum tunc aperte*] Synt. 1612. *innocentia ipsorum aperte.* 15) Synt. 1612. om. *et a* is. nctis *eius atque electis*] om. Synt. 1612. 17) *diem* erio] 1612. *diem summo desiderio.* 18) Synt. 1612. add. *nobis.* 19) *po-* ...... *perfruamur*] Synt. 1612. *potiemur .... perfruemur.*

14.

Catechismus

Oder

Christlicher Underricht,

der in Kirchen vnd Schulen der Churfürstlichen Pfaltz getrieben wirdt.

Gedruckt in der Churfürstlichen Stad Heydelberg, durch Johannem Mayer. 1563.

[illegible] n Gottes Genaden Pfaltzgrafe bey Rhein, [illegible] n Reichs Ertztruchses vnd Churfürst, Hertzog [illegible] Bayern, ꝛc. [illegible]mbieten allen vnd jeden vnsern Superintendenten, Pfarherrn, Predigern, Kirchen vnd Schuldienern Unsers Churfürstenthumbs der Pfaltzgrafeschafft bey Rhein, vnser genad vnd gruß, Vnd fügen euch hiemit zu wissen,

Nachdem wir vns auß erinnerung Göttlichs Worts, auch natürlicher pflicht vñ verwandnuß schuldig erkennen, Vnd endlich fürgenommen, Vnser von Gott befohlen Ampt, beruff vnd regierung, nicht allein zu friedlichen, rüigem wesen, auch zu erhaltung züchtigen auffrichtigen vnd Tugentsamen wandels vnd lebens Vnserer vnderthanen, zurichten vnd anzustellen: Sonder auch vnd fürnemlich dieselbige zu rechtschaffener erkañtnuß vnd forcht des Almechtigen, vnd seines seligmachenden Worts, als dem einigen fundament aller Tugenten vñ gehorsams, je lenger je mehr anzuweisen vñ zu bringen. Auch also sie zur ewigen vnd zeitlichen wolfart vngesparts vleiß von grund vnsers hertzens gern befürdern, vñ so viel an vns, darbey erhalten helffen wolten.

Vnd aber gleich anfangs in eintrettung Vnserer regierung erfaren: Wiewol von Vnsern lieben Vettern vnd Vorfarn, Pfaltzgrafen, Churfürsten, ꝛc. löblicher seliger Gedechtnuß, allerhand Christliche vnd nützliche ordnungen vñ vorbereitungen, zu befürderung solcher ehre Gottes, vñ erhaltung Bürgerlicher zucht vnd polizey auffgericht und fürgenommen:

aß doch demselbigen nicht mit dem ernst, wie e
, allenthalben nachgesetzt, viel weniger die ver
frucht darauß gefolgt vnd gespürt worden. W
erursacht, nicht allein dieselbige widerum zu
auch, da es die nothwendigkeit erfordert, in ver ung
en, zu erleutern, vnd weitere fürsehung zu thu Also
h in dem nicht den geringsten mangel befunden, daß die
jugend allenthalben, beides in Schulen vnd Kirchen Vn-
urfürstenthumbs in Christlicher Lehre sehr fahrlessig, vnd
il gar nit, zum theil aber vngleich, vnd zu keinem be-
n, gewissen vnd einhelligen Catechismo, sonder nach eines
rnemen vnd gutdüncken angehalten vnd underwiesen wor-
Darauß denn neben andern vielfaltigen grossen vnrichtig-
rfolgt, daß sie offtermalen ohne Gottes furcht vnd erkañt-
nes Worts auffgewachsen, keine eintrechtige vnderweisung
oder sonst mit weitleufftigen vnnotdürfftigen fragen, auch
n mit widerwertiger lehre beschweret worden ist.
eñ nun beid Christliche vñ weltliche ämpter, Regiment vñ
tungẽ, anderst nicht bestendiglichen erhalten werden, auch
ñ erbarkeit vnd alle andere gute tugentẽ bey den vnder-
zunemen vnd auffwachssen mügen, Denn da die jugendt
nfangs, vñ vor allen dingen zu reiner, auch gleichför-
lehr des heiligẽ Evangelii vnd rechtschaffener erkañtnuß
angehalten, vnd darinnen stetigs geübt wird:
haben wir ein hohe notdurfft geachtet, auch hierinnen,
vornemsten stück eins Vnsers Regiments, gebürlichs ein-
zu thun, die vnrichtigkeit vnd vngleichheit abzuschaffen,
vendige verbesserung anzustellen.
nd demnach mit rhat vnd zuthun Vnserer gantzen Theo-
a Facultet allhie, auch aller Superintendenten vnd für-
Kirchendienern, einen Summarischen vnderricht od. Cate-
vnserer Christlichen Religion auß dem Wort Gottes,
in Deutscher vñ Lateinischer Sprach verfassen vnd stellẽ
Damit fürbaß nicht allein die jugendt in Kirchen vnd
, in solcher christlicher Lehre, Gottseliglichen vnderwiesen,
zu einhelliglichen angehalten: sond. auch die Prediger vnd
eister selbs ein gewisse vnd bestendige form vnd maß haben
wie sie sich in vnderweisung der jugendt verhalten sollen,
ht jres gefallens tegliche enderungẽ fürnemen, oder wider-
lehre einfüren.
ich hiemit alle vnd einem jeden besonder gnediglichẽ vnd
en ermanend vñ befehlende, jr wollet angeregten Catechis-
d. Vnderricht, vmb der ehre Gottes, vnd Vnserer vnder-
, auch ewerer seelen selbs nutz vnd bestem willẽ, danck-
annemẽ, auch denselbigen nach jrem rechten verstand der
in schulen vnd Kirchen, auch sonst auff der Cantzel dem
en Man vleissig vnd wol einbilden, darnach lehren, thun

i leben: Vngezweiffelter hoffnung vnd zuversicht, wenn die ju- ifangs im wort Gottes also mit ernst vnderwiesen vnd es werde der Almechtig auch besserung des lebens, . ewige wolfart verleihen vnd widerfaren lassen. Das wir Vns, wie oblaut, zu geschehen zu euch endlichen .t.

Datum Heydelberg auff dinstag den neunzehenden Monats nuarij, Nach Christi vnsers lieben Herrn vnd Seligmachers ., im Jar, tausend, fünffhundert drey vnd sechtzig.

Catechismus.

Frag.

Was ist dein einiger trost in leben vnd in sterben?

Antwort.

Daß ich mit Leib vnd Seel, beyde in leben vnd in sterben[a]), mein[b]), sonder meines getrewen Heilands Jesu Christi eigen der mit seinem thewren blut[d]), für alle meine sünden vol- bezalet[e]), vñ mich auß allem gwalt des Teufels erlöset hat[f]), so bewaret[g]), daß ohne den willen meines Vaters im Him- kein haar von meinem haupt kan fallen[h]), ja auch mir alles meiner seligkeit dienen muß[i]). Darumb er mich auch durch seinen heilige Geist des ewigen lebens versichert[k]), vnd jm forthin zu leben von hertzen willig vnd bereit macht[l]).

a) Rom. 14. b) 1 Cor. 6. c) 1 Cor. 3. d) 1 Pet. 1. e) 1 Ioh. 1. et 2. f) 1 Ioh. 3. g) Ioh. 6. h) Matt. 10. Luc. 21. i) Rom. 8. k) 2 Cor. 1. Ephes. 1. Rom. 8. l) Rom. 8.

Frag.

Wieviel stück seind dir nötig zu wissen, daß du in diesem trost seliglich leben vnd sterben mögest?

Antwort.

Drey stück[a]). Erstlich wie groß meine sünde vnd elend seyen[b]). Zum andern, wie ich von allen meinen sünden vnd elend erlöset werde[c]). Vnd zum dritten, wie ich Gott für solche erlösung soll danckbar sein[d]).

a) Luc. 24. 1 Cor. 6. Tit. 3. b) Ioh. 6. et 15. c) Ioh. 17. d) Eph. 5.

Der erste Theil.

Von des menschen elend.

Frag.

Woher erkennestu dein elend?

Antwort.

Gesetz Gottes a).

Frag.

rdert denn das Göttlich gesetz von vns?

Antwort.

t vns Christus in einer summa, Matth. am 22. Du
Gott deinen Herren, von gantzem hertzen,
seelen, von gantzem gemüth vnd allen kreff-
st das fürnembste vnd das gröste Gebot: Das
ist dem gleich, Du solt deinen Nechsten lie-
h selbs. In diesen zweyen Gebotten hanget
Gesetz vnd die Propheten.

Frag.

diß alles volkomlich halten?

Antwort.

Denn ich bin von Natur geneigt Gott vnd meinen
assen b).

1 Ioh. 1. b) Rom. 8. Ephes. 2.

Frag.

Gott den menschen also böß vnd verkert erschaffen?

Antwort.

: sonder Gott hat den menschen gut, vnd nach seinem
ffen b), das ist, in warhafftiger gerechtigkeit vñ heilig-
er Gott seinen schöpffer recht erkeñte, vnd von hertzen
ewiger seligkeit mit jm lebte, jm zu loben vnd zu preisen c).

b) Gen. 1. c) 2 Cor. 3. Colos. 3. Ephes. 4.

Frag.

kompt denn solche verderbte art des menschen?

Antwort.

n fall vnd vngehorsam vnser ersten Eltern Adams vnd
radeis a), da vnser Natur also vergifftet worden, daß
inden empfangen vnd geboren worden b).

Rom. 5. b) Psal. 51.

Frag.

wir aber dermassen verderbt, daß wir gantz vnd gar vn-
zu einigem gutem, vnd geneigt zu allem bösen?

Antwort.

Ja [a]): Es sei deñ, daß wir durch den Geist Gottes wid
werden [b]).

a) Iohan. 3. Iob. 14. et 15. Esai. 53. *b*) Iohan. 3.

Frag.

Thut denn Gott dem menschen nicht vnrecht, daß er i
gesetz von jm fordert, das er nicht kan thun?

Antwort.

Nein [a]): Denn Gott hat den menschen also erschaffen,
es kondte thun: der Mensch aber hat sich vnd alle seine nach
auß anstifftung des Teufels, durch mutwilligen vngehorsam de
gaben beraubt.

a) Ephes. 4.

Frag.

Wil Gott solchen vngehorsam vnd abfall vngestrafft la
gehen?

Antwort.

Mit nichten [a]): sonder er zürnet schrecklich, beyde vber a
vnd würckliche sünden, vnd wil sie auß gerechtem vrtheil zeit
ewig straffen, wie er gesprochen hat: Verflucht sey jede
der nicht bleibet in allem dem, das geschrieben ste
dem buch des Gesetzes, daß ers thue [b]).

a) Rom. 5. Heb. 9. *b*) Deut. 27. Gal. 3.

Frag.

Ist denn Gott nicht auch barmhertzig?

Antwort.

Gott ist wol barmhertzig [a]), er ist aber auch gerecht [b]), d
erfordert seine gerechtigkeit, daß die sünde, welche wider die all
maiestet Gottes begangen ist, auch mit der höchstẽ, das ist, e
gen straff an leib vñ seel gestrafft werde.

a) Exo. 34. *b*) Exo. 20. Psal. 5. 2 Cor. 6.

Der ander Theil.

Von des Menschen Erlösung.

Frag.

Dieweil wir denn nach dem gerechten vrtheil Gottes zeitli
ewige straff verdient haben: wie möchten wir dieser straff e
vnd widerumb zu gnaden kommen?

Antwort.

Gott wil daß seiner gerechtigkeit genug geschehe a), d
sen wir derselben entweder durch vns selbst, oder durch ei a
volkomene bezalung thun b).

a) Exo. 20. et 23. b) Rom. 8.

Frag.

Können wir aber durch vns selbst bezalung thun?

Antwort.

Mit nichtē: sonder wir machen auch die schuldt noch te

a) Iob. 5. et 15. Matt. 6.

Frag.

Kan aber jrgendt eine blosse Creatur für vns bezalen?

Antwort.

Keine: Denn erstlich wil Gott an keiner andern Creat
das der mensch verschuldet hat a). Zum andern, so kan
blosse Creatur den last des ewigen zorns Gottes wider d
tragen, vnd andere daruon erlösen b).

a) Heb. 2. b) Psal. 138.

Frag.

Was müssen wir deñ für ein Mittler vnd Erlöser suchen?

Antwort.

Einen solchen, der ein warer a), vnd gerechter mensch b), vñ doch
stercker deñ alle Creaturen, das ist, zugleich warer Gott sey c).

a) 1 Cor. 15. b) Iere. 33. Psal. 53. 2 Cor. 5. Heb. 7. c) Esai. 7.
Rom. 8. Iere. 23.

Frag.

Warumb muß er ein warer vnd gerechter mensch sein?

Antwort.

Darumb, daß die gerechtigkeit Gottes erfordert a), daß die menschliche natur, die gesündiget hat, für die sünde bezale: vnd aber einer, der selbst ein sünder were, nicht köndte für andere bezalen b).

a) Rom. 5. b) 1 Pet. 3. Esai. 53.

Frag.

Warum̃ muß er zugleich warer Gott sein?

Antwort.

Daß er auß krafft seiner Gottheit, den last des zorns Gottes, an

seiner menschheit ertragen [a]), vnd vns die gerechtigkeit, vnd da
erwerben [b]), vnd widergeben möchte [c]).

a) Esai. 53. Act. 2. 1 Petr. 3. *b*) Ioh. 3. Act. 20. *c*) Iol

Frag.

Wer ist aber derselbe mittler, der zugleich warer Gott, v
warer gerechter mensch ist?

Antwort.

Vnser Herr Jesus Christus [a]) der vns zur vollkomenen e
vnd gerechtigkeit geschenkt ist [b]).

a) Matt. 1. 1 Tim. 3. Luc. 2. *b*) 1 Cor. 1.

Frag.

Woher weistu das?

Antwort.

Auß dem heiligen Euangelio, welchs Gott selbst anfengl
Paradeis [a]) hat offenbaret: folgends durch die heilige Ertzueter
Propheten lassen verkündigen, vnd durch die opffer vnd andere
nien des gesetzes fürgebildet [c]), Endlich aber durch seinen eing
Son erfüllet [d]).

a) Gen. 3. *b*) Gen. 22. et 49. Rom. 1. Heb. 1. Act. 3
c) Ioh. 5. Heb. 10. *d*) Rom. 10. Gala. 4.

Frag.

Werden denn alle menschen widerum durch Christum seli
sie durch Adam sind verloren worden?

Antwort.

Nein: sonder allein diejenigen, die durch waren glauben i
den eingeleibet, vnd alle seine wohlthaten annemen [a]).

a) Ioh. 1. Isai. 53. Psal. 2. Rom. 11. Heb. 4. et 10.

Frag.

Was ist warer glaub?

Antwort.

Es ist nicht allein ein gewisse erkantnuß, dardurch ich a
war halte, was vns Gott in seinem wort hat offenbaret [a]):
auch ein hertzliches vertrawen [b]), welches der heilige Geist [c]) durchs
gelium in mir würcket [d]), daß nicht allein andern, sonder a
vergebung der Sünden, ewige gerechtigkeit vnd seligkeit von G
schenckt sei [e]), auß lauter gnaden, allein vmb des verdiensts
willen [f]).

a) Heb. 11. Iacob. 2. *b*) Rom. 5. et 10. *c*) 2 Cor. 4. E
d) Rom. 1. *e*) Heb. 2. Rom. 1. *f*) Ephes. 2. Rom. 3.

Frag.

Was ist aber einem Christen noth zu glauben?

Antwort.

Alles was vns im Euangelio verheissen wirt [a]), welchs vns die Artickel vnsers algemeinen vngezweiffeltē Christlichē Glaubens in einer summa lehren.

a) Ioh. 20. Matt. 28.

Frag.

Wie lauten dieselben?

Antwort.

Ich glaub in Gott Vater, den allmechtigen, Schöpffer himmels vnd der erden.

Vnd in Jesum Christum, seinen eingebornen Son vnsern HERRN, der empfangē ist von dem heiligen Geist, geborē auß Maria der Jungfrawen, gelitten vnder Pontio Pilato, gecreutziget, gestorben vnd begraben, abgestiegen zu der Hellen, am dritten tage wider aufferstanden von den todten, auffgefaren gen Himmel, sitzet zu der Rechten Gottes des allmechtigen Vaters, von dannen er komen wird, zu richten die lebendigen vnd die todten.

Ich glaub in den heiligen Geist, eine heilige allgemeine Christliche Kirche, die gemeinschafft der Heiligen, vergebung der sünden, aufferstehung des fleisches vnd ein ewigs leben.

Frag.

Wie werden diese Artickel abgetheilt?

Antwort.

In drey theil. Der erste ist von Gott dem Vater, vnd vnser erschöpffung. Der ander von Gott dem Son, vnd vnser erlösung. Der dritt von Gott dem heiligen Geist, vnd vnser Heiligung.

Frag.

Dieweil nur ein einig Göttlich wesen ist [a]): warumb nennestu drey, den Vater, Son vnd heiligen Geist?

Antwort.

Darumb daß sich Gott also in seinem wort geoffenbaret hat [b]), daß diese drey vnderschiedliche Personen, der einig wahrhafftig ewig Gott seind.

a) Deut. 6. b) Esai. 61. Psal. 10. Matt. 3. et 28. 1 Ioh. 5.

Von Gott dem Vater.

Frag.

Was glaubestu, wenn du sprichst, Ich glaub in Gott Vater, den allmechtigẽ, Schöpffer himels vnd der erden?

Antwort.

Daß der ewig Vater vnsers Herrn Jesu Christi, der Himel vnd Erden sampt allem, was drinnen ist, auß nichts erschaffen [a]), auch dieselbigen noch durch seinen ewigen rhat vnd fürsehung erhelt vnd regieret [b]): umb seines Sons Christi willen, mein Gott vñ mein Vater sey [c]), auff welchen ich also vertrawe, daß ich nicht zweiffel, er werde mich mit aller notdurfft leibs vnd der seelen versorgen [d]), auch alles vbel, so er mir in diesem jamerthal zuschicket, mir zu gut wenden [e]): dieweil ers thun kan, als ein almechtiger Gott [f]): vnd auch thun wil als ein getrewer Vater [g]).

a) Gen. 1. Psal. 33. b) Psal. 104. Matt. 10. Heb. 1. Psal. 115. c) Ioh. 1. Rom. 8. Gal. 4. Ephes. 1. d) Psal. 55. Matt. 6. Luc. 12. e) Rom. 8. f) Rom. 10. g) Matt. 6. et 7.

Frag.

Was verstehestu durch die fürsehung Gottes?

Antwort.

Die allmechtige vnd gegenwertige krafft Gottes [a]), durch welche er himel vnd erde, sampt allen Creaturen, gleich als mit seiner hand noch erhelt [b]), vnd also regiert, daß laub vnd graß, regen vnd dürre, fruchtbare vñ vnfruchtbare jar, essen vnd trincken [c]), gesundheit vnd kranckheit [d]) reichthumb vnd armuth [e]) vnd alles, nicht ohne gefehr, sonder von seiner väterlichen hand vns zukomme.

a) Act. 17. b) Heb. 1. c) Iere. 5. Act. 14. d) Ioh. 9. e) Prou. 22.

Frag.

Was für nutz bekommen wir auß erkañtnuß der schöpffung vnd fürsehung Gottes?

Antwort.

Daß wir in aller widerwertigkeit gedultig [a]), in glückseligkeit danckbar [b]) vnd auffs zukünftig guter zuuersicht zu vnserm getrewen Gott vñ Vater sein sollen, daß vns keine Creatur von seiner liebe scheiden wird [c]), dieweil alle Creaturẽ also in seiner hand sind, daß sie sich ohne seinen willen auch nicht regen noch bewegen können [d]).

a) Rom. 5. Iacob. 1. Iob. 1. b) Deut. 8. 1 Thess. 5. c) Rom. 8. d) Iob. 1. Act. 17. Prou. 21.

Von Gott dem Son.

Frag.

Warumb wirdt der Son Gottes Jesus, das ist, seligmacher genañt?

Antwort.

Darumb daß er vns selig macht von vnsern sünden [a]) vnd daß ey keinem andern einige seligkeit zu suchen noch zu finden ist [b]).

a) Matt. 1. b) Act. 4.

Frag.

Glauben denn die auch an den einigen seligmacher Jesum, die jre seligkeit vnd heil bey heiligen, bei jnen selbst, oder anderstwo suchen?

Antwort.

Nein: sonder sie verleugnen mit der that den einigen Seligmacher vnd Heiland Jesum, ob sie sich sein gleich rhümen [a]). Denn entweder Jesus nit ein volkomner Heiland sein muß: oder die diesen Heiland mit warem glauben annemen, müssen alles in jm haben, daß zu jrer seligkeit vonnöten ist [b]).

a) 1 Cor. 1. Gala. 3. b) Esai. 9. Col. 1. 2. Ioh. 1.

Frag.

Warumb ist er Christus, das ist, ein gesalbter genannt?

Antwort.

Daß er von Gott dem Vater verordnet, vnd mit dem heiligen Geist [a]) gesalbet ist, zu vnserm obersten Propheten vnd Lehrer, der vns den heimlichen rhat vnd willen Gottes von vnser erlösung volkomlich offenbaret [b]): Vnd zu vnserem einigen hohen Priester, der vns mit dem einigẽ opffer seines leibs erlöset hat, vnd jmerdar mit seiner fürbit für dem Vater vertrit [c]): Vnd zu vnserm ewigen König, der vns mit seinẽ wort vñ Geist regiert [d]), vnd bey der erworbenen erlösung schützet und erhelt.

a) Hebr. 1. b) Psal. 110. Hebr. 7. Rom. 8. c) Psa. 2. Luc. 1. d) Rom. 5. Matt. 28.

Frag.

Warumb wirst aber du ein Christ genennt?

Antwort.

Daß ich durch den glauben ein glied Christi [a]) vnd also seiner salbung theilhafftig bin [b]), auff daß auch ich seinen Namen bekenne [c]), mich jm zu einem lebendigen danckopffer darstelle [d]), vnd mit freyem gewissen in diesem leben wider die sünde vnd Teufel streite, und hernach in ewigkeit mit jm vber alle Creaturen hersche.

a) Act. 11. 1 Ioh. 2. b) Act. 2. Ioel. 2. Mar. 8. c) Rom. 12. Apoc. 5. d) Rom. 6. Apoc. 1.

Frag.

Warumb heist er Gottes eingeborner Son, so doch wir auch Kinder Gottes sind?

Antwort.

Darum daß Christus allein der ewig natürlich Son Gottes ist[a]: wir aber vmb seinet willē auß gnaden zu kindern Gottes angenommen sind[b].

a) Ioh. 1. Heb. 1. *b*) Rom. 8. Ephes. 1.

Frag.

Warumb nennestu jn vnsern Herrn?

Antwort.

Daß er vns mit leib vnd seel von der sünden, vnd auß allem gewalt des Teufels, nicht mit golt oder silber, sonder mit seinem thewren Blut, jhm zum eigenthumb erlöset vnd erkaufft hat[a]).

a) 1 Pet. 1. et 2. 1 Cor. 6.

Frag.

Was heist, daß er empfangen ist von dem heiligen Geist, geboren auß Maria der Jungfrawen?

Antwort.

Daß der ewige Son Gottes, der warer vnd ewiger Gott ist[a]) vnd bleibet[b]), ware mēschliche natur, auß dem fleisch vnd blut der Jungfrawen Maria[c]), durch würckung des heiligen Geists an sich genomen hat[d]), auff daß er auch der ware samen Dauids sey[e]) seinen brüdern in allem gleich[f]), außgenommen die sünde[g]).

a) Ioh. 1. Rom. 1. *b*) Rom. 9. Gal. 4. *c*) Iohan. 1. *d*) Matt. 1. Luc. 1. Ephes. 1. *e*) Psal. 132. Rom. 1. *f*) Phil. 2. *g*) Heb. 4.

Frag.

Waß nutz bekomestu auß der heiligen empfengnuß vnd geburt Christi?

Antwort.

Daß er vnser mittler ist, vñ mit seiner vnschuld vnd volkommenen heiligkeit meine sünde, darin ich bin empfangen, für Gottes angesicht bedecket[a]).

a) Psal. 32. 1 Cor. 1.

Frag.

Was verstehestu durch das wörtlein gelitten?

Antwort.

Daß er an leib vnd seel, die gantze zeit seines lebens auff erden, sonderlich aber am ende desselben, den zorn Gottes wider die sünde des gantzen menschlichen geschlechts getragen hat[a]), auff daß er mit seinem leiden, als mit dem einigen Sönopffer[b]), vnser leib vnd seel von der ewigen verdamnuß erlösete, vñ vns Gottes gnade, gerechtigkeit vñ ewiges leben erwürbe.

a) 1 Pet. 2. Esai. 53. *b*) 1 Ioh. 2. et 4. Rom. 3.

Frag.

larumb hat er vnder dem Richter Pontio Pilato gelitten?

Antwort.

iff daß er vnschuldig vnder dem weltlichen Richter verdamt), vnd vns damit von dem strengen vrtheil Gottes, das vber en solte, erlediget [b]).

Luc. 23. Ioh. 19. *b*) Psal. 69. Esai. 53. 2 Cor. 5. Gal. 3.

Frag.

t es etwas mehr, daß er ist gecreutziget worden, denn so er idern todts gestorben were?

Antwort.

, Denn dardurch bin ich gewiß, daß er die vermaledeyung die r lage, auff sich geladen habe [a]). Dieweil der tod des Creutzes tt verflucht war [b]).

Galat. 3. *b*) Deut. 21. Galat. 3.

Frag.

arumb hat Christus den tod müssen leiden?

Antwort.

rumb, daß von wegen der gerechtigkeit vnd warheit [a]) Gottes, derst für vnsere sünden möchte bezalet werden, denn durch den Sons Gottes [b]).

ien. 2. *b*) Heb. 2.

Frag.

arumb ist er begraben worden?

Antwort.

mit zu bezeugen, daß er warhafftig gestorben sey [a]).

Iat. 27. Luc. 23. Ioh. 19. Act. 13.

Frag.

il denn Christus für vns gestorben ist, wie kompts daß wir ben müssen?

Antwort.

ser tod ist nit ein bezalung für vnsere sünd: sonder nur ein der sünden, vnd eingang zum ewigen leben [a]).

oh. 5. Phil. 1. Rom. 7.

Frag.

as bekommen wir mehr für nutz auß dem opffer vnd todt Christi itz?

Antwort.

Daß durch seine krafft vnser alter mensch mit jm gecreuitzget, getödtet vñ begraben wird [a]), auff daß die bösen lüste des fleisches nicht mehr in vns regieren [b]), sonder daß wir vns selbst ihm zur dancksagung auffopffern [c]).

a) Rom. 6. Coloss. 2. *b*) Rom. 6. c) Rom. 12.

Frag.

Warum̃ folget abgestiegē zu der hellē?

Antwort.

Daß ich in meinen höchsten anfechtungē versichert sey, mein HERR Christus habe mich durch seine vnaußsprechliche angst, schmertzen vnd schrecken, die er auch an seiner seelē, am Creutz vnd zuuor erlitten, von der hellischen angst vnd pein erlöset [a]).

a) Esai. 53. Mat. 27.

Frag.

Was nützet vns die Aufferstehung Christi?

Antwort.

Erstlich hat er durch seine Aufferstehung den tod vberwunden, daß er vns der gerechtigkeit, die er vns durch seinen todt erworben hat, köndte theilhafftig machen [a]). Zum andern werden auch wir jetzunder durch seine krafft erwecket zu einem newen leben [b]). Zum dritten ist vns die Aufferstehung Christi ein gewisses pfand vnserer seligen aufferstehung [c]).

a) 1 Cor. 15. Rom. 4. 1 Pet. 1. *b*) Rom. 6. Coloss. 3. Ephes. 2. *c*) 1 Cor. 15. Rom. 8.

Frag.

Wie verstehestu daß er ist gen himmel gefaren?

Antwort.

Daß Christus für den augen seiner Jünger, ist von der erdē auffgehabē gen himmel [a]), vnd vns zu gut daselbst ist [b]), bis daß er widerkompt zu richten die lebendigen vnd die todten [c]).

a) Act. 1. Mat. 26. Mar. 16. Luc. 24. *b*) Hebr. 4. 7. et 9. Rom. 8. Ephes. 4. Coloss. 3. c) Act. 1. Mat. 24.

Frag.

Ist denn Christus nit bey vns biß ans ende der welt, wie er vns verheissen hat? [a])

Antwort.

Christus ist warer Mensch vñ warer Gott: Nach seiner menschlichen natur, ist er jetzunder nicht auff erden [b]): aber nach seiner Gottheit, Maiestet, genad vnd Geist, weicht er nim̃er von vns [c]).

a) Mat. 28. *b*) Mat. 26. Ioh. 16. et 17. Act. 3. *c*) Ioh. 14. et 16. Mat. 28. Ephes. 4.

Frag.

Werden aber mit der weiß die zwo naturen in Christo nit von ander getrennet, so die menschheit nicht vberal ist, da die Gottheit ist?

Antwort.

Mit nichten: Denn weil die Gottheit vnbegreifflich vnd allent-lben gegenwertig ist [a]): so muß folgen, daß sie wol ausserhalb jrer genommenen menschheit, vnd dennoch nichts desto weniger auch in selben ist, vnd personlich mit jr vereiniget bleibt [b]).

a) Act. 7. Iere. 23. b) Coloss. 2. Ioh. 3. et 11. Mat. 28.

Frag.

Was nützet vns die Himmelfart Christi?

Antwort.

Erstlich, daß er im himmel für dem angesicht seines Vaters, vn-fürsprecher ist [a]). Zum andern, daß wir vnser fleisch im himel zu em sichern pfand haben, daß er als das haupt, vns seine glieder ch zu sich werde hinauff nemen [b]). Zum dritten, daß er vns seinen ist zum gegenpfandt herab sendet [c]), durch welches krafft wir suchen s droben ist, da Christus ist, sitzend zu der rechten Gottes, vnd ht das auff erden ist [d]).

a) 1 Ioh. 2. Rom. 8. b) Ioh. 14. et 20. Ephes. 2. c) Ioh. 14. t. 2. 2 Cor. 1. et 5. d) Coloss. 3. Phil. 3.

Frag.

Warumb wird hinzu gesetzt, daß er sitze zur rechten Gottes?

Antwort.

Daß Christus darumb gen himel gefaren ist, daß er sich daselbst zige, als das haubt seiner Christlichen kirchen [a]), durch welches der ter alles regiert [b]).

a) Ephes. 1. Coloss. 1. b) Mat. 28. Ioh. 5.

Frag.

Was nützet vns diese herrligkeit vnsers haupts Christi?

Antwort.

Erstlich daß er durch seinen heiligen Geist, in vns seine glieder, himlische gaben außgeust [a]). Darnach, daß er vns mit seinem ge-lt wider alle feind schützet vnd erhelt [b]).

a) Ephes. 4. b) Psal. 2. Ioh. 10. Ephes. 4.

Frag.

Was tröstet dich die widerkunfft Christi zu richten die lebendigen die todten?

Antwort.

Daß in allem trübsal vnd verfolgung mit auffgerichtem l
ebē des Richters der sich zuuor dem gericht Gottes für mich darg
vnd alle vermaledeiung von mir hinweg genomen hat, auß dem
gewertig bin [a]), daß er alle seine vnd meine feinde, in die ewig
damnuß werffe [b]): mich aber sampt allen außerwelten zu jhm
himlische freud vnd herrligkeit neme [c]).

a) Luc. 21. Rom. 8. Phil. 3. Tit. 2. b) 2 Thess. 1. 1 Th
Mat. 25. c) Mat. 25.

Von Gott dem heiligen Geist.

Frag.

Was glaubstu vom heiligen Geist?

Antwort.

Erstlich daß er gleich ewiger Gott mit dem Vater vnd dem
ist [a]). Zum andern, daß er auch mir gegeben ist [b]), mich dur
waren glauben, Christi vnd aller seiner wolthaten theilhafftig mac
mich tröstet [d]), vnd bey mir bleibē wird biß in ewigkeit [e]).

a) Gen. 1. Esai. 43. 1 Cor. 3. 1 Cor. 6. Act. 5. b) Mat
2 Cor. 1. c) Galat. 3. 1 Pet. 1. 1 Cor. 6. d) Act. 9. e) Ioh. 14. 1

Frag.

Was glaubstu von der heiligen allgemeinen Christlichen Kirc

Antwort.

Daß der Son Gottes [a]) auß dem gantzen menschlichen geschle
jhm ein außerwelte gemein zum ewigen leben [c]), durch sein Geis
wort [d]) in einigkeit des waren glaubens [e]), von anbegin der wel
aus end [f]) versamle, schütze vnd erhalte [g]), vñ daß ich derselbe
lebendiges glied bin [h]), vñ ewig bleiben werde [i]).

a) Ioh. 10. b) Gen. 26. c) Rom. 8. Ephes. 1. d) Esai. 59.
1. et 10. e) Ephes. 5. f) Psal. 71. 1 Cor. 11. g) Mat. 16. Io
1 Cor. 1. h) 1 Ioh. 3. i) 1 Ioh. 2.

Frag.

Was verstehestu durch die gemeinschafft der Heiligen?

Antwort.

Erstlich, daß alle vnd jede glaubigen, als glieder an dem HE
Christo, vnd allen seinen schetzen vnd gaben, gemeinschafft hab
Zum andern, daß ein jeder seine gaben zu nutz vnd heil der a
glieder, willig vnd mit freuden anzulegen sich schuldig wissen sol

a) 1 Ioh. 1. 1 Cor. 1. Rom. 8. b) 1 Cor. 12. et 13. Phil. 2.

Frag.

Was glaubstu von vergebung der Sünden?

Antwort.

Daß Gott vmb der gnugthuung Christi willen [a]) aller meiner sün-
n, auch der sündlichen art, mit der ich mein lebenlang zu streiten
abe [b]) nimmermehr gedencken wil: sonder mir die gerechtigkeit Christi
uß gnaden schencket, daß ich ins gericht nimmermehr soll kommen [c]).

a) 1 Ioh. 2. 2 Cor. 5. b) Iere. 31. Psal. 103. Rom. 7. et 8. c) Ioh. 3.

Frag.

Was tröst dich die aufferstehung des fleisches?

Antwort.

Daß nicht allein meine seel nach diesem lebē als bald zu Christo
em haupt genommen wird [a]): sonder auch daß diß mein fleisch, durch
ie krafft Christi auff erweckt, wider mit meiner seelen vereiniget, vnd
em heiligen leib Christi gleichformig werden sol [b]).

a) Luc. 23. Phil. 1. b) 1 Cor. 15. Iob. 19. 1 Ioh. 3. Phil. 3.

Frag.

Was tröst dich der Artickel vom ewigen leben?

Antwort.

Daß, nachdem ich jetzunder den anfang der ewigen freude in mei-
em hertzen empfinde [a]), ich nach diesem leben volkommene seligkeit be-
zen werde, die kein aug gesehen, kein ohr gehöret, vnd in keines
enschen hertz nie komen ist [b]), Gott ewiglich darin zu preisen [c]).

a) 2 Cor. 5. b) 1 Cor. 2. c) Ioh. 17.

Frag.

Was hilfft es dich aber nun, wenn du diß alles glaubest?

Antwort.

Daß ich in Christo für Gott gerecht, vnd ein Erb des ewigen
bens bin [a]).

a) Habac. 2. Rom. 1. Ioh. 3.

Frag.

Wie bistu gerecht für Gott?

Antwort.

Allein durch waren glauben in Jesum Christum [a]). Also: daß
mich schon mein gewissen anklagt, daß ich wider alle Gebot Gottes
hwerlich gesündiget, vnd derselben keines nie gehalten hab [b]), auch noch
erdar zu allem bösen geneigt bin [c]): doch Got ohn alle meine ver-
enst [d]), auß lauter gnaden [e]), mir die volkomme gnugthuung [f]), ge-
chtigkeit vnd heiligkeit Christi schencket [g]) vñ zurechnet [h]), als hette
h nie keine sünde begangen noch gehabt, vnd selbst allen den gehorsam

vollbracht, den Christus für mich hat geleistet [i]), wenn ich allein solche wolthat mit glaubigen hertzen anneme [k]).

a) Rom. 3. Galat. 2. Ephes. 2. Phil. 3. *b*) Rom. 3. *c*) Rom. 7. *d*) 2 Tim. 3. *e*) Rom. 3. Ephes. 2. *f*) 1 Ioh. 2. *g*) 1 Ioh. 2. *h*) Rom. 4. 2 Cor. 5. *i*) 2 Cor. 5. *k*) Rom. 3. Ioh. 3.

Frag.

Warumb sagstu daß du allein durch den glauben gerecht seyest?

Antwort.

Nicht daß ich von wegen der wirdigkeit meines glaubens Gott gefalle: sonder darum̃, daß allein die gnugthuung, gerechtigkeit vnd heiligkeit Christi, meine gerechtigkeit für Gott ist [a]), vnd ich dieselbe nicht anderst, denn allein durch den glauben annemen, vnd mir zueigen kan [b]).

a) 1 Cor. 1. et 2. *b*) 1 Ioh. 5.

Frag.

Warumb können aber vnsere gute werck nit die gerechtigkeit für Gott, oder ein stück derselben sein?

Antwort.

Darumb, daß die gerechtigkeit, so für Gottes gericht bestehen sol, durchauß volkomen, vnd dem Göttlichen Gesetz gantz gleichformig sein muß [a]), vnd aber auch vnsere beste werck in diesem lebẽ alle vnuolkomen, vñ mit sünden befleckt sind [b]).

a) Galat. 3. Deut. 27. *b*) Esai. 64.

Frag.

Verdienen aber vnsere gute werck nichts, so sie doch Gott in diesem vnd zukünfftigen leben wil belohnen?

Antwort.

Die belohnung geschicht nit auß verdienst, sonder auß gnaden [a]).

a) Luc. 17.

Frag.

Macht aber diese lehre nicht sorglose vnd verruchte leut?

Antwort.

Nein, Denn es vnmöglich ist, daß die, so Christo durch waren glauben sind eingepflantzt, nit frucht der danckbarkeit sollen bringen [a]).

a) Matt. 7.

Von den heiligen Sacramenten.

Frag.

Dieweil deñ allein der glaub vns Christi, vnd aller seiner wolthaten theilhafftig macht: woher kompt solcher glaube?

Antwort.

heilig Geist würcket denselben in unsern hertzen [a]), durch die heiligen Euangelions, vn̄ bestetiget den durch den brauch der Sacramenten [b]).

hes. 2. Ioh. 3. *b*) Mat. 28. 1 Pet. 1.

Frag.

seind die Sacrament?

Antwort.

ind sichtbare heilige warzeichen vnd Sigill, von Gott darzu daß er vns durch den brauch derselben, die verheissung des is desto besser zuuerstehen gebe, vnd versiegele: Nemlich, daß t wegen des einigen opffers Christi, am Creutz volbracht, der sünden, vnd ewiges leben auß gnaden schencke [a]).

ı. 17. Rom. 4. Deut. 30. Leuit. 6. Heb. 9. Ezech. 20.

Frag.

) denn beyde das wort vnd die Sacrament dahin gericht, ısern glauben auff das opffer Jesu Christi am Creutz, als inigē grund vnserer seligkeit weisen?

Antwort.

eylich: Den̄ der heilig Geist lehret im Euangelio, vnd be- :ch die heiligē Sacrament, daß vnsere gantze seligkeit stehe igen opffer Christi, für vns am Creutz geschehen [a]).

ı. 6. Galat. 3.

Frag.

iel Sacrament hat Christus im newen Testament eingesetzt?

Antwort.

: den heiligen Tauff, vnd das heilig Abendmal.

Vom heiligen Tauff.

Frag.

wirstu im heiligen Tauff erinnert vn̄ versichert, daß das einege sti am Creutz dir zu gut komme?

Antwort.

daß Christus diß eusserlich wasserbad eingesetzt, vnd darbey at, daß ich so gewiß mit seinem blut vnd geist, von der vn- ıeiner seelen, das ist, allen meinen sünden gewasschen sey, h eusserlich mit dem wasser, welches die vnsauberkeit des hinzunemen, gewasschen bin [a]).

ır. 1. Luc. 3.

Frag.

Was heist mit dem Blut vnd Geist Christi gewasschen sein?

Antwort,

Es heist vergebung der sünden von Gott auß gnaden haben, vmb des bluts Christi willen, welchs er in seinem opffer am Creutz für vns vergossen hat [a]): Darnach auch durch den heiligen Geist ernewert, vnd zu einem glied Christi geheiliget sein, daß wir je lenger je mehr der sünden absterben, vñ in einem Gottseligen, vnstreflichen leben wandlen [b]).

a) Hebr. 12. 1 Pet. 1. Apoc. 1. Zach. 13. Ezech. 36. *b*) Ioh. 1. Ioh. 3. 1 Cor. 6. et 12. Rom. 6. Coloss. 2.

Frag.

Wo hat Christus verheissen, daß wir so gewiß mit seinem blut vnd geist als mit dem tauffwasser gewasschen seind?

Antwort.

In der einsetzung des Tauffs, welche also lautet. Gehet hin, vnd lehret alle Völcker, vnd tauffet sie, im namen des Vaters vnd des Sons, vñ des heiligen Geists [a]): wer da glaubet vnd getauffet wird, der wird selig werden: wer aber nicht glaubt, der wird verdampt werden [b]). Diese verheissung wirdt auch widerholet, da die schrifft den Tauff das bad der widergeburt [c]), vnd abwasschung der sünden nennet [d]).

a) Matt. 28. *b*) Mar. 16. *c*) Tim. 3. *d*) Act. 22.

Frag.

Ist denn das eusserlich wasserbad, die abwasschung der sünden selbst?

Antwort.

Nein [a]), Denn allein das blut Jesu Christi, vnd der heilige Geist reiniget vns von allen sünden [b]).

a) Mat. 3. 1 Pet. 3. Ephes. 5. *b*) 1 Ioh. 1. 1 Cor. 6.

Frag.

Warumb nennet denn der heilige Geist den Tauff das bad der widergeburt, vnd die abwasschung der sünden?

Antwort.

Gott redet also nit one grosse vrsach: Nemlich, nit allein dz er vns damit lehren, daß, gleich wie vnsauberkeit des leibs durch wasser, also vnsere sündẽ durchs blut vnd geist Christi hinweg genomen werden [a]): sonder vielmehr, dz er vns durch diß Göttlich pfand vnd warzeichẽ wil versichern, dz wir so warhafftig von vnsern sünden geistlich gewaschẽ sind, als wir mit dem leiblichen wasser gewaschen werden [b]).

a) Apoc. 1. et 7. 1 Cor. 6. *b*) Marc. 16. Galat. 3.

Frag.

Sol man auch die jungē kinder tauffen?

Antwort.

Ja: Denn dieweil sie so wol als die alten in den Bundt Gottes vnd seine gemein gehören [a]), vnd jhnen in dem blut Christi die erlösung von sünden [b]), vnd der heilig Geist, welcher den glauben würcket, nit weniger denn den alten zugesagt wird [c]): so sollē sie auch durch den tauff, als des Bunds zeichē, der Christlichen Kirchen eingeleibt, vnd von der vnglaubigen kinder vnderscheiden werden [d]), wie im alten Testament durch die beschneidung geschehen ist [e]), an welcher stat im newen Testament der Tauff ist eingesetzt [f]).

a) Gen. 17. *b*) Matt. 19. *c*) Luc. 1. Psal. 22. Esai. 46. Act. 2. *d*) Act. 10. *e*) Gen. 17. *f*) Coloss. 2.

Vom heiligen Abendmal Jesu Christi.

Frag.

Wie wirstu im heiligen Abendmal erinnert vnd versichert, daß du an dem einigen opffer Christi am Creutz, vñ allen seinen gütern gemeinschafft habest?

Antwort.

Also, daß Christus mir vñ allen glaubigen von diesem gebrochnen brod zu essen, vnd von diesem Kelch zu trincken befohlen hat, vnd darbey verheissen, Erstlich daß sein leib so gewiß für mich am Creutz geopffert vnd gebrochen, vnd sein blut für mich vergossen sey, so gewiß ich mit augen sehe, daß das brod des HERRN mir gebrochen, vnd der Kelch mir mitgetheilet wird. Vnd zum andern, daß er selbst meine seel mit seinem gecreutzigten leib vnd vergossnen blut so gewiß zum ewigen leben speise vñ trencke, als ich auß der hand des Dieners empfange, vnd leiblich niesse das brod vnd den Kelch des HERRN, welche mir als gewisse warzeichen des leibs vnd bluts Christi gegeben werden.

Frag.

Was heist den gecreutzigten leib Christi essen, vñ sein vergossen blut trincken?

Antwort.

Es heist nit allein mit glaubigem hertzen das gantze leiden vnd sterben Christi annemen, vnd dardurch vergebung der sünden vnd ewiges leben bekom̃en [a]): Sonder auch darneben durch den heiligen Geist, der zugleich in Christo vnd in vns wonet, also mit seinem gebenedeyten leib je mehr vnd mehr vereiniget werden [b]): daß wir, obgleich er im himmel [c]), vñ wir auff erden sind: dennoch fleisch von seinem fleisch, vnd bein von seinen beinē sind [d]), vñ von einē geist (wie die glieder vnsers leibs von einer seelen) ewig leben vnd regieret werden [e]).

a) Ioh. 6. b) Ioh. 6. c) Act. 3. 1 Cor. 11. d) Ephes. 3. et 5. 1 Cor. 6. 1 Ioh. 3. et 4. Ioh. 14. e) Ioh. 6. et 15. Ephes. 4.

Frag.

Wo hat Christus verheissen, daß er die glaubigen so gewiß also mit seinem leib vnd blut speise vnd trencke, als sie von diesem gebrochnen brod essen, vnd von diesem Kelch trinken?

Antwort.

In der einsatzung des Abendmals, welche also lautet [a]): Vnser HERR Jesus, in d. nacht da er verrhaten ward, nam er das brodt, dancket vñ brachs vnd sprach, Nemet, esset, das ist mein leib, der für euch gebrochen wirdt, Solchs thut zu meiner gedechtnuß. Desselben gleichen auch den Kelch, nach dem Abendtmal, vnd sprach: Dieser Kelch ist das newe Testament in meinem blut, solches thut, so offt jrs trincket, zu meiner gedechtnuß: Deñ so offt jr von diesem brod esset, vñ von diesem Kelch trincket, solt jr des HERRN todt verkündigen, biß daß er kompt. Vnd diese verheissung wirdt auch widerholet durch S. Paulum [b]), da er spricht: Der Kelch der dancksagung, damit wir dancksagẽ, ist er nit die gemeinschafft des bluts Christi? Das brodt das wir brechen, ist das nicht die gemeinschafft des leibs Christi? Deñ ein brod ists, so seind wir viel ein leib, dieweil wir alle eines brods theilhafftig seind.

a) 1 Cor. 11. Matt. 26. Mar. 14. Luc. 22. b) 1 Cor. 10.

Frag.

Wird deñ auß brod vnd wein der wesentlich leib vnd blut Christi?

Antwort.

Nein: sonder wie das wasser in dem Tauff, nit in dz blut Christi verwãdlet, oder die abwasschung der sünden selbst wird, deren es allein ein Göttlich warzeichen vnd versicherung ist [a]): also wirdt auch dz heilig brod im Abendmal nit d. leib Christi selbst [b]), wiewol es nach art vnd brauch der Sacramenten [c]), der leib Christi genennet wird.

a) Mat. 26. Mar. 24. b) 1 Cor. 10. et 11. c) Gen. 17. Exod. 12. Tit. 3. 1 Pet. 4. 1 Cor. 10.

Frag.

Warumb nennet denn Christus das brod seinen leib, vñ den Kelch sein blut, oder das newe Testamẽt in seinem blut, vnd S. Paulus, die gemeinshafft des leibs vnd bluts Jesu Christi?

Antwort.

Christus redet also nit one grosse vrsach. Nemlich, daß er vns nit allein damit wil lehren, daß, gleich wie brod vñ wein das zeitliche leben erhalten, also sey auch sein gecreutzigter leib vnd vergossen blut,

ware speiß vñ tranck vnserer seelen, zum ewigen leben [a]): sonder
mehr daß er vns durch diß sichtbare zeichen vnd pfand wil ver-
ern, daß wir so warhafftig seines waren leibs vnd bluts durch wir-
ng des heilige Geists teilhafftig werden, als wir diese heilige war-
chen, mit dem leibliche mund zu seiner gedechtnuß enpfangen [b]): vñ
ß all sein leiden vñ gehorsam so gewiß vnser eigē sey, als hettē wir
bst in vnser eigē person alles gelitten vñ gnuggethan.

a) Ioh. 6. b) 1 Cor. 10.

Frag.

Was ist für ein vnderscheid zwischen dem Abendmal des HERRN, d der Bäbstlichen Meß?

Antwort.

Das Abendmal bezeuget vns, daß wir volkomene vergebung aller
nser sünden haben, durch das einige opffer Jesu Christi, so er selbst
nmal am creutz volbracht hat [a]). Vnd daß wir durch den H. Geist
hristo werdē eingeleibt [b]), d. jetzūd mit seinē waren leib im himēl
ur Rechten des Vaters ist [c]), vnd daselbst wil angebettet werden [d]).
ie Meß aber lehret, daß die lebendigen vnd die todten nicht durch
as leiden Christi vergebung der sünden haben, es sey denn daß Chri-
us noch täglich für sie von den Meßpriestern geopffert werde. Vnd
Christus leiblich vnd. der gestalt brods vñ weins sey, vnd derhal-
en darin sol angebettet werdē [e]). Vnd ist also die Meß im grund
ichts anders, denn ein verleugnung des einigen opffers vñ leidens
Jesu Christi, vnd ein vermaledeite Abgötterey.

a) Heb. 7. 9. et 10. Ioh. 19. Matt. 26. Luc. 22. b) 1 Cor. 6. et 10.
) Heb. 1. et 8. d) Ioh. 4. et 20. Luc. 24. Act. 7. Coloss. 3. Phil. 3.
Thess. 1. e) In Can: de Missa. Item. De cōsecr: distinct: 2.

Frag.

Welche sollē zu dem Tisch des HERREN kommen?

Antwort.

Die jnen selbst vmb jrer sünden willen mißfallen, vñ doch ver-
rawen, daß dieselbige jhnen verziehen vnd die vbrige schwachheit mit
em leiden vnd sterben Christi bedeckt sey, begeren auch je mehr vnd
ehr jhren glauben zu stercken vnd jr leben zu bessern. Die vnbuß-
rtigē aber vñ heuchler, essen vñ trincken jnen selbst das gericht [a]).

a) 1 Cor. 10. et 11.

Frag.

Sollen aber zu diesem Abendmal auch zugelassen werden, die sich
it jrer bekañtnuß vnd leben, als vnglaubige vnd Gottlose erzeigen?

Antwort.

Nein: denn es wirdt also der Bundt Gottes geschmecht, vnd sein
n vber die gantze gemein gereitzet [a]). Derhalben die Christliche Kirch

schuldig ist, nach der ordnung Christi vñ seiner Aposteln, solche, biß zu besserung jres lebens, durch dz ampt der Schlüssel auszuschliessen.

a) 1 Cor. 11. Esai. 1. et 66. Ierem. 7. Psal. 50.

Frag.

Was ist das ampt der Schlüssel?

Antwort.

Die Predig des heiligẽ Euangelions, vnd die Christliche Bußzucht, durch welche beyde stück, dz Himmelreich den glaubigen auffgeschlossen, vnd den vnglaubigen zugeschlossen wird.

Frag.

Wie wird das Himmelreich durch die predig des heiligen Euangelions auff vnd zugeschlossen?

Antwort.

Also: daß nach dem befelch Christi allen vnd jeden glaubigen verkündigt vnd offentlich bezeuget wird jnẽ so offt sie die verheissung des Euangelions mit warem glauben annemen, warhafftig alle jre sünden von Gott, vmb des verdiensts Christi willẽ, vergebẽ sind. Vnd herwiderumb, allen vnglaubigen vnd heuchlern, daß der zorn Gottes vñ die ewige verdamnuß auff jnen ligt, so lang sie sich nit bekeren [a]): Nach welchẽ zeugnuß des Euangelij, Gott beide in diesem vnd zukünfftigen leben vrtheilen wil.

a) Ioh. 20. Matt. 16.

Frag.

Wie wirdt das Himmelreich zu vnd auffgeschlossen, durch die Christliche Bußzucht?

Antwort.

Also: daß nach dem befelch Christi, diejenigẽ so vnder dem Christlichẽ namen, vnchristliche lehr od. wandel fürẽ, nach dem sie etlich mal brüderlich vermanet sein, vnd jren jrthumen oder lastern nit abstehen, der kirchen, oder denen so von der kirchẽ darzu verordnet sind, angezeigt, vñ so sie sich an derselbẽ vermanung auch nit keren, von jnen durch verbietung der heiligẽ Sacrament auß der Christlichẽ gemein, vñ von Gott selbst, auß dem Reich Christi werden außgeschlossen: vñ widerum̃ als glieder Christi vnd der kirchen, angenomen, weñ sie ware besserung verheissen vñ erzeigen [a]).

a) Matt. 18. 1 Cor. 3. 2 Thess. 3. Ioh. 2.

Der dritte Teil.

Von der danckbarkeit.

Frag.

Dieweil wir denn auß vnserm elendt one alle vnsere verdienst, auß gnaden durch Christum erlöset seind, warumb sollen wir gute werck thun?

Antwort.

Darumb, daß Christus, nach dem er vns mit seinem blut erkaufft hat, vns auch durch seine heilige Geist ernewert zu seinem ebenbildt, daß wir mit vnserm gantzen leben vns danckbar gegen Gott für seine wolthat erzeigen [a]), vnd er durch vns gepriesen werde [b]), Darnach auch, daß wir bey vns selbst vnsers glaubens auß seinen früchten gewiß sein [c]), vnd mit vnserm Gottselige wandel, vnsere nechsten auch Christo gewinnen [d]).

a) Rom. 6. et 12. 1 Pet. 2. 1 Cor. 6. b) Matt. 5. 1 Pet. 2. c) 1 Pet. 1. Matt. 7. Galat. 5. d) 1 Pet. 3. Rom. 14.

Frag.

Können denn die nicht selig werden, die sich von jrem vndanckbaren vnbußfertigen wandel zu Gott nicht bekeren?

Antwort.

Keineswegs: denn, wie die schrifft saget: Kein Vnkeusscher, Abgöttischer, Ehebrecher, Dieb, Geitziger, Trunckenboltz, Lesterer, Rauber vnd dergleichen, wird das reich Gottes erben [a]).

a) 1 Cor. 6. Ephes. 5. 1 Ioh. 3.

In wieviel stücken stehet die warhafftige Buß oder bekerung des menschen?

Antwort.

In zweyen stücken: In absterbung des alten [a]), vnd aufferstehung des newen menschen.

a) Rom. 6. Ephes. 4. Coloss. 3. 1 Cor. 5.

Frag.

Was ist die Absterbung des alten menschen?

Antwort.

Im die sünde von hertzen lassen leidt sein, vnd dieselbige je lenger je mehr hassen vnd fliehen [a]).

a) Rom. 8. Ioel. 2.

Frag.

Was ist die aufferstehung des newen menschen?

Antwort.

Hertzliche freud in Gott a), vnd lust vñ lieb haben nach dem ... len Gottes, in allen guten wercken zu leben b).

a) Rom. 5. et 14. Esai. 27. b) Rom. 6. Galat. 2.

Frag.

Welches seind aber gute werck?

Antwort.

Allein die auß warem Glauben a), nach dem Gesetz Gottes b) zu ehren geschehen c): vnd nicht die auff vnser gutdüncken oder m... schen satzung gegründet sein d).

a) Rom. 14. b) 1 Sam. 11. Ephes. 2. c) 1 Cor. 10. d) Deut. Ezech. 20. Esai. 29. Matt. 15.

Frag.

Wie laut das Gesetz des HERRN?

Antwort.

Gott redet alle dise wort.

Das Erste Gebot.

Ich bin der HERR dein Gott, der ich dich auß Eg... tenland, auß dem Diensthauß gefüret habe. Du s... kein ander Götter für mir haben.

Das Ander.

Du solt dir kein Bildnuß noch jrgendt ein gleich... machen, weder deß, das oben im Himel, noch deß, ... vnden auff Erden, oder deß, das im wasser vnder ... erden ist, Du solt sie nicht anbeten, noch jnen dien... Denn ich der HERR dien Gott, bin ein starcker eyu... ger Gott, der die missethat der Väter heimsucht an ... Kindern, biß ins dritte vñ veirde glied, deren die m... hassen: vñ thue barmhertzigkeit an viel tausenden ... mich lieben, vnd meine Gebot halten.

Das dritte.

Du solt den Namen des HERREN deines Got... nicht mißbrauchen, Denn der HERR wird den nicht ... gestrafft lassen, der seinen Namen mißbraucht.

Das vierde.

Gedenck des Sabbaht tags, das du jhn heilig... Sechs tag soltu arbeiten, vnd alle deine werck th... aber am sibenden tage ist d. Sabbath des HERR... deines Gottes, da solt du keine arbeit thun, noch d...

on, noch deine Tochter, noch dein Knecht, noch deine
agt, noch dein Vieh, noch der frēbling der in deinē tho-
n ist. Deñ in sechs tagen hat der HERR himel vnd
den gemacht, vnd das mehr, vnd alles was drinnen ist,
nd rhuete am sibenden tage, darū segnete der HERR
Sabbath tag, vñ heiliget jn.

Das Fünffte.

Du solt dein Vater vnd deine Mutter ehren, auff
as du lang lebest im Land, das dir der HERR dein
Gott gibt.

Das Sechste.

Du solt nit tödten.

Das Sibente.

Du solt nit Ehebrechen.

Das Achte.

Du solt nit stelen.

Das Neunde.

Du solt kein falsch zeugnuß reden wider deinen
echsten.

Das Zehende.

Laß dich nit gelüsten deines nechsten Hauß, Laß dich
nit gelüsten deines nechsten weibs, noch seines Knechts,
och seiner Magd, noch seines Ochsen, noch seines Esels,
och alles das dein Nechster hat.

Frag.

Wie werden diese Gebot geteilt?

Antwort.

In zwo Tafeln [a]), deren die erste in vier gebotten lehret, wie
ir vns gegen Gott sollen halten. Die ander in sechs gebotten, was
ir vnserm nechsten schuldig sein [b]).

a) Exo. 34. Deut. 4. et 10. b) Mat. 22.

Frag.

Was erfordert der HERR im ersten Gebot?

Antwort.

Daß ich bey verlierung meiner seelen heil vnd seligkeit alle abgöt-
ey [a]), zauberey, aberglaubische segen [b]), anruffung der Heiligen oder
derer Creaturen [c]), meiden vñ fliehen sol, Vnd den einigen waren
ott recht erkennen [d]), jm allein vertrawen [e]), In aller demut [f]) vnd
ult [g]), von jm allein alles guts gewarten [h]), vñ jn von gantzem

..n lieben [i]), fürchten [k]) vñ ehren [l]): Also daß ich ehe alle creaturen ..., deñ in dem geringsten wider seinen willen thue [m]).

...1 Cor. 6. et 10. *b*) Leuit. 19. Deut. 18. *c*) Matt. 4. Apoc. 19. *d*) Ioh. 17. *e*) Iere. 17. *f*) 1 Pet. 5. *g*) Hebr. 10. Coloss. 1. 1 Cor. 10. Phil. 2. *h*) Psal. 104. Esai. 45. Iac. 1. *i*) Deut. 6. ... *k*) Deut. 6. Psal. 111. Prou. 1. et 9. Mat. 10. *l*) Mat. 4. ...t. 10. *m*) Mat. 5. et 10. Act. 5.

Frag.

Was ist Abgötterey?

Antwort.

An stat des einigen waren Gottes, der sich in seinem wort hat offenbaret, oder neben demselbigen etwas anderst dichtẽ oder habẽ, darauff der mensch sein vertrawen setzt [a]).

a) Ephes. 5. 1 Par. 16. Phil. 3. Gala. 4. Ephes. 2. 1 Ioh. 2. 2 Ioh. 1. Ioh. 5.

Frag.

Was wil Gott im andern Gebot?

Antwort.

Daß wir Gott in keinen weg verbilden [a]), noch auff jrgend eine ... weise, denn er in seinem wort befohlen hat, verehren sol... [b]).

a) Deut. 4. Esai. 40. Rom. 1. Act. 17. *b*) 1 Sam. 15. Deut. 12. 15.

Frag.

Sol man deñ gar kein bildnuß machẽ?

Antwort.

Gott kan vnd sol keines wegs abgebildet werden; die Creaturen aber, ob sie schon mögen abgebildet werden: so verbeut doch Gott derselbigen bildnuß zu machen vnd zu haben, daß man sie verehre oder jm damit diene [a]).

a) Exod. 23. et 34. Num. 33. Deut. 7. et 12. 16. 2 Reg. 18.

Frag.

Mögen aber nicht die bilder als der Leyen bücher, in den Kirchen geduldet werden?

Antwort.

Nein: Denn wir nit sollen weiser sein denn Gott, welcher seine Christenheit nie durch stumme götzen [a]), sonder durch die lebendige predig seines worts, wil vnderwiesen haben [b]).

a) Iere. 10. Haba. 2. *b*) 2 Pet. 1. 2 Tim. 3.

Frag.

Was wil das dritt Gebot?

Antwort.

Daß wir nicht allein mit fluchen [a]), oder mit falschem ayde [b]): sonder auch mit vnnötigem schweren [c]) den Namen Gottes nicht lestern oder mißbrauchen, noch vns mit vnserm stilschweigen vnd zusehen solcher schrecklichen sünden theilhafftig machen, Vnd in summa, daß wir den heiligē Namen Gottes anderst nicht, denn mit forcht vnd ehrerbietung gebrauchen [d]), auff daß er von vns recht bekent [e]), angeruffen [f]), vnd in all vnsern worten vnd wercken [g]) gepriesen werde.

a) Esai. 45. b) Matt. 10. c) 1 Tim. 2. d) Rom. 2. 1 Tim. 6. Coloss. 3.

Frag.

Ist denn mit schweren vnd fluchen Gottes Namen lestern, so eine schwere sünd, daß Gott auch vber die zürnet, die, souiel an jnen ist, dieselbe nicht helffen wehren vnd verbieten?

Antwort.

Ja freylich [a]), Denn keine sünde grösser ist, noch Gott hefftiger erzürnet, deñ lesterung seines Namens. Darumb er sie auch mit dem todt zu straffen befohlen hat [b]).

a) Leuit. 5. b) Leui. 24.

Frag.

Mag man aber auch Gottselig bey dem Namen Gottes einen Ayd schweren?

Antwort.

Ja: Wenn es die Oberkeit von jhren vnderthanen, oder sonst die noth erfordert, trewe vnd warheit zu Gottes ehre vnd des nechsten heil dardurch zuerhalten vnd zu fürdern. Denn solches aydschwerē ist in Gottes wort gegründet [a]), vnd derhalben von den Heiligen im alten vnd newen Testament recht gebrauchet worden [b]).

a) Deut. 6. et 10. Esai. 48. Heb. 6. b) Gen. 21. et 31. Esai. 9. 1 Sam. 24. 2 Sam. 3. 1 Reg. 1. Rom. 1. 2 Cor. 1.

Frag.

Mag man auch bey den Heiligen oder andern Creaturen ayd schweren?

Antwort.

Nein: Denn ein rechtmessiger ayd ist ein anruffung Gottes, daß er als der einig hertzkündiger, der warheit zeugnuß wölle geben, vnd mich straffen, so ich falsch schwere [a]), welche ehre denn keiner creaturen gebüret [b]).

a) 2 Cor. 1. b) Mat. 5. Iacob. 5.

Frag.

Was wil Gott im vierdten Gebot?

Antwort.

Got wil erstlich, daß das Predigampt vnd schulen erhalten wer=
n [a]), vñ ich sonderlich am feiertag zu d. gemeine Gottes vleissig
e [b]), dz wort Gottes zu lernen [c]), die heiligē Sacrament zu ge=
ichen [d]), den HERRN offentlich anzuruffen [e]), vñ das Christlich
aimoß zugeben [f]). Zum andern, daß ich alle tage meines lebens von
meinen bösen werckē feyere, den HERRN durch seinen Geist in mir
würcken lasse, vnd also den ewigen Sabbath in diesem leben anfange [g]).

a) Tit. 1. 1 Tim. 3. 4. et 5. 1 Cor. 9. 2 Tim. 2. et 3. *b*) Psal. 40. et 68. Act. 3. *c*) 1 Cor. 14. *d*) 1 Cor. 11. *e*) 1 Tim. 2. 1 Cor. 14. *f*) 1 Cor. 16. *g*) Esai. 66.

Frag.

Was wil Gott im fünfften Gebot?

Antwort.

Daß ich meinem Vater vnd Mutter, vnd allen die mir fürgesetzt sein, alle ehre, liebe vnd trewe beweisen, vnd mich aller guten lehr vnd straff, mit gebürlichem gehorsam vnderwerffen [a]), vnd auch mit jren gebrechen gedult haben sol [b]), dieweil vns Gott durch jhre hand regieren wil [c]).

a) Ephes. 5. et 6. Coloss. 3. Prou. 1. 4. 15. et 20. Exod. 21. Rom. 13. *b*) Prou. 23. Gen. 9. 1 Pet. 2. *c*) Ephes. 6. Coloss. 3. Rom. 13. Mat. 22.

Frag.

Was wil Gott im sechsten gebot?

Antwort.

Daß ich meinem nechsten weder mit gedancken, noch mit worten oder geberden, viel weniger mit der that, durch mich selbst oder andere schmehen, hassen, beleidigen, oder tödten [a]): sonder alle raachgirigkeit ablegen [b]), auch mich selbst nit beschedigen, oder mutwillig in gefahr begeben sol [c]). Darumb auch die Oberkeit, dem todschlag zu weren, das Schwert tregt [d]).

a) Matt. 5. et 26. Gen. 9. *b*) Ephes. 4. Rom. 12. Matt. 5. et 18. *c*) Rom. 13. Coloss. 2. Syr. 3. Mat. 4. *d*) Gen. 9. Exo. 21. Mat. 26. Rom. 13.

Frag.

Redet doch diß gebot allein vō tödtē?

Antwort.

Es wil vns aber Gott durch verbietung des Todtschlags lehren, daß er die wurtzel des todschlags, als neid [a]), haß [b]), zorn [c]), Rachgirigkeit, hasset, vñ daß solches alles für jhm ein heimlicher todtschlag sey [d]).

a) Rom. 1. *b*) 1 Ioh. 2. *c*) Iac. 2. Galat. 5. *d*) 1 Ioh. 3.

Frag.

Ists aber damit gnug, daß wir vnsern nechsten, wie gemelt, nit tödten?

Antwort.

Nein. Denn in dem Gott neid, haß vnd zorn verdampt: wil er [...]m vns haben, daß wir vnsern nechsten lieben als vns selbst [a]), gegen [...]m gedult, friede, sanfftmuth [b]), barmhertzigkeit [c]) vnd freundligkeit [d]) [...]zeigen, seinen schaden, souiel vns möglich, abwenden [e]), vnd auch [...]nsern feinden guts thun [f]).

a) Matt. 7. et 22. b) Ephes. 4. Galat. 6. Matt. 5. Rom. 12. c) [...]att. 5. Luc. 6. d) Rom. 12. e) Exod. 23. f) Matt. 5. Rom. 12.

Frag.

Was wil das siebende Gebot?

Antwort.

Daß alle vnkeuschheit von Gott vermaledeyet sey [a]), vnd daß wir [...]arumb jhr von hertzen feind sein [b]), vnd keusch vnd züchtig leben sol[...]len [c]), es sey im heiligen Ehestandt oder ausserhalb desselben [d]).

a) Leuit. 18. b) Iudae 1. c) 1 Thess. 4. d) Heb. 13. 1 Cor. 7.

Frag.

Verbeut Gott in diesem gebot nichts mehr denn Ehebruch vnd der[...]gleichen schanden?

Antwort.

Dieweil beyde vnser leib vnd seel tempel des heiligen Geists sein, so wil er, daß wir sie beyde sauber vnd heilig bewaren. Verbeut der[...]halbē alle vnkeusche thaten, geberden, wort [a]), gedancken, lust [b]), vnd was den menschen darzu reitzen mag [c]).

a) Ephes. 5. 1 Cor. 6. b) Mat. 5. c) Ephes. 5. 1 Cor. 15.

Frag.

Was verbeut Gott im achten Gebot?

Antwort.

Er verbeut nicht allein den diebstal [a]) vnd rauberey [b]), welche die [...]berkeit strafft: sonder Gott nennet auch diebstal alle böse stück vnd an[...]schlege, damit wir vnsers nechsten gut gedencken an vns zu bringen, es [...] mit gewalt oder schein des rechtens [c]): als vnrechtem gewicht [d]), Elln, [...]aß [e]), wahre, müntz, wucher [f]), oder durch einiges mittel, das von [G]ott verbotten ist: Darzu auch allen geitz [g]), vnd vnnütze verschwen[...]ung seiner gaben [h]).

a) 1 Cor. 6. b) 1 Cor. 5. c) Luc. 3. 1 Thess. 4. d) Prou. 11. et 16. Eze. 45. Deut. 25. f) Psal. 15. Luc. 6. g) 1 Cor. 6. h) Prou. 5.

Frag.

Was gebeut dir aber Gott in diesem Gebot?

Antwort.

Daß ich meines nechsten nutz, wo ich kan vnd mag, fürdere, gegen

27 *

jhm also handle, wie ich wolte, daß man mit mir handlete [a]), vñ trewlich arbeite, auff daß ich dem dürfftigen in seiner noth helffen mög [b]).

a) Mat. 7. *b)* Ephes. 4.

Frag.

Was wil das neund gebot?

Antwort.

Daß ich wider niemand falsche zeugnuß gebe [a]), niemand seine wort verkere [b]), kein affterreder vnd lesterer seye [c]), Niemand vnuerhört, vñ leichtlich verdammen helffe [d]): sonder allerley liegen vnd triegē, als eigene werck des Teufels [e]), bey schwerem Gotteszorn vermeide [f]), In gerichts vnd allen andern handlungen die warheit liebe, auffrichtig sage vñ bekenne [g]), auch meines nechsten ehre vnd glimpff nach meinem vermögen rette vnd fürdere [h]).

a) Prou. 19. et 21. *b)* Psal. 15. *c)* Rom. 1. *d)* Mat. 7. Luc. 6. *e)* Ioh. 8. *f)* Prou. 12. et 13. *g)* 1 Cor. 13. Ephes. 4. *h)* 1 Pet. 4.

Frag.

Was wil das zehend Gebot?

Antwort.

Daß auch die geringste lust od. gedancken wider jrgend ein gebot Gottes, in vnser hertz nimmermehr komen: sonder wir für vnd für von gantzem hertzen aller sünde feind sein, vnd lust zu aller gerechtigkeit haben sollen [a]).

a) Rom. 7.

Frag.

Können aber die zu Gott bekert sind, solche gebot volkömlich halten?

Antwort.

Nein: sonder es haben auch die aller heiligsten, so lang sie in diesem leben sind, nur einen geringen anfang dieses gehorsams [a]): doch also, daß sie mit ernstlichem fürsatz, nicht allein nach etlichen, sonder nach allen gebotten Gottes anfangen zu leben [b]).

a) 1 Ioh. 1. Rom. 7. Eccl. 7. *b)* Rom. 7. Iac. 2.

Frag.

Warumb lest vns denn Gott also scharff die zehen Gebot predigen, weil sie in diesem leben niemand halten kan?

Antwort.

Erstlich auff dz wir vnser gantzes lebenlang vnser sündliche art je lenger je mehr erkennen [a]), vnd souiel desto begiriger vergebung der sünden vnd gerechtigkeit in Christo suchen [b]). Darnach daß wir ohne vnderlaß vns befleissen, vnd Gott bitten umb die gnade des heiligen Geists

iß wir je lenger je mehr zu dem ebenbild Gottes ernewert werden, ß wir das ziel der volkomenheit nach diesem leben erreichen [c]).

a) 1 Ioh. 1. Psal. 32. b) Rom. 7. c) 1 Cor. 9. Phil. 3.

Vom Gebet.

Frag.

Warumb ist den Christen das Gebet nötig?

Antwort.

Darumb, daß es das fürnembste stück der danckbarkeit ist, welche ott von vns erfordert [a]), Vnd daß Gott seine genade vnd heiligē Geist llein denen wil geben, die jhn mit hertzlichem seuftzen ohne vnderlaß arumb bitten, vnd jm darfür dancken [b]).

a) Psal. 50. b) Matt. 7. et 13. Luc. 11.

Frag.

Was gehöret zu einem solchen gebett das Gott gefalle, vnd von m erhöret werde?

Antwort.

Erstlich daß wir allein den einigē waren Gott, der sich vns in seinem wort hat offenbaret [a]), vmb alles daß er vns zu bitten befohlen at [b]), von hertzē anruffen [c]). Zum andern, daß wir vnsere noth vnd end recht gründlich erkennen [d]), vns für dem angesicht seiner Maiestet u demütigen [e]). Zum dritten, daß wir diesen festen grund haben [f]), aß er vnser gebett, vnangesehen daß wirs vnwirdig seind, doch vmb es HERRN Christi willen gewißlich wölle erhören [g]), wie er vns n seinem wort verheissen hat [h]).

a) Ioh. 4. b) Rom. 8. 1 Ioh. 5. c) Ioh. 4. d) 2 Pa. 20. e) Psal. et 34. Esai. 66. f) Rom. 10. Iac. 1. g) Ioh. 14. Dan. 9. h) Mat. 2. al. 143.

Frag.

Was hat vns Gott befohlen von jm zu bitten?

Antwort.

Alle geistliche vñ leibliche notdurfft [a]), welche der HERR Christus begriffen hat in dem Gebett, das er vns selbst gelehret.

a) Iacob. 1. Mat. 6.

Frag.

Wie lautet dasselbe?

Antwort.

Vnser [a]) Vater der du bist in himeln. Geheiliget erde dein Name. Dein Reich kome. Dein wil geschehe, uff erden wie im himmel. Vnser teglich brod gib vns ut. Vnd vergib vns vnser schult, als auch wir vergeben

rn schuldigern. Vnd füre vns nicht in versuchung, [sond]er erlöse vns vom bösem. Denn dein ist das reich, vnd die krafft, vnd die herrligkeit in ewigkeit, Amen.

a) Matt. 6. Luc 11.

Frag.

Warumb hat vns Christus befohlen Gott also anzureden, Vnser [Va]ter?

Antwort.

Daß er gleich im anfang vnsers gebetts in vns erwecke die kindfurcht vnd zuuersicht gegen Gott, welche der grund vnsers gebets sein: Nemlich, daß Gott vnser Vater durch Christum worden sey, [vnd] wölle vns viel weniger versagen, warumb wir jhn im glauben bitten, denn vnsere Väter vns jrdische ding abschlagen [a]).

a) Matt. 7. Luc. 11.

Frag.

Warumb wird hinzugethan, Der du bist in himmeln?

Antwort.

Auff daß wir von der himlischen Maiestet Gottes, nichts jrdisch [ged]encken [a]), vnd von seiner allmechtigkeit alle notdurfft leibs vnd der [seel] gewarten [b]).

[*a*]) Iere. 23. Act. 17. *b*) Rom. 10.

Frag.

Was ist die erste Bitt?

Antwort.

Geheiliget werde dein Name, das ist, gib vns erstlich daß wir dich recht erkennen [a]), vnd dich in allen deinen wercken, in welchen leuchtet deine allmechtigkeit, weißheit, güte, gerechtigkeit, barmhertzigkeit vnd warheit, heiligen, rhümen vnd preisen [b]). Darnach auch daß wir vnser gantzes leben, gedancken, wort vnd werck dahin richten, daß dein Name vmb vnsert willen nit gelestert, sonder geehret vnd gepriesen werde [c]).

a) Ioh. 17. Mat. 16. Iac. 1. Psal. 119. *b*) Psal. 119. Rom. 11. *c*) Psal. 71. et 115.

Frag.

Was ist die ander Bitt?

Antwort.

Zukom dein Reich, daß ist, Regiere vns also durch dein wort vnd geist, daß wir vns dir je lenger je mehr vnderwerffen [a]): erhalt vnd mehre deine kirchen [b]), vnd zerstöre die werck des Teuffels, vnd allen gewalt der sich wider dich erhebt, vnd alle böse rahtschlege, die wider dein heiliges wort erdacht werden [c]), biß die volkomenheit deines Reichs hertzu kome [d]), darin du wirst alles in allem sein [e]).

1) Matt. 6. Psal. 119. et 143. b) Psal. 51. et 122. c) 1 [illegible]
om. 16. d) Apoc. 22. Rom. 8. e) 1 Cor. 15.

Frag.

Was ist die dritte Bitt?

Antwort.

Dein Will geschehe auff erden wie im himmel, das ist, erleihe daß wir vnd alle menschen vnserm eigenen willen absagen [a]), nd deinem allein guten willen one alles widersprechen gehorchen [b]), aß also jederman sein ampt vnd beruff so willig vnd trewlich außichte [c]), wie die Engel im himmel [d]).

a) Matt. 16. Tit. 2. b) Luc. 22. c) 1 Cor. 7. d) Psal. 103.

Frag.

Was ist die vierde Bitt?

Antwort.

Gib vns heut vnser teglich brod, das ist, wollest vns mit ller leiblichen notdurfft versorgē [a]), auff daß wir dardurch erkennen, aß du der einig vrsprung alles guten bist [b]), vnd daß one deinen egen, weder vnsere sorgen vnd arbeit, noch deine gaben vns gedeien [c]), nd wir derhalbē vnser vertrawen von allen Creaturen abziehen, vñ llein auff dich setzen [d]).

a) Psal. 104. et 145. Matt. 6. b) Act. 14. et 17. c) 1 Cor. 15. eut. 8. Psal. 37. d) Psal. 55. et 62.

Frag.

Was ist die fünffte Bitt?

Antwort.

Vergib vns vnsere schuld, als auch wir vergeben vnern schuldigern, das ist, wollest vns armen sündern alle vnsere issethat, auch das böse, so vns noch im̃erdar anhenget umb des bluts hristi willen nit zurechnen [a]), wie auch wir diß zeugnuß deiner gnad 1 vns befinden, daß vnser gantzer fürsatz ist, vnserm nechsten von hertzē uerzeihen [b]).

a) Psal. 51. et 143. 1 Ioh. 2. b) Mat. 6.

Frag.

Was ist die sechste Bitt?

Antwort.

Vñ für vns nit in versuchūg, sonder erlöse vns vom sen, das ist, dieweil wir auß vns selbst so schwach sein, daß wir t einen augenblick bestehen können [a]), vnd darzu vnsere abgesagte feind, Teufel [b]), die welt [c]), vnd vnser eigen fleisch [d]), nit auffhören vns zufechten: so wollest vns erhalten vnd stercken durch die krafft deines

...ligen Geistes, auff dz wir jnen mögē festē widerstand thun, vñ in ...sem geistlichē streit nit vnden ligen [c]), biß daß wir entlich den sieg volkomlich behalten [f]).

a) Ioh. 15. Psal. 103. *b*) 1 Pet. 5. Ephes. 6. *c*) Ioh. 15. *d*) Rom. 7. Galat. 5. *e*) Mat. 26. Mar. 13. *f*) 1 Thess. 3. et 5.

Frag.

Wie beschleust du diß Gebet?

Antwort.

Denn dein ist das Reich, die krafft, vnd die herrligkeit in ewigkeit, das ist, Solchs alles bitten wir darumb von dir, daß du als vnser König, vnd aller ding mechtig, vns alles guts geben wilst, vnd kanst [a]), vnd daß dadurch nicht wir, sonder dein heiliger Name ewig sol gepriesen werdē [b]).

a) Rom. 10. 2 Pet. 2. *b*) Ioh. 14. Psal. 115.

Frag.

Was bedeut das wörtlein, Amen.

Antwort.

Amen heist, das sol war vnd gewiß sein. Denn mein gebet viel gewisser von Gott erhöret ist, denn ich in meinem hertzen füle, daß ich solches von jhm begere [a]).

a) 2 Cor. 1. 2 Tim. 2.

Verzeichnis der fürnemsten Text,

wie die ordentlich im vorgehenden Catechismo erkleret sein.

I.

Summa des Göttlichen Gesetzes,

Darauß wir vnser Sünd vnd elendt erkennen.

Du solt lieben Gott deinen HERREN von gantzem hertzen, von gantzer seelen, von gantzem gemüth vñ allen kreffte, diß ist das fürnembste vnd das gröste gebot. Das ander aber ist dem gleich: Du solt deinen nechsten liebē als dich selbst. In diesen zweyen Geboten hanget das gantze Gesetz vnd die Propheten. Matt. 22.

Verflucht sey jederman, der nicht bleibt in allem dem, das geschrieben stehet, in dem buch des Gesetzes, das ers thue. Deut. 27.

II.

Die Artickel vnsers Christlichen glaubens,
Oder summa des Euangelions,

aß dem wir lernen vnser erlösung:

Ich glaub in Gott Vater, den Almechtigen, Schöpf-r himmels vnd der erden.

Vnd in Jesum Christum, seinen eingebornen Son, nsern HERREN, der empfangen ist von dem heiligen Geist, geborē auß Maria der Jungfrawen, gelittē vnder Pontio Pilato, gecreutziget, gestorben vñ begraben, ab-estiegē zu der Hellen, am dritten tag wider aufferstan-en von den todten, auffgefaren gen himel, sitzet zu der echten Gottes, des allmechtigen Vaters, von dannen r kōmen wird, zu richten die lebendigen vnd die todten.

Ich glaub in den heiligen Geist, eine heilige allge-neine Christliche Kirch, die gemeinschafft der Heiligen, ergebung der Sünden, aufferstehung des fleisches, vnd in ewiges leben.

Einsatzung der heiligen Sacrament,

Durch welche der heilige Geist vns diese erlösung versiegelt vnd ver-ichert.

Einsatzung des heiligen Tauffs.

Gehet hin, vnd lehret alle Völcker, vnd tauffet sie m namen des Vaters, vñ des Sons, vnd des heiligen Geists. Wer da glaubt vnd getaufft wirdt, der wird elig werden: wer aber nicht glaubt, der wird verdampt verden.

Einsatzung des heiligen Abendmals Christi.

Vnser HERR Jesus in der nacht da er verrhaten ward, nam er das brod, dancket vnd brachs vñ sprach: Nemet esset, das ist mein leib, der für euch gebrochen wird, Solchs thut, zu meiner gedechtnuß. Desselben gleichen auch den Kelch, nach dem Abendmal, vnd sprach: Dieser Kelch ist das newe Testament in meinem blut, olchs thut, so oft jrs trinckt, zu meiner gedechtnuß: Denn so offt jr von diesem brod esset, vnd von diesem Kelch trinckt, solt jr des HERRN todt verkündigen, biß as er kompt. Vnd der heilige Paulus in der ersten an die Co-nther im 10. cap. spricht also: Der kelch der dancksagung, amit wir danck sagē, ist er nit die gemeinschafft des luts Christi? Das brodt das wir brechen, ist das nit ie gemeinschafft des leibs Christi? denn ein brod ists,

so seind wir viel ein leib, dieweil wir alle eines b
theilhafftig seind.

III.

Das Gesetz oder die zehen Gebot Gottes.

Auß welchen wir lernẽ, wie wir Gott für solche wolthat sollen in
serm gantzen leben danckbar sein.

Gott redet alle dise wort.

Das erste Gebot.

Ich bin der HERR dein Gott, der ich dich auß Eg
tenland, auß dem Diensthauß gefüret habe.
Du solt kein ander Götter für mir haben.

Das ander Gebot.

Du solt dir kein Bildnuß noch jrgendt ein gle
nuß machen, weder deß, das oben im Himel, noch d
dz vndẽ auff Erden, oder deß, das im wasser vnder
erden ist, du solt sie nicht anbeten, noch jnen dien
deñ ich der HERR dein Gott, bin ein starcker eyveri
Gott, der die missethat der Väter heimsucht an den K
dern biß ins dritt vnd vierd glied, deren die mich h
sen, vnd thue barmhertzigkeit an viel tausenden die m
lieben, vnd meine Gebot halten.

Das dritte Gebot.

Du solt den Namen des HERREN deines Got
nicht mißbrauchen, Denn der HERR wird den nicht
gestrafft lassen, der seinen Namẽ mißbraucht.

Das vierde Gebot.

Gedenk des Sabbath tags, das du jhn heilig
Sechs tag soltu arbeiten, vnd alle deine werck th
aber am siebenden tage ist der Sabbath des HERR
deines Gottes, da solt du keine arbeit thũ, noch d
Son, noch deine Tochter, noch dein Knecht, noch de
magt, noch dein Vieh, noch der frembdling der in dei
thoren ist. Deñ in sechs tagen hat der HERR hi
vnd erden gemacht, vnd das Meer, vnd alles was dr
nen ist, vnd rhuete am sibenden tage, darum̃ segn
der HERR den Sabbath tag, vnd heiligte jn.

Das fünfft Gebot.

Du solt dein Vater vnd deine Mutter ehren, a
daß du lang lebest im Land, das dir der HERR de
Gott gibt.

Das sechst Gebot.

Du solt nit tödten.

Das siebend Gebot.

Du solt nit Ehebrechen.

Das acht Gebot.

Du solt nit stelen.

Das neunde Gebot.

Du solt kein falsch zeugnuß reden wider dienen echsten.

Das zehende Gebot.

Laß dich nit gelüsten deines nechsten Hauß, Laß dich it gelüsten deines nechsten weibs, noch seines Knechts, och seiner Magd, noch seines Ochsen, noch seines Esels, och alles das dein nechster hat.

Das Christliche Gebet,

Welchs vns Christus selbst gelehret, vnser danckbarkeit fürnemlich amit gegen Gott zuerzeigen, vnd alle notdurfft Leibs vnd der Seelen on jhm zuerlangen.

Vnser Vater der du bist in himmeln.

Geheiliget werde dein Name.

Dein Reich komme.

Dein will geschehe, auff erden wie im himmel.

Vnser teglich brod gieb vns heut.

Vnd vergieb vns vnser schult, als wir vergeben vn-ern schuldigern.

Vnd füre vns nicht in versuchung: sonder erlöse ns vom bösem.

Denn dein ist das Reich, vñ die krafft, vnd die herr-gkeit in ewigkeit, Amen.

An den Christlichen Leser.

Was im ersten truck vbersehen, als fürnemlich folio 55. Ist jetzunder auß befelch Churfürstlicher Gnaden addiert worden.

1563.

CATECHESIS

SIVE

BREVIS INSTITUTIO CHRISTIANAE DOCTRINAE

QUO MODO ILLA IN ECCLESIIS ET SCHOLIS PALATINATUS TUM ELECTORALIS TUM DUCALIS TRADITUR.

FRIDERICUS Dei gratia Palatinus Rheni, ac Sacri Imperii Romani Elector, Dux Bavariae, etc. omnibus quibus commissa est cura Ecclesiarum et Scholarum, quae sunt in Palatinatu, S. D.

Postquam, quid nostri sit muneris, ex verbo *Dei*, atque ex natura ipsa cognovimus, nosque in eo, ipsi potissimum qui id nobis imposuit, Deo Opt. Max. parêre oportere: statuimus ut nihil esset, in quo tam in universa vita laboraremus [1]), quam ut et nostrae conscientiae satisfaceremus, et nostrorum saluti, quantum in nobis esset, consuleremus.

Cum autem non satis esse existimaremus, nos ita consilio et ratione iustitiam administrare, ut nostrae fidei commissi populi [2]), ius et honestatem colentes, placide tranquilleque viverent, nisi eo etiam perducerentur [3]), ut Deum creatorem suum ac redemtorem ex verbo ipsius recte cognoscerent: (nam id unicum et firmum est fundamentum cum ceterarum virtutum, tum vel maxime omnis obedientiae et verae erga Deum pietatis) coepimus toto animo de ista re cogitare, nihil cupientes praetermittere, quod ad eam beatitudinem, tum parandam, tum conservandam pertineret [4]). Et si autem et ab iis, qui nos proxime antecesserunt, cognatis nostris Palatinis et Electoribus (quorum memoriam cum amore ac reverentia usurpamus) varia utiliter et pie instituta sunt, ad gloriam Dei illustrandam, et populum in officio retinendum: tamen ut ipsi in principio gubernationis nostrae experti sumus, non

---

1) *ut nihil esset, in quo tam in universa vita laboraremus*] Augusti: *nihil esse debere, in quo tota vita tam laboraremus.* 2) *fidei commissi populi*] Aug. *fidei commissus populus.* 3) *etiam perducerentur*] Augusti: *etiam placide tranquilleque viverent, nisi eo etiam perducerentur.* 4) *pertineret*] Augusti: *faceret.*

ıibita est diligentia in illis exequendis, et ad utilitatem pu- accommodandis, quam par fuerit [1]) in re tanta adhiberi. ·ca minime mirum est, si ii, qui sperati erant fructus, per- ıon potuerunt. His rebus permoti sumus, ut non solum, ıb ipsis recte instituta essent, revocaremus ac restituere- verum etiam, ut quae minus firma essent, fulciremus: quae :orrupta et depravata essent, ea [2]) emendaremus et corri- ıus. Iacebant Scholae, tenera iuventus negligebatur, nulla n religione Christiana certa et consentiens institutio. Ita- el male, vel ad nullam certam normam, sed ad cuiusque um iuventus erudiebatur, vel omnino non informabatur, sed prorsus et impolita relinquebatur. Ex quo, proh dolor [3]), lia infinita mala extiterunt, tum illud inprimis, ut aut vera ıne non instructi, aut variis erroribus implicati, aut non ıariis quaestionibus onerati infeliciter cum summa inscitia cerent. Cum has tantas calamitates intueremur, et id quod ıt cogitaremus, videlicet nec Ecclesiam, nec Rempublicam, adeo ne familias quidem constitui, nec ullum honestati aut inae inter cives locum esse posse, nisi rudis iuventus a annis, una et consentienti voce ad veram sinceramque ınem instrueretur, assidueque in ea exercitaretur: rei ne- ıs fecit, ut huic malo, qua possemus ratione, quam celer- ıccurreremus: ne in hac non postrema nostri muneris parte, m officium merito a nobis desiderari posset. Quapropter ogis nostris, et quibus in nostra ditione praecipua Ecclesia- :ura est commendata, negotium dedimus, ut Catechesin re- s Christianae, ex verbo Dei, Germanice et Latine con- rent, quo in posterum non iuventuti solum rectius prospi- : sed quo concionatores etiam et ludimagistri [4]), certam ıt et definitam formam, ad quam iuventutem in templis et ı informent, ne pro suo arbitrio nova subinde instituant aut dant quae verbo Dei non sint consentanea. Vestrum nunc erit, cum ob gloriam Dei, tum ob vestram, eorumque, qui ıtrae et vestrae fidei concrediti sunt, salutem, hanc Cate- ı grato animo excipere, eam pueris, cum in Scholis, tum clesiis proponere, eorumque auribus et animis assidue ac ıter inculcare, quo eam vita et factis paulatim exprimere cant. Quod si a vobis, ut et fides vestra et munus divini- ıpositum postulat, praestitum fuerit: optimam spem habemus ut Deus Opt. Max. per Christum nostri misertus, poenas ıeriti sumus remittat, et pro paterna sua bonitate vestros s secundet: totique regioni benefaciat. Quod ut ab eo toto

---

fuerit] Augusti: *fuerat.* 2) *ea* om. Augusti. 3) *proh dolor,* ıgusti. 4) *non iuventuti solum rectius prospiciatur: sed quo con- res etiam et ludimagistri*] pro his Augusti habet verba sequentia: *ionatores et ludi magistri.*

pectore contendimus, ita vos etiam atque etiam [1]) monemus, ut nostram de vobis spem magis magisque confirmare et augere studeatis.

CATECHESIS RELIGIONIS CHRISTIANAE.

I.

Quae est unica tua consolatio in vita et in morte?

Quod animo pariter et corpore [a]), sive vivam sive moriar [b]), non meus, sed fidissimi Domini et servatoris mei Iesu Christi sum proprius [c]), qui precioso sanguine suo, pro omnibus peccatis meis plenissime satisfaciens [d]), me ab omni potestate Diaboli liberavit [e]), meque ita conservat [f]), ut sine voluntate patris mei coelestis [2]), ne pilus quidem de meo capite possit cadere [g]): imo vero etiam omnia saluti meae servire oporteat [h]): Quocirca me [illegible]que suo Spiritu de vita aeterna certum facit [i]), utque ipsi [illegible]nceps vivam promptum ac paratum reddit [k]).

[illegible] 1 Corinth. 6, 19. 20. 1 Thessal. 5, 9. et 10. *b*) Rom. 14, 7. 8. 9. [illegible] Cor. 3, 22. 23. *d*) 1 Petr. 1, 18. 19. 1 Ioh. 1, 7. 1 Ioh. 2, 1. 2. [illegible], 8. Hebr. 2, 14. 15. *f*) Ioh. 6, 38. 39. 40. Ioh. 10, 27—30. [illegible] 10, 29—31. Luc. 21, 18. 19. *h*) Rom. 8, 28. *i*) 2 Cor. 1, [illegible] Cor. 5, 5. Ephes. 1, 13. 14. Rom. 8, 15. 16. *k*) Rom. 8, 14.

II.

Quot sunt tibi scitu necessaria ut ista consolatione fruens, beate vivas et moriaris.

Tria [a]). Primum, quanta sit peccati mei et miseriae meae magnitudo [b]). Secundum, quo pacto ab omni peccato et miseria liberer [c]). Tertium, quam gratiam Deo pro ea liberatione debeam [d]).

a) Luc. 24, 46. 47. 1 Cor. 6, 11. Tit. 3, 3—7. *b*) Ioh. 9, 41. *c*) Ioh. 17, 3. *d*) Eph. 5, 8. 9. 10. 11. Psal. 50, 14. 15. Psal. 116, 12. 13. Matth. 5, 10. 1 Petr. 2, 9. 10. Rom. 6, 11—14. Matth. 5, 16. 2 Timoth. 2, 15. 16.

PRIMA PARS.

DE HOMINIS MISERIA.

III.

Unde tuam miseriam cognoscis?

Ex Lege Dei [a]).

a) Rom. 3, 20.

---

1) *atque etiam* om. Augusti. 2) *meque ita conservat, ut sine voluntate patris mei coelestis*] haec verba om. Augusti.

IV.

Quid a nobis postulat lex Dei?

Id docet nos Christus summatim Matthaei 22: *Diliges Domi-m Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota gitatione tua, et ex omnibus viribus tuis. Istud est primum maximum mandatum. Secundum autem simile est huic: Dili-s proximum tuum sicut teipsum* [a]). *Ab istis duobus mandatis ta lex et Prophetae pendent.*

a) Luc. 10, 27. Deut. 6, 5.

V.

Num haec omnia perfecte servare potes?

Minime [a]): Natura enim propensus sum ad odium Dei et roximi [b]).

a) Rom. 3, 10. 12. 13. 23. 1 Ioh. 1, 8. 10. b) Rom. 8, 7. Eph. 2, 3. 'it. 3, 3.

VI.

Num ergo Deus hominem ita pravum et perversum condidit?

Nequaquam [a]): Imo vero bonum et ad imaginem sui con-idit eum [b]), hoc est, vera iustitia et sanctitate praeditum, ut Deum creatorem suum recte cognosceret, ex animo diligeret, cum o beatus in aeternum viveret, idque ad eum laudandum et cele-randum [c]).

a) Gen. 1, 31. b) Gen. 1, 26. 27. Col. 3, 9. 10. Eph. 4, 24.) 2 Cor. 3, 18.

VII.

Unde igitur existit haec naturae humanae pravitas?

Ex lapsu et inobedientia primorum parentum Adami et Evae [a]). Hinc natura nostra ita est depravata, ut omnes in peccatis con-cipiamur et nascamur [b]).

a) Gen. 3. Rom. 5, 12. 18. 19. b) Psal. 51, 7. Gen. 5, 3.

VIII.

An vero adeo corrupti sumus, ut ad bene agendum prorsus non simus idonei, et ad omne vitium proclives?

Certe [a]): nisi per Spiritum sanctum regeneremur [b]).

a) Gen. 6, 5. 6. Iob. 14, 4. et 15, 14. 15. 16. 35. Ies. 53, 6. b) Ioh. , 15.

IX.

In non igitur Deus homini iniuriam facit, qui ab eo in lege sua flagitat, quae praestare non queat?

Minime [a]). Nam Deus hominem talem condiderat, ut ea raestare posset: verum homo, impulsore Diabolo, sua ipsius

contumacia, se et omnem posteritatem divinis illis donis orbavit [b]).

a) Ephes. 4, 24. Luc. 10, 30. b) Rom. 5, 12.

X.

Num Deus hanc contumaciam et defectionem hominis dimittit impunitam?

Imo vero horrendis modis irascitur [a]), tum ob innata nobis peccata, tum ob ea, quae ipsi committimus, eaque iustissimo iudicio praesentibus et aeternis suppliciis punit, quemadmodum ipse pronunciat: *Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quae scripta sunt in libro legis, ut ea faciat* [b]).

a) Rom. 5, 12. Hebr. 9, 27. b) Deuter. 27, 26. Gal. 3, 10.

XI.

An non igitur Deus etiam est misericors?

Est ille quidem misericors [a]), verum ita ut etiam sit iustus [b]). opter postulat eius iustitia, quod adversus summam Dei em commissum est, id quoque ut summis, hoc est, sempius cum animi tum corporis suppliciis luatur.

a) Exod. 34, 6. b) Exod. 20, 5. Psal. 5, 5. 6. 2 Cor. 6, 14. 15. 16.

SECUNDA PARS.

DE LIBERATIONE HOMINIS.

XII.

Quoniam igitur iusto Dei iudicio, temporalibus et aeternis poenis obnoxii sumus: estne reliqua ulla ratio aut via, qua his poenis liberemur et Deo reconciliemur?

Vult Deus iustitiae suae satisfieri [a]): quocirca necesse est, vel per nos, vel per alium satisfaciamus [b]).

a) Exod. 20, 5. b) Rom. 8, 3. 4.

XIII.

Possumusne ipsi per nos satisfacere?

Nulla ex parte: quin etiam debitum in singulos dies augemus [a]).

a) Iob. 9, 2. 3. et 15, 15. Matth. 6, 12.

XIV.

Potestne ulla creaturarum in coelo vel in terra, quae tantum creatura sit, pro nobis satisfacere?

Nulla: Nam principio non vult Deus, quod homo peccavit, id in ulla alia creatura plectere [a]). Deinde, nec potest quidem,

quod nihil nisi creatura sit, iram Dei adversus peccatum s nere, et alios ab ea liberare [b]).

a) Heb. 2, 14—18. Psalm. 130, 3. b) Iob 4, 18. et 15, 15. et 25, 5. 6.

XV.

Qualis ergo quaerendus est mediator et liberator?

Qui verus quidem homo sit, ac perfecte iustus [a]), et tame omnibus creaturis potentior, hoc est, qui simul etiam sit veru Deus [b]).

a) 1 Cor. 15, 21. 22. 25. 26. Ierem. 23, 6. et 33, 16. Ies. 53, 11 2 Cor. 5, 14. 15. 16. b) Heb. 7, 15. 16. 17. Ies. 7, 14. Rom. 8, 3. 4.

XVI.

Cur necesse est, eum verum hominem, et quidem perfec iustum esse?

Quia iustitia Dei postulat, ut eadem natura humana, peccavit, ipsa pro peccato dependat [a]): qui vero ipse pecc esset, pro aliis dependere non posset [b]).

a) Rom. 5, 12—15. 1 Pet. 3, 18. Ies. 53, 3. 4. 5. b) Ierem. 33,

XVII.

Quare oportet eum simul etiam vere Deum esse?

Ut potentia suae divinitatis, onus irae divinae carne sua si tinere [a]), nobisque amissam iustitiam et vitam reparare ac restituere possit [b]).

a) Ies. 53, 8. Actor. 2, 24. 1 Petr. 3. 18. b) 1 Ioh. 1. 2. et 4, 9. Acto. 20, 28. Ioh. 3, 16.

XVIII.

Quis autem est ille Mediator, qui simul est vere Deus ac verus ac perfecte iustus homo?

Dominus noster Iesus Christus [a]), qui factus est nobis sapientia a Deo, iustitia, sanctificatio et redemptio [b]).

a) Matth. 1, 23. et Ies. 7, 14. 1 Tim. 3, 16. Luc. 2, 11. Ioh. 14, 6. 1 Tim. 2. 5. b) 1 Cor. 1, 30.

XIX.

Unde id scis?

Ex Evangelio, quod Deus primum in paradiso [a]) patefecit, ac deinceps per patriarchas et prophetas propagavit [b]): sacrificiis reliquisque ceremoniis legis adumbravit [c]): ad extremum vero per filium suum unigenitum complevit [d]).

a) Genes. 3, 15. b) Genes. 49, 10. 11. et 22, 18. et 26, 4. Rom. 1, 1—4. Hebr. 1, 1. 2. Actor. 3, 22. 23. 24. et 10, 43. c) Ioh.

5, 46. Hebr. 10, 7. *d*) Rom. 10, 4. Gal. 4, 4. 5. et 3, 24. 25. Hebr. 13, 8.

XX.

Num igitur omnibus hominibus qui in Adamo perierant, per Christum salus redditur?

Non omnibus, verum iis tantum, qui vera fide ipsi inseruntur, eiusque beneficia amplectuntur [a]).

a) Ioh. 1, 12. 13. et 3, 36. Iesai. 53, 11. Psal. 2, 12. Roman. 11, 20. ...br. 4, 2. 3. et 10, 39.

XXI.

Quid est fides? [1])

Est non tantum notitia [2]), qua firmiter assentior omnibus, quae Deus nobis in verbo suo patefecit [a]), sed etiam certa fiducia [b]), a Spiritu sancto [c]) per Evangelium [d]) in corde meo accensa, qua in Deo acquiesco, certo statuens, non solum aliis, mihi quoque remissionem peccatorum, aeternam iustitiam et ...m donatam esse [e]) idque gratis, ex Dei misericordia, propter ...isti meritum [f]).

...) Hebr. 11, 1—4. Iacob. 2, 19. 20. *b*) Rom. 4, 16. 17. 18. et ...1. et 10, 10. Luc. 1, 68. et 2, 14. 29. 30. *c*) Matth. 16, 17. Ioh. ...5. Gal. 5, 22. Phil. 1, 19. 29. *d*) Rom. 1, 16. et 10, 17. 1 Cor. ...1. Marc. 16, 15. 16. Act. 16, 14. *e*) Habac. 2, 4. et Rom. 1, 17. ...1. 3, 11. et Hebr. 10, 38. Matth. 9, 2. Eph. 2, 7. 8. 9. Rom. 5, 1. ...m. 3, 24. 25. 26. Gal. 2, 16. Luc. 1, 70—78. Ioh. 20, 31. Actor. 10, 43.

XXII.

Quaenam sunt illa, quae necesse est hominem Christianum credere?

Omnia, quae nobis in Evangelio promittuntur [a]), quorum summa in Symbolo Apostolico, seu in capitibus catholicae et indubitatae omnium Christianorum fidei, breviter comprehenditur.

a) Ioh. 20, 31. Matth. 28, 20.

XXIII.

Quod est illud Symbolum?

Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem coeli et terrae. Et in Iesum Christum Filium eius unigenitum, Dominum nostrum, qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus, descendit ad inferna, tertio die resurrexit a mortuis, ascendit

---

1) *Quid est fides?*] Augusti: *Quid est* [*vera*] *fides?* 2) *Est non tantum fiducia*] Augusti: *Est non tantum* [*certa*] *notitia;* Edit. Neostad. a. 1585: *Est non tantum certa fiducia.*

coelos, sedet ad dextram Dei patris omnipotentis, inde venrus est iudicatum vivos et mortuos. Credo in Spiritum sanctum[1]). *redo sanctam Ecclesiam, Catholicam, sanctorum communionem, missionem peccatorum, carnis resurrectionem, et vitam aeternam.*

XXIV.

In quot partes distribuitur hoc Symbolum?

In tres partes. Prima est de aeterno Patre, et nostri creaone. Altera est de Filio et nostri redemtione. Tertia est de piritu sancto, et nostri sanctificatione.

XXV.

um una sit tantum essentia divina[a]): *cur tres istos nominas, Patrem, Filium et Spiritum sanctum?*

Quia Deus ita se in suo verbo patefecit[b]), quod tres hae istinctae personae sint unus ille, verus et aeternus Deus.

a) Deut. 6, 4. Ephes. 4, 5. 6. Ies. 44, 6. et 45, 5. 1 Cor. 8, 4.) Ies. 61, 1. et Luc. 4, 18. Psal. 110, 1. Matth. 3, 16. 17. et 28, 19. oh. 14, 26. Ioh. 15, 26. 1 Ioh. 5, 7. Tit. 3, 5. 6. Eph. 2, 18. 2 Cor. 3, 13. Gal. 4, 6.

DE PATRE.

XXVI.

Quid credis cum dicis: Credo in Deum Patrem, omnipotentem, creatorem coeli et terrae?

Credo aeternum Patrem Domini nostri Iesu Christi, qui coeum et terram, cum omnibus, quae in iis sunt, ex nihilo creait[a]), quique eadem aeterno suo consilio et providentia sustentat c gubernat[b]): propter Christum Deum meum et patrem meum sse[c]): itaque sic ei confido, sic in eo acquiesco, ut non dubiem, quin provisurus sit omnibus, tum animo, tum corpori meo ecessariis[d]). Quin etiam, quae mihi mala in hac aerumnosa ta immittit, ea in meam salutem sit conversurus[e]), cum et facre id possit, ut omnipotens Deus[f]), et facere id velit, ut beignus Pater[g]).

a) Psal. 33, 6. Gen. 1. et 2. Iob. 33, 4. et 38. et 39. Psal. 36. ctor. 4, 24. Exod. 20, 11. Actor. 14, 15. Esa. 45, 7. Ioh. 1, 3. b) Psal. 4, 2—5. et 115, 3. Matth. 10, 29. 30. Hebr. 1, 3. Rom. 11, 36. c) Ioh. 12. Rom. 8, 15. Gal. 4, 5. 6. Eph. 1, 5. d) Psalm. 55, 23. Matth. 26. Luc. 12, 22. 23. 24. e) Rom. 8, 28. f) Esai. 46, 4. Rom. 8, . 39. et 10, 12. g) Matth. 6. Matth. 7, 9. 10. 11.

---

1) *Credo in Spiritum sanctum*] haec verba om. Augusti.

XXVII.

Quid est providentia Dei?

Omnipotens et ubique praesens Dei vis [a]), qua coelum et terram, cum omnibus creaturis, tanquam manu sustinet ac gubernat [b]): ut quae terra nascuntur, pluvia item et siccitas, fertilitas et sterilitas, cibus et potus [c]), bona et adversa valetudo, divitiae et paupertas [d]), omnia denique non temere aut fortuito [e]), sed paterno eius consilio et voluntate contingant.

a) Matth. 17, 27. Actor. 17, 25. Psalm. 94, 9. 10. Ies. 29, 15. 16. ch. 8, 12. *b*) Hebr. 1, 2. 3. *c*) Ier. 5, 23. 24. Act. 14, 17. *d*) Ioh. . *e*) Prov. 22, 2.

XXVIII.

Quid nobis prodest haec cognitio creationis et providentiae divinae?

Ut in adversis patientes [a]), in secundis grati simus [b]), in futurum vero optimam in Deo fidissimo Patre spem repositam habeamus [c]), certo scientes, nihil esse, quod nos ab eius amore ahat [d]), quandoquidem omnes creaturae ita sunt in eius pote, ut sine eius arbitrio, non modo nihil agere sed ne moveri quidem possint [e]).

a) Rom. 5, 3. 4. Iac. 1, 3. Iob. 1, 21. 22. *b*) Deuter. 8, 10. 1 Thess. 5, 18. *c*) Rom. 5, 4. 5. 6. *d*) Rom. 8, 38. 39. *e*) Iob. 1, 12. et 2, 6. Prov. 21, 1. Actor. 17, 25–28.

DE FILIO.

XXIX.

Quare Filius Dei appellatur Iesus, hoc est, Salvator?

Quia nos salvat ab omnibus peccatis nostris [a]): nec ulla salus aliunde peti debet, nec alibi reperiri potest [b]).

a) Matth. 1, 21. Hebr. 7, 24. 25. *b*) Act. 4, 11. 12.

XXX.

Creduntne igitur illi in unicum Servatorem Iesum, qui a sanctis, aut a se, aut aliunde felicitatem aut salutem quaerunt?

Non: Etsi enim verbo quidem eo Servatore gloriantur, re ipsa tamen abnegant unicum Servatorem Iesum [a]). Necesse est enim, aut Iesum non esse perfectum Servatorem, aut qui eum Servatorem fide amplectuntur vera, eos omnia in ipso possidere, quae ad salutem requiruntur [b]).

a) 1 Cor. 1, 13. 30. 31. Gal. 4, 5. *b*) Hebr. 12, 2. Ies. 9, 6. Coloss. 1, 19. 20. et 2, 10. Ioh. 1, 16. Ies. 43, 11. 25.

XXXI.

Quare appellatur Christus, hoc est, unctus?

Quod a Patre ordinatus, et Spiritu Sancto unctus sit[a]) summus Propheta ac Doctor[b]), qui nobis arcanum consilium et omn voluntatem Patris, de redemtione nostri patefecit[c]): et sum. Pontifex[d]), qui nos unico sacrificio sui corporis redemit, a dueque pro nobis apud Patrem intercedit[e]): et Rex, qui nos s verbo et Spiritu gubernat, et partam nobis salutem tuetur ac conservat[f]).

a) Psal. 45, 8. Hebr. 1, 9. Deut. 18, 15. et Act. 3, 22. et 7, *b*) Ioh. 1, 18. et 15, 15. Matth. 11, 27. *c*) Psal. 110, 4. Hebr. 7, et 10, 12. *d*) Rom. 8, 34. Rom. 5, 9. 10. *e*) Psal. 2, 6. Luc. 1, *f*) Matth. 28, 18. Ioh. 10, 28.

XXXII.

Cur vero tu Christianus appellaris?

Quod per fidem membrum sum Iesu Christi[a]), et unctionis psius particeps[b]), ut et nomen eius confitear[c]), meque sistam psi vivam gratitudinis hostiam[d]), et in hac vita, contra peccaum et Satanam, libera et bona conscientia pugnem[e]), et postea aeternum cum Christo regnum in omnes creaturas teneam[f]).

a) Acto. 1, 25. 26. 1 Cor. 6, 15. *b*) 1 Ioh. 2, 27. Ies. 59, 21. Ioel. 2, 28. et Act. 2, 17. *c*) Matth. 10, 32. 33. *d*) Rom. 12, 1. Apoc. 5, 8. 10. 1 Petr. 2, 9. et Exod. 19, 6. *e*) 1 Tim. 1, 18. 19. *f*) Matth. 25, 34. 2 Tim. 2, 12. Apoc. 1, 6.

XXXIII.

Quam ob causam Christus vocatur Filius Dei unigenitus, cum nos quoque simus filii Dei?

Quia solus Christus est coaeternus, et naturalis aeterni Patris Filius[a]): nos autem propter eum, ex gratia, a Patre adoptati sumus[b]).

a) Ioh. 1, 14. 18. Hebr. 1, 1. 2. Ioh. 3, 16. 1 Ioh. 4, 9. *b*) Rom. 8, 15. 16. 17. Eph. 1, 5. 6. Ioh. 1, 12. 1 Ioh. 1, 3.

XXXIV.

Qua de causa appellas eum Dominum nostrum?

Quia corpus et animam nostram a peccatis, non auro, nec argento, sed pretioso suo sanguine redimens, et ab omni potestate Diaboli liberans nos sibi proprios vindicavit[a]).

a) 1 Petr. 1, 18. 19. 1 Cor. 6, 20. et 7, 23. Ephes. 1, 7. 1 Tim. , 5. 6.

XXXV.

Quid credis cum dicis: Conceptus est per Spiritum Sanctum, natus ex Maria virgine?

Quod ipse Filius Dei, qui est [a]), et permanet verus ac aeternus Deus [b]), naturam vere humanam ex carne et sanguine virginis Mariae [c]), operatione Spiritus Sancti assumpsit [d]), ut simul sit verum semen Davidis [e]), fratribus suis per omnia similis [f]), excepto peccato [g]).

a) Ioh. 1, 1. et 17, 3. 4. 5. Rom. 1, 3. 4. Col. 1, 15. 16. 17. Psal. 2, 7. 8. et Actor. 13, 33. et Hebr. 1, 5. et 5, 5. Matth. 3, 17. et 17, 5. et Marc. 1, 11. Matth. 16, 16. et Luc. 9, 20. *b*) Rom. 9, 5. Ies. 7, 14. et Matth. 1, 23. Ies. 9, 6. 1 Ioh. 5, 20. Ioh. 20, 28. *c*) Ioh. 1, 14. Gal. 4, 4. 5. *d*) Matth. 1, 18. 19. 20. Luc. 1, 35. *e*) Psalm. 132, 11. et 2 Sam. 7, 12. et Luc. 1, 32. Actor. 2, 30. 31. *f*) Phil. 2, 7. *g*) Hebr. 4, 15. et 7, 26. 27.

XXXVI.

Quem fructum percipis ex sancta conceptione et nativitate Christi?

Quod is noster sit Mediator [a]), et sua innocentia, ac perfecta sanctitate, mea peccata, in quibus conceptus sum, tegat, ne in conspectum Dei veniant [b]).

a) Hebr. 2, 16. 17. 18. *b*) Psal. 32, 1. 1 Cor. 1, 30. Rom. 8, 3. 4. Gal. 4, 4. 5.

XXXVII.

Quid credis cum dicis: Passus est?

Eum toto quidem vitae suae tempore, quo in terris egit, praecipue vero in eius extremo, iram Dei adversus peccatum universi generis humani, corpore et anima sustinuisse [a]): ut sua passione, tanquam unico sacrificio propitiatorio [b]), corpus et animam nostram ab aeterna damnatione liberaret, et nobis gratiam Dei, iustitiam ac vitam aeternam acquireret.

a) 1 Petr. 2, 24. 1 Petr. 3, 18. Ies. 53, 12. *b*) 1 Ioh. 2, 2. et 4, 10. Rom. 3, 25. 26.

XXXVIII.

Quid causae fuit, cur sub iudice Pilato pateretur?

Ut innocens coram iudice politico damnatus [a]), nos a severo Dei iudicio, quod omnes manebat, eximeret [b]).

a) Luc. 23, 13. 14. 15. Ioh. 19, 4. *b*) Psal. 69, 5. Ies. 53, 4. 5. 2 Cor. 5, 21. Gal. 3, 13. 14.

XXXIX.

Est vero quiddam amplius, quod affixus sit cruci, quam si alio genere mortis affectus esset?

Sane amplius: Ex hac enim re sum certus, eum maledictio-

nem, quae mihi incumbebat, in se recepisse: nam mors cru a Deo erat maledicta [a]).

a) Deut. 21, 23. Gal. 3, 13. Gen. 2, 17.

XL.

Cur necesse fuit, ut Christus ad mortem usque se demitteret?

Propterea quod iustitiae et veritati *Dei* [a]) nullo alio pacto pro nostris peccatis potuit satisfieri, quam ipsa morte filii Dei [b]).

a) Hebr. 2, 9. 14. 15. *b*) Phil. 2, 8.

XLI.

Quare etiam sepultus est?

Ut eo testatum faceret, se vere mortuum esse [a]).

a) Act. 13, 29. Matth. 27, 59. 60. Luc. 23, 52. 53. Ioh. 19, 38—42.

XLII.

At cum Christus pro nobis mortem oppetierit, cur nobis quoque moriendum est?

Mors nostra non est pro peccatis nostris satisfactio, sed peccati abolitio, et transitus in vitam aeternam [a]).

a) Ioh. 5, 24. Phil. 1, 23. Rom. 7, 24. 25.

XLIII.

Quid praeterea capimus commodi ex sacrificio et morte Christi?

Quod virtute eius mortis vetus noster homo, una cum eo crucifigitur, interimitur, ac sepelitur [a]), ne pravae cupiditates et desideria carnis posthac in nobis regnent [b]), sed nos ipsos ei hostiam gratitudinis offeramus [c]).

a) Rom. 6, 6. 7. 8. 11. *b*) Rom. 6. 12. *c*) Rom. 12, 1.

XLIV.

Cur additur: Descendit ad inferna?

Ut in summis doloribus et gravissimis tentationibus, me consolatione hac sustentem, quod Dominus meus Iesus Christus inenarrabilibus animi sui angustiis, cruciatibus et terroribus, in quos tum antea, tum maxime in cruce pendens, fuerat demersus, me a angustiis et cruciatibus inferni liberaverit [a]).

a) Ies. 53, 10. Matt. 27, 46.

XLV.

Quid nobis prodest resurrectio Christi?

Primum sua resurrectione mortem devicit, ut nos posset eius

[ius]titiae, quam nobis sua morte pepererat, participes facere [a]). [Dei]nde, nos iam quoque eius potentia ad novam vitam excita[ri] [b]). Postremo, resurrectio capitis nostri Christi, nobis glo[ri]ae resurrectionis nostrae pignus est [c]).

a) 1 Cor. 15, 16. 17. 18. 54. 55. Rom. 4, 25. 1 Petr. 1, 3. 4. 5. 21. [b) R]om. 6, 4. Coloss. 3, 1—4. Eph. 2, 5. 6. c) 1 Cor. 15, 12. 13. 14. [Rom]. 8, 11.

XLVI.

Quomodo intelligis illud: Ascendit ad coelos?

Quod aspicientibus discipulis, Christus de terra in coelum [subla]tus est [a]), atque etiamnum nostra causa ibidem est [b]), et donec redeat ad iudicandum vivos et mortuos [c]).

[a)] Act. 1, 9. Marc. 16, 19. Luc. 24, 51. b) Hebr. 4, 14. et 7, 24. [9], 11. Rom. 8, 34. Eph. 4, 10. Coloss. 3, 1. 2. c) Act. 1, 11. [Matth.] 24, 30.

XLVII.

[Non] ergo Christus non est nobiscum usque ad finem mundi, quemadmodum promisit [a])?

Christus est verus Deus, et verus homo; itaque secundum [nat]uram humanam, iam non est in terra [b]): at secundum divini[tat]em suam, maiestatem, gratiam et spiritum, nullo unquam tem[po]re a nobis abest [c]).

a) Matth. 28, 20. b) Matth. 26, 11. Ioh. 16, 28. et Ioh. 17, 11. Actor. 3, 21. c) Ioh. 14, 16. 17. Ioh. 16, 13. Ephes. 4, 8. Augustin. tract. 50. in Ioan.

XLVIII.

An vero isto pacto duae naturae in Christo, non divelluntur, si non sit natura humana, ubicunque est divina?

Minime: Nam cum divinitas comprehendi non queat, et omni loco praesens sit [a]), necessario consequitur, esse eam quidem extra naturam humanam, quam assumsit, sed nihilo minus tamen esse in eadem, eique personaliter unitam permanere [b]).

a) Ies. 66, 1. et Actor. 7, 49. Actor. 17, 27. 28. Ierem. 23, 23. 24. b) Coloss. 2, 9. Ioh. 3, 13. et 11, 15. Matth. 28, 6.

XLIX.

Quem fructum nobis adfert ascensio Christi in coelum?

Primum quod in coelo apud patrem pro nobis intercedit [a]). Deinde quod carnem nostram in coelo habemus, ut eo tanquam certo pignore confirmemur, fore, ut ipse qui caput nostrum est, nos sua membra ad se extollat [b]). Tertio, quod nobis suum Spiritum mutui pignoris loco mittit [c]), cuius efficacia non terrena sed superna quaerimus, ubi ipse est ad dextram Dei sedens [d]).

a) 1 Ioh. 2, 1. Rom. 8, 34. b) Ioh. 14, 2. et 20, 17. Ephes. 2, 6.

Ioh. 14, 16. et 16, 7. 2 Cor. 1, 21. et 5, 5. d) Col. 3, 1.
. 21.

L.

Cur additur: Sedet ad dextram Dei?

Quia Christus ideo in coelum ascendit, ut se ibi caput Ecclesiae declaret [a]), per quod Pater omnia gubernat [b]).

a) Eph. 1, 20. 21. 22. 23. et 5, 23. Col. 1, 18. b) Matth. 28, Ioh. 5, 22. 23.

LI.

Quid nobis prodest haec gloria nostri capitis Christi?

Primum, quod per Spiritum sanctu[illegible] coelestia dona effundit [a]). Deinde, quod [illegible] omnes hostes protegit ac defendit [b]).

a) Eph. 4, 10. 11. 12. b) Psal. 2, 9. 110, 1. 2. [illegible] 10, 28. Eph. 4, 8.

LII.

Quid te consolatur reditus Christi ad iudicandum vivos et mortuos?

Quod in omnibus miseriis et persecutionibus, erecto capite, eundem illum, qui se prius pro me iudicio dei statuit, et maledictionem omnem a me abstulit, iudicem e coelo exspecto [a]), qui omnes suos et meos hostes, in aeternas poenas abiiciat [b]); me vero cum omnibus electis ad se in coelestia gaudia, et sempiternam gloriam traducat [c]).

a) Luc. 21, 28. Rom. 8, 23. 24. Phil. 3, 20. 21. Tit. 2, 13. 2 Thess. 1, 6. 10. Matth. 25, 41. 42. 43. b) 1 Thess. 4, 16. 17. c) Matth. 25, 34. 35. 36.

DE SPIRITU SANCTO.

LIII.

Quid credis de Spiritu Sancto?

Primum, quod sit verus et coaeternus Deus, cum **aeterno Patre et Filio** [a]): deinde, quod mihi quoque datus sit [b]), ut me per veram fidem, Christi et omnium eius beneficiorum participem faciat [c]), me consoletur [d]), et mecum in aeternum maneat [e]).

a) Gen. 1, 2. Ies. 48, 16. 1 Cor. 3, 6. et 6, 19. Act. 5, 3. 4. b) Matth. 28, 19. 20. 2 Cor. 1, 21. 22. c) Gal. 3, 14. 1 Petr. 1, 1. 2. 1 Cor. 6, 17. d) Act. 9, 31. e) Ioh. 14, 16. 1 Petr. 4, 14.

LIV.

Quid credis de sancta et catholica Christi Ecclesia?

Credo Filium Dei [a]), ab initio mundi ad finem usque [b]), sibi ex universo genere humano [c]) coetum ad vitam aeternam electum [d]),

ritum suum et verbum [e]), in vera fide consentientem [f]), ..., tueri, ac servare [g]): meque vivum eius coetus membrum esse [h]), et perpetuo mansurum [i]).

a) Ioh. 10, 11. b) Gen. 26, 4. c) Rom. 8, 29. 30. Eph. 1, 10. 11. ...str. 1, 20. 21. d) Ies. 59, 21. Rom. 1, 16. et 10, 14. 15. 16. 17. ... e) Act. 2, 42. Eph. 4, 3. 4. 5. 6. f) Matth. 16, 18. Ioh. ..8. ... g) 1 Ioh. 3, 21. 2 Cor. 13, 5. h) 1 Ioh. 2, 19. i) 1 Cor. ..9. Rom. 8, 35. 36. 37. Psalm. 71, 9. 18.

LV.

Quid sibi vult Communio Sanctorum?

...um, quod universi et singuli credentes, Christi et omnium ..., tamquam ipsius membra communionem habeant [a]) ...d singuli, quae acceperunt dona, in commune com... et universorum salutem prompte et alacriter conferre de...

a) 1 Ioh. 1, 3. Rom. 8, 32. 1 Cor. 12, 12. 13. 21. 1 Cor. 6, 17. Cor. 13, 5. 6. Phil. 2, 4. 5. 6.

LVI.

Quid credis de remissione peccatorum?

Deum propter satisfactionem Christi [a]), meorum peccatorum, illius etiam pravitatis, cum qua mihi per omnem vitam pu...dum est [b]), memoriam omnem deposuisse, et me iustitia Christi gratis donare, ne unquam in iudicium veniam [c]).

a) 1 Ioh. 2, 2. 2 Cor. 5, 19. 21. b) Ierem. 31, 34. Psalm. 103, 3. 4. 10. 12. Rom. 7, 24. 25. et 8, 1—4. c) Ioh. 3, 18.

LVII.

Quid te consolatur Resurrectio carnis?

Quod non tantum anima mea, postquam e corpore excesserit, e vestigio ad Christum suum caput assumetur [a]): verum quod haec quoque caro mea, potentia Christi excitata, rursus animae meae unietur, et glorioso Christi corpori conformabitur [b]).

a) Luc. 23, 43. Phil. 1, 21. 22. 23. b) 1 Cor. 15, 53. 54. Iob. 19, 25. 26. 27. 1 Ioh. 3, 2. Phil. 3, 21.

LVIII.

Quam consolationem capis ex articulo de vita aeterna?

Quod, quoniam in praesentia vitae aeternae initia in meo corde praesentisco [a]), futurum sit, ut post hanc vitam plena perfectaque beatitudine potiar, in qua Deum in aeternum celebrem [b]): quam quidem beatitudinem nec oculus vidit, nec auris audivit, nec ullus homo cogitatione comprehendit [c]).

a) 2 Cor. 5, 2. 3. b) 1 Cor. 2, 9. c) Ioh. 17, 3.

LIX.

haec omnia credis, quid utilitatis inde ad te redit?

[...] in Christo iustus sum coram Deo, et haeres vitae [...]).

[...]b. 2, 4. Rom. 1, 17. Ioh. 3, 36.

LX.

Quomodo iustus es coram Deo?

[...] fide in Iesum Christum [a]), adeo ut licet mea me con[...]ccuset, quod adversus omnia mandata Dei graviter pec[...] nec ullum eorum servaverim [b]), adhaec etiamnum ad [...]lum propensus sim [c]), nihilominus tamen, (modo haec [...]era animi fiducia amplectar [d])), sine ullo meo merito [e]), Dei misericordia [f]), mihi perfecta satisfactio [g]), iu[...]sanctitas Christi [h]), imputetur ac donetur [i]); perinde ac [...]um ipse peccatum admisissem, nec ulla mihi labes in[...] imo vero quasi eam obedientiam, quam pro me Christus ipse perfecte praestitissem [k]).

[...]m. 3, 21—28. et 5, 1. 2. Gal. 2, 16. Ephes. 2, 8. 9. Phil. 3, 9. [...] 9. c) Rom. 7, 23. d) Rom. 3, 22. Ioh. 3, 18. e) Rom. 3, 24. [...] Ezech. 36, 22. f) Tit. 3, 5. Eph. 2, 8. 9. g) 1 Ioh. 2, 2. [...], 1. i) Rom. 4, 4. 5. 2 Cor. 5, 19. 2 Cor. 5, 21.

LXI.

Cur sola fide te iustum esse affirmas?

[...] quod dignitate meae fidei Deo placeam, sed quod sola [...], iustitia ac sanctitas Christi, mea iustitia sit coram [...] Ego vero eam non alia ratione, quam fide amplecti, et [...]icare queam [b]).

[...]Cor. 1, 30. 31. et 2, 2. b) 1 Ioh. 5, 10. 11.

LXII.

[...]tra bona opera non possunt esse iustitia, vel pars aliqua iustitiae coram Deo?

[...]terea quod oporteat eam iustitiam, quae in iudicio Dei [...] perfecte absolutam esse, et omni ex parte divinae legi [...]em [a]): nostra vero etiam praestantissima quaeque opera, [...]ta sunt imperfecta, atque adeo peccatis inquinata [b]).

[...]l. 3, 10. Deut. 27, 26. b) Ies. 64, 6.

LXIII.

[...] bona opera nostra nihil promereantur, cum Deus praesenti et in futura vita mercedem pro his se daturum promittat?

[...]ces ea non datur ex merito, sed ex gratia [a]).

[...]c. 17, 10.

LXIV.

n autem haec doctrina non reddit homines securos et prophanos?

n: neque enim fieri potest, quin ii qui Christo per fidem unt, fructus proferant gratitudinis [a]).

Matth. 7, 18. Ioh. 15, 5.

DE SACRAMENTIS.

LXV.

ur sola fides nos Christi atque omnium eius bene- s participes facit: unde haec fides proficiscitur?

tu Sancto, qui eam per praedicationem Evangelii in stris accendit [a]), et per usum Sacramentorum con-

ph. 2, 8. 9. Eph. 3, 23. Ioh. 3, 5. Phil. 1, 29. *b*) Matth. 28, Petr. 1, 22. 23.

LXVI.

Quid sunt Sacramenta?

t Sacra et in oculos incurrentia signa, ac sigilla, ob eam a Deo instituta, ut per ea nobis promissionem Evangelii magis declaret et obsignet: quod scilicet non universis tantum, verum etiam singulis credentibus, propter unicum illud Christi sacrificium in cruce peractum, gratis donet remissionem peccatorum, et vitam aeternam [a]).

a) Gen. 17, 11. Rom. 4, 11. Deut 30, 6. Lev. 6, 25. Hebr. 9, 8. 9. 24. Ezech. 20, 12. 1 Sam. 17, 36. Ies. 6, 6. 7. et 54, 9.

LXVII.

Num utraque igitur, et verbum et Sacramenta eo spectant, ut fidem nostram ad sacrificium Christi in cruce peractum, tanquam ad unicum nostrae salutis fundamentum deducant?

Ita est. Nam Spiritus sanctus docet Evangelio, et confirmat Sacramentis, omnem nostram salutem positam esse in unico sacrificio Christi, pro nobis in cruce oblati [a]).

a) Rom. 6, 3. Gal. 3, 26. 27.

LXVIII.

Quot Sacramenta instituit Christus in novo foedere?

Duo, Baptismum et sacram Coenam.

DE BAPTISMO.

LXIX.

s in Baptismo admoneris et confirmaris, te unici illius sacrificii Christi participem esse?

Christus externum aquae lavacrum mandavit [a]), addita one [b]), me non minus certo, ipsius sanguine et Spibus animae, hoc est, ab omnibus meis peccatis laaqua extrinsecus ablutus sum [c]), qua sordes corporis lent.

. 28, 19. 20. Act. 2, 38. *b*) Matth. 3, 11. Marc. 16, 16. *c*) Marc. 1, 4. Luc. 3, 3.

LXX.

uid est sanguine et Spiritu Christi ablui?

cipere a Deo remissionem peccatorum gratis, propter Christi, quem is pro nobis in suo sacrificio in cruce Deinde etiam per Spiritum sanctum renovari, et ipso membrum Christi fieri, quo magis ac magis peccatis et sancte inculpateque vivamus [b]).

12, 24. 1 Petr. 1, 1. 2. Apoc. 1, 5. et 22, 14. Zachar. . 36, 25. 26. 27. *b*) Ioh. 1, 33. et 3. 5. 1 Cor. 6, 11. et . 6, 4. Col. 2, 11. 12.

LXXI.

it Christus, se nos tam certo sanguine et Spiritu luturum, quam aqua Baptismi abluti sumus?

itutione Baptismi, cuius haec sunt verba: *Ite et dogentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et cti* [a]): *Qui crediderit et baptizatus fuerit, servabin crediderit, condemnabitur* [b]). Haec promissio repescriptura Baptismum nominat *lavacrum regenerationblutionem peccatorum* [d]).

. 28, 19. *b*) Marc. 16, 16. *c*) Tit. 3, 5. *d*) Act. 22, 16.

LXXII.

go externus Baptismus aquae, ipsa peccatorum ablutio?

it [a]): Nam solus sanguis Iesu Christi purgat nos ab o [b]).

. 3, 11. *b*) 1 Petr. 3, 21. Ephes. 5, 26. 27. 1 Ioh. 1, 7.

LXXIII.

Cur ergo Spiritus sanctus Baptismum appellat lavacrum regenerationis et ablutionem peccatorum?

Deus non sine gravi causa sic loquitur, videlicet non solum nos doceat, quemadmodum sordes corporis aqua purgantur, sic peccata nostra sanguine et Spiritu Christi expiari [a]): verum multo magis, ut nobis hoc divino symbolo ac pignore certum faciat, nos non minus vere a peccatis nostris interna lotione ablui, quam externa et visibili aqua abluti sumus [b]) [1]).

Apoc. 1, 5. et 7, 14. 1 Corinth. 6, 11. b) Marc. 16, 16. Gal.

LXXIV.

Suntne etiam infantes baptizandi?

Omnino. Nam cum aeque ac adulti ad foedus et Ecclesiam pertineant [a]): cumque eis per sanguinem Christi, remissio ...torum [b]), et Spiritus sanctus fidei effector, non minus quam promittatur [c]): per Baptismum Ecclesiae Dei inserendi sunt, infidelium liberis discernendi [d]), itidem ut in Veteri foe-..., per *circumcisionem* fiebat [e]), cui in Novo foedere substi-...us est Baptismus [f]).

a) Gen. 17, 7. b) Matth. 19, 14. c) Luc. 1, 14. 15. Psal. 22, 11. 3. Act. 2, 39. d) Act. 10, 47. e) Gen. 17, 14. f) Col.

DE COENA DOMINI.

LXXV.

Qua ratione in Coena Domini admoneris et confirmaris, te unici illius sacrificii Christi in cruce oblati, atque omnium eius bonorum participem esse?

Quod Christus me atque omnes fideles de hoc fracto pane edere, et de poculo distributo bibere iussit, in sui memoriam, addita hac promissione [a]): Primum corpus suum non minus certo pro me in cruce oblatum ac fractum, et sanguinem suum pro me fusum esse: quam oculis cerno, panem Domini mihi frangi, et poculum mihi communicari. Deinde animam meam non minus certo ipsius corpore, quod pro nobis crucifixum, et sanguine qui pro nobis fusus est, ad vitam aeternam ab ipso pasci: quam panem et vinum, Symbola corporis et sanguinis Domini, e manu ministri accepta, ore corporis percipio.

a) Matth. 26, 26. 27. 28. Marc. 14, 22. 23. 24. Luc. 22, 19. 20. 1 Cor. 10, 16. 17. et 11, 23. 24. 25. et 12, 13.

---

1) *lotione ablui, quam ..... sumus*] pro his legimus in edit. Augusti tantummodo verba haec: *et visibili aqua abluti sumus.*

LXXVI.

est crucifixum corpus Christi edere, et fusum eius sanguinem bibere?

t non tantum totam passionem et mortem Christi certa iducia amplecti, ac per id remissionem peccatorum et vi-ernam adipisci [a]): sed etiam per Spiritum sanctum, qui ı Christo et in nobis habitat, ita sacrosancte eius corpori ıe magis uniri [b]), ut quamvis ipse in coelo [c]), nos vero ı simus, nihilominus tamen caro simus de carne eius et os ous eius [d]): utque omnia corporis membra ab una anima, uno eodemque Spiritu vivificemur et gubernemur [e]).

Ioh. 6, 35. 40. 47. 48. 50. 51. 53. 54. *b*) Ioh. 6, 55. 56. *c*) Act. :t 1, 9. 10. 11. 1 Cor. 11, 26. *d*) Eph. 3, 16. 17. 5, 29. 30. ı. 6, 15. 17. 19. 1 Ioh. 3, 24. et 4, 13. Ioh. 14, 23. *e*) Ioh. 6, 8. et 15, 1. 2. 3. 4. 5. 6. Eph. 4, 15. 16.

LXXVII.

co promisit Christus, se credentibus tam certo corpus ;uinem suum sic edendum et bibendum daturum, quam :tum hunc panem edunt, et poculum hoc bibunt?

institutione Coenae, cuius haec sunt verba [a]): *Dominus Iesus Christus, ea nocte qua proditus est, accepit panem: iis actis, fregit ac dixit: accipite, (comedite,) hoc est corum, quod pro vobis frangitur: hoc facite in mei recor-n. Itidem et poculum, postquam coenassent, dicens · hoc ı est novum foedus per meum sanguinem* [b]): *Hoc facite, unque biberitis, in mei recordationem* [c]). *Quotiescumque leritis panem hunc, et poculum hoc biberitis, mortem Do-nunciate, donec venerit.* Haec promissio a Paulo repeti-ım inquit: *Poculum gratiarum actionis, pro gratias agi-onne communio est sanguinis Christi? Panis, quem fran-nonne communio est corporis Christi? quoniam unus pa-um corpus multi sumus: Nam omnes unius panis partici-ius* [d]).

l Corinth. 11, 23. 24. 25. Matth. 26, 26. 27. 28. Marc. 14, 22. 23. :. 22, 19. 20. *b*) Exod. 24, 8. Hebr. 9, 20. *c*) Exod. 13, 9. . 10, 16. 17.

LXXVIII.

rgo panis et vinum fiunt ipsum corpus et sanguis Christi?

:quaquam: verum, ut aqua Baptismi in sanguinem Christi ıvertitur, nec est ipsa peccatorum ablutio, sed Symbolum et pignus earum rerum, quae nobis in Baptismo obsignan-ı nec panis coenae Dominicae, est ipsum corpus Christi [a]): ım pro ratione Sacramentorum, et usitata Spiritui Sancto loquendi forma [b]), panis *Christi corpus* appellatur [c]).

a) Matth. 26, 29. Marc. 14, 24. b) 1 Cor. 10, 16. 17. et 11, 26. 8. c) Gen. 17, 10. 11. 14. 19. Exod. 12, 26. 27. 43. 48. et 13, 9. 7, 8. Exod. 24, 8. Lev. 16, 10. et 17, 11. Ies. 6, 6. 7. Tit. 3, 5. 22, 16. 1 Petr. 3, 21. 1 Cor. 10, 1—4.

LXXIX.

ergo Christus panem appellat suum corpus, calicem vero m sanguinem, seu novum foedus per suum sanguinem: Paulus item panem et vinum, communionem corporis et sanguinis Christi?

Christus non sine gravi causa sic loquitur: videlicet, non ut nos doceat, quemadmodum panis et vinum corporis vitam ant: sic etiam crucifixum suum corpus et effusum suum em, vere esse animae nostrae cibum ac potum, quo ad eternam nutriatur [a]): Verum multo magis, ut hoc visibili ac pignore nobis certum faciat, nos non minus vere, cor et sanguinis sui, per operationem Spiritus sancti, partici sse, quam sacra ista Symbola, in eius memoriam, ore cor pimus [b]): Tum etiam, quod eius passio et obedientia, ostra sit, quam si ipsimet pro nostris peccatis poenas et Deo satisfecissemus.

, 51. 55. 56. b) 1 Cor. 10, 16. 17.

LXXX.

d interest inter Coenam Domini, et Missam Papisticam?

Coena Domini nobis testatur, nos perfectam remissionem omnium nostrorum peccatorum habere, propter unicum illud Christi sacrificium, quod ipsemet semel in cruce peregit [a]): tum etiam nos per Spiritum sanctum inseri Christo [b]), qui iam secundum naturam suam humanam tantum in coelis est ad dexteram Patris [c]), ibique vult a nobis adorari [d]).

In Missa autem negatur, vivos et mortuos habere remissionem peccatorum, propter unicam Christi passionem, nisi etiamnum quotidie Christus pro ipsis a Sacrificulis offeratur: tum etiam docetur, Christum corporaliter sub speciebus Panis et Vini esse ideoque in illis adorandum esse [e]). Atque ita ipsum Missae fundamentum, nihil aliud est, quam abnegatio unici illius sacrificii et passionis Iesu Christi, et execranda idololatria.

a) Hebr. 7, 26. 27. et 9, 12. 25—28. et 10, 10. 12. 13. 14. Ioh. 19, 30. Matth. 26, 28. Luc. 22, 19. 20. b) 1 Cor. 6, 17. et 10, 16. 17. et 12, 13. c) Hebr. 1, 3. et 8, 1. 2. d) Ioh. 4, 21—24. et 20, 17. Luc. 24, 52. 53. Act. 7, 55. 56. Coloss. 3, 1. Phil. 3, 20. 21. 1 Thess. 1, 9. 10. e) In canone Missae. Item de consecratione. distinct. 2.

LXXXI.

Quibus accedendum est ad mensam Domini?

Tantum iis, qui vere dolent, se suis peccatis Deum offendisse: confidunt autem sibi ea propter Christum remissa esse:

sas reliquas habent infirmitates, eas passione et morte illius ob-
etas esse, quique desiderant magis ac magis in fide et in-
gritate vitae proficere. Hypocritae autem, et qui non vere re-
piscunt, damnationem sibi edunt et bibunt a).

a) 1 Cor. 10, 19. 20. 21. 22. et 11, 28.

LXXXII.

lantne illi etiam ad hanc Coenam admittendi, qui confessione et vita, se infideles et impios esse declarant?

Nequaquam: Nam eo pacto foedus Dei profanatur, et ira ei in universum coetum concitatur a). Quocirca Ecclesia, ex praescripto Christi et Apostolorum, hos, clavibus regni coelorum tos, a coena arcere debet, quoad resipuerint, et mores mu-verint.

a) 1 Cor. 11, 20. 34. Ies. 1, 11—15. et 66, 3. Ier. 7, 21. 22. 23. al. 50, 15. 23.

LXXXIII.

Quid sunt claves regni coelorum?

Praedicatio evangelii, et Ecclesiastica disciplina: quibus coe-m credentibus aperitur: infidelibus autem clauditur a).

a) Matth. 16, 18. 19. et 18, 18.

LXXXIV.

Quo pacto aperitur et clauditur regnum coelorum praedicatione Evangelii?

Cum ex mandato Christi credentibus universis et singulis, iblice annunciatur, omnia peccata ipsis divinitus propter meritum hristi condonari, quoties promissionem evangelii vera fide am-ectuntur: contra vero omnibus infidelibus et hypocritis denun-atur, tantisper ipsis iram Dei et aeternam condemnationem in-mbere, dum in suis sceleribus perseverant a): secundum quod vangelii testimonium, Deus tam in praesenti, quam in futura ta iudicaturus est.

a) Ioh. 20, 21. 22. 23. Matth. 16, 19.

LXXXV.

Quo pacto clauditur et aperitur regnum coelorum per disciplinam Ecclesiasticam?

Cum ex mandato Christi, ii qui nomine quidem sunt Chri-iani, verum doctrina aut vita se ostendunt a Christo alienos a), ostquam aliquoties fraterne admoniti, ab erroribus aut flagitiis scedere nolunt, Ecclesiae indicantur, aut iis, qui ab Ecclesia l eam rem sunt constituti, ac si ne horum quidem admonitioni reant: ab iisdem interdictione Sacramentorum, ex coetu Eccle-

29

siae, et ab ipso Deo, ex regno Christi excluduntur: ac rurs si emendationem profiteantur, et reipsa declarent, tanquam C sti et Ecclesiae membra recipiuntur [b]).

a) Rom. 12, 7. 8. 9. 1 Cor. 12, 28. b) Matth. 18, 15. 16. 17. 1 5, 17. 2 Thess. 3, 14. 15. 2 Ioh. 2, 10. 11. 1 Cor. 5, 3. 4. 5. 2 Co 6—11.

TERTIA PARS.

DE GRATITUDINE.

LXXXVI.

Cum ab omnibus peccatis et miseriis, sine ullo nostro me sola Dei misericordia, propter Christum liberati simus, quid est cur bona opera faciamus?

Quia postquam nos Christus suo sanguine redemit, rec nos quoque suo Spiritu ad imaginem sui, ut tantis beneficiis fecti, in omni vita nos erga Deum gratos declaremus [a]), et i per nos celebretur [b]). Deinde, ut nos quoque ex fructibus, sua quisque fide certi simus [c]). Postremo, ut vitae nostrae tegritate alios Christo lucrifaciamus [d]).

a) Rom. 6, 13. 12, 1. 2. 1 Petr. 2, 5. 9. 10. 1 Cor. 6, 19. 20. b) Ma 5, 16. 1 Petr. 2, 11. 12. c) 2 Petr. 1, 10. 11. Matth. 7, 17. 18. Gal 5. 6. 22—25. d) 1 Petr. 3, 1. 2. Matth. 5, 16. Rom. 14, 19.

LXXXVII.

Non possunt igitur illi servari, qui ingrati, et in pecca secure persistentes, a sua pravitate ad Deum non convertuntur?

Nullo modo. Nam, ut scriptura testatur, nec impudici, idololatrae, nec adulteri, nec fures, nec avari, nec ebriosi, convitiatores, nec raptores, haereditatem regni Dei consequtur [a]).

a) 1 Cor. 6, 9. 10. Eph. 5, 5. 6. 1 Ioh. 3, 14. 15.

LXXXVIII.

Quibus partibus constat conversio hominis ad Deum?

Mortificatione veteris [a]), et vivificatione novi hominis.

a) Rom. 6, 4. 5. 6. Eph. 4, 22. 23. 24. Col. 3, 5. 6. 7. 8. 9. 1 Cor. 5, 7. 2 Cor. 7, 11.

LXXXIX.

Quid est mortificatio veteris hominis?

Vere et ex animo dolere, quod peccatis tuis Deum offenderis, eaque magis ac magis odisse et fugere [a]).

a) Rom. 8, 13. Ioel. 2, 13. Hos. 5, 15. et 6, 1.

XC.

Quid est vivificatio novi hominis?

Vera laetitia in Deo per Christum [a]), et serium ac promptum studium instituendi vitam ex voluntate Dei, omniaque bona opera exercendi [b]).

a) Rom. 5, 1. et 14, 17. Ies. 57, 15. b) Rom. 6, 10. 11. Gal. 2, 19. 20.

XCI.

Quae sunt bona opera?

Tantum ea, quae ex vera fide [a]), secundum legem Dei fiunt [b]), et ad eius solius gloriam referuntur [c]): non ea autem quae a nostris opinione recti conficta, aut ab hominibus tradita sunt [d]).

a) Rom. 14, 23. b) 1 Sam. 15, 22. Eph. 2, 10. c) 1 Cor. 10, 31. d) Deut. 11, 32. Ezech. 20, 18. 19. Ies. 29, 13. 14. Matth. 15, 7. 8. 9.

XCII.

Quae est Lex Dei?

Loquutus est Deus omnia verba haec [a]):

a) Deut. 5, 4. 5. Exod. 20, 1.

Primum praeceptum.

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te ex Aegypto, domo servitutis. Non habebis Deos alienos in conspectu meo [b]).

b) Exod. 20, 2. 3. Deut. 5, 6. 7.

Secundum (praeceptum).

Ne sculpas tibi simulacrum, nec ullam imaginem effingas eorum, quae aut supra sunt in coelo, aut infra in terra, aut in aquis sub terra: neque incurves te illis, neque colas ea. Ego enim sum Dominus, Deus tuus, fortis, Zelotes, vindicans peccata patrum in filiis, idque in tertia et quarta progenie eorum qui oderunt me: et misericordia utens in millesimam eorum, qui diligunt me, et observant praecepta mea [c]).

c) Exod. 20, 4. 5. 6. Deut. 5, 8. 9. 10.

Tertium (praeceptum).

Ne usurpes nomen Domini Dei tui temere. Neque enim Dominus dimittet eum impunitum, qui nomen eius vane usurpaverit [d]).

d) Exod. 20, 7. Deut. 5, 11.

Quartum (praeceptum).

Memento ut diem Sabbathi sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omne opus tuum: At septimo die Sabbathum erit

mino Deo tuo. Non facies ullum opus, nec tu, nec filius tuus, a tua, nec servus tuus, nec ancilla tua, nec iumentum nec advena, qui est intra portas tuas. Nam sex diebus eus coelum, terram, mare, et quaecunque in iis sunt, et it die septimo, ideoque benedixit diei Sabbathi, et sancti- eum [e]).

Exod. 20, 8—11. Deut. 5, 12—15.

Quintum (praeceptum).

Honora Patrem tuum et Matrem tuam, ut diu vivas in terra, tibi Dominus Deus tuus daturus est [f]).

[illegible] 2. Deut. 5, 16.

Sextum (praeceptum).

Non occides [g]).

g) Exod. 20, 13. Deut. 5, 17.

Septimum (praeceptum).

committes adulterium [h]).

Exod. 20, 14. Deut. 5, 18.

Octavum (praeceptum).

Non furaberis [i]).

i) Exod. 20, 15. Deut. 5, 19.

Nonum (praeceptum).

Non dices contra proximum tuum falsum testimonium [k]).

k) Exod. 20, 16. Deut. 5, 20.

Decimum (praeceptum).

Non concupisces domum proximi tui, nec concupisces uxorem proximi tui, nec servum eius, nec ancillam, nec bovem, nec asinum, nec quicquam eorum, quae sunt proximi tui [l]).

l) Exod. 20, 17. Deut. 5, 21.

XCIII.

Quomodo dividuntur haec praecepta?

In duas tabulas [a]), quarum prior quatuor praeceptis tradit, quo pacto nos erga Deum geramus: Posterior sex praeceptis, quae officia proximo debeamus [b]).

a) Exod. 34, 28. Deut. 4, 13. Deuter. 10, 3. 4. *b*) Matth. 22, 37—40.

XCIV.

Quid postulat Deus in primo praecepto?

, quam mihi chara est salus animae meae, tam studiose
fugiam omnem idololatriam [a]), magiam, incantationem,
ionem [b]), invocationem sanctorum, aut caeterarum creatura-
unicum autem et verum Deum recte agnoscam [d]), ipsi
m [e]), summa humilitate [f]), ac patientia me illi subiiciam [g]),
olo omnia bona exspectem [h]); denique intimo cordis af-
sum amem [i]), reverear [k]), venerer [l]), adeo ut omnibus
creaturis renunciem, quam ut vel minimum contra eius
em committam [m]).

Cor. 6, 9. 10. et 10, 7. 14. *b*) Lev. 19, 31. Deut. 18, 10. 11. 12.
. 4, 10. Apoc. 19, 10. et 22, 8. 9. *d*) Ioh. 17, 3. *e*) Ier. 17,
1 Petr. 5, 5. 6. *g*) Hebr. 10, 36. Col. 1, 11. Rom. 5, 3. 4. 5.
, 10. Phil. 2, 14. *h*) Psal. 104, 27—30. Ies. 45, 7. Iac. 1, 17.
6, 5. Matth. 22, 37. 38. *k*) Deut. 6, 2. Psal. 111, 10. Prov.
9, 10. Matth. 10, 28. *l*) Matth. 4, 10. Deut. 10, 20. *m*) Matth.
. et 10, 37. 38. 39. Act. 5, 29.

XCV.

Quid est idololatria?

loco unius Dei, aut praeter unum illum et verum Deum,
a suo verbo patefecit, aliud quippiam fingere aut habere,
spem reponas [a]).

;ph. 5, 5. 1 Par. 16, 26. Phil. 3, 19. Gal. 4, 8. Eph. 2, 12.
23. 2 Ioh. 1. 9. Ioh. 5, 23.

XCVI.

Quid postulat secundum Praeceptum?

Deum ulla imagine aut figura exprimamus [a]), neve ulla
one eum colamus, quam qua se in suo verbo coli prae-

eut. 4, 15—19. Ies. 40, 18. 19—25. Rom. 1, 23. 24. 25. Act.
b) 1 Sam. 15, 23. Deut. 12, 30. 31. 32. Matth. 15, 9.

XCVII.

a nullae ergo prorsus fingendae sunt imagines aut simulacra?

us nec ulla ratione effingi debet, nec potest: creaturas
etsi exprimere quidem licet: vetat tamen Deus, earum
s fingi, aut haberi, quo vel ipsas, vel Deum per ipsas
, aut honoremus [a]).

Exod. 23, 24. 25. et 34, 13. 14. 17. Num. 33, 51. 52. Deut. 7,
, 3. et 16, 22. 2 Reg. 18, 4.

XCVIII.

An autem in templis imagines tolerari non possunt, quae pro libris sint imperitae multitudini?

Minime: neque enim decet nos sapientiores esse Deo, qui ... am Ecclesiam non mutis simulacris [a]), sed viva praedicatione verbi sui vult erudiri [b]).

a) Ierem. 10, 8. 9. 10. Hab. 2, 18. 19. b) 2 Petr. 1, 19. 2 Tim. 3, 16. 17.

XCIX.

Quid sancit Deus tertio praecepto?

Ut non solum execrando, aut peierando [a]), verum etiam ... iurando [b]), nomen Dei contumeliose, aut irreverenter ... ...emus: neve tacendo aut connivendo, horrendis istis sceleri... communicemus: sed sacrosancto Dei nomine non nisi summa cum religione et veneratione utamur [c]): ut vera et constanti confessione [d]), invocatione [e]), omnibus denique verbis et actionibus ...stris ipse [f]) celebretur.

a) Lev. 24, 10—17. Lev. 19, 12. b) Matth. 5, 37. Iac. 5, 12. c) Ies. 45, 23. d) Matth. 10, 32. 33. e) 1 Tim. 2, 8. f) Rom. 2, 24. 1 Tim. 6, 1. Col. 3, 16. 17.

C.

Estne igitur adeo grave peccatum iurando, aut dira imprecando, nomen Dei temerare, ut Deus etiam iis succenseat, qui quantum in se est, illud non prohibent aut impediunt?

Certe gravissimum [a]): Neque enim ullum est peccatum maius, aut quod Deum gravius offendat, quam sacri ipsius nominis contumelia. Quocirca etiam id scelus morte multari voluit [b]).

a) Lev. 5, 1. b) Lev. 24, 15. 16.

CI.

Potestne quis etiam pie per nomen Dei iurare?

Potest, cum vel magistratus id exigit, vel alioqui necessitas, hoc pacto fidem firmari, et veritatem stabiliri postulat: quo et gloria Dei illustretur, et aliorum saluti consulatur. Nam eius generis iusiurandum, verbo Dei sancitur [a]), ideoque etiam a sanctis in veteri et novo foedere, recte est usurpatum [b]).

a) Deut. 6, 13. et 10, 20. Ies. 43, 1. Hebr. 6, 16. b) Gen. 21, 24. et 31, 53. Iosue 9, 15. 19. 1 Sam. 24, 22. 2 Sam. 3, 35. 1 Reg. 1, 29. 30. Rom. 1, 9. 2 Cor. 1, 23.

CII.

Estne licitum iurare per Sanctos aut alias creaturas?

Non: Nam legitimum iuramentum est invocatio Dei, qua pe-

tur, ut is tanquam unicus cordium inspector, testimonium det veritati, et iurantem puniat, si sciens fallat a): Porro hic honos nulli creaturae convenit b).

a) 2 Cor. 1, 23. Rom. 9, 1. b) Matth. 5, 34. 35. 36. Iac. 5, 12.

CIII.

Quid praecipit Deus in quarto praecepto?

Primum, ut ministerium Evangelii et Scholae conserventur a): atque ego cum aliis, tum praecipue festis diebus, studiose coetus divinos frequentem b), verbum Dei diligenter audiam c), utar sacramentis d), precibus publicis meas quoque preces adiungam e), pro facultatibus aliquid conferam in pauperes f). Deinde, ut in omni vita a pravis actionibus vacem, Domino concedens, ut per Spiritum sanctum in me suum opus faciat, atque ita sempiternum sabbathum in hac vita exordiar g).

a) Tit. 1, 5. 1 Tim. 3, 14. 15. 1 Cor. 9, 11—14. 2 Tim. 2, 2. et 3, 15. 1 Tim. 4, 13—16. et 5, 4. b) Psal. 40, 10. 11. et 68, 27. Act. 2, 42. 46. c) 1 Cor. 14, 19. 29. 30. d) 1 Cor. 11, 33. 34. e) 1 Tim. 2, 1. 2. 3. 8. 9. 10. 1 Cor. 14, 16. f) 1 Cor. 16, 2. g) Ies. 66, 23.

CIV.

Quid nobis iniungit Deus in quinto praecepto?

Ut parentibus, atque adeo omnibus qui nobis praesunt, debitum honorem, amorem et fidem praestemus, nosque ipsorum fidelibus praeceptis et castigationibus ea, qua par est, obedientia, submittamus a): tum etiam, ut eorum vitia et mores nostra patientia toleremus b), illud semper cogitantes, Deum nos illorum manu velle ducere ac regere c).

a) Eph. 6, 1. 2. 5. Col. 3, 18. 20. 22. 23. 24. Eph. 5, 22. Prov. 1, 8. et 4, 1. et 15, 20 et 20, 20. Exod. 21, 17. Rom. 13, 1. b) Prov. 23, 22. Genes. 9, 24. 25. 26. 1 Petr. 2, 18. c) Eph. 6, 4. 9. Coloss. 3, 19. Rom. 13, 2. 7. Matth. 22, 21.

CV.

Quid Deus flagitat in sexto praecepto?

Ut proximum neque cogitatione, neque verbis, neque gestibus, nedum factis, vel per me vel per alium, contumelia afficiam, aut oderim, aut laedam, aut occidam a): Sed omnem vindictae cupiditatem abiiciam b). Ad haec ne me ipsum laedam, aut sciens in aliquod periculum coniiciam c). Quocirca etiam ne caedes fierent, Magistratum gladio armavit d).

a) Matth. 5, 21. 22. et 26, 52. Gen. 9, 6. b) Eph. 4, 26. Rom. 12, 19. Matth. 5, 25. et 18, 35. c) Rom. 13, 14. Col. 2, 23. Eccles. 3, 27. Matth. 4, 2. d) Genes. 9, 6. Exod. 21, 14. Matth. 26, 52. Rom. 13, 4.

CVI.

ui hoc praeceptum solam caedem prohibere videtur?

lem prohibendo, docet Deus, se radicem et originem . scilicet [a]), invidiam [b]), odium [c]), et vindictae cupi- ... odisse, atque ea omnia pro caede ducere [d]).

a) ...c. 1, 20. Gal. 5, 19. 20. 21. b) Rom. 1, 29—32. c) 1 Ioh. 2, d) 1 Ioh. 3, 15.

CVII.

An vero id satis est, nos neminem eo quo dictum est, modo occidere?

...tis: Dum enim Deus iram, invidiam, odium da- ... ut proximum aeque ac nos ipsos diligamus [a]), et ...itate lenitate, mansuetudine, patientia [c]), et miseri- ...) erga eum utamur, quodque ei damno esse possit, quan- nobis est, avertamus [e]). Ad summam, ita animo affecti , ut ne inimicis quidem benefacere dubitemus [f]).

a) Matth. 22, 39. et 7, 12. b) Rom. 12, 10. c) Eph. 4, 1. 2. 3. . 6, 1. 2. Matth. 5, 5. Rom. 12, 18. Matth. 5, 7. Luc. 6, 36. d) Exod. 5. e) Matth. 5, 44. 45. Rom. 12, 20. 21.

CVIII.

Quae est sententia septimi praecepti?

Deum omnem turpitudinem execrari [a]): ideoque nos eam penitus odisse et detestari debere [b]): contraque temperanter, modeste et caste [c]), sive in sacro coniugio, sive in vita coelibe vivere oportere [d]).

a) Lev. 18, 27. 28. 29. b) Iudae 1. 22. 23. c) 1 Thess. 4, 3. 4. 5. d) Hebr. 13, 4. 1 Cor. 7, 7.

CIX.

Nihilne amplius prohibet Deus hoc praecepto, quam adulterium, et id genus turpitudines?

Cum corpus et animus noster templa sint Spiritus sancti, vult Deus ut utrunque pure sancteque possideamus. Ideoque facta, gestus, sermones [a]), cogitationes, cupiditates foedas [b]), et quicquid hominem ad ista allicit, id universum prohibet [c]).

a) Eph. 5, 3. 4. 1 Cor. 6, 18. 19. 20. b) Matth. 5, 27. 28. c) Eph. 5, 18. 19. 1 Cor. 15, 33.

CX.

Quid vetat Deus in octavo praecepto?

Non solum ea furta [a]) et rapinas [b]), quas magistratus punit: sed furti nomine comprehendit, quicquid est malarum artium et

mancipiorum, quibus aliena captamus, et ad nos vi, aut specie recti transferre studemus c): qualia sunt, iniquum pondus d), iniusta ulna, inaequalis mensura e), fucosa merx, fallax moneta, usura f), aut alia quaevis ratio aut modus rem faciendi a Deo interdictus. His adde omnem avaritiam g) et multiplicem divinorum donorum profusionem et abusum h).

a) 1 Cor. 6, 10. b) 1 Cor. 5, 10. c) Luc. 3, 14. 1 Thess. 4, 6. d) Prov. 11, 1. et 16, 11. e) Ezech. 45, 9. 10. Deut. 25, 13. 14. 15. f) Psal. 15, 5. Luc. 6, 35. g) 1 Cor. 6, 10. h) Prov. 5, 16. 17.

CXI.

Quae sunt ea quae Deus hic iubet?

Ut commoda et utilitates proximi, quantum possim, adiuvem et augeam: cum eo sic agam, ut mecum agi cuperem a): sedulo et fideliter opus faciam, ut aliorum quoque egestati subvenire queam b).

a) Matth. 7, 12. b) Eph. 4, 28.

CXII.

Quid exigit nonum praeceptum?

Ne adversus quempiam dicam falsum testimonium a), nullius verba calumnier b), nulli obtrectem, aut convicium faciam c), neminem temere, vel indicta causa condemnem d). Verum omnis generis mendacia, fraudes, ut opera Diaboli propria e), nisi in me gravissimam iram Dei concitare velim, omni cura fugiam f): In iudiciis caeterisque negotiis veritatem secter, et id quod res est libere et constanter profitear g). Ad haec famam aliorum et existimationem, quantum queam, defendam et augeam h).

a) Prov. 19, 5. 9. et 21, 28. b) Psal. 15, 3. c) Rom. 1, 28—32. d) Matth. 7, 1. 2. Luc. 6, 37. e) Ioh. 8, 44. f) Prov. 12, 22. et 13, 5. g) 1 Cor. 13, 6. Eph. 4, 25. h) 1 Petr. 4, 8.

CXIII.

Quid prohibet decimum praeceptum?

Ne vel minima cupiditate, aut cogitatione, adversus ullum Dei praeceptum corda nostra unquam solicitentur: sed ut perpetuo, et ex animo omne peccatum detestemur, contraque omni iustitia delectemur a).

a) Rom. 7, 7. 8.

CXIV.

Possuntne autem illi, qui ad Deum conversi sunt, haec praecepta perfecte servare?

Minime: Verum etiam sanctissimi quique, quamdiu vivunt, habent tantum exigua initia huius obedientiae a): sic tamen, ut

erio ac non simulato studio, non secundum aliqua tantum, sed
ındum omnia Dei praecepta vivere incipiant [b]).

1, 8. 9. 10. Rom. 7, 14. 15. Eccles. 7, 21. b) Rom. 7, 2, 10. 11.

CXV.

r vult Deus legem suam adeo exacte et severe
ıri, cum nemo sit in hac vita, qui eam servare possit?

Primum, ut in omni vita magis magisque agnoscamus [a]),
nta sit naturae nostrae ad peccandum propensio, tantoque avi-
ıissionem peccatorum, et iustitiam in Christo expetamus [b]):
ut hoc perpetuo agamus, ıiud semper meditemur, et gra-
ritus sancti a Patre imploremus, quo indies magis ac
imaginem Dei renovemur, donec aliquando tandem, post-
ex hac vita decesserimus, propositam nobis perfectionem
assequamur [c]).

a) 1 Ioh. 1, 9. Psal. 32, 5. b) Rom. 7, 24. 25. c) 1 Cor. 9, 24. ı. 3, 12. 13. 14.

DE PRECATIONE.

CXVI.

Quare Christianis necessaria est precatio?

Quia praecipua pars est eius, quam Deus a nobis postulat, gratitudinis [a]). Tum, quia illis tantum suam gratiam et Spiritum sanctum Deus largitur, qui veris gemitibus, continenter haec ab eo petunt, et pro iis ipsi gratias agunt [b]).

a) Psal. 50, 14. 15. b) Matth. 7, 7. 8. Luc. 11, 9. 13. Matth. 13, 12. Psal. 50, 15.

CXVII.

Quae ad eam precationem requiruntur, quae Deo placeat, quaeque ab ipso exaudiatur?

Ut a solo vero Deo, qui se in verbo suo patefecit [a]), omnia, quae a se peti iussit, vero cordis affectu petamus [b]), ex intimo nostrae indigentiae ac miseriae sensu [c]), nos in conspectu divinae Maiestatis, supplices abiiciamus [d]), huic firmo fundamento innitamur [e]), nos a Deo, quanquam indignos, propter Christum tamen certo exaudiri [f]), quemadmodum nobis in suo verbo promisit [g]).

a) Apoc. 2, 9. Ioh. 4, 22. 23. 24. b) Rom. 8, 26. 27. 1 Ioh. 5, 14. 15. c) Ioh. 4, 23. 24. Psal. 145, 18. 19. 20. d) 2 Par. 20, 12. e) Psal. 2, 11. et 34, 19. Ies. 66, 2. f) Rom. 10, 14. et 8, 15. 16. Iac. 1, 6. 7. 8. g) Ioh. 14, 13—16. et 15, 16. et 16, 23. Dan. 9, 17. 18. Matth. 7, 8. Psal. 143, 1.

CXVIII.

Quae sunt ea quae a se peti iubet?

Omnia tum animae tum corpori necessaria [a]), quae Dominus noster Iesus Christus ea precatione, quam nos ipse docuit, complexus est.

a) Iac. 1, 17. Matth. 6, 33.

CXIX.

Quae est illa precatio?

Pater noster [a]), *qui es in coelis: Sanctificetur nomen tuum: Veniat regnum tuum: Fiat voluntas tua, quemadmodum in coelo, sic etiam in terra: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: Et remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. Quia tuum est regnum, et potentia, et gloria, in secula, Amen.*

a) Matth. 6, 9—13. Luc. 11, 2. 3. 4.

CXX.

Cur praecipit Christus, ut ita Deum compellemus: Pater noster?

Ut statim in ipso precationis exordio, convenientem Dei filiis reverentiam et fiduciam erga Deum in nobis excitet, quae nostrae precationis fundamentum esse debet: nimirum, Deum propter Christum nobis Patrem factum esse, et quae vera fide ab eo petimus, nobis multo minus negare, quam parentes nostri, nobis bona terrena denegant [a]).

a) Matth. 7, 9. 10. 11. Luc. 11, 11. 12. 13.

CXXI.

Cur additur: Qui es in coelis?

Ne de coelesti maiestate Dei humile quippiam aut terrenum cogitemus [a]): simul etiam, ut ab eius omnipotentia, quaecunque animo et corpori sunt necessaria, expectemus [b]).

a) Ier. 23, 23. 24. Act. 17, 24. 25. 26. *b*) Rom. 10, 12.

CXXII.

Quae est prima petitio?

Sanctificetur nomen tuum; hoc est: Da principio, ut te recte agnoscamus [a]), et lucentem in omnibus operibus tuis omnipotentiam, sapientiam, bonitatem, iustitiam, misericordiam et veritatem tuam veneremur, praedicemus et celebremus [b]); Deinde, ut universam vitam nostram, cogitationes, sermones et actiones, eo

er dirigamus, ne sanctissimum nomen tuum propter nos con- lia afficiatur, sed honore potius et laudibus illustretur [c]).

, 3. Ier. 9, 23. 24. et 31, 33. 34. Matth. 16, 17. Iac. 1, 5. b) Psal. 119, 137. 138. Luc. 1, 46—55. et 68. 75. Psal. d. 34, 6. 7. Psal. 143, 1. 2. 5. 10. 11. 12. Ier. 31, 3. et 41. Ierem. 33, 11. 20. 21. Matth. 19, 17. Rom. 3, 3. 4. , 22. c) 2 Tim. 2, 19. Psal. 115. 1. et 71, 8.

CXXIII.

Quae est secunda petitio?

egnum tuum; hoc est: regas nos ita verbo et Spi- nos tibi magis magisque subiiciamus [a]). Conserva et tu destrue opera Diaboli, omnemque poten- s atem tuam efferentem: irrita fac omnia ontra verbum tuum capiuntur [c]), quoad plene tan- regnes [d]), cum eris omnia in omnibus [e]).

5. 143, 10. Matth. 6, 33. b) Psal. 51, 20. et 122, , 8. Rom. 16, 20. d) Apoc. 22, 17. 20. Rom. 8, 22. 23. or. 15, 28.

CXXIV.

Quae est tertia petitio?

voluntas tua, quemadmodum in coelo, sic etiam in terra; Da, ut nos et omnes homines, voluntati propriae re- [a]), tuae voluntati, quae sola est sancta, prompte et mo murmure pareamus [b]): atque ita singuli mandatum nobis munus fideliter et alacriter exequamur [c]), quemadmodum faciunt Angeli in coelo [d]).

a) Matth. 16, 24. Tit. 2, 11. 12. b) Luc. 22, 42. c) 1 Cor. 7, 24. d) Psal. 103, 20. 21.

CXXV.

Quae est quarta petitio?

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie; hoc est, suppedita nobis omnia, quae sunt ad hanc vitam necessaria [a]), ut per ea agnoscamus, te unicum fontem esse, ex quo omnia bona emanant [b]), ac nisi tu benedicas, omnem nostram curam et industriam, atque adeo tua ipsius dona, nobis infelicia et noxia esse [c]). Quapropter da, ut fiduciam nostram ab omnibus creaturis aversam, in te solo collocemus [d]).

a) Psal. 145. 15. 16. Psal. 104, 27. 28. b) Matth. 6, 25. 26. Act. 17, 27. 28. 14, 17. c) 1 Cor. 15, 58. Deut. 8, 3. Psal. 87, 16. 17. 32. d) Psal. 62, 11. 55, 23.

CXXVI.

Quae est quinta petitio?

Remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris; hoc est: nobis miserrimis peccatoribus, omnia pec-

ita nostra, atque eam etiam pravitatem, quae in nobis etiamnum haeret, propter Christi sanguinem ne imputes [a]): quemadmodum nos quoque hoc tuae gratiae testimonium in cordibus nostris sentimus, quod firmiter nobis propositum habemus, omnibus, qui nos offenderunt, ex animo ignoscere [b]).

a) Psal. 51, 1. 2. 3. et 143, 2. 1 Ioh. 2, 1. b) Matth. 6, 14. 15.

CXXVII.

Quae est sexta petitio?

Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo; hoc est: quoniam ipsi natura adeo debiles et infirmi sumus, ut ne momento quidem subsistere possimus [a]): infensissimi autem hostes nostri, Satan [b]), mundus [c]), ac nostra ipsorum caro [d]), nos continenter oppugnant: tu nos sustentes, et Spiritus tui robore firmes, ne in hoc Spirituali certamine succumbamus [e]), sed tantisper illis fortiter resistamus, donec integram tandem victoriam obtineamus [f]).

a) Ioh. 15, 5. Psal. 103, 14. 15. 16. b) 1 Petr. 5, 8. Eph. 6, 12. c) Ioh. 15, 19. d) Rom. 7, 23. Gal. 5, 17. e) Matth. 26, 41. Marc. 13, 33. f) 1 Thess. 3, 13. et 5, 23.

CXXVIII.

Quomodo concludis precationem tuam?

Quia tuum est regnum, et potentia, et gloria in secula; hoc est: omnia haec a te petimus, quia cum et rex noster, et omnipotens sis, omnia nobis et vis et potes largiri [a]): Atque haec quidem ideo petimus, ut ex iis, non ad nos, sed ad sanctum nomen tuum, omnis gloria redeat [b]).

a) Rom. 10, 11. 12. 2 Petr. 2, 9. b) Ioh. 14, 13. Psal. 115, 1. Ierem. 33, 8. 9.

CXXIX.

Quid sibi vult particula: Amen?

Rem certam ac ratam esse *): Nam precatio mea, multo certius a Deo est exaudita, quam ego in corde mea sentio, me illud ex animo cupere [a]).

a) 2 Cor. 1, 20. 2 Tim. 2, 13.

---

*) *Rem certam ac ratam esse*] pro his extat in ed. Augusti et in libro: Sylloge Confessionum, Oxonii, 1827: *Amen significat Fiat, seu, vere adimpleatur.*

15.

UNIVERSIS [1]
TI FIDELIBUS PER GERMANIAM
ATQUE EXTERAS
NES SUBSCRIPTARUM ECCLE-
HE , GRATIAM ET PACEM
A DEO P TRE,
CHRISTUM [3]) DOMINUM NOSTRUM
PRECANTUR.

criptae sunt hactenus, et eduntur hoc praecipue tempore in um [4]), *a Regnis, Nationibus* [5]), *et Civitatibus, multae ac essiones et expositiones* [6]) *fidei, quibus extremo hoc um infelici perniciosarum proventu haeresum* [7]), *quae exoriuntur, docent atque testantur* [8]), *se in Ecclesiis suis orthodoxe simpliciterque* [9]) *sentire, credere atque docere, de omnibus in universum et singulis Christianae fidei et religionis nostrae dogmatibus, denique, se* [10]) *et ab Haeresum Sectarumve* [11]) *communione esse quam alienissimos* [12]). *Nos ergo, tametsi antea hoc ipsum* [13]) *fecerimus in nostris scriptis in publicum editis* [14]), *quia tamen illa in oblivionem forte abierunt, variisque in locis, et prolixius etiam* [15]) *rem exponunt, quam ut omnibus inquirere et* [16]) *perlegere vacet, praeclaro aliorum fidelium exemplo exci-*

---

1) *Universis*] mscr. Turicens. *Omnibus.* 2) *Ministri, subscriptarum Ecclesiarum per Helvetiam*] cfr. Proleg. 3) *Iesum Christum*] mscr. Turic. *Christum Iesum.* 4) *sunt hactenus, ... in publicum,*] mscr. Turicens. *et in publicum hoc tempore editae sunt.* 5) *Nationibus*] mscr. Turicens. *regionibus.* 6) *expositiones*] mscr. Turicens. *explicationes.* 7) *tam infelici perniciosarum proventu haeresum*] mscr. Turicens. *tanta copia perniciosarum haeresium.* 8) *atque testantur*] haec verba desunt in mscr. Turicensi. 9) *orthodoxe simpliciterque*] mscr. Turicens. *recte et simpliciter.* 10) *denique, se*] haec desunt in manuscripto Turicens. 11) *Sectarumve* deest in mscr. Turicens. 12) *esse quam alienissimos*] mscr. Turicens. *alienos esse.* 13) *ergo, tametsi antea hoc ipsum*] mscr. Turicens. *quoque, etsi antea hoc idem.* 14) *in publicum editis*] mscr. Turicens. *quae in publicum sunt edita.* 15) *in oblivionem forte abierunt, variisque in locis, et prolixius etiam*] mscr. Turicens. *oblivione forte sepulta sunt, et prolixius et copiosius.* 16) *inquirere et*] mscr. Turicens. *ea.*

iti[17]), *brevi hac expositione conamur*[18]), *complecti, et omnibus Christi fidelibus proponere doctrinam oeconomiamque*[19]) *Ecclesiarum nostrarum, quam illae mox*[20]) *ab initio reformationis multos iam*[21]) *per annos, multaque per discrimina rerum, ad hunc usque diem, summo cum consensu, et docuerunt et nunc quoque custodiunt*[22]). *Eadem opera attestamur etiam omnibus consensum nostrum unanimem, quem dedit nobis Dominus, ut in nostris Ecclesiis, quibus nos ministrare voluit Dominus, idem*

---

17) *excitati*] mscr. Turicens. *commoti*. 18) *conamur*] mscr. Turicens. *molimur*. 19) *oeconomiamque*] hoc verbum deest in mscr. Turicens. 20) *mox* deest in manuscr. Tur. 21) Verba *multos iam* desunt in manuscr. Turic.; in editione Kindleri (Solisbaci, MDCCCXXV.) deest tantummodo *iam*. 22) *multaque per ...... custodiunt*] mscr. Turicens. *40 summo consensu docuerunt*. Verba quae sequuntur usque ad confessionis initium, quo de Scriptura Sancta agitur, non extant in mscr. Tur., quod pro illis haec habet: Voluimus autem hoc anno aliarum ecclesiarum exemplo nostram fidem profiteri, quo omnes manifeste videant non doceri a nobis dogmata, quae malevoli quidam falso nobis impingunt, sed potius nos nullam cum sectis et haeresibus (quarum aliquas propterea nominatim perstringimus) communionem habere et a sanctis Chi ecclesiis per Germaniam, Galliam et alias nationes nos non seiungere et avellere, sed cum his in hac christianae fidei veritate amanter consentire. Etsi autem in diversis ecclesiis rituum et ceremoniarum quaedam est varietas, pro ecclesiarum opportunitate et aedificatione id tamen nihil obest, cum haec semper fuerint libera, ut ex ecclesiastica historia notum est talisque varietas in sancta veteri ecclesia nullas umquam dissensiones aut schismata peperit: satis enim illis esse videbatur, si de praecipuis fidei dogmatibus inter se consentirent. Quare speramus alias ecclesias postquam viderint et animadverterint, nos in sacri et aeterni verbi dei doctrina cum ipsis, et praecipue cum veteri apostolica ecclesia per omnia consentire libenter consensuros (!) nobiscum, quemadmodum et nos cum illis consentimus et ecclesiarum pacem atque unionem cum mutua charitate conciliare et retinere studemus. Indubitato quoque speramus, neminem deinceps audita hac confessione nostra nos in haereticorum numero habiturum esse. Simul etiam aperte et simpliciter protestamur, nos semper paratos fore ut nos instrui patiamur si quis ex verbo dei nos clarius et melius edocere voluerit.

Iam sequitur ipsius confessionis titulus in hunc modum:

Expositio brevis ac dilucida orthodoxae fidei, et dogmatum catholicorum sincerae religionis Christianae, nec non oeconomiae ecclesiasticae, contexta ex testimoniis veritatis per H. B.

Sed Bullingerus hunc titulum scidula obtexit, cui ipsa sua manu hunc titulum inscripsit:

Confessio et expositio brevis et simplex orthodoxae fidei et dogmatum catholicorum sincerae religionis Christianae edita a ministris N. in hoc ut universis testetur fidelibus, quod in unitate verae et antiquae Christi ecclesiae perstent, neque ulla nova aut erronea dogmata spargant, atque ideo nihil etiam consortii cum ullis sectis aut haeresibus habeant, hoc demum tempore edita, qui de ea aestimare iudicareque piis omnibus liceat.

Rom. X.

Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

loquamur omnes, nec sint inter nos dissidia, sed simus integrum corpus, eadem mente eademque sententia. Attestamur item nos minime talia in Ecclesiis nostris spargere dogmata, qualia Adversarii nonnulli nostri nobis, apud eos maxime, ad quos scripta nostra non perveniunt, et qui doctrinae nostrae imperiti sunt, falso et praeter meritum tribuere, obtrudereque nituntur. Ergo manifestissime ex his nostris, aequi deprehendent lectores, nihil nos quoque habere communionis cum ullis Sectis et Haeresibus, quarum, hoc consilio, in singulis prope capitibus, mentionem facimus, easque reiicientes perstringimus. Colligent itaque et illud, nos a Sanctis Christi ecclesiis Germaniae, Galliae, Angliae [23]*, aliarumque in orbe Christiano nationum, nephario schismate non seiungere atque abrumpere: sed cum ipsis omnibus et singulis, in hac confessa veritate Christiana, probe consentire, ipsasque charitate syncera complecti.*

Tametsi vero in diversis Ecclesiis quaedam deprehenditur varietas, in loquutionibus, et modo expositionis doctrinae, in ritibus item vel ceremoniis, eaque recepta pro Ecclesiarum quarumlibet ratione, opportunitate et aedificatione, nunquam tamen ea, ullis in Ecclesia temporibus, materiam dissensionibus et schismatibus, visa est suppeditare. Semper enim hac in re Christi Ecclesiae usae sunt libertate. Id quod in historia Ecclesiastica videre licet. Abunde piae vetustati satis erat, mutuus ille in praecipuis fidei dogmatibus, inque sensu orthodoxo et charitate fraterna, consensus.

Quocirca speramus Christi ecclesias, ubi viderint deprehenderintque nos in sancti et aeterni Dei doctrina, in sensu item orthodoxo et charitate fraterna, cum ipsis, imprimis vero cum veteri Apostolica ecclesia, per omnia consentire, libenter ipsas quoque in unitate fidei atque doctrinae, sensuque orthodoxo, et fraterna charitate consensuras nobiscum. Cum hanc Confessionem in hoc quoque ediderimus praecipue, ut ecclesiarum pacem concordiamque cum mutua charitate, apud Germaniae exterasque ecclesias quaeramus, nobis conciliemus, conciliatamque retineamus. Ubi sane illas ipsas ecclesias, ea dilectione, synceritate, integritateque praeditas esse, nobis certo persuademus, ut si quid forte nostrarum rerum hactenus minus recte intellectum sit a nonnullis, porro, audita hac simplici Confessione nostra, illae nos nequaquam numeraturae sint inter haereticos, neque Ecclesias nostras, quae verae Christi Ecclesiae sunt, damnaturae ut impias.

Ante omnia vero protestamur, nos semper esse paratissimos, omnia et singula hic a nobis proposita, si quis requirat, copiosius explicare, denique meliora ex verbo Dei docentibus non sine gratiarum actione, et cedere et obsequi in Domino, Cui laus et gloria. Acta. 1. Martij. anno 1566.

---

23) Kindlerus male: *Anglia*, e.

Subscripserunt Omnes omnium Ecclesiarum Christi in Helvetia ministri, qui sunt Tiguri, Bernae [24]*, Scaphusii, Sangalli, Curiae Rhetorum et apud Confoederatos, in Ecclesiis Evangelium profitentibus cis et ultra Alpes, Milhusii, et Biennae, quibus adiunxerunt se et ministri Ecclesiae, quae est Genevae, et Neocomi, etc. Sed et consenserunt in ipsam iam editam ministri Ecclesiae Polonicae, quae sunt in Ducatu Zathoriensi, et Ossuiecimensi, Scoticarum quoque Ecclesiarum ministri, qui Nonis Septemb. Anno Domini* 1566. *scriptis ad clariss. virum D. Theodorum Bezam literis, inter alia dicunt, Subscripsimus omnes qui in hoc coetu interfuimus, et huius Academiae sigillo publico obsignavimus. Praeterea Debrecini in Hungaria, edita et impressa est Confessio una cum articulis quibusdam, Septemb.* 1. *Anno Domini* 1567. *et inscripta Sereniss. Principi et Domino D. Ioanni* 2. *Dei gratia electo Hungariae Regi, etc. In qua inter alia haec leguntur verba, Omnes Ecclesiae ministri, qui in conventu sancto ad* 24. *Februarii, Anno Domini* 1567. *Debrecinum convocato, cis et ultra Tibyscum, inter reliquas Confessiones recepimus, et subscripsimus Helveticae Confessioni, Anno Domini,* 1566. *editae, cui et Ecclesiae Geneven. ministri subscripserunt, etc.* [25]

Edictum Imperatorium

De eo, quinam habendi sint, vel Catholici, vel Haeretici,

Ex Cod. Iustiniani Imperat. et Tripart. Hist. libro nono capite 7.

Impp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius, Aug. Populo urbis Constantinopolitanae. Cunctos populos, quos clementiae nostrae regit imperium, in ea volumus religione versari, quam divinum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, religio usque nunc ab ipso insinuata declarat, quamque Pontificem Damasum sequi claret, et Petrum Alexandriae Episcopum, virum Apostolicae sanctitatis: Hoc est, ut secundum Apostolicam disciplinam Evangelicamque doctrinam, Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, unam deitatem sub pari maiestate, et sub pia trinitate credamus. Hanc legem sequentes, Christianorum Catholicorum nomen iubemus amplecti: reliquos vero dementes vaesanosque iudicantes, haeretici dogmatis infamiam sustinere, divina primum vindicta, post etiam motu animi nostri, quem ex coelesti arbitrio sumpserimus ultione plectendos. Data 3. Calend. Martias Thessalonicae, Gratiano 5. Valent. et Theod. Aug. Coss.

Caeterum Evangelica et Apostolica historia una cum 2. Pet. Epistolis docent nos, qualem religionem S. Petrus Apostolus tradiderit omnibus Ecclesiis per Orientem et Occidentem, nedum Romanae. Fides vero et doctrina Damasi Pontificis, qualis fuerit, colliquescit ex ipsius Symbolo.

---

24) In editione Kindleri additur: *Basileae.* 25) *Subscripserunt omnes* usque ad *subscripserunt, etc*] In editione Kindleri et in Sylloge Confessionum, Oxonii, MDCCCVII, extant tantum quae sequuntur: subscripserunt omnes omnium ecclesiarum Christi in Helvetia ministri, qui sunt Tiguri, Bernae, Basileae, Scaphusii, Sangalli, Curiae Rhetorum et apud confoederatos cis et ultra alpes, Mylhusii et Biennae, quibus adiunxerunt se et ministri ecclesiae, quae est Genevae. Basileae vocabulum deest in Syllog. Oxon.

Symbolum Damasi ex
2. Tomo operum S. Hieron.

CREDIMUS in unum Deum Patrem omnipotentem, et in unum Dominum nostrum Iesum Christum, Dei Filium, et in Spiritum sanctum. Deum non tres Deos, sed Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, unum Deum colimus et confitemur: non sic unum Deum quasi solitarium, nec eundem qui ipse sibi pater sit, ipse et filius: sed patrem esse, qui genuit, et filium esse, qui genitus sit: Spiritum vero sanctum non genitum, neque ingenitum, non creatum neque factum, sed de patre filioque procedentem, patri et filio coaeternum, et coaequalem, et cooperatorem. Quia scriptum est, Verbo Domini coeli firmati sunt, id est, a filio Dei et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et alibi, Emitte spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terrae. Ideoque in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti unum confitemur Deum, quod nomen est potestatis, non proprietatis. Proprium nomen est patri, pater, et proprium nomen est filio, filius; et proprium nomen spiritui sancto, spiritus sanctus. In hac trinitate unum Deum colimus: quia ex uno patre quod est, unius cum patre naturae est, unius substantiae et unius potestatis. Pater filium genuit, non voluntate, nec necessitate, sed natura. Filius ultimo tempore ad nos salvandos et ad implendas Scripturas descendit a patre, qui nunquam desiit esse cum patre. Et conceptus est de spiritu sancto, et natus ex virgine. Carnem, et animam, et sensum, hoc est perfectum suscepit hominem, nec amisit, quod erat, sed coepit esse quod non erat, ita tamen ut perfectus in suis sit, et verus in nostris. Nam qui Deus erat, homo natus est, et qui homo natus est, operatur ut Deus, et qui operatur ut Deus, ut homo moritur, et qui ut homo moritur, ut Deus resurgit.

Qui devicto mortis imperio, cum ea carne, qua natus et passus et mortuus fuerat, et resurrexit, ascendit ad Patrem, sedetque ad dexteram eius in gloria, quam semper habuit et habet. In huius morte et sanguine credimus emundatos nos, et ab eo resuscitandos die novissimo, in hac carne, qua nunc vivimus. Et habemus spem nos consequuturos praemium boni meriti, aut poenam pro peccatis aeterni supplicii. Haec lege, haec crede, haec retine, huic fidei animam tuam subiuga, et vitam consequeris, et praemium a Christo.

EADEM porro docuit et credidit, cum beato Damaso et Athanasio, S. Petrus Alexandrinus Episcopus, sicut facile colligitur ex Trip. Hist. lib. 7. cap. 37. et lib. 8. cap. 14.

Cum autem nos omnes simus huius fidei religionisque, speramus nos ab omnibus habendos, non pro haereticis, sed pro Catholicis et Christianis, etc.

CONFESSIO ET EXPOSITIO BREVIS
ET
SIMPLEX SYNCERAE RELIGIONIS CHRISTIANAE, etc.

DE SCRIPTURA SANCTA, VERO DEI VERBO.

I.

Credimus et confitemur scripturas Canonicas sanctorum Prophetarum et Apostolorum utriusque Testamenti, ipsum verum esse verbum Dei: et authoritatem sufficientem ex semetipsis non ex hominibus habere. Nam Deus ipse loquutus est patribus, prophetis, et apostolis, et loquitur adhuc nobis per scripturas sanctas. Et in hac scriptura sancta habet universalis Christi ecclesia plenissime exposita, quaecunque pertineant cum ad salvificam fidem, tum ad vitam Deo placentem, recte informandam. Quo nomine distincte a Deo praeceptum est, ne ei *aliquid vel addatur vel detrahatur.* Sentimus ergo ex hisce scripturis petendam esse veram sapientiam et pietatem, ecclesiarum quoque reformationem et gubernationem, omniumque officiorum pietatis institutionem, probationem denique dogmatum, reprobationemque, aut errorum confutationem omnium, sed et admonitiones [1]) omnes, iuxta illud Apostoli, *Omnis scriptura divinitus inspirita utilis est ad doctrinam, ad redargutionem etc.* 2 Timoth. 3. Et iterum, *Haec tibi scribo*, inquit, ad Timoth. Apostolus in 1. cap. 3. *Ut noris quomodo oporteat te versari in Domo Dei, etc.* Et idem ille rursus ad Thess. *Cum, ait, acciperetis* [2]) *sermonem a nobis, accepistis non sermonem hominum, sed sicut erat vere sermonem Dei, etc.* [3]) 1 Thess. 2. Nam ipse in Evangelio dixit Dominus, *non vos estis loquentes illi, sed spiritus patris mei loquitur in vobis. Ergo qui vos audit me audit, qui autem vos spernit, me spernit.*

Scriptura Canonica.

Scriptura plene docet omnem pietatem.

Scriptura verbum Dei est.

Matth. 10. Luc. 10. Ioan. 13.

Proinde cum hodie hoc Dei verbum per praedicatores legitime vocatos annunciatur in ecclesia, credimus ipsum Dei verbum annunciari, et a fidelibus recipi, neque aliud Dei

Praedicatio verbi Dei est verbum Dei.

---

1) *admonitiones*] mscr. Tur. addit *et adhortationes.* 2) *Cum, ait, acciperetis*] in editione Kindl. deest *ait;* in mscr. Tur. et in Sylloge Oxon. extat. 3) *etc.* deest in mscr. Tur.

verbum vel fingendum vel coelitus esse expectandum [4]): atque in praesenti spectandum esse ipsum verbum, quod annunciatur, non annunciantem ministrum, qui etsi sit malus et peccator, verum tamen et bonum manet nihilominus [5]) verbum Dei. Neque arbitramur praedicationem illam externam tanquam inutilem ideo videri, quoniam pendeat institutio verae religionis ab interna spiritus illuminatione: propterea
em. 31. quod scriptum sit, *Non erudiet quis proximum suum. Omnes*
Cor. 3. *enim cognoscent me.* Et, *Nihil est qui rigat, aut qui plan-*
an. 6. *tat, sed qui incrementum dat Deus.* Quanquam enim *nemo veniat ad Christum, nisi trahatur a patre coelesti* ac intus illuminetur per Spiritum sanctum [6]), scimus tamen Deum omnino velle praedicari verbum Dei etiam foris. Equidem potuisset per Spiritum suum sanctum, aut per ministerium angeli, absque ministerio S. Petri instituisse Cornelium in
rior illu- Actis Deus, caeterum reiicit hunc nihilominus ad Petrum:
atio non
t exter- de quo angelus loquens, *Hic*, inquit, *dicet tibi quid opor-*
n prae- *tet te facere.* Qui enim intus illuminat, donato hominibus
tionem. spiritu sancto, idem ille praecipiens dixit ad discipulos suos,
rc. 16. *Ite in mundum universum, et praedicate Evangelium omni*
tor. 16. *creaturae.* Unde Paulus Lydiae, apud Philippos, purpurariae, praedicavit verbum exterius, interius autem *aperuit mulieri cor Dominus:* idemque Paulus collocata gradatione eleganti ad Rom. 10. tandem infert, *Ergo fides ex auditu est: auditus autem per verbum Dei.* Agnoscimus interim Deum illuminare posse homines, etiam sine externo ministerio, quos et quando velit: id quod eius potentiae est. Nos autem loquimur de usitata ratione instituendi homines, et praecepto et exemplo tradita nobis a Deo.

ereses. Execramur itaque [7]) omnes haereses Artemonis, Manicheorum, Valentinianorum, Cerdonis et Marcionitarum, qui negarunt scripturas e Spiritu sancto profectas: vel quasdam illarum non receperunt, vel interpolarunt et corruperunt [8]).
crypha. Interim nihil dissimulamus quosdam Vet. Test. libros a veteribus nuncupatos esse Apocryphos, ab aliis Ecclesiasticos, utpote quos in ecclesiis legi voluerunt quidem, non tamen proferri ad authoritatem ex his fidei confirmandam. Sicuti et Augustinus in lib. de Civitat. Dei 18. cap. 38. commemorat, in libris Regum adduci prophetarum quorundam nomina et libros, sed addit, hos non esse in Canone, ac sufficere ad pietatem eos libros quos habemus.

---

4) *expectandum*] Sic mscr. Tur., et editio 1568; Kindlerus habet: *exspectandum.* 5) *nihilominus* deest in mscr. Tur. 6) *sanctum* deest in edit. Kindl. 7) *itaque*] in edit. Kindl. legimus *igitur.* 8) *vel interpolarunt et corruperunt* desunt in mscr. Tur.

DE INTERPRETANDIS SCRIPTURIS SANCTIS, ET DE PATRIBUS, CONCILIIS, ET TRADITIONIBUS.

II.

Scripturas sanctas dixit apostolus Petrus non esse *interpretationis privatae*. Proinde non probamus interpretationes quaslibet: unde nec pro vera aut genuina scripturarum interpretatione agnoscimus [1]) eum, quem vocant sensum Romanae ecclesiae, quem scilicet, simpliciter Romanae ecclesiae defensores, omnibus obtrudere contendunt [2]) recipiendum; sed illam duntaxat scripturarum interpretationem pro orthodoxa et genuina agnoscimus, quae ex ipsis est petita scripturis, (ex ingenio utique eius linguae, in qua sunt scriptae, secundum circumstantias item expensae, et pro ratione locorum vel similium vel dissimilium, plurimum [3]) quoque et clariorum expositae,) cum regula fidei et charitatis congruit, et ad gloriam Dei hominumque salutem eximie facit. Scripturarum vera interpretatio. 2 Pet. 1.

Proinde non aspernamur sanctorum patrum Graecorum Latinorumque interpretationes, neque reprobamus eorundem disputationes ac tractationes rerum sacrarum, cum scripturis consentientes: a quibus tamen recedimus modeste, quando aliena a scripturis aut his contraria adferre deprehenduntur. Nec putamus illis ullam a nobis hac re iniuriam irrogari, cum omnes uno ore nolint sua scripta aequari Canonicis, sed probare iubeant, quatenus vel consentiant cum illis, vel dissentiant, iubeantque consentientia recipere, recedere vero [4]) a dissentientibus. Eodem in ordine collocantur etiam Conciliorum definitiones vel Canones. Sanctorum expositiones. Concilia.

Quapropter non patimur nos in controversiis [5]) religionis vel fidei causis urgeri nudis patrum sententiis, aut conciliorum determinationibus, multo minus receptis consuetudinibus, aut etiam multitudine idem sentientium, aut longi temporis praescriptione. Ergo non alium sustinemus in causa fidei iudicem, quam ipsum Deum, per scripturas sanctas pronuntiantem, quid verum sit, quid falsum, quid sequendum sit, quidve fugiendum [6]). Ita iudiciis non nisi spiritualium hominum, ex verbo Dei petitis acquiescimus. Ieremias certe caeterique prophetae Sacerdotum concilia, contra legem Dei instituta, damnarunt graviter, ac monuerunt diligenter, ne Iudex quis?

---

1) *agnoscimus* deest in mscr. Tur. 2) *obtrudere contendunt*] mscr. Tur. *obtrudunt*. 3) mscr. Tur., ed. 1568., et Syll. Oxon. *plurium*; Kindlerus edidit: *plurimum*. 4) *vero* deest in mscr. Tur. 5) *con[troversiis]* mscr. Tur. *controversis*. 6) *quidve fugiendum*] sic legimus in mscr. Tur., in edit. 1568., et in Syll. Oxon.; sed Kindl. edidit: *quid refugiendum*.

audiamus patres, aut insistamus viae illorum, qui in suis ambulantes adinventionibus, a lege Dei deflexerunt.

Traditiones humanae. Pariter repudiamus Traditiones humanas, quae tametsi insigniantur speciosis titulis, quasi divinae apostolicaeque sint, viva voce Apostolorum, et ceu per manus virorum apostolicorum, succedentibus Episcopis, Ecclesiae traditae, compositae tamen cum scripturis, ab his discrepant, discrepantiaque illa sua ostendunt, se minime esse apostolicas. Sicut[7]) enim Apostoli inter se diversa non docuerunt, ita et apostolici non contraria Apostolis ediderunt. Quinimo impium esset asseverare Apostolos viva voce contraria scriptis suis tradidisse. Paulus diserte dicit *eadem se in omnibus ecclesiis docuisse*. Et iterum, *Non alia*, inquit, *scribimus vobis, quam quae legitis aut etiam agnoscitis*. Alibi rursus testatur *se et discipulos suos*, id est, viros apostolicos *eadem ambulare via, et eodem spiritu pariter facere omnia*. Habuerunt quondam et Iudaei suas traditiones seniorum, sed refutatae sunt graviter a Domino, ostendente quod earum observatio legi Dei officiat, *et his Deus frustra colatur*.

1 Cor. 4. 2 Cor. 1. 2 Cor. 12. Matth. 15. Marc. 7.

DE DEO, UNITATE EIUS AC TRINITATE.

III.

Deus unus est. Deum credimus et docemus unum esse essentia vel natura, per se subsistentem, sibi ad omnia sufficientem, invisibilem, incorporeum, immensum, aeternum, creatorem rerum omnium, cum[1]) visibilium, tum invisibilium, summum bonum, vivum, et omnia vivificantem et conservantem, omnipotentem, et summe sapientem, clementem, sive misericordem, iustum atque veracem. Pluralitatem vero Deorum abominamur: quod diserte scriptum sit, *Dominus Deus tuus unus est. Ego sum Dominus Deus tuus, non sint tibi dii alieni ante faciem meam. Ego Dominus et nullus ultra, praeter me non est Deus. An non ego Dominus, et non est alius praeter me solum? Deus iustus et salvans, nullus praeter me*[2]). *Ego Iehovah, Iehovah, Deus misericors, clemens et longanimis, immensae bonitatis et veritatis* etc. Exodi 34.

Deut. 6. Exodi 20. Iesaiae 45.

Deus trinus est. Eundem nihilominus Deum immensum, unum et indivisum, credimus et docemus personis inseparabiliter et inconfuse esse distinctum, patrem, filium et spiritum sanctum, ita ut pater ab aeterno filium generaverit, filius generatione ineffabili genitus sit, spiritus sanctus vero procedat ab utroque,

---

7) *Sicut*] mscr. Tur. *Siouti*. 1) *cum*] edit. Kindl. *tum*. 2) *An non* ..... *praeter me* desunt in edit. Kindleri.

que ab aeterno, cum utroque adorandus: ita ut sint tres
m quidem Dii, sed tres [3]) personae consubstantiales, co-
ternae, et coaequales, distinctae quo ad hypostases, et
rdine alia aliam praecedens, nulla tamen inaequalitate. Nam
ne ad naturam vel essentiam, ita sunt coniunctae, ut sint
nus Deus, essentiaque divina communis sit patri, filio, et
piritui sancto. Distinctionem enim personarum manifestam Lucae 1.
radidit nobis scriptura, angelo ad divam virginem inter alia
licente: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus altissimi*
obumbrabit tibi [4]). *Et quod nascetur sanctum* [5]), *vocabitur*
filius Dei. Sed et in baptismo Christi, auditur vox coelitus
lapta super Christo, dicens, *Hic est filius meus dilectus.* Matt. 3.
Apparebat et spiritus sanct. in specie columbae. Cumque Matt. 28.
pse iuberet baptizare dominus, iussit baptizare *in nomine* Ioan. 1.
patris, et filii, et spiritus san. Item [6]) alibi in evangelio Ioan. 14. 15.
dixit, *Spiritum sanctum mittet pater nomine meo.* Idem iterum,
Cum, inquit, *venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a*
patre, spiritus veritatis, qui a patre procedit, ille testimo-
nium perhibebit de me, etc. Breviter, recipimus Symbolum
Apostolorum, quod veram nobis fidem tradit.

Damnamus ergo Iudaeos et Mahumetistas, omnesque Haereses.
acrosanctam et adorandam hanc Trinitatem blasphemantes.
Damnamus item omnes haereses atque haereticos docentes
lium et spiritum sanctum nuncupatione esse Deum: item
reatum ac serviens aut alteri officiale esse in trinitate, esse
ea denique inaequale, maius aut minus, corporeum aut
orporaliter effigiatum, moribus vel voluntate diversum, aut
nfusum vel solitarium, quasi filius et spiritus sanctus affe-
ones et proprietates sint unius Dei patris: ut Monarchici
nserunt, Novatiani, Praxeas, Patripassiani, Sabellius, Sa-
osatenus, Aetius, Macedonius, Anthropomorphitae, Arius,
similes.

DE IDOLIS VEL IMAGINI-
BUS DEI, CHRISTI ET DIVORUM.

IV.

Quoniam vero Deus spiritus est invisibilis et immensa Imagines Dei.
entia, non potest sane ulla arte aut imagine exprimi, unde
veremur cum scriptura, simulachra Dei, mera nuncupare
udacia.

---

3) *tres* deest in mscr. Tur. 4) edit. Kindl. *te.* 5) *sanctum*
st in mscr. Tur. 6) *Item*] mscr. Tur. *Nam.*

Imagines Christi. Reiicimus itaque non modo gentium idola, sed et Christianorum simulachra. Tametsi enim Christus humanam assumpserit naturam, non ideo tamen assumpsit, ut typum praeferret statuariis atque pictoribus. Matth. 5. *Negavit se venisse ad solvendum legem* [1]) *et prophetas.* Deut. 4. Isa. 40. *At lege et prophetis prohibitae sunt imagines.* Ioan. 16. Negavit corporalem suam ecclesiae profuturam praesentiam: 2 Cor. 5. spiritu suo se nobis perpetuo affuturum promisit: quis ergo crederet umbram vel simulachrum corporis aliquam conferre piis utilitatem? 1 Cor. 3. 2 Cor. 6. *Cumque maneat in nobis per spiritum suum, sumus utique templa Dei. Quid autem convenit templo Dei cum simulachris?* Actoi 3. 2) 14. Et quando beati spiritus ac divi coelites, dum hic viverent, omnem cultum sui averterunt, et statuas oppugnarunt, Apocalyp. 14. 22. cui verisimile videatur divis coelitibus et angelis suas placere imagines, Imagines divorum. ad quas genua flectunt homines, detegunt capita, aliisque prosequuntur honoribus?

Marci 16. Ut vero instituantur homines in religione, admoneanturque rerum divinarum et salutis suae, *praedicare iussit Evangelium Dominus*, non pingere et pictura laicos erudire: sacramenta quoque instituit, nullibi statuas constituit. Scriptura Laicorum. Sed et passim quoquo vertamus oculos, occurrunt res creatae a Deo vivae et verae in oculos nostros, quae si observentur, ut par est, longe evidentius movent aspectantem, quam omnes omnium hominum imagines vel picturae vanae, immobiles, marcidae atque mortuae. De quibus vere dixit propheta. Psalm. 115. *Oculos habent et non vident*, etc.

Lactantius. Idcirco approbamus Lactantii veteris scriptoris sententiam, dicentis, Non est dubium, quin religio nulla sit, ubicunque simulachrum est. Recte item fecisse asserimus beatum Episcopum Epiphanium qui in foribus ecclesiae inveniens velum, habens depictam imaginem quasi Christi vel sancti cuiuspiam, scidit atque sustulit: quod contra authoritatem scripturarum vidisset in ecclesia Christi hominis pendere imaginem. Ideoque praecipiebat ne deinceps in ecclesia Christi eiusmodi vela, quae contra religionem nostram veniunt, appenderentur, sed tolleretur [3]) potius illa scrupulositas, quae indigna sit ecclesia Christi et populis fidelibus. Praeterea approbamus hanc S. Augustini de vera religione sententiam, Non sit nobis religio humanorum operum cultus. Meliores enim sunt ipsi artifices qui talia fabricantur: quos tamen colere non debemus. Cap. 55. [4]).

---

1) ed. Kindl. *leges.* 2) *Acto.* 3. deest in ed. Kindl. 3) *tolleretur*] mscr. Tur. *tollatur.* 4) ed. Kindl. (*cp.* 55.).

DE ADORATIONE, CULTU, ET INVOCATIONE DEI, PER UNICUM MEDIATOREM IESUM CHRISTUM 1).

V.

Deum verum docemus solum adorare et colere 2). Hunc honorem communicamus nemini, iuxta mandatum Domini, *Dominum Deum tuum adorabis, et illum solum coles, vel, Et illi soli servies.* Certe omnes prophetae gravissime invecti sunt contra populum Israelis, quandocunque Deos alienos, non unum solum Deum verum adorarunt et coluerunt. Adorandum autem colendumque 3) docemus Deum, sicuti ipse nos colere docuit 4), *in spiritu* videlicet *et veritate*, non cum ulla superstitione, sed cum synceritate, secundum verbum eius: ne aliquando ad nos etiam dicat, *Quis requisivit haec ex manibus vestris?* Nam et Paulus: *Deus non colitur*, ait 5), *humanis manibus, tanquam qui ipse aliquo indigeat*, etc. Eundem solum invocamus in omnibus discriminibus et casibus vitae nostrae, idque per interventum unici 6) mediatoris et intercessoris nostri Iesu Christi. Diserte enim praeceptum est nobis, *Invoca me in die tribulationis, et eruam te, et glorificabis me.* Sed et liberalissime nobis promissum est a Domino, dicente, *Quicquid petieritis a patre meo, dabit vobis.* Item, *Venite ad me, quotquot laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Et cum scriptum sit, *Quomodo invocabunt eum, in quem non crediderunt?* nos vero in solum Deum credimus 7), solum certe invocamus: et quidem per Christum. *Unus enim Deus*, ait Apostolus, *et unus mediator Dei et hominum Christus Iesus.* Item, *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud patrem, Iesum Christum iustum*, etc.

Deus solus adorandus et colendus. Matth. 4.

Isaiae 66. Ierem. 7. Acto. 17.

Solus Deus per unius Christi interventum est invocandus.

Psal. 50. Ioan. 16. Matth. 11.

Rom. 10.

1 Tim. 2. 1 Ioan. 2.

Proinde sanctos coelites sive divos, nec adoramus, neque colimus, nec invocamus, neque illos coram patre in coelis pro intercessoribus aut mediatoribus nostris agnoscimus. Sufficit enim nobis Deus, et mediator Christus: neque honorem soli Deo et filio eius debitum aliis communicamus: quod ille diserte dixerit, *Gloriam meam alteri non dabo:* Et quod Petrus dixit, *Non aliud hominibus nomen datum, in quo opor-*

Isaiae 42. Acto. 4.

---

1) *per unicum mediatorem Iesum Christum*] desunt haec v. in mscr. Tur. 2) *adorare et colere*] in mscr. Tur. manu Bull. scripta extant haec verba: *adorandum esse et colendum.* 3) *Adorandum autem colendumque*] mscr. Tur. *Colendum autem.* 4) mscr. Tur. addit *et adorare.* 5) *ait* deest in mscr. Tur. 6) mscr. Tur. *uni* (!). 7) *nos vero in solum Deum credimus*] ita ed. 1568, Sylloge et mscr. Tur.; in edit. vero Kindl. legimus: *nos vero cum in solum Deum credimus.*

teat salvos fieri, nisi nomen Christi. In quo sane qui per fidem acquiescunt, non quaerunt extra Christum quicquam.

Honor divis debitus et impendendus.

Interim Divos nec contemnimus, nec vulgariter de eis [8]) sentimus. Agnoscimus enim eos esse viva Christi membra, amicos Dei, qui carnem et mundum gloriose vicerunt. Diligimus ergo illos ut fratres, et honoramus etiam, non tamen cultu aliquo, sed honorabili de eis existimatione, denique laudibus iustis. Imitamur item eos. Nam imitatores fidei virtutumque ipsorum, consortes item aeternae salutis, illis aeternum apud Deum cohabitare, et cum eis in Christo exultare, desyderiis votisque ardentissimis exoptamus. Atque hac in parte approbamus illam S. Augustini de Vera religione sententiam, Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum. Quia si pie vixerint, non sic habentur, ut tales quaerant honores, sed illum a nobis coli volunt, quo illuminante, laetantur meriti sui nos esse conservos. Honorandi ergo sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem, etc. [9])

Reliquiae Sanctorum.

Multo vero minus credimus reliquias divorum adorandas esse aut colendas. Veteres illi sancti satis honorasse videbantur mortuos suos, si honeste mandassent terrae reliquias, postquam astra petiisset spiritus: ac omnium nobilissimas reliquias maiorum aestimabant esse virtutes, doctrinam et fidem [10]): quas ut commendabant cum laude mortuorum, ita eas exprimere annitebantur, dum vivebant in terris. Illi ipsi veteres non iurarunt nisi per nomen solius Dei Iehovah, sicuti lege divina est praeceptum: qua sicut vetitum est iurare *per nomina alienorum Deorum*, sic nos iuramenta per divos requisita non praestamus. Reiicimus ergo in his omnibus [11]) doctrinam divis coelitibus plus nimium tribuentem.

Iurare per nomen Dei solius.

Deut. 10. Exod. 23.

DE PROVIDENTIA DEI.

VI.

Dei providentia gubernantur omnia.

Dei huius sapientis aeterni et omnipotentis providentia, credimus cuncta in coelo, et in terra, et in creaturis omnibus conservari et gubernari. David enim testificatur et ait, *Excelsus super omnes gentes Dominus, et super coelos gloria eius. Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et se demittit, ut inspiciat, quae sunt in coelo et in terra?* Idem rursus, *Omnes vias meas*, inquit [1]), *praevidisti. Quia non est verbum in lingua mea, quod non univer-*

Psal. 113.

Psalm. 139.

8) in mscr. Tur. legitur: *is.* 9) *etc.* deest in mscr. Tur. 10) *doctrinam et fidem*] haec verba desunt in mscr. Tur. 11) mscr. Tur. addit: *monachorum et doctorum ponficiorum* (sic!). 1) inquit deest in edit. Kindl.

[illegible] domine, etc. [a]). Testificatur et Paulus et ait, *[illegible] vivimus, movemur, et sumus.* Et [2]), *Ex illo, et [illegible]; et in illum omnia.* Verissime ergo et secundum [illegible] pronunciavit Augustinus in lib. de Agone Christ. [illegible] *Dominus dixit, Nonne duo passeres asse veniunt* [4]), *[illegible] eorum non cadit in terram sine voluntate patris ve-* [illegible] vero loquens, ostendere voluit quicquid vilissimum [illegible] putant, omnipotentia Domini gubernari. Sic enim *[illegible] coeli ab eo pasci, et lilia agri ab eo vestiri,* [illegible] loquitur, *quae capillos etiam nostros numeratos esse* [illegible]. Acts. 17. Rom. 11. Matt. 10. Matt. 6.

[illegible] ergo Epicureos, providentiam Dei abnegan- [illegible] illos, qui blaspheme dicunt, Deum versari [illegible] coeli, et nos atque nostra nec videre nec cu- [illegible] Damnavit hos etiam David propheta regius, qui dixit, *[illegible] Domine, quousque impii* [5]) *exultabunt? Dicunt, [illegible] non videt, neque intelligit Deus Iacob. Intelligite [illegible] in populo, et stulti quando demum sapietis? Is qui [illegible] condidit, an non audiret? et qui oculum finxit, quo-* *[illegible] videret?* Interim vero media per quae operatur [illegible] providentia, non aspernamur, ut inutilia, sed his hac- [illegible] accommodandos esse docemus, quatenus in verbo [illegible] commendantur. Unde illorum voces temerarias [illegible], qui dicunt, Si providentia Dei omnia geruntur, [illegible] sunt conatus nostri et studia nostra. Satis fue- [illegible] omnia divinae permittamus providentiae gubernanda, [illegible] quod porro simus soliciti de re ulla, aut quicquam [illegible]. Tametsi enim Paulus agnosceret se in Dei [6]) pro- [illegible] navigare, qui ipsi dixerat, *Oportet te et Romae [illegible]:* qui insuper promiserat dixeratque, *Iactura nulla [illegible] ullius animae, nec cadet pilus de capite vestro*, nihilo- [illegible] meditantibus fugam nautis, dicit idem ille Paulus cen- [illegible] et militibus, *Nisi hi in navi manserint, vos servari poteritis.* Deus enim qui cuilibet rei suum destinavit [illegible], is et principium et media, per quae ad finem usque [illegible], ordinavit. Ethnici fortunae res attribuunt coecae, [illegible] incerto casui. S. Iacobus non vult ut dicamus, *Hodie [illegible] in illam urbem proficiscemur et negotiabimur:* sed [illegible], *Pro eo quod dicere debueritis, si Dominus voluerit et [illegible], hoc vel illud faciemus.* Et Augustinus, Omnia [illegible] videntur in rerum natura temere fieri, non faciunt [illegible] eius: quia non fiunt nisi iussu eius [8]). Enarrat

Epicurei. Psalm. 94. Media non aspernanda. Acts. 23. Act. 27. Iacob. 4.

---

2) *etc.* deest in edit. Kindl. 3) *Et* deest in mscr. Tur. 4) *ve-[illegible]* mscr. Tur. *veneunt.* 5) *impii*] mscr. Tur. *impie.* 6) *Dei*] Tur. *eius.* 7) *et*] ed. Kindl. *vel.* 8) *quia non fiunt nisi iussu* desunt haec verba in edit. Kindl.

in Psalm. 148. Ita videbatur forte fortuna fieri, quod Sa quaerens patris asinas, incidit in prophetam Samuelem: s antea dixerat Dominus ad prophetam, *Cras mittam ad um de tribu Beniamin*, etc.

DE CREATIONE RERUM OMNIUM, DE ANGELIS, DIABOLO, ET HOMINE.

VII.

Deus hic bonus et omnipotens creavit omnia cum vi bilia tum invisibilia, per verbum suum coaeternum, eade quoque [1]) conservat per spiritum suum coaeternum, testi cante Davide atque dicente, *Verbo Dei coeli facti sunt, in spiritu oris eius omnis virtus eorum. Omnia autem qu cond[illegible] Deus, erant*, ut scriptura ait, *valde bona* [2]), et [illegible] m usumque hominis condita. Cuncta vero illa dicim profecta esse principio. Damnamus ergo Manichae [illegible]cionitas, qui impie fingebant duas substantias atq aturas boni et mali, duo item principia, et duos sibi adve os Deos, bonum et malum.

[illegible] et Inter omnes creaturas praestant angeli atque homine De angelis pronunciat divina scriptura [3]), *Qui creat ange suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.* Item, *N ne omnes sunt administratorii spiritus, qui in ministeri emittuntur, propter eos qui haeredes sunt salutis?* Domin

Ioan. 8. vero Iesus ipse testificatur [4]) de Diabolo, *Ille*, inquit, *hom cida erat ab initio, et in veritate non stetit, quia non veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis loq tur: quia mendax est, atque eius rei pater.* Docemus er angelos alios quidem perstitisse in obedientia, ac ad fid Dei et hominum ministerium esse deputatos: alios vero s sponte lapsos, et in exitium esse praecipitatos, factosque e omnis boni fideliumque hostes, etc.

De homine. Iam vero de homine dicit scriptura, quod ab initio co ditus sit bonus, ad imaginem et similitudinem Dei: qu

Gen. 2. Deus collocaverit eum in paradisum, subiecceritque ei omn Id quod David magnifice celebrat in Psalmo octavo, Addi insuper ei coniugem, ac benedixit eis. Dicimus autem co stare hominem duabus ac diversis quidem substantiis, in u persona, anima immortali, utpote quae separata a corpo nec dormit, nec interit, et corpore mortali, quod tamen ultimo iudicio a mortuis resuscitabitur, ut totus homo in

1) *quoque* deest in mscr. Tur. 2) addit mscr. Tur. [illegible] *vina scriptura*] in edit. Kindl. legimus: *scriptura* [illegible] *ficatur*] mscr. Tur. *testificans*.

in vita, vel in morte, aeternum maneat. Damnamus eos, qui irrident, aut subtilibus disputationibus, in dubium [...]t immortalitatem animarum, aut animam dicunt dormire, [...] partem esse Dei. Breviter damnamus omnes omnium [...]iones, quotquot diversa sentiunt de creatione, de ange[...] et daemonibus, et homine, ab iis quae nobis tradita sunt [...] scripturas sanctas, in apostolica Christi ecclesia.

DE LAPSU HOMINIS ET PECCATO, ET CAUSA PECCATI.

VIII.

Fuit homo ab initio a Deo conditus ad imaginem Dei, [...]stitia et sanctitate veritatis, bonus et rectus; sed in[...] serpentis, et sua culpa, a bonitate et rectitudine de[...]s, peccato, morti, variisque calamitatibus factus est ob[...]. Et qualis factus est a lapsu, tales sunt omnes, qui [...] ipso prognati sunt, peccato inquam, morti, variisque [...] calamitatibus. Peccatum autem intelligimus esse [...] illam hominis corruptionem, ex primis illis nostris [...]ibus, in nos omnes derivatam vel [1]) propagatam, qua [...]piscentiis pravis inmersi, et a bono aversi, ad omne [...] malum propensi, pleni omni nequitia, diffidentia, con[...]ptu et odio Dei, nihil boni ex nobis ipsis facere, imo ne [...]tare quidem possumus. Quinimo accedentibus iam etiam [...]s, *cogitationibus, dictis et factis pravis* contra legem [...] admissis, corruptos fructus, mala arbore dignos, pro[...]mus: quo nomine, merito nostro, irae Dei obnoxii, poe[...] subiicimur iustis: adeoque a Deo abiecti essemus omnes, [...] reduxisset nos Christus liberator.

Lapsus hominis. Peccatum. Matth. 12.

Per mortem itaque intelligimus non tantum corpoream [...]tem; quae omnibus nobis semel, propter peccata est ob[...]da, sed etiam supplicia sempiterna, peccatis et corruptioni [...]rae debita. Nam apostolus, *Eramus mortui*, inquit, *de[...]is ac peccatis, et eramus natura filii irae, sicut et cae[...]. Sed Deus, qui dives est misericordia, cum essemus [...]tui per delicta, convivificavit nos una cum Christo*: Item, [...]t *per unum hominem peccatum in mundum introïit, ac [...] peccatum mors, et ita in omnes homines mors transiit, [...] quo omnes peccarunt* [2]).

Mors. Ephes. 2. Rom. 5.

Agnoscimus ergo in omnibus hominibus esse originale peccatum: agnoscimus omnia alia peccata, quae ex hoc [...]antur, et dici, et vere esse peccata, qualicunque nomine

Originale peccatum. Actualia peccata.

1) derivatam vel desunt in mscr. Tur. 2) mscr. Tur. pecca[...]unt.

per omnia in hac causa cum S. Augustino, qui
pturis sanctis protulit atque defendit [4]). Damna
ea Florinum et Blastum, contra quos et Irena
Deus non est author peccati, et quatenus indurare dicatur. et omnes qui Deum faciunt authorem peccati. (
scriptum sit, *Tu non es Deus, qui velit iniquita*
omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes
Psal. 5. *tur mendacium.* Et iterum, *Cum loquitur diab*
Ioan. 8. *cium, ex propriis loquitur, quia mendax est, e*
rei. Sed et in nobis ipsis satis est vitii corrupt
nihil necesse sit Deum infundere nobis novam a
pravitatem. Proinde quando dicitur in scriptur
durare, excoecare, et tradere in reprobum sens
gendum id est, quod iusto iudicio Deus id facia
index et ultor iustus. Denique quotiescunque D
mali in scriptura facere dicitur atque videtur, no
tur, quod homo malum non faciat, sed quod Deu
et non prohibeat, iusto suo iudicio, qui prohibe
si voluisset: vel quod malo hominum bene utatur
tis fratrum Iosephi: vel quod ipse peccata guberne
quam par est, erumpant atque grassentur. S. A
Enchiridio suo, Miro modo, inquit, et ineffa
praeter voluntatem eius, quod etiam fit contra vola
Quia non fieret, si fieri non sineret. Nec [5]) ut
sinit, sed volens. Nec sineret bonus fieri male,
potens etiam de malo facere posset bene. H
Curiosae quaestiones. Reliquas quaestiones, an Deus voluerit labi Adam
pulerit ad lapsum? aut quare lapsum non impediv
miles quaestiones deputamus inter curiosas, (nisi
haereticorum aut alioqui importunorum hominum
cogit ista etiam ex verbo Dei explicare, sicut fe

ne homo ederet de fructu prohibito, et transgressionem punivisse: sed [8]) et mala non esse quae fiunt, respectu providentiae Dei, voluntatis ac potestatis Dei, sed respectu satanae et voluntatis nostrae, voluntati Dei repugnantis.

DE LIBERO ARBITRIO
ADEOQUE VIRIBUS HOMINIS.

IX.

Docemus in hac causa, quae semper in ecclesia multas peperit conflictationes, conditionem vel statum hominis triplicem esse considerandum. Principio qualis fuerit homo ante lapsum, rectus nimirum et liber, qui et in bono manere et ad malum potuerit declinare: declinaverit autem ad malum, implicaveritque peccato et morti, et se et [1]) omne genus mortalium, sicuti dictum est antea. **Qualis homo fuerit ante lapsum.**

Deinde considerandum est, qualis fuerit homo post lapsum. Non sublatus est quidem homini intellectus, non erepta ei [2]) voluntas, et prorsus in lapidem vel truncum est commutatus: caeterum illa ita sunt immutata et imminuta in homine, ut non possint amplius, quod potuerunt ante lapsum [3]). Intellectus enim obscuratus est: voluntas vero ex libera, facta est voluntas serva. Nam servit peccato, non nolens, sed volens. Etenim voluntas, non noluntas, dicitur. Ergo quoad [4]) malum sive peccatum, homo non coactus vel a Deo vel a diabolo, sed sua sponte, malum facit; et hac parte liberrimi est arbitrii. Quod vero non raro cernimus pessima hominis facinora et consilia impediri a Deo, ne finem suum consequantur, non tollit homini libertatem in malo, sed Deus potentia sua praevenit, quod homo alias libere instituit. Sicut fratres Ioseph [5]), Iosephum libere instituunt tollere, sed non possunt, quod Dei consilio aliud visum esset. **Qualis homo fuerit post lapsum.** **Homo sua sponte malum facit.**

Quantum vero ad bonum et ad virtutes, intellectus hominis, non recte iudicat de divinis ex semetipso. Requirit enim scriptura evangelica et apostolica regenerationem abs quolibet nostrum, qui salvari velimus. Unde nativitas prior ex Adamo, ad salutem nihil nobis confert. Paulus, *Animalis homo*, ait, *non percipit ea quae sunt spiritus Dei*, etc. Idem *negat alicubi nos idoneos esse, ex nobis ipsis, cogitare aliquid boni*. Constat vero mentem vel intellectum, ducem esse voluntatis, cum autem coecus sit dux, claret quousque [6]) **Homo non potest per se bonum.** 1 Cor. 2. 2 Cor. 3.

---

8) *Sed*] Kindl. *distingue, sed.* 1) *et se et*] haec v. desunt in mscr. Tur. 2) *ei* deest in mscr. Tur. 3) *ante lapsum*] mscr. Tur. *antea.* 4) *quoad*] mscr. Tur. *quod.* 5) mscr. Tur. atque edit. 1568. habent: *Ioseph*, sed in Syllog. Oxon. et ap. Kindl. extat *Iosephi.* 6) *quousque*] mscr. Tur. *quo.*

et voluntas pertingat. Proinde nullum est ad bonum homini arbitrium liberum, nondum renato, vires nullae ad perficiendum bonum. Dominus in Evangelio dicit, *Amen amen dico vobis, quod omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Et Paulus apostolus, *Affectus carnis*, inquit, *inimicitia est adversus Deum. Nam legi Dei non subditur, imo ne potest quidem.* Porro terrenarum rerum intelligentia in lapso homine, non est nulla. Reliquit enim Deus ex misericordia ingenium, multum tamen distans ab eo, quod inerat ante lapsum. Iubet Deus excolere ingenium, et addit dona simul et profectum. Et manifestum est, quam nihil proficiamus in artibus omnibus sine benedictione Dei. Scriptura certe omnes artes ad Deum refert. Nam et Ethnici retulerunt artium origines ad inventores Deos.

Ioan. 8. Rom. 8. Intelligentia artium.

Postremo videndum, an regenerati sint liberi arbitrii, et quatenus. In regeneratione, intellectus illuminatur, per spiritum sanctum, ut et mysteria et voluntatem Dei intelligat. Et voluntas ipsa, non tantum mutatur per spiritum, sed etiam instruitur facultatibus, ut sponte velit et possit bonum. Nisi hoc dederimus, negabimus Christianam libertatem, et inducemus legalem servitutem. Sed et propheta facit Deum loquentem, *Dabo legem meam in mentes illorum, et in cordibus eorum inscribam eam.* Dominus quoque dicit[7] in Evangelio, *Si filius vos liberaverit, vere liberi estis.* Paulus quoque ad Phi. *Vobis donatum est*, inquit, *pro Christo, non solum, ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini.* Et iterum, *Persuasum habeo, quod is qui coepit in vobis bonum opus, perficiet usque ad diem Domini Iesu.* Item, *Deus est qui agit in vobis, et ut velitis, et ut efficiatis.*

Quales vires regeneratorum, et quomodo sint liberi arbitrii. Rom. 8. Ierem. 31. Ezech. 36. Ioan. 7. Philip. 1. Philip. 2.

Ubi interim duo observanda esse docemus. *Primum*, regeneratos in boni electione et operatione, non tantum agere passive, sed[8]) active. Aguntur enim a Deo, ut agant ipsi, quod agunt. Recte enim Augustinus adducit illud, quod Deus dicitur, noster adiutor. Nequit autem adiuvari, nisi is, qui aliquid agit. Manichaei spoliabant hominem omni actione, et veluti saxum et truncum faciebant. *Secundum*, in regeneratis remanere infirmitatem. Cum enim inhabitet in nobis peccatum, et caro in renatis obluctetur spiritui, in finem usque vitae nostrae, non expedite omnino perficiunt regenerati quod instituerant. Confirmantur haec ab Apostolo ad Roman. 7. et Galat. 5. Proinde infirmum est nostrum illud liberum arbitrium, propter reliquias remanentis in nobis, ad finem usque vitae nostrae[9]), veteris Adami, agnataeque corruptionis

Regenerati active agunt, non passive tantum. Infirmum in regeneratis liberum arbitrium.

7) *dicit* deest in mscr. Tur. 8) *sed*] mscr. Tur. addit *et*. 9) *nostrae* deest in mscr. Tur.

humanae 10). Interim cum carnis vires et reliquiae veteris hominis, non ita sint efficaces, ut extinguant penitus spiritus operationem, idcirco fideles liberi dicuntur, ita tamen, ut agnoscant infirmitatem, et nihil glorientur de libero arbitrio. Semper enim animis fidelium observari debet, quod toties inculcat beatus Augustin. ex Apostolo, *Quid habes quod non accepisti? et si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* His accedit quod non statim evenit, quod 11) instituimus. Eventus enim rerum, positi sunt in manu Dei. Inde Paulus orat dominum, ut prosperet iter suum. Unde et hac causa, infirmum est liberum arbitrium. Caeterum nemo negat in externis, et regenitos et non regenitos habere liberum arbitrium. Habet enim homo hanc constitutionem cum animantibus alijs (quibus non est inferior) communem, ut alia velit, alia nolit. Ita loqui potest aut tacere, domum egredi 12), vel domi manere, etc. Quamvis semper et hic potentia Dei observanda sit: quae effecit, ut Balaam eo non posset pertingere, quo volebat, neque Zacharias rediens ex templo, loqui posset, prout volebat. Damnamus in hac causa Manichaeos, qui negant homini bono, ex libero arbitrio fuisse initium mali. Damnamus etiam Pelagianos, qui dicunt hominem malum sufficienter habere liberum arbitrium, ad faciendum praeceptum bonum. Redarguuntur utrique a scriptura sancta, quae illis dicit, *Fecit Deus hominem rectum:* his vero dicit, *Si filius vos liberaverit, vere liberi estis.*

Rom. 1.

In externis est libertas.

Num. 24.

Luc. 1.

Haereses.

DE PRAEDESTINATIONE
DEI, ET ELECTIONE SANCTORUM.
X.

Deus ab aeterno praedestinavit vel elegit libere et mera sua gratia, nullo hominum respectu, sanctos, quos vult salvos facere in Christo, juxta illud Apostoli, *Deus elegit nos in ipso, antequam iacerentur fundamenta mundi* 1). Et rursum, *Qui salvos fecit nos, et vocavit vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum et gratiam, quae data quidem est nobis, per Christum Iesum, ante tempora aeterna, sed palam facta est nunc per apparitionem servatoris nostri Iesu Christi.* Ergo non sine medio, licet non propter ullum meritum nostrum, sed in Christo et propter Christum, nos elegit Deus, ut qui iam sunt in Christo insiti per fidem, illi ipsi etiam sint electi, reprobi vero, qui sunt extra Christum: secundum illud apostoli,

Deus elegit nos ex gratia.

Ephes. 1.

2 Tim. 1.

In Christo electi vel praedestinati sumus.

10) *humanae* deest in mscr. Tur. 11) *quod*] mscr. Tur. *quo*.
12) *domum egredi*] ita scriptum est in mscr. Tur., in edit. 1568. in Syll. Oxon. Sed Kindl. exhibuit: *domo egredi*.
1) mscr. Tur. *mundi fundamenta*.

2 Cor. 13. *Vos ipsos tentate, num sitis in fide. An non agnoscitis*[2]) *vosmetipsos, quod Iesus Christus in vobis est? nisi sicubi reprobi estis.* Denique electi sunt sancti in Christo, per Deum ad finem certum, quem et ipsum exponit Apostolus et ait, *Elegit nos in ipso, ut essemus sancti et irreprehensibiles coram illo per charitatem. Qui praedestinavit nos, ut adoptaret in filios per Iesum Christum, in sese, ut laudetur gloria gratiae suae.* Et quamvis Deus norit, qui sint sui, et alicubi mentio fiat paucitatis electorum, bene sperandum est tamen de omnibus, neque temere reprobis quisquam est annumerandus. Paulus certe ad Philippens. *Gratias ago,* inquit, *pro omnibus vobis* (loquitur autem de tota ecclesia Philippensi) *quod veneritis in communionem Evangelii, persuasum habens, quod is qui coepit opus bonum in vobis, perficiet, sicut iustum est, ut hoc sentiam de vobis omnibus.* Et cum Luc. 13. rogaretur [3]) Dominus, An pauci sint qui salventur? non respondet Dominus ac dicit, paucos aut plures fore servandos, aut perdendos, sed hortatur potius, ut quisque contendat ingredi per portam arctam. Quasi dixerit, Vestrum non est de his curiosius inquirere, sed magis anniti, ut per rectam [4]) viam coelum ingrediamini.

Electi sumus ad finem certum. Ephes. 1. Bene sperandum de omnibus. Philip. 1. An pauci electi.

Proinde non probamus impias quorundam voces, qui dicunt, Pauci sunt electi et cum mihi non constet, an sim in illo paucorum numero, genium meum non fraudabo. Alij dicunt, Si praedestinatus vel electus sum a Deo, nihil impediet me a salute certo iam definita, quicquid tandem designavero. Si vero sum de reproborum numero, nulla me vel fides vel poenitentia iuvabit: cum definitio Dei mutari non possit. Itaque inutiles sunt doctrinae et admonitiones omnes. Nam contra hos pugnat illud Apostoli [5]): *Oportet servum Domini propensum esse ad docendum, erudientem eos qui obsistunt, si quando det Deus illis poenitentiam, ad agnoscendum veritatem, ut resipiscant a laqueo diaboli, capti ab eo ad eius voluntatem.* Sed et Augustinus de Bono perseverantiae capite 14. et consequentibus, ostendit [6]) utrumque esse praedicandum, et liberae electionis praedestinationisque gratiam, et admonitiones et doctrinas salutares. Improbamus itaque illos, qui extra Christum [7]) quaerunt, An sint ab aeterno electi [8])? Et quid ante omnem aeternitatem de ipsis statuerit Deus? Audienda est enim praedicatio

Quae damnanda in hac causa. 2 Tim. 2. An simus electi?

2) mscr. Tur.: *cognoscitis* 3) *rogaretur*] mscr. Tur. *rogaret.* 4) *rectam*] mscr. Tur. *arctam.* 5) *Nam contra hos pugnat illud Apostoli*] mscr. Tur. *Apostolus enim aperte ait.* 6) *ostendit*] mscr. Tur. *multis ostendit.* 7) *extra Christum*] desunt h. v. in mscr. Tur. 8) *An sint ab aeterno electi?*] Sic mscr. Tur., edit. 1568. atque Syllog. Oxon. Kindlerus *ab aeterno* vocabula omisit.

angelii, eique credendum est: et pro indubitato habendum, credis ac sis in Christo, electum te esse. Pater enim aedestinationis suae aeternam sententiam, sicut modo ex postolo 2. Tim. 1. exposui, in Christo nobis aperuit. ocendum ergo et consyderandum ante omnia, quantus amor itris erga nos in Christo nobis sit revelatus: audiendum, iid nobis quotidie in evangelio ipse dominus praedicet, quoodo vocet et dicat, *Venite ad me omnes, qui laboratis* 9) Matth. 11. *oneratí estis, ego vos reficiam. Sic Deus dilexit mundum,* Ioan. 3. *unigenitum dederit pro mundo, ut omnis qui credit in m, non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Item, *Non* Matth. 18. *t voluntas patris, ut quisquam de his pusillis pereat.* hristus itaque sit speculum, in quo praedestinationem nostram ntemplemur. Satis perspicuum et firmum habebimus testiinium, nos in libro vitae inscriptos esse, si communicaveaus cum Christo, et is in vera fide noster sit, nos eius nus. Consoletur nos in tentatione praedestinationis, qua Tentatio praedestinationis. k alia est periculosior, quod promissiones Dei sunt univerles fidelibus, quod ipse ait, *Petite et accipietis, Omnis qui* Luc. 11. *tit accipit.* Quod denique cum universa Dei ecclesia oraas, Pater noster qui es in coelis: et quod baptismo sumus siti corpori Christi, et pascimur in ecclesia eius carne et nguine frequenter ad vitam aeternam. His confirmati *cum nore et tremore,* iuxta praeceptum Pauli 10), *nostram ılutem operari* iubemur.

DE IESU CHRISTO VERO
DEO ET HOMINE, UNICO MUNDI SALVATORE.
XI.

Credimus praeterea et docemus filium Dei dominum noChristus verus est deus. rum Iesum Christum ab aeterno praedestinatum vel praedinatum esse, a Patre, Salvatorem mundi: credimusque ue esse genitum, non tantum, cum ex virgine Maria rnem assumsit, nec tantum ante iacta fundamenta mundi, d ante omnem aeternitatem, et quidem a patre, ineffaliter. Nam Isaias dixit, *Generationem eius quis enar-* Isaiae 53. *bit?* Et Micheas: *Et egressus eius a diebus aeterni-* Mich. 5. *tis.* Nam et Ioannes in evangelio dixit: *In principio erat* Ioan. 1. *rbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verm, etc.* Proinde Filius est patri iuxta divinitatem coaealis et consubstantialis, Deus verus, non nuncupatione, Philip. 2. t adoptione, aut ulla dignatione, sed substantia atque nara, sicut Ioan. apostolus iterum 1) dixit, *Hic est verus* 1 Ioan. 5.

9) Kindl. *laborati.* 10) Kindl. inverso ordine: *Pauli praeceptum.*
1) *iterum* deest in mscr. Tur.

Deus, et vita aeterna. Et Paulus quoque, *Filium* ait, *constituit haeredem omnium, per quem et secula fecit: idem est splendor gloriae et character substantiae eius, portans omnia verbo potentiae suae.* Nam in Evangelio ipse quoque Dominus dixit, *Pater glorifica tu me, apud temetipsum gloria, qu abui priusquam hic mundus esset apud te.* Nam et Evangelio scribitur, *Iudaei quaerebant occidere Iesum, atrem suum dixisset Deum, aequalem seipsum faciens* Abominamur ergo Arij et omnium Arianorum im ontra filium Dei doctrinam, imprimis vero Michaelis Hispani et Servetanorum omnium blasphemias, quas Dei filium satan per illos, veluti ex inferis hausit et audacissime et imp sime dispergit.

undem quoque aeterni Dei aeternum filium credimus ocemus hominis factum esse filium, ex semine Abrahae que Davidis, non ex viri coitu, quod Hebion [2]) dixit, sed nceptum purissime ex spiritu sancto, et natum ex Maria mper virgine: sicut diligenter nobis historia explicat Evanca. Et Paulus ait, *Nullibi angelos assumit, sed semen Abrahae.* Ioannes item Apostolus, *Qui non credit, Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est.* Caro ergo Christi, nec phantastica fuit, nec coelitus allata, sicuti [3]) Valentinus et Martion somniabant. Praeterea anima fuit Domino nostro Iesu Christo non absque sensu et ratione, ut Apollinaris sentiebat, neque caro absque anima, ut Eunomius docebat, sed anima cum ratione sua, et caro cum sensibus suis, per quos sensus, veros dolores tempore passionis suae sustinuit:
Matth. 26. sicuti et ipse testatus est, et dixit, *Tristis est anima mea*
Ioan. 12. *usque ad mortem. Et anima mea turbata est, etc.* Agno-
Duae in Christo naturae. scimus ergo in uno atque eodem domino nostro Iesu Christo, duas naturas [4]), divinam et humanam: et has ita dicimus
Hebr. 2. coniunctas et [5]) unitas esse [6]), ut absorptae, aut confusae, aut inmixtae non sint: sed salvis potius et permanentibus naturarum proprietatibus, in una persona, unitae vel coniunctae: ita ut unum Christum Dominum, non duos venere-
Non duo sed unus Christus. mur: unum inquam verum Deum, et hominem, iuxta divinam naturam patri, iuxta humanam vero nobis hominibus consub-
Hebr. 4. stantialem, et per omnia similem, peccato excepto. Etenim,
Sectae. ut Nestorianum dogma ex uno Christo duos faciens, et unionem personae dissolvens, abominamur: ita Eutychetis et Monothelitarum vel Monophysicorum vesaniam, expungentem naturae humanae proprietatem execramur [7]) penitus. Ergo

---

2) *Hebion*] edit. Kindl. *Ebion.* 3) *sicuti*] mscr. Tur. *sicut.* 4) *naturas*] mscr. Tur. addit *aut hypostases vel substantias;* Syllog. Oxon. et ed. Kindl. *vel substantias.* 5) *et*] mscr. Tur. *vel.* 6) *esse* deest in mscr. Tur. 7) *execramur* deest in ed. Kindl.

inime docemus naturam in Christo divinam passam esse, | Natura Christi divina non est passa, nec humana est ubique.
it Christum secundum humanam naturam adhuc esse in hoc
undo, adeoque esse ubique. Neque enim vel sentimus,
l docemus veritatem corporis Christi a clarificatione de-
jsse, aut deificatam, adeoque sic deificatam esse, ut suas
oprietates, quoad corpus et animam, deposuerit, ac prorsus
naturam divinam abierit, unaque duntaxat substantia esse
eperit. Et proinde Schuenkfeldij similiumque leptologorum | Sectae.
argutas argutias, intricatas, obscurasque, et parum sibi | Vere passus est dominus noster.
astantes hac de re dissertationes, haudquaquam probamus
it recipimus, neque Schuenkfeldiani sumus [8]). Praetera
edimus *Dominum nostrum Iesum Christum, vere passum et* | 1 Pet. 4.
ortuum esse pro nobis, sicut Petrus ait, *carne*. Abomi-
mur Iacobitarum, et omnium Turcarum, passionem domini
secrantium, impijssimam vesaniam. Interim non negamus
Dominum gloriae, juxta verba Pauli, *crucifixum esse pro* | 1 Cor. 2.
bis. Nam communicationem idiomatum, ex scripturis pe- | Communicatio idiomatum.
am, et ab universa vetustate in explicandis componendisque
ripturarum locis in speciem pugnantibus ursurpatam, reli-
ose et reverenter [9]) recipimus et usurpamus.

Credimus et docemus eundem Dominum nostrum Iesum | Vera Christi ex mortuis resurrectio.
hristum vera sua carne, in qua crucifixus et mortuus fuerat,
mortuis resurrexisse, et non aliam pro sepulta excitasse,
it spiritum pro carne suscepisse, sed veritatem corporis
tinuisse. Ergo dum discipuli eius arbitrarentur, se Domini
iritum videre, exhibet eis manus atque pedes, stigmatibus
ique clavorum et [10]) vulnerum notatas, et addit, *Aspicite* | Luc. 24.
nus meas et [11]) *pedes meos: quia ego ipse sum. Con-
ectate me et videte: quia spiritus carnem et ossa non
bet, sicut videtis me habere.* In eadem illa carne sua | Vera in coelos Christi ascensio.
edimus ascendisse Dominum nostrum Iesum Christum, supra
mes coelos aspectabiles, in ipsum coelum supremum, sedem
lelicet Dei et [12]) beatorum, ad dexteram Dei patris, quae,
si et gloriae maiestatisque consortium aequale significet,
cipitur tamen et pro loco certo, de quo in Evangelio
uens Dominus, dicit, *Se abiturum et suis paraturum locum.* | Ioan. 14.
d et Apostolus Petrus, *Oportet Christum*, inquit, *coelum* | Acto. 3.
cipere, usque ad tempus restitutionis omnium. Ex coelis
tem idem ille redibit in iudicium, tum, quando summa
it in mundo consceleratio, et Antichristus corrupta reli-
one vera, superstitione impietateque omnia opplevit, et | Dan. 11.
nguine atque flamma ecclesiam crudeliter [13]) vastavit. Red-

8) *neque Schuenkfeldiani sumus*] haec verba desunt in mscr. Tur.
usurpatam, religiose et reverenter] mscr. Tur. *usurpatam reli-
ose, reverenter*. 10) *clavorum et*] h. v. desunt in mscr. Tur.
) mscr. Tur. *atque* pro *et*. 12) *Dei et*] desunt h. v. in mscr. Tur.
) in mscr. Tur. deest v. *crudeliter*.

Act. 17. ibit autem Christus, adserturus suos, et aboliturus adventu
1 Thes. 4. suo Antichristum, iudicaturusque vivos et mortuos. Resur-
Marc. 13. gent enim mortui, et qui illa die (quae omnibus incognita est creaturis) superstites futuri sunt, mutabuntur in momento oculi, fidelesque omnes una obviam Christo rapientur in aëra, ut inde cum ipso ingrediantur in sedes beatas sine fine vi-
1 Cor. 15. cturi. Increduli vero vel impij descendent cum daemonibus
Matth. 25. ad tartara, in sempiternum arsuri, atque ex tormentis nunquam liberandi.

Sectae. Damnamus ergo omnes negantes veram carnis resurre-
2 Tim. 2. ctionem: aut qui cum Ioanne Hierosolymitano, contra quem scripsit Hieronymus, non recte sentiunt de clarificatis corporibus. Damnamus eos qui senserunt et daemonas et impios omnes aliquando servandos, et poenarum finem futurum.
Marc. 9. Simpliciter enim pronuntiavit dominus, *Ignis eorum nunquam exstinguitur, et vermis eorum non moritur.* Damnamus praeterea Iudaica somnia, quod ante iudicij diem, aureum in terris sit futurum seculum, et pij regna mundi occupaturi, oppressis suis hostibus impijs. Nam evangelica veritas Matth. 24. et 25. Luc. item 18. et apostolica doctrina 2 Thes. 2. et in 2 ad Tim. 3. et 4. cap. longe aliud perhibere inveniuntur.

Fructus mortis et resurrectionis Christi. Porro passione vel [14]) morte sua omnibusque adeo, quae a suo in carne adventu nostra causa fecit et pertulit [15]), reconciliavit omnibus fidelibus Dominus noster patrem coele-
Rom. 4. 10. stem, expiavit peccatum, exarmavit [16]) mortem, conde-
Ioan. 6. 11. mnationemque et inferos confregit, ac resurrectione sua ex mortuis, vitam immortalitatemque reduxit, ac restituit. Ipse enim est iustitia nostra, vita et resurrectio, denique plenitudo et absolutio fidelium omnium, salusque et sufficientia abundantissima. Apostolus enim, *Sic placuit patri*, inquit, *omnem in ipso habitare plenitudinem, et in ipso estis completi.* Coloss. 1. et 2.

Iesum Christum unicum esse mundi salvatorem et messiam verum et expectatum. Docemus enim ac credimus hunc Iesum Christum, Dominum nostrum, unicum et aeternum, generis humani, adeoque totius mundi esse servatorem, in quo per fidem servati sint, quotquot ante legem, sub lege, et sub evangelio salvati sunt, et quotquot adhuc in finem usque seculi salvabuntur. Nam ipse Dominus in evangelio
Ioan. 10. dicit, *Qui non intrat per ostium in stabulum ovium, sed*
Ioan. 8. *ascendit aliunde, ille fur est et latro. Ego sum ostium ovium.* Item alibi in eodem evangelio, Ioann. 8. *Abraham vidit diem meum, et gavisus est.* Sed et Petrus Apostolus,
Act. 4. 10. 15. *Non est in quoquam alio*, inquit, *nisi in Christo salus.* Ne-

---

14) Sic mscr. Tur. et edit. 1568. Kindlerus edidit et. 15) *omnibusque ... pertulit*] haec verba desunt in mscr. Tur. 16) *peccatum, exarmavit* desunt h. v. in edit. Kindl.

ue[17]) *aliud nomen est sub coelo datum inter homines, in*
uo oporteat nos salvos fieri. Credimus ergo per gratiam
omini Iesu Christi nos servatum iri, sicuti et patres nostros.
Iam et Paulus ait, *Omnes patres nostros eandem escam* 1 Cor. 10.
piritualem edisse, et omnes eundem potum spiritualem
ibisse: bibisse autem de spirituali ipos consequente Petra,
'etram vero Christum fuisse. Ideoque legimus et Ioannem
ixisse, *Christum esse agnum illum, qui occisus sit ab ori-* Apoc. 13.
ine mundi: et Baptistam testatum, *Christum esse agnum* Ioan. 1.
lum Dei, qui tollat peccatum mundi. Unde pleno ore pro-
temur et praedicamus, Iesum Christum unicum esse mundi
edemptorem et Salvatorem, Regem et Pontificem maximum,
Iessiam verum et expectatum, illum inquam sanctum[18]) bene-
ctum, quem omnes legis typi et vaticinia prophetarum prae-
gurarint atque promiserint, Deus autem praestiterit ac miserit
um nobis, ut alius porro non sit ullus nobis expectandus.
ec restat iam aliud, quam ut omnes omnem gloriam Christo
ibuamus, in ipsum credamus, et in ipso solo acquiescamus, Gal. 5.
mnibus alijs vitae praesidijs spretis atque[19]) abiectis.
am gratia Dei exciderunt, et Christum inanem sibi reddunt,
otquot salutem in alia re ulla, quam, in uno Christo quae-
unt. Et ut paucis multa huius causae dicamus, quaecunque Symbola 4. conciliorum recepta.
e Incarnationis domini nostri Iesu Christi mysterio, definita
unt ex scripturis sanctis, et comprehensa symbolis ac sen-
entiis quatuor primarum et praestantissimarum Synodorum,
elebratarum Niceae, Constantinopoli, Ephesi et Chalcedone,
na cum beati Athanasij Symbolo, et omnibus his similibus
ymbolis, credimus corde syncero, et ore libero ingenue
rofitemur, condemnantes omnia his contraria. Atque ad Sectae.
unc modum retinemus inviolatam sive integram fidem chri-
ianam, orthodoxam atque catholicam: scientes, symbolis
raedictis nihil contineri, quod non sit conforme verbo Dei,
prorsus faciat ad synceram fidei explicationem.

DE LEGE DEI.

XII.

Docemus Lege Dei, exponi nobis voluntatem Dei[1]), Lege Dei exponitur nobis voluntas Dei.
uid a nobis fieri velit aut nolit, quid bonum et iustum,
uidve malum sit et iniustum. Bonam igitur et sanctam con-
temur esse Legem. Et hanc quidem alias digito Dei *in-* Lex naturae.
riptam esse in corda hominum, vocarique legem naturae, Rom. 2.
ias autem digito insculptam esse in tabulas Mosis geminas, Lex Mosis in duabus tabulis.

---

17) *Neque*] mscr. Tur. addit *enim.* 18) *inquam sanctum*] pro
s v. legimus in mscr. Tur. *inque saecula.* 19) mscr. Tur. *et* pro
que.

1) *Dei* deest in ed. Kindl.

et libris Mosis copiosius expositam. Distinguimus illam, per-
Exod. 20. Deut. 5. spicuitatis gratia, in moralem, quae comprehenditur Decalogo vel geminis tabulis, per Mosis libros expositis, in ceremonialem item, quae de caeremonijs cultuque Dei constituit, et in iudicialem, quae versatur circa politica et oeconomica.

Plenissima et absolutissima est lex. Deut. 4. 12. Credimus hac Dei lege omnem Dei voluntatem, et omnia praecepta necessaria ad omnem vitae partem, plenissime tradi. Alioqui enim non vetuisset Dominus, *huic legi nihil, vel addi vel adimi:* non praecepisset *recta ad hanc incedi, neque in dextram vel sinistram deflexo itinere, declinare.*

Cur data sit lex? Docemus legem hanc non datam esse hominibus, ut eius iustificemur observatione: sed ut ex eius indicio, infirmitatem potius, peccatum, atque condemnationem agnoscamus, et de viribus nostris desperantes, convertamur ad Christum in fide.

Rom. 3. 4. Gal. 3. Aperte enim Apostolus, *Lex iram*, ait, *operatur. Et per legem agnitio peccati. Et si data fuisset lex, quae posset iustificare, vel vivificare, vere ex lege esset iustitia: sed conclusit scriptura* (legis nimirum) *omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu, daretur credentibus. Itaque lex Paedagogus noster ad Christum fuit, ut ex fide*[2]) *iustificaremur.*

Caro non implet legem. Neque vero potuit aut potest ulla caro legi Dei satisfacere, et hanc adimplere, ob imbecillitatem in carne nostra, ad extremum usque spiritum, in nobis [3]) haerentem aut remanentem.

Rom. 8. Rursus enim Apostolus, *Quod lex praestare non poterat*, inquit, *quia*[4]) *imbecillis erat per carnem, hoc Deus, proprio filio misso sub specie carnis peccato obnoxiae, praestitit.*

Rom. 10. *Idcirco Christus est perfectio legis et adimpletio nostra*, qui ut *execrationem legis sustulit, dum factus est pro nobis maledictio, vel execratio*, ita communicat nobis per fidem, adimpletionem suam, nobisque eius imputatur iustitia et obedientia.

Quatenus lex abrogata. Hactenus itaque abrogata est lex Dei, quatenus nos amplius non damnat, nec iram in nobis operatur. Sumus enim sub gratia, et non sub lege. Praeterea implevit Christus omnes legis figuras. Unde umbrae cesserunt, corpore adveniente, ut iam in Christo et veritatem habemus et omnem plenitudinem. Attamen legem non ideo fastidientes reijcimus[5]).

Matth. 5. Meminimus enim verborum Domini, dicentis, *Non veni legem et prophetas solvere, sed implere.* Scimus lege nobis tradi formulas virtutum atque vitiorum. Scimus scripturam legis, si exponatur per Evangelium, ecclesiae esse utilem, et idcirco eius lectionem non exterminandam esse ex ecclesia. Licet enim velo obtectus fuerit Mosis vultus, Apostolus ta-

---

2) ed. Kindl. *fido* pro *fide* habet. 3) *in nobis* desunt in mscr. Tur. 4) mscr. Tur. *qua* pro *quia*. 5) *Fastidientes reijcimus*] mscr. Tur. *fastidimus*.

m perhibet, velum per Christum tolli atque aboleri. Damamus omnia, quae haeretici veteres et neoterici contra gem Dei docuerunt.

Sectae.

DE EVANGELIO IESU CHRISTI, DE PROMISSIONIBUS ITEM, SPIRITUS, ET LITERA. XIII.

Veteres habuerunt promissiones Evangelicas.

Evangelium quidem opponitur legi. Nam Lex iram eratur, et maledictionem annunciat, Evangelium vero gram et benedictionem praedicat. Sed et Ioannes dicit, *Lex r Mosen data est, gratia et veritas per Iesum Christum orta est:* nihilominus tamen certissimum est eos, qui ante gem et sub lege fuerunt, non omnino destitutos fuisse angelio. Habuerunt enim promissiones evangelicas insignes, ales hae sunt, *Semen mulieris conculcabit caput serpentis. semine tuo benedicentur omnes gentes. Non auferetur ptrum de Iuda, nisi prius venerit Silo. Prophetam exabit Dominus de medio fratrum etc.* Et quidem agnoscis patribus duo fuisse promissionum genera, sicuti et nobis[1]) relata. Aliae enim erant rerum praesentium, vel terrerum, quales sunt[2]) promissiones de terra Chanaan, de torijs: et quales hodie adhuc sunt de pane quotidiano. iae vero erant tunc, et sunt etiam nunc, rerum coelestium aeternarum, gratiae videlicet divinae, remissionis pectorum, et vitae aeternae, per fidem in Iesum Christum. abuerunt autem veteres non tantum externas vel terrenas, d spirituales etiam coelestesque promissiones, in Christo. m *de salute*, ait Petrus, *exquisierunt et scrutati sunt ophetae, qui de ventura in nos gratia vaticinati sunt*, etc. nde et Paulus Apostolus dixit, *Evangelium Dei ante promism esse per prophetas Dei, in scripturis sanctis.* Inde nimirum aret, veteres non prorsus destitutos fuisse omni Evangelio.

Ioan. 1. Gen. 3. Gen. 22. Gen. 49. Deut. 18. Acto. 3.

Promissiones duplices.

Habuerunt Patres etiam promissiones spirituales non tantum carnales.

Et, quamvis ad hunc modum patres nostri in scripturis ophetarum habuerint Evangelium, per quod et[3]) salutem in hristo, per fidem consequuti sunt, Evangelium tamen proie illud dicitur laetum et felix nuntium, quo[4]) nobis prium per Ioannem Baptistam, deinde per ipsum Christum ominum, postea per Apostolos eius apostolorumque succesores praedicatum est mundo, Deum iam praestitisse, quod exordio mundi promisit, ac misisse, imo donavisse nobis ium unicum, et in hoc reconciliationem cum patre, remisonem peccatorum, omnem plenitudinem, et vitam aeternam. istoria ergo descripta a quatuor Evangelistis, explicans,

Evangelium proprie quid?

---

1) *nobis*] add. mscr. Tur. *sunt.* 2) *sunt* deest in mscr. Tur. *et* deest in ed. Kindl. 4) ed. Kindl. *quod* pro *quo*.

quomodo haec sint facta vel adimpleta a Christo, quae d
cuerit et fecerit Christus: et quod in ipso credentes omne
habent plenitudinem, recte nuncupatur Evangelium. Pra
dicatio item et scriptura Apostolica, qua nobis exponunt a
stoli, quomodo nobis a Patre datus sit filius, et in hoc vi
salutisque omnia, recte dicitur doctrina evangelica, sic n
ne hodie quidem, si syncera sit, appellationem tam p
claram amittat [6]).

De spiritu et litera.

Illa ipsa evangelii praedicatio, nuncupatur item ab A
stolo spiritus et ministerium spiritus, eo quod efficax et
fiat per fidem in auribus imo cordibus credentium per spi
sanctum illuminantem. Nam litera quae opponitur spi
significat quidem omnem rem externam, sed maxime doctr
legis, sine spiritu et fide in animis, non viva fide credent
operantem iram, et excitantem peccatum. Quo nomin
ministerium mortis ab Apostolo nuncupatur. Huc enim
Apostoli pertinet, *Litera occidit, spiritus vivificat.* Et p
doapostoli praedicabant evangelium, lege admixta, corrupt

Sectae.

quasi Christus sine lege non possit servare. Quales fu
dicuntur Hebionaei, ab Hebione haeretico descendentes,
Nazaraei, qui et Minaei antiquitus vocabantur. Quos om
nos damnamus, pure praedicantes Evangelium, docentes
per spiritum [7]) solum, et non per legem iustificari creden
De qua re mox sequetur sub titulo iustificationis copio
expositio.

Evangelij doctrina non est nova, sed vetustissima doctrina.

Et quamvis Evangelij doctrina collata cum pharisaeo
doctrina legis, visa sit, cum primum praedicaretur per C
stum, nova esse doctrina, quod et Ieremias de novo te
mento vaticinatus sit, revera tamen illa, non modo v
erat, et est adhuc (nam nova dicitur et hodie a Papi
collata cum doctrina iam papistarum recepta) vetus [8]) doctr

2 Tim. 1.

sed omnium in mundo antiquissima. Deus enim *ab aet
praedestinavit* mundum servare per Christum, et hanc s
praedestinationem et consilium sempiternum *aperuit* [9]) nu
per evangelium. Unde claret religionem doctrinamque ev
gelicam, inter omnes, quotquot fuerunt unquam, sunt a
erunt, omnium esse antiquissimam. Unde dicimus om
eos errare turpiter, et indigna aeterno Dei consilio lo
qui evangelicam doctrinam et religionem nuncupant, nu
exortam, et vix 30. annorum fidem. In quos competit i

Isaiae 5.

Isaiae prophetae, *Vae his qui dicunt malum esse bonum
bonum malum, qui ponunt tenebras lucem, et lucem teneb
amarum dulce, et dulce amarum.*

---

5) *sic ut*] mscr. Tur. *sicut.* 6) mscr. Tur. *amittit.* 7) m
Tur. *Christum* pro *spiritum.* 8) *vetus* deest in mscr. Tur. 9) m
Tur. *aperire* pro *aperuit.*

DE POENITENTIA ET CONVERSIONE HOMINIS.

XIV.

Habet Evangelium coniunctam sibi doctrinam de poeni-
t. Ita enim dixit in Evangelio Dominus, *Oportet prae-* Luc. 24.
i in nomine meo poenitentiam et remissionem peccatorum
nes gentes. Per poenitentiam autem intelligimus mentis Poenitentia quid?
mine peccatore resipiscentiam, verbo Evangelii et spiritu 1.
o excitatam, fideque vera acceptam, quo protinus homo
tor, agnatam sibi corruptionem peccataque sua omnia,
verbum Dei accusata, agnoscit, ac de his ex corde
, eademque coram Deo, non tantum deplorat et fatetur 2.
ne cum pudore, sed etiam cum indignatione execratur, 3.
s iam sedulo de emendatione, et perpetuo innocentiae 4.
mque studio, in quo sese omnibus diebus vitae reliquis,
exerceat. Et haec quidem est vera poenitentia, syn- Poenitentia est vera ad Deum conversio.
imirum ad Deum et omne bonum conversio, sedula
diabolo et ab[1]) omni malo aversio. Diserte vero dicimus
poenitentiam merum esse Dei donum, et non virium Poenitentia donum Dei. 1.
m opus. Iubet enim apostolus *fidelem ministrum di-*
- erudire obsistentes veritati, si quando Deus his det 2 Tim. 2.
tiam ad agnoscendum veritatem. Iam vero peccatrix 2. Dolet de peccatis commissis.
gelica, *quae lachrymis rigat pedes domini,* ac Petrus
flens deploransque domini sui abnegationem, manifeste Luc. 7. 22.
t, qualis esse debeat poenitentis animus, serio de-
commissa peccata. Sed et filius ille concoctor et
s ille in Evangelio, cum pharisaeo collatus, prae- 3. Confitetur peccata Deo.
bis formulis accommodatissimis peccata nostra Deo
di. Ille dicebat, *Pater peccavi in coelum et coram* Luc. 15. 18.
non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut
de mercenarijs tuis: Hic vero non audens elevare
in coelum, pectus suum tundendo, clamabat, *Deus*
us esto mihi peccatori. Nec dubitamus illos in gratiam
esse receptos. Etenim Ioannes Apostolus, *Si con-*
ur peccata nostra, inquit, *fidelis est et iustus, ut re-*
nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniqui-
Si dixerimus non peccavimus, mendacem facimus eum,
mo eius non est in nobis. Credimus autem hanc con- Sacerdotalis confessio et absolutio.
onem ingenuam, quae[2]) soli Deo fit, vel privatim inter
m et peccatorem, vel palam in templo, ubi generalis
peccatorum confessio recitatur, sufficere, nec necessarium
ad remissionem peccatorum consequendam, ut quis pec-
sua confiteatur sacerdoti, susurrando in aures ipsius,

---

1) Sic mscr. Tur. et edit. 1568. Kindl. omittit *ab* vocab..
mscr. Tur. scriptum extat *qua* pro *quae*.

ut vicissim cum impositione manuum eius audiat ab ipso[3]) absolutionem: quod eius rei nec praeceptum ullum, nec exemplum exstet in scripturis sacris. David protestatur et ait, *delictum meum tibi cognitum feci, et iniustitiam meam non abscondi. Dixi, confitebor contra me*[4]) *iniustitiam meam domino: et tu remisisti impietatem peccati mei.* Sed et dominus orare nos docens, simul et confiteri peccata, dixit, *Sic orabitis, Pater noster qui es in coelis, remitte nobis debita nostra: sicut et nos remittimus debitoribus nostris.* Necesse est ergo, ut Deo patri nostro confiteamur peccata nostra, et cum proximo nostro, si ipsum offendimus, redeamus in gratiam. De quo confessionis genere loquens Iacobus Apostolus, *Confitemini*, inquit, *alterutrum peccata vestra.* Si quis vero peccatorum mole et tentationibus perplexis oppressus, velit consilium, institutionem, et consolationem privatim, vel a ministro ecclesiae, aut alio aliquo fratre, in lege Dei docto, petere, non improbamus. Quemadmodum et generalem et publicam illam in templo ac coetibus sacris recitari solitam (cuius et superius meminimus) peccatorum confessionem, utpote scripturis congruam, maxime approbamus.

Psal. 32. Matth. 6. Iacob. 5.

De clavib. regni coelorum.

De clavibus regni Dei, traditis a Domino Apostolis, multi admiranda garriunt[5]), et ex his cudunt enses, lanceas, sceptra et coronas, plenamque in maxima regna, denique in animas et corpora potestatem. Nos simpliciter iudicantes secundum verbum Domini dicimus, omnes ministros legitime vocatos, habere et exercere claves vel usum clavium, cum evangelium annunciant, id est, populum suae fidei creditum docent, hortantur, consolantur et increpant, inque disciplina retinent. Ita enim regnum coelorum aperiunt obsequentibus, et inobsequentibus claudunt. Has claves promisit Apostolis Dominus, Matthaei capite decimo sexto, et praestitit Ioannis 20. Marci 16. et Lucae 24. dum ablegat discipulos, et iubet eos universo mundo praedicare Evangelium, et condonare peccata. Apostolus in ep. ad Corinthios dicit, Dominum ministris dedisse *reconciliationis ministerium:* et quale hoc sit, mox explicat et ait, *Sermonem vel doctrinam reconciliationis.* Et adhuc clarius sua illa exponens, addit *ministros Christi, nomine Christi fungi legatione, tanquam ipso Deo, per ministros adhortante populos, ut reconcilientur Deo*, nimirum per fidelem obedientiam. Exercent ergo claves, cum suadent fidem et poenitentiam. Sic illi reconciliant Deo. Sic remittunt peccata. Sic aperiunt regnum coelorum, et credentes introducunt: multum distantes ab istis, de quibus dixit in Evan-

Aperire et claudere. 2 Cor. 5. Ministri remittunt peccata.

3) *ab ipso*] desunt h. v. in mscr. Tur. 4) *iniustitiam meam non .... me*] haec verba in mscr. Tur. desunt. 5) *admiranda garriunt*] mscr. Tur. *garriunt mirifica.*

llo Dominus, *vae vobis legisperitis, quia tulistis clavem* *entiae, ipsi non introistis, et eos qui introibant vetuistis.* te itaque et efficaciter ministri absolvunt, dum evangelium risti, et in hoc remissionem peccatorum, quae singulis mittitur fidelibus, sicuti et singuli sunt baptizati, praeant, et ad singulos peculiariter pertinere testantur. Nec amus absolutionem hanc efficaciorem fieri, per hoc, quod aurem alicui aut super caput alicuius singulariter inmurratur. Censemus tamen sedulo annunciandam esse homi-, remissionem peccatorum, in sanguine Christi, admodosque singulos, quod ad ipsos pertineat remissio peccaum.

Quomodo ministri absolvant.

Caeterum quam vigilantes sedulosque oporteat esse poeentes in studio vitae novae, et in conficiendo vetere et itando novo homine, docent nos exempla evangelica. minus enim ad paralyticum, quem sanaverat, dicit, *Ecce ius factus es, ne posthac pecces, ne quid deterius tibi tingat.* Ad adulteram liberatam idem dixit, *Vade, et ne thac peccaveris.* Quibus sane verbis non significavit fieri sse, ut homo aliquando non peccet, dum adhuc in hac rne vivit, sed vigilantiam accuratumque studium commendat, modis in quam omnibus annitamur, et precibus a Deo tamus, ne relabamur in peccata, ex quibus veluti resurximus, et ne vincamur a carne, mundo, et diabolo. Zaaeus publicanus in gratiam receptus a Domino, clamat in vangelio, *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do uperibus, et si quem defraudavi, reddo quadruplum.* Ad ndem ergo modum praedicamus restitutionem et misericorum, adeoque eleemosynam vere poenitentibus esse necessam [6]): et in universum Apostoli verbis hortamur omnes ac cimus, *Ne regnet peccatum in mortali vestro corpore, ut ediatis ei* [7]) *per cupiditates eius: neque accommodetis embra vestra arma iniustitiae peccato, sed accommodetis smetipsos Deo, velut ex mortuis viventes, et membra stra arma iustitiae Deo.*

Ioan. 5. Ioan. 8. Luc. 9. Rom. 6.

Proinde damnamus omnes impias quorundam evangelica aedicatione abutentium voces, et dicentium, Facilis est ad eum reditus, Christus expiavit omnia peccata, Facilis est eccatorum condonatio, quid ergo peccare nocebit? Nec agnopere curanda est poenitentia, etc. [8]). Docemus intem semper, et omnibus peccatoribus aditum patere ad Deum, : hunc omnia, omnibus fidelibus condonare peccata, *excepto no illo peccato, in spiritum sanctum.* Ideoque damnamus : veteres et novos Novatianos, atque Catharos. Damnamus

Errores. Marc. 3. Sectae.

6) *necessariam*] in ed. Kindl. legimus *necessaria.* 7) mscr. ur. *eis* pro *ei.* 8) *etc.* deest in mscr. Tur.

imprimis lucrosam papae de poenitentia doctrinam, et contra
Indulgentiae papales. Act. 8. Simoniam eius, Simoniacasque eius indulgentias, illud usurpamus Simonis Petri iudicium, *Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti parari pecuniis. Non est tibi pars neque sors in ratione hac. Cor enim*
Satisfactiones. *tuum non est rectum coram Deo.* Improbamus item illos, qui suis satisfactionibus existimant se pro commissis satisfacere peccatis. Nam docemus Christum unum, morte vel passione sua, esse omnium peccatorum satisfactionem, pro-
Esa. 53. 1 Cor. 1. pitiationem vel expiationem: interim tamen, quod et ante diximus, mortificationem carnis urgere non desinimus: addimus tamen hanc non obtrudendam esse Deo superbe pro peccatorum satisfactione, sed praestandam humiliter, pro ingenio filiorum Dei, ut obedientiam novam, gratitudinis ergo, pro consequuta, per mortem et satisfactionem filij Dei, liberatione et plenaria satisfactione.

DE VERA FIDELIUM IUSTIFICATIONE.

XV.

Iustificare quid? Iustificare significat Apostolo in disputatione de Iustificatione, peccata remittere, a culpa et poena absolvere, in gratiam recipere, et iustum pronunciare. Etenim ad Ro-
Rom. 8. manos dicit Apostolus, *Deus est, qui iustificat, quis ille, qui condemnet?* opponuntur iustificare et condemnare. Et in
Acto. 13. Actis Apost. dicit Apostolus, *Per Christum annunciatur vobis remissio peccatorum: et ab omnibus, a quibus non potuistis per legem Mosis iustificari, per hunc omnis, qui credit,*
Deut. 25. *iustificatur.* Nam in lege quoque et prophetis legimus, *Si lis fuerit orta inter aliquos, et venerint ad iudicium, iudicent eos iudices, iustificentque iustum, et impient vel condemnent impium.* Et Isaiae capite quinto *Vae illis qui iustificant impium pro muneribus.* Certissimum est autem omnes nos esse natura peccatores et impios, ac coram tribunali Dei convictos impietatis et reos mortis: Iustificari autem, id est, absolvi a peccatis et morte, a iudice Deo, solius Christi gratia, et nullo nostro merito aut respectu. Quid enim apertius,
Rom. 3. quam quod Paulus dixit? *Omnes peccaverunt, et destituuntur gloria Dei. Iustificantur autem gratis, per illius gratiam, per redemptionem, quae est in Christo Iesu.*

Imputativa iustitia. Etenim Christus peccata mundi in se recepit et sustulit, divinaeque iustitiae satisfecit. Deus ergo propter solum Christum passum et resuscitatum, propitius est peccatis nostris, nec illa nobis imputat, imputat autem iustitiam Christi pro nostra: ita ut iam simus non solum mundati a peccatis et

rgati, vel sancti, sed etiam donati iustitia Christi, adeoque 2 Cor. 5.
soluti a peccatis, morte vel condemnatione, iusti denique Rom. 4.
haeredes vitae aeternae. Proprie ergo loquendo, Deus
lus nos iustificat, et duntaxat propter Christum iustificat,
n imputans nobis peccata, sed imputans eius nobis justitiam.

Quoniam vero nos iustificationem hanc recipimus, non r ulla opera, sed per fidem in Dei misericordiam et Christum, ideo docemus et credimus cum Apostolo, hominem ccatorem iustificari sola fide in Christum, non lege, aut lis operibus. Dicit enim Apostolus, *Arbitramur fide iustificari hominem absque operibus legis.* Item, *Si Abraham operibus iustificatus fuit, habet quod glorietur, sed non ad Deum. Quid enim scriptura dicit? credidit Abraham eo, et imputatum est ei ad iustitiam. At ei, qui non operatur, sed credit in eum, qui iustificat impium, imputatur des sua ad iustitiam.* Et iterum, *Gratia estis servati per dem, idque non ex vobis, Dei donum est. Non ex operibus, ne quis glorietur*, etc. Ergo quia fides Christum stitiam nostram recipit, et gratiae Dei in Christo omnia ibuit, ideo fidei tribuitur iustificatio, maxime propter Christum, non ideo, quia nostrum opus est. Donum enim Dei est. aeterum nos Christum fide recipere multis ostendit Dominus, d Joan. in cap. 6. ubi pro credere ponit [1]) manducare, pro manducare, credere. Nam sicut [2]) manducando, cium recipimus, ita credendo participamus Christo [3]). Itaque stificationis beneficium non partimur, partim gratiae Dei, l Christo, partim nobis, aut dilectioni operibusve [4]), vel erito nostro, sed in solidum gratiae Dei in Christo per dem tribuimus [5]). Sed et non possent Deo placere dilectio opera nostra, si fierent ab iniustis: proinde oportet nos ius iustos esse, quam diligamus aut faciamus opera iusta. sti vere efficimur, quemadmodum diximus, per fidem in hristum, mera gratia Dei, qui peccata nobis non imputat, d iustitiam Christi, adeoque fidem in Christum ad iustitiam obis imputat [6]). Apostolus praeterea apertissime dilectionem rivat ex fide, dicens, *Finis praecepti est charitas, ex puro rde, conscientia bona, et fide non ficta.*

Iustificamur per solam fidem. — Rom. 3. — Rom. 4. — Gen. 15. — Ephes. 2. — Fide nos recipere Christum. — Iustificatio non tribuitur partim Christo vel fidei, partim nobis. — 1 Tim. 1.

Quapropter loquimur in hac causa, non de ficta fide [7]), e inani et ociosa, aut mortua, sed de fide viva, vivificanteque, uae propter Christum, qui vita est et vivificat, quem comrehendit, viva est et dicitur, ac se vivam esse vivis declarat

Confertur Iacobus cum Paulo.

---

1) *ponit*] mscr. Tur. *reponit*. 2) *Nam sicut*] mscr. Tur. *Ut item*. 3) ed. Kindl. *Christum*. 4) *operibusve*] h. v. deest in mscr. Tur. 5) *per fidem tribuimus*] haec v. in mscr. Tur. desunt.) *in Christum ad iustitiam nobis imputat*] pro his v. scripta exstant in mscr. Tur. verba sequentia: *qua recipimus iustitiam Christi imputat*. 7) mscr. Tur. *fide ficta*.

operibus. Nihil itaque contra hanc nostram doctrinam p
Iacob. 2. Iacobus [8]), qui de fide loquitur inani et mortua, qua
dam iactabant, Christum autem intra se viventem per
non habebant. Idem ille dixit, opera iustificare, no
tradicens Apostolo (reijciendus alioqui) sed ostendens
hamum vivam iustificantemque fidem suam declaravis
opera. Id quod omnes pij faciunt, qui tamen [9]) soli C
Gal. 2. nullis suis operibus fidunt. Iterum enim Apostolus dixit
iam non ego, sed vivit in me Christus. Vitam autem,
nunc vivo in carne, per fidem vivo filij Dei, qui dilex
et tradidit semetipsum pro me. Non aspernor gratiam
Nam si per legem est iustitia: igitur Christus frustra
tuus est, etc.

DE FIDE ET BONIS OPERIBUS, EORUMQUE MERCEDE, ET MERITO HOMIN

XVI.

Fides quid? Fides enim Christiana non est opinio ac humana suasio, sed firmissima fiducia et evidens ac constans assensus, denique certissima comprehensio veritatis Dei, positae in scripturis et symbolo Apostolico, atque adeo ipsius summi boni, et praecipue promissionis divinae, et Ch qui omnium promissionum est colophon. Haec aut
Fides Dei donum. fides, merum est Dei donum, quod solus Deus ex sua, electis suis, secundum mensuram, et quando, e et quantum ipse vult, donat, et quidem per spiritum san mediante praedicatione evangelij, et oratione fideli.
Incrementa fidei. etiam sua habet incrementa: quae nisi et ipsa daren
Luc. 17. Deo, non dixissent Apostoli, *Domine adauge nobis f*

Et haec quidem omnia, quae hactenus de fide dix
Hebr. 11. ante nos ita docuerunt Apostoli. Paulus enim, *Est* *fides*, inquit, *eorum, quae sperantur*, ὑπόστασις, *vel* *stentia firma, et earum rerum, quae non videntur*, *id est* [3]), *evidens et certa rei comprehensio*. Et idem ite
2 Cor. 1. *Quotquot sunt promissiones Dei*, inquit, *per Christum*
Philip. 1. *etiam et per ipsum Amen*. Ad Philipp. idem ait *do*
Rom. 12. *esse ipsis, ut credant in Christum*. Item, *Deus uni*
2 Thess. 3. *partitus est mensuram fidei*. Rursus, *Non omnium es*
Rom. 10. ait, *neque obediunt omnes evangelio*. Sed et Lucas te
Act. 13. et ait, *Et crediderunt quotquot erant ordinati ad*
Tit. 1. Unde idem iterum fidem nuncupat, *fidem electorum Dei*

---

8) *Iacobus*] mscr. Tur. *Iacobus ille*,. 9) mscr. Tur. *tum* pro *tamen*.

1) mscr. Tur. *inquam* pro *autem*. 2) *cui* deest in mscr. Tu
3) *id est*] desunt h. v. in mscr. Tur.

Fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei. ...ipse iubet orare pro fide. Idem ille Apostolus *fidem efficacem et sese exerentem per dilectionem.* Illa con... quoque pacificat, et liberum ad Deum aditum aperit, ...fiducia ad ipsum accedamus, et obtineamus ab eo ... necessaria. Eadem retinet nos in officio, quod Deo ... et proximo [4]), et in adversis patientiam firmat, et ...onem veram format atque facit et ut uno verbo omnia ... omnis generis bonos fructus, et bona opera progignit. Gal. 5. Fides efficax et operativa.

...cemus enim vere bona opera enasci ex viva fide, per ... sanctum, et a fidelibus fieri secundum voluntatem ...lam verbi Dei. Nam Petrus Apostolus, *Omni ad...studio*, inquit, *subministrate in fide vestra virtutem, ...te vero scientiam, in scientia vero temperantiam*, etc. ... autem antea legem Dei, quae voluntas Dei est, ... nobis praescribere bonorum operum. Et Apostolus ...*ec est voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis ...munditia, et ne quis opprimat aut fraudet in negotio ... suum.* Etenim non probantur Deo opera, et nostro ... delecti cultus, quos Paulus nuncupat ἐθελοθρησκείας. ...ibus et Dominus [5]) in Evangelio, *Frustra me colunt, ...centes doctrinas, praecepta hominum.* Improbamus ...iusmodi opera: approbamus et urgemus illa, quae ... voluntate et mandato Dei. Illa ipsa fieri debent, ... his promereamur vitam aeternam: *Donum Dei enim* [6]) ... Apostolus ait, *vita aeterna:* neque ad ostentatio... ...quam reiecit Dominus Matth. 6. neque ad quaestum, ... ipsum reiecit, Matth. 23. sed ad gloriam Dei, ad ... vocationem nostram, gratitudinemque Deo praestan... ... ad utilitatem proximi. Rursus enim Dominus noster ...gelio dicit, *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ...ant vestra bona opera* [7]), *et glorificent patrem qui ...lis est.* Sed et Apostolus Paulus, *Ambulate digne vo... vestra.* Item, *quicquid egeritis*, inquit, *aut sermone ...cto, omnia in nomine Iesu facite, gratias agentes Deo ...ri per illum.* Idem, *Nemo quod suum est quaerat, sed ... quod alterius.* Et, *Discant et nostri bona opera ...ad necessarios usus, ut non sint infrugiferi.* De bonis operibus. 2 Pet. 1. 1 Thess. 4. Opera electitia humana. Coloss. 2. Matth. 15. Finis bonorum operum. Coloss. 3. Matth. 5. Ephes. 4. Coloss. 3. Philip. 4. Tit. 3.

Quamvis ergo doceamus cum Apostolo hominem gratis ...ari per fidem in Christum, et non per ulla opera bona, ...deo tamen vilipendimus aut condemnamus opera bona. ...iamus hominem nec conditum nec regenitum esse per ... ut ocietur, sed potius, ut indesinenter quae bona et ...sunt faciat. Etenim in evangelio dicit Dominus, *Bona* Bona opera non reiecta. Matth. 12.

...*quod Deo debemus et proximo*] h. v. desunt in mscr. Tur. 5) mscr. ...id. *loquens.* 6) mscr. Tur. *enim Dei.* 7) Kindl. *opera bona.*

Ioan. 15. *arbor bonum fructum adfert.* Et iterum, *Qui in me manet,*
Ephes. 2. *plurimum fructum adfert*[8]). Denique[9]) apostolus, *Dei sumus creatura*, ait, *conditi in Christo Iesu ad opera bona, quae praeparavit Deus, ut in eis ambulemus.* Et iterum,
Titum 2. *Qui tradidit semetipsum pro nobis, ut redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum.* Damnamus itaque omnes qui bona opera contemnunt, non curanda et inutilia esse blaterant. Interim, quod et antea dictum est, non sentimus per opera bona nos servari, illaque ad salutem ita esse necessaria, ut absque illis nemo unquam sit servatus. Gratia enim soliusque Christi beneficio servamur. Opera necessario ex fide progignuntur. Ac improprie his salus attribuitur: quae proprijssime ascribitur

Non servamur per bona opera.

Rom. 11. gratiae. Notissima enim est illa Apostoli sententia, *Si per gratiam, iam non ex operibus: quandoquidem gratia, iam non est gratia. Sin ex operibus, iam non ex gratia: quandoquidem iam opus, non est opus.*

Opera bona placent Deo.

Placent vero approbanturque a Deo opera, quae a nobis fiunt, per fidem. Quia illi placent Deo, propter fidem in Christum, qui faciunt opera bona, quae insuper per spiritum
Act. 10. sanctum ex gratia Dei sunt facta. S. Petrus enim, *In quavis gente*, inquit, *qui timet ipsum et operatur iustitiam, is*
Coloss. 1. *acceptus est illi.* Et Paulus, *Non desinimus orare pro vobis, ut ambuletis digne Domino, ut per omnia placeatis, in omni opere bono fructificantes.* Itaque veras non falsas, aut philosophicas virtutes, vere bona opera, et genuina christiani hominis officia, sedulo docemus, et quanta possumus diligentia vehementiaque omnibus inculcamus, vituperantes omnium illorum et desidiam et hypocrisin, qui ore Evangelium laudant et profitentur, vita autem turpi dedecorant, proponentes hac in causa, horribiles Dei minas, amplas denique promissiones Dei, et liberalia praemia, exhortando, consolando, et obiurgando.

Veras non falsas et philosophicas virtutes docemus.

Deus retribuit operibus nostris mercedem.

Etenim docemus Deum bona operantibus, amplam dare mercedem, iuxta illam prophetae sententiam, *Cohibe vocem*
Ierem. 31. *tuam a fletu: quoniam erit merces operi tuo.* In Evangelio
Isaiae 4. quoque dixit Dominus, *Gaudete et exultate, quia merces*
Matth. 5. 10. *vestra multa est in coelis. Et qui dederit uni ex minimis meis poculum aquae frigidae, amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* Referimus tamen mercedem hanc, quam dominus dat, non ad meritum hominis accipientis, sed ad bonitatem, vel liberalitatem, et veritatem Dei promittentis atque dantis, qui cum nihil debeat cuiquam, promisit tamen

---

8) *Et iterum, Qui .... adfert*] desunt haec v. in mscr. Tur.
9) mscr. Tur. *Et* pro *Denique*.

se suis cultoribus fidelibus mercedem daturum: qui interim dat eis etiam, ut ipsum colant. Sunt multa praeterea indigna Deo, et imperfecta plurima inveniuntur in operibus etiam sanctorum: quia vero Deus recipit [10]) in gratiam et complectitur propter Christum operantes, mercedem eis promissam persolvit. Alioqui enim iustitiae nostrae comparantur panno menstruatae [11]). Sed et Dominus dicit in Evangelio, *Cum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.* Isaiae 64. Luc. 17.

Tametsi ergo doceamus mercedem dari a Deo nostris benefactis, simul tamen docemus cum Augustino, coronare Deum in nobis non merita nostra, sed dona sua. Et proinde quicquid accipimus mercedis, dicimus gratiam quoque esse, et magis quidem gratiam quam mercedem: quod quae bona facimus, per Deum magis, quam per nos ipsos facimus: et quo Paulus dicat, *Quid habes, quod non accepisti? Si vero accepisti quid gloriaris; quasi non acceperis?* Et quod hinc collegit beatus martyr Cyprianus, In nullo nobis gloriandum esse, quando nostrum nihil sit. Damnamus ergo illos, qui merita hominum sic defendunt, ut [12]) evacuent gratiam Dei. Merita hominum nulla sunt. 1 Cor. 4.

DE CATHOLICA ET SANCTA DEI ECCLESIA, ET UNICO CAPITE ECCLESIAE.

XVII.

Quando autem Deus ab initio salvos voluit fieri homines, et ad agnitionem veritatis venire, oportet omnino semper fuisse, nunc esse, et ad finem usque seculi futuram esse Ecclesiam, id est, e mundo evocatum vel collectum coetum fidelium, sanctorum inquam omnium communionem, eorum videlicet, qui Deum verum, in Christo servatore, per verbum et spiritum sanctum, vere cognoscunt, et rite colunt, denique omnibus bonis per Christum gratuito oblatis fide participant [1]). Sunt isti omnes unius civitatis cives, viventes sub eodem domino, sub iisdem legibus, in eadem omnium [2]) bonorum participatione. Sic enim hos *concives sanctorum et domesticos Dei* appellavit Apostolus: Sanctos appellans fideles in terris, sanguine filij Dei sanctificatos. De quibus omnino intelligendus est Symboli articulus, Credo sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem. Semper fuit ecclesia et erit semper. Ecclesia quid? Cives unius civitatis. Ephes. 2. 1 Cor. 6.

Et cum semper unus modo sit Deus, unus mediator Dei et hominum Iesus Messias, unus item gregis universi pastor, Una duntaxat omnium temporum ecclesia.

---

10) mscr. Tur.: *recepit*. 11) Kindl. *menstruato*. 12) In edit. Kindl. extat *et* pro *ut* typographorum errore.

1) *participant*] mscr. Tur. *percipiunt*. 2) *in eadem omnium*] mscr. Tur. *in eadem domo, omniumque*.

unum huius corporis caput, unus denique spiritus, una salus, una fides, unum testamentum vel foedus, necessario consequitur unam duntaxat esse Ecclesiam: quam propterea catholicam nuncupamus, quod sit universalis, et diffundatur per omnes mundi partes, et ad omnia se tempora extendat, nullis vel locis inclusa vel temporibus. Damnamus ergo Donatistas, qui ecclesiam in nescio quos Africae coarctabant angulos. Nec Romanensem approbamus clerum, qui solam prope Romanam Ecclesiam venditat pro catholica.

Catholica ecclesia.

Diducitur quidem ecclesia in partes vel species varias, non quod divisa aut divulsa sit in semetipsa[3]), sed magis propter membrorum in ipsa diversitatem distincta. Aliam enim faciunt ecclesiam militantem, aliam vero triumphantem. Militat illa adhuc in terris, et certat cum carne, cum mundo, et principe mundi huius diabolo, cum peccato atque morte. Haec vero rude iam donata, in coelo triumphat, de istis devictis omnibus, et exultat coram Domino: nihilominus habent illae inter sese communionem, vel coniunctionem.

Partes vel species ecclesiae. Militans et Triumphans.

Et militans in terris ecclesia semper plurimas habuit particulares ecclesias, quae tamen omnes ad unitatem catholicae ecclesiae referuntur. Haec aliter fuit instituta ante legem inter patriarchas, aliter sub Mose per legem, aliter a Christo per Evangelium. Vulgo numerantur fere duo populi, Israelitarum videlicet et gentium, vel eorum, qui ex Iudaeis et gentibus collecti sunt in ecclesiam, testamenta item duo, vetus et novum. Omnium tamen horum populorum una fuit et est societas, una salus in uno Messia, in quo ceu membra unius corporis sub unum caput connectuntur omnes, in eadem fide, etiam de eodem cibo et potu spirituali participantes. Agnoscimus hic tamen diversa fuisse tempora, diversa symbola, promissi et exhibiti Messiae, sublatisque caerimonialibus, lucem nobis illustriorem lucere, et dona auctiora[4]) donari, et libertatem esse pleniorem.

Particularis. Duo populi. Eadem ecclesia veteris et novi populi.

Haec ecclesia Dei sancta, vocatur domus Dei viventis, extructa ex lapidibus vivis et spiritualibus, et imposita super petram immotam, super fundamentum, quo aliud collocari non potest: et ideo nuncupatur etiam columna et basis veritatis. Non errat illa, quandiu innititur petrae Christo et fundamento prophetarum et Apostolorum. Nec mirum si erret, quoties deserit illum, qui solus est veritas. Vocatur ecclesia etiam virgo ac sponsa Christi, et quidem unica et dilecta. Apostolus enim, *Adiunxi vos*, inquit, *uni viro, ut virginem castam exhiberetis Christo.* Vocatur ecclesia grex ovium sub uno pastore Christo, idque apud Ezech. in cap. 34. et

Ecclesia domus Dei viventis. 1 Tim. 3. Ecclesia non errat. Ecclesia sponsa et virgo. 2 Cor. 11. Ecclesia grex ovium.

3) *in semetipsa*] Sic mscr. Tur.; Ed. Tur. 1568.: *in semetipsum.*; Ed. Oxon. et Kindl.: *in semetipsam.* 4) *auctiora*] Kindler. typogr. errore *auctora.*

ud Ioannem in cap. 10. Vocatur item corpus Christi, **Ecclesia corpus.**
ia fideles sunt viva Christi membra, sub capite Christo.
Caput est quod in corpore eminentiam habet, et unde **Ecclesiae caput Christus solus.**
rpus vitam haurit, cuius spiritu regitur in omnibus, unde
incrementa et ut crescat habet. Unicum item est corporis
put, et cum corpore habet congruentiam. Ergo ecclesia
n potest ullum aliud habere caput quam Christum. Nam
ecclesia corpus est [5]) spirituale, ita caput habeat sibi
ngruens spirituale utique oportet. Nec alio potest regi
iritu, quam Christi. Paulus quoque, *Ipse est caput*, in- **Coloss. 1.**
it, *corporis ecclesiae, qui est principium, primogenitus*
: mortuis, ut sit ipse in omnibus primas tenens. Et idem
rum, *Christus est*, inquit, *caput ecclesiae, qui idem sa-* **Ephes. 5.**
tem dat corpori. Et rursus, *Qui est caput Ecclesiae*, ait, **Ephes. 1.**
ae est corpus illius, complementum eius, qui omnia in
nnibus adimplet. Item, *Adolescamus in illum per omnia*, **Ephes. 4.**
i est caput nempe Christus: in quo totum corpus si com-
gatur, incrementum capit. Non probamus ergo doctrinam
eri Romani, facientis suum illum Rom. Pont. catholicae
terris ecclesiae militantis, pastorem universalem, caput
mmum, adeoque verum Christi vicarium, qui habeat in
clesia plenitudinem, ut vocant, potestatis, et dominium
premum. Docemus enim Christum Dominum esse, et ma- **Christus unicus Ecclesiae pastor.**
re unicum pastorem universalem, summum item Pontificem
ram Deo patre, ac in ecclesia ipsum omnia pontificis **Vicarius.**
l pastoris obire munia, ad finem usque seculi, ideoque nullo
ligere vicario, qui absentis est. Christus vero prae- **Primatus in ecclesia nullus.**
ns est ecclesiae, et caput vivificum. Hic Apostolis suis
ostolorumque successoribus primatum et dominium in
clesia severissime prohibuit. [Quicunque ergo huic il-
stri veritati contradicentes reluctantur, et in Ecclesiam
risti, diversam inducunt gubernationem, quis non videat
s illis potius esse accensendos, de quibus Apostoli Christi
ticinantur, Petrus 2 Pet. 2. et Paulus Acto. 20. [6]) 2 Co-
nth. 11. et 2 Thess. 2. et aliis quoque in locis?] [7])
Sublato autem capite Romano, nullam inducimus in Ec- **Nulla in ecclesia ἀταξία.**
siam Christi ἀταξίαν, vel perturbationem: cum doceamus
bernationem ecclesiae, ab Apostolis traditam, nobis suffi-

---

5) Kindl. *est corpus.* 6) mscr. Tur. addit *item.* 7) Huius sen-
ntiae loco primum haec legebantur: „*Quae vero Romanenses fin-*
it de ministeriali capite et titulo servi servorum Dei minime reci-
mus. Experimur enim voces illas inanes iactari et papam sese
nstituere adversarium Christi et efferre se adversus Deum, adeo ut
templo Dei sedeat ostentans se ipsum esse Deum. II Thess. 2."
d haec teste mscr. Tur. Bull. ipse deleta voluit, eorumque loco
, quae supra leguntur, ipsa sua manu scripsit in scidula, quam
chartae agglutinavit, ut prius scripta legi non possent.

cere ad retinendam in iusto ordine Ecclesiam, quae ab initio, dum huiusmodi capite Romano, quale hodie dicitur Ecclesiam conservare in ordine, caruit, atactica vel inordinata non fuit. Servat quidem caput Romanum tyrannidem suam, et corruptelam inductam in ecclesiam: sed impedit interim, oppugnat, et quantis potest viribus excindit iustam ecclesiae reformationem.

Dissidia et certamina in ecclesia. Obiicitur nobis varia esse in ecclesiis nostris certamina atque dissidia, posteaquam se a Romana separarunt Ecclesia, proinde non esse eas ecclesias veras. Quasi vero nullae unquam fuerint in ecclesia Romana sectae, nulla unquam dissidia atque certamina, et quidem de religione, non tam in scholis, quam in cathedris sacris, in medio populi instituta. Agnoscimus sane dixisse apostolum, *Deus non est Deus dissensionis, sed pacis.* Et, *Cum sint in vobis aemulatio et contentio, an non carnales estis?* negari tamen non potest, Deum fuisse in ecclesia apostolica, et apostolicam ecclesiam fuisse ecclesiam veram, in qua tamen fuerunt concertationes et dissidia. Reprehendit enim Petrum apostolum apostolus Paulus, ab hoc dissidet Barnabas. Certamen grave exoritur in Ecclesia Antiochena inter eos, qui unum Christum praedicabant: sicut commemorat in Actis Apostolicis cap. 15. Gravia semper fuerunt in ecclesia certamina, et dissenserunt inter se, de rebus non levibus, doctores ecclesiae praeclarissimi, ut ex his contentionibus interim ecclesia non id esse desineret, quod erat. Ita enim placet Deo, dissidiis ecclesiasticis uti, ad gloriam nominis sui, ad illustrandam denique veritatem, et ut qui probati sunt, manifesti fiant.

1 Cor. 14.

Galat. 2. Acto. 15.

De notis vel signis verae Ecclesiae. Caeterum ut non agnoscimus aliud caput Ecclesiae quam Christum, ita non agnoscimus quamlibet ecclesiam, quae se venditat pro vera, veram esse ecclesiam: sed illam docemus veram esse ecclesiam, in qua signa vel notae inveniuntur ecclesiae verae, imprimis vero verbi Dei [8]) legitima vel syncera praedicatio, prout nobis est tradita in libris prophetarum et Apostolorum, qui omnes ad Christum deducunt: qui in Evangelio dixit, *Oves meae vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam aeternam do eis. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non noverunt vocem alienorum.* Et qui tales sunt in ecclesia, hi unam habent fidem, unum spiritum, et idcirco unum solum Deum adorant, solum hunc in spiritu et veritate colunt, hunc ex toto corde, et omnibus viribus solum diligunt, solum per Christum mediatorem et intercessorem unicum invocant, extra Christum fidemque in ipsum, nullam quaerunt iustitiam et vitam. Quia Christum solum caput et fundamentum ecclesiae

Ioan. 10.

8) Kindl. *divina.*

gnoscunt, ac super hoc impositi quotidie se poenitentia reparant, patientia impositam ipsis crucem ferunt, sed et charitate non ficta, cum omnibus Christi membris connexi, hac e declaranti discipulos esse Christi [9]), perseverando in inculo pacis atque unitatis sanctae. Simul et participant acramentis a Christo institutis, et ab Apostolis traditis: neque his aliter utuntur, quam uti acceperunt a Domino. Notum est enim omnibus illud Apostoli, *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis.* Proinde damnamus illas [10]) ecclesias, ut alienas a vera Christi ecclesia, quae [11]) tales non sunt, quales esse debere audivimus, utcunque interim actent successionem Episcoporum, Unitatem, et Antiquitatem. Quinimo praecipiunt nobis Apostoli, ut fugiamus idololatriam et Babylonem, et ne participemus cum hac, nisi et plagarum Dei participes esse velimus. 1 Cor. 11. 1 Cor. 10. 1 Ioan. 5. Apoc. 18. 2 Cor. 6.

Communionem vero cum ecclesia Christi vera, tanti facimus, ut negemus eos coram Deo vivere posse qui cum vera Dei ecclesia non communicant, sed ab ea se separant. Nam ut extra arcam Noë non erat ulla salus, pereunte [12]) mundo in diluvio, ita credimus extra Christum, qui se electis in ecclesia fruendum praebet, nullam esse salutem certam: et proinde docemus vivere volentes, non oportere separari a vera Christi ecclesia. Extra ecclesiam Dei nulla salus.

Signis tamen commemoratis, non ita arcte includimus ecclesiam, ut omnes illos extra ecclesiam esse doceamus, qui vel sacramentis non participant, non quidem volentes, neque per contemptum, sed necessitate potius inevitabili coacti, nolentes ab ijs abstineant, aut ijs careant [13]): vel in quibus aliquando deficit fides, non tamen penitus extinguitur, aut prorsus desinit: vel in quibus infirmitatis [14]) vitia atque errores inveniuntur. Scimus enim Deum aliquot habuisse in mundo amicos, extra Israëlis rempublicam. Scimus quid populo Dei evenerit in captivitate Babylonica, in qua sacrificijs suis caruerunt annis septuaginta. Scimus quid evenerit S. Petro negatori, et quid quotidie evenire soleat electis Dei fidelibus [15]), errantibus et infirmis. Scimus praeterea, quales apostolorum temporibus fuerint Galatarum et Corinthiorum ecclesiae, in quibus multa et gravia accusat apostolus scelera, et tamen nuncupat easdem sanctas Christi ecclesias. Quinimo fit aliquando, ut Deus iusto iudicio veritatem verbi sui, fidemque catholicam, et cultum Dei legitimum sic obscu- Ecclesia non alligata est signis.

---

9) Kindl. perperam: *Christi discipulos esse Christi.* 10) mscr. Tur. *omnes* pro *illas.* 11) *quae*] mscr. Tur. *quotquot.* 12) mscr. Tur. *pereunti.* 13) *abstineant aut ijs careant*] Kindl.: *abstinent aut iis carent.* 14) *infirmitatis*] mscr. Tur. *infirmitates.* 15) *fidelibus*] mscr. Tur. *filijs.*

Ecclesia aliquando videtur extincta. 1 Reg. 19. Apoc. 7. 2 Tim. 2.

rari et convelli sinat, ut prope videatur extincta et nulla amplius superesse ecclesia: sicuti factum videmus Heliae, et alijs temporibus. Interim habet Deus in hoc mundo, et in hisce tenebris suos illos veros adoratores, nec paucos, sed septem millia ac plures. Nam et Apostolus clamat, *Solidum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc, Novit Dominus qui sunt sui*, etc. [16]) Unde et ecclesia invisibilis appellari potest, non quod homines sint invisibiles, ex quibus ecclesia colligitur, sed quod oculis nostris absconsa, Deo autem soli nota, iudicium humanum saepe subterfugiat.

Non omnes sunt ex ecclesia qui sunt in ecclesia.

Rursus non omnes qui numerantur in ecclesia, sancti et viva atque vera sunt ecclesiae membra. Sunt enim hypocritae multi, qui foris verbum Dei audiunt, et sacramenta palam percipiunt, Deum quoque per Christum invocare solum, Christum confiteri iustitiam suam unicam, Deum item colere, et charitatis officia exercere, patientiaque in calamitatibus ad tempus perdurare videntur: sed intus vera spiritus illuminatione, et fide animique synceritate, et finali [17]) perseverantia destituuntur. Qui etiam quales sint, tandem deteguntur fere. Ioannes enim Apostolus, *Exierunt ex nobis*, inquit, *sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.* Et tamen dum hi simulant pietatem, licet ex ecclesia non sint, numerantur tamen in ecclesia: sicuti proditores in republica, priusquam detegantur, numerantur et ipsi inter cives: et quemadmodum lolium vel zizania et palea inveniuntur in tritico: aut sicut strumae et tumores inveniuntur in integro corpore, cum revera morbi et deformitates sint [18]) verius corporis quam membra vera. Proinde ecclesia Dei recte comparatur sagenae, quae omnis generis pisces attrahit, et agro, in quo inveniuntur et zizania et triticum. Ubi maxime cavere oportet, ne ante tempus iudicemus, et excludere abiicereque, aut excindere conemur eos, quos Dominus excludi abiicique non vult, aut quos sine iactura ecclesiae separare non possumus. Rursus vigilandum est, ne stertentibus pijs, impij proficiendo, damnum dent ecclesiae.

1 Ioan. 2. Matth. 13. Ne temere et ante tempus iudicemus.

Unitas ecclesiae non est in externis ritibus.

Observandum praeterea diligenter docemus, in quo potissimum sit sita veritas et unitas ecclesiae, ne temere schismata excitemus, et in ecclesia foveamus. Sita est illa non in caeremoniis et ritibus externis, sed magis in veritate [19]) et unitate fidei catholicae. Fides catholica, non est nobis tradita humanis legibus, sed scriptura divina, cuius compendium, est symbolum apostolicum. Unde legimus apud veteres ri-

---

16) *qui sunt sui, etc.*] mscr. Tur. *qui sint sui.* 17) *finali* deest in mscr. Tur. 18) Kindl. *sunt.* 19) *veritate et* desunt in mscr. Tur.

num fuisse diversitatem variam, sed eam liberam, qua nemo unquam existimavit dissolvi unitatem ecclesiasticam. In dogmatibus itaque, et in vera concordique praedicatione evangelij Christi, et in ritibus a Domino diserte traditis, dicimus veram ecclesiae constare concordiam: ubi illam maxime Apostoli sententiam urgemus, *Quotquot itaque perfecti sumus, hoc sentiamus. Quod si quid aliter sentitis, hoc quoque vobis Deus revelabit. Attamen in eo ad quod pervenimus, eadem incedamus regula, et itidem simus affecti.* Philipp. 3.

DE MINISTRIS ECCLESIAE,

IPSORUMQUE INSTITUTIONE ET OFFICIIS.

XVIII.

Deus ministris utitur in ecclesia instituenda.

Institutio et origo ministrorum.

Non contemnendum ministerium.

Deus ad colligendam vel constituendam sibi Ecclesiam, eandemque gubernandam et conservandam, semper usus est ministris, ijsque utitur adhuc, et utetur porro, quoad ecclesia in terris fuerit. Ergo ministrorum origo, institutio et functio vetustissima et ipsius Dei, non nova aut hominum est ordinatio. Posset sane Deus sua potentia immediate sibi adiungere ex hominibus ecclesiam, sed maluit agere cum hominibus per ministerium hominum. Proinde spectandi sunt ministri non ut ministri duntaxat per se, sed sicut ministri Dei, utpote per quos Deus salutem hominum operatur. Unde cavendum monemus [1]), ne ea quae sunt conversionis nostrae et institutionis, ita occultae virtuti spiritus sancti attribuamus, ut ministerium ecclesiasticum evacuemus. Nam convenit nos semper esse memores verborum Apostoli, *Quomodo credent, de quo non audierunt? Quomodo autem audient absque praedicante? Ergo fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* Rom. 10. Et quod Dominis dixit in evangelio, *Amen amen dico vobis, qui recipit, quencunque misero, me recipit, qui autem me recipit, recipit eum, qui me misit.* Ioan. 13. Et quod vir Macedo per visionem Paulo in Asia agenti apparens, submonuit et dixit, *Profectus in Macedoniam, succurre nobis.* Act. 16. Alibi enim idem [2]) Apostolus dixit, *Dei sumus cooperarij, Dei agricolatio et aedificatio estis.* 1 Cor. 3. Rursus tamen et hoc cavendum est, ne ministris et ministerio nimium tribuamus, memores etiam hic verborum Domini, dicentis in evangelio, *Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum.* Ioan. 6. Et verborum Apostoli, *Quis igitur est Paulus? quis autem Apollo* [3]), *nisi ministri per quos credidistis? et ut cuique Dominus dedit?* 1 Cor. 3.

---

1) *monemus*] mscr. Tur. *monemur.* 2) *idem* deest in ed. Kindl. 3) mscr. Tur. *Apollos.*

Ego plantavi, Apollo rigavit: sed Deus dedit incrementum. Itaque non qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui dat incrementum Deus. Credamus ergo Deum verbo suo nos docere foris per ministros suos, intus autem commovere electorum suorum corda ad fidem per spiritum sanctum [4]): ideoque omnem gloriam totius huius beneficii referendam esse ad Deum. Sed ea de re dictum est et I. cap. huius Exposit.

Deus commovet corda.

Quos et quales ministros dederit Deus orbi.

Et quidem ab initio mundi, usus est Deus [5]) omnium praestantissimis in mundo (simplicibus quidem pluribus in mundana sapientia vel philosophia, sed excellentissimis in vera theologia) hominibus, patriarchis videlicet, cum quibus non raro colloquutus est per angelos. Fuerunt enim patriarchae, sui seculi prophetae sive doctores, quos Deus hoc nomine aliquot voluit secula vivere, ut essent veluti patres et lumina orbis. Sequutus est illos Moses cum prophetia, per universum mundum celeberrimis. Quid quod post [6]) hos misit pater coelestis filium suum unigenitum, doctorem mundi absolutissimum, in quo est abscondita divina illa sapientia, et in nos derivata, per sacratissimam simplicissimamque et omnium perfectissimam doctrinam. Allegit enim ille sibi discipulos, quos fecit apostolos. Hi vero exeuntes in mundum universum, collegerunt ubique ecclesias, per praedicationem Evangelij, deinde vero per omnes mundi ecclesias, ordinarunt pastores, atque doctores, ex praecepto Christi, per quorum successores [7]), hucusque ecclesiam docuit ac gubernavit [8]). Itaque ut Deus [9]) veteri populo dedit patriarchas una cum Mose et prophetis: ita novi testamenti populo misit suum unigenitum filium una cum apostolis, et doctoribus ecclesiae.

Christus doctor.

Ministri novi testamenti. 1 Cor. 12. Ephes. 4.

Porro ministri novi populi, varijs nuncupantur appellationibus. Dicuntur enim Apostoli, Prophetae, Evangelistae, Episcopi, Presbyteri, Pastores atque Doctores. Apostoli nullo certo consistebant loco, sed per orbem varias colligebant ecclesias. Quae ubi iam constitutae erant, desierunt esse apostoli, ac subierunt quique in sua ecclesia [10]) in locum istorum pastores. Prophetae quondam praescij futurorum, vates erant: sed et scripturas interpretabantur. Quales etiam hodie adhuc inveniuntur. Evangelistae appellabantur scriptores evangelicae historiae, sed et praecones evangelii Christi: quomodo et Paulus Timotheum iubet im-

Apostoli.

Prophetae.

Evangelistae.

---

4) *per spiritum sanctum*] desunt haec v. in mscr. Tur. 5) *Deus* vocab. deest apud Kindl. 6) *Quid quod*] Kindl.: *quid?* omisso pronom. *quod.* 7) *quorum successores*] mscr. Tur. *quos.* 8) mscr. Tur. inverso ordine: *docuit ac guvernavit ecclesiam.* 9) Verba *et Deus* et *ita* particula desunt in mscr. Tur., sed additur in eodem post verbum *novi* particula *autem.* 10) *quique in sua ecclesia*] Haec verba desunt in mscr. Tur. et pro *istorum* exhibet *ipsorum.*

e opus evangelistae. Episcopi vero, sunt inspectores lesque ecclesiae, qui victum et necessaria ecclesiae dissant. Presbyteri sunt seniores, et quasi senatores, paque ecclesiae, gubernantes ipsam consilio salubri. Pastoovile Domini, et custodiunt, et ei de [11]) rebus prospiit necessarijs. Doctores erudiunt, et veram fidem pietaque [12]) docent. Licebit ergo nunc ecclesiarum ministros cupare Episcopos, Presbyteros, Pastores atque Doctores. Episcopi. Presbyteri. Pastores. Doctores.

Sequentibus porro temporibus, multo plures in eccle-ı Dei inductae sunt nuncupationes ministrorum in eccle-[13]). Alii enim ordinati sunt Patriarchae, alii Archieopi, alii Suffraganei, item Metropolitani, Archipresbyteri, coni quoque, Subdiaconi, Acoluthi, Exorcistae, Cantores, tores, et nescio qui alii, ut Cardinales, Praepositi, et ıres, Patres minores et maiores, ordines maiores et mi-:s: At de his omnibus nihil sumus nos soliciti, quales ı [14]) fuerint, aut nunc sint. Sufficit nobis apostolica de istris doctrina. Ordines papistarum.

Ita cum sciamus certo Monachos et monachorum ordines sectas, neque a Christo, neque ab Apostolis esse instis, docemus, nihil eas ecclesiae Dei utiles esse, imo perosas. Tametsi enim quondam (cum essent Solitarij, et ıibus sibi victum quaererent, nec ullis essent oneri, sed oribus ecclesiarum ubique parerent, ut Laici) fuerint toıbiles, tamen nunc, quales sint videt, et sentit universus is. Praetexunt nescio quae vota, et vivunt votis suis viprorsus contrariam: ut prorsus optimi eorum inter eos ıerari mereantur, de quibus dixit apostolus, *Audimus* [15]) *sdam versantes inter vos inordinate, nihil operis facientes, curiose agentes. Tales ergo nos in nostris ecclesijs, habemus, nec in ecclesijs Christi habendos esse docemus.* De monachis. 2 Thess. 3.

Nemo autem honorem ministerii ecclesiastici usurpare, id est [16]), ad se largitionibus, aut ullis artibus, aut itrio proprio, rapere debet. Vocentur et eligantur elese ecclesiastica et legitima ministri ecclesiae: id est, elitur religiose ab ecclesia, vel ad hoc deputatis ab ecclesia, ine iusto, et absque turba, seditionibus, et contentione. gantur autem non quilibet, sed homines idonei, eruditione la et sacra, eloquentia pia, prudentiaque simplici, denique deratione et honestate vitae insignes, iuxta canonem apolicum, qui ab apostolo contexitur in 1. ad Tim. 3. cap. ad Tit. 1. cap. Et qui electi sunt, ordinentur a senio- Vocandi ac eligendi sunt ministri. Ordinatio.

---

11) *de* in mscr. Tur. deest. 12) *fidem pietatemque*] mscr. r. *pietatem*. 13) mscr. Tur. *ecclesiam*. 14) *olim* deest in mscr. r. 15) mscr. Tur. *audivimus*. 16) *id est*] mscr. Tur. *ac*.

sacerdotes. tes, sed non ratione ministerij, sed quod per Chri
Exod. 1. 9. fideles facti reges et sacerdotes, offerre possumu
1 Pet. 2. Deo hostias. Diversissima ergo inter se sunt
Apoc. 1. et ministerium. Illud enim commune est Christ
bus, ut modo diximus, hoc non item. Nec e n
limus ecclesiae ministerium, quando [18]) repudiavi
clesia Christi sacerdotium papisticum.

Equidem in novo testamento, Christi non
Sacerdotes et sacerdotium. tale sacerdotium, quale fuit in populo veteri, quo
habuit externam, vestes sacras et caeremonias plu
typi fuerunt Christi [19]), qui illa omnia veniens c
Hebr. 4. [20]) abrogavit. *Manet autem ipse solus sacerdos in*
cui ne quid derogemus, nemini inter ministros sa
cabulum communicamus. Ipse enim Dominus
ordinavit ullos in ecclesia novi testamenti sacerdo
cepta potestate a Suffraganeo, offerant quotidie hos
inquam carnem et ipsum sanguinem Domini pro
tuis, sed qui doceant et sacramenta administre
enim simpliciter et breviter, quid sentiamus de
Ministri novi testamenti quales. menti, vel de ecclesiae Christianae ministris,
tribuamus, exponens, *Sic nos aestimet homo*, in
nistros Christi, et dispensatores mysteriorum De
vult Apostolus, ut de ministris sentiamus, tanqua
stris: ὑπηρέτας vero nuncupavit apostolus subremi
ad nauclerum unice respiciunt, vel homines non s
arbitrio, sed aliis viventes, dominis inquam suis
mandatis omnino dependent. Nam minister eccl
et in omnibus suis officiis, non suo arbitrio ind
illud duntaxat exequi iubetur, quod in mandatis
domino. Et in praesenti quis sit dominus exprimitu
Ministri dispensatores mysteriorum Dei. cui in omnibus ministerij negotijs sunt mancipa
Adiicit praeterea quo [21]) ministerium plenius expl
stros ecclesiae oeconomos esse vel dispensatores

[ysteria vero Dei multis in locis, imprimis ad Ephes. 3.
rit Paulus Evangelium Christi. Mysteria nuncupavit
z) vetustas, Christi sacramenta. Proinde in hoc sunt
ministri ecclesiae, ut Evangelium Christi annuntient
s, et sacramenta administrent. Alibi enim legimus
gelio de fideli servo et prudente, quod eum dominus Luc. 12.
it super familiam suam, ut tempore opportuno det ei
num. Rursus proficiscitur alibi in evangelio peregre
relinquens domum, et in hac dat servis suis potesta-
l substantiam suam, et suum cuique opus.
aec ergo commode dicemus etiam quaedam de pote- De potestate ministrorum ecclesiae.
: officio ministrorum ecclesiae. De potestate hac ope-
quidam disputarunt, subdideruntque suae potestati omnia
s summa, idque contra mandatum domini [23]), qui suis
am prohibuit, humilitatem autem maximopere commen-
Revera alia quidem potestas est mera et absoluta, Lucae 22.
iuris vocatur. Ea potestate Christo domino universorum Mat. 18. 20.
a sunt omnia: sicuti ipse testatus est et dixit, *Data est* Matt. 28.
nnis potestas in coelo et in terra. Et iterum, *Ego sum* Apoc. 1. 3.
et novissimus, ecce sum vivens in secula seculorum,
eo claves inferni et mortis. Item, *Ipse habet clavem*
qui aperit, et nemo claudit, claudit et nemo aperit.
potestatem sibi servat Dominus, nec in alium quen- Potestatem veram sibi servat Dominus.
transfert, ut ipse deinceps ociosus assistat, operantibus
ris spectator. Isaias enim, *Clavem domus David, in-*
ponam super humerum eius. Et iterum, *Cuius impe-* Isaiae 22. Ier. 9.
erit super humerum eius. Nam gubernationem non
aliis in suos humeros, sed servat et utitur adhuc po-
sua, gubernans omnia. Alia porro potestas est of- Postestas officii et ministerialis.
el ministerialis, limitata ab eo, qui plena utitur pote-
Ea ministerio, quam imperio similior est. Concedit
dominus aliquis oeconomo suo potestatem in domum
quo nomine et claves dat, quibus intromittat in do-
vel ex domo excludat, quos Dominus vel intromitti
el excludi. Iuxta hanc potestatem, facit minister ex
, quod a Domino iussus est facere: et dominus ratum
, quod facit [24]), ipsumque ministri sui factum perinde Claves.
im, vult aestimari atque agnosci. Quo nimirum perti-
llae Evangelicae sententiae, *Dabo tibi claves regni coe-* Matth. 16.
, et, *quicquid alligaveris aut solveris in terra, alliga-*
ut solutum erit in coelis. Item, *Quorumcunque remi-* Ioan. 20.
peccata, remittentur eis, et quorumcunque retinueritis
a, retenta erunt. Nisi vero minister res omnes ita
verit, sicut iussus est a domino suo, sed limites fidei

) Kindl. inverso ordine: *etiam nuncupavit.* 23) domini deest
r. Tur. 24) mscr. Tur. *fecit.*

transilierit, sane irritum habetur a domino, quod fecit. Pro-
[illegible] potestas ecclesiastica ministrorum ecclesiae, est functio
[illegible]ma ministri Ecclesiam Dei gubernant quidem, verum
[illegible] in ecclesia sic faciunt, quemadmodum verbo suo prae-
[illegible] dominus: quae cum facta sunt, fideles tanquam ab
[illegible]mino facta reputant. Et de Clavibus, antea quoque
[illegible] est nonnihil [25]).

[illegible]ata est autem omnibus in ecclesia ministris una et
[illegible]s potestas sive functio. Certe ab initio, episcopi vel
[illegible]eri ecclesiam communi opera gubernaverunt: nullus
[illegible]e praetulit, aut sibi ampliorem potestatem dominiumve
[illegible]piscopos usurpavit. Memores enim verborum domini,
[illegible]*erit inter vos prim*[illegible] *esse, sit vester servus*, conti-
[illegible] se in humilitate, et mutuis officijs iuverunt se invi-
[illegible]rnanda et conservanda ecclesia. Interea propter
[illegible]andum, unus aut certus aliquis ministrorum, coe-
[illegible]v[illegible]vit, et in coetu res consultandas proposuit, sen-
[illegible]ias it[illegible] aliorum collegit, denique ne qua oriretur confu-
[illegible] pro virili cavit. Sic legitur fecisse in Actis Apostolorum
Petrus, qui tamen ideo nec aliis fuit praepositus, nec
[illegible] maiore caeteris praeditus. Rectissime enim Cy-
prianus martyr, de Simplicitate clericorum, Hoc erant utique, inquit, et caeteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis: sed exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia una monstretur. Refert item S. Hieronymus non disparia, in Comment. ad epist. ad Titum Pauli, et dicit, Antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, communi presbyterorum consilio, ecclesiae gubernabantur, postquam vero unusquisque eos, quos baptisaverat, suos putabat, non Christi, decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur caeteris, ad quem omnis ecclesiae cura pertineret, et schismatum semina tollerentur. Hoc tamen decretum Hieronymus, non pro divino venditat. Mox enim subiicit, Sicut presbyteri sciunt se ex ecclesiae consuetudine, ei qui sibi praepositus fuerit esse subiectos: ita episcopi noverint se magis consuetudine, quam dispositionis dominicae veritate, presbyteris esse maiores, et in commune debere ecclesiam regere. Haec ille, ideoque nemo iure prohibuerit ad veterem ecclesiae Dei constitutionem redire, et illam prae humana consuetudine recipere.

Quando et quo modo unus aliis praepositus.

Quae sint ministrorum officia.

Officia ministrorum sunt varia, quae tamen plerique ad duo restringunt, in quibus omnia alia comprehenduntur, ad doctrinam Christi evangelicam, et ad legitimam sacramento-

---

25) *Et de Clavibus*] mscr. Tur.: *de clavibus vero.* Deinde in eodem hoc mscr. deest *nonnihil.*

ninistrationem. Ministrorum enim est congregrare sacrum, in hoc exponere verbum Dei, et universam n accommodare ad rationem usumque ecclesiae, ut docentur, prosint auditoribus, et aedificent fideles. rum inquam est, docere imperitos, hortari item, et id progrediendum in via domini cessantes, aut etiam procedentes, consolari item et confirmare pusillanimes, ne contra satanae tentationes varias, corripere pecrevocare in viam errantes, lapsos erigere, contradievincere, lupos denique ab ovili dominico abigere, item et sceleratos, prudenter et graviter increpare, onnivere aut tacere ad conscelerationem [26]): sed et uta administrare, usumque eorum iustum commendare, s ad illa percipienda per sanam doctrinam [27]) praein unitate quoque sancta fideles conservare, et schiprohibere, denique catechisare rudes, pauperum atem commendare ecclesiae, aegrotantes et varijs tentationibus visitare, instruere, et in via vitae repraeterea orationes publicas, vel supplicationes nes tempore, una cum ieiunio, id est, abstinentia san:urare, et omnia quae pertinent ad ecclesiarum tran:m, pacem, et salutem, quam diligentissime curare. m haec omnia rectius faciliusque possit minister praeequiritur ab eo imprimis, ut sit Dei timens, oret lectioni sacrae intendat, et in omnibus et semper et puritate [28]) vitae omnibus praeluceat. Cumque oporteat esse in ecclesia disciplinam, et apud vete- Disciplina. ndam usitata fuerit Excommunicatio, fuerintque iudiesiastica in populo Dei, in quibus per viros prudenpios exercebatur haec disciplina, ministrorum quoque ad aedificationem, disciplinam moderari hanc, pro ne temporum, status publici, ac necessitate. Ubi semenda est regula, omnia fieri debere ad aedificationem, r, honeste, sine tyrannide et seditione. Apostolus statur *sibi a Deo traditam esse in ecclesia potestatem* 2 Cor. 10. *ificationem et non destructionem.* Nam ipsemet Dovetuit lolium in agro dominico eradicari, quando peri- Matth. 13. sit, ne et triticum evellatur.

eterum execramur in praesenti Donatistarum erro- Ministri quoque mali audiendi. ui doctrinam et administrationem sacramentorum, vel m vel inefficacem, ex mala vel bona ministrorum vita nt. Scimus enim vocem Christi audiendam esse vel orum ministrorum ore. Quando ipse Dominus dixit,

---

Scelera item et .... ad conscelerationem] desunt haec scr. Tur. 27) *per sanam doctrinam*] Etiam haec verba in macr. Tur. 28) Kindl. *puritati.*

Matth. 23. *Quae dicunt, facite, secundum opera autem eorum nolite facere.* Scimus sacramenta, ex institutione, et per verbum Christi sanctificari, et efficacia esse pijs, tametsi offerantur ab indignis ministris. De qua re ex scripturis multa contra Donatistas disputavit Beatus Dei servus Augustinus. Atqui debet interim iusta esse inter ministros disciplina. Inquirendum enim diligenter in doctrinam et vitam ministrorum, in synodis. Corripiendi sunt peccantes a senioribus, et in viam reducendi, si sunt sanabiles, aut deponendi, et velut lupi, abigendi sunt per veros pastores a grege dominico, si sunt incurabiles. Si enim sint pseudodoctores, minime ferendi sunt. Neque vero et Oecumenica improbamus concilia, si ad exemplum celebrentur apostolicum, ad ecclesiae salutem, non perniciem.

Synodi.

Dignus operarius sua mercede.

Ministri quoque fideles omnes, ut boni operarij, mercede sua digni sunt, nec peccant, quando stipendium omniaque interim [29]) necessaria pro se et sua familia accipiunt. Nam Apostolus ostendit haec iure dari ab ecclesia, et accipi a ministris, in 1. ad Corinth. 9. et in 1. ad Tim. 5. et alibi quoque. Confutati sunt autem apostolica doctrina, et Anabaptistae, qui ministros ex ministerio suo viventes, damnant, et convitijs proscindunt.

DE SACRAMENTIS ECCLESIAE CHRISTI.

XIX.

Sacramenta adiuncta verbo, et quid sint.

Praedicationi verbi sui adiunxit Deus mox ab initio, in ecclesia sua sacramenta vel signa sacramentalia. Ita enim clare [1]) testatur universa scriptura sacra. Sunt autem sacramenta symbola mystica, vel ritus sancti aut sacrae actiones, a Deo ipso instutae, constantes [2]) verbo suo, signis, et rebus significatis, quibus in ecclesia summa sua beneficia, homini exhibita, retinet in memoria, et subinde renovat, quibus item promissiones suas obsignat, et quae ipse nobis interius praestat, exterius repraesentat, ac velnti oculis contemplanda subiicit, adeoque fidem nostram, spiritu Dei in cordibus nostris operante, roborat et auget: quibus denique nos ab omnibus alijs populis et religionibus separat, sibique soli consecrat et obligat, et quid a nobis requirat, significat.

Sacramenta alia veteris, alia novi testamenti.

Et sunt quidem alia veteris, alia novi populi sacramenta. Veteris populi sacramenta fuerunt, Circumcisio, et Agnus paschalis, qui immolabatur: quo nomine ad sacrificia refertur,

29) *interim*] mscr. Tur. *vitae*.
1) *clare* deest in mscr. Tur. 2) *constantes* deest in mscr. Tur.

runt celebrata ab origine mundi. Novi populi sa- sunt Baptismus et Coena dominica. Sunt qui ita novi populi septem [3]) numerent. Ex quibus nos iam, ordinationem ministrorum, non papisticam qui-a, sed apostolicam, et matrimonium agnoscimus in-se Dei utilia, sed non sacramenta. Confirmatio et unctio, inventa sunt hominum, quibus nullo cum rere potest ecclesia. Neque illa nos in nostris ee-abemus. Nam habent illa quaedam, quae minime possumus. Nundinationem omnem, quam exercent ses in dispensatione sacramentorum, omnino exe-

Novi populi Sacramenta quot.

Author autem sacramentorum omnium, non est lus sed Deus solus. Homines sacramenta insti-a possunt. Nam pertinent illa ad cultum Dei. At non est instituere et formare Dei cultum [4]): sed a Deo recipere et custodire. Praeterea habent promissiones adiunctas, quae requirunt fidem. Fi-a solo Dei verbo innititur. Et verbum Dei habetur ularum, literarum, sacramenta vero instar sigillorum: ris Deus appendit solus. Et ut Deus sacramento-or est, ita perpetuo operatur in ecclesia, in qua guntur sacramenta: adeo ut fideles cum a ministris ta percipiunt, agnoscant operari Deum in suo insti-oque sacramenta perinde, ac ex ipsius Dei manu, , et ipsis ministri vitium (si quod insigne ipsi [5]) a obesse, quando agnoscant, sacramentorum integri-endere ac institutione Domini. Unde etiam discri-perte in administratione sacramentorum inter domi-m, et domini ministrum, confitentes sacramentorum ab ipso domino, symbola autem a domini ministris.

Author sacramentorum.

Christus operatur adhuc in sacramentis.

Discriminandum inter authorem et ministrum sacramentorum.

erum praecipuum illud, quod in omnibus sacramen-nitur a Deo, et attenditur a pijs omnibus omnium (quod alij nuncupant [6]) substantiam et materiam torum) Christus est servator, hostia illa unica, agnus Dei mactatus ab origine mundi, petra quoque illa, mnes maiores nostri biberunt, per quem electi omnes ntur sine manibus, per spiritum sanctum, abluun-peccatis suis omnibus, et aluntur vero corpore et Christi ad vitam aeternam.

Substantia vel praecipuum in sacramentis.

uantum quidem attinet ad illud, quod in sacramen-raecipuum, et res ipsa, paria sunt utriusque populi ta. Nam Christus unicus [7]) mediator, et servator

Similitudo et differentia Sacramentorum veteris et novi populi.

---

ndl. inverso ordine: *Sunt qui septem sacr.... numerent.* inverso ordine: *cultum Dei.* 5) mscr. Tur. exhibet *ipsis* Consentit ed. Oxon. 1827. 6) in mscr. Tur. *omissis uncinis* od et post v. *sacramentorum* scriptum est *vocant* pro *nun-*) in mscr. Tur. v. *unicus* deest.

fidelium, utrobique est illud [8] praecipuum, et ipsa res sacramentorum. Unus et idem Deus, utrobique horum est author. Utrique populo data sunt illa, ut signa adeoque obsignationes gratiae et promissionum Dei, quae in memoriam reducant, reparentque maxima Dei beneficia, quibus item fideles ab omnibus alijs orbis religionibus seiungerentur, denique quae spiritualiter per fidem perciperentur, et percipientes obstringerent ecclesiae, et ipsos sui admonerent officij. In his inquam et similibus, non disparia sunt utriusque populi sacramenta, quae tamen in signis sunt diversa.

Et quidem constituimus etiam in his ampliorem differentiam. Nostra enim firmiora et magis durabilia sunt, utpote quae in finem usque seculi nunquam mutabuntur. Sed et rem et promissionem completam vel perfectam in Christo testantur, quam complendam illa significabant. Simpliciora item sunt nostra et minus operosa, minus item sumptuosa et caeremonijs involuta. Pertinent praeterea ad ampliorem populum, per totum terrarum orbem dispersum: cumque etiam illustriora sint, et [9] maiorem (per spiritum sanctum [10]) excitent [11] fidem [12], insequitur etiam [13] uberior spiritus copia.

Veterib. abrogatis, nostra successerunt sacramenta.

Certe cum Christus verus Messias nobis sit exhibitus, et abundantia gratiae [14] effusa in populum novi testamenti, abrogata sunt utique, ac desierunt veteris populi sacramenta, et subrogata sunt novi testamenti symbola, in locum circumcisionis, baptismus, et in locum agni pascalis sacrificiorumque, coena dominica.

Quibus rebus constent sacramenta.

Sicut autem quondam sacramenta constabant verbo, signo et re significata, ita nunc quoque ijsdem veluti partibus absolvuntur. Nam verbo Dei fiunt, quae antea non fuerunt, sacramenta. Consecrantur enim verbo, et sanctificata esse ostenduntur ab eo qui instituit.

Consecratio sacramentorum.

Et sanctificare vel consecrare, est rem aliquam Deo sacrisque usibus dedicare, hoc est, a communi vel prophano usu segregare et sacro usui destinare. Sunt enim in sacramentis signa petita ex usu vulgari, rês externae et visibiles. In baptismo enim, signum est elementum aquae, ablutioque illa visibilis, quae fit per ministrum. Res autem significata, est regeneratio vel ablutio a peccatis. In coena vero Domini, signum est panis et vinum, sumptum [15] ex communi usu cibi et potus. Res autem significata, est ipsum traditum Domini corpus, et san-

---

8) *fidelium* et *illud* vocabula non extant in mscr. Tur. 9) *et* deest in mscr. Tur. 10) *per spiritum sanctum*] haec v. non leguntur in mscr. Tur. 11) *excitent*] mscr. Tur. *excitant*. 12) post v. *fidem* addit mscr. Tur. *et*. 13) *etiam* deest in mscr. Tur. 14) Kindl. exhibet: *abundans gratia*. 15) *sumptum*] mscr. Tur. *sumptus*.

guis eius effusus pro nobis, vel communio corporis et sanguinis Domini. Proinde aqua, panis et vinum sua natura, et extra institutionem divinam, ac usum sanctum, duntaxat id sunt, quod esse dicuntur, et experimur. Caeterum, si accedat Domini verbum, cum invocatione divini nominis, et renovatione primae institutionis et sanctificationis, signa ista consecrantur, et sanctificata a Christo esse ostenduntur. Manet enim semper efficax in ecclesia Dei prima Christi institutio et consecratio sacramentorum, adeo ut qui non aliter celebrent Sacramenta, quam ipse Dominus [16]) ab initio instituit, fruantur etiam nunc prima illa consecratione omnium praestantissima. Et ideo recitantur in celebratione sacramentorum ipsa verba Christi. Et quoniam verbo Dei discimus, quod signa haec Signa accipiant rerum signatarum nomina.
in alium finem sint instituta a Domino, quam usurpentur vulgo, ideo docemus signa nunc in usu sacro, usurpare rerum signatarum vocabula, nec appellari amplius [17]) aquam tantum, panem et vinum, sed etiam regenerationem vel lavacrum renovationis, item corpus et sanguinem domini, vel symbola aut sacramenta corporis et sanguinis Domini. Non quod symbola mutentur in res significatas, et desinant esse id quod sunt sua natura. Alioqui enim sacramenta non essent, quae re significata duntaxat constarent, signa non essent: sed ideo usurpant signa rerum nomina, quod rerum Unio sacramentalis.
sacrarum sunt symbola mystica, et signa et res significatae, inter se sacramentaliter coniunguntur, coniunguntur inquam, vel uniuntur per significationem mysticam, et voluntatem vel consilium eius, qui sacramenta instituit. Non enim aqua, panis et vinum, sunt signa vulgaria, sed sacra. Et qui instituit [18]) aquam baptismi, non ea voluntate consilioque [19]) instituit, ut fideles aqua duntaxat baptismi perfundantur: et qui iussit in Coena, panem edere, et vinum bibere, non hoc voluit, ut fideles panem et vinum tantum percipiant, sine mysterio, sicut domi suae panem manducant, sed ut rebus quoque significatis, spiritualiter communicent, et vere per fidem abluantur a peccatis, et Christo participent [20]).

Idcirco minime probamus eos, qui sanctificationem sacramentorum attribuunt, nescio quibus characteribus, et recitationi, vel virtuti verborum pronuntiatorum a consecrato [21]), et qui habeat intentionem consecrandi, aut rebus aliis adventitijs [22]), quae neque Christi, neque Apostolorum,

---

16) *Dominus* deest in mscr. Tur. 17) mscr. Tur. *amplius appellari.* 18) mscr. Tur. *Et qui aquam baptismi instituit.* 19) *consilioque*] mscr. Tur. *et hoc consilio.* 20) *communicent, et vere...... participent*] mscr. Tur. *et vere per fidem communicent, ac abluantur a peccatis et participent Christo.* 21) *consecrato*] Kindl. *consecratore.* 22) *adventitijs*] mscr. Tur. *adiaventitijs.*

Sectae. vel verbo, vel exemplo nobis traduntur. Neque probamus eorum quoque doctrinam, qui de sacramentis perinde loquuntur, ut signis communibus, non sanctificatis aut efficacibus [23]. Neque eos probamus, qui propter invisibilia, aspernantur in sacramentis visibilia, adeoque signa sibi credunt fore supervacanea, quod rebus se iam frui arbitrantur [24], quales Messaliani fuisse dicuntur. Neque vero approbamus [25] istorum quoque [26] doctrinam, qui docent, gratiam et res significatas, signis ita alligari et includi, ut quicunque signis exterius participent, etiam interius [27] gratiae rebusque significatis, participes sint, quales quales sint.

Sacramentis res neque inclusae sunt, neque alligatae.

Interim sicut a dignitate, vel indignitate ministrorum, non aestimamus integritatem sacramentorum, ita neque a conditione sumentium. Agnoscimus enim sacramentorum integritatem ex fide vel veritate meraque bonitate Dei dependere. Sicut enim verbum Dei manet verum verbum Dei, quo non tantum verba nuda recitantur, dum praedicatur, sed simul a Deo offeruntur res verbis significatae, vel annuntiatae, tametsi impij vel increduli verba audiant, et intelligant, rebus tamen significatis non perfruantur, eo quod vera fide non recipiant: Ita sacramenta verbo, signis et rebus significatis, constantia, manent vera et integra sacramenta, non tantum significantia res sacras, sed [Deo offerente etiam [28] res significatas, tametsi increduli res oblatas non percipiant. Fit hoc non dantis aut offerentis Dei vitio, sed hominum sine fide illegitimeque accipientium culpa: quorum incredulitas, fidem Dei irritam non facit.

Rom. 3.

Ad quid instituta sacramenta.

Porro cum mox ab initio, quando expositum est, quid sint sacramenta, pariter et obiter explicatum sit, ad quid sint instituta, non est quod semel dicta, cum molestia repetantur. Consequenter ergo sigillatim dicemus, de novi populi sacramentis [29].]

---

23) *efficacibus*] mscr. Tur. *inefficacibus.* 24) *sibi credunt..... arbitrantur*] mscr. Tur. *supervacanea sibi fore credunt, quod se significatis iam frui arbitrentur.* 25) mscr. Tur. add. *et.* 26) *quoque* deest in mscr. Tur. 27) *signis exterius participent, etiam interius*] mscr. Tur. *sacramentis ipsis foris participent, etiam.* 28) *etiam*] mscr. Tur. *sumentibus.* 29) *Deo offerente ..... sacramentis.*] Hic etiam Bull. chartae scidulam glutine adiunxit, qua prius scripta paullo immutavit. Antea ita scripserat: *sed offerentia sumentibus eas: licet interim increduli res ipsas ipsis oblatas non percipiant. Fit hoc --- hominis sine fide id est non legitime accipientis culpa. Sic nostra indignitas nihil derogat sacramentorum integritati, quae in semetipsis ut a deo instituta sunt, semper integra sunt. Quia fidelis manet Deus, licet nos verbis eius non credamus.* Rom. 3. *Porro ---- quando exposui quid sint sacr. simul explicaverim, ad quid -- repetantur. Dicemus ergo sigillatim de ---.*

DE SANCTO BAPTISMO.

XX.

Baptismus a Deo institutus et consecratus est, primus- Institutio
ne baptisavit Ioannes, qui Christum aqua in Iordane tinxit. Baptismi.
nde defluxit ad Apostolos, qui et ipsi aqua baptisarunt.
ssit hos manifeste dominus Evangelium [1]) praedicare, *et* Matth. 28.
ptisare, in nomine patris, et filii, et spiritus sancti. Et
etrus ad Iudaeos interrogantes quid facere deberent? dixit
Actis, *Baptisetur unusquisque vestrum in nomine Iesu* Act. 2.
risti, ad remissionem peccatorum, et accipietis donum
iritus sancti. Unde a nonnullis baptismus nuncupatus est
gnum initiale populi Dei, utpote quo initiantur Deo, ele-
i Dei.

Unus est duntaxat Baptismus in Ecclesia Dei, et satis Unus est ba-
t semel baptisari, vel initiari Deo. Durat autem semel ptismus.
ceptus baptismus per omnem vitam, et est perpetua ob-
gnatio adoptionis nostrae. Etenim baptisari in nomine Chri- Baptisari
i est, inscribi, initiari, et recipi in foedus, atque familiam, quid?
eoque in haereditatem filiorum Dei, imo iam nunc nuncu-
ri nomine Dei, id est, appellari filium Dei, purgari item
sordibus peccatorum, et donari varia Dei gratia, ad vitam
vam et innocentem. Baptismus ergo in memoria retinet,
reparat ingens Dei beneficium, generi mortalium praesti-
m. Nascimur enim omnes in peccatorum sordibus, et su-
us filij irae. Deus autem qui dives est misericordia, pur-
t nos a peccatis gratuito, per sanguinem filij sui, et in
e adoptat nos in filios, adeoque foedere sancto nos sibi
nectit et varijs donis ditat, ut possimus novam vivere
tam. Obsignantur haec omnia baptismo. Nam intus rege-
ramur, purificamur, et renovamur a Deo per spiritum san-
um: foris autem accipimus obsignationem maximorum dono-
m, in aqua, qua etiam maxima illa beneficia repraesen-
ntur et veluti oculis nostris conspicienda proponuntur.
eoque baptisamur, id est, abluimur, aut aspergimur aqua
sibili. Aqua enim sordes mundat, deficientia et aestuantia Aqua bapti-
creat, et refrigerat corpora. Gratia vero Dei haec anima- samur.
s praestat, et quidem invisibiliter vel spiritualiter.

Separat item Deus nos [2]) baptismi symbolo ab omnibus Baptismi
ienis religionibus et populis, et sibi consecrat ceu peculium: obligatio.
s itaque dum baptisamur, confitemur fidem nostram, et
stringimur Deo ad obedientiam et mortificationem carnis
eoque novitatem, adeoque inscribimur in sanctam Christi

---

1) *Evangelium* deest in mscr. Tur. 2) mscr. Tur. *nos Deus.*

militiam, ut toto vitae cursu pugnemus contra mundum et satanam, atque carnem propriam. Baptisamur praeterea in unum ecclesiae corpus, ut cum omnibus membris ecclesiae, pulchre in una et eadem religione mutuisque officijs, consentiamus.

Formula baptisandi. Credimus perfectissimam esse baptisandi formam, qua Christus ipse baptisatus est, et qua baptisarunt apostoli. Ergo quae humana inventione postea adiecta [3]) et usurpata sunt in ecclesia, non arbitramur necessaria esse [4]) ad perfectionem baptismi: cuius generis est exorcismus, usus item ardentis luminis, olei, salis, sputi et similium rerum, ut quod baptismus singulis annis, pluribus caeremonijs bis consecratur. Nos enim credimus unum ecclesiae baptismum, in prima Dei institutione sanctificatum esse, et consecrari per verbum, efficacemque [5]) esse nunc etiam, propter [6]) primam Dei benedictionem.

Minister baptismi. Docemus, baptismum in ecclesia non administrari debere a mulierculis, vel ab obstetricibus. Paulus enim removit mulierculas ab officijs ecclesiasticis. Baptismus autem pertinet ad officia ecclesiastica. Anabaptistae. Damnamus Anabaptistas, qui negant baptisandos esse infantulos recens natos a fidelibus. Nam iuxta doctrinam Evangelicam, horum est regnum Dei, et sunt in foedere Dei, cur itaque non daretur eis signum foederis Dei? cur non per sanctum baptisma initiarentur, qui sunt peculium et in ecclesia Dei? Damnamus Anabaptistas, et in aliis ipsorum dogmatibus, quae contra verbum Dei [7]) peculiaria habent. Non sumus ergo Anabaptistae, neque cum eis in ulla re ipsorum communicamus [8]).

DE SACRA COENA DOMINI.

XXI.

Coena domini. Coena domini, quae et mensa domini et Eucharistia, id est, gratiarum actio nuncupatur, ideo coena nuncupatur vulgo, quod a Christo in ultima illa coena sua instituta sit, eamque [1]) adhuc repraesentet, ac in ipsa spiritualiter cibentur et potentur fideles. Author et consecrator coenae. Author enim Coenae dominicae, non est angelus aut homo ullus, sed ipse Dei filius dominus noster Iesus Christus, qui primus eam ecclesiae suae con-

---

3) *adiecta*] mscr. Tur. *inventa*. 4) *esse* in mscr. Tur. deest. 5) Kindl. *efficaxque*. 6) *propter* deest in mscr. Tur. 7) *contra verbum Dei* non leguntur in mscr. Tur. 8) *Non sumus ergo ..... communicamus*] haec v. desunt in mscr. Tur.

1) *eamque*] mscr. Tur. *eaque*.

secravit. Durat autem ea consecratio vel benedictio adhuc apud omnes eos, qui non aliam coenam, sed illam ipsam celebrant, quam dominus instituit: ad quam verba coenae domini recitant, et in omnibus ad unum Christum vera fide respiciunt, ex cuius veluti manibus accipiunt, quod per mini-nisterium ministrorum ecclesiae accipiunt. Retinere vult Dominus ritu hoc sacro, in recenti memoria, maximum generi mortalium praestitum beneficium, nempe, quod tradito corpore et effuso suo sanguine, omnia nobis peccata nostra [2]) condonavit, ac a morte aeterna et potestate diaboli nos redemit, iam pascit nos sua carne et potat suo sanguine [3]), quae vera fide spiritualiter [4]) percepta, alunt nos ad vitam aeternam. Et hoc tantum beneficium renovatur toties, quoties coena domini [5]) celebratur. Dixit enim Dominus: *hoc facite in mei commemorationem*. Obsignatur item hac coena sacra [6]), quod revera corpus domini pro nobis traditum, et sanguis eius in remissionem peccatorum nostrorum effusus est, ne quid fides nostra vacillet. Et quidem visibiliter hoc foris sacramento per ministrum repraesentatur, et veluti oculis contemplandum exponitur, quod intus in anima invisibiliter, per ipsum spiritum sanctum praestatur. Foris offertur a ministro panis, et audiuntur voces Domini, *Accipite, edite, Hoc est corpus meum, Accipite et dividite inter vos, Bibite ex hoc omnes* [7]), *Hic est sanguis meus*. Ergo accipiunt fideles, quod datur a ministro domini, et edunt panem domini, et bibunt de poculo domini: intus interim opera Christi per spiritum sanctum percipiunt etiam carnem et sanguinem domini, et pascuntur his in vitam aeternam. Etenim caro et sanguis Christi verus cibus et potus est ad vitam aeternam: et Christus ipse, quatenus pro nobis traditus et salvator noster est, illud praecipuum Coenae est, nec patimur quicquam aliud in locum eius substitui.

Memoria beneficiorum Dei.

Signum et res signata.

Ut autem rectius et perspicacius intelligatur, quomodo caro et sanguis Christi sint cibus et potus fidelium, percipianturque a fidelibus ad vitam aeternam, paucula haec adiicimus. Manducatio non est unius generis. Est enim manducatio corporalis, qua cibus in os percipitur ab homine, dentibus atteritur, et in ventrem deglutitur. Hoc manducationis genere intellexerunt olim Capernaitae sibi manducandam carnem Domini, sed refutantur ab ipso, Ioan. cap. 6. Nam ut caro Christi corporaliter manducari non potest citra

---

2) *nostra* deest in mscr. Tur. 3) *pascit nos sua carne et potat suo sanguine*] mscr. Tur. *et potat nos sua carne et suo sanguine.* 4) *spiritualiter* deest in mscr. Tur. 5) *domini* non extat in mscr. Tur. 6) *Obsignatur item hac coena sacra*] mscr. Tur. *Obsignat item hoc ingens beneficium.* 7) *Bibite ex hoc omnes*] desunt haec vv. in mscr. Tur.

flagitium aut truculentiam, ita non est cibus ventris quod omnes fateri coguntur[8]). Improbamus itaque[9]) nem in Decretis pontificum, Ego Berengarius[10]), de secrat. Distinct. 2. Neque enim credidit vetustas pia, nos credimus, corpus Christi manducari ore corporis[11] poraliter, vel essentialiter.

Spiritualiter manducare dominum.

Est et spiritualis manducatio corporis Christi, quidem, qua existimemus cibum ipsum[12]) mutari in sp sed qua, manente in sua essentia et proprietate cor sanguine Domini,' ea nobis communicantur[13]) spirit utique non corporali modo, sed spirituali, per spirit ctum, qui videlicet ea, quae per carnem et sanguin mini pro nobis in mortem tradita, parata sunt, ipsam remissionem peccatorum, liberationem, et vitam a applicat et confert nobis, ita ut Christus in nobis v nos in ipso vivamus, efficitque ut ipsum, quo talis sit bus et potus spiritualis noster, id est, vita nostra, percipiamus[15]).

Christus cibus conservat in vita.

Sicut enim cibus et potus corpor pora nostra non tantum reficiunt ac roborant sed e conservant: ita et caro Christi tradita pro nobis, et eius effusus pro nobis, non tantum reficiunt et robo mas nostras, sed etiam in vita conservant, non quidem corporaliter eduntur et bibuntur, sed quat ritualiter nobis a spiritu Dei communicantur[16]), Domino, *Et panis quem ego dabo, caro mea est, qu pro mundi vita.* Item, *Caro* (nimirum corporaliter ma *non prodest quicquam, spiritus est, qui vivificat.* *quae loquor vobis, spiritus et vita sunt.*

Christus editur vel percipitur fide.

Et sicut cibum in nosmetipsos edendo recipere, ut operetur i suamque[17])-in nobis efficaciam exerat, cum extra nos tus, nihil nobis prosit: ita necesse est nos fide Christ cipere, ut noster fiat, vivatque in nobis, et nos i Dicit enim, *Ego sum panis vitae. Qui venit ad me, esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam.* Item, *ederit me, vivet et ipse propter me: ac manet in me et in ipso*[18]).

Spiritualis cibus.

Ex quibus omnibus claret nos, per spiritu cibum, minime intelligere imaginarium, nescio quem, ci sed ipsum Domini corpus pro nobis traditum, quod

---

8) *omnes fateri coguntur*] mscr. Tur. *fatentur omnes.* 9) edit. Kindl. *itaque* post voc. *Decretis* legitur. 10) *Berengar* Kindl. addit *etc.* 11) *ore corporis*] desunt h. vv. in mscr. Tur. Kindl. omisit v. *ipsum.* 13) *ea nobis communicantur*] m Tur. *credimus ea communicari nobis.* 14) *efficitque, ut ipsum, talis sit*] mscr. Tur. *ipsumque ut talis sit.* 15) mscr. Tur. *per mus.* 16) *communicantur*] add. mscr. Tur. *et fide vera a nobis cipiuntur.* 17) mscr. Tur *et suam.* 18) *ac manet in me et ei ipso*] desunt h. v. in mscr. Tur.

itatur a fidelibus, non corporaliter, sed spiritualiter
lem. In qua re sequimur per omnia doctrinam ipsius
oris Christi domini, apud Ioannem capite sexto. Et
lis carnis, et potus[19]) sanguinis Domini, ita est ne- Manducatio ad salutem necessaria.
ius ad salutem, ut sine ipso nullus servari possit. Fit
hic esus et potus spiritualis, etiam extra Domini[20])
a, et quoties, aut ubicunque homo in Christum credi-
Quo fortassis illud Augustini pertinet, Quid paras
s et ventrem? crede, et manducasti.

Praeter superiorem manducationem spiritualem; est et Sacramentaliter manducare dominum.
nentalis manducatio corporis domini[21]), qua fidelis
ntum spiritualiter et interne participat vero corpore
guine Domini, sed foris etiam accedendo ad mensam
, accipit visibile corporis et sanguinis domini sacra-
m. Prius quidem, dum credidit fidelis, vivificum ali-
m percepit, et ipso fruitur adhuc, sed ideo, dum[22])
nentum quoque accipit, non nihil accipit. Nam[23]) in
natione communicationis corporis et sanguinis domini
adeoque magis magisque incenditur, et crescit fides,
rituali alimonia reficitur[24]). Dum enim vivimus, fides
ias habet accessiones. Et qui foris vera fide sacra-
m percipit, idem ille non signum duntaxat percipit,
ipsa quoque, ut diximus, fruitur. Praeterea idem ille
ini et mandato domini obedit, laetoque animo gratias
mptione sua totiusque generis humani agit, ac fidelem
dominicae memoriam peragit, atque coram ecclesia,
corporis membrum sit, attestatur: obsignatur item per-
ibus sacramentum, quod corpus domini non tantum in
s pro hominibus sit traditum, et sanguis eius effusus,
peculiariter pro quovis fideli communicante[25]), cuius ci-
t potus sit ad vitam aeternam.

Caeterum qui nulla cum fide ad hanc sacram domini Increduli sumunt sibi sacramentum in iudicium.
m accedit[26]), sacramento duntaxat communicat[27]) et
sacramenti, unde est vita et salus, non percipit[28]). Et
indigne edunt de mensa domini[29]). Qui autem in-
edunt de pane domini, et de poculo eius bibunt, rei
corporis et sanguinis domini, et ad iudicium sibi edunt
unt. Nam cum vera fide non accedant, mortem Chri-

19) *carnis et potus*] mscr. Tur. *et potus carnis et.* 20) *Domi-*
ni in mscr. Tur. 21) Verba *corporis domini* desunt in mscr.
22) In mscr. Tur., ed. Oxon. et edit. Kindl. addita est
particula. 23) *accipit. Nam*] mscr. Tur. *accipit, sed.* 24) *refi-*
mscr. Tur. *reficimur.* 25) mscr. Tur. *communicanti.* 26)
Tur. *accedunt.* 27) *communicat*] mscr. Tur. *communicant.* 28)
et vita et salus, non percipit] mscr. Tur. *non percipiunt, unde*
et salus. 29) *Et tales .... domini*] desunt haec vv. in mscr.

sti contumelia afficiunt, et ideo damnationem sibi ipsis edunt et bibunt.

Ergo corpus domini et sanguinem eius, cum pane et vino non ita coniungimus, ut panem ipsum dicamus esse corpus Christi, nisi ratione sacramentali[30]): aut sub pane corporaliter latitare corpus Christi, ut etiam sub speciebus panis adorari debeat, aut quicunque signum percipiat, idem et rem percipiat ipsam. Corpus[31]) Christi in coelis est ad dextram patris. Sursum ergo elevanda sunt corda, et non defigenda in panem, nec[32]) adorandus dominus in pane. Et tamen non est absens ecclesiae suae celebranti coenam[33]) dominus. Sol absens a nobis in coelo, nihilominus efficaciter praesens est nobis: quanto magis sol iustitiae Christus, corpore in coelis absens nobis, praesens est nobis, non corporaliter quidem, sed spiritualiter per vivificam operationem, et ut ipse se nobis praesentem futurum exposuit, in ultima coena. Ioan. 14. 15. 16. Unde consequens est, nos non habere coenam sine Christo, interim tamen habere coenam incruentam et mysticam, sicuti universa nuncupavit vetustas.

Admonemur praeterea celebratione coenae dominicae, ut memores simus, cuius corporis membra facti simus, et idcirco concordes simus cum omnibus fratribus, ut sancte vivamus, et non polluamus nos flagitijs et peregrinis religionibus, sed in vera fide in finem usque vitae perseverantes, studeamus excellere sanctimonia vitae. Decet ergo, ut accessuri ad coenam, prius nosipsos iuxta praeceptum Apostoli probemus, imprimis quali simus fide praediti, an credamus, Christum venisse, servandis peccatoribus et ad poenitentiam vocandis, et an quisque credat se in horum esse numero, qui per Christum liberati servantur[34]), et an mutare vitam pravam instituerit, ac vivere sancte perseverareque, auxiliante domino, in vera religione et in concordia cum fratribus, dignasque Deo pro liberatione agere gratias, etc.[35])

Pr[...]atio ad [...]nam.

Ritum, modum vel formam coenae, illam existimamus esse simplicissimam et[36]) praestantissimam, quae proxime accedit ad primam domini institutionem, et apostolicam doctrinam[37]): quae videlicet constat annuntiatione verbi Dei, precibus pijs, ipsa actione dominica, et repetitione eius, manducatione cor-

Ritus coenae et utraque species.

---

30) Verba *nisi ratione sacramentali* uncis inclusa sunt in mscr. Tur. 31) Mscr. Tur. haec habet: *Corpus enim Christi non potest comedi corporaliter, sed spiritualiter duntaxat per fidem ad vitam. Corpus item Christi* sqq. 32) *nec*] mscr. Tur. *et.* 33) *ecclesiae celebranti coenam* desunt in mscr. Tur. 34) *qui per Christum liberati servantur*] mscr. Tur. *ac per Christum esse servatum.* 35) *et in concordia .... gratias, etc.*] Omnia haec desunt in mscr. Tur. 36) *simplicissimam et*] Etiam haec desunt in mscr. Tur. 37) Kindl. omisit v. *doctrinam.*

oris, et potu [38]) sanguinis domini, memoria item mortis dominicae salubri, et gratiarum actione fideli, nec non sancta consociatione in corporis ecclesiastici unionem. Improbamus itaque illos, qui alteram speciem, poculum inquam domini, fidelibus subtraxerunt. Graviter enim hi peccant contra institutionem domini, dicentis, *Bibite ex hoc omnes:* quod ad panem, non ita expresse dixit.

Missa qualis aliquando apud veteres fuerit, tolerabilis an intolerabilis, modo non disputamus: hoc autem libere dicimus, missam, quae hodie in usu [est [39]) per universam Romanam Ecclesiam, plurimas et iustissimas quidem ob causas, in ecclesiis nostris esse abrogatam [40]), quas sigillatim ob brevitatem nunc non commemoramus. Certe approbare non potuimus, quod ex actione salubri, spectaculum inane sit factum, quod item facta est meritoria, vel celebrata pro pretio, quodque in ea [41])] sacerdos dicitur conficere ipsum domini corpus, et hoc offerre [42]) realiter, pro remissione peccatorum vivorum et mortuorum: adde et in honorem [43]) celebrationem, vel memoriam sanctorum in coelis, etc. [44]).

Subiunxerat denique hic bull. Sequentem articulum *de vestibus et vasis in coena*, quem expunxit: *Vestes et vasa a ministris coenae usurpari docemus vulgaria et tamen munda atque honesta. Dixit beatus Antistes Ambrosius, Aurum sacramenta non quaerunt, neque auro placent, quae auro non emuntur. Ideoque in ecclesiis nostris panis domini imponitur mensae domini in canistro vimineo, et defertur ad populum a mensa in ligneis patinis non in aureis ut vocant pateris, ita sanguis domini non distribuitur in calicibus aureis, sed poculis et ipsis ligneis. Docemus enim Deo non probari luxum, sed moderationem, et curandam atque contemplandam esse in usu Sacramentorum non materiam, sed mysterium. Ideoque portabili et mensa quoque mensa utimur, aras omnes eliminavimus. Quoties vero annuo coena domini celebranda sit ecclesiae cuiusque arbitrio et voluntati permittimus, modo hic sua libertate non abutatur.*

---

38) *corporis, et potu*] mscr. Tur. *et potu corporis et.* 39) [*est in usu......quodque in ea*] Hic etiam Bull. in scidula affixa annotata scripta correxit. Antea scripserat: - - - ecclesiam, „*pijs omnibus esse fugiendam, veluti coenae dominicae eversionem et pernitiem. Sunt in ipsa abominanda plurima, quae etiam nunc non communico, illud imprimis, quod sublata communione spectaculum inane facta est missa, nundinatioque turpis cum ipsa exercetur, quodque in ea....*“ 40) *abrogatam*] mscr. Tur. *abrogatas* (!). 41) *ea*] mscr. Tur. *ipsa.* 42) Verba: *ipsum domini corpus, et hoc offerre* desunt in edit. Lindl. 43) edit. 1568. ex errore typog. *honorum* pro *honorem.* 44) *etc.* signum deest in mscr. Tur.

DE COETIBUS SACRIS ET ECCLESIASTICIS.

XXII.

Quae fieri debeant in coetibus sacris.

Tametsi omnibus [1]) sacras literas privatim legere domi, et instruendo aedificare mutuum in vera religione liceat, ut tamen [2]) legitime annuncietur verbum Dei populo, et preces ac supplicationes fiant publice [3]), sacramenta item celebrentur legitime, et collecta ecclesiae fiat in pauperes et omnes ecclesiae necessarios sumptus faciendos, aut usus sustentandos, necessarii sunt omnino coetus sacri, vel Ecclesiastici fidelium conventus. Constat enim in Ecclesia apostolica et primitiva, huiusmodi coetus esse ab omnibus pijs frequentatos. Quotquot hos aspernantur, et ab his sese [4]) segregant, religionem veram contemnunt, urgendique sunt a pastoribus et pijs magistratibus, ne contumacius se segregare, et coetus sacros aversari pergant. Sint vero coetus ecclesiastici non occulti et obscuri, sed publici atque frequentes, nisi persequutio hostium Christi et ecclesiae non sinat [5]) esse publicos. Scimus enim quales fuerint quondam primitivae ecclesiae coetus in abditis locis, sub tyrannide Romanorum principum. Sint autem loca in quibus coëunt fideles, honesta [6]), et ecclesiae Dei per omnia commoda. Deligantur ergo aedes amplae, aut templa. Repurgentur tamen ab ijs rebus omnibus, quae ecclesiam non decent [7]). Instruantur autem [8]) omnia pro decoro, necessitate, et honestate pia, ne quid desit [9]), quod requiritur ad ritus et usus ecclesiae necessarios.

Modeste et humiliter versandum in coetibus.

Sicut autem credimus Deum non habitare in templis manu factis, ita propter verbum Dei et usus sacros, scimus loca Deo cultuique eius [10]) dedicata, non esse prophana sed sacra, et qui in his versantur, reverenter et modeste conversari debere, utpote qui sint in loco sacro, coram Dei conspectu et sanctorum angelorum eius.

Ornatus templorum verus.

Longe itaque a templis et [11]) oratoriis Christianorum, repellendus est omnis vestium luxus, omnis superbia, et omnia quae humilitatem, disciplinam et modestiam dedecent christianam. Ac verus templorum ornatus, non constat ebore, auro, et gemmis, sed frugalitate, pietate, virtutibusque eorum, qui versantur in templo. Omnia autem decenter et ordine fiant in ecclesia, omnia denique fiant ad aedificationem.

Peregrinae linguae sileant in coetu.

Taceant ergo omnes peregrinae linguae in coetibus sacris. Omnia

---

1) *Tametsi omnibus*] mscr. Tur. *Licet sane.* 2) *liceat, ut tamen*] mscr. Tur. *verum ut.* 3) *publice*] mscr. Tur. *publicae.* 4) *sese*] mscr. Tur. *se.* 5) *sinat*] mscr. Tur. *sinant.* 6) *honesta*] mscr. Tur. *loca honesta.* 7) *iis rebus omnibus .....decent*] mscr. Tur. *idolis, aris et superstitionibus si ullae in his reperiantur.* 8) *autem* deest in mscr. Tur. 9) *desit*] add. mscr. Tur. *oratorio.* 10) *cultuique eius* desunt in mscr. Tur. 11) *et*] mscr. Tur. *vel.*

onantur lingua vulgari, et quae eo in loco ab hominibus oetu intelligatur.

DE PRECIBUS ECCLESIAE, CANTU ET HORIS CANONICIS.

XXIII.

Licet sane privatim precari quavis lingua quam quis intelligat, sed publicae preces in sacris coetibus vulgari lingua vel omnibus cognita fieri debent. Oratio fidelium omnis, solum Christi interventum, soli Deo fundatur, ex fide charitate. Divos coelites invocare, aut his uti pro intercessoribus, prohibet sacerdotium Christi domini, et vera re-. Orandum est autem pro magistratu, pro regibus aut ibus in eminentia constitutis, pro ministris ecclesiae et ibus necessitatibus ecclesiarum. In calamitatibus vero otissimum ecclesiae, absque intermissione, et privatim et fice precandum est. Sponte item precandum est, non te, neque pro ullo precio. Neque decet orationem superstitiose astrictam esse loco, quasi alibi non liceat, nisi templo precari. Neque oportet preces publicas, quoad um et tempus, in omnibus ecclesijs esse pares. Libertate sua utantur ecclesiae quaelibet. Socrates in historia, In omnibus ubique regionibus, inquit, non poteris duas ecclesias, quae orando plene consentiant. Huiusmodi discrepantiae authores eos esse puto, qui singulis temporibus, ecclesiis praefuerunt. Si tamen sunt congruentes, maximopere commendandum id, et alijs imitandum tur.

Lingua vulgaris.

Oratio.

Orationis libertas.

Sed et modum esse decet, ut in re quavis, ita et in precibus publicis, ne nimis sint prolixae et molestae. Cedant ergo potiores partes in coetibus sacris, doctrinae Evangelicae, caveaturque, ne nimis prolixis precibus fatigetur in populus, ut cum audienda est praedicatio evangelii, egredi ex coetu, vel hunc in universum solvi cupiant fatigati. Talibus in concione nimis videtur prolixum esse, alias succinctum est satis. Nam et concionatores modum tenere decet [1]). Sic et cantus in coetu sacro est moderandus, ubi is est in usu. Cantus, quem Gregorianum vocant, plurima habet absurda: unde reiectus est merito nostris et [2]) pluribus ecclesijs. Si ecclesiae sunt [3]), quae orationem fidelem legitimamque habent, cantum autem nullum habent, condemnari non debent. Non enim canendi com-

Modus adhibendus precibus publicis.

Cantus.

---

1) *Talibus in concione.....tenere decet*] desunt haec vv. in macr.
2) *nostris et* desunt in mscr. Tur. 3) *sunt*] mscr. Tur.

moditatem omnes habent ecclesiae. Ac certum est[4]) e: stimonijs vetustatis, ut cantus usum fuisse vetustissimu orientalibus ecclesijs, ita sero tandem receptum esse al cidentalibus.

Horae canonicae.

Horas canonicas, id est, preces ad certas in die l compositas, a Papistis cantatas aut recitatas, nescivit stas: quod ex ipsis Horarum lectionibus, et argumentis ribus demonstrari potest. Sed et absurda non pauca ha ut nihil dicam aliud, proinde omittuntur recte ab ecc substituentibus in locum ipsarum res salutares ecclesiae universae.

DE FERIIS, IEIUNIIS, CIBORUMQUE DELECTU.

XXIV.

Tempus necessarium ad exercendam religionem.

Quamquam religio tempori non alligetur, non p tamen absque iusta temporis distinctione vel ordina plantari et exerceri. Deligit ergo quaevis ecclesia sibi pus certum ad preces publicas, et evangelij praedicatio nec non sacramentorum celebrationem. Non licet a cuivis pro suo arbitrio ecclesiae ordinationem hanc co lere. Ac nisi ocium iustum concedatur religionis ext exercitio, abstrahuntur certe ab eo negotijs suis hom Unde videmus in ecclesijs vetustis, non tantum certas l horas in septimana constitutas coetibus, sed ipsam dien minicam ab ipsis apostolorum temporibus, ijsdem sac ocio fuisse consecratam: quod etiam nunc recte propter tum et charitatem, ab ecclesijs nostris[1]) custoditur. O vationi Iudaicae et superstitionibus, nihil hic permitti Neque enim alteram diem altera sanctiorem esse credi neque ocium Deo per se probari existimamus, sed et d nicam non sabbatum, libera observatione celebramus.

Dies dominica.

Superstitio.

Festa Christi et sanctorum.

Praeterea si ecclesiae pro Christiana libertate, m riam dominicae nativitatis, circuncisionis, passionis et re rectionis, ascensionis item in coelum, et missionis s spiritus in discipulos religiose celebrent, maximopere ap bamus. Festa vero hominibus, aut divis instituta, non bamus. Et sane pertinent feriae ad tabulam legis prim et sunt solius Dei[2]): denique habent feriae[3]) divis i tutae, et a nobis abrogatae[4]), absurda, inutilia[5]), minim

---

4) Kindl. vocab. *est* temere omisit.

1) *nostris* deest in mscr. Tur. 2) *et sunt solius Dei*] l verba desunt in mscr. Tur. 3) *feriae*] mscr. Tur. *feriae pap cae.* 4) *et a nobis abrogatae*] Etiam haec desunt in mscr. 5) *inutilia*] mscr. Tur. *noxia.*

toleranda plurima. Interim fatemur non inutiliter sanctorum memoriam, suo loco et tempore, in sacris concionibus populo commendari, et omnibus sançta exempla sanctorum imitanda proponi.

Quanto vero gravius accusat Christi ecclesia crapulam, ebrietatem, et omnem libidinem ac [6]) intemperantiam, tanto vehementius commendat nobis ieiunium Christianum. Est enim ieiunium aliud nihil, quam abstinentia et temperantia piorum, disciplina item, custodia, et castigatio carnis nostrae [7]), pro necessitate praesenti suscepta, qua humiliamur coram Deo, et carni sua fomenta detrahimus, quo facilius libentiusque spiritui pareat. Proinde non ieiunant, qui istorum nullam rationem habent, sed ieiunare se credunt, si semel in die farciant ventrem, et certo vel praescripto tempore a certis abstineant cibis, existimantes, hoc opere operato se Deo placere, et bonum opus facere. Ieiunium est adminiculum orationis sanctorum ac [8]) virtutum omnium. Non placuit Deo, (ut videre est in prophetarum libris,) ieiunium, quo a cibo, non a sceleribus ieiunabant Iudaei. Ieiunium.

Est autem publicum ieiunium, et privatum. Celebrarunt olim ieiunia publica calamitosis temporibus rebusque ecclesiae afflictis. Abstinebant in universum a cibo ad vesperam usque. Totum autem hoc tempus impendebant precibus sacris cultuique Dei et poenitentiae. Parum haec abfuerunt a luctu: et frequens fit horum mentio in prophetis, praecipue apud Ioëlem in cap. 2. Celebrari debet huiusmodi ieiunium etiam hodie in rebus ecclesiae difficilibus. Privata ieiunia suscipiuntur abs quovis nostrum, prout quisque senserit detrahi spiritui. Hactenus enim fomenta carni detrahit. Publica et privata ieiunia.

Omnia ieiunia proficisci debent ex libero, spontaneoque [9]) spiritu et vere humiliato, nec composita esse ad plausum vel gratiam hominum consequendam, multo minus eo, ut per ipsa velit homo iustitiam demereri. Ieiunet autem in hunc finem quilibet, ut fomenta carni detrahat, et ferventius Deo inserviat.

Quadragesimale ieiunium vetustatis habet testimonia, sed nulla ex literis apostolicis, ergo non debet, nec potest imponi fidelibus. Certum est, quondam varias fuisse ieiuniorum formas vel consuetudines. Unde Irenaeus scriptor vetustissimus, Quidam, inquit, putant uno tantum die observari debere ieiunium, alii duobus [10]), alii vero pluribus, nonnulli etiam quadraginta diebus. Quae varietas observantiae, non nostris nunc demum temporibus coepit, sed multo ante Quadragesima.

---

6) *libidinem ac*] Haec vv. non extant in mscr. Tur. 7) *carnis nostrae*] mscr. Tur. *corporis*. 8) *ac*] Kindl. *et*. 9) *spontaneoque* deest in mscr. Tur. 10) Kindl. *duabus*.

nos, ex illis, ut opinor, qui non simpliciter, quod al traditum est, tenentes, in alium morem, vel per neglig vel per imperitiam postmodum decidere. Sed et Socra storicus, Quia lectio nulla, inquit, de hoc invenitur a puto apostolos hoc singulorum reliquisse sententiae, u quisque operetur, non timore et necessitate, quod bon

Delectus ciborum. Iam vero quoad delectum ciborum attinet, in arbitramur omne id detrahendum esse carni, unde r ferocior, et quo delectatur impensius, unde existunt f carni, sive pisces sint, sive carnes, sive aromata, de aut praestantia vina. Alioqui scimus, creaturas Dei

Gen. 2. conditas esse in usus et servitia hominum. *Omnia condidit Deus, bona sunt* et citra delectum, cum timo

Tit. 1. et iusta moderatione usurpanda. Apostolus enim,

1 Cor. 10. inquit, *mundis munda sunt*. Item, *Omne quod in vendituṟ, edite, nihil interrogantes propter consci*

1 Tim. 4. Idem Apostolus nominat *doctrinam eorum, qui iubent nere a cibis, doctrinam daemoniorum. Cibos enim Deum ad sumendum cum gratiarum actione fidelibus, qui cognoverunt veritatem: quod quicquid creavit De num sit, et nihil reiiciendum, si sumatur cum gr*

Coloss. 2. *actione*, etc. Idem ad Colossen. reprobat eos, qui abstinentia, sibi comparare volunt existimationem san

Sectae. Nos itaque [11]) in universum reprobamus Tatianos et titas, omnes denique [12]) Eustachii discipulos, contr congregata est Gangrensis synodus.

DE CATECHESI, ET
AEGROTANTIUM CONSOLATIONE VEL VISITATIO
XXV.

Instituenda in pietate pubes. Dominus veteri suo populo iniunxit, maximam ut [1]) impenderent ab infantia recte instituendae iuv adeoque mandavit diserte in lege sua, erudirent et mentorum mysteria interpretarentur. Cum autem ex gelicis et apostolicis literis constet, Deum non minor tionem habere novi sui populi pubis, cum palam test

Marci 10. dicat, *Sinite pueros venire ad me, talium enim est r coelorum* [2]), consultissime faciunt ecclesiarum pastore iuventutem mature et diligenter catechisant, prima fid damenta iacientes, ac rudimenta religionis nostrae fi docentes, explicando Decalogum mandatorum Dei, sy

11) *itaque*] mscr. Tur. *certe*. 12) *omnes denique*] msc *omnes, denique omnes*.

1) *ut* deest in mscr. Tur. 2) *Sinite pueros... coelorum* Tur. *talium est regnum coelorum*.

ı Apostolorum, Orationem quoque dominicam, et sacra-
ıtorum rationem, cum alijs eius generis primis principijs,
religionis nostrae capitibus praecipuis. Fidem vero et
entiam hic suam in adducendis ad Catechismum liberis
stet ecclesia, cupiens et gaudens liberos suos recte
ıtui.

Cum vero nunquam gravioribus tentationibus expositi 3) homines, quam dum infirmitatibus exercentur aut ae-ant, morbis cum animi tum corporis fracti, nunquam sane enit pastores ecclesiarum saluti sui 4) gregis invigilare ıratius, quam in huiusmodi morbis et infirmitatibus. Vi-ıt ergo mature aegrotantes, vocentur item mature ab otantibus, siquidem res ipsa postulaverit: consolentur au-illos, et in vera fide confirment, muniant denique con-perniciosas satanae suggestiones: instituant item preces aegrotantem domesticas, ac si necesse sit, precentur aegrotantis salute etiam in coetu publico curentque, quo iter ex hoc seculo migret. Papisticam visitationem cum illa unctione extrema, diximus superius, nos non appro-, quod absurda habeat, et a scriptura canonica non ap-etur 5). Visitatio infirmorum.

DE SEPULTURA FIDELIUM,

ıAQUE PRO MORTUIS GERENDA, DE PURGATORIO, ET APPARITIONE SPIRITUUM.

XXVI.

Fidelium corpora, ut spiritus sancti templa, et quae in ıo 1) die recte creduntur resurrectura, iubet scriptura ste absque superstitione humo mandare, sed et honestam m, qui sancte in domino obdormiverunt 2), mentionem re, relictisque eorum, ut viduis et pupillis, omnia pieta-fficia praestare: aliam non docemus pro mortuis curam re. Improbamus ergo maxime Cynicos, corpora mortuo-negligentes, aut quam negligentissime contemptissime- 3) in terram abiicientes, nunquam vel verbum bonum de nctis facientes, aut relictos ipsorum, ne tantillum qui- 4) curantes. Improbamus rursus nimis et praepostere of-sos in defunctos, qui instar Ethnicorum, suos deplangunt Sepelire corpora. Cura pro defunctis.

---

3) Kindl. *sunt* pro *sint*. 4) *sui*] mscr. Tur., Sylloge atque l. *suae*. 5) mscr. Tur. addit: *atque nobis tradatur*.
1) *ultimo*] Kindl. *ultima*. 2) *obdormiverunt*] mscr. Tur. *ob-ierunt*. 3) *contemptissimeque*] mscr. Tur. *contemptimque*. 4) *ntillum quidem*] Haec vv. desunt in mscr. Tur.

mortuos, (luctum moderatum, quem apostolus 1 Thessal. 4. concessit, non vituperamus, inhumanum esse iudicantes, prorsus nihil dolere [5]),) et pro mortuis sacrificant, et preculas certas, non sine precio, demurmurant, huiusmodi suis officijs liberaturi suos illos ex tormentis, quibus a morte immersos, et inde rursus liberari posse, huiusmodi naenijs arbitrantur. Credimus enim fideles recta a morte corporea migrare ad Christum, ideoque viventium suffragijs aut precibus pro defunctis, denique illis suis officijs nihil indigere. Credimus item [6]) infides recta praecipitari in tartara, ex quibus nullus impijs aperitur, ullis viventium officijs, exitus.

Quod autem quidam tradunt [7]) de igne purgatorio, fidei Christianae, Credo remissionem peccatorum, et vitam aeternam [8]) purgationique plenae per Christum, et Christi domini
5. hisce sententijs adversatur [9]), *Amen amen dico vobis, qui sermonem meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam aeternam, et in iudicium non veniet, sed transivit a morte in vitam.* Item, *Qui lotus est, non opus habet, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus, et vos mundi estis.*

Iam quod traditur de spirilibus vel animabus mortuorum apparentibus aliquando viventibus, et petentibus ab eis officia, quibus liberentur, deputamus apparitiones eas inter ludibria, artes et deceptiones diaboli, qui ut potest se transfigurare in angelum lucis, ita satagit fidem veram vel evertere, vel in dubium revocare. Dominus in veteri testamento vetuit veritatem sciscitari a mortuis, et ullum cum spiritibus habere commercium. Epuloni vero poenis mancipato, sicut narrat veritas evangelica, negatur ad fratres suos reditus: pronuntiante interim divino oraculo atque dicente, *Habent Mosen et prophetas, audiant illos* [10]). *Si Mosen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.*

Deut. 18. Luc. 16.

DE RITIBUS ET CAEREMONIIS, ET MEDIIS.

XXVII.

Caeremoniae et ritus.

Veteri populo traditae sunt quondam caeremoniae, ut paedagogia quaedam, ijs qui [1]) sub lege veluti sub paedagogo

5) *inhumanum . . . . dolere* desunt in mscr. Tur. 6) *item*] mscr. Tur. *autem.* 7) *Quod autem quidam tradunt*] mscr. Tur. *Et quae traduntur vulgo.* 8) *Credo remissionem . . . . . . aeternam*] Haec vv. in mscr. Tur. desunt. 9) *adversatur*] mscr. Tur. *adversantur.* 10) *Habent Mosen et prophetas, audiant illos*] Haec vv. desunt in mscr. Tur.
1) *qui*] In edit. Kindl. deest.

tutore quodam custodiebantur, sed adveniente Christo li-
ratore, legeque sublata, *fideles sub lege amplius non su-
us,* disparueruntque caeremoniae: quas in ecclesia Christi Rom. 8.
leo retinere aut reparare noluerunt Apostoli, ut aperte sint
stati *se nullum onus velle imponere ecclesiae.* Proinde Iu- Act. 15.
ismum videremur reducere aut restituere, si in ecclesia
hristi, ad morem veteris ecclesiae, caeremonias, ritusve
ltiplicaremus. Ideoque minime approbamus eorum senten-
m, quibus visum est ecclesiam Christi cohiberi oportere,
n paedagogia quadam, multis varijsque ritibus. Nam[2])
populo Christiano Apostoli caeremonias vel ritus divinitus
ditos imponere noluerunt, quis oro[3]) sanae mentis, ob-
det illi adinventiones adinventas[4]) humanitus? Quanto
gis accedit cumulo rituum in ecclesia, tanto magis detra-
ur non tantum libertati Christianae, sed et Christo et eius
ei: dum vulgus ea quaerit in ritibus, quae quaereret in
o Dei filio Iesu Christo per fidem. Sufficiunt itaque pijs
uci[5]), moderati, simplices, nec alieni a verbo Dei ritus.

Quod si[6]) in ecclesijs dispares inveniuntur ritus, nemo Impares ritus.
clesias existimet ex eo esse dissidentes. Socrates, Impos-
ile fuerit, inquit, omnes ecclesiarum, quae per civitates
regiones sunt, ritus conscribere. Nulla religio eosdem
us custodit, etiamsi eandem de illis doctrinam amplectatur.
enim qui eiusdem sunt fidei, de ritibus inter se dissen-
nt. Haec ille. Et nos hodie ritus diversos in celebra-
ne Coenae domini et in alijs nonnullis rebus[7]) habentes
nostris ecclesijs, in doctrina tamen et[8]) fide non dissi-
mus, neque unitas societasque ecclesiarum nostrarum ea
discinditur. Semper vero ecclesiae in huiusmodi ritibus,
ut medijs, usae sunt libertate. Id quod nos hodie quoque
imus[9]).

At cavendum interim monemus, ne inter media depu- Media.
itur, ut quidam[10]) solent Missam et usum imaginum in
nplo pro medijs reputare, quae revera non sunt media.
differens (dixit ad Augustinum Hieronymus) *illud est,
od nec bonum nec malum est, ut sive feceris, sive non
eris, nec iustitiam habeas nec iniustitiam.* Proinde cum
iaphora rapiuntur ad fidei confessionem, libera esse

---

2) *Nam*] mscr. Tur. *Quod.* 3) *quis oro*] Kindl. *quis er-*
4) *adinventiones adinventas*] Kindl. *inventiones inventas.*
pauci deest in mscr. Tur. 6) *si* particula, quae in mscr. Tur.,
ed. Oxon. et ap. Kindl. extat, omissa est in ed. Tur. 1568.
et in aliis nonnullis rebus desunt in mscr. Tur. 8) *nostris ec-
siis, in doctrina tamen et* desunt in mscr. Tur. 9) *Id quod nos
lie quoque facimus* desunt in mscr. Tur. 10) *quidam*] Kindl. *quidem.*

1 Cor. 8. desinunt: sicuti Paulus ostendit, licitum esse carnibus vesci 11), si quis non submoneat, idolis esse litatas, alioqui fore illicitas, quod qui his vescitur, iam vescendo, idololatriam approbare videatur.

DE BONIS ECCLESIAE.

XXVIII.

Opes habet ecclesia Christi 1) ex munificentia principum ac liberalitate fidelium, qui facultates suas ecclesiae donarunt. Opus enim habet ecclesia facultatibus: et habuit ab antiquo facultates ad res ecclesiae necessarias sustinendas. Ac verus usus opum ecclesiae quondam fuit, et nunc est, conservare doctrinam in scholis, et coetibus sacris, cum universo cultu, ritibus, et aedificio sacro, conservare denique doctores, discipulos atque ministros, cum rebus alijs necessarijs, et imprimis pauperibus iuvandis atque alendis. Deligantur autem viri timentes Deum, prudentes, et in oeconomia insignes, qui legitime bona dispensent ecclesiastica.

Si vero opes ecclesiae per iniuriam temporis, et quorundam audaciam, inscitiam, aut avaritiam, translatae sunt in abusum, reducantur a viris pijs et prudentibus ad sanctum usum. Neque enim connivendum est ad abusum maxime sacrilegum. Docemus itaque reformandas esse scholas 2) et collegia corrupta, in doctrina, in cultu, et in moribus, ordinandamque esse pie, bona fide 3), atque prudenter, pauperum subventionem 4).

DE COELIBATU, CONIUGIO, ET OECONOMIA.

XXIX.

Coelibes. 1 Cor. 7. Qui coelitus donum habent coelibatus, ita ut ex corde, vel toto 1) animo, puri sint ac continentes, nec urantur graviter, serviant in ea vocatione domino, donec senserint se divino 2) munere praeditos, et ne efferant se caeteris, sed

11) *licitum esse carnibus vesci*] mscr. Tur. *carnes licitas esse vesci.*

1) *Christi* deest in mscr. Tur. 2) *Docemus itaque reformandas esse scholas*] mscr. Tur. *Reformentur itaque scholae.* 3) *ordinandamque ..... fide*] mscr. Tur. *ordineturque fideliter.* 4) *subventionem*] mscr. Tur. *subventio.*

1) *toto* deest in mscr. Tur. 2) mscr. Tur. addit. v. *hoc.*

serviant domino assidue, in simplicitate et humilitate. Aptiores autem hi sunt curandis rebus divinis, quam qui privatis familiae negotijs distrahuntur. Quod si adempto rursus dono, ustionem senserint durabilem, meminerint verbi apostolici, *Melius est nubere, quam uri.*

Coniugium enim (incontinentiae medicina et continentia ipsa est) institutum est ab ipso domino Deo, qui ei liberalissime benedixit, ac virum ac foeminam inseparabiliter sibi mutuum adhaerere, et una in summa dilectione [3]) concordiaque [4]) vivere voluit. Unde scimus Apostolum dixisse, *Honorabile est connubium* [5]) *inter omnes et cubile impollutum.* Et iterum, *si virgo nupserit, non peccavit.* Damnamus ergo polygamiam, et eos qui secundas damnant nuptias [6]). Docemus contrahenda esse [7]) coniugia legitime in timore domini, et non contra leges prohibentes aliquot in coniugio gradus, ne incestae fiant nuptiae. Contrahantur cum consensu parentum, aut qui sunt loco parentum [8]), ac in illum maxime finem, ad quem dominus coniugia instituit, et confirmentur publice in templo cum precatione et benedictione. Colantur denique sancte, cum maxima coniugum fide, pietate et dilectione, nec non puritate. Caveantur itaque rixae, dissidia, libidines et adulteria. Constituantur legitima in ecclesia iudicia, et iudices sancti, qui tueantur coniugia, et omnem impudicitiam [9]) impudentiamque [10]) coërceant, et apud quos controversiae matrimoniales transigantur.

Coniugium. Matth. 19. Hebr. 13. 1 Cor. 7. Sectae. Qui contr con

Educentur quoque liberi a parentibus in timore domini: provideant item parentes liberis, memores apostolicae sententiae, *Qui suis non prospicit, fidem abnegavit, et* [11]) *infideli est deterior.* Imprimis autem doceant suos, quibus sese alant, artes honestas, abstrahant ab otio, et veram in his omnibus fiduciam in Deum inserant, ne diffidentia aut securitate nimia aut avaritia foeda diffluant, nec ad ullum fructum perveniant.

Educatio liberorum. 1 Tim. 5.

Estque certissimum opera illa, quae in vera fide fiunt a parentibus, per coniugij officia et oeconomiam [12]), esse coram Deo, sancta et [13]) vere [14]) bona opera, et placere

---

3) *dilectione* deest in mscr. Tur. 4) *concordiaque*] mscr. Tur. *concordia.* 5) *connubium*] Kindl. *coniugium.* 6) *Damnamus ergo.....nuptias.*] In mscr. Tur. desunt haec verba. 7) *Docemus contrahenda esse*] mscr. Tur. *Contrahantur.* 8) *aut qui sunt loco parentum* desunt in mscr. Tur. 9) *impudicitiam* deest in mscr. Tur. 10) *impudentiamque*] mscr. Tur. *impudentiam.* 11) *fidem abnegavit et* in mscr. Tur. desunt. 12) *et oeconomiam* desunt in mscr. Tur. 13) *sancta et* desunt in mscr. Tur. 14) *vere*] Kindl. *vera.*

haec Deo, non minus quam preces, ieiunia, atque eleemosynas. Sic enim docuit et Apostolus in epistolis suis, praecipue vero[15]) ad Timoth. et Titum. Numeramus autem cum eodem Apostolo, inter dogmata satanica illorum doctrinam, qui matrimonium probibent, aut palam vituperant, vel oblique perstringunt, quasi non sanctum vel mundum sit.

Execramur autem coelibatum immundum, libidines et fornicationes tectas et apertas hypocritarum simulantium continentiam, cum omnium sint incontinentissimi. Hos omnes iudicabit Deus. Divitias, et divites, si pij sint, et recte utantur divitijs, non reprobamus. Reprobamus autem sectam Apostolicorum, etc. [16]).

DE MAGISTRATU.

XXX.

Magistratus omnis generis ab ipso Deo est institutus ad generis humani pacem ac tranquillitatem, ac ita, ut primum in mundo locum obtineat. Si hic sit adversarius ecclesiae, et impedire et obturbare petest plurimum. Si autem sit amicus, adeoque membrum ecclesiae, utilissimum excellentissimumque membrum est ecclesiae [1]), quod ei permultum prodesse, eam denique peroptime iuvare potest.

Officium magistratus. Eius officium praecipuum est, pacem et tranquillitatem publicam procurare et conservare. Quod sane nunquam fecerit felicius, quam cum fuerit vere timens Dei ac religiosus, qui videlicet ad exemplum sanctissimorum regum principumque populi domini, veritatis praedicationem, et fidem synceram promoverit, mendacia et superstitionem omnem cum omni impietate et idololatria exciderit, ecclesiamque Dei defenderit. Equidem docemus [2]) religionis curam, imprimis pertinere ad magistratum sanctum.

Teneat ergo ipse in manibus verbum Dei, et ne huic contrarium doceatur, procuret: bonis item legibus ad verbum Dei compositis moderetur populum sibi a Deo creditum [3]), eundemque in disciplina [4]), officio, obedientiaque [5]) contineat.

---

15) *praecipue vero* desunt in mscr. Tur. 16) *Reprobamus.... etc.* desunt in mscr. Tur.

1) *ecclesiae* deest in mscr. Tur. 2) *docemus*] mscr. Tur. *dicimus*. 3) *sibi a Deo creditum*] Haec verba desunt in mscr. Tur. 4) *et* partic. addit mscr. Tur. 5) *obedientiaque* deest in mscr. Tur.

iudicia exerceat iuste iudicando: ne respiciat personam, aut munera accipiat: viduas, pupillos, et afflictos asserat: iniustos, impostores et violentos coërceat atque adeo et excindat. *Neque enim frustra accepit a Deo gladium.* Stringat ergo hunc Dei gladium [6]) in omnes [7]) maleficos, seditiosos, latrones vel homicidas, oppressores, blasphemos, periuros [8]), et in omnes eos, quos Deus punire ac etiam caedere iussit. Coërceat et haereticos (qui vere haeretici sunt) [9]) incorrigibiles, Dei maiestatem blasphemare, et ecclesiam Dei conturbare, adeoque perdere non desinentes. Quod si necesse sit etiam bello populi conservare salutem, bellum, in nomine Dei, suscipiat, modo prius pacem modis omnibus quaesierit, nec aliter nisi bello suos servare possit. Et dum haec ex fide facit magistratus, illis ipsis operibus ut vere bonis, Deo inservit, ac benedictionem a domino accipit. Damnamus Anabaptistas, qui ut Christianum negant fungi posse officio magistratus, ita etiam negant quenquam a magistratu iuste occidi [10]), aut magistratum bellum gerere posse, aut iuramenta magistratui praestanda esse, et caetera. Rom Bellum.

Sicut enim [11]) Deus salutem populi sui [12]) operari vult per magistratum, quem mundo veluti patrem dedit: ita subditi omnes hoc Dei beneficium in magistratu agnoscere iubentur. Honorent ergo et revereantur [13]) magistratum, tanquam Dei ministrum: ament eum, faveant ei, et orent pro illo tanquam pro patre: obediant item omnibus eius iustis et aequis mandatis: denique pendant vectigalia atque tributa, et quae huius generis debita sunt [14]), fideliter atque libenter. Et si salus publica patriaeve et iustitia [15]) requirat, et magistratus ex necessitate bellum suscipiat [16]), deponant etiam vitam et fundant sanguinem pro salute publica magistratusque [17]), et quidem in Dei nomine, libenter [18]), fortiter et alacriter. Qui enim magistratui se opponit, iram Dei gravem in se provocat. Sul of

Damnamus itaque omnes magistratus contemptores, rebelles [19]), reipub. hostes, et seditiosos nebulones, denique Sectae et seditiones.

---

6) *Dei gladium*] Haec vv. in mscr. Tur. desunt. 7) *omnes* deest in mscr. Tur. 8) *periuros* deest in mscr. Tur. 9) (*qui vere haeretici sunt*) desunt in mscr. Tur. 10) In mscr. Tur. additum est v. *posse*; sed quae sequuntur verba usque ad: *et caetera* in eodem omissa sunt. 11) *enim*] mscr. Tur. *autem*. 12) *sui* deest in mscr. Tur. 13) *revereantur*] mscr. *reverentur*. 14) *et quae huius generis debita sunt*] desunt haec verba in mscr. Tur. 15) *patriaeve et iustitia*] mscr. Tur. *institiaque*; Kindl. *patriae vel iustitiae*. 16) *bellum suscipiat*] mscr. Tur. *mandet*. 17) *magistratusque* deest in mscr. Tur. 18) *libenter* deest in mscr. Tur. 19) *rebelles* deest in mscr. Tur.

omnes quotquot officia debita praestare, vel palam, vel arte renuunt.

Oramus Deum patrem nostrum in coelis clementiss.[20]) *ut principibus populi, nobis quoque*[21]) *et universo populo suo, benedicat, per Iesum Christum dominum et Servatorem nostrum unicum*[22]): *cui laus et gloria ac gratiarum actio*[23]), *in secula seculorum, Amen.*

---

20) *nostrum in coelis clementiss.*] Haec vv. in mscr. Tur. desunt. 21) *nobis quoque*] Etiam haec desunt in mscr. Tur. 22) *unicum* in mscr. Tur. deest. 23) *ac gratiarum actio*] Neque haec extant in mscr. Tur.

F I N I S.

PARS II.

[illegible]FESSIONES AC DECLARATIONES FIDEI,

QUAE SUNT SECUNDI ORDINIS.

I.

VERA

ONFESSIO EX VERBO DEI SUMPTA

ET IN SYNODO CZENGERINA UNO CONSENSU EXHIBITA ET DECLARATA.

I. De uno et solo Deo, qui est Pater, Filius et Spiritus sanctus.
II. De unigenito Dei Filio ab aeterno.
III. De Spiritu sancto vero et solo Deo et Domino subsistente, et in se vitam habente.
IV. De Vocabulis et Phrasibus quibus Spiritus sanctus utitur, de Deo per Prophetas et Apostolos.
V. De Regulis explicantibus Phrases loquendi de Deo.
VI. De Lege et Evangelio in Ecclesia.
VII. De Ritibus et Sacramentis Ecclesiae, de Baptismo infantium, et de Coena Domini.
VIII. De libertate Christiana in Cibo, Potu, Vestitu, et de locis conventus Ecclesiae.
IX. De Aprosopolepsia in Deo, dum hos salvat, illos indurat.
X. De causa peccati. De Mediatore Filio Dei.
XI. De tollendis foedis Haereticis et Antichristis.

---

e unicum Argumentum de uno solo Deo destruit omnes munitiones Antitrinitariorum: sumptum ex Bibliis.

1. Unus solus est Deus quicunque est Iah, Iehova, Deut. 4. 5. 6.

2. Unus solus est Deus quicunque est El Scaddai omnia praesciens, . 17. 28. 31. 35. Esa. 25. 43. 41.

3. Solus Deus est qui utrunque foedus fecit, et Deus Patrum est, r. 31. Deu. 5. 6.

4. Unus solus est Deus qui omnium est Creator, et Conservator, i. 40. 43. 44. Deu. 4. 5. 6. 32.

5. Unus solus Deus est qui scrutator est cordium et renum, Iie. 27. Ps. 7. Apoc. 1. 2. Acto. 12.

6. Unus solus Deus est qui eduxit Populum suum ex Aegypto, d. 5. 6. 20. 32. Deu. 4. 5. 6. 10. 30. 32. Psa. 78. 95.

7. Unus solus Deus est qui fecit miracula in Aegypto, tentatus, tatus et provocatus est in deserto, Psalm. 95. 102. Exod. 20. 23. 32. m. 23. Deut. 32. 1 Cor. 10.

Sed haec omnia fecerunt, et sunt Filius et Spiritus sanctus, Esa. 63. gelus faciei et Spiritus S. eduxit eos, irritaverunt Spiritum S. eius, s Deus eduxit eos, Deu. 32. Filius et Spiritus S. eduxit eos, et

tentatus est, 1 Cor. 10. Esa. 63. Psal. 68. 95. Spiritus Iehovae coelos: Spiritus Iehovae est Iah, Iehova, Deus Patrum, foedus n vetus cum Patribus pepigit, Hie. 31. Ezech. 2. 3. 8. 11. Hebr. 10. Spiritus S. dicitur Deus, qui foedus iniit, cuius foedus viol Iudaei: Haec dicit Spiritus S. Foedus novum feriam, non se foedus, quod pepigi cum eis tunc cum educerem eos: sic dicit sanctus: Nolite Corda vestra obdurare, sicut patres vestri me t runt, irritaverunt me in deserto, Heb. 3. 4. 8. 10. Christo trit haec, Rom. 14. 1 Cor. 10. Esa. 45. 63. Ibidem Spiritui S. Ver et immutabiliter sunt unus et solus Deus Iehova Filius et sanctus.

Aliud argumentum.

1. Quicunque non est Iehova aeternus immutabilis, aeternitat bitans omni tempore, qui non est Sum, Fui, Ero: non est Deus.

2. Maledictus est Deus Zar, id est, recens novus, noviter or ab aeterno non fuit, non fecit omnia, non fuit ab aeterno, sed e char, id est alienus, formatus extra unius Dei naturam ex cr ortus, Deu. 5. 6. 10. 30. 32. Psalm. 81. pereant tales dij, non a tur: Hie. 7. 10. 23. 31. 33. Deus est e vicino factus, non fecit non fuit ab aeterno, pereat, Deut. 5. 10. 31. Psal. 81. Hie. 7. 10

3. Maledictus est et non adorandus, qui non est unus solus omnia non fecit: Sed Christus et Spiritus S. fecerunt omnia, ad ita ut Pater, Psalm. 95. Ezec. 2. 3. 8. 11. Esa. 45. 48. 63. Io 27. 33. Nec sunt Filius et Spiritus S. Dij recentes, maledicti ergo sunt unus et solus Deus ita ut Pater. Nisi ergo Filius et S. sint unus solus, Iehova, creator, conservator, pro vero Deo non possunt, sed erunt dij maledicti, recentes, alieni, non ex Pat hovali et aeterna Deitate ab aeterno sine initio temporali orti 10. 3. Psal. 81.

Responsio ad calumniam adversariorum.

Non Spiritum S. et Filium dici Iah. Deum, Iehovam et Psal. non de Patre tantum, nec de Filio solo, sed et de Spiritu sancto que dicitur, cum inquit: Venite procidentes adoremus Iehovam ipse est Deus, et factor noster: nos Populus pascuae eius, si mo cem eius audieritis, ne obduretis cor vestrum sicut in die discepta ubi tentaverunt et probaverunt me patres vestri et viderunt oper quadraginta annis, Psal. 95.

Haec licet de patre et de Filio quoque recte praedicentur i bliis sacris, tamen Spiritui quoque S. cum Patre et Filio Apo Hebr. 3. et 4. Sic applicat, ex more Scripturae. Mos enim est pturae ut unus et idem locus de tribus testibus exponitur, ut creavit Deus, eduxit Deus, tentatus est Deus, miracula edidit Patri, Filio, et Spiritui sancto tribuitur. Esaiae 6. 40. 43. 45. 4 Deuteron. 4. 5. 32. 1 Corinth. 8. Iohann. 1. 5. 8. 10. Iob. 26. 2, 3. 4. Romanorum 14. vide. Est enim mos Scripturae ut saepi tertia persona loquatur in prima, et secunda persona. Ut haec dix hova ad me: Ego sum Iehova, Creator, Salvator, Elscaddai sic ad eos verba mea: Haec dicit Iehova: Nolite impie agere contra meam: Apostolus ergo Hebr. 3. 4. 8. 10. sic locum, hodie si vocem audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut Patres vestri tenta me: Psalm. 78. 95. 105. Num. 14. 23. 1 Cor. 10. Item hunc l Hoc est foedus meum quod disponam vobiscum: de eodem expo prima, et tertia persona. De primo loco cap. 3. Hebr. sic loq Quapropter, sicut dicit Spiritus sanctus, si hodie vocem eius audi nolite corda vestra obdurare. Hic dicit Spiritum sanctum loqui

patres eduxit ex Aegypto: Eduxit autem Iehova Pater, eduxit Fi-
eduxit Spiritus sanctus: ut Esa. 63. 1 Cor. 10. Exo. 3. 5. 6. 14.
32. 34. Deut. 4. 5. 6. 32. Ezech. 2. 3. 8. 11. Spiritus sanctus edu-
eos, et requiescere fecit eos Esaias 63. Ezech. 2. 3. 8. 11. Hiero-
. 31. Reprehendens eos Iehova, ipse Spiritus sanctus dicit: Hebr.
0. Hieron. 31. Ecce venient dies, sicut testatur Spiritus sanctus:
est testamentum quod disponam cum illis, dicit Iehova: In Hier.
Eze. 2. 3. 4. 8. 11. Eundem Spiritum sanctum sic annunciat: Ve-
in me spiritus Iehovae, et statuit me spiritus super pedes meos, et
t ad me spiritus. Ecce ego loquar tecum, ego mittam te ad gentes
elles, et verba mea loquêris ad eos, et dices, sic dicit Iehova, sive
iant, sive non audiant: quia sunt rebelles, sicut et patres eorum
evaricati sunt foedus meum, et non perstiterunt in foedere meo, sed
sgressi sunt pactum meum, et fecerunt abominationes et scelera
ta, propter quae et ego abieci eos et deserui eos. Unde Ezechiel
dem Iehovam Deum, nunc Spiritum, nunc Iehovam, Dominum exer-
um et Adonai, vocat. Hic quoque ergo Psalm. 95. Hebr. 3. 4. 8.
eodem idiotismo Hebraeorum, Spiritus in tertia persona dicit de se:
ec dicit Iehovah. In prima persona dicit, Ego sum Iehova qui eduxi.
. Spiritus sanctus testatur et dicit: Hoc est testamentum quod dispo-
a ad eos, dicit Iehova. Primo Spiritum dicit, deinde Iehovam: sicut
ech. 2. 3. 4. 8. 11. Venit in me Spiritus Iehovae, et locutus est
sum Iehova, et dixit, Ego sum Iehova qui eduxi vos: Primo vocat
ritum sanctum, secundo vocat Iehovam. Adonai propter naturam:
ritum sanctum propter proprietatem a Patre procedentem, et a Filio
issam. Iehova Adonai vocatur propter naturam divinam, quam habet
mmunem cum Patre, ut Esa. 6. 40. 63. Dicitur Iehova qui sedet in
o, qui mittit Christum et Prophetas: In Actis vero Paulus Spiritum
ctum esse dicit: Ita Hier. 31. Iehova exercituum dicitur qui foedus
rum feriet, et Iudaeos eduxit ex Aegypto: Sed Esa. 40. 48. 63. Hebr.
10. dicitur Spiritum S. esse, qui foedus novum feriet super domum
a, et Iudaeos eduxit ex Aegypto. Esa. 63. Cum ergo Hebraice di-
r Kihu Elohenu, et nos, am, vezon iado: Haiom bekalo tismáu, id
. Quia ipse est Deus noster, et nos populus et grex manus eius:
die si vocem eius audieritis: Haec de Iehova Deo nostro: eius re-
tur ad Deum, qui supra dicitur El Iehova, Deus noster, factor noster
randus. Haec de tertia persona, quae sequuntur de tertia et prima
untur: Dicit Iehova, nolite corda vestra indurare, sicut in deserto in
tentationis, ubi tentaverunt me Patres vestri, et ego iuravi in ira
a, si introibunt, Vides supra in tertia persona dicebatur Kolo, id est,
cem Iehovae factoris si audieritis, hic idem qui dicit: Si audiveritis
cem IEHOVAE, idem dicit de secunda persona: Nolite vos corda
tra indurare. De se autem in prima sic loquitur: Sicut patres vestri
baverunt et irritaverunt me in deserto, et ego iuravi in Exod. 4. 5.
13. 14. Esaiae 63. Ezechielis 2. 3. 8. 11. Hieremiae 31. 1 Corinthio-
a 10. dicitur Spiritus sanctus irritatus et provocatus: Irritaverunt Spi-
um sanctum eius, qui eduxit, et Spiritus sanctus requiescere fecit eos.
aiae 63. Hebr. 3. 4. 10. in Esaia 1. Hierem. 3. Deuteron. 4. 5. 32.
HOVA unus solus Deus dicitur eduxisse Iudaeos, et Iehova unus
uiescere fecit: Iehova irritatus est. Et 1 Corinth. 10. Psalmo 68.
ristus dicitur eduxisse, Christus tentatus. Et Esaiae 63. Ezechiel. 2.
8. 10. 11. Spiritus dicitur eduxisse Iudaeos, Spiritus sanctus irritatus,
vocatus, et Psalm. 95. Hebr. 3. 4. Spiritus sanctus dicitur tentatus,
tatus in deserto.

Non enim simpliciter verba Davidis sunt: Nolite corda vestra indu-
sicut patres vestri induraverunt et tentaverunt me in deserto.
a 95. Numer. 14. 23. 1 Corinthior. 10. Nam non David tentatus
Et Hebraeor. 4. dicit, Praedefinit autem in Davide Deus diem

et Apostolus probat Spiritum sanctum per os Davidis et p locutum esse tanquam Iehovam et verum Deum. Act. 1. 1 Pet. 1. 3. 2 Pet. 1.

CONFESSIO PASTORUM ECCLESIA CHRISTI, EXHIBITA IN CZENGER] ET SOLO DEO,

QUI EST PATER, FILIUS, ET SPIRITUS SANCTU MATA EXPLICATIONE PHRASIUM HEBRAEARUM, E CERTIS EX VERBO DEI DESUMPTIS.

DE UNO ET SOLO DEO.

Vere et sincere confitemur secundum scripturas sa verum esse unum et solum, authorem et conservator qui sic se patefecit, ut sit Pater, Filius et Spiritus s

DE TRINITATE UNIUS IEHOVAE.

Hunc unum et solum Deum, tres in coelo test Filium et Spiritum Sanctum esse credimus: qui lie subsistentibus suis proprietatibus, et officiis dispensato hi tres unum quoque sunt, ut Apostolus testis est. cap. 5.

DE PATRE AETERNO.

DE FILIO DEI.

Christum iuxta carnem Davidis filium, per omnia fratribus ilem excepto peccato credimus. Hunc eundem Christum, sedum *Logon*, credimus et confitemur Filium Dei unigenitum Patre, Deum et Iebovam aequalem Patri, et ab initio ante nia opera, ex ore altissimi, tanquam splendorem gloriae, et racterem substantiae eius genitum esse, per quem omnia facta t ante creationem, in creatione et post creationem.

Qui dicitur *Angelus foederis*, et *sermo* Dei, carnem in fine ulorum assumens. Rom. 1. 8. 9. Hebr. 1. 2. 3. Gal. 4. Psal. 2. 1 Tim. 3. Rom. 3. 4. 8. Hebr. 3. 8. 9. cum subsistens esset in forma Dei, patri aequaliter se huavit ac formam servi assumsit, sic totum *antilytron* seu aequins precium, virtute et potentia Spiritus aeterni in carne asta persolvit. Quia in ipso Somaticôs seu vere placuerit Patri, m plenitudinem Deitatis inhabitare, ut sic omnia per eum reurari possint, Eph. 1. Coloss. 1. 2. 2 Cor. 5.

Huic Christo licet iuxta carnem temporalis tribuatur origo et vitas, tanquam vero homini fratribus per omnia simili, excepto cato: tamen, quatenus est unigenitus a Patre, subsistens in na Dei, ita in se vitam habens ut Pater, caret omni origine, emporali mutatione. Quia est *Iehova* a Iehova egressus, et sus a diebus aeternis, sola mystica et ineffabili generatione genitus a Patre. Matth. 1. 3. Luc. 1. 2. 3. Rom. 1. 9. Ioan. 1. 3. 8. 10. Philipp. 2. Mich. 5. Zachar. 2. 10. Proverb. 8. Psalm. 2.

DE SPIRITU SANCTO.

Spiritum quoque sanctum credimus et confitemur, a Patre cedentem, et a Filio emissum in corda credentium, esse *Adolehovam*: ut in Ezechiele se Spiritus sanctus appellat, ca. 2. 3. 8. 10. Cui omnia elogia, uni soli Deo propria triutur. Perinde ut Patri ac Filio, scilicet primo Iehova Ado, Deus vocatur. Psalm. 95. Hebr. 3. Secundo vocatur ts Iehova scrutans corda et renes, seu Deus omnipotens.

Tertio, creator, conservator, regenerator, sanctificator. t. 6. 1 Corinth. 1. 2. 3.

Quarto, author et distribuitor omnium donorum Dei. 1 Cor. 12. Gal. 5. 6. Ephes. 5. 6. Fructus Spiritus sancti t fides, spes, charitas. Rom. 3. 4. 8. Gal. 3. 4.

Quinto, quia futura praedixit in Prophetis, elegit et emisit stolos sua authoritate. Actorum 13. Hi tres, Pater, Sermo, Spiritus, quia unum sunt in Iehovali et in aeterna deitate, vonte, consilio et operibus, ut Ioh. 3. 5. 6. 10. 14. 15. 16. tur, sunt unum et in adoratione, sicut enim Deus Pater sine

Filio suo, et Spiritu Sancto, eligere, creare, sanctifica potest: ita Pater sine Filio et Spiritu sancto Deus Iehova dus esse non potest.

DE COENA DOMINI.

Coenam Domini vocamus Sacramentum a Christo e et vino institutum in memoriam mortis suae. Sicut aut pisticam *transsubstantiationem* ex verbo Dei negamus: ita gamus *sarcophagiam* corporalem et cruentam, hoc est ore rali naturale Christi corpus ex virgine natum sumi in coen panem substantialiter, et realiter sine ulla transsubstanti corpus Christi esse, aut in panem corpus Christi contra l naturae regulam includi, et in pane ore carnali ab omn coena sumi: cum Symbolum et Scriptura doceant, corpus ascendisse in coelum. Deinde impossibile et contra natura contentum suo continente, locatum suo loco maius esse: u tae et arbores, animalia ipsa terra continente vel orbe mai set panem coenae, totum Christi corpus capere, et poculum Christi sanguinem continere, aut includere. Deinde, quia verborum Christi pronuntiationem, Christus Apostolis pan dit, et non corpus suum, quod pro nobis postridie obtuli Paulus dicit: *Si quis panem hunc indigne comederit, re corporis Christi. Panis, quem frangimus, nonne est commu corporis Christi?* 1 Cor. 10. 11.

Tertio: quia vocatur Panis memoria mortis et c Christi: memoria autem vocatur ex Dei institutione signu deris. Quicquid enim recordari facit, recte memoraculu signum vocatur, ut Gen. 9. 17. dicitur. 1 Cor. 11. Lu Quarta ratio: Impossibile est diversas species, disparatam e speciem et formam esse posse naturaliter et realiter in sua substantiali, sine transsubstantiatione et mutatione dispar specierum de sua forma, et substantia prima aut subiecto i naturam. Ut virga Mosis non fuit serpens, sine transsubs tione, aqua non fuit sanguis in Aegypto, nec aqua vinum nuptiis, sine mutatione: ita nec panis Coenae realiter, (stantialiter ac corporaliter corpus Christi esse potest, neq corporali sumi potest, nisi in carnem Christi transmutetur, forma et substantia panis.

Quemadmodum damnamus Papisticum delirium, dum s gantur: primo panem transsubstantiari, et offerri in Missa: sola accidentia panis manere, sed sub illa forma visibili corpus Christi latitari, cum impossibile sit, accidentia s sine suis subiectis, et formas substantialiter quae dant es id est, ob quas, res suis nominibus appellantur, sine primi stantiis subsistere posse: ut in coena cum panis sit forma ralis, et tamen substantia prima, aut subiectum corporis (

turalis lateat sub forma panis. Ita et eorum insaniam damna-
is, qui asserunt *Sarcophagiam*, id est, ore corporali sumi
rpus Christi naturale, sanguinolentum, sine ulla mutatione, et
nssubstantiatione. Nam ut impossibile est accidentia manere,
sumi sine subiecto, ut Papistae nugantur, videri quidem acci-
ntia panis, sed corpus Christi in Missa sumi: ita isti *Creo-*
agi, aut *Sarcophagi* delirant, dum somniant, panem quidem
eri, et panem non mutari in corpus: tamen, pane manducato,
pus Christi realiter et substantialiter ore corporali sumi: id
od contra fidei et naturae regulam est, scilicet disparatas spe-
s, in aliis specierum formis esse posse substantialiter, et sumi
e mutatione: sicut aqua vinum esse in nuptiis, nec pro vino
mi potuit, sine versione aquae in vinum. Ioan. 2. Sola ergo
ellatione transsubstantiatores Papistae a Sarcophagis corporariis
ferunt, sed re ipsa in re Sacramentaria per omnia conveniunt.

DE SACRAMENTARIIS.

Reiicimus et eorum delirium, qui Coenam Domini *vacuum*
num, vel Christi absentis tantum *memoriam* his signis recoli
cent. Nam sicut Christus est *Amen*, *testis fidelis*, *verax*, *ve-*
us et vita: Apoc. 1. 3. Matth. 18. 25. 1 Cor. 8. 10. ita
ena Domini est praesentis et infiniti, aeternique filii Dei uni-
niti a Patre memoria: qui se et sua bona, carnem suam et
nguinem suum, id est, panem vivum et potum coelestem, Spi-
us sancti ope per verbum promissionis gratiae, offert et exhi-
electis fide vera Evangelium Christi apprehendentibus: ut
n. 6. 14. 15.

DE PRAESENTIA IN COENA.

Christum credimus ubique electis suis praesentem, ut filium
i Iehovam unigenitum a Patre, quatenus hi tres sunt unum,
est unus Deus. Sed hic filius Dei ut Deus sermo est mystice
spiritualiter quoque, dum enter praesenter Iehovali sua deitate,
cum donis in unigenito et primogenito *somatice* et vere habi-
tis adest, perinde ut Pater, sicut vitis in palmitibus caput in
mbris adest: Ioan. 15. 1 Cor. 10. 12. Ephes. 4. 5. 6.
autem est homo fratribus per omnia similis, id est in Ecclesia
mystice et spiritualiter. Primo adest per unionem cum Logo,
tenus unitus est Logo ubique praesenti. Secundo adest in sua
missione per verbum et fidem, communicando se electis, ut vi-
in palmitibus distantibus et dissitis a vite, caput in membris
sitis a capite adest per venas. 1 Cor. 8. 10. Ephes. 1. 4.
6. Ita vitis et caput homo Christus quoque nostrum adest per
missiones gratiae, dum panem vivum, et potum coelestem nobis
mmunicat. Ioan. 6. 8. 10. 14. 15. Tertio adest institutione

sua sacramentali aut Spiritus sancti effusione in electos. Quarto officio dispensatorio, aut intercessione pro electis. Ioan. 15. 16 Hebr. 1. 7. 9. 10. Marc. 14. 16. Non est autem praesens car naliter sicut in utero matris in Iudaea in sepulchro fuit praesen localiter: quia ascendit in coelum corporaliter, surrexit, non es hic, et oportet in coelo esse usque ad diem iudicii. Act. 3.

DE VERIS SACRAMENTIS.

Scriptura sacra haec quatuor in omnibus signis novi foederi proponit. Primo foedus seu pactum ipsum, quod est Dei gratia, re conciliatio cum hominibus propter Christum, dona propter Christum per Spiritum sanctum, electis fide exhibita, et applicata: secund materia rei ex qua Sacramentum instituitur, ut iris cum *Noah* praeputium carnis cum *Abraham*, iumenta et panis in sacrificiis in Baptismo aqua: in Coena, panis et vinum. Tertio, causa for malis: diversis enim formis signa erecta sunt cum *Noah*, *Abraham* et populo Iudaico: et in novo Testamento in baptismo divers sunt formae Sacramenti. Quarta causa finalis quae respicit Deu et homines, hinc dicta sunt signa foederis, memoria pacti aut no Testamenti inter Deum et homines: respectu causae finalis dic sunt res sacramentariae signa, aut memoria in signum foederis, reconciliationis instituta, ut iridis erectio et circuncisio vocat *Berith*, id est *foedus*: deinde *Otth Berith*, id est *signum foeder* Gen. 9. 17. Ita in coena panis et vinum respectu causae fin sunt memoria mortis Christi, id est signa commonefacientia morte Christi. Matth. cap. 26. Luc. cap. 22. 1 Corint 10. 11. Panis et vinum sunt per se et sua natura sine ulla tatione Papistica aut Creophagica, ut Papistae somniant, corpus novum Testamentum, aut communicatio corporis sunt mystica sacra Christi institutione et appellatione sine transformatione corp raria, sicut supra dictum est: signa enim non substantiam sign rum, sed tantum accipiunt nomina, ut Gen. 9. 17. 1 Cor. 1 Luc. 22. Iris et circuncisio nunc foedus, nunc signum, et in coe elementum nunc Panis, nunc corpus Christi appellatur: 1 Corint 10. 11. Sed non mutatur panis in corpus Christi, sed accipit n men corporis et vinum sanguinis, non essentiam aut naturam cor et sanguinis Christi, ut Papistae somniant.

DE AETERNITATE. [PROPOSITIO 43.]

Aeternum quoque varie sumitur, primo, Dei respectu, q ties Deo Patri, Filio, Spiritui sancto tribuitur, significat princi et fine mutationeque carentem perpetuitatem, *Tu Iehova habi aeternitates: Tu Iehova Deus es in aeternum.* Esa. 9. et 57.

Secundo sumitur pro Christi descriptione filiali et infinita tura, virtute et efficacia vel nativitate, ut Prov. 8. Sap. 7.

el. 24. *Ab aeterno ante omnia genuit me.* Mich. 5: *egressus* *es ab aeterno a diebus aeternis.* Esa. 9. Christus est filius ei, Deus fortis, pater aeternitatis. Hoc est autor aeterni foede-, testamenti, salutis, iustitiae et vitae aeternae causa. Hebr. 9. 13. Angelus est foederis, Testamentum in Christo confirmatum: Testamentum aeternum in sanguine Christi confirmatum : Effectum aeternum, salutem, vitam, Testamentum, seu foes aeternum tribuit Filio Dei dato, unigenito a Patre infinito, terno: Qualis effectus, talis causa: Sed effectus Christi, redptio, salus, Testamentum sunt aeternum: Ergo et Filius est ter aeternitatis, id est, Deus aeternus, infinitus, ut Pater. a. 9.

Tertio, sumitur pro continuo tempore, hoc est, pro spacio o mundus creatus est, pro diebus in quibus mundus factus est: nc dicitur: *Elegit nos ante tempora aeterna,* id est ante septem s creationis, ante creationem ab aeterno elegit, Eph. 1. 2. 3. 5. Timoth. 1. 2. 3. Quarto, sumitur pro infinita piorum salute, cruciatu impiorum. Quae ut se in electis et vasis irae habent tium, tamen iam fine carent salus et condemnatio.

DE BAPTISMO INFANTIUM. [PROPOSITIO 44.]

Infantes omnes Ecclesiae oblatos, qui canes et porci non it, *in nomine Patris, Filii et Spiritus S.* Baptismo baptizandos e docemus, sicut promissio et signatum vel foedus ad infantes electos pertinet, et Sacramentum circuncisionis infantibus quoe institutum fuit, Rom. 5. 6. 1 Cor. 15. Coloss. 2.

[PROPOSITIO 45.]

Scriptura nomen Baptismi varie usurpat. Primo pro afflicne, et cruce electorum, ut Matth. 20. *Potestis baptizari, quo baptizor?* id est, potestis ferre illam crucem infinitam, aut nas infinitas? Secundo sumitur Baptismus pro regeneratione, causa regenerationis, pro Spiritu et igne aut gratiae Dei pleniine. *Ille baptizabit nos igne et spiritu. Nisi quis natus fueex aqua et spiritu, non poterit ingredi in vitam.* Matth. 3. rc. 1. 1 Ioan. 1. 3. Tertio sumitur baptismus pro signo enerationis et lavacri interioris, quod a Christo institutum est, nomine Patris, Filii et Spiritus S. Matth. 28. Quarto, suar pro Christi baptismo, vel pro nomine Christi, pro poenitia et conversione, ut Matth. 3. *Poenitentiam agite, et baetur unusquisque vestrûm in nomine Iesu Christi in remissio- peccatorum:* id est, agite poenitentiam, ut propter Christum piatis remissionem peccatorum et donum spiritus. Quinto, religione et confessione Christiana, et unione insertioneque i, doctrinae et confessione Christi, ut Act. 10. *Nunquid*

Quicunque in Christo baptizati estis, Christum indu
pro lotione et communi lavacro sumitur, Iudith 12. *B*
Iudith in fonte, Marc. 1. *Iudaei non comedunt, nisi bapti*

DE LEGE. [PROPOSITIO 46.]

Lex ad peccata arguenda, et Evangelium propte
dam remissionem peccatorum praedicandum est. Nequ
nientia praedicari potest, neque peccata argui possunt
In suis ergo finibus Lex et Evangelium praedicanda

DE RITIBUS ECCLESIASTICIS. [PROPOSI

Omnes honestos, et pios ritus verbo Dei con
servientes gloriae Dei, et aedificationi ecclesiae, can
cet ex sacris literis compositas, cum intellectu Spiri
canimus: et reiicimus insanos, qui his contradicunt,
non intellecta in coetu discantizant, aut reboant ad c
ut Sacerdotes Baal, 1 Cor. 14. Eph. 5.

DE VESTITU PASTORUM. [PROPOSITIO

Quia in sacris literis in Veteri, et Novo Testa
limitatione, figura, aut mensura ministrorum Ecclesia
usu communi circumscribuntur et limitantur, stultum
est haeredes et dominos omnium creaturarum, a Dom
ctos facere servos in vestitu, cibo et potu superstiti
ergo omnibus mediocritas pia et sancta serviens hones
et necessitati secundum circumstantias servanda est.
extrema omnia, luxus, superbia, scandala, sorditie
tia, non serviens, et non parcens naturae, 1 Cor. 6.

DE TEMPLIS. [PROPOSITIO 49.]

Templa et loca

DE CIBO ET MERCEDE PASTORUM. [PROPOSITIO 50.]

Scriptura sacra, et natura docet, dignos esse operarios cibo mercede sua: impie ergo nugantur clamitantes, mercedem non se veris in Christo ministris dandam: sicut novi haeretici fallantur, sub Monachorum praetextu, qui licet non paciscantur ovibus, sed tamen iis pellem et carnem excoriando detrahunt, Ioan. 10. 11. Hiere. 23, 3. Spiritus Dei falsis prophetis quitur. Ezech. 14. Esa. 58.

DE CAUSA PECCATI. [PROPOSITIO 51.]

Sicut impossibile est contrarie inter se pugnantia, et deruentia se mutuo, causam efficientem formalemque esse posse contrariorum: ut Lux non est causa tenebrarum, neque caliditas igiditatis, Psal. 5. 46. 61. 66. 80. 84. 114. 135. ita impossiile est Deum, qui est Lux, Iustitia, Veritas, Sapientia, Bonitas, ita, causam esse tenebrarum, peccati et mendacii, ignorantiae, ecitatis, malitiae, et mortis: sed horum omnium causa Satanas, t homines sunt. Quaecunque enim Deus prohibet, et propter uae damnat facere ex se, et per se non potest. Deut. 32.

DE APROSOPOLIPSIA IN DEO. [PROPOSITIO 52.]

Sicut qui operantibus aequaliter simul mercedem aequalem iste reddit, et qui non merentibus donat ex gratia, libero arbiio quae vult, non est respector personarum: ita Deus, mortem t condemnationem tanquam peccati stipendium, dum omnibus meentibus aequalem reddit, ex debito secundum iustitiam et legem iam, iuste fecit. Et contra dum non merentibus donat propter ilium ex plenitudine gratiae suae, et libera voluntate, iustitiam t vitam, non est *Prosopoliptis*, id est, non est respector personarum, ut dicitur: *quod tuum est, et meritus es tolle, et vade: nnon licet mihi facere de meo quod volo? Annon oculus tuus st nequam? non meus oculus, quia ego bonus sum*, Matth. 21.

DE MEDIATORE.

Christum filium Dei et hominis totum secundum utramque aturam verum Melchisedecum Pontificem, Regem, Mediatorem, t Salvatorem, Redemptorem confitemur propter has causas:

1. Propter iustitiae et misericordiae temperamentum: ut istitiae infinitae et legi damnanti propter peccatum satisfaceret i carne moriendo, virtute et efficacia spiritus aeterni. Deinde t et misericordiae divinae vivificanti electos per eiusdem sermois et Filii Dei unigeniti omnipotentiam satisfieret, iuxta electioem aeternam in Christo ab aeterno factam, Eph. 1.

2. Propter *antilytron*, aut aequivalens precium, hoc est, ut erfecte Mediator precium salutis pro electis solvere possit: hoc scili-

propter peccatum hominum mori in carne possit. Deinde pec- rtem, Diabolum, infernum, legis maledictionem destruere aginem autem Dei amissam vitam, iustitiam, sapientiam reparare possit, et vivificare, omnia restaurare possit deita- te virtute et potentia, Rom. 3. 4. 8. 2 Cor. 3. 5. Col. 1. . 1. 3.

Quia literaliter Mediator vocatur Filius Dei unigenitus im- I , id est verus Deus, vita aeterna, id est, immortalis Ie- hova us aeternus, magnus laudandus in secula: Deus magnus, tia et virtute salvans, 1 Cor. 1. 3. Col. 1. Hebr. 1. ch. 1. 3. 10. 13. 14. Oseae 1. 2. 3. 12. Idem Me- r Dei et hominum vocatur homo Iesus Christus. Sunt ergo gloriae Dei et veritatis, iustitiae, deitatis destructores, sunt pacis inter homines hostes, qui Christum mediatorem, id est, Filium Dei unigenitum a Patre, et hominem verum negant, Luc. 1. 2. Impossibile enim est gloriam Dei in coelis perfici Legem et Evangelium impleri, et salutem pacem electorum perfici sine Filio Dei vero Deo, et homine, et sine vero homine, Rom. 1. 3. Colos. 1. 2. Ephes. 1. 3.

FINIS.

2.

CONSENSUS.

2 *Timoth.* 2.

Sectare iustitiam, fidem, charitatem, pacem cum iis, qui invocant DOMINUM ex puro corde.

CONSENSUS

IN FIDE ET RELIGIONE CHRISTIANA INTER ECCLESIAS Evangelicas Maioris et Minoris Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae et caeterarum eius regni provinciarum, primo SENDOMIRIAE Anno MDLXX in Synodo generali sancitus, et deinceps in aliis, ac demum in Wlodislaviensi generali Synodo Anno MDLXXXIII confirmatus, et Serenissimis Poloniae Regibus, AUGUSTO, HENRICO ac STEPHANO oblatus, nunc autem ex decreto Synodico in publicum typis editus.
Anno Christi MDLXXXVI.

Psal: 50. *et* 122.

Benigne fac Domine in beneplacito tuo Syoni, et aedificentur muri Ierusalem.
Sit pax in propugnaculis eius et prosperitas in palatiis eius.

Praefatio ad benevolum lectorem.

Vetus et verissima est sapientum sententia: *Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.* Imo vero ipsa veritas Dominus noster Iesus Christus testatur, regnum inter se divisum collapsurum, concordiam vero et amorem pium, sectatorum suorum signum proprium esse. Quapropter addicti sanctae concordiae, et operam dantes aedificationi Ecclesiae ac extirpationi scandalorum, nos qui in Poloniae Regno idololatriam AntiChristi reiecimus, et omnes haereses Christianae fidei, Symbolo Apostolorum, Niceno et Athanasiano etc. adeoque authoritati Scripturarum repugnantes, vitamus, ac puram Evangelii doctrinam syncere profitentes et exequi studentes, Evangelici vocamur: ut occurrere possimus apud extraneos suspicioni, domi vero occasioni et cupiam fomenti discordiae (quod maiores nostri egredientes ex captivitate AntiChristiana, diversis temporibus et locis, alii in Bohemia et Polonia, alii in Germania, alii in Helvetia et caeteris regionibus ac regnis, exhibuerant Magistratui suo, Imperatoribus, Regibus ac Principibus, diversa nostrarum Evangelicarum Confessionum exemplaria, unam tamen eandemque veritatem in scriptis Propheticis et Apostolicis fundatam complectentia)

cata ex omnibus Regni Poloniae Provinciis Generali Synodo Sendiae Anno Domini M. D. LXX. dictas Confessiones, Augustanam, micam, et Helveticam, examinatas deprehendimus in praecipuis is fidei Christianae cum Scriptura sacra et secum invicem con- esse.

..uod vero attinet ad Articulum de Coena Domini, ne quaedam stas opinionum seu phrasium nos distraheret, praecidimus inter nos .utationes de modo rei, cum omnes rem vere credamus, secundum a Salvatoris, et piae antiquitatis sententiam, quae in *Consensu Sendiriensi* descripta est.

Itaque scandalis sopitis, vera concordia et amore *Christi* in eius doctrina coniuncti sumus, Ceremoniis paulo diversis, ut in qualibet sia mos obtinuit, libertati Christianae permissis.

ictus Consensus noster hactenus a nobis non modo est fideliter us, sed etiam deinceps in aliquot Generalibus Synodis renov... confirmatus, utpote in *Cracoviensi* Anno M. D. LXXIII. in *viensi* Anno M. D. LXXVIII. et *Wlodislaviensi* Anno M. D. LXXXIII. ui litium scintillas excitare videbantur, ingenue correctis, ac intra s pacis reductis, atque ita vinculo concordiae et amoris fraterni arastricto. Stat vero nobis omnibus firma sententia, auxiliante Deo, ctum *Consensum* contra omnes Diaboli hostiumque et quorumnum molitiones constanter retinere ac tueri.

re publicatione huius libelli (quo ratio Consensus, Ordinis ac ..pu..ae inter nos constitutae describitur) palam facere et protestari ..imus omnibus pijs, tam in *Sarmatia*, quam in aliis Europae caeteque mundi partium regnis viventibus, nos non simulata, sed sacro, mandato et Spiritu *Christi* facta, concordia coniunctos esse, et ...are fratres in unum: Ac proinde ab adversarijs nostris calumniose .. iniquissime nobis obiici discordiam et ataxian. Siquidem cum hoc scripto nostro res ipsa clamat, et id cognoscere volentibus evincit, non in Regno Poloniae omnes *Evangelicos* esse sancta pace copulatos, non dissidere, sed convenire in doctrina fundamentoque fidei et salutis nostrae ac religionis Christianae: et retinere fraternam concordiam atque mutuum amorem, et officiorum pietatis humanitatisque pulchram communicationem. Ac si qui forte etiam inter nos reperirentur philauti, qui communem tranquillitatem turbare niterentur, scandalaque excitarent, et patientia Fratrum abutentes, commoniti non se cohiberent; esse contra eos in promptu iustum Ecclesiasticae disciplinae rigorem, ut coherceantur, et contumaces ex *Ecclesia* communioneque nostra, authoritate Canonum Synodicorum excludantur: secundum decretum ipsius Sancti Spiritus, in eiusmodi hominum pervicaciam latum Galat. 5: *Qui vos conturbat, portabit iudicium, quicunque est ille: Utinam vero abscindantur, qui vos conturbant.*

Oramus itaque omnes pios, qui legent *Consensum* hunc nostrum, ne admittant iniquas hostium nostrorum accusationes, calumnias et obtrectationes: sed huic testimonio et scripto nostro locum dantes, nobiscum et cum multis aliis, de rebus dextre iudicantibus, viris Evangelicis, *Deo Opt: Max:* gratias agant, pro hac syncera doctrina Evangelij, et in ea pio Consensu atque concordia nobis divinitus concessa: Nec etiam sua quidam nimis audaci et inclementi de nostro Consensu censura prohibeant nos bene agere: Imo ipsi quoque si possunt, bene agant, et scandala, quae rixas comitantur, in domo Domini vitent: ac unanimes serviant aequissimo ministrorum suorum iudici *Domino Iesu*, cui stamus et cadimus: qui nos ita obtestatur Iohan: 13: *Hoc est praeceptum meum (in quo cognoscent omnes, vos esse meos discipulos) ut vos invicem diligatis; sicut ego dilexi vos, ut etiam diligatis alij alios.*

Deus Pater coelestis nos totamque suam Sancto Evangelio addictam Ecclesiam conservet, confirmet, et benedictione sua augeat in sancta

ilia, ad gloriam suam et amplificationem Regni sui, inter omnes es Christianos, verbo veritatis morigeros: ut Spiritu Sancto nos iante, veri discipuli atque imitatores Christi simus: nemini scan- praebeamus: et fidem, conscientiamque puram retinentes ad hantem *Ecclesiam* laetabundi in aeternum perveniamus, per *Do-* nostrum *Iesum Christum. Amen.*

nistri Domini Iesu, et Sancti Evangelij in Ecclesia eius.

rasmus Gliczner Superattendens Confessionis Augustanae in Polonia, suo et omnium fratrum suorum nomine.
hannes Laurentius Superattendens fratrum Confessionis Bo- e, in maiori Polonia, suo et fratrum suorum nomine.
aulus Gilovius Superattendens Confessionis Helveticae in minori s, etc. suo et omnium fratrum suorum nomine.

CONSENSUS MUTUUS

IN

GIONIS CHRISTIANAE CAPITIBUS INTER ECCLE- MAIORIS ET MINORIS POLONIAE, RUSSIAE, LI- ANIAE, ET SAMOGITIAE ETC. QUAE IUXTA CON- SIONEM AUGUSTANAM, FRATRUM BOHEMORUM ET VETICAM, ALIQUO MODO A SE DISSENTIRE VI- BANTUR, FACTUS IN SYNODO SENDOMIRIENSI.

ANNO DOMINI 1570. DIE 14. APRILIS.

Postea[1]) quum diu multumque cum sectariis, Tritheitis, Ebionitis, iptistis conflictatum esset, ac[2]) tandem divino favore ex tot tan- certaminibus et deplorandis contentionibus emersimus: vi- est iisdem Ecclesiis Polonicis reformatis et orthodoxis, quae ibusdam capitibus et formulis doctrinae (hostibus veritatis et gelii) minime consentire videbantur, pacis et concordiae stu- Synodum convocare, atque [3]) consensionem mutuam testari. habita collatione amica et Christiana, sic iunctis compositis- nimis consensimus[4]) in haec capita.

Primum quemadmodum et nos, qui in praesenti Synodo m confessionem edidimus, et Fratres, nunquam credidimus, qui Augustanam Confessionem amplectuntur, aliter quam pie hodoxe sentire[5]) de Deo, et sacra Trinitate, atque incarna- filii Dei, et iustificatione nostra[6]), aliisque praecipuis ca-

---

) Editio Haidelberg. 1605. *postquam.* 2) *ac* deest in edit. Hai- g. 3) Ed. Haidelberg. *ac.* 4) Ed. Haidelberg. *consenserunt.* 5) laid. *sensisse.* 6) In Ed. Haid. deest *nostra.*

is Fidei nostrae: Ita etiam ii, qui Augustanam confessionem 7), professi sunt candide et syncere, se vicissim tam n ecclesiarum, quam de fratrum Bohemicorum (quos m ignari *Waldenses* vocant) 8) Confessione de Deo et . Trinitate, Incarnatione Filii Dei, Iustificatione, et aliis primariis capitibus Fidei Christianae, nil agnoscere, quod sit absonum a veritate, et puro verbo Dei. Ibique sancte invicem is 9), unanimiter secundum regulam verbi Dei, nos 10) ...suros Consensum hunc mutuum in vera et pura Christi re ...ie ra Pontificios, contra sectarios, contra denique omnes gelii et veritatis.

inae vero quantum ad infelix illud dissidium de Coena 11) attinet, convenimus in sententia verborum Domini no- n Christi 12), ut illa orthodoxe intellecta sunt 13) a pa- .., ac inprimis *Irenaeo* 14), qui duabus rebus, scilicet terrena coelesti, hoc mysterium constare dixit: Neque elementa signave et vacua illa 15) esse asserimus, sed simul reipsa creden- ıs exhibere et praestare Fide, quod significant: Denique oressius clariusque loquamur, convenimus, ut credamus et amur, *substantialem praesentiam Christi*, non significari dun- sed vere in coena eo 16) vescentibus repraesentari, distri- beri corpus et sanguinem Domini 17) symbolis rei, minime nudis, secundum Sacramentorum natu- ... Ne vero diversitas formularum loquendi contentionem ali- quam pariat, placuit, praeter articulum, qui est insertus nostrae Confessioni 18) mutuo consensu asscribere articulum *Confessionis Saxonicarum ecclesiarum de coena Domini*, ad Tridentinum Concilium anno 1551. missae 19), quem etiam pium agnoscimus, et recipimus. Cuius Confessionis haec sunt verba 20):

„Et Baptismus et Coena Domini sunt pignora et testimonia gratiae, ut antea dictum est, quae de promissione et tota redemptione nos commonefaciunt, et ostendunt beneficia Evangelii ad singulos pertinere, qui his ritibus utuntur 21). Sed tamen hoc discrimen est: per baptismum singuli inseruntur ecclesiae; sed coenam Domini simul etiam voluit Dominus esse nervum publicae congregationis. Vult enim Deus ministerium Evangelii publicum esse, non vult in latebris tantum inclu-

---

7) *sequuntur* deest in Ed. Haid. 8) *Bohemicorum .... Waldenses vocant)*] ed. Haid. *quos vocant Waldenses.* 9) *sumus*, in ed. Haid. deest. 10) deest in ed. Haid. *nos.* 11) *Domini* deest in ed. Haid. 12) *Domini nostri Iesu Christi*] desunt haec verba in ed. Haid. 13) *sunt*] ed. Haid. *est.* 14) *Irenaeo*] ed. Haid. *ab Irenaeo.* 15) *nuda et vacua illa*] ed. Haid. *illa nuda et vacua.* 16) *eo* deest in ed. Haid. 17) *corpus et sanguinem Domini*] desunt haec verba in ed. Haid. 18) *nostrae Confessioni*] ed. Haid. *confessioni nostrae.* 19) *missae*] haec vox legitur in ed. Haid. ante verba: *ad Tritendinum.* 20) *haec sunt verba:*] ed. Haid. *verba haec sunt:* 21) Quae sequuntur desunt in ed. pr., in qua haec tantum extant: *utuntur etc. Item. Nec admittuntur* . . cfr. p. seq.

teneri vocem Evangelii, sed exaudiri eam vult a toto genere hu-
o, vult se agnosci et invocari: ideo vult publicos et honestos esse
ressus, et in his vult sonare Evangelii vocem; vult se ibi invo-
et celebrari. Vult etiam hos ipsos congressus, testes esse confes-
s et seiunctionis ecclesiae Dei ab aliarum gentium sectis et opi-
ibus. Convenit Ioannes Ephesi cum suo coetu, et docet evange-
, et usu sacramentorum, totus coetus ostendit, se hanc doctrinam
ecti, et hunc Deum invocare, qui evangelium tradidit, et seiun-
se esse a Dianae, Iovis, et aliorum idolorum cultoribus. Vult
Deus conspici et audiri suam ecclesiam in mundo, et vult se-
tam esse multis publicis signis a reliquis gentibus. Sic haud du-
suos coetus habuerunt primi parentes, Adam, Seth, Enoch,
, Sem, Abraham: et deinceps politia Israel habuit multos
, ut seiunctio illa a gentibus esset conspectior. Addidit etiam pe-
rem promissionem congregationi: *Ubicunque duo aut tres congre-
sunt in nomine meo, ero in medio eorum.* Item: *Quicquid petent
entientes, fiet eis.* Et in Psalmo: *Laus eius in ecclesia sanctorum.*
que promissiones, in quibus adfirmat Deus, se ecclesiam servatu-
esse, eo dulciores, quia intelligimus, eum publicum ministerium
ongressibus honestis conservare et restituere: sicut et in ipsis ver-
coenae Domini inclusa est haec promissio, cum iubet annunciare
tem Domini, et hanc coenam distribui, donec venerit.

itur reverentia maior sit in huius sacramenti usu, verae causae
tutionis cogitentur, quae ad publicam congregationem, et ad sin-
rum consolationem pertinent.

a causa est: Filius Dei vult in publica et honesta congregatione
re vocem evangelii. Huius congregationis vinculum vult esse hanc
tionem, quae summa reverentia facienda est, cum ibi testimonium
beatur mirandae societatis Domini et sumentium, de qua reveren-
Paulus loquitur, inquiens: *Qui sumit indigne, reus erit corporis
nguinis Domini.* Secunda: Vult et concionem, et ipsum ritum
esse ad conservationem et propagationem memoriae passionis, re-
ectionis, et beneficiorum suorum. Tertia: Vult quemlibet sumen-
hoc testimonio singulariter confirmare, ut statuat ad se pertinere
eficia evangelii, cum concio sit communis: et hoc testimonio, hac
tione ostendit, se ipsius membrum esse, et se ablutum esse san-
e suo, et facere se hoc foedus: *Manete in me, et ego in vobis.*
: *Ego in eis, et hi in me.*

ta: vult hanc publicam sumtionem, confessionem esse, qua osten-
quod doctrinae genus amplectaris, cui coetui te adiungas. Vult
ratias agi publice et privatim in hac ipsa cerimonia Deo aeterno
i, filio et spiritui sancto, cum pro ceteris beneficiis, tum nomina-
pro hoc immenso beneficio redemtionis et salvationis. Vult et
ecclesiae membris inter sese vinculum esse mutuae benevolentiae.
multis fines concurrunt.

m maximarum causarum commemoratione invitantur homines ad
amenti reverentiam et usum. Et docemus, quomodo prosit usus.
rte damnamus portentosum errorem Monachorum, qui scripserunt,
tionem mereri remissionem peccatorum, et quidem *ex opere ope-
*, sine bono motu utentis. Haec Pharisaica imaginatio pugnat
dicto: *Iustus sua fide vivet.* Sic igitur erudimus ecclesiam, ac-
uros ad Coenam Domini, oportere poenitentiam seu conversionem
rre: et accensa iam fide in cogitatione de morte et resurrectione
eneficiis filii Dei, quaerere hic confirmationem huius fidei: quia
usu sacramenti fit testificatio, quae ostendit, ad te quoque perti-

nere beneficia filii Dei. Fit et testificatio, quod te sibi membrum adiungat, et quod sit in te, sicut dicit: *Ego in vobis.* etc.

„Monemus etiam, ne existiment, propter hoc opus seu hanc obedientiam remitti peccata, sed ut fiducia intuentur mortem, et meritum filii Dei, et resurrectionem eius. Et statuant propter ipsum nobis peccata remitti, et velle eum hanc fidem hac commonefactione et testificatione confirmari. Cum hoc modo fides, consolatio, gaudium conscientiae et gratiarum actio crescunt, prodest sumtio. [Nec admittuntur ulli ad communionem, nisi prius a Pastore aut Collegis eius auditi sint, et absoluti. In hac exploratione interrogantur, et erudiuntur rudiores, de tota doctrina: et deinde absolutio promulgatur.

am homines, Sacramenta esse actiones divinitus institutas, um institutum res ipsas non habere rationem Sacramenti: instituto in hac communione vere et substantialiter adesse vere exhiberi sumentibus Corpus et Sanguinem *Christi*: *m*, quod sit in eis, et faciat eos sibi membra, et eos sanguine suo: etc.] [22]) sicut et *Hilarius* inquit: et hausta efficiunt, ut et nos in Christo, et Christus in t

antem ritu servamus morem usitatum universae ecclesiae vete- *tinae et Graecae.* Non fiunt *privatae Missae*, hoc est, tales, in us non fiat distributio corporis et sanguinis Christi: sicut nec vecclesia aliquot seculis post Apostolos, tales Missas habuit: ut de- ptiones veteres apud Dionysium, Epiphanium, Ambro- num, et apud alios ostendunt. Et Paulus ex- il fieri multorum communionem. Itaque in publica gregatione recitantur aut canuntur precationes et sym- ones cum sacris canticis, distributae in dies festos, usi- more. Deinde fit concio de beneficiis filiis Dei, et de aliqua doctrinae parte, ut series temporum praebet argumentum. Postea recitat Pastor gratiarum actionem, et precationem pro universa ecclesia, pro potestatibus, et pro praesenti necessitate: et orat Deum, ut propter filium, quem voluit fieri victimam pro nobis, remittat nobis peccata, et nos salvet, colligat et servet ecclesiam.

„Deinde recitat in loco consueto verba Christi, de Coenae institutione, et sumit ipse, et distribuit sumentibus integrum sacramentum, qui reverenter accedunt, antea explorati et absoluti, et ibi suas preces ad publicas adiungunt. Ad extremum, rursus recitatur gratiarum actio. Hunc ritum, et hanc communionem plurium, congruere cum scriptis Apostolorum, et consuetudine veteris ecclesiae, fere usque ad *Gregorii* aetatem, noverunt omnes non prorsus ignari antiquitatis; quod cum ita sit, probanda, non improbanda est nostrarum ecclesiarum consuetudo: sed adversarii improbantes nostram consuetudinem, defendunt multos errores, alii magis tetros, alii novis iam artificiis fucatos. Multi ante hoc tempus scripserunt, fieri oblationem in Missa *pro vivis et mortuis*, et mereri eam facienti et aliis remissionem peccatorum ex opere operato. Et haec plurimorum persuasio fuit, et adhuc est, similis Pharisaicae et Ethnicae. Nam eodem modo Pharisaei et Ethnici somniabant, se ex opere operato mereri sibi et aliis

---

22) Quae uncis inclusimus extant etiam in ed. pr., sed quae sequuntur inde a verbis *sicut et Hilarius inquit*..usque ad finem p. 559. ea desunt in illa edit., in qua haec tantum leguntur: *sanguine suo: etc. Omnia huius articuli verba integra.*

remissionem peccatorum, pacem, et alia multa bona. Aut etiamsi qui minus coeci verecundius loquebantur, etsi dicebant mereri ea non sine bono motu sacrificantis, tamen sacrificia ipsa fingebant esse merita precum. Hac opinione cumulabantur sacrificia, et crescebant aucupia quaestus. Talis est et Missarum mercatus, et profanatio coenae Domini, fere in toto orbe terrarum.

ult autem Deus, vitiosos cultus taxari et aboleri. Ideo vocem divinam simpliciter et vere proponimus, quae errores illos damnat. Ac toto pectore adfirmamus coram Deo et tota ecclesia in coelo et in terra, tantum fuisse unicum sacrificium propitiatorium, seu quo ira aeterni patris adversus genus humanum placata est: scilicet, totam filii Dei, Domini nostri Iesu Christi crucifixi et resuscitati, obedientiam. Hic unicus est agnus, qui tollit peccata mundi. De hoc unico sacrificio dictum est. Hebr. X: *Unico sacrificio consummavit in perpetuum eos, qui sanctificantur.* Et hoc sacrificium singulis sua fide applicatur, cum audiunt evangelium, et sacramentis utuntur, ut Paulus inquit: *Quem posuit propitiatorem in sanguine per fidem.* Et: *Iustus fide sua vivet.* Et in 1 Petr.: *Sanctificati spiritu, ad obedientiam et conspersionem sanguinis Iesu Christi.* Cetera sacrifica in veteri Testamento fuerunt typica, de quibus suo loco copiosius dicitur. Et nequaquam merebantur remissionem peccatorum, et omnes iustitiae sanctorum omnibus temporibus, fuerunt, sunt, et erunt sacrificia laudis, seu *εὐχαριστικά*, quae non merentur facienti aut aliis remissionem, sed sunt cultus debiti in singulis, et placent propter mediatorem et summum sacerdotem filium Dei: ut dicitur ad Hebr.: *Per ipsum offerimus sacrificium laudis semper Deo.* Hanc esse immotam et aeternam veritatem, manifestissimum est. Quod vero citantur contra tam claram lucem veritatis centones, quos nominant *Canones Missae*, etiam manifestum est, dissimiles esse Canones Graecos et Latinos. Et Graecos ipsos dissentire inter sese de re maxima: et in hoc Latino, qui usitatus est, apparet paulatim adsutas esse lacinias ab ignotis auctoribus.

etus ecclesia utitur nominibus *sacrificii* et *oblationis:* sed intelligit totam actionem, precationem, sumtionem, recordationem, fidem, spem, confessionem, et gratiarum actionem. Haec tota actio interior et exterior, in quolibet converso ad Deum, et in tota ecclesia, est reversa sacrificium laudis, seu *εὐχαριστικὸν*, et *λογικὴ λατρεία*. Et cum inquit Dominus: *Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu et veritate:* affirmat, in novo Testamento non praecipi externa sacrificia, quae fieri necesse sit, etiamsi in corde nulli sint motus Spiritus sancti: sicut in lege necesse erat cerimoniam Paschatos servari.

ed de coena Domini dicitur: *Probet se unusquisque* etc. Ita prodest utenti coena Domini, cum affert poenitentiam et fidem, et non prodest ei alienum opus. Praeterea de mortuis manifestum est, totum hoc spectaculum pugnare cum verbis institutionis coenae, in quibus dicitur: *Accipite, manducate*, etc. *Hoc facite in mei recordationem?* Et tamen in magna parte Europae plurimum Missarum fit pro mortuis. Magna etiam multitudo prorsus ignorans, quid agat, legit Missas propter mercedem. Cum autem haec omnia manifeste sint impia, facere oblationem, ut loquuntur, ut mereantur vivis et mortuis: aut facere nescientem quid agat: horribiliter peccant, qui haec scelera retinent et defendunt. Et cum ritus extra usum institutum non habeat rationem sacramenti, qualis ibi fiat idolorum cultus, cogitent pii et eruditi.

t est manifesta profanatio, partem coenae Domini circumgestare, et adorare: ubi prorsus transfertur pars ad usum toto genere diversum

ab institutione, cum textus dicat: *Accipite, manducate,* cum quidem et recens sit hoc spectaculum.

„Postremo, quales sunt mores plurimorum sacrificulorum et Monachorum in toto Europa, qui non curant hoc dictum: *Probet se unusquisque.* Item: *Quicunque indigne sumit, reus erit corporis et sanguinis Domini!* Etsi autem Pontifices et hypocritae, qui praestigias quaerunt ad haec mala stabilienda, rident has querelas, tamen certissimum est, Deum horribiliter irasci his sceleribus: sicut in Israel irascebatur sacrificiorum profanationibus. Et videmus irae exempla manifesta: tot regnorum ruinas, vastationem orbis terrarum, quam faciunt *Turcae*, confusiones opinionum, et multas tristissimas dissipationes ecclesiarum.

„Te autem, fili Dei, Domine Iesu Christe, crucifixe pro nobis, et resuscitate, summe sacerdos ecclesiae tuae, veris gemitibus oramus, ut propter tuam et aeterni patris tui gloriam, deleas idola, errores et abominationes: et sicut ipse precatus es, sanctifices nos in veritate tua, et in pectoribus plurimorum accendas lucem evangelii tui, et veram invocationem, et corda nostra ad veram obedientiam flectas, ut grati te in omni aeternitate celebremus.

„Omnium Angelorum et hominum eloquentiam superat magnitudo peccatorum, quae profanatio coenae Domini tot iam seculis parit. Et nos, cum par oratio tantae rei nulla possit esse, breviores sumus: et in hoc ingenti dolore filium Dei oramus, ut ipse haec mala emendat: et simul ad declarationem copiosiorem nos apud eos offerimus, qui eam audire volunt. Sed in hac quaestione praecipue fieri cernimus hoc, quod ait Salomon: *Perinde facere canentem carmina pravo cordi, ac si acetum fundat supra nitrum.* Has de sacrificio persuasiones, sciunt adversarii nervos esse suae potentiae et opum. Ideo contrariam orationem audire nolunt. Quidam astute iam lenire absurdia discunt. Non est, inquiunt, meritum oblatio, sed appellatio: struunt insidias verbis, et eosdem abusus retinent. Dixi autem etiam antea, unumquemlibet sua fide facere sibi applicationem sacrificii Christi, et cum audit evangelium, et cum utitur sacramentis. Et scriptum est: *Probet unusquisque seipsum.* Non igitur sentit Paulus, cerimoniam alteri non utenti prodesse, et filius Dei ipse se obtulit, ingrediens in sanctum sanctorum, id est, in arcanum consilium divinitatis, cernens voluntatem aeterni patris, et ingentem iram sustinens, et causas huius mirandi consilii intelligens. Hae res magnae significantur, cum dicit Paulus ad Hebr.: *sese obtulit:* et cum inquit Esaias: *Ponet animam suam hostiam pro peccato.* Quid igitur nunc intelligunt sacrificuli, qui dicunt, se offerre Christum? nec antiquitas hoc modo locuta est. Sed atrocissima oratione nos accusant, dicunt nos delere iuge sacrificium: sicut faciebat Antiochus, qui typus est Antichristi.

„Respondimus etiam antea, nos retinere totum ritum ecclesiae Apostolicae: et iuge sacrificium est, sonare doctrinam incorruptam Evangelii, et recte invocare Deum: denique, ut Dominus inquit, est adorare patrem in spiritu et veritate. Complectimur hic etiam verum usum sacramentorum. Haec omnia cum fidelissime retineamus, summa reverentia retinemus iuge sacrificium: illi abolent, qui veram invocationem et coenam ipsam Domini multis modis corrumpunt, qui iubent invocare homines mortuos, qui Missas venales habent, qui iactitant, se oblatione sua aliis mereri, qui doctrinae de poenitentia et remissione peccatorum multos tetros errores immiscent: qui iubent dubitare agentes poenitentiam, an sint in gratia, qui libidinibus et idolis ecclesiam polluunt. Hi sunt Antiochi similes, non nos, qui obedire filio Dei studemus, dicenti: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.*

Postremo et de usu integri sacramenti pauca quaedam dicenda sunt. Removeatur sophistica a iudiciis ecclesiae. Norunt omnes, coenam Domini ita institutam esse, ut detur populo integrum sacramentum, sicut scriptum est: *Bibite ex hoc omnes.* Nota est et consuetudo veteris ecclesiae, Latinae et Graecae. Ideo fatendum est, prohibitionem unius partis iniustam esse. Legitima hominum testamenta violare, iniustum est: cur filii Dei testamentum, sanguine ipsius obsignatum Episcopi violant? Dolendum est autem, tantam esse impudentiam, quorundam, ut contra hoc gravissimum argumentum, tamen fingant sophismata, ad stabiliendam prohibitionem: quorum refutationem in re manifesta omittimus".

Huius autem sancti, mutuique *consensus* vinculum fore rbitrati sumus, convenimusque, ut quemadmodum illi nos, nostrasue *ecclesias*, et Confessionem nostram in hac Synodo publiitam, et Fratrum, orthodoxas esse testantur: Sic etiam nos ilrum [23]) *ecclesias* eodem christiano amore prosequamur, et rthodoxas fateamur [24]): Extremumque *vale*dicamus, et alm silentium imponamus omnibus rixis, distractionibus, dissidiis, uibus *evangelii* cursus non sine maxima multorum piorum ffensione, impeditus est, et unde adversarijs nostris non levis alumniandi et verae Christianae religioni nostrae contradicendi. uinpotius [25]) occasio sit subministrata paci et tranquillitati puicae studere, charitatem mutuam exercere, et operas mutuas ad edificationem *ecclesiae* pro fraterna coniunctione nostra praestare ebemus.

Adhaec recipimus mutuo *consensu*, omni studio nostris 'ratribus [26]) omnibus persuasuros, atque eos invitaturos ad hunc hristianum, et unanimem Consensum amplectendum [27]), colendum t conservandum, illumque alendum, et obsignandum, praecipue auitione verbi, (frequentando tam huius, quam alterius cuiusque [28]) onfessionis caetus,) et Sacramentorum usu: observato tamen reto ordine, et gradu tam disciplinae, quam consuetudinis uniuscuusque *ecclesiae*.

Ritus autem et Ceremonias [29]) uniuscuiusque Ecclesiae, lieros hac *concordia*, et Coniunctione relinquimus. Non enim ultum refert, qui ritus observentur, modo sarta tecta et incorruta existat ipsa doctrina et fundamentum fidei ac salutis nostrae [30]): uemadmodum et ipsa *Confessio Augustana* et Saxonica de ea e docent: Et in hac Confessione nostra in praesenti Synodo endomiriensi publicata, id ipsum expressimus [31]).

---

23) *Sic etiam nos illorum*] ed. Haid. *sic et illorum.* 24) *fateamur*] d. Haid. *fatemur.* 25) *Quinpotius*] ed. Haid. *quia potius.* 26) *Fratris* deest in ed. Haid. 27) *amplectendum*] ed. Haid. *complectendum.* 28) *uiusque*] ed. Haid. *eiusque.* 29) *et Ceremonias uniuscuiusque*] ed. Haid. *iberos uniuscuiusque.* 30) *et fundamentum fidei ac salutis nostrae:*] deunt haec verba in ed. Haid. 31) *in praesenti .... expressimus*] in ed. aid. haec tantum extant verba: *id ipsum expressimus.*

damque non incommodum fore putamus, in locum ec
nire, ubi una ex mutuis Confessionibus, compendium
ctrinae[37] (improbitate hostium veritatis[38]) ad id
remus, et in publicum ederemus: Ut invidorum homi
obturarentur, cum maximo omnium piorum solatio:
omnium *ecclesiarum Polonicarum reformatarum et L*
et Samogiticarum[41]), nostrae *Confessioni* consentienti

*Da*tis igitur iunctisque dextris sancte promisimus
invicem, omnes[42]) fidem et pacem colere, fovere,
aedificationem *regni Dei* magis magisque amplif
omnesque occasiones distractionis Ecclesiarum evitat
que se immemores et oblitos sui ipsius, ut veros
decet, solius *Iesu Christi* Salvatoris nostri gloria
ros, et Evangelij illius veritatem propugnaturos,
tum factis, recepimus.

Quod ut felix, *ra*tum firmumque sit in perp
mus ardentibus votis *Deum* Patrem, totius consolatio
authorem et fontem uberrimum: qui nos nostrasq
ex densis Papatus tenebris eripuit, donavitque puro ve
sacrosancto veritatis lumine: Haneque nostram sanc
consensionem, coniunctionem et unionem benedicere,
minis gloriam, et Ecclesiae aedificationem velit. Am

Stanislaus Myszkowski, Palatinus Cracoviensis, persona
et subscripsi.

Petrus Zborowski Palatinus Sendomiriensis, personaliter c

Magnifici Domini *Lucae* de *Gorka* Palatini Posnaniensi
Ioannis Tomicski Castellani Gnesnensis, atque omnium Con
gustanae Ecclesiarum nomine, *Stanislaus Buinski*, Senior E
sensi et subscripsi.

Magnifici Domini Palatini Russiae et caeterorum ei
fratrum nomine, *Stanislaus Chrzunstovius* M. P.

Sigismundus Myszkowski Osveciensis Capitaneus, pers

Nicolaus Glicznerus Senior Districtus Posnaniensis, nomine fratrum Maioris Poloniae M. P.

Andreas Prasmovius, Minister coetus Radzieiovienis, nomine fratrum Confessionis Bohemicae, facultate sibi commissa, M. P.

Simeon Theophilus alias *Bogomil Turnovius*, Diaconus in Communitate Fratrum Bohemicae Confessionis, et ad praesentem Synodum legatus M. P.

Stanislaus Sarnicius, Senior Ecclesiarum Districtus Cracoviensis, suo et aliorum fratrum nomine.

Iacobus Sylvius, Senior Districtus Chenczinensis suo et aliorum fratrum nomine.

Paulus Gilovius, Senior Districtus Zatoriensis et Osviecinensis, suo et omnium fratrum nomine.

Matthaeus Rakow Minister Criloviensis, missus a nobilitate Belzensi M. P.

Stanislaus Karminski, *Iwan*, Rector colloquii in Synodo a Fratribus electus M. P.

Daniel Chrobewski, *Stanislaus Rozanka* medicus, Consules Cracovienses, et *Christophorus Trecius*, Ecclesiae urbanae Cracoviensis Senior, et ad praesentem Synodum nuncii, suo et fratrum nomine subscripserunt.

Stanislaus Marcianus Ducis Wisnovecii legatus, Minister Ecclesiae Wisnovolteensis.

Valentinus Brzozovius, Senior, nomine Ecclesiarum Podgoriensium, Minister in Dobrkovv subscripsit.

Andreas Crusvicensis, Minister in Lisovvo, nomine suo et coetus Radzieiovienis subscripsit.

Petrus Tarnovius, Minister in Dembnica, suo et Magnifici Domini Georgii Latalski nomine subscripsit.

Eidem Consensui subscripserunt personaliter ex coetu Fratrum Bohemicae Confessionis, in Synodo Posnaniensi XX. Maii.

Georgius Israel, *Iohannes Lorentius*, Seniores Ecclesiae Fratrum in Maiori Polonia, nomine suo et omnium Ministrorum.

Procopius Bronievvski, Signifer Calissiensis, M. P.

Psalm. CXXXIII.

ECCE quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum!

Consignatio observationum necessariarum

ad confirmandum et conservandum mutuum Consensum Sendomiriae Anno DN. M. D. LXX. die XIV. April. in vera Religione Christiana initum inter Ministros Augustanae Confessionis et Fratrum Bohemorum,

Posnaniae eodem Anno, Maii XX. facta, et a Ministris utriusque coetus approbata ac recepta.

I. Consensum Generalem Sendomiriensem, Anno Domini M. D. LXX. die XIV. Aprilis factum, de doctrina Orthodoxae fidei, mutuaque concordia et pace omnium Ecclesiarum Evangelicarum in Regno Poloniae, approbamus et fideliter recipimus, atque retinere, Deo adiuvante, pollicemur omnes.

das et administranda Sacramenta, absque consens
Ministri vocare: Multo magis erronem solivagum noı
et suscipere.

V. De Coena Domini illam sententiam ampl
est annotata in mutuo Consensu Sendomiriensi, et
fessionis Saxonicae missae ad Tridentinum Conciliun
sti M. D. LI. Vitabimusque terminos, verba et
a Verbo Dei et hoc Generali Consensu, et ab hac
sione Saxonicarum Ecclesiarum ad Tridentinum Co
alienas.

VI. Ministros auditoresque partis unius, paı
vel ratione vel occasione abstrahat, sed eos in ead
cietate confirmet et promoveat.

VII. Utriusque partis Ministri, auditores suos
moneant, illisque sua Pastorali authoritate iniunga
sias Confessionis alterius in omnibus Doctrinae et
ctis, damnare, verbis vel scriptis ullis perstringere
ut bene de illis sentiant et loquantur.

VIII. Ex utraque parte Seniores constituti,
in promovenda hac Unione, nec non in aliis neg
rum tradant; si opus fuerit bis vel ter in anno invi
destinatum convenientes, et consilia mutua conferent

IX. Ministri auditoresque coetus unius, cum
tronis, auditoribusque coetus alterius, nihil privatim
Doctrinae et Rituum et Bonorum Ecclesiasticorum,
consultare debent: Sed potius suadere, quo illa int
dicium Ministrorum suae confessionis maneant.

X. Unanimiter censemus, ut peccata verbo D
publicis concionibus et privata officii sedulitate taxe
bus concionatoribus verbi Divini, utpote idololatria
avaritia, usurae, dissidia, rixae, maledictiones, ebri
sationes, choreae, scortatio, vestitus luxuriosus, c

s approbatur: Atque tam in Ministros delinquentes, quam ia membra Ecclesiae, sine respectu personarum ut exten- necessarium esse iudicamus: Idque non solum verbis ut d executione ipsa, et veritate, secundum mandatum Domini hristi, et exemplum Apostolorum Matth. V. et XVIII. X. 1 Cor. V. 2 Thes. III.

I. Libertas illa conceditur, ut Ministri et membra coetus alterius coetus Ministros et membra, sicubi opus fuerit, ite et poenitentia commonefaciant.

II. Quilibet Pastor de propriis auditoribus et oviculis ad iram pertinentibus sciat, illorumque veram curam agat.

V. Utriusque partis Ministri ad usum Sacramentorum au- ab altera parte venientes non admittant, absque testimo- itoris illius, cuius propriae subiacent curae. Exceptis Co- Synodo Generali, aut forte aliqua peregrinatione.

V. Excommunicati authoritate clavium Christi ab uno coe- admittantur ad Sacram Coenam in altero coetu, nisi prius clesia quam offenderunt reconcilientur.

VI. Ministros in uno coetu ex officio depositos vel ex- icatos, Ministri coetus alterius nec recipiant, nec absol- ee illis Ministerium restituant, sed iudicio coetus sui re- s et absolvendos relinquant.

VII. Patroni Ecclesiae et collocatores, nil mandare debent , de mutandis et innovandis ceremoniis, sine consensu m Ministrorum.

VIII. Ceremonias et ritus papisticos sensim auferendos et reiiciendos esse censemus, ut Exorcismum, imagines ido- s, Sanctorum reliquias, usum superstitiosum candelarum, ationem herbarum, vexilla, cruces aureas et argenteas, similia: ne per illa verbum Dei profanetur, et ne Anti- patrocinari videamur.

X. Si controversia aliqua fuerit oborta inter utriusque Ministros in Doctrina vel in Ritibus etc.: Placide inter se nponere studeant: Et si componi in eorum gremio non iudicium et decretum in eo ab Generali Synodo Ecclesia- nium Maioris et Minoris Poloniae expetant: hocque pro esita veritate vere et ex animo agnoscant et amplectantur.

X. Observationes has Concordiae mutuique Christiani Con- datis iunctisque dextris sancte promisimus et recepimus omnes, in omnibus Ecclesiis Christi, nostrae curae in Poloniae subiectis, auxiliante Deo, constanter retinere at- rvare. Idque approbavimus propria subscriptione.

mus Gliczner, Ecclesiarum Confessionis Augustanae in Maiori Superintendens, suo et Fratrum suorum nomine.

gius Israel *nes* Laurentius *gius* Philippensis	Seniores Ecclesiarum Christi, Confessionis Fratrum Bohemorum in Maiori Polonia, sub- scripserunt.

Consensus Poloniae.

Nicolaus Gliczuerus, Senior in Districtu Posnaniensi, suo (...) rorum Fratrum nomine.

Petrus Kostenius pastor Ecclesiae Christi in Miloslavv, Arc(...) ter eiusdem atque Ridzinensis M. P.

Simon Minister Ecclesiae Christi in Wilkovvo, Senior Distri(...) stenensis.

Balthasar Eychnerus Minister Ecclesiae Germanicae Co(...) Fratrum Bohemorum Posnaniae.

Iohannes Turnovius, Minister Christi Confessionis Fratrum i(...) nensi Ecclesia.

Blasius Adamitius, Ecclesiae Christi Confessionis Fratrum Szamotuliis M. P.

Lucas Iaraczevianus Confessionis Augustanae Szamotuli(...) ster M. P.

Abraham Abdeel, Confessionis Augustanae in Germanorum Posnaniae Minister M. P.

Iohannes Enoch, Ecclesiae Christi Minister Posnaniae, Co(...) Fratrum.

Elias Thesbita, Diaconus Fratrum in Ecclesia Ostrorogens(...)

Simeon Theophilus Turnovius, Diaconus Fratrum Bohemi(...) fessionis M. P.

Iacobus Tichicus, Diaconus Ecclesiae Fratrum Bohemorum ziszevvo M. P.

Valentinus Cornelius, acolytus et Rector scholae Fratrum (...) rum Posnaniae M. P.

Iacobus Schvvenck Oppolitanus, praeceptor Scholae Augusta(...) fessionis Posnaniae M. P.

Lucas Comes *a Gorka* Palatinus Posnaniensis personaliter (...)

Iohannes de Tomicz Castellanus Gnesnensis personaliter M.

Andreas Lipczinski, articulis suprascriptis et tam pio C(...) meo et aliorum Fratrum nominibus M. P. S.

Zacharias Rydt, approbo ista et subscribo M. P.

Stanislaus Storch, assentior his articulis M. P.

Rom. XIV.

Proinde quae pacis sunt sectemur, et quae aedificationi(...) sunt custodiamus.

Contestatio Consensus.

Ibidem Posnaniae post octiduum, nempe Maii die X(...) Dominica I. post Trin. verum Consensum ac sanctam (...) confirmarunt realiter inter se Augustanae et Bohemicae (...)sionis coetus hoc modo. Ministri, patroni, totaque cong(...) Bohemicae *Confessionis* tam Poloni quam Germani utrius(...)xus homines, ex templo suo, turmatim ingressi sunt in Ec(...) Augustanorum, ad matutinam concionem, ac ibidem utris(...) ditoribus solenniter congregatis Ministri Fratrum, Iohan(...)rentius Senior Polonis, Balthasar Eucherus Germanis, co(...) sunt. Simili modo post meridiem, Augustanae Confessio(...)tus, cum patronis (Domino Luca a Gorka Palatino Posn(...) Domino Iohanne Tomiczio Castellano Gnesnensi etc.) et M(...) suis, spectabili processione ex sua Ecclesia per civitat(...)gressi sunt in suburbio Ecclesiam Fratrum Bohemicorum,

Polonos, Germani ad Germanos: atque illis Nicolaus Gliczne- Senior, his Abrahamus Abdeel, Augustani Ministri verbum i praedicarunt. In his congregationibus utrobique lecto Polo- et Germanis auditoribus Consensu et Consignatione, facta est etae Concordiae ac Unionis voce Ministrorum contestatio, et eam ceu singulare donum Dei serio colendam atque custo- dam sedula adhortatio ac obligatio utrinque auditorum, ut fal- de se suspitionibus abiectis, unum in Domino et veritate eius i, disciplinam eius servantes, amore fraterno invicem sese sequantur: cum ardentibus Deum ad votis, et maxima cun- um laetitia et acclamatione. Ecce quam bonum et quam iu- dum habitare fratres in unum! Tandem Hymnum exultationis gratiarum actionis: Te Deum laudamus: uno ore una Eccle- facti omnes cecinerunt.

Apostolus ad Ephes. IV.

Obsecro itaque vos in *Domino*, ut digne ambuletis, cum i humilitate, mansuetudine et patientia, tolerantes invicem charitate. Studentes servare unitatem Spiritus in vinculo pa- cte. Amen.

Cracoviensis Synodi Generalis Acta

conclusiones seu canones. Anno Domini M. D. LXXIII. Sept. die XXIX. etc.

Cum convenissent tam verbi divini Ministri et Superattendentes fessionum, Augustanae, Fratrum Bohemorum et Helveticae, n Illustres, Magnifici, et Generosi Domini Patroni et Senio- cum legatis Ecclesiarum orthodoxarum Maioris et Minoris niae, atque Magni Ducatus Lithuaniae, Russiae, Samogitiae, x aliis provinciis, quo de rebus ad propagationem Religionis istianae orthodoxae et disciplinae Ecclesiasticae necessariis rent: Tum invocato Numine Sancti Spiritus (et perlectis lite- ac auditis legationibus ab Ecclesiis et spectabilibus personis Synodum missis) haec, quae sequuntur, egerunt ac decreverunt.

I. PRIMO.

Consensus mutuus, olim Sendomiriae constitutus ac sancitus, no in hac Synodo repetitus est: Cuius verba omnia ordine lecta et diligenter examinata, atque a cunctis unanimiter com- bata sunt.

II. SECUNDO.

Consignationem Articulorum certorum, inter nos omnes ob- randorum, qui sanciti sunt in Synodo Posnaniensi Anno M.

.. LXX die XX. Maij, in hac Synodo Cracoviensi, legimus, ...us: et cunctos istos Articulos approbatos, pro com... ...ecipimus.

III. TERTIO.

... ut partim optimus ordo, cum Ecclesiastica disciplina ...gis ac magis possit: partim etiam ut doctrina Christi... ...a cum concordia a nobis propagari et foelicem cursum ...eat: ac denique ut schismatibus et scandalis (quibus ... impeditur et tardatur aedificatio Ecclesiae *Dei*) ... superiorum Articulorum Consignationi, Constitutiones iampridem in Synodis Districtualibus, *Xansensi* et *Wl*... ...citas subiecimus, ac pro communibus recepimus. ... libertate Fratribus Bohemicae et Augustanae Con... ...ossint suos ritus et consuetudines, quae in hoc ... ...servantur, retinere: praesertim de Superattendente ... ac etiam de Senioribus et de Synodis.

Ex

Xansensi Synodo

Constitutiones.

I. De Superattendente.

In singulis Districtibus, ex Ministris illius Districtus eligendus est unus in Superattendentem sive Seniorem spiritualem: Huiusmodi vero, qui aptus esset ei muneri: Idque a Ministris et Senioribus illius Districtus in Synodo fieri debet: Et quatenus possibile esset, vocandus eo erit vicini Districtus Superattendens, ut inaugurationi ipsius praesit.

Cuius haec sunt officia.

I. Certo in loco fungetur officio Ministerii: ac educabit Catechistam impensis patronorum illius Districtus, qui ad munus Ministerii sedulo sese exercere, et in absentia Superattendentis, cum videlicet in ad visitandas Ecclesias vel Synodos profectus erit, conciones sacras habere debet.

II. In Districtu sibi commisso, passim ubi opus fuerit, Ministros tam per oppida quam in pagis constituere debet.

III. *Ministros* in certis locis habitantes, eorumque auditores visitare tenetur, ad minimum semel in anno: idque cum uno aut duobus Senioribus secularibus seu Diaconis.

IV. Summa cum diligentia munus sibi concreditum exequatur, ita ne lupi rapaces doctrina falsa et haeretica gregem *Christi* inficiant et dispergant aut perturbent.

V. Cum fuerit vocatus ad Synodos aliarum Ecclesiarum alterius Districtus seu Provinciae, eo accedere debebit, idque sumptibus communi sui Districtus.

VI. Synodos in suo districtu seu dioecesi statis temporibus, certis et necessarias ob causas indicet, easque diriget.

VII. Querelae inter Fratres si forte acciderint, eas vigilanter excipere debet: atque advocata utraque parte, in Consessu Seniorum ...dicare et conciliare: Salvis tamen legibus.

VIII. Catechistas et Adolescentes bonae indolis, qui ad Ministerium iei esse possent, examinare et suscipere debet.
IX. Literas ab aliis Ecclesiis, et quibusvis hominibus, quae ad lesias Dioecesis illius missae fuerint, accipiat: Ad quas de consilio iorum, praecipue Ministrorum, caeterorumque Fratrum praesertim in is difficilioribus respondeat.
X. Munus eius a Synodo ad Synodum durare debet: Et iuxta sentiam Synodi, aut is retinendus et approbandus, aut alius eligendus et stituendus erit.

II. De Senioribus ordinis Equestris seu Politici.

Seniores ubique in Districtibus seu dioecesibus duo vel tres esse de-: Qui in particulari seu Districtuali Synodo ab omnibus Ministris et enis suffragiis liberis eligantur: postea a Superattendente eiusdem Di-bus et ab aliquot Ministris inaugurentur.

Quorum haec sunt officia.

I. Obstringet eos sub conscientia Synodus et Ecclesia, ut sedulo rvent Ministros, quo veram et orthodoxam doctrinam pure, fideliter iligenter, proponant: Utque vitam piam et modestam agant. Quod imadverterint, quempiam illorum errare et scandalum praebere, ere debent hominem, ac si res postulaverit, propter enorme aliquod tum a Ministerio eum suspendent, consilio Superattendentis, usque ynodum. Sic etiam erga singulos Fratres se gerent, ut errantem rceant, observatis tamen disciplinae Ecclesiasticae gradibus.
II. Ad Synodos omnes proficisci debent: et una cum Superatten-Ecclesias visitabunt.
III. Curare debent et commonefactionum assiduitate efficere, ut Ecclesiastica restituantur, ad usum Ministrorum et Ecclesiarum.
IV. Operam dabunt, ut Ministri victum necessarium et habitatiocommodam habeant: Neve ulla iniuria aut gravamine affligantur.
V. Constitutiones Synodicas ad executionem debent perducere: omnes controversias inter Fratres componere. Officio vero ntur tantum ad Synodum, quos vel in eodem confirmare, vel mo-aliosque substituere, liberum erit Synodo.

III. De Synodis.

Synodi duplices in singulis Districtibus celebrari debent, altera Parris, quater in anno, altera vero Districtualis, semel in anno.

IV. De Ministris.

. Ministerium nemo sibi usurpare, neque se quisquam sua praetione mittere potest: Sed Superattendens in Synodis Districtualibus tros eligere, ordinare et mittere debet.
I. Neque etiam quisquam vocationem et stationem suam aut is pastorale sibi commissum, suo arbitratu deseret, sine consensu Synodi, et Patronorum suorum.
II. Patronus privata sua authoritate ac voluntate nec recipiat nec tat, multo minus eijciat Ministrum: Sed eiusmodi negotia in Con-Seniorum proponat et expediat.
V. Nulli Ministrorum coeterorumve Fratrum liberum sit in lucem ere libros, vel Manuscriptos vel Impressos absque consensu totius di.

Ex

Wlodislaviensi Synodo

Districtuali Constitutiones, in hac Cracoviensi Generali receptae.

I. Cohibeantur et procul arceantur omnia vitia, profusae commessationes, ingluvies ac ebrietas, maledicta, choreae, fastus et luxus in vestitu: Quem vitare debent cuiuslibet conditionis homines, omni in loco, maxime vero in Sacris Coetibus, ne offensionis causam praebeant.

II. Nuptiae summa cum honestate, modestia et morum sanctimonia celebrentur.

III. Publica hospitia seu cauponae, sint honestatis domicilia, bene in omnibus ordinata et provide constituta: Ita ut et potus et caetera ad victum hominum atque iumentorum pertinentia tam peregrinis quam indigenis necessaria, in eis inveniri possint. In quibus ne fiant conventicula puellarum et quarumlibet foeminarum suspecta, ac praesertim nocturna, Domini id curare, cumque choreis, lusus chartarum etc. ac similia vitia severe prohibere debent.

IV. Subditorum habeatur summa ratio, ita ut christianum amorem, humanitatemque debitam ab ipsis Dominis et eorum procuratoribus experiantur. Laboribus nimiis ne opprimantur, sed quandoque relaxatione et remissione ij fruantur. Labor ab ipsis bidui vel ad summum tridui septimanatim, nec ultra exigendus est. Census et aliae pensiones ab ipsis iuste et clementer sine gravamine et oppressione accipiantur. Nempe ita sese erga subditos suos gerant Domini, quales, si in istorum proximorum suorum loco essent, Dominos erga se optarent.

V. Diebus Dominicis, ne permittant Domini in suis ditionibus negotiationes, forumque publicum: Neque iisdem diebus colonos suos aliis laboribus aut vecturis onerent.

VI. Cum hoc praecipuum sit parentum munus, ut suos liberos in vera sinceraque religione, in *Dei* timore et pietate institui curent: nefas est Christianorum ac Evangelicorum hominum liberos, discendi gratia scholas blasphemorum et idololatrarum frequentare.

IV. QUARTO.

QUARTUS SYNODI CRACOVIENSIS ACTUS ERAT

de Arrianabaptistis.

Ex his cum aliquot Concionatores et auditores suapte ad Synodum nostram venissent, et de suo dogmate ibidem disserere vellent: Synodus post gravem de iis deliberationem, denegavit eis colloquium ac disputationem, et tale decretum fecit.

Siquidem Arrianabaptistae ex nobis egressi non manent in Doctrina *Christi* ac fide de vero *Deo*, Patre et Filio cum Spiritu Sancto, adeoque *Deum* non habent: et iam a nobis saepissime colloquiis ac scriptis admoniti pertinaciter in errore manent: Nullum iam amplius cum ipsis commercium (quamdiu sententiam suam luentur) habeamus, nullas disputationes ipsorum admittamus: Sed eos librosque illorum blasphemos, secundum praeceptum Spiritus sancti vitemus. Ne alias fundamentum religionis Christianae, Fidem firmissimam de *Deo* (in cuius nomine sumus baptizati) sub-

: nos commovere ac in dubium vocare videamur: Et ne operi-
s eorum malis, doctrinis venenatis, atque blasphemiis gloriam
›mini oppugnantibus, communicemus.

V. QUINTO.

DE CHOREIS.

Disceptatum est in Synodo de *Choreis*, quibus nonnulli pa-
›cinari vellent, fingentes talem distinctionem: Quod aliae sint
nestae, aliae inhonestae: Sed omnium tam Spiritualium quam
›cularium, secundum sacras Scripturas suffragio (refutatis pallia-
ntibus et excusationibus chorearum) prorsus eae sunt damnatae, ac
tibus omnibus veram pietatem profitentibus, non secundum car-
m ambulantibus, sed opera carnis spiritu mortificantibus, mun-
m et ipsius vanitates non amantibus, ac *Christum* quotidie cum
ice sequi conantibus.

VI. SEXTO.

De *Ceremoniis* praesertim in usu *Coenae Domini*, mota quae-
ione: An eae in omnibus Ecclesiis nostris uniformes esse pos-
nt? Conclusum est ut secundum morem primitivae *Ecclesiae*
›ertati *Christianae* ceremoniae inter nos permittantur: Monitis
nen Fratibus si qui sessione in *Sacra Coena* utuntur, ut eam
remoniam Arrianabaptistis propriam relinquant.

VII. SEPTIMO.

Hi articuli cum superius nominatarum Synodorum Constitu-
›nibus et Canonibus in omnibus et singulis punctis, ab hac Ge-
rali Synodo examinati, approbati et solenniter confirmati sunt,
ı omnibus tum praesentibus Ministris et Patronis ac Ecclesia-
m legatis nomine suo et suorum, ultro tali poena in violatores
›rum constituta. Nos Patroni Equestris ordinis, si contra istos
rticulos quid commiserimus, ut Ministris privemur, atque alijs
›enis (secundum Disciplinam Ecclesiasticam) quae in pertina-
ter peccantes, Sacris Scripturis expressae sunt, afficiamur. Nos
ro Ministri, ut ab officio Ministerioque deponamur, ac etiam
xcommunicationis in *Verbo Dei* descriptae poenam subeamus.
ed ut ratum firmumque sit, Domini et Fratres in hac Synodo
aecipui, nomine suo et Ecclesiarum ac Fratrum suorum omnium,
xemplar actorum huius Synodi, Cracoviae Calen. Octobr.
. D. LXXIII. manibus suis subscripserunt, et etiam sigillis suis
›asignarunt.

Iohannes Firley de Dumbrowvicza, Palatinus et Generalis Capitaneus
racoviensis, Marschalcus Regni Poloniae etc. M. P. subscribo.
Stanislaus Slupeczki, Castellanus Lublinensis subscribo M. P.
Iohannes Tarlo, Castellanus Radomiensis, M. P.
Hieronymus Buzinski, Thesaurarius Regni Poloniae, M. P.

Sigismundus Myszkovvski Osvveczinensis Capitaneus M. P.
Stanislaus Garnysz, Dapifer Cracoviensis, M. P.
Leonhardus Strasz, Burgrabius Cracoviensis, M. P.
Stanislaus Plaza.
Iohannes Plaza.
Andreas Firley de Dumbrovvicza, Palatinides Cracoviensis.
Nicolaus Koniecpolski.
Nicolaus Dluski.
Christophorus Goslavvski de Bebelno.
Hieronymus Gostomski, Subcapitaneus Cracoviensis *).
Iohannes Pakovvski, de Pakovvicze.
Matthias Lovvieniczki.
Marianus Przilenski, Burgrabius Arcis Cracoviensis.
Valentinus a Brzezie.
Stanislaus Karminski *Ivvan* Senior Districtus Cracoviensis.
Iohannes Zebrzidovvski, Senior Districtus Cracoviensis.
Stanislaus Sudrovius Ostrolencensis, Christi Iesu Minister in coetu Vilnensi, suo et eiusdem coetus Fratrum nomine.
Georgius Israel, *Iohannes Lorentius*, *Iohannes Rokita*, Seniores Confessionis Bohemicae in maiori Polonia, suo et Ecclesiarum Fratrumque suorum nomine.
Erasmus Gliczner, Ecclesiae Dei Confessionis Augustanae in Maiori Polonia Superattendens, suo et collegae sui,
Iohann. Enoch, aliorumque Fratrum suorum omnium nomine.
Paulus Gilovius, Superattendens Confessionis Helveticae in Districtu Zatoriensi, suo et Fratrum suorum nomine.
Andreas Prasmovius Radzieioviensis Minister, Superattendens in Districtu Cracoviensi.
Thomas Golecius, Minister Hamostensis coetus Vilnensis.
Valentinus de Brzozovvo, Minister Ecclesiae *Dei*, Senior in Districtu Podgoriensi.
Petrus Luncki, Minister verbi Dei et Senior in Districtu Ravensi et Opocznensi.
Georgius Pontanus, Ecclesiae Christi Minister, Superattendens in Districtu Lublinensi et Belzensi, suo et suorum nomine.
Stanislaus Czaslavius, Minister Christi in Corithnica, missus ad hanc Synodum a Fratribus districtus Chenczinensis, suo et suorum nomine subscripsit.
Simeon Theophilus Turnovius, Minister Christi et Ecclesiae eius orthodoxae in Luthomirsko, subscribit M. P.

Porro tota haec Cracoviensis Synodus, omnium Confessionum fratres, Superattendentes, Seniores, Ministri, et Domini Patroni, quorum hic sunt expressa nomina et reliqui congregati, sanctum Consensum ac unionem, atque omnes istos Articulos et Constitutiones confirmarunt et obsignarunt denique Sacra Synaxi: Corpus et Sanguinem Domini simul percipientes, iis ceremoniis, quas Ecclesia Cracoviensis in usu habet. Atque ita in amore fraterno gaudentes et Dominum collaudantes ad suos redierunt.

Psal. LXVII.

Confirma hoc *Deus*, quod operatus es in nobis. Amen.

---

*) Ed. Haid.: Hieronymus Gostomski. Sigismundus Palczenski Subcapitaneus Cracoviensis.

Petricoviensis Synodus Generalis,

Anno Domini M. D. LXXVIII. Iunii die I. II. et III.

Convenerunt ex omnibus Regni provinciis Superattendentes onfessionum cum Senioribus et numeroso coetu Ministrorum: agnatum ordinis Senatorii et Nobilium non mediocri frequentia. omino Petro Zborovio Palatino Cracoviensi, et Domino Iaobo Niemoievio, cum Paulo Gilovio (a Synodo delectis) tissimas partes in regimine Synodi agentibus.

Conclusiones Synodicae.

I. Quia nobis relatum est, conscribi in Germania a viris etis Harmoniam Confessionum Evangelicarum: non improbamus nnino istud consilium et laborem piorum hominum, nostrum connsum Sendomiriae factum hoc modo promovere atque confirmare orpore Doctrinae ex Confessionibus nostris compacto) studenm. Sed postquam fuerit opus id publicatum ac ad nos perlam, deliberabitur a nobis in alia Synodo Generali, num ei subribere debeamus.

II. Consensus Sendomiriensis, et caetera deinceps in Syno- nostris Generalibus constituta ac recepta, summa cum alacrie ab omnibus approbantur et confirmantur.

III. Disciplina Ecclesiastica ut maiori sedulitate inter nos erceatur, et in omnibus iustam executionem sortiatur utile addum et necessarium esse decernimus.

IV. De Ceremoniis potissimum in administratione Coenae omini. Exoptandum et optimum quidem esset, ut per totum Poiae Regnum, in omnibus Evangelicis Ecclesiis iisdem ritibus cra Synaxis celebraretur. Et certe non esset ea res adeo ficilis, quo*) ad ipsos Ministros et prudentiores homines. Ilo in unam certam formam consentiremus. Sed quia vulgus ac mines simpliciores mutatione rituum offenderentur, et ad ceremias suae consuetudini dissimiles omnino adduci non possent: si cogerentur, eo forsan res deveniret, ut Disciplina Ecclestica in eos extendenda esset: Qua quidem propter externos us homines pios ferire, neque Domini est voluntas, neque puris *Ecclesiae* Christianae mos. Proinde Ceremonias Liberi Christianae donamus, ac permittimus, ut stantes vel genua etentes pii Sacramentum *Corporis et Sanguinis Christi* sumant. ssionis vero ad Mensam *Domini* quia praeter ritus in omnibus r *Europam* Evangelicis *Ecclesiis* vulgo consuetos illi inter nos imi authores extiterunt, qui omnia temere in Ecclesia immuntes, et sine scientia *Christum* quasi imitantes, a nobis ad Ar-

*) Synt. utr. *quod*.

rianismum perfidi transfugae facti sunt: Quare hanc propriam ipsis (ut *Christum* ita et Sacra eius irreverenter tractantibus) et tanquam minus honestam ac religiosam, simplicioribusque admodum scandalosam ceremoniam reiicimus.

V. An aegrotis mortemque subituris Sacra *Coena* sit exhibenda? Ita conclusum. *Debere* omnes Pastores docere et assuefacere auditores suos, ut quotiescunque Mensa *Domini* pro omnibus Fidelibus in communi coetu apparatur, ad eam singuli accedere non negligant: Adeoque nullas dilationes facientes, nec ultimum vitae punctum expectantes, sed corpore et animo sani sint semper, secundum mandatum Domini *Iesu*, parati, ac usu Ministerii eius in spe vitae aeternae confirmati. Tamen et ea in re, ut conscientiis hominum non dominemur, iustis de causis id petenti aegroto, qui mentis et rationis compos sit, non est denegandum: Verum diligenter et prudentissime explorata ac erudita ipsius conscientia: et quatenus id pro circumstantia loci atque temporis fieri potest, aliquot Fidelium collectis, et una cum aegroto participantibus.

VI. Constitutum est, ut nullus Patronus recipiat ac in Ecclesia docere patiatur ullum Ministrum, nisi qui esset a Superattendentibus ac Senioribus nostrarum Ecclesiarum legitime ordinatus ac missus, bonumque et certum testimonium ab iis haberet.

VII. Siquidem unio facta est inter nos *Helveticae*, *Augustanae* et *Bohemicae* Confessioni addictos, liberum erit Ecclesiae seu Patronis coetus unius Confessionis, iustis causis ac bono ordine, a *Superattendentibus* alterius *Confessionis* Ministrum petere ac ad se vocare.

VIII. Consonum est votum omnium, et res iudicatur ad aedificationem Ecclesiae inprimis necessaria, ut aliquam Generalem Scholam in Polonia habeamus, communi largitate Dominorum Patronorum constitutam: Quod quidem se effecturos Domini, prompte promiserunt, ex propriis bonis ad minimum a singulis rusticis suis, singulos florenos conferre pollicentes.

IX. Decimas coeteraque bona templis dicata, Domini Patroni debent *Deo*, Ministris et usibus Ecclesiae fideliter reddere: Si conscientia et fama bona in Domo Domini frui volunt.

X. Sancitum est, ut Domini in suis ditionibus, diebus Dominicis prohibeant Nundinas annuas et septimanales. Item, conventicula in tabernis, compotationes, alearum, chartarum, et similes varios lusus: concentus, musicorum instrumentorum usum, atque choreas etc. Praesertim vero eo temporis momento, quo concio et cultus divinus in templo peragitur.

Paulus Gilovius Superattendens Confessionis Helveticae in Districtu Cracoviensi.

Erasmus Gliczneruss Superattendens Ecclesiae Confessionis Augustanae in Maiori Polonia.

Iohannes Laurentius Superattendens Fratrum Confessionis Bohemi-
e in Polonia.

Psal. CXXXVIII.

omine in seculum misericors, opera manuum tuarum ne deseras.

Wlodislaviensis Synodus Generalis,

Anno Domini M. D. LXXXIII. Iunii die XIX. hora meridiana, vocato Spiritu Sancto, factum est exordium Synodi Wlodisla-ensis, cui intererant plurimi viri clarissimi, ordinis Senatorii Equestris, ex provinciis Regni Poloniae, ac Legati ex Ma-o Ducatu Lithuaniae etc. cum Superattendentibus, Senioribus ac inistris septuaginta circiter. Ibique primo tractata et consti-ta sunt ea, quae ad bonum ordinem Synodi et actionum eius rtinebant; cum electione personarum, quae potissimas nego-rum partes sustinerent.

Acta et Conclusiones Synodicae
die XX. etc.

I. Prima actio erat de renovatione et confirmatione Con-nsus Sendomiriensis, inter Fratres Confessionis Bohemicae, ugustanae et Helveticae, ea intentione, ut ista Sancta Concor-a inter dictas Ecclesias semel constituta, et confirmata, dein-ps etiam inviolata ac integra permaneret: Repressis maturo con-lio omnibus technis, quibus Sathanas nequissimus Gloriae *Dei* : nostrae salutis hostis, dissidiique et tumultuum author, istam ionem et pacem pulcherrimam inter nos turbare niteretur. uare ibidem personarum et partium quarundam acta, Consensui n penitus congruentia, spiritu mansuetudinis ac ingenue sunt rpensa et correcta. Atque ita eo firmius astrictum est vinculum ecis, ad conservationem *Sanctae Concordiae*, undique ratam et violabilem, secundum *Consensum Sendomiriensem* et caeterarum ynodorum Constitutiones, in amore mutuo, temporibus perpetuis.

II. Conclusum, ut Consensus Sendomiriensis, cum Consi-natione Posnaniensi et Actis atque Canonibus Generalium Syno-rum nostrarum, huiusque Wlodislaviensis, Lingua Latina et ernacula publicentur; cum subscriptione personarum, praesertim aecipuorum Seniorum.

III. Constitutum, ut quilibet Minister sibi comparet habeat-ue dictum libellum, Consensum et Consignationem etc. comple-entem: Atque ita in omnibus se gerat et concordiam tueatur: b poena Ecclesiastica.

IV. De Harmonia Confessionum Evangelicarum (pio studio et solerti labore apud Helvetios nuper edita) in eam sententiam itum est. Siquidem nos in Polonia et Lithuania etc. Divino favore, habemus certam Concordiae nostrae normam ac vinculum, Consensum Sendomiriensem etc. quo tanquam vexillo pacis in unum Domini exercitum coniuncti foeliciter utimur: Proinde isti Harmoniae coeterisve Concordiae formulis subscribere, ac eas in nostras Ecclesias inferre, supervacaneum esse censemus.

V. Decretum est, ne quispiam audeat ullos libros proprio arbitrio publicare. Sed illi libri, qui Generalem Ecclesiae Doctrinam continent, Censurae Superattendentium omnium Confessionum et Seniorum praecipuorum subiaceant. Qui vero specificum aliquid tractant, a Ministris Senioribus Districtuum examinentur.

VI. *Quod attinet ad* Ceremonias *Coenae Domini:* Sententia iam olim in *Sendomiriensi* Synodo agitata, et conclusio in Generali *Cracoviensi* atque *Petricoviensi* Synodo facta ac repetita, in hoc etiam *Wlodislaviensis* Synodi Consessu approbata est: nempe, ne in usu sit sessio ad Mensam *Domini*, in ullis huius nostri Consensus Ecclesiis *Poloniae* et *Lithuaniae* etc. Nam haec ceremonia (licet cum caeteris libera) Ecclesiis Christianis et Coetibus Evangelicis non est usitata: Tantumque infidelibus Arrianis, cum Domino pari Solio sese collocantibus, propria. Cum itaque sessio potissimum occasione et malo auspicio illorum, qui miserrime ex nobis exciderunt, et *Dominum*, qui nos redemit, abnegarunt, in consuetudinem irrepsit aliquot nostris Ecclesiis, rogamus et hortamur omnes istos Coetus et Fratres nostros in Domino, ut Sessionem commutent in ceremonias nobis in Ecclesiis Evangelicis per Europam consuetas, scilicet ut administretur *Coena Domini* stantibus, vel genua flectentibus (cum protestatione contra Artolatriam Papistis consuetam) Quem utrumque ritum, prout in quibus Ecclesiis hactenus usitatus est, nobis liberos, sine scandalo et vituperatione invicem relinquimus et approbamus.

VII. Cum multiplicata sint gravia scandala et enormia vitia, ebrietas, commessatio, prodigalitas, ludi alearum et chartarum, avaritia, usurae, oppressio subditorum, erga proximos iniquitas non reddens cuilibet quod suum est, circumventiones, debitorum non solutiones, crudelitas, fastus, vestitus luxuriosus, choreae, scortatio, maledictiones, iurgia, inimicitiae, proximorum offensiones ac homicidia: pigrities, otium et laborum ac negotiorum propriae vocationis fuga: cultus et verbi Divini in Coetibus piis levissimis de causis scandalosa intermissio, Sacrae Synaxis neglectio, admonitionum et Disciplinae contemptus: communionis idololatriae et blasphemiae, respectu sui sive liberorum suorum etc. non evitatio: quorundam etiam ab Ariolis sciscitatio, et incantatricum ac eiusmodi illusionum variarumque Superstitionum usus: et his similes abominationes ac peccata Verbo *Dei* contraria, et plurima

lli secum vehentia. Proinde conclusum est secundum Divina in ripturis *Sacris* decreta, et piarum Synodorum nostrarum Contutiones, Disciplina Ecclesiastica, debitis gradibus, omnino et rio contra tales (si qui in nostris coetibus reperirentur, cuiusaque sint status et conditionis) uti: cum excommunicatione peracium, ab usu *Coenae Domini*, et ex Coetu Fidelium eiectione.

VIII. Synodum Generalem nemo indicere debet privato arrio, tantum ex communi sententia omnium Superattendentium primariorum Dominorum Patronorum. Particulares vero libes sunt cuilibet Seniori in sua Dioecesi: consciis etiam Seniomus secularibus.

IX. Omnium quidem Ministrorum ea cura esse debet, ut igali etiam posteritatis verae Religioni prospicientes, exemplo ophetarum, Domini ipsius et Apostolorum, habeant secum comorantes bonae indolis Adolescentes, quos in usum Ecclesiae antum possunt pane suo alant, ac Doctrina et Exemplis, a pris unguiculis ad Pietatem et ad Labores Officii, informent. Mame vero id fieri necesse est a Senioribus Ministrorum, quo iam ij liberius domo, a sua Ecclesia ad caeteras, pro necessite functionum suarum, proficisci possint. Sancitum itaque est, in familia cuiuslibet Senioris, unus aut duo etc. iuvenes alanr, subsidio seu collecta (ut vocant) Dominorum Patronorum sui istrictus: Praesertim vero, si quis Senior Minister sit fortunae nuioris.

X. Ut vero possit facilius et foelicius conservari ac augeri eminarium Ecclesiae *Dei*, Scholis providendo, idoneos iuvenes locando, ipsisque ad literas colendas sumptus largiendo: obtunt iampridem ea in re promptam suam voluntatem Domini atroni: Ac superioribus temporibus in quibusdam Synodis ultro ipsis conclusum est: ut quilibet Dominus, ab unoquoque suo ricola seu rustico agrum habente, det una vice florenos singus: Ut ex ea summa collecta in usum discentium, quotannis iustis odis proventus suppeteret. Quare serio rogat et obtestatur ynodus, omnes Dominos Patronos in Regno Poloniae et Magno ucatu Lithuaniae etc. ut tandem Collectas, ad erectionem et ibsidium Scholarum memoratosque usus, conferre dignentur. equum enim et dignum est, ut qui ex manu *Dei* omnia ad disensandum sibi commissa habent, ad promovendam Gloriam ipsius m sint ignavi, praepostera ac sordida parsimonia ne peccent, eumque ad iram et vindictam non provocent: Et qui cives Ecesiae praecipui sunt, ac in ea fructu Ministerii *Christi* utuntur, nt Ecclesiae (quod sibi *Deus* olim per prophetam de ipsis proisit) nutritores: atque cum reliquis etiam tenuioris sortis homibus, in re ad omnes spectante, per se ac adversus impetum andalorum admodum necessaria, par onus ferant. Alias in hoc gotio negligentes, duri, ac inverecundi, iustissime castigari de-

Quod vero ad victum et caetera Ministris necess
id Domini Patroni praestare, Senioresque Spirituales
pariter curare debent.

His ita pia consultatione constitutis, et vigore (
odi decretis, confirmata sancta Concordia et pace, ac
aucto, Principi Pastorum Domino *Iesu* cum *Pat*
Sancto super omnia Benedicto *Deo*, laeti gratias
Seniores ad id a Synodo deputati, nomine totius Sy
propriis subscripsimus.

Confirma hoc *Deus*, quod operatus es in nobis.

Iohannes Lorentius Senior et Supperattendens Ecclesi
Fratrum Bohemorum in Polonia, suo et Fratrum nomine

Paulus Gilovius, Superattendens Ecclesiarum Confessi
reformatarum, in Districtu Cracoviensi etc. suo et Fratru
mine subscripsit.

Erasmus Gliczner Superattendens Ecclesiae Dei Con
stanae in maiori Polonia, suo et Fratrum suorum nomine

Bartholomeus Crossius Minister verbi *Dei*, et earu
ibidem Senior subscripsit.

Iohannes Rokita Litomisliensis, Senior in Districtu
Pastor Ecclesiae Cosmingensis subscribo.

Simeon Theophilus Turnovius, Senior Fratrum in Dist
si, Pastor Ecclesiae *) orthodoxae Luthomirsci, Notarius
subscribo.

Iacobus Laszkowski, Nuncius Dominorum Patronoru
Fratrum ex Maiori Polonia M. P.

Stanislaus Comes a *Gorka* Palatinus Posnaniensis,
subscribo.

Psal. XLVII. et LXVII.

Exultatio universae Terrae Mons Sion, latera Aq
tas *Regis Magni*.

Iehovah Exercituum, disperde Gentes (et
bella volunt.

Acta et Conclusiones Synodi Generalis Toruniensis.

Anno Domini M. D. LXXXXV. Mense Augusto.

Micheae IV. vers. V.

nes populi ambulant, quisque in nomine Dei sui: nos autem ambulabimus in nomine Iehovae Dei nostri in seculum et in aeternum.

Toruniensis Synodi Generalis Acta et Conclusiones.

Anno Domini M. D. XCV. die XXI. Augusti, in nomine mini celebrata est Generalis Synodus Evangelicorum, To-ij, ad quam maxima frequentia ex omnibus amplissimi Poloniae ni provincijs convenere, cuiusvis ordinis, status, et dignitatis Christiani, Senatores Regni, Officiarij, Equites, Cives, Superintendentes, Seniores, et Ministri Ecclesiarum Christi. Praeterea iae insignes legationes hinc inde ad eandem Synodum missae, literis et commendatione Fraterni amoris, nec non promtitudinis ni in recipiendis et amplectendis ijs omnibus, quae in hac nerali Synodo ex Verbo Dei, iuxta priorum Synodorum Decre-concordibus suffragijs sancita essent. Quarum *) *hac praeci-e fuere.*

Prima ex magno Ducatu Lituaniae a Synodo Vilnensi, subscriptione multorum Magnatum solenniter adornata, et aliis viris lectissimis, tam Ministris, quam Secularibus com-sa.

Altera ab Illustr. Domino Constantino *Duce* ab Ostrog Pala- Kijoviensi, Graecae Religioni addicto, officia amicitiae Ec-ijs Evangelicis offerente, et cum ijs nomine suo ac suorum iunctionem in vera Religione expetente, satis honorifice missa, per Legatum praesentem Dominum *Casparum* Luszkovium edita.

Tertia a nobilitate Russiae, Voliniae aliarumque provincia-n, quae Graecam religionem et ritus amplectuntur. Quarta Evangelicis Palatinatus Russiae, ex Synodo particulari Proch-ensi missa. Quinta a Palatinatu Sendomiriae ex Synodo item trictuali Ivaniscensi instituta. Simul etiam ex Districtu Chen-ensi Legati, cum Politici, tum Ecclesiastisi, viri praestantes venere. Sexta ex Districtu Zatoriensi, et Osviecimensi, a Superattendente loci et praecipuis Patronis missa. Septima ab Il-lri et Magnifico Domino Stanislao Gostomski de Lezenice Pa-no Ravensi, Capitaneo Radomiensi. Octava ab Illustri et Ma-fico Domino Christophoro Zenovicio, Palatino Brestensi in uania. Nona ab Illustri et Magnifico Domino Nicolao Mo-d, Palatino Polocensi. Decima ab Illustri et Magnifico Domino

*) Synt. utr. *Quorum*.

sunt habitae.

Ac prima quidem die, id est, XXI. Augusti, omnes, praesertim quibus iter longum erat confici vitatem advenissent, coactis Dominis Patronis e templum, actum fuit de deligendis huius frequent praesidibus, qui eam ita moderarentur, ut omnia g honeste, et sine ulla confusione fierent: ac co suffragio Directores Synodi nominati sunt, ex Politi Dominus *Swientoslaus Orzelski ab Orle*, Capitaneu sis, et Magnificus Dominus *Andreas Rzeczycki*, Lublinensis. Ex Ecclesiasticis autem regimen e incumbebat Superattendentibus primarijs Domino *Er* Domino *Simeoni Th. Turnovio*, Domino *Franci* Ibidem etiam electus est in Notarium Synodi p *Mikolajewski*, Orthodoxae Radzicioviensis Ecclesi ex Politicis adiunctus est Dominus *Christophor* horum munus erat, literas aperire, legere, respon odi ordine excipere, ac in omnibus Dominis Dir sto esse.

Sequente die XXII. Augusti a concione et p ptae sunt et auditae legationes ex varijs Regni etiam Legatus Sacrae Regiae Maiestatis Magnificu *nislaus Bykowski* Castellanus Lenciciensis, et una c fuere. Postea Propositio Synodi bipartita, clare in *gnifico Domino Directore* proposita fuit: agendum Divino favente Numine, de duobus. *I. De consen nostris renovando, stabiliendo, et confirmando: coetibus conservando: nec non de disciplina Eccle randa, et scandalis, si quae sunt, extirpandis. II nibus, iniurijs, et contumelijs, quibus Ecclesia D*

e, Magnifico Domino Castellano Lencinensi *) responsum da-. Adhaec Reverendissimi Domini Episcopi Cuiaviensis, ex tu Dobrzynensi et Pomeraniensi: et ex Palatinatu Plocensi ati, tum admissi auditique, tum cum sufficiente responso di- sunt. Dein examen institutum fuit in eos, qui consensum rum violare aut ei refragari viderentur, et ordine Ministri iter Septuaginta suffragia sua de Confessionibus, et Consensu domiriensi liberrime proposuerunt, et concluserunt: tres fidei fessiones, Augustanam, Bohemicam, et Helveticam, in prima doctrinae capitibus. De Sacra Scriptura, *De Deo Vero*, De sona Filii *Dei* θεανθρώπου, De providentia *Dei*, De Peccato, Libero arbitrio, De Lege, De Evangelio, De Iustificatione *Christum*, De Fide, De Regeneratione, De Ecclesia *Catho-* eiusque unico et supremo capite *Christo*, De Sacramentis umque numero, fine et usu, De statu animarum post mortem, Resurrectione et vita aeterna, convenire. In reliquis autem, quibus discrepare illae videntur, praesertim in articulo *de Coena* *mini*, nobis Consensum Sendomiriensem medicinam afferre, que invicem nobiscum conglutinare, ac ab omnibus haereticis, arijs, et blasphemis idololatris, Orthodoxam et Apostolicam m adulterantibus sciungere. Ibidem etiam actum est, de con- anda et tuenda puritate doctrinae de Deo, eius essentia, et sonis, propter eos, qui a voce Trinitatis abhorrent: et decre- m, qui ea voce uti nollent, tanquam de fide suspecti ex coetu tro Evangelico excludantur.

Die XXIV. quae fuit Divo Bartholomaeo sacra (et ob pro- riam illam, ac nefandam lanienam Parisiensem, in nuptijs *Regis* arraei hoc die *Anno Domini* M. D. LXXII. a Pontificijs per- atam valde est memorabilis) post absoluta Divina Officia, im actum fuit, publice et privatim, cum eo qui Consensui re- nabat, et concordiam cum caeteris Ecclesijs fovere nolebat: im consultabatur de disciplina restauranda, de ordine bono honesto in Ecclesijs, de refrenanda quorundam vita inhonesta, Ministris erronibus non recipiendis, nec admittendis: et de communicandis ijs, qui Consensui subscribere nollent. Coeptae m sunt praelegi hoc die conclusiones Synodicae, et ab omni- libere examinatae, et alia ad bonum Ecclesiae regimen spe- ia, usque **) ad vesperam tractata sunt.

Die XXV. Augusti, quod restabat ex prima proposi- e, de Consensu, ordine Ecclesiastico, et coërcendis tur- ibus Ecclesiarum, ante meridiem absolutum fuit. Postea alteram propositionem transitione facta, varij ex omnibus ni partibus et provincijs, varias iniurias, contumelias, op- siones, et molestias, quas Religionis *Christianae* causa pa-

*) Synt. utr. *Lancinensi*.
**) Synt. utr. om. *usque*.

terentur, coram exposuerunt, et de ijs conquesti sunt: ac repertae sunt circiter quadraginta notoriae iniuriae, quae passim cum publice, tum privatim, cum Nobilibus, tum Ministris, Civibus, et Plebeijs quibusvis, potissimum a Clero Pontificio, et ei adhaerentibus ac temere morem gerentibus, contra omne *Ius* et aequum, contra libertates Patrias, et contra *Confoederationem*, communi omnium Regni ordinum approbatione sancitam receptamque, et Sacrae Regiae Maiestatis Clementissimi Domini nostri iuramento confirmatam, impune inferuntur. Tandem post longam illam iniuriarum, despectuum, et violentiarum, non sine magna omnium commiseratione, et afflictae sortis Ecclesiae deploratione, factam enumerationem, unanimi Ministrorum et Patronorum sententia, haec proposita et comprobata sunt: in his ipsis angustijs et doloribus multis etiamnum per Dei gratiam restare, quae nos consolentur et erigant. Veluti primum Veritatis Evangelicae et salutis nostrae in Christo certitudinem, quae inde quoque evincitur, quod propter eam a mundo, cui semper veritas peregrina est, et qui *Deo* eiusque Verbo ubique resistere solet, persecutionem patiamur, iuxta praedictionem *Christi* Domini: *Eritis exosi omnibus propter nomen meum.* Matth. X. versu XXII. Deinde, Esse nobis solatio patientiam, *per quam possidemus animas nostras.* Lucae XXI. versu XIX. et modestiam, quae vel ipsis hostibus innotescat, eosque ad moderatiora consilia flectat. Necesse igitur esse, nos adversarijs iudicio *Dei* commissis, patiendo ad victoriam contendere, eo quod dicat Dominus, eum demum servatum iri, qui sustinuerit usque ad finem. Et scitum memoriaque dignum esse illud *Lactantii: Defendenda Religio est, non occidendo sed moriendo, non saevitia, sed patientia, non scelere sed Fide: illa enim bonorum sunt, haec malorum.* Lib. V. de Iustitia Cap. XIX. *Tertio,* Nondum nos (*Deo* sit gratia) sub Serenissimorum *Regum* nostrorum hactenus iusto et clementi regimine eo esse redactos, ut ab adversarijs nullo negotio opprimi, ac omnibus libertatibus per vim exui possimus: sed restare spem bonam de aequitate et prudentia *Serenissimi Regis* nostri, et de mutua benevolentia gentilium nostrorum, diversam Religionem Romanam sequentium: Gallicasque lanienas exhorrescentium: si modo ijs ista principia mala, et gravamina, quae iam patimur, liquido innotescant: ut sub nostra oppressione suarum etiam libertatum eversionem, et pacis publicae amissionem, latere et periclitari sentiant. Praeterea esse in omnibus *Regni* provinciis, Ducatibus, Palatinatibus, et Civitatibus, multo plures quam vulgo existimatur, veros Christianos, quos non pudet Evangelij *Christi*, quorum confessione, constantia, zelo, et in asserenda *Veritate* invicta promptitudine, nos animari et excitari par sit, ut non quavis persecutionum procella, nos a Veritate in transversum rapi sinamus, sed armati *Fide*, ac nova vita exornati coniunctis animis, gloriam *Dei* promoveamus, *Ecclesiae* aedifica-

i incumbamus, et in Orationibus, Ieiunijs, et placandò irato , simus assidui. Postremo, ab ipso etiam iure communi, et tatibus, quibus *Dei* dono*) aeque ut adversarij nostri gaude- , modum nobis ex his immensis malis evadendi, monstrari et igi: ut nimirum *Sacrae Regiae Maiestatis*, quae inter dissi- es de *Religione* pacem se velle tueri, ac ab omni oppressione vis immunes praestare iureiurando adstrinxit, auxilium humil- imploremus, et defensionem, expositis tam gravibus et pene lerabilibus iniurijs obnixe petamus: imo et Fratribus sangui- nostri, inter quos plurimi sunt candidi conscientiae bonae, acis ac publicae tranquillitatis amantes, idem in publicis *Re-* conventibus exponamus, nosque ipsorum suffragijs et opera, ra sanguinolenta Cleri, praesertim externorum hominum con- adiuvari petamus. Cumprimis autem a *Domino nostro Iesu* isto, cuius veritas in nostris personis oppugnatur, ut *Eccle-* suam servet, errores reprimat, et causam suam potenter iu- t, supplicibus votis exposcendum, et orandum, ut nos custo- , donec ex hac militia, in portum aeternae quietis, trans- mur.

Tandem XXVI. Augusti, primum omnium infra scripti Ca- s Synodi Toruniensis, publice lecti, correcti, et omnium dis, nemine refragante, recepti et confirmati sunt. Deinde ti Legati, tum ad Sacram Regiam Maiestatem, tum ad alia , et illustres personas, ac futuros conventus *Regni* et Magni tus, et responsa data, ad literas eorum, qui *Legationem* ad dum instituerant. Tertio, delecti etiam sunt Seniores Ge- lis *Politici Ecclesiarum* Orthodoxarum, ad quos ea, quae ad m et pacem Ecclesiae procurandam faciunt, inprimis refe- r, et ab ijsdem cum Superattendentibus, de necessitate, tem- , et loco Synodorum Generalium deliberaretur et statueretur. absolutis et conclusione Synodi facta a Superattendente ino *Simeone*, Magnificis Dominis Patronis, et toti Nobilium i, pro hoc labore Ecclesiae impenso sunt actae gratiae, cum admonitione et obtestatione ad amorem fraternum, ad pie- , et disciplinae sanctae omniumque iam recte constitutorum uthoritate Synodorum approbatorum observationem, tam Mini- quam Patronis coram severo Dei iudicio rationem reddituris, ssariam. Deinde vicissim Domini Patroni, Spectabili Senatui Civibus Toruniensibus pro concessis commodis hospitijs et lo, honorifice per Magnificum Dominum Directorem, gratiam erunt. Et postremo admonitione ad preces et gratitudinem Deum pro tanto beneficio, quo nos in hac Synodo afficere, et a ad optatum finem pro nominis sui gloria deducere dignatus a Domino *Francisco Jezierscio* in Auditorio, et a Domino mo *Glicznero* in templo praemissa, ab omnibus dehinc primo

*) Synt. utr. *dona*.

mini 1570 institutum, et eodem anno consignatic
illustratum, ac postea generalibus Synodis, *Crac
coviensi, et Wladislaviensi* auctum stabilitumque,
exemplari *Torunij* Latine et Polonice anno Domii
continentur: universi hac nostra generali Tor
comprobamus confirmamusque, et contra adversa
verbis quam scriptis hactenus discordiam et fictum
bis Evangelicis obiectare ausi sunt, hunc verum
cere nos amplecti et fovere, atque secundum eum
cordia vere coniunctos esse protestamur.

II. Quilibet Minister Evangelicus in regno Pol
Ducatu Lituaniae ac caeteris provincijs adiunctis,
Consensum (cui hos quoque Synodi Toruniensis ca
ramus) non tantum habere et legere, sed etiam
illius, et Canonum in eo expressorum, tum ipse a
tum sibi commissum gubernare.

III. In Synodis particularibus, et coetibus
quales solent haberi in ferijs Paschalibus, aut ali
accommodato tempore, ad minimum semel quotan
Consensus cum Synodis Generalibus in eo conten
et iuxta illum examen Fratrum et membrorum Eccl
tuatur: quique aliqua in re deliquisse deprehensi
gantur, et in reos fiat executio disciplinae.

IV. Nullus Superattendens, aut Senior, que
nisterium et munus pastorale mittere, aut Patronus
coetus noster, pro Ministro recipere audeat, ni
rite ordinatus, et certum habeat testimonium Con
scribat, et secundum eum sese gerat.

V. Quilibet Superattendens sive etiam Se
habeat librum Consensus ad id paratum, in quo
suum propria manu adscribat, et omnes Ministros
suam pertinentes, subscriptos habeat. Quod qui

e Magni Ducatus Lituaniae in unum conveniant, propter ıuicanda consilia de negotijs Ecclesiae *Dei*. Tum etiam veterum consuetudinem, tenentur Comitijs interesse, aut aliquem in locum suum cum instructione mittere, propter endas sententias de rebus necessarijs et propter indictiones ılis *Synodi*, una cum primarijs Dominis *Patronis*, prout res ıverit.

De Disciplina.

II. Contra pertinaces Legis Divinae, decretorum verbi eius, ıium Canonum Synodorum nostrarum Generalium, in libro ısus contentarum, transgressores, huiusmodi disciplina a manostris in Generali Cracoviensi Synodo instituta est: ut er et munere Ministerij, et loco privetur. Patronus vero, ıistro multetur, et contra eiusmodi excommunicatio vibretur. tamen Sanctae disciplinae ordinem iuxta doctrinam Filij *Dei* ıstolorum eius, ita illustramus.

rimum, ut quicunque in doctrina Evangelij Dei, nobiscum nsentiat, et qui idololatriam aut haeresin amplectatur: dequi concordiam nostram dirimat, neque Consensum nobiscum e velit, poenam superius descriptam, sine ulla dilatione reıstineat. Qui vero in vita sua committat peccata a *Deo* ta, quae sunt specifice enumerata in Consignatione Posnaarticulo X. et in Cracoviensi Synodo, quibusdam in locis, a Władislaviensi articulo VII., is post unam et alteram tionem et reprehensionem, ab usu Sacramenti arceatur: ıi non resipuerit, publice in suo coetu excommunicetur. er, qui officio suo iuxta Canones Synodales, aliqua in re fungatur, aut disciplinam non exerceat ac multo magis si culum aliquod praebeat, post unam et alteram admonitioı Superattendente et Senioribus ab officio usque ad Synodum tualem suspendatur.

atronus sive auditor, si sit vitijs deditus, et officio suo in bus Synodalibus descripto desit, post admonitionem Ministri iorum secularium, ab usu Coenae Dominicae removeatur, ue in Synodo Districtus sui reddet rationem.

uicunque vero sacra *Communione*, et usu *Coenae Domini*ine iustis causis, et sententia *Ministri* sui non requisita at, post tertiam, aut sane per decursum unius anni, Saımmunionis neglectionem, publice in coetu, aut in Synodo, odum consuetum disciplinae sacrae excommunicetur. Eidem subiaceant, qui coetus sacros, audiendi Verbi *Dei* gratia litos prorsus negligunt.

em. Quicunque contra articulos praeteritarum Synodorum uos in *Scholas* et *Academias Arrianicas*, et alias, in quincera Evangelij Domini doctrina non traditur, tam intra

extra regnum mittat, publice a Coenae Dominicae usu et
nione Ecclesiae Dei excludatur. Et si quis nunc in ijs
ros suos habet, intra duodecim Septimanas ab hac
runiensi, eos inde abducere debet, idque sub poena
ta.
bros itidem *Arrianorum*, nemo ex fratribus nostris citra
nsensum Ministri in aede recipere, aut lectioni eorum occu-
i debet.
Ad extremum, quicunque in Ecclesijs nostris Evangelicis
uti voce ista *Sancta Trinitas*, eum tanquam suspectum,
n sit recte fundatus in fide de *Deo* Patre, Filio et Spi-
e coetu nostro excludimus.
his ergo omnibus disciplinae gradibus inhaerentes priori-
nodis Superattendentum, Seniorum, Patronorum et Mi-
m fidem et conscientiam obligamus, ut hanc sanctam di-
m ex officio suo reipsa exequantur, veriti ne et ipsi tum
as Ecclesiasticas, tum vero horrendas iudicij divini poenas
ant.
Summatim autem de disciplina hanc conclusionem facimus:
s reperiatur, qui contra officia Christianitatis suae peccet,
gligens et remissus, tam in vocatione sua, quam in disci-
exequenda deprehendatur: tunc ut contra auditorem suum
r, ita contra Ministrum *Superattendens* cum Senioribus,
ciplina, iuxta Canones Synodales aget. Interim in graviori-
gotijs, salva cuique manebit provocatio ad Synodum districtua-
lem. Superattendens autem Seniores et Patroni in Synodo Di-
strictus (citati a Delatore duabus ad minimum ante Synodum se-
ptimanis) ut de crimine, ita de neglectu officij et executionis di-
sciplinae iustificare se, et disciplinae ipsi quoque subiacere
debebunt.

VIII. Declarando decimum tertium Consignationis Articulum
sic sentimus: Oviculas Christi nullius ministri dominio et iugo ita
subijci debere, ut iustis intercedentibus causis et circumstantiis,
non liceat ipsis alterius coetus ordinis Ministrorum opera, uti:
verbi gratia ratione habita circumstantiae loci et propinquitatis
templi, et in similibus occasionibus, aequisque rationibus et cau-
sis. Quod si vero aliqui auditores scandala excitantes, et impie
viventes, offensi disciplina et reprehensione proprij Pastoris, ab
eo secedere, et alterius Pastoris maioris licentiae, et impunitatis
peccandi causa, curae se committere velint: huiusmodi, nulla ra-
tione alterius coetus Minister recipere debet, praesertim si ea de
re a proprio illarum ovium Ministro admoneatur. Porro, in tali-
bus negotijs necessaria sunt Ministrorum colloquia, et sincerae
de his consiliorum communicationes.

IX. Nullus Minister et Senior Spiritualis, adolescentes, alu-
mnos, et personas qualescunque promotas a Ministris aliorum coe-
tuum ad se recipiat, praeterquam si honestae suae dimissionis

t libertatis a proprijs ministris testimonium et literas fide dignas habeant et ostendant. Qui secus faxit, ipso facto poena in Cracoviensi Synodo expressa tenebitur: tali enim transfugarum receptione, everteretur disciplina et bona educatio, ac probatio iuvenibus, et inexploratis hominibus admodum necessaria quam plerumque improbi, et impij alumni declinare, et coram ea fugere solent.

X. In indictione Generalium Synodorum, non videtur aequum, ut semper omnium Superattendentium subscriptiones requirantur, praesertim si qui negligentes officium suum, nobiscum conventibus regni publicis non intersint, nec quenquam in locum suum mittant, aut ad extremum hac de re certiores facti, rem silentio involvant: tales enim in eo passu suffragium suum amittant. Item iudicandum, si quis Superattendentum aliqua in re conscius sibi sit criminis, et cognitionem Synodi metuat: is enim proculdubio nunquam in Generalem *Synodum* consentiret, ideoque ea nunquam a nobis celebrari posset. Atque haec est declaratio articuli Synodi Wladislaviensis octavi.

De Scholis.

XI. Una schola Generalis debet constitui in meditullio regni, in loco apto. In districtibus quoque, prout primariae, ita et particularibus Scholis, a coetibus diligenter provideri debet.

XII. Collecta ad fovendas Scholas secundum Petricoviensis Synodi Canonem VIII. item Wladislaviensis Synodi Canonem X. ab omnibus Patronis ex propria ipsorum arca, pro conscientia cuiusque conferatur: ut dent a singulis rusticis agrum excolentibus, singulos florenos, qualescunque fundos et tenutas habuerint: ab publicis autem et conductorum agricolarum aratris in duplo videlicet florenos binos: eamque pecuniam intra tempus quod ad Calendas Ianuarij anni sequentis intercedit, reddant singuli collectoribus ad id in Districtibus deputatis. Haec autem pecunia debet asservari in certo loco proprij Districtus, ita ut aliquod ex ea emolumentum cedat, quod communiter constitutum fuerit. Illud autem converti debet, primum ad Generalem Scholam, deinde ad particulares, quae aliunde provisionem habere nequeunt, et ad alias necessitates Ecclesiae *Dei*. Ratio autem huius Collectae reddi debet in Synodo Districtuali. Quod si quis absentium hanc Collectam dare renuat, Domini Seniores et Ministri, quilibet suas parochias ad hoc officium gloriae *Dei* et aedificationi Ecclesiae admodum utile hortari et incitare tenebuntur.

XIII. Dominorum Seniorum Secularium, hoc quoque est munus et proprium officium, ut inter fratres negocia, et facta devia, exhortationibus suis refrenent, ad ordinem rectum in omni re bona, et ad pietatem deducant, et inserviant: iurgijs et litibus

: dissidia et controversias inter Fratres dijudicent et ac pro viribus pacem et charitatem inter domesticos : in id incumbentes, ut quilibet Frater Christianus, , deinde et proximo in omnibus officium debitum et quantum fieri potest, ne per citationes ad ius et subdicicrum mundanorum prodeat, iuxta apertum hac de re s sancti decretum, 1 Cor. VI, vers. 1. Quod si vero intercesis inevitabilibus, ad citationes et processum iuris, tribus, potissimum autem miseris Orphanis res deveum est D. Seniorum talibus consilium suppeditare, onstrare, ut quam rectissime huiusmodi actiones, sine vulnere, et damno ac iactura sua, possint expedire.

XI. Debent etiam Domini Seniores Seculares diligenter ini quomodo se quisque in officio et vocatione sua Christiana et delinquentem ac etiam post unam et alteram admonitiostinatum Fratrem deferre ad Pastorem, ut super eum rigor linae extendatur: peculiariter vero, si deprehendatur aliquis, cuiuscunque status et vocationis a pecunia mutuo data, pevel foenus verbo *Dei* prohibitum aut usuram quocunque appelletur accipere: et privatus privatum de peculiari: aliquoties ab ijs et Pastore monitus: non tamen desistat, in coetu, aut in Synodo excludatur. Idem sentiendum de impudice lascivia sua, aut simili pecati genere, offendiın Ecclesia faciunt.

XV. Considerantes istud quam in mala et periculosa devenerimus tempora, et quam toti Christianitati, ferulae irae divinae immineant, denique quantas coetus fidelium Christi oppressionum et persecutionum angustias sustineat, animadvertimus rem apprime esse necessariam, ut iram Dei publicis precibus, cum ieiunijs, et maceratione corporum in conspectu Domini concorditer omnes in omnibus ecclesijs nostris evangelicis, temporibus et diebus certis placare studeamus. Ut vero ad hanc rem nova non quaeramus tempora, dies consuetos, quos vulgo Angaria vocant, huiusmodi, ieiunijs et precibus publicis, quater in anno, dicamus. Interea tamen alijs quoque quam creberrimis ieiunijs tam publicis Ecclesiarum, quam privatis quorumvis fidelium, viam praeclusam nolumus, quin potius ad ea exhortamur et incitamus.

XVI. Domini Patroni, praecipue autem Seniores, sedulam operam dabunt, ut *Sacrae Aedes* seu *Templa*, in quibus cultus divinus peragitur, non desolentur, sed diligenter restaurentur et accurate ornentur, citra tamen eiusmodi ornatum, qui ullam idololatriae speciem resipiat aut praeseferat.

XVII. Domini *Patroni* in quolibet coetu, in duas partes nominatim divisi, omnes cuiusque partis alternatim (relicta tamen singulis alterius quoque partis veniendi libertate) ad conventus necessarios sistere se debent, sub censura Ecclesiastica.

XVIII. De Ceremonijs interea temporis Conclusiones praeritarum Synodorum non immutamus, sed cuilibet coetui consues pro libertate Christiana relinquimus: et an eae in unam eamque formam redigi queant, ad futurae Generalis Synodi deberationem reijcimus.

Finis Canonum.

1 Cor. II, vers. 16. *Quod si quis videtur contensiosus esse, os eiusmodi consuetudinem non habemus, neque Ecclesiae Dei.*

Augustinus Tomo II.

Epist. LXXXVI. ad Casulanum Presbyterum.

Sit ergo una fides universae, quae ubique dilatatur Ecclesiae, aquam intus in membris. Etiamsi ipsa fidei unitas, quibusdam versis observationibus celebratur, quibus nullo modo, quod in le verum impeditur. Omnis enim pulchritudo filiae regis ininsecus. Illae autem observationes, quae variae celebrantur, in us veste intelliguntur, unde illi dicitur: In fimbrijs aureis cirmamicta varietate. (Psal. 44.) Sed ea quoque vestis ita dirsis celebrationibus varietur, ut non adversis contentionibus ssipetur.

Ministri Ecclesiarum

qui in Synodo Toruniensi aderant.

Erasmus Gliczner, Ecclesiae *Dei* Confessionis *Augustanae* in maiori lonia Superattendens, suo et fratrum suorum nomine subscripsit.

Simeon Theophil. Turnovius, Ecclesiarum Orthodoxarum Confessios *Bohemicae* in maiori Polonia Superattendens, Praepositus Ostroronsis, suo et fratrum suorum nomine manu propria subscripsit.

Franciscus Iezeritius Superattendens Ecclesiarum Confessionis *Helticae* in minori Polonia, suo et fratrum suorum nomine subscripsit anu propria.

Andreas Chrzastowski, Minister sancti Evangelij in Lituania, Consum pium approbans, meo et fratrum nomine subscribo.

Iacobus Popowski, Minister sancti Evangelij, consensum pium apobans, meo et fratrum in Lituaniae coetibus nomine subscribo.

Philippus Bochwicz Cracoviensis, Minister Verbi Dei Kordanow: mior Russiae albae, ab Ecclesijs Lituanicis legatus, manu propria bscribo.

Matthias Bancovius, Minister Verbi DeiSerciensis, Senior Districtus ovogrodensis, manu propria subscribo.

Iohannes Lucinius, Minister Chleboviensis, Senior Transvelienis
s Lituanicis*) Legatus, manu propria.
s Minuidius, Minister *Christi* Neapolupithae, ex Lituania
nu propria.
s Plotkowski, Pastor Ecclesiae Wizanensis in Lituania,
pria subscribo.
laus Trzcinski, Senior Ecclesiae Podlachiensis, manu propria.
nes Chocimowski, Palatinatus Russiae nuncius, et Senior Spiritualis, suo et Fratrum suorum eiusdem Palatinatus nomine subscripsit manu propria.

Bartholomaeus Falconius W. S. Consenior Districtus Russiae et Legatus, subscripsit manu propria.

Petrus Tarnovius, Minister Dembnicensis, et Senior coetus Radziejoviensis manu propria.

Daniel *Mikolaiewski*, in Ecclesia Radzieioviensi Consenior, et Verbi Dei Minister, Synodi Generalis Notarius publicus, subscribo.

es Girck, Pastor Ecclesiae Lesnensis,
tophorus Musonius praepositus Ecclesiae
sis,
thias Rybinius Ecclesiae Posnaniensis Mi-
reas Colensis Ecclesiae Goluchoviensis Mi-
} Seniores Ecclesiarum Confessionis Bohemicae, in maiori Polonia, etc.

us Dresnensis, Senior Dioeceseos Pogorzeliensis, suo et fratrum
ubscripsit manu propria.
entius Karsnicius Ustensis, Senior Dioecesis Posnaniensis, Con-
Augustanae, Minister in Gnin, suo et fratrum nomine subscripsit.
rius Zarnovecius, Minister Vlosczeviensis, Legatus Districtus
is.
us Ianicius Smilovitanus, Verbi Dei Minister in Zalesie, Consen istrictus Chencinensis, suo et caeterorum fratrum nomine.

Franciscus Stancarus, Ecclesiae Dei quae est in Vlodislaw Pastor, Legatus tractus Chencinensis.

Franciscus Pl. Seceminius Chmielnicensis et Sedziejoviensis Ecclesiae Minister, Legatus missus ex Districtu Chencinensi, manu propria subscripsit.

Ioannes Duscovius, Legatus Districtus Sendomiriensis manu propria.

Ioannes Stassovius, Legatus Districtus Sendomiriensis, manu propria.

Christophorus Krainski, Ecclesiastes Lublinensis, Legatus Districtus eiusdem, manu propria.

Iohannes Cluentius, coetus Rzecicensis Minister, Districtus Lublinensis Nuncius, subscribo manu propria.

Ioannes Praetorius, Minister Cosensis, Legatus Ecclesiarum quae sunt in Districtu Zatoriensi et Osviecinensi, suo et aliorum fratrum nomine.

Albertus Myslovius, Iesu Christi Minister, Pastor in Krylow, Confessionis Helveticae, subscripsit manu propria.

Stanislaus a Grozno, Minister Christi in Chomstowo, in Districtu Kcinensi Confessionis Helveticae, manu propria.

Clemens Agnellius, Clodaviensis, Minister in Kosciol, manu propria.

Valentinus Curio Halensis, Ecclesiae Radzieioviensis Minister, et Scholae Moderator, manu propria.

---

*) Synt. utr. om. *Lithuanicis*.

Iacobus a Iarocin Pruski, Minister Verbi Dei in Ludzicsko, Confessionis Helveticae, manu propria.

Stanislaus Gronicius, Minister Verbi Dei in Zerkow, suo et suorum fratrum nomine, manu propria.

Nicolaus Hermes Ecclesiae Cieninensis Minister.

Paulus Orlik, Crotossinensis Ecclesiae Minister.

Ioannes Campensis, Minister Christi in Ecclesia Niemcinensi, manu propria.

Andreas Sylvanus, Minister verbi Dei in Barcin manu propria.

Samuel Orlik, Wissinensis Minister manu propria.

Ioannes Turnovius, Illustris Domini Palatini Brestensis Cuiaviensis Concionator Aulicus, manu propria.

Stanislaus Stavensis, Minister Verbi Dei in Brzeskorzystwa.

Ioannes Pigelius, Pastor Ecclesiae Piranensis, Confessionis Helveticae.

Dominorum Patronorum Ecclesiarum Evangelicarum,

qui in Generali Toruniensi Synodo interfuerunt, Subscriptiones.

Andreas Lesczynski, de Leszno, Palatinus Brestensis Cuiaviensis, personaliter praesens subscripsit, manu propria.

Ioannes Abramowicz, Palatinus Minscensis, Capitaneus Lidensis, ex magno Ducatu Lithuaniae, personaliter praesens subscripsit manu propria.

Adamus Balinski de Chomiaza, Castellanus Bidgostiensis, Capitaneus Cruswicensis *), praesens subscripsit, manu propria.

Illustris Domini *Constantini* Ducis Ostrogensis, Palatini Kijoviensis Legatus ad praesentem Synodum, Casparus Luszkowski, manu propria.

Magni Domini *Stanislai Gostomski*, de Lezenice, Palatini Ravensis, etc. Legatus ad praesentem Synodum *Nicolaus Trzylatowski*, manu propria.

Stanislaus Szafraniec de Pieskowa Skala (antea Palatinus Sendomiriensis) Tribunus Cracoviensis.

Swientoslaus Orzelski ab Orle, Capitaneus Radziejoviensis, Director Synodi, manu propria.

Andreas Rzeczycki, Succamerarius Lublinensis, et Ecclesiarum eiusdem Palatinatus, Nuncius, manu propria.

Petrus Goraiski de Gorai, Nuncius Ecclesiarum Palatinatus Sendomiriensis, manu propria.

Christophorus Reii, de *Naglowice*, Dapifer Lublinensis, ab Ecclesiis Palatinatus Lublinensis, Belzensis, et terrae Chelmensis nuncius, manu propria.

Andreas Szafraniec de Pieskowa Skala, Capitaneus Leloviensis, manu propria.

Hieronymus Abrahamowicz, Tribunus Lidensis, ex magno Ducatu Lithuaniae, manu propria.

Georgius Latalski Senior, Comes in Labiszyn, Palatinides Posnaniensis, manu propria.

Laurentius Skarbek, Capitaneus Lucinensis, manu propria.

Sendivoius Comes ab Ostrorog, manu propria.

Andreas Krotoski **), Palatinides Inowladislaviensis, manu propria.

Andreas Zaremba de Calinowa manu propria.

Ioannes Christoporski, Dapifer Siradiensis, manu propria.

Ioannes Niemoiewski, Iudex Castrensis Inowladislaviensis.

---

*) Synt. utr. *Crusiensis*.

**) Synt. utr. *Krotoki*.

rentius Niemoiewski.
cianus Niemoiewski.
r Niemoiewski.
Rozenski, Iudex terrestris Inowladislaviensis, manu propria.
Ruszynowski, Vexillifer Palatinatus Inowladislaviensis manu,

Trleski, Dapifer Inowladislaviensis manu propria.
oscielski, Subiudex terrestris Brestensis, manu propria.
Modlibog, Venator Inowladislaviensis, manu propria.
Swierzewski, de Lescze, Nuncius ex coetu Radziejoviensi.
Koscielski, ab eodem coetu Nuncius ad Synodum.

Grodzieczki. Bukowieczki, de Bukowiec. Suchorzewski. Siedlieczki. ...us Bardzki. nski.	Nuncii Ecclesiarum Orthodoxarum ex maiore Polonia, suo et fratrum suorum nominibus subscripserunt.

za, manu propria.
...horski, notarius Castrensis Radzieioviensis, manu

...sparus Kempski, manu propria.
Simon Ostromeczki, manu propria.
Albertus Dorpouski, manu propria.
Albertus Gadeczki, manu propria.
St...nislaus Cikowski, manu propria.
...nislaus Skorulski*), ex Magno Ducatu Lithuaniae.
...obus Broniewski, manu propria.
...oannes Koricinski de Korytnica, ex Siradiensi Palatinatu, manu propria.
Martinus Broniewski, et
Martinus Chrzastowski, nuncij ex Palatinatu Russiae, suo, et fratrum suorum eiusdem Palatinatus nominibus, manu propria.
Petrus Palczewski, ex Districtu Zatoriensi nuncius, manu propria.
Albertus Zbozy Zakrzewski, Iudex Castrensis Radzieioviensis, manu propria.
Zbozy Zakrzewski, manu propria.
Gregorius Zbozy Zakrzewski.

Albertus Zychlinski. Andreas Kryszkowski. Sebastianus Granowski.	manu propria.

Iohannes Bokiey Zanislawski, ex Magno Ducatu Lithuaniae.
Raphael Soszyc Zbiroski, notarius castrensis Lidensis, ex Magno Ducatu Lithuaniae, manu propria.

Petrus Goluchowski. Andreas Ossolinski.	Ecclesiarum Palatinatus Sendomiriensis nuncii, manu propria.

Ioannes Lipski, de Iastrzebniki, manu propria.
Przeclaus Laszkowski, manu propria.
Raphael Nowowieyski, manu propria.
Ioannes Wassowski, manu propria.
Iohannes Cossowski, Vicecapitaneus Dyboviensis.
Ioannes Woiszewski, manu propria.
Michael Paledzki, manu propria.
Bernhardus Tloczki, manu propria.
Ianusius Lubowski.

---

*) Synt. utr. *Sorulski.*

Paulus Gniewkowski.
Casparus Iaruzel Brzezniczki.
Balthasar Rachoczki, Medicinae Doctor.
Henricus Girk, Senior Secularis Ecclesiae Posnaniensis, Confessionis Bohemicae, suo et aliorum fratrum eiusdem coetus nomine, manu propria.
Christophorus Ridt, Confessionem Augustanam profitens, et Senior coetus Posnaniensis, subscribo Consensui, manu propria.
Casparus Hampel, Nuncius Ecclesiae Posnaniensis, manu propria.
Georgius Gelhar, Nuncius coetus Posnaniensis, manu propria.

Ad Hebraeos XII. Vers. XIV.

Pacem sectamini cum omnibus, et sanctimoniam: sine qua nemo videbit *Dominum*.

FINIS.

3.

ARTICULI

De quibus in synodo Londonensi Anno Dom. M. D. LII. ad tollendam opinionum dissensionem, et consensum verae religionis firmandum, inter Episcopos et alios eruditos viros convenerat:

REGIA authoritate in lucem editi.

De fide in Sacrosanctam Trinitatem.

est vivus et verus Deus, aeternus, incorporeus, impartibilis, ˌibilis, immensae potentiae, sapientiae, ac bonitatis, creator ›nservator omnium, tum visibilium tum invisibilium. Et in nate huius divinae naturae tres sunt personae, eiusdem essentiae, potentiae, ac aeternitatis, Pater, Filius, et Spiritus sanctus.

Verbum Dei, verum hominem esse factum.

Filius qui est verbum patris, in utero beatae Virginis, ex illius substantia naturam humanam assumpsit, ita ut duae naturae, divina et humana, integre atque perfecte in unitate personae fuerint inseparabiliter coniunctae, ex quibus est unus Christus, verus Deus et verus homo, qui vere passus est, crucifixus, mortuus et sepultus, ut patrem nobis reconciliaret, essetque hostia non tantum pro culpa originis, verum etiam pro omnibus actualibus hominum peccatis.

De descensu Christi ad Inferos.

Quemadmodum Christus pro nobis mortuus est et sepultus, ita est etiam credendus ad inferos descendisse. Nam corpus usque ad resurrectionem in sepulchro iacuit, Spiritus ab illo emissus, cum spiritibus qui in carcere sive in inferno detinebantur, fuit, illisque praedicavit, quemadmodum testatur Petri locus.

Resurrectio Christi.

Christus vere a mortuis resurrexit, suumque corpus cum carne, ossibus, omnibusque ad integritatem humanae naturae per-

ıentibus, recepit, cum quibus in coelum ascendit, ibique residet oad extremo die ad iudicandos homines revertatur.

Divinae Scripturae doctrina sufficit ad salutem.

Scriptura sacra continet omnia quae sunt ad salutem necesria, ita ut quicquid in ea nec legitur neque inde probari pot-t, licet interdum a fidelibus, ut pium et conducibile ad ordinem decorum admittatur, attamen a quoquam non exigendum est, tanquam articulus fidei credatur, et ad salutis necessitatem quiri putetur.

Vetus Testamentum non est reijciendum.

Testamentum Vetus, quasi Novo contrarium sit, non est re-iandum, sed retinendum, quandoquidem tam in veteri quam in vo per Christum, qui unicus est mediator Dei et hominum, us et homo, aeterna vita humano generi est proposita. Quare n sunt audiendi, qui veteres tantum in promissiones temporarias erasse confingunt.

Symbola tria.

Symbola tria, Nicenum, Athanasij, et quod vulgo Apostoli-m appellatur, omnino recipienda sunt. Nam firmissimis divi-rum scripturarum testimonijs probari possunt.

Peccatum Originale.

Peccatum originis non est (ut fabulantur Pelagiani, et hodie nabaptistae repetunt) in imitatione Adami situm, sed est lium et depravatio naturae cuiuslibet hominis ex Adamo natura-er propagati, qua fit ut ab originali iustitia, quam longissime det, ad malum sua natura propendeat, et caro semper adver-s spiritum concupiscat: unde in unoquoque nascentium, iram i atque damnationem meretur. Manet etiam in renatis haec turae depravatio, qua fit ut affectus carnis, graece φρόνημα κὸς, quod alij sapientiam, alij sensum, alij affectum, alij stu-m vocant, legi Dei non subijciatur. Et quanquam renatis et dentibus nulla propter Christum est condemnatio, peccati tamen sese rationem habere concupiscentiam fatetur Apostolus.

De libero arbitrio.

Absque gratia Dei, quae per Christum est, nos praeveniente velimus, et cooperante, dum volumus, ad pietatis opera facien-, quae Deo grata sint et accepta, nihil valemus.

De Gratia.

Gratia Christi, seu spiritus sanctus qui per eundem datur, r lapideum aufert, et dat cor carneum. Atque licet ex nolen-

tibus quae recta sunt, volentes faciat, et ex volentib. prava, nolentes reddat, voluntati nihilominus violentia nullam infert. Et nemo hac de causa, cum peccaverit, seipsum excusare potest, quasi nolens aut coactus peccaverit ob eam causam accusari non mereatur aut damnari.

De hominis iustificatione.

Iustificatio ex sola fide Iesu Christi, eo sensu quo in Homilia de iustificatione explicatur, est certissima et saluberrima christianorum doctrina.

Opera ante iustificationem.

Opera quae fiunt ante gratiam Christi, et Spiritus eius afflatum, cum ex fide Iesu Christi non prodeant, minime Deo grata sunt. Neque gratiam (ut multi vocant) de congruo merentur. Imo cum non sint facta ut Deus illa fieri voluit et praecepit, peccati rationem habere non dubitamus.

Opera Supererogationis.

Opera quae Supererogationis appellant, non possunt sine arrogantia et impietate praedicari, nam illis declarant homines non tantum se Deo reddere quae tenentur, sed plus in eius gratiam facere quam deberent: cum aperte Christus dicat, Cum feceritis omnia quaecunque praecepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus.

Nemo praeter Christum est sine peccato.

Christus in nostrae naturae veritate, per omnia similis factus est nobis, excepto peccato, a quo prorsus erat immunis, tum in carne tum in spiritu. Venit ut agnus absque macula esset, qui mundi peccata per immolationem sui semel factam tolleret: et peccatum (ut inquit Ioannes) in eo non erat: sed nos reliqui etiam baptizati, et in Christo regenerati, in multis tamen offendimus omnes, et si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.

De peccato in spiritum sanctum.

Non omne peccatum mortale post baptismum voluntarie perpetratum, est peccatum in spiritum sanctum et irremissibile: proinde lapsis a baptismo in peccata, locus poenitentiae non est negandus. Post acceptum spiritum sanctum possumus a gratia data recedere atque peccare, denuoque per gratiam Dei resurgere ac resipiscere. Ideoque illi damnandi sunt, qui se quamdiu hic vivant, amplius non posse peccare affirmant, aut vere resipiscentibus poenitentiae locum denegant.

Blasphemia in spiritum sanctum.

Blasphemia in spiritum sanctum, est cum quis verborum Dei manifeste perceptam veritatem, ex malitia et obfirmatione animi, convicijs insectatur, et hostiliter insequitur. Atque huiusmodi, quia maledicto sunt obnoxij, gravissimo sese adstringunt sceleri. Unde peccati hoc genus Irremissibile a Domino appellatur, et affirmatur.

De praedestinatione et electione.

Praedestinatio ad vitam, est aeternum Dei propositum, quo ante iacta mundi fundamenta suo consilio, nobis quidem occulto, constanter decrevit eos quos elegit ex hominum genere, a maleficto et exitio liberare, atque ut vasa in honorem efficta, per Christum ad aeternam salutem adducere: unde qui tam praeclaro Dei beneficio sunt donati, illi spiritu eius, opportuno tempore operante, secundum propositum eius vocantur, vocationi per gratiam parent, iustificantur gratis, adoptantur in filios, unigeniti Iesu Christi imagini efficiuntur conformes, in bonis operibus sancte ambulant, et demum ex Dei misericordia pertingunt ad sempiternam felicitatem.

Quemadmodum praedestinationis et electionis nostrae in Christo pia consideratio, dulcis, suavis, et ineffabilis consolationis plena est vere pijs et his qui sentiunt in se vim spiritus Christi, facta carnis et membra quae adhuc sunt super terram mortificantem, animumque ad coelestia et superna rapientem, tum quia fidem nostram de aeterna salute consequenda per Christum, plurimum stabilit atque confirmat, tum quia amorem nostrum in Deum vehementer accendit: Ita hominibus curiosis, carnalibus, et spiritu Christi destitutis, ob oculos perpetuo versari praedestinationis Dei sententiam, perniciosissimum est praecipitium, unde illos diabolus detrudit vel in desperationem, vel in aeque perniciosam impurissimae vitae securitatem. Deinde licet praedestinationis decreta sunt nobis ignota, promissiones tamen divinas sic amplecti oportet, ut nobis in sacris literis generaliter propositae sunt: et Dei voluntas in nostris actionibus ea sequenda est, quam in verbo Dei habemus diserte revelatam.

Tantum in nomine Christi speranda est aeterna salus.

Sunt et illi anathematizandi qui dicere audent, unumquemque in lege aut secta quam profitetur esse servandum, modo iuxta illam et lumen naturae accurate vixerit: cum sacrae literae tantum Iesu Christi nomen praedicent, in quo salvos fieri homines oporteat.

Omnes obligantur ad moralia legis praecepta servanda.

Lex a Deo data per Mosen, licet quo ad caeremonias et ritus, christianos non astringat, neque civilia eius praecepta in ali-

qua Republica necessario recipi debeant, nihilominus ab obedientia mandatorum quae Moralia vocantur nullus quantumvis christianus est solutus: quare illi non sunt audiendi, qui sacras literas tantum infirmis datas esse perhibent, et spiritum perpetuo iactant, a quo sibi quae praedicant suggeri asserunt, quanquam cum sacris litteris apertissime pugnent.

De Ecclesia.

Ecclesia Christi, visibilis est coetus fidelium, in quo verbum Dei purum praedicatur, et sacramenta quoad ea quae necessario exiguntur, iuxta Christi institutum recte administrantur.

Sicut erravit ecclesia Hierosolymitana, Alexandrina, et Antiochena, ita et erravit ecclesia Romana, non solum quoad agenda et caeremoniarum ritus, verum in his etiam quae credenda sunt.

De Ecclesiae authoritate.

Ecclesiae non licet quicquam instituere, quod verbo Dei scripto adversetur: neque unum scripturae locum sic exponere potest, ut alteri contradicat: quare licet ecclesia sit divinorum librorum testis et conservatrix, attamen ut adversus eos nihil decernere, ita praeter illos nihil credendum de necessitate salutis debet obtrudere.

De authoritate conciliorum generalium.

Generalia concilia sine iussu et voluntate Principum congregari non possunt: et ubi convenerint, quia ex hominibus constant, qui non omnes spiritu et verbis Dei reguntur, et errare possunt, et interdum errarunt, etiam in his quae ad normam pietatis pertinent: ideo quae ab illis constituuntur, ut ad salutem necessaria, neque robur habent neque autoritatem, nisi ostendi possint e sacris literis esse desumpta.

De Purgatorio.

Scholasticorum doctrina de purgatorio, de Indulgentijs, de veneratione et adoratione tum Imaginum tum reliquiarum, necnon de invocatione sanctorum, res est futilis, inaniter conficta, et nullis scripturarum testimonijs innititur, imo verbo Dei perniciose contradicit.

Nem- .n Ecclesia ministret nisi vocatus.

Non licet cuiquam sumere sibi munus publice praedicandi, aut administrandi Sacramenta in Ecclesia, nisi prius fuerit ad haec obeunda legitime vocatus, et missos existimare debemus, qui per homines, quibus potestas vocandi ministros atque mittendi in vineam Domini publice concessa est in ecclesia, cooptati fuerint et asciti in hoc opus.

Agendum est in ecclesia lingua quae sit populo nota.

Decentissimum est et verbo Dei maxime congruit, ut nihil in ecclesia publice legatur aut recitetur lingua populo ignota: Idque Paulus fieri vetuit, nisi adesset qui interpretaretur.

De Sacramentis.

Dominus noster Iesus Christus sacramentis numero paucissimis, observatu facillimis, significatione praestantissimis, societatem novi populi colligavit, sicuti est Baptismus et Coena Domini.

Sacramenta non instituta sunt a Christo ut spectarentur aut circumferrentur, sed ut rite illis uteremur: et in his duntaxat qui digne percipiunt, salutarem habent effectum, idque non ex opere (ut quidem loquuntur) operato, quae vox ut peregrina est et sacris literis ignota, sic parit sensum minime pium, sed admodum superstitiosum: qui vero indigne percipiunt, damnationem (ut inquit Paulus) sibijpsis acquirunt.

Sacramenta per verbum Dei instituta, non tantum sunt notae professionis christianorum, sed certa quaedam potius testimonia et efficatia signa gratiae, atque bonae in nos voluntatis Dei, per quae invisibiliter ipse in nobis operatur, nostramque fidem in se non solum excitat verum etiam confirmat.

Ministrorum malitia non tollit efficatiam institutionum divinarum.

Quamvis in ecclesia visibili, bonis mali sint semper admixti, atque interdum ministerio verbi et sacramentorum administrationi praesint, tamen cum non suo sed Christi nomine agant, eiusque mandato et authoritate ministrent, illorum ministerio uti licet, cum in verbo Dei audiendo, tum in sacramentis percipiendis: neque per illorum malitiam effectus institutorum Christi tollitur, aut gratia donorum Dei minuitur, quoad eos qui fide et rite sibi oblatata percipiunt, quae propter institutionem Christi et promissionem efficatia sunt, licet per malos administrentur.

Ad Ecclesiae tamen disciplinam pertinet, ut in eos inquiratur accusenturque ab hijs, qui eorum flagitia noverint, atque tandem iusto convicti iuditio, deponantur.

De Baptismo.

Baptismus, non est tantum signum professionis, ac discriminis nota, qua Christiani a non Christianis discernuntur, sed etiam est signum regenerationis, per quod tanquam per instrumentum recte Baptismum suscipientes Ecclesiae inseruntur, promissiones de remissione peccatorum atque adoptione nostra in filios Dei per Spiritum Sanctum visibiliter obsignantur, fides confirmatur, et vi divinae invocationis, gratia augetur. Mos Ecclesiae baptizandi parvulos et laudandus est, et omnino in Ecclesia retinendus.

De Coena Domini.

Coena Domini non est tantum signum mutuae benevolentiae christianorum inter sese, verum potius est sacramentum nostrae per mortem Christi redemptionis. Atque adeo rite, digne et cum fide sumentibus, panis quem frangimus est communicatio corporis Christi: Similiter poculum benedictionis, est communicatio sanguinis Christi.

Panis et vini transubstantiatio in Eucharistia, ex sacris literis probari non potest, sed apertis scripturae verbis adversatur, et multarum superstitionum dedit occasionem.

Quum naturae humanae veritas requirat, ut unius eiusdemque hominis corpus in multis locis simul esse non possit, sed in uno aliquo et definito loco esse oporteat, idcirco Christi corpus, in multis et diversis locis, eodem tempore, praesens esse non potest. Et quoniam, ut tradunt sacrae literae, Christus in coelum fuit sublatus, et ibi usque ad finem seculi est permansurus, non debet quisquam fidelium carnis eius et sanguinis Realem et Corporalem (ut loquuntur) praesentiam in Eucharistia vel credere vel profiteri.

Sacramentum Eucharistiae ex institutione Christi non servabatur, circumferebatur, elevabatur, nec adorabatur.

De unica Christi oblatione in cruce perfecta.

Oblatio Christi semel facta, perfecta est redemptio, propitiatio et satisfactio pro omnibus peccatis totius mundi, tam originalibus quam actualibus: neque praeter illam unicam est ulla alia pro peccatis expiatio. Unde Missarum sacrificia, quibus vulgo dicebatur, sacerdotem offerre Christum in remissionem poenae aut culpae pro vivis et defunctis, figmenta sunt, et perniitiosae imposturae.

Coelibatus ex verbo Dei praecipitur nemini.

Episcopis, presbyteris et diaconis non est mandatum ut coelibatum voveant: neque iure divino coguntur matrimonio abstinere.

Excommunicati vitandi sunt.

Qui per publicam Ecclesiae denuntiationem rite ab unitate ecclesiae praecisus est et excommunicatus, is ab universa fidelium multitudine, donec per poenitentiam publice reconciliatus fuerit, arbitrio iudicis competentis, habendus est tanquam Ethnicus et Publicanus.

Traditiones Ecclesiasticae.

Traditiones atque caeremonias easdem non omnino necessarium est esse ubique, aut prorsus consimiles, nam et variae sem-

:r fuerunt, et mutari possunt pro Regionum et morum diversi-
te, modo nihil contra Dei verbum instituatur.

Traditiones et caeremonias ecclesiasticas quae cum verbo Dei
n pugnant, et sunt authoritate publica institutae atque probatae,
isquis privato consilio volens et data opera publice violaverit,
is quis peccat in publicum ordinem ecclesiae, quique laedit
thoritatem magistratus, et qui infirmorum fratrum conscientias
lnerat, publice, ut caeteri timeant, arguendus est.

Homiliae.

Homiliae nuper ecclesiae Anglicanae per iniunctiones Regias
itae atque commendatae, piae sunt atque salutares, doctrinam-
e ab omnibus amplectendam continent: quare populo diligenter,
pedite clareque recitandae sunt.

Libro Praecationum et caeremoniarum Ecclesiae Anglicanae.

Liber qui nuperrime auctoritate Regis et Parliamenti Eccle-
ie Anglicanae traditus est, continens modum et formam orandi,
sacramenta administrandi in ecclesia Anglicana: Similiter et
ellus eadem authoritate editus de ordinatione ministrorum eccle-
ie, quoad doctrinae veritatem, pij sunt et salutari doctrinae
angelij in nullo repugnant sed congruunt, et eandem non parum
omovent et illustrant, atque ideo ab omnibus ecclesiae Anglica-
e fidelibus membris, et maxime a ministris verbi, cum omni
emptitudine animorum et gratiarum actione recipiendi, approbandi,
populo Dei commendandi sunt.

De civilibus Magistratibus.

Rex Angliae est supremum caput in terris post Christum ec-
siae Anglicanae et Hibernicae.

Romanus Pontifex nullam habet iurisdictionem in hoc regno
gliae.

Magistratus civilis est a Deo ordinatus atque probatus, quam-
rem illi non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam
ediendum est.

Leges civiles possunt Christianos propter capitalia et gravia
imina morte punire.

Christianis licet ex mandato magistratus arma portare, et
sta bella administrare.

Christianorum bona non sunt communia.

Facultates et bona christianorum non sunt communia, quoad
s et possessionem, ut quidam anabaptistae falso iactant, debet
men quisque de his quae possidet, pro facultatum ratione, pau-
ribus eleemosynas benigne distribuere.

Licet christianis iurare.

Quemadmodum iuramentum vanum et temerarium a Domino nostro Iesu Christo et ab Apostolo eius Iacobo christianis hominibus interdictum esse fatemur, ita Christianam religionem minime prohibere censemus, quin iubente magistratu, in causa fidei et charitatis iurare liceat, modo id fiat iuxta Prophetae doctrinam, in iustitia, in iudicio et veritate.

Resurrectio mortuorum nondum est facta.

Resurrectio mortuorum non adhuc facta est, quasi tantum ad animum pertineat, qui per Christi gratiam a morte peccatorum excitetur, sed extremo die quoad omnes qui obierunt, expectanda est: tunc enim vita defunctis (ut scripturae manifestissime testantur) propria corpora, carnes et ossa restituentur, ut homo integer, prout vel recte vel perdite vixerit, iuxta sua opera, sive praemia sive poenas reportet.

Defunctorum animae neque cum corporibus intereunt, neque otiose dormiunt.

Qui animas defunctorum praedicant usque ad diem iudicij absque omni sensu dormire, aut illas asserunt una cum corporibus mori, et extrema die cum illis excitandas, ab orthodoxa fide, quae nobis sacris literis traditur, prorsus dissentiunt.

Millenarij.

Qui millenariorum fabulam revocare conantur, sacris literis adversantur et in Iudaica deliramenta sese praecipitant.

Non omnes tandem servandi sunt.

Hij quoque damnatione digni sunt, qui conantur hodie perniciosam opinionem instaurare, quod omnes, quantumvis impij, servandi sunt tandem, cum definito tempore a iustitia divina poenas de admissis flagitijs luerunt.

4.

ANGLICANA CONFESSIO FIDEI,

IN ARTICULIS DE QUIBUS CONVENIT INTER ARCHIEpiscopos et Episcopos utriusque provinciae et Clerum universum: in Synodo Londinensi, anno Domini 1562, ad tollendam opinionum dissensionem, et ad consensum in vera Religione firmandum.

De Fide In Sacrosanctam Trinitatem.

I. Unus est vivus et verus Deus, aeternus, incorporeus, impartibilis, impassibilis, immensae potentiae, sapientiae, ac bonitatis: creator et conservator omnium tum visibilium, tum invisibilium. Et in unitate huius divinae naturae tres sunt personae, eiusdem essentiae, potentiae ac aeternitatis, *Pater*, *Filius*, et *Spiritus sanctus*.

De Verbo, sive Filio Dei qui verus homo factus est.

II. Filius qui est Verbum patris, ab aeterno a patre genitus, verus et aeternus Deus; ac patri consubstantialis in utero beatae Virginis, ex illius substantia naturam humanam assumpsit, ita ut *duae naturae*, divina et humana integre atque perfecte in unitate personae fuerint inseparabiliter coniunctae, ex quibus est unus Christus verus Deus et verus homo, qui vere passus est, crucifixus, mortuus et sepultus, ut patrem nobis reconciliaret, essetque hostia, non tantum pro culpa originis, verum etiam pro omnibus actualibus hominum peccatis.

De descensu Christi ad inferos.

III. Quemadmodum Christus pro nobis mortuus est et sepultus, ita est etiam credendus ad inferos descendisse.

De Resurrectione Christi.

IV. Christus vere a mortuis resurrexit, suumque corpus cum carne, ossibus, omnibusque ad integritatem humanae naturae pertinentibus, recepit, cum quibus in coelum ascendit, ibique residet quoad extremo die ad iudicandos homines reversurus sit.

De Spiritu sancto.

V. Spiritus sanctus, a patre et filio procedens, eiusdem est cum patre et filio essentiae, maiestatis et gloriae, verus ac aeternus Deus.

De divinis Scripturis quod sufficiant ad salutem.

VI. Scriptura sacra continet omnia quae ad salutem sunt necessaria, ita ut quicquid in ea nec legitur, nec inde probari potest, non sit a quoquam exigendum, ut tanquam articulus fidei credatur, aut ad salutis necessitatem requiri putetur.

Sacrae scripturae nomine eos *Canonicos libros* veteris et novi Testamenti intelligimus, de quorum authoritate in Ecclesia nunquam dubitatum est.

De nominibus et numero librorum sacrae Canonicae Scripturae veteris Testamenti.

Genesis.
Exodus.
Leviticus.
Numeri.
Deuteron.
Prior liber Paralipomenon.
Secundus liber Paralipomenon.
Primus liber Esdrae.
Secundus liber Esdrae.
Liber Esther.
Iosuae.
Iudicum.
Ruth.
Prior liber Samuelis.
Secundus liber Samuelis.
Prior lib. Regum.
Secundus liber Regum.
Liber Iob.
Psalmi.
Proverbia.
Ecclesiastes vel Concionator.
Cantica Salomonis.
4 Prophetae maiores.
12 Prophetae minores.

Alios autem libros (ut aït *Hieronymus*) legit quidem Ecclesia, ad exempla vitae et formandos mores, illos tamen ad dogmata confirmanda non adhibet, ut sunt,

Tertius liber Esdrae.
Quartus liber Esdrae.
Liber Tobiae.
Liber Iudith.
Reliquum libri Esther.
Liber Sapientiae.
Liber Iesu filii Sirach.
Baruch Propheta.
Canticum trium puerorum.
Historia Susannae.
De Bel et Dracone.
Oratio Manasses.
Prior liber Machabaeor.
Secundus liber Machab.

Novi Testamenti omnes libros (ut vulgo recepti sunt) recipimus et habemus pro Canonicis.

De veteri Testamento.

VII. Testamentum vetus novo contrarium non est, quandoquidem tam in veteri quam in novo per Christum, qui unicus est

ır Dei et hominum, Deus et homo, aeterna vita humano est proposita. Quare male sentiunt qui veteres tantum in iones temporarias sperasse confingunt. Quanquam lex a ıta per Mosen (quoad ceremonias et ritus) Christianos non ıt, neque civilia eius praecepta in aliqua republica necesecipi debeant, nihilominus tamen ab obedientia mandatorum noralia vocantur) nullus quantumvis Christianus est solutus.

De tribus Symbolis.

III. Symbola tria, *Nicenum*, *Athanasii*, et quod vulgo lorum appellatur, omnino recipienda sunt, et credenda: nam mis Scripturarum testimoniis probari possunt.

De peccato originali.

ζ. *Peccatum originis* non est (ut fabulantur *Pelagiani*) in ıae Adami situm, sed est vitium et depravatio naturae ıet hominis ex Adamo naturaliter propagati, qua fit ut ab li iustitia quam longissime distet, ad malum sua natura prot, et caro semper adversus spiritum concupiscat, unde in que nascentium iram Dei atque damnationem meretur. Marenatis haec naturae depravatio: qua fit ut affectus carnis, i φρόνημα σαρκός, quod alii sapientiam, alii sensum, alii ı, alii studium carnis interpretantur) legi Dei non subii- Et quanquam renatis et credentibus nulla propter Christ condemnatio, peccati tamen in sese rationem habere conntiam, fatetur Apostolus.

De libero Arbitrio.

. Ea est hominis post lapsum Adae conditio, ut sese nas suis viribus et bonis operibus ad fidem et invocationem avertere ac praeparare non possit. Quare absque gratia ae per Christum est nos praeveniente ut velimus, et coo- dum volumus ad pietatis opera facienda, quae Deo grata accepta, nihil valemus.

De hominis iustificatione.

I. Tantum propter meritum Domini ac Servatoris nostri hristi per fidem, non propter opera et merita nostra, iusti Deo reputamur. Quare sola fide nos iustificari doctrina ıberrima, ac consolationis plenissima, ut in homilia de iuone hominis fusius explicatur.

De bonis operibus.

II. Bona opera quae sunt fructus fidei et iustificatos se-, quanquam peccata nostra expiare et divini iudicii severitatem

ferre non possunt, Deo tamen grata sunt et accepta in Christo atque ex vera et viva fide, necessario profluunt, ut plane ex illis aeque fides viva cognosci possit, atque arbor ex fructu iudicari.

De operibus ante iustificationem.

XIII. Opera quae fiunt ante gratiam Christi, et Spiritus eius afflatum, cum ex fide Iesu Christi non prodeant minime Deo grata sunt, neque gratiam (ut multi vocant) de congruo merentur. Immo cum non sint facta ut Deus illa fieri voluit et praecepit, peccati rationem habere non dubitamus.

De operibus supererogationis.

XIV. Opera qu[illegible]er gationis appellant, non possunt sine arrogantia, et im[illegible] pr[illegible]edicari. Nam illis declarant homines non tantum se [illegible] reddere quae tenentur, sed plus in eius gratiam facer[illegible]uam deberent, cum aperte Christus dicat, *Cum feceritis om[illegible] quaecunque praecepta sunt vobis*, dicite, *Servi inutiles sumus.*

De Christo qui solus est sine peccato.

XV. Christus in nostrae naturae veritate per omnia similis factus est nobis, excepto peccato, a [illegible]o prorsus erat immunis, tum in carne, tum in spiritu. Venit ut agnus absque macula, qui mundi peccata per immolationem sui semel factam tolleret, *et peccatum* (ut inquit Iohannes) *in eo non erat:* sed nos reliqui etiam baptizati, et in Christo regenerati, in multis tamen offendimus omnes. Et si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.

De peccato post Baptismum.

XVI. Non omne peccatum mortale post Baptismum voluntarie perpetratum, est peccatum in Spiritum sanctum, et irremissibile. Proinde lapsis Baptismo in peccata, locus poenitentiae non est negandus: post acceptum Spiritum sanctum possumus a gratia data recedere, atque peccare: denuoque per gratiam Dei resurgere, ac resipiscere: ideoque illi damnandi sunt qui se quamdiu hic vivant, amplius non posse peccare affirmant, aut vere resipiscentibus veniae locum denegant.

De Praedestinatione et Electione.

XVII. Praedestinatio ad vitam est aeternum Dei propositum, quo ante iacta mundi fundamenta suo consilio, nobis quidem occulto, constanter decrevit, eos quos in Christo elegit ex hominum genere a maledicto et exitio liberare, atque (ut vasa in honorem efficta) per Christum ad aeternam salutem adducere. Unde qui

praeclaro Dei beneficio sunt donati, illi spiritu eius, oppor- tempore operante, secundum propositum eius vocantur, vo- ni per gratiam parent, iustificantur gratis, adoptantur in filios unigeniti eius Iesu Christi imagini efficiuntur conformes, in operibus sancte ambulant, et demum ex Dei misericordia ngunt ad sempiternam felicitatem.

Quemadmodum praedestinationis et electionis nostrae in Chri- ria consideratio, dulcis, suavis et ineffabilis consolationis plena vere piis, et iis qui sentiunt in se vim spiritus Christi, facta is et membra quae adhuc sunt super terram mortificantem, umque ad coelestia et superna rapientem: tum quia fidem no- a de aeterna salute consequenda per Christum plurimum sta- atque confirmat, tum quia amorem nostrum in Deum vehe- er accendit: Ita hominibus curiosis, carnalibus, et Spiritu sti destitutis ob oculos perpetuo versari praedestinationis Dei ntiam, perniciosissimum est praecipitium, unde illos diabolus udit vel in desperationem, vel in aeque perniciosam impu- mae vitae securitatem. Deinde promissiones divinas sic am- a oportet, ut nobis in sacris literis generaliter propositae , et Dei voluntas in nostris actionibus ea sequenda est quam erbo Dei habemus diserte revelatam.

De speranda aeterna salute tantum in nomine Christi.

XVIII. Sunt et illi anathematizandi qui dicere audent unum- ique in lege aut secta, quam profitetur, esse servandum, modo a illam et lumen naturae accurate vixerit, cum sacrae literae am Iesu Christi nomen praedicent, in pro salvos fieri homi- oporteat.

De Ecclesia.

XIX. Ecclesia Christi visibilis est coetus fidelium, in quo um Dei purum praedicatur, et Sacramenta, quoad ea quae ne- ario exiguntur, iuxta Christi institutum recte administrantur. t erravit Ecclesia *Hierosolymitana*, *Alexandrina*, et *An- hena*: ita et erravit Ecclesia *Romana*, non solum quoad nda, et ceremoniarum ritus, verum in iis etiam quae cre- la sunt.

De Ecclesiae authoritate.

XX. Ecclesiae non licet quicquam instituere quod verbo adversetur, neque unum Scripturae locum sic exponere pot- ut alteri contradicat. Quare licet Ecclesia sit divinorum orum testis, et conservatrix, attamen ut adversus eos nihil ernere, ita praeter illos, nihil credendum de necessitate salu- debet obtrudere.

De Purgatorio.

XXII. Doctrina Romanensium de Purgatorio, de veneratione et adoratione tum imaginum, t nec non de invocatione Sanctorum, res est futilis ficta, et nullis Scripturarum testimoniis innititur, contradicit.

De vocatione Ministrorum.

XXIII. Non licet cuiquam sumere sibi munu dicandi, aut administrandi Sacramenta in Ecclesia, rit ad haec obeunda legitime vocatus et missus. A time vocatos et missos existimare debemus, qui pe bus potestas vocandi Ministros atque mittendi in publice concessa est in Ecclesia, coaptati fuerint hoc opus.

De precibus publicis dicendis in lingua

XXIV. Lingua populo non intellecta public preces peragere, aut Sacramenta administrare, primitivae Ecclesiae consuetudini plane repugnat.

De Sacramentis.

XXV. Sacramenta a Christo instituta, non t tae professionis Christianorum, sed certa quaeda monia, et efficacia signa gratiae atque bonae in Dei, per quae invisibiliter ipse in nos operatur, no in se non solum excitat, verum etiam confirmat.

Duo a Christo Domino nostro in Evangelio Sacramenta, scilicet: *Baptismus*, et *Coena Domini.*

Quinque illa vulgo nominata Sacramenta: scilic *poenitentia*, *ordo*, *matrimonium*, et *extrema uncti*

Sacramenta non in hoc instituta sunt a Christo ut spectaren- aut circumferrentur, sed ut rite illis uteremur, et in iis axat qui digne percipiunt salutarem habent effectum: qui vero gne percipiunt, damnationem (ut inquit Paulus) sibi ipsis ac- unt.

vi institutionum divinarum, quod eam non tollat malitia hominum.

XXVI. Quanvis in Ecclesia visibili, bonis mali semper sunt ixti, atque interdum ministerio verbi, et Sacramentorum ad- strationi praesint: tamen cum non suo, sed Christi nomine it, eiusque mandato, et authoritate ministrent, illorum mini- io uti licet, cum in verbo Dei audiendo, tum in Sacramentis ipiendis. Neque per illorum malitiam effectus institutorum isti tollitur, aut gratia donorum Dei minuitur, quoad eos qui et rite sibi oblata percipiunt, quae propter institutionem isti et promissionem efficacia sunt, licet per malos admini- tur.

Ad Ecclesiae tamen disciplinam pertinet, ut in malos mini- s inquiratur, accusenturque ab his qui eorum flagitia noverint, e tandem iusto convicti iudicio deponantur.

De Baptismo.

XXVII. Baptismus non est tantum professionis signum ac riminis nota, qua Christiani a non Christianis discernantur, sed n est signum regenerationis, per quod tanquam per instru- tum recte Baptismum suscipientes, Ecclesiis inseruntur, pro- iones de remissione peccatorum atque adoptione nostra in i Dei per Spiritum sanctum visibiliter obsignantur, fides con- atur, et vi divinae invocationis gratia augetur.

Baptismus parvulorum omnino in Ecclesia retinendus est, ut cum Christi institutione optime congruat.

De Coena Domini.

XXVIII. Coena Domini non est tantum signum mutuae bene- ntiae Christianorum inter sese, verum potius est Sacramentum rae per mortem Christi redemptionis.

Atque adeo rite digne et cum fide sumentibus, panis quem gimus est communicatio corporis Christi: similiter poculum edictionis est communicatio sanguinis Christi.

Panis et vini *transsubstantiatio* in Eucharistia ex sacris literis ari non potest, sed apertis Scripturae verbis adversatur, Sa- nenti naturam evertit, et multarum superstitionum dedit occa- em.

Corpus Christi datur, accipitur, et manducatur in Coena,

m coelesti et spirituali ratione. Medium autem quo corpus ...ti accipitur et manducatur in Coena fides est.
...mentum Eucharistiae ex institutione Christi non serva- ...umferebatur, elevabatur, nec adorabatur.

...nanducatione corporis Christi, et impios illud non manducare.

XXIX. Impii et fide viva destituti licet carnaliter, et visibiliter (ut *Augustinus* loquitur) corporis et sanguinis Christi Sacramentum dentibus premant, nullo tamen modo Christi participes efficiuntur; sed potius tantae rei Sacramentum seu symbolum ad iudicium sibi manducant et bibunt.

...e specie.

XXX. C... L... non est denegandus, utraque enim pars dom... Christi institutione et praecepto omnibus Christ... ...ministrari debet.

De unica ... oblatione in cruce perfecta.

XXXI. Oblatio Christi semel facta perfecta est redemptio, propitiatio, et satisfactio pro omnibus peccatis totius mundi tam originalibus quam actualibus. Neque praeter illam unicam est ulla alia pro peccatis expiatio: unde Missarum sacrificia quibus vulgo dicebatur sacerdotem offerre Christum in remissionem poenae aut culpae pro vivis et defunctis, blasphema figmenta sunt et perniciosae imposturae.

De coniugio Sacerdotum.

XXXII. Episcopis, Presbyteris, et Diaconis nullo mandato divino praeceptum est ut aut coelibatum voveant, aut a matrimonio abstineant. Licet igitur etiam illis, ut caeteris omnibus Christianis, ubi hoc ad pietatem magis facere iudicaverint, pro suo arbitratu matrimonium contrahere.

De excommunicatis vitandis.

XXXIII. Qui per publicam Ecclesiae denunciationem rite ab unitate Ecclesiae praecisus est et excommunicatus, is ab universa fidelium multitudine (donec per poenitentiam publice reconciliatus fuerit, arbitrio Iudicis competentis) habendus est tanquam ethnicus est publicanus.

De traditionibus Ecclesiasticis.

XXXIV. Traditiones atque ceremonias easdem non omnino necessarium est esse ubique aut prorsus consimiles: nam ut va-

semper fuerunt, et mutari possunt pro regionum, temporum, norum diversitate, modo nihil contra verbum Dei instituatur.
Traditiones et ceremonias Ecclesiasticas, quae cum verbo Dei pugnant, et sunt authoritate publica institutae atque probatae, quis privato consilio volens, et data opera, publice violaverit, ut qui peccat in publicum ordinem Ecclesiae, quique laedit oritatem magistratus, et qui infirmorum fratrum conscientias ierat, publice ut caeteri timeant, arguendus est.
Quaelibet *Ecclesia particularis* sive *nationalis*, authoritatem et instituendi, mutandi, aut abrogandi ceremonias, aut ritus lesiasticos, humana tantum authoritate institutos: modo omnia aedificationem fiant.

De Homiliis.

XXXV. Tomus secundus *Homiliarum*, quarum singulos titu- huic articulo subiunximus, continet piam et salutarem doctri-, et his temporibus necessariam non minus quam prior tomus niliarum, quae editae sunt tempore *Eduuardi sexti:* itaque eas Ecclesiis per ministros diligenter et clare ut a populo intelligi sint recitandas esse iudicavimus.

De nominibus Homiliarum.

the right use of the church. (De recto usu Ecclesiae.)
gainst perill of Idolatrie. (Contra periculum Idololatriae.)
repairing and keping cleanc of Churches. (De reparatione et munditie Ecclesiarum s. templorum.)
Good vvorkes. (De bonis operibus.)
st of Fastyng. (De Ieiunio primo.)
gainst gluctony and drunkennes. (Contra voracitatem et ebrie- tatem.)
the Nativitie of Christ. (De Nativitate Christi.)
the passion of Christ. (De Passione Christi.)
the resurrection of Christ. (De Resurrectione Christi.)
the vvorthy rereiving of the Sacrament of the body and bloude of Christ. (De digno usu Sacramenti corporis et san- guinis Christi.)
the giftes of the holy ghost. (De donis Spiritus Sancti.)
gainst excesse of apparel. (Contra luxum in vestitu et ornatu.)
prayer. (De precibus.)
the place and time of prayer. (De loco et tempore precum.)
t common prayers and Sacramentes ought to be ministred in knovvne tonge. (De precibus publicis et Sacramentis lingua sitata administrandis.)
the reverent estimation of Gods vvord. (De debita verbi di- ini aestimatione et reverentia.).
almesdoyng. (De Eleemosynis.)

Of the Rogation dayes. (De Rogationum diebus.)
Of the state of matrimonie. (De Matrimonio.)
Of repentance. (De Resipiscentia.)
Agaynst Idlenes. (Contra otium.)
Agaynst rebellion. (Contra rebellionem.)

De Episcoporum et Ministrorum consecratione.

XXXVI. Libellus de consecratione Archiepiscoporum et Episcoporum, et de ordinatione Presbyterorum et Diaconorum editus nuper temporibus Eduuardi sexti, et authoritate Parlamenti illis ipsis temporibus confirmatur, omnia ad eiusmodi consecrationem et ordinationem necessaria continet, et nihil habet quod ex se sit aut superstitiosum, aut impium: itaque quicunque iuxta ritus illius libri consecrati aut ordinati sunt, ab anno secundo praedicti regis Eduuardi, usque ad hoc tempus, aut in posterum iuxta eosdem ritus consecrabuntur aut ordinabuntur, rite atque ordine atque legitime statuimus esse et fore consecratos et ordinatos.

De civilibus Magistratibus.

XXXVII. Regia maiestas in hoc Angliae regno ac caeteris eius dominiis *summam habet potestatem*, ad quam omnium statuum huius regni, sive illi Ecclesiastici sint, sive Civiles in omnibus causis suprema gubernatio pertinet, et nulli externae iurisdictioni est subiecta, nec esse debet.

Cum Regiae Maiestati summam gubernationem tribuimus, quibus titulis intelligimus animos quorundam calumniatorum offendi, *non damus Regibus nostris, aut verbi Dei, aut Sacramentorum administrationem*, quod etiam iniunctiones ab *Elizabetha* Regina nostra, nuper editae, apertissime testantur. Sed eam tantum praerogativam, quam in sacris Scripturis a Deo ipso, omnibus piis Principibus videmus semper fuisse attributam: hoc est, ut omnes status atque ordines fidei suae a Deo commissos, sive illi Ecclesiastici sint sive Civiles in officio contineant, et contumaces ac delinquentes gladio civili coërceant.

Romanus Pontifex nullam habet iurisdictionem in hoc regno Angliae.

Leges Regni possunt Christianos propter capitalia, et gravia crimina, morte punire.

Christianis licet ex mandato magistratus arma portare et iusta bella administrare.

De illicita bonorum communicatione.

XXXVIII. Facultates et bona Christianorum non sunt communia, quoad ius et possessionem, (ut quidam *Anabaptistae* falso

nt) debet tamen quisque de his, quae possidet, pro facultatum ne, pauperibus eleemosynas benigne distribuere.

De Iureiurando.

XXXIX. Quemadmodum iuramentum vanum et temerarium omino nostro Iesu Christo et Apostolo eius Iacobo, Christia- ominibus interdictum esse fatemur: ita Christianorum Religio- minime prohibere censemus, quin iubente magistratu in causa et charitatis iurare liceat, modo id fiat iuxta Prophetae do- am in iustitia, in iudicio et veritate.

Confirmatio Articulorum.

XL. Hic liber antedictorum articulorum iam denuo appro- s est per assensum et consensum Serenissimae Reginae Eliza- ae Dominae nostrae, Dei gratia Angliae, Franciae, et Hiber- Reginae, defensoris fidei etc. retinendus, et per totum Re- n Angliae exequendus. Qui Articuli et lecti sunt, et denuo rmati subscriptione D. Archiepiscopi et Episcoporum superio- lomus, et totius Cleri inferioris domus in Convocatione Anno ini 1571.

5.

REPETITIO BREVIS,

SIMPLEX ET P[illegible]A ORTHODOXAE CON-[illegible]ONIS,

[illegible]M

AMPLECTUNTUR EC[illegible]SIAE PRINCIPATUS AN-HALTINI IN ALIQU[illegible]RTICULIS, INTER NON-NULLOS HOC T[illegible]RE CONTROVERSIS.

ITEM

DE MYSTERIO INCARNATIONIS VERBI ET UNIONIS HYPOSTATICAE, CONTRA UBIQUITATEM, ET REALEM COMMUNICATIONEM IDIOMATUM,

ASSERTIO CATHOLICA

EXTRUCTA SUPER FUNDAMENTUM S. LITERARUM, IUXTA CONSENSUM TOTIUS ORTHODOXAE ANTIQUITATIS, ET SCHOLASTICORUM SINCERIORUM, CUM QUIBUS CONSENTIT ET LUTHERUS, UBI HUNC LOCUM EX PROFESSO ET SOLIDE TRACTAT.

TYPOGRAPHUS LECTORI SALUTEM.

Incidi forte fortuna in pagellas, recitantes Confessionem a Theologis Ecclesiae Anhaltinae, anno 79, mense Martio, in conventu Cassellano Theologis Hassis, ut intellexi, et legatis reliquis exhibitam. Quas cum vel hoc nomine maximopere non possem non probare, quod de summis fidei Christianae articulis sententias veras, atque orthodoxas non tantum perspicua brevitate, verum etiam debita cum modestia, et sine animorum acerbitate, omissis pungendi alios aculeis, pie recitari et rotunde explicari perspicerem: Visus mihi fui operae pretium facturus, si easdem typis illustrarem, et ut publici usus essent, in lucem ederem. Quanquam autem fieri posset, ut autores istius Confessionis hisce turbulentis temporibus editionem suspendi, et differri mallent: tamen rogarim, ne moleste ferant, orthodoxae et Catholicae

tis potiorem me rationem habuisse, quam ut ipsorum prius sensum de publicatione expetierim. Interest enim Ecclesiae, us civem esse, teste Basilio, unica laus est, veritatem omnibus tis illustrari: Nec video, quisnam iure offendi hac opera mea sit, cum autores ipsi sine praeiudicio omnium recte iudicantium urae suas sententias pie subiiciant. Quinetiam exemplum tradi arduum hoc religionis negotium ἀντὶ καθῶν, hinc alii ca- poterunt: nedum nescio quo zelo inflammati, veritatis asser- s videri volunt, occultam naturae feritatem prodant, atque veritatem caussae vel evertant feri, vel turpi caecorum affe- n impotentia polluant.

Sed te pie et candide Lector, pro aequitate, quae Christia- decet, etiam atque etiam rogatum volo, cum finem consilii e instituti mei intelligas, sinistre ne accipias, quae dextre igo. Vale.

Anno Confessionis Catholicae.

SaLVator noster VerUs DeUs, et
VerUs hoMo est.

ANHALTINORUM PRAEFATIO.

Gravissimum extat praeceptum Zachar. 8. quod inprimis stianae fidei consortes obligat: ut veritatem et pacem colamus. madmodum enim sine pace, seu consensu eorum, qui veram agnitionem profitentur, non potest Ecclesiae congregatio du- , sed tristis tandem dissipatio sequitur: ita veritas, solidae s fundamentum est: et omnis pacificatio, spectans praesertim idem et conscientiam, irrita esse solet, quae super veritate as autem Dei verbum est aeterna, et immota veritas) non ex- ur.

Invocamus igitur Filium Dei Dominum nostrum Iesum Chri- , qui non tantum salutiferae pacis instaurator et autor est, etiam ipsa est via, veritas ac vita, ut sanctificet nos in veri- verbi sui: Et haec duo summa bona, puritatem incorruptam inae Evangelii, piamque animorum consensionem, inter nos tuo tueatur ac conservet, et procul ab Ecclesia, quam sibi nc mundi senecta colligit, diabolum mendacem et homicidam lat.

Sicut autem has preces exaudiri a Filio Dei minime dubi- s, cum et ipse, ut summus noster sacerdos, ardentissima vota pro nobis faciat: Sancte Pater conserva eos in nomine quos Tu mihi dedisti, ut unum sint, sicut et nos unum su- etc. Ita ne quis dubitet de studio nostro circa mutuum Chri- ae pacis vinculum, ut illud, quantum in nobis est, sartum m custodiamus, et quasi de manu in manum fideliter ad posteros gemus, qua poterimus perspicuitate, et brevitate, recitabimus

Nemini tamen quicquam a nobis praescriptum vo
odio prosequimur, neminem pungimus, nedum ut q
mus. Liberum sane, per nos quidem, suum cuiq
Uni enim, eidemque, cuius omnes servi sumus,
cadetve, Domino. Tantum nobis etiam conscientia
libertas, ut in nostris Ecclesiis, quae verbo Dei d
inis adducti Scripturae testimoniis persuasum habe
placitis hominum anteferre liceat.

Si quid autem, praeter nostram opinionem
huc videatur alicui, ne propterea in suspicionem,
piat quaesumus. Quin potius explicationem petat
mutua, quae inter Christianos vigere debet, carit
prolixe, quoties opus fuerit, quam promptissimos e
ferimus. Interea Lectores oramus, ut in iudicand
mentibus dignum, adhibeant. Omnes enim ex pa
et videre est, etiam optimos alioquin, ac doctiss
aurum, argentum et gemmas: Alios ligna, stipul
illi, solidoque fundamento superaedificare. Scim
periculosam esse veritatis confessionem, sed et cul
esse scimus, saepius repetere veram doctrinae e
nostra nostrorumque flagitat necessitas, ut in his
nionum confusionibus, ob posteritatem praesertim,
testimonium perhibeamus. Cumque velit Deus,
iudices, ad tales viros, qui intelligunt controver
veritatis investigationem cum pacis studio coniungun
tum praestigias amant, pie provocamus, ac tali
loptamus.

Postquam igitur, inenarrabili Dei Optimi M
ux veritatis iam olim ex densissimis tenebris em
mis Germaniae, patriae nostrae, illuxit, gratis
Dei erga nos clementiam praedicamus, et ingenue
alium nec agnoscere, nec approbare seu fidem,
quam quae Sacrae Scripturae Canoni, hoc est s

repat, id sine respectu et affectu, in nullius hominis vel odium, gratiam repudiamus. Quicquid autem huic ἀνάλογον est, reci- us, memores severissimae obligationis: In praeceptis meis am- te, Ne quid vel addideris, vel demeris. Hunc audite etc. ide, ut ab omnibus corruptelis, et fanaticorum opinionibus toto ore abhorremus: Sic obviis ulnis amplexamur orthodoxae fidei icationem in symbolis receptis, Apostolico, Niceno et Athana- o, inque decretis Conciliorum, Antiocheni contra Samosatenum, ni contra Arium, Constantinopolitani contra Macedonium, esini contra Nestorium, Chalcedonensis contra Eutychem, et si- um, quae publico Ecclesiae calculo sunt approbata, dilucide rehensam.

Tertio nominatim subscribimus Confessioni, invictissimo Im- tori Carolo V. Caesari Augusto, in comitiis Augustae anno sti M. D. XXX. exhibitae, ut videlicet anno sequenti, una Apologia Witebergae in lucem est edita: utque paulo ex- tior postea anno XL. iterata: et denique publico Saxonica- Ecclesiarum nomine anno LI. ut Synodo Tridentinae exhibe- r, repetita fuit. Nullam enim in his diversitatem ad res et fundamentum fidei quod attinet agnoscimus, sed unam, temque Confessionem nostrarum Ecclesiarum toties iteratam, titam et illustratam esse, diserte affirmamus. Quam et Illu- simi Electores, ac Principes, anno LXI. Numburgae sua manu riptam, non tantum unanimi consensu, tanquam fidei suae bolum approbarunt, verum etiam Caesareae Maiestati publico estantium nomine denuo exhibendam ablegarunt: Et in omni- synodis, ac colloquiis, Maiores atque Praeceptores nostri, ad- s Pontificios constanter professi sunt, ac pie defenderunt: uc usque in omnium manibus publice ac privatim, Deus cle- ter conservavit. Nec potuit haec ipsa Confessionis Carolo V. d exhibitae vel iteratio, vel repetitio, in foedere pacificatio- Passaviensis non comprehendi, cum tum temporis sola fere ex- t, et in omnium manibus versaretur.

Quarto grata mente approbamus orthodoxae fidei consensum, ulis Schmalcaldicis anno XXXVII. repetitum, et inprimis li- s Catecheticos Lutheri, cum quibus Corporis doctrinae Phi- Melanthonis divinum opus ita congruit, ut quasi florum ver- decerpat, et medullam repurgatae per Lutherum fidei il- i methodo proponat, inque communem omnium cuiuscunque s usum mirabili simplicitate, et dexterrima perspicuitate ferat.

Inter caetera denique beneficia, quibus affatim Deus Opti- Maximus inclytum ducatum Anhaltinum cumulavit, nequa- silentio praetereundum existimamus, quod ex illustrissima niorum familia, laudatissimum iam olim Principem Georgium n sub renascentis Evangelii aurora excitavit, veritatis repur- testem, assertorem et Antistitem, ingeniique ubertate, iu-

dicii gravitate, zeli puritate, constantiae nobilitate, eloquentiae flumine, officii sedulitate, vitaeque sanctitate ornatissimum. Quale pietatis exemplum (absit invidia dicto) nulla praeter Ascaniorum familiam, allegare stirps illustris et Regia potest. Huius igitur tanti Theologi scripta plane aurea et Principe Christiano dignissima, quibus divinitus accensam fidei orthodoxae lucem non erubuit viva voce illustrare, et subditorum animis paterne instillare, adque posteros pie et feliciter propagare, debito reverentiae cultu veneramur. Cumque arctissimum eidem per totius vitae curriculum, non tantum cum Luthero, quo familiarissime usus est; sed vel maxime cum Philippo, quicum eiusdem aliquando calumniae virus expertus fuit, amicitiae foedus intercesserit: non admittimus inter haec Ecclesiae novissimi seculi lumina ullam, ad doctrinae fundamentum quod attinet, discrepantiae, nedum dissensionis suspicionem. Sed ut in illorum: ita etiam in huius divini Ascaniorum Esrae sapientissimis monumentis ita acquiescimus, ut omnia ipsorum dicta et scripta secundum fidei analogiam, ad sacrae Scripturae Canonem pie examinemus, dextre interpretemur, et fideliter amplexemur. Quemadmodum procul dubio nec aliter pro infucata, qua ceteris praeluxerunt, pietate sua, fuerunt affecti: nec in contrariam partem quicquam statuendi, pro gravi sua modestia, cogitationem ullam in animum induxerunt. Id quod iure aspergendum hic duximus, contra quorundam (nihil tamen cuiusquam existimationi detractum volumus) intemperiem, nescio quid pro quo excerpentium et mirabiles, ni mavis absurdissimas inde paradoxorum consequentias extruentium.

Ut autem unicam tantum agnoscimus normam, ad quam reliqua, sicut dictum est, omnia examinanda iudicamus: Ita magni quidem facimus, et tanquam singularia Ecclesiae lumina, colimus illos ipsos viros summos, Lutherum, Philippum, Georgium Anhaltinum, et horum similes, pietate, doctrina, zeloque excellentes: Quorum fideli ministerio suam Deus Ecclesiam, hoc novissimo mundi seculo, repurgavit et instauravit: Quorum etiam cum reverentia memoriam servamus, et praeclaris illorum lucubrationibus, ut iam dictum est, pie fruimur: sed ab unico tamen Iesu Christo, Salvatore nostro, Christiani denominari, et esse cupimus, cum nec alius, ut victima, pro nobis in crucem suffixus sit, nec in alterius nomen baptizati simus, et eam fidem, atque doctrinam, corde sincero, et clara voce profiteamur, quam ex solius Iesu Christi mandato Apostoli tradiderunt, Martyres roboraverunt, omnesque fideles in hunc usque diem constanter tuentur.

Haec itaque praefati, in nomine sanctae individuae Trinitatis, Dei patris, Filii et Spiritus sancti, iam accedimus ad explicandam simplicem fidei nostrae sententiam, de iis Christianae religionis capitibus, quae hodie in controversiam apud nonnullos venerunt. Iterum autem rogamus omnes Lectores, ut in iudicando

orem adhibeant, convenientem iis, qui nobiscum se pretioso Christi sanguine redemptos pie gloriantur. Nequaquam enim re dissidia cupimus, sed potius, si vel cum vitae nostrae ndio praestare id possemus, sanare vulnera Ecclesiae, quantn nobis est, studemus.

Ideoque breviter, et modeste, nostram sententiam repetemus: Doceri, ac cedere parati, si quisquam saniora et planiora, ex verbo Dei proferat.

I.
DE PECCATO ORIGINIS.

De peccato originis perspicue affirmamus, nos retinere conm verae Ecclesiae Dei, inde usque a primis Patribus, Pros et Apostolis traditum. Et diserte fatemur, maiorem esse mali atrocitatem, quam ut mente assequi, nedum verbis i, in hac infirmitate possimus. Ideoque cum Scriptura loar, quae peccatum ἀνομίαν esse definit, hoc est, quicquid ontrarium iustitiae Dei, cuius norma est Decalogus, obligans ad perfectam obedientiam vel ad aeternam poenam, utque definitio complectitur omnem immunditiem seu inobedientiam, nantem voluntati divinae in Lege expressae, tam originalem, actualem: Ita peccatum originis est reatus non tantum prolapsum primorum parentum, sed etiam propter hanc ipsam vationem, quae lapsum illum sequuta est, et nobiscum nasciomnesque homines, naturali ordine progenitos, facit obnoxios Dei, et dignos aeterna damnatione, nisi fiat remissio propter torem. Depravatio enim ista nequaquam res levis, sed m virium in hominis natura post lapsum tristissima et horconfusio, seu ἀταξία est, nimirum densissima caligo, et tiones mentis, ac privatio lucis, firmaeque agnitionis Dei, in nobis fulsisset: aversio voluntatis a Deo, expers timoris, et dilectionis Dei, et contumacia cordis repugnans legi menenique omnis illa immunditics, pravaeque inclinationes quae um nascuntur: et hominem non esse templum Dei, sed gloria innocentiae, et gratia praesentiae Dei, massamque esse et miserrimam sine Deo et iustitia, inimicam Deo, et tam a Deo. Sicut autem a tanti mali extenuatione, qualem us et Monachi finxerunt, tota mente abhorremus: Ita etiam amur contrariam Manichaeorum blasphemiam, de binis conis principiis, bono et malo: et improbamus hyberbolen eoqui ex peccato faciunt substantiam, cum Apostolo diserte tum non sit substantia, sed κακὸν παρακείμενον, id est, , substantiae adiacens. Ro. 7. Ubi id ipsum, malam conentiam appellat: Et Eph. 4. iisdem nobiscum verbis descriuod sit vanitas mentis, tenebris obscuratus intellectus, igno-

sionem, qualem Enthusiastae fingunt, initium conversionis seu renovationis nostrae, a continuis poenitentiae exercitiis divellendum, aut separandum est.

Ordimur autem a verbo, non ratione dignitatis, sed ratione ordinis divinitus, ut dictum est, sanciti. Et ipse sane concurrentium ordo testatur, quod haec doctrina Spiritus sancti efficaciae nihil prorsus deroget, cum voluntatis assensum praecedat saltem ordine (licet tempore concurrant) sanctificatoris motus, trahentis nos, sed per verbum. Non enim agit Spiritus sanctus, ut in statua: sed concurrunt mens, cogitans verbum Dei, et voluntas amplectens seu assentiens, non quidem suis viribus, verum adiuta, vel potius tracta per verbum a Spiritu sancto, et accensa, ut fiant opera salutaria, iuxta illud Prosperi: Libertate agimus, sed libertate redemta.

Etsi igitur fatemur, valde multa fieri a solo Deo in collectione et gubernatione Ecclesiae: Et in omnibus sanctis multos esse magnos dolores de peccatis, poenisque propriis ac publicis: et rursus mirandas consolationes, motusque singulares in actionibus, quae sunt propriae vocationum uniuscuiusque: Item multas mirandas liberationes et eventus, in quibus *Deus* multa sic agit, ut voluntas humana se tantum, ut subiectum patiens, habeat: sicut etiam in conversione, respectu meriti, vere nos habemus pure passive, et in peccatis mortui sumus, oppressi tyrannide Diaboli, reique irae Dei: tamen, ut de communibus exercitiis fidei et invocationis, Paulus inquit: Mente servio legi Dei: sic aliter procul dubio sanctificamur ad vitam spiritualem, quam olim nostri cineres in hanc vitalem auram revocabuntur. Neque enim sine lucta fit conversio, quae et cum lucta incipit, et in lucta crescit: ut voluntas humana, quatenus sanari coepit, non est otiosa, sed comes Spiritus sancti, agentis per verbum: nec, cum adiuvatur seu trahitur a Spiritu sancto, habeat se ut truncus, aut scopulus.

Cumque conversionis subiectum sit cor hominis, quod sic conditum est, et ad hunc finem renascitur ac sanctificatur, ut non vi, sed verbo regatur: fieri non potest, quin pertinaces verbi contemptores suapte culpa pereant, iuxta comminationes: Quia repulisti scientiam, repellam te. Quia noluisti, erit domus vestra deserta. Percutiet te Dominus amentia et furore mentis. Ecce sto ante ostium, et pulso. Videte quomodo audiatis. Hodie, si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Item, quoties volui, at tu noluisti etc. Recte enim Augustinus: Magna gratiae commendatio: Nemo venit, nisi tractus etc. Semel, inquit, accipe, et intellige. Non traheris? Ora ut traharis. Quid hic dicimus fratres? Si trahimur ad Christum, ergo inviti credimus? Ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur? Intrare quisquam Ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, credere non potest, nisi volens. Si corpore crederetur, fieret in nolentibus. Apostolum audi dicentem: Corde creditur

itiam etc. Noli cogitare, te invitum trahi. Trahitur animo amore.
em: Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico, parum untate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? are in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. Haec ictatu 26. in Iohannem.
lem de Spiritu et litera cap. 34: Profecto et ipsum velle e Deus operatur in homine et in omnibus misericordia eius nit nos: consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentropriae voluntatis est. Quae res non solum non infirmat, lictum est: Quid enim habes quod non accepisti? verum confirmat. Accipere quippe, et habere anima non potna, de quibus hoc audit, nisi consentiendo. Ac per hoc, abeat, et quid accipiat, Dei est: Accipere autem et habere, accipientis et habentis est.
ongruunt huc etiam veterum dicta (quae dextre intellecta sunt, et nihil habent impietatis) praeeunte gratia, comivoluntate. Tantum velis, et Deus praeoccurrit. Item: Deus, sed volentem trahit. Nolentem praevenit Deus, ut volentem subsequitur, ne frustra velit. Item: liberum ara est in homine renascente, quatenus sanari coepit, facultplicandi se ad gratiam, id est, audiendi promissionem, et iendi, et abiiciendi peccata contra conscientiam, vel, ut a Lombardo definitur lib. 2. distinct. 24: Liberum arbitrium cultas rationis et voluntatis (in homine nimirum, qui iam erari coepit) qua bonum eligitur assistente gratia: vel malum, desistente.
Et Nazianzenus verecunde loquens de voluntate, sic ait: bonum opus a Deo est, datur autem vocatis, adeoque anbus. Orditur a verbo. Vocari et trahi inquit voluntatem, non expectet coactionem, sed repugnet dubitationi, et luctet promissioni assentiatur. Hoc cum fit, nihilominus converanet Dei opus, non hominis.
Ut enim in gubernatione locomotivae, quam Deus in homine simas ob causas post lapsum voluit adhuc aliquo modo esse am, naturam nervorum a se creatam nequaquam destruit, ebilitat, sed potius in sanctis cogitatione verbi adiuvat et con: ita in conversione hominem psychicum, ut Paulus loquitur, edigit Spiritus sanctus in naturam brutam, nec tractat, ut inanimatam, nec extinguit facultates animae a se creatas, otius ad conversionis nostrae divinum suum opus perficienet nos ad sanctificationem resuscitandos, iisdem tanquam is a se conditis, atque ipsa regeneratione instaurari et sanri incipientibus utitur. Imo, ut abusum membrorum tam inum quam exteriorum severissime prohibet: Ita verum ac num eorundem usum a nobis serio requirit, iuxta illud Rom. dmovete membra vestra arma iustitiae Deo.

III.

DE IUSTIFICATIONE HOMINIS CORAM DEO.

um dulcissimus est articulus: Credo remissionem pecca-
;um enim omnes natura simus rei irae Dei, et ex Lege
spectu Dei nullus homo iustus sit: manifestum est, iustifi-
iuxta doctrinam Evangelii proprie respicere gratuitam culpae
aeternae, remissionem seu condonationem, et signi-
eo non reum facere. Nam hoc agitur in veris dolori-
itur remissio peccatorum, et reconciliatio, sicut Pro-
at: Salvum me fac propter misericordiam tuam.
hoc caput, tanquam ad finem potissimum, referuntur
culi fidei nostrae, qui recitantur in symbolo. Ideo
imus, Christum Deum et hominem natum esse ex vir-
cifixum et resuscitatum, ut per et propter eum accipia-
issionem peccatorum, et vitam aeternam.
igitur nostra coram Deo iustificatio nihil aliud, quam
peccatorum propter solius Christi meritum remissio, re-
io cum Deo, imputatio iustitiae, et acceptatio ad vitam
Quae sic accipitur cum homo in veris doloribus et
conscientiae sustentat se voce Evangelii, et fide intue-
itorem, hoc est, cum in contritione audit promissionem
propriam, de Filio Dei, Domino nostro Iesu Christo,
tutus est Mediator, Propitiator, Redemptor, Iustificator
or: ac propter hunc Mediatorem, Deum et hominem,
non tantum aliis, sed sibi etiam *Gratis*, fide peccata remitti statuit propter misericordiam.

Hac fide cum erigitur homo, certum est ei donari remissionem peccatorum, et reconciliationem, et imputationem iustitiae, et effici eum haeredem vitae aeternae: simulque vivificari per Filium Dei, et accipere donationem Spiritus sancti *Gratis*, sola fide, non propter propriam dignitatem, seu propter virtutes propria, aut propria opera seu merita: sed solius Iesu Christi merito et efficacia.

Quanquam autem simul inchoatur novitas: tamen nequaquam persona coram Deo iusta est in hac vita propter novas qualitates, sed propter ipsum Mediatorem, passum, resuscitatum, regnantem, deprecantem pro nobis, nos obumbrantem et vivificantem, non enim desinit Filius esse Mediator. Et cum perpetuo haereant in nobis reliquiae peccatorum, tenenda est haec consolatio, perpetuo placere personam propter Filium, imputata nobis ipsius iustitia seu obedientia et merito, iuxta dicta Psal. 32: Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. Et pro hoc orabunt omnes sancti.

Act. 10: Huic omnes Prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum.

Act. 4: Nec enim aliud nomen est sub coelo datum homi-
ius, per quod oporteat nos salvos fieri.

Rom. 3: Iustificamur gratis, gratia ipsius per redemtionem, ae facta est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiato-, in sanguine eius per fidem.

Eph. 2: Gratia salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis. i enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur.

Basilius in concione de humilitate: Qui gloriatur, in Domino rietur, dicens, quod Christus nobis factus sit a Deo sapientia, titia et sanctificatio, sicut scriptum est: Qui gloriatur, in Do-no glorietur. Haec est enim perfecta et integra gloriatio in o, quando neque propter iustitiam suam quisquam effertur, sed noscit, se indigere vera iustitia, fide autem *Sola* in Christum tificari.

Hilarius in Matth. cap. 8: Movet Scribas remissum ab ho-ne peccatum, hominem enim tantum in Iesu Christo contueban-, et remissum ab eo, quod Lex laxare non poterat, Fides enim la iustificat.

Ambrosius in Paulum 1 Corinth.: Hoc constitutum est a o, ut qui credit in Christum, salvus sit sine opere, *Sola* fide, tis accipiens remissionem peccatorum.

Chrysost. hom. 7. ad Rom. Si fide, tanquam opere iustifi-emur, esset operis nostri iustitia, sed iam nobis imputatur iu-ia Dei. Fides autem, quae apprehendit iustitiam Dei, *Sola* tificat, quia solummodo ex fide nobis imputatur iustitia.

August. psal. 88: E fide enim vivimus, et de fide dictum : Fide mundans corda eorum. Et quia *Sola* fides Christi ndat, non credentes in Christum soluti sunt ab emundatione.

IV.

DE BONIS OPERIBUS.

Bona opera, tam interiora, quam exteriora, nominamus, quae ngruunt cum praeceptis Decalogi. Vult enim Deus et fidem et era, regi suo verbo. Ideo tenenda est norma de bonis operibus erioribus et exterioribus, quae continetur in Decalogo recte intelle-, iuxta regulam. Quae praecipit *Deus*, haec sancte cogita. Item: praeceptis meis ambulate, et facite ea. Haec opera interiora exteriora, fiunt cultus Dei, cum fiunt in fide, et referuntur ad nc finem, ut Deus hac obedientia celebretur. Placet enim haec oata obedientia, non propter sui perfectionem, seu dignitatem, m sit adhuc multis inquinata sordibus, sed propter Mediatorem, quo sumus Deo reconciliati, sicut scriptum est: Offerte Deo stias spirituales, placentes Deo propter Iesum Christum.

Etsi autem non est extenuandum peccatum, quod reliquum t in Sanctis in hac vita, quod, quo magis proficiunt pii, magis noscunt et deplorant: tamen ipsa vox divina discernit peccata.

Manent enim peccata in Sanctis, donec in hac lachrymaru obambulant, sed non ea, quae fiunt contra conscientiam dicitur: Retinete fidem et bonam conscientiam. Nec est ctis defensio idololatriae aut erroris, qui pugnat cum fund id est, qui delet articulum fidei, sive fiat ea defensio ab gente, sive a non intelligente, praesertim si fiat perti Qui enim in doctrina Christi non manet, Deum non 2 Iohan. 1.

Etsi igitur nec usurpamus, nec defendimus hanc pro nem: Bona opera sunt necessaria ad salutem: Quia ha tione *Ad Salutem* intelligitur meritum, quod soli Mediato petit. Et expresse reiicimus Pontificios, qui dicunt, se operibus mereri vitam aeternam, contra dictum Pauli: Dei est vita aeterna: tamen vera est, et constanter re doctrina, quod in hac vita novae obedientiae incoatio ne sit. Quia hic ordo divinus et immutabilis est, ut creatur nalis Deo creatori obediat. Nec potest vera fides cum p peccandi coniuncta esse. Nec ideo sustinuit ineffabiles dol agone et morte, Filius Dei, ut homo furenter laxet fren ditatibus, cum potius venerit ad destruendum opera Di merito et efficacia sua.

Nec exclusivae (sola fide, sine operibus, gratis) p novae obedientiae opponi debent, ut vel non adsit, vel quatur: cum tantum operum fiduciam et gloriationem exc Nam meritum, seu caussa iustificationis, transfertur a operibus ad Mediatorem, ut sit beneficium certum, non nihil agamus: sed multo magis, ut sciamus, quomodo in in firmitate qualiscunque nostra obedientia Deo placeat.

1 Ioh. 3: Qui facit peccatum ex Diabolo est.

Rom. 8: Debitores sumus, non carni, ut secundum vivamus.

Item: Si quis Spiritum Christi non habet, hic non e

Gal. 5: Talia facientes, regnum Dei non possidebunt.

Eph. 5: Nemo vos seducat inanibus verbis, propte enim venit ira Dei in filios diffidentiae.

1 Timoth. 1: Milita bonam militiam, retinens fidem nam conscientiam.

Matth. 5: Luceat lux vestra coram hominibus, ut vestra bona opera, et glorificetur per ea Pater vester coel

1 Iohan. 4: Et nos *Debemus* nos mutuo diligere.

Nazianzen. Fides sine operibus mortua est, ut e sine fide.

Luth. in Postill. maioribus de Evangelio Ascensioni 94. b. Fides non opera, sed meritum excludit.

V.

DE DISCRIMINE LEGIS ET EVANGELII.

Adeo neccessaria est vera cognitio discriminis inter Legem Evangelium, ut hoc omisso, nec quid sit Ecclesia Dei, nec modo differat ab Ethnica sapientia, nec quomodo detur remis- peccatorum, nec quae sint beneficia Filii Dei, intelligi possit. ter alias autem valde illustres differentias ex ratione notitia- forma promissionum, obiectis, et effectis seu finibus sapien- petitas: toto etiam genere differunt Lex et Evangelium. manifestum est, aliud esse aeternam et immotam normam tiae in mente divina, praecipientem integram obedientiam, et liciter ac immutabiliter damnantem non habentes integram ientiam, omni prorsus in aeternum spe veniae praecisa: Et concionem non tantum mitigantem hunc rigorem, lapsisque veniae aperientem, verum etiam modum, viamque seu ordi- , post lapsum, amissam Dei gratiam recuperandi, suavissime monstrantem.

Cum ergo Lex utrumque per se ignoret, et gratiae promis- , et modum redeundi in gratiam: apte complexus est Chri- summam Evangelii, Lucae ultimo, iubens praedicari in *No- Suo* poenitentiam et remissionem peccatorum. Nec in hac nitione improprie vox Evangelii ponitur, cum utrumque velit an- tiari in *Nomine Suo*, hoc est, propter suum officium, ad quod venit in hunc mundum.

Ut autem officium Mediatoris, nomenque Christi crucifixi et scitati, ministerio Legis per se, id est, sine Evangelii inter- atione, procul dubio ignotum est: (nusquam enim in Lege declaratione Evangelii mentio ulla fit officii, causae missionis, et ficiorum Filii, sed tantum in Evangelio) Ita Filius Dei suum sterium, quod postea commendavit Apostolis, propriissime ribit Matth. 9: cum se venisse affirmat, ut vocaret peccato- ad poenitentiam, hoc est, ut alibi explicat, ad evangelizandum peribus. Ac Petrus dulcissime inquit, Christum resuscitatum xaltatum esse dextra Dei, atque constitutum a Deo Salvato- ad dandam poenitentiam ac remissionem peccatorum. Unde equitur, et vim Legis, et officium Mediatoris, adeoque virtutem tis et resurrectionis Christi obscurari, denique haec ipsa do- ae capita periculose confundi, nisi Evangelium proprie lo- do profiteamur esse vocem promissionis gratiae, simul prae- tis poenitentiam, hoc est, praecipientis Salutarem ad Deum ersionem, quam Apostoli nominant μετάνοιαν, cuius partes I. Contritio ex Lege, sed temperata balsamo Evangelii, sine timor servilis existit, qui est fuga et fremitus adversus Deum. enim per se est tantum ministerium aeternae damnationis et tis. II. Fiducia in Christum ex solo Evangelio, quod est sterium Spiritus ac vitae, adeoque potentia Dei ad salutem

omni credenti. III. Sequitur ova obedientia, tanquam in comes fidei, seu poenitentiae fructus, constituens tertiam sionis partem, cuius quidem norma Lex manet. Quomod in hac tanta naturae humanae infirmitate, coniuncta cum Diaboli insidiis, et tanta periculorum mole, quae vitae ac nis nostrae cursum miris modis impediunt et perturbant, choari queat, vel tot adhuc inquinata sordibus Deo place rursus Evangelii ἐπιείκεια commonstrat.

Ordimur igitur conciones poenitentiae a Lege, sed te voce Evangelii: ne videlicet ex agnitione peccatorum, q Legem revelantur, ruamus in peccatum illud summum, m ultimum et nulla satisfactione piandum in tota aeternitate, temptum, inquam, Mediatoris, incredulitatem et desper. Quod peccatum Legi, rationi et conscientiae nostrae per tissimum, ex solo Evangelio patefit et agnoscitur, iuxt Quicquid non est ex fide, scilicet in Christum Mediatore catum est. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, q credunt in *Me*.

Qui credit in Filium, habet vitam aeternam: Qui dit, ira Dei manet super eum.

Item: Qui credit in Filium, non iudicatur. Qui au credit, iam iudicatus est.

Quae voces, ut simul dulcissimas promissiones cre in Mediatorem, atque severissimas comminationes, perseve in Mediatoris ignoratione et contemtu, proponunt: Ita si tradictionis implicatione non possunt ad Legem potius, qu tum arguit et damnat, quam ad Evangelium, referri: Qu cum arguit, lapsos ad Mediatorem, cuius meritum vera prehendi vult, invitat, et a desperatione, quam Lex urget tit: monstratque ideo Deum concludere omnes sub peccat ut secundum Legis rigorem ad aeternas poenas damnet, omnium in Christo, qui Legis impletio est, misereatur: u cissimum ac inenarrabile temperamentum iustitiae et miser in Deo, Legi per se rursus ignotum, relucet. Quomod proprie Mediatoris contemtum Lex argueret, quem per se i Aut si proprie etiam incredulitatem in Christum, ut caete cata, Lex coarguit, quomodo vel ante, vel post lapsum, parentibus, nondum ex sinu Patris Evangelio per Filium r cum totius Legis, praesertim ante lapsum cognitionem ha mysterium de mittendo Mediatore absconditum esse potuit?

Ratum igitur et firmum manet: tantum eam partem d Christianae docere remissionem peccatorum, quae docet p tiam: et invitare ad poenitentiam esse eiusdem generis, c spem veniae proponere. Iuxta aeternum et immutabile d divini iuramenti, quod certum est, non esse legalem con sed Evangelicam: et quidem utriusque partis tam poeni

quam remissionis peccatorum suavissimam copulativam *Vivo Ego, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.*

VI.

DE USU LEGIS.

Cum in hac vita maneant etiam in renatis peccati reliquiae, et procul omnes a perfecta cum Archetypo conformitate, hoc est, a perfecta dilectione Dei, et proximi, ex quibus quasi principiis Decalogi Lex nata est, absimus: nec velit nisi secundum normam praescriptam Deus coli. Has igitur et alias ob causas firmiter statuimus, quod vox Legis nequaquam aboleri, aut conticescere debeat, sed perpetuo extare, atque exaudiri in toto genere humano, et in primis sonare in Ecclesia, iuxta severissimum mandatum, quod nominatim Ecclesiam obligat. Deut. 6. Acues Legem Filiis tuis. Ac ne quis frustra vel editam vel conservatam Legem putet, profitemur Legis usum esse triplicem.

Primum nominamus paedagogicum seu politicum, qui ad omnes homines pertinet, etiam non renatos et Ethnicos. Obligat enim omnes, ne ruant contra externam disciplinam, et sancit poenas etiam corporales in hac vita adversus eos, qui admittunt externa delicta, quas Deus vel per Magistratum, vel aliis modis, sumit de sontibus. De quo usu dicitur 1 Timoth. 1: Lex posita est iniustis, inobsequentibus, impiis, peccatoribus, sceleratis et contaminatis, mendacibus, periuris ect:

Alter usus spiritualis est, videlicet iudicium universale, accusans totam depravationem, et peccata interiora et exteriora in hominibus, quaecunque pugnant cum Lege Dei, iuxta dicta: Lex iram operatur. Per Legem cognitio peccati. Aculeus mortis peccatum est, potentia peccati Lex est, id est, Legis sententia horrendum est iudicium, quo Deus ostendit in corde peccatoris horribilem suam iram adversus peccatum, cuius sensus ipsa morte corporis acerbior cruciatus in conscientia est, adeoque initium aeternarum poenarum, nisi voce Evangelii per Filium Dei homo liberetur. Et hic usus in Ecclesia proprie ad eos spectat, qui vivunt sine Lege, ut Apostolus loquitur, id est, ad profanos, securos et hypocritas.

Sed nequaquam omittendus est et tertius usus, ad renatos pertinens, quibus Lex non tantum calcar est ad continuanda quotidianae poenitentiae exercitia, id est, ad peccatum carnis mortificandum, et magis in dies magisque expurgandum vetus fermentum: cum ne quidem Sancti in hac vita sint ab omni immudicie prorsus, ut debebant, immunes: verum etiam normam cultuum Deo placentium praescribit. Vult enim Deus fidem et bona opera nostra, regi verbo suo, nec cultibus, nostro electis arbitrio, de-

...tur, iuxta dicta: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Psal. ... Frustra me colunt mandatis hominum. Matth. 15. Ad Legem et ad testimonium Isa. 8. Quodcunque dixerit vobis, facite. Iohan. 2.

VII.
DE COENA DOMINI.

...dmodum Apostoli in prima Coena simpliciter intenti ...verba institutionis Christi, omissis omnib. curiosis et ...stionibus, cum quidem corpus Domini nondum esset ...tum vel ad dextram Dei exaltatum: Ita nos, remotis ...ius, quibus articuli distincti in symbolo periculose inter ... confundun... giosa fide statuimus, et diserte ...ntiam veri co...ris ac sanguinis Christi in Coe... lli fundamento inniti, quam veris, firmis a... stitutionis Domini nostri Iesu Christi, quae ... stis diligenti cura, unanimique consensu, ...scripta, et ... accurate repetita et declarata sunt. Hoc ... vero, s... et unico fundamento contenti, ab omni profa... treme... huius mysterii toto pectore abhorremus: Nec ...ur vel ... defectu, vel in excessu, a regia institutionis ...leflectentibus. Retinemus autem hanc simplicissimam, rectis... m, ac minime fallentem verborum institutionis sententiam, quod in Coena Domini cum pane et vino, vere distribuatur et percipiatur illud ipsum corpus, quod in arâ crucis pro nobis traditum est, et ille ipse preciosus sanguis, qui pro nobis in remissionem peccatorum largissime profusus, ex sacrosanctis Christi vulneribus effluxit.

Testator enim ipse Dominus noster Iesus Christus, in huius sacrosanctae Coenae suae actione a se instituta, vere ac substantialiter adest, et cum externis ac visibilibus symbolis, pane et vino, vere praesens distribuit verum suum corpus, pro nobis in ligno crucis traditum, verumque suum sanguinem pro nobis effusum. Atque ita participes nos facit non tantum meriti et efficaciae, sed etiam substantiae corporis et sanguinis sui, ut certi simus, vere nobis remitti peccata propter passionem et mortem ipsius, et velle ipsum in nobis habitare, nosque tanquam insitos sibi palmites gestare, et ad vitam aeternam sustentare.

Ut autem Filius Dei promissionem corporis sui non fecit pani, sed vescenti, hoc est, servanti ordinem a se institutum, extra quem nihil rationem Sacramenti habet: ita indigne vescentes, non quidem nudum aut communem panem calicemque manducant et bibunt, sed ipsum corpus et sanguinem Domini in Sacramento Coenae manducantes ac bibentes, foedo ore suo polluunt, adeoque rei fiunt corporis et sanguinis Domini, ac iudicium sibi manducant, bibuntque, propterea quod non diiudicant corpus Domini. Unde etiam in graves, huius et futuri seculi, poenas ...

rrunt, nisi serio ad Deum conversi, mitigationem et gratiam petrent, ut gravissime Apostolus comminatur. Illud ipsum enim ınducant bibuntque, de quo Filius Dei in verbis institutionis ıerte affirmat: Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod o vobis traditur. Item: Bibite ex hoc omnes, Hic calix novum ıstamentum est in meo sanguine, qui pro vobis effunditur. Hoc :ite in mei commemorationem.

Hanc perspicuam, simplicem et planam sententiam cum ver- s institutionis, a quibus in nativo Testatoris sensu ne latum qui- m unguem nobis deflectendi animus est, vere congruere minime bitamus. Cumque in nullius creaturae sit potestate, Sacramenti l institutio, vel immutatio, merito nos abstinere iudicamus a ofana curiositate praeter et extra verbum vel inquirendi, vel finiendi modum, quo nobis suum Filius Dei corpus sanguinem- e communicat, ita ut fiamus caro de carne eius, et os ex os- ius eius, sicut dulcissime inquit Hilarius: Domini professione, fide nostra, vere caro est et sanguis: Haecque accepta et sta, faciunt ut Christus in nobis, et nos in Christo simus. ia potius Filium Dei rogamus, ut aberrantes circa hoc sacro- nctum mysterium clementer in viam reducat, et faciat nos unum corpore suo: sicut iam

tum unus panis et unum corpus multi sumus, de uno pane eodemque calice participantes. Et improbamus secus docentes.

VIII.
DE PERSONA CHRISTI.

Cum vera Domini nostri Iesu Christi agnitio, quae funda- ntum est Ecclesiae 1 Corinth. 3. et ipsa vita aeterna, Iohan. complectatur simul Filii Dei personam et officium, sincero le credimus, et clara voce profitemur, quicquid nobis de eius- tam persona, quam officio, perspicuo verbo Dei praescriptum evelatum est. Obviis enim ulnis et ambabus manibus, imo mente et corde amplexamur regulam omni exceptione maio- , quae docet: Nihil de Dei sive essentia, sive voluntate, ne eius Filio, Domino nostro Iesu Christo, vel credendum, asseverandum esse, quod a sacrae Scripturae Canone discrepet.

Retinemus igitur sancta et religiosa fide, totius Ecclesiae holicae et orthodoxae consensum: nimirum, unicam esse Do- ni nostri Iesu Christi personam, sed duas naturas, divinam et nanam. Divina, λόγος nomiatur, quae vere ab aeterno persona distincta a Patre et Spiritu sancto, et tamen eiusdem essen- e cum Patre et Spiritu sancto: qui Pater, λόγος, et Spiritus nctus, est super omnia Deus, unus in essentiae, et trinus in rsonis, benedictus in secula. Sed humana natura certo tempore umta est a λόγῳ ex Deipara virgine Maria, nobis per omnia qualis, accepto peccato.

Repetitio Anhaltina.

1. Unio hypostatica.

Hoc mirandum foedus seu mysterium duarum naturarum in Christo, nominamus unionem hypostaticam, quae non est Verbi per carnis incredibilem quandam capacitatem inclusio, nec transmi , nec confusio naturarum aut proprietatum, aut operationum inl ese: sed copulatio, ut tota scripsit antiquitas, vere ineffabilis. Verbum, hoc est, secunda persona divinitatis, massam nere humano, nobis, secundum integram animam et n pus, vere consubstantialem, in utero virginis a Spiict anctificatam, definito tempore assumpsit, et sibi copu um inseparabiliter, verum etiam secundum hypostasin: duabus naturis, humana videlicet et divina, tertia iqua, quae partim divina sit, partim humana: aut quod personae sancta Trinitas susceperit ex incarnato Deo l quod una in Christo persona sit ac maneat, ipsius erbi propria, quae humanam naturam assumtam gestet, , ac fove

n ra in Christo, secundum quam nobis , ae lis est, personae rationem hu umentis verbi Deitate tali ordine, ut ne isi a Deo Verbo sustentaretur et conser-

ue haec persona λόγος aeterna est: ita postea impossibile est, hanc massam ipsi insertam, non simul manere. Nunquam enim ὁ λόγος naturam, quam semel assumsit, deserit: imo nec in morte animam aut corpus deseruit, etsi tum vere facta est separatio animae a corpore.

Personae itaque unitatem et naturarum unionem tuemur: adeoque unum eundemque Dominum nostrum Iesum Christum, Dei et Mariae Filium, in duabus naturis absque omni confusione, permutatione, distractione atque separatione, nunquam sublata essentiali differentia naturarum propter unionem: sed potius salvis utriusque naturae proprietate, voluntate et operatione, in unam quae coëuntibus hypostasin, confitemur: utrumque et impiae divulsionis, et impiae confusionis scopulum evitantes.

Quod enim ab aeterno erat Filius Dei, permansit: quod non erat, assumsit: non amittendo, quod suum erat, sed suscipiendo, quod nostrum erat, inquit Vigilius. Et λόγος in tota quidem assumta natura, ut in ferro ignito flamma, lucet: nec tamen colligatus est corpori, sed ipse corpus continet, ut et in eo sit, et extra omnia, et in sinu Patris: neque cum sit in omnibus, fit pars aliorum, sed omnia ab eo vitam, sustentationemque accipiunt, secundum Athanasium. Nec dissolvitur personalis unio, tametsi Caro, a qua nunquam separatur Verbum, non sit ubicunque est Verbum. Quae enim in Deo sunt, non sunt ubique ut Deus, Augustino. Sique hominis anima, necessitate naturae cer

ıique est celeritate cogitationum, salva personae integri-
ıe necessitas cogit nos dicere, naturae carnis Deitatem
aut pariter cum Deitate carnem ubique locorum adeo-
am esse? ut praeclare Nyssenus in Catechesi argumen-
ıc merito regulam Cassiani referimus: Non minoris
t, Domino nostro Iesu Christo impropria addere, quam
rogare. Quod enim non ita dicitur, ut est: etiamsi ho-
ur, iniuria est.

2. Officium Christi.

autem mysterium hoc omnem omnium creaturarum ex-
edit: Tamen officii consideratio causas tam mirandae
cunque explicat. Missus enim est Filius Dei propter
es, et propter nostram salutem, ut esset summus Rex
ıs generis humani, hoc est, ut fieret Mediator, Re-
ustificator, et Salvator noster.
ue redemptio nostra simul et perpessionem et destru-
ortis, ut brevissime rem maximam eloquamur, flagitaret,
ıam, eandemque naturam actiones contrariae caderent:
omnino ex mirabili iustitiae et misericordiae divinae tem-
, ut persona mediatrix distinctas haberet naturas, ne
inferior, vel ab eiusdem gustu prorsus immunis esset:
ıtris quod remediis congruebat (Leonis enim verba re-
unus atque idem Mediator Dei, et hominum, homo
esus, et mori posset ex uno, et mori non posset ex al-
dictum Irenaei: Sicut homo erat, ut tentaretur, sic et
at, ut glorificaretur, requiescente quidem Verbo, ut
tari, crucifigi et mori: et tamen humanitati unito, ut
cere, et perferre, et benefacere, et resuscitare, et

admodum igitur naturarum distinctio nequaquam dissol-
ıe unitatem, nec personae unitas confundit naturas: Ita
ommune officium est, ad quod utraque natura quod suum
rt: Verbo quidem, quod Verbi est, operante: carne
carnis est, exequente, sicut vetustas olim certe locu-
ivina enim natura suas habet actiones cum Patre et
ncto, vere divinas et immensas: humana vero natura
ıtitur, quae humanae naturae conveniunt. Ex utriusque
urae actionibus distincte simul et inseparatim concurren-
ıntur communia illa beneficia, seu apostelesmata, quae
personae, et nominantur actiones theandricae. Verbi
esuscitat divina natura humanam, nec resuscitat seipsam
nec moritur divina, sed humana tantum: et tamen vo-
λόγου approbat hanc obedientiam, in eamque consentit,
m non minus quam ipsamet obedientia, et per conse-
versae redemptionis nostrae opus, seu beneficium, est
sonae, tanquam actio theandrica, qualibet agente natura

quod suum est. Sic et miracula fiunt a persona, naturarum utraque cum communione alterius agente, quod cuiusque proprium est.

Propria est enim divinae naturae vis, ac potentia edendi miracula, ut cum quinque panibus pascuntur quinque millia, cum resuscitatur Lazarus, cum sanantur leprosi, cum mutis usus linguae redditur, cum aqua in vinum mutatur: sed exerit sese haec vis atque potentia naturae divinae in natura assumta, ut cum manu frangit panes, cum attingit loculum, cum clara voce evocat mortuum, cum digitis tangit corpus. Ita miraculorum fons est omnipotentia divinae naturae, sed fiunt ministerio naturae assumtae, agentis quod suum est. Non quod perinde atque redemptionis nostrae opus, utramque naturam coniunctim requirit: ita necesse sit, omnia miracula ministerio carnis perfici, sed ut sint testimonia comprobantia Deitatem Messiae, adeoque declarantia missionem et officium Filii Mediatoris.

Hinc natae sunt regulae: Quod in scripturae dictis discernendae sint appellationes, quae significant proprietates naturarum, et appellationes officii. Quodque aliud sit loqui de proprietatibus [...]ctionibus naturarum in Christo: aliud vero de toto redemtio[nis e]t salvationis generis humani opere. Item: Quod necesse sit [in s]criptura discernere dicta de statu humiliationis Christi, et exaltationis, ad quam intravit per passionem, et resurrectionem suam, cum quidem neuter horum unionem hypostaticam imminuerit.

3. Communicatio Idiomatum.

Et hae regulae sunt fundamentum utilissimae maximeque necessariae doctrinae de communicatione idiomatum, quam ecclesia vetus orthodoxa singulari cura ex Scripturae dictis, quae de Christo propter diversitatem naturarum dissimiliter loquuntur, fideliter extructam, tam Eutychianae, quam Nestorianae haeresi, opposuit. Quae nequaquam est ipsa unio hypostatica, sed potius miranda illius unionis, qualiscunque enunciatio.

Est enim communicatio Idiomatum, praedicatio, seu forma loquendi, qua proprietas aut operatio, uni naturae conveniens, tribuitur personae, certa lege ac modo, videlicet in concreto, quod totum agens hyphistamenon significat, habens utramque naturam: quia haec duo, λόγος, et humanitas assumpta, sunt una hypostasis: non autem in abstracto, quo alterutra natura secundum considerata significatur.

Et has ipsas formas loquendi, in quibus alterutrius naturae propria personae tribuuntur, declaramus per particulam distinctivam κατὰ, secundum vel iuxta. Idque exemplo vocis divinae: natus ex semine David secundum carnem. Mortuus secundum carnem ect:. Vera est enim Idiomatum communicatio, quatenus res est vera: et sicut naturae unitae sunt, sic etiam naturarum attributa

ıutantur, ut sapienter et pie Nazianzenus ad Cledonium scri-
Atque ita nequaquam nudos Christo titulos attribuimus, sed
onstramus ex verbo Dei, non factam esse physicam, aut rea-
Idiomatum transfusionem, neque ad utramque naturam accom-
andam esse vel proprietatem, vel actionem, quae de Persona
ndum alterutram naturam praedicatur. Nam inde necessario
eretur unionis hypostaticae abolitio, totiusque huius mysterii
tio, et naturarum identitas, iuxta regulam Lutheri: Negans
rietates, negat naturas. Et Athanasii: Quorum operatio est
m, eadem est natura. Si vero una natura est Christus, quo-
ipsi tribuentur contraria? secundum Theodoretum dialogo 2.
Quin potius quae de Christo dicuntur (inquit Cyrillus libro 5.
'rinitate) sic intelligenda sunt, ut nec quae Deitate conveniunt,
ıaitati ipsius tribuantur: nec quae humanitatis propria sunt,
eitatem ipsius detorqueantur. Unus enim idemque Christus
(inquit Fulgentius lib. 3. ad Thrasimund.) qui quod humanum est,
t Deus in veritate humanae: Et quod divinum est, habet homo
ritate divinae naturae. Rectam ergo fidem tuebimur, (teste
nasio serm. 4. contra Arianos) si quod utriusque naturae pro-
a est, consideremus, et ab uno utrumque praestari animad-
mus. Id si a nobis fiat, nunquam in errorem prolabemur.

4. Maiestas Christi.

Hinc iam dependet vera de maiestate Christi sententia, quam
ıete explicamus iuxta regulam Nazianzeni: Alia est conside-
Filii ratione essentiae, alia ratione oeconomiae, hoc est,
erii incarnationis et officii. Ut enim scholastici erudite di-
erunt inter gratiam unionis, gratiam Capitis, et gratiam prae-
ivae sigularis, quam et gratiam habitualem non inepte appel-
t: Ita iuxta hos tres gradus commodissime declarari et in-
i posse censemus omnia tam Scripturae, quam Patrum dicta,
ıs aliquid Christo homini in tempore datum asseritur. Quic-
enim eminentiae habet Christus homo, id habet vel ratione
nis hypostaticae cum λόγῳ, ut aeternus et verus Deus: vel
ectu officii, ut Ecclesiae caput: vel ratione donorum, quae in
, et secundum sese caro Christi accepit partim ante, partim
glorificationem, ut ditata, et uncta supra consortes.
De Maiestate igitur Domini nostri Iesu Christi profitemur,
indubitata fide credere, quod secundum Deitatem suam aeterno
i, et Spiritui sancto, per omnia aequalis sit, eiusdem cum
que essentiae, earundem proprietatum essentialium, eiusdem
statis et gloriae, iuxta symbolum: Patris, Filii, et Spiritus
ti, una Deitas, aequalis gloria, coaeterna maiestas. — Huc
n Cyrilli dictum spectat: Missio et obedientia non tollunt
alitatem essentiae, aut potentiae, sed distinguunt ordinem per-
rum.
Humanitatem vero ipsius fatemur creaturam esse, quae in se

essentia, nec proprietatibus, nec actionibus, nec maiestate aequalis facta sit. Sicut enim Verbum ab aequalitate paternae gloriae non recessit: Ita Caro naturam nostri generis non it, ut rursus Leonis aphorismo utamur. Quanquam vero non quam divina natura, proprietates suas essentiales perpetuo humana natura Christi retinet: Tamen et ante et post gloonem, longe superat dignitatem, dona et excellentiam omnium arum rationalium. Nam quod aeternus ac unigenitus Dei hanc massam naturae assumptae sibi propriam fecit, eam hypostatica, seu personali, inseparabiliter ac incon-opulavit: id nulli sanctorum Angelorum, aut hominum ...que hanc dignitatem quisquam Angelorum aut hominum ...sequetur in tota aeternitate. Hic enim est mira-s geminae substantiae, Patre et matre orbus: Qui ...urarum, ex quibus constat, differentiam consideratus, ri et Spiritui sancto, iuxta divinam: Nec non et ma-, ut caro de carne nostra, et os ex ossibus nostris, m naturam, etiam in gloria, est, manetque ὁμοούσιος. ...o individuae singularitatis, seu unionis in hypostasi, ...m quam nec nudus Deus, nec nudus homo est, sed utrumuna eademque persona: Differt et a Patre et a Spiritu t a matre, et a nobis, ut Damascenus testatur lib. 3. doxae c. 3.

... autem maior hominis potest esse maiestas et gloria, non tantum obumbratione altissimi, rerum praeter seriem a Spiritu sancto conceptum, ex illibata matre Virgine nasci, et inde usque ab origine omnis peccati in aeternum expertem esse, Verum etiam cum *Verbo* constituere unam hypostasin? Propter hanc enim unionem hypostaticam de solo hoc homine, seu Filio Mariae, recte dicitur: Quod homo Christus sit aeternus, et omnipotens Dei filius, quod de nemine alio vel Angelorum vel hominum dici potest. Non enim Angelos, sed semen Abrahae, assumsit, Ebr. 2. Et hanc unionis hypostaticae maiestatem, non tantum quotidianis miraculis suae Christus Ecclesiae, sed universo insuper mundo, vel maxime per gloriosam illam carnis suae resuscitationem, visibilemque Spiritus sancti effusionem, quam evidentissime, quasi ad oculum virtute omnipotentiae demonstravit, ut Apostolus testatur Rom. I.

Propter hanc etiam unionem haec persona, quae est filius Dei, et filius Mariae, ab omnibus creaturis rationalibus, Angelis et hominibus, adoratur et invocatur, una eademque adoratione et invocatione, cum Deo Patre, et Deo Spiritu sancto.

Praeterea cum Filius Dei totum opus redemtionis generis humani, in hac massa naturae assumtae perfecerit: sociam eam, seu κοινωνὸν, id est, participem reddidit omnium victoriarum suarum adversus regnum peccati et mortis. Quam enim in hac natura passionem et mortem sustinuit Christus, ea sola est ...

a propiciatorium, et λύτρον sufficiens pro peccatis totius i. Ideoque haec sola Christi caro, quia nimirum facta est ia Verbi cuncta vivificare valentis, ut Cyrillus loquitur, vi- est, qua mundo vita restituitur: sicut ex solius Iesu Christi tudine et merito, tanquam ex vitae et salutis perenni fonte, ti omnes hauriunt gratiam coniunctam cum dono per gratiam. Accedit huc, quod in hac ipsa natura Christus a morte sus- is in eaque ad dextram Patris collocatus, et ad regnum et dotium, perpetuo exaltatus est, factus caput Ecclesiae suae, nficiens omnia in omnibus: Ita ut solus in arcanum consilium is, adeoque in sancta sanctorum perpetuo ingrediatur, videat telligat voluntatem Patris, colligat sibi ex genere humano siam, servet ministerium Evangelii, intercedat pro nobis, bret ac tegat nos, suae passionis, mortis, effusionis sanguinis, tius obedientiae, merito, remittat peccata, effundat Spiritum m, restituat iustitiam, vitam, ac laetitiam acquiescentem in Eamque servet contra portas inferorum, et contra Tyranno- ac haereticorum potentiam et furores: denique et mortuos m resuscitet, et Electis vitam, atque laetitiam aeternam com- et, posteaquam eos in coelum ad sese transtulerit.

Praeter hosce gradus maiestatis, pertinentes ad excellentiam ae et officii Christi; supra ipsos Angelos, nedum consor- natura humana Salvatoris nostri, gratiis, donis, ornamentis, tionibus, eminentiis, praerogativis, adeoque potestate, maie- et gloria, secundum Spiritus sancti plenitudinem citra men- a etiam in sese, gradatim ab ipso unitionis momento locu- a et quasi inuncta est, adeo, ut impletis iam omnibus ad m nostram in hoc mundo necessariis, gloriae et honoris am, nomenque supra omne nomen, tanquam obedientiae ium adepta; in sublimi praesertim illo sacerdotalis, et regiae tionis, fastigio, sola Deitate sit inferior, et a creatis ce- rebus licet non genere, tamen gloriae, vitae, lucis, sapien- iustitiae, potentiae, ac laetitiae abundantia et supereminentia, st, numero et gradibus donorum, quam longissime differat. tamen omnia ut vere a nobis nec amimo comprehendi, nec ari lingua possunt: sic ab idiomatis naturae divinae, quae aeterna, infinita, et essentialia, necessario discernenda sunt, dicta: Cum autem subiecta ei sint omnia, excipitur procul is, qui subiecit ei omnia. 1 Corinth. 15. Item, Caput Christi Deus. 1 Corinth. 11. Sicut Christus caput est Ec- e. Eph. 5.

Unde Augustinus: Christus in quantum Deus, cum Patre nos subiectos habet: In quantum Sacerdos, nobiscum illi ctus est. Lib. I. de Trinitate cap. 8. Et recte Magister ntiarum de assumta Christi natura concludit: Non est carni , posse omnia facere, quae Deus facit, ne omnipotens, et oc Deus, putaretur. lib. 3. distinct. 14.

Hoc enim discrimen nisi accurate observetur et retineatur, neque divinitas Christi, quae aeterna et infinita est, ab humanitate discerni: neque essentia et proprietas creaturarum, ac Creatoris, distingui recte possunt. Cavendum est ergo, ne ita divinitatem astruamus Christi Hominis, ut veritatem corporis auferamus. Gloria enim infirmitatem, non veritatem, carni abstulit, secundum Augustinum. Et sicut Deus non mutatur miseratione: ita homo non consumitur dignitate, ut iam olim columna fidei orthodoxae sententiam gravissime decisam edidit. Estque res eiusdem periculi, aut divinam Christi tantummodo, aut humanam fateri, naturam, quia unum sine alio non proficit ad salutem, ut Vigilius Martyr testatur lib. 3. contra Eutychen. Et Hilarius. lib. 9. de fide.

IX.
DE DESCENSU CHRISTI AD INFEROS.

Sicut articulum ascensionis in allegoriam minime transformamus: ita descensum ad inferos, simpliciter, iuxta symboli historiam, ut sonat litera, intelligimus. Totus enim Christus mortuus, sepultus, descendit, resurrexit. Cumque descensus ad inferos, ut clare symbolum testatur, praecesserit corporis ex sepulcro resuscitationem, acquiescimus in orthodoxae antiquitatis sententia, quam Vigilius Matyr recitat lib. 2. contra Eutychen his verbis: Constat, dominum nostrum Iesum Christum feria sexta crucifixum, et ipsa die ad infernum descendisse, ipsa die in sepulcro iacuisse, ipsa die latroni dixisse: Hodie mecum eris in Paradiso. Caro igitur ipso die non fuit in Paradiso, nec in inferno, sed exanimis iacuit in sepulcro. Anima per illud triduum in inferno, non in sepulcro. Et iure tamen dicimus, Dominum Iesum Christum in sepulcro iacuisse, sed in sola carne: Dominum Iesum Christum non derelictum in inferno, sed in sola anima. Et cum in his omnibus Christus, et in his singulis Christus sit, unus tamen est Christus: cuius sic aliud fuit in sepulcro, aliud in inferno, ut tamen ipse unus atque totus ubique fuerit.

Sic et Fulgentius ad Thrasim. regem lib. 3. Humanitas ergo vera (inquit) Filii Dei, nec tota in sepulcro fuit, nec tota in inferno, sed in sepulcro secundum veram carnem Christus mortuus iacuit, et secundum animam ad infernum Christus descendit. Secundum eandem animam ab inferno ad carnem, quam in sepulcro reliquerat, rediit. Secundum divinitatem vero suam, quae nec loco tenetur, nec fine concluditur, totus fuit in sepulcro cum carne, totus in inferno cum anima, ac per hoc plenus fuit ubique Christus, quia non est Deus ab humanitate, quam susceperat, separatus. Hactenus illi.

Fatemur autem hoc articulo, qui in symbolo triumphi Christi initium est, (mortuus enim propter nos, ut victima, descendit pro nobis, ut victor) destructam esse fidelibus a Salvatore tyrannidem

oli et inferorum, hoc est, liberatos omnes, qui credunt in itum, a potentia Diaboli, et inferis, iuxta illud Oseae 13: pestis tua inferne. Et hanc victoriam certo modo Filius Diabolis ostendit. Nec dubium est, Diabolos sensisse, suam itiam ab hoc victore frangi: et vere caput serpentis a semine ris contritum esse. Est igitur simplicissima sententia: Quod itus ostenderit suam victoriam Diabolis, et eos terruerit, sed odo hoc factum sit, non scrutamur.

X.

ADIAPHORIS, SEU CEREMONIIS HUMANA AUTORITATE IN ECCLESIA INSTITUTIS.

Cum adiaphora sint ceremoniae, seu ritus externi, nullo ver- Dei vel mandati, vel prohibiti, sed ut omnia in Ecclesia fiant te et decenter, ab hominibus instituti: statuimus usum horum ferentem ac liberum esse: salva tamen fide et caritate, quae libertatis huius moderatrices sunt. Nam ut fides novit, liceat: ita caritas spectat, quid prosit.

In primis igitur doctrinae puritatis, et legitimi Sacramento- usus habenda ratio est, in quibus nulla creatura quicquam adi potestatem unquam habuit, habetve, aut habitura est. autem salvis et integris, nequaquam Ecclesiae congregatio- vel turbandam, vel deserendam esse iudicamus propter cere- ias, aut ritus, cum verbo Dei non pugnantes. Sed et in orum et lectionum, et aliorum rituum ordine, pro locorum, onarum, et similium circunstantiarum diversitate, utiliter san- lo servandum esse decorum, cum gravitate coniunctum: ut ier vitentur superstitio ac scandalum, ac omnia dirigantur ad ficationem et pacem, sine opinione cultus, et ceremoniarum ne- itatis. Rituum enim dissimilitudo non scindit Ecclesiae uni- n, nec Christiana confessio nisi expresso verbo niti potest, tque: et extra casum dati scandali ceremoniae humana auto- e introductae, ac cum verbo Dei non pugnantes, sine peccato pari, mutari, recipi, vel omitti liberrime possunt. Coloss. 2: io vos iudicet in cibo et potu, aut vicibus dierum festorum. 5: In libertate in qua *Christus* vos vocavit, state, et non m iugo servitutis subiiciamini.

Augustinus Epist. 118. ad Ianuarium: Totum hoc genus as habet observationes. Nec disciplina ulla est in his melior i prudentique Christiano, quam ut eo modo agat, quo agere rit Ecclesiam, ad quamcunque forte devenerit. Quod enim e contra fidem, neque contra bonos mores, iniungitur, indif- iter est habendum, et pro eorum, inter quos vivitur, socie- servandum est.

cureos et Stoicos praedicamus: Tamen de prae
electione Ecclesiae ad vitam et salutem aeterna
pliciter ad consilium et decretum factum de re
neris humani, et patefactum in Evangelio, resp
iustificationis, aliam electionis, causam quaeri
ratione, vel ex Lege, sed ex solo Evangelio,
camus: adeoque totum salvandorum numerum
riori, ex fide nimirum in Christum, hoc est, ex
torem conversione, aestimamus.

Certissimi enim sumus, quantacunque di
cumuletur, necessario tamen in veris agonibus,
nam securitatem et hypocrisin, vel in horribil
homines praecipitentur, ad hanc quasi arcem
dum esse: videlicet, quod de voluntate Dei i
verbo expresso: quod utraque concio, poeniten
universalis: quod in Deum nec prosopolepsia, n
tradictio, cadat: quod denique mandatum Dei
immutabile, audire Filium, et assentiri promissio

Est igitur haec simplicissima sententia,
omnium disputationum labyrinthis, pie et firmiter a
Deus primos parentes post lapsum vel in nihilu
tus, vel cum diabolis in aeternum summo iustis
iicere, et pro infinita sua potentia novos sibi cul
tuisset: ex abundantia tamen misericordiae peperc
humano, ad imaginem suam condito, et secund
ac consilium clementissimae voluntatis suae, per
stum, ut Mediatorem: et in Christo, tanquam c
iam ante fundamenta mundi iacta dilexerit, d
destinasse vitae aeternae omnes ad Christum H
fide confugientes, et in hac usque ad finem vit
abiectis omnibus, qui hunc Propitiatorem, a Deo
tinaci impoenitentia respuerent.

Atque ita causa praedestinationis ad vitam

um non esse causam peccati, nec velle peccatum: ita promis- requirit fidem, non quidem ratione dignitatis, sed appre- isionis.

Etsi autem fides solius Dei donum est, et opus Spiritus san- : tamen ordinarium ad consequendam fidem instrumentum est edicatio Evangelii, iuxta illud: Omnis, qui audit a Patre, et rit, venit ad me. Item: Fides ex auditu, auditus autem per bum Dei. Per id enim trahit Deus, et assentientes certo ipit: sicut pertinaciter rebelles, et in impoenitentia morientes que omni dubio non aliam ob causam, quam propter hunc im Mediatoris contemptum reiicit, iuxta gravissimam sententiam: credit in Filium, non iudicatur. Qui autem non credit, iam catus est, quia non credit in nomen unigeniti Filii Dei. Io- . 3.

Huc congruit querela Domini apud Esaiam: Tota die expandi ius meas ad populum contumacem et contradicentem. Ex quo imonio Paulus ipse rebellionem Iudaeorum, causam reiectionis um fuisse concludit. Nec severius praeceptum exstat, quam ermi Patris de Filio: Hunc audite: Matth. 17. Qui hunc phetam respuerit, eradicabitur. Deut. 18. Sicut e contrario dulcior consolatio, nec certior Electorum nota esse potest, m quod ipse Spiritus sanctus beatos pronuntiat omnes, qui in mino, hoc est, in vera agnitione et invocatione Christi Media- s ex hac vita emigrant. Apoc. 14. Beati enim omnes, qui fidunt in eo. Psal. 2. Et quisquis invocaverit nomen Domini, vabitur. Rom. 10.

Etsi igitur Deus pro immensitate sapientiae suae, cum Ele- rum, tum Reproborum numerum, praevidet: Tamen iudicandum de utrisque ex verbo Dei revelato, nec ex praevisione divina etextus aliquis, aut excusatio securitati et flagitiis hominum, erenda, nec culpa incredulitatis et exitii in Deum conferenda , iuxta dictum: Perditio tua ex te, o Israel: ex me autem s tua.

Et praedestinatio proprie non ad numerum, qui in Deo men- est actio, sed potius ad consilium liberrimae ipsius voluntatis erri debet. Ad consilium, inquam, seu propositum, et decre- a Dei aeternum et immotum, de unico illo, eodemque modo cipiendi homines post lapsum in gratiam, sine prosopolepsia, per propter solum Filium Mediatorem, vera fide apprehensum. Qui odus patefactus in Evangelio, ut est immutabilis, et nulla Dia- li vi, aut fraude, nullaque calamitatis acerbitate, vel everti, vel ritus piis reddi potest: sic neminem prorsus, quo quidem ad ternam clementissimi Dei voluntatem, excludit: cum simul cum sumpta natura toti generi humano communi, communem etiam lutis nostrae caussam in se receperit Mediator, nec venerit ali- os saltem, sed totum genus humanum salvare, quod perierat.

Unde etiam universalem gratiae promissionem tot asseveratio-

nibus repetitam, sanctissimo insuper non tantum iuramento, sed et Baptismi, ad quem omnes gentes invitat, sacramento, tanquam universali sigillo obsignare dignatus est: sititque omnium hominum salutem adeo, ut ad agendam poenitentiam nequaquam aliquos duntaxat, sed omnes inde usque ab instauratae Ecclesiae initio, usque ad finem mundi, severissimo mandato obligat, a cuius obedientia nemini unquam immunitatem concessit, nec concessurus est, donec in hoc orbe terrarum Evangelii vox exaudietur. 2 Timoth. 2: Fundamentum Dei stat firmiter, habens hoc sigillum: *Novit Dominus Suos.* Et discedat ab iniquitate omnis, qui invocat nomen Christi.

Ioh. 1: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt, in nomen eius.

Ioh. 3: Sic enim *Deus* dilexit *Mundum*, ut filium unigenitum dederit, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.

Ioh. 6: Haec est voluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis, qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam aeternam.

Matth. 18: Non est voluntas ante Patrem meum, qui in coelis est, ut pereat unus de pusillis istis.

1 Timoth. 2: Deus vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis pervenire.

2 Pet. 3: Deus longanimis est erga vos, non volens ullos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti.

Rom. 8: Quos elegit, hos et vocavit, id est, Quisquis Evangelii vocem pertinaciter aspernatur, non est electus. Vocatio enim poenitentiam seu conversionem flagitat.

Iohann. 10: Oves meae vocem meam audiunt. Et ego novi eas, et persequuntur me, et ego vitam aeternam do iis, et non peribunt in aeternum, et nemo rapiet eas de manibus meis.

Bernhardus: Prodit in lucem ad miseri consolationem magnum consilium, quod ab aeterno latuerat in sinu aeternitatis: Quod nolit videlicet Deus mortem peccatoris, sed magis ut convertatur, et vivat.

Augustinus lib. de praedestin. et gratia, c. 15. Tom. 7: Nabuchodonosor et Pharao, quantum ad naturam, homines ambo erant. Quantum ad dignitatem, ambo Reges. Quantum ad caussam, ambo populum Dei captivum possidebant. Quantum ad poenam, ambo flagellis clementer admoniti. Quid ergo fines eorum fecit diversos? nisi quod unus manum Dei sentiens in recordatione propriae iniquitatis ingemuit: alter libero contra misericordissimam Dei voluntatem pugnavit arbitrio.

Atque ita (Deo sit laus et gloria) recitavimus nostram de articulis inter nonnullos hodie controversis sententiam, qua potuimus perspicuitate et brevitate: quam quidem universae Scripturae Canonicae, et fidei orthodoxae analogon esse, adeoque totius Catholicae Ecclesiae consensu, et omnium recte iudicantium calculo,

›bari, plane confidimus. Ut autem ad uberiorem explicatio-
ac fraternam declarationem in singulis articulis, quandocun-
et ubicunque opus fuerit, nos sponte offerimus: Ita candidos
ores denuo rogamus, et per sacrosancta Domini nostri Iesu
sti vulnera, quibus redemti sumus, obtestamur, ut dextre por-
i sinistre ne accipiant, sed de gravi hac causa sine affectu
raeiudicio, iudicent, tanquam in conspectu Domini, qui est
ator cordium, et aliquando vindex erit, iuxta gravissimam
iinationem: Qui perturbat vos, portabit iudicium suum, quis-
sit Gal. 5.

Ceterum epilogi loco, ut animorum nostrorum studium ad ve-
cum omnibus, quantum quidem salva pietate et conscientia,
fas est, concordiam pie ineundam, et sancte colendam, pu-
testificemur, subiicere libet Nazianzeni de componendis tan-
ant saltem moderandis, Ecclesiae controversiis, consilium,
communem pacem accommodatissimum, ita longe aequissi-
, et tanto Theologo, quod nomen propter eruditionis, pieta-
constantiae excellentiam sortitus est, dignissimum:

Debebant enim (inquit) Christianorum contentiones vel ideo
moderatiores, quia inter tot Dei virtutes ac nomina, λόγον
ie, hoc est, Verbum colimus, Ioh. 1. Quod si ergo inimi-
atque odia extinguere non possumus: illud saltem inter nos
niat, ut mystica mystice, et sancta sancte, proloquamur:
a prophanas aures, quae in vulgus efferri nefas est, proii-
s, nec in perniciem nostram gladios hostibus porrigamus:
um in suis dogmatibus nihil sibi praesidii roborisque consti-
i cernant, hoc in nostrarum rerum imbecillitate venantur: ac
de quemadmodum muscae vulneribus, ita nostris calamitatibus,
i mavis, erratis imminent. Hactenus ille Orat. 1. de Theolog.

Commendamus autem et Ecclesiam, et nos ipsos, Filio Dei,
ino nostro Iesu Christo, quem scimus voce Evangelii colli-
sibi aeternam haereditatem, quam non patietur infinita Sa-
i et mundi rabie divexari. Eumque oramus, ut nos regat
cleto Spiritu suo, nec sinat extingui lucem Evangelii sui, aut
i coetus ipsum vere invocantes, sed ut etiam inter nos san-
semen sibi conservet, et omnem idolomaniam ac blasphe-
iam a nobis et posteris clementer avertat. Amen. Die
Concordiae, Anno pIorVM aVXILIator erIt DeVs.

CONFESSIO FIDEI IOANNIS SIG

ELECTORIS BRANDENBUR

Nachdem der Durchläuchtigste Hochge
und Herr, Herr Iohann Sigmund, M
Brandenburg, des Heil. Röm. Reichs E
rer und Churfürst, in Preussen, zu Gül
und Berg, zu Stettin in Pommern, de
Wenden, auch in Schlesien zu Crossen
dorff Hertzog, Burggraff zu Nürnberg
Rügen, Graff von d[illegible] Marck, Ravenspur
Herr zu Ravenstein, Seiner Churfürstl: Gn
digst und Christlich erinneret, was der heilige G
pheten Esaia am 30, v. 8. auffzeichnen lassen: I
Fürstliche Gedancken haben, und drüber halten,
gnädigst erwogen, dass unter allen Fürstlichen
und Gedancken freylich die allererste und nothwend
doch GOTT der Allmächtige die Könige zu Pfl
Fürsten zu Seugammen [a]) seiner lieben Kirchen
allem Ernst darob zu seyn, und dahin zu trach
reine klare Wort GOttes allein aus dem Brünnlein
alle Menschliche Satzung [c]), ohn allen Sauerteig
ger Lehre, ohn allen Zusatz und Abbruch [e]), i
Schulen möge gelehret und geprediget, die heilig
auch nach der Einsetzung des HErrn Christi oh
stische Superstition, und abgöttische, oder von m
dacht ertichtete Ceremonien aussgespendet, und
Gottesdienst recht und wol allein nach Form u
Göttlichen heiligen Schrifft möge bestellet, und a
sterität gebracht werden. Und über das S. Chu
Sich gnädigst betrachtet, wie der mildreiche barr
welcher allein Gewalt hat über der Menschen K

t sie, wem Er wil g), Sr. Churfürstl. Gn. so viel Fürstenner, Land und Leute untergeben, und in stoltzer Ruhe h), die Schrift redet, bis anhero väterlich erhalten, damit diese vor allen Dingen nebens dem zeitlichen Schatz auch die llichen Güter und Schätze durch das gepredigte reine Wort es und rechten seligen Brauch der heiligen Sacramenten zu r Seligkeit erlangen und behalten mögen: Als haben demnach Churfürstl. Gn. durch Anregung des heiligen Geistes, Ihr ts liebers und mehrers angelegen seyn lassen, dann dass Sie leroselben Lande, und sonderlich im geliebten Vaterlande Chur-Marck-Brandenburg, was noch etwan von Papistischer Superon, oder anderer menschlichen ungebotenen devotion in Kirn und Schulen übrig verblieben, folgends gemählich abgethan, alles nach der Richtschnur Göttliches Worts und der Apostolen ersten Kirchen, so viel immer müglich und von nöthen, anellet werde, und damit ja niemands zu Gedancken ziehe, oder Widerwertigen und Friedhässigen sich einbilden lasse, als n Se. Churfürstl. Gn. etwas neues, oder was in Gottes Wort t aussdrücklich gegründet, anzuordnen, und deroselben Unterten beyzubringen, entschlossen, haben Se. Churfürstl. Gn. leich Ihre Churfürstliche Confession oder Glaubensbekänntniss mit publiciren wollen, auff dass in der gantzen Christenheit l und offenbar werde, dass Se. Churfürstl. Gn. dem Könige Ehren die Thore in Ihrem Lande weit und breit eröffnen i), Herrn die Ehre allein geben k), die erkante göttliche Warohne Scheu und Furcht aller Widersacher und Feinde Chriwie dieselbe immer Namen haben, frey und standhafftig zu nnen, zu vertheidigen, und durch Krafft und Beystand Götter Gnaden weit fortzupflantzen, gnädigst gemeynet, auss keiandern Ursach, dann wegen ernsten Befehls Gottes, und löblichen Exempeln frommer Könige l) und Fürsten Josas m), Ezechiä n), Josiä o), Constantini, Theodosii p) und vieandern mehr, dann auch auss schuldiger Danckbarkeit gegen t, der die Warheit selber ist, und zur Ehre seines allergsten Namens, auch zu dero Unterthanen ewiges Heyl und gkeit.

Anfänglich und fürs erste, bekennen sich Se. Churfürstl. von Hertzen zu dem wahren unfeilbaren und allein seligmadem q) Wort Gottes, wie dasselbige in den Schrifften der heit Propheten und Aposteln in der heiligen Bibel verfasset, hes aller Frommen einige Richtschnur ist, und seyn sol, m. 119. v. 104. welches vollkommen und gnugsam ist zur

g) Dan. 4, 14. h) Esa. 32, 18. i) Ps. 24, v. 7. 9. k) Ps. 115, 1. et 2. l) Ps. 2, 11. 1 Reg. 2, 3. m) 2 Paral. 19, v. 4. und n) 29, und o) 34, 8. p) Euseb. lib. 4. de vita Constantini. Ambr. in orat. q) 2 Tim. 3, v. 15. 16. 17. Ps. 119.

Zu den andern Schrifften, weil sie nicht
schen, so vielfältig irren können, concipiret, s
streitiges, offt widriges und Göttlichem Wort n
mess, sich darinnen enthaltet, wollen Se. Churf
Sich selbst, noch ihre liebe Unterthanen mit
Gewissen verbinden lassen, weil doch alle Glaub
zig und allein auff das Wort GOttes müssen geg
Menschen-Schrifften nicht weiter, als sie mit d
übereinstimmen, sollen und können angenomme
Herr Lutherus selbst bekennet[a]): Die Schrif
rechte Lehrer und Meister über alle Schrifft u
den. Item[b]), diese Kayserin, die heilige Schri
und regieren, und alle andere, sie heissen auch,
ihr unterthan und gehorsam seyn, sollen nicht i
Richter, sondern nur allein schlechte Zeugen,
kenner seyn, es sey gleich der Pabst, Luther,
lus oder ein Engel vom Himmel herab, es sol a
stenheit keine andere Lehre geprediget noch
dann das reine lautere Wort GOttes, oder sollt
und Zuhörer verflucht und verdammt seyn.

Belangende etliche Artickul Christliches Gl
so viel Streits und Disputation eine geraume
Anregung des Störenfrieds, des höllischen Geist
den erwecket werden, als von der Person des H
von der Tauffe, vom heiligen Nachtmal, von de
Versehung oder Erwählung zum ewigen Leben
Churfürstl. Gn. hiermit öffentlich, dass Sie im
Person Christi von Hertzen gläuben, wie in Ch
schiedliche Naturen, die Göttliche und Menschli
lich vereiniget und verbunden, dass sie nun

nmunion und Gemeinschafft sey, also, dass man recht und wol Christo alles was von GOtt, und alles was von einem wah- Menschen mag gesaget werden, reden könne, als dass der nsch Christus sey von Ewigkeit[u]), nemlich, nach seiner Gött- en Natur, dass der Sohn GOttes gebohren sey auss dem Saa- n Davids nach dem Fleisch, Röm. 1, v. 3. Dass der HErr Herrlichkeit gecreutziget, dass GOtt gestorben sey nach dem isch[x]), dass Christus bey uns sey und bleibe bis ans Ende Welt[y]), nach seiner unendlich Natur, nach seiner Göttlichen jestät und kräfftigen Beystand[z]), nicht aber nach der Natur, h welcher Er gen Himmel gefahren, und von dannen wieder- nmen wird[a]), welche ohn Vertilgung ihrer Eigenschafft, auch der höchsten Glori wesentlich nicht kan überall seyn. Augu- . tract. 109. in Ioh. sintemal überal seyn, mit der göttlichen ur zugeschrieben wird. Psalm. 139, v. 6. 7. 8. 9. Ier. 23, 24. Actor. 17, v. 27. Item dass er unser Mittler, unser herpriester, und unser König sey und bleibe nach beyden Na- en. Item, dass der Herr Christus zwar nach seiner angenom- nen Menschheit mit hohen und übernatürlichen Gaben gezie- und gekrönet worden, laut des 8. Psalm. v. 6. dennoch die nschliche Natur nicht in die Gottheit verwandelt, noch dersel- verglichen worden sey, welches der Eutychianische Irr- mb ist.

Die Locutiones abstractivas, das ist, solche Art zu reden, Gottheit Christi hat gelitten, die Menschheit Christi ist all- htig überall gegenwärtig, und dergleichen, weil sie in der igen Schrifft nicht zu finden, und den Haupt-Symbolis entgegen, h extensionem, exaequationem et abolitionem naturarum et na- lium proprietatum, das ist, eine Aussdehnung, Vergleichung Abtilgung der Naturen und Natürlichen Eigenschafften auff Rücken tragen, wollen Seine Churfürstl. Gn. aussgesetzet, niemand zu derselben gantz gefährlichen und hochärgerlichen rauch gezwungen wissen, in sondere Erwegung, dass, weder orthodoxi Patres, noch Lutherus also gelehret, und dass durch che und dergleichen locutiones die Artickul Christliches Glau- s, wo nicht gantz und gar verleugnet, doch meistentheils ver- ckelt und zweiffelhafftig gemachet, und viele mercklich bishero n damit geärgert worden.

Von der heiligen Tauffe, als dem ersten Sacrament des uen Testaments, gläuben und bekennen Seine Churfürstl. Gn. s dieselbe sey wahrhafftig ein Bad der Wiedergeburt und Er- erung im Heiligen Geist[b]), und dass niemand in das Himmel- ch kommen kan, es sey dann, dass er wiedergeboren werde

u) Ioh. 1, 18. c. 5, 8. x) 1 Pet. 3, v. 18. und 4, v. 1. y) Matth. v. 20. z) Marc. 16, v. 19. a) Actor. 1, 9. Phil. 3, 20. b) Tit. 3, 5.

nes guten Gewissens mit Gott*), das ist, wie es
9. Witt. p. 290. am Rande selbst glossiret,
GOtt sich uns mit Gnaden verpflichtet, und wi
oder wie er anderswo von der Tauffe redet, ist d
lein ein ledig Zeichen, oder Losung unter den C
ein Zeichen und Werck Gottes, darinnen unser G
durch welchen wir wiedergeboren werden. We
schreibt er an einem andern Ort, Tom. 2. Witt. p.
Tauffe nütze, wiederumb, wann ich nicht gläube, so i
in Ewigkeit nichts nütze. Denn also sagt Christus
bet und getaufft wird: Das ist das Wort Gottes
bestehen. Diesem Wort Gottes gläuben demnach
Gn., dass die heilige Tauffe allein nütze und fro
bigen, die sich ihres Bundes mit GOtt allezeit, a
wan in schwere Fälle gerathen, zu getrösten hab
den Ungläubigen, welche dis Gnadenzeichen so v
die Ungläubigen die Beschneidung, und dass derv
bigen Christen Kinder, da sie die heilige Tauffe,
hoffter schleuniger Todesgefahr nicht erreichen k
weges zu verdammen, weil der Sohn Gottes sagt:
bet und getaufft wird, der wird selig, wer aber
der wird verdammet. Denn Herr Lutherus in
postillen wol geschrieben: Es ist alle Zeit einträch
dass ob jemand gläubte und doch ungetaufft stür
darumb nicht verdammet, denn es mag etwan der
dass einer gläube, und ob er wol der Tauf begeh
den Tod übereylet würde, wie es bisweilen mit
geschehen kan, vor, in oder nach ihrer Gebur
zuvor durch ihrer Eltern oder anderer Glauben un
sto geopffert und ihm befohlen seyn, welche er au
Wort. Lasset die Kindlein zu mir kommen, ob

gen Aposteln bey der Tauffe jemals gebrauchet, auch eine gläubische Ceremoni ist, so die Krafft und Wirkung der heili- Tauffe verkleinert, den Einfältigen ärgerliche Gedancken Kinder halben, als wann dieselbe leiblich besessen, verur- et, und bey der ersten Kirchen, da noch die Gabe Wunder hun, und sonderlich die Teuffel ausszutreiben, gewähret, gar andern Gebrauch und effectum gehabt, der Herr Christus aussdrücklich bezeuget[e]), dass die bösen Geister durch Fa- und Bethen, nicht durch exorcismos, Menschliche Beschwe- aussgetrieben werden, wie dann die heiligen Apostel, Pau- Ephes. 6, v. 13. und Petrus 1 Cap. 5, v. 8., wann sie Christlichen Ritter wider den Satan mit allerley Waffen üsten thun, des exorcismi mit keiner Syllaben gedencken: solchen und vielen mehr Ursachen nunmehr billich einzu- n, und bey den Rechtgläubigen gäntzlich abzuschaffen sey. Im heiligen Abendmal, welches das andere Sacrament im n Testament, gläuben und bekennen S. Churfl. Gn. weil erley Ding daselbst zu befinden, die eusserliche Zeichen, t und Wein, und der wahre Leib Christi, so für uns in den gegeben, und sein heiliges Blut, so am Stamm des heiligen tzes vergossen, dass auch auff zweyerley Weise dieselben sen werden. Das Brodt und Wein mit dem Munde, der Leib und das wahre Blut Christi eigentlich mit dem Glau- und dass demnach wegen der Sacramentlichen Vereinigung eser heiligen Action beyde zusammen seyn, und zugleich espendet und genommen werden, gleich wie das geistliche a oder Himmelbrodt des Worts geistlich genossen, und in Reich Christi, welches nit ist von dieser Welt[f]), alles geist- besteht: Also gläuben S. Churfl. Gn., dass das heilige dmal auch eine geistliche Speise der Seelen sey, dadurch lbe erquicket, getröstet, gestärcket, und mit dem vereinig- ibe der Unsterblichkeit, gespeiset und erhalten wird. Blei- lemnach stracks ohn allen Zusatz bei den heiligen Worten Einsetzung, das Brodt sey der wahre Leib Christi, und der sein heilig Blut, Sacramentlich, auf die Art und Weise, Gott die heiligen Sacrament, Altes und Neues Testaments setzet und verordnet, dass sie seyn sichtliche und wahre ien der unsichtbaren Gnaden, und der HErr Christus selbst get, dass das heilige Abendmal ein Zeichen, doch aber nicht oder leer sey, des neuen Bundes, eingesetzet zum Gedächt- Christi, oder wie es der Apostel Paulus 1 Cor. 11. v. 26. ret, zu steter Gedächtniss und Verkündigung seines Todes, es sey ein Trostgedächtniss, Danckgedächtniss, Lieb- chtniss.

---

e) Matth. 12, v. 21. Iren. lib. 4. c. 34. f) Ioh. 18, v. 30.

Und dieweil der Glaube gleichsam der Mund ist, dadurch des HErrn Christi gecreutzigter Leib und sein vergossenes Blut empfangen wird, halten es S. Churfl. Gn. beständig dafür, dass den Ungläubigen, Unbussfertigen solches Sacrament nicht nütze, sie auch des wahrhafftigen Leibes und Blutes Christi nicht theilhafftig werden, weil der Sohn GOttes, da er beym Ioh. 6, v. 54. vom s-ligen Gebrauch dieses Abendmals redet, rund aussagt: Wer m Fleisch isset und trincket mein Blut, der hat das ew en, und zuvor v. 47.: Warlich, warlich, ich sage eu an mich gläubet, hat das ewige Leben; da Er dann zu ver n giebt: Dass sein heilig Fleisch und Blut mit dem Glaube üsse selig genossen werden, Und der Herr Lutherus im Kin Katechismo bezeuget, dass der recht würdig sey und wolgesch der de it an diese Wort: Für euch gegeben, ich vergos a das Wort, Für Euch, fodert eitel g e Hertzen. r denn anderswo auch spricht, wiewol das Sacrament te Speise ist, doch wer es nicht nimmt mit dem Hertze den Glauben, den hilfft es nichts, denn es macht nig, sondern es erfordert, dass er zuvor fromm

Die Ce im heiligen Abendmal, kan ja nicht verle er Stiffter dieses Sacraments natürlich ung s dazumal bey den Jüden in den Oesterliche auch war, auch die H. Apostel gemein Hauss r nmenkunfft, und nicht eine sonderliche Oblat oder Hostien, wie mans nennet, genommen, welches auch über hundert Jahr in den Kirchen Christi gewähret, biss zu den Zeiten Alexandri I. umb das 119. Jahr, oder wie andere wollen, um das 601. Jahr Christi, zur Zeit des Kaysermörders Phoce. Darumb billich zu erwegen, ob nicht vielmehr auf die erste Einsetzung, dann Menschliche Veränderungen, auf die Weissheit Gottes mehr, denn der Menschen, auch auf die Warheit der Zeichen mehr, denn auf den Schein zu sehen, und ob nicht, wie ein natürlicher Warhafftiger Wein, so gut er vom Weinstock aussgepresset, also auch natürliches und warhafftiges Brodt zu nehmen und zu gebrauchen sey, sonderlich umb der Bedeutung, so von den Alten verzeichnet, und dahin der Apostel selbst weiset 1 Cor. 10, v. 17. Dann gleichwie das natürliche Brodt des Menschen Leib erhält, und wie im 104. Psal. geschrieben, des Menschen Hertz stärcket, also ist der Leib Christi, eine geistliche himmlische Speise, dadurch die Seele genähret, gespeiset und zum ewigen Leben erhalten wird.

Ob nun die Oblaten und Scheinbrodt auch die Krafft und Wirckung haben eines natürlichen Brodts, das da sättigen und stärcken kan, und ob die angeregte Bedeutung dabey gelten möge, lässet man Verständige für sich selbst urtheilen. So kan auch keineswegos geleugnet werden, dass der Herr Christus das Bro

men, und gebrochen, und nach dem Brechen allererst aussalet habe, wie denn solches nicht allein von den drey Evangen, Matth. am 26. Marc. 14. Luc. 22. ausdrücklich ge-, sondern auch vom heiligen Apostel 1 Cor. 11. wiederwird, da er bezeuget, er habs also vom HErrn im dritten el empfangen, dass er nemlich das Brodt genommen und hen, und seinen Jüngern gegeben habe, da dann keine .ογία, keine Wiederholung des vorigen, viel weniger eine ολογία oder redundantia, ein unnötiges oder überflüssiges den heiligen Evangelisten und dem heiligen Apostel, ja eiligen Geist selbst zuzuschreiben, als wenn Brechen nur hiesse, als austheilen, wie anderswo, weil da ja nicht ens darauff gesetzet: Brachs und gabs.

Vie dann das Brodtbrechen also nach dem Exempel Christi r Apostel gar viel Jahr in dem üblichen Gebrauch geblieass auch die gantze Handlung des Abendmals fractio Panis, rodtbrechen, per synecdochen oder excellentiam quandam iet worden, wie zu sehen, Actor. 2. v. 42. zugeschweigen nderlichen Bedeutung, dass, gleichwie das Brodt für den der Communicanten gebrochen wird, also hab auch Chriüssen getödtet werden, zu dessen stetwährendem Bildniss rodtbrechen im heiligen Abendmal zu behalten, wie dahin postel weisen thut, wenn er spricht, das ist mein Leib, r euch gebrochen wird. 1 Cor. 11, v. 24.

Demnach erachten S. Churfl. Gn., dass hierinnen nicht auff äpste unzeitige Klugheit, nicht auff die alte Gewonheit, nicht enschliche Authorität, sondern auf des Herrn Christi unarte erste Einsetzung mehr zu sehen, und die Verrichtung eiligen Abendmals allein auff die Form und Weise, so der Christus selbst und auss seinem Munde die heiligen Apostel leutlichen Worten fürgeschrieben, folgend anzustellen sey. ob zwar S. Churfl. Gn. zu solcher Administration niemand mit lt anzuhalten gemeynet, wollen Sie doch hierbey männiglich aden zu bedencken anheim stellen, welches besser sey, to oder dem Anti-Christ, der Warheit oder falschen Gewonder Göttlichen oder Menschlichen Weissheit, dem ausdrück- Befehl Christi, (hoc facite) oder der sichern Freyheit der zu folgen, und zu weichen, sondern weil Herr Lutherus Tom. 7. Witt. germ. p. 297. bekennet: Es muss kein ment, sol es anders Christi Einsetzung und Exempel gemess gehalten werden, es werde dann das Sacrament gebrochen om Priester unter viele aussgetheilet. Item, daselbst schreibt Nun halte sie gegen einander, die Anti-Christen und Chri-, dieser, Christus, bricht das Brodt, und giebt jedermann, jene brechens nicht, und geben niemand davon, behalten ein, sie haben allein einen Schein des brechens erfunden, leibt nun das Wort Christi: Das thut? Warumb thun sie

anders, und wider Christum? Und Tom. 2. Witt. f. 231.: Der Text Pauli, das ist mein Leib, der für euch gegeben wird, ist schlecht zu verstehen vom brechen und aussttheilen über Tisch, wie er auch sagt, 1 Cor. 10. das Brodt, das wir brechen, ist der aussgetheilte Leib Christi.

Im Artickel von der ewigen Gnadenwahl oder Versehung zum ewigen Leben, erkennen und bekennen S. Churfl. Gn., dass derselbe der allertröstlichsten einer sey, darauff sich nicht allein die andern alle, sondern auch unsere Seligkeit am meisten gründet, dass nemlich Gott der Allmächtige aus pur lauter Gnaden und Barmhertzigkeit, ohn alles Ansehn der Menschen Würdigkeit, ohn allen Verdienst und Werck, ehe denn der Welt Grund geleget worden g), zum ewigen Leben verordnet und aussersehlet hat alle, so an Christum beständig h) gläuben, wisse auch und erkenne gar wol die Seinen i), und wie er sie von Ewigkeit geliebet, also schenckt er auch ihnen auss lauter Gnaden den rechtschaffenen wahren Glauben k) und kräfftige Beständigkeit bis ans Ende, also dass dieselbe niemand auss der Hand Christi reissen l), und niemand von seiner Liebe scheiden könne, dass ihnen auch alles, sey gutes oder böses zum besten gereichen müsse m), weil sie nach dem Fürsatz beruffen sind. So hab auch Gott nach seiner strengen Gerechtigkeit alle, die an Christum nicht gläuben, von Ewigkeit übersehen, denselben das ewige höllische Feuer bereitet n), wie denn aussdrücklich geschrieben stehet: Wer an den Sohn nicht gläubet, der ist schon gerichtet o); wer an den Sohn nicht gläubet, der wird das Leben nicht sehen, sondern der Zorn Gottes bleibet (ergo ist er zuvor schon) über ihm, nicht dass Gott eine Ursach sey des Menschen Verderben, nicht dass er Lust habe an der Sünder Tod p), nicht dass er ein Stiffter und Antreiber der Sünde sey, *nicht dass er nicht alle wolle selig haben* q), denn das Wiederspiel durchauss in der heiligen Schrifft zu finden ist, sondern dass die Ursach der Sünde und des Verderbens allein bey dem Satan und in den Gottlosen zu suchen, *welche wegen ihres Unglaubens und Ungehorsams von Gott zum Verdammniss verstossen.* Item, *dass an niemand Seligkeit zu zweiffeln, so lang die Mittel der Seligkeit gebraucht werden*, weil allen Menschen unwissend, zu welcher Zeit Gott die Seinen kräfftiglich beruffen, wer künfftig gläuben werde oder nicht, weil Gott an keine Zeit gebunden, und alles nach seinem Wolgefallen verrichtet. Hierentgegen verwerfen S. Churfl. Gn. alle und jede zum Theil gottslästerliche, zum Theil gefährliche

---

g) Eph. 1, 4. h) Matth. 10, v. 22. und 24, 13. Rom. 8, v. 29. 30. i) 2 Tim. 2, 19. Ioh. 10, 14. Ioh. 6, 29. k) Rom. 9, v. 18. c. 11, 5. 7. 9. Phil. 2, 13. l) Ioh. 10, 28. m) Rom. 8, v. 26. 28. n) Matth. 13, 42. c. 25, 48 o) Ioh. 3, v. 18. und 36. Es. 13, v. 9. p) Ez. 18, 23. 31. 32. 33. q) 1 Tim. 2, v. 4. 2 Petr. 3, 9. Matth. 10.

ones und Reden, als dass man in den Himmel hinauff mit
/ernunfft klettern, und allda in einem sonderlichen Register
in Gottes geheimen Cantzley und Rathstuben erforschen
e, wer da zum ewigen Leben versehen sey oder nicht, da
Gott das Buch des Lebens versigelt hat, dass ihm wol
Creatur hinein gucken wird, 2 Tim. 2. v. 19.
Item, dass Gott propter fidem praevisam, *wegen des Glau-*
, so er zuvor ersehen, etliche ausserwählet habe, welches
gianisch, dass er dem *meisten Theil die Seligkeit nicht gön-*
welchen er absolute, blosshin, ohn einige Ursach, auch nicht
n der Sünde, verdammet, da doch der gerechte GOTT nie-
l zur Verdammniss beschlossen, denn wegen der Sünde, und
egen *der Rathschluss der Verwerfung zur Verdammniss*
ein absolutum decretum, ein freyer lediger Rathschluss zu
n, wie der Apostel von den verstossenen Jüden bezeuget [r]:
die Zweige, sind zerbrochen, umb ihres Vnglaubens willen.
, dass die Ausserwählten leben mögen, wie sie immer wol-
dagegen helffe denen, so nicht erwählet, kein Wort, kein
ament, keine Frömmigkeit, da doch dass Gottes Wort offen-,
dass kein guter Baum faule Früchte bringe [s]), *und dass*
uns Gott erwählet, dass wir sollen seyn heilig und un-
flich vor Ihm in der Liebe, wie geschrieben, Ephes. 1, *v.* 4.
dass, welcher, als ein edler Rebe, im Weinstocke Christi
et, viel Früchte bringe, wer aber nicht in ihn bleibet, weg-
rffen werde, wie ein Rebe, und verdorre, und man sammle
und werffe sie ins Feuer, und muss brennen, wie Christus
Herr selbst geredet. Ioh. 15, *v.* 5. 6.
Schliesslichen bekennen S. Churfl. Gn. sich zu den Refor-
n Evangelischen Kirchen in diesen und andern Religions-
ten, als welche sich auff Gottes Wort allein fundiren, und
menschliche traditiones, so viel müglich, abgeschaffet haben.
obwol S. Churfürstl. Gn. zwar in ihrem Hertzen und Ge-
en gnugsam gesichert, dass solch Bekänntniss Gottes Wort
dings gemess und auffrichtig sey, auch nichts liebers erleben
wünschen möchten, dann dass Gott der Herr auss lauter
le und Barmhertzigkeit derselben getreue Vnterthanen mit
Liecht der unfeilbaren Warheit beseligen und erleuchten
, jedoch weil der Glaube nicht jedermanns Ding ist, 2 Thes.
. 2. sondern ein Werck und Geschenck GOttes [t]), und nie-
l zugelassen über die Gewissen zu herrschen, oder wie der
tel Paulus redet [u]), ein Herr seyn wollen über den Glauben,
hes allein dem Hertzenkündiger zustehet, Als wollen S.
fl. Gn. auch zu dieser Bekänntuiss keinen Vnterthanen öf-
ich oder heimlich wider seinen Willen zwingen, sondern den

r) Rom. 11, 20. s) Matth. 7, 18. t) Ioh. 6, 29. Phil. 1, 29.
s. 3, 8. u) 2 Cor. 1, 24.

Curs und Lauff der Warheit GOtt allein befehlen, weil es nicht an Rennen und Lauffen, sondern an Gottes seinem Erbarmen gelegen x), verhoffen aber gäntzlich, begehren auch in Gnaden, und befehlen hiermit ernstlich, dass Vnterthane und andere, so entweder die streitige Religionssache nicht verstehen, oder noch zur Zeit nicht gnugsam darinnen informiret seyn, des lästerns, schmähens, diffamirens, wider die Orthodoxos und Reformatos, die man aus lauterm Hass und Neid für Calvinisch mit vollem Mund aussruffen thut, gleich wie vor Zeiten Tertullianus in Apologetico von den Christen geschrieben: Oditur in innocuis innocuum nomen, sich gäntzlich enthalten, mit den Schwachgläubigen, so sie vermeinen starck zu seyn, Gedult tragen, nach der Vermahnung des Apostels Pauli y) und was sie selbst nicht gelesen, noch bissanhero gnugsam verstanden, nicht bald verketzern oder verdammen, sondern in der Schrifft mit Fleiss forschen, das Urtheil heimgeben dem, der da recht richtet, welcher auch wird t bri , was im finstern verborgen ist, und den Rath baren, alsdann wird einem jeglichen von GOtt etc. 1 Cor. 4. v. 6.

---

m. 9, 16. y) Gal. 4, 1. Rom. 14, 1.

7.

COLLOQUIUM LIPSIENSE,

Das ist,

DIe Vnterredung

n zu Leipzig im Jahr 1631. anwesenden Chur-Säch-
sen, Chur-Brandenburgischen vnd Fürstlichen Hes-
sischen Theologen,

on denen zwischen den Evangelischen streitigen
Religions Puncten.

lerholet vnd nachgedruckt Zu Franckfurt an der Oder durch
Michael Kochen Buchdrückern, Im Jahr M. DC. XL.

durch sonderbahre schickung des Allmächtigen GOttes, die
löblichste vnd Hochlöbliche Evangelische vnnd protestirenden
-Fürsten vnnd Stände, in zimlicher starcker anzahl, zu Leip-
auff dem angestalten *Convent* sich befunden, vnd in Churf.
hl. zu Brandenburg, vnsers gnädigsten Churfürsten vnnd
n, *Comitat*, dero *Theologus* vnd Hoffprediger Herr *D. Jo-*
Bergius, wie auch an Ihrer Fürstl. Gn. Herrn Landgraff
elms zu Hessen, vnsers gnädigsten Fürsten vnd Herrn Hoff-
dero *respective Theologus* vnd Hoffprediger Herr *D. Johann*
us, vnnd Herr *Theophilus Newberger* gewesen, haben die-
, theils der Churf. Durchl. zu Sachsen, etc. vnsers gnädig-
Churfürsten vnd Herrn, anwesenden Ober-Hoffprediger *Do-*
Matthiae Hoë von Hoenegg, theils aber den beyden Herren
triis Professoribus Theologis zu Leipzig, als *Doctori Poly-*
Leysern, Superintendenten, vnd *Doctori Henrico Höpff-*
zugesprochen, denselben auss friedliebenden Gemüt zu
nen gegeben, vnd beklaget, dass zwischen beyder *Religion*
hanen *Theologen* bisshero so hefftige Streitigkeiten fürge-
n, vnnd dadurch die Papisten zu nicht geringer Frolockung
sachet worden weren. Man hette auch gnugsam verspüret,

für vngemach darauss entstanden, vnd wie das Pabstumb solcher Trennung vnnd Zwiespalts zwischen vns beyderseits zu ihrem mächtigen Vortheil sich gebrauchet hetten. Nun aber nicht allein ihnen, sondern auch ihren Gnädigsten vnd Gnädigen Chur- vnd Fürstlichen Herrschafften nichts liebers vnd angenehmers seyn vnd wiederfahren würde, alss wenn entweder die bishero fürgefallene Streitigkeiten gäntzlich verglichen, oder doch zum wenigsten gemildert vnd gemindert werden möchten. So ersuchten sie die Chur-Sächsiche freundlich, ob denselben beliebte, dissfals mit ihnen Vnterrede zu pflegen, vnd zu versuchen, wie weit bey jetziger gelegenheit man beyderseits in einem so guten vnd der Evangelischen Kirchen zuträglichen fürhaben kommen vnd gelangen könte: Mit angehefftem bedinge, dass diese *conferentz* vnnd gantze pur lautere *Privat*handlung allerdings vnverfänglich vnd *vnpräjudicirlich* seyn solte: Sie weren auch geneiget, alles zu thun vnd zu leisten, was nur zur erhebung vnd *facilitirung* dess fürhabenden Werckes sie ohne nachtheil ihres Gewissens thun vnd willigen könten. Wüsten hierüber, dass Sie bey ihren Chur- vnd Fürstlichen Herrschafften mit dergleichen Werck nicht anstreichen, sondern denen zu gnädigsten vnd gnädigen gefallen handeln thäten.

Worauff die Chur-Sächsische obbemeldte drey *Theologen* sich erkleret, ihnen sey vnverborgen, vnnd beklagten es gleicher gestalt höchlich, dass den Evangelischen Kirchen zu grossem schaden die Streitigkeiten bisshero dermassen gewachsen, vnnd sich von Tage zu Tage gleichsam gehäuffet hetten. Wünschten ihres theils von Hertzen, dass GOtt heilsame Mittel vnd Wege zur Vergleichung geben vnd bescheren wolte: Vnd da sie mit darsetzung ihres Bluts die Einigkeit gebürlicher weise, vnd der Göttlichen Warheit allerdings ohne nachtheil, befördern könten, dass Sie darzu williger als willig sich erfinden lassen wolten.

Ob aber, weil das Werck von hoher *Importantz*, vnnd die sämptliche Kirchen vnd *Theologen* beyderseits betreffe, denen man vberall nichts zum verfang handeln vnd begeben möchte, in solcher enge, vnd zwischen so wenig Personen, etwas fruchtbarliches aussgerichtet werden könte, da stünden sie nicht wenig an. Es were den Herrn Chur-Brandenburgischen vnd Fürstlichen Hessischen *Theologen* bekandt, dass es auch dissfalls heisse: *Quod omnes tangit, ab omnibus curari debet.* Was alle angehe, das müsse auch mit aller Einwilligung abgehandelt werden. *Item: Quod capita, tot sensus:* viel Köpff, viel Sinn. So müsten die Chur-Sächsische es in alle wege an Ihre Churf. Durchl. zu Sachsen, ihren gnädigsten Herrn, vnd dero hochansehnliche Herren geheime Räthe bringen, ohne deren vorbewust Ihnen durchauss nicht gebührete, dissfalls auch im wenigsten etwas fürzunehmen, weil die Sache in den *Statum publicum* sehr lauffe. Welches erinnern die Chur-Brandenburgischen vnnd Fürstliche

sehen *Theologi* zwar wol vermercket, dabey aber angedeutet, :weiffelten nicht, So man hier nur einen anfang machte, ;leichsam einen guten Grund zu legen versuchete, es wür- lie andern vnd übrigen *Theologi* in Deutschland sich desto er bequemen, Nachmaln auch in andern Königreichen vnd :n, so viel das *principal* Werck betrifft, der Beyfall wol ;en, so zumahl mit der zeit die hohen Häupter vnd Obrig- ı, dieses hochwichtige Werck zu befördern sich bemüheten, lt ihre gnädigste vnnd gnädige Chur- vnnd Fürsten darzu begierig vnd willig sich finden lassen würden: Sie lebten auch ;ewissen zuversicht, weil sie nichts verfängliches oder ge- ches suchten, Sondern nur von Hertzen wünscheten, fleiss renden, ob der schädliche Riss der Evangelischen Kirchen geheilet werden, es würde Churf. Durchl. zu Sachsen Ihr ı Werck nicht zuwider seyn lassen.

Vnd demnach höchstermeldete Ihre Churf. Durchl. zu Sachsen, ı dero geheimbten Räthen, auff vorhergegangenes gebürliches hin- ıngen, endlich so weit das fürhaben *placitiret*, dass es gantz vnd ıehr nicht, dann zu diesem mahle nur eine *privat* vnd allerdings ıfängliche *conferentz*, auch allein dahin gemeinet seyn solle, zu ıhmen, anzuhören vnd zu erwegen, Ob vnd wie fern man in der purgischen *Confession* einig, oder ob vnnd wie man auff beyden ın näher zusammen rücken möchte, So sind beyderseits *Theologi* amen der Allerheiligsten Dreyfaltigkeit zum ersten mahl den lartii, vor Mittag, in dess Churf. Sächsischen Ober-Hoff- gers der zeit innengehabten Losament, zusammen kommen, lann anfänglich die Chur-Brandenburgischen vnd Fürstliche ische *Theologi* sich freywillig erkleret, dass sie mit Mund Hertzen zu der *Anno* 1530. den 25. *Junii*, Käyser *Carolo* Fünfften hochlöblichster gedechtnüss von den Evangelischen -Fürsten vnnd Ständen zu Augspurg, auff dem Reichstag, ;ebener *Confession* sich bekenneten, vnd derselben, wann wo es begehret würde, ohne einiges bedencken vnterschrei- wolten, sogar, dass ihnen auch nicht zuwieder were, mit schreibung eben dessjenigen Exemplars, so im Chur-Säch- en Augapffel befindlich, ihren *consens* zu bezeugen. Vnd a solches vmb so viel desto lieber vnd mehr thun, weil nicht Sie an ihrem Ort die Pflicht auff die Augspurgische *Con- s* geleistet, Sondern auch zu derselben, so wol als ihre igste vnd Gnädige Herrschafften, in der Chur-Brandenburg, a Fürstenthumb Hessen, sich öffentlich jederzeit bekennet, ıuch in ihren Kirchen vnnd Schulen getrieben hetten.

Belangend aber die *Edition*, so *Anno* 1540. zu Wormbs, *Anno* 1541. zu Regenspurg auff seiten der Evangelischen, nen mit den Papisten angestalten Gesprächen vbergeben wor- könten vnd begehrten Sie solche auch nicht zu verwerffen: ırn richteten sich dissfals nach der Erklerung der Evange-

lischen Chur-Fürsten, vnd Stände, die Sie von solcher *Edition* der Augspurgischen *Confession* im Naumburgischen *Convent, Anno* 1561. gegen Käyser *Ferdinando* dem Ersten höchstrühmlichster gedechtniss gethan hetten. Welches die Chur-Sächsischen zwar dahin haben gestallt seyn lassen; Sich aber ihres theils, wegen der Naumburgischen Handlung, auff die Erklerung, so die Evangelischen Chur-Fürsten vnd Stände in der Vorrede dess *Concordien*-Buchs gethan, hingegen beruffen.

Nach diesem hat beyderseits *Theologen* beliebet, durch alle Articul der Augspurgischen *Confession speciatim* vnd absonderlich zu gehen, vnd wegen derselben ihre meinung zu eröffnen: Da sie dann den Ersten Articul von Gott allerdings, vnd von wort zu wort gut geheissen: Auch die Chur-Brandenburgische vnd Fürstl. Hessische dabey aussdrücklich vermeldet, Sie gläubten mit vnd neben den Chur-Sächsischen fest, dass Gott einig im Wesen, vnd drey in Personen: dass auch die Einigkeit Göttlichen Wesens, vnd das geheimniss der drey vnterschiedenen Personen in der Gottheit, im Alten vnd Newen Testament, [illegible] vnd vnwiedertreiblich gegründet sey; vngeachtet etlicher [illegible]e anderwertiger Ausslegung, so von etlichen Lehrern in Schrifften geschehen seyn mag. Sie gläubten auch, so wol [illegible] Chur-Sächsische, von Hertzen, dass Gott *simpliciter*, vnd [illegible] [illegible]angs, ein ewiges, vnleibhafftes vnd vntheilhafftes Wesen, onne Ende, vnnd ohn einige Ve[r]schrenckung, also vnermesslich allmächtig sey, dass Er alles thun könne, was Er nur wolle, vnd dass ihm gantz nichts vnmüglich, denn allein was nach ausweisung Göttliches Worts, seiner Natur vnd Willen zuwieder vnd entgegen ist. In allen vbrigen Punkten auch, die im Ersten Artickel, so wol im gegensatz begriffen, weren sie durch vnd durch einmütig vnd einstimmig.

Vom andern Artickel haben beyderseits *Theologen* sich erkläret: Sie gläubten, dass nach dem Fall Adae alle Menschen, so natürlich geboren werden, auch der gläubigen Kinder, warhafftig in Sünden empfangen vnd geboren werden, dass auch dieselbe Seuche vnd Erbsünde in ihnen warhafftig Sünde sey, vnd alle diejenigen vnter dem ewigen GOttes Zorn verdamme, so nicht durch die Tauffe vnnd den Heiligen Geist wiederumb new geboren werden, Darbey es also in der Ersten *Conferentz* verblieben.

Nach Mittage am dritten, wie auch am vierdten *Martii*, ist der dritte *Articul* der Augspurgischen *Confession* in fleissige Erwegung gezogen worden. Vnd zwar so haben die Chur-Brandenburgische vnd Fürstl. Hessische sich dahin erkleret, dass sie dem Buchstaben vnd Worten nach, alles das annehmen vnd für wahr halten thäten, was in dem *Articul* stehe: Denn Sie nicht weniger als die Chur-Sächsischen vnwiedersprechlich gläubten, Gott der Sohn sey wahrer Mensch worden, geboren auss der frawen Maria, welche vor, in vnd nach der Geburt eine

fraw geblieben, vnd nicht nur eine Menschengebärerin, auch
t nur Χριστοτόκος, oder eine Christgebärerin, sondern war-
ig eine Θεοτόκος oder Gottsgebärerin sey. Dieser wahrer
vnd Mensch sey in einer vnzertrenten Person warhafftig
ren, Er habe warhafftig gelitten, Er sey gecreutziget, gestor-
begraben, warhafftig am dritten Tage von den Todten auffer-
len, auffgefahren gen Himmel, sitzend zur Rechten Gottes,
Er ewig herrsche vber alle Creaturen vnd regiere, dass Er
so an Ihn gläuben, durch den heiligen Geist heilige, reinige,
ke, tröste, ihnen auch Leben vnd allerley Gaben vnd Güter
heile, vnd wieder den Teuffel vnd wieder die Sünde schütze
beschirme, vnd wie die Wort des Artickels weiter lauten.
sehten auch, das sie bey solcher *summarische* Bekentnüss
men werden möchten.

Weil sie aber nicht in abrede gewest, dass die Wort des
m Artickels nicht auff gleiche weise von den Chur-Sächsi-
n vnd den Chur-Brandenburgischen vnd Hessischen *Theologen*
nden würden, vnd dass in vnterschiedlichen Puncten ziem-
harter vnd hefftiger Streit bisshero fürgegangen: So haben
hen nicht zuentgegen seyn lassen; dass vnter einander wei-
en solchen hohen vnd wichtigen Puncten vnterrede gehalten
e: Da dann nach hin vnd her beschehener erwegung es end-
dahin gerichtet worden, dass die Chur-Sächsische, vnd auch
Brandenburgische vnd Fürstl. Hessische anwesende *Theolo-*
gi nachfolgenden *Puncten* sich verglichen:

1. Dass der Sohn GOttes eine vollkommene, auss Seel vnd Leib
hende Menschliche Natur, allein im Leib der Jungfrawen *Ma-*
riae die Einigkeit seiner Göttlichen Person angenommen, Also,
krafft der Persönlichen vereinigung der Sohn Gottes nicht
verbaliter oder den worten nach, Sondern warhafftig vnd in
That selb Mensch, vnd hingegen der Mensch nicht nur wörtlich,
ern auch warhafftig GOttes Sohn sey, vnd dass dieselbe Per-
die Eigenschafften beyder Naturen gemein habe, Solche auch
hr recht gesaget werden.

2. Dass die zwo Naturen in Christo, die Göttliche vnd die
chliche, also vnaufflösslich vnd vnzertrenlich mit einander
nigет seyn, dass zu keiner Zeit vnd an keinem einigen Ort,
im Stande der Ernidrigung, als der Erhöhung, einige zer-
ung oder sonderung zwischen den Naturen geschehen, vnd
jemaln von der andern abgeschieden gewesen, auch im Tode
nicht. Denn ob wol dazumahl das Band des Leibes vnd
Seelen zertrennet worden, So sey doch das Bandt der Per-
hen Vereinigung beyder Naturen vnzertrennet vnd vnaufflöss-
geblieben, krafft dessen auch der Sohn Gottes ausser, das
ohne sein Fleisch, vnd von demselben abgesondert, weder
n oder irgends, nach der Empfängniss gewesen, vnd ohne sein
ommenes Fleisch jemals vnd irgends seyn werde.

3. Dass nicht allein die beyden Naturen gantz vn
lich vnd vnauflösslich auffs aller innerste, sondern auc
fuse, vnd ohn einige Vermengung, Vermischung vnd ex
oder gleichmachung, so wol der Naturen, als derselbe
schafften, mit einander vereiniget seyn. Dann wie die
Natur durch die Persönliche vereinigung nicht die Me
Natur, noch diese die Göttliche Natur worden: Sondern
liche Natur Göttlich bleibet; die Menschliche auch ei
Menschliche Natur ist vnd bleibet in Ewigkeit: Also a
die Göttlichen Eigenschafften der Göttlichen Natur Eig
ten geblieben, vnd niemaln der Menschheit Eigenschaf
den: Gleich wie auch die Menschheit ire Eigenschafften
vnd solche der Göttlichen Natur Eigenschafften nicht word

4. Ist man dessen beyderseits einig worden, Ob
den vnd Sterben allein der Menschlichen Natur Eigen
sind, So habe doch nicht eine blosse Menschheit gelitte
dern GOttes Sohn selbst, der Herr der Herrligkeit 1
der Fürst des Lebens, Act. 3. der gelobte GOtt von E
habe nach dem Fleisch gelitten, vnnd ihm das Leiden sei
sches appropriiret vnd zugeeignet, Rom. 9. 1 Pet. 4.
das für vns vergossene Blut, nicht nur ein blosses M
Blut, Sondern auch des Sohnes GOttes Blut, 1 Ioh.
GOttes eigenes Blut, wie S. Paulus redet, Actor. 20.

5. Dass die Reden, die Gottheit selbst hat gelitten,
blosse Menschheit allein hat gelitten, beyde vnschrifftmes
Derowegen man deroselben sich billich enthalte.

6. Sind beyderseits *Theologi* dessen einig gewesen,
Christo, nicht nur den blossen Worten nach, sondern w
die gantze fülle der Gottheit leibhafftig wohne, Col. 2.
der gantze Christus ohne zertrennung der Naturen, all
allmechtig vnd allgegenwertig sey, Nicht zwar, als ob di
senheit, allmacht vnd allgegenwart auch der Menschliche
eigenschafften weren, oder derselben in, an, vnd auss i
zustünden: Vielweniger, als ob diese Eigenschafften w
in dem Fleisch Christi hafften, Sondern sie seyn vnd
allein der Göttlichen Natur Eigenschafften, vnd wer
gantzen Person, GOtt vnd Menschen, vmb der innerlic
sönlichen Vereinigung beyder Naturen willen, zugeschrie

7. Ist man beyderseits einig, dass der gantze JEs
stus in einer vnzertrenten Person, als GOtt vnd Men
einige aussschliessung oder absonderung der Menschliche
anzuruffen, vnd das vertrawen auff ihn vnd seinen allerl
Verdienst zu setzen sey, Allermassen im *Ephesini*schen
hievon beschlossen worden.

8. Bekennen beyde Theil, dass der gantze JEsus in
zertrenten Person, GOtt vnd Mensch, im Himmel vnd a
allgegenwertig (jedoch ohne eine leibliche Räumligkeit) alle

behersche, von einem Meer biss zum andern, Ps. 72. dass ihm s vnter seine Füsse gethan sey, Ps. 8. dass er einen Fuss dem Meere, den andern auff der Erden habe, Apoc. 10. s er bey vns seyn vnd bleiben werde biss ans Ende der Welt, th. 28. Vnnd wo ihrer zween oder drey in seinem Namen sammen sind, dass er alsdann auch gantz mitten vnter ihnen Matth. 18; dass er alles in allem erfülle, Ephes. 4. Vnd nach *S. Pauli* ausspruch, GOtt der Vater den HErrn JEauferwecket von den Todten, dass er ihn gesetzet zu seiner hten im Himmel vber alle Fürstenthumb, gewalt, macht, Herrsft, vnd alles was genandt mag werden, nicht allein in dieser lt, sondern auch in der zukünfftigen.

9. So lassen beyderseits *Theologi* die Hellefahrt des HErrn n schweren vnd wichtigen Glaubens-Artickel bleiben, der so ig als der Artickel vom Sitzen zur Rechten mit Menschli- Vernunft könne erreichet vnd begriffen werden, vnd beken- dass der gantze Christus, Gott vnd Mensch, zur Helle geen, den Teuffel vberwunden, der Hellen Gewalt zerstöret, dem Teuffel alle seine Macht genommen habe.

10. Ist man auff beyden Theilen darinnen einig, dass der rr Christus nicht schon in Mutterleibe, sondern allererst den tzigsten Tag nach seiner Aufferstehung gen Himmel gefahren : Ob Er aber wol warhafftig, räumlich vnd sichtiglich, vnd it etwan verschwindungsweise gen Himmel gefahren, vnd der mel, dahin Er gefahren, vnd in welchem die gebenedeyten himmlischen Vaters seyn, eine liebliche Wohnung, vnd geter ausser dieser Welt in der höhe befindlicher von GOtt verteter Ort ist, da wir vnsere Wohnunge haben sollen, Ioh. So sey doch der HErr im Himmel nicht eingeschlossen.

11. Gestehen beyde Theile, dass durch die Rechte des Allmächn Vaters weder gewisser oder erschaffener Ort, vnnd durch das en zur Rechten GOttes kein leibliches oder räumliches sitzen verden werde: Sondern die Rechte GOttes heisse so viel als die Mait, Krafft vnnd Allmacht Gottes, daher sie die Rechte der krafft ttes genennet wird, Luc., 22. *Item*, die Rechte der Majestät in Höhe, Hebr. 8. die Rechte, so den Sieg behelt, Ps. 118. Rechte, für welcher niemand sich verbergen oder entwenden n, Ps. 139. Das sitzen aber zur Rechten GOttes sey, dass istus ewig regiere vnd hersche, welches auch von ihm nach der melfahrt vollkömmlich vnd herrlich, nach beyden Naturen, r alle Creaturen geschicht, Sonderlich aber regieret Er seine he, als dero Haupt, durch welches der Vater alles behert, vnd welches Er von männiglichen wil geehret vnd anget wissen.

12. So sind beyderseits *Theologi* von dem Ampt des HErrn Christi dessen einig, dass der HErr Christus habe nach len Naturen das H. Mitler- vnd Erlösungs-Ampt verrichtet:

tes Sohn habe in, mit vnd durch das angenommene allerhei-
e Fleisch gewircket: Vnd sey demnach die angenommene
hheit von wahrer verrichtung vnd kräfftiger cooperation
ut [illegible] itwirckung der Amptswercke des Herrn, als von der Le-
be [illegible] machung, von der Rechtfertigung, von der Seligmachung
d [illegible] tenschen vnd dergleichen, durchauss nicht aussgeschlossen,
das Fleisch des Sohns GOttes ein lebendigmachendes Fleisch
genennet werde, Ioh. 6. Vnd das Blut des Sohns Gottes habe
die Krafft, alle Menschen zu reinigen von allen ihren Sünden,
1 Ioh. 1.

Vber dieses aber haben die Chur-Sächsische *Theologi* ferner die vnfehlbare gründliche Warheit zu seyn bekennet, dass der HErr JEsus nicht allein nach [illegible]r Göttlichen, sondern auch nach der Menschlichen Natur, wa[illegible]afftig allwissend, allmechtig vnd allgegenwertig sey: Jedoch dass die Allwissenheit, Allmacht vnd Allgegenwart der Menschlichen Natur nicht alss natürliche Eigenschafften, Sondern alss durch die Persönliche vereinigung, vnd durch die zur Rechten GOttes erfolgete Erhöhung mitgetheilet, auch in der Person vnd nicht ausser derselben absonderlich zugeschrieben werden. Wie denn auch die Chur-Sächsischen bey der Regul vnverrückt geblieben, Alles was von Christo gesaget werde, dass Er in der zeit an Herrligkeit, Macht, Majestät vnd Ehre empfangen, dass solches nicht nach der Göttlichen, sondern allein nach der Menschlichen Natur zu verstehen sey, nach welcher Christus habe können erhaben, vnd ihme auss gnaden der Name vber alle Namen gegeben werden, wie die alte Regel lautet: *Excelsus non exaltatur, sed caro excelsi exaltata est.* Der schon als GOtt von Natur hoch, ja der Allerhöheste ist, der kan nicht erst in der zeit erhöhet werden, das Fleisch aber des Allerhöchsten ist in der zeit, jedoch nicht ausser der Person, sondern in der Person, zu der vnendlichen Göttlichen Majestät, Ehre vnd Herrligkeit erhaben worden.

Hierauff haben sich die Chur-Brandenburgische vnd Fürstl. Hessischen also erkleret, Sie bekenneten gar gerne, dass die Gottheit, oder Christus nach seiner Gottheit, eigentlich nicht erhöhet, dass er auch keine newe innerliche Herrligkeit, Macht, Majestät noch Ehre nach der Gottheit an ihr selbst empfangen: Dann nach derselben ist vnd bleibet er von Ewigkeit der Allerhöchste, Mächtigste vnd Vollkommenste: Jedoch, dass auch nicht die Menschliche Natur für sich allein vnd absonderlich erhöhet, gleich wie sie nicht allein vnnd absonderlich gelitten, Sondern das die Person des Sohns Gottes im Fleische bis zum Tode des Creutzes erniedriget, vnd im Fleische durch seine Aufferstehung, Himmelfahrt vnd sitzen zur Rechten Gottes erhöhet sey, durch welche Erhöhung die Menschheit an ihr selbst verkläret, vnd vber alle Creaturen erhaben, die Gottheit aber nicht an ihr selbst, son[dern] nur vns Menschen vollkömlicher verkläret vnd offenbaret ist,

das Mitlerampt, vnd gantze Amptsgewalt vnnd Ehre, nicht einen oder andern Natur absonderlich, sondern der gantzen on, dem Sohne Gottes im Fleische, vom Vater gegeben sey, hes Ampt Er auch, wie zuvor erkläret, nach beyden Naturen sich führet vnd verrichtet. Sie bekennen ferner, dass zwar stus nicht allein nach der Gottheit, sondern auch nach der schheit, durch erleuchtung vnd mitwirckung der Gottheit, ding wisse vnd alle ding zu thun vermöge, die einigesweges einem Mitlerampt gehören; dass Er auch nicht nach der heit allein, Sondern auch nach der Menschheit seiner Kirauff Erden mit seiner kräfftigen wirckung, gnad vnd hülffe gegenwertig sey, dieselbige mechtiglich schütze, erhalte vnd ere mitten vnter seinen Feinden, nach der Verheissung: Ich bey euch biss an der Welt ende, vnd, Wo zwey oder drey einem Namen versamlet sind, da bin ich mitten vnter ihnen. Nur allein verneinen sie festiglich vnd haltens der H. ifft zuwieder seyn, dass Christus nach der Menschheit, die Menschliche Natur vnd Wesen, oder der Leib Christi r *Substantz* vnd Wesen nach, vnsichtbarer weise, an allen vnnd bey allen Creaturen sey, weder im Stande der Erigung, noch im Stande der Erhöhung, weder wegen der Perchen vereinigung, noch wegen des sitzens vnd herschens zur ten Gottes. Sie verneinen auch, dass die andern Göttli-Eigenschafften, Allwissenheit oder Allmacht der Menschli-Natur also mitgetheilet seyn, dass dieselbe, in einerley vnchen Macht vnd Wissenschafft mit der Göttlichen, allwissend allmechtig worden sey, vnnd ihr solches *in abstracto*, wie in Schulen redet, das ist, mit Natur Namen, recht zugeben werden könne.

Schliesslich halten sie es dafür, dass kein besser Mittel zur eichung in diesem Punkt sey, als dass man in diesem ho-Geheimniss bey denen Redens-Arten allein, welche in der en Schrifft, inn den vhralten allgemeinen *Conciliis*, vnd in Augspurgischen *Confession* aussdrücklich gebraucht worden, eibe, wie sie denn ihres theils zu keinen andern Reden sich nden wollen. Welches letztere die Chur-Sächsische auff tige fernere Vnterredung vnd mehrer Aussführung haben let seyn lassen. Vnnd so viel vom dritten Articul. Bey hem beyderseits *Theologi* angehenget, dass sie von Hertzen mpten vnd verwürffen, alle Irthümb der alten vnd newen *aner, Nestorianer, Eutychianer, Monotheliten, Marcioniten, nianer*, vnnd wie sie immer Namen haben möchten, dargegen zum Apostolischen, Nicenischen, Athanasianischen *Symbolen* Mund vnd Hertzen bekennen theten.

Im vierden Artickel sind beyderseits *Theologi* auch einstimmig sen, vnd haben die Chur-Brandenburgische vnd Fürstl. Hessisich erkleret, dass der vierde Artickel gleichesfalls jedes-

mals von ihnen sey beliebet, vnd darbey gelehret worden, dass Christus der HErr vnd Heiland für alle Menschen gestorben, vnd mit seinen Todt für die Sünde der gantzen Welt völlig, vollkömlich, vnd in sich kräfftiglich genug gethan habe: Das es auch nicht nur ein Scheinwille were, Sondern dass es sein eigentlicher ernster wille vnd befehlich, dass alle Menschen an ihn solten gläuben, vnnd durch den Glauben selig werden: Also, dass keiner von der Krafft vnd Nutz der gnugthuung Christi ausgeschlossen sey, alss der sich selbst durch den Vnglauben ausschliesse.

Den Fünfften, Sechsten, Siebenden vnd Achten Artickel haben Sie durch vnnd durch, ohne einigen Ausszug, gleich den Chur-Sächsischen angenommen, alss die jederzeit in ihren Kirchen also gelehret worden.

Den Neundten ingleichem, vnd dabey aussdrücklich gemeldet, dass die heilige Tauffe vmb des Göttlichen befehlichs willen, als ein verordnetes Mittel zur Seligkeit nötig sey, Vnd ob wol die Gnade Gottes durch die Tauffe nicht *ex opere operato*, oder vmb des blossen Wercks willen, wie auch nicht durch die blosse eusserliche abwaschung oder besprengung, die Seligkeit wirke: So geschehe es doch krafft des Worts der Einsatzung vnd Verheissung, vermittelst der Tauffe. Sie haben auch mit vnnd neben den Chur-Sächsischen dafür gehalten, dass recht vnd nötig sey die Kinder zu tauffen, vnd wenn man sie durch die Tauffe Gott fürtrage, dass sie auch alssdann dadurch in die Gnade Gottes, GOttes Ordnung nach, an vnd auffgenommen werden.

Den Siebenden *Martii* ist vor vnd nach Mittage zu den vbrigen Artickeln geschritten, vnd dieselben erwogen worden. Da denn die Chur-Brandenburgische vnd Fürstl. Hessische *Theologi* den zehenden Artickel vom heiligen Abendmahl gantz, wie er in der *Anno* 1530. vbergebenen *Confession* lautet, von worten zu worten acceptiret vnd angenommen. Hierüber haben sie namentlich neben den Chur-Sächsischen verworffen die Päbstliche verwandelung, Ingleichen die *Concomitantz*, die stetswerende Sacramentliche gegenwart des Leibs vnd Bluts ausser der befohlenen Handlung, die *συνουσίαν*, die coëxistentiam, Inexistentiam, alle räumliche vnd leibliche art der gegenwart des Leibs, vnd die anbetung, so zum Brod oder zur gestalt des Brods gerichtet wird.

Sie haben weiter bekand, dass im H. Abendmahl nicht nur warhafftig gegenwertig seyn die eusserlichen *Elementa* dess Brodts vnd Weins: Auch nicht nur die krafft vnd wirckung, oder die blossen Zeichen des Leibes vnd Bluts, sondern dass der wahre wesentliche Leib, so für vns gebrochen, vnd das wahre wesentliche Blut Jesu Christi selbst, so für vns vergossen worden, vermittelst des gesegneten Brodts vnd Weins, warhafftig vnd gegen-

g gereichet, aussgetheilet vnd genossen werden, krafft der *mentlichen* Vereinigung, welche bestehet nicht in der blos-edeutung, auch nicht nur in der versieglung, Sondern auch mptlicher vnzertrenten aussthei‌lung der irdischen *Element*, les wahren Leibs vnd Bluts Jesu Christi: Jedoch habe diese *mentliche* vereinigung nicht statt, ausser der von Christo lnen handlung, sondern allein in derselben.

Weiter ist man dessen einig gewesen, dass auch in der lichen Niessung nicht nur die krafft, nutz vnd wirckung, rn das Wesen vnd die *Substantz* des Leibes vnd Bluts Jesu ti selbst, im gebrauch des H. Abendmals, so allhie auff a geschicht, genossen, dz ist, geistlicher weise durch den en glauben gessen vnd getruncken werde, vnd dass diese iche Niessung zum seligen gebrauch des hochwirdigen Abend-hochnotig sey.

Nicht weniger sind beyde Theil darinnen einstimmig gewe-dass in der Sacramentlichen Niessung die irdischen *Ele-*, vnd der Leib vnd Blut Christi zugleich vnd mit einander sen werden. Dass aber solche Niessung mit dem *organo* oder mündlich, so wol von den vnwürdigen, alss von den igen geschehe, das haben die Chur-Brand. vnd Fürstl. Hes-e nicht zugeben wollen. Zwar gestünden sie, dass vermit-des gesegneten Brodts vnd Weins, der wahre Leib vnd Christi gegenwertig empfangen werde, aber nicht mit dem le, sondern allein durch den Glauben, durch welchen der vnd Blut des HErrn mit denen, die das Abendmal wir-h geniessen, geistlicher weise vereiniget: den vnwürdigen der Leib vnd das Blut nur angeboten, aber von ihnen vmb vnglaubens willen nicht genossen vnd empfangen, sondern ossen vnd verworffen werde.

Dahingegen die Chur-Sächsische darauff beharret, dass im gen Abendmahl, vermittelst der gesegneten *Element* der wahre vnd Blut des HErrn Jesu Christi mündlich gessen vnd ge-ken werden, wie die wort lauten: Esset vnd trincket. ob wol das gesegnete Brodt vnd der Leib des HErrn in *Sacramentlichen* Niessung, von allen *Communicanten*, und dem organo oris, oder mit dem leiblichen Munde empfan-werde, dass doch die Niessung, so viel den Modum oder weise anlanget, auff unterschiedene art geschehe: In deme mit dem Munde das Brod vnd den Wein ohne Mittel vnd llicher weise geniesse: den Leib vnd Blut Jesu Christi aber ohne Mittel, sondern krafft der gesegneten Element, auff sche vnd vbernatürliche GOtt allein bekante weise, vnd also einige Fleischliche natürliche verschlingung, oder käwung, verzehrung des Leibes vnd Bluts, mit dem Mund em-ge.

Ob nun wol, so viel den zehenden Articul anlanget, in

diesem passu der mündlichen Niessung, keine vergleichung der zeit hat seyn wollen, Sondern derselbe, wie vor diesen zu Marpurg, *Anno* 1529. aussgesetzet worden: so haben doch die Chur-Brandenburgische vnd Fürstliche Hessische dafür gehalten, Es köndte nichts desto weniger eine Christliche vereinigung geschehen, oder doch zum wenigsten eine *Tolerantz* erfolgen, Sie begehrten auch vmb dieses Punctes willen diejenigen, so sie nicht verdammen, noch ihre Meinung ihnen für einen nötigen Glaubens Artickel auffdringen wollen, keines weges zu verdammen: Nicht zweifelnde, weil man in den vbrigen *Principal*stücken dieses Artickels allerdinges einig, dass man dennoch für einen Mann wieder das Pabstumb stehen könte. Demnach aber die Chur-Sächsische diesen Fürschlag dafür gehalten, dass ihme weiter in der furcht des HErrn nachzudencken, vnnd mit mehren *Theologen* davon Christliche Vnterrede zu pflegen sey, So ist solches auch für dissmahl dahin gestellet worden.

Bey dem Eilfften Artickel der Augspurgischen *Confession* haben die Chur-Brandenburgische vnd Fürstl. Hessische sich dahin erkleret, Sie hielten die in etlichen Evangelischen Kirchen vbliche Beicht, wenn sie ohne missbrauch, vnd als ein Mitteldiug geschicht, für eine freye Christliche vnd gute *Ceremoni*, die mit nutz in der Kirchen GOttes könne gebrauchet, vnd wo sie schon gebräuchlich ist, wol möge behalten werden. Die Päbstliche Zwang vnd Nothbeichte aber, so wol andere fürgehende Missbräuche, seyn gantz vnrecht vnd verwerfflich.

Vom Zwölfften, Dreyzehenden, Viertzehenden, Funffzehenden, Sechzehenden, Siebenzehenden, Achtzehenden, Neunzehenden, Zwantzigsten, Ein, Zwey, Drey, Vier, Fünff, Sechs, Sieben, Acht vnd Zwantzigsten Artickel ist man durch vnd durch ohne wiedersprechen einig gewesen. Vnd haben die Chur-Brandenburgische vnd Fürstl. Hessische bey dem Neunzehenden sich absonderlich dahin erkleret, dass Gott keine vrsache noch vrsacher der Sünden sey: keinen Menschen zur Sünden oder zum Vnglauben geschaffen, noch in oder auss einen blossem Rathschluss entweder zur Sünden, oder zur Verdammniss verordnet habe.

Vnd ob wol in der Augsp. *Confession* die Lehre von der ewigen Gnadenwahl nicht aussdrücklich berühret ist, So haben doch beyderseits *Theologen* für rathsam erachtet, auch in diesem Punct, vber welchen bisher viel streitens gewesen, ihre Lehr vnd meinung zu erkleren, Da dann die Chur-Brandenb. vnd Hessische dieses ihre einhellige Lehre vnd Glauben zu seyn bekennet:

Dass Gott von Ewigkeit her in Jesu Christo auss dem verderbten Menschlichen Geschlecht, nicht alle, sondern etliche Menschen, deren zahl vnd Namen ihm allein bekandt seyn, erwehlet habe, die er zu seiner zeit, durch krafft vnd wirckung

es Worts vnd Geistes, zum Glauben an Christum erleuchtet ernewert, auch in demselben biss ans ende erhelt, vnnd ich durch den Glauben ewig selig machet.

Dass er auch keine vrsach, oder anlass, oder vorhergehendes Mit- oder *Condition* solcher Wahl in den Erwehlten selbst gefun- oder zuvor ersehen, weder ihre gute Wercke, noch iren iben, oder auch die erste heilsame Neigung, Bewegung oder illigung zum Glauben, sondern dass alles gute, das in ihnen allein auss der lautern freywilligen Gnaden Gottes, die ihnen andern in Jesu Christo von Ewigkeit verordenet vnd gegeben vrsprünglich herfliesse.

Dass auch Gott von Ewigkeit die jenigen, die in ihren den vnd Vnglauben beharren, zum ewigen Verdammniss ver- et vnd verstossen habe, nicht auss einem solchen absoluto eto, oder blossen Willen vnd Rathschluss, alss ob Gott den sten Theil der Welt, oder einigen Menschen, ohne ansehung r Sünden vnd Unglaubens, zum ewigen Verdammniss, oder vrsach desselben entweder von Ewigkeit verordnet, oder in Zeit erschaffen: Sondern die Verstossung, so wol alss die mmung, sey geschehen auss seinem gerechten Gerichte, des- vrsach in den Menschen selbst ist, nemlich, ihre Sünde, Vn- ertigkeit vnd Vnglauben: dass also die gantze Schuld vnd ch der Verstossung vnd Verdammung der Vngläubigen sey hnen selbst; die gantze Vrsach aber der Wahl vnd Seligkeit Gläubigen sey allein die pur lautere Gnade Gottes in JEsu isto, nach dem Wort des HErrn: Israel du bringest dich st in Vnglück: dein Heyl aber stehet allein bey mir.

Dass demnach auch ein jeder seiner Wahl vnd Seligkeit t *a priori*, auss dem verborgenen Raht Gottes, sondern allein *steriori*, aus dem geoffenbahrten Wort Gottes, vnd auss sei- Glauben vnd Früchten des Glaubens an Christum gewiss seyn vnd könne: vnd gar nicht folge, wie etwa die ruchlose t diesen hohen Artickel spötlich missbraucht, viel weniger gelehret werden könne, Wer erwehlet sey, der möge in er Gottlosigkeit beharren, so lange er wolle, er müsse doch g werden, Wer nicht erwehlet, wann er gleich an Christum hafftig gläubete vnd Gottselig lebte, müste doch verdammet den.

Wann aber jemand in diesem hohen Geheimniss weiter for- en vnd grübeln, vnd ausser Gottes freyem, gnädigen, gerech- Willen, andere vrsachen suchen wolte, warumb GOtt vnter Menschen, da sie von Natur gleich gewesen, da er sie auch h seiner Allmacht wol hette allesampt gläubig vnd selig ma- n können, dennoch etliche für andern in der That gläubig acht, dargegen die vbrigen in ihren Sünden, vnd freywilli- , halsstarriger Vnbussfertigkeit vnd Vnglauben gelassen? Da echen sie mit dem Apostel: Mensch wer bistu, dass du mit

t r--hten wilt? Hat nicht der Töpffer macht, auss einen vn-
denklumpen zu machen ein Fass zu Ehren, auss lauter
, das ander zu unehren, auss gerechtem Gerichte? O
w ine Tieffe des Reichthums vnd Erkentniss Gottes! Wie
vnbegreifflich sind seine Gerichte, vnd vnerforschlich seine Wege? Wer ist sein Rathgeber gewesen? Oder wer hat seinen Sinn erkandt, Oder wer hat ihm etwas zuvor gegeben, das ihm wieder vergolten würde?

Hingegen die Chur-Sächsischen nachfolgenden gestalt sich erkleret:

1. Dass Gott von Ewigkeit her, vnd ehe der Welt Grund geleget worden, in Christo nicht alle, sondern etliche Menschen zur ewigen Seligkeit erwehlet habe.

2. Dass die zahl vnd Namen der Ausserwehlten Gott allein bekandt sey, wie der HErr spricht: Er kenne seine Schaffe, Joh. 10. vnd wie S. Paulus saget: Gott kenne die seinen.

3. Dass Gott die jenigen von Ewigkeit her erwehlet habe, welche er gesehen, dass sie in der Zeit, durch krafft vnd wirckung seines Worts vnd Geistes, an Christum gläuben, vnd in demselben biss an ihr ende verharren würden, Vnd ob wol die Ausserwehlten eine zeitlang auss der Gnaden GOttes fallen können, So sey es doch vnmüglich, dass solches *finaliter* vnd beharrlich geschehe.

4. Dass Gott in der erwehlung keine vrsach oder anlass solcher Wahl in den erwehlten selbst gefunden, auch keine ersten heilsame neigung, bewegung oder einwilligung zum Glauben, Sondern dass alles das gute, so in den Ausserwehlten ist, auss der pur lautern freywilligen Gnaden GOttes, die ihnen in Jesu Christo von Ewigkeit her gegeben ist, vrsprünglich herfliesse.

5. Dass GOtt von Ewigkeit her allein die jenigen, so Er gewust, dass sie in ihren Sünden vnd Vnglauben verharren würden, zum ewigen Verdammniss vnd Verstossung verordenet habe.

6. Dass diese Verstossung gar nicht geschehen auss einem *absoluto decreto* oder blossen Rathschluss vnd willen, Als ob Gott ohne ansehung der Menschen Vnglaubens, jemanden, allein nach seinem gefallen, verdammet habe. Dann kein solcher blosser Rathschluss in Gott gewesen, krafft welches Er entweder den grösten Theil der Menschen, oder auch nur einen einigen Menschen, zum ewigen Verdamniss, oder zur vrsach desselben, entweder von Ewigkeit her verordnet, oder in der zeit geschaffen habe.

7. Dass aber gleichwol so viel Menschen ewig verlohren vnd verdammet werden, dass geschehe zwar auss dem gerechten Gerichte Gottes: Aber die vrsache solcher Verdamniss sey in den Menschen selbst, nemlich, ihre herschende Sünden, ihr Vnglaube vnd Vnbussfertigkeit, dass also die gantze Schuld vnd Vrsach der verstossung vnd verdammung der Vngläubigen in ihnen selbst,

gantze vrsach aber der Wahl vnd Seligkeit der Gläubi-
die pur lautere Gnade Gottes in JEsu Christo sey, nach
Wort des HErrn: Israel du bringest dich selbst in Va-
t, dein Heyl aber stehet allein bey mir. Hos. am 13. Cap.

8. Dass ein jeder seiner Wahl vnd Seligkeit nicht *a priori*, dem verborgenen Rath GOttes, sondern allein *a posteriori*, dem geoffenbarten Wort GOttes, vnd auss seinem Glauben ;hristum gewiss seyn solle vnd könne, vnd gar nicht folge, etwa die Ruchlose Welt diesen hohen Artickel spöttlich miss-cht, vielweniger also gelehret werden könne oder solle: Wer ehlet sey, der möge in seiner Gottlosigkeit beharren, so e er wolle, Er müsse vnd würde dennoch selig werden: Wer t erwehlet sey, der müsse dennoch verdampt werden, ob er h noch so gewiss an Christum gläubete, oder noch so Gott-leben thäte.

9. Dass in diesen hohen Geheimniss der Gnadenwahl viel en von den Menschen erreget werden, die wir in dieser ligkeit nicht verstehen, noch anders als auss S. Paulo be-orten können: Mensch wer bistu, dass du mit Gott rechten Rom. 9. Item: O welch eine Tieffe des Reichthums, Weissheit vnd Erkendtniss Gottes? Wie vnbegreifflich sind Gerichte? vnd wie unerforschlich sind seine Wege? Wer es HErrn Rathgeber gewesen? Vnd wer hat seinen Sinn dt? Oder wer hat ihm etwas zuvor gegeben, dass ihm wie-gegeben werde. Rom. 11. Cap.

10. Vber dieses alles haben die Chur-Sächsische *Theologen* erkleret, dass sie auch ferner für recht vnd der H: Schrift ss hielten, alles das jenige, so in dem *Concordien*buche von n Artickel der Gnadenwahl gelehret werde. Vnd das na-ich, GOtt zwar auss gnaden in Christo vns erwehlet, aber stalt, dass Er vorher gesehen, Wer beharrlich vnd warhaff-n Christum gläuben würde, vnd welche Gott vorher gesehen, sie also gläuben würden, die habe Er auch verordnet vnd hlet, selig vnd herrlich zu machen.

Ist also diese gütliche, vnverfängliche *privat-Conferentz* den Martii geendet, darbey aber nochmaln *protestiret* worden, man auff keinem Theil, weder den hohen Potentaten vnd gkeiten, noch andern *Interessirten Theologen*, am allerwenig-beyderseits gantzen Kirchen, hierdurch im geringsten zu *udiciren* begehrte: Sondern dass es allein dahin gemeinet ge-n, für allen dingen anfänglich *Summariter* zu vernehmen, vnd wie weit beyde Theil in den Acht vnd zwantzig Artickeln Augspurgischen *Confession* einig seyn: vnd ob nicht zu hof-vnd dahin sich durch fernere der mehrern friedliebenden *logen Conferentz*, zuforderst auch Christlicher, hoher Obrig-n Autoritet zu bemühen, damit eine nähere Zusammenhal-an vnd auffgerichtet, vnd durch solches Mittel die wahre

he GOttes erweitert vnd vermehret, den Papisten auch die ıng, welche sie bisshero, wegen fürgegangener Spaltung, t, in etwas benommen werden möchte.

ınmittelst, vnd ehe das erfolget, solle alles, was bey jetzi- *Conferentz* vorgegangen, in dem Stande seyn, alss ob nichts ...gangen were: Vnd kein Theil sich vnterfangen, ohne des andern aussdrückliche bewilligung, diese beschehene Handelung vnd *Consignation*, zur vngebür zu *spargiren*, oder vorgreifflich aussubreiten. Es wollen auch beyderseits *Theologi* einander Christliche Liebe ins künfftige erzeigen. Alles trewlich vnd ohne gefehrde.

Der GOtt der Warheit vnd des Friedens, gebe Gnade, dass wir alle in ihm eins werden, vnd in eines vollkommen seyn, wie V.. vnd der Sohn eines sind, Ioh. 17. Amen, Amen, im Namen ı Christi, Amen.

Actum Leipzig, bey wehrendem der Hochlöblichsten vnd H. lichen Evangelischen vnd *protestirenden* Chur-Fürsten vnd St hochansehnlichem *Convent*, im Monat *Martio*, *Anno* 1631.

as Hoë von Hoenegg *D. mp.*
rpus Leyser *D. mp.*
us Höpfner D. mp.
es Bergius D. mp.
Iohannes Crocius D. mp.
Theophilus Newberger, *Ecclesiastes Aulae Cassel. Hass. mp.*

8.

GENERALIS PROFESSIO.

rinae Ecclesiarum Reformatarum in Regno Polo- Magno Ducatu Lithuaniae, annexisque Regni Pro- is, in Conventu Thoruniensi, Anni 1645. ad liqui- lationem Controversiarum maturandam, exhibita d. 1. Septembris.

temur itaque, inprimis quidem, nos amplecti Sacras Cano- Veteris et Novi Testamenti Scripturas, in Veteri Hebraea, vo Graeca lingua, a Prophetis et Apostolis, instinctu Spi- Sancti, primitus scriptas, quas solas Fidei et Dei et Cultus Regulam perfectam esse agnoscimus: in quibus aperte po- aveniuntur illa omnia, quae ad salutem omnibus sunt neces- seu, ut B. Augustinus loquitur, quae continent Fidem, mo- e vivendi, Spem scilicet et Caritatem.

Quarum etiam velut Compendium quoddam, quoad credenda, olo Apostolico, in quod omnes baptisati sumus, quoad fa- a, Decalogo, cuius summa consistit in Dilectione Dei et Pro- quoad petenda et speranda, Oratione Dominica continetur. et ipsa a Domino nostro IESU CHRISTO, institutione tum Ba- i, ceu Sacramenti initiationis, sive Regenerationis, tum S. aristiae, ceu Sacramenti Nutritionis Spiritualis confirmata

In his ergo Capitibus Summam Doctrinae salvificae consi- censemus: Cui in Ecclesia propagandae et conservandae, m etiam Evangelii praedicandi et Sacramentorum admini- lorum Ministerium Dominus noster instituit, et Potestate Cla- spirituali adversus incredulos et immorigeros, armavit.

Si quid vero, in hisce Doctrinae Christianae capitibus, dubi- is aut controversiae de genuino eorum sensu exoriatur, pro- ır porro, nos amplecti ceu interpretationem Scripturarum n et indubitatam, Symbolum Nicenum et Constantinopolita-

num, iisdem plane verbis, quibus in Synodi Tridentinae Sessione tertia, tanquam Principium illud, in quo omnes, qui fidem Christi profitentur, necessario conveniunt, et Fundamentum firmum et unicum, contra quod portae inferorum nunquam praevalebunt, proponitur.

Cui etiam consonare Symbolum, quod dicitur Athanasianum, agnoscimus: nec non Ephesinae primae, et Chalcedonensis Synodi Confessiones: Quinetiam, quae Quinta et Sexta Synodi, Nestorianorum et Eutychianorum reliquiis opposuere: Quaeque adversus Pelagianos olim Milevitana Synodus et Arausicana secunda ex scripturis docuere. Quinimo, quicquid primitiva Ecclesia ab ipsis usque Apostolorum temporibus, unanimi deinceps et notorio consensu, tanquam Articulum fidei necessarium, credidit, docuit, idem nos quoque ex Scripturis credere et docere profitemur.

Hac igitur Fidei nostrae professione, tanquam Christiani vere Catholici, ab omnibus Veteribus et recentibus Haeresibus, quas prisca universalis Ecclesia unanimi consensu ex Scripturis rejecit atque damnavit, nos nostrasque Ecclesias segregamus.

Caeterum eas Controversias, quae Patrum nostrorum memoria Ecclesias Occidentis infelici dissidio disiunxerunt, quod attinet, profitemur, ei nos sententiae accedere, quae tum in Augustana Confessione, superioris seculi Anno trigesimo Imperatori Carolo V. a Principibus et Civitatibus Imperii Protestantibus exhibitia, sive eam invariatam, sive repetitam aut emendatam dixeris: tum etiam in Bohemica et Sendomiriensi, ex Scripturis explicata est, et in Ecclesiis huius Regni reformatis integrum iam ferme seculum obtinuit: Prout tres illae Confessiones, quamvis verbis nonnihil discrepantes, tamen ut re ipsa cum Scripturis et inter sese, in Capitibus Fidei necessariis, consentientes Sendomiriensi Consensu Anno 1570. in Ecclesiis nostris receptae unitaeque sunt, atque etiam Confoederatione Pacis et securitatis publicae in hoc Regno firmatae ac munitae.

Specialis declaratio.

De Regula Fidei et Cultus.

1. Sacrae scripturae in Libris Veteris Testamenti per Mosen et Prophetas, in Libris Novi Testamenti per Evangelistas et Apostolos divinitus traditae, sunt Unica, Infallibilis, et perfecta Fidei et Cultus Christiani Norma ac Regula, tam Politicis, quam Ecclesiasticis proposita. In quibus tam multa perspicue et aperte sunt posita, ut in iis inveniantur omnia, quae continent Fidem moresque vivendi, seu quae omnibus ad salutem sunt necessaria: prout in nupera nostra de Verbo Dei Declaratione pluribus est explicatum.

2. Libri illi, qui non in Hebraeo Veteris Testamenti Ca-

e, sed tantum in Graeco Textu habentur, sunt Apocryphi, ue Divino Canoni, praesertim sub Anathemate, accenseri non ent, etsi utiliter ad aedificationem Ecclesiae legi possunt.

3. Laicis Scripturarum Lectio in linguis vernaculis minime hibenda aut dissuadenda est, tanquam periculosa vel noxia, ut libera et utilis permittenda, imo suadenda.

4. Versiones Scripturarum legitimae, etsi publico Ecclesiae icio approbandae sunt, nullae tamen, ne quidem Vulgata Latina, s Fontibus adaequandae vel praeferendae, vel simpliciter et per pro Authenticis habendae, multo minus sub Anathemate denendae sunt, sed tantum, quatenus cum ipsis Fontibus Heeis in Veteri, et Graecis in Novo Testamento consentiunt. od ipsum, etsi in obscurioribus locis tantum ab eruditis, in spicuis tamen et apertis, a quibusvis fidelibus, ex ipso diverum Versionum consensu agnosci potest.

5. Nullum hodie Verbum Dei exstat, aut certo ostendi potde Dogmatibus Fidei, aut Praeceptis Vitae ad salutem neariis, quod non sit scriptum, aut in Scripturis fundatum, sed Traditione non scripta Ecclesiae commissum.

6. Quae nec aperte in Scripturis sunt tradita, neque ex illis i, necessaria, et evidenti consequentia deduci, et Primitivae esiae Consensu firmari possunt, ea nullus in terris Pontifex Episcopus, aut Episcoporum Coetus, tanquam supremus et inbilis Iudex, potestate sua iudiciaria, ut Articulum fidei crelum imperare, aut sub Anathemate decernere potest.

7. Multo minus Spiritum privatum ipsorum Fidelium Scrie Iudicem aut Fidei Regulam esse statuimus, sed tum creium, tum docentium Spiritum, et iudicium omne secundum pturas, ceu Unicam Regulam et Legem summi Iudicis infallin, regulandum, et ab Ecclesia, eiusque Pastoribus, diiudicanagnoscimus.

De S. S. Trinitate, deque Persona et Officio Christi.

1. De S. S. Trinitate et de Persona Domini nostri Iesu isti Θεανθρώπου, Articulum totius Christianae Fidei maxime damentalem agnoscimus, sancteque credimus. Sed eius explione iam supersedemus, cum de eo nulla sit inter nostras Ecsias, et Romanam dissensio. Etsi quorundam Scholasticorum, tam sublimibus mysteriis, simplici potius fide secundum apertimas Scripturas credendis, quam nimia curiositate scrutandis, aestiones plerasque et Disputationes spinosiores ac subtiliores, am utiliores, merito aversamur.

2. De Officio autem Domini nostri Iesu Christi, Articulum lem fundamentalem credimus, quod ipse Filius Patris Unigeni-, ex Maria semper Virgine Homo factus, sit Redemptor et Me-

tor noster Unicus: eoque et solus Fundamentum, Caput, Summus Sacerdos, et Propheta itemque Rex unicus, et Sponsus Ecclesiae, in quo solo tota plenitudo Potestatis, Gratiae et Vitae residet, quae ab ipso, ceu Capite, per eundem Spiritum, in membra omnia, pro cuiusque mensura diffunditur.

3. Cum igitur solus Christus sit Mediator et Redemptor noster, nullus utique Sanctorum, ne quidem ipsa Beatissima Virgo Maria, (etsi eam benedictam inter mulieres, et prae omnibus celebrandam et venerandam, utpote Deiparam, agnoscimus) Mediatrix Dei et hominum appellanda est: neque illi, ceu Reginae Coelorum, dominium in omnes Creaturas, quod soli Christo proprium est tribuendum: nec praeter illud, quo Christo redemptori obstric[illegible]s, peculiari servitio quisquam ei mancipandus, aut devo[illegible] est.

[illegible] Multo minus ulli in terris Episcopo, aut Pontifici, Ti[illegible], aut Potestas soli Christo propria tribuenda est, quod sit Fundamentum [illegible] Caput, Sponsus, Monarcha totius Ecclesiae, quod, ceu Ch[illegible]e Vicarius, Potestatis plenitudinem habeat, tum in [illegible] tum etiam, sive directe, sive indirecte, in Tempora[illegible]ut Reges Regnis deiicere, subditos a iuramento fidelitatis [illegible] solvere, de Votis Deo dicatis, aliisque, Dei loco dispen[illegible] Sanctos in Coelos Canonizare, animas ex Purgatorio liberandi [illegible]et liberandi privilegium aliis dare, atque ita potestatem suam [illegible]ntum in omnes terras, sed etiam in Coelos usque et Inferos quodammodo extendere possit.

De Peccato.

1. Deus nequaquam est Autor ullius peccati, sed Fons et Autor omnis boni, Osor vero et Ultor mali.

2. Mera igitur Calumnia est, cum Ecclesiis nostris horrenda illa Blasphemia impingitur, quod Deum faciant Autorem peccati, quam toto pectore detestamur. Interim Providentiam Dei circa peccatum, et supra ipsos peccatores, eandem plane, quam et plerique Romanae Ecclesiae Theologi docent, agnoscimus.

3. Non minus gravis calumnia est, quod doceamus, Christum ipsum peccasse, aut in Cruce desperasse, a qua Blasphemia toto item animo abhorremus.

4. Omnes homines, solo Christo excepto, in peccato Originali concepti et nati sunt, etiam ipsa Sanctissima Virgo Maria.

5. Peccatum Originis non tantum in Iustitiae nuda carentia, sed etiam in pravitate, seu pronitate ad malum, ex Adamo in omnes propagata consistit.

6. Etsi Liberi Arbitrii Facultas naturalis post lapsum manet, quoad Naturalia et Civilia, tamen nulla eius est facultas bonum Supranaturale et Spirituale, vel intelligendum, vel volendi

aciendum, aut ad legem quoad substantiam operis implen-
Quo respectu non tam liberum Arbitrium, quam peccati
m, et in peccatis mortuum merito dicitur, donec per Chri-
ratiam excitetur et liberetur.

7. Etsi in Renatis Peccatum Originis, quoad culpam et rea-
gratuita remissione deletur, et quoad pravitatem magis ma-
per Christi gratiam mortificatur, manent tamen in ipsis,
liu in carne vivunt, eius pravitatis reliquiae, videlicet pravae
ationes et motus Concupiscentiae, quae proinde vere et pro-
eccatum dicitur, non tantum, quatenus est poena et causa
i, sed etiam quatenus ipsa cum Legi Dei, tum Spiritui
e repugnat. Atque haec Doctrina, cum ab ipso Apostolo
tradatur, non ut erronea reiici, ne dum sub Anathemate,
eretica, damnari potest.

. Omne Peccatum proprie sic dictum sua natura est Mor-
quia ἀνομία, legi repugnans, eoque maledictionem legis pro-
s: nec tamen omnia peccata sunt aequalia, etsi nullum sua
, sine Christi gratia, sit Veniale.

. In Renatis autem, peccata ignorantiae et infirmitatis,
is per se et sua natura, si Deus ex rigore legis cum ipsis
vellet, sunt mortalia, tamen, quamdiu Fidem et Caritatem,
que Propositum non tollunt et quotidiana Poenitentia eluun-
er gratiam Dei non sunt mortalia, sed venialia, quia ad mor-
on imputantur, sed propter Christum in ipsum credentibus
intur.

De Gratia.

. A Peccato et Morte nulla est Redemptio, aut Iustificatio
res Naturae, aut per iustitiam Legis, sed per solam Dei
m in Christo, qui nos in peccatis mortuos, unico mortis
Sacrificio, et perfectissimae Obedientiae Merito, pro nostris,
intum pro nostris, sed totius mundi peccatis plenissime sa-
endo, ab ira et maledictione redemit:

. Qui Redemptos per Verbum Evangelii et Spiritum gra-
Regno Peccati et Mortis, ad Regnum Gratiae et Vitae
ter vocavit, et per Sacramenta gratiae obsignavit:

. Qui vocatos et sincere Resipiscentes, propter solum
Meritum, fide viva apprehensum, et fidelibus, ceu ipsius
membris, ex mera gratia imputatum, a peccatis iustificat
solvit, et in filios adoptat:

. Simulque Spiritu Caritatis in corda nostra effuso, ad
im Sanctimoniae et Obedientiae novae Studium indies magis
ue renovat et sanctificat, seu iustos et sanctos facit:

. Qui denique in Fide illa et Caritate, per eandem ipsius
u, ad finem usque vitae perseverantes, ceu haeredes Regni

sensu, variorum lapsuum et delictorum veniam quotidie a DEO petere opus habeamus.

11. Quasi statuamus, semel Iustificatos Dei Gratiae certitudinem, et ipsum Spiritum Sanctum non posse quamvis in peccatis pro lubitu volutentur: Cum contra p ceamus, ipsos etiam Renatos, quoties in peccata contra tiam recidunt, in iisque aliquandiu perseverant, nec Fide nec Dei Gratiam Iustificantem, nedum eius Certitudinem, ritum Sanctum pro illo tempore retinere, sed novum irae tis aeternae Reatum incurrere, ac propterea, nisi Spec Gratia excitante (quod in Electis fieri non dubitamus) piscentiam iterum renoventur, reipsa etiam damnandos es

12. Negamus porro, fidem in Christum iustificar dispositive, praeparative, initialiter, quia nempe ad (caeterasque virtutes, ceu Iustitiam inhaerentem disponat.

13. Negamus etiam, per Iustitiam illam inhaerent priam nos ita iustificari, ut per ac propter eam coram Dei a reatu mortis absolvamur, in filios adoptemur, et vit digni pronunciemur: quo sensu forensi vox Iustificandi Sancto in hac Doctrina usurpatur. Etsi enim sano se possit, fideles per Caritatem aliasque Virtutes infusas i i. e. iustos sanctosque fieri, haec tamen iustitia in hac perfecta est, eoque, ut supra dictum, coram severo De nequaquam potest consistere, quod solum in hac Doctrina spectatur.

14. Hinc etiam non assentimur iis, qui docent Re bona opera Iustitiae Dei pro peccatis suis satisfacere, sionem aut vitam proprie mereri, et quidem ex Condigno intrinseca ipsorum operum dignitate, vel cum praemiis tate: omni etiam pacto, aut promissione, ut nonnulli secluso.

15. Neque iis, qui docent Renatos Legem Dei in hac vita posse implere, perfectione non tantum parti etiam graduum, ita ut sine ullo peccato vivant, quod in s natura sit mortale: quin etiam posse facere Opera Supe ria, perfectionem Legis transcendentia, ac per ea non tum, sed etiam aliis mereri:

16. Quique nihilominus docent, neminem sine sp velatione certo scire posse, se gratiam Dei esse consecu certitudine, cui falsum subesse non possit, eoque sempe de gratia dubitare debere. At nos etsi fatemur, etia et iustificatos non temere et secure de Gratia Dei debe sumere, variis imo angoribus et dubitationibus saepe co tamen ex Scripturis docemus, eos et posse et debere ad c titudinem in hac vita contendere, et Divina gratia adiuva venire, qua Spiritus S. testatur Spiritui nostro, quod filii redes Dei simus: Cui testimonio non potest subesse fals

omnes, qui Spiritum Dei iactant, vere illud testimonium
it.
17. Denique docemus quidem, non omnes homines electos
et qui electi sunt, non ex praeviso operum merito, aut prae-
fidei in ipsis dispositione, aut voluntatis assensu, sed ex
in Christo gratia electos esse: certum etiam esse apud Deum
orum et Salvandorum numerum.
18. Interim alienam a mente nostra sententiam nobis ab
ribui dicimus, qui nos accusant, quasi aeternam Electionem
probationem absolute, sine ullo fidei aut infidelitatis, bono-
aut malorum operum respectu, factam esse statuamus: Cum
a potius in Electione Fidem et Obedientiam, non quidem,
usam, aut rationem ipsius Electionis, in eligendis esse prae-
, sed tamen, ut Medium ad salutem, a Deo ipsis praeordi-
: In Reprobatione vero, non tantum Peccatum Originale,
tiam, quoad adultos, Infidelitatem et impoenitentiam contu-
n, non a Deo proprie praeordinatam, sed in ipsis Reprobis,
usam Desertionis et Damnationis meritoriam, praevisam at-
ermissam, iustissimoque iudicio reprobatam esse statuamus.
Adeoque de sublimi hoc Praedestinationis mysterio eandem
sententiam teneamus, quam ex Scripturis inprimis Augusti-
ontra Pelagium olim asseruit, quamque ipsi Romanae Eccle-
Doctores praecipui, praesertim Thomae Aquinatis Sectatores,
que retinent.

De Cultu Dei.

1. Solus verus Deus, Essentia Unus, Personis Trinus,
scius, Omnipotens, Omnipraesens, bonorum omnium Autor
itor, malorum Depulsor et Salvator sufficientissimus, miseri-
simus, Religioso a nobis Cultu, privatim et publice colendus
et quidem secundum eum modum, quem ipse Verbo suo
cripsit.
2. Aliam quamcunque rem aut Personam, quae non est
, Religioso seu Divino Cultu colere, Idololatria est; Deum
ipsum verum alio Cultu in Scripturis non praescripto nec
to colere velle superstitiosum et frustraneum, nonnunquam
Idololatricum est.
3. Cultus ille Deo debitus consistit, primo, in Adoratione
osa, tum inprimis Interna, per profundissimam animi sub-
onem et subiectionem coram Deo, ceu Domino omnium su-
o atque sanctissimo, et cordium ac renum inspectore et In-
praesentissimo: tum Externa, per inclinationem aut prostra-
m corporis, manuumque sublationem, aliosve similes gestus,
x interna adoratione pendent, et secundum eam aestimantur.
alioqui Civili etiam honore usurpari possint.
4. Deinde in Invocatione, qua tum Corporalium, tum Spi-

ritualium bonorum largitionem, malorumque depulsionem petimus, quae ut ipsi grata et rata sit, in solo nomine fiducia Unici Mediatioris Iesu Christi fieri debet.

5. Huc etiam pertinet Laudum Divinarum per Ps Hymnos Celebratio, pro beneficiis acceptis Gratiarum Actio Divini devota Auditio, Sacramentorum fidelis Communio, iusiurandum legitimum, quo Deum cordium inspectorem, tatis testem, et falsitatis vindicem appellamus. Denique sacrum, quo vel nos ipsos, vel res aut actiones nostra velut sacrificium quoddam spirituale, consecramus et devo

6. Sacrificia externa, per oblationem Victimarum nialium et Typicarum, Veteris Testamenti sunt propria, p cum Christi Sacrificium in Cruce consummata atque aboli

7. Cultus sic enumerati partes omnes et singulas tum privatim, quod ubivis locorum et temporum fieri pote vel maxime etiam publice, seu in Coetu Ecclesiae public exhibendas esse, eique rei loca etiam certa, seu Templa sacras, cum haberi possunt, constituendas agnoscimus.

8. In cultu publico seu Ecclesiastio Linguam adhib venit omni populo intellectam, ut quivis fidelis ad Preces aut et Sermones sacros possit Amen dicere.

9. Tempora etiam certa Cultui publico destinan prout nos quidem et diem Dominicam per totum annum Festa solennia, ut Nativitatis Christi, Circumcisionis, P Resurrectionis, Adscensionis, Pentecostes, etc. observamu

10. Quin et dies quosdam Sanctorum memoriae dic Beatae Mariae Virginis, Michaelis Archangeli, et Apos feriatos agimus, non ad Cultum religiosum ipsismet prop hendum, sed ut Gratiam Dei illis aut per illos praestitam commemoratione celebremus, nosque ipsos ad eorundum imi excitemus.

11. Insuper Magistratui etiam Christiano, cum Pr Ecclesiae, permissum arbitramur, ut quandoque vel Festa ristica propter singulare aliquod beneficium, vel dies lei et Precum propter grave aliquod periculum, aut urgens i instituere liceat.

Vero Cultui, pro modo Novi Testamenti sic descri pugnare credimus:

1. Cum post Sacrificium Christi semel in Cruce p aliud quoddam Incruentum Sacrificium propitiatorium pro ctum, pro vivis et mortuis quotidie peragendum statuitu nos in Novo Testamento nec institutum unquam, nec us nec approbatum esse asserimus.

2. Cum Hostia consecrata sub nomine Christi proponitur, aut circumgestatur.

3. Cum Adoratio aut Invocatio Religiosa, Extern terna, ad res aut personas creatas, sive Angelos, sive

nctos, ut Intercessores, vel etiam Opitulatores, bonorumque
ores dirigitur: Psalmis etiam aut Hymnis, qui soli Deo dicati
, ad illos accommodatis.

4. Cum vel Deus ipse invisibilis et incomprehensibilis, vel
istus, vel Sancti defuncti, in Imaginibus sculptis, fusis, pictis
ntur: imo et ipsae Imagines, non solum per accidens et im-
rie, vel ut vicem gerunt Exemplaris, sed etiam per se et
rie, Religioso Cultu venerandae docentur.

5. Cum Reliquiae Sanctorum, sive verae, sive dubiae et
ctae, Cultu quodam religioso, fiducia etiam aliqua in iis col-
ta, afficiuntur.

6. Cum Sanctis Festa dicantur, Templa dedicantur, Vota
upantur, Confessiones, vel iuramenta in eorum nomine con-
ntur.

7. Cum Oratio Dominica et Salutatio Angelica, aliaeve
um formulae, vel Deo ipsi, vel Sanctissimae Virgini, aliis-
Sanctis, ad certum numerum reiterantur, cum opinione Me-
aut Satisfactionis pro peccatis.

8. Cum Vota Monastica, ceu Opera Meritoria et Superero-
ria, Cultui Divino accensentur.

9. Cum Status et Coelibatus Clericorum, citra speciale con-
tiae donum, non sine incontinentiae periculo susceptus, non
m laudabilis, vel excusabilis, sed etiam Cultus quidam Dei
erius censetur.

10. Cum Peregrinationes ad loca Sancta, praesertim An-
quos vocant, Iubilaeis, ex persuasione singularis cuiusdam
iae Divinae et remissionis peccatorum impetrandae, insti-
tur.

11. Cum Creaturae Dei, Aqua, Sal, Oleum, Cerei, etc.
tantum ad usus naturales a Deo ordinatos usurpantur, sed
a ad usus spirituales, vel praeternaturales ita consecrantur,
isdem Virtus quaedam ad arcenda Daemonum maleficia, vel ad
tem Animae et Corporis, tribuatur.

12. Denique cum Ieiunia, inprimis Quadragesimae, per se
grata ac meritoria, vel etiam satisfactoria esse censentur:
uidem non tantum vera Ieiunia, qualia Primitiva Ecclesia, ceu
a poenitentiae exercitia, usitata fuerunt, sed quae in delectu
us, quam defectu ciborum consistunt, et a multis per cupedias
ius, quam per inediam transiguntur.

13. Hisce et similibus, quae enarrare longum sit, a vero
u remotis, retineri de reliquo in Ecclesia posse arbitramur,
cum periculo Offensionis temere abrogandum censemus, quic-
l in ritibus, Caerimoniisque ex antiquo aut diuturno usu re-
is, tale esse deprehenditur, ut nec Dei Verbo repugnet, nec
one probabili destituatur, nec denique eventu ipso plus ad
uptionem depravationemque, quam ad profectum et aedificatio-
Ecclesiasticam facere animadversum fuerit.

De Sacramentis.

1. Sacramenta sunt externa et in oculos incurrentia Signa, Sigilla et testimonia Voluntatis Divinae, per Verbum Elemento additum, a Deo ipso instituta, ad invisibilem gratiam, quae Verbo Foederis promittitur, obsignandam, et mediantibus illis signis exhibendam.

2. Sacramenta Novi Testamenti, vere et proprie dicta, sunt tantum duo: Baptismus et Coena Domini. Quae a Sacramentis Veteris Testamenti eo maxime differunt, quod illa Christum venturum significabant, haec vero reipsa iam exhibitum testantur.

3. Veritas seu Integritas Sacramentorum, non aestimanda est ex dignitate vel indignitate Ministrorum, aut sumentium, sed tantum ex Veritate et Voluntate DEI instituentis.

4. Nec proinde operantur aut conferunt Gratiam ex opere operato, sine bono motu utentis, sed virtute Promissionis, quae vera fide acceptanda est.

5. Itaque Efficacia etiam Sacramenti non pendet ab intentione Ministri, modo in ipsa actione seu administratione servetur forma divinae Institutionis.

6. Etsi Ritus ad εὐταξίαν seu bonum ordinem pertinentes libertati Ecclesiae permittuntur, tamen praeter eos, quos Christus ipse instituit, nulli Ritus, tanquam ad Sacramenti Essentiam aut Integritatem necessarii, sub Anathemate, ab ulla Ecclesia, eiusve Pastoribus sanciri possunt. Si qui vero per abusum, aut superstitionem irrepserint, merito aboleri debent.

7. Ex dictis etiam patet, nequaquam nos Signa nuda, inania, et inefficacia, aut tantum Notas externae Professionis statuere, cum praeter mysticam ex instituto Dei Significationem, certam etiam Divinarum Promissionum Obsignationem, simulque veram et infallibilem Rerum promissarum, modo ipsis convenienti et proprio, Exhibitionem, fide viva acceptandam Sacramentis tribuamus.

8. Quo respectu etiam fieri credimus, ut soli vere fideles Bonorum Signo et Verbo oblatorum, reipsa participes fiant; Increduli vero et Hypocritae, quia Signis utuntur indigne, et res signatas fide viva non acceptant, reatum et iudicium sibi ipsis accersant.

De Baptismo.

1. Baptismus est Sacramentum N. Test. a Christo Domino institutum et a Ministris Verbi, tam Infantibus in Ecclesia natis, quam Adultis ad Ecclesiam per Fidei professionem accedentibus, administrandum, per ablutionem Aquae cum Invocatione SS. Trinitatis: ad significandum et contestandum internam per Sanguinem Christi a peccatis absolutionem, seu eorum Remissionem,

lque inchoandam per Spiritum S. renovationem, seu Regetionem.

2. Hoc igitur Sacramentum, propter ipsam Christi institum, ut Medium salutis ordinarium, omnino necessarium esse, iose asserimus: quamvis necessitatem illam adeo absolutam non statuamus, ut, quicunque sine Baptismo externo ex hac excesserit, sive infans, sive Adultus, quocunque id casu, citra omnem contemptum accidat, propterea necessario nandus sit. Hic potius Regulam illam maxime valere credi-, quod non Privatio, sed contemptus Sacramenti damnet.

De Sacra Coena.

1. Sicut Baptismus est Sacramentum Spiritualis nostrae in isto Regenerationis, ita Sacra Coena est Sacramentum spiris in eodem Nutritionis, quo Christus ipse per externa Sym-Panis et Vini, Verbo eius sanctificata, quae in sui Sacrificii oriam corporaliter et visibiliter edere et bibere iussit, Corsuum pro nobis traditum et Sanguinem N. Test. pro nobis um, in Cibum ac Potum spiritualem Vitae aeternae, nobis xhibere et communicare testatur.

2. Constat igitur hoc Sacramentum Rebus terrenis, Pane et, et Coelestibus, Corpore et Sanguine Domini, quae diverso quimodo, utraeque tamen verissime, realissime ac praesentissime exhibentur; nempe, Terrenae modo Naturali, Corporali et Ter-: Coelestes vero modo Spirituali, Mystico et Coelesti, quem Raet Sensui inscrutabilem sola Fide tenemus; qua Verba promiss, et Rem ipsam promissam, videlicet Christum crucifixum omnibus suis beneficiis, apprehendimus.

3. Hinc etiam Res terrenae, Panis et Vinum, vere sunt et itur ipsum Corpus et Sanguis Christi, non quidem substaner, aut Corporaliter, sed Sacramentaliter et Mystice, ceu, et propter Unionem Sacramentalem, quae non consistit in Significatione, neque tantum in Obsignatione, sed etiam in iuncta illa et simultanea Rei Terrenae et Coelestis, quamvis rsimoda, Exhibitione et Communicatione.

4. Eodem sensu dixerunt Veteres, et nos cum ipsis: *Paet Vinum in Corpus et Sanguinem mutari*, non quidem ipsa tantia et Natura, sed Usu et Officio, in quo Sacra haec Sym-non tam id esse dicuntur, quod sensu percipitur, quam id, l vi Promissionis in iis intuetur et acceptat fides.

5. Hinc et tota actio S. Coenae Sacrificium a Veteribus ito dicitur, videlicet Eucharisticum: quia Sacra haec Symbola, s mystice sunt Corpus et Sanguis Christi, Eucharistica prece offeruntur, et nobis communicantur, in gratam Commemoraem, et fidelem Applicationem Unici illius Sacrificii, vere et rie Propitiatorii, semel in Cruce peracti.

6. Etsi igitur non statuimus Transsubstantiationem, qua elementa Panis et Vini quoad substantiam annihilentur, aut sub-s aliter in Corpus Christi mutentur.

7. Nec ullam Inclusionem, Inexistentiam, Coëxistentiam, ocalem et corporalem Praesentiam, aut talem Elementorum cum Christi Corpore Unionem, per quam illud Oraliter tam ab indignis et impiis, quam a fidelibus, manducetur.

8. Nec verum et proprie dictum ipsius Corporis et San-s in Coena Sacrificium Propitiatorium.

9. Etsi quoque Adorationem Christi (quam caeteroqui in Actione Sacrae Coenae vel maxime necessariam esse ultro fate-ur) non ad ipsa Elementa; aut corpus aliquod invisibile sub iis is, sed ad Christum ipsum ad dextram Patris gloriose regnan-, dirigimus:

Nequaquam tamen statuimus nuda, vacua, inania Signa, s id quod significant, et obsignant, simul exhibentia, certissima Media et efficacia Instrumenta, per quae Cor- Sanguis Christi, adeoque Christus ipse, cum omnibus suis is, singulis vescentibus exhibetur seu offertur, credentibus onfertur, donatur, et ab ipsis in cibum animae salutarem ficum acceptatur.

1. Nequaquam etiam negamus veram Corporis et Sangui-nis Christi in Coena Praesentiam, sed tantum localem et corpo-ralem praesentiae Modum, et Unionem cum Elementis substantia-lem: ipsam vero nobiscum Praesentiam sancte credimus, et qui-dem non imaginariam, sed verissimam, realissimam et efficacissi-mam, nempe ipsam illam Christi nobiscum Unionem mysticam, quam ipsemet, ut per Verbum promittit, et per Symbola offert, ita per Spiritum efficit, quamque nos per Fidem acceptamus, per Caritatem sentimus, secundum vetus illud dictum: *Motum senti-mus, Modum nescimus, Praesentiam credimus.*

12. Unde et patet, non solam Virtutem, efficaciam, opera-tionem, aut beneficia Christi nobis praesentari et communicari, sed inprimis ipsam Substantiam Corporis et Sanguinis Christi, seu ipsam illam Victimam, quae pro mundi vita data est, et in Cruce mactata, ut per fidelem huius Victimae Communionem, et cum Christo ipso Unionem, consequenter etiam Meritorum et Be-neficiorum, Sacrificio eius partorum, participes simus, et sicut ipse in nobis, ita nos in ipso maneamus.

13. Et quidem non tantum, quoad Animam, sed etiam quoad Corpus nostrum. Etsi enim, ut Ore Corporis Rem terrenam, ita fide cordis, ceu Organo proprio, rem Coelestem acceptamus, secundum veterem illum Versiculum: „*Ventrem, quod terimus, Mentem, quod credimus, intrat:*“ tamen fide illa mediante, non solum Animae, sed et ipsa Corpora nostra, Christi Corpori, per eiusdem Spiritum, ad spem Resurrectionis et Vitae aeternae in-seruntur et uniuntur, ut simus caro de carne eius, et os de ossi-

s eius, adeoque Unum cum ipso Corpus mysticum, quod Apo-
lus merito dixit Mysterium magnum esse.

14. Denique de Ritibus huius Sacramenti hoc saltem iam dimus, quod Christus ipse omnes ex Calice bibere non minus, am panem edere iusserit. Quodque Ritus ab ipso institutos ex rte aut toto abolendi, vel ad alienos fines ac usus transferendi, l alios Ritus, tanquam necessarios, sub Anathemate addendi, mini mortalium potestas competat.

De Confirmatione.

1. Credimus probabile esse, Impositionis manuum Doctrim, quae Heb. 6, v. 12. iungitur Doctrinae Baptismatum, rerri ad Curam illam Ecclesiae, qua pueri in Doctrina Catechetica stituti, priusquam admitterentur ad Sacrae Coenae participatiom, Ecclesiae sistebantur, de fide sua responsuri, et precibus so commendabantur, adiecto Ritu manuum Impositionis, qui ctus erat orantium et benedicentium tempore Patriarcharum, et inceps usitatus. Hanc Orationem et commendationem adulti lelis ad Deum, post legitimum examen, Confirmationem vocari cile permittimus, sicut etiam Ritus ipse in Ecclesiis nostris r:'e rvatur.

2. Negamus autem:

1. Confirmationem esse Sacramentum Novi Test. vere et oprie dictum.

2. Imprimere Characterem indelebilem in anima.

3. Utrumque hoc sub Anathemate credendum esse.

4. Confirmationem non solum Baptismo conferendam, sed am in duobus praeferendam esse, videlicet dignitate Ministri, i est solus Episcopus, et perfectione effectus.

De Poenitentia.

1. Non controvertitur hic, an ad Remissionem peccatorum quiratur Conversio mentis ad Deum, et interna peccatorum cum lore detestatio. Asserimus enim talem poenitentiam, ut perpeam conditionem ad remissionem peccati, requisitam fuisse in roque Testamento, qua peccator non quidem eam meretur, (hoc im efficit solum Meritum et Satisfactio Christi, cum eam nobis le viva applicamus) sed per eam praerequisita conditio impletur, ıa aptus fit ad divinam misericordiam consequendam. Hanc som internam Poenitentiam sufficere affirmamus in peccatis latenbus, quorum sibi conscius peccator, et quae soli Deo nota sunt.

2. Liberum tamen censemus, et utilissimum Conscientiis ıxiis, ad eorum consilium confugere, qui ex officio peccatorum ıturam et circumstantiam propius norunt, et a proprio Pastore onsolationem petere, per aliquam peccatorum declarationem, qui-

..us sollicitus animus torquetur, atque ob eam etiam causam Ab-
..ol- em privatam utiliter retineri existimamus.

In Peccatis autem gravioribus, quae cum Ecclesiae scan-
..nmissa, in plurium notitiam pervenerunt, externam et po-
..enitentiam requirimus, et adversus tales peccatores Eccle-
..que Praepositos Clavium potestate uti posse ac debere,
..s censuris suis ligent, et post poenitentiae fructus productos
..at, ministerio sibi in eam rem a Deo concesso, asserimus.

4. Negamus autem, 1) Poenitentiam ullam externam, sive
..vatam, sive publicam, seu Ritus poenitentis, seu Actus Mini-
.. seorsim aut coniunctim consideremus, esse verum et proprium
..'est. Sacramentum, ac pro tali sub Anathemate ha-
..

Confessionem per enumerationem omnium et singulorum
..m mortalium, quorum memoria cum debita et diligenti
..meditatione habetur, etiam occultorum, et quae sunt contra
..n Decalogi praeceptum et circumstantiarum, quae peccati
.. mutant, necessariam esse ad remissionem peccatorum,
..vino, ut fiat secreto soli Sacerdoti, et hoc sub Anathemate
..uendum esse.

3. Cum sola Satisfactio et Meritum Christi nos liberet, non
..ntum a culpa, sed etiam ab omni poena proprie satisfactoria,
..egamus necessarias esse ad redimendas Poenas aeternas aut tem-
porales, vel in hac Vita Satisfactiones Canonicas, vel, post hanc
Vitam Satispassiones in Igne aliquo Purgatorio.

4. Negamus item ullum usum esse Indulgentiarum, quales hodie usurpantur.

5. Per iniuriam nobis affingitur, quod omnem Poenitentiam reiiciamus, et quod peccatoribus, sine Contritione et vitae anteactae detestatione, seriaeque Emendationis promisso, reconciliationem promittamus.

De Extrema Unctione.

1. Fatemur, Apostolos unxisse aegros Oleo, quo et Corporalem sanitatem consecuti sunt. Fatemur etiam Iacobi Epistolam iubere, presbyteros Ecclesiae ad aegrotos vocari, ut eos Oleo ungant, et pro iis orent ad sanitatem consequendam. Officium etiam hodie Ministrorum Ecclesiae exigere, ut aegrotos visitent, eosque tam praedicatione Evangelii, quam dispensatione Sacrae Coenae consolentur, ac una cum Ecclesia pro eorum salute orent.

2. Negamus autem, 1) Cum desierit Donum miraculose sanandi, Ritum hunc Unctionis amplius in Ecclesia esse utilem.

2. Esse Sacramentum Novi Test., a Christo institutum, vere ac proprie dictum, et pro tali sub Anathemate habendum.

De Ordine.

1. Omnia in Ecclesia ordine et decenter institui debere, c quenquam, nisi legitime, sive per Vocationem Dei immedia- m et extraordinariam, sive per mediatam et ordinariam, non itum interno Spiritus S. instinctu, et donorum sufficientium col- ione praeeunte, sed, et externo cuiusque Ecclesiae et inprimis is Antistitum assensu subsequente, per Electionem Ecclesiae ad inisterium vocatum, et per Ordinationem, seu manuum imposi- inem a Presbyterio confirmatum, Ministerium in Ecclesia exer- re iure posse. Quosdam etiam, inter Verbi Dei Ministros, a so constitutos esse Officii et Donorum gradus agnoscimus.

2. Negamus autem, 1) Ordinem esse Sacramentum Novi stamenti proprie dictum.

2. Gratiam ex opere operato conferre, et Characterem in ima Ordinati inprimere.

3. Utrumque hoc sub Anathemate credendum esse.

4. Ecclesiarum Nostrarum Pastores legitima seu Verbo Dei nsentanea Missione, Vocatione, et Ordinatione caruisse, aut rere.

De Matrimonio.

1. Matrimonium Sanctam et Divinam esse Institutionem af- mamus, ac proinde ab illis cum Apostolo dissentimus, qui ma- monium prohibent, aut palam vituperant, vel oblique perstrin- nt, quasi non Sanctum, sed immundum sit.

2. Interim negamus, 1) Illud vere et proprie Sacramentum Testamenti, ac sub Anathemate habendum esse.

2. Conjugium Clericorum vel a Christo, vel a primitiva clesia interdictum esse.

De Ecclesia.

1. Ex iis, quae de Verbo Dei, de Christo Capite Eccle- ie, deque Christi Gratia, nec non de Sacramentis, et Cultu Di- no dicta sunt, facile intelligitur, quid de Vera, falsave Ecclesia, m Universali, quam Particulari sentiamus. Vera enim Ecclesia hil aliud est, quam Coetus fidelium, sub uno Capite Christo, r eundem Spiritum gratiae, ex potestate tenebrarum ad Regnum ei Verbo Evangelii evocatorum, et tum interna eiusdem Fidei, aritatis et Spei, tum externa eorundem Sacramentorum, et to- is Cultus Divini, sanctaeque Disciplinae Communione so- atorum.

2. Unde, quamvis illi soli vera et viva Ecclesiae Membra nt, qui tam interna, quam externa Communione Christo ceu apiti, et Ecclesiae ceu Corpori eius mystico coniuncti sunt, ta- en, cum interna Ecclesiae Communio et Unio sit res invisibilis,

Confessiones Marchicae III.

Iohannes de Zbaszyn Zbaski, ex Palatinatu Lublinensi Delegatus. Mppa.

Matthias Gloskowski, Camerarius Terrestris Calissiensis, ab Ecclesiis Palatinatuum Maioris Poloniae Delegatus. Mppa.

Iohannes a Glinnik Glinski, Delegatus ab Ecclesiis Palatinatus Cracoviensis. Mppa.

Albertus Dorpowski. Mppa.

Ex Ordine Ecclesiastico.

Iohannes Bergius, SS. Theologiae Doctor, a Serenissimo Electore Brandenburgico ad hoc Colloquium delegatus subscripsit. Mppa.

Iohannes Bythnerus, Ecclesiarum Confessionis Bohemicae per Maiorem Poloniam Superattendens, et Theologorum ad Colloquium hoc ab Ecclesiis delegatorum a parte Reformatorum Praeses. Mppa.

Georgius Vechnerus, SS. Theologiae D. Mppa.

Fridericus Reichelius, SS. Theol. D. et Professor in Academia Francofortana. Mppa.

Thomas Wegierski, Ecclesiarum Reformatarum in Minori Polonia Superattendens. Mppa.

Nicolaus Wysocki, Ecclesiarum Reformatarum Districtus Podlachiae in M. Ducatu Lithuaniae Superattendens. Mppa.

Andreas Musonius, Ecclesiarum Neogardensium in M. Ducatu Lithuaniae Superattendens. Mppa.

Paulus Bochnitius, Ecclesiarum Districtus Russiae Senior. Mppa.

Albertus Wegierski, Ecclesiarum Districtus Cracoviensis Senior. Mppa.

Georgius Laetus, Ecclesiarum Districtus Lublinensis Consenior. Mppa.

Iohannes Felinus, Consenior Ecclesiarum Maioris Poloniae Deputatus. Mppa.

Samuel Plachta, Ecclesiarum Districtus Russiae Consenior. Mppa.

Reinholdus Adami, V. D. M. et Scholarum in M. Ducatu Lithuaniae Inspector. Mppa.

Daniel Stephanus, V. D. M. e Districtu Sendomiriensi Delegatus. Mppa.

Iohannes Laetus, V. D. M. ex Districtu Cracoviensi Delegatus. Mppa.

Matthias Apollos Styrzinski, V. D. M. ex Districtu Podlachiensi Delegatus. Mppa.

niel Kopecky, V. D. M. in Aula Ill. Domini Capitanei
sis. Mppa.
orgius Gleinigius, V. D. M. ab Ecclesiis Maioris Polo-
Colloquium Thoruniense Delegatus. Mppa.
ristophorus Pandlowski, V. D. M. Ecclesiarum Distri-
lzensis ad Colloquium Thoruniense Delegatus, et eiusdem
Reformatorum Notarius iuratus. Mppa.
niamin Ursinus, V. D. A. ab Ecclesiis Maioris Poloniae
ionis Bohemicae Delegatus ad praesens Colloquium, eius-
a parte Reformatorum Notarius iuratus. Mppa.

9.

IUDICIUM SYNODI NATIONALIS

REFORMATARUM ECCLESIARUM BELGICARUM,

D[illegible]RECHTI A[illegible]NNO MDCXVIII. ET MDCXIX

[illegible]LOGI REFORMATARUM ECCLE-
[illegible]NIAE, GERMANIAE, GALLIAE,
[illegible]UERUNT,

[illegible]TRINAE CAPITIBUS

IIS [illegible]ICIS CONTROVERSIS:

PROMULGATUM VI. MAII MDCXIX.

PRAEFATIO.

In nomine Domini et Servatoris nostri Iesu Christi, Amen.

INTER plurima, quae Dominus et Servator noster Iesus Christus militanti suae Ecclesiae in hac aerumnosa peregrinatione dedit solatia, merito celebratur illud, quod ei ad Patrem suum in coeleste sanctuarium abiturus reliquit: *Ego*, inquiens, *sum vobiscum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.* Huius suavissimae promissionis veritas elucet in omnium temporum Ecclesia, quae quum non solum aperta inimicorum violentia et haereticorum impietate, sed etiam operta seductorum astutia inde ab initio fuerit oppugnata, sane, si unquam salutari promissae suae praesentiae praesidio eam destituisset Dominus, pridem aut vi tyrannorum fuisset oppressa, aut fraude impostorum in exitium seducta. Sed bonus ille Pastor, qui gregem suum, pro quo animam suam posuit, constantissime diligit, persecutorum rabiem tempestive semper, et exserta saepe dextera, miraculose repressit, et seductorum vias tortuosas ac consilia fraudulenta detexit

: dissipavit, utroque se in Ecclesia sua praesentissimum esse onstrans. Huius rei illustre documentum exstat in historiis im imperatorum, regum, et principum, quos Filius Dei in dium Ecclesiae suae toties excitavit, sancto domus suae zelo idit, eorumque opera, non tantum tyrannorum furores comit, sed etiam Ecclesiae cum falsis doctoribus religionem vadulterantibus conflictanti, sanctarum synodorum remedia pro-it, in quibus fideles Christi servi coniunctis precibus, consiet laboribus pro Ecclesia et veritate Dei fortiter steterunt, iae ministris, licet in angelos lucis se transformantibus, inle se opposuerunt, errorum et discordiae semina sustulerunt, :siam in religionis purae concordia conservarunt, et sincerum cultum ad posteritatem illibatum transmiserunt.

Simili beneficio fidelis noster Servator Ecclesiae Belgicae, ; aliquam multos afflictissimae, gratiosam suam praesentiam tempore testatus est. Hanc enim Ecclesiam a Romani antiti tyrannide et horribili papatus idololatria potenti Dei manu itam, in belli diuturni periculis toties miraculose custoditam, verae doctrinae atque disciplinae concordia ad Dei sui lauadmirabile reipubl. incrementum, totiusque reformati orbis um efflorescentem, *Iacobus Arminius* eiusque sectatores, no-Remonstrantium prae se ferentes, variis, tam veteribus, quam erroribus, primum tecte, deinde aperte tentarunt, et scanis dissensionibus ac schismatibus pertinaciter turbatam, in n discrimen adduxerunt, ut florentissimae Ecclesiae, nisi Seris nostri miseratio opportune intervenisset, horribili dissidioet schismatum incendio tandem conflagrassent. Benedictus i sit in saecula Dominus, qui postquam ad momentum faciem a nobis (qui multis modis iram et indignationem eius proeramus) abscondissit, universo orbi testatum fecit, se foedeui non oblivisci, et suspiria suorum non spernere. Cum vix ulla remedii spes humanitus appareret, illustrissimis et otentibus Belgii foederati ordinibus generalibus hanc mentem avit, ut consilio et directione illustrissimi et fortissimi prin-Arausicani legitimis mediis, quae ipsorum apostolorum, et eos secutae Ecclesiae Christianae exemplis longo temporum su sunt comprobata, et magno cum fructu in Ecclesia etiam ca antehac usurpata, saevientibus hisce malis obviam ire derint, synodumque ex omnibus, quibus praesunt, provinciis, ritate sua, Dordrechtum convocarint, expetitis ad eam et : serenissimi ac potentissimi Magnae Britanniae Regis *Ia-* et illustrissimorum principum, comitum, et rerumpublicaimpetratis plurimis gravissimis theologis, ut communi tot matae Ecclesiae theologorum iudicio, ista *Arminii* eiusque orum dogmata accurate, et ex solo Dei verbo, diiudicarenvera doctrina stabiliretur, et falsa reiiceretur, Ecclesiisque cis concordia, pax et tranquillitas, divina benedictione, re-

stitueretur. Hoc est illud Dei beneficium, in quo exultant Ecclesiae Belgicae, et fidelis Servatoris sui miserationes humiliter agnoscunt, ac grate praedicant.

Haec igitur veneranda Synodus (praevia per summi magistratus authoritatem in omnibus Belgicis Ecclesiis, ad irae Dei deprecationem et gratiosi auxilii implorationem, precum et ieiunii indictione et celebratione) in nomine Domini Dordrechti congregata, divini Numinis et salutis Ecclesiae accensa amore, et post invocatum Dei nomen, sancto iuramento obstricta, se solam Scripturam sacram pro iudicii norma habituram, et in caussae huius cognitione et iudicio, bona integraque conscientia versaturam esse, hoc egit sedulo magnaque patientia, ut praecipuos horum dogmatum patronos, coram se citatos, induceret ad sententiam suam de Quinque notis doctrinae Capitibus, sententiaeque rationes, plenius exponendas. Sed cum Synodi iudicium repudiarent, atque ad interrogatoria, eo, quo aequum erat, modo respondere detrectarent, neque Synodi monitiones, nec generosorum atque amplissimorum ordinum generalium Delegatorum mandata, imo ne ipsorum quidem illustrissimorum et praepotentum DD. ordinum generalium imperia, quicquam apud illos proficerent, aliam viam eorundem Dominorum iussu, et ex consuetudine iam olim in synodis antiquis recepta, ingredi coacta fuit; atque ex scriptis, confessionibus, et declarationibus, partim antea editis, partim etiam huic Synodo exhibitis, examen illorum quinque dogmatum institutum est. Quod cum iam per singularem Dei gratiam, maxima diligentia, fide, et conscientia, omnium et singulorum consensu absolutum sit, Synodus haec ad Dei gloriam, et ut veritatis salutaris integritati, conscientiarum tranquillitati, et paci ac saluti Ecclesiae Belgicae consulatur, sequens iudicium, quo et vera verboque Dei consentanea de praedictis Quinque Doctrinae Capitibus sententia exponitur, et falsa verboque Dei dissentanea reiicitur, statuit promulgandum.

SENTENTIA,

DE

VINA PRAEDESTINATIONE ET ANNEXIS EI CAPITIBUS,

m *Synodus Dordrechtana* Verbo Dei consentaneam, atque in lesiis Reformatis hactenus receptam esse, iudicat, quibusdam Articulis exposita.

PRIMUM DOCTRINAE CAPUT,

DE

DIVINA PRAEDESTINATIONE.

Articulus primus.

Cum omnes homines in Adamo peccaverint, et rei sint facti dictionis et mortis aeternae, Deus nemini fecisset iniuriam, iversum genus humanum in peccato et maledictione relinque-ac propter peccatum damnare voluisset, iuxta illa Apostoli, *mundus est obnoxius condemnationi Dei.* Rom. III, 19. *s peccaverunt et destituuntur gloria Dei. vers.* 23. Et, *Sti-um peccati mors est.* Rom. VI, 23.

II.

Verum in hoc manifestata est charitas Dei, quod Filium unigenitum in mundum misit, ut omnis qui credit in eum, pereat, sed habeat vitam aeternam. 1 Ioan. IV, 9. Ioan. III, 16.

III.

Ut autem homines ad fidem adducantur, Deus clementer lae-i huius nuntii praecones mittit, ad quos vult, et quando vult, m ministerio homines ad resipiscentiam et fidem in Christum fixum vocantur. *Quomodo enim credent in eum, de quo non rint? quomodo autem audient absque praedicante? quomodo licabunt, nisi fuerint missi?* Rom. X, 14. 15.

IV.

Qui huic Evangelio non credunt, super eos manet ira Dei. vero illud recipiunt, et Servatorem Iesum vera ac viva fide ctuntur, illi per ipsum ab ira Dei et interitu liberantur, ac aeterna donantur.

V.

Incredulitatis istius, ut et omnium aliorum peccatorum, causa seu culpa neutiquam est in Deo, sed in homine. Fides autem in Iesum Christum et salus per ipsum, est gratuitum Dei donum, sicut scriptum est: *Gratia salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei donum est.* Ephes. II, 8. Item: *Gratis datum est nobis in Christum credere.* Philipp. I, 29.

VI.

Quod autem aliqui in tempore fide a Deo donantur, aliqui non donantur, id ab aeterno ipsius decreto provenit; *Omnia enim opera sua novit ab aeterno*: Act. XV, 18. Ephes. I, 11. secundum quod decretum [illegible] corda, quantumvis dura, gratiose emollit, et ad credendum flectit, non electos autem iusto iudicio suae malitiae et duritiae relinquit. Atque hic potissimum sese nobis aperit profunda, misericors pariter et iusta hominum aequaliter perditorum discretio; sive decretum illud *electionis et reprobationis* in verbo Dei revelatum. Quod ut perversi, impuri, et parum stabiles, in suum detorquent exitium, ita sanctis et religiosis animabus ineffabile praestat solatium.

VII.

Est autem electio immutabile Dei proprositum, quo ante iacta mundi fundamenta ex universo genere humano, ex primaeva integritate in peccatum et exitium sua culpa prolapso, secundum liberrimum voluntatis suae beneplacitum, ex mera gratia, certam quorundam hominum multitudinem, aliis nec meliorum, nec digniorum, sed in communi miseria cum aliis iacentium, ad salutem elegit in Christo, quem etiam ab aeterno Mediatorem et omnium electorum caput, salutisque fundamentum constituit; atque ita eos ipsi salvandos dare, et ad eius communionem per verbum et Spiritum suum efficaciter vocare ac trahere; seu vera et ipsum fide donare, iustificare, sanctificare, et potenter in Filii sui communione custoditos tandem glorificare decrevit, ad demonstrationem suae misericordiae, et laudem divitiarum gloriosae suae gratiae, sicut scriptum est: *Elegit nos Deus in Christo, ante iacta mundi fundamenta, ut essemus sancti et inculpati in conspectu eius, cum charitate; qui praedestinavit nos quos adoptaret in filios, per Iesum Christum, in sese, pro beneplacito voluntatis suae, ad laudem gloriosae suae gratiae, qua nos gratis sibi acceptos fecit in illo dilecto.* Ephes. I, 4. 5. 6. Et alibi: *Quos praedestinavit, eos etiam vocavit; et quos vocavit, eos etiam iustificavit; quos autem iustificavit, eos etiam glorificavit,* Rom. VIII, 30.

VIII.

Haec electio non est multiplex, sed una et eadem omnium salvandorum in Vetere et Novo Testamento, quandoquidem Scri-

ra unicum praedicat beneplacitum, propositum, et consilium ıntatis Dei, quo nos ab aeterno elegit ad gratiam et ad glo- ; et ad salutem et ad viam salutis, quam praeparavit ut in ambulemus.

IX.

Eadem haec electio facta est non ex praevisa fide, fideique dientia, sanctitate, aut alia aliqua bona qualitate et disposi- e, tanquam caussa seu conditione in homine eligendo praere- ita, sed ad fidem, fideique obedientiam, sanctitatem, etc. Ac nde electio est fons omnis salutaris boni: unde fides, sancti- et reliqua dona salvifica, ipsa denique vita aeterna, ut fru- et effectus eius profluunt, secundum illud Apostoli: *Elegit* (non quia eramus, sed) *ut essemus sancti et inculpati in con- ꝛs eius in charitate.* Ephes. I, 4.

X.

Caussa vero huius gratuitae electionis, est solum Dei bene- tum, non in eo consistens, quod certas qualitates seu actio- humanas, ex omnibus possibilibus, in salutis conditionem ele- sed in eo, quod certas quasdam personas ex communi pecca- multitudine sibi in peculium adscivit, sicut scriptum est: *Cum natis pueris, cum neque boni quippiam fecissent neque* , etc. *dictum est* (nempe Rebeccae,) *Maior serviet minori, scriptum est, Iacob dilexi, Esau odio habui.* Rom. IX, 11, 13. Et, Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam aeter- Act. XIII, 48.

XI.

Atque ut Deus ipse est sapientissimus, immutabilis, omniscius, mnipotens: ita electio ab ipso facta nec interrumpi, nec mu- revocari, aut abrumpi, nec electi abiici, nec numerus eorum i potest.

XII.

De hac aeterna et immutabili sui ad salutem electione, electi tempore, variis licet gradibus et dispari mensura, certiores untur, non quidem arcana et profunditates Dei curiose scru- o; sed fructus electionis infallibiles, in verbo Dei designatos, unt vera in Christum fides, filialis Dei timor, dolor de pec- secundum Deum, esuries et sitis iustitiae, etc. in sese cum tuali gaudio et sancta voluptate observando.

XIII.

Ex huius electionis sensu et certitudine, filii Dei maiorem s sese coram Deo humiliandi, abyssum misericordiarum eius

i. eipsos purificandi, et eum, qui ipsos prior tantopere
:issim ardenter diligendi, materiam desumunt: tantum
ac electionis doctrina atque eius meditatione in ma-
/inorum observatione segniores, aut carnaliter securi,
Quod iis iusto Dei iudicio solet accidere, qui de
ionis gratia, vel temere praesumentes, vel otiose et proterve
ant in viis electorum ambulare nolunt.

XIV.

Ut autem haec de divina electione doctrina sapientissimo Dei consilio per prophetas, Christum ipsum, atque Apostolos, sub Veteri aeque atque sub Novo Testamento, est praedicata, et sacrarum deinde literar[illegible] ientis commendata: ita et hodie in Ecclesia Dei, cui ea peculiariter est destinata, cum spiritu discretionis, religiose et sancte, suo loco et tempore, missa omni curiosa viarum altissimi scrutatione, est proponenda, idque ad sanctissimi nominis divini gloriam, et vividum populi ipsius solatium.

XV.

Caeterum aeternam et gratuitam hanc electionis nostri gratiam eo vel maxime illustrat, nobisque commendat Scriptura Sacra, quod porro testatur non omnes homines esse electos, sed quosdam non electos, sive in aeterna Dei electione praeteritos, quos scilicet Deus ex liberrimo, iustissimo, irreprehensibili, et immutabili beneplacito decrevit in communi miseria, in quam se sua culpa praecipitarunt, relinquere, nec salvifica fide et conversionis gratia donare, sed in viis suis, et sub iusto iudicio relictos, tandem non tantum propter infidelitatem, sed etiam caetera omnia peccata, ad declarationem iustitiae suae damnare, et aeternum punire. Atque hoc est decretum *reprobationis*, quod Deum neutiquam peccati authorem (quod cogitatu blasphemum est) sed tremendum, irreprehensibilem, et iustum iudicem ac vindicem constituit.

XVI.

Qui vivam in Christum fidem, seu certam cordis fiduciam, pacem conscientiae, studium filialis obedientiae, gloriationem in Deo per Christum, in se nondum efficaciter sentiunt, mediis tamen, per quae Deus ista se in nobis operaturum promisit, utuntur, ii ad reprobationis mentionem non consternari, nec se reprobis accensere, sed in usu mediorum diligenter pergere, ac horam uberioris gratiae ardenter desiderare et reverenter humiliterque expectare debent. Multo autem minus doctrina de reprobatione terreri debent ii, qui cum serio ad Deum converti, ei unice placere, et e corpore mortis eripi desiderant, in via tamen pietatis et fidei eo usque, quo volunt, pervenire nondum possunt, siquidem

9. Regimen Ecclesiae quod attinet, etsi id vere Monarchi-
a est, respectu Christi Unici Regis et Monarchae totius Uni-
salis Ecclesiae, tamen Particularium Ecclesiarum Regimen in
ris externum, ex institutione Christi, Aristocraticum esse cen-
ıus: sed ita, ut Episcopis seu Superintendentibus, vel Inspe-
ribus, Ordinis et Regiminis aliquam super reliquos Presbyteros
oritatem non negemus.

10. Negamus vero, ullum in terris Caput aut Monarcham
e Divino constitutum esse, cui omnes et singulae toto terrarum
be Ecclesiae, earumque Episcopi, aut singuli fideles, de neces-
ıte salutis, et sub Anathemate, subiecti sint, aut esse debeant,
, ut sine hac subiectione nec Christi, nec Ecclesiae Catholicae
:a membra esse possint.

Atque haec est specialior Declaratio Doctrinae Ecclesiarum
ius Regni Reformatarum de hisce Controversiis, quae D. D.
mano-Catholicis iam ante quidem exhibita, et d. 16. Septembr.
publica Sessione praelecta est.

Cum vero animos eorum quibusdam Verbis nonnihil offensos
e intelligeremus, ita quidem, ut eam Actis minime inserendam
e protestati sint, Nos re mature deliberata, ne forte culpa
ua nostra Caritativi huius Colloquii abrumpendi causam prae-
sse videremur, iterum illis condescendendum censuimus, eoque
anulla, quae in proponendi modo illis displicuisse, aut ad se-
ıdam potius huius Colloquii Actionem, videlicet ad Doctrinae
ntroversae probationem, quam ad eius explicationem pertinere
lebantur, mutavimus, quam potestatem tum quoque, in huius
eclarationis priori clausula, liberam nobis atque integram reser-
veramus: prout iam quoque ad ulteriorem eorum, quae obscu-
ıs forte dicta etiamnunc videri queant, Declarationem, si eam
nobis postulent, nos ultro offerimus, et hanc declarandi nostram
ntentiam libertatem porro nobis reservatam volumus, eamque a
ominis Romano-Catholicis, Legibus huius Colloquii ita volentibus,
ıud gravatim nobis concessum iri speramus.

Huic Declarationi subscripsere.

Ex Equestri Ordine.

Zbygneus Gorayski de Goray, Castellanus Chelmensis, a. S.
l. M. deputatus Colloquii Thoruniensis Praeses. Mppa.

Stanislaus Drohoiewski a Drohoiow, Director Consessus a
ıarte Reformatorum. Mppa.

Adamus Rey a Naglowice, Delegatus ab Ecclesiis Palatinatus
:racoviensis. Mppa.

dam homines ab aeterno elegisse, quos prae aliis in tempore fide in Christum et perseverantia donaret; sicut scriptum est, *Manifestum feci nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi.* Ioh. XVII, 6. Item, *Crediderunt quotquot ordinati erant ad vitam aeternam.* Actor. XIII, 48. Et, *Elegit nos ante iacta mundi fundamenta, ut essemus sancti*, etc. Ephes. I, 4.

II.

Qui [illegible]ocent: „Electionem Dei ad vitam aeternam esse mul[illegible] liam generalem et indefinitam, aliam singularem et [illegible] et hanc rursum vel incompletam, revocabilem, non [illegible]am, sive conditionatam: vel completam, irrevocabilem, [illegible]am, seu absolutam." Item, „Aliam electionem esse ad [illegible] ad salutem; ita ut electio ad fidem iustificantem absque [illegible]e peremptoria ad salutem esse possit." Hoc enim [illegible] cerebri commentum extra scripturas excogitatum, de[illegible] electione corrumpens, et auream hanc salutis catenam [illegible]. *Quos [illegible] destinavit, eos etiam vocavit; et quos vocavit, etiam i[illegible]vit; quos autem iustificavit, eos etiam glorificavit.* [illegible] 30.

III.

[illegible]nt: „Dei beneplacitum ac propositum, cuius [illegible] in doctrina electionis, non consistere in eo, quod Deus certos quosdam homines prae aliis elegerit, sed in eo, quod Deus ex omnibus possibilibus conditionibus (inter quas etiam sunt opera legis) sive ex omnium rerum ordine, actum fidei, in se ignobilem, et obedientiam fidei imperfectam, in salutis conditionem elegerit; eamque gratiose pro perfecta obedientia reputare, et vitae aeternae praemio dignam censere voluerit." Hoc enim errore pernicioso beneplacitum Dei et meritum Christi enervatur, et homines inutilibus quaestionibus a veritate iustificationis gratuitae, et simplicitate Scripturarum avocantur; illudque Apostoli falsi arguitur: *Deus nos vocavit vocatione sancta; non ex operibus, sed ex suo proposito et gratia, quae data est nobis in Christo Iesu ante tempora saeculorum.* 2 Tim. I, 9.

IV.

Qui docent: „In electione ad fidem hanc conditionem praerequiri, ut homo lumine naturae recte utatur, sit probus, parvus, humilis, et ad vitam aeternam dispositus, quasi ab istis electio aliquatenus pendeat." Pelagium enim sapiunt, et minime obscure falsi insimulant Apostolorum scribentem: *Versati sumus olim in cupiditatibus carnis nostrae, facientes quae carni et cogitationibus libebant, eramusque natura filii irae, ut et reliqui. Sed Deus, qui dives est misericordia, propter multam charitatem suam, qua*

nos, etiam nos eum in offensis mortui essemus, una vivi-
:um Christo, cuius gratia estis servati, unaque suscitavit,
collocavit in coelis in Christo Iesu; ut ostenderet in secu-
rvenientibus supereminentes illas opès suae gratiae, pro
'a nos benignitate in Christo Iesu. Gratia enim estis
per fidem, (et hoc non ex vobis, Dei donum est) non ex
', ut ne quis glorietur. Ephes. II, 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

V.

i docent: „Electionem singularium personarum ad salu-
completam et non peremptoriam, factam esse ex praevisa
sipiscentia, sanctitate et pietate inchoata, aut aliquamdiu
ta: completam vero et peremptoriam ex praevisae fidei,
ntiae, sanctitatis, et pietatis finali perseverantia: et hanc
tiosam et evangelicam dignitatem, propter quam qui eli-
gnior sit illo qui non eligitur: ac proinde fidem, fidei
iam, sanctitatem, pietatem, et perseverantiam non esse
sive effectus electionis immutabilis ad gloriam, sed con-
, et caussas sine quibus non, in eligendis complete prae-
s, et praevisas, tanquam praestitas.“ Id quod toti Scri-
pugnat, quae haec et alia dicta passim auribus et cordibus
ingerit: *Electio non est ex operibus, sed ex vocante.*
K, 11. *Credebant quotquot ordinati erant ad vitam ae-*
Actor. XIII, 48. *Elegit nos in semetipso ut sancti*
Ephes. I, 4. *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.*
I, 16. *Si ex gratia, non ex operibus.* Rom. XI, 6.
est charitas, non quod nos dilexerimus Deum, sed quod
:xit nos, et misit Filium suum. 1 Iohan. IV, 10.

VI.

i docent: „Non omnem electionem ad salutem immutabi-
e, sed quosdam electos, nullo Dei decreto obstante, perire
aeternum perire.“ Quo crasso errore et *Deum* mutabi-
iunt, et consolationem piorum de electionis suae constan-
ertunt, et Scripturis sacris contradicunt docentibus, *Ele-*
posse seduci: Matth. XXIV, 24. *Christum datos sibi*
non perdere: Iohan. VI, 39. *Deum quos praedestina-*
avit et iustificavit, eos etiam glorificare. Rom. VIII, 30.

VII.

i docent: „Electionis immutabilis ad gloriam nullum in
esse fructum, nullum sensum, nullam certitudinem, nisi
itione mutabili et contingente.“ Praeterquam enim quod
m sit ponere certitudinem incertam, adversantur haec ex-
ae sanctorum, qui cum Apostolo ex sensu electionis sui
, Deique hoc beneficium celebrant, qui *gaudent* cum di-

scipulis, secundum Christi admonitionem, *quod nomina sua scripta sunt in coelis.* Luc. X, 20., qui sensum denique electionis ignitis tentationum diabolicarum telis opponunt, quaerentes, *Quis intentabit crimina adversus electos Dei?* Rom. VIII, 33.

VIII.

Qui docent: „Deum neminem ex mera iusta sua voluntate decrevisse in lapsu Adae et in communi peccati et damnationis statu relinquere, aut in gratiae ad fidem et conversionem necessariae communicatione praeterire." Stat enim illud, *Quorum vult, miseretur; quos vult, indurat.* Rom. IX, 18. Et illud, *Vobis ... est nosse mysteria regni coelorum, illis autem non est ...* Matth. XIII, 11. Item, *Glorifico te, Pater, Domine coeli ... e, quod haec occultaveris sapientibus et intelligentibus, ... detexeris infantibus: etiam, Pater, quia ita placuit tibi.* ...h. XI, 25. 26.

IX.

... m cur Deus ad hanc potius, quam ad ... n mittat, non esse merum et solum Dei ... um, ... haec gens melior et dignior sit ea, cui ... m non communicatur." Reclamat enim Moses, populum ... m sic alloquens, *En Iehovae Dei tui sunt coeli, et coeli ... um, terra, et quicquid est in ea: Tantum in maiores tuos propensus fuit amore Iehova, diligendo eos; unde selegit semen eorum post eos, vos inquam, prae omnibus populis, sicut est hodie.* Deut. X, 14. 15. Et Christus: *Vae tibi Chorazin, vae tibi Bethsaida, quia si in Tyro et Sidone factae essent virtutes illae quae in vobis factae sunt, in sacco et cinere olim poenitentiam egissent!* Matth. XI, 21.

Ita nos sentire et iudicare, manuum nostrarum subscriptione testamur.

IOHANNES Bogermannus, Pastor Ecclesiae Leoverdiensis et Synodi Praeses.

Iacobus Rolandus, Pastor Ecclesiae Amstelodamensis et Praesidis Assessor.

Hermannus Faukelius, Pastor Ecclesiae Middelburgensis et Praesidis Assessor.

Sebastianus Damman, Pastor Ecclesiae Zutphaniensis et Synodi Scriba.

Festus Hommius, Pastor Ecclesiae Leydensis et Synodi Scriba.

EX MAGNA BRITANNIA.

Georgius Episcopus Landavensis.

*Iohannes Davenantius, Presbyter; Doctor ac Sacrae Theo-
ie publicus Professor in Academia Cantabrigiensi et Collegii
ginalis ibidem Praeses.*

*Samuel Wardus, Presbyter, SS. Theologiae Doctor, Archi-
conus Fauntonnensis, et Collegii Sidneyani in Academia Can-
rigiensi Praefectus.*

*Thomas Goadus, Presbyter, SS. Theologiae Doctor, Cathe-
alis Ecclesiae Paulinae Londinensis Praecentor.*

*Gualterus Balcanquallus, Scoto-Britannus, Presbyter, S. Theo-
giae Baccalaureus.*

EX ELECTORALI PALATINATU.

*Abrahamus Scultetus, S. Theologiae Doctor et Professor in
ademia Heydelbergensi.*

*Paulus Tossanus, S. Theologiae Doctor, et Consiliarius in
natu Ecclesiastico inferioris Palatinatus.*

*Henricus Altingius, S. Theologiae Doctor et Professor in
ademia Heydelbergensi.*

EX HASSIA.

*Georgius Cruciger, S. Theologiae Doctor, Professor, et pro
mpore Rector Academiae Marpurgensis.*

*Paulus Steinius, Concionator Aulicus et S. Theologiae in
llegio Nobilitatis Adelphico Mauritiano Professor, Cassellis.*

*Daniel Angelocrator, Ecclesiae Marpurgensis Pastor, et vi-
arum ad Lanum et Aederam Superintendens.*

*Rodolphus Goclenius Senior, Philosophiae purioris in Aca-
nia Marpurgensi Antecessor primarius, et nunc Decanus.*

EX HELVETIA.

Ioannes Iacobus Breytingerus, Ecclesiae Tigurinae Pastor.

*Marcus Rutimeyerus, S. Theologiae Doctor et Ecclesiae
rnensis Minister.*

*Sebastianus Beckius, SS. Theologiae Doctor, et Novi Te-
tmenti Professor in Academia Basiliensi, ibidemque Facultatis
eologicae Decanus.*

*Wolfgangus Mayerus, SS. Theologiae Doctor, Ecclesiae Ba-
ensis Pastor.*

Iohannes Conradus Kochius, Ecclesiae Schaphusianae Minister.

A CORRESPONDENTIA WEDDERAVICA.

*Iohannes Henricus Alstedius, in Illustri Schola Nassovica,
ae est Herbornae, Professor ordinarius.*

Georgius Fabricius, *Ecclesiae Windeccensis in Hanovico Pastor*, *et vicinarum Inspector*.

EX REPUBLICA ET ECCLESIA GENEV

Iohannes Deodatus, *in Ecclesia Genevensi Pastor*, *dem Schola SS. Theologiae Professor*.

Theodorus Tronchinus, *Divini verbi Minister in Genevensi*, *et ibidem SS. Theologiae Professor*.

EX REPUBLICA ET ECCLESIA BREM

Matthias Martinius, *Illustris Scholae Bremensis Re ea Divinarum literarum Professor*.

Henricus Isselburg, *SS. Theologiae Doctor*, *in Bre clesia ad B. Virginis Iesu Christi servus et in Schola stamenti Professor*.

Ludovicus Crocius, *SS. Theologiae Doctor*, *Eccle mensis ad S. Martini Pastor*, *et in Illustri Schola Vete menti et Philosophiae practicae Professor*.

EX REPUBLICA ET ECCLESIA EMDA

Daniel Bernardus Eilshemius, *Emdanae Ecclesia Senior*.

Ritzius Lucas Grimershemius, *Emdanae Ecclesiae P*

SS. THEOLOGIAE PROFESSORES BEL

Iohannes Polyander, *SS. Theologiae Doctor*, *atque demia Leydensi Professor*.

Sibrandus Lubertus, *SS. Theologiae Doctor*, *et Pro Academia Frisiorum*.

Franciscus Gomarus, *Sacrosanctae Theologiae Do Professor in Academia Groningae et Omlandiae*.

Antonius Tysius, *Sacrae Theologiae in Illustri Sch dro-Velavica*, *quae est Hardervici*, *Professor*.

Antonius Walaeus, *Pastor Ecclesiae Middelburgensis eiusdem urbis Illustri Schola inter Theologos ad Synodum*

EX DUCATU GELDRIAE, ET COMITA ZUTPHANIAE.

Guilielmus Stephani, *SS. Theologiae Doctor*, *et Ar sis Ecclesiae Pastor*.

Ellardus a Mehen, *Ecclesiae Hardrovicenae Pastor*.

Iohannes Bouillet, *Pastor Ecclesiae Warnsfeldensis*.

Iacobus Verheyden Senior, *Ecclesiae Noviomagensis lae Rector*.

EX HOLLANDIA AUSTRALI.

Balthasar Lydius, M. F. Pastor Ecclesiae Dei in urbe Dor-echto.

Henricus Arnoldi, Ecclesiastes Delphensis.

Gisbertus Voetius, Ecclesiae Heusdanae Pastor.

Arnoldus Musius ab Holy, Baillivus Suyd-Hollandiae, Se-ior Ecclesiae Dordrechtanae.

Iohannes de Laet, Senior Ecclesiae Leydensis.

EX HOLLANDIA BOREALI.

Iacobus Triglandius, Pastor Ecclesiae Amstelodamensis.

Abrahamus a Doreslaer, Pastor Ecclesiae Enchusanae.

Samuel Bartholdus, Pastor Ecclesiae Monachodammensis.

Theodorus Heyngius, Senior Ecclesiae Amstelodamensis.

Dominicus ab Heemskerck, Senior Ecclesiae Amstelodamensis.

EX ZELANDIA.

Godefridus Udemannus, Pastor Ecclesiae Ziericzeanae.

Cornelius Regius, Ecclesiae Goesanae Pastor.

Lambertus de Rycke, Ecclesiae Bergizomianae Pastor.

Iosias Vosbergius, Senior Ecclesiae Middelburgensis.

Adrianus Hofferus, urbis Zirizaeae Senator, et Ecclesiae idem Senior.

EX PROVINCIA ULTRAIECTINA.

Iohannes Dibbezius, Pastor Dordracenus, Synodi Orthodoxae Ultraiectinae Deputatus.

Arnoldus Oortcampius, Ecclesiae Amersfortianae Pastor.

EX FRISIA.

Florentius Iohannes, Iesu Christi crucifixi Servus in Eccle-s Snecana.

Philippus Danielis Eilshemius, Pastor Ecclesiae Harlingensis.

Kempo Harinxma a Donia, Senior Ecclesiae Leoverdiensis.

Tacitus ab Aysma, Senior Ecclesiae in Buirgirt Hichtum, Hartwardt.

EX TRANSISALANIA.

Casparus Sibelius, Pastor Ecclesiae Daventriensis.

Hermannus Wiferdingius, Ecclesiae Swollanae in Evangelio Christi Minister.

Hieronymus Vogellius, Hasseltanae Ecclesiae Pastor, tempore Deputationis inserviens Ecclesiae Orthodoxae Campensi.

Iohannes Langius, Ecclesiastes Vollenhovianus.

II.

Cum vero ipsi satisfacere, et ab ira Dei nos liberare non ssimus, Deus ex immensa misericordia, Filium suum unigeni-n nobis Sponsorem dedit, qui, ut pro nobis satisfaceret, pecca-n et maledictio in cruce pro nobis, seu vice nostra, factus est.

III.

Haec mors Filii Dei est unica et perfectissima pro peccatis ctima et satisfactio, infiniti valoris et pretii, abunde sufficiens totius mundi peccata expianda.

IV.

Ideo autem haec mors tanti est valoris et pretii, quia per-na, quae eam subiit, non tantum est verus et perfecte sanctus mo, sed etiam unigenitus DEI Filius, eiusdem aeternae et in-itae cum Patre et Spiritu S. essentiae, qualem nostrum Serva-em esse oportebat. Deinde, quia mors ipsius fuit coniuncta n sensu irae Dei et maledictionis, quam nos peccatis nostris mus commeriti.

V.

Caeterum promissio Evangelii est, ut quisquis credit in Chri-m crucifixum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Quae missio omnibus populis et hominibus, ad quos Deus pro suo eplacito mittit Evangelium, promiscue et indiscriminatim an-tiari et proponi debet cum resipiscentiae et fidei mandato.

VI.

Quod autem multi per Evangelium vocati non resipiscunt, in Christum credunt, sed infidelitate pereunt, non fit hoc hostiae RISTI in cruce oblatae defectu, vel insufficientia, sed propria orum culpa.

VII.

Quotquot autem vere credunt, et per mortem CHRISTI a catis, et interitu liberantur ac servantur, illis hoc beneficium, sola Dei gratia, quam nemini debet, ab aeterno ipsis in CHRI-O data, obtingit.

VIII.

Fuit enim hoc Dei Patris liberrimum consilium, et gratio-ima voluntas atque intentio, ut mortis pretiosissimae Filii sui ifica et salvifica efficacia sese exereret in omnibus electis, ad solos fide iustificante donandos, et per eam ad salutem infal-

gnat Scripturae, quae docet, Christum *melioris*, id est, novi *ederis Sponsorem et Mediatorem factum esse.* Hebr. VII, 22. ;, *Testamentum in mortuis demum ratum esse.* Hebr. IX, 16. 17.

III.

Qui docent, „Christum per suam satisfactionem, nullis certo meruisse ipsam salutem et fidem, qua haec Christi satisfactio ad salutem efficaciter applicetur, sed tantum Patri acquisivisse potestatem vel plenariam voluntatem, de novo cum hominibus agendi, et novas, quascunque vellet conditiones, praescribendi, quarum praestatio a libero hominis arbitrio pendeat, atque ideo fieri potuisse, ut vel nemo, vel omnes eas implerent.“ Hi im de morte Christi nimis abiecte sentiunt, primarium fructum u beneficium per eam partum nullatenus agnoscunt, et Pelagia- m errorem ab inferis revocant.

IV.

Qui docent, „Foedus illud novum gratiae, quod Deus Pater, er mortis Christi interventum cum hominibus pepigit, non in consistere, quod per fidem, quatenus meritum Christi appre- endit, coram Deo iustificemur et salvemur; sed in hoc, quod eus, abrogata perfectae obedientiae legalis exactione, fidem sam et fidei obedientiam imperfectam, pro perfecta legis obe- ntia reputet, et vitae aeternae praemio gratiose dignam cen- at.“ Hi enim contradicunt Scripturae, *Iustificantur gratis, gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo, quem pro- uit Deus placamentum per fidem in sanguine eius.* Rom. III, 25. Et cum impio Socino, novam et peregrinam hominis am Deo iustificationem, contra totius Ecclesiae consensum, icunt.

V.

Qui docent: „Omnes homines in statum reconciliationis et atiam foederis esse assumptos, ita ut nemo propter peccatum iginale sit damnationi obnoxius aut damnandus, sed omnes ab lius peccati reatu sint immunes.“ Haec enim sententia re- nat Scripturae, affirmanti *nos natura esse filios irae.*

VI.

Qui impetrationis et applicationis distinctionem usurpant, ut utis et imperitis hanc opinionem instillent: Deum, quantum se attinet, omnibus hominibus ex aequo ea beneficia voluisse ferre, quae per mortem Christi acquiruntur; quod autem qui- t prae aliis participes fiant remissionis peccatorum, et vitae rnae, discrimen illud pendere ex libero eorum arbitrio, se ad

me, et tradidit seipsum pro me. Gal. II, 20.
qui crimina intentet adversus electos DEI? DE
stificat. Quis est qui condemnet? CHRISTUS es
Rom. VIII, 33. 34. nimirum, pro illis. Et
ranti: *Ego pono animam meam pro ovibus meis*
15. Et, *Hoc est praeceptum meum, ut diligat*
ego dilexi vos. Maiorem dilectionem nemo hab
animam suam pro amicis. Iohan. XV, vers. 1

Huic capiti eadem quae prius subscribuntu

TERTIUM ET QUARTUM DOCTRI
DE
HOMINIS CORRUPTI
ET
CONVERSIONE AD DEUM EIUSQ

Articulus primus.

HOMO ab initio ad imaginem DEI condit
sui Creatoris et rerum spiritualium notitia in
in voluntate et corde, puritate in omnibus af
adeoque totus sanctus fuit; sed Diaboli instin
voluntate a Deo desciscens, eximiis istis doni
atque e contrario eorum loco coecitatem, horri
nitatem, ac perversitatem iudicii in mente, mal
ac duritiem in voluntate et corde, impuritate
bus affectibus contraxit.

II.

Qualis autem post lapsum fuit homo, tales

III.

Itaque omnes homines in peccato concipiuntur, et filii irae scuntur, inepti ad omne bonum salutare, propensi ad malum, peccatis mortui, et peccati servi; et absque Spiritus Sancti generantis gratia, ad Deum redire, naturam depravatam corrire, vel ad eius correctionem se disponere nec volunt, nec possunt.

IV.

Residuum quidem est post lapsum in homine lumen aliquod turae, cuius beneficio ille notitias quasdam de Deo, de rebus turalibus, de discrimine honestorum et turpium retinet, et aliod virtutis ac disciplinae externae studium ostendit: sed tantum est, ut hoc naturae lumine ad salutarem Dei cognitionem pertire, et ad eum se convertere possit, ut ne quidem eo in nalibus ac civilibus recte utatur, quinimo qualecumque id demum id totum variis modis contaminet, atque in iniustitia detineat, d dum facit, coram Deo inexcusabilis redditur.

V.

Quae luminis naturae, eadem haec Decalogi per Mosen a s Judaeis peculiariter traditi est ratio: cum enim is magnitum quidem peccati retegat, eiusque hominem magis ac magis m peragat, sed nec remedium exhibeat, nec vires emergendi miseria conferat, adeoque per carnem infirmatus transgressoa maledictione relinquat, non potest homo per eum salutarem tiam obtinere.

VI.

Quod igitur nec lumen naturae, nec lex potest, id Spiritus acti virtute praestat Deus, per sermonem, sive ministerium reciliationis, quod est Evangelium de Messia, per quod placuit o homines credentes, tam in Veteri, quam in Novo Testanto, servare.

VII.

Hoc voluntatis suae mysterium Deus in Veteri Testamento acioribus patefecit, in Novo Testamento pluribus, sublato iam pulorum discrimine, manifestat. Cuius dispensationis causa, n in gentis unius prae alia dignitate, aut meliore luminis nae usu, sed in liberrimo beneplacito, et gratuita dilectione DEI t collocanda. Unde illi, quibus praeter et contra omne meritum nta fit gratia, eam humili et grato corde agnoscere, in reliquis tem, quibus ea gratia non fit, severitatem et iustitiam iudicion DEI cum Apostolo adorare, nequaquam vero curiose scruri debent.

VIII.

Quotquot autem per Evangelium vocantur, serio vocantur. Serio enim et verissime ostendit DEUS verbo suo, quid sibi gratum sit, nimirum, ut vocati ad se veniant. Serio etiam omnibus ad se venientibus et credentibus requiem animarum et vitam aeternam promittit.

IX.

multi per ministerium Evangelii vocati, non veniunt et
tuntur, huius culpa non est in Evangelio, nec in Chri-
angelium oblato, nec in Deo per Evangelium vocante,
aria iis c , sed in vocatis ipsis, quorum
n Dei vitae ttunt securi; alii admittunt qui-
n in cor immittunt, ideoque post evanidum fidei tem-
udium resiliunt; alii spinis curarum et voluptatibus
semen verbi suffocant, fructusque nullos proferunt; quod
rator noster seminis parabola docet, Matth. cap. XIII.

X.

Quod autem alii, per ministerium Evangelii vocati, veniunt et convertuntur, id non est adscribendum homini, tanquam seipsum r liberum arbitrium ab aliis pari vel sufficiente gratia ad fidem conversionem instructis discernenti, (quod superba Pelagii haeresis statuit) sed Deo, qui, ut suos ab aeterno in Christo elegit, ita eosdem in tempore efficaciter vocat, fide et resipiscentia donat, et e potestate tenebrarum erutos, in Filii sui regnum transfert, ut virtutes eius, qui ipsos e tenebris in admirandam hanc lucem vocavit, praedicent, et non in se, sed in Domino glorientur. Scriptura apostolica passim id testante.

XI.

Caeterum, quando Deus hoc suum beneplacitum in electis exequitur, seu veram in iis conversionem operatur, non tantum Evangelium illis externe praedicari curat, et mentem eorum per Spiritum Sanctum potenter illuminat, ut recte intelligant et diiudicent quae sunt Spiritus Dei, sed eiusdem etiam Spiritus regenerantis efficacia ad intima hominis penetrat, cor clausum aperit, durum emollit, praeputiatum circumcidit, voluntati novas qualitates infundit, facitque eam ex mortua vivam, ex mala bonam, ex nolente volentem, ex refractaria morigeram, agitque et roborat eam, ut, ceu arbor bona, fructus bonarum actionum proferre possit.

XII.

Atque haec est illa tantopere in Scripturis praedicata regeneratio, nova creatio, suscitatio e mortuis, et vivificatio, quam Deus

ne nobis, in nobis operatur. Ea autem neutiquam fit per solam rinsecus insonantem doctrinam, moralem suasionem, vel talem erandi rationem, ut post Dei (quoad ipsum) operationem, in minis potestate maneat regenerari vel non regenerari, converti non converti; sed est plane supernaturalis, potentissima simul suavissima, mirabilis, arcana, et ineffabilis operatio, virtute secundum Scripturam (quae ab Authore huius operationis est pirata) nec creatione, nec mortuorum resuscitatione minor, aut rior, adeo ut omnes illi, in quorum cordibus admirando hoc do Deus operatur, certo, infallibiliter et efficaciter regeneren-, et actu credant. Atque tum voluntas iam renovata, non tum agitur et movetur a Deo, sed a Deo acta, agit et ipsa. amobrem etiam homo ipse per gratiam istam acceptam credere resipiscere recte dicitur.

XIII.

Modum huius operationis fideles in hac vita plene compre-dere non possunt; in eo interim acquiescentes, quod per istam I gratiam, se corde credere, et Servatorem suum diligere nt ac sentiant.

XIV.

Sic ergò fides Dei donum est, non eo quod a Deo hominis itrio offeratur, sed quod homini reipsa conferatur, inspiretur infundatur. Non etiam, quod Deus potentiam credendi tantum ferat, consensum vero seu actum credendi ab hominis deinde itrio expectet, sed, quod et velle credere, et ipsum credere homine is efficiat, qui operatur et velle et facere, adeoque nia operatur in omnibus.

XV.

Hanc gratiam DEUS nemini debet. Quid enim debeat ei, i prior dare nihil potest, ut ei retribuatur? Imo quid debeat qui de suo nihil habet, praeter peccatum et mendacium? Qui go gratiam illam accipit, soli Deo aeternas debet et agit gra-s; qui illam non accipit, is aut haec spiritualia omnino non rat, et in suo sibi placet: aut securus se habere inaniter glo-tur, quod non habet. Porro de iis, qui externe fidem profi-tur, et vitam emendant, optime secundum exemplum apostolo-m iudicandum et loquendum est, penetralia enim cordium nobis nt incomperta. Pro aliis autem, qui nondum sunt vocati, oran-s est Deus, qui quae non sunt vocat tanquam sint. Neutiquam ro adversus eos est superbiendum, ac si nosmetipsos discre-ssemus.

XVI.

Sicuti vero per lapsum homo non desiit esse homo, intellectu et voluntate praeditus, nec peccatum, quod universum genus humanum pervasit, naturam generis humani sustulit, sed depravavit, et spiritualiter occidit; ita etiam haec divina regenerationis gratia, non agit in hominibus tanquam truncis et stipitibus, nec voluntatem eiusque proprietates tollit, aut invitam violenter cogit, sed spiritualiter vivificat, sanat, corrigit, suaviter simul ac potenter flectit: ut ubi antea plene dominabatur carnis rebellio et resistentia, nunc regnare incipiat prompta, ac sincera Spiritus obedientia; in quo vera et spiritualis nostrae voluntatis instauratio et libertas consistit. Qua ratione nisi admirabilis ille omnis boni opifex nobiscum ageret, nulla spes esset homini surgendi e lapsu per liberum arbitrium, per quod se, cum staret, praecipitavit in exitium.

XVII.

Quemadmodum etiam omnipotens illa Dei operatio, qua vitam hanc nostram naturalem producit et sustentat, non excludit sed requirit usum mediorum, per quae Deus pro infinita sua sapientia et bonitate virtutem istam suam exercere voluit: ita et haec praedicta supernaturalis DEI operatio, qua nos regenerat, neutiquam excludit, aut evertit usum Evangelii, quod sapientissimus DEUS in semen regenerationis, et cibum animae ordinavit. Quare, ut Apostoli, et qui eos secuti sunt doctores, de gratia hac DEI ad eius gloriam et omnis superbiae depressionem, pie populum docuerunt, neque tamen interim sanctis Evangelii monitis, sub verbi, sacramentorum, et disciplinae exercitio, eum continere neglexerunt: sic etiamnum, absit, ut docentes aut discentes in Ecclesia DEUM tentare praesumant, ea separando, quae DEUS pro suo beneplacito voluit esse coniunctissima. Per monita enim confertur gratia, et quo nos officium nostrum facimus promptius, hoc ipso DEI in nobis operantis beneficium solet esse illustrius, rectissimeque eius opus procedit. Cui soli omnis, et mediorum, et salutaris eorum fructus atque efficaciae debetur gloria in saecula. Amen.

REIECTIO ERRORUM.

Exposita doctrina orthodoxa, Synodus reiicit errores eorum,

I.

QUI docent: „Proprie dici non posse, quod peccatum originis per se sufficiat toti generi humano condemnando, aut tempo-

lles et aeternas poenas promerendo." Contradicunt enim
stolo, dicenti Rom. V, vers. 12: *Per unum hominem pecca-*
in mundum introiit, ac per peccatum mors, et ita in omnes
ines mors transiit, in quo omnes peccaverunt. Et vers. 16:
us ex uno introiit ad condemnationem. Item, Rom. VI,
. 23: *Peccati stipendium mors est.*

II.

Qui docent: „Dona spiritualia, sive habitus bonos, et virtu-
, ut sunt bonitas, sanctitas, iustitia, in voluntate hominis,
m primum crearetur, locum habere non potuisse, ac proinde
e in lapsu ab ea separari." Pugnat enim hoc cum descri-
e imaginis Dei, quam Apostolus ponit Ephes. IV, vers. 24.
illam describit ex iustitia et sanctitate, quae omnino in vo-
ate locum habent.

III.

Qui docent: „Dona spiritualia non esse in morte spirituali
hominis voluntate separata, cum ea in sese nunquam corru-
a fuerit, sed tantum per tenebras mentis, et affectuum inordi-
tionem impedita; quibus impedimentis sublatis, liberam suam
ultatem sibi insitam exerere, id est, quodvis bonum sibi pro-
situm, ex se, aut velle, sive eligere, aut non velle, sive non
gere possit." Novum hoc et erroneum est, atque eo facit
extollantur vires liberi arbitrii, contra Ieremiae prophetae di-
m, c. XVII, vers. 9: *Fraudulentum est cor ipsum supra omnia*
perversum: et Apostoli, Ephes. II, 3: *Inter quos* (homines
tumaces) *et nos omnes conversati sumus olim in cupiditatibus*
uis nostrae, facientes voluntates carnis ac cogitationum.

IV.

Qui docent: „Hominem irregenitum non esse proprie nec
taliter in peccatis mortuum, aut omnibus ad bonum spirituale
ribus destitutum, sed posse iustitiam vel vitam esurire ac si-
re, sacrificiumque Spiritus contriti, et contribulati, quod Deo
ceptum est, offerre." Adversantur enim haec apertis scriptu-
testimoniis, Ephes. II, 1. 5: *Eratis mortui in offensis et*
catis. Et Gen. VI, 5. et VIII, 21: *Imaginatio cogitationum*
dis hominis tantummodo mala est omni die. Adhaec liberatio-
ı ex miseria et vitam esurire ac sitire, Deoque sacrificium
ritus contriti offerre, regenitorum est, et eorum qui beati di-
ıtur. Ps. LI, 19. et Matth. V, 6.

V.

Qui docent: „Hominem corruptum et animalem gratia com-
ıuni, quae ipsis est lumen naturae, sive donis post lapsum

,,relictis, tam recte uti posse, ut bono isto usu maiorem gratiam, ,,puta evangelicam, sive salutarem, et salutem ipsam gradatim ob- ,,tinere possit. Et hac ratione DEUM se ex parte sua paratum ,, endere, ad Christum omnibus revelandum, quandoquidem ne- ,, Christi revelationem, fidem, et resipiscentiam necessaria, ,, s sufficienter et efficaciter administret.“ Falsum enim praeter omnium temporum experientiam Scriptura testa- CXLVII, 19. 20: *Indicat verba sua Iacobo, statuta sua Israeli, non fecit ita ulli genti, et iura ista non no-* Actor. XIV, 16: *Deus sivit praeteritis aetatibus omnes ipsarum viis incedere.* Actor. XVI, vers. 6. 7: *Pro-* (Paulus cum suis) *a Spiritu Sancto loqui sermonem* *nt in Mysiam, tentabant ire* *eis Spiritus.*

VI.

Qui docent, ,,In vera hominis conversione, non posse no- ,,vas qualitates, habitus, seu dona in voluntatem eius a Deo in- ,,fundi, atque adeo fidem, qua primum convertimur, et a qua fide- ,,les nominamur, non esse qualitatem seu donum a Deo infusum; ,,sed tantum actum hominis, neque aliter donum dici posse, quam ,,respectu potestatis ad ipsam perveniendi.“ Contradicunt enim haec sacris literis, quae testantur DEUM novas qualitates fidei, obedientiae, ac sensus amoris sui cordibus nostris infundere. Ier. XXXI, 33: *Indam legem meam menti eorum, ac cordi eorum inscribam eam.* Esa. XLIV, 3: *Effundam aquas super sitientem, et fluenta super aridam; effundam Spiritum meum super semen tuum.* Rom. V, 5: *Charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.* Repugnant etiam continuae praxi Ecclesiae, sic apud prophetam orantis: *Converte me Domine, et convertar.* Ierem. XXXI, 18.

VII.

Qui docent, ,,Gratiam, qua convertimur ad Deum, nihil aliud ,,esse quam lenem suasionem; seu“ (ut alii explicant) ,,nobilis- ,,simum agendi modum in conversione hominis, et naturae huma- ,,nae convenientissimum esse, qui fiat suasionibus; nihilque ob- ,,stare quo minus vel sola moralis gratia homines animales red- ,,dat spirituales; imo Deum non aliter quam morali ratione con- ,,sensum voluntatis producere: atque in eo consistere operationis ,,divinae efficaciam, qua Satanae operationem superet, quod Deus ,,aeterna bona, Satan autem temporaria promittat.“ Omnino enim hoc Pelagianum est, et universae Scripturae contrarium, quae praeter hunc etiam alium, et longe efficaciorem ac diviniorem Spiritus Sancti agendi modum in hominis conversione agnoscit. Ezech. XXXVI, 26: *Dabo vobis cor meum, et spiritum*

m dabo in medio vestri, et auferam cor lapideum, daboque carneum, etc.

VIII.

Qui docent, „Deum in hominis regeneratione eas suae omnientiae vires non adhibere, quibus voluntatem eius ad fidem conversionem potenter et infallibiliter flectat; sed positis nibus gratiae operationibus, quibus Deus ad hominem converdum utitur, hominem tamen Deo, et Spiritui regenerationem s intendenti, et regenerare ipsum volenti, ita posse resistere, actu ipso saepe resistere, ut sui regenerationem prorsus imliat, atque adeo in ipsius manere potestate, ut regeneretur, non regeneretur." Hoc enim nihil aliud est, quam tollere m efficaciam gratiae Dei in nostri conversione, et actionem omnipotentis subiicere voluntati hominis, idque contra Apos, qui docent, *Nos credere pro efficacitate fortis roboris Dei* s. I, 9. Et: *Deum bonitatis suae gratuitam benevolentiam ous fidei potenter in nobis complere.* 2 Thess. I, 11. Item: *nam ipsius vim omnia nobis donasse, quae ad vitam et piem pertinent.* 2 Petr. I, 3.

IX.

Qui docent, „Gratiam et liberum arbitrium esse causas parles simul concurrentes ad conversionis initium; nec gratiam line causalitatis, efficientiam voluntatis antecedere," id est, non prius hominis voluntatem efficaciter iuvare ad conrsionem, quam voluntas ipsa hominis se movet ac determinat." enim dogma Ecclesia prisca in Pelagianis iam olim condevit, ex Apostolo Rom. IX, 16: *Non est volentis nec currentis, Dei miserentis.* Et, 1 Cor. IV, 7: *Quis te discernit?* Et, *habes, quod non acceperis?* Item Phil. II, 13: *Deus est, in nobis operatur ipsum velle et perficere pro suo beneplacito.*

Huic capiti eadem quae prius subscribuntur nomina.

QUINTUM DOCTRINAE CAPUT,
DE
PERSEVERANTIA SANCTORUM.

Articulus primus.

QUOS Deus secundum propositum suum, ad communionem sui Domini nostri Iesu Christi, vocat, et per Spiritum Sana regenerat, eos quidem et a peccati dominio et servi-

tute, non autem a carne, et corpore peccati, penitus i vita liberat.

II.

Hinc quotidiana infirmitatis peccata oriuntur, et optimi sanctorum operibus naevi adhaerescunt: quae illis perpetu coram Deo humiliandi, ad Christum crucifixum confugien nem magis ac magis, per Spiritum precum et sancta pietati citia mortificandi, et ad perfectionis metam suspirandi, m suggerunt; tantisper dum hoc mortis corpore soluti, cum Dei in coelis regnent.

III.

Propter istas peccati inhabitantis reliquias, et mundi i ac Satanae tentationes, non possent conversi in ista grat stare, si suis viribus permitterentur. Sed fidelis est Dei ipsos in gratia semel collata misericorditer confirmat, et in usque ad finem potenter conservat.

IV.

Etsi autem illa potentia Dei vere fideles in gratia con tis et conversantis, maior est, quam quae a carne superai sit; non semper tamen conversi ita a Deo aguntur et mo ut non possint in quibusdam actionibus particularibus a duct tiae, suo vitio, recedere, et a carnis concupiscentiis sedu que obsequi. Quapropter ipsis perpetuo est vigilandum et dum, ne in tentationes inducantur. Quod cum non fi non solum a carne, mundo, et Satana, in peccata gravia et atrocia abripi possunt, verum etiam interdum ius permissione abripiuntur. Quod tristes Davidis, Petri, alior Sanctorum lapsus, in sacra Scriptura descripti demonstrant.

V.

Talibus autem enormibus peccatis Deum valde offendu tum mortis incurrunt, Spiritum S. contristant, fidei exe interrumpunt, conscientiam gravissime vulnerant, sensum nonnunquam ad tempus amittunt: donec per seriam resipis in vitam revertentibus paternus Dei vultus rursum affulgeat.

VI.

Deus enim, qui dives est misericordia, ex immutabili nis proposito, Spiritum Sanctum, etiam in tristibus lapsi suis non prorsus aufert, nec eousque eos prolabi sinit, u adoptionis, iustificationis statu excidant, aut peccatum ad i

Spiritum Sanctum committant, et ab eo penitus deserti, ium aeternum sese praecipitent.

VII.

rimo enim in istis lapsibus conservat in illis semen illud mmortale, ex quo regeniti sunt, ne illud pereat aut excu- Deinde, per verbum et Spiritum suum, eos certos et ef- r renovat ad poenitentiam, ut de admissis peccatis ex ani- :undum Deum doleant, remissionem in sanguine Mediatoris, em, contrito corde, expetant, et obtineant, gratiam Dei liati iterum sentiant, miserationes per fidem eius adorent, ıceps salutem suam cum timore et tremore studiosius ope-

VIII.

a non suis meritis, aut viribus, sed ex gratuita Dei mise- a id obtinent, ut nec totaliter fide et gratia excidant, nec r in lapsibus maneant aut pereant. Quod quoad ipsos non facile fieri posset, sed et indubie fieret; respectu autem ›ri omnino non potest: cum nec consilium ipsius mutari, sio excidere, vocatio secundum propositum revocari, Christi m, intercessio, et custodia irrita reddi, nec Spiritus Sancti ıtio frustranea fieri aut deleri possit.

IX.

)e hac electorum ad salutem custodia, vereque fidelium in ›rseverantia, ipsi fideles certi esse possunt, et sunt pro men- idei, qua certo credunt se esse et perpetuo mansuros vera a Ecclesiae membra, habere remissionem peccatorum, et aeternam.

X.

ıc proinde haec certitudo non est ex peculiari quadam re- ›ne praeter aut extra verbum facta, sed ex fide promissio-)ei, quas in verbo suo copiosissime in nostrum solatium re- : ex testimonio *Spiritus Sancti testantis cum spiritu nostro sse Dei filios et haeredes.* Rom. VIII, 16. Denique ex et sancto bonae conscientiae et bonorum operum studio. hoc solido obtinendae victoriae solatio, et infallibili aeter- ;loriae arrha, si in hoc mundo electi Dei destituerentur, m hominum essent miserrimi.

XI.

nterim testatur Scriptura fideles in hac vita cum variis car- ubitationibus conflictari, et in gravi tentatione constitutos

REIECTIO ERRORUM
CIRCA DOCTRINAM
DE
PERSEVERANTIA SANCTORUM,

posita doctrina orthodoxa Synodus reiicit errorum eorum,

I.

QUI docent: „Perseverantiam vere fidelium, non esse effe- tum electionis, aut donum Dei morte Christi partum, sed esse conditionem novi foederis, ab homine ante sui electionem ac iustificationem" (ut ipsi loquuntur) „peremtoriam, libera volun- tate praestandam." Nam sacra Scriptura testatur eam ex ele- ctione sequi, et vi mortis, resurrectionis, et intercessionis Christi gratis donari. Rom. XI, 7: *Electio assecuta est, reliqui occal- luerunt.* Item, Rom. VIII, 32: *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit ipsum, quomodo non cum eo nobis omnia donabit? Quis intentabit crimina adversus electos Dei? Deus est qui iustificat. Quis est qui condemnet? Christus is est qui mortuus est, imo qui etiam resurrexit, qui etiam sedet ad dexteram Dei, qui etiam intercedit pro nobis: Quis nos separabit a dilectione Christi?*

II.

Qui docent: „Deum quidem hominem fidelem sufficientibus ad perseverandum viribus instruere, ac paratum esse eas in eo conservare si officium faciat: positis tamen illis omnibus, quae ad perseverandum in fide necessaria sunt, quaeque Deus ad conservandam fidem adhibere vult, pendere semper a volun- tatis arbitrio, ut perseveret, vel non perseveret." Haec enim sententia manifestum Pelagianismum continet; et homines, dum vult facere liberos, facit sacrilegos, contra perpetuum evangelicae doctrinae consensum, quae omnem gloriandi materiam homini adi- mit et huius beneficii laudem soli divinae gratiae transcribit; et contra Apostolum testantem: *Deum esse qui confirmabit nos us- que in finem inculpatos in die Domini nostri Iesu Christi,* 1 Cor. I, 8.

III.

Qui docent: „Vere credentes et regenitos non tantum posse a fide iustificante, item gratia, et salute totaliter et finaliter ex- cidere, sed etiam reipsa non raro ex iis excidere, atque in ae- ternum perire." Nam haec opinio ipsam iustificationis ac re- generationis gratiam, et perpetuam Christi custodiam irritam red-

tris mei.

IV.

Qui docent: „Vere fideles ac regenitos
„cato ad mortem, vel in Spiritum Sanctum."
stolus Iohan. cap. V, postquam vers. 16. 17.
tem meminisset, et pro iis orare vetuisset, st
iungat: *Scimus quod quisquis natus est ex Deo*
illo peccati genere), *sed qui genitus est ex*
ipsum, et malignus ille non tangit eum.

V.

Qui docent: „Nullam certitudinem futurae
„beri posse in hac vita, absque speciali revela
enim doctrinam vere fidelium solida consolatio
et pontificiorum dubitatio in Ecclesiam redu
Scriptura passim hanc certitudinem, non ex sp
naria revelatione, sed ex propriis filiorum Dei
tissimis Dei promissionibus petit. Imprimis
Rom. VIII, 39: *Nulla res creata potest nos se*
Dei, quae est in Christo Iesu, Domino nostro.
I, cap. III, 24: *Qui servat mandata eius, in*
in eo: et per hoc novimus ipsum in nobis m
quem dedit nobis.

VI.

Qui docent: „Doctrinam de perseverantia
„titudine, ex natura et indole sua, esse carnis
„tati, bonis moribus, precibus, aliisque sanctis

e *spem in eo, purificat seipsum, sicut et ille purus est.* Hi
sterèa sanctorum tam Veteris quam Novi Testamenti exemplis
arguuntur, qui licet de sua perseverantia et salute essent certi,
precibus tamen, aliisque pietatis exercitiis, assidui fuerunt.

VII.

Qui docent, „Fidem temporariorum a iustificante et salvi-
a fide non differre nisi sola duratione.“ Nam Christus ipse
th. XIII, 20. et Luc. VIII, 13. ac deinceps, triplex praeterea
r temporarios et veros fideles discrimen manifesto constituit,
n illos dicit semen recipere in terra petrosa, hos in terra bona,
corde bono: illos carere radice, hos radicem firmam habere:
fructibus esse vacuos, hos fructum suum diversa mensura,
itanter seu perseveranter proferre.

VIII.

Qui docent, „Non esse absurdum, hominem priore regene-
tione extincta, iterato, imo saepius renasci.“ Hi enim per
s doctrinam negant seminis Dei, per quod renascimur, incor-
ibilitatem: adversus testimonium Apostoli Petri, Epist. I. cap.
3: *Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili.*

IX.

Qui docent, „Christum nunquam rogasse pro infallibili cre-
atium in fide perseverantia.“ Contradicunt enim ipsi Christo,
nti Luc. XXII, 32: *Ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat*
r tua. Et Evangelistae Iohanni testanti, Iohan. XVII, 20:
Istum non tantum pro apostolis, sed etiam pro omnibus,
sermonem ipsorum credituris, orasse: vers. 11: *Pater san-*
conserva eos in nomine tuo. Et vers. 15: *Non oro ut eos*
as e mundo, se ut conserves eos a malo.

Conclusio.

Atque haec est perspicua, simplex, ingenua Orthodoxae de
nque Articulis in Belgio controversis doctrinae declaratio, et
rum, quibus Ecclesiae Belgicae aliquamdiu sunt perturbatae,
etio, quam Synodus ex verbo Dei desumptam, et Confessio-
us Reformatarum Ecclesiarum consentaneam esse iudicat. Unde
ido apparet eos, quos id minime decuit, citra omnem verita-
, aequitatem, et charitatem populo inculcatum voluisse:
„Doctrinam Ecclesiarum Reformatarum de praedestinatione
annexis ei capitibus, proprio quodam genio atque impulsu,
imos hominum ab omni pietate et religione abducere; esse

„carnis et Diaboli pulvinar, arcemque Satanae, ex qua omnibus „insidietur, plurimos sauciet, et multos tum desperationis, tum „securitatis iaculis lethaliter configat: eandem facere Deum autho„rem peccati, iniustum, tyrannum, hypocritam; nec aliud esse, „quam interpolatum Stoicismum, Manicheismum, Libertinismum, „Turcismum: eandem reddere homines carnaliter securos: quippe „ex ea persuasos electorum saluti, quomodocunque vivant, non ob„esse, ideoque eos secure atrocissima quaeque scelera posse per„petrare; reprobis ad salutem non prodesse, si vel omnia san„ctorum opera vere fecerint: eadem doceri Deum nudo puroque „voluntatis arbitrio, absque omni ullius peccati respectu, vel in„tuitu, maximam mundi partem ad aeternam damnationem prae„destinasse et creasse: eodem modo, quo electio est fons et „causa fidei ac bonorum operum, reprobationem esse causam in„fidelitatis et impietatis: multos fidelium infantes ab uberibus „matrum innoxios abripi et tyrannice in gehennam praecipitari, „adeo ut iis nec baptismus, nec Ecclesiae in eorum baptismo „preces, prodesse queant.“ Et quae eius generis sunt alia plurima, quae Ecclesiae Reformatae non solum agnoscunt, sed etiam toto pectore detestantur. Quare quotquot nomen Servatoris nostri Iesu Christi pie invocant, eos Synodus haec Dordrechtana per nomen Domini obtestatur, ut de Ecclesiarum Reformatarum fide, non ex coacervatis hinc inde calumniis, vel etiam privatis nonnullorum, tum veterum tum recentium doctorum dictis, saepe etiam aut mala fide citatis, aut corruptis, et in alienum sensum detortis, sed ex publicis ipsarum Ecclesiarum Confessionibus, et ex hac orthodoxae doctrinae declaratione, unanimi omnium et singulorum totius Synodi membrorum consensu firmata, iudicent. Calumniatores deinde ipsos serio monet, viderint quam grave Dei iudicium sint subituri, qui contra tot Ecclesias contra tot Ecclesiarum Confessiones, falsum testimonium dicunt, conscientias infirmorum turbant, multisque vere fidelium societatem suspectam reddere satagunt.

Postremo hortatur haec Synodus omnes in Evangelio Christi symmystas, ut in huius doctrinae pertractatione, in scholis atque in ecclesiis, pie et religiose versentur, eam tum lingua, tum calamo, ad Divini nominis gloriam, vitae sanctitatem, et consternatorum animorum solatium accommodent, cum Scriptura secundum fidei analogiam non solum sentiant, sed etiam loquantur; a phrasibus denique iis omnibus abstineant, quae praescriptos nobis genuini sanctarum Scripturarum sensus limites excedunt, et protervis sophistis iustam ansam praebere possint doctrinam Ecclesiarum Reformatarum sugillandi, aut etiam calumniandi. Filius Dei Iesus Christus, qui ad dextram patris sedens dat dona hominibus, sanctificet nos in veritate, eos qui errant adducat ad veritatem, calumniatoribus sanae doctrinae ora obstruat, et fidos verbis sui ministros spiritu sapientiae et discretionis instruat, ut omnia

eloquia ad gloriam Dei, et aedificationem auditorum, ce-
Amen.
Huic capiti eadem quae prius subscribuntur nomina.

---

c omnia de Quinque Doctrinae Capitibus Controver- ıupra comprehensis, ita esse gesta testamur Illustris- ırum ac Praepotentium DD. Ordinum Generalium ad hanc Synodum Deputati, manuum nostrarum subsignatione.

EX GELDRIA.

MARTINUS GREGORII D. Consiliarius Ducatus Geldriae, omitatus Zutphaniae.
Henricus van Essen Consiliarius Ducatus Geldriae, et Co- us Zutphaniae.

EX HOLLANDIA.

Walravus de Brederode.
Hugo Muys van Holy.
Iacobus Boelius.
Gerardus de Nieuburch.

EX ZELANDIA.

Simon Scotte Consiliarius et Secretarius Civitatis Middel- ensis.
Iacobus Campe Ordinum Zelandiae Consiliarius.

EX PROVICIA ULTRAIECTINA.

Fredericus van Zuylen van Nyevelt.
Wilhelmus van Hardevelt.

EX FRISIA.

Ernestus ab Aylva Ordinum Frisiae Consiliarius, Orientalis griae Grietmannus.
Ernestus ab Harinxma Consiliarius primarius in Curia Pro- iali Frisiae.

EX TRANSISALANIA.

Henricus Hagen.

EX CIVITATE GRONINGENSI ET OMLANDIIS
Hieronymus Isbrants, I. U. D.
Edvardus Iacobus Clant a Stedum.
Et Illustribus ac Amplissimis DD. Delegatis a Secretis,
DANIEL HEINSIUS.

SENTENTIA SYNODI
DE
REMONSTRANTIBUS.

EXPLICATA hactenus, et asserta, per Dei gratiam, veritate, erroribus reiectis, et dammatis, abstersis iniquis calumniis; **SYNODUS HAEC DORDRECHTANA** (quae ipsi porro cura superest) serio, obnixe et pro auctoritate, quam ex Dei verbo in omnia suarum Ecclesiarum membra obtinet, in Christi nomine rogat, hortatur, monet, atque iniungit omnibus et singulis in Foederato Belgio Ecclesiarum Pastoribus, academiarum et scholarum Doctoribus, Rectoribus et Magistris, atque adeo omnibus in universum, quibus vel animarum cura, vel iuventutis disciplina est demandata, ut missis quinque notis Remonstrantium Articulis, qui et erronei sunt, et mera errorum latibula, hanc sanam veritatis salutaris doctrinam, ex purissimis verbi divini fontibus haustam, sinceram et inviolatam, pro viribus et munere suo, conservent: illam populo et iuventuti fideliter et prudenter proponant et explicent; usumque eius suavissimum atque utilissimum, tum in vita, tum in morte, diligenter declarent: errantes ex grege, secus sentientes, et opinionum novitate abreptos, veritatis evidentia mansuete erudiant, si quando det ipsis Deus resipiscentiam, ad agnoscendam veritatem: ut saniori menti redditi, uno spiritu, ore, fide, charitate, Ecclesiae Dei, et sanctorum communioni, denuo accedant; atque tandem coalescat vulnus Ecclesiae, et fiat omnium eius membrorum cor unum et anima una in Domino.

At vero, quia nonnulli e nobis egressi sub titulo *Remonstrantium* (quod nomen *Remonstrantium* ut et *Contra-Remonstrantium*, **SYNODUS** perpetua oblivione delendum censet,) studiis et consiliis privatis, modis illegitimis, disciplina et ordine Ecclesiae violato, atque fratrum suorum monitionibus et iudiciis contemptis, Belgicas Ecclesias antea florentissimas, in fide et charitate coniunctissimas, in his Doctrinae Capitibus, graviter et periculose admodum turbarunt: errores noxios et veteres revocarunt, et novos procuderunt, publice et privatim, voce ac scriptis, in vulgus sparserunt, et acerrime propugnarunt: doctrinam, hactenus in Ecclesiis receptam, calumniis et contumeliis enormibus insectandi, nec modum nec finem fecerunt: scandalis, dissidiis, conscientia-

scrupulis, et exagitationibus, omnia passim compleverunt: certe gravia in fidem, in charitatem, in bonos mores, in Ecae unitatem et pacem, peccata, cum in nullo homine tolerari possint, in Pastoribus censura severissima ab omni aevo in esia usurpata, necessario animadverti debent; SYNODUS, cato Dei sancto nomine, suae auctoritatis ex verbo Dei probe cia, omnium legitimarum tum veterum tum recentium Synodovestigiis insistens, et illustrissimorum DD. Ordinum Genem auctoritate munita, declarat atque iudicat, Pastores illos, partium in Ecclesia ductores, et errorum doctores sese praeunt, corruptae religionis, scissae Ecclesiae unitatis, et gramorum scandalorum, citatos vero ad hanc Synodum, intoleae insuper adversus supremi magistratus in hac Synodo puta decreta, ipsamque hanc venerandam Synodum, pervicaciae, et convictos teneri. Quas ob causas, primo Synodus prae citatis omni ecclesiastico munere interdicit, eosque ab offinis abdicat, et academicis functionibus etiam indignos esse at, donec per seriam resipiscentiam, dictis, factis, studiis ariis abunde comprobatam, Ecclesiae satisfaciant, et cum m vere et plene reconcilientur, atque ad eius communionem iantur: quod nos in ipsorum bonum, et totius Ecclesiae gauunice in Christo Domino nostro exoptamus. Reliquos autem, m cognitio ad Synodum hanc Nationalem non devenit, Syn-Provincialibus, Classibus, et Presbyteriis, ex ordine recepto, ittit: quae omni studio procurent ne quid Ecclesia detrimenti a praesens capere, vel in posterum metuere possit. Errorum m sectatores spiritu prudentiae discriminent: refractarios, sos, factiosos, turbatores, quam primum officiis ecclesiasticis, holasticis, quae sunt suae cognitionis et curae, abdicent: a nomine moneantur, ut nulla interiecta mora, post acceptum Synodi Nationalis iudicium, impetrata ad hoc magistratus ritate, conveniant, ne lentitudine malum invalescat et robo-. Ex infirmitate, et vitio temporum lapsos, vel abreptos, levioribus forte haesitantes, aut etiam dissentientes, modetamen, sedatos, vitae inculpatae, dociles, omni lenitate, chaa officiis, patientia, ad veram atque perfectam concordiam Ecclesia provocent: ita tamen, ut diligenter sibi caveant, ne quam ad sacrum ministerium admittant, qui doctrinae hisce licis constitutionibus declaratae subscribere, eamque docere et: neminem etiam retineant, cuius manifesta dissensione, ina in hac Synodo tanto consensu comprobata violari, et Pam concordia, Ecclesiarumque tranquillitas denuo turbari queat. terea veneranda haec Synodus serio monet ecclesiasticos s coetus, ut invigilent diligentissime in greges sibi commisomnibus subnascentibus in Ecclesia novitatibus mature obviam easque tanquam zizania ex agro Domini evellant: attendant is et scholarum moderatoribus ne qua ex privatis sententiis

et pravis opinionibus iuventuti instillatis, postmodum Ecclesiae et reipub. pernicies denuo creetur. Denique illustrissimis et praepotentibus DD. Foederati Belgii Ordinibus Generalibus, gratiis reverenter actis, quod tam necessario et opportuno tempore, afflictis et labentibus Ecclesiae rebus, Synodi remedio clementer succurrerint, probos et fideles DEI servos in suam tutelam receperint, pignus omnis benedictionis et praesentiae divinae, verbi nempe ipsius veritatem, in suis ditionibus sancte et religiose conservatam voluerint: nulli labori, nullis sumptibus ad tantum opus promovendum et perficiendum pepercerint: pro quibus eximiis officiis largissimam a Domino et publice et privatim, et spiritualem et temporalem, remunerationem toto pectore SYNODUS comprecatur: Eosdem porro Dominos clementissimos obnixe et demisse rogat, ut hanc salutarem doctrinam, fidelissime ad verbum Dei et Reformatarum Ecclesiarum consensum a Synodo expressam, in suis regionibus solam et publice audiri velint et iubeant: arceant suborientes omnes haereses et errores, spiritus inquietos et turbulentos compescant: veros et benignos Ecclesiae nutritios ac tutores sese probare pergant: in personas supra dictas sententiam pro iure ecclesiastico, patriis legibus confirmato, ratam esse velint, et auctoritatis suae adiecto calculo, synodicas constistutiones immotas et perpetuas reddant.

NOMINE ET IUSSU SYNODI

Sebastianus Damman, Synodi Scriba.
Festus Hommius, Eccl. Leydensis Pastor, et Synodi Nat. Actuarius.
In testimonium Actorum, Daniel Heinsius.

APPROBATIO
ILLUSTRISSIMORUM AC PRAEPOTENTIUM
DOMINORUM,
DD. ORDINUM GENERALIUM.

ORDINES Generales Foederati Belgii, omnibus, qui haec visuri aut lecturi sunt, salutem. Notum facimus, Quum ad tollendas tristes et noxias illas controversias, quae aliquot abhinc annis cum magno reipubl. detrimento, et pacis Ecclesiarum perturbatione, exortae sunt super quinque notis Doctrinae Christianae

*ibus, eorumque appendicibus, visum nobis fuerit, ex ordine
:clesia Dei, ipsaque adeo Belgica, Dordrechtum convocare
lum Nationalem omnium Ecclesiarum Foederati Belgii; utque
iaximo cum fructu et reipubl. emolumento celebrari posset,
ine gravi molestia, magnisque impensis, ad eandem expe-
nus et impetraverimus complures praestantissimos, doctis-
et celeberrimos Reformatae Ecclesiae Theologos exteros,
: praedictae Synodi Decretorum subscriptione, post singula
nae Capita videre est; delegatis insuper ex singulis provin-
d eiusdem directionem nostris deputatis, qui in eadem ab
usque ad finem praesentes curam gererent, ut omnia ibidem
iore Dei, et recto ordine, ex solo Dei verbo, sincerae no-
intentioni congruenter, possent pertractari: Cumque prae-
haec Synodus singulari Dei benedictione tanto omnium et
orum, tam exterorum quam Belgicorum, consensu, de prae-
quinque Doctrinae Capitibus, eorumque doctoribus iam iudi-
nobisque consultis et consentientibus sexto Maii proxime
rito decreta et sententiam hisce praefixa promulgarit; Nos,
optati fructus ex magno et sancto hoc opere (quale nun-
antehac Ecclesiae Reformatae viderunt,) ad Ecclesias harum
ium redundare queant, quandoquidem nihil nobis aeque cordi
ae est, quam gloria Sanctissimi Nominis Divini, quam con-
io et propagatio verae Reformatae Christianae Religionis
fundamentum est prosperitatis et vinculum unionis Foederati
,) quam concordia, tranquillitas, et pax Ecclesiarum; item
nservatio et communionis Ecclesiarum, quae sunt in hisce re-
us, cum omnibus exteris Reformatis Ecclesiis, a quibus
parare nec debuimus nec potuimus, Visis, cognitis, et ma-
examinatis atque expensis, praedicto iudicio et sententia
i, ista plene in omnibus approbavimus, confirmavimus, et
iabuimus, approbamus, confirmamus et rata habemus per
ntes: Volentes ac statuentes, ut nulla alia doctrina de quin-
raedictis Doctrinae Capitibus in Ecclesiis harum regionum
tur aut propagetur, praeter hanc, quae praedicto iudicio sit
mis atque consentanea; Mandantes atque imperantes omnibus
iasticis coetibus, Ecclesiarum Ministris, Sacrosanctae Theo-
Professoribus et Doctoribus, Collegiorum Regentibus,
usque in universum et singulis, quos haec aliquatenus
nere queant aut attingere, ut in suorum ministeriorum
ictionum exercitio eadem in omnibus fideliter et sincere se-
ur, iisque convenienter sese gerant. Utque bonae nostrae
ioni plene ac per omnia ubique possit satisfieri, Denunciamus
andamus Ordinibus, Gubernatoribus, Deputatis Ordinum,
liariis et Ordinibus Deputatis provinciarum Geldriae et co-
us Zutphaniae, Hollandiae, et Westfrisiae, Zelandiae,
iecti, Frisiae, Transisalaniae, civitatis Groningae et Om-
irum, omnibusque aliis Officiariis, Iudicibus, et Iustitia-*

Et inferius

Ex mandato praedictorum Praepo
Dominorum Ordinum Generalium

Subscri

C. A

*Eratque spatio impressum praedi
sigillum in Cera rubra.*

10.

FORMULA CONSENSUS

CCLESIARUM HELVETICARUM REFORMATARUM,

CIRCA

TRINAM DE GRATIA UNIVERSALI ET CONNEXA,

ALIAQUE NONNULLA CAPITA.

PRAEFATIO.

d[a]) divinus ille Gentium Apostolus[b]) *γνησίῳ* suo *τέκνῳ* Ti- 1
eo inculcavit serio, ut videlicet maneat in iis, quae *ἔμαθε*
ἐπιστώθη didicit et de quibus fides ipsi *facta* est*): id
a sane deploratis his et exulceratis temporibus memoriam men-
ue nostram crebro subeat oportet. Tantoque magis, quod
s experientia testatur, hinc inde, non in uno veritatis capite,
ποτυπώσει sanorum verborum deflecti, et fidem semel sanctis
erbo Dei traditam, erroribus suppullulantibus labem nonnullam
ahere. Nos quod attinet, merito divinae, qua prae aliis 2
s gentibus coelestis Pater indignos nos prosecutus est, gra-
ot bonitati grata mente acceptum referimus, quod *προεστῶτας*
nus nostros, Amplissimos inprimis Proceres, Patriae Patres,
siae nutritios verissimos, Spiritu pietatis, sapientiae et for-
nis dotavit, ut quod acceperunt a maioribus ex Dei verbo
tis *κειμήλιον* religiose custodirent, pressisque, quod aiunt,
ous tenerent, nec paterentur, ut doctrinae corruptio accessum
ecclesias nostras haberet ullum. Cum vero non minor sit 3
, quam quaerere, parta tueri, et Angelum ipsum Philadel-
sis Ecclesiae inclamantem audiamus quotidie: *Ecce venio ci-*
*tene quod habes, ne quis accipiat coronam tuam***), merito

---

a) Germ. add. dort. b) Germ. der heilige Apostel.
*) 2 Tim. 3, 14. **) Apoc. 3, 11.

factum esse vel Remonstrantismi isto e
esse potest: de efficaci et sacro repagulo aliqu
5 thoritate et iussu, cogitandum nobis fuit. Nat
consensu a nobis approbati sunt Canones
gratia universali, et connexa, aliaque nonnulla
concinnandis id maxime operam dedimus, ut
6 ἡδίστη συζυγία ambigua, quod aiunt, palma
vero est, cur Venerandi Fratres Exteri, quos
ἰσότιμον πίστιν λαχόντας fraterne colimus et
statum graves ob causas dissensum, nobis suc
smatis ansam cuiquam praeberi dictitent. Sal
per Dei gratiam stat fundamentum fidei, cui
verbo aurum et argentum pretiosique lapides n
cti sunt. Salva unitas corporis mystici et Sp
cati sumus in una spe vocationis nostrae. Un
una fides praecipua, et in eadem tuenda sancta
tesseratio. *Unum baptisma, unus Deus et Pat*
super omnia, et per omnia, et in omnibus nol
nique apud nos semper tenerrimae charitatis v
ges sarta et tecta sacrosancta communionis sa
7 Dei gratiam perstabunt. Quod super est, Deum
pia in vota vocare non cessabimus, ut institutu
esse velit et iubeat, eique per Iesum Christu
nostrae principem et consummatorem unicum, b

C a n o n e s.

8 I. Deus T. O. M. verbum suum, quod
*hutem omni credenti***), non tantum per Mo
Apostolos scripto mandari curavit, sed etiam
terne vigilavit hactenus et excubavit, ne Sathar
9 ulla humana vitiari posset. Proinde merito si
et bonitati Ecclesia acceptum refert, quod hab
finem mundi *sermonem propheticum firmissimum*

[. In specie autem Hebraicus Veteris Testamenti Codex, 10
ex traditione Ecclesiae Iudaicae, cui olim *Oracula Dei com-
sunt* *), accepimus bodieque retinemus, tum quoad conso-
tum quoad vocalia, sive puncta ipsa, sive punctorum sal-
testatem, et tum quoad res, tum quoad verba θεό-
ος, ut fidei et vitae nostrae, una cum Codice Novi Testa-
sit Canon unicus et illibatus, ad cuius normam, ceu Ly-
apidem, universae, quae extant, Versiones, sive orientales,
ccidentales exigendae, et sicubi deflectunt, revocandae sunt.
I. Eorum proinde sententiam probare neutiquam possumus, 11
tionem, quam Hebraicus Codex exhibet, humano tantum arbi-
nstitutam esse definiunt, quique lectionem Hebraicam, quam
commodam iudicant, configere, eamque ex LXX. seniorum alio-
versionibus Graecis, Codice Samaritano, Tar-
Chaldaicis, vel aliunde etiam, imo quandoque ex sola
ne emendare religioni neutiquam ducunt, neque adeo aliam
em authenticam, quam quae ex collatis inter se editionibus,
ue etiam Hebraici codicis, quem variis modis corruptum
ctitant, adhibita circa lectiones variantes humani iudicii κρίσει
ssit, agnoscunt: Tandemque praeter editionem Hebraeam
am, alios esse codices Hebraeos in veterum Interpretum
entibus ab Hebraeo nostro contextu versionibus, quae
m variantium olim codicum Hebraeorum indicia sint, de-
t: Atque ita fidei nostrae principium, eiusque authoritatem
nctam anceps in discrimen adducunt.
7. Deus ante iacta mundi fundamenta in Christo Iesu, 12
o nostro, fecit πρόθεσιν αἰώνιον *propositum seculorum* **),
ex mero voluntatis suae beneplacito, sine ulla meriti ope-
l fidei praevisione, ad laudem gloriosae gratiae suae elegit
ac definitum hominum in eadem corruptionis massa, et
ni sanguine iacentium, adeoque peccato corruptorum nume-
, in tempore per Christum Sponsorem et Mediatorem uni-
l salutem perducendum, eiusdemque merito, Spiritus S. re-
ntis potentissima virtute, efficaciter vocandum, regeneran-
et fide ac resipiscentia donandum. Atque ita quidem Deus 13
suam illustrare constituit, ut decreverit, primo quidem
m integrum creare, tum eiusdem lapsum permittere, ac
ex lapsis quorundam misereri, adeoque eosdem eligere,
ero in corrupta massa relinquere, aeternoque tandem exitio
re.
'. In gratioso autem illo Electionis divinae decreto ipse 14
Christus includitur, non ut causa meritoria, vel funda-
n ipsam electionem praecedens, sed ut ipse quoque ἐκλεκτός
***) ante iacta mundi fundamenta praecognitus, adeoque

Rom. 3, 2. **) Eph. 3, 11. ***) 1 Petr. 2, 4. 6.

legis potentia, quae a Christo in locum nostrum succedente leta, non aliam quam coelestem vitam in Christo, δικαίωμα νόμου implente, nobis addicit, nec non opposita comminatio s, non temporalis duntaxat sed etiam aeternae, manifergsit.

IX. Quamobrem illorum sententiae nulli astipulamur, qui 22
10, siquidem Deo obediret, coelestis beatitudinis praemium sitam esse negant; neque aliam foederis operum promissioquam vitae perpetuae et affluentis omni bonorum genere, tum in animum tum in corpus hominis in statu integrae ae constituti competere possunt, eiusque in Paradiso terrestri dae agnoscunt. Hoc enim et sano sensui verbi divini repuet potentiam legis per se consideratae enervat.

X. Sicut autem Deus foedus operum cum Adamo inivit 23
antum pro ipso, sed etiam in ipso, ut capite et stirpe, cum genere humano, vi benedictionis naturae ex ipso nasciturae, adem integritatem, siquidem in ea perstitisset, haereditaita Adamus tristi prolapsu, non sibi duntaxat sed toti etiam o generi, *ex sanguinibus et voluntate carnis* proventuro rit, et bona in foedere promissa perdidit. Censemus igitur, 24
um Adami omnibus eius posteris, iudicio Dei arcano et imputari. Testatur quippe Apostolus *in Adamo omnes pec-* *Unius hominis inobedientia peccatores multos constitui*; et *tem omnes mori**). Neque vero ratio apparet, quemadmohaereditaria corruptio, tanquam mors spiritualis, in univerenus humanum iusto Dei iudicio cadere possit, nisi eiusdem is humani delictum aliquod, mortis illius reatum inducens, sserit. Cum Deus iustissimus totius terrae iudex nonnisi n puniat.

XI. Duplici igitur nomine post peccatum homo natura, in- 25
ab ortu suo, antequam ullum actuale peccatum in se ad-, irae ac maledictioni divinae obnoxius est; primum quidem παράπτωμα et inobedientiam, quam in Adami lumbis commileinde ob consequentem in ipso conceptu haereditariam cornem insitam, qua tota eius natura depravata et spiritualiter a est, adeo quidem, ut recte peccatum originale statuatur x, imputatum videlicet, et haereditarium inhaerens.

XII. Non possumus proin, salva coelesti veritate, assen- 26
praebere iis, qui Adamum posteros suos ex instituto Dei esentasse ac proinde eius peccatum posteris eius ἀμέσως imi negant, et sub imputationis mediatae et consequentis no- non imputationem duntaxat primi peccati tollunt, sed haeiriae etiam corruptionis assertionem gravi periculo obiiciunt.

XIII. Sicut Christus ab aeterno electus est ut Caput, Prin- 27
et Haeres omnium eorum, qui in tempore per gratiam eius

*) (Rom. 5, 12. 19. 1 Cor. 15, 21. 22.)

ana mortua et a peccato ... consequitur ...
tas Christi morientis cum consilio Patris, ...
Electos redimendos dantis, nec non operati...
nes alios quam Electos sanctificantis, et ad vi...
vitae obsignantis **παναρμονικῶς** ita convenit ...
ut Patris eligentis, Filii redimentis, et Spiri...
aequalis *περιφορία* pateat.
30 XIV. Atque id ipsum amplius etiam ind...
Christus iisdem, pro quibus mortuus est, uti ...
media ad salutem, spiritum inprimis regenerant...
31 donum, et meruit et actu confert. Testatu...
Christum Dominum venisse *ad salvandum p...*
Israelis ††), *mittere* et eundem *Spiritum sanct...*
regenerationis fontem †††): interque promissi...
Foederis, quarum is factus Mediator et Spons...
nere, quod *legem suam*, fidei videlicet, *cord...*
pturus sit ††††): Venire ad Christum, per fi...
quid Pater ipsi dedit: Denique nos esse *ele...*
simus sancti et inculpati, adeoque filii per ...
simus sancti et filii Dei, non aliunde quam a ...
nerationis proficiscitur.
32 XV. Ita autem Christus vice Electorum...
suae Deo Patri satisfecit, ut in censum tame...
et obedientiae illius, universa eius, quam pe...
curriculum legi, tanquam *servus* ille *iustus*, si...
33 tiendo praestitit, obedientia vocari debeat. Ni...
Christi vita, teste quidem Apostolo**), quam...
exinanitio, submissio et humiliatio gradatim ...
terminum, mortem videlicet crucis procedens; ...
Spiritus Dei Christum sanctissima vita legi ...

---

*) Matth. 1, 21. **) Matth. 20, 24. 28. (coll. Ioa...

obis satisfecisse, et pretium illud, quo empti sumus Deo, non
ssionibus duntaxat, sed tota eius vita legi conformata collo-
Morti autem vel sanguini Christi Redemptionem nostram
:at haud alio sensu, quam quia is per passiones consumma-
it. Atque ita quidem ab extremo illo terminante et nobilis-
actu, sine quo salus nostra constare non potuisset, quique
m virtutum speculum fuit lucidissimum, denominationem fa-
t tamen a morte vitam anteactam neutiquam secludat.
XVI. Haec omnia cum ita se omnino habeant, haud sane 34
re possumus oppositam doctrinam illorum, qui statuunt, Chri-
propria intentione et consilio tum suo, tum Patris ipsum
tis, mortuum esse pro omnibus et singulis, addita condi-
impossibili, si videlicet credant; omnibus impetrasse, quae
mnibus tamen applicetur, salutem, morte sua nemini proprie
a salutem ac fidem meruisse, sed iustitiae duntaxat divinae
ulum removisse, et Patri potestatem acquisivisse novum foe-
ratiae ineundi cum universis hominibus; denique qui iusti-
Christi activam et passivam ita partiuntur, ut asserant, acti
am sibi pro sua vindicare, passivam vero demum Electis
s et imputare. Haec omnia, et si quae his similia sunt 35
s Scripturis et gloriae Christi, qui fidei et salutis nostrae
ὸς καὶ τελειωτής est, repugnant, crucem eius evacuant, et
peciem augendi meriti eius, reapse illud imminuunt.
XVII. Vocatio ad salutem *καιροῖς ἰδίοις, propriis tempori-* 36
s attemperata est. Secundum voluntatem quippe Dei modo
ctior, modo latior et communior, nunquam tamen absolute
rsalis fuit. Etenim quidem sub Veteri Testamento *annun-*
Deus Verbum suum Iacobo, statuta sua et iudicia Israëli,
*re fecit ulli genti***). In Novo Testamento Deus pace facta
guine Christi, et rupto intergerino pariete, praeconii Evan-
et vocationis externae pomoeria hactenus dilatavit, ut *nulla*
us διαστολή, distinctio sit inter Iudaeos et gentes, sed
iam est Dominus omnium, dives erga omnes ipsum invocan-
*). Neque tamen sic vel absolute universalis est. Testatur
Christus *multos esse vocatos*****), non omnes. Cumque
us et Timotheus Bithyniam versus Evangelii ibidem praedi-
i causa contenderent, *non sivit eos Spiritus Iesu* †). Fue-
que, et sunt hodieque, experientia teste, innumerae myria-
hominum, quibus Christus ne fando quidem unquam au-
est.
XVIII. Interim Deus etiam illis, quos per verbum ad sa- 37
n vocare dedignatus est, *se intestatum reliquit neutiquam* ††).
t quippe *illis spectacula coeli et siderum* †††). Et *quod de*
ex naturae videlicet et providentiae operibus, cognosci pot-

*) 1 Tim. 2, 6. **) Ps. 147, 19. 20. ***) Rom. 10, 12. 13. ****)
. 20, 14. †) Act. 16, 7. ††) Act. 14, 17. †††) Deut. 4, 19.

Christus Deum Patrem suum glorificat, quod
sapientibus et intelligentibus, *ac revelaverit*
Apostolus insuper docet: *Mysterium voluntatis*
bis secundum beneplacitum eius quod proposuit
40 XIX. Ipsa quoque vocatio externa, qu
Evangelicum fit, etiam vocantis Dei respectu
est. Verbo enim suo serio et verissime pand
quae arcana sit sua circa singulorum salutem v
sed quid nostri sit officii, et quid officium illud
tentes maneat. Scilicet haec Dei vocantis vol
ad se veniant, tantam salutem non negligant;
bus ad se per fidem serio quoque vitam aetern
delis enim *est*, uti loquitur Apostolus, *sermo*,
sumus, et convivemus: si patimur, etiam conre
bimus, etiam nos negabit: si infideles sumus,
41 *negare se ipse non potest* †). Neque volunta
rum, qui vocationi non parent, inefficax est,
id, quod volens intendit, assequitur, demons
officii, et secutam hinc vel salutem Electorum
vel *ἀναπολογησίαν* reliquorum, officium prae
42 tium. Spiritualis certe homo conceptum Dei i
logum cum verbo Dei externo prolato, vel se
conciliat. Et quia porro Deus probat omnem
consilio eius fluit, ideirco recte dicitur etiam v
ut omnis, qui videt Filium et credit in ipsum,
43 *ndm* ††). Quanquam hi *Omnes* sunt *Electi* so
lum universale consilium inivit sine determin
Christusque adeo non pro singulis, sed pro soli
mortuus est: tamen hoc utique universaliter
44 quod ex speciali et definito eius consilio conse
voluntate Dei in vocatione externa universaliter

minante proficiscitur; Electio per eandem gratiam credentibus, robis vero nativa malitia sua in peccato manentibus, et secun- n duritiem suam et cor poenitere nescium iram sibi in diem e et revelationis iusti iudicii Dei thesaurizantibus.

XX. Falli proin nulli dubitamus illos, qui vocationem ad 45 utem non sola Evangelii praedicatione, sed naturae etiam ac ovidentiae operibus, citra ullum exterius praeconium expediri tiunt, adduntque, vocationem ad salutem adeo esse ἀδιόριστον universalem, ut nemo sit mortalium, quin *obiective* saltem, uti untur, sufficienter, sive *mediate*, eo videlicet, quod Deus Na- e lumine recte utenti gratiae lumen superadditurus sit, sive *ediate*, ad Christum et salutem vocetur; denique sine asserta *luta* universalitate gratiae, vocationem externam seriam et m dici, vel ἁπλότητα et εἰλικρίνειαν Dei vocantis defendi e, inficias eunt. Haec enim et S. Scripturae et experientiae 46 um temporum adversantur, et Naturam cum Gratia, τὸ γνω- τοῦ Θεοῦ cum σοφίᾳ τῇ ἐν μυστηρίῳ, denique lumen ra- s cum lumine divinae revelationis manifeste confundunt.

XXI. Qui per Evangelii praeconium ad salutem vocantur, 47 ere non possunt, neque vocantem sequi, nisi ex spirituali e, ea ipsa potentia, qua Deus ex tenebris lucem explende- e iussit, resuscitentur et Deus Spiritus sui flexanima gratia ibus illorum *illucescat*, ad φωτισμὸν seu *radiationem cogni- s gloriae Dei in facie Iesu Christi**). *Animalis* quippe *homo recipit ea, quae sunt Spiritus Dei: stultitia ei est, neque et cognoscere, quia spiritualiter iudicantur***). Eamque im- a tiam penitissimam tot testimoniis, tot emblematibus Scriptura im convincit, ut vix alia in re sit locupletior. Moralis qui- 48 ea impotentia dici possit, quatenus scilicet circa subiectum biectum morale versatur: Naturalis tamen esse simul et dici t, quatenus homo φύσει, *natura*, adeoque nascendi lege, inde rtu est *filius irae****), illamque ita congenitam habet, ut eam aliter, quam per omnipotentem et vorticordiam Spiritus San- gratiam, excutere possit.

XXII. Censemus igitur, minus caste, neque sine periculo 49 i illos, qui impotentiam illam credendi *moralem* vocant, ac *ralem* dici non sustinent, adduntque, hominem, quocunque in t constituatur, posse credere si velit, et fidem, quacunque um ratione, esse ἐκ τῶν ἐφ' ἡμῖν; quam tamen Apostolus ignatissimis verbis *Dei donum*****) nuncupat.

XXIII. Duae sunt viae et modi, quibus Deus δικαιοκρι- 50 iustificationem promisit, vel per opera seu facta propria in e, vel per obedientiam seu iustitiam alienam Christi, videlicet nsoris, quae ex gratia imputatur credenti in Evangelio. Ille lus est iustificandi hominem integrum: hic vero iustificandi

*) 2 Cor. 4, 6. **) 1 Cor. 2, 14. ***) Eph. 2, 2. ****) Eph. 2, 8.

51 hominem peccatorem et corruptum. Iuxta duplicem hunece iusti-
ficationis modum duplex etiam foedus Scriptura constituit, operum
videlicet, cum Adamo primo et singulis eius posteris in ipso ini-
tum, at per peccatum irritum factum: et gratiae, cum solis Ele-
ctis in Christo, Adamo secundo percussum, quod aeternum est,
nullique ἀφανισμῷ, sicuti prius illud, obnoxium.
52 XXIV. Caeterum posterius illud Foedus Gratiae pro diver-
sitate temporum diversas etiam oeconomias recipit. Apostolus
enim indigitans τὴν οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν,
*administrationem implementi temporum**), adeoque gubernationem
temporis ultimi, perspicue significat, aliam fuisse oeconomiam et
gubernationem temporibus τὴν προθεσμίαν seu statutum tempus
53 praecedentibus. In utraque tamen gratiosi Foederis oeconomia
non aliter electi salvati sunt, quam per *Angelum faciei***), *Agnum
illum inde a iactis mundi fundamentis mactatum****), Christum
Iesum, notitiam servi illius iusti, et fidem in ipsum, nec non Pa-
trem et Spiritum eius. Christus enim heri et hodie et in secula
54 idem est****). Et per gratiam eius credimus nos servari eundem
in modum, quo salvati sunt et illi, Patres videlicet: maneatque
immotae in utroque Testamento regulae: *Beati, qui illi* (Filio)
confidunt†)· *Qui credit in ipsum, non iudicatur; qui vero non
credit, iam condemnatus est*††): *Creditis in Deum*, Patrem vide-
55 licet, *credite etiam in me*†††). Quod si autem sancti Patres in
Christum tanquam *Goël* suum crediderunt, consequitur, ut etiam
in Spiritum S. crediderint, absque quo *nemo Iesum Dominum
nuncupare potest.* Et vero tot sunt fidei illius Patrum eiusdem-
que necessitatis in utroque Foedere clarissimae ἀποδείξεις, ut
56 neminem nisi volentem et lubentem latere possint. Tametsi vero
illa salutaris Christi et sacro-sanctae Triadis notitia, pro oecono-
mia temporis illius, non ex sola promissione, sed ex umbris etiam,
figuris et aenigmatibus operosius quam nunc in Novo Testamento
facto opus est, hauriri et erui debuit: vera tamen, et pro divinae
revelationis modulo ad procurandam electis, aspirante Dei gratia,
salutem conscientiaeque consolationem sufficiens fuit.
57 XXV. Improbamus igitur eorum doctrinam, qui tria nobis
Foedera, tota natura et medulla disparata, *Naturale* videlicet,
Legale et *Evangelium* cudunt, atque in iisdem explicandis, eorum-
que differentiis assignandis adeo quidem intricate versantur, ut
solidae veritatis et pietatis nucleum non parum involvant sive af-
fligant: quique de notitiae Christi et fidei in eundem eiusque
satisfactionem totamque sacro-sanctam τριάδα necessitate sub Vet.
Testamenti oeconomia, aequo quam par est, laxius, neque sine
periculo Θεολογεῖν nulli dubitant.

*) Eph. 1, 10. **) Ies. 63, 9. ***) Apoc. 13, 8. ****) Hebr. 13, 8.
†) Ps. 2, 12. ††) Ioan. 3, 18. †††) Ioan. 14, 1.

XXVI. Denique et nobis, quibus in praesentiarum in 58
Ecclesia, quae Domus Dei est, dispensatio credita est et universis
Naziraeis nostris, iisque, qui, Deo volente et moderante, in curas
quandoque nostras succedent, ad praevertendas tristes dissidiorum,
quibus Ecclesia Dei passim diris modis infestatur, faces, hanc
serio legem dictam esse volumus, ut in hac mundi faece, fideli
monitore gentium Apostolo, *depositum* fideliter custodiamus omnes,
βεβήλους κενοφωνίας seu *profanas vocum inanitates* devitemus *),
et cognitionis illius, quae est secundum pietatem, *εἰλικρίνειαν* et
simplicitatem religiose custodiamus, charitatis et fidei minime fu-
catae *καλὴν ξυνωρίδα*, bigam pulcherrimam, retineamus constan-
ter. Neve adeo quisquam animum inducat, sive publice sive pri- 59
vatim proponere dubium vel novum aliquod dogma fidei, in Eccle-
siis nostris hactenus inauditum, *Verbo Dei*, *Confessioni nostrae
Helveticae*, *libris nostris symbolicis*, *et Synodi Dordracenae Ca-
nonibus* repugnans, et in publica *ἐπισυναγωγῇ* fratrum ex Dei
verbo non evictum atque sancitum: Ut necessitatem inprimis san-
ctificationis diei Dominicae non tantum ex Dei verbo sincere tra-
damus, sed graviter etiam inculcemus, eiusque observationem in-
stantissime urgeamus. Tandem, ut Canonem heic consignatorum 60
ex Dei indubitato verbo repetitam veritatem in Ecclesiis iuxta
atque Scholis, quoties occasio postulaverit, unanimiter fideliterque
retineamus, doceamus, asseramus.

Ipse vero Deus pacis in veritate sanctificet nos totos, et integer noster Spiritus et anima et corpus ἀμέμπτως in adventum Domini nostri Iesu Christi servetur! Cui unâ cum Patre et Spiritu S. aeternus sit honor, laus et gloria. Amen!

---

*) 1 Tim. 6, 20.

FINIS.

ADDIT. 1.

CONFESSIO RELIGIONIS CHRISTIANAE,

SACRATISSIMO IMPERATORI CAROLO V. CAESARI AUGUSTO IN COMITIIS AUGUSTAE ANNO M. D. XXX. PER LEGATOS CIVITATUM ARGENTORATI, CONSTANTIAE, MEMMINGAE, ET LINDAVIAE EXHIBITA.

Si quis voluerit voluntatem eius obtemperare, is cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar. Ioh. VII.

MAGISTRATUS ET CONCILIA CIVITATUM,

Argentorati, Constantiae, Memmingae, et Lindaviae, precatur universis in Christum servatorem nostrum credentibus, incrementa sancti spiritus, et sua offerunt obsequia.

Fecit Sacratissima Caesarea Maiestas in Comitijs imperialibus, superiori anno Augustae habitis, statim dum illa auspicaretur, Principibus Electoribus, ac reliquis Principibus Sacrique Romani Imperij ordinibus, inter alia exponi, sibi cum primis in votis esse, rationem, viamque quaerere, qua grave et noxium illud circa religionem dissidium, quod Germaniam iam aliquot amos exagitasset, componeret, certamque restitueret concordiam, hacque caussa se petere, serioque poscere, ut Principes Electores, ac caeteri Imperij proceres, statusque, de hisce dissensionibus, et gravi nimium dissidio, ijs etiam quae vel ecclesiastici a profanis, vel profani ab ecclesiasticis, aut utrique a sui ordinis hominibus, indigne fieri arbitrantur, suam singuli sententiam, quaeque profutura istis remedia crederent, quantum quisque cum sua id, tum Reipub. interesse novisset, Latine et Germanice conscriberent, sibique offerrent, hoc pacto non tam rebus suis, quam publicae paci consulturi, atque ad illud haud parum commo-

daturi, ut omnis istius varietatis ac scismatis caussis, ratione que tota, penitius perspectis, cognitis, atque perpensis, pacari facilius omnia, et restitui possent, vivendique ratio reparari, sicut vere concors, ita Christo quoque digna. Huic petitioni tam seriae, atque urgenti, nostri, quos legatos ad ea comitia miseramus, volentes ut decebat morem gerere, curarunt capita eorum, quae apud nos tanquam Christi dogmata, sacris Evangelijs, caeterisque arcanis literis nixa, iam pridem doceri, tradique in ecclesijs religiosae plebi solent, per aliquot nostros concionatores, quos illis adiunxeramus, latine et germanice, in breve compendium, ad modum Confessionis, ita ut a festinantibus, et brevi eo tempore, quod ad haec concedebatur, fieri potuit, digeri, statimque ea S. Caesareae Maiestati, ita ut illa iusserat, obtulerunt. Eo et fidei ac religionis quam sectamur, eorumque quae apud nos ad Evangelij praescriptum reformata sunt, rationem illi nostro nomine reddere, et nostrum in eam studium simul testari conati. Cum autem post huiusce confessionis oblationem, per aliquot menses, nihil prorsus hac de re, cum his nostris legatis actum esset, idque preter spem, quam et ex literis, quibus S. C. M. comitia indixit, et ex prima illa, quam modo memoravimus propositione, initio comitiorum facta, non abs re conceperamus, tandem sub finem comitiorum, lecta est nostris legatis, praesente S. C. M. Principibus Electoribus, alijsque Principibus, et S. Imperij ordinibus, admissis etiam quibuslibet, Confutatio quaedam, quam Doctores quidam, Theologorum se titulo venditantes, iurati ministri partis adversariae, composuerant, Sacratissimaeque C. M. nobis loco responsionis ad nostram Confessionem, legendam, obtruserant. Iam nostra Confessio palam lecta non est, Doctores vero illi multorum nos in sua Confutatione insimularunt, et tanquam ea de nobis ipsi confessi essemus, memorarunt, quorum non modo in nostra Confessione nusquam meminimus, sed ne in mentem unquam venit: Deinde et ea quae confessi sumus, inverterunt pleraque omnia, praveque adductis scripturis, vanisque paralogismis oppugnarunt. Quibus scilicet rationibus, visum illis est S. C. M. in nos provocare, bonisque et religiosis omnibus, invisos et abominabiles reddere. Ne igitur nos tam impiae criminationi tacendo fidem facere, et diris istorum calumnijs, Christi veritatem quam profitemur, prodere quisquam existimaret, visum est, illam Confessionem nostram, in publicum aedere, adiuncta eius Apologia, quam nostris ecclesiastis parare nuper mandavimus. Nam religio erat, salvificam Christi doctrinam, nobis singulari adeo Dei bonitate communicatam, tantis blasphemijs non adserere, et ferre, nos horrendis adeo, sed aeque falsis criminibus notatos, publicum offendiculum cog-

stitui. Confutatores siquidem isti, per totam illam suam Confutationem, ipsissima Christi dogmata, impietatis et haereseos traducunt, nos vero secessionis a sacrosancta Catholica ecclesia, defectionis a syncera fide religioneque Christi, ad quoslibet pestilentissimos et portentosos errores, sectasque, denique et violatae S. C. M. fidei, negatique temere ac procaciter debiti obsequij, accusant, et altero quoque versu criminantur. Quo igitur Christiani nominis professores, cognoscere possitis, quam nulla vel species veri istis calumnijs insit, per Christi Iesu gloriam, cui uni hisce in rebus studemus, oramus, hanc nostram Confessionem, eiusque Apologiam, in qua optima fide Confutatorum verba et argumenta adducta sunt, legere, et ad scripturarum fidem omnia expendere, nostrasque et Confutatorum istorum rationes inter se librare velitis. Quod si exorari vos passi fueritis, certi sumus, vos cognituros, indubitata nos Christi praecepta sequi, et secundum hunc S. C. M. summo veroque studio dicto audientes esse, ut certe non solum huic Caesari nostro Clementissimo, quem post Deum in terris supremum rerum moderatorem colimus, per omnia obtemperare, sed quibuslibet etiam principibus et proceribus, ac Christianis universis, nos morigeros et officiosos praestare ex animo cupimus. Id quod tandem Deus, quantaslibet nunc calumniarum nebulas filij tenebrarum offundant, orbi etiam patefaciet, utque solet, sicut veritatem suam, ita nostram quoque innocentiam in lucem proferet. Cui ad hoc ipsum hac Confessionis, Apologiaeque nostrae aeditione servire voluimus, neminem vero inhumanius attingere, nedum aspergere convicijs, quamlibet ipsi a Confutatoribus immanibus calumnijs et convicijs proscissi atque dilacerati simus. Memores enim cuius caussam agimus, Apologiam nostram minime dentatam esse curavimus. Veritate namque hisce in rebus, non convicijs, victoria constat. Tum etiam nostrum est, eius quae in nobis est spei, rationem reddere cum mansuetudine, et timore, ut D. Petrus docuit. Haec vero aeditio si cui intempestiva videbitur, hunc precamur, de hoc pronunciare tantisper differat, donec lecta Apologia nostra, cognoverit, quibus modis non nos, id enim poterat utcunque ferri, sed ipsa sacrosancta Christi dogmata Confutatores illi petierint, tractarintque. Scimus profecto neminem esse, cui religio cordi est, cuique adest spiritus Christi, qui ut cognoverit, quemadmodum illi in veritatem debacchati sunt, non imminutae maiestatis Dei, teneri nos affirmaturus fuerit, si ad tantam, tamque immanem criminationem tacuissemus. Christus veritas ipsa, et pax nostra, donet, ut in ipso, profligato omni errore impietateque certam eius religionem amplexi, unum evadamus, perpetua feliciqne inter nos concordia victuri. Amen.

CONFESSIONIS CAPITA.

CONFESSIO
QUATUOR CIVITATUM,

Argentorati, Constantiae, Memmingae, et Lindaviae, qua Sacratissimae Caesareae Maiestati, Fidem suam in Comitijs Augustanis exposuerunt.

EXORDIUM.

Iussit Sacratissima Maiestas tua, Potentissime simul ac Clementissime Caesar, ut ordines, statusque sacri Imperij,

quantum cuiusque intersit, et quisque ad tranquillandam ecclesiam Christi facturum speraverit, suam de religione, pariter et erroribus ac vitijs, quae contra illam irrepserunt sententiam, in literas utraque lingua, Latina et Germana, relatam sibi offerat, sic discutiendam, examinandamque, qua illa viam et rationem commodius inveniat, synceram Christi doctrinam, in suum locum restituendi, erroribus universis abolitis. Huic iussioni natae ex consilio, non tam religioni, rebusque ecclesiae profuturo, quam incomparabilem illam clementiam, atque humanitatem, qua se Sacratissima Maiestas tua, toti iam orbi amabilem reddidit, resipienti atque exhibenti, morem gerere, ut par est, gestimus. Nam aliud nihil hisce in rebus unquam quaesivimus, quam ut abrogatis, quae sacrosantis Evangelijs, Christique praeceptis adversantur, cum nobis, tum alijs omnibus, qui Christo nomen dederant, puram eius doctrinam, quae sola vivifica est, sectari liceat. Proinde precamur, et quam supplicissime Sacratissimam Maiestatem tuam rogamus, eo in nos animo, quae adferemus ad reddendam eius quae in nobis est spei rationem, audire et expendere dignetur, ut de quibus nihil addubitet, id nobis ante omnia in votis esse, unicumque spectari, quo primum Deo conditori nostro, et reparatori Christo, deinde tuae quoque Sacratissimae Maiestati gratificemur; dictoque audientes nos praestemus, nec alio consilio aut spe, doctrinam a vulgari usu nonnihil variantem, amplexos esse, quam quod persuasi, sic a nobis exigere eum qui nos finxit ac refinxit, pollicíti nobis quoque simus, idque propter illam eximiam laudem, qua iam pridem apud nos, religionis, pietatis et iustitiae nominibus, mirum in modum celebraris, fore tandem, ut veritatem de omnibus quae nos dudum nomine doctrinae Christi, synceriorisque religionis recepimus edocta, institutum nostrum plane probes, interque eos nos numeres, qui optima sibi fide obtemperare studuerunt. Neque enim patiebatur cantatissimum illud Sacratissimae Maiestatis tuae in veritatem et aequitatem studium, tum ardens illa in Deum pietas, vel suspicari te, nobis nondum auditis, quicquam praeiudicati contra nos allaturum, minusve benevole et attente auditurum, vel cum nos audisses, nostraque religiosa tecum expensione librasses, non statim adflante suum spiritum Deo, quo ille alijs in rebus Sacratissimam Maiestatem tuam duxit tam feliciter, animadversurum, ipsissima nos Christi dogmata esse sequutos.

DE MATERIA CONCIONUM. CAP. I.

Primum igitur cum hinc ferme decennio, Christi doctrina, singulari Dei beneficio paulo certius et luculentius

antea, passim per Germaniam tractari coepisset, et
ut alibi, ita et apud nos, pleraque religionis nostrae
ata inter eruditos, et eos maxime, qui docendi Christum
clesijs locum obtinebant, publicitus iam, et indies gra-
controverterentur, indeque ut necesse erat, Satana vi-
st suum quoque negocium, agente, vulgus pugnantibus
onibus admodum periculose scinderetur, consyderantes
Divus Paulus scribit, Scripturam divinitus inspiratam,
a esse ad docendum, ad hoc, ut ubi peccatum sit, de-
ndatur, ut corrigatur, ut iustitia quisque formetur, quo
homo absolutus evadat, iam ad omne opus bonum appo-
urgente etiam nos, omnemque moram rescindente, cum
numinis, tum certo Reipublicae nostrae periculo, tan-
mandavimus ijs, qui concionandi apud nos munere fun-
ntur, ut nihil aliud quam quae sacris literis aut conti-
r, aut certe nituntur, e suggestu docerent. Videbatur
ue nobis haud indignum, eo in illo tanto discrimine con-
e, quo confugerunt olim et semper, non solum sanctis-
Patres, Episcopi, et Principes, sed quilibet etiam pri-
nempe ad authoritatem scripturae arcanae. Ad quam
iores Thessalonicensium auditum Christi Evangelium
rasse, Divus Lucas cum laude illorum memorat, in qua
is summo studio versari suum Timotheum voluit, sine
authoritate, nulli Pontifices suis decretis obedientiam,
patres suis scriptis fidem, nulli denique Principes suis
us authoritatem unquam postularunt, ex qua demum du-
as sacras conciones, et magnum Sacri Imperij concilium
mbergae, anno Christi M. D. XXIII. celebratum san-
Si enim verum Divus Paulus testatus est, per divinam
turam hominem Dei penitus absolvi, atque ad omne opus
m instrui, nihil poterit is veritatis Christianae, nihil
inae salutaris desyderare, scripturam qui consulere re-
se studeat.

SACROSANCTA TRINITATE, MYSTERIOQUE INCARNATI CHRISTI. CAP. II.

Ex hac igitur cum sacrae apud nos conciones duceren-
ablegatis perniciosis contentionibus, ij mox quibus ali-
pietatis studium erat, Christi doctrinam et certius
equuti sunt, et vita exprimere ferventius coeperunt, sicut
cati ab ijs, quae dogmatis Christi male assuta sunt, ita
s confirmati, quae illis existunt consentanea. Inter quae
sunt, quae Christi ecclesia de sacrosancta triade hactenus
idit, nempe unum esse substantia Deum, Patrem, Filium,
piritum sanctum, nec ullum quam personarum discrimen
ere. Servatorem quoque nostrum Iesum Christum, eun-

dem verum Deum, etiam verum hominem factum, naturis quidem impermixtis, at ita in eadem persona unitis, ut in omnia secula nunquam rursus solvantur. Nec in ijs quicquam variarunt, quae ecclesia ex sacrosanctis Evangelijs docta, credit de servatore nostro Iesu Christo, ex spiritu sancto concepto, dein ex diva virgine Maria nato, demumque postquam evangelizandi munere defunctus erat, in cruce mortuo, ac sepulto, quique ad inferna descendit, et a mortuis tertio die in immortalem vitam revocatus, cumque hanc destinatis ad hoc testibus, varijs argumentis comprobasset, in coelis ad dexteram patris evectus est, unde eum expectamus iudicem vivorum et mortuorum. Interim agnoscimus eum nihilominus ecclesiae suae, usque ad consummationem seculi praesentem, hanc instaurare, sanctificare, et tanquam unice dilectam sponsam, omnigenis virtutum decoris exornare. In his quoniam nihil a patribus, nihil a communi Christianorum consensu variamus, satis fore credimus, hunc in modum nos fidem nostram esse testatos.

DE IUSTIFICATIONE ET FIDE. CAP. III.

Circa ea autem, quae de ratione, qua redemptionis per Christum factae, participes reddimur, doceri vulgo solent, deque officijs hominis Christiani, variare nonnihil a receptis pridem dogmatis, nostri coeperunt. In his quae nos sensimus, Sacratissimae Maiestati tuae quam simplicissime exponere, et simul ea scripturae loca, quibus huc compulsi sumus, bona fide indicare studebimus. Primum igitur cum iam aliquot annis, ad iustificationem hominis, requiri propria eius opera traditum sit, nostri hanc totam divinae benevolentiae, Christique merito acceptam referendam, solaque fide percipi docuerunt. Quo inter caetera scripturae loca, haec illos moverunt: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, aut voluntate carnis, aut voluntate viri, sed ex Deo nati sunt, Ioh. cap. 1. Amen, amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex integro, non potest videre regnum Dei. Iohan. 3. Nemo novit filium nisi pater, et cui voluerit filius revelare. Matt. 11. Beatus es Simon Bar-Iona, caro et sanguis non revelavit tibi. Matth. 16. Nemo potest ad me venire, nisi pater meus traxerit eum. Iohan. 6. Gratia servati estis per fidem, et id non ex vobis, Dei istud donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmentum conditi in Christo Iesu ad bona opera, quae praeparavit Deus, ut in eis ambulemus, Eph. 2. Etenim cum nostra iustitia, et vita aeterna, sit Deum, et servatorem nostrum Iesum Christum agnovisse, et

arnis et sanguinis opus esse nequeat, ut renasci
integro oporteat, nec possimus ad filium, nisi tra-
e pervenire, nec patrem nisi revelante filio discere,
erte Paulus scripserit, non ex nobis, non ex ope-
s liquet, nostra opera ad hoc, ut iusti ex iniustis,
cimur, evadamus, nihil posse conferre, quippe qui
filij irae, eoque iniusti sumus, ita nihil iustum,
ratum designare valemus, sed initium omnis no-
istitiae et salutis, a miserente Deo fieri oportere,
la sua dignatione, et mortis filij sui contempla-
ıum doctrinam veritatis, et Evangelium suum, mis-
id annuncient, offert: deinde cum homo animalis,
it, ut Paulus inquit, percipere quae Dei sunt,
2. facit simul oriri in tenebris cordis nostri, suae
ım, ut iam habere annunciato Evangelio fidem,
cilicet spiritu de eius veritate persuasi, moxque
ius spiritus testimonio freti, filiali fiducia invocare,
Abba pater, valeamus, salutem inde solidam con-
iuxta illud: Quisquis invocaverit nomen Domini,

IS OPERIBUS, EX FIDE PER DILECTIONEM PROVENIENTIBUS. CAP. IV.

ıus autem haec sic intelligi, quasi salutem ac iu-
gnavis animi cogitationibus, fideve charitate destituta,
rmem vocant, ponamus: quandoquidem certi sumus,
iustum aut salvum fieri posse, nisi amet summe
nitetur studiosissime. Nam quos praescivit, eosdem
vit, conformes fieri imagini filij sui, sane sicut in
e beatae, ita et in cultu innocentiae consummatae-
ıe, figmentum enim ipsius sumus, conditi ad bona
tqui Deum ante omnia amare, dignoque studio ae-
isi qui eum plane noverit, et de quo sibi quaeque
liceatur, potest nemo. Iustificari ergo, hoc est, ut
salvi evadere, iustitia enim, ipsa nostra salus est,
ıus nequimus, quam si fide cum primis donemur,
elio credentes, eoque persuasi, Deum nos in filios
paternamque benevolentiam in sempiternum nobis
n esse, toti ab ipsius nutu pendeamus. Hanc
t D. Augustinus libro de fide et operibus, evan-
efficacem videlicet per dilectionem. Hac demum
ur, et restituitur in nobis imago Dei. Hac cum
ıti sumus, nostris cogitationibus a puero ad malum
ınis, evadimus boni, rectique. Nam hinc uno Deo
rum perennis copioseque effluo, ipsi abunde saturi,
ıos deos quosdam, id est, germanos Dei filios, per

dilectionem illorum commodis pro virili studentes, e
Etenim qui diligit fratrem suum, in lumine ma
Deo natus est, totus novo, ac simul veteri praec
lectione mutua deditus. Et haec dilectio, totius l
tio est, dicente Paulo: Tota lex in uno verbo
nempe hoc: Diliges proximum tuum ut teipsum
Nam quicquid lex Dei tradit, huc spectat, hoc u
rit, ut tandem ad Dei imaginem solidam refor
omnia boni, usibusque hominum et expositi, et a
id quod plane fieri nequit, nisi simul omni virtu
simus ornati. Quis enim ad veram ecclesiae a
omniumque solidam utilitatem, hoc est, iuxta leg
in gloriam Dei omnia instituat et perficiat, i
munus Christiani. 1 Cor. 10. nisi ordine et recte
cogitet, et dicat, et gerat, habeatque ideo univers
chorum plane domesticum.

CUI BONA OPERA ADSCRIBENDA, ET Q CESSARIA. CAP. V.

Atvero cum spiritu Christi aguntur, qui fi
potius quam agant, Rom. 8. et ex illo, et per i
illum sunt omnia, Rom. 11. non debent alij qu
spiritui omnium virtutum largitori uni transcribi, q
pie, recteque gesserimus. Utcunque ille nos ne q
gat, verum ducat volentes, efficiens nimirum i
Lib. Arbitrium. velle, et operari. Phil. 2. Unde scite Divus
scripsit, sua in nobis Deum opera remunerare.
opera, tam non reijcimus, ut prorsus negemus
plene posse salvum fieri, nisi huc per spiritum C
serit, ut nihil iam bonorum operum in eo desyd
quae quidem Deus illum condidit. Sumus enim di
dem corporis membra, unde nec eadem singuli o
mus. 1 Corinth. 12. Legem siquidem impleri ad
est, ut coelum et terra citius transitura sint, q
ex illa iota unum, vel minimus apiculus remitti. (
Deus solus bonus est, et ex nihilo omnia condi
spiritu suo penitus novos facit, agitque totos, in C
non nisi nova creatura valet, nihil potest hom
viribus humanis, faterique oportet, omnia esse
ultro, nec ullo nostro merito faventis, et benevol
na. Ex his iam cognosci abunde potest, quid er
stificationem esse, per quem nobis contingere, qu
ratione a nobis percipi, tum quibusnam scripturis,
damus, simus adducti. Tametsi enim ex pluri
citavimus, ex his paucis tamen, cuivis vel me
scripturis versato, satis superque manifestum est,

...tentias, quibus nobis nihil nisi peccatum et perditio,
... inquit, Domino autem omnis nostra et iustitia et
...itur, legentibus illas passim occurrere.

...HRISTIANI HOMINIS OFFICIIS. CAP. VI.

... et illud obscurum esse haud poterit, quaenam sint
...i hominis officia, quibusque actionibus potissimum
... esse conveniat. Hisce nempe omnibus, quibus
... suis, quisque pro se commodare queat. Primum
...d vitam aeternam, ut et illi cognoscere, colere, et
Deum incipiant, dein etiam ad praesentem, ne quid
...t rerum, quas corporis quoque necessitas poscit.
...odum enim universa lex Dei, quae totius iustitiae
...ima praeceptio est, in hoc uno dicto, Diliges pro-
...um sicut teipsum, summatur Ro. 13. ita in huius-
...ctionis praestatione, omnem summari et absolvi in-
...ecesse est. Unde inter Christiani hominis munera,
...ino numerandum est, quod non momentum aliquod,
... proximi adferat, et hoc sane amplius quodque opus
... Christiani fuerit, quo plus ex eo utilitatis ad pro-
...venerit. Ea propter, post functiones ecclesiasticas,
...ecipua Christiani hominis officia ponimus, admini-
... Reipub. administrantibus eam esse morigeros, nam
...blicam utilitatem referunt, curam quae impenditur
...eris, atque familiae, honorem qui exhibetur paren-
...od sine his vita hominum consistere nequeat, bona-
...ique artium, omniumque honestarum disciplinarum
...es, quo absque harum cultu maximis, et humano
...oprijs bonis destitui necesse sit. In his tamen, et
... alijs humanae vitae munijs, nihil cuiquam temere
...um est, sed religiose videndum, quo vocet Deus.
... cuiusque officium fuerit, hoc autem praestabilius,
...rem hominibus commoditatem attulerit.

... PRECIBUS ATQUE IEIUNIIS. CAP. VII.

...ationes vero et religiosa ieiunia, actiones nihilomi-
...tissimas, quaeque Christianos plurimum deceant, ha-
... ad quas Ecclesiastae nostri diligentissime auditores
...ortantur. Verum namque ieiunium, quasi quaedam Quid ieiunium et precatio.
...esentis, et malis cupiditatibus semper obnoxiae, ab-
... et futurae, perturbationumque liberae, meditatio est.
... autem, animi in Deum subvectio, taleque cum illo
...a, ut nulla alia res, coelestibus affectibus tantopere
et ad Dei voluntatem mentem potentius conformet.
autem sanctae, et Christianis necessariae istae

functiones sunt, cum
ximo, quam paratur l
queat, sanctae doctrin
bus, tum etiam alijs o
percipit commodi, prae
tore legimus, quod
1 Cor. 13. nae et sanandis aegr
ctio fide et spe maior
certam nimirum homin
sacris functionibus, an
Mat. hom. 48. sostomus scripsit, ieiu
cum sortiri.

DE IEIUNIORU

Atvero quoniam
vel ieiunare, nullae ni
liariter incitatae ment
plo Apostolorum ac s
exhortationibus ad hae
ceptis, ijs praesertim
permiserunt posteriore
rum degenerasset. Si
candi, tum ieiunandi,
nec precari, nec ieiun
quere, quam certis p
piaculo transgredi no
imperfectiores, certum
modumque constitui,
smatis praeparentur,
id fiat citra obstriction
tiam, praeterquam quo
ingrata compulsio pug
ipse, nec Apostoli, hu
Mat. hom. 48. nerunt. Quod et D.
quia vita recta, magis
tem vitam appello, no
neris lectulum, sed s
despicias, si charitate
si superior ira sis, si
Christus non iubet 40. dies ieiunare. invidia non detinearis.
Etenim non dicit ieiun
draginta illos dies pos
niam mitis sum et hu
inquit, quod apponitur
ullum solemne et statu
ctum legimus. Nam
scriptura testatur, co

pore indicta, cum id certae scilicet calamitates, vel immi-tes, vel iam prementes, poscerent. Quandoquidem igitur ptura, ut D. Paulus diserte affirmat, omni bono opere truit, ignorat autem haec praeceptis extorta ieiunia, non mus, qui Apostolorum successoribus licere potuerit, tanto lesiam tamque periculoso onere gravare. Certe Irenaeus tatur, olim variam et liberam fuisse ieiuniorum apud Ec-sias observationem, uti legitur lib. Ecclesiast. hist. octavo, 14. In eodem libro meminit Eusebius, quendam Apol-num scriptorem ecclesiasticum inter caetera, etiam hoc mento Montani haeretici doctrinam confutasse, quod primus niorum leges imposuerit. Adeo putabat istuc sanam Christi trinam profitentibus indignum. Inde Chrysostomus alicubi Honestum ieiunium, sed nemo cogatur: Et alibi non tem ieiunare hortatur, ut abstineat a delitijs, idque ad-at haud magno a ieiunio intervallo distare, validumque telum ad reprimendum furorem diaboli. Ad haec, ipsa que experientia plus nimio comprobat, ita ieiuniorum cepta pietati plurimum obfuisse. Ut igitur satis constare is visum est, proceres ecclesiae hanc potestatem, ieiunia indicendi, ut peccati conscientias obstringeret, praeter pturae authoritatem sumpsisse, ita solvi conscientias hisce eis permisimus, sed per scripturas, maxime autem Pauli-, quae haec mundi elementa a Christianorum cervicibus ulari studio submovent. Neque enim leve apud nos mo-tum, habere debuit illud Pauli: Ne quis igitur vos iudi- Col. 2.
de cibo aut potu, aut delectu diei festi, aut novilunij, sabbathorum. Et rursus: Itaque si mortui estis cum Chri-ab elementis mundi, quid tamquam viventes decretis tene-i? Si etenim D. Paulus, quo nemo unquam Christum ius docuit, in eam nos libertatem rerum externarum, Christum adsertos contendit, ut non modo nulli creatu-ius permittat, eos, qui Christo credunt, vel illis quidem us et observationibus, gravandi, quos tamen Deus ipse uit, et suo tempore prodesse quoque voluit, sed etiam nciat a Christo excidisse, factumque eis Christum ocio-, qui se his addici patiantur, quid iam putamus sentien-sit de praeceptionibus, quas non solum citra omne ora-, verum etiam absque ullo imitabili exemplo, ex se ho-commenti sunt, quaeque ideo non egena tantum et ma, sed noxia etiam, non elementa, hoc est, sacrae iplinae rudimenta, sed omnis verae pietatis impedimenta nis fuere? Quanto iniustius erit, quenquam sibi hanc tatem in Christi clerum sumere, ut huiusmodi eum ser-te premat, quantumque a Christo nos remotiores fecerit, his nos subiecerimus? Quis enim non videat gloriam Chri-cui nos decet totos vivere, quos ille sibi, idque sanguine

borum in certos dies indictus, quem D
daemoniorum attribuit, scribens Timothe
quod haec quidam in solos Manichaeos, E
et Marcionitas dicta contendunt, qui in
borum generibus, et nuptijs interdixerunt.
vit hoc loco eos, qui iubent abstinere
creavit ad sumendum etc. Iam qui etiam
dies cibos aliquos sumere prohibent, ij
abstinere a cibis, quos Deus creavit ad
niorumque doctrinae affines existunt, id q
que liquet, quam Apostolus subiecit, Na
creavit Deus, bonum est, et nihil reijciend
tiarum actione sumitur. Nulla siquiden
quamvis frugalitati, temperantiae, ac e
castigationibus, iustisque ieiuniis nemo ill
Servanda sane est Christiano frugalitas, s
nonnunquam caro, imminuto solito dimen
borum vilitas, modusque potius, quam
feret. Iustum denique ieiunium, identid
stianos convenit, sed quod non certorum,
borum, nec horum tantum, sed simul de
quarumlibet, abstinentia sit. Quale enim
abstinentia, speciem tantum mutare lautiti
qui hodie religiosiores habentur, soleat,
mus non agnoscat esse ieiunium, si in
cibis, et ad vesperam usque permaneam
nentia ciborum, a noxijs quoque continent
circa spiritualium rerum studium, multum

NULLUM ESSE QUAERENDUM IN

nescio quid meriti et iustificationis, hisce sibi actioni-
quaerere. Gratia enim per fidem sicut salvi, ita et
reddimur. Et de operibus legis, inter quae et preces
iunia numerantur, sic scripsit Paulus: Christus vobis Gal. 5.
s est ociosus, quicunque per legem iustificamini, a gra-
ccidistis. Nos enim spiritu et fide, spem iustitiae ex-
mus. Precandum igitur est, sed ut a Deo accipiamus,
ut illi hinc quicquam conferamus. Ieiunandum ut pre-
r expeditius, carnemque in officio contineamus, non ut
Deum aliquid nobis mereamur. Hunc solum finem,
que precum et ieiuniorum, et scriptura, et Patrum cum
a tum exempla praescribunt. Ad haec sic res nostrae
it, ut si etiam tanta cum religione precari et ieiunare
mus, demum omnia quaecunque Deus nobis iniunxit,
iere, ut amplius nihil a nobis requiri posset, quod hac-
nemo mortalium unquam praestitit, adhuc tamen fa-
oporteret, nos servos esse inutiles. Quid igitur nobis
i fingemus?

NUM DEUM INVOCANDUM PER CHRISTUM.
CAP. XI.

Reiectus est et alius circa haec abusus, quod quidam
bus et ieiunijs, Deiparam quoque virginem Mariam,
ue divos sic demereri volunt, ut per eorum intercessio-
et merita, cum animae, tum corporis malis liberentur,
que omne genus cumulentur. Docent enim nostri con-
tores, unicum Patrem in coelis per Christum unicum
torem invocare, orareque omnia, qui ut ipse testatus
nihil nobis denegabit, quod fide modo ipsum, et in no-
Christi oraverimus. Cum itaque Paulus unum hunc 1 Tim. 2.
iem Iesum Christum, Dei et hominum mediatorem prae-
et nemo nostri amantior esse possit, nemo item apud
m plus valere, hortari nostri solent, hoc uno
patrem conciliatore et intercessore satis habere. Dei
i parentem sacratissimam virginem Mariam, divosque
s, iubent summo studio colere, sed quod tum demum
tatari simus, cum ijs rebus, quae ipsis cum primis cor-
unt, studuerimus, nempe innocentiae et pietati, quarum
obis tam egregia exempla praetulerunt. Cum enim Deum
to corde, tota anima, omnibusque viribus Divi omnes
t, haud est quod illis gratius praestemus, quam ut pa-
cum eis Deum, quam ardentissime et diligamus, et
amur. Meritis enim suis illi, nec propriam salutem ad-
unt, nedum nos per ea iuvare, unquam in animum in-
it. Singuli cum hic agerent cum Paulo dicebant: Vi-
autem quam nunc vivo in carne, per fidem vivo filij

Dei, qui dilexit me, et trad
aspernor gratiam Dei. Si ia
ptioni Iesu Christi, omnia ac
eis gratificabimur, quam si e

DE MONACH

Eadem vero caussa, quo
stat fide in Iesum Christum,
rerum externarum omnium, r
apud nos permisimus. Vide
Christianorum libertatem ubi
que pro se certus ab uno Ch
iustitiam et salutem petendam
ius quibuslibet, semper sicu
in gloriam Dei utendum ess
sti spiritui, verae adoptionis
moderanda, et cum in usu
illustrationem, instituenda,
Hanc cum libertatem retinem
sti, cum hominibus eam prod
dicentes, a Christo ad hom
Id quod hoc magis impie fa
precio Christus sui iuris feci
tanae servitute sanguine suo
cur D. Paulus scribens Ga
quod illi ceremonijs legis, li
id tamen quod et supra oste
quam earum se iugo permitte
mines. Scripsit enim, et ex
iugum admisissent, eos aspe
Christi pro nihilo habere. I
stra erga eos laboraverit, ho
eos Christus liberasset, stare
vitutis implicari. Iam consta
quam servitutem humanarum
qualem nominatim Paulus, lo
Omnino enim qui monachatu
minum spe meritorum sese d
faciunt, ab illis se ad Chris
cum tam corpus quam spiritu
1 Cor. 6. nomine, conditionis et redem
licere se monasticae isti se
quam servis prophanis, suos
ficiari non potest, per huiusm
vendi mandatis hominum, ne

ransgrediendi legem Dei. Lex siquidem Dei requirit, Mat. 5.
ristianus, magistratui, parentibus, propinquis, ac alijs
libet, quos illi Deus proximos fecerit, et ei iuvandos
erit, pro virili inserviat, quocunque id in loco, aut
re, modove usus illorum poposcerit. Tum illud vivendi
amplectatur, quo rationibus proximorum praecipue con-
valeat, nec coelibatum deligat, nisi datum sit propter
m coelorum, hoc est, caussa promovendae pietatis glo-
e Dei, seipsum castrare, matrimonio abdicato. Nam
dictum illud Dei per Paulum promulgatum, quod nulla
um vota possunt reddere iritum: Propter stupra vitanda,
e (neminem excipit) suam uxorem habeat, et unaquae-
um maritum. Neque enim capiunt omnes verbum illud,
libatu propter regnum coelorum suscipiendo, ut testa-
ristus ipse, quo nemo, vel quid valeat ingenium hu-
, vel quid placeat Patri, et novit certius, et tradidit
eliore. Iam palam est votis illis monasticis, certo
m generi sic mancipari eos, qui illa suscipiunt, ut iam
gistratui, nec parentibus, nec ullis hominibus (uno
iarcha excepto) morigeros et officiosos se praestare,
cultatibus suis subvenire liceat, minus omnium vero
i ducere, etiamsi quam maxime urantur, et ideo in
e vitae dedecora, necessario prolabantur. Cum itaque
num sit, vota ista monastica hominem servitute Chri-
stum, servituti non tam hominum, quam Satanae obno-
ncere, transgrediendique legem Dei necessitatem quan-
sti omnium humanarum traditionum natura est, inferre,
o aperte cum iussis Dei pugnare, merito credimus ea
la esse, quando non scripta solum, sed et naturae lex
endam fidem iubeat, si servata bonis moribus officiat,
religioni. Proinde nemini obsistere potuimus, qui
monasticam, indubitatam iam Satanae servitutem, cum
ana mutare voluisset. Sicut nec alijs ex ordine ec-
ico, qui ductis uxoribus, genus vitae amplexi sunt, a
oximis plus commodi, maiorque vitae honestas, quam
in quo erant, expectari potest. Denique nec eos qui
es, in verbi Dei ministerio, perseverarunt, arcere a
niugii, quicquid castitatis voverint, ob memoratas caus-
obis permisimus, cum divus Paulus praecipuus verae
is assertor, Episcopum quoque recipiat maritum. Iure
omnibus humanis legibus, hanc unam divinam, propter
vitanda, unusquisque suam habeat uxorem etc. ante-
us. Quae certe lex, quod reiecta tamdiu fuit, omnia,
s infanda libidinis genera (honos sit auribus S. M.
stime Caesar) nimis quam horrende in ordinem eccle-
m inundarunt, adeo, ut nullum sit hodie mortalium
hoc nomine magis abominabile.

solus quoque est, qui sua virtute coelo
peccatisque solvit. Quod utrunque nob
tingit, cum datur animis innovari, hal
πολίτευμα in coelis. Ministrorum parte
1 Cor. 3. tare et rigare, quod utrunque per se nil
mentum dat, Deus est. Ex se enim ne
quam huiusmodi cogitare, tanquam ex
idoneus quis ad haec fuerit, id ex Deo
facit ministros novi foederis, ut homines
suasos, huius vere participes reddant, n
hoc est, doctrinam quae foris tantum per
non immutat, sed spiritum simul vivific
vantem, administrent. Et sic demum
2 Cor. 3. coelum vere aperiunt, peccata remittu
Christus, cum hanc potestatem Apostoli
eos, dixitque: Accipite spiritum sanctum
iecit, Quorumcunque remiseritis peccata ill
itaque missos divinitus, (quomodo enim
Rom. 10. mittantur) hoc est, facultatem et animu
gelij, pascendique gregem Christi, tum c
persuadentem cordibus, spiritum accepis
riteque unctos Ecclesiae ministros, Epi
1 Tim. 3. pastores constituit. Reliquae virtutes,
Tit. 1. homines ornatos esse addecet, enumer
hunc itaque modum, qui missi, uncti, o
gis dominici gesserint curam, et pasc
laboraverint, episcoporum, presbyteror
mero habendos, duplicique honore dign
rumque iussa, quivis Christianus, sum
pessere debeat. Qui autem diversis re

ıdferant, est ovium Christi, talium vocem non audire. Ioan. 10.
'ophanis autem rebus qui potestatem acceperunt, ut a
illa ordinata est, ita Dei ordinationi resisteret, qui his
t esse dicto audiens, in ijs rebus quae cum iussis Dei
pugnant. Calumnia igitur est, quod nostros quidam cri-
ıtur, ecclesiasticorum iurisdictionem labefactare. Quam
hi temporariam habent, ea nunquam per nostros impe-
est. Spiritualem vero, qua verbo Dei conscientias ex-
e, et Evangelio Christi fideliter pascere debent, saepe
raverunt, tam abest ut ei unquam restitissent. Quod
a ecclesiastarum quorundam doctrinam non sustinuimus,
o nostra necessitate alios in horum locum substituimus,
erte per episcoporum praefectos exautoratos retinuimus,
ussa fuit, quod hi, pastoris nostri vocem pure annun-
nt, illi autem, alienorum. Etenim cum ventum est ad
ium Evangelij et doctrinae sanae, converti totos opor-
d episcopum animarum nostrarum Iesum Christum, et
orum vocem neutiquam admittere, quicunque Christo vere
nus. In eo nemini fieri iniuria potest, siquidem vera
illa Pauli: Omnia namque vestra sunt, sive Paulus, sive
e, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive
entia, sive futura. Omnia namque vestra sunt, vos au- 1 Cor. 3.
Christi, Christus vero Dei. Certe si Petrus et Paulus
toto mundo hactenus nostri sunt, nos vero haudquaquam
m, sed Christi, et quidem sicut ille patris, nempe ut
uni vivamus quanti sumus, in hoc quibuslibet tanquam
is utentes, nemo sane ecclesiasticorum iure de nobis,
ı parum ipsi obtemperemus, queri poterit, dum constite-
Dei nos voluntatem sequi. Haec apud nos de officio,
tate et authoritate ministrorum ecclesiae docentur, qui-
ut fidem haberemus, loca scripturae quae adduximus, et
similia nos persuaserunt.

DE TRADITIONIBUS HUMANIS. CAP. XIV.

Porro de traditionibus patrum, quasve hodie episcopi et
ısiae sanciunt, sic habet nostrorum sententia. Nullas
tiones inter humanas, eas quidem, quae in scripturis
antur, numerant, nisi quae cum lege Dei pugnant, qua-
sunt, quae de cibo, potu, tempore, alijsque rebus exter-
conscientiam obstringunt, quae matrimonio, ijs quibus
ad honeste vivendum opus est, interdicunt, et huius fa-
e reliqua. Nam quae cum scriptura consonant, et ad
ıs mores, utilitatemque hominum institutae sunt, tametsi
cripturis ad verbum expressae non sint, nihilominus cum
ıraecepto dilectionis, quae omnia quam decentissime in-
it, dimanant, divinae potius quam humanae, merito ha-

1 Cor. 11. bentur. Huius ordinis erant illa Pauli, ne mulieres apertis capitibus, viri obvelatis orarent in Ecclesia, ut communicaturi se invicem expectarent. Ne quis linguis in coetu loqueretur sine interprete, ut Prophetae citra confusionem prophetias suas in medium adferrent, a sedentibus dijudicandis.
1 Cor. 14. Tales multas sane ecclesia hodie iure observat, et pro occasione quoque condit novas, quas qui reiecerit, is non hominum, sed Dei, cuius traditio est, quaecunque utilis est, authoritatem contemnit. Quicquid enim verum, vel dicitur, vel scribitur, illo donante dicitur et scribitur, qui est ipsa veritas, ut divus Augustinus pie scripsit. De eo autem saepe disputari solet, quae traditio prosit, quae secus, hoc est, quae pietatem promoveat, quae remoretur. Sed qui nihil sui quaesierit, atque utilitati publicae se penitus consecraverit, is nullo negocio videbit, quaenam legi Dei respondeant, quae minus. Porro cum Christianorum res sic habeant, ut et iniurijs iuventur, ne iniquis quidem legibus, contabitur parere Christianus, modo nihil iubeant impium, iuxta illud Christi: Si quis te adegerit ad miliarium unum, ito cum eo duo. Sic certe Christianus omnia omnibus fieri debet, ut nihil non in gratiam et usum hominum, et pati et facere studeat, quod modo Dei iussis non adversetur. Hinc fit, ut civilibus legibus, quae cum pietate non pugnant, eo quisque pareat promptius, quo fide Christi fuerit imbutus plenius.

DE ECCLESIA. CAP. XV.

Iam quid de Ecclesia et sacramentis sentiamus, exponendum. Ecclesia itaque Christi, quae subinde regnum coelorum appellatur, est eorum societas, qui Christo nomen dederunt, fideique eius se totos commiserunt, quibus tamen ad finem usque mundi admixti erunt, qui fidem Christi simulant,
Mat. 13. non vere habent. Id Dominus abunde docuit parabola zizaniorum. Item rhetis quod in mare iactum, putres cum bonis pisces attrahit. Tum parabola regis, qui ad nuptias filij sui
Mat. 22. quoslibet vocari, et postea carentem veste nuptiali eijci rursus nihilominus iubet. Porro cum Ecclesia sponsa Christi
Ephe. 5. praedicatur, pro qua ille semetipsum exposuit, ut sanctificaret eam. Item cum domus Dei, columna et stabilimentum veritatis, Mons Sion, Civitas Dei viventis, Hierusalem coelestis, Ecclesia primogenitorum, qui conscripti sunt in coe-
1 Tim. 3. lis. Hae laudes, ijs tantum competunt, qui quod solide in
Heb. 12. Christum credunt, vere locum inter filios Dei nacti sunt. In his cum vere regnet servator, proprie eius Ecclesia et sanctorum *κοινωνία* i. e. societas, ut in symbolo Apostolorum vocabulum Ecclesiae expositum est, nominantur. Hanc regit Spiritus sanctus, huic Christus nunquam abest, sed

ificat, ut eam sibi tandem exhibeat, non habentem ma-
m aut rugam. Hanc denique qui audire non sustinuerit,
thnicus habendus est atque publicanus. Haec quanquam
nde habet quod vere Ecclesia Christi sit, nempe fides in
stum, videri nequeat, ipsa videri tamen, planeque ex fru-
s cognosci potest. Horum fructuum praecipui sunt ani-
veritatis confessio, syncera omnibusque exposita dile-
et fortis rerum omnium prae Christo contemptus. Quae
n abesse nequeant, ubi Evangelium, sacramentaque eius
obtinent. Praeterea cum Ecclesia regnumque Dei sit,
s ideo cuncta in eo optimo ordine geri necesse sit, ha-
varia ministrorum munera. Corpus siquidem est ex va-
membris, quibus singulis sui actus sunt, compactum. Et
um suo ministerio bona fide funguntur, in verbo et do-
n graviter laborantes, Ecclesiam vere repraesentant,
ui eos audierit, recte dicatur audisse Ecclesiam. Verum
istos spiritu agi, quaque facultate praeditos esse opor-
superius cum fidem nostram de ministerio ecclesiae ex-
nemus, memoravimus, fideique hac in re nostrae rationem
idimus. Nequeunt enim vicem ecclesiae Christi gerere,
docent quae Christi mandatis pugnant. Id tamen fieri
t, et saepe fit, ut et mali in nomine Christi prophetent,
ianeque sententiam adferant. At qui a dogmatis Christi
a propenunt, etiamsi intra ecclesiam sint, quia tamen
e praeoccupati, pastoris vocem nequaquam sonant, ec-
m, sponsam nimirum Christi, representare non possunt.
e nec eius nomine audiendi sunt. Alienam siquidem
n oves Christi non sequuntur. Haec nostri docent de
sia, quae citatis locis et similibus nituntur.

DE SACRAMENTIS. CAP. XVI.

Porro quod Ecclesia hic in carne, et si non secundum
m agit, visum est Domino, illam externo quoque verbo
e, monere, et hortari, quoque id commodius fieret, vo-
nos externam etiam inter se societatem colere. Qua
ussa et sacra Symbola, quae sacramenta vocamus, illis
Inter quae praecipua sunt Baptisma, et Eucharistia.
credimus veteribus sacramenta dicta, non solum quod
invisibilis gratiae visibilia signa (ut divi Augustini verba
t), sed etiam quod his quasi fidei professio fiat.

DE BAPTISMO. CAP. XVII.

De Baptismate itaque confitemur, id quod passim scri-
de ille praedicat. Eo sepeliri nos in mortem Christi, Rom. 6.
nentari in unum corpus, Christum induere, Esse lava- 1 Cor. 12.

Gal. 3. Tit. 3. crum regenerationis, Peccata abluere, Nos salvare. Haec
Act. 22. vero omnia sic intelligimus, ut ea D. Petrus interpretatus
1 Pe. 3. est, cum ait, Cuius figurae nunc respondens baptisma, nos quoque salvos reddit, non depositio sordium in carne, sed conscientiae bonae in Deum professio. Absque fide enim impossibile est placere Deo, et gratia servamur, non nostris operibus. Cum autem baptisma sit sacramentum foederis, quod Deus cum suis icit, pollicitus se illorum et seminis eorum, Deum ac vindicem futurum, et illos ut suum populum habiturum, symbolum denique sit renovationis spiritus, quae per Christum fit, infantibus quoque illud conferendum nostri docent, non minus quam sub Mose olim circuncidebatur. Nos enim vere filij Abrahae sumus. Quare non minus ad nos, quam veteres illa pertinet promissio: Ero Deus tuus
Gal. 3. et seminis tui.

DE EUCHARISTIA. CAP. XVIII.

De hoc venerando corporis et sanguinis Christi sacramento omnia, quae de illo Evangelistae, Paulus et sancti Patres scripta reliquerunt, nostri fide optima docent, commendant, inculcant. Indeque singulari studio hanc Christi in suos bonitatem, semper depredicant, qua is non minus hodie, quam in novissima illa coena, omnibus qui inter illius discipulos ex animo nomen dederunt, cum hanc coenam, ut ipse instituit repetunt, verum suum corpus, verumque suum sanguinem, vere edendum et bibendum, in cibum potumque animarum, quo illae in aeternam vitam alantur, dare per sacramenta dignatur, ut iam ipse in illis, et illi in ipso vivant et permaneant, in die novissimo, in novam et immortalem vitam per ipsum resuscitandi, iuxta sua illa aeternae veritatis verba: Accipite et manducate, hoc est corpus meum etc. Bibite ex eo omnes, hic calix est sanguis meus etc. Praecipua vero diligentia populi animos, nostri ecclesiastae ab omni tum contentione, tum supervacanea et curiosa disquisitione, ad illud revocant, quod solum prodest, solumque a Christo servatore nostro spectatum est, nempe ut ipse pasti, in ipso et per ipsum vivamus, vitam Deo placitam, sanctam, et ideo perennem quoque et beatam, simusque inter nos omnes unus panis, unum corpus, qui de uno pane in sacra coena participamus. Quo sane factum est, ut divina sacramenta, sacrosancta Christi coena, quam religiosissime, reverentiaque singulari apud nos et administrentur, et sumantur. Ex his quae vere ad hunc modum se habent, agnoscit S. T. M. clementissime Caesar, quam falso ab adversarijs nostris iactetur nostros verba Christi immutare, et humanis glossis concerpere, nec nisi merum panem merum-

ıum in nostris coenis administrari, ipsamque adeo Do-)enam apud nos contemptam esse atque reiectam. ımmo nostri studio semper docent et hortantur, ut quisque fide, haec Domini verba, reiectis universis n commentis falsisque glossis, amplectatur, eorumque ae, omni submota vacillatione, animum addicat, ipsa sacramenta, in vivificam animarum suarum alimoniam, ım tanti beneficij commemorationem, identidem, quanta eligione sumat. Id quod multo quoque iam et sae- religiosius apud nos, quam antea, fieri solet. Simul)btulerunt se nostri ecclesiastae hactenus semper, et e offerunt ad reddendam, omni cum modestia, et ve- rationem fidei et doctrinae suae, de omnibus quae ca hoc sacramentum, quam alia credunt ac docent. on solum S. T. M. sed cuivis etiam poscenti.

DE MISSA. CAP. XIX.

rro cum hunc in modum Christus suam coenam, stea Missa vocari coepit, instituerit, nempe ut in ea :orpore et sanguine eius in vitam aeternam pasti mor- s qua redempti sunt, depraedicent, ipsi hoc pacto agentes, et hanc salutem alijs quoque commendantes, tuerunt nostri ecclesiastae non damnare, quod haec negliguntur, et contra qui Missas celebrant, praesu- hristum Patri offerre pro vivis et defunctis, Missam- ı opus faciunt, quo solo fere favor Dei et salus com- , quicquid vel credant homines, vel vivant. Unde ıda illa ac bis terque impia sacri huius nundinatio factumque est, ut nihil sit hodie Missa questiosius. itaque Missas reiecerunt, propterea quod Dominus ıune, discipulis hoc sacramentum commendavit. Unde ıs Corinthios iubet se invicem ad S. Coenam expe- 1 Cor. 11.
ıegatque eos agitare coenam dominicam, cum propriam ıque coenam inter edendum occupat. Porro quod Christum offerre vice hostiae iactant, hinc nostri ınt, quod Epistola ad Heb. aperte testatur, sicut ho- Heb. 9.
emel moriuntur, ita Christum semel oblatum esse,)rum peccata tolleret, tamque non posse iterum of- uam non mori amplius. Eoque una pro peccatis vi-)erfecta, perpetuo sedere eum ad dextram Dei, id perest expectantem, donec inimici eius ceu scabellum ntur pedibus eius. Unica enim oblatione perfectos in perpetuum eos qui sanctificantur. Id vero quod Heb. 10.
bonum opus fecerunt, quo a Deo quidvis impetretur, pugnare nostri docuerunt, quod scriptura ubique pre-)s spiritu Christi et per fidem iustificari, favorem Dei

praecepto. Quare nec Christus ipse, nec Apostoli praecipere voluerunt. Hac ergo de caussa, hortantur Ecclesiastae ad confitendum peccata, et fructum eius, quis apud virum Christianum ac prudentem, secreto onsolationem, consilium, doctrinam et exhortationem it, ostendunt, praeceptis urgent neminem, sed et pietius illi praecepta officere affirmant. Nam innumeras s illa de peccatis sacerdoti confitendis constitutio, in n desperationem adegit, totque alijs vitijs obnoxia est, lem abrogari debuerit, et indubie abrogata fuisset, si ɔ ad submovenda offendicula, praesides Ecclesiarum proxi- eculis arsissent, quo arsit olim D. Nestorius Episcopus D. Nestorius. ıntinopolitanus, qui secretam confessionem in sua Ecsustulit, propterea quod nobilis quaedam mulier depreesset, cum templum frequentius adiret, tanquam poene operibus vacatura, cum diacono crebrius concubuisse. nodi certe flagitia innumera passim admissa sunt. Ad equirunt Pontificum leges, talem confessionis auscultaet arbitrum, tam sanctum, doctum, prudentem, misericı, ut paucissimis possit cui confiteantur contingere, oes maxime qui vulgo audiendis confessionibus depu-

Iam consent et scholastici Theologi, praestare laico a confiteri, quam ei sacerdoti a quo non sit expectanda s aedificatio. Summa est, quam confessionem non sooenitentia et verus animi dolor ob peccata expresserit, s damni quam commodi dabit. Cum ergo unus Deus oossit, ut nos peccatorum poeniteat, vereque doleat se, nihil poterit hac in re, quod salutare sit, praeceficì, id quod hactenus ipsa experientia plus satis mam fecit.

;ANTIONIBUS ET PRECIBUS ECCLESIASTICORUM. CAP. XXI.

;adem vero ex caussa, ne scilicet ad Dei offensam, raetextu cultus eius fieret, qua nulla ipsi gravior, contur, et in cantionibus ac precibus ecclesiasticorum, pleraque damnarunt. Has enim a prima patrum conıne, usuque degenerasse abunde constat. Nemo siquiıi veterum scripta perspecta sunt, ignorat, morem illis , pauculos psalmos cum capitulo aliquo scripturae graecitare, simul et enarrare, cum nunc multum quidem ırum, sed fere absque mente decantatur, et ex scrilectione initia duntaxat capitulorum supersunt, innumera invicem assumpta, quae superstitioni potius quam pietati ıt. Primum itaque illud nostri detestati sunt, quod sacris us et cantionibus, haud pauca quae scripturis adversantur,

admixta sunt, ut quibus divis tribuuntur, quae soli Christo competunt, nempe peccatis, alijsque incommodis liberare, favorem Dei, omneque genus bonorum non tam impetrare, quam donare. Deinde quod sic in immensum auctae sunt, ut attento animo cani recitarive nequeant. Iam nihil quam Dei irrisio est, quicquid sine mente cum eo geritur. Postremo quod facta sunt et haec moritoria opera, vendique solent haud parvo, ut interim taceatur, quod contra expressum spiritus sancti praeceptum, in ea omnia dicuntur et cantantur lingua, quam non solum populus non intelligit, sed nonnunquam ne ipsi quidem, qui ex illis cantionibus et precibus vivunt.

DE STATUIS ET IMAGINIBUS. CAP. XXII.

Et in statuas denique atque imagines, nostri sacras orationes strinxerunt, eo potissimum, quod aperte coli et adorari coeperunt, inanesque sumptus in eas fieri, qui esurienti et sitienti, et nudo Christo debebantur, quod denique et cultu illarum sumptuque, quamlibet cum verbo Dei pugnante, merita apud Deum quaerunt. Huic religionis vitio obiecerunt etiam priscae authoritatem Ecclesia, cui nimirum abominabile fuit, ullam vel pictam vel sculptam in templo imaginem videre, id quod abunde vel factum Epiphanij, episcopi Salaminae Cypri, quod de se ipse testatur, comprobat. Cum enim vidisset in velo cuiusdam Ecclesiae, imaginem depictam Christi, vel sancti cuiusdam (scribit enim se non bene meminisse) tanta succensus indignatione fuit, quod contra authoritatem scripturarum, fidem et religionem nostram, ut scribit, vidisset hominis imaginem in Ecclesia pendere, ut extemplo velum ruperit, iusseritque eo pauperem aliquem mortuum involvere. Hanc epistolam, qua hic vir Dei hoc de se testatur, scribens ad Ioannem episcopum Hierosolymitanum, D. Hieronymus ut orthodoxam in Latinam linguam transtulit, nec verbo quidem hanc Epiphanij de imaginibus sententiam ut minus probam notavit. Ex qua re illud satis colligitur, nec ipsum D. Hieronymum, nec episcopum Hierosolymitanum, ad quem scribebat, aliud de imaginibus sensisse. Etenim quod dici solet, statuis et imaginibus rudiores doceri et moneri, haud quaquam ad id sufficiet, ut imagines et statuae ferri debeant, praesertim ubi a vulgo adorantur. Rudior erat populus vetus, adeo ut plurimis illum ceremonijs institui oportuerit, attamen imagines has conducere, ut docerent, et monerent rudiores, tam non agnovit Deus, ut habere illas cum primis vetuerit. Et si dicatur vetuisse Deum habere imagines quae colerentur, statim consequitur, cum omnes adorari pridem coeperint, iam

propter offendiculum e templis submovendas esse univer-
Sunt enim in Ecclesia omnia instituenda, ad certam
ficationem, nedum aliquid ferendum, quod queat occasio-
dare ruinae, nihil vero adferre commodi. · Praeterea
l de admonendo obijci solet, D. Athanasius confutans Athanasius.
tes, eadem caussatione sua idola defendentes, sic reij-
Dicant quaeso, quo pacto per simulachra noscatur Deus?
per circumpositam illis materiam? an per inductam mate-
formam? Si ob materiam, quae iam formae necessitas,
non prius etiam quam ista fingerentur, per omnem prorsus
eriam apparuerit Deus, cum omnia testentur gloriam
n. Porro, si superducta effigies divinae cognitionis caussa
quid iam pictura caeteraque materia opus est, ac non
is per ipsa vera animalia, quorum formae simulachra
, Deus cognoscitur? Nam clarius profecto Dei gloria
tesceret, si per animata rationabilia et irrationabilia,
n per inanimata atque immobilia manifestaretur. Cum
intelligendi Dei gratia sculpitis aut fingitis imagines,
profecto minime dignam facitis. Haec ille. Lactantius Lactantius.
que multa contra hunc praetextum lib. 2. divi. institu. dis-
it. Omnino enim ei, qui Dei admoneri cum fructu pot-
praeter adhortationis verbum, ipsa Dei viva veraque
a huc longe efficacius conducent, vanis illis simulachris,
parant homines. Hanc cum suam esse sententiam de
ginibus Deus tot scripturae locis abunde testatus sit,
conveniet nos homines, per eas quaerere utilitatem, a
as Deus vitare periculum iussit, maxime cum ipsi quo-
experti simus, quantopere pietati officiant. Per se qui-
liberum esse usum imaginum et nostri fatentur, sed
ntumvis liber sit, Christiano spectandum est, quid expe-
, quid aedificet, et eo loci, eaque ratione imaginibus uti,
nemini obijciat offendiculum. Paulus enim et carnem et
m sibi in omnem vitam interdici paratus erat, si id alio-
saluti quovis modo obstare cognovisset.

DE MAGISTRATIBUS. CAP. XXIII.

In superioribus exposuimus nostros ecclesiastas obedien-
, quae exhibetur magistratibus, inter primi ordinis bona
a locum dedisse, et docere hoc unumquemque studiosius
accommodare publicis legibus, quo syncerior fuerit Chri-
nus fideque ditior. Iuxta docent, fungi magistratu munus
Sacratissimum, quod quidem homini divinitus contingere
sit. Unde et factum sit, quod qui gerunt publicam pote-
em, Dij in scripturis vocentur. Cum enim hi recte et
ne munus suum obeunt, et doctrina et vita in populo
habent, eo quod sic Deus res nostras moderari soleat,

nostrum, cuius gloriam proculdubio imprimis quaerit, cramus, ut generale, liberum, vereque Christianum Conn indici quam primum curet, quod hactenus ad compoas res Ecclesiae, cum ipsi S. M. T. tum alijs S. im- Principibus, adeo necessarium visum est, ut in omnibus Imperij conventibus, qui post exortum hoc de religione dium, habiti sunt, et S. M. T. commissarij, et alij Im- Principes, palam testati sint, nulla alia via hisce in s, quod salutiferum sit, posse confici. Unde in proxi- Spirae habitis Comitijs, spem S. M. T. fecit, Pontifi- Rom. non repugnaturum, quo minus mature tale Concicelebretur. Porro si generalis Concilij nequeat in ore obtineri oportunitas, saltem Doctorum cuiusque or- et status, provincialem, quem vocant conventum, S. M. stituat, quem libere tutoque omnes, quos adesse retu-; queant adire, singuli audiri, et per huiusmodi viros, a expendi et iudicari, quos constet Dei timore praediillius gloria nihil prius habere. Neque enim in obscuro qua olim gravitate, quaque diligentia, cum Imperatores, Episcopi in decidendis fidei controversijs, quae tamen multo minoris momenti erant, quam quae modo Geram commovent, sese habuerint, ut haudquaquam indignum axerint, eadem iterum ac tertio in disquisitionem vocare. qui consyderaverit, ut modo res habent, is dubitare haud it, hodie maiore fide, gravitate, mansuetudine et dextet, ad id, ut Christi religio in suum locum restituatur, esse, quam antea unquam. Siquidem penes nos Veriist, quod indubitato credimus, quanto quaeso tempore et e opus fuerit, ut eam cognoscant et hi, sine quorum nsu, aut saltem tollerantia, pax solida parari non pot- Sin erramus, a quo abesse nos nihil ambigimus, rurand ignavam diligentiam, nec breve tempus, res poscet, viam revocentur tot hominum millia. Quam diligen- et tempus insumere S. M. T. tam non dedecebit, par est te eius erga nos animum exhibere, cuius nobis imperas, Iesu Christi nostri omnium servatoris. Qui hoc animo venerit quaerere et salvum facere quod periut pro restituendis, qui erant perditi, mortem etiam ierit, non est ut S. M. T. gravetur etiamsi indubitato it, nos a veritate excidisse, nonaginta novem oves in to relinquere, et centesimam quaerere inque Christi m reducere, hoc est, quaevis alia huic negocio posthaut nobis quamlibet paucis et humilibus, Christi sensus ngulis, quae modo controvertuntur, ex scripturis diluciet certo exponatur. Nos certe dociles erimus, aberit s pervicatia, modo vocem audire liceat pastoris nostri Christi, et scripturis, quae docent quicquid bonum est,

nobis est, ut nihil adhuc dignum eo, cum inaestimabile rebus omnibus, quae vel coelum vel terra habet, andum, nos vel fecisse vel pertulisse putemus. Eccle- orum certe opibus, tam abest ut inhiaverimus, quod tu- ntibus agricolis, maximis impendijs et periculis, illas defenderimus. Evangelium Domini nostri Iesu Christi, e nos amet, unum id est, quod nos urget, et ad ea videmur novasse, adduxit omnia. Malit itaque S. M. empla sequi potentissimorum et vere foelicium Caesa- Constantini, Ioviniani, Theodosij, et similium, qui do- omni cum mansuetudine cottidie per sanctiss. et vigi- . Episcopos impartita, tum Concilijs rite coactis, gravi- nnium rerum discussione, cum errantibus agere, ten- e omnia, ut in viam eos revocarent, prius quam severius am in eos statuerent, quam eorum quibus constat fuisse tores, et priscis illis vereque sanctis patribus dissi- ae, et eventum quoque contigisse pietati illorum parum dentem. Hinc S. M. T. revocare se illud ne patia- uod pleraque, de quibus nunc disceptatur, decisa sint et praecipue in concilio Constantiensi, maxime cum . ex innumeris, non minus sanctis quam necessarijs su- um conciliorum decretis, ne pilum quidem ab ecclesia- servari, sicque degenerasse apud eos omnia, ut nemo mmuni sensu praeditus, non clamet, Concilio ad resti- m religionem, Ecclesiasticique ordinis sanctimoniam, esse. Si vero illis adeo placet, quod sancitum est ntiae, qui factum est, ut nulla prorsus ratione, illud a obtineri potuerit, ut singulis decennijs Christiana Con- haberentur, id quod tum constitutum fuit? Nam hac ultum pietatis et fidei, vel recuperari, vel servari po- . Sed quis non fateatur, quoties morbus incrudescit, adhibendum esse remedium, et qui veritatem vere ha- eos nunquam gravari illam et docere bonos, et defen- contra malos, ubi ullus modo huius fructus sperari ? Iam tot millibus in religionis nostrae dogmatis misere perplexis, quis neget spem esse fructus amplissimi, ne iure quoscunque Christi spiritus regit, impulerit, ut vis rebus alijs omissis, omni labore sumptuque con- , in hoc unum totis viribus incumbant, ut Christi do- , parens omnis iustitiae et salutis, digne excutiatur, que erroribus expurgetur, suaque nativa facie, quibus- e pietas et germanus Dei cultus cordi est, offeratur, ancta, et in aeternum firma pax, rerumque omnium tranquillitas, perturbatis modo plus nimio ovibus Chri- ro quibus hic sanguinem fudit, restituatur, et confirme- Quae illis nulla etiam alia via, ut diximus, restitui et mari poterit, certis scilicet, alijs quidem in rebus sibi

nihil non cedendum, at in n
haerendum, nitendumque esse
omnes lanienae offerre oport
unum, vel minimum apiculum,
datum divinitus. Si iam una
orbe, quid facere in salutem
nimirum cum spes invitet, cu
M. T. erroris deferuntur, ni
et sacris scripturis ad quemlil
sufficientibus, totos se addixe
servator noster luculenter ad
bus in suo nomine congregat
cunque de re consenserint, h
pientissime Caesar, haud al
quam ut S. M. T. quae vol
religione sentiamus exponere
Nam bona alioqui est spes,
se probe dispexisse, satisque
cessitas, quis invitet fructu
M. T. religionis atque cleme
sit, ut convocatis quibusque
viris, ex divinis literis, quid
controvertuntur, sentiendum s
Christi ministros, omni cum
qui erroribus detenti credun
men iuxta, haud deesse, qui
istis visum est per haec, v
T. et hoc ipsum, et caetera
Christi Iesu Dei nostri glori
rendi, et S. M. T. ut par es
confessique sumus, pro eximi
liorem partem accipiat et int
bere dignetur, qui profecto
illi nos cum summa subiectio
stare ex animo cupimus, in
pora nostra impensuri. Rex
in hoc, et alijs negocijs, ad
donet, eamque incolumem et
Christianae salutem diu servet,

ADDIT. 2.

ONFESSIO FIDEI AC RELIGIONIS,

NUM AC NOBILIUM REGNI BOHOEMIAE, SERE- ac Invictissimo, Romanorum, Bohoemiae etc. Regi, Viennae Austriae, sub Anno Domini 1535. oblata.

Actorum 24.

ar autem hoc tibi, quod iuxta viam, quam vocant Haere- e colo patrium Deum, credens omnibus quae in Lege et Prophetis scripta sunt.

PRAEFATIO MINISTRORUM,

ESIAE PICARDORUM, UT VOCANT, IN BOHOEMIA MORAVIA, IN CONFESSIONEM SUAE FIDEI.

DEM cum multa et falsa et impia de nobis ac fratribus in regno Bohoemiae et Marchionatu Moraviae adversarii issiparunt, coacti sumus et nos, ut Ecclesiae bono et glo- nsuleremus, istorum calumnias et mendacia refellere, prae- cum huiusmodi de nobis sparsa, adeo quorundam impro- valuerunt, ut non finitimas modo regiones, sed longe dis- iam pervaserint, Ubi nos in hac causa nihil commeriti, n tamen et gravissimarum rerum insimulamur, ac pessima nobis ota infamiae inuritur. Dum non a paucis nil nisi quaedam scelerum ac malorum lerna et colluvies habemur, homi- ii, malefici, prophani, impostores, perfidi, sectarii, ac hae- neque ullum tam foedum aut grave facinus esse, quod no- gnum arbitrentur: et quod nusquam esse, nisi apud nos veram et catholicam Ecclesiam, asseveremus: omnesque ui Ecclesiis nostris non adcensentur, ut a Deo reiectos, sal- i non posse, uno ore audeamus pronuntiare. De Divis, sertim de beatissima Virgine matre Domini, impie ac per-

verse sentiamus. Ieiunia,
Ecclesiasticos, velut ludicr
Commenti sunt et hoc
faciunt, quod nostrates o
instituta, ita praecepta, n
indignis modis aspernentu
synaxeos, seu coenae Don
guinis Christi, non adess
et gravia et innominanda
cerunt Catastrophen adver
verius quam loquuntur, p
dum coronidis, nos et c
iam damnatis haeresibus
simpliciorum animos labefa
Haec pauca de multis
ficta et in vulgus sparsa sun
omnibus nos partibus vocif
muni Spiritu et luce fruam
velut in piacula quaedam
teret. Verum ad horum
pridem, a maioribus nost
sit, quam illi doctrinam
forte deserta causa, adve
minus eorum calumnias,
mendacia refellerent, no
ipsorum libri, regibus, pr
tissimam faciunt, ut omni
Evangelii nomine, ac pro
tinere, et ea ab osoribu
inventa esse, quae de nob
tur et garriunt. Sed nos
subducta ratione fieri po
queat, cum etiam hoc in
men hoc nomine eos dici
que convellenda ac detur
Quo autem iure impi
iudicent, Patres nostri p
vero ritu et legitime coac
bus Ecclesiae controversia
expetentes, ut sibi suorum
Ubi si quid dissentaneum
animo et amanter ipsius
volebant et obsequi. Nec
tebant: quin continuo, mis
cterentur. Sed quamvis
tamen: quin etiam advers
cet gravissima, non sunt

cumularunt, dum nos suo ore, maledicentia et probris, ipsi invisos reddiderunt. Id vero inprimis Sacerdotes quosdam, ·actos in fratres, fecisse constat: quibus tamen omnino in·la fuit sententia Fratrum, nec enim unquam inter eos ·nec ulla dogmata, aut de religione quidquam cum eis per uras contulerunt. Imo ne eos quidem saepius rogati audire ·i sunt, tantum abest, ut ultro eos ad se invitarint, aut con·it aliquando ad libere et fraterne colloquendum, tractan·super rebus et negotio religionis: Sed in credendo faciles, · rei ad nostratium dogmata spectantis facti certiores, qui ·is omne genus mendaciorum portenta comminiscebantur, ·o aures praebuerunt, ac eis ut in nos quicquid possint ·, fidem suam obstrinxere. Insuper et hoc tentare ausi, ·m magis traducerent invidiam, et in amantes veritatis ac ·ii odium: nempe vulgo persuadere, libros, seu tractatus ·, impios, et errorum plenos esse, quique ne vendi aut emi ·, utrisque dira minantes, diligenter caverunt, dum eorum · popularibus suis interdixerunt, ut sic verus ac germanus ·ae sensus, quem semper et cupierunt, et Dei bonitate · sunt fratres, in lucem prodire nequiverit.

· cum adversariis nihil pateret, unde hanc Fratrum doctrinam ·e possent, tantum hunc in modum ignarae et credulae plebi dictitabant: Attendite, ne alloquamini illos, neve illorum ·egite, blande enim et suaviter loquuntur et scribunt, at ·et virus in pectore gestant, Ne adhibete illis fidem, quia ·s sunt et Daemon sua per illos agit et loquitur. Decli·itur eorum colloquia, quamlibet etiam caeteris doctrina aut factis praestare videantur: subsunt enim insidiae ad ·um vos, etiam eum de optimis rebus eos pie ac sancte ·e putatis. Atque sic huiusmodi praestigiis et artibus, ut · populum averterent, aut ne ab ipsis deficeret, magna in ·dia madentes, haec pro rostris deblaterare soliti sunt. · semel (inquit unus) ut sit omnium instar, minimo minus quin illorum erroribus seducerer, et irretirer, vulnus enim ·mum mihi inflixerunt sua blandiloquentia, adeo ut nequi·tea intra aliquot annos ad me redire, et ab istis, quos iam ·suaseram erroribus, excuti. Quod cum mihi contigerit, pe·simum illud virus ex eorum colloquiis hausisse, idemque virus ·vomi intra tot annos non potuisse. Quid quaeso vobis non ·us scripturas fieret? Quamobrem consilio huic meo acquiescite ac eiusmodi nocentissimos homines cavete, haereticos, pietatis Dei contemptores, ad omnia perdendum destinatos, nec sit ·m eis quid consortii, nec in urbes vestras, aut rempublicam ·e, ne quando teterrima peste illorum dogmatum afflati, ita vobis pereundum sit. Et hoc pacto suis istis plusquam va·nugis, vanum incutientes hominibus errorem, eos a nobis ·is avocabant. Praeterea cum initio in Religione Bohemorum,

sensum hauriremus. Et ad id adhibuimus
qui Ecclesiam semper ab impia doctrina et
vindicare conati sunt. Adhibuimus et eos,
clesiae Bohemorum, Magistrum IOHANNE
unquam seculorum serie obliterandum: Mag
siensem, Magistrum Iohannem Rokicanam,
et caeteros complures. Deinde et Petrum
Romani sermonis ignarum, Magister Iohann
diligebat et eius libris suum etiam calc
est. Horum scriptis omnium perlectis, ind
dimus, cum plebem, tum Sacerdotes, tota
ipsa puritate doctrinae et scopo literaru
Ideo ut abusus istos et errores, ne nos p
perditionem demergent, vitaremus, ab illis de
de Fratribus auditur, eos seditiosos, haere
mines esse, utpote qui verbo Dei reclama
Haec fama primum animos nostros non m
ut non iam illis couteremur, veriti ne ab
tate revocati, iustam nobis damnationem
etiam flagitia, quibus obnoxii esse ferebantu
tum enim suo astu, vafritie, dolis eos mu
quo ipsi vellent, rudiorum animos traher
sunt quidam sani homines, tum ex sacer
plebe, qui in fratrum doctrina, nihil vitii
exploratissimum esse dicebant. Unde et n
diti erga fratres. Et in mentem nobis v
non ipsi fortasse ii essent, quorum et Christ
omnibus hominibus propter nomen meum,
omne malum, mentientes propter me, et
veluti malum propter filium hominis. Itaq
aut cessare potuimus, quoad certo nobis
essent, quae de ipsis passim ferebantur: Se

vera asserere auderet. Iam nos adversus eos nihil moliri vo- mus, donec ipsorum causa nobis compertior fieret et explora- , ne forte in Dei praeceptum, proximum perperam et inique cantes, aut illius falsi criminatores facti, iustas Deo poenas emus.

Adhaec cum videremus inter sacerdotes ipsos etiam in doctrina e convenire, et eorum atque adeo populi, multos impios cultus ublica et manifesta flagitia nulla Ecclesiastica disciplina cor- : coacti sumus, ut ipsos fratres accederemus, ac de eorum rina et religione perquireremus, non ob aliud, quam ut salu- et conscientiarum pacem, ubi ubi tandem id per Evangelium fieri et, consequeremur. Convenimus itaque eos, ac omnia diligen- explorantes, quaenam foret eorum doctrina religio vita et versatio, re ipsa experimur, nullam ansam hosti praebitam , ut has de ipsis tragedias excitaret, nihilque prorsum in eis mus, quo merito male audire possent vel incusari. Comperi- item et eorum doctrinam, religionem, totamque vivendi for- , nihil a sacris canonibus, aut primitivae Ecclesiae ritu ac nplari recedere aut deflecti. Inventi sunt praeterea nobis in- eos quatuor illi articuli, quorum gratia veteres in Regno Bo- iae, cum Romanis post multas tandem disputationes, gravis- bella gesserunt, quosque in Synodo Basiliensi, magna vi nderunt ac obtinuerunt. Primo, Scripturam sacram, a mini- omnibus, sacerdotibus ac Levitis, ad id Ecclesiastico ritu natis non admixtis humanis figmentis, traditionibus aut doctri- sed pure ac syncere ubique praedicandam esse. Deinde mque speciem Sacramenti, corporis et sanguinis Christi, iuxta s constitutionem et mandatum, ut a sacerdotibus, ita a cae- omnibus, indiscriminatim ex aequo sumi oportere. Eumque minus, quam transgressorem verborum Christi haberi, qui utraque specie communicaret. Tertio publica et manifesta fla- , in quolibet hominum statu et conditione secundum Scripturae ulam, quod corrigi debeant et argui. Postremo quod sacer- m, munus sit concionari et docere, non seculari modo domi- , aut imperia, ditiones et principatus possidere, sed esse de- t in officio suo, quod est praedicatio Evangelii. Haec bona ter multa alia plurima inter fratres reperimus. Quare non mirari poteramus, qua rabie et furiis acti forent, qui adeo re ac impotenter, tam bonos viros suis maledictis impeterent.

Cum igitur religionis illorum dogmata ex scripturis sacris, on hominum commentis esse, et manere videremus, Dei beni- ate effectum est, ut nos in ipsorum sententiam iverimus. ripti igitur sumus illorum Ecclesiae, et illius gratiae univer- mque bonorum participes facti. Nec nos fugiebat, quae ipsi dam tulerant, et adhuc ferrent mala, nos non minus olim m laturos. Sed hoc nihil morabamur, audientes non tantum ini dari, ut in Christum credat, sed ut etiam pro illo patia-

tur. Et eiusmodi Christus ipse, salutis autor, beatos pronunciat, qui ob iustitiam adversa perferunt, atque id ipsum universa scriptura comprobat. Ideo sapienter Moses maluit affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem. In paucis enim vexati, ut scriptum est, in multis bene disponentur. Atque dum aliquandiu cum illis consuevissemus, manifeste cognovimus, quod quae a veteribus Bohoemis, qui haec futura praedixerant, bona accepissent, non tantum non imminuerunt verum in dies multo magis auxerunt.

Sed praeviderunt veteres illi, quod videlicet ea doctrina temporibus eorum inchoata, lente ac paulatim proveheretur, et inprimis Magister Matthias Parisiensis, eo libro, quem de abominatione inscripsit, capite trigesimo septimo, Qui sub titulo et nomine Magistri Iohannis Hus excusus in lucem exiit, sic scriptum reliquit, Surget, novus populus, secundum novum hominem formatus, qui secundum Deum creatus est, ex quo novi Clerici et Sacerdotes provenient, et assumentur, qui omnes oderint avaritiam et gloriam huius vitae, ad conversationem coelestem festinando. Haec tamen puto successive agi, et in temporibus a Deo, et per se dispensatis, Hoc autem facit atque faciet Deus propter suam bonitatem et misericordiam, divitiasque longanimitatis suae et patientiae, dans locum poenitentiae peccatoribus inveteratis, fugiendique a facie furoris Domini, donec similiter patientur et inveterasive populus carnalis, et sacerdotes et clerici defluent, et quasi a tinea consumentur. Hactenus ille.

Hunc secutus est Magister Iohannes Hus, clarus pro testimonio Iesu Martyrii corona, qui in quibusdam literis suis, e carcere ad suos in Bohemiam missis, ita habet.

Utinam mandare literis omnes abominationes Antichristi liceret, ut hac a fidelibus observari ac caveri possent. Verum confido in Domino, quod me in hac vita defuncto, is vobis pastores, qui eius ope, ipsius Ecclesiae munia, me integrius et fidelius obibunt, suscitabit. Quique universas illius filii perditi impuras, scelera, errores, dolos, superbiam, hypocrisim et foeditatem, plenius in lucem proferent: nullaque praemia aut minae, eos a veritate abducere poterunt, quin pro ea semper omni confusione et morte contempta, parati sint testimonium ferre, Is est, qui nobis et mihi ob divitias gratiae suae daturus est perpetem vitam, indeficiens gaudium.

Qui autem erant a partibus Magistri Iohannis Hus, de quibus etiam ipse divinitus inspiratus scripserat, hi et praesertim Magister Iohannes Rokicana, eo temporis in Bohemia primas ... subscripsit verbis et sententiae Magistri Iohannis Hus, Etenim, inter concionandum, Ecclesiam dirutae urbi componens, aiebat.

Nos adhuc, inquit, per superficiem negotii gradimur, ac velut per cancellos, seu nebulam prospicimus, nondum ad interiora ... licet penetrantes, Verum subingredietur populus, qui adusque ...

:i *fundamenta penetrabit, quique* ... *solida basi superstruet,*
n *id paulatim fieri oportet. Futurum quoque est, cum ma-*
›ressura et angustia, cumque summa rerum difficultate.*

Haec omnia sic accepimus ac legimus, antequam Fratrum ...iae *inaugurraremur, aut ulla cum illis necessitudine copulati* ...mus. *Postquam autem diu cum illis egissemus, eos ceu la-* ...vivos, *vero et stabili fundamento, quod olim iam fideles Bo-* ... *strenui veritatis vindices, secundum datam sibi gratiam,* ...nt, *superstructos cognovimus. Videntes igitur hoc inter eos,* ...umanum, *sed plane divinum opus esse, cum omni fiducia,* ...itatem *fidei, ac alias res sacras, una cum illis communiter* ...xi *sumus Deo gratias agentes, cui placuit nos e tenebris in* ...onem *Filii sui ac omnis veritatis adducere.*

Cum autem multo tempore simul cum eis omnibus rebus sa- ...si *essemus, in Ministros tandem ac sacerdotes Ecclesiarum* ...gio, *electi atque ordinati sumus. Inviti autem ac renitentes hanc* ...ciam *suscepimus, multas enim in hoc negotio graves ac pericu-* ...res, *quibus sustinendis nos non esse videbamus pares, prae-* ... *hoc decursu saeculi, quando ut divina habent oracula,* ...rata *sunt omnia, nullo non scelere et maledicto, ut ait Pro-* ... *quasi torrente inundantibus super terram, divina tamen ope* ...i, *verboque eius, cuius hic opus agitur, hanc provinciam in* ... *detrectare noluimus, neque Fratribus nostram operam, in* ...m *pia et utili, postulantibus, denegare.*

Porro interea temporis, dum hoc in Ecclesia ministerio fun- ..., *en multi prodeunt hostes, qui odio plusquam novercali ad-* ...s *nos insurgentes, non uno modo grassari coeperunt, et nos* ...nendaciis *apud omnes praegravare conabantur. Nec tantum* ...e *petulantia et detractationibus, sed scriptis etiam suis palam* ...tabantur. *At istorum malitia, quae intus alebatur retecta,* ... *ipsi fidem habeamus, cuicunque manifestum fecimus ac alia-* ...rationem *rerum reddidimus, quas ad salutem omnium facere* ...bamus. *Nec non de quibus hostis se palmam relaturum spera-* ...t *gloriabatur. Ut videre est in libello, quem nuncupavimus* ...rissimo *Principi ac Domino Domino Georgio Marchioni Bran-* ...urgensi *etc. flagitante id a nobis generoso Domino Domino* ...ado *de Kragek.*

Praesertim autem quid sentiamus de Sacramentis, Baptismo ...aena *Domini, hic candide et aperte explicuimus, et non modo* ...verum *in libello etiam aedito pridem a nobis contra Thabroa-* ... *seu Lilecienses, clare et simpliciter fidem nostram exponendam* ...vimus, *nullis anfractibus aut verbis obscuris, huic tractationi* ...iectis, *usi sumus communissima phrasi et usitata, quo facilius* ...ligeremur *ab omnibus.*

Quanquam autem haec omnia secundum Scripturas congessi- ... *quo sic hostium animi praemolirentur, ut vel hoc darent glo-* ... *Christi, ne nos posthac suis maledictis proscinderent: vix ta-*

men istud nobis profuturum est, nisi prius audiendae veritati locus detur. Indesinenter enim sua tela, quasi sagittantes ad scopum, in nos collimant furiosi quidam, nosque conviciis incessunt et persequuntur, quaeque etiam scribimus damnant et haereseos accusant. Suadent enim rudioribus, qui eorum tendicula ignorant, nos aliud scriptis et verbis enunciare, aliud dicere foris, et aliud intus in secessu cordis premere, ut solent, qui (quod aiunt) altera manu ferunt lapidem, altera panem ostentant.

Praeterea hoc et quicquid isti belli homines, in nos apud plebem effutiunt, hac egregia ratione, quod videlicet ita sentiant, omnibus plurimum bene probatum putant, eumque ab omnibus haereticum irrefragabiliter (sic enim loquuntur) credi volunt, quemcunque talem esse pronunciaverint, cum tamen is saepe sit inculpatissimus.

Sed quia forte qui sic sentit nonnihil eorum ventri et ingluviei detrahit, abusus eorum impios patefacit, veritatem colit et ornat, per paucos denique in Ecclesia primates suum officium facere dicit, et cum Ezechiele, pastores malos appellat, qui se tantum pascunt et non gregem Domini, ipsis commissum. Ideoque ut hostis Ecclesiae reiicitur, feritur anathemate, flagris et pyrae adiudicatur.

Atqui si continuo verum foret, eum haereticum et perniciosum hominem esse, qui talis ab hominibus habetur, quorum multis nunquam rectiora placent, necessario inde colligeretur, Christum quoque cum Apostolis ac omnes denique quotquot steterunt a partibus veritatis perniciosos homines ac impostores extitisse. Nam caput Ecclesiae Christus et omnes Apostoli non minus atque patres nostri, ab ingrato mundo talibus nomenclaturis ac titulis sunt insigniti ac decorati.

Porro si id verum esset, ut ipsis placet, nos intus inique sentire omnisque generis sceleribus obnoxios esse, verbis tamen bene profiteri et docere, iam profecto propter hoc posterius bonum, cedendum esse veritati, ac monente Christiana charitate corroboranda esset veritas. Proinde quod in rem omnium sit, non eorum tantum, nemo non videt. Nec equidem nostrum tantum sed et illorum ac piorum omnium est, contra prophanos quosdam Sacramentis Ecclesiae derogantes, ut ea usque apud omnes salva et inviolata maneant, agere.

Istud ergo liquet, eos debere aequi bonique facere, quod Sacramenta in suo semper honore et loco, autoritate Scripturarum haberi cupiamus. Atque hoc nomine ut reipublicae Christianae consuleremus, hunc laborem contra adversarios Sacramentorum suscepimus. Et hoc in primis sacerdotum munus erat, non se suis conviciis impetere. Verum Sacramenta Christi ab his phanaticis spiritibus, qui ea e suo gradu deturbare conantur per Scripturas tueri ac vindicare.

Sed nonnulli fortasse inscitia Sacramentorum partes tueri

prohibentur, alios ut peritiores fere laboris piget, alii videntes se parva dicendi facultate munitos, hoc oneris subire recusant. Proin cum non omnes aequaliter valeant, aut idem possint, et qui huius causae adversariis, opponere patrocinium suum queant, nolint, multas res sacras silentio iacere et obscurari videmus. Et qui hanc causam indefensam reliquerunt, hi sunt, ad quos maxime adtinebat, quique ut iam olim maioribus nostris, ita nunc nobis quoque hoc impingere crimen non cessant, quod Sacramenta, ut quae nihil ad salutem conferant, contemnamus. At hi, cum ea ab adversariis calcari patiantur, huius potius criminis rei sunt, quod nobis obtrudunt. Nam haec convicia, quae ex malitia tantum et odio in nos evomit adversarius, simul cum patribus, alias multis argumentis, revulsimus. Si quando cum huiusmodi hominibus de his rebus disserere pro palam, et libere usu veniret, non operose equidem, eos in horum albo esse ostenderemus, qui acriter et curiose festucam in oculo Fratris viderent, trabem vero in proprio oculo, non animadverterent: et nihil ipsis malorum, quae tamen semper nobis minantur, intentantes, non carcerem, non aculeos, non exilium, non etiam faces ad latera moventes, imo sine rixa, et verborum concertatione, quae non decent Christianos, sed tantum certissimis Scripturae locis, et per ea, quae ipsi operantur et agunt, et in propatulo sunt, Deo adiuti efficeremus, ut suam ipsi culpam et errata fateri cogerentur. Res tota cum modestia et lenitate transigeretur, et nos verum dicere non abnuerent.

Nec vero id facere optamus, ut eos in contemptum et ignominiam vocemus, sed tantum ut Christo, tanquam germanos Fratres lucrifaciamus, utque superioris vitae poenitudine ducti, pristinae dignitati restituantur. Non enim Dei gratia adeo sumus Christianae affectionis expertes, quod nos non illorum misereseat. Praesertim cum etiam publicum illis ac sanctissimum Ecclesiae munus demandatum sit, cui cum non respondeant, in sese horribilem Dei iram, mirabiles tenebras et caecitatem experiuntur. Hinc eos denique videmus ob tam insignes lapsus et apertissimos errores, a bona hominum parte vehementer contemptos esse. Quam rem profecto, eorum causa non libenter audimus. Unde cum sint hoc pacto homines erga illos affecti, parum illis fidei habent, et vix unquam de quoquam illorum bene sentiunt aut loquuntur. Qua ratione omnis eorum authoritas ac opinio plurimum imminuta, nulliusque iam fere pensi apud plebem est.

Et praedicatio verbi, cui primus ac summus in Ecclesiis honos esse debet, per eos spreta iacet. Nam sicut eorum mores et vita ridetur, ita et omnis administratio, et verbum Dei contemnitur nec aedit inter homines fructus suos. Conscius nobis est Deus, et qui nos etiam exploratos habent, multi homines boni: quam cupiamus, non minus atque maiores nostri, omnibus illis a Deo dari, ut resipiscant aliquando, et ex animo veritatem amplectan-

tur. Quod si illis hoc divina praestaret bonitas, experientur profecto, nos fideles in ministerio verbi coadiutores, et quidem in Ecclesiis praeesse, et inter administros earum illos primas tenere cuperemus, nec ipsi eos ob Evangelii gloriam, merito honore et obedientia frustraremur.

Et quanquam hoc etiam modo maiores nostri citra omnem dolum, tum scriptis, tum verbis, tum modis aliis pluribus, omni in re, se illis morem gesturos recipiebant: haudquaquam tamen persuasum est adversariis, Fratres hoc animo praeditos esse, verum de illis, omnia sinistre interpretabantur, pessimi semper rerum nostrarum censores. Nec aliter ipsis, olim usu venit, atque nunc nobis hoc tempore, tametsi non omnes adeo immiti, praefracto ac ferali animo, erga Fratres fuere. Multi enim positis, odio et ira, bonam de Fratribus opinionem conceperunt, pieque de illis iudicaverunt, ac ipsis nonnulli eorum adiuncti sunt, et inculpate suo munere functi, relictis terris in pace quieverunt.

Atque his temporibus plerosque audimus, qui coelestem hanc doctrinam magis propagatam vellent. Sed cum magna sit adversantium vis et authoritas, ut nusquam non maior pars vincat meliorem, nihil moliri ausi, hoc supprimunt, donec Deus haec omnia in melius convertat et ab huiusmodi malis et offendiculis, asserat Ecclesiam. Porro hi omnium maxime, nobis et Evangelio Christi, quod profitemur, adversantur et contradicunt, qui nulla sui salutis et proximi cura tenentur: Sed luculentis tantum sacerdotiis inhiant, ambitiose honores ac summas dignitates aucupantur, consulunt pulvillos sub cubitis manuum, nec aliud quam terram sapiunt, ac de terra loquuntur.

Hi sunt, et nulli magis, qui nos semper allatrant, conviciis aspergunt et cum omni Ecclesiae, petulantissima et praeter omnem modum scurrili maledicentia lacerant, et passim per pagos et urbes, exuto omni pudore ac Dei metu, nos iusta plebis opinione fraudant, rident, opprobriis infamant: nec istos tamen quod sciamus, vel minimum unquam laesimus.

Sed quia dilatant os suum sine termino et omnes malitiae numeros expleri volunt. Ideo nos cum Anabaptistis, pariter accensuerunt, qui non ita pridem ex variis Germaniae locis, se repientes, in has regiones penetrarunt, ubi eum aliquandiu restitissent, lata in eos demum Principum sententia, inde proscripti sunt.

Nos ex factione Anabaptistarum non esse, nemini ignotum est. Nam abhinc plurimos annos, ex Ecclesia Bohemorum, qui sub utraque specie communicant, originem duximus: nec cum Anabaptistis quidquam commune habemus, nec plena eorum erroribus dogmata tuemur, nec quicquam ab illis mutuati sumus: perdiu enim ante congregatio nostra extitit, quam de Anabaptistis quidquam auditum fuerit, aut nomen eorum mundo in lucem prodierit. Quae res omnibus notior est, quam ut scribatur. Et

tamen adversarij contra suam ipsorum conscientiam, nobis hunc titulum et nomen indere conantur.

Quanquam autem maiores nostri itidem, et nos superioribus annis a Romanis sacerdotibus baptisatos, rebaptisare soliti sumus, multo alia tamen mens ac propositum, ac alius deinde finis longeque diversiores causae nobis fuere, quam Anabapistis: Nunc autem iam apud nos rebaptisatio illa abrogata est. Qua de re inter prima, a nostratum Ecclesiae heroibus in hoc libello, Regiae Maiestati, ratio paucis infra redditur.

Porro si rebaptisationis gratia a Bohemis iam Rationisantibus sacerdotibus, Anabaptistae censeamur, hoc ipsum telum necessario in eos retorquebitur. Nam et ipsorum patres a pontificiis sacerdotibus Baptismate initiatos, rebaptisabant, pontificii rursus relata talione, Bohemorum Baptisma iterabant. Utrique autem a nobis ac maioribus nostris baptisatos, rebaptisarunt, et vi etiam homines ad hoc suum Baptisma coegerunt. Et non modo id, verum coniugii vinculis astrictos, iterum ac denuo confirmabant: haec neque nos nec praedecessores nostros aliquando fecisse constat. Nec matrimonio ab illis copulatos, rursus a nobis confirmari unquam probatum fuit. Sed obtendunt Sacerdotes, se nihil deliquisse, aut quicquam errasse rebaptisando a nobis Baptisatos. Quandoquidem nos haereticos, sectarios, ab Ecclesiaque excisos credebant: ideo etiam optimo iure Baptisma nostrum nullius nomenti, energiae seu efficaciae aut virtutis, eis esse videbatur, proinde rebaptisabant.

At si sicut eis, qui rei agunt suas partes, citra iniuriam tueri licet, ita illis etiam respondere compellimur, quod quemadmodum hi Baptismo aliisque rebus nostris nihil differebant, et nos sic, ac caeteri complures, eadem ratione Baptismum, quem conferebant, irritum et cassum esse ducebamus. Habentes ad haec magnas insignesque occasiones, ab illis eorumque maioribus in concionibus et scriptis praestitas atque oblatas. Romani itidem, retroactis temporibus aperte illos haereseos damnarunt, quamvis ut sementem fecerunt, ita et messuerunt. Nam illi licet modo consilescant, hoc factum tamen olim Romanis abunde, ac cum foenore pensarunt. Tantundem igitur illos a nobis, quam nos ab illis, baptisatos, rebaptisando, commeruisse palam est.

Utrisque ergo nostrum, idem luditur, nihilque possunt hic nobis impingere, quod non in eos regeri possit: nisi fortasse hac parte dispares sumus, quod invitos etiam illi absque ullo Scripturae exemplo, praeceptoque, ad id, quod volebant, credendum cogere, hactenus soliti sunt. Hac in re, cum his minime nobis convenit. Neminem enim ad nostram sententiam amplectendam compellimus. Atqui praeterea cum plebs ipsa, suis affectibus indulgens, ad multa supra aequum et iustum

incogitanter ruat, Sacerdotum intererat illius animos et motus restinguere. Sed magis iam id, quod nemo nisi indignissime ferat, tantum contra nos omnes exsuscitant. Et in aures eius quicquid ipsis affingere ac comminisci libet, obganniunt. Nec dum eo contenti sunt sacrifici isti, plane nescii pacis et reconciliationis, quod nos Ecclesiamque nostram, infinitis malis affecerunt ac deformarunt, et plurimos a nobis suis fucis ac mendaciis averterunt. Verum apud Regiam Maiestatem nos calumniose detulerunt, hoc toto molimine agentes, ut nos favore et gratia Regiae Maiestatis exuti, illius indignationem et severitatem experiremur.

Eorum ergo opera et studio, eo res deducta est, ut ipsi voti sui compotes facti, Regiae Maiestati, alioqui suopte ingenio clementissimae, miris artibus persuaserint, ut Regia Maiestas non ita pridem quendam ex nostratibus sacerdotem, in carcerem coniici non abnuerit. Ideo hoc nomine potissimum Ecclesiae nostrae heroes, ac alii generosi viri complures, quosdam ex Ecclesia ad id negotii tractandum diligentes, ad Regiam Maiestatem mittere coacti sunt. Adeoque hunc libellum per eosdem offerendum R. M. curarunt.

Hanc etiam ob causam hi heroes hoc faciendum esse censuerunt, quandoquidem purissima nastrae fidei, dogmatumque confessio non semel facta, nunquam tamen, quomodo vel a maioribus nostris, vel a nobis reddebatur, suscipi potuit. Si fortasse nostratium Ecclesiae, divina bonitas id praestaret, ut vel nunc ab adversariis, horum heroum authoritate, testimonio et fide, qui omni commendatione virtutis in hoc regno nullis inferiores sunt, nostra haec fidei ratio confessioque non odiose et gravatim recipiatur.

Nam cum optimi heroes hi, ex Ecclesia nostra sint, omnes illius ritus, doctrinam et religionem integre norunt. Proinde eorum testimonium et fides omnibus esse debet ratissima indubitabilisque. Alios testificari super rebus nostris oportere docet Christus, qui rogatus ab Anna Pontifice, de doctrina sua, respondit, de ea a discipulis percontandum esse et auditoribus suis. Quid me, inquit, interrogas? interroga eos, qui audierunt, quid locutus sum ipsis. Ecce hi sciunt, quid dixerim ego.

Quare hoc Christi paradigmate, ducti amplissimi heroes illi, fidei nostri atque dogmatum rationem in hoc libello compendiosissime reddunt. Unde speramus apud omnes bonos et Christianae doctrinae candidatos lectores, horum magnatum testimonium et authoritatem plurimum valituram, quemadmodum et ore divino sancitum est. In ore duorum aut trium testium constabit omne verbum.

Rogamus autem et obsecramus per Dominum fideles omnes, ne posthac de nobis assentiantur ullis calumniosis sermonibus. Verum persuassimum habeant, haec dogmata et hunc religionis modum, nihil a sacris literis dissidentem, inter nos extare et

quem hic libellus, Regiae Maiestati oblatus, breviter
Et. nos antea saepius, atque adeo patres nostri mul-
ninibus aeditis, testati sunt.
ergo retinemus Christianam doctrinam, nec in ul-
am deficimus, viderint adversarii, cur sic omnis Chri-
indolis obliti, hanc de nobis famam ferant.
m est nos non infideles aut Ethnicos esse, sed Chri-
de Scripturis recte sentientes, ac Ecclesiae Christi
non haereticos. Nos enim omnia amplectimur et re-
quae verae Ecclesiae sunt, et sine quibus nusquam
rris esse potest.
rimis literarum sacrarum authoritatem, augustissi-
sacrosanctam esse ducimus, nec ea inter omnium scri-
quam prius aut antiquius habemus et huic tantum
est Ecclesia nostra, ab ea pendet et regitur.
, fidem sanctam et Apostolicam, sine qua Deo pla-
potest, quaeque in Symbola duodecim articulis didu-
rde credimus ac ore confitemur, Iesum Christum Dei
num Dominum et servatorem nostrum colimus et ve-
illumque invocamus ac in eo uno omnem salutis spem
. Et per Baptisma ab eo institutum omnes ipsi Eccle-
cramus. Munus seu ordinem Ecclesiasticum, qui sacer-
et claves regni Dei dicitur, habemus, ac eo utimur.
tum corporis et sanguinis Christi sub utraque specie
omiscue suscipimus. Deo soli solumque per Christum
novimus: nec impiae ulli doctrinae patrocinamur, nec
ristianismi sumus nec in Christianam religionem blas-
t nobis obiiciunt, qui nunquam maledicendo satiantur.
gelium enim, quod vehiculum est aeternae vitae, et quod
liis verbis effert, potentia Dei ad salutem omni cre-
ice diligimus, complectimur ac tenemus: Huc nos ipsi
eo alios hortamur, in eoque uno per Christum pup-
oram, quod patres dicunt, salutis omnium collocamus.
e firmissime demonstrant, nos, quemadmodum et prae-
nostros, ex Ecclesia sancta et Catholica esse, nec
ritibus, doctrina verbi, religione, functione clavium,
torum administratione, vel tantillum dissidere.
id quoque contendimus, ut in Ecclesia permanentes a
ternis gaudiis potiamur.
nquam autem nunc iuxta externam faciem, et modum
n habemus congregationem, hoc tamen apud nos non ob
quam ut commodius doceamus verbum, ministremus Sa-
controversias et lites, si quando inter Fratres exorian-
s consulant, dirimamus. Et ad Ecclesiasticam disci-
ercendam, erga eos qui correctione digna committunt,
nifestis flagitiis infames resipiscere nolunt, ut excom-
ne ab Ecclesiis arceantur. Ubi vero resipuerunt, rur-

unt, Picardi et Valdenses in contemptum cognominantur, non
n hac gratia nos illis copulavimus, quod haeretici dicerentur:
enim lubens errare velit, aut pro luce tenebras accipere.
quia re ipsa, tales eos esse cognovimus, quibus inprimis
is astucia et dolus displiceat: quodque in omni synceritate,
e et negotio salutis, divinis tantum eloquiis et fide, quae in
istum est, ac veterem orthodoxorum sententiam imitantur.

Quare nos verbum Dei ab eis audientes, per illud veritatem,
nos salvos reddere possit, docti sumus. Persuasissimum ita-
nobis est, hoc ipsum verbo Dei, ut lidio lapide indicante,
rdotes nostros, cum septa ipsa Evangelicae doctrinae non
siliant, nullis haeresibus addictos, sed ministros Christi ac
s vicarios esse, quibus parendum esse, ipsa veritas monet di-
jue. Quo certe minus fas est, ut cum his sanctorum com-
io detrectetur haberi, praesertim astringente nos ad hoc, ipso
boli Apostolici articulo, Credo sanctam Ecclesiam Catholicam,
torum communionem.

Iudicet igitur pius lector, an eo habendi sumus haeretici, er-
mve fautores, quod hominibus, etsi plurimum mundo despe-
ac vilibus, piis tamen ac vere Christianis adsensi sumus.
nvis nequissimi homines, quorum os redundat malitia, et sem-
mendacia ac dolos lingua eorum concinnat, multo secius iudi-
ac in eos gravissima probra iacientes, ut ab omnibus haere-
audiant, conentur efficere. Sed nemo haec, de quibus accu-
ur, nisi plane communis sensus expers, si audierit, ita ha-
dixerit.

Valeat ergo hoc scelestissimum genus hominum, qui semper
ucem suas offundunt nebulas. Si enim ob haec tantum, nempe
ionem et doctrinam, quae sycophantae et adversarii damnant
ersequuntur, haeretici habeamur, non minus equidem divo
o, simulatque Apostolis omnibus haereseos crimen intentare-
Paulus enim ingenue profitebatur, se ex ea secta esse, quam
homines impii, qui in eum semper tumultus excitabant, omnium
rum sentinam, turbantem respublicas, pestiferam et exitialem
dicebant. Ad hunc enim modum foelicem ipsum affatur prae-
n in urbe Caesarea: Confiteor, inquit, hoc tibi, quod iuxta
, quam vocant haeresim, sic colo patrium Deum, credens
ibus, quae in lege et Prophetis scripta sunt.

Ut ergo nullis clam esset, nos vere Christianos et fideles esse,
haereticos: earum rerum, quas tantum nostrae salutis nomine
plexi sumus, quasque etiam cum tota nostratium Ecclesia, ab
s ministris publice et privatim docemur.

Regiae Maiestati, Domino nostro clementissimo hanc nostrae
licissimam fidei rationem reddidimus. Quam ut omnibus aliis
m, qui haec scire dignabuntur, manifesta fieret, excudendam

typis curavimus. Unde poterit haec legens, quicunque studiosus est, quam vera sint, quae de nobis iactantur, modestia iudicare.

SUMMA RATIOQUE FIDEI AC DOGMAT

quae quidem tum per Regnum Bohoemiae Marchi que Moraviae, tum alias quoque a nostrae prof senioribus, omnibus eodem animo praeditis, de I tione, in Ecclesiis nostris docentur, Primum Reg iestati, deinde piis omnibus et candidis lectorib cere ac simpliciter oblata atque exhibita.

Articuli seu Themata Confessionis.

I. De Scripturis sacris.
II. De Catechismo.
III. De fide sanctae Trinitatis.
IV. De Peccato, et sui ipsius cognitione.
V. De Poenitentia.
VI. De Christo Domino, et fide in ipsum.
VII. De bonis operibus.
VIII. De Ecclesia sancta Catholica.
IX. De Praefectis seu ministris Ecclesiae.
X. De Verbo Dei.
XI. De Sacramentis.
XII. De Baptismo.
XIII. De Coena Domini.
XIV. De Clavibus Ecclesiae.
XV. De Caeremoniis.
XVI. De Magistratu, seu potestate seculari.
XVII. De Sanctorum cultu.
XVIII. De Ieiuniis.
XIX. De Coelibatu.
XX. De Tempore gratiae.

QUANQUAM autem retroactis temporibus, ab Eccl nostris, huius, quam tenemus, fidei religionisque, tum eti ctrinae, ratio reddebatur saepissime, Regibus, Principibus, mum omnibus, qui eam sibi reddi postularent, et in eccle et seculari potestate constitutis. Visum tamen nunc nobi

ı precium est, rebus etiam non paucis ad id monentibus, iuxta hosce articulos, qui nobis, praesertim hoc tempore, 's esse communiores, ac magis praecipui videbantur, tuae Re-e Maiestati, de ea doctrina, quam ab illis accepimus, quam npendiosissime fieri posset, rationem redderemus, ut nullus ciat, iniuste omnia nobis ab adversariis huius doctrinae infligi, quibus apud Regiam Maiestatem tuam, ut nobis nostratibusque adferatur, accusamur.

DE SCRIPTURIS SACRIS.

Articulus I.

PRincipio, nostri omnes unanimi consensu docent scripturas ras, quae in Bibliis ipsis continentur, et a patribus receptae, toritateque Canonica donatae sunt, pro inconcusse veris certissi-que habendas: ac quorumcunque aliorum scriptis, ut sacra pro-nis, et humanis divina, per omnia praepositas iri oportere. ıque integre ac simpliciter credendum esse: nec non dogmata itatis, per quae homines ad salutem et iustitiam, per fidem ituantur ac formentur, ex illis petenda esse.

Proinde quod a Deo ipso, Petro et Paulo, praeter alios id ueptibus, traditae et inspiratae sunt, hancque ob causam po-imum, ut ab omnibus intelligantur, eas ecclesiis nostris, lingua ›ari et patria, praesertim vero Evangelia ipsa et Epistolas, ut veteri ecclesia fieri solitum est, legunt ac recitant. Indeque m documenta, exhortationes, ut poscunt res et negotia, con-iesque frequenter ad populum publice fiunt.

Scripta autem Doctorum ecclesiae, praecipue veterum itidem veris fideque dignis haberi, utiliaque esse ad instituendam iem, dicunt. Attamen in quibus a divinis Scripturis non dis-at. Sic enim et ipsi sua teneri volunt, ut eatenus illis fides eatur, utique eis liceat, quatenus eis cum divinis scripturis reniat. De hoc Augustinus in praefatione libri tertii de Tri-te. Noli inquit meis literis, quasi Scripturis canonicis inser-, sed in illis, et quod non credebas, cum inveneris, incun-ter crede: in istis autem, quod certum non habebas, nisi um intellexeris, noli firmiter tenere. Et alibi: Noli meis ie Ambrosii verbis peraeque credere, ut Scripturae canonicae. iabetur in Decretis distinctione nona.

DE CATECHISMO.

Articulus II.

Hinc Catechismum docent, hoc est, Catholicam hanc et or-oxam Patrum doctrinam: quae Decalogus est mandatorum et fides Apostolica, in duodecim Articulos digesta, et tradita

in Symbolo per Nicenam Synodon, atque adeo alias confirmata et exposita: denique Precatio dominica. Haec autem omnium sanctissima, bonam, beneplacentemque Dei voluntatem esse, constanter affirmant.

Deinde praecepta haec, opere ac corde, cum quidem lex spiritualis sit: servari, fidei etiam articulos omnes indubitate credi, oreque confiteri, et opere testari oportere docent: ac eos Scripturis, pro viribus communiunt et roborant, simplicem eorum sensum, et si quid in eis abditum aut abstrusum sit, ad quidquid faciat hoc quicquid est, ex eisdem Scripturis fuse ac aperte explicare conantur.

Idem docent, Deum tantum per nomen solius Christi mediatoris, orandum ac invocandum esse. Non autem pro semetipsis tantum, verum pro Christianis etiam omnibus, ubiubi tandem ...um sint, homines orare docent, pro omnibus Ecclesiae ...ctis: item pro omnibus in eminentia et quavis potestate, ad ...anos regendum, constitutis.

Maxime vero, et primum pro Caesaris semper Augusti celsitudine ac incolumitate et pro Regiae Maiestatis tuae fastigio ac successu, consiliariisque omnibus, multis precibus Deum implorantes, ut Regiae Maiestati tuae, et Carolo Caesari semper Augusto invictoque, omnia e re totius Ecclesiae, prospere ac fortunet, et imperium quam latissime proferat, ut ad omnes, qui Regiae Maiestati tuae subduntur ac parent, Deique ac Christi eius cultores veri sunt, clemens tibi ac propitium pectus praestare dignetur. In summa iuxta Christi et Apostolorum praeceptum, Ecclesiaeque primitivae exempla indiscriminatim, pro omnibus amicis pariter ac inimicis, orandum esse docent. Atque ob id studiosius populum ad conventus solennes convocant, eumque ibi ad preces ardentiores, omni diligentia hortantur.

Hoc salutari Christianoque Catechismo, non modo provectiori aetate homines instruunt, verum pueros ipsos etiam, ut a primis statim annis huic adsuefiant, et veram religionem ac pietatem discant: Ideoque privatos etiam cum illis seorsum celebrant conventus, parentes eorum ac susceptores admonentes, ut in hac eos doctrina sacra diligenter instituant, pro ipsisque ac aliis omnibus, Christo Domino consecratis infantibus, pias Deo ipsi offerant preces.

Quicquid autem huic pio Christianoque Catechismo fuerit adversum, reiiciunt, certisque Scripturae argumentis, prout illis sufficit omnium Dominus vires, revincunt ac confutant, populumque, ut illud caveat, praemonent.

DE FIDE SANCTAE TRINITATIS.

Articulus III.

Praeterea fide nosci Deum, Scripturis docent, Unum in substantia divinitatis, Trinum autem in personis, Patrem, Filium

ritum sanctum: Ex parte quidem personarum, habere discri-
ı, ex parte vero essentiae ac substantiae coaequalitatem et in-
inctionem: Id autem fides catholica et Nicenae Synodi, alia-
ıque cum hac idem consensus, decreta et sanctiones, Athana-
ue confessio seu symbolum aperte testantur.

Hinc etiam docent, eiusdem unius Dei summam potentiam, ientiam et bonitatem. Tria quoque praestantissima eius opera soli, et nulli praeter eum congruentia. Opus scilicet creatio- redemptionis, conservationis seu sanctificationis. Docent in- er, hunc solum verum Deum, in una divinitatis essentia, et sonarum trinitate beata, semper adorandum, venerandum, sum- ue reverentia, honore et laude colendum, ut omnium Domi- ı ac Regem summum, in aevum regnantem: Ab eoque solo iere omnia, expectare et petere. Illi soli summam subiectio- ı, obedientiam, timorem fidemque exhibendam, atque ob hoc em religionis cultum syncere observandum, et id quidem qui non t, damnationem sibi acquirere. Deuteronomii sexto, Dominum m tuum adorabis, et illum solum coles. Iterum, Diliges Do- um Deum tuum, ex toto corde tuo, et ex tota anima et mente : Et in summa, ex omnibus, tam internis quam externis vi- s tuis.

DE PECCATO ET EIUS FRUCTU AC SUI IPSIUS COGNITIONE.

Articulus IV.

Hic docent, ne peccata ignoremus, quae cum in proximos, in Deum admittuntur et fiunt.

Primum, ut homines sese in peccato et conceptos et natos, e mox ab ipsa natura et utero peccatores esse, et subinde ipsa pueritia legem Dei, corde et opere praevaricantes, pec- rum mole pressos ac gravatos agnoscant, uti scriptum est. ninus, cum de coelo prospiceret super filios hominum, ut vide- an esset, qui aut saperet, aut numinis curam gereret: Hic es defecerant, omnes pariter corrupti sunt, nullus quod rectum faciebat, ne unus quidem. Iterum: vidit Deus, quod multa tia hominum esset super terram, et omnis cogitatio cordis s in malum esset conversa omni tempore: Et rursum, Dixit ninus ad cor suum, Sensus et cogitatio humani cordis, mala adolescentia sua. Paulus etiam: Eramus, inquit, filii irae na- , quemadmodum caeteri.

Deinde docent ex Scripturis, Quod homines agnoscere de- t, propter hanc sui ipsorum depravationem ac corruptelam, ropter peccata, ab hac radice nascentia, dignam sibi immi- perditionem, formidabilem Dei vindictam impendere, et dignam factis, gehennae poenam propositam esse. Authoramentum s, ut inquit Paulus, peccati mors. Item Dominus in Evange-

onem nancisci, sed totus afflictissimus est, spiritu deiecto ac trete, et ingenti horrore concussus, a conspectu irae Dei, ut David de L. Quoniam non est sanitas in carne mea, propter indigna-n tuam. Non est pax ossibus meis, propter peccatum meum. - factus sum, et curvatus sum nimis, tota die contristatus diebar. Interim docent, ne sic pavefacti et territi desperent: it ad Deum toto corde redeant, et fide in Christum, quae quoque poenitentiae est: misericordiam apprehendant dolen-ie peccasse: Etsi enim omni iustitia vacui sint, divinam ta-gratiam et clementiam implorent, ut sibi ipsis misereatur, et ta condonet propter Christum eiusque meritum, qui nostra causa i est peccatum et maledictum, ut pro peccatis nostris Iusti-Dei satisfaceret.

Suntque sic affectis, divinae promissiones inculcandae. In ribulationis tuae invoca me, eripiam te et glorificabis me. inc poenitentiae formam, per omne vitae tempus, cum opus eneri docent. Eos etiam, qui sic resipiscunt, docent, quod Esaiam scriptum est, ut desinant perverse agere, discant benefacere. Idem et Ioannes praecursor Domini. Facite t) dignos fructus poenitentiae. Consistit autem in hoc ma-poenitentia, ut mortificetur vetus homo, ac deponatur cum et concupiscentiis suis, induaturque novus, qui secundum creatus est. Colossenses tertio.

tidem docent, ut poenitentes Sacerdotem accedant, peccata-ua Deo ipsi coram illo confiteantur, tametsi non praecipi-ieque exigimus enumerationem peccatorum, consilium autem nque vitandi peccata, et per claves Ecclesiae absolutionem io petant, ut remissionem peccatorum, per huiusmodi mini-m, sic a Christo institutum, consequantur.

tem docentur homines, ut absolutionem magni faciant, cre-ie indubitate fieri, quod per claves promittitur, cum vox i sit, et mandato eius expressa, Iohannis vigesimo: Accipite im sanctum, cui remiseritis peccata etc. Sciantque clavium c ministerio, Christique autoritate verborum, sibi omnia pec-ondonari.

Docent etiam, absolutos, id est, quibus per Christum peccata a sunt, ut gratiae Dei, in Christo acceptae, grati sint, ne ium eam recipiant, neu etiam in peccata relabantur, iuxta Vade et posthac ne peccaveris, ne quid deterius tibi con-Item, Si volentes peccaverimus, post acceptam cognitio-eritatis, non ultra pro peccatis reliqua est hostia, sed ter-quaedam exspectatio iudicii et ignis vehementia.

Etiam docent, fundamentum et omnem virtutem poenitentiae ito mortis Christi consistere. Lucae vigesimo quarto, Sic bat Christum pati et resurgere a mortuis tertia die, et care sub nomine eius poenitentiam ac remissionem peccato-omnes gentes. Et iterum: Resipiscite et credite Evangelio.

Ioannis decimo sexto: Expedit vobis, ut ego vadam, si ıon abiero, consolator ille non veniet ad vos: Sin autem , mittam eum ad vos. Rursum: Ego rogabo patrem, et (quam scilicet me) consolatorem dabit vobis, ut maneat vo- ı in aeternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest re, qui non vidit eum neque novit eum, vos autem cogno- ɜum, quia apud vos manet, et in vobis erit. Non relinquam phanos, veniam ad vos, per hunc scilicet Spiritum veritatis. lic autem Scripturae sensus haud quaquam confictus ac re- ɜst: nam et in veteri Ecclesia docebatur vulgo, et teneba- ınstanter, ut habetur in Decretis, distinctione secunda, capite . Et sunt Augustini verba: Donec mundus finiatur sursum ominus. Sed tamen hic nobiscum est veritas Domini: Cor- ɜnim, in quo resurrexit, in uno loco esse oportet, veritas eius in omni loco diffusa est. Quamobrem docent: Chri- Dominum hoc suo altero existendi modo, quem nos invisi- vocamus, esse in ministris Ecclesiae, verbo et Sacramentis, r haec postea omnes eum in se sic fide recipere debent, ut am cum eis inhabitet, insitque per Spiritum veritatis, de quo In vobis erit. Et iterum, Veniam ad vos etc.

Porro etiam docent: per Christum homines gratis fide in tum, per misericordiam iustificari, salutem et remissionem torum consequi, citra ullum humanum opus et meritum. So- temque eius mortem ac sanguinem, ad abolenda et expianda ı omnium hominum peccata sufficere docent. Sic enim in Petrus concionatur. Non est in alio quoquam salus, quam o Domino Iesu; nec aliud est nomen sub coelo datum inter ıes, in quo nos oporteat salvos fieri. Iterum: Huic omnes ıetae testimonium ferunt, quod remissionem peccatorum ac- rus sit in nomine eius, quisquis crediderit in eum. Et Pau- d Hebraeos: per semetipsum purgationem peccatorum fecit. ursum: Per quem habemus redemptionem, per sanguinem remissionem peccatorum. Et Iohannes: Advocatum habemus patrem, Iesum Christum, iustum, et ipse est propiciatio pro tis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro mundi. Rursum Paulus: Sanctificati sumus per oblationem ris Iesu Christi semel peractam. Et nonnihil inferius: Unica oblatione perfectos effecit in perpetuum eos, qui san- ıntur.

Docent ad haec, ut omnes homines ad solum Christum, pro et remissione peccatorum suorum, pro salute, et quavis alia ıpetranda, per omne suae vitae tempus accedant. Hebraeos o: Habentes igitur Pontificem magnum, qui penetravit coe- Iesum Christum, Filium Dei, teneamus professionem (eius et fidei de Christo:) et subinfert: Accedamus igitur cum a ad thronum gratiae, ut consequamur misericordiam, et ım inveniamus, ad oportunum auxilium. Et Christus ipse

:epta sunt vobis, dicite servi inutiles sumus. Rursum Pau-
Ex operibus Legis non iustificabitur omnis caro in conspectu
Item David: Non intres Domine in iudicium cum servo
quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens.
Sed facienda ideo bona opera docent, ut per ipsa ap-
etur fides: Sunt enim bona opera certa testimonia, signacula
dices, latentis intus vivae fidei, et fructus eiusdem, per quos
oscitur arbor bona aut mala, Matthaei septimo. Item ut per
-mam certamque efficiant suam vocationem, atque in ea sine
ato serventur. Ut Petrus habet Epistolae posterioris capite
'ratres, operam date, ut vocationem vestram atque electionem
m faciatis. Et rursum: Omne adhibite studium in hoc, ut
;iatis a corruptione quae est in mundo per concupiscentiam,
abministrate in fide vestra virtutem, in virtute vero scientiam,
Sequitur: Haec enim cum vobis adsint et exuperent, haud otio-
nec in irritum laborantes efficient vos, ad Domini nostri
Christi cognitionem.

Hanc etiam ob causam bona opera fieri docent, ut abunde
ministretur introitus in aeternum regnum, atque inde copiosior
:es a Deo referatur. 2 Pet. 1. Haec enim si feceritis, non
mini unquam, Siquidem ad hunc modum, etc.

Praesertim autem, per misericordiae opera et charitatis in
imum, eleemosynas, infirmorum curam, aliorum institutionem,
oc genus alia, quae promissionem gratiae et premii habent,
eri docent. Lucae sexto: Estote misericordes, sicut et pater
er misericors est. Date, et dabitur vobis. Remittite, et re-
etur vobis. Alibi: Vendite, quae possidetis, et date eleemo-
m. Parate vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum
deficientem in coelis. Iterum: Cum facis convivium, voca
eres et debiles etc. et beatus eris, quia non possunt repen-
tibi, rependetur enim tibi in resurrectione iustorum. Et
haei vigesimo quinto: Venite benedicti patris mei, pos-
:e regnum paratum vobis ab exordio mundi, esurivi enim, et
stis mihi edere, sitivi, etc. Amen dico vobis, quod fecistis
de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Opera ergo in
facta, placent Deo, et suam mercedem habent in hac vita,
a futura.

Docent etiam, universa bona opera in nomine tantum Christi
atoris, ad gloriam Dei esse facienda, ut Paulus scribit pri-
Corinthiorum decimo et Colossenses tertio: Quicquid egeri-
sermone aut facto, omnia in nomine Iesu facite. Et ipse
ninus, Sine me (inquit) nihil potestis facere, scilicet quod Deo
um, vobisque ad salutem profuturum sit.

Caeterum docent, ut sciamus discrimen inter opera ab homi-
is instituta, et opera quae a Deo praecepta sunt, et qua ra-
e utraque facienda ac servanda sint, Siquidem opera a Deo
ecepta, neutiquam sunt praetermittenda, propter humanas tra-

n quacunque gente et populo), ibi ego sum in medio illo-
Ubicunque enim Christus praedicatur et suscipitur, ubicunque
et Sacramenta eius sunt, et ex illius praescripto ac voluntate
antur suscipiunturque, ibi Ecclesia sancta et societas Chri-
est, ac Dei populus, quantus quantus fuerit eorum numerus:
ro Christus abest, verbumque eius reiicitur, ibi nec vera
a, nec populus Deo gratus esse potest.
ocent insuper, Ut quisquis in hac Ecclesia unitatem Spiri-
risti teneat, omniaque eius membra charitate complectatur,
ae se in rem illius et usum devoveat ac consecret, sectas
rebat, seditiones non excitet, sed in vinculo pacis, et eo-
m omnibus consensu ac animo, in ea versetur, quod is sit
membrum Ecclesiae. De hoc sic Paulus ad Ephesios,
itaque vos, ut ambuletis ita, ut dignum est, vocatione qua
estis, in omni submissione ac mansuetudine, cum animi
, tolerantes vos invicem per charitatem, studentes servare
n Spiritus, per vinculum pacis, etc. Iterum: Unusquisque
a proximo placeat in bonum ad aedificationem, et ne quid
r contentionem aut inanem gloriam. Item: Cavete con-
m.
e sua vero congregatione sic sentiunt et docent, quod ipsa,
e quoque quantumvis magnae aut parvae fuerint, non est
alis Ecclesia sancta, sed pars tantum ac membrum eius,
inthii fuere, de quibus Apostolus primae Corinthiorum duo-
: Vos autem estis corpus Christi et membra ex parte.
ocent etiam: in ecclesiam ordinem servari oportere, ut
suis tantum commodis studeat, neve etiam de se arroganter
, sed singuli quae aliorum sunt, quaerant, non sua, et in-
sibi subiiciantur propter Christum, ac suae salutis causam.
nc subiectionis modum Petrus, itemque alii, leges quoque
et veteres Canones ecclesiastici tradunt: ideo nostri eum
studio observant.
raeterea docent, ut manifeste impii, impoenitentes et con-
s, id est, ecclesiae monitis non audientes, censura et poena
quae recepta appellatione, anathema dicitur, seu excommu-
, coherceantur. Idque fieri sine personarum acceptione, in
nes, quorum nota est impietas, quique crassioribus peccatis
i, saepius admoniti adhuc in peccatis pertendunt.
lisque conspicuis et apertis, qui resipere nolunt, cuiuscun-
tatus aut conditionis fuerint, Ecclesiasticae aut secularis,
i humana, sed verbo et interdicto Domini, qui sic fieri prae-
a consortio Ecclesiae excludentur. Matth. 18: Si pecca-
in te frater tuus, vade et argue eum, inter te et ipsum so-
si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos:
sic nec ita audierit, dic Ecclesiae: quod si nec Ecclesiam
it, sit tibi velut Ethnicus et Publicanus. Paulus item:
ipimus vobis Fratres per nomen Domini nostri Iesu Chri-

his quae audisti a me per multos testes, haec commenda
is hominibus, qui erunt idonei, ut alios quoque doceant.
uare apud nos sacerdotis officio fungi nemini sane permitti-
si is, ut decet, vocatus, et secundum huiusmodi praecepta
us fuerit. E vestigio eorum qui sic ad ministerium Eccle-
lecti sunt, partes esse docent, diligentem curam animarum
reditarum gerere, illisque Evangelii verbum et Sacramenta,
Christi institutionem fideliter ministrare, ac praebere sese
um bonum ad imitandum omnibus, pro illis Deum, ut a
s et erroribus liberentur, deprecari. Et quae illius volun-
in omnibus, per Scripturas exquirere. Prima Petri quinto:
) cum, qui in vobis est gregem Christi, curam eius agen-
on ex necessitate, sed ultro, non turpis lucri studio, sed
per se propenso. Et Paulus: At tu vigila in omnibus,
in afflictionibus, opus perage Evangelistae, ministerium tuum
num probatum reddito. Iterum: Esto igitur forma fidelium,
mone, in conversatione, in dilectione, in spiritu, in fide, in
e, donec venero, attende lectioni, exhortationi, doctrinae,
glexeris quod in te est donum, quod datum est tibi per
tiam, cum impositione manuum, authoritate sacerdotii, haec
, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit in omnibus,
e tibi ipsi, et doctrinae, persiste in his, nam id si feceris,
um servabis, et eos qui te audierint.
Caeterum docent, ut officio Ecclesiasticae administrationis
ites, eam doctrinam in Ecclesia teneant, quae nihil a sa-
anonibus deflectat, eamque unanimiter omnes eodemque spi-
rofiteantur. Secundae Timoth. primo: Formam habeto sa-
sermonum, quos a me audivisti, cum fide et charitate, quae
Christo Iesu, etc. Ac iterum: Renuncies quibusdam, ne
am sequantur doctrinam.
nsuper docent, ne ulli qui Ecclesiis praeficiuntur, quenquam
cio, vi aut minis per se, per aliosve, ad fidem cogant, nec
entur Ecclesiae, aut in fidem dominium exerceant. Mat-
20. Scitis quod Principes gentium dominantur illis, et qui
sunt, potentiam exercent in eos, non ita erit inter vos;
uicunque inter vos voluerit magnus fieri, etc. Et Petrus, non
im dominantes in haereditatem, sed sitis forma gregis. Rur-
Paulus: Non quod dominemur vobis ratione fidei, sed adiu-
sumus vestri gaudii in Domino.
Debent autem Ecclesiae ministerio admoti, iuxta quod Pau-
l Timotheum et Titum praescribit, malos et adversantes ve-
patienter ferre, nitique, ut scripturarum testimoniis eos con-
nt, Christoque lucrifaciant.
Docent etiam, ut Sacerdotes negotiis secularibus non occu-
r, praesertim vero, ut ab statu coniugii liberi sint, quo
es sint et expeditiores ad serviendum proximi commodis et
siae. Etenim coniugium multa secum adfert impedimenta,

icatos sic se gerat, quemadmodum Scriptura praecipit: vobis a Pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestitu intrinsecus autem sunt lupi rapaces, a fructibus eorum etis eos. Et Paulus Rom. decimo sexto: Obsecro autem tres, ut consideretis eos, qui dissidia et offendicula conrinam, quam vos didicistis, gignunt, et declinetis ab illis. i eiusmodi sunt, Domino Iesu Christo non serviunt, etc.

DE VERBO DEI.

Articulus X.

inde docent, quod verbi Dei seu Evangelii praedicatio, isterium a Christo institutum et praeceptum. Matthaei Ite in mundum universum, et praedicate Evangelium omni e. Item Petrus Actor. 10: Praecepit nobis Dominus, licaremus.

haec administratio verbi apud nostros principalis habetur, ue maxime fit, ut quae plus ad salutem conferat ac nesit, quam Sacramenta ipsa. Ut Paulus ait: Non misit istus ut baptisarem, sed ut evangelizarem, nempe prae: primo: Per ipsum namque Evangelium, eiusque praedi, fides, intus eam Spiritu Dei suggerente, acquiritur: deinde ac voluntas eius Christique, circa Sacramenta, lias, quae ad salutem faciunt, cernitur.

cent etiam: tenere discrimen inter vim Legis et Evangel illud quidem sit administratio mortis: hoc autem admi vitae et gloriae per Christum. Secundae Corinthiorum Litera occidit, spiritus autem vivificat. Et Ioannis sexto: quae loquor vobis, Spiritus et vita sunt.

ncedunt insuper, quod veram fidem nemo assequi potest, bum Dei audiat. Iuxta illud Pauli: Fides ex auditu, auro per verbum Dei. Et iterum: Quomodo autem credent de quo non audierunt? Igitur nostri omnem operam nat verbum Evangelii, impermixtum humanis traditionibus, esia doceant ac praedicent. Proinde ipsa Evangelia, nec is scripturas, lingua vulgari in templis legunt: ac ita depulo interpretantur, et ferias ac statos dies habent iuxta morem, quibus ad audiendum omnes conveniant.

DE SACRAMENTIS.

Articulus XI.

Docent imprimis, Sacramenta per Christum instituta, ad saecessaria esse, quorum beneficio fideles, meritorum Chricipes redduntur consortesque fiunt. Si quis autem studio empserit, aut non digne aestimarit, aut iis quocunque

nec huiusmodi hypocritae suis flagitiis ac sceleribus prodant iuxta morem ac ritum Ecclesiae argui possint. Et si naces tandem fuerint, a consortio eius exigantur, Sacramenta psos administrata, si modo iuxta mentem ac institutionem i administrentur, sunt recipienda: Non enim Sacramenta r exhibentem illa, qualis qualis sit, neque ob eum qui ea it, sed propter ordinationem et mandatum Christi sunt ef-

DE BAPTISMO.

Articulus XII.

locent item, quod Baptismus sit salutaris administratio, a o instituta, et Evangelio adiecta, per quem ipse Ecclesiam purificat, emundat et sanctificat, in morte et sanguine suo, ulus dicit: Christus dilexit Ecclesiam, et semetipsum expro ea, ut illam sanctificaret, mundatam lavacro aquae per i. Et hanc de Baptismo fidem, soli tantum nostri Eccle- in Regno Bohemiae ac Marchionatu Moraviae Scripturis vindicarint, qui credunt, confitentur ac scribunt, baptismum tantum corporis abstergere, animae autem in salutem nihil ie.

em docent, Pueros in salutem baptizandos esse, Christoque 'andos, iuxta eius verbum: Sinite pueros ad me venire, ohibete illos, talium est enim regnum Dei. Nostri itaque mini verbis innixi, pueros in nomine sanctae Trinitatis nt. Etenim universalis est locus: Docete omnes gentes, ntes eos in nomine Patris et Filii, et Spiritus Sancti. Nec s eos rebaptizant, nec rebaptizarunt unquam.

si olim eos rebaptizarint, qui ex aliis, Ecclesiis nostris i petiissent. At neque hunc rebaptizandi morem illi inve- Sed cum in causa fidei ac religionis adversus Bohemos, Romani decertarent, amborumque Ecclesiis praefecti Scri- contenderent, ac iis utrique alteros erroris astringerent, ulta vicissim in se iacta convicia, res tandem eo deducta sese, tum sacerdotio, tum Sacramentis, atque adeo toto Christianismo exuerent. Tum per loca alii aliorum Bapti- 'epetebant, perstantibus istis in summo odio, cum professio- trae maiores, iam tum ab eis segregati, peculiarem suam i haberent congregationem, et Sacramenta administrarent, Ecclesiis suis adscenseri volentes, rebaptizabant. Insignes ad hoc habentes causas ac occasiones, non a praesentibus l temporis, sed etiam a veteribus plerisque summae auto- pietatis ac eruditionis viris, praebitas: Praesertim vero a 'priano Martyre Christi, tum ab aliis quoque non paucis, s causae patrocinabantur Episcopis, qui omnes in Affrica

quoque nostros rebaptizent, parentibus plaer
clamantibus.

Quidam praeterea coniugia nostrorum di
pulant, et vi eo etiam homines cogunt: sed
his irrogentur nec ne, Deo ipsi bonisque om
malo pensare, iudicandum relinquimus.

Docent etiam nostri: quod quisquis]
Christoque per id in mortem eius consepultu
ceps in novitate vitae ambulet, etc. Verum
dicatione, nec certam in Deum fiduciam,
qui regenerationis lavacro Christo inseruntu
quatur, nec digne sua vocatione ambulet, st
rans placere Deo, nec in eo etiam uno, spe
locet, is equidem Baptismi gratiam ac S. Tr
super eum invocatum est, in vanum se susce
Deum olim graviter ulturum esse Scriptura c

DE COENA DOMINI.

Articulus XIII.

DOminicam Coenam seu Sacramentum E
rium esse a Christo institutum, deinde Apost
gratia et bonitate, toti Ecclesiae ad commu
salutemque exhibitum docent. Quemadmodum
tur, et Apostolus, cuius verba universa re
enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis
Iesus, in ea nocte, qua traditus est, accepit
quanto inferius: Itaque fratres mei, cum c
candum (hanc videlicet Coenam), alius alium

Item, et hic corde credendum ac ore

orpus suum, et vinum specialim sanguinem suum esse pronunciat, emo de suo quidquam affingat, admisceat aut detrahat, sed simliciter his Christi verbis, neque ad dexteram neque ad sinistram eclinando credat.

Horum verborum, dum a quibusdam in Regno Bohemiae et larchionatu Moraviae, simplex ac germanus sensus oppugnaretur, lerentque hi, quorum intererat, id scripturarum authoritate tueri : vindicare, nostri tantum prodiere, et Scripturis evicerunt, t simpliciter his Christi verbis fides habeatur, atque ob id ultorum calumnias, ronchos, sannas, obtrectationes, apertaque onvicia sustinent.

Est autem duplex adversariorum genus, qui nostratibus semer haereticum nomen obiiciunt. Quidam enim eorum confessioni, uam tamen candide ac syncere reddunt, nec itidem doctrinae, ii etsi cum ipsis nihil conveniat, ab Scripturis tamen in ea nihil ssentit, non credentes, ferunt, nostros multa secus ac intus sennt, verbis eloqui. Praeterea etiam blasphemos esse in Sacraentum corporis et sanguinis Domini. At vetus haec sacerdotum lumnia est, qua illi nostros, Christiano nomine apud vulgus oliare conantur. Sed hanc nostri iam pridem refellerunt ac unquam non refellere parati sunt, et multorum indubitabili fide : firmissimis argumentis ostenderunt, se nunquam, quales eos lversarii faciunt, fuisse, esse, nec, Deo volente, futuros.

Sed quis bonus de quopiam adversariis credat? Et nos cum Fratrum doctrina ac religione exploratissima quaeque habeaus, nihil horum de quibus accusantur, nisi malorum fraudes et los reperimus: Quin et hoc omnibus constat, eos in multos, ritati et Sacramentis adversantes, saepius scripsisse.

Quidam rursus phanatici Spiritus in verbis Christi non maales, hanc in nostris sacrae Synaxeos confessionem defensioamque summo odio prosequuntur. Panem namque et calicem enae, quam hic cum Paulo Dominicam vocamus, verum Christi pus et sanguinem esse pernegant. Atque hi nostros, quibus perunt conviciis, indesinenter perfundunt. Eos propter hanc enae Dominicae fidem ac confessionem, papismi feces, ac bee charactere signatos, Idololatras, Antichristos, nunc meretri- illam, de qua Ioannes in Apocalypsi vaticinatur, et si quo viori nomine possunt, appellantes. Et hoc genus maledictis blasphemiis eos criminari non cessant. Haec omnia nostri, angelii gratia, quod pro inimicis etiam deprecari iubet, patiensufferunt.

Docent ad haec, in huius Sacramenti administratione nihil ud faciendum esse, nisi quod his clarissimis Christi vers ostensum et praeceptum est: Qui discipulis panem praeus, ait: Accipite, comedite. Hoc est corpus meum. Et acpto poculo gratias egit ac dixit: Bibite ex hoc omnes. Hic t enim sanguis meus, novi testamenti, qui pro multis effun-

ue diem perseverat, nec finem acceptura est ante mundi con-
ıptionem.

Huius administrationis munus et autoritas, ex Christi mandato officio, ut divinae referunt literae, est, in Ecclesia sceleroses impoenitentes corrigere ac ligare, eisque regnum coelorum clau-, hoc est, a Christo Ecclesiaeque usu et participatione exclu-. Et e contra vere poenitentes absolvere, in conscientia quillos reddere, in spe certa salutis ac fide collocare, sicque regnum coelorum aperire, et adversus omnes tentationes ac hostis assultus, terriculamenta et praestigia instruere a ro-re. Id vero non sua potestate et arbitrio, sed tanquam dis-atores Mysteriorum Dei, ministri ac servi Christi autoritate, verbo et Sacramentis facere debent.

Munus namque illis ac officium suum committens Dominus, ita Ioannis capite 20: Sicut misit me pater, ita et ego mitto Accipite Spiritum sanctum, quorumcunque remiseritis pecca-remittentur eis, quorumcunque retinueritis, retenta sunt. Et clavium usus ac autoritas in incestu illo Corinthi declarata Quoniam Paulus ipse, interdicto Domini, una illic cum Ec-a excommunicavit, ac Satanae tradidit, qui hoc scelus admi-. Rursus ubi Dei beneficio resipuisset, absolvit, et in Ec-ae Sacramentorumque communionem recepit. Hoc itaque pa-i regnum coelorum reclusit.

Docent item, quod claves Domini seu haec clavium admini-io et potestas, primo praefectis et ministris Ecclesiae, deinde cuique Christiano coetui, ut maxime pauci in eo fuerint, essa et tradita est, ut Domini verba clare testantur: Amen vobis, quaecunque alligaveritis super terram, erunt ligata in , ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, um in medio eorum.

Post haec docent, quod quisquis his clavibus, quoties opus erit, per sacerdotem Ecclesiae, cui adscriptus est, utatur, certo sibi credat, virtute clavium remitti peccata, quam si a sente Domino absolutionem acciperet, cum sacerdos Domini ium gerat, et ab eo hanc authoritatem traditam habeat, quem-odum ipse in Ioanne dicit: Quorumcunque remiseritis peccata, Ac iterum: Qui vos audit, me audit. Rursum: Qui vos pit, me accipit, et qui vos spernit, me spernit.

Admonent etiam, ut qui in Ecclesiae ministerio sunt, his ibus duntaxat, iuxta ordinationem et voluntatem Christi, verbo retectam, non autem, ut ipsis collibitum fuerit, ex propen-e animi sui, utantur, ne propheticum illud compleatur in eis: nunc ad vos mandatum hoc o Sacerdotes! si volueritis ponere or cor, ut detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum. tam in vos egestatem, et maledicam benedictionibus vestris, et edicam illis, etc.

atur, ut beatissimae Virginis, Apostolorum, et aliorum item, eorum praesertim, quorum Scriptura meminit.

Haec autem omnia apud nos, verbis et cultus divini gratia . Quanquam etiam nostri, non omnium ritus ac mores ser-, quod neque fieri potest, neque ut ubiubi in omnibus Ec-is idem ritus et cerimoniae serventur, necessarium est. Nullo a bono pioque ritui adversantur, nec adversari animus est. huiusmodi ritus nonnulli, non perinde necessarii videantur, tamen nihil obsint pietati, nec quicquam fidei, quae una stificat et beatos reddit, detrahant, non reiiciendos putant.

Itidem docent, quod multis traditionibus, ut olim sub Mose, est gravanda Ecclesia. Nam id et Apostoli fieri vetuerunt, d quosdam, observationem legalium urgentes, Petrus in actis : Quid tentatis Deum, ut imponatur iugum super cervices pulorum? quod neque patres nostri, neque nos portare po-us. Et alicubi Paulus: Videte, inquit, ne iugo servitutis icemini.

Christus quoque traditionum mole onerantibus populum, se-is interminatus est, dicens: Et vobis legisperitis, vae, quia atis homines oneribus, quae portare non possunt.

Ad haec docent, Humanas traditiones pro inviolabilibus ac rais legibus non haberi oportere. Verum quemadmodum cer-ic iustis causis feruntur, ita etiam aliis causis ac rebus exor-et diversum monentibus, liceat eas absque peccato violare: im Apostoli traditiones seniorum transgrediebantur, cum illotis bus edebant panem, nec iterum cum caeteris ieiunabant, at bique tamen, cum excusentur a Christo, sine peccato erant. rursum in primitiva Ecclesia Apostoli, cum aliis sanctis una-ter congregati, per Spiritum sanctum, ut fideles se ab idolo-is, sanguine et suffocato abstinerent, decreverunt. Postea ia cessantibus iis, ob quae id tum sanciebatur, cessat etiam raeceptum.

Docent deinceps, ne ob ceremoniarum, consuetudinum et ri-s discrimina, quae in variis Ecclesiis inter Christianos videre nec reclamant aut officiunt pietati, alii in aliis offendantur, se vicissim contemnant, oderint et persequantur. Neu etiam as aut seditiones excitantes, se ab Ecclesiae unitate alienent istrahant, cum nunquam in Ecclesiis eaedem fuerint, nec nunc ue sint. Quod quidem etiam et patrum Decreta palam osten-, Dist. 12. capite scit: Scit sancta Romana Ecclesia, quod l obsunt saluti credentium, diversae pro loco et tempore con-udines, si illis Canonica nonobstat authoritas. Cuique autem Ecclesia ad pacem conscientiae suffecerit, si uno omnes Chri-fideles Spiritu praediti sint, hoc est, si in doctrina et fide entiant. Qui enim Spiritum Christi non habet, ut Apostolus t, hic non est eius: Qualescunque tandem ritus, ceremonias traditiones observet.

is sunt, docent, Tantum Dei verbo, eiusque ministris audien- esse, ut Christus ipse ait: Reddite, quae sunt Caesaris Cae- et quae sunt Dei Deo.

Si quis autem ipsos ad ea, quae in Deum sunt, cum verbo- eius, quod in aeternum manet, pugnant et reluctantur, cogere Apostolorum exemplo, qui sic Hierosolymis Magistratui re- lerunt, utendum docent: Obedire oportet, inquiunt illi, magis quam hominibus.

De hoc etiam et Patrum instituta extant, et habetur dist. II. qu. p.: Si Dominus iubet ea, quae non sunt contraria vel adversa s Scripturis, subiiciatur Domino servus: sin autem contraria eperit, magis obediat spiritus quam corporis Domino. Et : Si bonum est, quod praecepit Imperator, iubentis exequere tatem, sin malum, responde, Deo obedire oportet magis quam nibus.

DE CULTU SANCTORUM.

Articulus XVII.

Initio docent, quod post creatos homines nullus eorum un- extitit, nec nunc quoque est, nec aliquando futurus est, uis viribus, meritis, studiis et operibus, sanctus sit aut iu- Ut Moses scribit: Nullus apud te per se innocens est. Et s Ioh: Quid est homo, ut immaculatus sit et iustus appareat de muliere? Ecce, inter sanctos eius nemo immutabilis, eli non sunt mundi in conspectu eius, quanto magis inutilis qui bibit, quasi aquam, iniquitatem. Et ad unum omnes natura, et a prima statim origine peccatores esse, Scripturis ncimur. Psal. 13: Omnes declinaverunt, simul inutiles fa- unt, etc.

Quicquid autem in sanctis bonorum est, Dei largitati et ne acceptum ferendum est. Nam quod sancti Deoque grati illis citra omne meritum, divinae tantum voluntatis sorte ngit. Etenim Deus ex mera et inenarrabili gratia, divitiisque atis suae ab aeterno, ad fruendam cum Christo gloriam, quos t, elegit, qui redemptionem, iustitiam et remissionem pecca- a, et propitium Deum habent, per sanguinem Christi. Cuius a per fidem in filios Dei adoptati sunt, sancti effecti, ab omni emundati, bonis operibus ac virtutibus, tanquam filii lucis liti, spiritu Dei obsignati, quique postquam fidem, salutis car- n, ad extremum usque vitae firmam tenuerint, in coelos tan- ubi sua Deus in eis dona coronat, recepti sunt.

Docent etiam, Sanctos aliquos a Deo, qui omnia in omnes it, ut melius videt esse futurum, specialibus gratiis, dotibus irtutibus, ad communem totius Ecclesiae profectum, prae aliis tos esse. Ephes. 4. Idem dedit alios quidem Apostolos, alios Prophetas, alios autem Evangelistas, alios autem pastores

qui superioribus seculis ante nos fuerunt, et his miseriis
iti, in beatam vitam accepti sunt, verum etiam de iis, qui
in mundo sunt. Omnes enim in Christum credentes, ubi-
ue gentium agant, sancti sunt. Et hi omnes regenerationis
ro abluti, interque Dei filios ac haeredes adcensi sunt, fide
hristum gratis donati, iustificati, charitate in omnes flagran-
fide Ecclesiaeque ministerio a peccatis emundantur, Christi
ri et sanguini communicant, ad bona opera edenda, ad quae
iti sunt, ut in eis ambulent, toti contendunt.
Hos equidem omnes, adhuc hic in vivis agentes, et mortali
indutos, divinae literae Sanctos appellant, 1 Petr. 2. Vos
genus electum, et regale sacerdotium, gens sancta, populus,
lucrum accessit. Item Paulus, 2 Corinth. 13.] Salutant
mnes sancti. Et alibi: Salutate omnes, qui praesunt vobis,
nnes sanctos, id est, fideles seu Christianos. Hanc ob rem
nt, quod licet prae aliis Christianos omnes, malos etiam cha-
complecti, eisque cum alias, tum in necessitate praeser-
auxiliares manus praebere debeamus, iis tamen maxime,
adem nobiscum doctrina et fide defuncti sunt, eamque factis
munt, quibuscunque in rebus possumus, usui esse debemus.
ue cum Christianam veritatem et doctrinam sectentur, in san-
t fraterna societate habendos, ac bene semper de illis sen-
um, honoreque, a quibus ut pro nobis orent, pietatis iure
rere licet, ob Christum, Christianaeque charitatis vinculum,
iendos, eorumque commodis et rebus consulendum docent.
non ut se quique illorum precibus commendent, saepius
ntur.
Istos autem qui Christi nomen profitentur, verum nequiter
pie vivunt, aut falsa doctrina irretiti, errare se agnoscunt,
um in unoquoque situm est, humaniter corrigendos, et per
tatem sufferendos esse docent, Deumque precandum, quo eos
alutis viam revocet, ut Evangelium gloriae Christi ornetur
nibus.

DE IEIUNIIS.

Articulus XVIII.

Ieiunia nostri cultum quendam externum in piis esse, Deo
exhibendum, eaque pro personarum, gentium, locorum ac re-
ratione, a cunctis et unoquoque etiam citra superstitionem
ypocrisin servare docent. Nec sui huic Articulo desunt Scri-
ae loci: Sed e multis tantum hi sunto, 2 Cor. 6. Com-
demus nos ipsos, ut Dei ministri, etc. in ieiuniis. Et Chri-
Dominus: Tunc, inquit, ieiunabant. Rursum in alio loco
lus, ut vacetis ieiunio et precationi.
Docent deinde, non esse ieiunium in discrimine ciborum, sed
arco illorum sumptu, sobrietate, et temperantia, et sui corpo-

itatem. Et Dominus ipse commendat eos, qui se castrarint ter regnum Dei. Oportere autem docent, eos qui coelibem videlegerunt, ad id summa ope, quod Apostolus habet, contendere iti, ut cum primis bonisoperibus praesint, ut sint sancti cor- et spiritu.

Docent praeterea, ut qui se coelibatui, omnibus interim requibus vitae castitas conservari possit, diligenter diuque exis, consulto dedicarit, hoc animo, ut in Ecclesia Dei, aliquo tari ministerio fungatur, et fidem dederit Deo Ecclesiaeque se caste coelibatum servaturum, ideo, ut sit ad hoc Christi esiaeque ministerium (cui se liberrime consecrarit) expeditior liorque. Talem iam ad contrahendum matrimonium, sui iuris, ntea, non esse, excepta, ut Apostoli verbis utamur, ustione hoc si ei in coelibatu contigerit, ut ita uratur, ut nec ullo consilio, rina, castigatione, aut monitu ustionem domare aut cohibere it. Nam ut is, qui se matrimonio mancipaverit, non est sui ut antea, ita et qui se Christo et Ecclesiae eius in ministe- devovit, Ministerium hoc, omnis generis voluptatibus prae- debet, cuius gratia omnia etiam, et propriam vitam abne- tenetur. Habet haec castimonia vitae et voluptatum absti- ia, certas quasdam promissiones huius et futurae vitae, Marci Rursum: Qui non pugnant cum concupiscentiis et affectibus is, adeo ut cupiant vincere, hi abiiciunt donum sibi a Deo tum, amittunt Spiritum sanctum, et sunt offendiculo Ecclesiae, sua inconstantia labefactant et lacerant.

Praeterea docent, dona gratiarum diligenter ab omnibus et no studio conservanda esse, ita nemini imponunt iugum intole- e, cum conscientiae offendiculo, verum quia propter bonum em, et ut Paulus ait, propter bonum Schisma omnia fieri ant in Ecclesia.

Censent ex re Ecclesiae esse et commodare publicae tran- tati, ut is, qui continere non potest, deferat eam rem ad sidentes in Ecclesia, quorum autoritate et consilio utatur. t enim Ecclesiae ministrum, Ecclesiae et fratrum autoritate a facere, ut sit aliis bono exemplo: Et minus peccatur, si m, qui Spiritum Christi habent, utaris consilio.

TEMPORE GRATIAE, IN QUO DIVINUS FAVOR, ET QUAERI DEBET ET INVENIRI POTEST.

Articulus XX.

Hoc demum loco docent, ut sciant homines tantisper, dum ivis sunt, tempus a Deo, quod gratiae est, sibi concedi, ut m eiusque gratiam, bonitatem, misericordiam et lenitatem rant. Sicque ex illius promissione inveniant, ac ita beatam tem adsequantur. De hoc sic in Actis Paulus concionatur: s praefiniit praestituta tempora, praefixitque terminos habita- is hominum, ut quaererent Deum, si forte palpent eum et

et metu incipiat, vel sero sapere, periculosum est, ne Domini furorem (ut clare verba illius testantur) extremo suo malo, et non misericordiam experiatur. Clamabunt, inquit Dominus apud Micheam tertio, ad me, et non exaudiam eos, et abscondam faciem meam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in studiis suis, quippe qui vocem meam audire noluerint, cum expandi manus meas tota die. Verendum profecto, ne digna factis suis praemia referat, qui tempore, quod Deus illi ad poenitentiam concesserat, tam ignave ac perdite abusus fuerit.

Attamen ne quis desperet, docent, Nam si etiam in extremo mortis periculo, vere poenitentiae signum apparuerit, quod rarissime tamen accidit talibus, recte enim Paulus: Id inquit faciemus si permiserit Deus, absque consolatione absolutionis non dimittitur. Durat enim tempus gratiae, quoad vita ista durat. Meminerint huius quod Paulus cum Propheta dicit: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem, tentationis in deserto, etc. Quo iis admoniti omnes, adquiescant quoque in tempore, etiam antequam contenebrescat sol, et operiantur montes caligine, resipiscant: ac missa vetustate, ad Deum redeant, omniaque agant, ne a gloria excidant, nostri summo studio curaque adhortantur.

C O N C L U S I O.

Hactenus ex his R. M. tuae invictissime Rex, fidei nostrae, religionis, atque adeo doctrinae, quam Seniores nostri omnes, unanimi consensu in his regionibus profitentur, ratio paucis (cum ipsa per se veritas polleat) exposita, quasique delineata est, quam et doctrinam hanc ab iis, qui erroris eam, aut impietatis, quibuscunque possunt nominibus, omni licentia criminantur, pugnantque ei, falsa et impia adtexunt, pro se quisque iuxta Dei munus, non humana vi, sed Scripturis tuentur ac vindicant. Nec suis tamen mordicus haerent, nec haeserunt unquam, quin si eos non satis assecutos esse, aperte Dei verbo, quod omnium regula esse debet, lenitatisque quo decet spiritu ostendatur, per quos in lucem veritas asserta est, gratias habentes, sua semper melioribus posthabere, et rectiora sequi, ut usque fuere, parati sint.

Digneris autem his legendis, Clarissime Rex, aliquid ocii impendere, tecumque expendere, an quisquam capita haec doctrinae nostrae, seu symbola, ut quae arcanis literis adversentur, et parum pia sint, iure damnare queat. Quoniam autem mundo plausibilia non sunt, hoc magis Regiae Maiestati tuae ac omnibus piis, placere debent. At si quis tamen eo amentiae agatur, ut haec contemnat, is etiam, quod nemo obscure iudicaverit, veteres Orthodoxos, simulque divinas scripturas, a quibus haec sumpta sunt, ac Ecclesiam quoque, quae de principio hanc ipsam sententiam amplexa est, contemnat necesse est.

ADDIT. 3.

CONFESSIO BOHEMICA,

HOC EST,

NFESSIO SANCTAE ET CHRISTIANAE FIDEI, OMNIUM TRIUM ORDINUM

ni Bohemiae, Corpus et Sanguinem Domini nostri IESU Christi in Coena sub utraque specie accipientium:

etissimis et Potentissimis quondam Imperatoribus Augustis, emiae Regibus, D. MAXIMILIANO II. Anno 1575. *et D.* *)OLPHO II. Anno* 1608. *humilime oblata, et ab ijsdem publicis areis ac Regiis decretis liberaliter concessa confirmataque: se-!um quam etiam omnes Ecclesiarum Evangelicarum Bohemicarum Pastores et Ministri sentiri et docere tenentur:*

E Bohemico Idiomate Latinitate donata, et nunc primum in lucem edita.

Seriem et Ordinem eorum, quae in hac Confessione continentur, sequens monstrabit pagina.

---

rancofurti apud Christophorum Vetterum, Anno 1619.

IES ET ORDO EORUM, QUAE IN HAC CONFESSIONE CONTINENTUR.

I. Dedicatio Confessionis omnibus tribus Ordinibus Evanis sub utraque communicantibus facta a Dn. Michaele Spaski de Lisa in Patzovv, supremo Notario Regni Bohemiae.

II. Praefatio Ordinum ad Imperatorem Maximilianum II. istum, qua Confessionem hanc Caesareae ipsius Maiestati ofit, liberumque eiusdem exercitium humilime petunt.

III. Articuli Confessionis, quorum numero sunt viginti ue.

1. De Verbo Dei Scripturis sacris Veteris et Novi Testai comprehenso. 2. De DEO. 3. De Sacrosancta Trinitate.

statati, beatae memoriae, a vestris Generositatibus et vobis, cum praedicta fidei nostrae Christianae Confessione, hac ipsa ausa eo tempore oblatus, pluribus exponit et declarat.

Accepto vero Clementissimo a Caesarea Maiestate responso, m summo studio ac diligentia (mediantibus et non parum laatibus, certis quibusdam, ijsque praecipuis personis, tum e ro vestrum omnium trium Ordinum, tum ex Ecclesiasticis, pijs et in Scripturis sacris exercitatis, ad id deputatis) per larem et immensam Dei Omnipotentis gratiam, divinumque em auxilium, felicissimo cum successu, in Christiana unanie et concordia perstitistis: ut Confessio Christianae nostrae Ordine secundum omnes articulos scripto comprehensa, Seris Propheticis et Evangelicis, Veteris ac Novi Testamenti, ona inventa fuerit: id quod merito vobis et posteris vestris mae consolationi esse debet. Atque haec ipsa fuit fidei no- Confessio Caesareae Maiestati, sacratissimae memoriae, a is Generositatibus et vobis postmodum oblata, humilimeque er petitum fuit, ut Caesarea Maiestas vestras Generositates s cum Christiana hac Confessione, ut et Pastoribus ac toto ordine Ecclesiastico, clementissima manu fovere, tueri, et entissimus Caesar, Rex et Dominus noster esse et permanere aretur. Quam clementissime autem illa vestris Generositati- et vobis annuerit, deque iusta et necessaria assecuratione, s et sacerdotes vestros in eadem confessione et pio ac Chrio ordine Ecclesiastico, nemo turbaret et impediret, oretenus rmata providerit, id omne vestras Generositates et vos, magna arte, bene adhuc meminisse, existimo.

Qua de causa non immerito debitas Deo gratias agere, noue eius sanctum celebrare tenemur, quod non tantum prae- caesarea Maiestas, Illustris memoriae usque ad finem temis vitae suae, sed et moderna Caesarea Maiestas, Imperator lphus, Rex et Dominus noster clementissimus vestras Geneates et vos omnes, cum Christiana illa nostra Religione, cler admodum et paterne, uti pium ac Christianum Magistradecet, foverit et defenderit, ijsdemque tanquam fidelibus sub- vel ulli etiam alij propterea negotium et molestiam exhiberi ne permiserit, adeo, ut in hoc Regno Bohemiae bona in pace nus conservati et defensi simus.

Cum vero maximum hucusque defectum in eo animadverte- quod pauci admodum ex sacerdotibus sive Ecclesiae ministris, ulto pauciores etiam ex omnibus Rebuspublicis regni huius, digna exemplaria Christianae illius nostrae Confessionis, cum iendae plebis, tum propriae utilitatis causa, in promptu ha- ; aequum omnino et necessarium esse duxi, ut Christianam nostram Confessionem publicis typis excudendam traderem. uia vestrae Generositates et vos, tempore praedictorum Corum apud Caes. Mai. D. Maximilianum, illustris beataeque me-

rdia circa Religionem ex parte nostra conservarentur. Cum ro his ipsis annis a multis, et praesertim ab impiis quibusdam cerdotibus, a vera Religione, Christianaque et antiqua fide ac vo Ordine, magno cum plebis scandalo, periculose exorbitatum, leque simplicioribus ad peccandum quasi fores apertae sint: s desiderantes, ut Christianus, antiquus et bonus Ordo in Eccle- s nostrae partis reduceretur, id non semel a Caesarea vestra iestate supplices contendimus; quin et in praesentibus hisce mitiis eandem petitionem ad animum revocantes, primum dilectis stris Dominis et amicis omnium trium Ordinum sub una *com- nicantium, conservandae concordiae et mutui amoris causa, ntem nostram cum amica repromissione declaravimus, rogantes, nobiscum Caesaream vestram Maiestatem accederent, inque ro hoc proposito nostro auxilio nobis essent. Illi instituto ea re colloquio, amicoque pari et reciproca cum stipulatione re- nso dato, disertis verbis testati sunt, nihil id sibi adversari que dubitare etiam, quin in omni eo, quicquid in hac causa stra boni meditemur, Caesarea vestra Maiestas, re probe in- lecta, clementer et prout par est, sese erga nos exhibitura et claratura sit.*

Atque ita amice cum iis in charitate consentientes Caesaream tram Maiestatem nos omnes sub utraque *communicantes simul essimus, eidemque per supremum Praetorem Regni Bohemici tenus supplices et unanimes retulimus; nos verae illius, Chri- nae et antiquae (ut supra dictum) Relligionis et Fidei sub aque esse, quae praeteritis temporibus hinc ad finitimas etiam giones percrebuit, et tandem in publicis Sacri Imperij comitiis gustae Anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo celebra- certis Articulis delineata, ac inclytae sanctaeque memoriae tentissimo Caesari Carolo, eius nominis Quinto, in praesentia e memoriae, Regis Ferdinandi, Caesareae vestrae Maiestatis rentis dilectissimi, exhibita, statibusque Sacri Romani Imperij ncessa, a multis Ecclesiis pro vera, Christiana, antiqua et san- t fide, cum Scripturis sacris, Propheticis et Apostolicis, et risti Domini doctrina consentiente, agnita et recepta est: qua orum consensione, inter status sacri Romani Imperij concordia charitas sancita, et pax confirmata est, ita ut omnia alia no- a, erronea, et haeretica dogmata, verbo Dei minime consenta- a, Confessione ista tanquam Regula quadam dijudicari et ex- pari queant. Et ad istud tam laudabile Statuum sacri Imperij emplum nos quoque, constituendae et conservandae in hoc Re- o mutuae concordiae, charitatis, pacis, et boni ordinis gratia, o etiam secundum praestitum nostrum Christianum iuramentum, o (ut supra attigimus) cumprimis Domino Deo nostro, deinde esareae vestrae Maiestati, ac denique patriae nostrae, ut et po- ris nostris, devincti sumus, ut ante omnia illorum, quae ho- rem et gloriam Dei Omnipotentis et animarum nostrarum sa-*

undum hanc nostram Fidei sacrae confessionem in bono ordine vitae morumque integritate contineant regantque, ne ullae sint Ecclesiis nostris dissensiones, sed pax, charitas et concordia er nos omnes conserventur. Nullum enim Confessioni fidei noae, Administratoribus et Consistorio nostro alium post Deum ensorem et Patronum habere volumus, nisi tantum Caesaream tram Maiestatem tanquam Regem et Dominum nostrum clementimum, et eos, qui consensu et voluntate Caesareae vestrae iest. ab omnibus nobis tribus statibus sub utraque delecti, inctioni et curae eiusdem Consistorij destinabuntur et praeficien-, quo eo facilius hoc modo in hoc Regno et sub regimine Caes. strae Maiestatis honor et gloria Dei promoveri, verbum eius ctum pure praedicari ac propagari, populus ad veram pietan adduci, et ab iniquitatibus, peccatis ac Idolomania, mediante bo Dei, revocari queat, quemadmodum ex hoc nostro scripto forma Consistorij, quod cum hac fidei nostrae confessione exemus, Caes. vestra Maiestas magna ex parte intelligere poterit.

Et cum, Clementissime Caesar, traducamur, quasi non omnes fide consentiamus, praesertim vero Domini et amici nostri di-i, qui ex unitate Fratrum nominantur: propterea humilima a subiectione Caes. vestrae Maiestati significamus: quemadmoa illi superioribus annis Confessionem suam Caes. vestrae Maati exhibuerunt, et ut ea libere uti liceret, humilime orarunt; nos iisdem, ideo quod in omnibus principalibus articulis cum nostra exhibita Fidei nostrae Christianae confessione consent, in Religione ipsorum molesti esse nolumus, sed omnes simul nanimiter a Caes. vestra Maiestate submisse petimus, ut noem omnium clementissimam defensionem suscipere, et tutum ac rum Christianae nostrae Religionis, iuxtaque eam divini cul exercitium clementer nobis permittere dignetur. Id erga s. vestram Maiestatem nos tanquam fideles subditi, summis tris viribus humilima cum subiectione quocunque tempore libenime recompensaturi sumus. Atque his Caesareae vestrae Maati tanquam Caesaris Christianissimi, et Regis ac Domini no clementissimi, patrocinio clementissimo humilima cum devotione recommendamus.

Dab. die Martis post Festum Ascensionis Christi in coe-, in publibis illis Comitiis, quae die Lunae post Dominicam ocavit inchoata, et usque ad diem Martis, memoriam D. Wenlai antegressum, celebrata fuerunt, Anno Domini 1575.

Caes. Vestrae Maiestatis

Fideles subditi

Barones, Nobiles, Pragenses, et reliquae civitates omnium trium Statuum Regni Bohemici sub utraque communicantium.

Articulus V.

DE LIBERO ARBITRIO HOMINIS.

De libero arbitrio hominis confitemur, quod illud suam quan-
n habeat libertatem ad efficiendam externam civilem disciplinam
iustitiam, in iis, quae rationi subiecta sunt; ita ut homo in
smodi operibus (sicut attigimus) ratione, iudicio et voluntate
:ns, in quovis proposito suo, cum divina lege pugnante, excusa-
nem coram Deo praetendere nequeat. Veruntamen non habet
ı sine Spiritu Sancto, ut possit iustitiam Dei, sive iustitiam
ritualem efficere. Animalis enim homo non percipit ea, quae
ıt Spiritus Dei: sed haec spiritualis iustitia fit in cordib. cum
: Verbum Dei Spiritus Sanctus concipitur.

Articulus VI.

)E AUCTORE, CAUSA, ET MAGNITUDINE PECCATI.

De causa peccati confitemur, quod tametsi Deus sit creator
conservator naturae, tamen peccati causa non sit, sed voluntas
ılorum, videlicet diaboli, et hominum impiorum, quae non ad-
'ante Deo se a Domino Deo suo avertit, sicut de hoc Christus
ıminus in Evangelio D. Iohannis cap. 8. ait: Cum Diabolus
[uitur mendacium, ex suo proprio loquitur. Quodque omne
ccatum (ideo quia contra legem vel praeceptum Dei est, et
us Dei destruit,) Deo et perfectae eius sanctitati ac iustitiae
ıuimode et maxime sit adversum. Et quod eam ob causam
'us (qui nullum peccatum, nullamque peccato contaminatam crea-
'am ullo modo ferre vult ac potest) unumquemque Christi Do-
ɔi et in ipso perfectae salutis non participem, propter pecca-
ı suum aeternum abiiciat et condemnet: quemadmodum hanc
ɔotam suam voluntatem, et immutabilem iustitiam in lege prae-
torum suorum nobis ostendit.

Articulus VII.

DE LEGE PRAECEPTORUM DEI.

Deus enim Omnipotens legem suam aeternam et immutabi-
homini promulgare dignatus est, non solum ad probitatem et
estam ac bonam externam disciplinam inter omnes homines in
temporali vita conservandam: verum principaliter et in specie
ostendendam nobis magnitudinem peccati, et reatus nostri,
hinc agnoscamus, cum delicta et quoslibet interiores et exte-
res defectus nostros, tum etiam adversus peccata nostra iustam
m Dei, et aeternam damnationem. Atque hinc oritur in impiis
dem desperatio et contemptus Dei, in filiis vero Dei per gra-
m Spiritus Sancti vera cordis contritio, pariens timorem Dei
corde, itemque perpetuum ac genuinum odium cuiuscunque

;uando credit: primo, quod remissionem peccatorum, recononem cum Deo, iustificationem et sanctificationem non conmur, nisi tantum ex gratia Dei, gratis propter solum Chri- Iesum, et per fidem in ipsum: Secundo, quamvis per Spi- sanctum regeneratus sit, quod tamen in hoc mundo legem ›erfecte implere prorsus nequeat, sed in ipso sit et maneat, magna imperfectio et imbecillitas in fide et omnibus aliis operibus, tum etiam multae transgressiones et interiores e inclinationes et cupiditates, quibus per Spiritum sanctum se resistit, et pro remissione eiusmodi defectuum et deli- n suorum indesinenter orat: Tertio, quando credit, quod ratiam Dei et debeat et possit inchoare novam vitam, secundum epta divina, et quod ipse omnisque sua inchoata, licet fecta, obedientia et bona opera Deo placeant, propter solum tum Dominum, quemadmodum sanctus Petrus dicit S. Canon. Offerte hostiam spiritualem Deo placentem per Iesum Chri- Et propterea etiam cum alacritate ac sine coactione volun- Dei perficit, faciendo bona opera propter dilectionem Dei ıctam eius voluntatem, ad declarandum suum erga Dominum uium et Charitatem suam erga proximum, ut et ad testifi- m coram hominibus bonam conscientiam et veram fidem, tantummodo per bona opera cognoscitur. Atque ita credi- ›t confitemur, quod bona opera a Deo praecepta facere de- ıs et teneamur. Primo propter nostram in CHRISTO red- ɔnem, Iustificationem et sanctificationem. Nam qui in :o est iustificatus, et spiritu sancto renatus ac sanctificatus, ı potest nisi bona opera facere, quia ideo nova creatura ɪristo Iesu est, ut bona opera faciat, Ephesios 2. pari ra- quemadmodum et sol non potest non lucere, cum a Deo ad conditus ut luceat. Ideoque ubi in Christiano deprehendi- ta impoenitens et mala opera, ibi certe opus Dei destruitur, is filius Dei ac salvandus appellari minime potest.

Secundo, propter divinum mandatum et debitam nostram obe- ɜm, secundum ordinationem Dei quam indicat D. Paulus ad nos 8. capit. dicens: Debitores sumus non carni, ut secun- carnem vivamus. Et Filius Dei in Evangelio D. Iohan. oquinto, inquit: Hoc praecipio vobis, ut diligatis vos invi- Quilibet igitur credens, cum ex Deo sit, mandata diligit, lulo observat, contraque ea facere et sciens volens peccare ratione potest, quemadmodum D. Iohan. docet in Canon. p.

Tertio propter fidem et bonam pacatamque coram Deo con- iam retinendam. Nam intermissione bonorum operum et issione peccatorum contra conscientiam Spiritus sanctus con- ıur et excutitur, et hoc modo fides cum vera Dei invocatione tur. Omnino enim impossibile est, ut laeto et tranquillo › Deum fiducialiter et confidenter invocare possint, qui indul-

ıutem externa virtus et honestas, quamvis non sit spiritua-
ıtitia legis eorum, qui proprie sunt filii Dei, ideoque etiam
illi, more hypocritarum et Pharisaeorum, confidere debeat,
Verbum Domini scriptum a D. Matthaeo c. 5. Nisi abun-
t iustitia vestra plus quam Pharisaeorum et scribarum, non
ıitis in regnum coelorum: attamen in universum ab omnibus
o hominibus, et potissimum in Ecclesia Dei, multis de cau-
igenter et accurate observari debet, cum primis vero pro-
everum mandatum Dei in lege naturali et scripta ad omnes
o homines directum, et ad evitandas poenas, ut aeternas,
am temporales et corporales, quib. secundum ordinationem
uilibet Magistratus politicus transgressores legis Domini et
disciplinae debita cum severitate afficere tenetur. Deinde
ad conservandam pacem publicam et laudabilem conversa-
humanam, quae sine ordine et iustitia esse non potest.
tremum ideo, ut externa virtus et disciplina populum in Ec-
Dei ad omnem pietatem, cumprimis etiam ad suscipiendum
m Dei, et Spiritum sanctum aptum magis reddat. Deus
ɔpus suum non peragit in hominibus impiis, quamdiu vitam
ɜluinam et impoenitentem agunt, ut neque externam hone-
curare, neque ullum bonum ordinem et disciplinam recipere
tur.

Articulus XI.

DE ECCLESIA DEI.

redimus et confitemur, quod una Ecclesia sancta et catho-
t, et semper maneat. Ea vero in hoc mundo est visibilis
hominum fidelium et sanctorum, qui in omni loco veram
ım doctrinam Christi amplectuntur, eo modo, quo a sanctis
ɜlistis et Apostolis in Sacro-sancto Evangelio Christi fide-
t syncere proposita est, quique etiam per vinculum chari-
ı omnibus se accommodant et conformant ad legem et sta-
ıici sui Regis, Episcopi et capitis Iesu Christi, mysteriisque
quae communiter Sacramenta vocamus, utuntur, quemadmo-
ı Christus instituit, et Evangelistae et Apostoli Christi Do-
surparunt, et in Scripturis sacris reliquerunt.
t quamvis Ecclesia sancta proprie sit coetus sanctorum,
ministerium puri Verbi et venerabilium Sacramentorum,
tes in Christum, cum ipso unum corpus facti sunt, et in
nione unius fidei, unius charitatis, et unius spiritus unam
ılem vitam ducunt: quia tamen istiusmodi sanctis semper
ıic hypocritae admixti sunt, qui eandem veritatem confiten-
ad illam provocantes a fidelibus saepenumero dignosci, et
ɜlesia segregari non possunt: Ideo Ecclesia visibilis in hoc
generaliter vocatur omnis coetus Christianorum, bonorum
orum, Christum et legem eius agnoscentium. Et hic simi-

ntes et a veritate eius nuspiam, tum quoad doctrinam, vitam recedentes.

ubicunque verbum Christi Domini fidelibus ita praedi-venerabilia sacramenta, secundum institutionem ipsius tur, ibi certo est pars Ecclesiae eius, et in tali coetu ominus vere praesens est, et per ministerium verbi et 'um suorum salutem in cordibus fidelium iuxta ordina-m operatur, etiamsi interdum ministri Ecclesiae qui sacramenta Domini administrant, hypocritae sint et nbra Ecclesiae. Verbum n. Dei et usus venerabilium 'um potentia Dei est ad salutem omni credenti, non nitatem eius, quia ea administrat, sed propter solam n Christi Domini, qui per veram suam praesen-rationem spiritus sancti efficax est. Ideoque sicut di-stri verbo et sacramentis Christi nihil addit: Ita etiam t hypocrisis eius nihil adimit, iuxta dictum Domini In cathedra Mosis sedent scribae et Pharisaei: ;o dixerint vobis servate et facite; at secundum opera ; facere: dicunt enim et non faciunt.

tamen Ecclesiam Dei, eos, qui manifeste scandalosam entem vitam agunt, mediisque legitimis corrigi non ministerio Ecclesiastico removere, et quantum fieri d incumbere, ut in Ecclesia Dei et doctrina et vita culpata sit.

Articulus XII.

IBUS ECCLESIAE, VEL POTESTATE EIUS IN MINISTERIO.

potestas Ecclesiastica, quam Dominus in Scriptura siae suae Prophetis et Apostolis, eorumque successo-dere et tribuere dignatus est, proprie se extendit non personas, sed ad Verbum Dei, cuius ministri sunt, im hoc pacto iis concreditum, ut secundum Verbum ntatem eius in illo patefactam eodem fungantur: quem-'ominus Iesus discipulis suis emissis certa instructione pit, nimirum ut euntes docerent Ecclesiam servare ; praecepisset ipsis: et ut non sint neque dicantur Ma-solus ille Magister eorum sit. Neque vult, ut alio aliquo enere se et Ecclesiam suam gubernent, nisi eo tan-ab ipso tanquam Magistro suo ex ore eius audiverunt, memoriam etiam Spiritus sanctus illis revocare debuit, ; omnia, quae Christus Dominus locutus est ipsis, et ; contraria.

n igitur Pastorum et ministrorum Ecclesiae, verorum-orum successorum, hoc est, nempe, doctrina Christi rum, Ecclesiam Dei plantare et colere, Sathanae vero t evertere, oves Christi pascere, lupos rapaces ab iis

itas totius Ecclesiae; Item ut omnis bonus Ordo, iuxta verbum Dei in communione sancte, et in omnibus externis Ecclesiae negotiis conservetur. Et hoc officium proprie quibusdam tantum i Ecclesia personis, sapientia et donis spiritus sancti illuminatis t ornatis competit, qui peculiariter ad id a tota Ecclesia, ut alios egant et gubernent, delecti sunt.

Veruntamen haec et quaevis alia ministerii potestas in Ecclesia Dei, nullam habet politicam potestatem, neque ei ulla politica Iurisdictio, potestas, administratio et dominatio huius mundi ompetit, siquidem regimen Ecclesiasticum et politicum, alterum b altero filius Dei clare distinxit. Praeterea Ecclesia non habet ne habere potest ullam potestatem vel statuendi aliquid in ritibus Ecclesiasticis contra verbum Dei, vel proponendi aliquid in doctrina ad edendum praeter manifestum verbum Dei, ac si substantiam lutis concerneret. Pari modo potestatem non habet, vel Ecclesia vel aliquis in Ecclesia Christi, ita interpretandi scripturam eram, ut unum cum altero pugnet, praesertim vero cum articu- fidei Christianae et Catholicae.

Articulus XIII.

E VENERABILIBUS SACRAMENTIS A CHRISTO DOMINO INSTITUTIS, UT ET DE FRUCTIBUS ET VERO EORUM USU.

Credimus et confitemur, quod venerabilia sacramenta sint ibilia signa et sigilla promissionum divinarum et illustres signiationes gratiae Dei: in quibus sacramentis visibilia Elementa, bo et institutione divina, vere et reipsa sunt res coelestes, isibiles et humana ratione incomprehensibiles, quae illa, quae misericordi voluntate Dei in verbo sacrosancti Evangelii nobis t proposita, et foedere in Christo nobiscum de participatione isti Domini et omnium beneficiorum eius pacto, confirmant.

Itaque de fructibus venerabilium sacramentorum ita credimus: a Christo Domino ea instituta et ordinata sint, ut non so- exterius discernant fideles Christianos ab Ethnicis, et aliis uscunque diversae a vera Ecclesia religionis sectatoribus, ve- etiam peculiariter, ut sint pignus et locuples ac illustre teonium singularis et gratiosae voluntatis Domini Dei nostri nos.

Et hanc ob causam fructus illorum primus et principalis est ut illorum usu excitemus et confirmemus in nobis fidem de missionibus divinis, nimirum, quod in venerabilibus sacramentis istus Dominus seipsum nobis cum omnibus meritis et benefi- suis communicet, ut per usum venerabilium sacramentorum idem in ipsum revera illius magis magisque participes reddan, et omnia beneficia in eo nobis promissa consequamur, nempe issionem peccatorum, liberationem a morte aeterna, et pote-

nfitemur, quod panis in Coena illa sit verum Corpus Christi omini pro nobis traditum et proditum, et vinum in calice sit rus sanguis Domini nostri Iesu Christi pro nobis effusus in missionem peccatorum, et accipientibus porrigatur, ut mandu-ntes corpus, et bibentes sanguinem Christi Domini, hoc faciant commemorationem et annunciationem mortis ipsius innocentis, nec veniat: quemadmodum ipse Christus Dominus in ultima a coena et Testamento suo propriis verbis ita instituit et testa-s est, ut sancti Evangelistae et D. Paulus Apostolus hoc ipsum anifeste docent, scribunt et confitentur.

Atque hoc venerabile Sacramentum institutum est, primo excitandam et confirmandam fidem nostram de participatione hristi Domini et omnium beneficiorum eius, ut sumentes spiri-aliter et substantialiter, fide atque etiam ore, in Sacramento rpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi, minime dubite-ns, sed firmiter credamus, quod vere simus, et per talem usum enae Domini magis ac magis reddamur viva Christi Domini embra, qui nos corpori suo sancto ita coniunxit, ut quemadmo-m palmes ex vite sua, ita et nos membra eius ex corpore sius sancto, tanquam ex unico et vero cibo nostro, consequamur acquiramus veram saturitatem animarum nostrum, vivam illu-inationem, laetitiam, consolationem, et omnia beneficia, quae hristus Dominus nobis morte sua, et tota obedientia promereri, in sancto suo Evangelio cuivis poenitenti proponere et promit-re dignatus est, nempe remissionem peccatorum, reconciliatio-m cum Deo, iustificationem, communicationem Spiritus sancti, haereditatem vitae aeternae.

Deinde, ideo etiam Sacramentum coenae Domini institutum , ut in publico coetu Ecclesiae ex imo corde Deo pro omnibus nis nobis in Christo praestitis beneficiis gratias agamus, et ptione Sacramenti corporis et sanguinis Domini, vere excite- et corroboremur, ad perseverantiam in corpore Christi Do-i: cui eum in finem coadunamur, et in ipso multivariis pecca-t pravis cupiditatibus nostris morientes, et ad iustitiam resur-es, vivamus Deo in omni pietate et sanctitate, secundum omnia cepta Dei, et per mutuam atque ardentem Charitatem serve- unitatem corporis Christi, quod est Ecclesia: scientes, quod es, qui in venerabili hoc sacramento ex uno pane comedimus, m corpus efficimur (quemadmodum 1 Cor. 10. D. Paulus ait) mutuo nos tanquam communia membra unius Christi Domini ritate syncera et fervente diligamus, certo statuentes, quod rsus non possimus ullum ex proximis nostris contemnere vel ndere, quin confestim in illo contemnamus et offendamus Chri-m Dominum: et quod etiam Christum Dominum diligere ne-amus, nisi eum diligamus in proximis nostris, sicut dicit Do-nus: **quicquid fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi istis.**

Articulus XIX.

DE RITIBUS ECCLESIASTICIS.

e Ritibus et Ceremoniis Ecclesiasticis, quae in Ecclesia omnibus officiis Ecclesiasticis, tum circa sacram Missam, t, circa preces publicas, praedicationem verbi Dei, et usum et administrationem coenae Domini, tum etiam in reliis congressibus Ecclesiasticis et officiis divinis observari alibi dictum reperietur.

entimus tamen et confitemur cum antecessorib. nostris, quod antum ritus et caeremoniae in Ecclesia Dei esse debeant, eque Verbo Dei adversae neque superfluae sunt, sed gra-utiles, cedentes ad honorem et laudem Dei, ad unitatem ficationem Ecclesiae, et ad conservationem boni Ordinis, congressibus publicis, ita etiam in quovis loco, et omnibus s ad Ecclesiam pertinentibus. Et quanquam nulli ritus et niae Ecclesiasticae ab hominibus institutae, ut maxime sint dissimae, tales haberi debeant, quasi proprie in iis cultus t salus hominum consistat, et Ecclesia ad easdem tanquam ecepta divina alligata sit: tamen, quando Ecclesia Dei (se-praescriptum Verbi Dei, et sanum eiusdem sensum, iustis, ts, et populo Dei maxime utilibus et necessariis de cau-quid constituit, id omne, quatenus in tali bono statu et ordine iet et permanere potest, minime ab iis, quicunque ad iu-onem Ecclesiasticam pertinent, leviter et temere, cum alio-candalo violari aut negligi debet. Talis enim neglectus et ptus Ecclesiae et Constitutionum eius, quae hoc modo iuxta riptum Verbi Dei factae sunt, manifeste a Deo in Evangelio itt. c. 18. prohibitus est: si quis Ecclesiam non audierit, tanquam Ethnicus et Publicanus.

Articulus XX.

DE MAGISTRATU POLITICO.

'e Magistratu Politico confitemur, quod sit ordinatio Dei, d omnes (hoc est, omnis anima, sine ulla exceptione) illi m ordinationi divinae non solum propter mandatum ipsius, andas poenas temporales, sed inprimis etiam propter manda-ci, et servandam coram Deo bonam conscientiam, secundum item Dei obedire debeamus et teneamur, ita ut sub regimine statu Christiano constituti vitam tranquillam in omni pie-honestate transigere possimus. 1 Tim. 2.

Articulus XXI.

DE CONIUGIO.

onfitemur etiam, quod coniugium sit legitima a Deo ordi-oniunctio duarum personarum liberarum, maris et foeminae,

ɔo humiliationem, peccatorumque et delictorum nostrorum ıam coram Maiestate eius confessionem.

ıque ieiunium duplex est: Unum privatum, quando quis pue vero primam ob causam vel fructum supra dictum) vel vel cum familia sua, Ieiunio sua sponte, et quandocunque ausa et necessitas urget, pie et legitime utitur.

terum est publicum, quando tota congregatio sive Ecclesia :opter publicam necessitatem, vel magnam aliquam imminenlamitatem et flagellum Dei, a praepositis suis admonita, iter vera poenitentia ad Deum per Christum Dominum conıt externis etiam verae poenitentiae signis, hoc est, ut prooquitur, toto corde suo, ieiunio, fletu et planctu se coram ımiliat, delictaque sua, quavis interiore et exteriori humili- :onfitetur; quemadmodum innumera Exempla in scriptura .triusque Testamenti, et in primitiva etiam Ecclesia, id noıonstrant.

ıt autem ieiunium, non solum temperantia et moderata fruin usu donorum Dei, quovis tempore piis Christianis con-, utpote quorum vita continuo ieiunio perpetuo similis esse secundum fidelem exhortationem Domini, dicentis: cavete, la vestra graventur crapula et ebrietate: sed proprie etiam quando praeter consuetam temperantiam, maiorem adhuc atem et abstinentiam in omnibus rebus carni nostrae adlu- .ibus, praesertim vero, et proprie in cibo et potu, nobis l diem unum vel aliud aliquod certum tempus, serio impeita ut ea inprimis, quorum causa ieiunium indictum est, corpore alacrius et diligentius exsequamur: Deinde etiam, nuni tantum et modico cibo ac potu utentes, nullas voluin cibo et potu sectemur: Et tandem, ut in tali simplicis potus usu, maiorem frugalitatem, quam alias fieri consuervemus.

iligenter tamen attendendum, ut verus usus sacrorum ieiuin Ecclesia Dei maneat, ita ut populus Dei sciat et co-:, quomodo et cur ieiunare debeat, nec opinetur, id ieiu- :sse, quando aliquis delectum in cibis observat, neque in rore versetur, quasi cultus Dei in solo ieiunio, sine inteietate, positus sit.

Articulus XXIV.

ESURRECTIONE MORTUORUM ET EXTREMO IUDICIO, etc.

redimus, quod Dominus noster Iesus Christus in consumɜ huius Mundi in gloria veniet, omnes iudicaturus, et etiam mortuos resuscitaturus. Tunc piis et Electis Dei ritam aeternam et gaudium perpetuo duraturum: Impios

Cum non pauci de Fratribus Unitatis, quos ita vocant, du-
nt, num huic Confessioni Illustrium Ordinum Regni Bohemiae
utraque communicantium vere addicti sint: et vero ipsi non
m cum praedictis Ordinibus sub ea sese univerint et coniun-
int, sed et publica Praefatione illam ornarint et commendarint:
uentia maioris fidei causa, in gratiam pii et Christiani Le-
is, adiecta sunt.

PARAGRAPHUS DE UNIONE

rium trium Ordinum Regni Bohemiae, corpus et sanguinem
nini nostri Iesu Christi sub utraque specie accipientium, sub
emissa confessione facta, ex articulis transactionis illorum,
o 1609. die Wenceslai conscriptis, et novo Consistorii Pra-
gensis Albo, fol. 39. insertis, desumptus.

Haec autem nostra Christiana unio, compositio et transactio, s in diplomate Caesareae Maiestati superius nominato saepis- e fit mentio, facta est, quemadmodum omnes norunt, et Cae- a etiam Maiestas, humilimis scriptis nostris edocta est, ex una e inter nos Status sub utraque confessionem Bohemicam, quam ustanam quidem vocant, amplectentes, ex altera vero, dilectos ros Dominos et amicos, qui ex Unitate Fratrum nominantur, eandem sanctam et Christianam fidem in confessione illa com- ensum, sicut et antecessores ipsorum, nobiscum professi sunt dhuc profitentur.

Ideoque non tantum praefatio seu supplicatio, quam Status s Regni sub utraque Anno 1575. Illustris et sanctae memo- , Caesari Maximiliano, una cum hac sua confessione obtu- nt, et publicis typis describi curarunt (ad quam, ut et trans- nem in eadem comprehensam supra dictum quoque Caesareae estatis diploma nominatim respicit) clarissime ostendit, et sta- eo tempore, Anno nimirum 1575. compositionem et unionem n inter nos coepisse: sed praeterea etiam, unanimiter prae- um diploma a Caesarea Maiestate petentes, nos cum illis et nobiscum, certa unione constituta, in hoc convenerunt, quod ancta et Christiana fide, secundum Confessionem illam, quae no 1575. praeclarae et beatae recordationis, Caesari Maximi- o, et nunc etiam praesenti Caesareae Maiestati a nobis Ordi- s oblata fuit, unitatem colere, et servare velimus.

Atque hoc Caesareae Maiestati in humilimis nostris scriptis responsis palam quoque significavimus; quantum illos concer- , siquidem unum iuxta confessionem illam nobiscum sint, ideo antehac et nunc nos omnes coniunctim et unanimiter petitio- a nostram Caesareae Maiestati proposuisse: Et quia anteces- es illorum, cum antecessoribus nostris et nobiscum, amica

perfectionis. Col. 3. Ideo enim Christus Dominus ait: in cognoscent omnes, quod mei discipuli sitis, si habueritis dionem ad invicem. Ioh. 13. Et Apostolus inquit, per charia servite vobis invicem Galat. 5. Et iterum: Omnia vestra in charitate. 1 Cor. 16. Rursum itaque sectemur ea, quae nt ad pacem, et ad aedificationem invicem: Nam qui in hoc t Christo, charus est Deo, et hominibus acceptus. Romanos Hoc vinculo unius eiusdemque animi, et mutuae charitatis oncordiae, coniuncta fuit Ecclesia primitiva, ita, ut omnium t quasi cor unum Act. 4.

Quod cum omnes illustres tres Ordines inclyti huius regni mici, Corpus et sanguinem Domini, Salvatoris et Redemptoostri Iesu Christi, sub utraque specie accipientes, considet et perpenderent; et ipsi in charitate et concordia unanimiunc et futuris temporibus Deo servire, omnibusque dissensios, contradictionibusque et impedimentis obviam ire decreverunt. e in publicis illis et Generalibus Comitiis Anno 1575. in Pragensi habitis exoptatam transactionem et unionem inter constituerunt, certamque sanctae catholicae et christianae fidei essionem scripto comprehenderunt, et piae atque illustris meiae, Caesari Maximiliano, una cum supplice suo libello obtut, quae et postea publice typis divulgata est.

Et quia per Gratiam Dei Omnipotentis res eo pervenit, ut adicti omnes tres Ordines Regni Bohemici in praeteritis itiis publicis, Anno hoc 1608. die Lunae post Dominicam udi in arce Pragensi habitis, denuo hoc urserint, Caesaream Maiestatem, Regem et Dominum nostrum clementissimum, ut e nominata confessio Archivis Regni Bohemiae inserta conaretur, humilima subiectione rogarint, et hac de re quoque adem vere clementissimum et benignissimum responsum acrint: Nos audientes illud, aeterno Deo pro tanta tamque ensa misericordia et beneficio unanimiter gratias egimus, issoque animo divinam eius clementiam rogavimus, et assirogare non desistimus, ut Caesareae Maiestatis, Reet Domini nostri, clementissimi, cor (quod in manibus divinis est) Spiritu suo sancto gubernare et regere, omnique tribus inclytis Ordinibus clemens et benignum reddere atefficere dignetur: quo pium et salutare illud propositum ad tatum suum finem, et plenam confirmationem, propter honorem loriam sanctissimi nominis sui, ad concordiam et charitatem to Regno Bohemico conservandam, sub felici regimine Caeae Maiestatis (cui Dominus temporaliter et aeternum benedidignetur) perduci queat.

Cum vero praedictae Confessionis fidei exemplaria fere nulla lius extarent, neque pauci etiam, ut denuo excuderetur, obnixe rent: Nos pio, Christiano et syncero animo eam iisdem plane is, sicuti olim a Nobili et strenuo equite, Domino Michaele

ta editione saepe nominatae confessionis, coram toto orbe Chri-
o testificaremur, quod imitantes dilectos antecessores nostros,
essionem hanc in omnibus principalibus articulis cum nostra con-
ntem approbemus, Religionemque hanc, in confessione ista
areae Maiestati, D. Maximiliano, oblata, comprehensam, et
ntecessoribus nostris ut et a nobis pro vera et salutari agni-
profiteamur, et Deo dante etiam usque ad mortem nostram,
ac fidei sanctae omnium trium Ordinum confessione (quo-
una veritas Dei tam in ea, quam in nostra continetur)
tanter permanere et perseverare velimus. Qua in re nos
et aeternus et misericors Dominus, Deus benedictus in se-
seculorum, Amen.

Sacerdotes et Ministri Domini, et Praedicatores Sancti Evangelii in Unitate Fratrum.

COLLECTIONIS CONFESSIONUM

I ECCLESIIS REFORMATIS PUBLICATARUM

APPENDIX,

QUA CONTINENTUR

PURITANORUM

LIBRI SYMBOLICI.

EDIDIT

Dr. H. A. NIEMEYER.

LIPSIAE
SUMPTIBUS IULII KLINKHARDTI.
MDCCCXL.

Praefatio.

ıum collectionem confessionum in ecclesiis reformatis sancita-
ı. ante hos novem menses ederem atque operam in comparandis
not ex istis confessionibus frustra collocatam conquererer, id
errime tuli, quod ne unum quidem confessionis Westmonaste-
sis sive Puritanae exemplar usquam reperire potueram. Quam
·itudinem prius sublatam esse, quam sperare liceret, laetor
nopere. *Reboulius* enim, theologiae candidatus, qui ipse in
e litterarum studiis diligentissime versatur, etiam me inscita con-
it, ut, quum collectio vix in lucem prodiisset, ultro litteris
ne datis humanissime ac liberalissime mihi nuntiaret, tres illius
essionis frustra a me quaesitae interpretationes Latinas in biblio-
a regia Berolinensi adservari, neque dubitare se quin eas *Wilkenius*,
cura illius bibliothecae demandata est, Halas transmissurus
Hunc igitur litteris adii, et pro ea, quam saepius iam expertus
, viri summi liberalitate, praeter tres istas interpretationes
nas etiam versionem Germanicam illis multo antiquiorem accepi.
, quarum prima Cantabrigiae anno MDCLIX, form. 8., altera
goviae anno MDCLX, form. 12., tertia Edinburgi anno
CXCIV. form. 12. prodierunt, hoc titulo omnes insignitae:
*'essio fidei in Conventu Theologorum authoritate Parliamenti
licani indicto Elaborata; Eidem Parliamento postmodum ex-
a; Quin et ab eodem, deindeque ab Ecclesia Scoticana
'ata et Approbata; Una cum Catechismo duplici, Maiori,
orique; E sermone Anglicano summa cum fide in Latinum*
a . . . nihil, quo confessionis origo declaretur, praebent.
·fatio enim, cui ne nomen quidem interpretis additum est, his
ım verbis continetur: *Ad Lectorem praemonitio. Benigne*

gedrücket, aber nicht vntergedrucket werden. Wann dann nicht zuzweiffeln, es werden viel fromme Hertzen Teutsches Volcks sich vmb solchen schaden Josephs höchstes bekümmert, vnd, da sie ja nicht mehrers vermögt, zum wenigsten mit einem eyferigen Gebet zu Gott für ihrer Mittbrüder Wollfahrt gestritten haben: Als werden Sie auch durch kegenwertiges derselben Glaubens-bekäntnüß als ein Zeugnüß vnbewegter standthafftigkeit im Glauben vnd wahrer Evangelischer Religion, hertzlich erfrewet werden. Vnd dasselbe vmb so viele mehr, dieweil dadurch dem unzeitigen Vorurtheil ungegründter vnd liebloser Leute, die selbiger Kirchen betrübtes Exempel zur ungebühr anziehen vnd andere dadurch anstächeln möchten, in etwas vorgebeuget kan werden. Derowegen dann jenem zu Trost, vnd diesen zum Verweiß, beyden zum Nachricht, offterwehntes Tractätlein, auß liebe kegen die Kirche Gottes, ins hochteutsche übersetzet ist worden. Vnd damit der Grund abgefaster Lehre, für Augen stehe, hat man rathsahm zu sein befunden, das (welches im Englischen Exemplar nicht geschehen) die zu einem jeden Satz angezogene Sprüche von Wort zu Wort außgesetzet, doch nach gelegenheit eingezogen würden, vnd also der Leser im begriff der Sachen selbsten vnverhindert bleiben könte. Der fromme Gottsfürchtige Leser gebrauche es zu seiner erbawung, vnd fahre fort mit seinem eyferigen Gebet zu streiten für die Wollfahrt der Gemeine Christi.

In fine nomina eorum leguntur, qui imprimis operam huic confessioni componendae videntur impendisse. Sunt autem haec: Carl Herle, der versamlung Praesident. Cornelius Burges, Beysitzer. Herbert Palmer, Beysitzer. Henrich Robroughe, Schreiber. Adoniram Byfield, Schreiber. A conventu igitur Theologorum, quibus a Parliamento, quod vulgo longum appellatur, cura ecclesiae mandata erat, et qui maximam partem Puritanorum doctrinae favebant, confessionem Westmonasteriensem anno demum 1648. absolutam esse et ex titulo et ex praefationis initio luculenter apparet. Neque dubitare licet, quin ea eodem anno ab utroque Parliamenti ordine approbata et deinceps ab ecclesia Scoticana rite recepta sit. Quamobrem non solum *Stäudlinus* in historia ecclesiastica Britanniae Tom. II. pag. 95., verum etiam *Lingardus* in historia Angliae interprete Salisio Tom. X. pag. 230 sqq. et pag. 307 sqq. parum accurate de origine huius confessionis dixisse censendi sunt. At quod *Albertus* in epistolis

Confessio Fidei.

Cap. I.

De Scriptura Sacro-sancta.

§. I.

[Q]uanquam naturae lumen, operaque Dei cum Creationis tum [P]rovidentiae, bonitatem eius, sapientiam, potentiamque eo usque [m]anifestant, ut homines vel inde reddantur inexcusabiles 1): eam [ta]men Dei, voluntatisque divinae cognitionem, quae porro est [ad] salutem necessaria, nequeunt nobis ingenerare 2). Quocirca [D]omino complacitum est, variis quidem modis vicibusque Eccle[si]ae suae semetipsum revelare, suamque hanc voluntatem pate[fa]cere 3); sed et eandem omnem postea literis consignare, quo et [ve]ritati suae tam conservandae quam propagandae melius consu[lu]ret, nec Ecclesia sua contra carnis corruptelam, contra mali[ti]am mundi Satanaeque, praesidio foret ac solatio destituta 4). [U]nde factum est, ut, postquam pristini illi modi, quibus olim [po]pulo suo Deus voluntatem suam revelabat, iam desiverint 5), [Sc]riptura Sacra sit maxime necessaria 6).

§. II.

Sacrae Scripturae nomine, seu verbi Dei scripti continen[tu]r hodie omnes illi libri tam Veteris quam Novi Instrumenti, [ni]mpe quorum inferius subsequuntur nomina.

Veteris Testamenti.

Genesis.	*Samuelis* 1.
Exodus.	*Samuelis* 2.
Leviticus.	*Regum* 1.
Numeri.	*Regum* 2.
Deuteronomium.	*Chronicorum* 1.
Iosua.	*Chronicorum* 2.
Iudices.	*Ezra.*
Ruth.	*Nehemias.*

1) Rom. II. 14. 15. I. 19. 20. Psal. XIX. 1. 2. 3. Rom. I. 32. [cu]m cap. II. 1. 2) 1 Cor. I. 21. 1 Cor. II. 13. 14. 3) Hebr. I. 1. Proverb. XXII. 19. 20. 21. Luc. I. 3. 4. Rom. XV. 4. Mat. IV. 4. 7. [10]. Isa. VIII. 19. 20. 5) Heb. I. 1. 2. 6) 2 Tim. III. 15. 2 Pet. I. 19.

lestis, doctrinae vis et efficacia, styli Maiestas, partium omnium consensus, totiusque scopus, (ut Deo nempe omnis gloria tribuatur) plena denique quam exhibet unicae ad salutem viae commonstratio, praeter alias eius virtutes incomparabiles, et perfectionem summam, argumenta sunt quibus abunde se verbum Dei et luculenter probat; nihilominus tamen plena persuasio et certitudo de eius tam infallibili veritate, quam authoritate divina non aliunde nascitur quam ab interna operatione Spiritus Sancti, per verbum et cum verbo ipso in cordibus nostris testificantis [11]).

§. VI.

Consilium Dei universum de omnibus quae ad suam ipsius gloriam, quaeque ad hominum salutem, fidem, vitamque sunt necessaria, aut expresse in Scriptura continetur, aut consequentia bona et necessaria derivari potest a Scriptura; cui nihil deinceps addendum est, seu novis a spiritu revelationibus, sive traditionibus hominum [12]). Internam nihilominus illuminationem Spiritus Dei ad salutarem eorum perceptionem, quae in verbo Dei revelantur, agnoscimus esse necessariam [13]); quin etiam nonnullas esse circumstantias cultum Dei spectantes et Ecclesiae regimen, iis cum humanis actionibus et societatibus communes, quae naturali lumine ac prudentia Christiana secundum generales verbi regulas (perpetuo quidem illas observandas) sunt regulandae [14]).

§. VII.

Quae in Scriptura continentur non sunt omnia aeque aut in se perspicua, aut omnibus hominibus evidentia [15]): ea tamen omnia quae ad salutem necessaria sunt cognitu, creditu, observatu, adeo perspicue, alicubi saltem in Scriptura, proponuntur ut explicantur, ut eorum non docti solum, verum indocti etiam ordinariorum debito usu mediorum, sufficientem assequi possint intelligentiam [16]).

§. VIII.

Instrumentum Vetus Hebraea lingua (antiqua Dei populo nempe vernacula) Novum autem Graeca, (ut quae apud Gentes maxime omnium tunc temporis, quum scriberetur illud, obtinuerat) immediate a Deo inspirata, eiusque cura et Providentia singulari per omnia huc usque secula pura et intaminata custodita, ea propter sunt authentica [17]). Adeo sane ut ad illa ultimo in

11) 1 Ioh. II. 20. 27. Ioh. XVI. 13. 14. 1 Cor. II. 10. 11. 12. Esai. LIX. 21. 12) 2 Tim. III. 15. 16. 17. Gal. I. 8. 9. 2 Thes. II. 2. 13) Ioh. VI. 45. 1 Cor. II. 9. 10—12. 14) 1 Cor. XI. 13. 14. 1 Cor. XIV. 26. (36) 40. 15) 2 Pet. III. 16. 16) Ps. CXIX. 105. 130. 17) Matth. V. 18.

:oriam[18]); idemque summa benignitate[19]), gratia, misericor-
a, et longanimitate; bonitate abundans et veritate; condonans
iiquitatem, transgressionem et peccatum[20]); studiose quaeren-
um ipsum remunerator[21]); sed et in iudiciis suis iustissimus idem
: tremendus maxime[22]); peccatum omne perosus[23]), et qui
ntem nullo unquam absolvet modo[24]).

§. II.

Omnem vitam[25]), omnem gloriam[26]), bonitatem[27]), bea-
tudinemque[28]) omnem in sese habet et a seipso Deus; qui solus
se sibique est ad omnia sufficiens; creaturarum, quas ipse
ndidit, nullius egens[29]), nec gloriam ab eis derivans ullam[30]),
rum in iis, per eas, iis ipsis, ac super eas propriam ipsius
oriam tantummodo manifestans. Is omnis entitatis fons est uni-
s, a quo, per quem et ad quem omnia[31]); summumque in ea
minium habet, ac per illa, pro illis, in illa pro suo arbitrio
iidlibet agendi potestatem[32]). In conspectu eius aperta sunt
nnia ac manifesta[33]); scientia eius infinita est, infallibilis, at-
ie a creatura independens[34]), adeo ut illi contingens incertumve
hil sit[35]); in omnibus eius consiliis, operibus et mandatis est
nctissimus[36]). Quicquid cultus, quicquid officii, quicquid obse-
iii ab Angelis illi, ab hominibus, aut a quavis creatura exigere
acet, id illi omne iure optimo debetur[37]).

§. III.

In Deitatis unitate personae tres sunt unius eiusdemque
sentiae, potentiae ac aeternitatis; Deus Pater, Deus Filius, ac
eus Spiritus Sanctus[38]). Pater quidem a nullo est, nec geni-
s nempe nec procedens: Filius autem a Patre est aeterne ge-
tus[39]): Spiritus autem Sanctus aeterne procedens a Patre
ilioque[40]).

---

18) Proverb. XVI. 4. Rom. XI. 36. 19) 1 Ioh. IV. 8. 16.
)) Exod XXXIV. 6. 7. 21) Heb. XI. 6. 22) Nehem. IX. 32. 33.
) Psal. V. 5. 6. 24) Nah. I. 2. 3. Exod. XXXIV. 7. 25) Ioh.
. 26. 26) Act. VII. 2. 27) Psal. CXIX. 68. 28) 1 Tim. VI. 15.
om. IX. 5. 29) Act. XVII. 24. 25. 30) Iob. XXII. 2. 3. 31) Rom.
I. 36. 32) Apoc. IV. 11. 1 Tim. VI. 15. Dan. IV. 25. 35. 33) Heb.
7. 13. 34) Rom. XI. 33. 34. Psal. CXLVII. 5. 35) Act. XV. 18.
zech. XI. 5. 36) Psal. CXLV. 17. Rom. VII. 12. 37) Apoc. V.
. 13. 14. 38) 1 Ioh. V. 7. Mat. III. 16. 17. Mat. XXVIII. 19. 2 Cor.
III. 14. 39) Ioh. I. 14. 18. 40) Ioh. XV. 26. Gal. IV. 6.

§. 6.

Quemadmodum autem Deus electos ad gloriam destinavit, sic omnia etiam quibus illam consequantur media praeordinavit, voluntatis suae proposito aeterno simul et liberrimo [12]). Quapropter electi, postquam lapsi essent in Adamo, a Christo sunt redempti [13]); per Spiritum eius opportuno tempore operantem, ad fidem in Christum vocantur efficaciter; iustificantur, sanctificantur [14]), et potentia ipsius per fidem custodiuntur ad salutem [15]). Nec alii quivis a Christo redimuntur, vocantur efficaciter, iustificantur, adoptantur, sanctificantur et salvantur, praeter electos solos [16]).

§. 7.

Reliquos humani generis Deo placuit secundum consilium voluntatis suae inscrutabile (quo misericordiam pro libitu exhibet abstinetve) in gloriam supremae suae in creaturas potestatis, praeterire; eosque ordinare ad ignominiam et iram pro peccatis suis, ad laudem iustitiae suae gloriosae [17]).

§. 8.

Doctrina de sublimi hoc praedestinationis mysterio non sine summa cura et prudentia tractari debet [18]), quo nimirum homines, dum voluntati Dei in verbo eius revelatae advertant animos, eique debitam exhibeant obedientiam, de efficaci sua vocatione certiores facti, ad aeternae suae electionis assurgere possint certitudinem [19]). Ita demum suppeditabit haec doctrina laudandi, reverendi, admirandique Deum argumentum [20]), quin etiam humilitatis, diligentiae et consolationis copiosae omnibus sincere obedientibus evangelio [21]).

Cap. IV.

De creatione.

§. 1.

Deo, Patri, Filio et Spiritui sancto, complacitum est [1]), quo aeternae suae cum potentiae tum sapientiae bonitatisque gloriam

12) 1 Pet. I. 2. Eph. I. 4. 5. Eph. II. 10. 2 Thes. II. 13. 13) 1 Thes. V. 9. 10. Tit. II. 14. 14) Rom. VIII. 30. Eph. I. 5. 2 Thess. II. 13. 15) 1 Pet. I. 5. 16) Ioh. XVII. 9. Rom. VIII. 28. ad finem. Ioh. VI. 64. 65. Ioh. X. 26. Ioh. VIII. 47. 1 Ioh. II. 19. 17) Mat. XI. 25. 26. Rom. IX. 17. 18. 21. 22. 2 Tim. II. 19. 20. Iud. v. 4. 1 Pet. II. 8. 18) Rom. IX. 20. Rom. XI. 33. Deut. XXIX. 29. 19) 2 Pet. I. 10. 20) Eph. I. 6. Rom. XI. 33. 21) Rom. XI. 5. 6. 20. 2 Pet. I. 10. Rom. VIII. 33. Luc. X. 20. 1) Heb. I. 2. Ioh. I. 2. 3. Gen. I. 2. Iob. XXVI. 13. Iob. XXXIII. 4.

§. 3.

Deus in providentia sua ordinaria mediis utitur [10]), iis tamen non astringitur, quo minus absque eis [11]), supra [12]) aut etiam contra ea pro arbitrio suo operetur [13]).

§. 4.

Omnipotentem Dei potentiam, sapientiam inscrutabilem, bonitatemque infinitam providentia eius eo usque manifestat, ut vel ad primum lapsum, omniaque reliqua peccata, seu hominum sint sive angelorum, se extendat [14]); neque id quidem permissione nuda [15]), verum cui coniuncta est sapientissima potentissimaque eorum limitatio [16]), ac aliusmodi ad sanctos sibi propositos fines dispensatione multiplici ordinatio et gubernatio [17]); ita tamen ut omnis eorum vitiositas a sola proveniat creatura, a Deo neutiquam, qui sanctissimus quum sit iustissimusque neque est, nec esse quidem potest peccati autor aut approbator [18]).

§. 5.

Sapientissimus, iustissimus, et gratiosissimus idem Deus, saepenumero filios suos tentationibus multifariis, suorumque cordium corruptioni ad tempus permittit; quo ob admissa prius peccata castiget eos, vel corruptionis iis detegat vim occultam, cordiumque suorum fraudulentiam ut humilientur [19]); quoque eos excitet ad strictam magis et constantem a seipso proferendis suppetiis dependentiam; Quo denique adversus omnes occasiones peccati de futuro reddat cautiores. Sed et ob alios etiam varios fines, iustos sanctosque sibi propositos [20]).

§. 6.

Quod scelestos illos spectat impiosque homines, quos Deus, ut iustus iudex, ob peccata praecedentia excaecat induratque [21]); eis ille non solum gratiam suam non impertit, qua ipsis cum illuminari intellectus, tum affici corda potuissent [22]); sed interdum subtrahit eis quibus imbuti erant dona [23]), et ipsos exponit illiusmodi obiectis, unde corruptio eorum arripit sibi peccandi

---

10) Act. XXVII. 31. 44. Isa. LV. 10. 11. Hos. II. 21. 22. 11) Hos. I. 7. Matth. IV. 4. Iob. XXXIV. 10. 12) Rom. IV. 19. 20. 21. 13) 2 Reg. VI. 6. Dan. III. 27. 14) Rom. XI. 32. 33. 34. 2 Sam. XXIV. 1. cum 1 Chron. XXI. 1. 1 Reg. XXII. 22. 23. 1 Chron. X. 4. 13. 14. 2 Sam. XVI. 10. Act. II. 23. IV. 27. 28. 15) Act. XIV. 16. 16) Psal. LXXVI. 10. 2 Reg. XIX. 28. 17) Gen. L. 20. Isa. X. 6. 7. 12. 18) Iac. I. 13. 14. 17. 1 Ioh. II. 16. Psal. L. 21. 19) 2 Chron. XXXII. 25. 26. 31. 2 Sam. XXIV. 1. 20) 2 Cor. XII. 7. 8. 9. Psal. XXXVII. per tot. Psal. LXXVII. 1. ad 12. Mar. XIV. 66. ad finem, cum Ioh. XXI. 15. 16. 17. 21) Rom. I. 24. 26. 28. Rom. XI. 7. 8. 22) Deut. XXIX. 4. 23) Matt. XIII. 12. Matt. XXV. 29.

§. 5.

Haec naturae corruptio durante hac vita manet etiam in rege-
itis [11]): et quamvis per Christum et condonata sit et mortifi-
ıta; nihilo minus tam ipsa, quam eius motus universi vere sunt
: proprie peccata [12]).

§. 6.

Peccatum omne cum originale tum actuale, quum iustae Dei
gis transgressio sit eique contraria [13]), peccatori suapte natura
atum infert [14]), quo ad iram Dei [15]), ac maledictionem legis [16])
beundam obligatur, adeoque redditur obnoxius morti [17]) simul et
iseriis omnibus spiritualibus [18]), temporalibus [19]), ac aeternis [20]).

Cap. VII.

De foedere Dei cum homine.

§. 1.

Tanta est inter deum et creaturam distantia, ut licet crea-
rae rationales obedientiam illi ut creatori suo debeant, nullam
men fruitionem eius tanquam suae beatitudinis ac praemii habere
quam potuissent, ni voluntaria fuisset aliqua ex parte Dei con-
scentio; quam ipsi exprimere placuit icto foedere [1]).

§. 2.

Primum foedus cum hominibus initum erat foedus operum [2]),
o vita Adamo promissa erat, eiusque in eo posteris [3]), sub
nditione obedientiae perfectae ac personalis [4]).

§. 3.

Quum autem homo lapsu suo omnem sibi praestruxisset ad
am aditum per illud foedus, complacuit Domino secundum
re [5]), quod vulgo dicimus *Foedus Gratiae;* in quo peccatoribus
ert gratuito vitam ac salutem per Iesum Christum, fidem in
ım ab iis requirens ut salventur [6]); promittensque omnibus qui

11) 1 Ioh. I. 8. 10. Rom. VII. 14. 17. 18. 23. Iac. III. 2. Prov.
K. 9. Eccles. VII. 20. 12) Rom. VII. 5. 7. 8. 25. Gal. V. 17.
) 1 Ioh. III. 4. 14) Rom. II. 15. Rom. III. 9. 19. 15) Ephes. II.
16) Gal. III. 10. 17) Rom. VI. 23. 18) Ephes. IV. 18. 19) Rom.
II. 20. Lam. III. 39. 20) Matt. XXV. 41. 2 Thes. I. 9. 1) Isa XL.
14. 15. 16. 17. Iob. IX. 32. 33. 1 Sam. II. 25. Psal. CXIII. 5. 6.
al. C. 2. 3. Iob. XXII. 2. 3. Iob. XXXV. 7. 8. Luc. XVII. 10. Act.
VII. 24. 25. 2) Gal. III. 11. 3) Rom. X. 5. Rom. V. 12. ad 20.
Gen. II. 17. Gal. III. 10. 5) Gal. III. 21. Rom. VIII. 3. Rom. III.
, 21. Gen. III. 15. Isa. XXXXII. 6. 6) Mar. XVI. 15. 16. Ioh. III.
, Rom. X. 6. 9. Gal. III. 11.

ım et hominem [1]), Propheta [2]), Sacerdos [3]), et Rex [4]), n et salvator Ecclesiae suae [5]); rerum omnium haeres [6]), Iudex [7]); cui ab aeterno populum dedit futurum illi in , ac per illum stato tempore redimendum, vocandum, lum, sanctificandum ac glorificandum [9]).

§. 2.

ıs Dei persona secunda in Trinitate, verus nempe idem uo Deus, substantiae cum Patre unius eiusdemque, eique ;, cum advenerat temporis plenitudo, assumpsit naturam [10]), una cum omnibus eius proprietatibus essentialibus, ısque infirmitatibus, immunem tamen a peccato [11]), scilicet in utero eque substantia Mariae Virginis [12]), piritus Sancti. Adeo sane ut naturae duae, integrae, , distinctaeque Deitas ac humanitas in una eademque ndissolubili nexu coniunctae fuerint, sine conversione, ɔne, aut confusione [13]). Quae quidem persona vere ac vere homo, unus tamen Christus, unicus inter Deum ɜm Mediator [14]).

§. 3.

inus Iesus in humana sua natura divinae hunc modum sanctificatus est, ac Spiritu sancto supra mensuram ı, in se habens omnes sapientiae notitiaequae thesau- in quo Patri visum est ut omnis plenitudo inhabitaret [17]), quidem fine ut sanctus, innocuus, intaminatus, plenus- ae ac veritatis existens [18]), ad Mediatoris Vadisque ɜquendum perfecte esset instructus [19]). Quod ille officium uit sibi, verum a Patre erat ad id vocatus [20]), qui potestatem ac iudicium in manus dedit, unà cum man- cendi [21]).

§. 4.

munus promtissima voluntate in se suscepit Dominus , quod ut expleret factus est sub Lege [22]), eam per-

---

. XXXXII. 1. 1 Pet. I. 19. 20. Ioh. III. 16. 1. Tim. II. 5. I. 22. 3) Heb. V. 5. 6. 4) Psal. II. 6. Luc. I. 33. 5) Eph.) Heb. I. 2. 7) Act. XVII. 31. 8) Ioh. XVII. 6. Psal. Isa. LIII. 10. 9) 1 Tim. II. 6. Isa. LV. 4. 5. 1 Cor. I. 30. 1. 14. 1 Ioh. V. 20. Phil. II. 6. Gal. IV. 4. 11) Heb. II. Heb. IV. 15. 12) Luc. I. 27. 31. 35. Gal. IV. 4. 13) Luc. II. 9. Rom. IX. 5. 1 Pet. III. 18. 1 Tim. III. 16. 14) Rom. Tim. II. 5. 15) Psal. XXXXV. 7. Ioh. III. 34. 16) Col. Col. I. 19. 18) Heb. VII. 26. Ioh. I. 14. 19) Act. X. 38. 24. Heb. VII. 22. 20) Heb. V. 4. 5. 21) Ioh. V. 22. 27. XVIII. 18. Act. II. 36. 22) Psal. XL. 7. 8. cum Heb. X. 5. X. 18. Phil. II. 8. 23) Gal. IV. 4.

tercedens[40]), eisque in verbo et per verbum revelans myste-
um salutis[41]), per Spiritum suum eis ut credere velint ac
edire persuadens efficaciter[42]), eorumque gubernans corda
rbo suo spirituque; sed et vi sua omnipotenti, ac sapientia
bellans omnes eorum hostes, iis autem modis mediisque quae
lmirabili et inscrutabili eius dispensationi sunt maxime con-
ntanea[43]).

Cap. IX.

De libero arbitrio.

§. 1.

Eam humanae voluntati naturalem Deus indidit libertatem, ut
c cogatur unquam, neque absoluta ulla naturae necessitate ad
num aut malum determinetur[1]).

§. 2.

Homo in statu innocentiae libertatem habuit ac potentiam,
od bonum erat Deoque gratum volendi agendique[2]); mutabili-
r tamen, ita ut illa potuerit excidere[3]).

§. 3.

Homo per lapsum suum in statum peccati, potentiam omnem
m habuerat voluntas eius ad bonum aliquod spirituale et saluti
tiguum amisit penitus[4]); adeo sane ut naturalis homo, utpote
eiusmodi bono abhorrens prorsus[5]), ac in peccato mortuus[6]),
possit unquam suis ipsius viribus convertere semet, sed ne
dem ad conversionem se vel praeparare[7]).

§. 4.

Quandocunque Deus convertit ac in statum gratiae transfert
catorem, eundem eximit naturali sua sub peccato servitute[8]),
que gratia sua potentem reddit ad spirituale bonum volendum
standumque[9]); Ita tamen ut propter manentem adhuc in eo
ruptionem, bonum nec perfecte velit; neque id tantummodo,
m etiam quandoque malum[10]).

---

40) 1 Ioh. II. 1. 2. Rom. VIII. 34. 41) Ioh. XV. 13. 15. Eph.
. 8. 9. Ioh. XVII. 6. 42) Ioh. XIV. 16. Heb. XII. 2. 2 Cor. IV.
Rom. VIII. 9. 14. Rom. XV. 18. 19. Ioh. XVII. 17. 43) Psal.
1. 1 Cor. XV. 25. 26. Mal. IV. 2. 3. Col. II. 15. 1) Matth. XVII.
Iac. I. 14. Deut. XXX. 19. 2) Eccles. IV. 39. Gen. I. 26. 3) Gen.
16. 17. Gen. III. 6. 4) Rom. V. 6. Rom. VIII. 7. Ioh. XV. 5.
Rom. III. 10. 12. 6) Eph. II. 1. 5. Col. II. 13. 7) Ioh. VI. 44.
Eph. II. 2. 3. 4. 5. 1 Cor. II. 14. Tit. III. 3. 4. 5. 8) Col. I. 13.
VIII. 34. 36. 9) Phil. II. 13. Rom. VI. 18. 22. 10) Gal. V. 17.
VII. 15. 18. 19. 21. 23.

), communesque nonnullas operationes Spiritus expe-
nunquam tamen vere ad Christum accedunt, proindeque
ri possunt [17]). Multo quidem minus poterunt illi, quot-
:ionem Christianam non profitentur, (summam licet ope-
verint moribus suis ad naturae lumen, istiusque quam
r religionis legem componendis) extra hanc unicam viam
nquam obtinere [18]). Atque huic quidem contrarium
c defendere, perniciosum admodum est ac detestandum [19]).

Cap. XI.

De Iustificatione.

§. 1.

s Deus vocat efficaciter, eosdem etiam gratis iustificat [1]),
m iustitiam iis infundendo, sed eorum peccata condo-
ersonasque pro iustis reputando atque acceptando; neque
ropter quicquam aut in iis productum, aut ab iis prae-
erum Christi solius ergo; eisque ad iustitiam non fidem
on credendi actum, aut aliam quamcunque obedientiam
m, verum obedientiam ac satisfactionem Christi impu-
eum nempe recipientibus, eique ac iustitiae eius per
tentibus; quam illi fidem ex dono Dei, non a seipsis,

§. 2.

hoc modo Christum recipiens, eique innitens ac iusti-
est iustificationis unicum instrumentum [4]); in homine
tificato haec non est solitaria, verum gratiis aliis omni-
ıribus semper comitata; neque est haec fides mortua,
per charitatem operatur [5]).

§. 3.

hunc in modum iustificantur, eorum omnium debita
per obedientiam suam mortemque prorsus dissolvit;
vice iustitiae Patris sui realem, plenam, et proprie
isfactionem praestitit [6]). Quum tamen non propter in

---

att. XXII. 14. 16) Matt. VII. 22. Matt. XIII. 20. 21.
. 5. Ioh. VI. 64. 65. 66. Ioh. VIII. 24. 17) Act. IV. 12.
6. Eph. II. 12. Ioh. IV. 22. Ioh. XVII. 3. 18) 2 Ioh.
l. 1 Cor. XVI. 22. 19) Gal. I. 6. 7. 8. 1) Rom. VIII. 30. Rom.
) Rom. IV. 5. 6. 7. 8. 2 Cor. V. 19. 21. Rom. III. 22. 24. 25.
. III. 5. 7. Eph. I. 7. Ier. XXIII. 6. 1 Cor. I. 30. 31. Rom.
19. 3) Act. X. 44. Gal. II. 16. Phil. III. 9. Act. XIII. 38.
. 7. 8. 4) Ioh. I. 12. Rom. III. 28. Rom. V. 1. 5) Iac. II.
Gal. V. 6. 6) Rom. V. 8. 9. 10. 19. 1 Tim. II. 5. 6. Heb.
Dan. IX. 24. 26. Isa. LIII. 4. 5. 6. 10. 11. 12.

ba Pater[6]), commiserationem[7]), tutelam[8]), et providen-
n[9]) sortiuntur; quin et castigationem Dei paternam experiun-
[10]); nunquam tamen abdicantur[11]), verum in diem redemtio-
consignati[12]) promissiones obtinent haereditario iure[13]), ut
haeredes sunt aeternae salutis[14]).

Cap. XIII.

De Sanctificatione.

§. 1.

QUotquot efficaciter vocantur, ac regenerantur, cor novum entes novumque spiritum in se creatum, sunt virtute mortis resurrectionis Christi[1]) per verbum eius spiritumque in eis ıbitantem[2]) ulterius sanctificati, realiter quidem ac personali- totius corporis peccati dominium in eos destruitur[3]), eiusque ıae libidines debilitantur indies magis magisque ac mortifican- [4]); illi interim magis magisque in omni gratia salutari vivifi- tur et corroborantur indies[5]), ad praxim verae sanctimoniae, quidem destitutus nemo unquam videbit Dominum[6]).

§. 2.

Universalis est haec et per totum hominem diffusa sanctifi- o[7]), verum in hac vita est imperfecta nonnullis corruptionis quiis adhuc in omni parte remanentibus[8]), unde bellum ex- ur perpetuum et implacabile; hinc carne adversus spiritum, c spiritu adversus carnem concupiscente[9]).

§. 3.

In quo quidem bello licet corruptio residua possit aliquandiu ;valere plurimum[10]), pars tamen regenita, sanctificante Christi itu perpetuas ferente suppetias, evadit victrix[11]); adeoque ti in gratia crescunt[12]), sanctitatem in timore Domini cientes[13]).

---

6) Gal. IV. 6. 7) Psal. CIII. 13. 8) Prov. XIV. 26. 9) Mat. VI. 31. 1 Pet. V. 7. 10) Heb. XII. 6. 11) Lam. III. 31. 12) Eph. 30. 13) Heb. VI. 12. 14) 1 Pet. I. 3. 4. Heb. I. 14. 1) 1 Cor. 11. Act. XX. 32. Phil. III. 10. Rom. VI. 5. 6. 2) Ioh. XVII. 17. V. 26. 2 Thess. II. 13. 3) Rom. VI. 6. 14. 4) Gal. V. 24. Rom. . 13. 5) Col. I. 11. Eph. III. 16. 17. 18. 19. 6) 2 Cor. VII. 1. XII. 14. 7) 1 Thess. V. 23. 8) 1 Ioh. I. 10. Rom. VII. 18. 23. III. 12. 9) Gal. V. 17. 1 Petr. II. 11. 10) Rom. VII. 23. 11) Rom. 14. 1 Ioh. V. 4. Eph. IV. 15. 16. 12) 2 Pet. III. 18. 2 Cor. III. 13) 2 Cor. VII. 1.

§. 2.

Per eam peccator ex inspectu sensuque non solum periculi verum etiam turpitudinis, ac naturae peccatorum suorum prorsus abominandae [2]), utpote sanctae Dei naturae, iustaeque legi adversantium, atque e perspecta eius erga poenitentes in Christo misericordia, ita peccata sua deflet ac detestatur, ut ab eis omnibus ad Deum convertatur [3]) cum proposito conatuque in cunctis mandatorum eius viis cum eodem ambulandi [4]).

§. 3.

Etsi resipiscentiae nobis fidendum non sit, ac si ea esset ulla aut pro peccatis satisfactio, aut causa remissionis peccatorum [5]) (qui gratiae Dei in Christo gratuitae actus est) [6]), est nihilominus cunctis peccatoribus usque adeo necessaria, ut sine ea nulla cuivis unquam remissio sit expectanda [7]).

§. 4.

Quemadmodum nullum est peccatum adeo exiguum ut damnationem non mereatur [8]), ita neque magnum adeo peccatum ullum est, ut damnationem inferre possit vere poenitentibus [9]).

§. 5.

In resipiscentia generali acquiescendum non est, verum ad id contendere tenetur quisque, ut singulorum suorum peccatorum quam particularem agat poenitentiam [10]).

§. 6.

Quemadmodum autem tenetur quivis peccata sua Deo privatim confiteri, et pro remissione illorum precibus contendere [11]); (quod si praestiterit et peccata simul dereliquerit, misericordiam consequetur) [12]) ita qui fratri suo, aut Ecclesiae Christi, scandalo fuerit, promptus et paratus esse debet qua confessione sive privata, sive etiam publica, qua de peccatis suis dolore, resipiscentiam suam eis quibus offendiculo fuerit declarare [13]), quo praestito illi redire cum eo in gratiam debent, eumque denuo cum charitate recipere [14]).

---

2) Luc. XXIV. 47. Marc. I. 15. Act. XX. 21. 3) Ezec. XVIII. 30. 31. Ezech. XXXVI. 31. Isa. XXX. 22. Psal. LI. 4. Ier. XXXI. 18. 19. Ioel II. 12. 13. Amos V. 15. Psal. CXIX. 128. 2 Cor. VII. 11. 4) Psal. CXIX. 6. 59. 106. Luc. I. 6. 2 Reg. XXIII. 25. 5) Ezech. XXXVI. 31. 32. Ezech. XVI. 61. 62. 63. 6) Hos. XIV. 2. 4. Rom. III. 24. Ephes. I. 7. 7) Luc. XIII. 3—5. Act. XVII. 30. 31. 8) Rom. VI. 23. Rom. V. 12. Mat. XII. 36. 9) Isa. LV. 7. Rom. VIII. 1. Isa. I. 16. 18. 10) Psal. XIX. 13. Luc. XIX. 8. 1 Tim. I. 13. 15. 11) Psal. LI. 4. 5. 7. 9. 14. Psal. XXXII. 5. 6. 12) Prov. XXVIII. 13. 1 Ioh. I. 9. 13) Iac. V. 16. Luc. XVII. 3. 4. Iosh. VII. 19. Psal. LI. per tot. 14) 2 Cor. II. 8.

§. 5.

Peccatorum veniam, aut vitam aeternam de Deo mereri non valemus, ne optimis quidem operibus nostris; cum propter summam illam inter ea et futuram gloriam disparitatem; tum etiam propter infinitam distantiam quae inter nos ac Deum intercedit; cui nos per illa nec prodesse quicquam possumus, neque pro antecedentium peccatorum nostrorum debito satisfacere [16]; verum cum quantum possumus fecerimus, non nisi quod debemus praestiterimus, ac servi inutiles futuri sumus [17]; tum denique quoniam a spiritu Dei in quantum bona sunt proficiscuntur [18], ita vero sunt coinquinata, tantumque imperfectionis ac infirmitas admistum habent, prout a nobis efficiuntur, ut strictum Dei iudicium non sint ferendo [19].

§. 6.

Nihilominus tamen acceptis in gratiam per Christum fidelium personis, eorum etiam opera bona per eundem accepta sunt [20]; non quod in hac vita sint omnis culpae prorsus immunia, quaeque n conspectu Dei nullam reprehensionem mereantur [21]; verum quod illa respiciens in filio suo Deus, quod sincerum est, utcunque multis infirmitatibus ac imperfectionibus involutum, acceptare dignetur ac remunerari [22].

§. 7.

Opera nondum regenitorum, licet, quoad materiam praecepto divino conformia esse possint, sibique ipsis et aliis item utilia [23]; cum tamen neque a corde profluant per fidem depurato [24], nec secundum verbum eo quo par est praestentur modo [25], sed neque ad finem debitum, Dei nempe gloriam, destinentur [26]; sunt proinde peccata, nec Deo grata esse possunt, nec reddere quenquam valent idoneum ad gratiam a Deo recipiendum [27]. Eiusmodi tamen operum neglectu, gravius quidem illi peccant Deumque offendunt vehementius [28].

---

16) Rom. III. 20. Rom. IV. 2. 4. 6. Eph. II. 8. 9. Tit. III. 5. 6. 7. Rom. VIII. 18. Psal. XVI. 2. Iob. XXII. 2. 3. Iob. XXXV. 7. 8. 17) Luc. XVII. 10. 18) Gal. V. 22. 23. 19) Isa. LXIV. 6. Gal. V. 17. Rom. VII. 15. 18. Psal. CXLIII. 2. Psal. CXXX. 3. 20) Eph. I. 6. 1 Pet. II. 5. Exod. XXVIII. 38. Gen. IV. 4. cum Heb. XI. 4. 21) Iob. IX. 20. Psal. CXLIII. 2. 22) Heb. XIII. 20. 21. 2 Cor. VIII. 12. Heb. VI. 10. Matth. XXV. 21. 23. 23) 2 Reg. X. 30. 31. 1 Reg. XXI. 27. 29. Phil. I. 15. 16. 18. 24) Gen. IV. 5. cum. Heb. XI. 4. Heb. XI. 6. 25) 1 Cor. XIII. 3. Isa. I. 12. 26) Mat. VI. 2. 5. 16. 27) Hag. II. 14. Tit. I. 15. Amos V. 21. 22. Hos. I. 4. Rom. IX. 16. Tit. III. 5. 28) Psal. XIV. 4. Psal. XXXVI. 3. Iob. XXI. 14. 15. Mat. XXV. 41. 42. 43. 45. Mat. XXIII. 23.

falso arrogantes[1]); quae illorum spes peribit[2]): qui tamen in Dominum Iesum vere credunt, eumque sincere diligunt, studentes coram ipso in omni bona conscientia ambulare; evadere possunt in hac vita certi se in statu gratiae esse constitutos[3]); quin etiam laetari possunt spe gloriae Dei, quae quidem spes nunquam eos pudefaciet[4]).

§. 2.

Haec certitudo non est persuasio mere coniecturalis et probabilis, innixa spe fallaci[5]); verum infallibilis quaedam fidei certitudo, fundamentum habens divinam promissionum salutis veritatem[6]); gratiarum, quibus promissiones illae fiunt internam evidentiam[7]); testimonium denique spiritus adoptionis una cum spiritibus nostris testificantis nos esse filios Dei[8]); qui quidem spiritus arrhabo est haereditatis nostrae, quo in diem redemtionis sigillamur[9]).

§. 3.

Haec certitudo infallibilis, non ita spectat essentiam fidei, quin vere fidelis expectare quandoque diutius, et cum variis difficultatibus confligere prius possit, quam illius compos fiat[10]), verum poterit idem ordinariorum usu debito mediorum, absque revelatione ulla extraordinaria eam adipisci[11]), spiritu nempe quae Deus illi gratuito donaverit cognoscendi facultatem subministrante. Proindeque tenetur quisque, quo vocationem suam sibi et electionem certam faciat, omnem adhibere diligentiam[12]), unde cor suum habeat pace et gaudio in spiritu sancto, in Deum amore et gratitudine, in actibus observantiae robore et alacritate dilatatum; qui certitudinis huius fructus proprii sunt ac genuini[13]). Tantum abest ut homines inde ad omnem nequitiam discingantur[14]).

§. 4.

Certitudo salutis vere fidelibus multifariam concuti potest et imminui imo et quandoque interrumpi; conservandi scilicet eam incuria; lapsu in peccatum aliquod insigne, quod conscientiam vul-

1) Ioh. VIII. 13. 14. Mic. III. 11. Deut. XXIX. 19. Ioh. VIII. 41. 2) Mat. VII. 22. 23. 3) 1 Ioh. II. 3. 1 Ioh. III. 14. 18. 19. 21. 24. 1 Ioh. V. 13. 4) Rom. V. 2. 5. 5) Heb. VI. 11. 19. 6) Heb. VI. 17. 18. 7) 2 Pet. I. 4. 5. 10. 11. 1 Ioh. II. 3. 1 Ioh. III. 14. 2 Cor. I. 12. 8) Rom. VIII. 15. 16. 9) Eph. III. 13. 14. Eph. IV. 30. 2 Cor. I. 21. 22. 10) 1 Ioh. V. 13. Isa. L. 10. Marc. IX. 24. Psal. LXXXIIX. per totum. Psal. LXXVII. ad ver. 12. 11) 1 Cor. II. 12. 1 Ioh. IV. 13. Heb. VI. 11. 12. Eph. III. 17. 18. 19. 12) 2 Pet. I. 10. 13) Rom. V. 1. 2. 5. Rom. XIV. 17. Rom. XV. 13. Eph. I. 3. 4. Psal. IV. 6. 7. Psal. I. 19. 32. 14) 1 Ioh. II. 1. 2. Rom. VI. 1. 2. Tit. II. 11. 12. 14. 2 Cor. VII. 1. Rom. VIII. 1. 12. 1 Ioh. III. 2. 3. Psal. CXXX. 4. 1 Ioh. I. 6. 7.

§. 4.

Iisdem etiam tanquam corpori politico leges multas dedit iu- ciales, quae una cum istius populi politeia expirarunt, nullos die alios obligantes supra quod generalis et communis earum quitas postularit [7]).

§. 5.

Lex moralis omnes tam iustificatos quam alios quosvis per- tuo ligat ad obedientiam illi exhibendam [8]); neque id quidem lummodo vi materiae quae in illa continetur, verum etiam vir- te authoritatis eandem constituentis creatoris Dei [9]); neque sane c eius vinculum in evangelio ulla ratione dissolvit Christus, ve- m idem plurimum confirmavit [10]).

§. 6.

Quamvis vere fideles non sint sub lege tanquam sub operum edere, unde aut iustificari possint aut condemnari [11]): Est ta- en ea illis non minus quam aliis vehementer utilis, ut quae ium sit vitae norma, illos voluntatem divinam suumque officium locendo dirigit simul et obligat ad consentanee ambulandum [12]); sisque patere facit naturae, cordis, vitaeque suae nefaria inqui- unenta [13]): adeo ut ad illam semet exigentes, cum peccati ulte- us convinci, pro eodem humiliari, ac eiusdem odio inflammari ssint [14]); tum vero etiam ut perspicere possint evidentius quam ane necessarius eis Christus, quamque perfecta sit eiusdem obe- entia [15]). Verum ulterius etiam regenitis ea utilis esse possit, quantum nempe corruptiones eorum, peccata prohibendo coer- et [16]), graviter autem interminando indicat tum quid vel eorum eccata commeruerint, tum etiam quas ea propter in hac vita llictiones expectare possint, utcunque ab earum maledictione, uam lex minatur, liberentur [17]). Quinetiam promissiones eius emonstrant iis obedientia Deo quam accepta sit et approbata; uasque illa praestita benedictiones [18]) (licet non tanquam lege ebitas ex operum foedere) [19]) possint illi expectare. Adeo ut uod quis bonum praestet invitante lege, a malo autem abhorreat

---

7) Exod. XXI. cap. Exod. XXII. 1. ad 29. Gen. XLIX. 10. cum Pet. II. 13. 14. Mat. V. 17. cum v. 38. 39. 1 Cor. IX. 8. 9. 10.) Rom. XIII. 8. 9. 10. Eph. VI. 2. 1 Ioh. II. 3. 4. 7. 8. 9) Iac. II. 0. 11. 10) Mat. V. 17. 18. 19. Iac. II. 8. Rom. III. 31. 11) Rom. VI. 4. Gal. II. 16. Gal. III. 13. Gal. IV. 4. 5. Act. XIII. 39. Rom. VIII. 1. 2) Rom. VII. 12. 22. 25. Psal. CXIX. 4. 5. 6. 1 Cor. XV. 19. Gal. '. 14. 16. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 13) Rom. VII. 7. Rom. III. 20. 4) Iac. I. 23. 24. 25. Rom. VII. 9. 14. 24. 15) Gal. III. 24. Rom. VII. 4. 25. Rom. VIII. 3. 4. 16) Iac. II. 11. Psal. CXIX. 101. 104. 128. 7) Ezra IX. 13. 14. Psal. LXXXIX. 30. 31. 32. 33. 34. 18) Levit. XXVI. 1. ad 14. cum 2 Cor. VI. 16. Eph. VI. 2. 3. Psal. XXXVII. 11. um Mat. V. 5. Psal. XIX. 11. 19) Gal. II. 16. Luc. XVII. 10.

d id ex conscientia teneantur, verum ii conscientiae libertatem rodunt [12]). Qui autem vel fidem implicitam, vel obedientiam bsolutam caecamque exigunt, nae illi id agunt, ut cum conscien- ae, tum rationis etiam destruant libertatem [13]).

§. 3.

Qui sub praetextu Christianae libertatis, cuivis aut cupiditati ıdulgent aut peccato assuescunt, eo ipso libertatis Christianae nem corrumpunt; nempe ut e manibus inimicorum nostrorum li- erati, Domino in sanctimonia et iustitia coram ipso omnibus die- us vitae nostrae absque metu serviamus [14]).

§. 4.

Quoniam vero potestates quas Deus ordinavit, et libertas quam cquisivit Christus non in eum finem a Deo destinatae sunt ut e mutuo perimant, verum ut se sustentent ac conservent invicem; ui itaque sub libertatis Christianae praetextu potestati cuivis gitimae, (civilis sit sive Ecclesiastica) aut legitimo eiusdem exer- itio contraiverint, ordinationi divinae resistere censendi sunt [15]), uique vel eiusmodi opiniones publicaverint, praxesve defenderint, uae lumini naturae, aut religionis Christianae de fide, de cultu, ut moribus principiis notis, aut pietatis denique vi ac efficaciae dversantur; vel eiusmodi opiniones praxesve erroneas, quae aut ua natura aut publicationis defensionisve modo, externae paci ac ntaxiae, quas in Ecclesia sua stabilivit Christus, perniciem mi- itantur; omnino licitum est tum ab iis facti rationem reposcere, am in eos qua censuris Ecclesiasticis [16]), qua civilis magistra- as potestate animadvertere [17]).

Cap. XXI.

De cultu religioso et de Sabbato.

§. 1.

Constat quidem naturae lumine esse Deum qui in universa rimatum obtinet ac absolutum Dominium, eundemque bonum esse

12) Col. II. 20. 22. 23. Gal. I. 10. Gal. II. 4. 5. Gal. V. 1. 13) Rom. C. 17. Rom. XIV. 23. Isa. VIII. 20. Act. XVII. 11. Ioh. IV. 22. Hos. r. 11. Apoc. XIII. 12. 16. 17. Ier. VIII. 9. 14) Gal. V. 13. 1 Pet. II. 6. 2 Pet. II. 19. Ioh. VIII. 34. Luc. I. 74. 75. 15) Mat. XII. 25. Pet. II. 13. 14. 16. Rom. XIII. 1. ad 8. Heb. XIII. 17. 16) Rom. I. 2. cum 1 Cor. V. 5. 11. 13. 2 Ioh. v. 10. 1 et 2 Thess. III. 1. et Tim. VI. 3. 5. et Tit. I. 10. 11. 13. et Tit. III. 10. cum Matth. XVIII. 5. 16. 17. 1 Tim. I. 19. 20. Apoc. II. 2. 14. 15. 20. Apoc. III. 9. 7) Deut. XIII. 6. ad 12. Rom. XIII. 3. 4. cum 2 Ioh. v. 10. 11. Ezra 'II. 23. 25. 26. 27. 28. Apoc. XVII. 12. 16. 17. Neh. XIII. 15. 17. 21. 2. 25. 30. 2 Reg. XXIII. 5. 6. 9. 20. 21. 2 Chron. XXXIV. 33. Chron. XV. 12. 13. 16. Dan. III. 29. 1 Tim. II. 2. Isa. XLIX. 23. ech. XIII. 2. 3.

rde cantatio[20]), prout etiam Sacramentorum, quae Christus instuit, debita administratio, et participatio digna, sunt divini culs religiosi partes, et quidem ordinarii[21]). Religiosa insuper ramenta[22]), votaque[23]); solennia ieiunia[24]), solennesque gratrum actiones, pro varietate eventuum[25]) suo quaeque tempore opportunitate sancte quidem ac religiose sunt adhibenda[26]).

§. 6.

Hodie sub evangelio neque preces, nec ulla pars alia re;iosi cultus ita cuivis alligatur loco in quo praestetur aut vers quem dirigatur[27]), ut inde gratior evadat et acceptior; vem ubique Deus colendus est[28]) in spiritu ac veritate[29]); quolie[30]) quidem inter privatos parietes a quavis familia[31]), ut iam a quolibet seorsim in secreto[32]); at solenniter magis in nventibus publicis, qui certe quoties eo nos Deus vocat, seu rbo suo seu providentia, non sunt vel ex incuria vel obstinane animi aut negligendi aut deserendi[33]).

§. 7.

Quemadmodum est de lege naturae ut indefinite portio quaem temporis idonea divino cultui celebrando seiuncta sit ac as;nata; ita in verbo suo Deus (praecepto morali, positivo ac rpetuo, homines omnes cuiuscunque fuerint seculi obligante) eciatim e septenis quibusque diebus diem unum in Sabbatum signavit, sancte sibi observandum[34]). Quod quidem ab orbe ndito ad resurrectionem usque Christi dies ultimus erat in seimana; deinde autem a Christi resurrectione in septimanae diem imum transferebatur[35]); qui quidem in Scriptura *Dies Dominis*[36]) nuncupatur, estque perpetuo ad finem mundi tanquam Sabtum Christianum celebrandus[37]).

§. 8.

Tunc autem hoc Sabbatum Deo sancte celebratur, quum post rda rite praeparata, et compositas suas res mundanas, homines n solum a suis ipsorum operibus, dictis, cogitatis; (quae circa

---

20) Col. III. 16. Eph. V. 19. Iac. V. 13. 21) Mat. XXVIII. 19. Cor. XI. 23. ad 29. Act. II. 42. 22) Deut. VI. 13. cum. Neh. X. 29.) Isa. XIX. 21. cum Eccles. V. 4. 5. 24) Ioel II. 12. Ester IV. 16. atth. IX. 15. 1 Cor. VII. 5. 25) Psal. CVII per totum. Ester IX. 22.) Heb. XII. 28. 27) Ioh. IV. 21. 28) Mal. I. 11. 1 Tim. II. 8.) Ioh. IV. 23. 24. 30) Matth. VI. 11. 31) Ier. X. 25. Deut. VI. 6. Iob. I. 5. 2 Sam. VI. 18. 20. 1 Pet. III. 3. 7. Act. X. 2. 32) Matth. VI. Eph. VI. 18. 33) Isa. LVI. 6. 7. Heb. X. 25. Prov. I. 20. 21. 24. ov. VIII. 34. Act. XIII. 42. Luc. IV. 16. Act. II. 42. 34) Exod. XX. 10. 11. Isa. LVI. 2. 4. 6. 7. 35) Gen. II. 2. 3. 1 Cor. XVI. 1. 2. ct. XX. 7. 36) Apoc. I. 10. 37) Exod. XX. 8. 10. cum. Matth. V. '. 18.

eunque[10]). Ad peccandum quenquam obligare nequit, verum re qualibet cui abest peccatum, qui semel illud praestitit, adplere tenetur, vel etiam cum damno suo; neque sane licet, amvis haereticis datum aut infidelibus, violare[12]).

§. 5.

Votum, naturae consimilis est cum iuramento promissorio, rique debet tum religione nuncupari tum fide persolvi[13]).

§. 6.

Non est ulli creaturae, sed Deo soli nuncupandum[14]), et quo itum illi esse possit acceptumque, est quidem lubenter, e fide, ciique nostri conscientia suscipiendum, vel gratitudinis nostrae accepta beneficia testandae causa, vel boni alicuius, quo in;emus, consequendi; per hoc autem nosmet ad officia necessaarctius obligamus; vel etiam ad res alias quatenus quidem et undiu istis subserviunt[15]).

§. 7.

Nemini quicquam vovere licet se acturum, quod aut verbo i prohibetur; aut officium aliquod inibi praeceptum impediret, dve non est in voventis potestate, et cui praestando vires illi us non est pollicitus[16]). Unde Pontificiorum illa de perpetuo libatu, de paupertate, deque obedientia regulari vota Monastica, tum abest ut perfectionis gradus sint sublimiores, ut superstiiis plane sint ac peccati laquei, quibus nulli unquam Christiano aetipsum licet implicare[17]).

Cap. XXIII.

De Magistratu Civili.

§. 1.

Supremus totius Mundi Rex ac Dominus Deus, Magistratus iles ordinavit qui vices eius gerant supra populum ad suam us gloriam, ac bonum publicum; in quem finem eosdem armapotestate gladii, propter bonorum quidem animationem ac tuen, animadversionem autem in maleficos[1]).

10) Ier. IV. 2. Psal. XXIV. 4. 11) 1 Sam. XXV. 22. 32. 33. 34. R. XV. 4. 12) Ezech. XVII. 16. 18. 19. Iosh. IX. 18. 19. cum um. XXI. 1. 13) Isa. XIX. 21. Eccles. V. 4. 5. 6. Psal. LXI. Psal. LXVI. 13. 14. 14) Psal. LXXVI. 11. Ier. XLIV. 25. 26. Deut. XXIII. 21. 22. 23. Psal. L. 14. Gen. XXVIII. 20. 21. 22. Sam. I. 11. Psal. LXVI. 13. 14. Psal. CXXXII. 2. 3. 4. 5. 16) . XXIII. 12. 14. Marc. VI. 26. Num. XXX. 5. 8. 12. 13. 17) th. XIX. 11. 12. 1 Cor. VII. 2. 9. Eph. IV. 28. 1 Pet. IV. 2. Cor. VII. 23. 1) Rom. XIII. 1. 2. 3. 4. 1 Pet. II. 13. 14.

Cap. XXIV.

De Coniugio et Divortio.

§. 1.

Coniugium inter unum virum ac faeminam unam contrahi de-t; neque viro ulli uxores plures, nec ulli faeminae ultra unum ritum eodem tempore habere licet 1).

§. 2.

Coniugium erat institutum, cum propter mariti uxorisque au-ium mutuum 2), tum propter humani generis prole legitima, Ec-siaeque sancto semine incrementum 3), tum vero etiam ad im-licitiam declinandam 4).

§. 3.

Matrimonio iungi cuivis hominum generi licitum est, qui con-sum suum praebere valent cum iudicio 5); Veruntamen solum Domino connubia inire debent Christiani 6); proindeque quot-t religionem veram reformatamque profitentur, non debent In-libus, Papistis, aut aliis quibuscunque idololatris connubio so-ri; neque sane debent qui pii sunt impari iugo copulari, con-ium cum illis contrahendo qui aut improbitate vitae sunt nota-s, aut damnabiles tuentur haereses 7).

§. 4.

Connubia intra consanguinitatis affinitatisque gradus in verbo vetitos iniri non est licitum 8); neque possunt eiusmodi ince-coniugia quavis aut humana lege, aut consensione partium fieri tima, adeo ut personis illis ad instar mariti et uxoris liceat uam cohabitare 9). Non licet viro e cognatione uxoris suae ere, quam si aeque seipsum attingeret sanguine, ducere non ret; sicuti nec foeminae licet viro nubere a mariti sui sanguine us, quam a suo liceret, alieno 10).

§. 5.

Adulterium aut scortatio si admittatur post sponsalia, ac ante iugium detegatur, personae innocenti iustam praebet occasionem

1) Gen. II. 24. Mat. XIX. 5. 6. Prov. II. 17. 2) Gen. II. 18. Mal. II. 15. 4) 1 Cor. VII. 2. 9. 5) Heb. XIII. 4. 1 Tim. IV. 1 Cor. VII. 36. 37. 38. Gen. XXIV. 57. 58. 6) 1 Cor. VII. 39. Gen. XXXIV. 14. Exod. XXXIV. 16. Deut. VII. 3. 4. 1 Reg. XI. Nehem. XIII. 25. 26. 27. Mal. II. 11. 12. 2 Cor. VI. 14. 8) Le-XVIII. cap. 1 Cor. V. 1. Amo. II. 7. 9) Marc. VI. 18. Levit. III. 24. 25. 26. 27. 28. 10) Levit. XX. 19. 20. 21.

mundi in hac vita colligendos simul et perficiendos; in quem finem praesentia sua, spirituque secundum ipsius promissionem, eadem reddit efficacia [7]).

§. 4.

Ecclesia haec Catholica extitit quandoque magis quandoque minus visibilis [8]). Ecclesiae autem particulares (quae sunt illius membra) eo magis minusve purae sunt, quo maiori aut minori cum puritate in iis docetur excipiturque Evangelii doctrina, administrantur divina instituta, cultusque publicus celebratur [9]).

§. 5.

Purissimae omnium quae in terris sunt Ecclesiae, cum mixturae tum etiam errori sunt obnoxiae [10]), eousque autem nonnullae degenerarunt, ut ex Ecclesiis Christi factae demum sint ipsius Satanae Synagogae [11]); nihilominus tamen nunquam deerit in terris Ecclesia, quae Deum colat secundum ipsius voluntatem [12]).

§. 6.

Ecclesiae caput extra unum Dominum Iesum Christum nullum est [13]); nec ullo sensu caput eius esse potest Papa Romanus, qui est insignis ille Antichristus, homo ille peccati et perditionis filius; in Ecclesia semet efferens adversus Christum, et supra quicquid dicitur Deus [14]).

Cap. XXVI.

De Communione Sanctorum.

§. 1.

Sancti omnes, qui capiti suo Iesu Christo per Spiritum eius et per fidem uniuntur, gratiarum eius, perpessionum, mortis, resurrectionis ac gloriae eius habent communionem [1]); atque inde etiam amore coniuncti sibimet invicem mutuam donorum suorum gratiarumque societatem quandam ineunt [2]), ac ad eiusmodi officia praestanda publica et privata obligantur, quae ad mutuum eorum

---

7) 1 Cor. XII. 28. Eph. IV. 11. 12. 13. Mat. XXVIII. 19. 20. ..a. LIX. 21. 8) Rom. XI. 3. 4. Apoc. XII. 6. 14. 9) Apoc. II. ..II. cap. 1 Cor. V. 6. 7. 10) 1 Cor. XIII. 12. Apoc. II. III. cap. Mat. XIII. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 47. 11) Apoc. XVIII. 2. Rom. ..I. 18. 19. 20. 21. 22. 12) Mat. XVI. 18. Psal. LXXII. 17. Psal. ..II. 28. Mat. XXVIII. 19. 20. 13) Col. I. 18. Eph. I. 22. 14) Matth. ..XIII. 8. 9. 10. 2 Thess. II. 3. 4. 8. 9. Apoc. XIII. 6. 1) 1 Ioh. .. 3. Eph. III. 16. 17. 18. 19. Ioh. I. 16. Eph. II. 5. 6. Phil. III. ..0. Rom. VI. 5. 6. 2 Tim. II. 12. 2) Eph. IV. 15. 16. 1 Cor. XII. . 1 Cor. III. 21. 22. 23. Col. II. 19.

§. 3.

Quae in Sacramentis sive per ea rite adhibita exhibetur gra-
a, per vim aliquam iis intrinsecam non confertur, neque ex in-
ntione vel pietate administrantis pendent Sacramenti vis ac ef-
cacia [7]; verum ex operatione Spiritus [8], ac verbo institutionis,
uod complectitur cum praeceptum, unde celebrandi Sacramenti
otestas fit, tum etiam promissionem de beneficiis digne perci-
ientibus exhibendis [9].

§. 4.

Sacramenta duo tantum sunt a Christo Domino nostro in
vangelio instituta, Baptismus scilicet, et coena Domini; quorum
utrum debet nisi a ministro verbi legitime ordinato dispensari [10].

§. 5.

Sacramenta Veteris Testamenti si res spirituales per ea signi-
atas exhibitasque respiciamus, quoad substantiam eadem fuere
um his sub Novo [11].

Cap. XXVIII.

De Baptismo.

§. 1.

Baptismus est sacramentum Novi Testamenti, a Iesu Christo
stitutum [1], non solum propter solennem personae baptizatae in
cclesiam visibilem admissionem [2], verum etiam ut signum eidem
, et sigillum cum faederis gratiae [3], tum suae in Christum in-
ionis [4], regenerationis [5], remissionis peccatorum [6], ac sui
sius Deo per Christum dedicationis, ad ambulandum in vitae
vitate [7]. Quod quidem Sacramentum e Christi ipsius mandato
t in Ecclesia eius ad finem usque mundi retinendum [8].

§. 2.

Elementum externum in hoc Sacramento adhibendum est
qua; qua baptizari debet admittendus, a ministro Evangelii le-
ime ad hoc vocato, in nomine Patris et filii et Spiritus Sancti [9].

---

7) Rom. II. 28. 29. 1 Pet. III. 21. 8) Mat. III. 11. 1 Cor. XII.
. 9) Mat. XXVI. 27. 28. Mat. XXVIII. 19. 20. 10) Mat. XXVIII.
. 1 Cor. XI. 20. 23. 1 Cor. IV. 1. Heb. V. 4. 11) 1 Cor. X.
2. 3. 4. 1) Matth. XXVIII. 19. 2) 1 Cor. XII. 13. 3) Rom.
. 11. cum Col. II. 11. 12. 4) Gal. III. 27. Rom. VI. 5. 5) Tit.
. 5. 6) Marc. I. 4. 7) Rom. VI. 3. 4. 8) Matth. XXVIII. 19.
9) Matth. III. 11. Ioh. I. 33. Matth. XXVIII. 19. 20.

beneficia istius omnia vere fidelibus obsignandum; in eorum m alimentum ac incrementum in Christo spirituale; quoque ad icia cuncta praestanda, prius quidem illi debita, arctiori adhuc do tenerentur; ut vinculum denique ac pignus foret communio- i illius quae iis cum Christo et secum ipsis mutuo, tanquam rporis ipsius mystici membris, intercedit [1]).

§. 2.

In hoc Sacramento non Patri suo offertur Christus, sed ne- e inibi fit reale aliquod sacrificium ad peccatorum remissionem vis aut mortuis procurandam [2]); verum unicae istius oblationis, a Christus semet ipsum ipse in cruce, et quidem omnino semel tulit, commemoratio solum; una cum spirituali propterea laudis- nimodae Deo redditae oblatione [3]). Unde Pontificiorum istud crificium Missae (uti loqui amant) plane detestandum sit oportet, pote maxime iniuriam uni illi unicoque Christi sacrificio, quod idem unica est pro peccatis electorum universus propitiatio [4]).

§. 3.

In hoc suo instituto praecepit Dominus Iesus Ministris suis, rbum institutionis populo declarare, orare, ac elementis pani ilicet ac vino benedicere, eaque hac ratione a communi ad sa- um usum separare, quinetiam panem accipere et frangere; po- lum item in manus accipere; atque (communicantibus una ipsis) rumque communicantibus exhibere [5]), nemini autem a congrega- ne tunc absenti [6]).

§. 4.

Missae privatae, sive perceptio huiusce Sacramenti a solo l Sacerdote vel alio quovis [7]); prout etiam poculi a populo de- nsio [8]), elementorum adoratio, quoque adorentur elevatio aut rcumgestatio, ut et praetextu religiosi usus cuiuscunque asser- tio, sunt quidem omnia tum huiusce Sacramenti naturae tum hristi institutioni plane contraria [9]).

§. 5.

In hoc Sacramento externa elementa ad usus a Christo in- itutos rite separata, ita ad eum crucifixum referuntur ut rerum ias repraesentat nominibus (corporis nempe ac sanguinis Christi)

---

1) 1 Cor. XI. 23. 24. 25. 26. 1 Cor. X. 16. 17. 21. 1 Cor. XII.). 2) Heb. IX. 22. 25. 26. 28. 3) 1 Cor. XI. 24. 25. 26. Mat. XVI. 26. 27. 4) Heb. VII. 23. 24. 27. Heb. X. 11. 12. 14. 18.) Mat. XXVI. 26. 27. 28. et Marc. XIV. 22. 23. 24. et Luc. XXII.). 20. cum 1 Cor. XI. 23. 24. 25. 26. 6) Act. XX. 7. 1 Cor. XI.). 7) 1 Cor. X. 6. 8) Marc. XIV. 23. 1 Cor. XI. 25. 26. 27. 28.). 9) Mat. XV. 9.

it in ea regimen, quod in officiariorum Ecclesiasticorum manu ret, distinctum a civili Magistratu[1]).

§. 2.

Officiariis hisce claves regni coelorum sunt commissae, quam virtute obtinent potestatem peccata vel retinendi vel remitndi pro varia peccantium conditione; impoenitentibus quidem gnum illud tam per verbum quam per censuras occludendi, pectoribus vero poenitentibus tam evangelii ministerio quam absotione a censuris idem aperiendi, prout occasio postulaverit[2]).

§. 3.

Omnino necessariae sunt censurae Ecclesiasticae, lucrandis itribus delinquentibus eisque in viam reducendis, reliquis autem similibus delictis deterrendis, fermento illi malo, ne totam masm inficiat, expurgando; ad honorem Christi et Sanctam Evanlii professionem vindicandum, ut praevertatur denique ira Dei, ae merito in Ecclesiam accendi posset, si ipsius foedus, huiuse sigilla ab insigniter ac pertinaciter delinquentibus impune pronari pateretur[3]).

§. 4.

Quo melius autem hosce fines consequantur, procedere dent Ecclesiae officiarii, admonendo, a Sacramento coenae Domicae ad tempus aliquod suspendendo, excommunicando denique Ecclesia, pro ratione criminis, atque personae delinquentis erito[4]).

Cap. XXXI.

De Synodis et Conciliis.

§. 1.

Quo melius gubernari, ac ulterius aedificari possit Ecclesia, nventus eiusmodi fieri debent, quales vulgo Synodi et Concilia ncupantur[1]).

§. 2.

Quemadmodum licitum est Magistratibus Synodum Ministro-

1) Isa. IX. 6. 7. 1 Tim. V. 17. 1 Thess. V. 12. Act. XX. 17. . Heb. XIII. 7. 17. 24. 1 Cor. XII. 28. Mat. XXVIII. 18. 19. 20. Mat. XVI. 19. Mat. XVIII. 17. 18. Ioh. XX. 21. 22. 23. 2 Cor. 6. 7. 8. 3) 1 Cor. V. cap. 1 Tim. V. 20. Mat. VII. 6. 1 Tim. 20. 1 Cor. XI. 27. ad finem, cum Iudae v. 23. 4) 1 Thess. V. . 2 Thess. III. 6. 14. 15. 1 Cor. V. 4. 5. 13. Mat. XVIII. 17. Tit. I. 10. 1) Act. XV. 2. 4. 6.

ad Deum continuo earum datorem revertuntur[2]). Animae quidem Iustorum iam tum perfecte sanctificatae, coelis supremis accipiuntur, ubi Dei faciem in lumine ac gloria intuentur, corporum suorum plenam redemtionem expectantes[3]): Animae vero improborum coniiciuntur in Gehennam, ubi inter diros cruciatus in tenebris exterioribus conclusae manent, ad iudicium magni illius diei asservatae[4]). Locum autem animabus a corpore solutis extra hosce duos Scriptura Sacra non agnoscit ullum.

§. 2.

Novissimo illo die, qui comperientur in vivis non morientur quidem sed mutabuntur[5]); qui mortui fuerint resuscitabuntur omnes, ipsissimis iis corporibus quibus viventes aliquando fungebantur, ac non aliis, utut qualitate differentibus; quae denuo animabus quaeque suis aeterno coniugio unientur[6]).

§. 3.

Iniustorum corpora ad dedecus per potentiam Christi suscitabuntur; iustorum autem corpora per spiritum eius ad honorem, fientque haec conformia corpori ipsius glosioso[7]).

Cap. XXXIII.

De ultimo iudicio.

§. 1.

Diem Deus designavit quo mundum in iustitia iudicabit per Iesum Christum[1]); cui a Patre data est omnis potestas et iudicium[2]). Quo quidem die non solum iudicabuntur Angeli apostatici[3]), verum etiam omnes homines, quotquot uspiam in orbe terrarum aliquando vixerint, coram Christi tribunali comparebunt, ut cogitationum, dictorum, factorumque suorum rationem reddant, recipiantque simul iuxta id quod in corpore quisque fecerit, seu bonum fuerit sive malum[4]).

§. 2.

Eo autem consilio Diem hunc praestituit Deus, quo nempe misericordiae suae constaret gloria ex aeterna salute electorum,

2) Luc. XXIII. 43. Eccles. XII. 7. 3) Heb. XII. 23. 2 Cor. V. 1. 6. 8. Phil. I. 23. cum Act. III. 21. et Eph. IV. 10. 4) Luc. XVI. 23. 24. Act. I. 25. Iudae v. 6. 7. 1 Pet. III. 19. 5) 1 Thess. IV. 17. 1 Cor. XV. 51. 52. 6) Ioh. XIX. 26. 27. 1 Cor. XV. 42. 43. 44. 7) Act. XXIV. 15. Ioh. V. 28. 29. 1 Cor. XV. 43. Phil. III. 21. 1) Act. XVII. 31. 2) Ioh. V. 22. 27. 3) 1 Cor. VI. 3. Iudae v. 6. 2 Pet. II. 4. 4) 2 Cor. V. 10. Eccles. XII. 14. Rom. II. 16. Rom. XIV. 10. 12. Mat. XII. 36. 37.

iustitiae autem e damnatione r
tumaces. Tunc enim iusti intr
que plenitudinem illam gaudii
mini ventura sunt: Impii autem
gelio Iesu Christi non morem
trudentur, aeternaque perdition
a potentiae ipsius gloria profli

§

Quemadmodum Christus n
iudicii, esse velit persuasissim
terreantur, tum ob maius pi
ita sane diem ipsum vult ab h
omnem carnalem excutiant, et
qua hora venturus sit Dominus
ad dicendum Veni Domine Ies

---

5) Mat. XXV. 31. ad finem
Mat. XXV. 21. Act. III. 19. 2
11. 14. 2 Cor. V. 10. 11. 2
Rom. VIII. 23. 24. 25. 7) Mat.
35. 36. 37. Luc. XII. 35. 36.

Catechismus maior.

Quaestio.

uinam est hominis finis summus ac praecipuus?

R. Finis hominis summus ac praecipuus est deum glorifi-re [1]), eodemque perfecte frui in aeternum [2]).

Q. Unde constat esse deum?

R. Ipsissimum in homine naturae lumen, operaque Dei esse eum luculenter manifestant [3]): solum autem ipsius verbum Spi-tusque eum hominibus revelant sufficienter ac efficaciter ad sa-tem [4]).

Q. Quid est verbum Dei?

R. Scripturae sacrae Veteris ac Novi Testamenti sunt ver-m Dei [5]), unica illa fidei ac obedientiae regula [6]).

Q. Quibus modis mediisque constat Scripturas esse verbum ei?

R. Scripturae se ostendunt esse verbum Dei, maiestate sua [7]) puritate [8]), partium omnium consensu [9]), totiusque scopo, ut eo nempe omnis gloria tribuatur [10]); lumine suo et vi mirabili m convincendi tum convertendi peccatores, fideles autem con-landi ac aedificandi ad salutem [11]): eas autem esse ipsissimum ei verbum, solus Dei Spiritus in Scripturis et cum Scripturis te-imonium praebens in corde hominis plene illi potest persuadere [12]).

Q. Quid est quod praecipue docent Scripturae?

R. Duo imprimis sunt quae Scripturae docent, quid homo Deo credere debeat, quidque officii ab homine Deus exigat [13]).

Q. Quid autem de Deo nobis e Scripturis innotescit?

R. Innotescunt nobis e Scripturis quid sit Deus [14]), Personae Deitate [15]); decreta eius [16]), eorumque executio [17]).

---

1) Rom. 11, 36. 1 Corinth. 10, 31. 2) Psalm. 73, 24. ad finem. h. 17, 21. 22. 23. 3) Rom. 1, 19—20. Psalm. 19, 1. 2. 3. Act. 7, 28. 4) 1 Corinth. 2, 9. 10. 2 Tim. 3, 15. 16. 17. Isa. 59, 21.) 2 Tim. 3, 16. 2 Petr. 1, 19. 20. 21. 6) Eph. 2, 20. Apoc. 22, 3. 19. Isa. 8, 20. Luc. 16, 29. et 31. Gal. 1, 8. 9. 2 Tim. 3, 5. 16. 17. 7) Hos. 8, 12. 1 Cor. 2, 6. 7. 13. Psalm. 119, 18. 129.) Psal. 12, 6. Psalm. 119, 140. 9) Actor. 10, 43. Act. 26, 22. 0) Rom. 3, 19. 27. 11) Act. 18, 28. Heb. 4, 12. Iac. 1, 18. Psal. 9, 7. 8. 9. Rom. 15, 4. Actor. 20, 32. 12) Ioh. 16, 13. 14. 1 Ioh. , 20. 27. Ioh. 20, 31. 13) 2 Tim. 1, 13. 14) Heb. 11, 16. 15) 1 oh. 5, 7. 16) Act. 15, 14. 15. 18. 17) Act. 4, 27. 28.

elegit in Christo ad vitam aeternam, simul et ad media quibus eam consequantur[1]: idem pro suprema sua potestate, ac secundum inscrutabile voluntatis suae consilium (quo favorem exhibet abstinetve pro suo ipsius beneplacito) reliquos praeteriit, ac ad ignominiam et iram pro peccatis eorum infligendam praeordinavit, in laudem gloriae iustitiae suae[2]).

Q. Quomodo decreta sua exequitur Deus?

R. Deus exequitur decreta sua creationis operibus ac providentiae; secundum praescientiam ipsius infallibilem, voluntatisque suae consilium liberum ac immutabile[3]).

Q. Quid est Creationis opus?

R. Opus Creationis illud est, quo Deus in principio per verbum potentiae suae, mundum hunc et quae in eo continentur universa sex dierum spatio ex nihilo condidit propter semet ipsum, atque omnia quidem valde bona[4]).

Q. Quales creavit Deus Angelos?

R. Angelos[5]) omnes Deus creavit spiritus[6]), immortales[7]), sanctos[8]), scientia praestantes[9]), potentia valentes[10]), ad ipsius mandata exequendum, nomenque celebrandum[11]), non tamen immutabiles[12]).

Q. Qualem creavit Deus hominem?

R. Postquam Deus condiderat omnes alias creaturas, hominem creavit, marem quidem foeminamque[13]); viri corpus e terrae pulvere[14]), foeminae autem e costa viri fabricavit[15]); imbuitque animabus viventibus, rationalibus, ac immortalibus[16]); ad suam ipsius imaginem creavit eos[17]), in cognitione[18]), iustitia et sanctitate[19]), habentes divinam legem in cordibus suis inscriptam[20]), eandemque implendi vires[21]), dominium etiam habentes in creaturas[22]), possibilitatis tamen isthoc statu excidendi haud immunes[23]).

Q. Quaenam sunt opera divinae providentiae?

R. Opera divinae providentiae sunt Dei sanctissima[24]), sapientissima[25]), ac potentissima creaturarum suarum omnium conservatio[26]), ac gubernatio[27]), earumque ut et actionum ab iis profluentium[28]) ad suam ipsius gloriam ordinatio[29]).

Q. Qualis est Dei erga Angelos providentia?

---

1) Ephes. 1, 4. 5. 6. 2 Thess. 2. 13. 14. 2) Rom. 9, 17. 18. 21. 22. Mat. 11, 25. 26. 2 Tim. 2, 20. Iudae v. 4. 1 Petr. 2, 8. 3) Eph. 1, 11. 4) Gen. 1. cap. Heb. 11, 3. Prov. 16, 4. 5) Col. 1, 6. 6) Psal. 104, 4. 7) Mat. 22, 30. 8) Mat. 25, 31. 9) 2 Sam. 14, 17. Mat. 24, 36. 10) 2 Thess. 1, 7. 11) Psal. 103, 20. 21. 12) 2 Pet. 2, 4. 13) Gen. 1, 27. 14) Gen. 2, 7. 15) Gen. 2, 22. 16) Gen. 2, 7. cum Iob. 35, 11. et Eccles. 12, 7. et Mat. 10, 28. et Luc. 23, 43. 17) Gen. 1, 27. 18) Col. 3, 10. 19) Eph. 4, 24. 20) Rom. 2, 14. 15. 21) Eccles. 7, 29. 22) Gen. 1, 28. 23) Gen. 3, 6. Eccles. 7, 29. 24) Psal. 14, 5. 17. 25) Psal. 104, 84. Isa. 28, 29. 26) Heb. 1, 3. 27) Psal. 103, 19. 28) Mat. 10, 29. 30. 31. Gen. 45, 7. 29) Rom. 11, 36. Isa. 63, 14.

Q. In quo consistit status illius, in quem lapsus est homo, ecaminositas?

R. Status illius, in quem lapsus est homo, peccaminositas, nsistit in reatu primi peccati, quod admisit Adamus [1]), in cantia illius iustitiae in qua idem est creatus, ut etiam in corptione naturae suae, unde inhabilis prorsus, ac impotens factus t ad bonum omne spirituale; eique plane oppositus, ad malum tem omne proclivis penitus et quidem perpetuo [2]); quod *peccam originale* vulgo dicitur; indeque proveniunt peccata omnia tualia [3]).

Q. Quomodo peccatum hoc originale a primis parentibus l eorum posteros derivatur?

R. Peccatum originale a primis parentibus ad eorum posteros rivatur per generationem naturalem; adeo ut omnes in peccato ncepti natique sint, quotquot ab iis ea ratione procreantur [4]).

Q. Quam autem miseriam intulit lapsus humano generi?

R. Lapsus intulit humano generi non solum communionis cum eo iacturam [5]), verum etiam iram eius et maledictionem; adeo natura simus irae filii [6]), Satanae mancipia [7]), et suppliciis ibuscunque meritissime obnoxii, tam in hoc seculo quam turo [8]).

Q. Quaenam sunt peccati in praesenti saeculo supplicia?

R. Supplicia peccati in praesenti seculo sunt, cum interna, imi nempe caecitas [9]), sensus reprobus [10]), illusiones fortes [11]), rities cordis [12]), conscientiae horror [13]), et affectus viles [14]): m etiam externa, cuiusmodi sunt, creaturarum nostri causa madictio Divina [15]), omniaque quotquot nobis adveniunt, mala, sive rporibus, sive nominibus, fortunis, amicis, aut negotiis demum stris adversentur [16]), una cum ipsa morte [17]).

Q. Quaenam sunt peccati supplicia in futuro seculo?

R. Supplicia peccati in seculo futuro sunt, a iucundissima ei praesentia separatio sempiterna, continui, aeterni et exquisisimi animae corporisque in igne gehennae cruciatus [18]).

Q. An humanum genus universum perire sinit Deus in statu ccati ac miseriae?

R. Deus universum genus humanum non derelinquit in statu ccati ac miseriae periturum [19]), in quem scilicet inciderant pri-

---

1) Rom. 5, 12. 19. 2) Rom. 3, 10. ad 20. Eph. 2, 1. 2. 3. Rom. 6. Rom. 8, 7. 8. Gen. 6, 5. 3) Iac. 1, 14. 15. Mat. 15, 19. Psal. 51, 5. Iob. 14, 4. Iob. 15, 14. Ioh. 3, 6. 5) Gen. 3, 8. . 24. 6) Eph. 2, 2. 3. 7) 2 Tim. 2, 26. 8) Gen. 2, 17. Lam. 39. Rom. 6, 23. Mat. 25, 41. 46. Iudae v. 7. 9) Eph. 4, 18.) Rom. 1, 28. 11) 2 Thes. 2, 11. 12) Rom. 2, 5. 13) Isa. 33, Gen. 4, 13. Mat. 27, 4. 14) Rom. 1, 26. 15) Gen. 3, 17.) Deut. 28, 15. ad finem. 17) Rom. 12, 23. 18) 2 Thes. 1, 9. Marc. 44. 46. 48. Luc. 16, 24. 19) 1 Thes. 5, 9.

bus gratia salusque cunctis gentibus, plenius, evidentius, ac efficacius exhibetur [1]).

Q. Quis est foederis gratiae Mediator?

R. Foederis gratiae Mediator unicus est Dominus Iesus Christus [2]), qui quum esset aeternus Dei Filius coëssentialis Patri et coaequalis [3]), in plenitudine temporis homo factus est [4]), adeoque fuit, et usque durat, Deus et homo, e naturis duabus integris distinctisque, persona unica in aeternum [5]).

Q. Quomodo autem Christus Filius Dei cum esset, factus est homo?

R. Christus Dei filius factus est homo, dum corpus verum, animamque rationalem assumeret sibi [6]), vi Spiritus sancti in utero, atque substantia Virginis Mariae conceptus et ex eadem natus [7]), immunis tamen a peccato [8]).

Q. Quae necessitas id exegit, ut Deus esset idem qui Mediator?

R. Necessum erat, ut Deus esset qui Mediator, cum ut humanam naturam sub ira Dei infinita, ac potestate mortis laborantem sustentaret [9]), et quodammodo suffulciret ne succumberet; tum vero etiam ut perpessionibus suis, obedientiae ac intercessioni pretium faceret ac efficaciam [10]); quo iustitiae Dei satisfaceret [11]), favorem eius conciliaret [12]), populum acquireret peculiarem [13]), Spiritum suum iis daret [14]), eorumque hostes omnes debellaret [15]), ipsosque perduceret ad aeternam salutem [16]).

Q. Quae autem necessitas quamobrem homo esset Mediator?

R. Oportebat Mediatorem esse hominem, quo naturam nostram veheret [17]), obedientiam legi praestaret [18]), inque natura nostra, cum pati posset tum intercedere [19]); ut infirmitatum nostrarum sensu communi nobiscum afficeretur [20]); ut nos denique Filiorum adoptionem reciperemus [21]), et consolationem accessumque ad thronum gratiae cum confidentia consequeremur [22]).

Q. Unde necessarium erat, ut Mediator esset Θεάνθρωπος sive in una eademque persona Deus et homo?

R. Necessum erat ut Mediator, cuius erat Deum ac hominem conciliare, ipse et Deus et homo existeret, et persona quidem unica, ut opera utriusque naturae propria, a Deo pro nobis ac-

1) 2 Cor. 3, 6. ad finem. Heb. 8, 6. 10. 11. Matt. 28, 19. 2) 1 Tim. 2, 5. 3) Iohn. 1, 1. 14. Ioh. 10, 30. Phil. 2, 6. 4) Gal. 4, 4. 5) Luc. 1, 35. Rom. 9, 5. Col. 2, 9. Heb. 7, 14. 25. 6) Ioh. 1, 14. Mat. 26, 38. 7) Luc. 1, 27. 31. 35. 42. Gal. 4, 4. 8) Heb. 4, 15. Heb. 7, 16. 9) Act. 2, 24. 25. Rom. 1, 4. cum Rom. 4, 25. Heb. 9, 14. 10) Act. 20, 28. Heb. 9, 14. Heb. 7, 25. 26. 27. 28. 11) Rom. 3, 24. 25. 26. 12) Eph. 1, 6. Mat. 3, 17. 13) Tit. 2, 13. 14. 14) Gal. 4, 6. 15) Luc. 1, 68. 69. 71. 74. 16) Heb. 5, 8. 9. Heb. 9, 11. ad 16. 17) Heb. 2, 16. 18) Gal. 4, 4. 19) Heb. 2, 14. Heb. 7, 24. 25. 20) Heb. 4, 15. 21) Gal. 4, 5. 22) Heb. 4, 16.

R. Humiliationis Christi status erat humilis illa conditio, qua nostri ergo gloria sua semet exinanivit, formam servi in se suscepit, cum in conceptione et ortu, tum in vita et morte; imo vero etiam a morte usque ad eius resurrectionem [1].

Q. Quomodo in conceptione et nativitate sua humiliavit se Christus?

R. Christus in conceptione et nativitate sua semetipsum humiliavit, eo quod ab omni aeterno Filius Dei quamvis esset in sinu Patris, nihilominus tamen in plenitudine temporis Filius hominis fieri dignatus sit; factus ex muliere humilis conditionis, ex eaque nasci, cum variis insolitae demissionis circumstantiis [2].

Q. Quomodo Christus in vita sua semet humiliavit?

R. Christus in vita sua semet humiliavit, legi, quam perfecte implevit [3], subiiciendo semet [4], quinetiam conflictando iniustissimis mundi iniuriis [5], tentationibus Satanae [6], carnisque suae infirmitatibus, tam naturae humanae communibus, quam tenuem eius conditionem consequentibus [7].

Q. Quomodo Christus semet in morte sua humiliavit?

R. Christus humiliavit se in morte sua, in quantum a Iuda proditus [8], a Discipulis suis derelictus [9], a mundo ludibrio habitus ac reiectus [10], damnatus a Pilato, a persecutoribus suis excruciatus [11], et cum terroribus mortis ac potestatibus tenebrarum conflictatus, pondusque irae Divinae [12] quum senserat ac sustinuerat, animam suam deposuit oblationem pro peccatis [13], ignominiosam, dolorificam ac maledictam crucis mortem subeundo [14].

Q. In quo constabat Christi post mortem humiliatio?

R. Christi post mortem humiliatio in hoc constabat, quod sepultus fuerit [15], atque in statu mortuorum et sub potestate mortis ad tertium usque diem commoratus [16], quod alias quidem hisce verbis expressum est ac significatum, *Descendit ad inferos.*

Q. Quis erat exaltationis Christi status?

R. Status exaltationis Christi complectitur eius resurrectionem [17], et ascensum [18], ut et sessionem eius ad dextram Patris [19], reditumque ad mundum iudicandum [20].

Q. Quomodo erat Christus in resurrectione sua exaltatus?

R. Christus resurrectione sua est exaltatus, eo quod cum

---

1) Phil. 2, 6. 7. 8. Luc. 1, 31. 2 Cor. 8, 9. Act. 2, 24. 2) Ioh. 1, 14. 18. Gal. 4, 4. Luc. 2, 7. 3) Mat. 5, 17. Rom. 5, 19. 4) Gal. 4, 4. 5) Psal. 22, 6. Heb. 12, 2. 3. 6) Mat. 4, 1. ad 12. Luc. 4, 13. 7) Heb. 2, 17. 18. Heb. 4, 15. Isa. 52, 13. 14. 8) Mat. 27, 4. 9) Mat. 26, 56. 10) Isa. 53, 2. 3. 11) Mat. 27, 26. ad 50. Ioh. 19, 34. 12) Luc. 22, 44. Mat. 27, 46. 13) Isa. 53, 10. 14) Phil. 2, 8. Heb. 12, 2. Gal. 3, 13. 15) 1 Cor. 15, 3. 4. 16) Psal. 16, 10. cum Act. 2, 24. 25. 26. 27. 31. Rom. 6, 9. Mat. 12, 40. 17) 1 Cor. 15, 4. 18) Marc. 16, 19. 19) Eph. 1, 20. 20) Act. 1, 11. Act. 17, 31.

crificii merito[1]; quinetiam declarando velle se meritum illud um universis credentibus applicari[2], omnes adversus eos crimiitiones diluendo[3]; denique conscientiae tranquillitatem, lapsibus rum quotidianis non obstantibus[4], accessum ad thronum grae cum confidentia[5], eorumque cum personarum[6]) tum obeentiae[7]) acceptationem eis procurando.

Q. Quomodo exaltandus est Christus cum redierit mundum dicaturus?

R. Christus, quum iudicaturus mundum redierit, in eo extabitur, quod ipse, qui ab hominibus impiis iniuste iudicatus est condemnatus[8]), novissimo illo die in potentia maxima[9]), pleque gloriae tum suae tum paternae manifestatione, stipatus unirsis angelis suis sanctis[10]), redibit cum celeusmate, cum voce rchangeli et cum buccina Dei[11]), mundum iudicaturus in iuitia[12]).

Q. Quaenam beneficia mediatione sua impetravit Christus?

R. Christus mediatione sua impetravit redemtionem[13]), una im omnibus aliis foederis gratiae beneficiis[14]).

Q. Unde autem fit, quod beneficiorum, quae Christus impeavit, sumus participes?

R. Participes facti sumus beneficiorum quae impetravit Chrius per eorundem nobis applicationem[15]), quod Dei Spiritus ancti opus imprimis est[16]).

Q. Quinam redemtionis per Christum fiunt participes?

R. Redemtio iis omnibus certo applicatur, et communicatur ficaciter pro quibus eam Christus acquisivit[17]), qui quidem suo iisque tempore a Spiritu sancto potentes fiunt in Christum crere secundum Evangelium[18]).

Q. An fieri potest, ut qui Evangelium nunquam audiverunt, leoque nec Christum norunt, nec in eum credunt, vivendo secunim naturae lumen, aeternam salutem consequantur?

R. Qui Evangelium nunquam audiverunt[19]), Christumque leo ignorant[20]), nec in eum credunt, salvari nequeunt[21]), summam licet operam navaverint moribus suis ad naturae lumen[22]), tiusque quam profitentur religionis legem componendis[23]), neque alio quovis salus est extra Christum solum[24]), qui Salvator est onnisi corporis sui, hoc est Ecclesiae[25]).

---

1) Heb. 1, 3. 2) Iob. 3, 16. Ioh. 17, 9. 20. 24. 3) Rom. 8, 3. 34. 4) Rom. 5, 1. 2. 1 Ioh. 2, 1. 2. 5) Heb. 4, 16. 6) Eph. , 6. 7) 1 Pet. 2, 5. 8) Act. 3, 14. 15. 9) Mat. 24, 30. 10) Luc. , 26. Math. 25, 31. 11) 1 Thes. 4, 16. 12) Act. 17, 31. 13) Heb. 12. 14) 2 Cor. 1, 20. 15) Ioh. 1, 11. 12. 16) Tit. 3, 5. 6. 7) Eph. 1, 13. 14. Ioh. 6, 37. 39. Ioh. 10, 15. 16. 18) Eph. 2, 8. Cor. 4, 13. 19) Rom. 10, 14. 20) 2 Thes. 1, 8. 9. Eph. 2, 12. oh. 1, 10 11. 12. 21) Ioh. 8, 24. Marc. 16, 16. 22) 1 Cor. 1, 20. 21. 2. 23. 24. 23) Ioh. 4, 22. Rom. 9, 31. 32. Phil. 3, 4. 5. 6. 7. 9. 24) Act. 4, 12. 25) Eph. 5, 23.

io accepto, per verbum suum Spiritumque ad Iesum Christum is invitat atque trahit [1]), salutariter mentes eorum illuminans [2]), luntates renovans [3]), ac potenter determinans, adeo quidem ut ır se mortui licet in peccatis sint, hac ratione tamen volentes ınt ac potentes, vocationi ipsius liberrime respondere, gratiamıe inibi oblatam et exhibitam excipere quidem et amplexari [4]).

Q. An soli electi vocantur efficaciter?

R. Omnes et soli electi vocantur efficaciter [5]), quamvis alii iam verbi ministerio externe vocari et possint et soleant [6]), ommunesque nonnullas operationes Spiritus experiri [7]), qui ob ontumacem suum gratiae sibi oblatae neglectum et contemptum, ınquam vere ad Christum accedunt, in sua nempe infidelitate ıam iustissime derelicti [8]).

Q. Qualis est communio in gratia quae membris Ecclesiae visibilis cum Christo intercedit?

R. Communio in gratia quae membris Ecclesiae invisibilis ım Christo intercedit, est eorum de virtute mediationis Christi ırticipatio, in iustificatione [9]), adoptione [10]), sanctificatione et iicquid aliud sit, quod eorum cum ipso unionem in hac vita mafestat [11]).

Q. Quid est iustificatio?

R. Iustificatio est actus gratuitae Dei erga peccatores graae [12]), quo peccata illorum omnia condonat, personas eorum pro ıstis in conspectu ipsius acceptat reputatque [13]), non quidem ropter quicquam in iis productum aut ab iis praestitum [14]), veım propter solam Christi perfectam obedientiam, ac plenam sasfactionem a Deo illis imputatam [15]), receptam autem fide soım [16]).

Q. Quomodo est iustificatio actus gratiae Dei gratuitae?

R. Quamquam Christus obedientia et morte sua, iustitiae ivinae proprie, realiter, ac plene illorum vice, qui iustificantur, ıtisfecit [17]), nihilominus tamen in quantum Deus satisfactionem, uam ab illis poterat exegisse, a vade acceptavit, vademque hunc s procuravit, filium nempe suum unicum [18]), imputans iis iustiıam eius [19]), nihilque ab iis ad iustificationem eorum re-

---

1) 2 Cor. 5, 20. cum 2 Cor. 6, 1. 7. Ioh. 6, 44. 2 Thes. 2, 13. 4. 2) Act. 26, 18. 1 Cor. 2, 10. 12. 3) Ezech. 11, 19. Ezech. 6, 26. 27. Ioh. 6, 45. 4) Eph. 2, 5. Phil. 2, 13. Deut. 30, 6.) Act. 13, 48. 6) Matt. 22, 14. 7) Matt. 7, 22. Mat. 13, 20. 21. Ieb. 6, 4. 5. 8) Ioh. 12, 38. 39. 40. Act. 28, 25. 26. 27. Ioh. 6, 64. 65. sal. 81, 11. 12. 9) Rom. 8, 30. 10) Eph. 1, 5. 11) 1 Cor. 1, 30. 2) Rom. 3, 22. 24. 25. Rom. 4, 5. 13) 2 Cor. 5, 19. 21. Rom. 3, 2. 24. 25. 27. 28. 14) Tit. 3, 5. 7. Eph. 1, 7. 15) Rom. 5, 17. 18. 19. lom. 4, 6. 7. 8. 16) Act. 10, 43. Gal. 2, 16. Phil. 3, 9. 17) Rom. 5, . 9. 10. 19. 18) 1 Tim. 2, 5. 6. Heb. 10, 10. Mat. 20, 28. Dan. , 24. 26. Isa. 53, 4. 5. 6. et 10. 11. 12. Heb. 7, 22. Rom. 8, 32. Pet. 1, 18. 19. 19) 2 Cor. 5, 21.

sacrificii merito[1]); quinetiam declarando velle se meritum illud suum universis credentibus applicari[2]), omnes adversus eos criminationes diluendo[3]); denique conscientiae tranquillitatem, lapsibus eorum quotidianis non obstantibus[4]), accessum ad thronum gratiae cum confidentia[5]), eorumque cum personarum[6]) tum obedientiae[7]) acceptationem eis procurando.

Q. Quomodo exaltandus est Christus cum redierit mundum iudicaturus?

R. Christus, quum iudicaturus mundum redierit, in eo exaltabitur, quod ipse, qui ab hominibus impiis iniuste iudicatus est et condemnatus[8]), novissimo illo die in potentia maxima[9]), plenaque gloriae tum suae tum paternae manifestatione, stipatus universis angelis suis sanctis[10]), redibit cum celeusmate, cum voce Archangeli et cum buccina Dei[11]), mundum iudicaturus in iustitia[12]).

Q. Quaenam beneficia mediatione sua impetravit Christus?

R. Christus mediatione sua impetravit redemtionem[13]), una cum omnibus aliis foederis gratiae beneficiis[14]).

Q. Unde autem fit, quod beneficiorum, quae Christus impetravit, sumus participes?

R. Participes facti sumus beneficiorum quae impetravit Christus per eorundem nobis applicationem[15]), quod Dei Spiritus Sancti opus imprimis est[16]).

Q. Quinam redemtionis per Christum fiunt participes?

R. Redemtio iis omnibus certo applicatur, et communicatur efficaciter pro quibus eam Christus acquisivit[17]), qui quidem suo quisque tempore a Spiritu sancto potentes fiunt in Christum credere secundum Evangelium[18]).

Q. An fieri potest, ut qui Evangelium nunquam audiverunt, adeoque nec Christum norunt, nec in eum credunt, vivendo secundum naturae lumen, aeternam salutem consequantur?

R. Qui Evangelium nunquam audiverunt[19]), Christumque adeo ignorant[20]), nec in eum credunt, salvari nequeunt[21]), summam licet operam navaverint moribus suis ad naturae lumen[22]), istiusque quam profitentur religionis legem componendis[23]), neque in alio quovis salus est extra Christum solum[24]), qui Salvator est nonnisi corporis sui, hoc est Ecclesiae[25]).

---

1) Heb. 1, 3. 2) Ioh. 3, 16. Ioh. 17, 9. 20. 24. 3) Rom. 8, 33. 34. 4) Rom. 5, 1. 2. 1 Ioh. 2, 1. 2. 5) Heb. 4, 16. 6) Eph. 1, 6. 7) 1 Pet. 2, 5. 8) Act. 3, 14. 15. 9) Mat. 24, 30. 10) Luc. 9, 26. Math. 25, 31. 11) 1 Thes. 4, 16. 12) Act. 17, 31. 13) Heb. 9, 12. 14) 2 Cor. 1, 20. 15) Ioh. 1, 11. 12. 16) Tit. 3, 5. 6. 17) Eph. 1, 13. 14. Ioh. 6, 37. 39. Ioh. 10, 15. 16. 18) Eph. 2, 8. 2 Cor. 4, 13. 19) Rom. 10, 14. 20) 2 Thes. 1, 8. 9. Eph. 2, 12. Ioh. 1, 10 11. 12. 21) Ioh. 8, 24. Marc. 16, 16. 22) 1 Cor. 1, 20. 21. 22. 23. 24. 23) Ioh. 4, 22. Rom. 9, 31. 32. Phil. 3, 4. 5. 6. 7. 8. 9. 24) Act. 4, 12. 25) Eph. 5, 23.

semina, ipsasque gratias ita excitatas, auctas et confirmatas[1]), ut magis in dies magisque peccato moriantur, atque ad novitatem vitae resurgant ac reviviscant[2]).

Q. Quid est resipiscentia ad vitam?

R. Resipiscentia ad vitam est gratia salvifica[3]) a Spiritu[4]) verboque[5]) Dei effecta in corde peccatoris, qua ex inspectu sensuque non solum periculi[6]), sed etiam turpitudinis, et exosae naturae peccatorum suorum[7]), atque e perspecta Dei erga resipiscentes in Christo misericordia[8]), ita peccata sua deflet[9]) ac detestatur[10]), ut ab iis omnibus ad Deum convertatur[11]), cum proposito et conatu in omnibus novae obedientiae viis constanter cum ipso ambulandi[12]).

Q. In quo a se invicem differunt iustificatio et sanctificatio?

R. Quamquam sanctificatio iustificationi inseparabiliter plane sit coniuncta[13]), in eo tamen differunt, quod in iustificatione Deus imputet iustitiam Christi[14]), in sanctificatione autem Spiritus eius gratiam infundat, eamque exercendi potentiam suppeditet[15]); in illa peccatum condonatur[16]), in hac sub iugum mittitur[17]): altera fideles ex aequo omnes ab ira Dei vindicante, idque in hac vita perfecte liberat, adeo ut in condemnationem nunquam incidant[18]), altera vero neque in omnibus aequalis existit[19]), neque in quoquam est in hac vita perfecta[20]), verum ad perfectionem adolescit[21]).

Q. Unde oritur sanctificationis in fidelibus imperfectio?

R. Imperfectio sanctificationis in fidelibus oritur e reliquis peccati in omni eorum parte remanentibus, perpetuis carnis adversus spiritum concupiscentiis, unde fit ut a tentationibus vincantur saepius, in peccata multa incidant[22]), in officiis suis spiritualibus suffiaminentur[23]), operaque eorum optima in conspectu Dei imperfecta sint et contaminata[24]).

Q. Annon fieri possit propter eorum qua imperfectiones, qua tentationes multas, ac peccata, quae admittunt, ut e statu gratiae tandem excidant fideles?

R. Vere fideles per amorem Dei immutabilem[25]), eiusque

---

1) Iudae v. 20. Heb. 6, 11. 12. Eph. 3, 16. 17. 18. 19. Col. 1, 10. 11. 2) Rom. 6, 4. 6. 14. Gal. 5, 24. 3) 2 Tim. 2, 25. 4) Zech. 12, 10. 5) Act. 11, 18. 20. 21. 6) Ezech. 18, 28. 30. 32. Luc. 15, 17. 18. Hos. 2, 6. 7. 7) Ezech. 36, 31. Isa. 30, 22. 8) Ioel 2, 12. 13. 9) Ier. 31, 18. 19. 10) 2 Cor. 7, 11. 11) Act. 26, 18. Ezech. 14, 6. 1 Reg. 8, 47. 48. 12) Psal. 119, 6. 59. 128. Luc. 1, 6. 2 Reg. 23, 25. 13) 1 Cor. 6, 11. 1 Cor. 1, 30. 14) Rom. 4, 6. 8. 15) Ezech. 36, 27. 16) Rom. 3, 24. 25. 17) Rom. 6, 6. 14. 18) Rom. 8, 33. 34. 19) 1 Ioh. 2, 12. 13. 14. Heb. 5, 12. 13. 14. 20) 1 Ioh. 1, 8. 10. 21) 2 Cor. 7, 1. Phil. 3, 12. 13. 14. 22) Rom. 7, 18. 23. Marc. 14, 66. ad finem. Gal. 2, 11. 12. 23) Heb. 12, 1. 24) Isa. 64, 6. Exod. 28, 38. 25) Ier. 31, 3.

bone quodam divini amoris sensu[1]), conscientiae pace, gaudio in Spiritu sancto, et spe gloriae potiuntur[2]). Quemadmodum e contrario, sensus irae Dei vindicantis, conscientiae horror, iudiciique terribilis expectatio improbis initia sunt illorum cruciatuum, qui ab illis sunt post mortem subeundi[3]).

Q. An omnes homines morientur?

R. Quandoquidem lex mortam tanquam peccati mercedem interminatur[4]), constitutum est omnibus semel mori[5]), in quantum omnes peccaverunt[6]).

Q. Quum mors sit peccati stipendium, unde fit ut a morte non eximantur iusti, postquam omnia illorum peccata in Christo remittuntur?

R. Iusti in die novissimo a morte ipsa liberabuntur, quinetiam, in ipsa morte ab aculeo eius et maledictione liberantur[7]), adeo ut quamvis moriantur, ex Dei tamen amore illud fit[8]), nempe ut hac ratione perfecte a peccato et miseria liberentur[9]), et ulterioris communionis cum Christo in gloria fiant capaces, quam tum quidem primum ingrediantur[10]).

Q. Quaenam est ea communio gloriae cum Christo qua membra Ecclesiae invisibilis immediate post mortem potiuntur?

R. Communio gloriae cum Christo, qua membra Ecclesiae invisibilis immediate post mortem potiuntur, in eo consistit, quod eorum animae in sanctitate tum demum fiant perfectae[11]), atque in supremos coelos recipiantur[12]), ubi in lumine et gloria faciem Dei intuentur[13]), corporum suorum redemtionem expectantes[14]), quae Christo vel etiam post mortem unita manent[15]), atque in sepulchris suis tanquam in lectis requiescunt[16]), donec in die novissimo animabus suis denuo uniantur[17]). Impiorum vero animae a morte continuo in gehennam detruduntur, ubi in cruciatibus et tenebris exterioribus durant, eorumque corpora in sepulchris suis tanquam in carceribus usque ad resurrectionem et magni illius diei iudicium asservantur[18]).

Q. Quid autem de resurrectione tenemur credere?

R. Credere tenemur futuram esse in die novissimo resurrectionem mortuorum tam iustorum quam iniustorum universalem[19]); quo certe tempore, quotquot in vivis reperientur, in ictu oculi mutabuntur: mortuorum autem corpora ipsissima illa, quae in se-

---

1) Rom. 5, 5. cum. 2 Cor. 1, 22. 2) Rom. 5, 1. 2. Rom. 14, 17. 3) Gen. 4, 13. Matt. 27, 4. Heb. 10, 27. Rom. 2, 9. Marc. 9, 44. 4) Rom. 6, 23. 5) Heb. 9, 27. 6) Rom. 5, 12. 7) 1 Cor. 15, 26. 56. Heb. 2, 15. 8) Isa. 57, 1. 2. 2 Reg. 22, 20. 9) Apoc. 14, 13. Eph. 5, 27. 10) Luc. 23, 43. Phil. 1, 23. 11) Heb. 12, 23. 12) 2 Cor. 5, 1. 6. 8. Phil. 1, 23. cum Act. 3, 21. et Eph. 4, 10. 13) 1 Ioh. 3, 2. 1 Cor. 13, 12. 14) Rom. 8, 23. Psal. 19, 6. 15) 1 Thes. 4, 14. 16) Isa. 57, 2. 17) Iob. 19, 26. 27. 18) Luc. 16, 23. 24. Act. 1, 25. Iudae v. 6. et 7. 19) Act. 24, 15.

pulchris prius deponebantur, animabus suis denuo in aeternum unita per potentiam Christi suscitabuntur [1]); corpora iustorum per Spiritum et vi resurrectionis Christi (quatenus eorum capitis) suscitabuntur in potentia, spiritualia, incorruptibilia, et gloriae ipsius corpori conformata [2]): corpora vero impiorum suscitabuntur in dedecore, per eundem quatenus laesum iudicem [3]).

Q. Quid est immediate post resurrectionem secuturum?

R. Post resurrectionem immediate sequetur iudicium Angelorum hominumque generale ac finale [4]), cuius diem quidem horamque nemo mortalium novit, nempe quo omnes vigiliis se et orationi addicant, semperque sint in adventum Domini praeparati [5]).

Q. Quid fiet improbis in die iudicii?

R. Improbi in die iudicii ad laevam Christi constituentur [6]), et post probationem evidentem, et conscientiae ipsorum convictionem plenam [7]), tremenda, sed iusta condemnationis sententia adversus eos pronuntiabitur [8]); deinde vero praesentia Dei gratiosa, gloriosa Christi, Sanctorum eius, angelorumque eius sanctorum omnium societate eiicientur in gehennam tormentis ineffabilibus animi corporisque puniendi cum diabolo eiusque angelis in aeternum [9]).

Q. Quid fiet iustis in die iudicii?

R. Iusti in die iudicii ad Christum in nubibus sursum rapti [10]), sistentur ad dextram eius, ubi palam agnoscentur et absolventur [11]); tum vero Christo assessores erunt, reprobos angelos hominesque iudicanti [12]), coelo excipientur [13]), ubi plene et in perpetuum peccato ac miseria liberabuntur [14]), gaudiis non concipiendis erunt repleti [15]), fient perfecte sancti et beati cum in anima, tum in corpore, consortio nempe sanctorum tam hominum quam Angelorum innumerabilium [16]), tum vero praecipue immediata Dei Patris, Domini nostri Iesu Christi et Spiritus sancti visione et fruitione in sempiternum [17]). Atque haec quidem est communio illa plena et perfecta, qua membra Ecclesiae invisibilis cum Christo in gloria, in resurrectione, et die iudicii potientur.

---

1) 1 Cor. 15, 51. 52. 53. 1 Thes. 4, 15. 16. 17. Ioh. 5, 28. 29. 2) 1 Cor. 15, 21. 22. 23. 42. 43. 44. Phil. 3, 21. 3) Ioh. 5, 27. 28. 29. 4) Mat. 25, 33. 4) 2 Pet. 2, 4. Iudae v. 6. 7. 14. 15. Mat. 25, 46. 5) Mat. 24, 36. 42. 44. Luc. 21, 35. 36. 6) Matt. 25, 33. 7) Rom. 2, 15. 16. 8) Mat. 25, 41. 42. 43. 9) Luc. 16, 26. 2 Thes. 1, 8. 9. 10) 1 Thes. 4, 17. 11) Mat. 25, 33. Mat. 10, 32. 12) 1 Cor. 6, 2. 3. 13) Matt. 25, 34. 46. 14) Eph. 5, 27. Apoc. 14, 13. 15) Psal. 16, 11. 16) Heb. 12, 22. 23. 17) 1 Ioh. 3, 2. 1 Cor. 13, 12. 1 Thes. 4, 17. 18.

Postquam iam perspeximus quid nos praecipue de Deo credere doceant Scripturae, sequitur, ut, quid exigant, tanquam hominis officium, dispiciamus.

Q. Quodnam est officium illud, quod exigit ab homine Deus?

R. Officium quod ab homine Deus exigit est obedientia voluntati eius revelatae[1]).

Q. Quid homini primum tanquam obedientiae suae regulam revelavit Deus?

R. Obedientiae regula Adamo in statu innocentiae, totique eo humano generi revelata, praeter mandatum speciale de non comedendo fructu arboris scientiae boni malique, erat lex moralis[2]).

Q. Quid est lex moralis?

R. Lex moralis est voluntatis Divinae humano generi declaratio, unumquemque dirigens obligansque ad personalem perfectam perpetuam conformitatem et obedientiam eidem exhibendam[3]); m totius hominis animae corporisque affectione ac dispositione bita, tum praestatione omnium officiorum tam sanctimoniae quam stitiae Deo hominique debitorum[4]), vitam promittens observanius, mortem autem interminans eandem violantibus[5]).

Q. Estne lex moralis homini post lapsum utilis?

R. Quamvis post lapsum nemo per legem moralem ad iustiim vitamque possit pertingere[6]), utilitatem tamen habet non ediocrem, tam omnibus hominibus communem, quam quae regenitis, a non regenitis peculiarem[7]).

Q. Quomodo omnibus utilis est lex moralis?

R. Lex moralis utilis est omnibus, ad edocendum eos sanm Dei naturam ac voluntatem[8]), suumque officium, quos etiam ligat ad consentanee ambulandum[9]): ad convincendum eos, iam sint ad observandam illam prorsus impotentes, quantaque nt et quam nefaria naturae, cordis, vitaeque suae inquinamen[10]): ad humiliandum eos e sensu peccati sui ac miseriae[11]),

---

1) Rom. 12, 1. 2. Mich. 6, 8. 1 Sam. 15, 22. 2) Gen. 1, 26. 27. om. 2, 14. 15. Rom. 10, 5. Gen. 2, 17. 3) Deut. 5, 1. 2. 3. 31. , Luc. 10, 26. 27. Gal. 3, 10. 1 Thes. 5, 23. 4) Luc. 1, 75. ct. 24, 16. 5) Rom. 10, 5. Gal. 3, 10. 12. 6) Rom. 8, 3. Gal. 2, . 7) 1 Tim. 1, 8. 8) Lev. 11, 44. 45. Lev. 20, 7. 8. Rom. 7, 12. Mic. 6, 8. Iac. 2, 10. 11. 10) Psal. 19, 11. 12. Rom. 3, 20. om. 7, 7. 11) Rom. 3, 9. 23.

quo constare possit iis evidentius quam necessarius eis Christus sit[1], quamque perfecta ipsius obedientia[2].

Q. Quis peculiaris usus legis moralis hominibus non regenitis?

R. Lex moralis usui est non regenitis ad conscientias ipsorum expergefaciendas, ut fugiant ab ira ventura[3], eosque ad Christum adigendos[4]; vel si in statu peccati permanserint, ut omni excusatione nudi[5], et maledictioni legis subiecti[6] relinquantur.

Q. Quis usus legis moralis regenitis specialis?

R. Quamvis qui regenerantur et in Christum credunt, a lege morali, quatenus erat foedus operum, liberentur[7], adeo ut inde nec iustificentur[8], nec condemnentur[9]; nihilominus praeter eius generales usus cum universo humano genere iis communes, est iis porro speciali modo utilis, nempe ut inde intelligere possint quantum Christo debeant, qui eorum loco eorumque bono eam praestitit, eiusque maledictionem subiit[10]; utque adeo inde ad maiorem gratitudinem provocentur[11], eandemque manifestandam maiori cura semetipsos legi tanquam obedientiae suae normae conformando[12].

Q. Ubinam summarie comprehenditur lex moralis?

R. Lex moralis summarie comprehenditur in decem praeceptis decalogi, quae voce Dei in monte Sinai tradita, ab eoque inscripta in duabus tabulis lapideis[13], descripta vero extant *Exodi* 20. quatuor quidem mandata prima officium nostrum erga Deum; reliqua sex officium nostrum erga homines complectuntur[14].

Q. Ut Decalogus recte intelligatur, quaenam regulae sunt observandae?

R. Ut Decalogus recte intelligatur, isthaec regulae sunt observandae.

1) Lex est perfecta, unumquemque obligans ad accuratam totius hominis cum iustitia eiusdem congruentiam, ad obedientiam integram et perpetuam, adeo quidem ut summam exigat cuiusque officii perfectionem, gradum vero peccati minimum quemque prohibeat[15].

2) Lex est spiritualis, adeoque non minus intellectum, volun-

---

1) Gal. 3, 21. 22. 2) Rom. 10, 4. 3) 1 Tim. 1, 9. 10. 4) Gal. 3, 24. 5) Rom. 1, 20. cum Rom. 2, 15. 6) Gal. 3, 10. 7) Rom. 6, 14. Rom. 7, 4. 6. Gal. 4, 4. 5. 8) Rom. 3, 20. 9) Gal. 3, 13. Rom. 8, 1. 10) Rom. 7, 24. 25. Gal. 3, 13. 14. Rom. 8, 3. 4. 11) Luc. 1, 68. 69. 74. 75. Col. 1, 12. 13. 14. 12) Rom. 7, 22. Rom. 12, 2. Tit. 2, 11. 12. 13. 14. 13) Deut. 10, 4. Exod. 34, 1. 2. 3. 4. 14) Matt. 22, 37. 38. 39. 40. 15) Psal. 19, 7. Iac. 2, 10. Matt. 5, 21. ad finem.

tem, affectiones, ceterasque omnes animae potentias pertingit, quam verba, opera, gestusque externos [1]).

3) Res una eademque, respectu alio atque alio, in pluribus mandatis aut praecipitur aut prohibetur [2]).

4) Quemadmodum ubi officium praecipitur, peccatum ei contrarium prohibetur [3]); ubicunque vero prohibetur peccatum quodvis, ibi etiam praecipitur officium eidem contrarium [4]): ad eundem modum ubi promissum subiungitur, includitur ei contraria comminatio [5]); ubi vero interminatio subnectitur, contrarium ibi promissum subintelligitur [6]).

5) Quod Deus prohibet id nullo tempore faciendum est [7]), quod vero praecipit semper quidem tamquam officium nobis incumbit [8]); at unumquodque officium particulare omni tempore praestare non tenemur [9]).

6) Sub uno seu peccato sive officio eiusdem generis omnia aut prohibentur, aut praecipiuntur, una cum omnibus eorum causis, mediis, occasionibus, ut etiam quaecunque eorum vel speciem habent, cum omnibus eorundem irritamentis [10]).

7) Quicquid nobis ipsis aut prohibetur aut praecipitur, illud conari tenemur, pro eo statu in quo sumus constituti, ut etiam ab aliis pro illorum statu ac officio aut declinetur aut praestetur [11]).

8) Quicquid aliis praecipitur, in eo pro ratione status vocationisque nostrae adiutores iis esse debemus [12]); summe autem cavere ne cum aliis in iis quae ipsis prohibentur simus participes [13]).

Q. Quae specialia sunt nobis in decem praeceptis consideranda?

R. Consideranda nobis sunt in decem praeceptis cum praefatio, tum mandati cuiusque substantia; tum etiam denique rationes illae quae praeceptis nonnullis quo magis fiant efficacia subnectuntur.

Q. Quaenam est praefatio mandatis praemissa?

R. Praefatio mandatis praemissa in hisce verbis continetur [*Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi e terra Aegypti, e domo servitutis* [14])] ubi primatum suum Deus manifestat, ut qui Iehova nempe sit, aeternus, immutabilis, ac omnipotens Deus [15]),

---

1) Rom. 7, 14. Deut. 6, 5. cum Mat. 22, 37. 38. 39. Matt. 5, 21. 22. 27. 28. 36. ad finem. 2) Col. 3, 5. Amos 8, 5. Prov. 1, 19. 1 Tim. 6, 10. 3) Isa. 58, 13. Deut. 6, 13. cum Mat. 4, 9. 10. Mat. 15, 4. 5. 6. 4) Mat. 5, 21. 22. 23. 24. 25. Eph. 4, 28. 5) Exod. 20, 12. cum Prov. 30, 17. 6) Ier. 18, 7. 8. Exod. 20, 7. cum Psal. 15, 1. 4. 5. et Psal. 24, 4. 5. 7) Iob. 13, 7. 8. Rom. 3, 8. Iob. 36, 21. Heb. 11, 25. 8) Deut. 4, 8. 9. 9) Mat. 12, 7. 10) Mat. 5, 21. 22. 27. 28. Mat. 15, 4. 5. 6. Heb. 10, 24. 25. 1 Thess. 5, 22. Iudae v. 23. Gal. 5, 26. Col. 3, 21. 11) Exod. 20, 10. Lev. 19, 17. Gen. 18, 19. Iosh. 24, 15. Deut. 6, 6. 7. 12) 2 Cor. 1, 24. 13) 1 Tim. 5, 22. Eph. 5, 11. 14) Exod. 20, 2. 15) Isa. 44, 6.

vis illi debiti in hoc mandato imperati omissio vel neglectus[1]: eum ignorare[2]), aut oblivisci[3]); conceptus[4]) opinionesque[5]) falsi, indignae ac impiae de ipso cogitationes[6]), audax et curiosa in illius secreta inquisitio[7]): impietas omnis[8]), odium Dei[9]), amor sui[10]), sui studium[11]), et alia quaevis animi nostri, voluntatis, affectionumve rebus aliis inordinata ac immoderata applicatio, earumve a Deo vel totalis vel partialis avocatio[12]), credulitas vana[13]), infidelitas[14]), haeresis[15]), fides erronea[16]), diffidentia[17]), desperatio[18]), incorrigibilitas[19]) ac stupiditas sub iudiciis Dei[20]), durities cordis[21]), superbia[22]), praesumptio[23]), carnalis securitas[24]), tentatio Dei[25]), mediorum non licitorum usus[26]), in licitis fiducia[27]), oblectationes et gaudia carnalia[28]), zelus corruptus, coecus ac imprudens[29]); tepeditas[30]) et languor in rebus Dei[31]), a Deo abalienatio nostri, ac apostasia[32]); preces aut cultus quivis religiosus exhibitus sanctis, Angelis, aut creaturis aliis quibuscunque[33]), pactiones quaevis cum diabolo, eum consulere[34]), iisque quae ab illo suggeruntur, auscultare[35]), fidei nostrae et conscientiae dominos homines constituere[36]), Deum ac mandata eius parvi aestimare, et contemnere[37]); spiritum eius contristare ac impugnare[38]), dispensationes eius moleste ac impatienter ferre, eiusdem stulta incusatio ob ea quae nobis infligit mala[39]), laudem boni cuiusvis quod aut sumus, possumus, aut possidemus, fortunae[40]), idolis[41]), nobismetipsis[42]), aut alii cuicunque creaturae impertire[43]).

Q. Illa verba in primo mandato [Coram me] *quid nos praecipue docent?*

R. Verba isthaec [*Coram me*] sive coram facie mea in primo mandato nos docent Deum qui videt omnia, peccatum alium quemvis habendi Deum cum imprimis advertere, tum vero eo offendi plurimum; nempe ut argumento sit quo nos a peccato isthoc absterreamur, peccatum vero ipsum ut aggravetur tanquam impuden-

---

1) Isa. 43, 22. 23. 24. 2) Ier. 4, 22. Hos. 4, 1. 6. 3) Ier. 2, 32. 4) Act. 17, 23. 29. 5) Isa. 40, 18. 6) Psal. 50, 21. 7) Deut. 29, 29. 8) Tit. 1, 16. Heb. 12, 16. 9) Rom. 1, 30. 10) 2 Tim. 3, 2. 11) Phil. 2, 21. 12) Ioh. 2, 15. 16. 1 Sam. 2, 29. Col. 3, 2. 5. 13) 1 Ioh. 4, 1. 14) Heb. 3, 12. 15) Gal. 5, 20. Tit. 3, 10. 16) Act. 26, 9. 17) Psal. 78, 22. 18) Gen. 4, 13. 19) Ier. 5, 3. 20) Isa. 42, 25. 21) Rom. 2, 5. 22) Ier. 13, 15. 23) Psal. 19, 13. 24) Zeph. 1, 12. 25) Mat. 4, 7. 26) Rom. 3, 8. 27) Ier. 17, 5. 28) 2 Tim. 3, 4. 29) Gal. 4, 17. Ioh. 16, 2. Rom. 10, 2. Luc. 9, 54. 55. 30) Apoc. 3, 16. 31) Apoc. 3, 1. 32) Ezech. 14, 5. Isa. 1, 4. 5. 33) Rom. 10, 13. 14. Hos. 4, 12. Act. 10, 25. 26. Apoc. 19, 10. Mat. 4, 10. Col. 2, 18. Rom. 1, 25. 34) Lev. 20, 6. 1 Sam. 28, 7. 11. cum 1 Chron. 10, 13. 14. 35) Act. 5, 3. 36) 2 Cor. 1, 24. Mat. 23, 9. 37) Deut. 32, 15. 2 Sam. 12, 9. Prov. 13, 13. 38) Act. 7, 51. Ephes. 4, 30. 39) Psal. 73, 2. 3. 14. 15. 22. Iob. 1, 22. 40) 1 Sam. 6, 7. 8. 9. 41) Dan. 5, 23. 42) Deut. 8, 17. Dan. 4, 30. 43) Hab. 1. 16.

tissima provocatio[1]), ut nos denique quam ei exhibemus obedientiam, eandem praestare tanquam in ipsius conspectu excitemur[2]).

Q. Quodnam est secundum praeceptum?

R. Secundum praeceptum est [*Non facies tibi imaginem quamvis sculptilem, aut similitudinem rei cuiusvis, quae est in coelis superne, aut inferius in terris, aut in aquis infra terram; non incurvabis te iis, nec eis servies: siquidem ego Dominus Deus tuus, Deus sum Zelotypus, visitans iniquitates Patrum in filios ad tertiam usque quartamque progeniem osorum mei, exhibens vero misericordiam ad millenas usque diligentium me, ac mandata mea observantium*[3])].

Q. Quaenam sunt officia quae in secundo praecepto imperantur?

R. Officia quae in secundo praecepto imperantur sunt cultum religiosum ac instituta quae Deus in verbo suo instituit recipere, observare, pura ac integra conservare[4]). Cuiusmodi sunt preces et gratiarum actio in nomine Christi[5]); verbi lectio, praedicatio ac auditio[6]); Sacramentorum administratio et receptio[7]); Ecclesiae regimen ac disciplina[8]); ministrorum ordo ac stipendia[9]); ieiunia religiosa[10]); iurare per nomen Dei[11]), eique vota nuncupare[12]); prout etiam cultus omnis falsi improbatio, detestatio, et impugnatio[13]); eiusque simul et monumentorum omnium idololatriae, pro ea quam uniuscuiusque status ac vocatio dederit facultate, extirpatio[14]).

Q. Quaenam peccata in secundo mandato prohibentur?

R. Peccata in secundo mandato prohibita sunt, cultus cuiusvis religiosi a Deo ipso non instituti excogitatio omnis[15]), per consilia promotio[16]), iniunctio[17]), exercitium[18]), ac approbatio qualiscunque[19]); religionis falsae toleratio[20]); fictio cuiuslibet quae Deum repraesentet, aut tres personas, vel earum quamlibet, sive interne id in animo et mente nostra fiat, sive externe per modum imaginis cuiusvis aut similitudinis creaturae cuiuscunque[21]); omnis eiusdem cultus[22]), aut in eo vel per illud Dei[23]); cuiusvis quae ficta numina repraesentet fabricatio[24]), omnisque eorum cultus,

1) Ezech. 8, 5. ad finem. Psal. 44, 20. 21. 2) 1 Chron. 28, 9. 3) Exod. 20, 4. 5. 6. 4) Deut 32, 46. 47. Mat. 28, 20. Act. 2, 42. 1 Tim. 6, 13. 14. 5) Phil. 4, 6. Eph. 5, 20. 6) Deut. 17, 18. 19. Act. 15, 21. 2 Tim. 4, 2. Iac. 1, 21. 22. Act. 10, 33. 7) Mat. 28, 19. 1 Cor. 11, 2. ad 30. 8) Mat. 18, 15. 16. 17. Mat. 16, 19. 1 Cor. 5. cap. 1 Cor. 12, 28. 9) Eph. 4, 11. 12. 1 Tim. 5, 17. 18. 1 Cor. 9, 7. ad 15. 10) Ioel 2, 12. 13. 1 Cor. 7, 5. 11) Deut. 6, 13. 12) Isa. 19, 21. Psal. 76, 11. 13) Act. 17, 16. 17. Psal. 16, 4. 14) Deut. 7, 5. Isa. 30, 22. 15) Num. 15, 39. 16) Deut. 13, 6. 7. 8. 17) Hos. 5, 11. Mich. 6, 16. 18) 1 Reg. 12, 33. 19) Deut. 12, 30. 31. 32. 20) Deut. 13, 6. ad 12. Zech. 13, 2. 3. Apoc. 2, 2. 14. 15. 20. Apoc. 17, 12. 16. 17. 21) Deut. 4, 15. 16. 17. 18. 19. Act. 17, 29. Rom. 1, 21. 22. 23. 25. 22) Dan. 3, 18. Gal. 4, 8. 23) Exod. 32, 5. 8. 24) Exod. 32, 8.

que quae ad ea spectant officia [1]), commenta quaeque superstitiosa [2]), cultum Divinum corrumpentia [3]), eidem addentia vel detrahentia [4]), seu a nobismet ipsis inventa ac suscepta fuerint [5]), sive traditione ab aliis recepta [6]), nomine licet ac titulo antiquitatis [7]), consuetudinis [8]), devotionis [9]), bonae intentionis aut alio praetextu quoviscunque [10]); simonia [11]); sacrilegium [12]); omnis denique cultus ac officiorum divinorum quae Deus instituit, neglectus [13]), contemptus [14]), impeditio [15]), aut impugnatio [16]).

Q. Quaenam sunt rationes annexae secundo mandato, quibus nos ad eius observationem magis impellamur?

R. Rationes annexae secundo mandato, quibus ad eius observationem magis impellamur, hisce verbis comprehensae [*Siquidem ego Dominus Deus tuus, Deus sum Zelotypus, visitans iniquitates Patrum in filios ad tertiam usque quartamque progeniem osorum mei, exhibens vero misericordiam ad millenas usque diligentium me, ac mandata mea observantium* [17])] sunt (praeter Dei supremum in nos Dominum ac ius nostri peculiare) [18]) fervens ipsius pro cultu suo Zelus [19]), vindex adversus cultum quemvis falsum indignatio, tanquam spirituale quoddam adulterium [20]); tum etiam quod huiusce mandati violatores habeat Deus pro ipsius osoribus, in eosque se per varias progenies animadversurum interminetur [21]), eius autem observatores habeat pro amicis suis ac mandatis ipsius obtemperantibus, ac misericordiam iis per multas generationes polliceatur [22]).

Q. Quodnam est mandatum tertium?

R. Mandatum tertium est [*Nomen Domini Dei tui inaniter non usurpabis; non enim eum pro insonte habebit Dominus qui nomen eius inaniter adhibuerit* [23])].

Q. Quid autem exigitur in mandato tertio?

R. Tertium mandatum a nobis exigit ut Dei nomen, tituli, attributa [24]), instituta [25]), ut verbum [26]), sacramenta [27]), preces [28]), iuramenta [29]), vota [30]), sortes [31]), ut opera ipsius [32]), et quicquid demum sit quo se notum facit, sancte ac reverenter,

---

1) 1 Reg. 18, 26. 28. Isa. 65, 11. 2) Act. 17, 22. Col. 2, 21. 22. 23. 3) Mal. 1, 7. 8. 14. 4) Deut. 4, 2. 5) Psal. 106, 39. 6) Mat. 15, 9. 7) 1 Pet. 1, 18. 8) Ier. 44, 17. 9) Isa. 65, 3. 4. 5. Gal. 1, 13. 14. 10) 1 Sam. 13, 11. 12. 1 Sam. 15, 21. 11) Act. 8, 18. 12) Rom. 2, 22. Mal. 3, 8. 13) Exod. 4, 24. 25. 26. 14) Mat. 22, 5. Mal. 1, 7. 13. 15) Mat. 23, 13. 16) Act. 13, 44. 45. 1 Thes. 2, 15. 16. 17) Exod. 20, 5. 6. 18) Psal. 45, 11. Apoc. 15, 3. 4. 19) Exod. 34, 13. 14. 20) 1 Cor. 10, 20. 21. 22. Ier. 7, 18. 19. 20. Ezech. 16, 26. 27. Deut. 32, 16. 17. 18. 19. 20. 21) Hos. 2, 2. 3. 4. 22) Deut. 5, 29. 23) Exod. 20, 7. 24) Mat. 6, 9. Deut. 28, 58. Psal. 29, 2. Psal. 68, 4. Apoc. 15, 3. 4. 25) Mal. 1, 14. Eccles. 5, 1. 26) Psal. 138, 2. 27) 1 Cor. 11, 24. 25. 28. 29. 28) 1 Tim. 2, 8. 29) Ier. 4, 2. 30) Eccles. 5, 2. 4. 5. 6. 31) Act. 1, 24. 26. 32) Iob. 36, 24.

in cogitatione[1]), meditatione[2]), verbo[3]), scriptione[4]), adhibeantur, et quidem per professionem sanctam[5]), et conversationem idoneam[6]), ad Dei gloriam[7]), ac bonum tam nostrum[8]), quam aliorum[9]).

Q. Quaenam peccata sunt prohibita in tertio mandato?

R. Peccata in tertio mandato prohibita sunt, neglectus utendi Divino nomine eo quo requiritur modo[10]), atque [illegible] eiusdem ignorante[11]), vana[12]), minus reverente, profana[13]), superstitiosa[14]), ac impia mentione, aut alio usu titulorum eius, attributorum[15]), institutorum[16]), operumve[17]); blasphemia[18]); periurio[19]); Impiae execrationes[20]), impia iuramenta[21]), vota[22]), ac sortilegia[23]), quaeviscunque iuramentorum nostrorum, votorumque quae licita sunt violatio[24]), quae de rebus non licitis observatio[25]), adversus Dei decreta, et providentiam[26]) obmurmuratio, aut expostulatio[27]); eadem curiose rimari[28]), et perverse applicare; verbum Dei aut partem eius aliquam perperam interpretari[29]), male applicare[30]), aut quovis modo pervertere[31]), ad iocos profanos[32]), ad quaestiones curiosas ac inutiles, ad altercationes vanas, aut falsae Doctrinae defensionem[33]). Verbi Dei abusus, vel creaturarum, aut rei cuiusvis sub nomine Dei comprehensae, ad incantamenta[34]), aut ad [illegible]rias seu libidines sive actiones[35]); malevolentia[36]), contemptu[37]), contumelia[38]), aut quovis modo impugnare veritatem, gratiam, viasque Dei[39]); religionis professio hypocritica, aut in alium quam par est finem[40]), eam pro dedecore habere[41]), eive esse dedecori; absque solatio[42]), imprudenter[43]), infructuose[44]), et cum offensione ambulando[45]), vel apostasia ab eadem[46]).

---

1) Mal. 3, 16. 2) Psal. 8. per totum. 3) Col. 3, 17. [illegible] 105, 2. 5. 4) Psal. 102, 18. 5) 1 Pet. 3, 15. Mich. 4, 6. 6) [illegible] 1, 27. 7) 1 Cor. 10, 31. 8) Ier. 32, 39. 9) 1 Pet. 2, [illegible] 10) Mal. 2, 2. 11) Act. 17, 23. 12) Prov. 30, 9. 13) Mal. 1, [illegible] 7. 12. Mal. 3, 14. 14) 1 Sam. 4, 3. 4. 5. Ier. 7, 4. 9. 10. 14. [illegible] 2, 20. 21. 22. 15) 2 Reg. 18, 30. 35. Exod. 5, 2. Psal. [illegible] 16) Psal. 50, 16. 17. 17) Isa. 5, 12. 18) 2 Reg. 19, 22. Lev. [illegible] 11. 19) Zech. 5, 4. Zech. 8, 17. 20) 1 Sam. 17, 43. 2 Sam. [illegible] 21) Ier. 5, 7. Ier. 23, 10. 22) Deut. 23, 18. Act. 23, 12. 14. 23) [illegible] 3, 7. Esth. 9, 24. Psal. 22, 18. 24) Psal. 24, 4. Ezech. 17, [illegible] 25) Mar. 6, 26. 1 Sam. 25, 22. 32. 33. 34. 26) Rom. 3, 5. 7. Rom. [illegible] 27) Eccles. 8, 11. Eccl. 9, 3. Ps. 39. per totum. 28) Rom. 9, [illegible] 29) Deut. 29, 29. 30) Matt. 5, 21. ad finem. 31) Ezech. [illegible] 32) 2 Pet. 3, 16. Matt. 22, 34. ad 31. 33) Isa. 22, 31. Ier. [illegible] 36. 38. 34) 1 Tim. 1, 4. 6, 7. 1 Tim. 6, 4. 5. 20. 2 Tim. 2, [illegible] 3, 9. 35) Deut. 18, 10. 11. 12. 13. 14. Act. 19, 13. 36) 2 Tim. [illegible] Rom. 13, 13. 14. 1 Reg. 21, 9. 10. Iudae v. 4. 37) Act. 13, [illegible] 3, 12. 38) Ps. 1, 1. 2 Pet. 3, 3. 39) 1 Pet. 4, 4. 40) Act. [illegible] 45. 46. 50. Act. 4, 18. Act. 19, 9. 1 Thes. 2, 16. Heb. [illegible] 41) 2 Tim. 3, 5. Matt. 23, 14. Matt. 6, 1. 2. 5. 16. 42) Marc. [illegible] 43) Psal. 73, 14. 15. 44) 1 Cor. 6, 5. 6. Eph. 5, 15. 16. 17. 45) [illegible] 5, 4. 2 Pet. 1, 8. 9. 46) Rom. 2, 23. 24. Gal. 3, 1. 3. Heb. [illegible]

Q. Quaenam sunt rationes annexae tertio mandato?

R. Rationes tertio mandato in hisce verbis annexae [*Domini i tui*] illisque [*non enim eum pro insonte habebit Dominus ; nomen eius inaniter adhibuerit*[1])] sunt, quoniam is Dominus ., nosterque Deus; proindeque nomen eius profanare, eove ovis modo abuti non debemus[2]), praesertim quoniam tantum est ut ille huius mandati transgressores absolvat eisque parcat, iustum eius iudicium minime eos effugere passurus sit[3]), hominum censuras ac supplicia multi licet eorum subterfugiant[4]).

Q. Quodnam est mandatum quartum?

R. Mandatum quartum est [*Memineris diem sabbati ut nctifices eum; sex diebus operaberis, et facies omne opus um, septimus vero dies sabbatum Domini Dei tui, opus in eo llum facies tu, neque filius tuus, neque filia tua, nec servus us, nec ancilla tua, neque iumentum tuum, nec hospes tuus icunque intra portas tuas commoratur: Nam sex diebus per- cit Dominus coelum, terramque, mare, et quicquid in illis ntinetur, septimo vero die requievit, quamobrem benedixit Do- inus diei sabbati, eumque sanctificavit*][5]).

Q. Quid exigitur in quarto mandato?

R. Quartum mandatum ab omnibus exigit sanctificationem ve sanctam Deo observationem temporis illius difiniti quod ipse verbo suo designavit, nominatim e septenis diebus unum inte- um, qui a mundi primordiis usque ad resurrectionem Christi es erat septimus; exinde autem dies septimanae primus ad finem que mundi observandus. Qui Christianum sabbatum est[6]), ac N. T. dicitur *Dies Dominicus*[7]).

Q. Quomodo sanctificandum est sabbatum, sive dies Dominicus?

R. Sanctificandum est sabbatum sive dies Dominicus sancta er totum diem quiete[8]), non tantum ab eiusmodi operibus quae novis tempore sunt illicita; verum etiam ab eiusmodi negotiis undanis ac recreationibus quae aliis diebus sunt licita[9]); quin- tiam hoc habendo in deliciis, totum illud tempus (nisi quod ad pera necessitatis ac misericordiae requiritur)[10]) in exercitiis divini ultus publicis privatisque insumendo[11]); quem in finem corda obis sunt praeparanda, ac ea providentia, diligentia et modera- ione disponenda sunt, ac tempestive conficienda mundana negotia, t magis expediti simus ac idonei illius diei officiis praestandis[12]).

1) Exod. 20, 7. 2) Lev. 19, 22. 3) Ezech. 36, 21. 22. 23. Deut. 8, 58. 59. Zech. 5, 2. 3. 4. 4) 1 Sam. 2, 12. 17. 22. 24. cum 1 Sam. , 13. 5) Exod. 20, 8. 9. 10. 11. 6) Deut. 5, 12. 13. 14. Gen. 2, 2. 3. Cor. 16, 1. 2. Act. 20, 7. Matt. 5, 17. 18. Isa. 56, 2. 4. 6. 7. 7) Apoc. , 10. 8) Exod. 20, 8. 10. 9) Exod. 16, 25. 26. 27. 28. Neh. 13, 15. 6. 17. 18. 21. 22. Ier. 17, 21. 22. 10) Matt. 12, 1. ad 13. 11) Isa. 8, 13. Luc. 4, 16. Act. 20, 7. 1 Cor. 16, 1. 2. Psal. 92. Tit. Isa. 6, 23. Lev. 23, 3. 12) Exod. 20, 8. Luc. 23, 54. 56. Exod. 16, 22. 5. 26. 29. Neh. 13, 19.

Q. Cur ad patres fami
cipue dirigitur mandatum de

R. Mandatum de sab
ad Patres-familiarum reliquo
ipsi teneantur id observare,
bus qui subduntur ipsorum re
niam proclives sunt eos qui
quo minus id faciant[1]).

Q. Quaenam sunt pecc

R. Peccata prohibita
quae inibi exiguntur omissio
tans, negligens, et inutilis pr
illius diei profanatio, seu o
est[4]), sive operibus, dictis,
recreationes non necessariis [5]

Q. Quaenam sunt ratio
bus ad eiusdem observationem

R. Rationes annexae q
observationem vehementius u
aequitate, sex dies e septem
Deo, sibi vero ipsi unicum r
operaberis et facies omne opus
die proprietatis vendicatione [
Dei tui[7])] ab Exemplo Dei q
ramque, mare et quicquid in
requievit] atque a benedictione
solum illum consecrando ut
verum ordinando ut medium
sanctificantibus [*quamobrem be*
que sanctificavit[8])].

Q. Quare ponitur in p
mineris] ?

R. Vox [*Memineris*] po
ti[9]), partim propter summum
quandoquidem exinde plurim
nostra ad ipsum observandum [1
reliqua mandata omnia melius
memoria summa illa beneficia
vanda, quae totam religionem

1) Exod. 20, 10. Iosh. 24, 15.
Exod. 23, 12. 2) Ezech. 22, 26.
32. Amos 8, 5. Mal. 1, 13. 4)
Isa. 58, 13. 6) Exod. 20, 9.
9) Exod. 20, 8. 10) Exod. 16,
42. Neh. 13, 19. 11) Psal. 92.
19. 20. 12) Gen. 2, 2. 3. Psal. 118,

artim etiam quoniam proni sumus in illius oblivionem [1]), eo quod um minus hoc a nobis exigat naturale lumen [2]); tum libertatem aturalem minuat in rebus alias non illicitis [3]); quodque semel intum septenis diebus recurrat, multaque negotia mundana interveniant quae mentes nostras nimium saepe abstrahunt quo minus el de nostri ad illum praeparatione, vel de celebratione eiusdem ogitemus [4]); Denique quod Satanas eiusque administri huiusce iei gloriam, ae vel etiam memoriam delere plurimum annitantur, empe quo irreligionem omnem, ae impietatem introducant [5]).

Q. Quaenam est summa sex mandatorum quae officium ostrum erga homines complectuntur?

R. Sex mandatorum quae officium nostrum erga homines omplectuntur haec summa est, nempe ut proximum nostrum erinde atque nosmetipsos diligamus [6]); idemque aliis faciamus, uod nobis ab eis factum vellemus [7]).

Q. Quodnam est mandatum quintum?

R. Quintum mandatum est [*Honora Patrem tuum et Matrem uam, ut prolongentur dies tui in terra illa quam tibi largitur ominus Deus tuus* [8])].

Q. Quinam Patris ac Matris nomine in quinto mandato ignificantur?

R. Patris ac Matris nomine in quinto mandato significantur on solum Parentes naturales [9]), verum etiam superiores omnes, eu aetate [10]), sive donis [11]), tum vero imprimis illi qui nobis unere vel authoritate ex ordinatione Divina praesunt, sive in amilia [12]), sive in Ecclesia [13]), sive in republica [14]).

Q. Quamobrem vero superiores Pater ac Mater nuncupantur?

R. Superiores Pater ac Mater nuncupantur, cum ut intelligant illi debere se in omnibus erga inferiores suos officiis arentum naturalium amorem ac indulgentiam imitari, habita tamen relationis ratione [15]): tum ut inferiores inde ad officia sua aiore cum promptitudine et alacritate superioribus suis tanquam arentibus praestanda inducantur [16]).

Q. Quis est mandati quinti generalis scopus?

R. Mandati quinti scopus generalis est illorum officiorum raestatio ad quae pro variis relationibus nostris tenemur mutuo, uatenus inferiores sumus, superiores, aut aequales [17]).

Q. Quis superioribus ab inferioribus debetur honos?

---

1) Ezech. 22, 26. 2) Neh. 9, 14. 3) Exod. 34, 21. 4) Deut. , 14. 15. Amos 8, 5. 5) Lam. 1, 7. Ier. 17, 21. 22. 23. Neh. 13, 15. d 23. 6) Matt. 22, 39. 7) Matt. 7, 12. 8) Exod. 20, 12.) Prov. 23, 22. 25. Eph. 6, 1. 2. 10) 1 Tim. 5, 1. 2. 11) Gen. 4, 0. 21. 22. Gen. 45, 8. 12) 2 Reg. 5, 13. 13) 2 Reg. 2, 12. 2 Reg. 13. 4. Gal. 4, 19. 14) Isai. 49, 23. 15) Eph. 6, 4. 2 Cor. 12, 14. Thes. 2, 7. 8. 11. Num. 11, 11. 12. 16) 1 Cor. 4, 14. 15. 16. 2 Reg. . 13. 17) Eph. 5, 21. 1 Pet. 2, 17. Rom. 12, 10.

Q. Quaenam sunt peccata superiorum?

R. Superiorum peccata (praeter neglectum eorum quae ab ...s exiguntur officiorum)[1]) sunt, seipsos[2]) h. e. suam ipsorum ...riam[3]), otium, lucrum aut voluptatem[4]) inordinate appetere; ...ere quae sunt illicita[5]), aut quae ab inferioribus praestari queunt[6]), eis ut male agant consulere[7]), vel male agentibus ...imos facere[8]), ac favere[9]); dehortari ac deterrere a bene ...endo, bene autem agentes male tractare[10]); eos indebite castī...re[11]), iniuriae, tentationi ac periculo negligenter eos aut expo...re aut permittere[12]); provocare ad iram[13]); aut quocunque ...do semet ipsos dehonestare, autoritatemque suam imminuere, ...uste, imprudenter, acerbe vel remisse se gerendo[14]).

Q. Quaenam sunt aequalium officia?

R. Officia aequalium sunt dignitatis ac valoris sui invicem ...ionem habere[15]); honorem tribuendo alterum alteri antecel...e[16]); de alterius donis aut profectu tanquam de propriis gau...re mutuo[17]).

Q. Quaenam sunt aequalium peccata?

R. Aequalium peccata sunt (praeter neglectum eorum quae iis exiguntur officiorum[18])) alterius invicem dignitatem parvi ...cere[19]), donis invidere[20]); de auctis honoribus, aut prospe...ate dolore affici[21]), superioritatem in se invicem usurpare[22]).

Q. Quaenam est ratio quinto mandato annexa, qua magis ...s ad eius observationem urgeamur?

R. Ratio annexa quinto mandato in hisce verbis [*Ut pro...gentur dies tui in terra illa quam tibi largitur Dominus Deus ...us*[23])] est, qua longaevitas ac prosperitas diserte promittitur ...nibus hoc mandatum observantibus, quatenus nempe Dei glo...ie, eorumque bono conducant[24]).

Q. Quodnam est mandatum sextum?

R. Mandatum sextum est [*Non occides*[25])].

Q. Quae autem sunt officia in sexto mandato imperata?

R. Officia in sexto mandato imperata sunt, studia quaeque ...dula, licitique conatus vitam nostram[26]) aliorumque[27]) con...rvandi; omnibus cum cogitationibus tum destinationibus obsi-

---

1) Ezech. 34, 2. 3. 4. 2) Phil. 2, 21. 3) Ioh. 5, 44. Ioh. 7, 18. Isa. 56, 10. 11. Deut. 17, 17. 5) Dan. 3, 4. 5. 6. Act. 4, 17. 18. Exod. 5, 10. ad 18. Matt. 23, 2. 4. 7) Matt. 14, 8. cum Mar. 6, . 8) 2 Sam. 13, 28. 9) 1 Sam. 3, 13. 10) Ioh. 7, 46.47. 48.49. Col. 21. Exod. 5, 17. 11) 1 Pet. 2, 18. 19. 20. 12) Gen. 38, 11. 26. ...t. 18, 17. 13) Eph. 6, 4. 14) Gen. 9, 21. 1 Reg. 12, 13. 14. 15. 16. Reg. 1, 6. 1 Sam. 2, 29. 30. 31. 15) 1 Pet. 2, 17. 16) Rom. 12, 10.) Rom. 12, 15. 16. Phil. 2, 3. 4. 18) Rom. 13, 8. 19) 2 Tim. 3. 20) Act. 7, 9. Gal. 5, 26. 21) Num. 12, 2. Esth. 6, 12. 13.) 3 Ioh. v. 9. Luc. 22, 24. 23) Exod. 20, 12. 24) Deut. 5, 16. Reg. 8, 25. Eph. 6, 2. 3. 25) Exod. 20, 13. 26) Eph. 5, 28. 29.) 1 Reg. 18, 4.

fectuum [1]), verborum [2]), gestuumque [3]), castitas; eiusque in
bis ipsis ac in aliis conservatio [4]), oculorum sensuumque
nnium vigil custodia [5]), temperantia [6]), inter castos versari [7]), in
statu modestia [8]), coniugium continentiae donum non haben-
m [9]), coniugalis amor [10]), ac cohabitatio [11]); in vocationibus
bor diligens [12]); occasionum omnium impuritatis fuga, ac tenta-
num eo tendentium resistentia [13]).

Q. Quae sunt peccata prohibita in mandato septimo?

R. Peccata in mandato septimo prohibita sunt, cum ne-
ectus officiorum quae exiguntur [14]), tum etiam adulterium, for-
catio [15]), raptus, incestus [16]), sodomia, ac libidines omnes
n naturales [17]): impurae quaeque imaginationes, cogitationes,
tentiones, affectionesque [18]), corrupta omnia turpiaque colloquia,
sve auscultatio [19]), oculorum lascivia [20]), gestus impudens levis-
e, vestitus immodestus [21]), coniugiorum licitorum prohibitio [22]),
icitorum dispensatio [23]), prostibulorum approbatio, toleratio,
ercitium, eorundemque frequentatio [24]); vota coelibatus illa-
eantia [25]), matrimonii dilatio indebita [26]); polygamia, qua plu-
s habet, aut vir uxores, aut foemina maritos eodem tempore [27]);
iustum divortium [28]), aut desertio iniusta [29]), otium, gula, ebrie-
s [30]), consortii impudici usus [31]), ut et lascivarum cantionum,
rorum, picturarum, saltationum, ludorum scenicorum [32]),
nium denique quae impudicitiae motus excitare in nobis aliisve
ssint, omnesque impudicitiae actus [33]).

Q. Quodnam est mandatum octavum?

R. Mandatum octavum est [*Non furaberis* [34])].

Q. Quaenam sunt officia octavo mandato imperata?

R. Officia octavo praecepto imperata sunt, veritas, fideli-
s, iustitiaque in contractibus ac hominum inter se commerciis [35]),
um cuique tribuere [36]), restitutio bonorum, si quae iniuste ab

---

1) 1 Thess. 4, 4. Iob. 31, 1. 1 Cor. 7, 34. 2) Col. 4, 6. 3) 1 Pet.
2. 4) 1 Cor. 7, 2. 35. 36. 5) Iob. 31, 1. 6) Act. 24, 24. 25.
Prov. 2, 16. ad 21. 8) 1 Tim. 2, 9. 9) 1 Cor. 7, 2. 10) Prov.
19. 20. 11) 1 Pet. 3, 7. 12) Prov. 31, 11. 27. 28. 13) Prov.
8. Gen. 39, 8. 9. 10. 14) Prov. 5, 7. 15) Heb. 13, 4. Gal. 5, 19.
) 2 Sam. 13, 14. 1 Cor. 5, 1. 17) Rom. 1, 24. 26. 27. Lev. 20, 15. 16.
) Mat. 5, 28. Mat. 15, 19. Col. 3, 5. 19) Eph. 5, 3. 4. Prov. 7, 5.
. 22. 20) Isa. 3, 16. 2 Pet. 2, 14. 21) Prov. 7, 10. 13. 22) 1 Tim.
3. 23) Lev. 18, 1. ad 21. Marc. 6, 18. Mal. 2, 11. 12. 24) 1 Reg.
, 12. 2 Reg. 23, 7. Deut. 23, 17. 18. Lev. 19, 29. Ier. 5, 7. Prov. 7,
. 25. 26. 27. 25) Matt. 19, 10. 11. 26) 1 Cor. 7, 7. 8. 9. Gen. 38, 26.
) Mal. 2, 14. 15. Mat. 19, 5. 28) Mal. 2, 16. Matt. 5, 32. 29) 1 Cor.
12. 13. 30) Ezech. 16, 49. Prov. 23, 30. 33. 31) Gen. 39, 10.
ov. 5, 8. 32) Eph. 5, 4. Ezech. 23, 14. 15. 16. Isa. 23, 15. 16. 17.
. 3, 16. Marc. 6, 22. Rom. 13, 13. 1 Pet. 4, 3. 33) 2 Reg. 9,
. cum Ier. 4, 30. et Ezech. 23, 40. 34) Exod. 20, 15. 35) Psal.
, 2. 4. Zech. 7, 4. 10. Zech. 8, 16. 17. 36) Rom. 13, 7.

ostrae familiari indebite inferendi [1]), uti et debito usu, ac solatio
x rebus nobis a Deo donatis percipiendo nostrimet defraudatio [2]).

Q. Quodnam est mandatum nonum?

R. Mandatum nonum est [*Non eris advèrsus proximum tum testis mendax*] [3]).

Q. Quae sunt officia nono mandato imperata?

R. Officia nono mandato imperata sunt, veritatem inter ominines [4]), bonumque nomen et existimationem proximi aeque ac ostrum conservare [5]), ac promovere; veritatem publice agnoscere : defendere [6]), eam ex animo [7]), sincere [8]), libere [9]), plane [10]), leneque [11]) proloqui eamque solam, cum in rebus forensibus ac iridicis [12]), tum in aliis rebus quibuscunque [13]); bene de pro-:mis nostris prae charitate existimare [14]), eorumque bonum nomen nare, cupere, deque eo gaudere [15]); de ipsorum infirmitatibus olore affici [16]), easque cooperire [17]); dona et gratias eorum lubenr agnoscere [18]); eorum innocentiam propugnare [19]), bonam de famam prompte excipere [20]), obloquutiones vero non nisi invite lmittere [21]); delatores [22]), adulatores [23]), ac detrectatores reiire [24]); nominis nostri amorem curamque gerere, illudque ubi ıus est, defendere [25]); promissiones licitas praestare [26]); quaenque denique vera sunt, quaecunque honesta, quaecunque amalia, quaecunque boni nominis, eis studere, ea facere [27]).

Q. Quaenam sunt peccata nono praecepto prohibita?

R. Peccata nono praecepto prohibita sunt, veritatem aut ımen seu proximorum sive nostrum quocunque modo violare [28]), m vero praecipue in iudiciis publicis [29]) testimonium falsum aebere [30]), testes falsos subornare [31]), scienter ac prudenter ılam causam aut praesentia aut patrocinio defendere, veritatem ıpudenter ac vultuose opprimere [32]), sententiam iniustam ferre [33]), ıod malum est bonum, quod vero bonum est malum dicere, ıprobos secundum opera iustorum remunerare, iustos autem secunım opera improborum [34]); testamenta vel tabulas subiicere aut

1) Prov. 21, 17. Prov. 23, 20. 21. Prov. 28, 19. Eccles. 4, 8. 2) Eccles. 2. 1 Tim. 5, 8. 3) Exod. 20, 16. 4) Zech. 8, 16. 5) 3 Ioh. v. 12. Prov. 31, 8. 9. 7) Psal. 15, 2. 8) 2 Chron. 19, 9. 9) 1 Sam.), 4. 5. 10) Ios. 7, 19. 11) 2 Sam. 14, 18.-19. 20. 12) Lev. 19, i. Prov. 14, 5. 25. 13) 2 Cor. 1, 17, 18. Eph. 4, 25. 14) Heb. 9. 1 Cor. 13, 7. 15) Rom. 1, 8. 2 Ioh. v. 4. 3 Ioh. v. 3. 4.) 2 Cor. 2, 4. 2 Cor. 12, 21. 17) Prov. 17, 9. 1 Pet. 4, 8.) 1 Cor. 1, 4. 5. 7. 2 Tim. 1, 4. 5. 19) 1 Sam. 22, 14. 20) 1 Cor. , 6. 7. 21) Psal. 15, 3. 22) Prov. 25, 23. 23) Prov. 26, 24. 25.) Psal. 101, 5. 25) Prov. 22, 1. Ioh. 8, 49. 26) Psal. 15, 4.) Phil. 4, 8. 28) 1 Sam. 17, 28. 2 Sam. 16, 3. 2 Sam. 1, 9. 10. . 16. 29) Lev. 19, 15. Hab. 1, 4. 30) Prov. 19, 5. Prov. 6, 16.). 31) Act. 6, 13. 32) Ier. 9, 3. 5. Act. 24, 2. 5. Psal. 12, 3. 4. sal. 52, 1. 2. 3. 4. 33) Prov. 17, 15. 1 Reg. 21, 9. 10. 11. 12. 43.) Isa. 5, 23.

ancillam, non bovem, non asinum, neque aliud denique quicquam quod est proximi tui [1] *)*].

Q. Quaenam sunt officia quae decimo praecepto exiguntur?

R. Officia quae decimo praecepto exiguntur sunt, acquiescentia sorti nostrae adeo perfecta [2]), totiusque animae nostrae adeo benevola in proximum dispositio, ut omnes interni nostri motus ac affectus eum spectantes ad bonum ipsius tendant, idemque promoveant universum [3]).

Q. Quae vero sunt peccata decimo mandato prohibita?

R. Peccata decimo mandato prohibita sunt, rerum nostrarum displicentia [4]), invidia [5]), dolorque de bono proximi [6]), una cum motibus affectibusque circa res eius indebitis quibuscunque [7]).

Q. Quisquamne potest mandata Dei perfecte observare?

R. Nemo potis est vel e seipso [8]), vel ex gratia quavis in hac vita recepta mandata Dei perfecte implere [9]), verum ea quotidie violat cum cogitationibus [10]), tum dictis, factisque [11]).

Q. An vero sunt omnes legis Divinae transgressiones sua natura atque in conspectu Dei ex aequo graves?

R. Omnes leges Divinae transgressiones non sunt ex aequo graves; verum peccata quaedam aliis, tam sua natura, quam propter varias eorundem aggravationes, sunt in conspectu Dei graviora [12]).

Q. Quaenam sunt aggravitiones illae quibus peccata alia aliis redduntur graviora?

R. Peccatis aggravationes accedunt

A personis delinquentibus [13]), nempe si illis aetas provectior sit [14]), si plus habeant experientiae, aut gratiae [15]), quoque magis professione religionis [16]), donis [17]), dignitate [18]), ac munere sunt praestantes [19]), si sint aliorum duces [20]), quorumque exemplum plures possit ad imitationem invitare [21]).

A personis laesis [22]), si immediate adversus Deum [23]), eius attributa [24]), cultumque [25]); adversus Christum, eiusque gratiam [26]); Spiritum Sanctum [27]), eius testimonium [28]), ac opera-

---

1) Exod. 20, 17. 2) Heb. 13, 5. 1 Tim. 6, 6. 3) Iob. 31, 29. Rom. 12, 15. Psal. 122, 7. 8. 9. 1 Tim. 1, 5. Esth. 10, 3. 1 Cor. 13, 4. 5. 6. 7. 4) 1 Reg. 21, 4. Esth. 5, 13. 1 Cor. 10, 10. 5) Gal. 5, 26. Iac. 3, 14. 16. 6) Psal. 112, 9. 10. Neh. 2, 10. 7) Rom. 7, 7. 8. Rom. 13, 9. Col. 3, 5. Deut. 5, 21. 8) Iac. 3, 2. Ioh. 15, 5. Rom. 8, 3. 9) Eccles. 7, 20. 1 Ioh. 1, 8. 10. Gal. 5, 17. Rom. 7, 18. 19. 10) Gen. 6, 5. Gen. 8, 21. 11) Rom. 3, 9. ad 21. Iac. 3, 2. ad 13. 12) Ioh. 19, 11. Ezech. 8, 6. 13. 15. 1 Ioh. 5, 16. Psal. 78, 17. 32. 56. 13) Ier. 2, 8. 14) Iob. 32, 7. 9. Eccl. 4, 13. 15) 1 Reg. 11, 4. 9. 16) 2 Sam. 12, 14. 1 Cor. 5, 1. 17) Iac. 4, 17. Luc. 12, 47. 48, 18) Ier. 5, 4. 5. 19) 2 Sam. 12, 7. 8. 9. Ezech. 8, 11. 12. 20) Rom. 2, 17. ad 25. 21) Gal. 2, 11. 12. 13. 14. 22) Mat. 21, 38. 39. 23) 1 Sam. 2, 25. Act. 5, 4. Psal. 51, 4. 24) Rom. 2, 4. 25) Mal. 1, 8. 14. 26) Heb. 2, 2. 3. Heb. 12, 25. 27) Heb. 10, 29. Mat. 12, 31. 32. 28) Eph. 4, 30.

tiones [1]); adversus superiores,
aut relatione aliqua speciali co
adversus sanctorum quemlibet
ipsorum aut aliorum quorumvi
omnium sive multorum [7]).

A peccati natura et qua
verba sit [9]), aut plura mandat
neat [10]); si non solum in co
aut factis expressum sit [11]); s
tionem nullam admittat [13]); si
cia [15]), iudicia Dei [16]), natura
nem [18]), admonitionem public
siasticas [20]), punitiones civiles
posita, promissa [22]), vota [2
facta aut hominibus [25]); si d
mo [27]), insolenter [28]), imp
tiose [31]), frequenter [32]), re
diuturnitate [35]), aut recidivati

A temporis [37]), locique
nico [39]), aliisve temporibus di
mediate praecedat [41]), vel s
quae istiusmodi malis vel pra
tur [43]); si publice aut coram
inde aut coinquinatum iri [44]).

Q. Quid de Deo meretu

R. Peccatum vel minim

---

1) Heb. 6, 4. 5. 2) Iudae v
30, 17. 2 Cor. 12, 15. Psal. 55
11. Mat. 18, 6. 1 Cor. 6. 8. Ap
14, 13. 15. 21. 6) Ezech. 13,
23, 15. 7) 1 Thess. 2, 15. 16.
finem. 9) Ezra. 9, 10. 11. 12.
1 Tim. 6, 10. Prov. 5, 8. 9. 10.
11) Iac. 1, 14. 15. Mat. 5, 22.
2, 23. 24. 13) Deut. 22, 22. cun
11, 21. 22. 23. 24. Ioh. 15, 22.
4, 8. ad 12. Ier. 5, 3. 17) Ro
5, 22. Tit. 3, 10. 11. 19) Prov.
21) Prov. 27, 22. Prov. 23, 35.
20. Ier. 42, 5. 6. 20. 21. 2
24) Lev. 26, 25. 25) Prov. 2, 1
27) Ier. 6, 16. 28) Num. 15,
Prov. 7, 13. 30) Psal. 52, 1.
33) Zech. 7, 11. 12. 34) Prov.
8. 9. 10. 11. 2. Pet. 2, 20. 21.
10. Isa. 26, 10. 39) Ezech. 2
Num. 25, 6. 7. 41) 1 Cor. 11,
7, 14. 15. Ioh. 13, 27. 30. 43)
1 Sam. 2, 22. 23. 24.

Dei Dominium [1]), bonitatem [2]), et sanctitatem [3]), iustamque eius legem fiat [4]), iram eius ac maledictionem [5]) tam in hac vitâ [6]) quam futura commereretur [7]), neque potest nisi Christi sanguine expiari [8]).

Q. Quid a nobis exigit Deus, quo iram eius ac maledictionem nobis debitam propter legis transgressionem, effugiamus?

R. Quo iram ac maledictionem Dei propter transgressionem legis nobis debitam effugiamus, a nobis exigit resipiscentiam erga Deum, fidemque erga Dominum nostrum Iesum Christum [9]), ac diligentem mediorum externorum usum, quibus communicat nobis Christus mediationis suae beneficia [10]).

Q. Quaenam sunt externa illa media quibus Christus nobis mediationis suae communicat beneficia?

R. Media externa ac ordinaria quibus Christus communicat Ecclesiae suae mediationis suae beneficia sunt instituta eius omnia; imprimis autem verbum, sacramenta et oratio, quae quidem omnia electis fiunt ad salutem efficacia [11]).

Q. Quomodo fit verbum efficax ad salutem?

R. Spiritus Dei lectionem verbi, praecipue vero praedicationem reddit medium efficax illuminandi [12]), convincendi, humiliandique peccatores [13]), eosque amoliendi ab omni confidentia sui, ad Christum autem pertrahendi [14]), ac ad imaginem eius conformandi [15]), eiusque eos voluntati subiugandi [16]), quin etiam confirmandi eos adversus tentationes omnes corruptionesque [17]), aedificandi in gratia [18]), eorumque corda in sanctitate ac solatio per fidem ad salutem stabiliendi [19]).

Q. Estne igitur verbum Dei ab omnibus legendum?

R. Quamvis omnibus non sit permissum, ut verbum Dei publice legant coram toto coetu [20]), nullum tamen est genus hominum quod seorsim [21]), ac in familiis suis illud legere non tenetur [22]), in quem finem scripturae sacrae sunt ex originalibus in vulgares linguas transferendae [23]).

---

1) Iac. 2, 10. 11. 2) Exod. 20, 1. 2. 3) Hab. 1, 13. Lev. 10, 3. Lev. 11, 44. 45. 4) 1 Ioh. 3, 4. Rom. 7, 12. 5) Eph. 5, 6. Gal. 3, 10. 6) Lam. 3, 39. Deut. 28, 15. ad finem 7) Mat. 25, 41. 8) Heb. 9, 22. 1 Pet. 1, 18. 19. 9) Act. 20, 21. Mat. 3, 7. 8. Luc. 13, 3. 5. Act. 16, 30. 31. Ioh. 3, 16. 18. 10) Prov. 2, 1. ad 6. Prov. 8, 33. ad finem. 11) Mat. 28, 19. 20. Act. 2, 42. 46. 47. 12) Neh. 8, 8. Act. 26, 18. Psal. 19, 8. 13) 1 Cor. 14, 24. 25. 2 Chron. 34, 18. 19. 26. 27. 28. 14) Act. 2, 37. 41. Act. 8, 27. ad 39. 15) 2 Cor. 3, 18. 16) 2 Cor. 10, 4. 5. 6. Rom. 6, 17. 17) Mat. 4, 4. 7. 10. Eph. 6, 16. 17. Psal. 19, 11. 1 Cor. 10, 11. 18) Act. 20, 32. 2 Tim. 3, 15. 16. 17. 19) Rom. 16, 25. 1 Thes. 3, 2. 10. 11. 12. Rom. 15, 4. Rom. 10, 13. 14. 15. 16. 17. Rom. 1, 16. 20) Deut. 31, 9. 11. 12. 13. Neh. 8, 2. 3; Neh. 9, 3. 4. 5. 21) Deut. 17, 19. Apoc. 1, 3. Ioh. 5, 39. Isa. 34, 16. 22) Deut. 6, 6. 7. 8. 9. Gen. 18, 17. 19. Psal. 78, 5. 6. 7. 23) 1 Cor. 14, 6. 9. 11. 12. 15. 16. 24. 27. 28.

sermonesque conferant[1]; in cordibus suis abdant[2]; eiusque fructus in vita sua edant[3]).

Q. Qua vero ratione fiunt Sacramenta salutis media efficacia?

R. Sacramenta fiunt media salutis efficacia, non per vim quamvis ipsis intrinsecam, aut per virtutem aliquam ab administrantis pietate, vel intentione derivatam; verum tantummodo per operationem sancti Spiritus et benedictionem Christi, a quo sunt instituta[4]).

Q. Quid est sacramentum?

R. Sacramentum est ordinatio sacra a Christo in Ecclesia sua instituta[5]), ad mediationis suae beneficia[6]) eis qui sunt in foedere gratiae[7]) significandum, obsignandum et exhibendum[8]); eorumque fidem caeterasque gratias confirmandum augendumque[9]), eos ad obedientiam obligandum[10]), eorumque amorem ac communionem inter se mutuam testificandum fovendumque[11]), quinetiam eos ab extraneis distinguendum[12]).

Q. Quae sunt partes Sacramenti?

R. Sacramenti partes duae sunt; altera quidem signum externum ac sensibile adhibitum secundum Christi institutionem; altera vero gratia interna est ac spiritualis per illud significata[13]).

Q. Cedo numerum Sacramentorum, quae Christus instituit in Ecclesia sua sub N. T.?

R. Sub Novo Testamento Christus in Ecclesia sua duo tantum instituit Sacramenta, baptismum scilicet ac coenam Domini[14]).

Q. Quid est baptismus?

R. Baptismus est Sacramentum N. T. quo ablutionem per aquam in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti[15]) ordinavit Christus, quae signum foret ac sigillum insitionis in ipsum[16]), remissionis peccatorum per sanguinem ipsius[17]), ut et regenerationis per eius spiritum[18]), adoptionis item[19]), ac resurrectionis ad vitam aeternam[20]), quaque personae baptizatae in ecclesiam visibilem solenniter admittuntur[21]), et paciscuntur publice ac ex professo, se nempe totos fore solius Domini[22]).

Q. Quibus administrandus est baptismus?

R. Baptismus non est quibusdam administrandus, qui sunt

---

1) Luc. 24, 14. Deut. 6, 6. 7. 2) Prov. 2, 1. Psal. 119; 11. 3) Luc. 8, 15. Iac. 1, 25. 4) 1 Pet. 3, 21. Act. 8, 13. cum v. 23. 1 Cor. 3, 6. 7. 1 Cor. 12, 13. 5) Gen. 17, 7. 10. Exod. 12. cap. Matt. 28, 19. Mat. 26, 27. 28. 6) Act. 2, 38. 1 Cor. 10, 16. 7) Rom. 15, 8. Exod. 12, 48. 8) Rom. 4, 11. 1 Cor. 11, 24. 25. 9) Rom. 4, 11. Gal. 3, 27. 10) Rom. 6, 3. 4. 1 Cor. 10, 21. 11) Eph. 4, 2. 3. 4. 5. 1 Cor. 12, 13. 12) Eph. 2, 11. 12. Gen. 34, 14. 13) Matt. 3, 11. 1. Petr. 3, 21. Rom. 2, 28. 29. 14) Matt. 28, 19. 1 Cor. 11, 20. 23. Mat. 26, 26. 27. 28. 15) Matt. 28, 19. 16) Gal. 3, 27. 17) Marc. 1, 4. Apoc. 1, 5. 18) Tit. 3, 5. Eph. 5, 26. 19) Gal. 3, 26. 27. 20) 1 Cor. 15, 29. Rom, 6, 5. 21) 1 Cor. 12, 13. 22) Rom. 6, 4.

extra Ecclesiam visibilem, adeoque a foedere promissionis alieni, usque dum suam in Christum fidem, eique se obedientes fore profiteantur[1]): infantes autem a parentum utroque vel altero tantum procreati, fidem in Christum, eique obedientiam profitente, vel eo foederati sunt ac baptizandi[2]).

Q. Qua ratione recolendus est nobis baptismus noster ut uberiorem exinde fructum percipiamus?

R. Necessarium (at neglectum nimis) officium baptismi nostrum recolendi quo uberiorem exinde fructum percipiamus a nobis tota vita praestari debet, praecipue vero tentationis tempore, dumque aliis nobis praesentibus administratur[3]); serio atque gratoque animo naturam eius considerando, finesque propter quos est a Christo institutus, privilegia, ac beneficia per illum collata et obsignata, nostrumque in eo votum solenniter nuncupatum[4]); humiliando nosmet ipsos propter nefaria nostra inquinamenta, quodque gratiae baptismi defuerimus, nostraeque in eo pactioni[5]); eisque plane contrarii ambulaverimus promovendo ad certitudinem remissionis peccatorum, ut et benedictionum omnium reliquarum quaecunque in eo nobis sacramento obsignantur[6]); derivando vires a Christi morte ac resurrectione, in quem baptizati sumus, ad mortificationem peccati, et gratiae vivificationem[7]); operam dando ut fide vivamus[8]), et conversationem nostram in sanctimonia ac iustitia habeamus[9]), quemadmodum illos decet qui nomina sua Christo inibi dederunt[10]), utque in fraterna charitate ambulemus, eodem nempe spiritu in idem corpus baptizati[11]).

Q. Quid est coena Dominica?

R. Coena Dominica est N. T. sacramentum[12]), in quo dando accipiendoque panem ac vinum, secundum constitutionem Iesu Christi, mors eius declaratur; quique digne participant corpore ipsius ac sanguine vescuntur ad eorum spiritualem nutritionem, et incrementum in gratia[13]); unionem cum eo ac communionem habent confirmatam[14]), gratitudinem suam erga Deum[15]), et cum eo pactionem[16]), mutuumque amorem ac societatem inter se tanquam membra eiusdem corporis mystici testantur renovantque[17]).

Q. Quomodo in sacramento coenae Dominicae dandum accipiendumque panem ac vinum ordinavit Christus?

---

1) Act. 8, 36. 37. Act. 2, 38. 2) Gen. 17, 7. 9. cum Gal. 3, 9. 14. et Col. 2, 11. 12. et Act. 2, 38. 39. et Rom. 4, 11. 12. 1 Cor. 7, 14. Matt. 28, 19. Luc. 18, 15. 16. Rom. 11, 16. 3) Col. 2, 11. 12. Rom. 6, 4. 6. 11. 4) Rom. 6, 3. 4. 5. 5) 1 Cor. 1, 11. 12. 13. Rom. 6, 2. 3. 6) Rom. 4, 11. 12. 1 Pet. 3, 21. 7) Rom. 6, 3. 4. 5. 8) Gal. 3, 26. 27. 9) Rom. 6, 22. 10) Act. 2, 38. 11) 1 Cor. 12, 13. 25. 26. 27. 12) Luc. 22, 20. 13) Matt. 26, 26. 27. 28. 1 Cor. 11, 23. 24. 25. 26. 14) 1 Cor. 10. 16. 15) 1 Cor. 11, 24. 25. 26. 16) 1 Cor. 10, 14. 15. 16. 21. 17) 1 Cor. 10, 17.

R. Christus ordinavit ut verbi sui ministri in sacramento coenae Dominicae administrando panem vinumque ab usu communi separent, atque id quidem per verbum institutionis, gratiarum actionem ac orationem; ut panem accipiant frangantque atque tum panem tum vinum dent communicantibus; qui eadem constitutione tenentur panem accipere et comedere, vinumque bibere, grate commemorantes corpus Christi pro iis fractum datumque, sanguinemque eius pro iis fusum [1].

Q. Qua ratione corpus ac sanguinem Christi pascuntur qui digne participant coenam Dominicam?

R. Quemadmodum corpus et sanguis Christi in coena Dominica non sunt corporee aut carnaliter praesentia, in, cum, aut sub pane ac vino [2], spiritualiter tamen fidei recipientis non minus quidem vere ac realiter, quam externis eorum sensibus elementa ipsa praesto sunt [3]: ita in sacramento coenae Dominicae digne communicantes, vescuntur inibi corpore ac sanguine Christi, modo non corporeo quidem aut carnali, at spirituali [4], vere nihilominus ac realiter, dum Christum crucifixum omniaque mortis eius beneficia per fidem recipiunt applicantque sibimetipsis [5].

Q. Quomodo se praeparare debent qui sacramenti coenae Dominicae participes sunt futuri?

R. Sacramenti coenae Dominicae participes futuri ad illud prius semet praeparare debent, examinando semet [6], an sint in Christo [7], quae peccata admiserint, quibus rebus indigeant [8], an veram habeant ac sufficientem cognitionem [9], fidem [10], resipiscentiam [11], erga Deum ac fratres amorem [12], erga omnes homines charitatem [13], eorum qui illos iniuria affecerint ignoscentiam [14], qualia habeant erga Christum desideria [15], deque nova ipsorum obedientia [16]; quinetiam porro, harum gratiarum exercitium renovando [17], per meditationem seriam [18], ac orationem fervidam [19].

Q. An accedere ad coenam Domini licet ei, qui an sit in Christo, vel an sit rite praeparatus dubitat?

R. Qui dubitat an ipse in Christo sit, aut an sit rite ad sacramentum coenae Dominicae praeparatus, fieri potest ut ius in Christo habeat, quamvis illud nondum habeat pro comperto [20]),

---

1) 1 Cor. 11, 23. 24. Matt. 26, 26. 27. 28. Marc. 14, 22. 23. 24. Luc. 22, 19. 20. 2) Act. 3, 21. 3) Matt. 26, 26. 28. 4) 1 Cor. 11, 24. 25. 26. 27. 28. 29. 5) 1 Cor. 10, 16. 6) 1 Cor. 11, 28. 7) 2 Cor. 13, 5. 8) 1 Cor. 5, 7. cum Exod. 12, 15. 9) 1 Cor. 11, 29. 10) 2 Cor. 13, 5. 11) Zech. 12, 10. 1 Cor. 11, 31. 12) 1 Cor. 10, 16. 17. Act. 2, 46. 47. 13) 1 Cor. 5, 8. 1 Cor. 11, 18. 20. 14) Mat. 5, 23. 24. 15) Isa. 55, 1. Ioh. 7, 37. 16) 1 Cor. 5, 7. 8. 17) 1 Cor. 11, 25. 26. 28. Heb. 10, 21. 22. 24. Psal. 26, 6. 18) 1 Cor. 11, 24. 25. 19) 2 Chron. 30, 18. 19. Matt. 26, 26. 20) Isa. 50, 10. 1 Ioh. 5, 13. Psal. 88. per totum. Psal. 77, 1. ad 12. Ionae 2, 47.

R. Quotquot vel ignorantes, aut
riuntur, fidem licet profiteantur, ac adi
nicam, arceri ab hoc sacramento et
potestatem illam quam Christus in Eccle
quidem sunt admittendi ni cognitione pri
tionem sui manifestent [9]).

Q. Quid a Sacramentum coenae
in tempore administrationis praestandum

R. A participantibus Sacramentum
gitur, ut interea dum administratur, De
tia et attentione in illo instituto observe
nes sacramentales diligentor advertant [11]
discernant [12]), mortem eius ac perpessi
meditentur [13]), indeque semet excitent a
dum ac vegetum exercitium [14]), semet
peccato dolendo [16]), Christum veheme
que [17]), eum per fidem pascendo [18]),
piendo [19]), meritis eius fidendo [20]), a
pro eius gratia agendo gratias [22]), pa
Deo [23]), amoremque erga sanctos omne

Q. Ecquod restat officium Christia
tum coenae Dominicae participarunt, pe

R. Postquam sacramentum coenae
officium restat Christianis, ut secum pe

---

1) Isa. 54, 7. 8. 9. 10. Mat. 5, 3. 4. 1
22. 23. 2) Phil. 3, 8. 9. Psal. 10, 17. P
11. 3) 2 Tim. 2, 19. Isa. 50, 10. Psal. 6
11. 29. 31. Mat. 11, 28. Matt. 12, 20. M
24. 6) Act. 2, 37. Act. 16, 30. 7) Rom
8) 1 Cor. 11, 27. ad finem, cum Matt. 7, 6.

bi se, qualique cum successu gesserint[1]; si vivificationem et atium perceperint, ut Deo propterea benedicant[2], eiusque ntinuationem orent[3], adversus recidivationes invigilent[4], torum fidem solvant[5], seque ipsos animent ut Domino in eo stituto frequenter attendant[6]; quod si nullum exinde sibi atum percipiant impraesentiarum emolumentum, in posterum bent cum praeparationem suam, tum in eodem sacramento quodo se gesserint, accuratius ad examen revocare[7]; in quibus isque si apud Deum suamque ipsorum conscientiam possint idem semet liberare, fructum eius expectare debent idoneo temre percipiendum[8]; quod si in alterutro se deliquisse deprehenrint, humiliari debent[9], ac maiorem in posterum curam dilintiamque in eo adeundo adhibere[10].

Q. In quo convenit sacramentum baptismi cum coenae Domicae sacramento?

R. Sacramenta baptismi et coenae Dominicae in hoc conniunt, quod utriusque author sit Deus[11], utriusque pars ritualis sit Christus eiusque beneficia[12], utraque eiusdem foeris sigilla sint[13], non nisi per ministros evangelii dispennda[14] atque in ecclesia Christi usque ad secundum ipsius ventum retinenda[15].

Q. In quo differunt sacramenta baptismi ac coenae Dominicae?

R. In eo differunt sacramenta baptismi ac coenae Dominie, quod baptismus semel tantummodo sit administrandus, et idem aqua; utque signum sit et sigillum regenerationis nostrae insitionis in Christum[16], idque etiam infantibus[17]: at coena mini saepius administranda est, elementis panis ac vini, ad ristum tanquam animae nutrimentum spirituale repraesentandum exhibendum[18], ad nostram in eo mansionem ac incrementum nfirmandum[19]; atque hoc quidem eis tantummodo qui cum tatem tum potentiam habent semetipsos examinandi[20].

Q. Quid est oratio?

R. Oratio est qua petitiones nostras Deo[21] in nomine risti offerimus[22], auxilio Spiritus ipsius[23], cum peccatorum

---

1) Psal. 28, 7. Psal. 85, 8. 2 Cor. 11, 17. 30. 31. 2) 2 Chron. 21—26. Act. 2, 42. 46. 47. 3) Psal. 36, 10. Caut. 3, 4. 1 Chron. 18. 4) 1 Cor. 10, 3. 4. 5. 12. 5) Psal. 50, 14. 6) 1 Cor. 11, 26. Act. 2, 42. 46. 7) Cant. 5, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 8) Psal. 123, Psal. 42, 5. 8. Psal. 43, 3. 4. 5. 9) 2 Chron. 30, 18. 19. Isa. 1, 18. 10) 2 Cor. 7, 11. 1 Cor. 15, 12. 13. 14. 11) Matt. 28, 19. Cor. 11, 23. 12) Rom. 6, 3. 4. 1 Cor. 10, 16. 13) Rom. 4, 11. m Col. 2, 12. Mat. 26, 27. 28. 14) Ioh. 1, 33. Matt. 28, 19. 1 Cor. 23. 1 Cor. 4, 1. Heb. 5, 4. 15) Mat. 28, 19. 20. 1 Cor. 11, 26.) Mat. 3, 11. Tit. 3, 5. Gal. 3, 27. 17) Gen. 17, 7. 9. Act. 2, 39. 1 Cor. 7, 14. 18) 1 Cor. 11, 23. 24. 25. 26. 19) 1 Cor. 16. 20) 1 Cor. 11, 28. 29. 21) Psal. 62, 8. 22) Ioh. 16, 23.) Rom. 8, 26.

nostrorum confessione[1]),
tione[2]).

Q. An ad solum Deu

R. Quum Deus solus
petitiones exaudire[4]), pecc
quumque in nullum alium er
exhibendus[8]), preces (quae
eique soli[11]) ferendae sunt.

Q. Quid sibi vult, pe

R. Precari in nomin
eius, et promissionum co
implorare[12]), non nuda q
rum orandi incitamenta, in
obtinendi nostram a Christo

Q. Unde fit ut in no

R. Quum tantum sit
eius a Deo elongatio, ut
aditus esse possit[15]); quu
coelo terrave ad opus tam gl
in eius solius nomine orare

Q. Qua ratione nobis

R. Quoniam ignari s
modo, Spiritus infirmitates
intelligamus, pro quibus pe
catio facienda sit; efficien
(licet non in omnibus per
eiusmodi apprehensiones, a
officium rite praestandum re

Q. Pro quibus person

R. Orandum est nobi
pro magistratibus[20]), ac
pro nostris fratribus[23]), in
hominibus denique omnibus
aliquando[26]); neutiquam ve
constat eos peccatum ad mo

---

1) Psal. 32, 5. 6. Dan. 9,
Act. 1, 24. Rom. 8, 27. 4)
145, 18. 19. 7) Rom. 10. 14
10) Psal. 50, 15. 11) Rom. 1
Dan. 9, 17. 13) Matt. 7, 21.
14. 15. 15) Ioh. 14, 6. Isa.
Heb. 7, 25. 26. 27. 1 Tim.
18) Rom. 8, 26. 27. Psal. 10
Psal. 28, 9. 20) 1 Tim. 2, 1
23) Iac. 5, 16. 24) Mat. 5, 4
20. 2 Sam. 7, 29. 27) 2 Sa

Q. Pro quibus rebus est orandum?

R. Pro rebus iis orandum est quaecunque faciunt ad Dei loriam[1]), Ecclesiae commodum[2]), nostri[3]) aliorumque bonum[4]), ro nulla autem re quae est illicita[5]).

Q. Quo autem modo debemus orare?

R. Orare debemus cum reverente maiestatis Dei apprehenone[6]), cum profunde indignitatis[7]), necessitatis[8]), ac peccarum nostrorum sensu[9]); cum corde poenitente[10]), grato[11]), e dilatato[12]); cum intellectu[13]), fide[14]), sinceritate[15]), ferore[16]), dilectione[17]), ac perseverantia[18]); ipsum praestolans[19]) cum humillima voluntati eius submissione[20]).

Q. Quam nobis praescripsit Deus regulam, qua in orationis officio dirigamur?

R. Totum Dei verbum utile nobis esse potest in officio rationis dirigendis[21]), specialis vero directionis norma est illa rationis formula quam Servator noster Christus docuit discipus suos, *oratio Dominica* vulgo dicta[22]).

Q. Quomodo est oratio Dominica adhibenda?

R. Oratio Dominica non solum directioni inservit et exemlari, secundum quod aliae preces concipiendae sunt; verum etiam inquam oratio potest usurpari, modo illud fiat cum intellectu, de, reverentia, reliquisque gratiis ad orationis officium rite raestandum necessariis[23]).

Q. Quot partes sunt quibus constat oratio Dominica?

R. Oratio Dominica tribus constat partibus, praefatione, etitionibus, et conclusione.

Q. Quid nos edocet orationis Dominicae praefatio?

R. Orationis Dominicae praefatio verbis hisce comprehensa *Pater noster, qui es in coelis*[24])] nos docet orantes Deum ccedere cum confidentia paternae ipsius bonitatis, eamque ad nos pectare et pertinere[25]), cum reverentia, reliquisque omnibus uae filios decent, dispositionibus[26]), affectibus coelestibus[27]), ebitaque ipsius cum supremae potestatis, maiestatisque, tum emissionis gratiosae apprehensione[28]): prout etiam pro aliis et um aliis precari[29]).

Q. Quid est quod oramus in petitione prima?

---

1) Matt. 6, 9. 2) Psal. 51, 18. Psal. 122, 6. 3) Matt. 7, 11.) Psal. 125, 4, 5) 1 Ioh. 5, 14. 6) Eccles. 5, 1. 7) Gen. 18, 27. ien. 32, 10. 8) Luc. 15, 17. 18. 19. 9) Luc. 18, 13. 14. 10) Psal. 1, 17. 11) Phil. 4, 6. 12) 1 Sam. 1, 15. 1 Sam. 2, 1. 13) 1 Cor. 4, 15. 14) Marc. 11, 24. Iac. 1, 6. 15) Psal. 145, 18. Psal. 17, 1. 6) Iac. 5, 16. 17) 1 Tim. 2, 8. 18) Eph. 6, 18. 19) Mich. 7, 7. 0) Matt. 26, 39. 21) 1 Ioh. 5, 14. 22) Matt. 6, 9. 10. 11. 12. 13. uc. 11, 2. 3. 4. 23) Mat. 6, 9. cum Luc. 11, 2. 24) Matt. 6, 9. 5) Luc. 11, 13. Rom. 8, 15. 26) Isa. 64, 9. 27) Psal. 123, 1. Lam. , 41. 28) Isa. 63, 15. 16. Neh. 1, 4. 5. 6. 29) Act. 12, 5.

versatur[14]), impedire velit ac amoliri ; gubernatrice, ad suam ipsius gloriam (ponere[15]).

Q. Quid est quod petimus in pet

R. In secunda petitione, scil. [A nosmet ipsos totumque humanum genu dominio natura constitutos[17]), agnos regnum peccati Satanaeque destruatu universum orbem propagetur[19]); Iuda Gentium ut introducatur[21]), utque Ec officiariis tum institutis Divinis instrue gata[23]), ut magistratum civilem Faut rem[24]); ut Christi instituta pure disp iis, qui in peccatis adhuc sunt, co vero confirmandis, consolandis, aedific bus nostris hic regnare velit Christus sui secundi adproperare, quoque nos (aeternum[27]): utque ita velit potentiae orbe exercere, ut ad hosce fines a possit et conducere[28]).

Q. Quid oramus in petitione tert

R. In tertia petitione, viz. [*Fiat et in coelis*[29])] agnoscimus nos omnesq

---

1) Matt. 6, 9. 2) 2 Cor. 3, 5. Psal. 4) Psal. 83, 18. 5) Psal. 86, 10. 11. 12 Psal. 147, 19. 20. Psal. 138, 1. 2. 3. 2 Cor. totum. Psal. 8. per totum. 8) Psal. 103, 1, 9. 11. 10) Psal. 67, 1. 2. 3. 4. 11) 1 97, 7. 13) Psal. 74, 18. 22. 23. 14) 2 R 20, 6. 10. 11. 12. Psal. 83, per totum. Psal.

ılum divinae voluntati tam cognoscendae quam praestandae imıres prorsus ac imparatos [1]), verum etiam proclives ad rebelndum adversus verbum Dei [2]), atque adversus providentiam eius ›murmurandum [3]), addictosque prorsus voluntati carnis ac Dia›li exequendae [4]); quapropter oramus ut velit Deus per Spirim suum, a nobis aliisque caecitatem omnem [5]), debilitatem [6]), dispositionem [7]) ac perversitatem cordis amovere [8]), ac per ·atiam suam nos potentes reddere promptosque ad voluntatem eius ›gnoscendam praestandamque, eique in omnibus nosmetipsos ıbmittendum [9]), idque cum eadem humilitate [10]), alacritate [11]), lelitate [12]), diligentia [13]), zelo [14]), sinceritate [15]), ac conantia [16]), qua solent in coelis Angeli [17]).

Q. Quid est quod rogamus in petitione quarta?

R. In petitione quarta, quae sic se habet [*Panem nostrum* *ιotidianum da nobis hodie* [18])] agnoscimus quidem nos eum in damo tum per proprium nostri peccatum ad externa huiusce tae commoda omne ius nostrum deperdidisse; ac iis omnibus ut eus nos omnino exuat, earumque usum nobis maledictum reddat ›mmeruisse [19]): atque insuper neque illas nos sustentando pares se ipsis esse [20]), neque nos illas ullo nostro merito [21]), aut dustria [22]) procurare posse; verum pronos esse ad eas illicite ıpiendum [23]), acquirendum [24]), ac usurpandum [25]); oramus itur pro nobis aliisque ut illi nosque a providentia Dei licitorum ıu mediorum de die in diem dependentes, gratuito illius dono, : prout paternae ipsius sapientiae visum fuerit, earum portione ›nveniente fruamur [26]), eamque nobis conservatam, ac sancto ·cundoque earum usu [27]), in eisque contentatione animi [28]), ›nedictam habeamus: denique ut ab omnibus, quae temporali ›strae sustentationi ac solatio adversantur, custodiamur [29]).

Q. In petitione quinta quid est quod petimus?

R. In petitione quinta quae huiusmodi est [*Remitte nobis* *:bita nostra, sicut nos remittimus debitoribus nostris* [30])] agno:entes nosmet aliosque omnes peccati tum originalis tum actualis :atu teneri, eoque iustitiae Divinae factos esse debitores, proque

1) Rom. 7, 18. Ioh. 21, 14. 1 Cor. 2, 14. 2) Rom. 8, 7. 3) Exod. ', 7. Num. 14, 2. 4) Eph. 1, 2. 5) Eph. 1, 17. 18. 6) Eph. 3, ;. 7) Mat. 26, 40. 41. 8) Ier. 31, 18. 19. 9) Psal. 119, 1. 8. ;. 36. Act. 21, 14. 10) Mic. 6, 8. 11) Psal. 100, 2. Iob. 1, 21. Sam. 15, 25. 12) Isa. 38, 3. 13) Psal. 119, 4. 5. 14) Rom. 12, 11. ;) Psal. 119, 80. 16) Psal. 119, 112. 17) Isa. 6, 2. 3. Psal. 103, 20. [. Mat. 18, 20. 18) Mat. 6, 11. 19) Gen. 2, 17. Gen. 3, 17. Rom. 20. 21. 22. Ier. 5, 25. Deut. 28, 15. ad finem. 20) Deut. 8, 3. [) Gen. 32, 10. 22) Deut. 8, 17. 18. 23) Ier. 6, 13. Marc. 7, 21. 22. [) Hos. 12, 7. 25) Iac. 4, 3. 26) Gen. 43, 12. 13. 14. Gen. 28, 20. ph. 4, 28. 2 Thess. 3, 11. 12. Phil. 4, 6. 27) 1 Tim. 4, 3. 4. 5. ;) 1 Tim. 6, 6. 7. 8. 29) Prov. 30, 8. 9. 30) Mat. 6, 12.

Q. Quid denique in petitione sexta

R. In sexta petitione, quae hisce [*Et ne nos inducas in tentationem, se*
agnoscentes sapientissimum, iustissimum,
ita res ad varios, sanctos, iustosque fine
tationes nos adoriantur, superent, ac a
ducant[9]); quinetiam in proclivi esse ut a
carneque nos potenter seducamur, ac irre
[*porro*] vel post remissa nobis peccata, qu
qua debilitate, quaque vigilandi incuria [1
esse tentationibus, pronosque esse eisd
verum etiam a nobismet-ipsis neque po
stere, ex iis emergere, eas ad nostram
dignosque adeo esse qui sub earum poten
oramus ut ita velit Deus mundum, et q
imperio regere[18]); carnem subiugare[19]),
cuncta disponere[21]), media gratiae conf
nosque in eorum usu vigilantes reddere;
populus universus, tentationis ad peccatum
tiam eius conservemur[23]), aut si forte
Spiritu eius nos in hora tentationis pote
valeamus[24]); aut si lapsi, ut erigamur d
cemur[25]), eiusque usum sanctum ac utili

---

1) Rom. 3, 9. ad 21. Mat. 18, 24. 25. P
3, 24. 25. 26. Heb. 9, 22. 3) Eph. 1, 6. 7.
14, 2. Ier. 14, 7. 6) Rom. 15, 13. Ps
7) Luc. 11, 4. Mat. 6, 14. 15. Mat. 18, 35. 8
32, 31. 10) 1 Chron. 21, 1. 11) Luc. 21, 34
1, 14. 13) Gal. 5, 17. 14) Mat. 26. 41.

nctificatio nostra ac salus perficiatur [1]), Satanas sub pedibus
stris conculcetur [2]), nosque a peccato, tentatione, omnique
alo in aeternum liberemur [3]).

Q. Quid nos docet orationis Dominicae conclusio?

R. Conclusio Dominicae orationis quam haec verba com-
ectuntur [*Quia tuum est regnum, potentia et gloria in secula
culorum. Amen.* [4])] nos docet petitiones nostras argumentis
mmunire [5]), quae quidem a Deo sunt [6]), non autem a dignitate
avis nostra, aut alius cuiusvis creaturae depromenda, precibus-
e nostris laudes annectere [7]); Deo soli aeternum dominium,
nnipotentiam, et excellentiam gloriosam ascribendo [8]); quorum
tione, cum ille nobis opem ferre et potest et vult [9]), tum et-
m nos per fidem incitamur, cum eo agere ut velit [10]), eique
iete confidere quod velit, petitiones nostras adimplere [11]); quod
idem desiderium nostrum, et confidentiam, quo testemur, di-
mus, Amen [12]).

---

1) 2 Cor. 13, 7. 9. 2) Rom. 16, 20. Zech. 3, 2. Luc. 22, 31.
3) Ioh. 17, 15. 1 Thes. 5, 23. 4) Mat. 6, 13. 5) Rom. 15,
6) Dan. 9, 4. 7. 8. 9. 16. 17. 18. 19. 7) Phil. 4, 6. 8) 1 Chron.
, 10. 11. 12. 13. 9) Eph. 3, 20. 21. Luc. 11, 13. 10) 2 Chron.
, 6. 11. 11) 2 Chron. 14, 11. 12) 1 Cor. 14, 16. Apoc. 22, 20. 21.

---

omnia sex dierum spacio ex nihilo condidit, atque omnia quidem valde bona [1]).

Q. Qualem creavit Deus hominem?

R. Deus hominem creavit marem ac foeminam, iuxta suam ipsius imaginem, in cognitione, iustitia ac sanctitate, dominium habentem in creaturas [2]).

Q. Quaenam sunt opera Divinae providentiae?

R. Providentiae Divinae opera sunt sanctissima Dei [3]), sapientissima [4]) potentissimaque creaturarum suarum omnium, earumque actionum [5]) conservatio [6]) et gubernatio.

Q. Quem peculiarem providentiae suae actum exercebat Deus circa hominem in statu creationis suae existentem?

R. Postquam Deus hominem condidisset, inibat cum illo foedus vitae, sub conditione perfectae obedientiae; esu de arbore scientiae boni malique sub poena mortis eidem interdicens [7]).

Q. An vero Primi nostri Parentes in quo creati fuerant statu perstitere?

R. Primi Parentes voluntatis suae libertati permissi peccando in Deum statu in quo creati fuerant exciderunt [8]).

Q. Quid est peccatum?

R. Peccatum est defectus quilibet conformitatis cum lege Divina, seu quaevis eiusdem transgressio [9]).

Q. Quodnam erat peccatum istud quo primi parentes statu in quo creati fuerant exciderunt?

R. Peccatum istud quo primi parentes statu in quo creati fuerant exciderunt, erat comestio fructus interdicti [10]).

Q. Totumne genus humanum cecidit in prima Adami transgressione?

R. Quandoquidem foedus cum Adamo ictum fuerat non suo tantum sed et posterorum suorum nomine; exinde factum est ut totum genus humanum ab illo generatione ordinaria procreatum, in eo peccaverit, cumque eo ceciderit, in prima eius transgressione [11]).

Q. In quem vero statum praecipitavit lapsus iste humanum genus?

R. Lapsus iste humanum genus in statum peccati ac miseriae praecipitavit [12]).

Q. In quo consistit status illius in quem lapsus est homo peccaminositas?

---

1) Gen. 1. cap. Heb. 11, 3. 2) Gen. 1, 26. 27. 28. Col. 3. 10. Eph. 4, 24. 3) Psal. 145, 17. 4) Psal. 104, 24. Isa. 28, 29. 5) Psal. 103, 19. Mat. 10, 29. 30. 31. 6) Heb. 1, 3. 7) Gal. 3, 12. Gen. 2, 17. 8) Gen. 3, 6. 7. 8. 13. Eccles. 7, 29. 9) 1 Ioh. 3, 4. 10) Gen. 3, 6. 12. 11) Gen. 2, 16. 17. Rom. 5, 12. 1 Cor. 15, 21. 22. 12) Rom. 5, 12.

R. Status in quem lapsus est homo peccaminositas e in reatu primi illius peccati quod Adamus admisit, in originalis iustitiae, totiusque naturae corruptione, quod *Pe originale* vulgo dicitur; una cum omnibus peccatis actualibus profluentibus [1]).

Q. Quae miseria est illius status in quem homo laps

R. Universum genus humanum lapsu suo communione Deo perdidit [2]), sub ira eius et maledictione est constitu adeoque cunctis huius vitae miseriis, ipsi morti, infernique ciatibus in aeternum est obnoxium [4]).

Q. An vero Deus humanum genus universum in sta cati ac miseriae periturum dereliquit?

R. Deus cum ex mero suo beneplacito nonnullos ad aeternam ab omni retro aeternitate elegisset [5]), foedus cum eis iniit; se nempe liberaturum eos e statu peccati ac riae, atque in statum salutis per redemptorem translaturum

Q. Quis est Redemptor electorum Dei?

R. Dominus Iesus Christus est electorum Dei Rede unicus [7]), qui aeternus Dei filius cum esset, factus est hom adeoque fuit, est, eritque Θεάνθρωπος, e naturis duabus dis persona unica in sempiternum [9]).

Q. Qui autem Christus, Filius Dei cum esset, fact homo?

R. Christus filius Dei factus est homo, dum corpus veru animamque rationalem [11]) assumeret sibi vi Spiritus San utero eque substantia Virginis Mariae conceptus, et ex natus [12]), immunis tamen a peccato [13]).

Q. Quae munera Christus ut Redemptor noster obit?

R. Christus quatenus Redemptor noster obit munera phetae, Sacerdotis ac Regis, cum in humiliationis tum ia tationis suae statu [14]).

Q. Quomodo Prophetae munere defungitur Christus?

R. Christus defungitur Prophetae munere, voluntate in salutem nostram nobis per verbum suum spiritumque revelan

Q. Qua ratione exequitur Christus munus sacerdotale

R. Christus exequitur Sacerdotale munus, seme

---

1) Rom. 5, 12. 19. Rom. 5, 10. ad 20. Eph. 2, 1. 2. 3. 14. 15. Matt. 15, 19. 2) Gen. 3, 8. 10. 24. 3) Ioh. Gal. 3, 10. 4) Lam. 3, 39. Rom. 6, 23. Mat. 25, 41. 46. 5 1, 4. 6) Rom. 3, 20. 21. 22. Gal. 3, 21. 22. 7) 1 Tim. 8) Ioh. 1, 14. Gal. 4, 4. 9) Rom. 9, 5. Luc. 1, 35. Col. Heb. 7, 24. 25. 10) Heb. 2, 14. 16. Heb. 10, 5. 11) Mat. 12) Luc. 1, 27. 31. 35. 42. Gal. 4, 4. 13) Heb. 4, 15. Heb. 14) Act. 3, 21. 22. Heb. 12, 25. cum 2 Cor. 13, 3. Heb. 5, 5. et 7, 25. Psal. 2, 6. Isa. 9, 6. 7. Mat. 21, 5. Psal. 2, 8. 9. 15) Ioh. 1, 18. 1 Pet. 1, 10. 11. 12. Ioh. 15, 15. et 20, 31.

semel in sacrificium offerendo, quo iustitiae divinae satisfaceret [1]), nosque Deo conciliaret [2]); prout etiam perpetuo pro nobis intercedendo [3]).

Q. Qui exequitur Christus munus Regium?

R. Christus exequitur munus Regium nos sibi subiugando [4]), nos gubernando [5]), tuendoque [6]), ut etiam hostes suos nostrosque coercendo ac debellando [7]).

Q. In quo constitit Christi humiliatio?

R. Humiliatio Christi in eo constitit quod fuerit natus, et quidem humili conditione [8]), factus sub lege [9]), quodque vitae huius miserias [10]), iram Dei [11]) mortemque crucis execrabilem subierit [12]); quod sepultus fuerit [13]), et sub potestate mortis aliquandiu commoratus [14]).

Q. In quo consistit Christi exaltatio?

R. Exaltatio Christi consistit in resurrectione eius a mortuis tertio die [15]), ascensu in coelum [16]), sessione ad dextram Dei Patris [17]), adventu eius ad mundum iudicandum die novissimo [18]).

Q. Qua ratione participes efficimur redemptionis per Christum acquisitae?

R. Redemptionis per Christum acquisitae participes efficimur eiusdem nobis efficaci per Spiritum eius Sanctum [19]), applicatione [20]).

Q. Quomodo nobis applicat Spiritus redemptionem per Christum acquisitam?

R. Spiritus nobis applicat redemptionem per Christum acquisitam fidem in nobis efficiendo [21]), ac per eandem nos Christo in vocatione nostra efficaci uniendo [22]).

Q. Quid est vocatio efficax?

R. Vocatio efficax est Spiritus Dei opus [23]), quo nos peccati ac miseriae nostrae arguens [24]), mentes nostras cognitione Christi illuminans [25]), voluntates nostras renovans [26]), prorsus nobis persuadet, et vires sufficit, ut Iesum Christum amplectamur, gratuito nobis oblatum in Evangelio [27]).

Q. Quaenam beneficia in hac vita consequuntur ii qui sunt vocati efficaciter?

R. Qui vocati sunt efficaciter, iustificationem [28]), adoptio-

---

1) Heb. 9, 14. 28. 2) Heb. 2, 17. 3) Heb. 7, 24. 25. 4) Act. 15, 14. 15. 16. 5) Isa. 33, 22. 6) Isa. 32, 1. 2. 7) 1 Cor. 15, 25. Psal. 110. per totum. 8) Luc. 2, 7. 9) Gal. 4, 4. 10) Heb. 12, 2. 3. Isa. 53, 2. 3. 11) Luc. 22, 44. Mat. 27, 46. 12) Phil. 2, 8. 13) 1 Cor. 15, 3. 14) Act. 2, 24. 25. 26. 27. 31. 15) 1 Cor. 15, 4. 16) Marc. 16, 19. 17) Eph. 1, 20. 18) Act. 1, 11. et 17, 31. 19) Tit. 3, 5. 6. 20) Ioh. 1, 11. 12. 21) Eph. 1, 13. 14. Ioh. 6, 37. 39. Eph. 2, 8. 22) Eph. 3, 17. 1 Cor. 1, 9. 23) 2 Tim. 1, 9. 2 Thes. 2, 13. 14. 24) Act. 2, 37. 25) Act. 26, 18. 26) Ezech. 36, 26. 27. 27) Ioh. 6, 44. 45. Phil. 2, 13. 28) Rom. 8, 30.

nem [1]), et sanctificationem in hac vita consequuntur, una cum omnibus iis beneficiis quaecunque solent in hac vita comitari illa, aut ab iisdem promanare [2]).

Q. Quid est iustificatio?

R. Iustificatio est actus gratiae Dei gratuitae, quo peccata nobis condonat omnia [3]), nosque tanquam iustos in conspectu suo acceptat [4]), propter solam Christi iustitiam nobis imputatam [5]), per fidem tantum apprehensam [6]).

Q. Quid est adoptio?

R. Adoptio est actus gratiae Dei gratuitae [7]), quo in numerum recipimur ac ius obtinemus ad omnia privilegia filiorum Dei [8]).

Q. Quid est sanctificatio?

R. Sanctificatio est opus gratiae Dei gratuitae [9]), quo a toto homine secundum imaginem Dei renovamur [10]), et potentes efficimur, qui magis in dies magisque peccato quidem moriamur, iustitiae autem vivamus [11]).

Q. Quaenam sunt illa beneficia quae iustificationem, adoptionem et sanctificationem in hac vita vel comitantur, vel ab eis promanant?

R. Quae iustificationem, adoptionem et sanctificationem in hac vita vel comitantur vel ab eis promanant beneficia, sunt certitudo amoris Dei, pax conscientiae [12]), gaudium in Spiritu Sancto [13]), gratiae incrementum [14]), in eaque ad finem usque perseverantia [15]).

Q. Quaenam a Christo beneficia in morte percipiunt fideles?

R. Animae fidelium in morte fiunt perfecte sanctae [16]), ac protinus in gloriam transferuntur [17]); corpora vero usque Christo unita [18]) in sepulchris [19]) ad resurrectionem [20]) usque quiescunt.

Q. Quae tandem beneficia a Christo percipiunt fideles in resurrectione?

R. In resurrectione fideles suscitati in gloria [21]), palam agnoscentur et absolventur in die iudicii [22]), fientque perfecte beati plena Dei [23]) in omne aeternum [24]) fruitione.

Q. Quid autem officii ac observantiae ab homine exposcit Deus?

R. Officium quod ab homine Deus exposcit, est obedientia voluntati eius revelatae exhibenda [25]).

---

1) Eph. 1, 5. 2) 1 Cor. 1, 26. 30. 3) Rom. 3, 24. 25. et 4, 6. 7. 8. 4) 2 Cor. 5, 19. 21. 5) Rom. 5, 17. 18. 19. 6) Gal. 2, 16. Phil. 3, 9 7) 1 Ioh. 3, 1. 8) Ioh. 1, 12. Rom. 8, 17. 9) 2 Thes. 2, 13. 10) Eph. 4, 23. 24. 11) Rom. 6, 4. 6. 12) Rom. 5, 1. 2. 5. 13) Rom. 14, 17. 14) Prov. 4, 18. 15) 1 Ioh. 5, 13. 1 Pet. 1, 5. 16) Heb. 12, 23. 17) 2 Cor. 5, 1. 6. 8. Phil. 1, 2. Luc. 23, 43. 18) 1 Thes. 4, 14. 19) Isa. 57, 2. 20) Iob. 19, 26. 27. 21) 1 Cor. 15, 43. 22) Matt. 25, 23. Matt. 10, 32. 23) 1 Ioh. 3, 2. 1 Cor. 13, 12. 24) 1 Thes. 4, 17. 18. 25) Mich. 6, 8. 1 Sam. 15, 22.

Q. Quid homini primum revelavit Deus, quod foret ipsi edientiae regula?

R. Obedientiae regula, quam Deus homini primum revela-, erat Lex moralis [1]).

Q. Ubinam summatim comprehenditur lex moralis?

R. Lex moralis summatim comprehenditur in Decalogo [2]).

Q. Dic quaenam sit Decalogi summa?

R. Summa Decalogi est ut Dominum nostrum toto corde, a anima, tota mente, totisque viribus nostris diligamus; pronum vero nostrum sicut nosmetipsos [3]).

Q. Quaenam est Decalogi praefatio?

R. Decalogi praefatio hisce verbis continetur [*Ego sum minus Deus tuus, qui te eduxi e terra Aegypti, e domo servutis* [4])].

Q. Quid nos edocet Decalogi praefatio?

R. Decalogi praefatio nos docet, quod quoniam Deus est minus, nosterque Deus ac redemptor, ea propter praecepta is omnia tenemur observare [5]).

Q. Quodnam est mandatum primum?

R. Mandatum primum est [*Non habebis Deos alios coram* [6])].

Q. In mandato primo quid exigitur?

R. In mandato primo exigitur ut Iehovam esse unicum im verumque Deum, Deumque nostrum cognoscamus simul et oscamus [7]), atque ut talem colamus, ac glorificemus [8]).

Q. Quid est quod prohibetur mandato primo?

R. In primo mandato prohibetur veri Dei abnegatio [9]), glectusque ipsum tanquam Deum [10]), Deumque nostrum [11]) endi ac glorificandi; prout etiam cultum ac gloriam illi soli oita alii cuivis tribuere aut exhibere [12]).

Q. Quid imprimis docemur verbis istis mandati primi oram me]?

R. Verba isthaec [*Coram me*] in mandato primo nos cent, Deum qui omnia intuetur, peccatum alium habendi Deum m imprimis advertere, tum vero eodem offendi plurimum [13]).

Q. Quodnam est praeceptum secundum?

R. Secundum praeceptum est [*Non facies tibi imaginem amvis sculptilem, aut similitudinem rei cuiusvis quae est in elis superne, aut inferius in terris, aut in aquis infra terram; n incurvabis te iis, nec eis servies: siquidem ego Dominus*

---

1) Rom. 2, 14. 15. et 10, 5. 2) Deut. 10, 4. 3) Matt. 22, 37. . 39. 40. 4) Exod. 20, 2. 5) Luc. 1, 74. 75. 1 Pet. 1, 15. 16. . 18. 19. 6) Exod. 20, 3. 7) 1 Chron. 28, 9. Deut. 26, 17. Matt. 4, 10. Psal. 29, 2. 9) Psal. 14, 1. 10) Rom. 1, 21.) Psal. 81, 10. 11. 12) Rom. 1, 25. 26. 13) Ezech. 8, 5. ad finem.

Deus tuus Deus sum Zelotypus, visitans iniquitates patrum in filios ad tertiam usque quartamque progeniem osorum mei, exhibens vero misericordiam ad millenas usque diligentium me, et mandata mea observantium [1])].

Q. Quid exigitur in secundo praecepto?

R. Praeceptum secundum exigit, ut cultus omnes ac instituta religionis quaecunque Deus in verbo suo constituit, excipiamus, observemus, pura denique ac integra custodiamus[2]).

Q. Quid est quod in secundo praecepto prohibetur?

R. Secundum praeceptum interdicit nobis cultu Dei per simulacra[3]), aut alia ratione quaviscunque quam in verbo suo Deus non praescripsit[4]).

Q. Quaenam sunt rationes praecepto secundo annexae?

R. Rationes secundo praecepto annexae sunt, supremum Dei in nos dominium[5]), illius ius in nobis peculiare[6]), zelusque quo suum ipsius cultum prosequitur[7]).

Q. Age quodnam est tertium mandatum?

R. Mandatum tertium sic habetur [*Nomen Domini Dei tui inaniter non usurpabis; non enim eum pro insonte habebit Dominus qui nomen eius inaniter adhibuerit* [8])].

Q. Quid exigitur in mandato tertio?

R. Mandatum tertium exigit ut Dei nomina[9]), titulos[10]), attributa[11]), instituta[12]), verba[13]), operaque[14]) sancte summaque cum reverentia adhibeamus.

Q. Quid prohibetur mandato tertio?

R. Mandatum tertium prohibet rei cuiusvis qua Deus se notum facit, profanationem omnem ac abusum[15]).

Q. Quaenam est ratio subnexa mandato tertio?

R. Ratio mandato tertio subnexa est, quod licet huius praecepti violatores ab hominibus quandoque nil supplicii ferant, nihilominus tamen Dominus Deus noster eos iustum eius iudicium neutiquam patietur subterfugere[16]).

Q. Recita mandatum quartum?

R. Mandati quarti verba sunt isthaec [*Memineris diei Sabbati ut sanctifices eum; sex diebus operaberis et facies omne opus tuum, septimus vero dies sabbatum est Domini Dei tui, quo in eo nullum facies tu, neque filius tuus, neque filia tua, neque servus tuus, nec ancilla tua, neque iumentum tuum, nec inquilinus tuus quicunque intra portas tuas commoratur: Nam sex diebus*

---

1) Exod. 20, 4. 5. 6. 2) Deut. 32, 46. Matt. 28, 20. Act. 2, 42. 3) Deut. 4, 15. 16. 17. 18. 19. Exod. 32, 5. et 8. 4) Deut. 12, 32. 5) Psal. 95, 2. 3. 6. 6) Psal. 45, 11. 7) Exod. 34, 13. 14. 8) Exod. 20, 7. 9) Matt. 6, 9. Deut. 28, 58. 10) Psal. 68, 4. 11) Apoc. 15, 3. 4. 12) Mal. 1, 11. 14. 13) Psal. 138, 1. 2. 14) Job. 36, 24. 15) Mal. 1, 6. 7. 12. et 2, 2. et 3, 14. 16) 1 Sam. 2, 12. 17. 22, 29. 1 Sam. 3, 13. Deut. 28, 58. 59.

perfecit Dominus coelum terramque, mare, et quicquid in illis continetur, septimo vero die requievit, quamobrem benedixit Dominus diei sabbati, eumque sanctificavit 1)].

Q. Quid a nobis exigit mandatum quartum?

R. Quartum mandatum a nobis exigit, ut statum illud tempus quod in verbo suo designavit Deus, sanctum ei observemus; integrum nempe Diem e septenis unum in sanctum illi sabbatum celebrandum [2]).

Q. E septenis autem quem diem sabbato hebdomadario designavit Deus?

R. Deus hebdomadario sabbato designavit septimum diem hebdomadae ab initio mundi usque ad Christi resurrectionem, exinde vero ad finem usque mundi duraturum, diem septimanae primum, quod est sabbatum Christianum [3]).

Q. Qui autem est sabbatum sanctificandum?

R. Sabbatum est sanctificandum diem illum integrum sancte quiescendo [4]), etiam a negotiis et recreationibus mundanis, aliis quidem diebus haud illicitis [5]); totumque illud temporis (praeterquam quod operibus necessitatis ac misericordiae insumendum fuerit [6])) cultus Divini exercitiis publicis privatisque impendendo [7]).

Q. Quid prohibetur in mandato quarto?

R. Mandatum quartum prohibet officiorum quae inibi requiruntur, cum omissionem tum praestationem negligentem [8]); prout etiam eius diei profanationem qualemcunque, sive illum otiose consumendo [9]), sive quod in se peccatum est faciendo [10]), seu denique circa mundana negotia vel recreationes cogitationibus, dictis, factisve non necessariis [11]).

Q. Quaenam sunt quarto praecepto rationes annexae?

R. Rationes quarto praecepto annexae sunt istiusmodi; quoniam e septimana qualibet sex dies concesserit nobis Deus nostris ipsorum negotiis insumendos [12]); quoniam in septimo ius sibi vendicat peculiare; quoniam Deus exemplo suo nobis praeivit, et diei sabbati benedixit [13]).

Q. Quodnam est praeceptum quintum?

R. Quintum praeceptum est huiusmodi [*Honora patrem tuum ac matrem tuam ut prolongentur dies tui in terra illa quam tibi largitur Dominus Deus tuus* [14])].

Q. Quid est quod iubemur mandato quinto?

R. Mandatum quintum nos iubet honorem conservare, ac

---

1) Exod. 20, 8. 9. 10. 11. 2) Deut. 5, 12. 13. 14. 3) Gen. 2, 3. 1 Cor. 16, 1. 2. Act. 20, 7. 4) Exod. 20, 8. 10. 5) Exod. 16, 25. 26. 27. 28. Neh. 13, 15. 16. 17. 18. 19. 21. 22. 6) Matt. 12, 1. ad 13. 7) Luc. 4, 16. Act. 20, 7. Psal. 92. tit. Isa. 66, 23. 8) Ezech. 22, 26. Amos 8, 5. Mal. 1, 13. 9) Act. 20, 7. 9. 10) Ezech. 23, 38. 11) Ier. 17, 24. 25. 26. Isa. 58, 13. 12) Exod. 20, 9. 13) Exod. 20, 11. 14) Exod. 20, 12.

officia persolvere unicuique pro ratione ordinis ac relation quibus fuerit exhibenda, seu superior nobis fiet[1]), sive rior[2]), sive denique aequalis[3]).

Q. Quid est quod mandatum quintum vetat?

R. Quintum mandatum vetat honorem, officiumque si debitum pro ratione ordinis ac relatione in quibus fuerint, negligere, aut adversus ea quicquam machinari[4]).

Q. Quae ratio subnectitur quinto praecepto?

R. Ratio quinto praecepto subnexa est promissio long tatis, prosperitatisque (quatenus nempe Dei gloriae ipsorum conducant utilitati) omnibus facta hoc praeceptum observantibus

Q. Cedo mandatum sextum?

R. Mandatum sextum hisce verbis comprehenditur [*occides*[6])].

Q. Quid a nobis exigit mandatum sextum?

R. Exigit a nobis mandatum sextum, ut vitam cum nostram tum aliorum[8]) honestis quibuscunque rationibus tueamur.

Q. Quid vero prohibet sextum mandatum?

R. Sextum mandatum prohibet vitam nobismetipsis, iniuste proximo vitam adimere, aut quidvis quod eo tendat agere

Q. Quodnam est mandatum septimum?

R. Mandatum septimum haec verba complectitur [*moechaberis*][10]).

Q. Quid exigitur mandato septimo?

R. Mandatum septimum exigit ut tam nostram quam morum castitatem animo, sermone, gestuque conservemus[11])

Q. Quid prohibetur mandato septimo?

R. Septimum mandatum prohibet cogitationes, serm actionesque omnes impudicas[12]).

Q. Quodnam est praeceptum octavum?

R. Praeceptum octavum hoc est [*Non furaberis*[13])].

Q. Mandatum octavum quid a nobis exigit?

R. Octavum mandatum a nobis exigit, facultates ac externam nostri aliorumque ut procuremus ac promoveamus

Q. In octavo praecepto quid prohibetur?

R. Octavum mandatum prohibet quicquid nostris aut morum nostrorum opibus rebusque externis iniusto aut esse possit impedimento[15]).

---

1) Eph. 5, 21. 2) 1 Pet. 2, 17. 3) Rom. 12, 10. 4) Ma 4. 5. 6. Ezech. 34, 2. 3. 4. Rom. 13, 8. 5) Deut. 5, 16. E 2. 3. 6) Exod. 20, 13. 7) Eph. 5, 28. 29. 8) 1 Reg. 18, 4. 9 16, 28. Gen. 9, 6. 10) Exod. 20, 14. 11) 1 Cor. 7, 2. 3. 5. Col. 4, 6. 1 Pet. 3, 2. 12) Matt. 15, 19. et 5, 28. Eph. 5 13) Exod. 20, 15. 14) Gen. 30, 30. 1 Tim. 5, 8. Lev. 25, 35. 22, 1. 2. 3. 4. 5. Exod. 23, 4. 5. Gen. 47, 14. 20. 15) Pro 17. et 23, 20. 21. et 28, 19. Eph. 4, 28.

Q. Quodnam est praeceptum nonum?

R. Praeceptum nonum sic se habet [*Non eris adversus oximum tuum testis mendax* [1])].

Q. Quid a nobis exigit praeceptum nonum?

R. Praeceptum nonum id a nobis exigit ut veritatem inter mines mutuo [2]), utque bonum nomen et existimationem cum stri tum proximorum nostrorum conservemus ac promoveamus [3]), m primis vero in ferendo testimonio [4]).

Q. Quid prohibetur nono praecepto?

R. Nonum praeceptum prohibet quicquid est aut veritati imicum; aut existimationi nostri vel proximorum nostrorum iurium [5]).

Q. Quale est mandatum decimum?

R. Mandatum decimum haec verba exhibent [*Non concusces proximi tui domum, non concupisces proximi tui uxorem, n servum, non ancillam, non bovem, non asinum, neque aliud nique quicquam quod est proximi tui* [6])].

Q. In decimo praecepto quid exigitur?

R. Praeceptum decimum exigit ut sorti nostrae plane quiescamus [7]), utque in proximum et quaecunque sunt eius bite, benevoleque afficiamur [8]).

Q. Quae prohibentur decimo mandato?

R. Mandatum decimum prohibet rerum nostrarum displicenm [9]), invidiam ac dolorem de bono proximi [10]), una cum imi nostri motibus et affectionibus circa ea quae proximi sunt ordinatis quibuscunque [11]).

Q. Quisquamne potis est mandata Dei perfecte observare?

R. Post lapsum nemo extat humana tantum natura constans, i mandata Dei perfecte in hac vita implere potest [12]), quomis ea quotidie tum cogitatione, tum dictis factisque violet [13]).

Q. An vero sunt omnes violationes legis ex aequo graves?

R. Peccata sunt nonnulla aliis cum sua natura, tum propter rias eorum aggravationes in conspectu Dei graviora [14]).

Q. Quid est quod meretur peccatum unumquodque?

R. Unumquodque peccatum iram Dei meretur ac malectionem cum in vita praesenti, tum in futura [15]).

---

1) Exod. 20, 16. 2) Zech. 8, 16. 3) 3 Ioh. v. 12. 4) Prov. , 5. 25. 5) 1 Sam. 11, 28. Lev. 19, 16. Psal. 15, 3. 6) Exod.), 17. 7) Heb. 13, 5. 1 Tim. 6, 6. 8) Iob. 31, 29. Rom. 12, 15. Tim. 1, 5. 1 Cor. 13, 4. 5. 6. 7. 9) 1 Reg. 21, 4. Esth. 5, 13. Cor. 10, 10. 10) Gal. 5, 26. Iac. 3, 14. 16. 11) Rom. 7, 7. 8. et , 9. Deut. 5, 21. 12) Eccles. 7, 20. 1 Ioh. 1, 8. 10. Gal. 5, 17.) Gen. 6, 5. et 8, 21. Rom. 3, 9. ad 21. Iac. 3, 2. ad 13. 14) Ezech. 6. 13. 15. 1 Ioh. 5, 6. Psal. 78, 17. 32. 56. 15) Eph. 5, 6. Gal. 10. Lam. 3, 39. Matt. 25, 41.

Q. (
m *debit*
R.
s effugia
sipiscen
rum dili
ae bene
Q.
R.
um reci
bis offe
Q.
R.
tor e v
hristo n
lo ad D
sito et
Q.
mmunic
R.
unicat r
raesertim
dduntur
Q.
R.
em eius
tores, (
lem ac s
Q.
l saluten
R.
raeparati
ue fide e
in vita
Q.
R.
la in ips

1) Act.
Heb. 10
Act. 11,
, 18. 19.
, 19. 20.
, 18. Ps
m. 10, 1
9, 18. 1
, 11. 1

solummodo benedictione[1]), ac Spiritus eius in iis qui illa per fidem recipiunt operatione[2]).

Q. Quid est sacramentum.

R. Sacramentum est ordinatio sacra a Christo instituta, in qua fidelibus per signa in sensus incurrentia Christus noviquc foederis beneficia repraesentantur, obsignantur, et applicantur[3]).

Q. Quaenam sunt sacramenta Novi Testamenti?

R. Sacramenta Novi Testamenti sunt Baptismus[4]) ac coena Dei[5]).

Q. Quid est baptismus.

R. Baptismus est Sacramentum, in quo ablutio per aquam in nomine Patris ac Filii ac Spiritus Sancti[6]), nostram in Christum insitionem, ut et beneficiorum foederis gratiae participationem, pactumque nostrum, nos nempe Domini futuros esse totos, significat obsignatque[7]).

Q. Quibus est Baptismus administrandus?

R. Baptismus non est administrandus quibusdam extra Ecclesiam visibilem constitutis, donec se in Christum credere, eique obedientes fore professi fuerint[8]); verum infantes eorum qui membra sunt Ecclesiae visibilis sunt baptizandi[9]).

Q. Quid est coena Domini?

R. Coena Domini est Sacramentum, in quo pane ac vino secundum Christi institutum datis acceptisque, mors eius ostenditur; quae qui digne participant, corporis eius et sanguinis (non quidem corporeo et carnali modo, verum) per fidem fiunt participes, omniumque ipsius beneficiorum ad nutritionem suam spiritualem suumque in gratia incrementum[10]).

Q. Ut digne quis participet coenam Dominicam quid requiritur?

R. Qui coenam Dominicam digne cupiunt participare, requiritur, ut semet examinent, cum de cognitione sua, qua corpus Domini valeant discernere[11]), tum de fide sua, qua vescantur eo[12]), tum etiam de resipiscentia sua[13]), amore[14]) ac obedientia nova[15]); ne forte indigni si advenerint, iudicium edant bibantque sibimetipsis[16]).

Q. Quid est precatio?

R. Precatio est qua petitiones nostras[17]) pro rebus divinae voluntati congruis offerimus Deo[18]), in nomine Christi[19]),

---

1) 1 Pet. 3, 21. Matt. 3, 11. 1 Cor. 3, 6. 7. 2) 1 Cor. 12, 13. Gen. 17, 7. 10. Exod. 12. cap. 1 Cor. 11, 23. 26. 4) Matt. 28, 19. Matt. 26, 26. 27. 28. 6) Matt. 28, 19. 7) Rom. 6, 4. Gal. 3, 27. Act. 8, 36. 37. et 2, 38. 9) Act. 2, 38. 39. Gen. 17, 10. cum Col. 11. 12. 1 Cor. 7, 14. 10) 1 Cor. 11, 23. 24. 25. 26. et 10, 16. 1 Cor. 11, 28. 29. 12) 2 Cor. 13, 5. 13) 1 Cor. 11, 31. 1 Cor. 10, 16. 17. 15) 1 Cor. 5, 7. 8. 16) 1 Cor. 11, 28. 29. Psal. 62, 8. 18) 1 Ioh. 5, 14. 19) Ioh. 16, 23.

una cum peccatorum nostrorum confessione[1]), et grata beneficiorum eius agnitione[2]).

Q. Quam nobis regulam praescripsit Deus precibus nostris dirigendis?

R. Totum Dei verbum utile est nobis in oratione dirigendis[3]); specialis vero directionis norma est illa orationis formula quam discipulos suos edocuit Christus, *oratio dominica* quae vulgo dicitur[4]).

Q. Quid nos docet orationis Dominicae praefatio?

R. Orationis Dominicae praefatio nempe [*Pater noster, qui es in coelis*[5])] nos docet accedere ad Deum cum omni sancta reverentia ac confidentia, tanquam filios ad patrem, qui et potens est ut paratus nobis opitulari[6]); prout etiam cum aliis atque pro aliis orare[7]).

Q. Quid est quod oramus in petitione prima?

R. In petitione prima, scil. [*Sanctificetur nomen tuum*[8])] oramus et efficere velit Deus, ut eum nos aliique, in eis, quibuscunque se notum nobis facit, glorificare valeamus[9]); utque ad suam ipsius gloriam omnia dirigere velit ac disponere[10]).

Q. Quid petimus in secunda petitione?

R. In petitione secunda, quae huiusmodi est [*adveniat regnum tuum*[11])] petimus ut destruatur regnum Satanae[12]), gratiae vero regnum ut promoveatur[13]), ut nos aliique in eo simul cum constituti tum conservati ne excidamus[14]), utque regnum gloriae velit Deus adproperare[15]).

Q. In petitione tertia quid precamur?

R. In petitione tertia, scil. hisce verbis [*fiat voluntas tua in terris sicut in coelis*[16])] precamur efficere velit Deus, ut nos per gratiam voluntatem eius tum cognoscere, tum ei in omnibus obtemperare[17]), et nos submittere, id quod in coelis faciunt Angeli, et valeamus et velimus[18]).

Q. Quid oramus in petitione quarta?

R. In quarta petitione quae sic habetur [*Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*[19])] oramus ut e donatione Dei gratuita, bonorum quae huius vitae sunt portionem idoneam obtineamus, eiusque una cum iis benedictione perfruamur[20]).

---

1) Psal. 32, 5. 6. Dan. 9, 4. 2) Phil. 4, 6. 3) 1 Ioh. 5, 14. 4) Mat. 6, 9. 10. 11. 12. 13. cum Luc. 11, 2. 3. 4. 5) Mat. 6, 9. 6) Rom. 8, 15. Luc. 11, 13. 7) Act. 12, 5. 1 Tim. 2, 1. 2. 8) Mat. 6, 9. 9) Psal. 67, 2. 3. 10) Psal. 83. per totum. 11) Mat. 6, 10. 12) Psal. 68, 1. 18. 13) Apoc. 12, 10. 11. 14) 2 Thes. 3, 1. Rom. 10, 1. Ioh. 17, 9. 20. 15) Apoc. 22, 20. 16) Mat. 6, 10. 17) Psal. 67. per totum. Psal. 119, 36. Mat. 26, 39. 2 Sam. 15, 25. Iob. 1, 21. 18) Psal. 103, 20. 21. 19) Mat. 6, 11. 20) Prov. 30, 8. 9. Gen. 28, 20. 1 Tim. 4, 4. 5.

Q. Quid precamur in petitione quinta?

R. In petitione quinta, cuius verba sunt [*Ac remitte nobis bita nostra, sic ut remittimus debitoribus nostris* [1])] precamur Deus peccata nostra omnia gratis velit propter Christum connare [2]), quod quidem ut petamus eo magis animus nobis fit, od aliis animitus condonare gratia ipsius auxiliante valeamus [3]).

Q. Quid petimus in sexta petitione?

R. In petitione sexta, quam haec verba complectuntur [*Et nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo* [4])] oramus velit nos Deus aut immunes a tentatione ad peccatum conserre [5]), aut certe tentatos suffulcire ac liberare [6]).

Q. Quid nos docet orationis Dominicae conclusio?

R. Orationis Dominicae conclusio [*Quia tuum est regnum, tentia et gloria, in secula, Amen* [7])] Nos docet animos ac nfidentiam nobis in orando a solo Deo derivare [8]), eumque in ecibus nostris laudare, regnum ei, potentiam, ac gloriam triendo [9]); quoque desiderium nostrum testemur, et exauditionis nfidentiam, dicimus, Amen [10]).

---

1) Mat. 6, 12. 2) Psal. 51, 1. 2. 7. 9. Dan. 9, 17. 18. 19. Luc. 11, 4. Mat. 18, 35. 4) Mat. 6, 13. 5) Mat. 26, 41. 2 Cor. 12, 7. 8. 7) Mat. 6, 13. 8) Dan. 9, 4. 7. 8. 9. 16. 17. . 19. 9) 1 Chron. 29, 10. 11. 12. 13. 10) 1 Cor. 14, 16. Apoc. , 20. 21.

Decalogus.

Exod. 20.

Locutus est Deus omnia haec verba, dicendo; Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi e terra Aegypti, e domo servitutis.

I. Non habebis deos alios coram me.

II. Non facies tibi imaginem quamvis sculptilem, aut similitudinem rei cuiusvis quae est in coelis superne, aut inferius in terris, aut in aquis infra terram; non incurvabis te iis, nec eis servies: siquidem ego Dominus Deus tuus Deus sum zelotypes, visitans iniquitates patrum in filios ad tertiam usque quartamque progeniem osorum mei, exhibens vero misericordiam ad millenos usque diligentium me ac mandata mea observantium.

III. Nomen Domini Dei tui inaniter non usurpabis; non enim eum pro insonte habebit Dominus qui nomen eius inaniter adhibuerit.

IV. Memineris diem Sabbati ut sanctifices eum; sex diebus operaberis et facies omne opus tuum, septimus vero dies sabbatum est Domini Dei tui, opus in eo nullum facies tu, neque servus tuus, nec ancilla tua, neque iumentum tuum, neque hospes tuus quicunque intra portas tuas commoratur: Nam sex diebus perfecit Dominus coelum, terramque, mare et quicquid in illis continetur: septimo vero die requievit; quamobrem benedixit Dominus diei Sabbati, eumque sanctificavit.

V. Honora patrem tuum ac matrem tuam, ut prolongentur dies tui in terra illa quam tibi largitur Dominus Deus tuus.

VI. Non occides.

VII. Non moechaberis.

VIII. Non furaberis.

IX. Non eris adversus proximum tuum testis mendax.

X. Non concupisces proximi tui domum, non concupisces proximi tui uxorem, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum neque aliud denique quicquam quod est proximi tui.

Oratio Dominica.

Matt. 6.

Pater noster qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua in terris sicut in coelo

panem nostrum quotidianum da nobis hodie, ac remitte nobis debita nostra, sicut nos remittimus debitoribus nostris, et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo, quia tuum est regnum, potentia et gloria in secula. Amen.

Symbolum.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem coeli ac terrae; et in Iesum Christum filium eius unicum, Dominum nostrum; qui conceptus est e Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine; passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus; descendit ad inferos*): tertio die resurrexit a mortuis: ascendit in coelum, et sedet ad dextram Dei patris omnipotentis: unde venturus est ad iudicandum vivos et mortuos. Credo in Spiritum Sanctum: Sanctam ecclesiam catholicam: Sanctorum communionem: remissionem peccatorum, resurrectionem corporis et vitam aeternam. Amen.

E quaestione qualibet utriusque catechismi repetitum dedimus in responsione quantum responsionem quamlibet reddat propositionem integram, sive sententiam absolutam. Eo nempe consilio ut discenti ulterius utilis esse possit, quoties occasio tulerit, ad cognitionis ac pietatis incrementum, vel extra catechisandi rationem.

Et quamvis in alterutro Catechismo substantia doctrinae in compendio illo (Symbolo apostolico vulgo dicto) comprehensae plene ac perfecte exhibeatur, adeo quidem ut nulla supersit necessitas symbolum ipsum inserendi: nihilominus tamen hic illud subnectendum esse duximus; non perinde quasi aut ab ipsis Apostolis fuerit concinnatum, aut pariter cum decalogo, ac oratione Dominica pro Scriptura canonica haberi debeat: (Nedum certe pro oratione, quo nomine ignara plebecula cum illud tum decalogum in proclivi fuit ut usurparet) verum quod sit fidei Christianae breve compendium, verbo Dei consentaneum, ac in Ecclesiis Christi antiquitus receptum.

*) i. e. permansit in statu mortuorum et sub potestate mortis usque ad diem tertium.

F i n i s.

965

Lipsiae impressit C. P.

